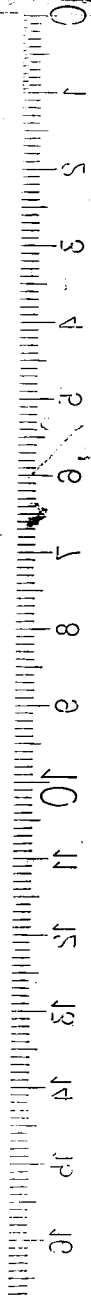
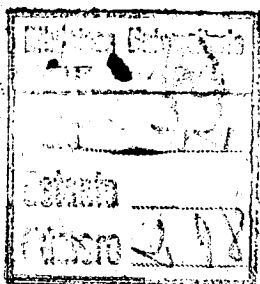

M. J. Lic. de Off. amio. Manu

2604

125

del. Colegio de la Compañía de Jesús de Granada. B.E.

IN M. T.

Q. 9590

CICERONIS

DE OFFICIIS

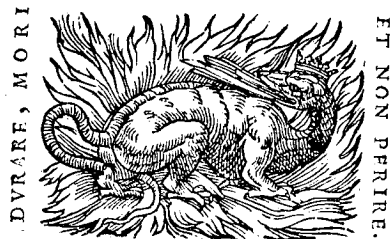
LIBROS TRES,

Aldi Mannuccij, Pauli F. Aldi N.

Commentarius.

Item in { *Dialogos de Senectute.*
 { *Amicitia.*
 { *Paradoxa.*
 { *Somnium Scip. ex VI. de Republ.*

AD ILL. ET EXCEL. VESPASIANVM
GONZAGAM Columnnam Ducem Sablonetae, &c.

LVGDVNI,

Apud Carolum Pefnot.

M. D. LXXXII.

*Cum Privilegiis Summi Pontificis, Caesaris, & Maximae
 Regis Gallorum, Regis Hispaniae, & Senatus
 Veneti, aliorumq; Principum.*

3121.0

ILL^{MO} ET EXCELL^{MO} D.
VESPASIANO
GONZAGÆ CO-
LVMNÆ DVCI
Sablonetæ, &c.

Aldus Mannuccius hunc suum
Commentarium in tres libros Cic.
de Officijs, &c. excudendum, ven-
dendumq; permisit Carolo Pefnot,
eique priuilegia, quæ de ea editione
à variis Principibus lata sunt, vtenda,
fruenda dedit in Gallia, Germania ac
Hispania.

*U*niversa philosophia tres
in partes distribuatur, vnam, quæ
definiendi, diuidendi, & ratioci-
nandi præcepta tradit: alteram
quæ de moribus, vitæq; cõmunis officijs diu-
dicat: postremam, quæ rerum natura vim,
effectus, causasq; inquirit: sæpe sæpius mecum
ipse reputare solitus sum, cū præteritas omnes
animo memorias euoluerem, Illustrissime, do-
ctissimeq; VESPASIANE GONZAGA,
ecquis vnquam ex aliqua memoria vir ex-
stiterit, qui pariter differendi acumine, mo-
ralibus vitæ documentis, physicarum rerum
cognitione germani philosophi nomen iurè si-
bi vindicarit: tum verò ad hanc sapientiam
tantum adiunxerit eloquentia, vt summus is

quoque, ac perfectus orator non immerito vocari posset. Cumq; ipse Græcos homines sapientes cunctarum artium, scientiarumq; magistros (pene auctores dixerim) memoria recensuerim, affirmare audeo, neminem ex tot, tantisq; in omnium intelligendi, tum eloquendi, facultate viris, me reperire potuisse, qui idē & de unaquaque philosophiæ parte, quod precipuum est, acutè, sapienter, & verè disputasset, necnon germanæ illius eloquentiæ laude in omni dicendi genere florisset. Summam in Socrate sapientiam, Apollinis quondam oraculo cõtestatã, qui philosophorum princeps, ac veluti fons quidam fuit: à quo tam multa, tamq; inter se dissentientes in philosophandi ratione familie processerunt: summam, inquam, in eo sapientiam fuisse intelligimus: excellentem, perfectamq; in eius discipulo Platone, cui cognomen Diuo indidit antiquitas, necnon Aristotele Platonis auditore, Peripateticorum principe: non vulgarem in Xenophane, Carneade, Chryssippo, Theophrasto, ne tam multos alios memorem, plerosque nobiles quidem philosophos, ac cum principibus

minimè

minimè conferendos. Ex oratoribus in dicendo qui familiam ducant, scimus Isocratem, Lysiam, Demosthenem, AEschinem, Hyperidem: ex historicis Thucydidem, Herodotum, Xenophontem, Theopompum, omnes equidem in eo, quod professi sunt, artis, ac disciplina genere præstantes: sed, si queras, in quonam ex iis veræ sapientiæ, perfectæq; & absolute eloquentiæ coniuncta laus emtuerit, profecto, qui summus fuerit philosophus, idemq; perfectus orator, inuenias ferè neminem. Nam in Platone quidem utrumque, summam scilicet sapientiã, absolutamq; eloquentiam agnoscere qui dicunt, ii, si ita ut sentiunt loquuntur, se, grandiloquus qui sit, quiq; à vulgari consuetudine remotis, partim etiam poeticis tum vocabulis, tum dicendi formis utatur, quiq; interdum in dicendo *ὑπερόλιθος ἄνθρωπος*, quod in Socratis persona de seipso fatetur Plato: hunc, inquam, se verè eloquentem falsò existimare satis demonstrant. Neque ego propterea summo illi viro eloquentiam adimo: οὐχὶ οὕτω μάλιστα: sed absolutam illam, in qua nihil culpandum,

& obelo notandū sit, minimè tribuo. valeāt,
 qui Iouem ipsum, si Gracè ei loquendum fo-
 ret, ita locuturum putabant, ut est Plato lo-
 cutus: quasi verò ex tot oratorum numero
 nemo sese Ioui obtulisset, qui Platonem sermo-
 nis puritate, & elegantia, verborumque, ac
 sententiarū lepore anteiret. quod enim ad eius
 discipulum Aristotelem attinet, facile mihi
 ipsos assensuros scio, minimè illū ut sapientia,
 sic quoq; eloquētia cum magistro cōparandū.
 Theophrastum diuinitate loquendi nomen
 inuenisse, noſter inquit Cicero, cū antea Ty-
 tamus appellaretur: suauemque, & dulce in
 dicēdo scimus fuisse: verūm, an idem oratoris
 officium, quod est de vnaquaque re prudenter,
 ornatēq; dicēdi, si ipsi plura, diuersaq; scriben-
 di argumēta proposita essent, implere potuisset,
 minimè mihi liquere dico, neque id cuiquam
 cōstare, qui nihil aliud tanti viri aut legerit,
 aut acceperit, præter ea, quæ supersunt, puro.
 De ceteris, ne Te pluribus morer, idem à me
 dictū volo. quod nemini videam Græcorum
 adhuc contigisse, (Ciceronis verbis utar) ut
 idem utroque in genere laboraret, sequere-
 turque

turq; illud forense dicendi, & hoc quietum
 disputandi genus. Transeo nunc ad Latinos,
 quorum mihi sese primus offert vir ille doctis-
 simus vndecumque Varro. quo nemo um-
 quam doctior (aliorum ut testimonio, sic ver-
 bis in eius laude libenter utor) ne apud Græ-
 cos quidem, nedum apud Latinos vixit: ut
 tamen is, quemadmodum ait Fabius, plus
 fuerit scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ.

Ab hoc cū discesseris, vix vnum aut alter-
 rum inuenias, qui Ciceroni doctrina sit exæ-
 quandus. Is enim non solum dialecticis, rhe-
 toricis, philosophiæ vniuersæ, hoc est, physicae
 atque ethicae: verūm & mathematicis disci-
 plinis: neque his solum, verūm & iuristum
 civilis, tum pontificij prudentiæ luculentā na-
 nauit operā. Quid? nonne militarem quoque
 disciplinā, nequid ei deesset, tantopere exco-
 luit, ut paullò fortasse magis apud Diodorum,
 Philonem, Posidonium, Nolonem, reliquosq;
 præceptores suos in schola profecerit, quàm in
 castris Pompeij, cuius in exercitu sociali bello
 tirocinium militiæ fecisse eum accepimus? ut
 idē summus philosophus, orator disertissimus

Romuli nepotum quorū sunt, sicuti ille cecinit,
quotq̄ fuerunt, quotq̄ post aliis erūt in annis,
optimus senator, strenuus miles, egregie fortis,
& sapiens imperator, qui res triumpho di-
gnissimas in prouincia gesserit, haud iniuria
nuncupari possit. Is mihi vnus ex omnibus,
quos in vita legerim doctrina praestates, cum
minimè vulgari sapientia perfectā eloquentiā
coniunxisset, latiusque Romani terminos elo-
quij, quàm alij fines imperij, protulisse vide-
tur. Hic igitur patriæ, non urbis modo, verum
etiam linguæ, Pater salutandus, aliòve au-
gustiori, atque honestiori nomine, si modò ul-
lum reperiatur honestius, nobis iurè cōpellan-
dus est. Hic nobis summas opes, & ornamen-
ta Latini sermonis labore summo, vigiliis-
que, & lucubrationibus peperit suis: hic mā-
suetiores musas antea sub Romano calo non
nisi transmarino habitu, Græco inquam, con-
spectas, cognitasque, peregrino illo detracto,
patrioq̄ Romanæ urbis habitu indutas, com-
psit, ornauit, usq̄ artis coloribus, pigmentisq̄
cohonestauit, vt hoc opus ex omnibus omnium
ingeniorū operibus, ac monumentis immortalī
laude

9
laude dignissimū fateri cogamur: cuius ea glo-
ria, atque is splendor est, vt ei nullius futurarū
atq̄ operis claritudo tenebras obducere vllas
posse videatur. atque id ipsum longè admi-
rabilius accidet cogitanti quæ ipse cum in toga
quæstor, ædilis, prætor, consul, tum in armis,
reliquoq̄ omni reip. munere singulari virtute
gesserit, simulq̄ id, quod ab eodem accepimus,
ipsum plura, & quidem subseciuis tēporibus,
quàm omnino ex Latinis quemquā, conscri-
pisset. Quid enim ille non mādauit litteris? De
Rhetorica arte quàm multa, item de Phi-
losophia, cum quorūntum n̄ dicitur? vt neq̄ Dia-
lectica prætermiserit, quippe qui partē illam,
quæ loca argumētōrū suppeditat, quā Græci
τομὴν vocāt, eruditè, & copiosè nobis descri-
ptā reliquerit. Orationes verò in omni dicēdi
genere tā multas fecit, vt quotquot hodie su-
persunt, quæ nobis satis multæ vidētur, sextā
vix partē absoluāt earū, quas ab ipso vel ha-
bitas, vel scriptas esse, ex eiusdē verbis in Ora-
tore didicimus. Nā de tot eius epistolis, quarū
volum. omnium manib. quotidie teruntur, nihil
dicā, nisi ipsū in hoc scrib. genere longè post se

Græcos, Latinosque omnes reliquisse. Idemq̄
 ut iuriconsultissimum fateare, quàm diser-
 tē, quàm prudenter disputat de legum origi-
 ne, deq̄ legibus xij. Tabularum, in iis libris,
 quos de Legibus inscriptos longè plures edidit
 iis, qui hodieq̄ à nobis leguntur. Quid ais?
 ne à poesi quidem abhorruit. testantur id eius
 poemata, quæ tamen si temporum iniuria vel
 penitus, vel certè maxima ex parte perierūt
 de nomine saltem nota sunt, ut Aratus ab
 eo Latino carmine redditus, Pontius Clau-
 cus tetrametro versu ab adolescente conditus,
 Marius Poema de consulatu, tres libri de
 temporibus, & alia. Quo in genere scriben-
 di, quamuis is, ex iis, qui post se fuerunt,
 multis impar videatur, ante se tamen omnes
 eum poetas sine controuersia vicisse intelli-
 gimus. Ac, ne ipsum vnius linguæ finibus coer-
 cuisse se, atque ex vna laudem quæsisse pu-
 temus, non ignoras cōmentarium ab eo Græ-
 cè conscriptum de rebus à se in consulatu ge-
 stis, quo Posidonius non solum non excitatus
 ad scribendum est de rebus iisdem, sed etiam
 planè perterritus. i. nunc, & aude cū Cicerone

conferre

conferre Græcorū aliquem, vel Latinorum:
 aut dicit cum nonnullis, à Cicerone merā e-
 loquētiā, nihil præterea aliud, addisci pos-
 se. Ego verò, quod ad mores attinet, & vitæ
 cōmunis officia, me ex hac vna de Officiis di-
 sputatione, quā ad Te nouis auctam, atq̄ il-
 lustratā cōmentariis mittere decreui, longè plu-
 ra didicisse scio, sapientissime Vespasiane,
 quàm ex multis multorū philosophorū dispu-
 tationibus, cōmentariisq̄ antehac umquā didi-
 cerim. Nolo autem nunc actū agere. cum e-
 nim hos libros quàm multis, verisq̄ laudibus,
 quamq̄ elegāter alij Lectoribus cōmēdarint,
 non ignore. superuacaneā iudicij mei laudem
 fore omnem puto. tātum illud a diuiciā, quæ tri-
 bus his de Officijs libris à Cicerone docentur,
 paucissimis immutatis, quæ à nostræ Religio-
 nis præceptis planè abhorrēt, nihil magis in-
 stitutis Christianæ fidei consentaneum, nihil
 Christiano homini utilius ex Ethnicæ philo-
 sophiæ fontib. hauriri posse me iudicare. eosq̄
 libros tāquam officij nostri monitores nunquā
 de manibus deponendos, immo verò in omni
 nostra tum publica tum etiā priuata actione

consiliarios esse nobis adiungendos. Atque ego cum hoc tempore nouis eos excudrem commentariis illustratos: quos tum ex aliorum, quæ non ita facile comparari, aut haberi ab omnibus possent, tum ex meis lucubrationibus compositos in unum corpus redegi, ut, quæ antea longè disita, aut ab aliis explicata pluribus, seorsimq̃ diuersis voluminibus, non sine aliqua temporis iactura, cognosci poterant, pleraq̃ hoc uno volumine studiosus Lector haberet: cum inquã hoc tempore sub prælo liber hic esset, mihiq̃ sæpius eadem Ciceronis verba legenti sese Officij nomen non semel offerret, de meo ipsius officio cogitare incepti: quantum ego principibus nobilitate, & fortuna uiris, à quibus docti homines magni, ut par est, fierent, quantum iis, qui tum nobilitate, tum etiã doctrina præstarent, quantum denique iis, qui cum utraque re excellerent, tum me ipsum quoque incredibili quadã beneuolentia complecti præ se ferrent, qualẽ te esse cognoui, deuinctus fore. Equidẽ, nobilissime Vespasiane, (quod tu nõ ignoras) ea demũ vera nobilitas est, quæ nõquã abest ab humanitate, nõquam à modestia sciũcta

est: comites ubique habet affabilitatẽ, atque urbanitatẽ. Hãc in te esse uno omnes ore prædicat, qui nobilitatẽ illã generis, à parentibus tuis cum uita simul acceptã, ex illustr. inter Italicas omnes editus familia, multo maiore tuis moribus, multoq̃ clariorem reddideris. & cum ceteras animi tui uirtutes summis laudibus extollant homines minimè inepti, quiq̃ numquã menti ri norunt: nihilò sanè minores eruditioni tribuunt: quã in te minimè uulgare, sed eximiam, & rerum maximè reconditarũ esse dicunt. Quid plura? in te omnia dicunt esse, quæ quidẽ in mortalem bona cadere possunt: te nobilissimo genere ortum, summorum Principum amicitias, atque affinitatibus, non exiguis opibus, amplissimis clientelis, incredibili omnium gratia florere: simul optimis quibusque tũ corporis, tum animi dotib. ornatiss. si quemquã denique, te ipsum sapientẽ, uereq̃ beatũ appellari posse existimãt. Quid igitur erit causse, cur ego, me tibi in clientelam, ac fidem tradere nolim? & cum optimam mei partem optimo Principi dicendam censeam, quæ quidem absque ulla cõtrouersia in nobis

est animus, cuius etiã pars est vis illa, quæ ad inueniendũ maximè valet, ingeniũ, in quã: quid satius, quàm ut mei, licet nõ admodum acuti, atque feracis ingenij monumenta, quæ possum hoc tẽpore, in tuam fidem cõmendem, ac sub tuo felicissimo nomine producã in lucem? Quod cum mihi iam agere decretũ sit, te precor, atque obtestor, Illustr. Vespasiane, si te patronum ego meum optavi, si meum omne studium in te contuli, ne desicias obsequium, atque obseruantia in te meã, meiq; ipsius patrociniũ ne dedigneris: atque hos meos in Ciceronis de Officijs disputationẽ commentarios, à me tibi, summo philosopho, & exquisitissimo Principi, iure nũcupatos, hilari fronte suscipias, usq; tua humanitate, ac sapiẽtia patrociniare. Quo ex munere (si modo munus dicẽdũ id erit, quod dum alicuius auctoritate cõmendamus, beneficiũ potiũs accipimus, quàm damus) noli spectare quantũ velim, sed potiũs quid ego possum prestare. Vale etiam atque etiam. Venetijs, Kal. Mai. 1581.

III^{ss}. D. T. Ald. Mannuccius.

IN M. T. CICERONIS
DE OFFICIIS
LIBROS TRES
Aldi Mannuccij, Pauli F. Aldi N.
Commentarius.

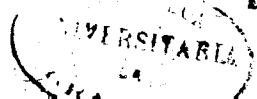
ARGVMENTVM LIB. I.

REVERSA rep. civili bello Caesaris, & Pompeij, rebus omnibus ex unius arbitrio, nuntiq. pendentibus, cum leges, & iudicia iacerent, non in curia, non in foro locus esset: retulit animũ Cicero, quasi medicinam doloris, & solatium aduersæ fortuna querens, ad intermissa philosophia studia: nec verò tantum, ut vnus, ipse sibi legendo prodesset: verum etiam, ut Latinorum hominum ingenia quantum in ipso esset, ad earum artium, quarum plerique rudes, ignariq. adhuc erant, scribendo excitaret. Explicata igitur, & magna iam ex parte Latinis litteris illustrata philosophia, contulit se ad pulcherrimam omniumq. nobilissimam de Officijs commentationem: utpote qua nec ad commodum humana vita, nec ad ornamentum questio magis vlla pertineat. Quæ verò scribendi potissimum causa fuit, ut absenti filio, & Athenis liberales disciplinas colenti, prodesset, ab ea initium sumit. Et, quoniam duas personas sustinet, patris vnã, præceptoris alteram; orditur à paterno iure, hortaturq. filium, atque admonet, ut, quamquam philosopho clarissimo, eiusq. ætatis Peripateticorum

principi, Cratippo operam det: nec dubitandum sit, quin, eo doctore, annuo præsertim iam studio, tantum profecerit ut iis præceptis, atque institutis, quibus ad sapientiam vita dirigitur, non modo non egeat, verum etiam abundet: sua tamen Latina scripta non aspernetur: idque non tam propter doctrinam, à Peripateticorum præceptis interduum, sed tamen haud ita multum disidentem, quam ut, dum Græcas tractat artes, Latina simul facultatem augeat orationis. Atque hoc loco, ipse sibi videlicet egregie notus, in suas laudes digreditur: parum modestè, dicit aliquis: ita, si cum aliis loqueretur: sed, quia cum filio, excusationem laudatio, vera præsertim, habere iustam videtur. certe enim hoc neque negabit quisquam, neque negare iure possit, vicisse eum in oratoria laude Latinos omnes, Græcos adæquasse. Græcis quidem ipsis in eo etiam præstitit, quod illi uno tantum industria genere floruerant, ut Plato, Aristoteles, Theophrastus tradendis philosophia præceptis, Demosthenes, Aeschines, Isocrates oratoria facultate: ipse autem cum in forensi genere dicendi ita versatus est, ut omnium concessu palmam tulerit: tum etiam, oppressa rep. otium in communi calamitate nactus, ne prorsus nihil ageret, suis in villulis, ommissa planè rerum urbanarum cura, scripsit egregios de philosophia libros: quorum alij nunc exstant, terunturque manibus eorum, quibus & sapere, & bene dicere simul cura est: alios vel temporum, vel hominum iniuria consumpsit. Hoc igitur, quod ad Græcos attinet, nam Latinos quin utroque pariter genere, & agendis causis, & præceptis de philosophia tradendis, longo post se omnes intervallo reliquerit, esse neminem arbitror, qui negare audeat, aut possit. Hac absoluta parte, causas exponit, quibus hoc potissimum

argumen-

argumentum delegerit. eæ duæ sunt, una, quod adolescentem iis maximè deceat præceptis erudiri, præsertim à patre, quibus instructus, in reliqua etate dedecus, ac turpitudinem vitet, laudem, ac dignitatem sequatur: altera, quod sibi, maximis in rebus, causisq; reip. versato, summis magistratibus, & honoribus perfuncto, nulla magis quæstio, quam quæ ad inuestigandam officij notitiam pertinet, convenire videbatur. si quidem hac notitia nihil esse fructuosius, aut præstantius, ex eo constet, quod nulla prorsus, quæ officio vacet, vita pars est: ut, si quis officium ignoret, is nec amicitiam, nec ullam planè virtutè colere possit. Tertio loco aggreditur ad id, quod ei propositum est, ut de officio disputet: & eo quidem ordine narrationem instituit, ut nihil illustrius, nihil commodius, nihil omnino ad intelligentiam aptius esse videatur. Quod quisque velit, sentiat: liberum est enim: ego ne ipsius quidem Aristotelis ordinem, quem servavit in Ethicis, cum hoc Ciceronis ordine contulerim: aut, si contulerim, non prætulerim certè. Hic quattuor initio virtutes proponuntur, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia. ex his deinde, tamquam ex quattuor fontibus, honestum, & ex honesto officium deducitur, ac derivatur. Quid elegantius? quid etiam huiusce doctrine cupido lectori incundius? Ipsas verò virtutes ita ornat singulas, ita suis quasi coloribus pingit, atque illustrat, non modo ut formam cuiusque, ac speciem, sed vim etiam, atque utilitatem separatim liceat intueri. Neque hac diligentia contentus, adiuvat doctrinam exemplis. quæ, quis est, qui non cum voluptate legat, sumpta præsertim à claris viris, aut à notis gentibus? Hoc in genere, si necessarium est, parcus, & siccus Aristoteles: si non est, gravis, & magnificus, qui totus

hæreat in rebus ipsis, reliqua tãquam inania contemnat. sed tamen varietatem interdum aliquam, ad vitandam satietatem, subtilior quoque doctrina desiderat: & eò magis, quod obscuriorẽ sua natura rem illustrari sæpe videmus exemplo. quod quia præter ceteros vnus animaduertisse, ac nouisse Cicero videtur, propterea non vnum, aut alterum amatorem habet, sed omnibus ferè, qui elegantiore sunt ingenio, in delicijs est: omnium senu excipitur, omnibus in otio periucundus, nemini ne in negotio quidem grauis, aut molestus est. Hanc disputationem excipit illa dubitatio, duobus propositis honestis, vtrum sit anteponendũ. de quo ita statuitur: si honestum illud, quod ad omnes, aut ad multos pertinet, cum eo concurrat, quod ad vnum, aut ad paucos: non esse dubitandum, quin communis honesti maior habenda ratio sit, quã priuati: quòd si communia plura sint, in ipsa communitate cautionem quãdam requiri, & gradus obseruari quosdam officiorum oportere: ne, si paria putentur, peccetur in delectu, & honestum illud commune, alteri communi honesto iniuria antelatum, honestum esse desinat, & quod per se laudabile est, ex comparatione vitiosum, ac turpe videatur. nam, vt inter communes, priuatũsq. res, euenit sæpe, vt honesta duo concurrant: sic in ipsa communitate potest honestorum duorum exoriri eadem illa contentio. Sed, si cogitabitur, primam à nobis caritatem, benevolentiamque dijs immortalibus, alteram patriæ, tertiam parentibus, gradatim deinde reliquis deberi: erroris occasio penitus auferetur omnis. licebis enim perspicere, qua cuiusque dignitas officij sit, & qui cuique locus in ipsa etiã communitate debeat. Atque hæc libro primo, distincta partibus, exornata verbis; aucta, & amplificata sententijs, Cicero persequitur.

ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ.

MILITARIS industria primas partes, alteras litterarum scientia Romæ tulit. armorum studiũ, vt alia ferè ex alijs bella oriebantur, aut numquam, aut rarò admodum intermissum, tanto in honore fuit, quanto decuit esse illam artem, cuius munere ceteræ coluntur artes, & quæ nisi sit, reliqua, quæ sunt, diutius esse non possint. Nec sua litteris adiumenta defuerũt, cum enim post Punica bella, sublato iam hostili metu, pax, & otium ad elegantiam doctrinarum, & ad mitiora studia ciuium animos conuertisset, exstitit præclarus ille mos, vt adolescentes erudiendi gratia Athenas mitterentur: quemadmodum hodie Patauium, Bononiã, aliõve confluere multos videmus, vt mox, pulcherrimarum artium scientia ornati, atque instructi, ad suos redeant, sibique, ac familiæ rem, decusq. parent. Hæc igitur Ciceroni præter ceteros mens, cupiditasque fuit, vt Marcum filium studijs philosophiæ, sine quibus eloquentiam esse nullam, aut certè debilem, aut mancam intelligebat, summis doctoribus erudiendum traderet. itaque misit eum Athenas paullò ante bellum Hispaniense, quòd inter Cæsarem, & Pompeij liberos gestum est. nam ciuili belli principijs, cum in Pharsalia duce Põpeio Magno pugnatum est, non interfuisse tantum Ciceronem filium, sed turmis etiã equitum

præfuisse, facile est ex ijs verbis intelligere lib. II. Off. Tuâ ætas incidit in id bellum, cuius altera pars sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum. quò tamen in bello, cum te Pompeius alæ alteri præfecisset, magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequere, equitando, iaculando, omnia militari labore tolerando. Iuisse autem Athenas Ciceronem adolescentem paullo antè, quam Cæsar contra Pompeij liberos in Hispaniam proficisceretur, satis illa ipsa prima verba declarant lib. I. Annum iam audientem Cratippum. Annum enim spatium intercedit ab initio Hispaniensis belli ad illud tempus, quo Cicero hos Officiorum libros cœpit scribere. cœpit enim statim post Cæsaris necem. nam, ubi de Iniustitia loquitur, Declaravit, inquit, id modo temeritas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit, propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Accedunt epistolarum ad Att. testimonia: quæ quia sunt in promptu, omnibusque patent, omittantur. Misso igitur Athenas filio, dabat operam scribendis de philosophia libris, abiecta prorsus & senatorij muneris, & forensium caussarum cura. Interim, orta ciuium nobilissimorum coniuratione, in Pompeij curia Cæsar est interfectus: & facta sunt, M. Antonio consule senatum habente, S. C. duo, vnum in sententiam Ciceronis, vt omnis veterum discordiarum memoria, pacis inter ciues constitutendæ gratia, obliuione sempiterna deleteretur: alterum, ipso referente Antonio, vt Dictatoris nomen, quod sæpe iustum fuerat, ob recentem per-

pet

petuæ dictaturæ memoriam funditus è rep. tolleretur. mutata publicarum rerum forma videbatur, sic, vt in spem libertatis antiquæ minimè dubiam erigerentur animi ciuium bene de rap. sentientium. sed eam breui spem eripuit Antonij cōsulis concordia publicæ semper infensa, dissimulata paucis diebus improbitas. nam, cum se in illo S. C. patronum libertatis, potentiaè verò, singularis, ad quam, recenti C. Cæsaris exemplo, tacite viam affectabat, aduersarium acerrimum professus iam esset: postea, orationis in funere Cæsaris habendæ munere suscepto, commemoratis eius rebus gestis, maximisq. erga populum Romanum meritis, veste demum C. Cæsaris, multis gladio- rum ictibus, perfossa, ad commouendam miserationem, explicata, in eum furem populum impulit, vt ad ædes coniuratorum per vniuersam urbem cum facibus, telisq. statim discurreret. ita, rerum omnium tamquam orbe repente conuerso, M. Antonius, & reliqui Cæsarianarum partiū duces, in vrbe dominabantur, ita contemptis legibus, ac iudicijs, vt, sublato tyranno, tyrannidis tamen omnia signa cernerentur. Brutus, & Cassius, quiq. cum eis præclarum illud facinus consueuerant, concitati populi metu, ex vrbe profugerunt: boni ciues in senatum venire, & sententiam pro rep. dicere, magna militum manu ipsam curiam, iussu Antonij consulis, obsidente, non audebāt. Tum Cicero, desperata libertate, primum in Græciam ad filium nauigare cœpit: deinde, ex medio cursu ab ipsa rep. reuocatus: postremo, rursus amissa communis concordia spe, totus ad

22
 litteras conuersus, libros Officiorum composuit,
 ita sanè diligenter: vt ne inter Græcos quidè præ
 stantius quidquam, aut moribus hominum con-
 formandis accommodatius esse videatur. Quid
 autem acciderit, vt, mutata sententiâ, Cicero in
 urbem redierit, ipso narrante ostendam. Phil. 1.
 sic: Cùm Brundisium, itérq. illud, quod tritum in
 Græciam est, non sine caussa vitauissem, Kalen-
 dis Sext. veni Syracusas, quòd ab ea vrbe trásmis-
 sio in Græciam laudabatur. quæ tamen vrbs, mi-
 hi coniunctissima, plus vna me nocte cupiens re-
 tinere non potuit. veritus sum, ne meus repenti-
 nus ad meos necessarios aduentus suspicionis ali-
 quid afferret, si essem commoratus. Cùm autem
 me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promon-
 torium Rhegini agri, venti detulissent, ab eo lo-
 co conscendi, vt transmitterem: nec ita multùm
 prouectus, reiectus Austro sum in eum ipsum lo-
 cum, vnde conscenderam. cùmq. intempesta nox
 esset, mansissemq. in villa P. Valerij, comitis, &
 familiaris mei, postridièq. apud eundem, ven-
 tum exspectans, manerem, municipes Rhegini cõ-
 plures ad me venerunt, exijs quidam Roma re-
 centes: à quibus primùm accipio M. Antonij cõ-
 cionem: quæ mihi ita placuit, vt, ea lecta, de reuer-
 sione primùm cõperim cogitare. Nec ita multò
 post, edictum Bruti affertur, & Cæsij: quod mihi,
 fortasse, quòd eos plus etiam reip. quàm familia-
 ritatis gratia, diligo. plenum æquitatis videbatur.
 Addebant præterea (sit enim plerumque, vt ij, qui
 boni quid volunt afferre, affigant aliquid, quo
 faciãnt id, quod nunciant, lætius) rem conuentu-
 ram,

ram, Kalendis Sext. senatum frequentem fore,
 Antonium, repudiatis malis suaforibus, remissis
 prouincijs Gallijs, ad auctoritatem senatus esse
 rediturum. Tum verò tanta sum cupiditate incen-
 sus ad reditum, vt mihi nulli neque remi, neque
 venti satisfacere. Et in ep. ad Cornificium: Ego
 tuorum consiliorum auctor, dignitatísq. fautor,
 iratus temporibus, in Græciam, desperata liber-
 tate, rapiebar: cùm me Etesiar, quasi boni ciues
 relinquentem remp. prosequi noluerunt: Austér-
 que aduersus maximo flatu me ad tribules tuos
 Rhegium retulit: atque inde ventis, remisque in
 patriam omni festinatione properaui: postri-
 dièq. in summa reliquorum seruitute liber vnus
 fui. Et ad M. Brutum: Cùm teneri urbem à parricidis
 viderem, nec te in ea, nec Cassium tutò esse
 posse, eãq. armis oppressam ab Antonio: mihi
 quoque ipsi excedendum putauit. tætrum enim
 spectaculum, oppressa ab impijs ciuitas, opitulandi
 potestate præcisa. sed animus idem, qui semper,
 infixus in patriæ caritate, discessum ab eius
 periculis ferre nõ potuit. itaque in medio Achai-
 co cursu cùm Etesiarum diebus Auste me in Ita-
 liam, quasi dissiuasor mei consilij retulisset, te vi-
 di Velix. Et, vt erat gloriæ cupidus, ampli-
 ficatione interdum vtens, reip. voce se dicit esse
 reuocatum. ad Plancum enim cùm scriberet, Ab-
 fui, inquit, proficiscens in Græciam: & postea-
 quam de medio cursu sum reip. voce reuocatus,
 numquam per M. Antonium quietus fui. In ex-
 tremo autem lib. III. Off. ita cum filio loquitur:
 Sed vt, si ipse venissem Athenas: quod quidem

esset factū, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset: aliquando me quoque audires: sic, quoniā his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribues his temporis, quantum poteris, poteris autem, quantum voles. Reuersus igitur in urbem Cicero, anima duerſa, vt dixi, contra quā sperauerat, reip. perturbatione, rursus vrbe egressus, in villis suis libros hos de Officiis, vt reliquos de philosophia, composuit. Misit autem eos ad filium, vt, quem carissimum, vnicūmq. habebat, eius animum saluberrimis ad omnem honestatem, omnēmq. laudem præceptis imbueret. Sed nescio quo pænè communi filiorum morbo, à præclaris parentibus degenerantium, Cicero filius, siue id naturæ vitio, siue voluntatis acciderit, à patris gloria longè deflexit. Pater à prima adolescentia sobriè, continentérq. vixit, diu, noctūq. studiis deditus bonarum artium, nihil omnino gulæ, aut inhonestis voluptatibus indulgēs, totus virtutis amore flagrans. filius, quasi ad eum simul cum re familiari paternæ virtutis gloria, nullo suo labore, peruentura esset, imitatione domesticæ industriæ neglecta, vino, ebrietatibus, luxuriæ se totum tradidit. Et, vt alia ommittantur, vno Plinij maioris exemplo contentus ero. Tergilla, inquit, M. Ciceronem filium binos congios simul haurire solitum ipsi obicit, Marcōq. Agrippæ à temulento scyphum impactum. etenim hæc sunt ebrietatis opera. sed nimirum hanc gloriā auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio, is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam. Hæc Plinius. Pater tamen

tamen, quod ad eum atrinuit, filij gloriæ, quantum in ipso fuit, dum viueret, consuluit: vt etiam blanditiis, ac ferè præcibus cum ipso de sua laude agat. in extremo enim tertio libro, Vale, inquit, mi Cicero, tibiq. persuade, et mihi quidem esse carissimum, sed multò fore cariorem, si talibus monumentis, præceptisq. latabere. Iam in epistolis quā diligenter eum, Athenis operam Cratippo dantem, Attico commēdet, ne quid ei deesset, quod ad victum, & cultum spectaret, omnibus intelligere facile est, qui epistolas ipsas legerint. Non optimè tamen, vt erat in primis acuto, longēq. in posterum prospiciente ingenio, de filij indole videtur existimasse. cuius dubitationis extat signum illud, ep. 46. lib. xiiii. ad Att. Turpe est nobis, illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere. Et ep. 16. lib. xv. Leonidas retinet illud suum, Adhuc quod est dubitantis, non fidentis, testimonium. Sed hæc quasi *παρρησια*.

INSCRIPTIONEM, de Officiis, quia plenior esse videtur, quam, de Officio, propterea magis probavit: licet Panatius, quem se fatetur imitari, cum in eodem versaretur argumento, suos libros inscripsisset, *περὶ τῆς καθήκοντος*: quod est, de Officio. qua de re Ciceronem ipsum audiamus, ad Attic. epist. 13. lib. xv. Nos hic *φιλοσοφία μὲν*: quid enim aliud? & *τὰ περὶ τῆς καθήκοντος* magnificè explicamus; *περὶ τῆς καθήκοντος*. Ciceroni: qua de re enim potius pater filio? Et ep. xi. lib. xvi. *τὰ περὶ τῆς καθήκοντος*, quatenus Panatius, absolui duobus; illius tres sunt. Ibidem, infra: Quod de inscriptione quaeris: non dubito, quin *τὸ καθήκον* officium sit: nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, de Officiis. *περὶ τῆς καθήκοντος* autem Ciceroni filio. Hæc ille. Sed accedit illa quoque ratio: quòd, ut sæpe ipse gloriatur, plura tractat officiorum genera, quam Panatius. rectè igitur, de Officiis, ob ea, quæ persecutus est, à Panatio prætermissa. quamquam (ut aliquid pro Panatio dicam) nisi me fallit aurium iudicium, in Græco sonat aptius, & omnino videtur elegantius, *περὶ τῆς καθήκοντος*, quam, *περὶ τῆς καθήκοντος*. nam, quod ad significationem attinet æque omnia, quamvis multa, complecti singularis numerus & potest, & solet. itaque, cum essent plura diuinandi genera, de diuinatione tamè inscribere Cicero maluit, quam, de diuinationibus: quæ plenior inscriptio fuisset.

Officiales libros appellat Lactantius lib. vi. cap. xi. & 18. De Panatio autem vide Plinium in Præfatione, & Agellium. Scripserat & Brutus librum *περὶ καθήκοντος*. auctor Seneca Epist. lib. xv. & Chryssippus libros *περὶ κερταρῶν μέρων*. Plut. in Opusc. & alibi. Citat & eundem Chryssippum *ἐν τῷ περὶ καθήκοντος*, tum alibi, tum in septimo. Cleanthes scripsit lib. tres *περὶ καθήκοντος*. Citatur & Posidonius *ἐν τῷ περὶ τῆς καθήκοντος*. Laërtius. & Hecato Rhodius. idem Laërtius. Sed primus scripsit Zeno Citæus, auctore eodem Laërtio, & Suda. Sed & Epictetus in Enchiridio quiddam scripsit. Et Aristotelem de Officiis scripsisse, D. Ambrosius tradit: qui totam hanc materiam Christianis exemplis mirificè illustravit.

M. TVL-

M. T V L L I I
C I C E R O N I S

DE OFFICIIS,

Ad Marcum Filium,

LIBER I,

CICERO.

QVAM te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idq. Athenis, abundare oportet præceptis, institutisq. philosophia, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis: quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Græcis Latina coniunxi: neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum: ut par sis in utriusque orationis facultate. quam quidem ad rem nos, ut videmur, magnum attulimus adiumentum hominibus

nostris: ut non modò Græcarum litterarum rudes, sed etiam docti aliquantulum se arbucentur àdeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. Quamobrem disces tu quidem à principe huius ætatis philosophorum, & disces, quam diu voles: (tam diu autem velle debes, quoad te, quantum proficius, non panitebit) sed tamen, nostra leens, non multum à Peripateticis dissidentia, (quoniam utrique Socratici, & Platonici esse volumus) de rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedit: orationem autem Latinam profectò legendis nostris efficias pleniorē. nec verò hoc arroganter dictum existimari velim. nam, philosophandi scientiam concedens multis: quod est oratoris proprium, apte, distinctè, ornatèq. dicere, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, si id mihi assumo, videor id meo iure quodam modo vindicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui iam se illis ferè æquarunt, studiosè legas. vis enim dicendi maior est in illis: sed hoc quoque colendum est æquabile, & temperatum orationis genus. & id quidem nemini video Græcorum adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret, sequereturq. & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus, nisi fortè Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium: utrumque certè secuti sumus. eisdem & Platonem existimo, si genus id forense dicendi tractare voluisset, grauissime, & copiosissime potuisse dicere: & Demosthenem, si illa, quæ à Platone didicerat

erat, tenuisset, & pronunciare voluisset, ornatè, splendèq. facere potuisse. eodèmq. modo de Aristotele, & Isocrate iudico: quorum uterque, suo studio delectatus, contempsit alterum.

EXPLANATIO.

QUAMQUAM te Marce fili, & paucis verbis egregium artificium in cohortatio ad philosophiam filio licet animaduertere. nam & Cratippum, & Athenas ideo nominat, ac laudat, ut ostendat, qui talem doctorem sit nactus, in ea præsertim vrbe, quæ præstantissimorum philosophorum copia semper floruerit, claròq. viros, liberalibus disciplinis excultos, in omnes ferè orbis terræ partes diuersis temporibus emiserit, & turpe admodum esse, vertiq. vitio iurè posse, si, tam præclaris non commotus exemplis, optimarum doctrinarum expertus, inanisque domum redeat. His duabus causis tertiam adiungit, spatium temporis, quo eum doctorem, in ea vrbe audiat. nam, cum ait, Annum iam, admonitio quædam est, quid annuo studio præstare debuerit. Ex quibus tribus causis intulit verbum, Oportet. non enim, Arbitror, aut simile quippiam, satis esse duxit, sed, Oportet: cum antecedant illa, Audire Cratippum, Audire Athenas. Audire multis mensibus. quo efficitur, nisi valde iam profecerit, culpam, & infamiam vitare non posse. Athenas, & Cratippum coniungit etiam in proemio lib. III. ANNUM iam & annum tempus conficiebatur post Kal. Apr. ut patet ex lib. xv. ep. ad Att. AVDIENTEM & quod magis est, quam priuatim studere. Prouerbiùm est: Ζώνης φωνὴν ἰδὲ τὸ πλεῖον ἐπίπρασεν ἔθ. id est: Viuæ voci maiorem vim inesse. CRATIPPVM, & hic Peripatetica scientia claruit. Infrà: Disces tu quidem à principe huius ætatis philosophorum. Et lib. II. In antiquissima, nobilissimæque philosophia Cratippo auctore versaris, iis simillimo, qui ista præclara pepererant. Et lib. III. A Cratippo nostro, principe huius ætatis philosophorum, hoc

te audire, atque accipere confido. Hic Mitylenæus fuit: præ-
que eo Cicero apud Cæsarem egit, cum rerum potitus esset;
vt cuius R. adscriberetur: persuasitq. senatui Arcopagita-
rum apud Athenienses, vt instituendæ iuuentuti præficeretur.
De eovide, quid dicat Cicero filius in ep. ad Tironem
lib. xvi. Pompeium, è Pharsalica clade aufugientem, apud
Mitylenem occurrens, solatus est argumentis è philosophia
depromptis. ΑΤΗΝΙΣ, } olim ciuitate libera nec indig-
ga vilius præconij amplius, tanta claritas superfluit, vt inquit
Plinius. Plato φιλόσοφος, & πολίτευον appellat. Cicero
pro Flacco ab ea ait humanitatem, doctrinam, fruges, iura,
leges ortas, atque in omnes terras distributas. Vide Xeno-
phontem in dictis, & factis Socratis, Socratem in Panegy-
rico, Cicero de Fato, de Leg. II. de Oratore, Iustinum
libro secundo. Florum lib. III. capite quinto. Plutar-
chum in Cimone, Pausaniam in Atticis. ΑΒΥΝΔΑ-
ΡΕ } non modò non egere, sed etiam abundare.
ΟΡΟΤΕΤ } par est, credibile est: prorsus ratio
postulat, vt abundes: nec aliter credendum videtur.
ΠΡΑΕΡΕΡΤΙΣ, } instituitque philosophia } pendenda
interdum singula sunt verba: ne Ciceronis elocutio,
aptam sententijs, vtilemque copiam suppeditans, non intel-
ligentibus inanis, & superuacanea videatur. Instituire plus
est, quàm Præcipere. præcepta enim docent, quid agendum
sit: nec tamen omnes, quibus præcipitur, ita se gerunt, vt
præceptorum sententiam vita, & moribus expriment. insti-
tuta verò planè formant, & fingunt eorum animos, quibus
præcepta traduntur, sic, vt à præceptorum regula nihil aut
minimum discedant. quo maior in Ciceronis cohortatione
vis est, qui filium admonet, non eum nosse tantum oportere,
quæ philosophia præcipiat, sed ita etiam institutum esse,
vt ea, quæ nouerit, simul agenda sibi esse constituat. ΠΡΟ-
ΡΤΕΡ } summam & doctoris auctoritatem, & vrbis: } Vrbs, ob
exempla. Doctoris, ob scientiam. Auctoritas eam vim ha-
bet, vt ipsa per se, vel si ratio nulla, cui aliquid agamus, affer-
ratur, nos tamen ad agendum impellat. ratio autem, si aucto-
ritate careat, sepe languet. Est enim auctoritas in eo, de cuius
virtute, prudentia, bonitate sic existimamus, vt eum in dele-
ctu rerum haudquaquam falli posse iudicemus: Inanimata
rei

rei auctoritas non est: sed eam vrbi Cicero tribuit, propter
illos viros qui, cultis in ea philosophiæ studiis, doctrinæ, ac
sapientiæ laude præstiterant. Mouere te debet inquit, & do-
ctoris, & vrbs auctoritas, cogitantem, quid Cratippo do-
ctore, quid in vrbe Athenarum præstare te deceat. Nicias apud
Platonem in Lachete, à bono tantum præceptore, Socra-
te maximè, institui voluit, ne, perpetuò discens, *Socras*,
hoc est dediscens, videretur. Philippus Macedo diis gratias
agebat, quod sibi Alexander Aristotelis tempore natus esset.
Plato etiam iisdem gratias agebat, primùm, quòd homo po-
tius, quàm brutum natus esset: secundò, quòd Athenis: tertio,
quòd temporibus Socratis. ΑΥΓΕΡΕ } augent nos ea,
vnde fructum capimus: itaque, augeri scientia, honoribus,
re familiari, propriè dicimus: malis rebus augeri aliquem,
non dicimus. nam, si quis improborum consilijs, & consue-
tudine deprauatur, quis eum vitis auctum esse dixerit: cum
ea minuatur potius, quibus, Augere, verbum, adiungimus;
res domestica, existimatio, virtus. ΕΧΕΜΠΙΣ: } Se-
necæ verba sunt epistolarum lib. xiv. Nulla res magis animo
honestate induit, dubiosque & in prauum inclinabi-
les reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuersatio.
paullatim enim descendit in pectora, & vim præceptorum
obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. occursum me-
hercle ipse sapientium iuuat: & est aliquid, quod ex magno
viro vel tacente proficiat. VΤ ΙΡΣΕ ΑΔ ΜΕΑΜ ΥΤΙΛΙΤΑΤΕΜ ΣΕΜΠΕΡ
ΕΥΜ ΓΡΕΚΙΣ ΛΑΤΙΝΑ ΚΟΝΙΥΝΧΙ, } monet filium, exemplo suo, ne
Latinam linguam à Græca disjungat: (cum id maximè
conducat: vt in ipso Cicerone intueri licet, & locus est
ab vtili: nam in genere deliberatio vtilitatem proponere
debemus, & sine Græca eruditione, quæ de philosophia scripta
sunt, intelligi perfectè non possunt.) veritus, ne, cum assidè
Cratippum audiat Græco sermone philosophiæ præcepta ex-
plicantem, Latinæ studium negligat orationis. hoc eo perti-
net, vt sua scripta legenda sibi putet, si minus ob res ipsas, in
quibus eum Cratippo tradiderat excolendum: cui scientiam
philosophandi non concedere arrogantis esse videbatur: sal-
tem ob Latinam linguam: in qua satis eum constabat ceteris
antecellere: nec eam ipse laudem respuit, sed iure quòdam
suo, nihil metuens arrogantiæ suspicionem, sibi vindicat.

Ob. meam vtilitatem, dicit, quia semper id spectauit, vt in eloquentia palmam obrineret: quod assecutus est, numquam intermissa, ne cum philosophia quidem operam dabat, Latini sermonis exercitatione. Ad Atticum scribens, lib. i. gloriatur, se praeter ceteros *φιλοσοφῆσαι* & esse, & haberi. Et i. de Oratore: Summorum oratorum Graecas orationes explicabam: quibus lectis, hoc assequebar, vt, cum ea quae legem Græcè, Latine redderem, non solum optimis verbis vterer, & tamen vtitatis: sed etiam exprimerem quadam verba imitando, quae rara nostris essent, dummodo essent idonea. Plutarchus in eius vita ait, cum Græcè apud Rhodum declamaret, cum Apollonij Molonis F. maximum in oratoria praeceptorem Graecis eloquentiae, & doctrinae palmam praeripuisse, dixisse. Quintilianus studiorum auspicia à Graecis fieri voluit: sed de iis loquebatur, qui Latinam linguam vnà cum lacte materno imbibebant. nostrum Græcam discere debemus, cum Latine analogiam per nos callere incipimus. SEMPER: } non tantum adolescens. NE QVE id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci: } ambigua sententia. quaeri enim potest, vtrum Latinam, an Graecam linguam, & in philosophia, & in dicendi exercitatione à se cultam esse dicat. Si Graecam: aduersantur ea, quae sequuntur: in quibus apertissime filium ad Latinam amplectendam hortatur: vt cum ait: Orationem autem Latinam profecto legendis nostris efficias pleniorum. Si Latinam: ordo non placet: dicendum enim potius videbatur: Neque id in dicendi exercitatione solum, sed etiam in philosophia feci: vt ostenderet, non modò se fecisse, quod ab iis fieri necesse est, qui ad eloquentiae laudem spectant, sed etiam, quod necesse minus erat. exerceri enim Romano sermone in ea philosophia, quae tum Graecis litteris tota continebatur, quis neget, multò minus, quam in oratoria studio facultatis, vtile fuisse? Veritas igitur sententiae quaerenda: quam quidem hanc esse non dubito. Ita cum Graecis Latina coniungere mihi semper curae fuit, vt Latini sermonis vsus, ne cum philosophia quidem operam dabam: Graeci, ne cum Latine quidem exercebar, vnquam dimiserim. Et, quia minus mirum videri potuisset, pluri à se factam esse patriam linguam, quam Graecam: ideòque & in philosophia, & in dicendi exercitatione cultam esse: non, inquit, id modò feci, vt

Latinam.

Latinam linguam in philosophia exercerem, sed illud etiam, vt in Latina exercitatione Graecam non omitterem. Quintilianus in Praefatione. oratorem, & philosophum eundem esse tradit. Cicero in Oratore, non tantum se debere scholis rhetorum testatur, quantum Academiarum spatij. Idem Quint. lib. xii. cap. 2. oratorem philosophia instructum esse vult: cum non intelligi possit eloquentia hominis optima nescientis, sicq. Periclem Anaxagorae, Demosthenem Platoni operam dedisse. In philosopho quoque eloquentiam requiri, asseruit Cicero in Praefatione Tusculanarum, cum ait: Hanc perfectam philosophiam semper iudicavi, quae de maximis quaestionibus copiose posset, ornateq. dicere. in quam exercitationem ita nos studiosè operam dedimus, vt iam etiam scholas Graecorum more habere audeamus. DICENDI exercitatione } quales declamationes extant, de Latinis, Quintilianus, Seneca: de Graecis, Libanij, Aristidis: & aliorum. CENSEO } paternam auctoritatem redolet hoc verbum. nam, Arbitror, aut simile quiddam, leuius erat. Censeo, autem, qui dicit, non modò suadet, verum etiam praene iubet. Fecit autem filius, quod pater iussit. ad Tironem enim scribens, se apud Cassium Græcè, apud Brutum Latine declamitare. VTRIUSQVE orationis } Graecae, & Latinae: philosophicae, & oratoriae. QVAM quidem ad rem } quam? nimirum eam, de qua proximè locutus est: pares vt esse possent Romani homines in vtriusque orationis facultate. quod aliqua dubitatione non caret. longè enim pauciora Græcè, quam Latine, Cicero composuit: vt gloriari prorsus ei non liceat, aequè se magnum in vtraque lingua Romanis hominibus adiumentum attulisse. Quaerenda igitur est, quae cum Ciceronis mente consentiat, interpretatio. Et fortasse dicit hoc de Libris, quos de arte oratoria & de rep. & postremo de philosophia multos ediderat, sic à se locupletatà esse Latinam linguam, vt, ex ea Romani homines Graecae iam aequata, non minorem in posterum sperare gloriam possent; quae excelleret in Graeca, tot saeculorum spatiis, tot summorum oratorum laboribus absoluta. pares igitur esse poterant in vtriusque orationis facultate, quod ad Latinam linguam attinebat: quae in Graecae concederet, industria sua praestitisse sibi Cicero videbatur. nam, si Latina fuisset inferior, quis in vtraque par esse posset, cum pares ipsae non essent? Vt videtur, } hoc posuit ad vitan-

dam arrogantia: suspicionem: parumpérque minuit, quod ait sequentibus verbis, Magnum attulimus adiuuentum hominibus nostris. nam, Ut videmur, arbitrans est, non affirmantis. *MAGNUM adiuuentum* } in Præfat. Tusc. Philosophia latuit vsque in hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum Latinarum: quæ illostranda & excitanda nobis est, vt, si, occupati, profuimus aliquid ciuibus nostris, profimus etiam, si possumus, otiosi. *HOMINIBVS nostris*: } Romanis, & Latinis. *VT non modo Græcarum litterarum rudes*, } proxima superiora ad Latinam tantum linguam: quæ sequuntur, etiam ad res ipsas: quæ cum Græcis litteris traditæ essent, à se tamen ita explicatas ostendit Latino sermone, non modò vt ij, qui Græcè nescirent, sed etiam qui optimè scirent, easque possent à Græcis libris cognoscere, mallent sua scripta legere, ex quibus aliquem se fructum capere arbitrarentur. nam, si & hæc, & superiora eque de Latina tantum lingua dicerentur: non consentire sibi ipse Cicero videretur, qui, cum dixisset, Magnum adiuuentum, subiungeret, Aliquantulum. *DOCTI* } absolute dictum: non, Docti litterarum: vt ineptè quidam opinantur. *ALIQUANTULVM* } non, Ad dicendum: quod pertinet ad Latinam linguam: in qua se iam dixit non aliquantulam, sed multum Romanis hominibus profuisse. Ad iudicandum igitur: quod non ad Latinam linguam, sed ad philosophiæ præcepta, ab ipso Latine tradita, pertinet. in quo ne Græcis philosophis, qui ea multis libris egregiè perituti erant, detrahere velle videretur, Aliquantulum, dixit: quo modestius dicere non potuit. *Et ad dicendum*, } augetur enim Latina lingua, non modò cum oratoria præclara tractat, sed etiam, cum ad explicanda philosophiæ sententia transferatur: quod ante Ciceronem præfiterat nemo: vt ipse dixit loco supra recitato. *Et ad iudicandum*. } philosophus enim de rebus iudicat, in verbis non immoratur: iudicat autem, quid agendum, vitandumue sit: quæque obscuriora sunt, erroribusque multis humanas mentes inuoluunt, iudicij sui præstantia illustrat, ac parefacit. Possunt igitur, inquit, nostrorum librorum lectione Romani homines non augeri solum Latina lingua, sed iudicandi quoque scientiam consequi: &, quamuis Græcos de philosophia libros legant, aliquem tamen ex industria quoque nostra fructum capere. *QUAM OBREM discere quidem*. } concludit, quod ei propositum

fitum esse iam diximus, legenda filio sua scripta, si non doctrinæ, quam eius iudicio permittit, orationis certè Latinæ gratia. *HVIVS ætatis* } huius memoriæ, ait lib. III. Ita autem dicit, vt assentationem cauere videatur. *DISCES, QUAM diu voles*: quod suæ potestatis est, filio largitur: vt statuatur ipse Cratippi tempus audiendi. Sed, quod largitur, adstringit paulum sequentibus verbis. Sino tuam voluntatem, inquit, liberam esse, cum hoc tamen, vt eam doctrinæ regat, ac moderetur vitilias. quamdiu enim Cratippo magistro proficere te intelliges, tamdiu dandam ei operam esse, existimare debebis. Et hic quedam latet admonitio. nam, quem proximè philosophorum principem nominauit, posse, qui eum vel diutissimè audiat, semper aliquid discere, omnino significat. *QUAM diu voles*: (tam diu autem velle debebis, } Infra: Quod vitium qui effugere volet (omnes autem velle debebunt) &c. Eodem modo locutus Fam. lib. 2. ep. XI. Quidquid erit, tibi erit. Et ep. 18. e. 1. Sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Lib. III. ep. 2. Quibuscumque rebus potes. (potes autem plurimis.) Lib. VI. ep. 7. Quotiescumque filium tuum video, (video autem ferè quotidie.) Et ep. 6. e. 1. Quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Et lib. IX. ep. 14. Neminem conueni, (conuenio autem quotidie plurimos.) Et ep. 17. e. 1. Fiet, quodcumque volent, qui valebunt: valebunt autem semper arma. Et lib. X. ep. 6. Quos adhuc gradus dignitatis consecutus es, (es autem adeptus amplissimos.) Et lib. XIII. ep. 41. Quotiescumque me videt, (videt autem sæpissimè.) Et ep. 53. e. 1. Quò ad fides tua, dignitasque patietur: patietur autem in omnibus. In Pisonem: Videre te volui, vidi, Phil. I. Huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis, reique pub. accesserit. Simile quid habent & illa. Lib. I. ep. 1. Regis causa si qui sunt, qui velint: qui pauci sunt. Lib. 2. ep. 18. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, &c. Lib. IV. ep. 7. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna multitudo. *NON parum tibi* } Non parum videbitur, Ter. Heaut. Quinctilianus: Multi ad summa perueniunt, nisi, se iam eo peruenisse, per suum haberent. Et Biò dixit, *ὅταν εἴη τις ἀεικλής* hoc est, Opinione felicitatem præcidere. Proverbium est: Senex semper aliquid addiscet: Solon, apud

Platonem de rep. vii. & in dial. de Philosophia, & in Lachetis: *ἡγεσθαι δὲ αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενον*, i. Discenti assidue multa, senecta venit. Et, apud Agellium: *Vltus me genuit, peperit mater memoria.* Seneca ad Lucilium: *Tam diu discendum est, quam diu nescias: & si proverbio credimus, quam diu viuas.* Demea Terentianus:

Numquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,

Quin res, atas, vsus semper aliquid apporet noui,

Aliquid moneat, vt illa, quæ te scire credas, nescias,

Et, quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Et Senecæ versiculus ille: *Discipulus est prioris posterior dies.* Imitandus ille, (Iuliano iuriconsulto auctore) qui, vel si alterum pedem in sepulcro haberet, tamen adhuc velle discere profitebatur. Plato quoque cuidam otioso, & voluptatibus dedito, percontanti, *Quoad puer esse vellet?* quod eum discendo non minus, quam docendo, videret occupari: respondisse fertur: *Quoad, quantum doctrina, & virtute augeat, me non panitebit.* Non multum à Peripateticis *dissidentia*, } ostendendum est, in quo dissideant, & quantum dissideant à Peripatetica doctrina Officiorum libri. Peripatetici virtutem, & honestum ceteris rebus omnibus longè præferri debere iudicabant, sola tamen felicitatem posse conficere nequaquam arbitrabantur. quòd si accederent opes, honores, valetudo, quæq; alia sunt eiusmodi, vt iis destituta humana vita laboraret: tum verò felicitatem absolui, cum accidere nihil posset, quod molestiam animo, corpori afferret incommodum. Stoici, contra, felicitatem vna virtute metiebantur: si quis honestè, & cum virtute vitam duceret, nihil præterea desiderare: sapientem, idest virtute præditum, solum esse diuitem, pulchrum, honoratum, omnibus denique rebus, quæ falso vocabulo bona dicerentur, solum abundare. Hanc dissensionem paucis verbis attingit Cicero lib. iii. ita scribens: *A te postulo, mi Cicero, vt mihi concedas, si potes, nihil, præter id, quod honestum sit, esse propter se expetendum: sin hoc non licet propter Cratippum: at illud certè dabis quod honestum sit, id esse maximè propter se expetendum.* Hæc igitur inter eos dissensio fuit, magna prorsus, & quæ diuersissima vitæ genera induceret. aliud est enim, honesto quidem plurimè tribuere, ceteris tamen rebus, quæ ad com-

moda

moda corporis, atque ad animi delectationem pertinent, locum relinquere, iisque, si absint, comparandis operam dare: si adsint, frui quantum deceat: aliud, in vno honesto omnia ponere: cetera, si cum eo iungantur, paupertatem, ignominiam, morbum, tormenta ipsa cara habere, & suauia esse dicere: si disiungantur ab eo, diuitias, gloriam, bonam valetudinem, comoda denique omnia, non modò, quasi ad felicitatem nihil afferant, contemnere, sed etiam, quasi felicitati repugnent, inter mala numerare. Hoc Stoici cum sentirent, acerrimèq; defenderent: quæri potest, cur Cicero, qui se in his libris potissimum sequi Stoicos profestetur, sua scripta dicat à Peripateticorum sententia non admodum discrepare. Huic dubitationi occurritur hoc modo. Præcepta officiorum Cicero de Stoicorum fontibus hauriebat: ea dicit oriri ab honestate, honestatem ipsam ex quattuor virtutibus, prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia. in hoc nihil à Peripateticis Cicero dissidebat. nulla enim fuit, ad hanc quidem partem quod attinet, inter Stoicos, & Peripateticos, controuersia. nam honestum vtrique negabant esse, quod ab harum virtutum aliqua non oriretur. In quo igitur à Peripateticis Cicero dissentit? In honesto: quod è Stoicorum sententia si solum propter se expetatur, valde probat. In quo ab iisdem non multum dissentit? In eodem. nam, etsi Stoicorum sententiam probabat, Peripateticorum tamen haud improbat, omnino. itaque lib. iii. cum honestum Peripateticorum à Stoicorum honesto distinxisset, postulat à filio, quod supra iam ostendi, vt id sibi concedat, quod Stoici probant: si non potest, quod aduersetur Peripateticæ doctrinæ, cui tunc Cicero filium operam dabat: concedat saltem id, quod placet Peripateticis. Quo loco subiungit hæc: *Mihi vtrumvis satis est: & cum hoc, tum illud probabilis videtur, nec præterea quidquam probabilis.* Apertè demonstrat, Peripateticorum honestum à se non improbari, Stoicorum autem probari vel maximè. Sed in his libris declinat interdum ad peripateticorum sententiam: neque contemnit opes, honores, amicitias, reliqua adiumenta vitæ, quamquam ea non seiungat ab honesto. itaque verè dixit, disidere se quidem à Peripateticis, non multum tamen: cum eorum honestum planè non improbaret, locum relinquens alicumq; iis rebus, quas omnino Stoici, vt inanes, excludebant. *VTRIQUE Socratici, & Platonicæ*

tonici esse volumus, } videtur hoc dicere: Et Stoicos, & Peripateticos sequi volumus: vt ab his non valde dissideamus: cum tamen illos probemus maximè. Negari enim non potest, quin hoc ideo subiungat, vt rationem afferat, cur sua non multum à Peripateticis dissideant, sed dissideant tamen. Quod si ita est: quari oportet, cur Socraticos pro Stoicis, Platonicos pro Peripateticis posuerit: quando quidem verbum, Vtrique, aperte eos, vt diuersa sentientes, distinguit. Socrates idem ferè sensisse, quod Stoici, & exemplo suæ vitæ Stoicam sectam peperisse, videri potest: qui etiam perire maluerit, quam iudicibus in bona causâ supplicare: cum esse malum probis, innocentibusq; viris mortem negaret: quæ Stoicorum postea sententia fuit, nihil omnino malum, nisi quod turpe esset, iudicantium: nihil bonum, nisi quod honestum. Libentius autè, Socraticos, quam Stoicos, dicit: vt videatur, licet Stoica præcepta valde probaret, Socraticam tamen philosophiam sequi velle, similem quidem Stoicæ, & ideo disidentem à Peripatetica, mitiorem tamen aliquanto, & ideo non multum disidentem. Platonicos pro Peripateticis vsurpat: quia, quod ad mores atinet, de quibus agit in his libris, nulla videtur inter eos controuersia fuisse. Quod si Peripateticos, dixisset: omnes Peripateticæ philosophiæ partes comprehendisset, omnes autem ipse non tractat: sed, vt dixi, moralem tantum: & Platonis lectione magis quam Aristotelis, eum esse delectatum, Platonicumq; se potius, quam Aristotelicum, profiteri solitum, satis constat. *De rebus ipsis iudicare tuo iudicio: nihil enim impedit:* } probes, nec ne, mea scripta, quod atinet ad præcepta, non laboro. auocare enim te ab ea doctrina, in qua Cratippo magistro tuum studium locas, consilij nostri non est. Ad Atticum scribens, sic ait: Est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo negotij habeo satis. *PROFECTO* } Quintil. Is, ait, se profecisse multum existimet, cui Cicero valde placere cœperit. *LEGENDIS nostris,* } figura Latini sermonis: pro, Dum nostra leges. Sic locutus lib. iiii. de Rep. apud Nonium: Noster populus, socijs defendendis, terrarum iam omnium potitus est. *PLENIOREM.* } in Oratore, nullum ait esse vllò in genere laudem oratoris, cuius in suis orationibus non sit aliqua si non profectio, at conatus tamen, atque adumbratio. *ARROGANTER* } Arrogantiâ ait esse Aristoteles lib. ii. Eth. ad Nicom.

Nicom. *μεγαλοψυχὸν ἕτι τὸ μέζον,* i. plus sibi tribuere, quam par sit. De hoc autem Cicero reprehenditur: qui nimium se iactet, & de rebus quoque gestis suis ea dicat, quæ aures offendant, defendit eum Quintil. lib. xi. *SCIENTIAM* } rei per causas cognitionem. nam, vt ait Arist. *οὐδὲν ἴσμεν ἀπὸ τῆς αἰτίας.* id est, Nihil scimus, si causam ignoremus. *CONCEDENS* } quasi d. cat, Non repugno, quò minus alij philosophiæ cognitione mihi non modò conferantur, sed etiam præferantur. Facilis autem est concessio, si tibi id serues, quod est, aut habetur præstantius. Qualis est illa apud Virgil.

ÆN. vi.

Excudent alij spirantia mollibus æra:
(Credo equidè) viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, cæliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciçq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

MVLTI: } Varroni, Catoni, alijs. *ORATORIS proprium,* } Quintil. lib. 2. cap. 16. ait, hoc Cicerone pluribus locis dixisse: Plutarchu q; dicit eum oratoris nomen magis, quam philosophi, fuisse amplexum. *APTE, distinctè, ornateque dicere* } Aptè, ad id, quod orator ager lum vult cepit: vt ea dicantur, quæ subiecta materia postulat: Distinctè, ne rerum ordo perturbetur: frustra enim aptè dicit, qui suo quidque loco non dicit: Ornate, adhibitis Latinæ orationis luminibus, & ornamentis. quorum primum inuentio, alterum dispositio, tertium præstat elocutio. quas omnes partes cum alibi, tum in Oratore illo, numquam satis laudato copiosè in primis, & eruditè Cicero persequitur. Conferendus locus Hæcraçtis in oratione *ἡ σοφιστῶν.* Τὸ ἦν καὶ ἔστι μὴ διαμαρτεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐνδομήμασι περιπόντοις ἔλεον ἦν λόγον καταποιεῖλαι. (hoc est, aptè dicere) καὶ τὰς αἰτίας ἡ πρόπον, (hoc est, distinctè dicere) καὶ τοῖς ὀνόμασι ὑπερῶμας, καὶ μουσικῶς εἶπειν, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν ἑκάστῳ ἦν παρρησιαστικῶς εἶναι περὶ ἀλλήλων, μὴ διαμαρτεῖν. (hoc est, ornate dicere) Quæ sic Latinè verti possunt: Non aberrare, neque occasionem negligere, aut excedere modum, sed & argumentis totam orationem decenter variare, (hoc est, aptè dicere) & ordine disponere, (hoc est, d. dicere) & verba

ita collocare, vt numerosa sint, & musicum quendam concertum efficiant, & in singulis rebus, quæ prius discernendæ sunt, & inter se miscendæ, non errare. (hoc est, o. d.) Quod autem Cicerone hic ait, Oratoris officium esse, aptè, distinctè, ornate dicere: Crassus de Oratore orationem vult esse, aptam, distinctam, & ornatum; Latinam, & planam, *διειρητάς, ornatam, ἁπλοῦν, & ἁεὶ δευτέριον.* Quintilianus autem ait hæc contineri partibus mouendi, docendi, delectandi. Ad mouendum pertinent Affectus, ad docendum Expositio, & Argumentatio. ad delectandum vtraque, sed maximè Elocutio. *AETATEM consumpsit.* senex enim erat. *Si id mihi assumo.* sapit emphasin. *Meo iure quodam vindicare.* genus loquendi, ex Iuriconsultorum fontibus derivatum. Qui primus de seruatorum numero libertatem est adeptus, ei nomen Vindici fuit. inde Vindicia, pro Libertas: Vindico, pro Libero. inde factum, vt, qui controuersam rem ex aliena potestate, quasi omnino sibi debitam, non expectato iudicio, vel vi, vel alio quouis modo ad se transferret, is eam rem iure quodam suo vindicare sibi diceretur: quod, in libris vsurpari ceptum, ad omnes postea res consuetudo deduxit. Exempla quædam iuriconsultorum, oratorumque subiungere, nisi satis essent in promptu, ipsaque per se legentibus occurrerent. *Hos etiam de philosophia libros,* vt, vtum hos de Officiis, an suos omnes de philosophia libros dicit: non dubito, quin omnes. non enim videtur id, quod sequitur, Qui iam se illis ferè æquarunt, ad hos de Officiis, qui nondum exierat, posse pertinere. Antiquus liber non habet, Hos. *Qui iam se illis ferè æquarunt,* nihil muto: cum & ita sit in plerisque antiquis libris. Vtor autem tredecim, are meo mihi acquisitis, & ex vniuersa Italia in meam haud forsan contemnendam Bibliothecam accitis, in hoc opere emendando: nullis neque laboribus, neque sumptibus parcens, vt studiosorum commodo consulam. Quorum nouem faciunt cum vulgata lectione. Quattuor alij, & vnus præter ea perantiquum Alberti Tertij, vere mihi amicitia coniunctissimi, & pro eximii animi dotibus, nec mediocri, sed præstanti virtute carissimi, habent: Qui iam illis ferè æquarunt. Genus autem hoc loquendi exemplis quàm plurimis confirmatur. In Lelio Superiores se equare cum inferioribus debent. In Verr. Aliquid cum aliquo æquari, conferri que posse. Non tamen contemnno alteram illam lectionem. Nam & in Hirtio lib. ixx. vbi est in impressis, Collocatur in

sur in eo turris xi tabulatorum, non equidem quæ mœnibus æquaretur. in quibusdam antiquis est, Aequaret. Et illud Pacuuij apud Agellium lib. xiv. cap. i. eiusdem generis est

Nam, si qui, quæ euentura sunt, præuideant,
Æquiparent Ioui.

Fere æquarunt, laude: parem ferè laudem consecuti. Ea, quæ succedunt loqui de oratione Latina, non de rebus, Ciceronem ostendunt. Sunt autem dicendi genera, summum, orationum: medium, horum librorum de philosophia: infimum, epistolarum, aut dialogorum. quibus omnibus equè Cicerocelluit. *Ferè,* dicit, quia dicendi vis in oratore dominatur. *Alij, Ferè æquarunt:* hoc est, orationum numerum, granditatè, & molem æquarunt. nam Cicero breui tempore multos de philosophia libros scripsit: quod cum ex aliis locis, tum ex initio Topicorum perspicue apparet, & ex præmio lib. III. horum librorum. *Vis enim dicendi maior est in illis:* orationes enim, forenses præcipue, *πρό τῷ πρῶτον* (ait Dionysius) *ἵκνται δὲ,* id est, habere debent multos affectus. *Æquabile, & temperatum,* ex vtroque mistum, summo, & infimo. *Vt idem vtroque in genere laboraret,* mira prudentia. nam, si dixisset, Excellet, potius, quàm, Laboraret: (quod falsò dictum videri posset: non enim nemini Græcorum cõtingerat, vt vtroque laboraret: sed nemini, vt excelleret: nam laborauerat Phalereus, sed non excellerat) si dixisset, inquam, Excellet, adimere Græcis, & ad se transferre videretur laudem vtriusque generis: quod intelligi potius, quàm exprimi à se, vult. ita & modestiæ seruit in verbo Laboraret: quod gloriantis non est: & quia dixerat, Nemini Græcorum, quod verum non erat: correxerat vitium, exceptione statim illata vnius Phalerei, qui disputandi subtiliter laudem adeptus, quod est philosophi, dicendi vi caruerat, quæ prima laus oratoris est. *Forensis dicendi,* orationes in foro ad iudices habebantur: & priscis quidem temporibus, in puro comitio, quæ fori pars fuit: exornata autem operibus vrbe, in basilicis: exceptis, quæ in senatu, vt Carlinariæ. *Qui et vtrum* caret enim actione forensi, nec illam dicendi vim ad excitandos animos requirit. *Nisi forte* non sine contemptu aliquo dictum videri potest, hoc sententiæ principio, Nisi forte, quasi dicat. Opponet aliquis Phalereum, qui laborauerit in

utroque. Quid tum? philosophum fuisse concedo, oratorem nego: itaque frustra laborauit. DEMETRIVS Phalereus } Quin-
 ct. lib. x. Cic. in bruto in medio dicendi genere eum præfert
 omnibus. Multa eius scripta commemorat Laërtius. Alio
 nomine dictus φάνος. Φαληρεύς vero. ἀπὸ τῆς φαλήρου, Atticæ
 portu. Suda. Post obitum Demosthenis, cum Macedones A-
 thenas subegissent, multam auctoritate apud ciues suos va-
 luit, apud Macedones etiam gratiosus. Tandem, per inuidiam,
 & cum ignominia pulsus, Alexandriam ad Ptolemæum pro-
 fectus, amplissimæ bibliothecæ præfuit: (quod & D. Hierony-
 mus in Daniele memoriam prodidit:) tandem à serpente
 occisus. Laërtius genus dicendi Demetrii philosophicum ait
 esse, cōtentione, & vi oratoria temperatum, Victorinus Afer
 de Orthographia Grammaticos nominat, Demetrium Pha-
 lereum & Hermocratem. Nominatur & a Theophr. l. cto in
 epist. 34. ad Romæum: in qua meminit libri ἀπὸ ἑρμηνείας, qui
 nunc exstat, his verbis: Εἰ δὲ τὰ τῆς ἀπειράτου σπουδαίους καὶ τὸν
 δαιμόνιον. Λεξοτέλη αὐχέεις, τὴ τῶν γλώττων ἐπέχεις καὶ ἄπο τειεῖ σ. ὁ
 τὰ πάρεια, οὗ γὰρ ἐκείνου τὴ καρσίον διασώτη, Θιόφραστος, καὶ Δημή-
 τριος: ἂν ὁ μὲρ ἀπὸ τῆς ἀφίπτερον φέρει ἐλαχεν. ὁ δὲ Φαληρεύς καὶ ἀπὸ
 ἑρμηνείας λόγου σπουδαίον σπουδαίον ἐξήνεγκεν. ORATOR
 raturum vehemens, } defuerat enim illi τὰ πᾶσι, & neru: or-
 atorij. DVLCIS tamen, } in lib. de claris orat. Suavis, sicuti
 fuit, videtur maluit, quam grauis. Et in Oratore: Hic primus
 inflexit orationem, & eam teneram, mollēmq. reddidit. THEO-
 PHRASTI discipulum } Quid Theophrasto mitius? Cicero
 scriptum reliquit in Hortensio. Laërtius: Τούτον τὴν τῶν λε-
 γόμενον: Θιόφραστον διὰ τὸ τῆς φησίου διασώτην Λεξοτέλης μετανοήσασθαι.
 Quæ verba quasi Cicero interpretans, Theophrastus ait, di-
 cendi diuinitate nomen inuenit. Vide Agell. lib. xii. cap. 5.
 Quinct. lib. x. In Theophrasto tam est eloquentiæ nitor ille
 diuinus, vt ex eo nomen quoque traxisset dicatur. POSSIS
 agnoscere. } agnoscantur sæpe in discipulis aut virtutes, aut
 vitia præceptorum, vt in Phalereo Theophrasti suauitas: in
 Demosthene Isæi vis. de quo Iuuenalis:

Ingenium velox, præceps facundia, sermo
 Promptus, & Isæo torrentior.

Nam in verbo, Torrentior, vis ostenditur: quæ patet etiam
 in eius

in eius, quæ existant, orationibus. EQV IDEM & Platonem
 existimo, } præclara correctio. nam, quia nemini Græcorum
 parem vtriusque generis laudem contrigisse iam ostenderat
 subiungit, alijs id non contrigisse, quia, cum vellent, non po-
 tuerunt, vt Phalereo: alijs, quia, cum possent, noluerunt, vt
 Platonem, Aristoteli, Demostheni, Isocrati.

Quinct. lib. ix. de compos. Platonem, & Demosthenē inter
 se dissimiles fuisse testatur: Platonēmq. compositionis dili-
 gētissimum eodem capite fuisse affirmat. Illius copiam, hu-
 ius vim Cicero effinxit, teste eodem Quinct. lib. x. Asianum
 lib. xii. vocat. Dum Plato in Gorgia oratoribus illudit, sum-
 mum agit ipse oratorem. Idem Quinct. Homicam facultatē
 ei tribuit. Et Panatius apud Cic. Tusc. i. vocat eum phi-
 losophorum Homerum. Vidēdus & Laërtius, qui ex Timone
 recitat, quod ad hanc rem facit. Infanti illi, in cunis dormi-
 enti, apes in labellis confederunt: & responsus est, singu-
 lari illum suauitate orationis fore. Cic. i. de Diu. Pli. lib. xi.
 cap. 18. Valer. lib. i. cap. de Prodigijs. Chrysofostomus de sa-
 cerdotio lib. iv. Isocrati tersum tenorem tribuit, Demo-
 stheni amplam sublimitatem, Thucydidi venerandam
 maiestatem, Platoni excellentem dignitatem. Plato, Ari-
 stocles fuit dictus à parentibus: sed διὰ τῶν πλατύτητα εἶπε ἦν
 ὤμων, εἶπε ἦν λόγων, i. siue ob latos humeros, siue ob orationis
 amplitudinem, & maiestatem, Platonis nomē inuenit. Iouem,
 aiunt Græci, si loqui more humano voluisset, non alio, quam
 Platonico genere orationis vsurum fuisse. Et Cic. in libris
 de Oratore, Platonem, in exagitandis oratoribus summum
 oratorem agere, testatur. QUAE à Platone didicerat, } mul-
 tos annos, Platone magistro, Demosthenes operam philoso-
 phiæ dedit: postea, cum audisset orantem Callistratum, eius
 eloquentia delectatus, à philosophiæ studio ad oratoriam ar-
 tem se transtulit. Plutarchus, Libanius, Agellius lib. iii. cap. 13.
 Ammianus Marcellinus lib. x x x. alij. Quanti Demosthenes
 Platonem fecerit, vide eius epistolam ad Heracleodorum.
 PRONUNCIARE } proferre, disputare, vel in scholis philo-
 sophorum, vel in libris. Vt voluit oratorio verbo, cū de sum-
 mo oratore loqueretur, quamquam disputante potius vt phi-
 losopho, quam agente vt oratore. nam, si rectè animaduerti-
 mus, Platonē transfert à gymnasio in forū, Demosthenē à fo-
 ro in gymnasium: vt id, quod ei propositū est, probet, vtrūque

potuisse, si voluisset, in vtroque genere excellere. ORNATE, *splendidèq.* } profectò nihil hoc oratore prudentius, philosopho Platoni grauitatem, & copiam, oratori Demostheni ornatum, & splendorem, suum videlicet vtrique, tribuit: vt Plato philosophiæ scientiam in agendis causis cum eloquentia coniungeret: Demosthenes in tractanda philosophia oratoriam facultatem adhiberet: effètque, si vellet, eorum alter grauisissimus, & copiosissimus orator: alter ornatisissimus, & splendidissimus philosophus. DE ARISTOTELE, & IOCRATE } De æmulatione Aristotelis, & Iocra-
 III. cap. I. Hinc diuersæ sectæ. De quibus quid senserit Cicero, lege Plutarchum in eius vita. Vide & Cic. III. de Oratore, & Tusc. I. & Laërtium. SV O studio } ille, philosophiæ; hic, artis oratoriæ. et si Iocrates suum studium philosophiam sæpe dicat: & Socrates apud Platonem, natura philosophiam quandam in anima Iocra-
 III. cap. I. Hinc diuersæ sectæ. De quibus quid senserit Cicero, lege Plutarchum in eius vita. Vide & Cic. III. de Oratore, & Tusc. I. & Laërtium. SV O studio } ille, philosophiæ; hic, artis oratoriæ. et si Iocrates suum studium philosophiam sæpe dicat: & Socrates apud Platonem, natura philosophiam quandam in anima Iocra-

CICERO

SED, cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, & multa posthac, ab eo exordiri volui maxime, quod & ætati tuæ esset aptissimum, & auctoritati meæ grauisissimum: nam, cum multa sint in philosophia & grauiora, & vtilia, accuratè, copiosèq. à philosophis disputata: latissimè patere, videntur ea, quæ de officijs tradita ab illis, & præcepta sunt. nulla enim vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eòq. colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudò. Atque hæc quidem questio communis est omnium philosophorum, quis est enim, qui nullis officijs præceptis tradendis, philosophum se audeat dicere: sed sunt nonnulla disciplina, quæ, propositis malorum, & bonorum finibus, officiũ omne peruertunt.

tunt. nam, qui summum bonum sic instituit, vt nihil habeat cum virtute coniunctum. idq. suis commodis, non honestate, metitur: hic, si sibi ipse consentiat, & nõ interdum natura bonitate vincatur: fit, vt neque amicitiam colere possit, nec iustitiam, nec liberalitatem: fortis verò, dolorem summum malum iudicans: aut temperans, voluptatem summum bonum statuens, esse certe nullo modo potest. quæ quamquam ita sunt in promptu, vt res disputatione non egeat: tamen sunt à nobis alio loco disputata. Hæc disciplina igitur, si sibi consentanea esse velint, de officio nihil queant dicere: neque vlla officij præcepta firma, stabilia, coniuncta natura tradi possunt, nisi aut ab ijs, qui solam, aut ab ijs, qui maxime honestatem propter se dicant expendendam. itaque propria est ea præceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis, & Herilli iam pridem explosa sententia est: qui tamen haberent ius suum disputandi de officio, si rerum aliquem delectum reliquissent, vt ad officij inuentionem aditus esset. Sequemur igitur hoc quidem tempore, & in hac questione, potissimum Stoicos, non vt interpretes, sed, vt solemus, è fontibus eorũ, iudicio, arbitriòq. nostro, quantum, quoq. modo videbitur, hauriemus. Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, antè definire, quid sit officium: quod à Panaetio prætermisum esse miror. omnis enim, quæ à ratione suscipitur de aliqua re, institutio debet à definitione proficisci: vt intelligatur, quid sit id, de quo disputetur.

EXPLANATIO.

AETATI tuæ esset aptissimum, } decet enim crudiri adolescentem officij potissimum colendi notitia: & decet rudiri à patre. Æschines præclare dixit, adolescentem poetarum sententias ediscere oportere, ut iis, viri cum sint, uti possint. Imitatus est hoc loco Cicero Isocratem in oratione ad Demonicum, & Nicodemum. AVCTORITATI meæ gravissimum: } In argumento leui nequaquam versari debuit is, cui magnam auctoritatem honores, magistratúsque pepererunt. est autem officio nihil gravius. Magnificè ait se explicare hanc materiam ad Att. lib. xv. GRAVIA, } quæ auctoritatem habeant. VTIILIA, } ad tranquillitatem animorum. ACCVRATE, } methodicè. COPIOSE } oratione ornata, & quæ splendorem habeat. DISPVATA, } quæ, causis utrimque allatis, vera esse dignouimus. FORENSIBVS, } Forenses Domesticis opposuit: cum tamen omnes intelligeret, non quæ in foro tantum, sed quæ ubique prorsus extra domum geruntur. Forense regnum, alicubi se amisisse, queritur. NEQVE sit tecum agas quid, } multa enim saepe soli agimus: in quibus ipsis aut officium colitur, honestè: aut negligitur, turpiter. propterea subiungit: In eoque colendo sita vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudo. Seneca ait, hominem solitarii tum tibi peccatis interdiceret, cum, dignitatem sui reputans, se ipsum reueretur. Huc respicit, quod est apud Isocratem ad Nicodemum, & in Parænesi. Scipio dicere solitus erat, ut hic ait lib. III. se numquam minus esse otiosum, quam cum otiosus: neque minus solum, quam cum solus esset. Aufonius: Turpe quid acturus, te sine teste time. Philolaus autem præcipuè ait homines se ipsos timere debere. In eoque colendo } sic Cic. Tusc. II. Ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt. Tota autem hæc enumeratio perpulchra est, & quæ cū aliis eiusdem Ciceronis locis utiliter conferri possit. Fam. lib. v. ep. 8. Quamobrem velim, ita & ipse ad me scribas, de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum, & tuis præcipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, priuatis: forensibus, domesticis: tuis, amicorum

corum: hospitem, clientum tuorum negotiis &c. PHILOSOPHYVM se audeat dicere? } Seneca ait Philosophiam esse vitæ legem. NONNULLAE disciplinae } ut Epicurea: cui finis malorum est dolor, bonorum voluptas. OFFICIVM omne peruertunt. } officium, in quo bonum omne situm est, prorsus è vita tollunt. QVI summum bonum sic instituit, } ut Epicurus. Si sibi ipse consentiat, & non interdum naturæ bonitate vincatur: } si semper idem sentiat, nec se doceri, & corrigi ab ipsa, rerum omnium optima natura patiat. Natura nihil suadet, nisi bonum: turpe nihil patitur: consuetudine vincitur interdum: sed ipsa nunquam peccat: ideo laudamus eos, qui natura duce viuunt, naturamque ducentem in omni re sequuntur. NEQVE amicitiam colere possit, } de Fin. I. Neque verò hæc oratione solum, sed multò magis vita, & moribus comprobauit, amicitiam posse coli in hoc dogmate. Nec iustitiam, nec liberalitatem: } tres attingit morales virtutes, iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam, quas & Aristoteles agnoscit, omisso quarta, quam infra nominat, Prudentia. nam Liberalitas iustitiæ pars est. infra. ALIO loco } in libris de finibus bonorum, & malorum. FIRMA, stabilia, } cum vero enim, ut ait Aristoteles, omnia consentiunt: à falsis autem statim discrepat. AVT ab ijs, qui solum, } Stoicos primum, deinde Peripateticos indicari, obscurum non est. Solum enim honestatem Stoici: maximè autem, sed non solum, Peripatetici sequebantur. EA præceptio } de officio, quæ caret illè disciplinæ. ACADEMICORVM, } qui de honestate sentiebant idem, quod Peripatetici. propterea supra, Platonicos pro Peripateticis accipi, diximus. fuerat autem veteris Academiæ princeps, & auctor Plato. ARISTONIS, Pyrrhonis, & Herilli iam pridem explosa sententia est. Hi cum Zenonem Citiaum, Stoicæ sectæ conditorem, audissent, ab eo tamen, & ipsi etiam inter se dissenserunt. quarum opinionum varietatem collectis è Cicerone testimoniis, quam clarissimè fieri poterit ostendemus. Zeno, Polemonis Academicus auditor, cum Academicorum dogma sequi videretur, ac planè in aliqua parte sequeretur, ab iis tamen deflexit, Stoicamque disciplinam instituit. nam cum Academia, id est cum Platone, ipsius Academiæ auctore grauissimum, ac principe, de summo bono idem sensit:

cum nihil diceret esse bonum, præter virtutem: bonum solum, quod honestum: malum, quod turpe: beatam vitam in vna virtute constitutam. in quibus autem ab Academia, id est à Platone, Platonisq. rationem, & auctoritatem sequentibus Speusippo, Xenocrate, & Xenocratis auditore Polemone, magistro suo, dissensit, hæc ferè sunt. Cum nihil aliud, præter honestum, numeraret in bonis, idq. appellaret honestum, quod esset simplex quoddam, & solum, & vnum bonum: cetera, etsi nec bona nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturæ esse contraria, his ipsi alia interiecta, & media numerabat: quæ autem secundum naturam essent, ea sumenda, & quadam æstimatione dignanda docebat: contrariæq. contraria in neutra autem in medijs relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino esse momenti: sed, quæ essent sumenda, ex ijs alia plura esse æstimationanda, alia minoris. Cumq. superiores illi non omnes virtutes in ratione esse dicerent, sed quasdam virtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat. Cumq. illi ea genera virtutum, quæ supra dixi, seiungi posse arbitrarentur: hic nec id vlllo modo fieri posse differebat, nec virtutis vsum modò, vt superiores, sed ipsum habitum per se esse præclarum, nec tamen virtutem cuiquam adesse, quin ea semper vteretur. Cumq. perturbationem animi illi ex homine non tollerent: naturaq. & condolefcere, & concupiscere, & extimescere, & efferrilati-
ria dicerent: sed ea contraherent, in angustumq. deducerent: hic omnibus his, quasi morbis, voluit carere sapientem, Cumq. eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent, & rationis expertes: aliq. in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem assentiebatur: nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionisq. iudicio suscipi; & omnium perturbationum arbitratur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc ferè de moribus: nam, quod ad naturas attinet, ab iisdem etiam discrepabat. Sed in moribus à Zenone auditor eius Aristo de fine bonorum non dissensit: censuit enim nihil esse bonum, nisi virtutem: neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium: quæ verò in medijs momenta Zeno esse voluit, ea ipse nulla esse, iisq. neutram in partem moueri, summum bonum duxit, sic enim Cicero scriptum reliquit in Lucullo. Idemq. lib. iij. de Fin. Vt Aristonis, inquit, esset explosa sententia, dicentis, nihil

tis, nihil differre aliud ab alio, nec esse res vllas præter virtutem, & vitia, inter quas quidquam omnino interesset: sic errare Zenonem, qui nulla in re, nisi in virtute, aut vitio, propulsionem ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret: & cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem rerum esse in his momenta diceret. Et lib. i. de Leg. Siue Aristonis difficilem, atque arduam, sed iam tamen fractam, & conuictam sectam secuti sunt, vt, virtutibus exceptis, atque vitis, cetera in summa æqualitate ponerent. Et infra: Si, vt Aristochius solù bonum esse diceret, quod honestum esset, malumq. quod turpe, ceteras res omnes plane pares, ac ne minimum quidem, vtrum adessent, an abessent, interesse: valde ex Xenocrate, & Aristotele, & ab illa Platonis familia discreparet. Et lib. iij. de Fin. Tres sunt fines expertes honestatis, vnus Aristippi, vel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis, Calliphonis, Diodori: vna simplex, cuius Zeno auctor, positus in decore totus, id est in honestate. nam Pyrrho, Aristo, Herillus iamdiu abiecti. Et infra: Primum vilissimas res ad virtutem addunt, deinde singulas potius, quam omnia, quæ prima natura conciliauisset. quæ cum Aristoni, & Pyrrhoni omnino visa sunt pro nihilo, vt inter optimè valere, & grauissimè ægrotare nihil prorsus dicerent interesse: rectè iam pridem contra eos desitum est disputari. dum enim in vna virtute sic omnia esse voluerunt, vt eam rerum selectione exspoliarent, nec ei quidquam, aut vnde oriretur, daret, aut vbi niteretur, virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia reuocans, vnum quoddam bonum vidit, sed nec optimum, nec quo vita gubernari possit. itaque hic ipse iam pridem est reiectus, post Chrysippum enim non sanè est disputatum. Et lib. iij. Cum virtutis hoc primum sit, earum rerum, quæ secundum naturam sint, habere delectum: qui omnia sic æquauerunt, vt in vtramque partem ita paria redderent, vt nulla selectione vterentur, virtutem ipsam sustulerunt. Hæc M. Cato: qui paulo post negatà se, Stoicisq. reliquis tolli rerum illud discrimen, quod Pyrrho, & Aristo prorsus esse tollendum censebant, nam, cum Cicero subiunxisset: Istud quidem optimè dicis: sed quæro, non ne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti

bonum, quod non rectum, honestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti: respondet Cato: Siquidem tollerem: sed relinquo. Et lib. v. Hoc vnum Aristo tenuit: præter vitia, atque virtutes, negavit rem vllam esse aut fugiendam, aut expetendam. Et in Hortensio: Aristo Clarius, præfactus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum, & honestum. Rursus ab Aristone Pyrrho dissentit in eo, quod illi summum bonum fuit, iis, quæ Zeno inter ea, quæ secundum naturam, contrariæque naturæ essent, media numerabat, neutram in partem moueri. Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem. Quæ tota de re sic lib. iv. de Fin. Mihi videntur (loquitur vt Academicus) omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, honestè viuere, sed alius alio magis, Pyrrho scilicet maxime, qui, virtute constituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquit: deinde Aristo, qui nihil relinquere est ausus, introduxit autem, quibus commotus sapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodeunque tanquam occurreret. is hoc melior, quam Pyrrho, quòd vel aliquod genus appetendi dedit: deterior, quam ceteri, quòd penitus à natura recessit. Stoici autem, quòd finem bonorum in vna virtute ponunt, similes sunt illorum: quòd autem principium officij quærunt, melius, quam Pyrrho: quòd ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quòd autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, desciscunt à natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. illa enim occurrentia nescio quæ comminisceretur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, sed ea sciungunt à finibus, & à summa bonorum, quæ cum proponunt, vt sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi: cum autem negant, ea quidquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Herillus autem, cum Zenonem audisset, ab eo tamen, ceterisque Stoicis, de fine bonorum in eo discrepabat, quòd in cognitione, & scientia summum bonum posuit. Omitto illa, inquit in Lucullo, quæ relicta iam videtur, & Herillum, qui in cognitione, & scientia summum bonum ponit: qui cum Zenonis fuisset auditor, vides, quantum ab eo dissenserit. Et lib. ii. de Fin. Herillus ad scientiam omnia reuocans, vnum quoddam bonum vidit, sed nec optimum, nec quo vita gubernari possit. itaque

que hic ipse iam pridem est reiectus. post Chrysippum enim non sanè est disputatum. Et lib. iv. de Fin. Vtrique idem faciunt, vt, si læuam partem negligerent, dexteram tuerentur: aut ipsius animi, vt fecit Herillus, cognitionem amplexerentur, actionem relinquerent. Et lib. v. Iunctu, & duplices expositiones summi boni, tres omnino fuerunt. nam aut voluptas adiungi potest ad honestatem, vt Calliphoni, Clitomachoque placuit: aut doloris vacuitas, vt Diodoro: aut prima natura, vt antiquis, quos eisdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Restant Stoici: qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Iam explosæ, eiectæque sententiæ Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in huc orbem, quem circumscriptum, incidere non possunt, adhibendæ omnino non fuerunt. Nam, cum omnis hæc quæstio de finibus, & quasi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiscatur, quod diximus naturæ esse aptum, atque accommodatum, quòdque ipsum per se primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil aut honestum, aut turpe sit, negant esse vllam causam, cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum præter scientiam, omnem consilij capiendi causam, inuentionemque officij sustulit. Et infra: Sæpe ab Aristotele, & Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia: hoc vno captus Herillus, scientiam summum bonum esse defendit, nec rem vllam aliam per se expetendam. Hæc ex Cicerone. Laertius autem Pyrrhonis, & Herilli vitam litteris mandauit, Aristonis omisit: quædam tamen de eo sparsim tradidit, vt hæc in Menædemi vita. Placet Cynicis, rationalem, naturalemque philosophiam tolli, ab Aristone Chio non discedentibus, moralemque solam coli. Ibidem in extremo: Quæ inter virtutem, & vitia sunt, indifferentia, vt Aristo Chius, appellat. Et in Zenone Citixo Aristo Chius finem esse dixit ad aliquid, inter virtutes, ac vitia indifferenter viuere, varietatem vel modicam nullam relinquens, sed æqualitatem seruans omnibus in rebus: esse autem sapientem præclaro similem histrioni, qui siue Therstis, siue Agamemnonis personam sumat, vtrumque decentissimo gestu imitatur. Naturalem, ac rationalem philosophiam sustulit, alteram dicens esse

supra nos, alteram nihil ad nos, quæ verò mores corrigat, solâ ad nos pertinere. Virtutes neque multas, vt Zeno, neque vnâ, vt Megarici, quæ multis appelleretur nominibus, induxit. De Pyrrhone, & Herillo nihil addemus ex Laertio: cû vtriusque ab eo scripta vita exstet. Legendum quoque Gellium lib. II. cap. 5. de Pyrrhonis opinione, & ea, quæ inter illum, & Academicos fuit, diffensione, lectorem admonemus. *EX POSITA sententia est:* audita displicere, gestus quidem, & vox, sed maxime plausus indicat. nâ in explosa re videtur inesse turpitudine quædam. est autem plausus multitudinis proprius, histrioni malo plaudentis in theatro. Paradoxo I II. Histrio si paulo se mouit extra numerum, aut si versus pronunciat, est syllaba vna breuior, aut longior, exhibitur, & exploditur. Explosa igitur est, vt absurda, officioque, id est humanæ societati, contraria, Aristonis, Pyrrhonis, & Herilli sententia, sic, vt indigna prorsus haberetur contra quam vlla philosophorum secta disputaret: neque post Chryssippum, qui ad refellendam Aristonis opinionem rationibus multis vius, contra quisquam disputauit. vnde illa lib. IV. de Fin. Gloriosa ostentatio in constituendo summo bono. cû enim, quod honestum sit, id solum bonum confirmatur: tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ, ipsum denique illud honestum, in quo vno vultis esse omnia, deserendum est. quæ diligentissimè contra Aristonem dicuntur à Chryssippo. Hæc sunt, quibus & Aristonis, & reliquorum officia, discrimenque tollentium, explosa sententia est. quod idem lib. II. de Fin. Pyrrho, inquit, Aristo, Herillus, iam diu abiecti. Et paulò post: Quæ cû Aristoni, & Pyrrhoni visa sunt pro nihilo, vt inter optimè valere, & grauissimè ægrotare nihil prorsus diceret interesse: rectè iam pridem contra eos defectum est disputari. Ibidem de Herillo: Hic ipse iam pridem est reiectus. Et Tusce. v. Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum sententiæ euanuerunt. Hos autem, (Aristonem scilicet, Pyrrhonem, & Herillum) ait Cicero, nullum rerum delectum reliquisse, id est, delectum rerum omnium sustulisse, negasse quidquâ in vita deligi debere opinantes, & afferentes, nullam esse rê, quæ probari magis, quam alia, posset: propterea nõ patuisse illis aditum ad inuentionem officij, emergit enim officium ex delectu, & ex eo, quod proba-

probamus: qui vero nihil diligit, nihil probat, officium inuenire qui poterit? Iure igitur eorum explosa sententia est, vt pote quæ à communi sensu nimium abhorreret, neque dogma vllum haberet: cû nulla præterea philosophorum secta suo dogmate careret. Laetius de Aristone nihil, vt diximus, numerat enim Aristones aliquot, opinionibus eorum omisis: inter quos non fuisse videtur hic Aristo, quem cum Pyrrhone, & Herillo, quasi vnum & idem omnes senserint, Cicero coniungit. Vnum ait musicum fuisse, alterum poetam, tertium artis oratoriæ scriptorem: è quibus certè hic non fuit. cû philosophus haberi velleret: tres Peripateticos addit. & Peripateticis aditus erat ad inuentionem officij, Aristoni verò huic Pyrrhoni, & Herillo non erat. Herillum autem etiam Laetius nominet, non hunc esse opinor. nam Carthaginiensis, quem nominat, qui finem dicebat esse scientiam, & ad viuendum cum scientia sancta referebat, hic certè non est. Eorum igitur opinio, à Laertio prætermissa, ex Pyrrhonis opinione colligitur. is autem, vt in eius vita testis est Laetius, dogma nullum habuit, res omnes pariter contempit, nullam ex infinita vniuersitate probauit, nihil inter eas affirmans interesse: non differre honestum à turpi, iustum ab iniusto, diuitias à paupertate, voluptatem à dolore: & opinionem vita comprobasse: nam, currente aduersus eum curru, & cane, loco non celsisse, sed à familiaribus cum sequentibus retractum: eundem Anaxarcho, magistro suo, in scrobem prolapsi, opem non tulisse. Rectè igitur Cicero dixit, nullum eos rerum delectum reliquisse. *QVI tamen haberent ius suum disputandi de officio, si verum aliquem delectum reliquissent,* quo modo enim disputare de officio possunt, qui eâ tollunt, vnde oritur officium? tollunt enim delectum, discrimenque rerum: cum paria omnia esse putent, solum autem bonum esse, quod honestum sit. Illustrant hunc locum verba illa lib. IV. de Fin. Cû enim, honestum quod sit, id solum esse bonum confirmatur: tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ: ipsum denique illud honestum, in quo vno vultis esse omnia, deserendum est. Et quæ proximè sequuntur: Officia tolluntur, delectu omni, & discrimine remoto: quæ enim esse poterant, rebus omnibus sic æquatis,

vt inter eas nihil interesset. *VT ad officij inuentionem aditus esset.* } delectu rerum peruenitur ad officium: delectu autem sublato, quem tres illi tollebant, aditus ad officij inuentionem præcluditur. Hoc *quidem tempore,* & *in hac questione,* } germanum Stoicum non fuisse, hæc verba declarant, est enim perspicuum, hoc dici: se quidem hoc tempore, & in hac questione addictum esse velle Stoicorum doctrinæ: alio tempore, & in hac questione non item. *POTISSIMUM Stoicos,* } Stoicos potius, quam alios, quòd ea disciplina honestatem, & officium in primis coleret, rectè igitur, cum de moribus ageret, eos maximè, qui moribus excellerent, imitandos filio proponit: vt, si minus ad summum perueniat, laudem tamen, in medio consistens, haud paruam essequatur. *Hos Tuli. t. amicos suos dicit. NON vt interpretes,* } interpretes nullam eius libri, quem interpretantur, sententiam prætermittunt. id enim eorum munus est, eam Cicero exiguam laudem putat: ideo subiungit: Sed, vt solemus: quia, cum veterum Græcorum scientiam Latine referret, de suo multa solitus esset addere: ne alienæ tantum seruire videretur industria: nullius addictus iurare in verba magistri. *E fontibus eorum,* } Cicero Acad. I. Meos, inquit, amicos, in quibus est studium, in Græciam mitto: id est, ad Græcos ire iubeo, vt ea è fontibus potius hauriant, quam riuulos consectentur. *QVO Q. modo videbitur.* } addendo, minuendo: quo sint illa ipsa, quæ de Græco vertuntur, & vtiliora Latinis hominibus, & incundiora, quam si Græca legerentur. propterea dictum est in prima Proëmij parte: Vt non modò Græcarum litterarum rudes, sed etiam docti, aliquid se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. *A. PANÆTIO* } Stoici, clari nominis philosopho: quem in hac potissimum questione sequebatur. Rhodi natus est, vt & Posidonius. docuit minorem Africanum. *PRAETERMISSVM.* } Miratur Cicero à Panætio officij definitionem prætermittam esse: atque ita eum simul reprehendit: in quam quidem reprehensionem ipsummet Ciceronem, qui, quid sit Officium, definire pollicitus est, docti viri incidisse aiunt. non enim subiicit, quid sit Officium, sed diuidit. At dicendum, præclare fecisse Ciceronem, qui, cum sciret, non vnã esse hominum actionem, sed multiplicem: atque etiam varia officiorum genera: iccirco non

potuit

potuit vnã ac simplicem officij definitionem tradere. Hac igitur de causa primum ab officij definitione exorsus est, deinde officium ipsum diuidendo definiit. *MIROR.* } miti verbo vitur: de magistro loquens. *OMNIS institutio* } omnis disputatio. nam disputatio docet, atque instituit. *A. RATIONE* } si modo rationem sequi volumus in disputando. quæ potest enim esse, sine ratione, recta institutio? *DEBET à definitione proficisci,* } initium sumere. hoc seruatur ab Aristotele in omnibus ferè libris, quod si omitatur, incerto quasi gradu procedimus ad id, de quo futura disputatio est. nam post definitionem considerantur partes, ex quibus constat: quibus cognitis, obscuritatis in subiecta re nihil relinquetur.

CICERO.

OMNIS de officio duplex est questio. vnum genus est, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vite conformari possit. Superioris generis huiusmodi exempla sunt: omnia ne officia perfecta sint: numquid officium aliud alio maius sit: & quæ sunt generis eiusdem. Quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea quanquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vite communis spectare videntur. de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diuisio est officij, nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. perfectum officium rectum (opinor) vocemus, quod Græci κατ' ὄρθωµα, hoc autem, commune, quod ἡ καθήκον vocant. atque ea sic definiunt, vt, rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant: medium autem officium, id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.

d 4

EXPLANATIO.

OMNIS de officio duplex est questio. } Velle se Officium definire, vt diximus, pollicitus est, & diuidere potius videtur, quàm definire. Sed in diuisione continetur ipsa definitio, nam, cum officium ita diuiditur: Officiorum duo genera, vnum, quod pertinet ad finem bonorum, alterum, quod positum est in præceptis, quibus in omnes partes vsus vite conformari possit: quis non videt, duas oriri definitiones: vnâ prioris generis: Officium est illud, quod pertinet ad finem bonorum. alterum posterioris: Officium est illud, quo vita communis instituitur, & conformatur. Hæc igitur est prima diuisio, & prima definitio, simul iuncta. Altera diuisio, & altera definitio, separatim tradita, sequuntur infra, in iis verbis: Atque etiam alia diuisio est officij, nam & medium quoddam est officium, & perfectum. atque ea sic definiunt, vt, rectum quod sit, id perfectum esse dicant: medium autem officium id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. **Q**UOD pertinet ad finem bonorum. } quo ignorato, finem bonorum nosse, & consequi non licet. ad finem enim bonorum ducimur officiorum via. **V**SUS vite conformari possit. } mirum est, quàm multis in locis, pro, Conformare, scripserant imperiti librarij, Confirmare, ignoratione pulcherrimi verbis, quod etiam hic reposuimus: nec veremur, quin periti Latini sermonis nostram coniecturam probeant, ac sequantur. Loquitur enim hic Cicero de vita hominum, præceptis emendanda, officiorumque obseruatione ad virtutem dirigenda. quæ si per se esset optima, quid præceptis opus esset? aut cur hos libros de Officiis Cicero conscriberet? Ergo præcepta tradenda fuerunt: vt vsus vite ad honestam, laudabilemque formam redigeretur. In quo non quadrant, aut certè multo minus conueniunt, confirmari. Mecum faciunt duo ex meis veteribus libris. **P**ERFECTA } i. eo & iudicio, & voluntate suscepta, & ad exitum perducta, vt nulla ignorantie nubecula, nulla prauæ cupiditatis labe admista contaminentur, vt ad verum scopum, citra villas ambages, contendatur, nec vsquam ab eo deerretur. **N**VM QVI D } officij aliud alio maius sit. } hæc questio ex altera pèdet. si. n. non omnia officia perfecta sunt: aliud officij alio esse maius aut minus, satis apparet. perfecta enim

enim, & magnitudine, & dignitate imperfectis præstanti: minoraque sunt τα μικρότερα τῆς μεγάλων. **A**TQVE etiam alia diuisio est officij. } altera officij diuisio: è qua item oritur altera definitio. **P**ERFECTVM officium, } quod in Tusc. Cic. ostendit, cum agit de contemnenda morte, de ferèda paupertate. itaque pertinet ad solum sapientem. Lib. III. Illud quidem honestum, quod propriè, verèque, dicitur, id in sapientibus est solis, neque à virtute diuelli vnquam potest: in ijs autem, in quib. sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum nullo modo esse potest, similitudines honesti esse possunt. **Κ**ΑΤΕΡΩΜΕ. } i. officium perfectum, quod vir sapiens facit. **Κ**ΑΘΗΚΩΝ. } i. officium medium, quod facere potest ille, qui perfectè sapiens non est. nam Stoici eum sapientem vocant, qui nunquam fuit, neque esse poterit, vel futurus non est. qui vero sapiens non est, perfectum officium facere non potest. **H**OC autem commune, } de quo diximus his libris explicandum.

CICERO.

TRIPLEX igitur est, vt Panatio videtur, consilij capiendi deliberatio. **N**am, honestè ne factum sit, an turpe, dubitant; id quod in deliberationem cadit. in quo considerando, sepe animi in contrarias sententias distrahuntur. **T**um autem inquirunt, aut consultant, ad vite commoditatem, incunditatemque ad facultates rerum, utque copias, ad opes, ad potètiã, quibus & se possint iuuare, & suos, conducant id, nec ne. de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. **T**ertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. cum enim utilitas ad se rapere, honestas contrà reuocare ad se videtur; fit vt distrahatur in deliberando animus, afferatque. ancipitem curam cogitandi: **H**ac in diuisione, cum præterire aliquid maximum vitium in diuidendo sit, duo prætermissa sunt.

nec enim solum utrum honestum, an turpe sit, deliberrari solet; sed etiam duobus propositis honestis, utrum honestius; itemque duobus propositis utilibus, utrum utilius. ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. primum igitur est de honesto, sed dupliciter, tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum differendum.

EXPLANATIO.

TRIPLEX igitur est, ut Panetio videtur consilij capiendi de liberatio. } vide Ciceronem ad Att. lib. xvi. Sunt autem questiones de Officijs quinque, I. Honestum, an turpe. II. Honestum honesto honestius. III. Utile, an inutile. IV. Utile utili utilius. V. de Comparatione. **T**UM autem inquirunt, aut consultant, } est quaedam ingeniorum proclivitas ad mutandum, qui morbus multas corruptae Latinae linguae partes. Aequae Latinae verba sunt, Inquiro, & Anquiro: aequae igitur in libris retineantur, nisi si consensus omnium veterum librorum aduersetur: cum praesertim, utro modo legatur, sententia lucri nihil faciat, alioqui lusus quidam videtur, si, cum nihil accedit ad sententiam, verborum mutatione delectemur. In meis quatuordecim antiquis libris est, Inquirunt. quo libentius, quod receptum iam est, tueri. vnus Tertij habet, Tum autem aut inquirunt aut consultant. **V**ITAE commoditatem, } alia enim alij comoda sunt, pro ingeniorum, corporum, fortunatum, studiorum varietate. **I**VCVNDITATEM, } Aristoteles, qui certa aliqua re delectantur, *εὐκρονδία* appellat. **F**ACULTATES rerum, atque copias, } non tantum, quantum opus est, sed etiam ut superfluit. **O**PEs, } i. amici, gratia, auctoritas. inde Adagium, Vbi amici, ibi opes. non enim pecuniam tantum significat. vnde, Opem ferre, i. iuare. **P**OTENTIAM, } i. defensionem sui, & suorum, offensionemq. aduersariorum: non modò ut tuti ab iniuria, verum etiam inimicis formidabiles, amicis autem solatio, praesidioq. simus. **I**N rationem utilitatis caelit. } Obseruandum hoc loquendi genus, Ratio cum

cum genitiuo. **V**IDETUR } hominibus leuiter eruditus, populariterq; & sentientibus, & loquentibus. Stoici enim nihil putabant utile, quod honestum non esset. Inde Aufonius: Numquam discrepat utile à decoro. Lib. III. coniungit utilitatem, & honestatem. **C**UM honesto } quod lucet ipsum per se. **I**D, quod videtur esse vile. } quod falsa specie utilitatis blanditur, naturamq. boni fallaciter imitando adulterat. **R**APEERE } utilitatis maiorem esse vim indicat. **R**EVOCARERE } ducere, allicere, persuadere. } Reuocare, autem dicit, ut ostendat hominem natura esse honestati coniunctum, à qua interdum abstrahitur specie utilitatis, & illecebris voluptatis. **A**NCIPITEM curam } Ouidius.

--aliudque cupido,

Mens aliud suadet. Video meliora, probòque,
Deteriora sequor.

Imitatus autem Ouidius Euripidem Medea.

Qui & in Hippolyto Coronato idem dixit.

Demosthenes quoque de suis Atheniensibus queritur, rei bene gerendae plerasque occasiones eos amisisse, non quòd ignorarent, quid officij sui esset, sed quòd id exsequi nollent. haec autem eius sunt: *Ὅτι δὲ οὐδέ, ὡς Ἀθηναῖα, τὰ πλείω τῶν πραγμάτων ἐκπεροῦνται, τὸ μὴ βούλει, ἀλλὰ τὸ θέλοντα ποιῆν, εὐ τὸ μὴ σὺβίναν.* **P**RIMUM igitur est de honesto, sed dupliciter; tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum differendum. } his verbis argumentum horum trium librorum persequitur.

CICERO.

PRINCIPIO generi animantium omni est à natura tributum, ut se, vitam, corpusq. tueatur, declinetq. ea, quae nocitura videantur; omniaque, quae sint ad viuendum necessaria, inquirat, & paret, ut pastum, ut latibula, ut alia eiusdem generis. commune item animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quaedam eorum, quae procreata sunt. sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quòd haec tantum, quantum sen-

su mouetur, ad id solum, quod adest, quodque presens est, se accommodat, paululum admodum sentiens preteritum aut futurum: homo autem qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia, & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque presentibus adiungit, atque annectit futuras: facile totius vite cursum videt, ad eamque degendam preparat res necessarias: Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vite societatem; ingeneratque in primis precipuum quedam anorem in eos, qui procreati sunt: impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter se, & sibi obœdire velit; ob easque causas studeat parare ea que suppeditent ad cultum, & ad victum, nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tueri; debeat. qua cura excuscat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisque hominis est propria veri inquisitio, atque inuestigatio. itaque, cum sumus necessarijs negotijs, curisque vacui, tum auemus aliquid videre, audire, ac discernere; cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilem, ad bene, beatęque viuendum necessariam ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse nature hominis aptissimum. Huc veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quedam principatus; ut nemini parere animus bene informatus à natura velit, nisi precipienti, aut decenti, aut vtilitatis causa iuste, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarumque rerum contemptio. Nec verò illa parua vis nature est, rationisque, quod vnum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis, dictisque, qui modus. itaque

COTIUM

eorum ipsorum qua ad spectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, conuenientiam partium sentit. quam similitudinē natura, ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consilijs, factisque, conseruandum putat; cauētaque, ne quid indecore, effeminateve faciat, tum, in omnibus & opinionibus, & factis ne quid libidinosè aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, & efficitur; id quod querimus, honestum; quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit; quodque vere dicimus, etiam si à nullo laudetur, laudabile esse natura.

EXPLANATIO.

PRINCIPIO generi animantium omni est à natura tributum, &c. } Stoicos imitatur, qui initio disputationis prima quæque à natura ducebant. quod Plutarchus de Chryippo scriptum reliquit. Idemque tradit Cicero lib. v. de Finibus. Principio: Sic Liuius: Iam primum omnium satis constat. Preclara autem est scribendi, atque etiam dicendi ratio, cum à genere ad partes, & à partibus ad vnum illud, quod propositum nobis est, oratio deducitur. Vt se, vitam, corpusque tueatur. } Taurus apud Agell. lib. 2. cap. 5. Natura, inquit, omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis, inoleuit. in ipsis statim principijs, quibus nati sumus, amorem nostri, & caritatem, ita profusus, ut nihil quidquam esset carius, pèsiusque nobis, quam nosmetipsi. Sed, totum est. Vitam, id est animam, quæ est vite causa. Tueatur: vim vi repellat. hinc bruta, dentibus, cornibus, vnguibus, testis, crustis, squamis, spinis, & id genus alijs rebus armata, & munita sunt, ut aut vim propulsare, aut quomodo cumque se tueri queant; alia minus, alia magis. Vnde illud Phocylidis: Οἷον ἰνὸς ἡ ψῆμα βῆδς. Raro eiusdem generis animantes mutuo se deuorant, aut lædunt, nisi irritatæ. quod Plinius tradit lib. vii. & Iuuenalis Sat. xv. Solus homo homini inimicus. Quæ nocturna videantur; } Plin. lib. ix. cap. 4. Nimirum hæc est natura re-

rum, hæc potentia eius, sæuisimas ferarum, maximasque, quæ nunquam vidissent, quod debeant timere, statim intelligere, cur sit timendum. **OMNIA QVÆ quæ sint ad videndum necessaria,** } Plut. *πέπεχ ἢ δὲ ζῶντες ἐπιμαίονται, τὰ χερσὶν, ἢ τὰ ὕδασι.* & in Gryllo, siue *ἀεὶ πὲρ τὰ ἀλογα λόγῳ χηῖται.*
CONIVNCTIONIS appetitus, } Aristoteles: *κοινωνία τὸν ἐστὶ τὸ γυναικῶν ἰσότης ὁμοίαν:* Procreare sui similem, est maxime secundum naturam. Plato in Coniuium, partum, fetumque ex congressu viri, & mulieris prouenientem, diuinum opus appellat. **ET cura quedam eorum que procreata sunt.** } scilicet, nutriendi. Vide Phauorinum apud Agell. lib. xii. cap. i. Macrobius lib. v. cap. ii. & Plut. in lib. de liberis educandis. **SE D inter hominem, & bellum hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu mouetur, ad id solum, quod ad sit, quodque præfens est, se accommodat.** } Videtur Aristotelem imitatus in eo loco Pol. i. *καὶ ὁ κωνανὸν λόγῳ περὶ ὅτων, ὅσων αἰδένονται. Σενή mouetur:* Prouerbum: *Ex πὲρ ἐσοῦν γίνεται ἀδρανῆς τὸ ἐάν:* Amor ex adipectum nascitur mortalibus. **HOMO autem, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, & causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, & similitudines comparat, reliquisque presentibus adiungit, atque annectit futuras;** } hoc plane totum sumpsit ex Polybij lib. vi. *τὸ ἄρ ἄλλους ἢ δὲ ἀνθρώπων,* inquit, *ταῦτα διαφέρει, ἢ δὲ ἄλλων ζῶντων, ἢ μόνως αὐτοῖς μέτεσι τοῦ, καὶ λογισμοῦ, ταυτέστι ἄς ἐκείνους παρεχέται ἔχον αὐτοῦ πῶρ παρεμπίθην διαφερόν, καὶ δυνάμει ὅτι ἢ δὲ ἄλλων ζῶντων, ἀλλ ὅποση μάλιστα τὸ γινώσκον, καὶ δυσπιστεῖται τις παρ' αὐτοῖς, παρεμπίθην τὸ μάλισ, καὶ συλλογίζ' ἄλλους, καὶ τὸ παρεμπίθην ἐκείνους ἄλλων συλλογιστῶν.* Quibus tamen in verbis suspicor esse mendam: nec Perottus interpre. locum recte vertit: qui mihi videtur ex Cicerone posse corrigi, aut egregie saltem intelligi. Quintilianus lib. ii. cap. i. Atque adeo naturalis est homini ratio, vt, sicut aues ad volatum, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignuntur; ita nobis propria est agratio mentis, atque sollertia, vnde origo animi celestis creditur. hebetes verò, & indociles non magis secundum naturam eduntur, quam prodigiosa corpora, & mōstris insignia. Vide Cic. de Leg. Laetant. de officio hominis, ca. 2. eundem Quint. lib. ii. cap. 17. Senecam lib. x. Epist. qui ait, Rationem hominis esse propriam, cætera illi cum animalibus communia esse. In quo forte Aristotelem sequitur, i. de hist. anim. Phocylides:

ΟΠΛΩ

ΟΠΛΩΝ τῶν λόγῳ ἀνδρῶν τῶν μῶτερος ἐστὶ σιθῆσιν.

Id est: Ratio, & oratio sunt anima hominis, acutiore ferro.

Euripides:

Βεαχὸ τῶν ἀνδρῶν ἀνέρος, ἀλλὰ ποιουλίας ποσπῶδων

Δαμά φῶλα πόντου, χηβόντων τ' ἐναντὶ τῆς δαμάτα.

Id est: Exiguæ quidem sunt hominis vires: sed ingenij solertia

Domat marinas belluas, & varios terrestrium animalium fetus.

PRINCIPIA & causas rerum videt, } glossema suspicor fuisse, Principianec est in antiquis libris, nec requiritur à sententia: quòd, q. valde me mouit, librum habeo veterem, in quo scriptum est, supra verbum Causas, Id est principia. Vt iam, nisi fallor, de loci sinceritate dubitatio nulla relinquatur. **ARVM Q. progressus, & quasi antecessiones non ignorat,** } earum rerum, non earum causarum, interpretor, homo enim rationis ope intelligit, quo modo res & progrediuntur, & quasi antecedunt. Addidit autem Cicero, **Quali,** quia proprie res non antecedunt, sed videntur antecedere, cognitis earum causis, ex quibus ipsæ res oriuntur, & in quibus inesse quodam modo videntur. Progressus, nō, Prægressus, & sententia postulat, iam à nobis explicata, & eo libentius retineo, quia testimonio comprobatur meorum omnium veterum librorum. **ET similitudines comparat:** } ne desciscere videar ab antiquitate, quam sequi me profiteor, addidi copulam: cum in veteribus cunctis exemplariis velle ipsa sit, vel, Sed: quod minimè placet. **REBUS Q. presentibus adiungit, atque annectit futuras,** } Homerus de Calchante:

Ὅς γ' ἦδ' εἶ πατ' ἔόντα, τὰ τ' ἐσόμενα πρὸτ' ἔόντα.

Ex quo Virgilius, de Proteo:

--- norat,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post ventura trahantur.

VT hominus cætus & celebrari inter se, & sibi obædire velit; } quis non intelligit, ciuitates describi? cætus enim multorum hominum, legibus ventium, Ciuitas est. Verbum, **Celebrari,** frequentiam congregatæ multitudinis ostendit: **Obædire,** leges: quæ nisi sint, cætus ille hominū nemini obædiat; sed ex libidine sua, temerè ferarum more viuat. **Cele**

utari autem, pro Coire. ex quo, Celebris locus, & Desertus, opponuntur. **SUPPEDITENT** } sunt, qui legant, Suppetent: vt sit frequentatiuum à Suppeto. **CETERIS QUÆ,** quos caros habeat. } In eam sententiam Euripides in tragediâ, quæ *Ἠρακλείδα* inscribitur, exordio:

Πάλα πρότ' ἐστὶ πτόό μοι δεδδλεβήτων,
Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πύλας πέφυκ' αὐτῶν.
Ὅδ' εἰς τὸ κέρδος λήμ' ἔγωγ' ἀνευδίμων,
Πόλεσιτ' ἀζήτους, καὶ συμμαχάσσειν βαρούς,
Αὐτῶν δ' ἀείσοι, &c.

Id est: Iam olim in ea sententia fui, Virum bonum aliis esse natum. Cuius verò animus pecuniæ inhiat, is & Rēip. est inutilis, & ad commercia difficilis, & sibi ipsi verò optimus. **EXSUSCITAT** } à somno ignauia. Sic Virg. Geor. de Ioue:

--- curis acuens mortalia corda

Nector pere graui passus sua regna veterno,
Vt varias vsus meditando extunderet artes.

HOMINIS est propria veri inquisitio, atque inuestigatio. } metaphora, à venatoribus, qui è vestigijs luitra ferarum indagant. vnde illud apud Comicum: Peditum visa est via. Natura enim habet quaedam sensibus obuia, è quibus concludit ratio, quæ sensus perspicere nullo modo potest. Inde Ouidius è recto statu corporis humani colligit homini res cælestes esse propõsitâs, Metam. i.

Pronâq. cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumq. videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Et Sallustius in Catilinæ proœmio: Omnes homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa opera niti decet, ne vitam silentio transcant, veluti pecora, quæ Natura prona, atque ventri obœdientia, finxit. Cicero pro Milone ex humana mente ratiocinatur, Mundi vniuersitatem diuina quadam mente gubernari. eius hæc sunt: Neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam, quod vigeat, & sentiat: & non est in hoc tanto naturæ, & tam præclaro motu. Cic. de Leg. l. i. & de Nat. de. l. i. Naturam, inquit, nos cellos, & rectos constituisse, vt deorum cognitionem, cælum intuentes, capere possemus. Et Plato in Cratylô. **Id esse naturæ hominis aptissimum.** } natura enim omnes

omnes homines scire desiderant. Prouerbiũ est, Veritatis simplex oratio. Mendacia, & simulationem Euripides infestatur, Andromacha:

Ὡ πῶσον ἀνδραποισι ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνικαι, δδλιχ βουλήματα,
Ψόδδων ἀνακτες, μηδ' ἀνδραποι κακῶν,
Ελικτα, κ' οὐδὲν ὑπέσ' ἀλλὰ πάντα πέρεξ
Φροσόντες, ἀδικως ὀτυχεῖτ' ἀν' ἑλλάδα.

Id est: O Spartani, omnibus mortalibus inimicissimi, docti consultores, mendaciorum reges, callidi malorum concinnatores, in e villo candore, perplexis, & intricatis animis: iniuria felices estis in Græcia. **VERI videntis cupiditati** } Videndi, participium præsentis passiuus est, Linacro. **APERTITIO** quædam principatus: } hinc Cæsar in paruulo opidulo primus, quàm Romæ secundus, esse malebat. Hinc illud:

Πηλεὺς μὲν ὁ πατὴρ ἔχερον ἐπέτελλ' ἀχαιῶν,
Αἰὲν ἀριστέων, καὶ ἄλλοις ἔχερον ἡμιόρου ἀλλῶν.

Id est: Peleus grandæuus nato mandabat Achilli,
Fortia facta gerens alios superaret vt omnes.

Et apud Lucanum,

--- Cæsar non ferre priorem,

Pompeius ve parem voluit. --

Vt nemini parere animus } Aristoteles iv. Politic. c. ii. Ex quo animi magnitudo exsistit, humanarumque rerum contemptio. } proxime dixit, Vt nemini parere animus bene informatus à natura velit, nisi præcipienti, aut docenti, aut utilitatis causa iuste, & legitime imperanti. Quæ verba satis ostendunt, sermonem de virtute subiungi. Est autem virtus, Animi magnitudo, humanarumque rerum contemptio. non, Humanarumque rerum contentio: vt alij malunt. Ego, præter sententiam, satis, vt arbitror, perspicuum, veteri. etiam libros, contentientes in, Contemptio, secutus sum. **EORVM ipsorum, que ad aspectu sentiuntur,** } cum oculorum sensu bruta quoque vtantur, ordinem tamen in sensilibus non agnoscunt. Gustum, Tactumque Aristoteles ἀκολάστους, hoc est intemperantes, dixit: Gellius, belluinos, quod ex ipsis immodica voluptas capiatur. Reliquos, Visum, Auditum, & Olfactum homini soli tribuunt, **AB oculis ad animum.** } Inde Plato ἀνδραποισον non tam παρά τὸ ἀνοτιεπειν τὸν ὄπτα, hoc est, à vultu sursum conuerso, quàm παρά τὸ ἀνδραπειν ἀόπτοις, à rebus, quas vident, considerandis dictum putat. Menander:

ὅτι χαίρειν ἐστὶν αὐτοῖσιν ἢ αὐτοῖσιν ἢ.

Quam suavis res est homo, si sit homo.

INDECORE, } contra modestiam, siue temperantiam.
EFFEMINATE VE } molliter: mulierum more: contra
 viri decorum. nam: Mulierem dictam, qu. si Mollem aërem,
 ab animi mollitie, Grammatici aiunt: Græci verò Virum,
 Atex, dicunt, quasi ἀτὼ ἀτεξ. **LIBIDINOSE** } exclusa rati-
 one. **NOBILITATVM** } hoc explanatur proximè fe-
 quentibus verbis. *Nobilitatum*: multorum sermonibus, &
 admiratione celebratum.

CICERO.

Formam quidem ipsam, Marce fili, & tanquam
 faciem honesti vides: quæ si oculis cernetur, mi-
 rabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientia. Sed
 omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur
 ex aliqua: aut enim in perspicientia veri, sollertiq.
 versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuen-
 do suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in
 animi excelsi, atque inuicti magnitudine, ac robore:
 aut in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine,
 & modo, in quo inest modestia, & temperantia. quæ
 quatuor quanquam inter se colligata, atque implici-
 ta sunt: tamen ex singulis certa officiorum genera na-
 scuntur: velut ex ea parte, quæ prima descripta est, in
 qua sapientiam, & prudentiam ponimus, inest inda-
 gatio atque inuētio veri: cuiusque maximè perspicit, quid
 in re quaque verissimum sit, quidq. & acutissime, &
 celerrimè potest & videre, & explicare rationem, is
 prudentissimus, & sapientissimus ritè haberi solet.
 quocirca huic, quasi materia, quam tractet, & in qua
 versetur, subiecta est veritas. reliquis autem tribus
 virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res pa-
 randas

randas, tuendasque, quibus actio vita continetur; vt
 societas hominum. cōiunctioq. seruetur, & animi ex-
 cellentia, magnitudoq. cum in augendis opibus, utili-
 tatibusq. & sibi, & suis cōparandis, tum multo ma-
 gis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo autem, &
 constantia, & moderatio, & ea, quæ sunt his semilia,
 versantur in eo genere, ad quod adhibenda est actio
 quadam, non solum mentis agitatio. his enim rebus,
 quæ tractantur in vita, modum quendam adhiben-
 tes, & ordinem, honestatem, & decus conseruabimus.

EXPLANATIO.

FORMAM quidem ipsam. } Homines ait habere semina
 quædam, & virtutis igniculos à natura datos, ex quibus
 constat honestum, quod est secundum naturam, & diuidit-
 ur in quatuor partes, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem,
 Temperantiam: quæ sunt magnæ, & veræ virtutes, quod ex
 ratione oriuntur: quia nihil in homine diuinius. De his ergo
 disputat, quos appellat fontes omnium officiorū. Sed prius
 de officijs, i. operationibus studio. is, quæ ab ipsa Prudentia
 oriuntur; inde à Iustitia, & Fortitudine; postremo à Tem-
 perantia: vbi declarat, quid sit illud decorum, quod vbiq.
 seruandū est. demum, propositis duobus honestis, vtrum sit
 honestius. Vt ait Plato, } in Phædro. **MIRABILES amores ex-
 citaret sapientie.** } inde natū adagium: Εὐκ τὸ θεῶν γίγνεται τὸ ἐστὶν.
 Quod Græcorum scriptis celebre est. Sui, pro Sapientia,
 reponendum quidam putarunt: ex Platone, cuius hæc sunt:
 Ὅμοιοι ἡμῖν ὁ ζῶντων θεῶν δὲ δὴ τὸ σὺν ἡμῖν ἔρχεται αἰδῶσιον, ἢ φέρουσιν ἐχ-
 θροῦται. δ' εὐνοῦς ἰδὸν ἀντιπαρῆχεν ἕσθητας, ἢ πρὸ τοιούτων ἐαυτῶν ἐπαρῆς εἰδῶ-
 λον παρῆχτο εἰς ἡμῖν ἰόν. Cicero etiam lib. II. de Fin. Quam
 illa, inquit, ardentēs amores excitaret sui, si videretur. Sed,
 si retineas, Sapientia, ita explana: *Sapientia*: fons enim, vnde
 emanat sapientia, honestum est. **COLLIGATA,** } vnam
 enim virtutem qui possidet, reliquis item possidere dicitur.
 quod Aristotelici, teste Laërtio, negant. **SUBIECTA EST
 veritas.** } quæ animæ tantum oculis cernitur, vt ait Plato.
RELIGVIS autem tribus virtutibus } Aristoteles Prudentiam

omittit. nec enim verè separata quædam virtus est, sed communicatur omnibus virtutibus. PARANDA'S, tuendisque, } non enim minor virtus est, quàm quærere, parata tuera. Demosthenes Olynth. 1. Διότι πολλὰς χαλεπώτερον εἶναι δοκεῖ τὸ φυλάττειν τ' ἀρὰς, τὸ κίσεισθαι. Sallust. Cat. Virtus, atque sapientia, maior in illis fuit, qui ex paucis opibus tantum imperium fecere, quàm in nobis, qui ea, bene parata, vix retinemus. Et, Iugurtha: Maius dedecus est, parata amittere, quàm omnino non parauisse. Et, in concione Marij : Nobilitatem certè perperisse, quàm acceptam corrupisse, melius est. Thucydides quoque lib. 2. in concione Periclis 2. Αἴχρον, ἔχοντας ἀναρῶντων, ἢ καταδύουσι ἀποχρῆσαι. Demosthenes tamen Olynth. II. & ibi Vlpianus, fallum hoc ait esse : Πολλὸν ἔχοντας φυλάττειν, ἢ κίσεισθαι πάντα πέρουε. QUIBUS actio vite cominetur: } rectè Aristoteles: Ad αἰῶνα τὴν ἢ μὴ ῥάδιον τὰ καλὰ ποιεῖν ἀπορήτων ὄντα. Inde Orator: Δεῖν δὴ χρημάτων, καὶ ἀνὸς πύτων οὐδὲν εἶναι ἄρῶντων ἢ δὲ δόντων: Opus est pecunia, & sine ea nihil fieri potest ex iis, quæ sunt necessaria. Actio vite: ἡ ἀγωγὴ πρὸς βίαν. Et hæc est Prudentia. SOCIETAS hominum, } Iustitia. ANIMI excellentia, } Fortitudo. ORDO autem, } Temperantia.

CICERO.

EX quattuor autem locis, in quos honesti naturam, vimque diuisimus, primus ille, qui in veri cognitione consistit, maximè naturam attingit humanam. omnes enim trahimur, & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem errare, nescire, & decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honesto duo vitia vitanda sunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temerè assentiamus: quod vitium effugere qui volet, (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam. alterum est vitium, quod quidam nimis magnum studium, multamque operam in

res

res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. quibus vitis declinat, quod in rebus honestis, & cognitione dignis operare, cureque ponetur, id iure laudabitur: ut in astrologia C. Sulpicium, iudicium: in geometria Sex: Pompeium, ipsi cognouimus: multos in dialectica: plures in iure civili. que omnes artes in veri inuestigatione versantur: cuius studio à rebus agendis abduci, contra officium est. virtutis enim laus omnis in actione consistit: à qua tamen sæpe fit intermissio, multique dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, que numquam acquiescit, potest nos in studijs cogitationis & sine operanostra, continere. omnis autem cogitatio, motusque animi aut in consilijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene, beatèque viuendum, aut in studijs scientiæ. cognitionisque versabitur. Ac de primo quidem officij fonte diximus.

EXPLANATIO.

NATURA humanam, } quæ potissimum in excellentia mentis est posita. Cic. de Fin. I. v. Homo è corpore, animoque constat: cum primæ sint animi partes: secundæ corporis. Sallust. Cat. Nostra omnis vis in animo, & corpore, sita est. animi imperio, corporis seruitio magis utimur. I. I. de rep. ordin. Corpus animo obcedit. Ideo Plato in Clitophonte vocat τὸ εἶδος ἀφρον, τὸ δὲ αἰσθητικόν. TRAHIMUR, & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem, } Sophocles, animam iam agens, amicis colloquentibus aures præbuit: semper aliquid addiscendum ratus. Trahimur: quasi vi, etiam inuiti. Ducimur: natura enim nos cogit: cognitionis verò suauitas maximè delectat. Inde Minographus. Ducunt volentem fata, nolentè trahunt. Et malum & turpe } vt ad damnū accedat infamia. In hoc genere & naturali, & honesto } Duo, inquit Cicero, sunt hominū genera vtrumque reprehendēdū: vnū duabus causis, alterū vna tantū. nā, qui & in rebus obscuris

e 3

nec necessarijs elaborant, & nimium elaborant, dupliciter peccant: qui verò optimo iudicio ducti, res diligunt & honestas, & cognitione dignas, in quibus suum studium ponant, in eo laudem quidem assequuntur: quòd si earum rerum studio ita teneantur, vt debitam patrie opem, vbi tempus postulat, non prebeant, aut amicos deserant, aut rem familiarem negligant, in hoc turpiter se gerunt. omnino enim in vita colendum est officium: officium autem deferere scientiæ causa, turpe est. Quare ita preclarum est, in veri iuueftigatione versari, vt rerum actione penitus omittatur: si quidè tanti esse nihil debet, vt ab officio nos abducat. Non igitur studium in huiusmodi artibus, sed nimium studium vituperatur: obscuris verò, nec necessarijs in artibus omnino studium omne reprehenditur. *VNUM, ne incognita pro cognitis habeamus,* } quo vitio laborant adolescentes. *ET tempus,* } Minographus: Ad pœnitendum propter, citò qui iudicat. *Ισοκράτης: Βουλίου μὴ βραδείας, ὀπιτέλει, δὲ παρὰ τὰ δὲ ξυρα.* Vide, quæ collegimus ad locum Sallustij, Catilina, Prius, quàm incipias, consulto; & vbi consulueris, mature factò opus est. Nazianzenus quoque: *Σύμβουλος οὐδέ τις ἐστὶ βέλτιον χρόνον:* Nullus melior consiliarius tempore. *ET diligentiam,* } quod maximè efficitur per dialecticam, & rhetoricam. Dialectica namque oculos humanos, in barbarico cœno defossos, sensim attollit, atque abstergit, vt in iudicando acutius cernat. vide Plat. vii. de Rep. *ALITERVM est vitium,* } sic Neoptolemus apud Ennium, degustandum ex philosophia ait, non in eam ingurgitandum. quòd ait Agell. l. v. c. 16. & c. superiore, philosophandum paucis, nam omnino haud placet. Vide apud eundem Agell. l. x. c. 22. quædam ex Gorgia Platonico. *IN astrologia C. Sulpicium,* } hic tribunus mil. conf. à Emilio Paulo contra Macedones bellum gerente, sua astrologia mirandum in modum profuit, quia prædixit Lunæ defectionem, qua Romani solebant perturbatum verò, ab eo moniti, nihil timuerunt; contra, Macedones ita sunt consternati metu, vt facile victi sint. Liuius lib. x lrv. Plut. in Paulo Aemilio. De eo meminit Cic. de Sen. Val. lib. xii. cap. ii. Plin. lib. 2. cap. 12. Quintil. lib. i. cap. 17. *IN Geometria Sex. Pompeium,* } patrum Cn. Pompeij Magni: iuris ciuilib, geometricæ, ac Stoicarum rerum scientia præstantem. *CVIVS studio à rebus gerendis*
abduci,

abduci, contra officium est. } Ita Archimedes, periclitante ciuitate, suis ipse puluerib. intentus fuit. *VIRTVTIS enim laus omnis in actione consistit.* } Idem Cicero: Fructus ingenij, & virtutis tum maximè percipitur, cum in proximum quemque confertur. Quid, (ait Nazianzenus) manibus alligatis, linguam armare? Vide Lactantium lib. iii. cap. 16. *AD studia reditus:* } Seneca: Tam diu discendum est, quàm diu nescias: & si prouerbio credimus, quàm diu viuas. Idem paulò asperius Mentiri dicit eos, qui turba negotiorum fieri dicunt, vt liberalia studia non sequantur. Simulant (ait), occupationes, & augent, & ipsi se occupant. *TVM agitatio mentis potest nos in studijs cogitationis continere.* } inuitus ab eruditis hominibus dissentio. Idem tamen specto, quid suscepti muneris ratio postulet. potuit enim certè, vt maiorem veritatis, publiciq. commodi, quàm cuiusuis alius rei, rationem habeam. Hic omnes libri veteres, ne litteræ quidem vnus varietate, habent, Cogitationis. hæc est prima ratio, cur mihi, Cognitionis, quòd alij pro Cogitationis respondent, placere nullo modo possit. At interdum in veteribus libris mendum deprehenditur. Esto: quid tum agimus? sententiam perpendimus; & ex ea de mutatione, aut retinendo vetere lectione, consilium capimus. Sententiam igitur videamus. Confert Cicero virtutis actionem cum cogitatione. Summa, inquit, laus est, Idque in primis hominem decet, in rebus gerendis versari: cum præsertim ipsa virtutis actio perpetua non sit, sed ab ea liceat interdum ad studia diuertere, vnde cognitio manat: aut agitatione, motuque quondam mentem, animumque exercere. Quemadmodum autem studia cognitionem pariunt: sic agitationis, motusq. mentis, & animi Cicero fructum ostendit. is porro duplex est. aut enim agitatione illa mentis consequimur, vt recta consilia capiamus, quibus omnis vitæ ratio conformetur; aut, verum inuestigantes, occultarum rerum scientiam adipiscimur. Ergo prima est virtutis actio; sequuntur studia cognitionis; postrema est agitatio mentis, quæ non ad vnam cognitionem refertur, sed tum in consilijs, ad bene, beatèq. viuendum pertinentibus, versatur; tum etiam quaerendo inuenit ea, quæ scitu digna sunt, itaque non omnino scientia, cognitioneq. caret. Nec verò dubitari potest, quin hæc verbis, Omnis autem cogitatio, motusq. animi; ipsa

mentis agitatio significetur: quæ si ad studia tantum cognitionis attineret; non subiungeret Cicero duplicem cognitionis fructum, prudentiam, & cognitionem. Hæc est huius loci vera, & germana sententia, quam nemini antea duplicasse, ideo possum conijcere, quod nemo aut locum mutauit, aut aliter est interpretatus. Vnus dissentit, quod nollem, eius enim studijs, gloriæq. vehementer faueo. Cic. Fam. lib. vi. cap. i. ad Torquatum: Est tuum, sic agitare animo, ut adhibeas in consilium cogitationum tuarum &c. *siue opera nostra.* } quæ nos ab actione abducit. Operam autem intelligit, cum scribimus, disputamus, audimus. CONSILIIIS capiendis } quod est præcipue mutatur ætatis munus. vide Arist. in 2. Magn. moralium.

CICERO.

DE tribus autem reliquis, latissimè patet eã ratio, quæ societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur. cuius partes due sunt: iustitia in qua virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur, & huic coniuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellare licet. Sed iustitiæ primum munus est, ut ne cui quis noceat, nisi lacebitus iniuria: deinde, ut communibus pro communibus utatur, priuatis autem ut suis. sunt autem priuata nulla natura, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua uenerunt: aut uictoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, aut pactione, conditione, sorte. ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorũ. similisque est priuatarum possessionum descriptio. ex quo, quia suum cuiusque sit eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat. eo si quis sibi plus appetet, uiolabit ius humane societatis. sed quoniam, ut præclare scriptum est à Platone,

non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria, partem parentes vindicant, partem amici: atque placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se alij alius prodesse possent: in hoc naturam debemus ducem sequi. & communes utilitates in medium asserre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem. Fundamentum autem iustitiæ est Fides, id est dictorum, conuentorumque constantia, & ueritas. ex quo, quanquam hoc uidebitur fortasse cupiam durius, tanè audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde uerba sint ducta, credamisque, quia fiat quod dictum est, appellatam Fidem. Sed iniustitiæ duo genera sunt: unum eorũ, qui inferunt: alterum eorum, qui ab ijs, quibus inferunt, si possint, non propulsant iniuriam. nam, qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus uidetur inferre sociis: qui autem non defendit, nec obstitit, si potest, iniuriæ, tam est in uitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Atque illæ quidem iniuriæ, quæ nocendi causa de industria inferuntur, sæpe à metu proficiuntur, cum is, qui alteri nocere cogitat, timet ne, nisi id alteri fecerit ipse aliquo afficiatur incommodo. maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut adipiscantur ea, quæ concupierunt, in quo uitio latissimè patet auaritia. expetuntur autem diuitiæ tum ad usum uitæ necessarios, tum ad persfruendas voluptates. in quibus autem maior est animus, in his pecuniæ cupiditas spectat ad

opes, & ad gratificandi facultatē, ut nuper M. Crassus negabat ullam satis magnam pecuniam esse ei, qui in rep. princeps vellet esse qui suis fructibus exercitum alere non posset. Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia, & copia. quibus rebus effectum est, ut infinita pecunia cupiditas esset. Nec verò rei familiaris amplificatio nemini nocens, vituperanda est, sed fugienda semper iniuria. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos iustitiæ capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. quod enim est apud Ennium,

*N*ulla sancta societas, nec fides regni est,
id latius patet. nã, quidquid eiusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum sit sanctam seruare societatem: declarauit id modo tempesta C. Cæsaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimis ingenii plerumque existunt honoris, imperij, potentia, gloriæ cupiditates. quo magis cauendum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque breuis est, & ad tempus, an consulto, & cogitato fiat iniuria. leuiores enim sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ meditata, & preparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis dictum est.

EXPLANATIO.

SOCIETAS hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur. } illustrant hunc locum, quæ sunt de Fin. l. v.

In omni, inquit, honesto nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas, & communicatio vtilitatum, & ipsa caritas generis humani: quæ nata à primo fatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & stirpe coniungitur, serpit sensim foras cognationibus primùm, tum affinitatibus, deinde amicitiiis, post vicinitatibus, tum ciuibus, & ijs, qui publicè socij, atque amici sunt. deinde totius complexu gentis humanæ: quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanæ munificè, & æquè tuens, iustitia dicitur. cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, ut sunt virtutum reliquarum communia. nam, cum sic hominis natura generata sit, ut habeat quiddam innatum quasi ciuile, atque populare, quod Græci πολιτικὴν vocant: quidquid ager quæque virtus, id à communitate, & ea, quam exposui, caritate, atque societate humana non abhorrebit: vicissimque iustitiæ, ut ipsa se fundet vsu in ceteras virtutes, sic illas expetet. **V**IRTUTIS splendor } Aristot. v. Eth. ad Nicom. ἡ δικαιοσύνη κρείττιστον ἀρετῶν, οὐδ' ἄλλοτερος οὐδ' ἰσὺς αὐτῷ ταυτάσθε. Excellentiorem hanc vocant D. Ambr. Beneficentiam verò splendidiozem. **B**ENEFICENTIA, } Beneficentia, alij scribunt. **Q**UAM eandem } pronomen pro aduerbio usurpatum esse, notauit Valla, & Linacer, & alij. **N**ISI læsetur iniuria, } vim enim vi repellere licere, ait Modestinus lib. 3. ff. de iustitia, & iure in iudicari autem non licere. Videndum Agellius lib. vi. cap. 14. Furem nocturnum, Spoliatorem, & Vim inferentem impunè occidi posse, scripsit Plato. **S**VNT autem priuata nulla natura, } id est, primo ortu. nam natura in medium omnia protulit. vide paullo post. **V**T qui bello potiti sunt: } bellum gerentes. Alij legunt: Aut bello, ut qui victoria potiti sunt. fortasse non male. **A**RPINATVS, **T**usculanus } exemplo vtitur familiari. nam Arpini Cicero natus: in Tusculano verò villam habuit magnificam. **D**ESCRIPTIO. } id est, distributio. Legendum autem hoc loco, Descriptio. **I**VS humane societatis. } Ius humanum Liuius dicitur. **V**T præclare scriptum est à Platone, } in epistola ad Architam Tarentinum. sunt autem hæc verba Platonis: ἀλλὰ κακίνο θεοὶ σὺνθεμισθῆναι, ὅτι ἕνασθε ἡμῶν οὐχ' αὐτῶν μόνων γόνων,

αλλά τῶν γενέστες ἡμῶν τὸ μὲν πῆ ἢ πωρεὶς μερίζεται. τὸ δὲ πῆ οἱ γὰρ ἡμῶν
 τῆς, τὸ δὲ οἱ λαοὶ φίλοι. De fin. i. idem ait. Inde Adag. iur. Ho-
 mo homini deus. Seneca: Aliis vivere oportet, qui sibi vivere
 velit. Tusc. i. Quæ est, ait in hominum genere natura me-
 lior, quàm eorum, qui se natos ad homines seruandos arbi-
 trantur. **PARTEM patria, partem parentes vindicant, partem
 amici.** } hoc totum, ita vt à Platone scriptum est, reliqui, ipse
 enim Cicero Platonem hoc in loco à se conuerti fatetur. At
 veteres libri duas voces inuocunt, Partem parentes. At ego
 historiam ipsam, & Platonis verba, sequi malo, quàm fluxam,
 incertamque librariorum fidem. cum præsertim facillè po-
 tuerit error nasci ex voce Partem, ter repetita. Quod sæpe
 contingit in similibus locis. Libro etiam de Fin. ii. Non sibi,
 inquit, se soli natum meminerit, sed patriæ, sed suis. Nec dubi-
 tandum, quin vno verbo Suis, parentes primùm, deinde a-
 micos complexus sit. **A ΤΟΥΕ, vt placet Stoicis.** } particu-
 lam Vt abundare, vt inferorum verborum oratio consistat,
 opinor, in eaque opinione confirmor, auctoritate duorum
 meorum veterum librorum. Chryssippum huius sententiæ
 auctorem facit Cicero de Fin. iii. Vide & de nat. de. ii. **MV-
 TATIONE officiorum.** } sic quatuordecim mei veteres li-
 bri, & vnus Tertij, & rectè, nam illud, Communes utilitates
 in medium afferre, nihil aliud significat, quàm vt officium
 pro officio reddatur: nihil illud, quo tu indiges: tu, quo indi-
 gere me vides, ita sit permutatio quædam, humane vitæ ne-
 cessaria, & secundum naturam, quam debemus ducem sequi.
TVM artibus, tum opera, } Plato, τὸ τὴ αὐτῶ ἀρχήν.
FVNDAMENTVM autem iustitiæ est Fides. } benevolentiam
 fidem hominem homini mandatum. Platonem reddere, ait
 Plutarchus. **DICTORVM, conuentorūque constantia.** } Ag-
 gell. lib. xx. cap. i. Hanc fidem maiores nostri, non modò in
 officiorum vicibus, sed in negotiorum contractibus sanxe-
 runt, maximè que in pecuniæ mutuatione vsu, atque cõmer-
 cio. **A VPE AMVS imitari Stoicos.** } Augustinus in Dial. eccl. i.
 ait, Ciceronem nimium Stoicos irridere, in vocū originibus
 inquirendis. **CRE DAMVS QVE, quia fiat, quod dictum est, ap-
 pellantam Fidem.** } idem ait ad Tironem, lib. xvi. epist. 12. Tu
 musis nostris para, vt operas reddas. nostra ad diem dictam
 sient. docui enim te, Fides ἔργων quod haberet. Et lib. iv. de
 rep. apud Nonium: Fides nomē ipsum mihi videtur habere,

cum

cum sit, quod dicitur. **SE D iniustitiæ duo genera sunt.** } Pla-
 tonis est hæc diuisio, lib. v. de Leg. **A VT ina,** } hinc Sallu-
 stius in Cæsaris oratione, Oidium, amicitiam, iram, atque
 misericordiam à consultioribus expellit. **NE C obssit, si po-
 test iniuri.** } id etiam ait Vlpianus l. Cornelia de falsis. **SI
 parentes, aut amicos, aut patriam deserat.** } Cæs. vi. Bell. Gall. ait,
 qui milites secuti non essent, eos in desertorum, ac proditionis
 numero duci. Plutarchus in Agefilao ait iis matrimo-
 nio à Lacedæmoniis interdicti, omniumque contumelias ex-
 poni. Verbum Socios, hic alij admittent: Amicos, delentis.
 contra librorum veterum omnium fidem. Hoc autem di-
 ctum est è Stoicorum sententia, qui aiebant, omnia peccata
 paria esse. **Parad. iii. & de Fin. lib. iv. A ΤΟΥΕ ille quidem
 iniuriæ.** } Aristoteles lib. v. cap. 3. Pol. Δὲ δὲ φύσιν τῆς πατρίδος
 αἰτῆ ἰδὴ καὶ αἰτῆς, δὲ δὲ ἰστέ μὴ ἴσῃσι δὴ καὶ οἱ μὲν ὄντες ἀδικεῖσθαι, καὶ ὁ
 μὲν φάσκει ὅτιν ἀδικεῖσθαι. **MAXIMAM autem partem ad in-
 iuriam faciendam adipiscuntur nonnulli, vt adipiscantur ea, que con-
 cupierunt.** } Maximam partem, valet, plerique homines. **Vt
 apud Cæsarem, lib. iv. Bell. Gall. Maximam partem lacte, &
 caseo viuunt. Contraria igitur videntur, Maximam partem,
 & Nonnulli, non enim eadem in sententia significari pos-
 sunt, & multi, & pauci, quare nulla dubitatio est, quin sequi
 debeamus eos libros, à quibus habet, Nonnulli. Græci, οἱ δὲ
 πτο πλείων, ὡς ἐπίπαι δὲ ὡς τὰ πολλὰ δὲ. **Vt adipiscantur ea, que
 concupierunt:** apud Liuium Tullia maritum, Tarquinius, & v-
 xorem & Seruium foecerum, regni cupiditate, necant. **IN
 quo vitio latissimè patet auaritia.** } auri sacra fames, ait Poeta.
EXPERTVR autem diuitiæ. } Arist. lib. i. Pol. c. 6. οἱ σὶ δὲ
 καὶ τὸ δὲ ζῆν ἐπὶ ἀλλοτρίαις, τὸ ποὺ τὰς ἀπὸ αὐτοῦ τὰς σωματικὰς ἔ-
 τῆσι. **SPECTAT ad opes, & ad glorificandi facultatem.** } Opes
 dicuntur, non diuitiæ, sed honores, auctoritates, & potestates,
 quæ ex diuitiis nascuntur: quibus egenos adiuuamus.
 Diuitiæ autem ad vsum humanum pertinent. Hanc disse-
 rentiam ponit Cicero in Lælio, vbi ita est: Diuitiæ, vt vtare
 opes, vt colare. **QVI suis fructibus exercitum alere non possit.** }
 Exercitus populi Romani, quattuor legiones erant, binæ
 singulis consulibus attributæ: in singulis autem legionibus,
 extremis reip. temporibus, pediti sex millia fuere: quod Pla-
 tarchus in vita Ciceronis, epistolæ ad Atticū, & alia præterea
 veterū testimonia declarant. nā Africani minoris ætate non**

amplius quattuor millibus ducentis peditibus in legione fuisse, id est, velites mille ducentos, hastatos totidem, principes totidem, triarios sexcentos, Africani comes Polybius perspicue docet. Quo igitur tempore in quattuor legionibus viginti quattuor millia peditum fuisse, tunc mensuram stipendium totius exercitus fuit, centum & octo scutatorum millia. singulis enim diebus denarium pro stipendio singulos pedires accepisse, auctor est Tacitus lib. I. & Plinius lib. xxxiii. cap. 3. Quod si addatur equitum stipendium, qui erant in singulis legionibus recenti, haud paullo maior summa fiet. Nec centurionum par stipendium cum priuato peditum fuisse, verum aliquanto amplius, verisimile est. Hæc ideo collegi, vt M. Crassi pateat immensa cupiditas opum, qui, cum Romanorum ditissimus esset, sibi tamen diues non esse videretur: quando aliis suis fructibus non posse populi R. exercitum non intelligeret. quod ei Cicero in Paradoxis quoque obiicit. Multi, inquit, ex te audierunt, cum diceres, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus R. tantis vectigalibus iam pridem vix potest. ergo, hoc proposito, numquam eris diues antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri vi. legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. Quo loco, iv. legiones, qui erat integer exercitus populi Romani, non, vi. legendum omnino crediderim. Exercitum in Crassi vita Plutarchus quoque nominat. Plinius lib. xxxiii. cap. 10. hoc dictum ad vnam legionem restringit, vtpote qui non eodem in Crassum, quo Cicero, flagrabat odio. M. Crassus, inquit, negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo legionē tueri posset in agris suis H-S vicies centena millia possedit. *NULLA sancta societas, nec fides regni est.* Lucanus lib. I.

Nulla fides regni fociis, omnisq. potestas
Impatiens confortis erit. --

Cuius rei exempla sunt, Romulus, & Remus: Romulus, & Tatius, Triumviri, M. Crassus, C. Iulius Cæsar, & Cn. Pompeius, Lepidus, Antonius, Augustus. Idem Lucanus subdit hoc exemplum:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

DECLARAVIT id modo tempestas C. Cæsaris, } in quibusdam antiquis libris, Temeritas C. Cæsaris: verum, Tempestas,

pestas, malim, quasi turbo, & procella: quo respicit, atque referretur verbum infra positum, Peruertit. est enim nimis lenē verbum, Temeritas, in eum, qui omnia iura diuina, & humana peruertit: cum sit immanitas potius appellanda, quam temeritas: vt infra, in eūdem Cæsarem: Quo detestabilior est eorum immanitas, qui lacerauerunt omni scelere patriam. C. Cæsaris: qui, teste Plutarcho, malebat in paruo opidulo primus esse, quam Romæ secundus. hinc illud Lucani lib. I.

Nec quemquam iam ferre potest, Cæsar ve priorem,
Pompeius ve parem.

IVRA diuina, } ararium inuadendo, ingentem auri vim
è Capitolio furando, templā diuum donis referta expilando.
HVMANA } patriæ armā inferendo, libertatem reip. opprimendo, societatem, & regna pretio vendendo, vrbes ad deditionem paratas diripiendo. OPINIONIS errore } putauit enim se beatum fore oppressa rep. quod secus accidit.
IN maximis animis, &c. } Plutarchus in Demetrio ex Platone, ὅτι καὶ ἡλικίας μεγάλης ὡπλιστὴ ἀρετῆς αἱ μεγάλοι φῦσεις ἐκφέρονται. Id est: Vitia magna, vt & virtutes, ex magnis animis proficiuntur. CONSULTO, & cogitato } capto consilio, & cura adhibita.

CICERO.

PRÆTERMITTENDÆ autem defensionis deserēdique officij plures solent esse causas. nam aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt, aut etiam negligentia, pigritia, inertia, aut suis studiis, quibusdamue occupationibus sic impediuntur, vt eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. itaque videndum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosophos dictū: quod in veri inuestigatione versentur, quodq. ea, quæ plerique vehementer experunt, de quibus inter se digladiari solent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea iustos esse. nam, cum alterum iustitia genus

assequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria, in alterum incidunt. discendi enim studio impediti, quos trueri debent, deserunt. itaque eos ne ad Remp. quidem accessuros putat, nisi coactos. equius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est voluntarium. Sunt etiam, qui, aut studio rei familiaris tuende, aut odio quodam hominum, suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur iniuriam. qui, dum altero iniustitiae genere vacant, in alterum incurrunt: deserunt enim vite societatem, quia nihil conferunt in eam studij, nihil opere, nihil facultatum. Quoniam igitur, duobus generibus iniustitiae propositis, adiunximus causas vtriusque generis, easque res ante constituimus, quibus iniustitia continetur, facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, iudicare. est enim difficilis cura rerum alienarum. quanquam Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat. sed tamen, quia magis ea percipimus, atque sentimus, quae nobis ipsis aut prospera, aut aduersa eueniunt, quam illa, quae ceteris, quae quasi longo intervallo interiecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, iudicamus. quocirca bene praecipunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, equum sit, an iniustum. aequitas enim licet ipsa per se: dubitatio autem cogitationem significat iniuria. sed incidunt saepe tempora, cum ea, quae maxime videatur digna esse iusto homine, eoque, quem virum bonum dicimus commutantur, fiuntque contraria, ut, non reddere depositum, etiam ne furioso promissum facere quaeque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non seruire, sit iustum.

ustum. referri enim decet ad ea, quae proposui in principio, fundamenta iustitiae, primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati seruiatur. ea cum tempore commutantur, commutatur officium, ut non semper sit idem. potest enim accidere promissum aliud, & conuenientum, ut id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit: vel ei, qui promiserit. nam, si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Thesens filio Hippolito non esset orbat. ex tribus enim optatis, ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. nec promissa igitur seruanda sunt ea, quae sint iis, quibus promiseris, inutilia: nec, si tibi plus ea noceant, quam illi prosint, cui quidem promiseris, contra officium est, maius damnum anteponi minori: ut, si constitueris te cuiquam aduocatum in rem presentem esse venturum, atque interim grauius aegrotare filius coeperit, non sit contra officium, non facere, quod dixeris: magisque ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Iam, illis promissis non standum esse, quis non videt, quae coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit? quae quidem pleraque iure praetorio liberantur, nonnulla legibus. Exsistunt etiam iniuria saepe calumnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione: ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbi. quo in genere & in rep. multa peccantur: ut ille, qui, cum triginta dierum essent cum hoste pactae indutiae, noctu populabatur agros, quod dierum essent pactae, non nocturnae indutiae. nec noster quidem probandus est, si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quae alium, (nihil enim praeter

auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis, de finibus agri a senatu datum, cum ad locum venisset, cum utrisque separatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterent, atque ut regredi, quam progredi, mallet: id cum utrisque fecissent, aliquantum agri in medio relictum est: itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo R. adiudicavit. decipere hoc quidem, non indicare, est. quocirca in omni re fugienda est talis sollertia. Sunt autem quadam officia etiam adversus eos servanda, a quibus iniuriam acceperis. est enim ulciscendi, & puniendi modus: atque haud scio, an satis sit, eum, qui laeserit, iniuria sua punire, ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteri sint ad iniuriam tardiores. Atque in rep. maxime conservanda sunt iura belli. nam, cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace vivatur: parva autem victoria, conservandi sunt ij, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: ut maiores nostri Tusculanos, Aequos, Volscos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus sustulerunt: nollem, Carinibum: sed credo illos secutos opportunitatem loci maxime, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Mea quidem sententia, paci, quae nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. in quo si mihi obtemperatum esset, si non optimam, at aliquam remp. quae nunc nulla est, haberemus. Et cum is, quos vi deviceris, consulendum est:

est: tum ij, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum arces percusserit, recipiendi sunt. in quo t̄atopere apud nostros iustitia culta est, ut ij, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum. ac belli quidem aequitas sanctissime fetiali populi R. iure perscripta est: ex quo intelligi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante sit, & indictum. Pompilius imperator tenebat provinciam, in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. cum autem Pompilio videretur unam dimittere legionem, Catois quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit: sed, cum, amore pugnandi, in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiae sacramento: quia, priore amisso, iure pugnare cum hostibus non poterat. adeo summa erat observatio in bello movendo. Marci quidem Catois senis est epistola ad Marcum filium, in qua scribit, se audisse eum missum factum esse a consule, cum in Macedonia bello Persico miles esset. monet igitur, ut caueat, ne praelium ineat: negat enim ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud etiam animaduerto, quod, qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur. lenitate verbi tristitiam rei mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. indicant duodecim tabulae, Aut itatus dies cum hoste: itaque, Adversus hostem aeterna auctoritas. quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum, quicum bella geras, tam molli nomine appellare? quamquam id nomen durius efficit iam vetustas: a peregrino enim

recessit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remansit. Cum verò de imperio decertatur, bellòq. quaeritur gloria, causas omnino subesse tamè oportet easdem, quas dixi paulo antè iustas causas esse bellorum. sed ea bella, quibus imperij gloria proposita est, minus acerbè gerèda sunt. ut enim, cum civiliter contèdimus, aliter, si est inimicus, aliter, si competitor, cum altero certamen honoris, & dignitatis est, cum altero capitis, & fama: si cum Celtiberis, cum Cimbris bellū, ut cum inimicis, gerebatur, vter esset, nō vter imperaret: cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Pœni fœdis fragi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa præclara sententia est:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:

Nec cauponantes bellum. sed belligerantes,

Ferro, non auro, vitam cernamus vtrique.

Vosne velit, an me regnare heræ, quidue ferat fors,

Virtute experiamur, & hoc simul accipe dictum:

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,

Eorundem me libertati parcere certum est.

Dono: ducite: doque volentibus cum magnis diis.

Regalis sane, & digna Aeacidarum genere sententia.

Aique etiam, si quid singuli, temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides seruanda: ut primo Punico bello Regulus, captus à pœnis, cum de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetq. se rediturum. primum, ut venit, captiuos reddendos in senatu non censuit: deinde, cum retineretur à propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est.

EX-

EXPLANATIO.

INIMICITIAS, } quas sustinere, graue est, si inopem
 Contra potentem defendas. **LABOREM,** } sine quo nil
 confici potest. **SVMPVS** } qui admodum necessarij sunt
 & in publicare, & in priuata. **VIDENDVM** est, } modeste
 dissentit à Platone, Philosphorum sententiam in sexto de
 rep. comprobante. vide Cic. lib. III. de Fin. **I**N philosphos di-
 ctum: } In, cum laude. Sic locutus in Bruto, III. de Diuin. &
 I. de Legibus. **D**ISCENDI studio impediti, quos ueri debent, de-
 serunt. } Beneficentia igitur doctrinæ anteponenda. Huius-
 modi philosphos, qui in veri tantum inuestigatione versan-
 tur, reprehendit Lactantius lib. I. cap. 16. Epictetus apud A-
 gellium lib. XVII. cap. 19. *Ανευ του πραξεν, μέχρι του λεγειν.* Epi-
 ctetus autem ipse, teste eodem Agellio lib. XV. cap. II. vrbe e-
 iectus. Et Cicero ad Varronem, Fam. lib. IX. Quis, inquit, hoc
 non dedit nobis, vt, cum opera nostra patria siue non pos-
 sit vti, siue nolit, ad eam vitam reuertamur, quam multi do-
 cti homines fortasse non rectè, sed tamen multi etiam reip.
 præferendam putauerunt. **S**TVDIO rei familiaris tuende, }
 quod laudabile esse, non dubium est. pater enim, procreandis,
 educandisque liberis, reip. sem'naria parat: sèque, & suos ho-
 nesta aliqua arte exercendo alit. **O**DIO quodam hominum, }
 μισανθρωπια. **N**E facere cuiquam videantur iniuriam, } cum ta-
 men faciant: quia vitæ societatem deserunt. **I**N alterum in-
 currunt: } quod stultorum est proprium. **N**ISI nosmetipsos
 valde amabimus, } quæ φιλαυπια est. Inde Pindarus:
 το οικειον τιζει, αλλοτριων δ' ου μελει.

Idest: Propria premunt, aliena non mouent.

DIFFICILIS cura } molesta. **T**ERENTIANVS ille
 Chremes } in comœdia Heautontimorumeno. Scribit au-
 tem D. Augustinus, cum Romæ in theatro hic versus reci-
 taretur, vniuersum populum reclamasse. **A**LITER de
 illis, ac de nobis, iudicamus. } minus illis consulere studemus,
 quam nobis. **Q**UOD dubites, } huc pertinet prouer-
 bium illud, apud Senecam: Quod dubites, ne feceris.
AEQVITAS lucet ipsa per se. } Aristot. libro II. Rhet.
 hoc illustrat exemplo Sapphus, & Alcæi. **N**ON reddere
 depositum, } hoc, & quod de furioso subiungitur, ad il-

lud, infra positum, refero, Sit iustum. particulam enim, Non, quæ est in plerisque antiquis libris, (nam à duobus abest, tribus autem aliis est addita) numquam sustulerim. ea vero si retinetur, non potest hæc sententiæ pars cum superioribus coniungi. siquidem, non reddere depositum, & promissum non facere, numeranda non videntur inter ea, quæ iusto digna sunt homine. quare infra referantur: vt dicatur, iustum esse nonnumquam, depositum non reddere, nec promissum facere. Illud autem, Etiam ne furioso, licet aperte corruptum, mutare tamen non audeo: opem libri veteris exspectabo: (nam omnes mei consentiunt cum impressa lectione, vno excepto, in quo pro Furioso, Furiosè legitur) interea placet relinquere, in quo aliorum exercentur ingenia. sententia quidem satis patet. sed ipsa verba aut abundant, aut recte mendo non vacant. non enim hærrere cum eo debent, Promissum facere, sed cum eo, Non reddere depositum. nam libro quoque I I I. loquitur Cicero, non de promisso furioso non faciendo, sed de deposito furioso non reddendo. cum enim, exemplis aliquot adductis, satis probasse, pacta, & promissa non esse seruanda, sibi videretur: hæc subiunxit: Ergo & promissa non facienda nonnumquam, neque semper deposita reddenda sunt. si gladium quis apud te sana mentis deposuerit, repetat insaniens, reddere peccatum sit, non reddere, officium. EA migrare interdum, & non seruari sit iustum. } Migrare, antiquè dixit, pro, mutare. Sic & in decem meis veteribus libris, & in vno Tertij, & in iis, quos primi olim impressores fideliter ex antiquis descriptos, nulla adhibita coniectura, ediderunt, legi animaduerto. Huius autem verbi vim primus olim Pater meus indicauit, in eo loco lib. I I I. de Fin. Qui id conseruaret, eum iustum, qui migraret, iniustum fore. Quod quia durius visum iri suspicabatur, confirmauit duobus exemplis: vno, lib. I I I. de Leg. Quod quis earum rerum migrasset, noxiæ pœna par esto. Altero, lib. I. de Diu. Ne communia iura migrare videatur, sic enim legit ex antiquis libris, non, Communi iure. Næ cui nocetur. } noceretur enim furioso, si ei redderetur gladius depositus. COMMUNI vilitati seruiatur. } nam, si Phœbus Phæçontii promissum negasset, non tantum factum fuisset orbis incendium. vide Ouidium Metam. 2. V T in fabulis est. }

lis est. } Cicero. de natura de. I I I. Vide Ouid. Metam. xv. Plutarchum, Hyginum capite 47. & 250. Virgil. lib. VII. & Pind. od. 3. Pyth. & Plutarchum in Theseo. Plato lib. III. de Leg. Καθ' ἑσταν γὰρ ὁ πατήρ ὦν ἡγεσθῆναι καὶ σφόδρα νεανίας, μηδὲν τῶν κερδῶν καὶ τῶν διακρίων γνώσκων, ἔυρηται μὲν ἁ πρῶθιμος ἐπιτάγματα ἀδελφοῖς ὦν τοῖς γενομένοις θεσπείσας τὸν δυσσεύχως τελευτήσαντα ἰπώλυτον. IRATVS } quòd ab ea Phædra coniugem de interitu appellatam crederet, cum id à Phædra, quæ se ab Hippolyto reiectam inquisitissimè ferret, fictum crimen esset. NEC promissa igitur seruanda sunt ea, quæ sint iis, quibus promiseris inutilia: } duo mei veteres libri: Nec promissa igitur seruanda sunt iis, quibus promiseris, inutilia si sint. IN rem presentem } in iudicium. Verba Iuriscultorum. AVT deceptus dolo, } decem mei veteres libri, & vnus Tertij, Quæ deceptus dolo, vnus omittit Aut, & Quæ: Metu: Dolo: De metu, Octavius: de dolo, Aquillius prætores leges primitulerunt. CALVMNIA quadam, } quæ fit vel falsa accusatione, vel praua interpretatione scripti, aut legis. SVMMVM IUS, summa iniuria. } ex Terentij Heautontimorumeno: apud quem, Summum ius, summa malitia. apud Columellam de re rust. Summum ius, summa crux. Iuriscultei appellat ius strictum: Aristoteles, ἀκριβοδίκαιον, id est ius exactius, duriusque. QVO in genere & in rep. multa peccantur, } miror, hunc locum mendosum à quibusdam haberi. Mei omnes libri cum vulgatis consentiunt: sententia patet: &, quod aliis visum est durius, vnde orta est mutandi voluntas, id visitatum esse, exemplis probemus. De nat. de. I. I. Empedocles multa peccans. Pro Murena: Non multa peccas. Et paulo post: Nihil peccare. Tacitus quoque, Magna peccare, dixit. Est enim, Multa, pro, in multis rebus: vt, Non multa peccas: pro, non multis in rebus à te peccatur: Multa peccantur in repub. pro, Multis in rebus peccatur in rep. Sic enim conuerto: &, opinor, rectè. NOCTV } Ephorus apud Strabonem Tracium commentum dicit aduersus Bæotos. vide Prouerbiū, Θερακία περιπέρεσις. Cleomenes Lacedæmonius, cum Argiuis septem dierum indutias pactus, tertia nocte fidem fefellit. Plut. in Apophthegm. Laconicis. Q. FABIVM Labeonem, seu quem alium, } simile quid narrat Valerius lib. VII. capit. 3. qui ait, eum, cum regem Antiochum superasset, ex fœdere

ictō dimidiam partem nauium accipere deberet, medias omnes secuisse, vt eum tota classe priuaret. **H A V D scio, an satis sit,** } idest, parum abest, quin existimem satis esse. **V T & ipse ne quid tale possit.** } ex meis antiquis libris, vnus habet, Audeat, vnus, Committat: vnus, Faciat, & in spatio, quod versus dirimit, explanandi causa, Committat: quattuor, Faciat: vnus pro Posthac, habet, Postca: verbum scilicet addere voluit, qui verbo sententiam carere cognouerat: sex, & vnus Tertij, Posthac, nullo adhibito verbo. Quæ varietas apertè declarat, quodcumque verbum addatur, siue, Faciat: siue, Audeat: siue, Committat, vt erat in peruulgatis, glossematæ esse omnia: cum persc, siue verbo, sententia consistat. **C V M sint duo genera decertandi, &c.** } Ilocrates: Πολλῶν, αἰ, κακῶν τῶ φουσε τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείω τῶν ἀναγκάζων περὶ ἐξουρήκαμεν, ἀπολέμους, καὶ σώσεις κρῖν αὐτοῖς, ἡμπούσαιτε. idest. Ad multa mala, quibus natura hominum obnoxia est, nos plura quoque necessariis cogitauius, addentes bella, seditionesque. **H o c belluarum:** } imitatus forsā est Hesiodum 1. de re rust. ibi.

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποις, &c.

P A R T A victoria, } August. lib. 1. de Ciu. Dei, negat de Romanis verè dici,

Parcere subiectis, & debellare superbos:

V T maiores nostri } amplificandæ magis vrbis gratia, si verum dicere velimus, quam humanitate adducti. **T V S C V L A N O S, Aequos, V olcos, Sabinos, Hernicos** } Tusculani donati ciuitate sunt anno C C C L X V. Lib. vi. Plut. in Camillo, Valer. lib. vii. cap. 3. Sabini, Romanis iuncti, vnam ciuitatem ex duabus fecerunt, & omnia sua Romam transtulerunt. Liui. l. i. Dionysius lib. 2. Plutarch. in Romulo, Florus lib. i. cap. 1. Hernici à Q. Marcio in ditionem accepti, anno C D X L I X. Contra Aequos, Volscosque, sæpe bellatum lego: nusquam in ciuitate receptos. Florus lib. i. peruicacissimos, & quotidianos hostes appellat. **C A R T H A G I N E M, & Numantiam** } vtramque Scipio Æmilianus euertit. Oratione in Rullum. Pro Murena duos terrores imperij Romani nominat. Vide & de Senectute. Carthaginein æmulam Romani imperij dicit Liuius. **C O R I N T H V M:** } quam Mummius euertit: de quo vide lib.

2. elo.

2. elogium. Velleius, Plin. lib. xxxiv. cap. 2. epit. Liui. lib. l. i. Orof. lib. iv. cap. 3. Eutropius lib. iv. cap. 3. Ea incensa, nomen æri Corinthio inditum. Horatius Bimarem, id est, διδύλασόν dicit, in Isthmo sitam: qui hinc Ionio mari alluitur, inde Aegæo. **S E C V T O S** } in euertenda Corintho. **O P P O R T V N I T A T E M loci** } Græciæ compedes propter Isthmum Philippus iunior dixit. Plut. in Arato. Vel, quod Isthmij Neptuni vestibulum, Pind. Od. 13. Olymp. Vel, quia super ciliosa. Straboni. Vel, quod officina omnium artificum, & comune Europæ, Asiæq. emporium, Straboni, Thucydidi, Orofio. Vel, quod oculus Græciæ, Ciceroni: Achaia caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium, & Aegæum quasi spectacula opposita. Floro. Vel, quod ἀφνειός, Homero, idest diues. **S E D credo illos secutos opportunitatem loci maxime,** } mei omnes veteres libri pro, illos, habent, Aliquos. in quorum vno tamen, in spatio, quod versus dirimit, legitur, Alias, Eos. Vt videre liceat, vnde varietas orta sit. Aliquos, si placet, sensus erit: Ex ijs, qui Corinthum euertendam censuerunt, alios alia spectasse, aliquos autem opportunitatem loci maxime. Aliquid secutos, video nonnullis placere: quod mihi multo minus placet, quam, Aliquos secutos: nec tamè eorum iudicio meum antepono. cum ijs facit Tertij liber. **P A C I, quæ nihil habitura sit insidiarum,** } nam Plato inane esse pacis nomen in terris dicit. Inde Ilocrates: Ναὺ οὐ διαλύμεθα, ἀλλ' ἀναβαλλόμεθα τὸς πολέμους, καὶ ἐν ἀναμύμοντες καὶ ὄν ἀνισύσονται διασωμέθ' ἀπὸ πύλης. Id est, Nunc bella nō componimus, sed in id tēpus differimus, dum alios alij extremis cladibus afficiamus. **S i mihi obtemperatū esset,** } à Pompeio, & Cæsare: nam Cicero vtrique pacis auctor fuit, crebro ad Cæsarē scribendo, Pompeium crebro rogando, & vtrumque mitigando, & placando. quod Plutarchus scriptum reliquit. Id in multis quoque eius epistolis legimus. **Q' V A E nunc nulla est,** } nam ciuilitatem animam esse ciuitatis, scripsit Ilocrates, ea si non est, ciuitas nulla est. **Q V A M V I s murum aries percussit,** } αὐκινδοχῆως: species pro genere: id est, quamuis quiddam intercesserit hostile. Arietem inuenere prius Carthaginenses, cum castellum apud Gades captum demoliri conati sunt. si-gnum manibus sustentantes, murum verberabant. Tertullianus de Toga, Carthaginenses sui inuenti admiratores dicit, nouum, & extraneum fuisse ratos, cum Romani aduersus se

vtentur. *E ARVM patroni essent.* } vt Siculorum Marcelli, Allobrogum Fabij, idest, eos & in senatu, & in iudiciis defenderent, eorumque curam haberent. *FETIALI iure* } Fetiales, foederum, pacis belli, indutiarium, oratorum iudices sunt. Cic. de Leg. lib. 1. A Numa Pompilio institutos, scribit Plut. in Numa. De iis, idem Plut. in Camillo, & Probl. LXII. Dionys. lib. 2. Agell. lib. xvi. cap. 4. Scru. in Aen. x. Varro Fetialem ait dici a Fide, & Faciendo. Dionysius ait eos dici posse *eiploσδiναυς*. *REBUS repetitis* } Plin. lib. xxii. cap. 2. *DENUNCIATVM, & indictum.* } nempe legatis violatis, quod nomen apud omnes nationes sanctum, inuiolatūque semper fuisse, scribit Cæsar de bello Gal. lib. iiii. Vnde Corinthiis bellum illatum, ob legationis ius violatum. oratio pro lege Manilia, Asconius, Strabo lib. iix. Tarcentinis eadem causa bellum illatum. Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & epit. Liu. lib. xii. vbi etiam agitur de legatis Romanorum, violatis à Gallis Senonibus. Vide & Plinium lib. xxxiv. cap. 6. de legatis Romanis interfectis. Vel aliqua alia iusta de causa. *CATONIS filius* } hunc militasse cum Paulo Aemilio, auctor est Plutarchus in Catone censorio: itaque rectè legendum hic opinabatur Pater, non, Pompilius, sed, Paulus Aemilius, qui Persen, Macedonia regem, deuicit: cum quo militasse Catonis filium, infra cognoscitur, & ex Phil. viii. in extremo. *DIMISIT:* } missionum causæ tres: Honesta, tempore militiæ impleto, vt hic: Causaria, aliquo vel animi, vel corporis vitio: Ignominiosa, propter delictum. Vide tit. de re militari, in Pandectis. *MILITIAE sacramentum,* } cuius formulam vide apud Agellum lib. xvi. cap. 4. & Liu. lib. 2. Victor . . . reuertat ex acie: si fallat, Iouem patrem, Gradiumque Martem, alioque iuratus inuocat deos. *AD EO summa erat observatio in bello nouendo.* } mei omnes libri cum impressa lectione faciunt. Cætauius tamen Pantagathus legendum putabat. Adeo sancta erat observatio in bello. *MARCI, quidem Catonis senis est epistola* } existat apud Agellium. Plut. in Catone. *BEHLLO Persico* } cum Perse, Philippi filio, ultimo Macedonum rege, gesto, non cum Persis. Itaque sunt, qui legant, in Bello Persico. contra veteres tamen libri. *QVEM nunc peregrinum dicimus.* } Hostis enim, id est peregrinus, antiquitus dicebatur, qui in vrbe acceptus æqualis erat ciuibus. inde verbum Hostire, pro æquare. &

Hosti-

Hostimentum, apud Plautum Afiniaria, pro cōpensatione. & Hostorium, instrumentū, quo mensura, ne quid desit, aut superfit, æquatur. Inde Ennius Achille, apud Noniū: Serua ciues: defende hostes, cum potes defendere. *STATVS dies* } idest, constitutus. Sic & in legibus x i i. Tabularum, apud Cic. de Legibus. Macr. lib. Sat. i. cap. 13. Agell. lib. xx. cap. 1. *ADVERSVS hostem* } idest, vt ne peregrinus ciuis Romani bona quantum diuturno vsu acquirere, & vsucapere possit: sed ius dominij integrum, & inuiolatam perpetuo maneat. *ÆTHERNA auctoritas.* } id est, vindicandi potestas. *IVSTAS causas bellorum.* } vnā, pro patria: alterā, propter fines propagandos. Eas enim recenset Demosthenes Olynth. *Ἰσται δὲ ὄντι γινώσκουσιν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ μέγιστος χάρις πολέμουσιν ἀλλήλων ἀνίστασθαι, καὶ ἀνορθώσασθαι τῆς πατρίδος.* *CVM ciuili ter contendimus,* } ita omnino legendum. itaq. duodecim mei veteres libri, & vnus Tertij. alius, Ciue aliter, alius, Ciuibus, male. Mutationis originem videre licet in vno meo, in quo, supra Ciuili ter, adscriptum est, Idest, cum ciue: ab eo, qui explanare voluit, Ciuili ter. *ALTER, aliter,* } in foro, ad iudices, inimicum accusamus: in campo Martio, populi comitiis, cum competitor. *CERTAMEN honoris & dignitatis* } si citra iniuriam fiat, quod ait Hesiodus in Ergis, sibi:

Οὐκ ἀπὸ μούων ἔλω ἐρίδι θῆρος, &c.

SI est inimicus, } hinc Ilocrates: *Ἐξ ἐστὶ τοῖς ἐχθροῖς ὀρθῆ, δια τῆς ἀλλόλων ἀμαρτίας.* *CELTIBERIS,* } quorum vrbs prima Numantia, contra eos acerrima bella gesserunt populi R. nomine Cato Censorius, Ti. Gracchus, C. Metellus Macedonicus, T. Didius, Fuluius Flaccus. *CIMBRIS* } a C. Mario, v. consule, deuictis, anno dclii. De quo elogiū adscribere placet, quod in antiquo lapide legitur:

C. Marius . Pr. Tr. pl. Q. AVGV. TR. MIL. EXTRA
Sortem. Bellum. cum. IVGV. THA. REGE. NV. MID.
Gelsit . Eum . cepit. et. TRIVMPHANS. IN
Iouis . Aedem . Secundo . Consulatu . ANTE.
CVRRVM. SVVM

Duci. iussit. Tertium. CONSVL. APSENS. CREATVS
est. Quartum. Consul. Teut. () NORVM. EXERCITVM
Deleuit. Quintum. consul. CIMBROS. FVGAVIT.

EX. IEIS. ET

Teutoneis. iterum, Triūp. HAVIT. REMP. TVRBATAM

Seditionibus. Tr. Pl. et. Prator. vi. qui. armati Capitolium. occupauerat. Sextum. cōsul. vindicauit post. LXX. annum. patria. per. arma. ciuilia. pulsus armis. restitutus. Consul. Septimum. factus. est de. manubiis. Cimbricis. et. Teutoniceis. Aedem. Honori. et. Virtuti. fecit. veste. triumphali. calceis. puniceis.

Vide Plut. in Mario, & Sertorio, Florum lib. III. cap. 3. epit. Liu. lib. LXVII. & LXVIII. Appianum in Celtico, Orof. lib. v. cap. 16. Eutropium lib. v. cap. 1. *POENI fœdisfragi* } Ter fidem frugerunt Pœni. Inde Val. Max. lib. VII. cap. 4. 4. Terra rum orbe infamis Punica calliditas. Liuius: Fides Punica religione. Et: Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius dei metus, nullum iusiurandū, nulla religio. Iulius Capitolinus: Fides Punica. Aufonius Pœ nam fidem, & Græcam nominat, ad Paullum. Sallustius quoque Iugurtha: Punica fides. Plautus: Nemo me Pœnus Pœnior. Et Pœnulo: Pœnus plane est. quid verbis opus sit? *CRUDE LIS Hannibal*, } ob condiciones Saguntinis datas *DE DERITIS*: } tertia producta: quæ corripitur in præteritis. Virg. VI. Aen.

Egerimus, nosti, &c.

Vbi Seruius: Egerimus: Metri causa corripuit. *CAVONANTES bellum*, } Aeschylus *Επίστυλιος*, vnde Cicero sumpsit: *Καταλβειν μάχην*. *VITAM cernamus* } id est, de vita dimicemus. *VTRIQUE*. } Vterque, est in vno meo vetere libro, & in Seruio. qui hunc Ennii versum recitat Aen. XII. *Vo sine velit, an me et* } sic Virg. Aen. XI.

Vixet, cui vitam deus, aut sua dextra dedisset.

Vbi Seruius: Duplici ratione constat victoria: aut virtute, aut voluntate fortunæ. *HERA*, } id est, dea.

Sic Catullus, de Berecynthia, & Atti:

Procula mea tuus sit furor omnis hera domo.

Idem, ad Manlium, LXIII.

Hostia cælestes pacificasset heros.

Idest, deos. Eos autē dicit Euripides *τὴν ἑρηνικὴν μάχην*. Ex meis veteribus libris, quinque, pro Hera, habent, Fortuna domina. in duobus, supra Hera, adscriptum est, Idest, fortunæ: in vno, supra, Hera, adscriptū, Id est, domina. Vt ex ijs quoque interpretationem petere liceat. *LIBERTATI parcere certum est.* } id est,

id est, eorum libertati decreui parcere. *NONO: ducite*: } Nono iuquit, vobis captiuos: ducite eos vobiscum. Ita hunc locum distinguendum esse, sententia ipsa contendit. *AECIDARVM genere* } quos Pindarus celebrat. Isocratesq. ait neminem eos superasse generis nobilitate: procreatos nempe à Ioue inter semideos. Aecium enim Iuppiter genuit, Aecius Peleum Achillis patrem, Achilles ex Deidamia Neoptole mum, cui Pyrrho quoque nomen fuit. Tharitas deinde, longo interuallo, (nam nomina periere) Alceten, Alcetes Arymban, Arymbas Aeaciden, Aeacides Pyrrhum hunc, regē Epirotarum. Hæc veteres omnes libros, *GENTE FIDES seruanda*: } sic libri duo mei: vnus, *Obseruanda: vndecim, & vnus Tertij, Conferuanda.* *AD supplicium redire maluit*, } quod grauisimum tulit, insomnia necatus. Silius lib. VI. epit. Liu. lib. XI. Florus lib. 2. cap. 2. de vir. ill. cap. 40. Val. lib. I. cap. I. & lib. 2. cap. 4. Agell. lib. VI. cap. 4. Eutrop. lib. 2. cap. 3. Orof. lib. IX. cap. 4. Vide & Laet. lib. V. cap. 13. Aug. de ciu. D. lib. I. cap. 15. & 24. Cic. Parad. II. & in Pisonē Horat. Carm. lib. III. od. 5. Senecam de prouidētia, & epist. lib. XVI. ep. 99. *FIDEM hosti datam fallere*. } Lib. III. Est etiam ius bellicum, fidēque iurifurandi sæpe cum hoste seruanda. Philip. XIII. Fallere, & Deserere fidem, dixit. Post verbum, Fallere, in quibusdam libris leguntur sequētia, quæ sunt & in duobus meis veteribus: Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam misit adstrictos iureiurando, se redituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erant, impe trassent: eos omnes censores, quoad quisque eorū vixit, cum peccassent, in ararijs reliquerunt: nec minus illum, qui iureiurando fraude culpam inierat. cum enim permissu Hannibal is exisset è castris, redijt paullo post, quod se oblitus nescio quid diceret. deinde, egressus è castris, iureiurando se solum putabat. & erat verbis, re non erat. Semper autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum est. Maximum autem exemplum est iustitiæ in hostem à maioribus nostris constitutum. cum à Pyrrho perfuga senatui est pollicitus, se venenum regi daturum, & eum necaturum: senatus eum, & C. Fabricius consul Pyrrho dedit, ita ne hostis quidem, & potentis & bellum vltro inferentis, interitum cum scelere approbauit. Hæc sunt, vt dixi, in duobus libris meis, & in quibusdam impressis. Sequitur, Ac de bell. &c.

Meminerimus autem, & aduersus infimos iustitiam esse seruandam. est autem infima conditio, & fortuna seruorum: quibus non malè precipiunt, qui ita iubent uti, ut mercenariis ad operam exigendam, & iusta præbenda. Cùm autem duobus modis, id est aut vi, aut fraude, fiat iniuria: fraus quasi vulpecula, vis leonis videtur: vtrumque alienissimum ab homine est: sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitia nulla capitalior est, quàm eorum, qui tum, cùm maximè fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est.

EXPLANATIO.

FORTUNA seruorum: de seruus vide, quæ scripta sunt apud Arist. 1. ix. Polit. Macr. Sat. lib. 1. cap. 11. Senecam Epist. lib. vi. ep. 3. Cic. Parad. v. Vide & Adagia. **MERCENARIIS** } Græci dicunt *θηταροι*. Ad operam exigendam, & iusta præbenda. } id est, ut ab iis opera quidem exigatur, iusta tamen æque præbeantur, ut mercenariis. **FRAVS** quasi vulpecula, vis leonis videtur. } huc spectat illud Lylandri dictum: *οτι αδ υ λεωνη μη εστιν ηθηταρον αλωπεικην χειρ μεταλαμβαειν*. Id est: Quo Leonina pellis penetrare nequit, vulpina assumenda. **CAPITALIOR** } vel, quod caput, & vitam petat: vel, pena capitis magis digna. **EORVM, QUI & C.** } pecant enim, & contra iustitiam, & contra veritatem. Plato lib. 11. de Rep. *εχρησθη δαρ αθλια, δεκεν δικαιον ειναι, μη οντα*. Contra autem dixit Sallustius, Catilina: Esse, quàm videri, bonus malebat. in quo imitatus erat Æschylus *επι αθλι θηταροι*.

Ουδαρ δεκεν αρετος, αλλ' ειναι δελει.

CICERO.

Deinceps (ut erat propositum) de beneficentia, ac liberalitate dicatur. qua quidem nihil est nature hominis accommodatius: sed habet multas cautiones. videndum est enim, primum ne, obsit benignitas & iis ipsis, quibus benignè videbitur fieri, & ceteris: deinde, ne maior benignitas sit, quàm facultas: tum, ut pro dignitate cuique tribuatur: id

enim est iustitia fundamentum: ad quam hæc referenda sunt omnia. nam, & qui gratificatur accipiam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt: &, qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem aliena conuertant: sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris, & gloria, qui eripiunt ab aliis, quod aliis largiantur: hiq. arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. id autem tantum abest ab officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ profit amicis, noceat nemini. quare L. Sylla, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri. nihil enim est liberale, quod non sit idem iustum. Alter locus erat cautionis, ne benignitas maior esset, quàm facultates: quòd, qui benigniores volunt esse, quàm res patitur, primum in eo peccat, quòd iniuriosi sunt in proximos: quas enim copias his & suppetitari æquius est, & relinquere, eas transferunt ad alienos. inest autè in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerumque, & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppetant copia. videre etià licet, plerosque, non tam natura liberales, quàm quadam gloriæ ductos, ut benefici videantur, facere multa, quæ ab ostentatione proficisci magis, quàm à voluntate videantur. talis autè simulatio vanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, ut in beneficentia delectus esset dignitatis. in quo & mores eius erunt spectandi, in què beneficium conferetur, & animus erga nos, & cõmunitas, ac societas vita, & ad nostras utilitates officia ante collata. Quæ ut concurrant omnia, optabile est: sin minus, plures causæ, maiorèsq. potèris plus habebunt.

Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, plenèque sapientibus, sed cum ijs, in quibus, preclare agitur, si sint simulacra virtutis: etiam hoc intellegendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autem esse ita quemque maximè, ut quisque maximè virtutibus his lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, ac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. nam fortis animus, & magnus in homine non perfecto, nec sapiente feruentior plerumque est: illæ verò virtutes bonum virum videntur potius attingere. Atque hæc in moribus considerentur.

EXPLANATIO.

DE BENEFICENTIA, ac liberalitate } supra: Iustitia, &c. & huic coniuncta Beneficentia, quam eandem vel Benignitatem, vel Liberalitatem appellare licet. **N**IHIL est nature hominis accommodatius: } hoc enim est humanitatis proprium, quam hominis esse, vel nomen ipsum indicat. nempe φιλανθρωπία. **H**ABET multas cautiones: } Cicero tres enumerat; quæ tamen si subdividuntur, plures emergunt. **N**E obstit benignitas } Seneca de Beneficijs, lib. 2. cap. 14. **N**E maior benignitas sit, } exhaurietur enim fons liberalitatis. **I**D enim est iustitiæ fundamentum, } supra dixit Fidem esse fundamentum iustitiæ, hic, Liberalitatem. Vere. nam iustitia non potest esse sine fide, neque liberalitas sine iustitia. **Q**UOD obstit illi, } hinc Inimicorum dona: ἀδωρεά δωρεά. **C**VI prodesse velle videantur, } vel ob auram popularem, vel quod maiorem remunerationem spectent. **I**soocrates: τεχνικῶν πολλῶντες ἀδωρεῶν ἔργα, καὶ οὐ δῶρον, ἀλλ' ἰμποροῖαν ποιούμενοι. **P**ERNICIOSI assentatores } ita sex mei veteres libri, & vnus Tertij. octo, Perniciosi, & assentatores. **Q**VI alijs nocent, vt in alios liberales sint, } Proverb. De alieno liberalis. **V**T si in suam rem aliena convertant, } cum enim dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. lib. 2. **S**VNT autem multi, } qualis Catilina, sui profusus, alieni rapax. **A**BEST ab officio, } abest Ab, à septem

septem meis veteribus libris, & vno Tertij, & vetere impresso. In eorum vno, Ab officio: & supra est adscriptum, & additum, Distat, deletumque alterum Ab. Ex quo fortasse médi origo patet. **L. S**VLLAE, } Sulle proscriptione designat. Plutar. in vita, App. lib. 1. Bel. et. epit. Liu. lib. ix. de vir. ill. ca. 75. **V**aler. lib. ix. de crudelitate, Orosius lib. v. ca. 21. **E**utrop. lib. v. **D**e ca & Plin. lib. vii. cap. 43. **S**eneca lib. 3. de ira, & decl. 1. **L**ucanus lib. 2. & **D**. Aug. de Civ. Dei, lib. 3. cap. 28. **I**psè Cicero infra, lib. II. **C. CAESARIS** } Curionem ære alieno leuavit. **S**uetonius de eius rapacitate plura dicit. **V**ide & **C**atullum. **S**eneca de Consol. cap. 9. **C. Cæsar**, quem mihi videtur natura rerū edidisse, vt ostenderet, quid summa vitia in summa fortuna possent, centies festertium cenavit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit, quomodo trium provinciarum tributum vna cena fieret. **S**umma autem efficit (incredibile dictu) trecenta scutatorum millia. **I**VSTIS dominis } qui opes illas vel à maioribus acceperunt, vel propria industria sibi peperere. **B**ENIGNIORES, quam res patitur, } monemur, de sorte, & summa nihil decedere oportere: de re ditibus, & proventibus liberales esse non posse. **I**N proximos: } parentes, liberos, vxores. **S**VPPEDITARI } Mino graphus: **A**uarus, nisi cum moritur, re ad nihil facit.

RELINQVI } hereditario iure. **I**N EST autem &c. } hoc pro Deinde subiunxit: quia dixerat, Primum in eo peccant. **Q**VAE ab ostentatione } vt Appius Pulcher, qui sua ambitione Ciliciam exhaurerat. **A**gellius, locum ex **L**ælio exponens: Beneficium, ait, & **L**iberalem Cicero appellat, ita vt philosophi appellandum censent, non enim, qui beneficia feneratur, sed qui benignè facit, nulla tacita ratione ad utilitates suas redundante. **A**ristoteles: ὀλιγοδωροῦ δῶρον πῦρ ἔσται, καὶ ἄλλο τι, οἷς δέξεται, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ ἡ δέξεται, καὶ ἀλλοτρίως. **I**dest: Liberalis dabit honesti causa, & rectè, quibus, & quantum oportet: idq. faciet libenter, & absque molestia. **S**IMVLATIO } proprio vitio vocabulo, quod odium in se continet. **D**ELECTVS dignitas. } idest, vt dignior indigniori anteponeatur. **I**N QVO & c. } quattuor Cicero enumerat, **M**ores, **A**micitiam, **C**ognitione, & **G**ratitudinem. **O**MNIA, } quæ spectanda proposuit in liberalitate. **P**LENEQ. sapientibus, } quasi dicat: cum iis agitur, in quibus ne simulacra quidem sunt virtutis, nedum ipsa virtus. **I**N quibus, preclare agitur, si sint simulacra virtutis: } sic

tres mei veteres libri, & vnus Tertij vndecim, In quibus præclare non agitur, sed sunt simulacra virtutis. Vtro modo legas, sensus constat. *Simulacra virtutis: εἰδωλα.* ideo, iis qui præditi sunt, non virtuosii, sed virtuosorum εἰδωλα quædam sunt. **FERVENTIOR** } itaque tunc fortitudo non est virtus. accedit enim ad temeritatem. Sic Plancus ad Ciceronem, Fam. lib. x. ep. 23. Feruentes latrones dixit: id est, incitatos. Vbi tamen quidam libri veteres habent, Furentibus. Græci *ἄφρονες* dicunt. **BONVM** vinum videtur potius attingere. } ad bonū vinum videntur potius pertinere. Sic locutus de Finibus: Cūm processisset paululum, & quatenus quodque se attingat, perspicere cupit.

CICERO.

DE benevolentia autem, quam quisque habeat *De erga nos, primum illud est in officio ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligamur: sed benevolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris. sed stabilitate potius, & constantia iudicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia: maior quædam cura adhibenda est. nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. quod si ea, que acceperis vendida, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus: quidnam, beneficio prouocati, facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt? etenim, si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre: quales in eos esse debemus, qui iam profuerūt? nam, cum duo genera liberalitatis sint, vnum dandi beneficij, alterum reddendi: demus, nec ne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, si modo id facere possit sine iniuria.*

iniuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delictus habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. in quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. multi enim multa faciunt temeritate quadam, sine iudicio, vel modo, in omnes, vel repentino quodam, quasi vëto, impetu animi incitati. quæ beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea, quæ iudicio, consideratè, constantèrque delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cetera paria sunt, hoc maxime officij est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari. quod contra fit à plebisque. à quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Oprime autem societas hominum, coniunctioque seruabitur, si, ut quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

EXPLANATIO.

ADOLESCENTVLORVM more, } quos Terentius ait impensè cupere, consulere perurum esse que leui sententia. Aristoteles Rhet. II. Οἱ γὰρ ἐν νεότητι πολλοὶ καὶ ἀφρονεῖ σπεύδουσιν εὐδοκίαις, καὶ σφέδρα μὴ ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται: ὅξεία τε ἴσο ἀβουλία σεις, καὶ ἐν μεγάλας, ὡς περ ἀπὸ κακῶν ὄντων διέλας, καὶ πείνην. Vide & in Lælio. **ARDORE** quodam amoris, } nam huiusmodi ardore facile amor incenditur, & delingat: ut ignis è stipula. Atqui diligendi leuissimæ causæ sunt adolescentulis, computatio, ludus, deambulatio, leuissimæ item offensarum, verbum paulo asperius dictum. **STABILITATE, & constantia** } quæ non potest esse, nisi in recto iudicio, & iudicium maturiorem ætatem requirit. **INEVNDATA** } concilianda. Seneca autem referendæ, reddendæ gratiæ differentiam hanc ponit: ut referant, qui vltro, quod debent, afferunt: reddant, qui repositur, qui inuiti, vbilibet, vel etiam per alium reddant.

Nvllvm enim officium referenda gratia magis necessarium est. }
 farentur hoc omnes: pauci factis exprimunt. Iiocratís hæc
 sunt: Οἱ μὲν σε ἐν ἀγνοεῖν, ὃν ἄρα πονεῖ εἰ θεοὶ τὰ τῆς ἀνθρώπων διοικοῦσιν. οὐ
 ἴσθαι αὐτὸ χεῖρες, οὐτε μετὰ τῆς ἀγαθῶν, οὐτε τῆς κακῶν γίνονται τῆς σωζόντων
 αὐτοῦσι: ἀλλ' ἐκείνοις τοιαύτην ἔννοιαν ἐμπαινοῦσι, ὥστε δι' ἀλλήλων ἡμῶν ἐκγε-
 τία παραγίνεσθαι τούτων. Id est: Puto te non ignorare, quomodo
 dei humana administrant, non enim ipsi coram, vel prosperis,
 vel aduersis rebus, se conspiciendos hominibus præbent, aut
 manibus contrectandos, sed eam mentem dant singulis, vt vel
 claudibus vltro citròque sese afficiat, vel communes vtilitates
 in medium afferant, mutatione officiorum. MAIORE
 mensura, } hocidem vide expressum concinnè in proœmio
 libri de claris orat. Seneca ingratum eum dicit, qui benefi-
 cium reddit sine vlura. HESIODVS: } in lib. Ἐργα, καὶ ἡμέραι:
 cuius hi sunt versus:

Εὐ μὲν μετρίως παρὰ χεῖρας εὐ δὲ σποδωῶμα,

Αὐτῶ τὰ μέτρα, καὶ λαίον εἰκε δυνάμα.

AN imitari } sic omnes veteres libri. AFFERVNT, } sic
 octo libri veteres mei. quatuor, & vnus Tertij, Efferunt, non
 malè. duo, Offerūt. malè, Gratitude[m], in oratione pro Cn.
 Plancio, ait non solùm virtutum maximam, sed etiã matrem
 omnium reliquarum. Ingratos verò Xenophon ita persequit-
 ur: Οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ ἀπεί θεοῦ ἀν μάλιστα ἀμελῶς
 ἔχειν, καὶ ἀπειροτέας, καὶ πατρίδα, καὶ φίλους. ἔπειτα δὲ δοκεῖ μάλιστα τῆ
 ἀχαριστία ἢ ἀπειροματία. καὶ ἴσθαι μάλιστα δοκεῖ εἶναι ὅτι πάντα τὰ αἰ-
 χρα ἢ κακῶν. Id est: Perfice Ingratos censent etiam deorum im-
 mortalium, & parentum, & patriæ, & amicorum esse maxi-
 mè negligentés. atque etiam impudentia cum primis animi
 ingrati comes, atque afflecta esse videtur, dux, atque auctor
 omnisturpitudinis. Dv o genera } vtrumque solius sapientis.
 Seneca. Si modo id facere possit sine iniuriã. } reddere enim be-
 neficium ita debet, ne quid iniuriæ committat. DELE-
 CTVS habendi: } certus scilicet modus seruandus. QV o quis-
 que animo, studio, beneuolentia fecerit, } Iiocrates ad Demonicum:
 Μη δὲ τὰς χεῖρας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι, ὅσπερ πάρουσιν οἱ πολλοὶ
 ποιούντες μὲν ἀνδρῶς ἢ τοῦ φίλου ὑποπροϋίτες. Quibus hæc respon-
 dere videntur: Ne ipsis quidem Gratiis citra gratiam feceris
 gratum: id quod non parum multi sanè faciunt, iniucundè a-
 micis seruientes. Homerus quoque:

Χερίτων ἴσθαι θυμὸς ἀείρετος.

studio

studio: alacritate. ἀν ἀποθύμας, ἀν αὐτεπαγγέλῳ, καὶ μὴ ἀνδρῶς
 χαρίζεται, ait Iiocrates. MODO, } duo mei veteres libri, &
 vnus Tertij, Morbo. vt alludatur ad illud Poetæ Græci:

Νόσον ἔχεις: χεῖρες διδούς.

7 EL repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati. }
 Sunt, qui legant, vel distinguant potius: Vel repentino, quo-
 dam quasi vento, impetu animi incitati. CONSTANTER }
 vt non pœniteat. Si cetera paria sunt, } Sint, quatuor mei ve-
 teres libri. Si cetera paria sunt: inter eos scilicet, quibus bene-
 faciendum est. Paria: id est, si par sit amicitia, virtus, neces-
 situdo, officia ante collata: si nulla ex causis, concurrentibus
 ceteris, plus ponderis habeat. ETIAM si ille his non eget, } sic
 vndecim mei veteres libri, & vnus Tertij: duo, Etiã si ille his
 nõ eget. vnus, Etiã si ille nõ eget. Vt fortasse illud, His, prius
 scriptū fuerit, Is, & fuerit glossēma ad τὸ Ille. INSERVUNT, }
 quæ mercatura potius, quàm liberalitas, appellanda. SO CIE-
 TA S hominum, coniunctioque. } hæc eadem coniungit supra.

CICERO.

Sed, quæ natura principia sint communitatis, &
 societatis humane, repetendum alius videtur: est
 enim primum, quod cernitur in vniuersi generis huma-
 ni societate. eius autem vinculum est ratio, & oratio,
 quæ docendo, discendo, cummunicando, disceptando,
 iudicando, conciliat inter se homines, coniungitq. natu-
 rali quadam societate. neque vlla re longius absum-
 mus à natura ferarum: in quibus inesse fortitudinem
 sepe dicimus, vt in equis, in leonibus, iustitiam, equi-
 tatem, bonitatem non dicimus. sunt enim rationis, &
 orationis expertes. ac latissimè quidem patens homi-
 nibus inter ipsos, omnibus inter omnes societas hæc est.
 in qua omnium rerum, quas ad communem vsum ho-
 minum natura genuit, est seruanda communitas, vt,
 quæ descripta sunt legibus, & iure ciuili, hæc itate-
 neantur, vt sit constitutum: è quibus ipsi cætera sic

obseruentur, ut in Græcorum prouerbio est, amicorum omnia esse communia. omnia autem communia hominū videntur ea, quæ sunt generis eiusdem, quod, ab Ennio positum in vna rō, trāsferri per multas potest:

Vt homo, qui erranti comiter monstrat viam,

Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,

Nilominus vt ipsi luceat, cū illi accederit.

Vna enim ex re sūtis præcipitur, vt, quidquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur cuique, vel ignoto. ex quo sunt illa communia, non prohibere a qua profuente: pati, ab igne ignem capere, si quis velit: consilium fidele deliberanti dare, quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta. quare & his vtendum est, & semper aliquid ad communem utilitatem afferendum. Sed, quoniam copix parue singulorum sunt: eorū autem, qui his egeant, infinita est multitudo: vulgaris liberalitas referenda est ad illum Enny finem: Nilominus vt ipsi luceat: vt facultas sit, qua in nostros simus liberales. Gradus autem plures sunt societatis hominum. vt enim ab illa discedatur infinita, propior est eiusdem gentis, nationis, lingue, qua maximè homines coniunguntur: interius etiam est, eiusdem esse ciuitatis. multa sunt enim ciuibus inter se communia, forum, fana, porticus, via, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines præ erea, & familiaritates, multæq; cum multis res, rationesq; contractæ. Arctior verò colligatio est, societas propinquorum: ab illa enim immensa societate humani generis, in exiguum, angustumq; concluditur. nam, cū sit hoc natura cōmune omnium animantium, vt habeant libidinem procreandi: prima societas in ipso est coniugio, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. id

autem

autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. Sequuntur fratrum coniunctioes, post consobrinorū, sobrinorūque: qui, cū in vna domo iam capi non possint, in alias domos, tamquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. quæ propagatio, & soboles, origo est rerump. sanguinis autem coniunctio, & beneuolentia deuincit caritate homines. magnum est enim, eadem habere monumenta maiorum, eisdem vti sacris, sepulchra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmitior, quàm cū viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. illud enim honestum, quod sæpe diximus, etiam si in alio cernimus, tamen nos mouet: atque illi, in quo id inesse videtur, amicos facit. & quamquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque, vt diligamus, in quibus ipsa inesse videatur: tamen iustitia, & liberalitas id maximè efficit. nihil autem est amabilius, nec copulantius, quàm morum similitudo bonorum. in quib. enim eadem studia sunt, eademq; voluntates, in his sit, vt eque quisq; altero delectetur, ac seipso: efficiturq; id, quod Pythagoras vltimum in amicitia, putauit, vt vnus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis vtro citroq; datis, acceptisque. quæ mutua, & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma deuinciuntur societate. sed, cū omnia ratione, animoque lustraueris, omnium societatum nulla est grauior, nulla carior, quàm ea, quæ cum reip. est unicuique nostrum. cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria vna complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? quo est detestabilior istorum inmanitas, qui lace-

rarunt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt. Sed, si contentio quadam, & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit officij: principes sunt patria, & parentes, quorum beneficiis maximè obligati sumus: proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfrugium: deinceps bene conuenientes propinqui, quibus communis etiam plerumque fortuna est. quamobrem necessaria vitæ præsidia debentur iis maximè, quos ante dixi: vita autem, victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam obiurgationes in amicis vigent maximè, estque ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.

EXPLANATIO.

RATIO, & oratio, } vtrumque λόγος, λόγῳ enim omnino homo à brutis differt. Plato in epitaphio, & Aristoteles Polit. I. **D**O C E N D O, *discendo*, } hominis proprium est docere, ac discere, doctrinam enim mens docentis effundit, disciplinam mens discens haurit, patres autem liberos docent, dominus familiam, magister discipulos, vir prudens amicos, dominus familiam, magister discipulos, vir prudens amicos. **C**O M M U N I C A N D O, } impartiendo necessaria, vel consilia conferendo. **D**I S C E P T A N D O, } accusando, defendendo. quæ sequitur iudicare. **F**O R T I T Y D I N E M, } si vires, & animum spectemus, quæ tamen fortitudo proprie non est, rationis expertis, & prudentiæ. **A**M I C O R V M omnia esse communia. } Arist. Pol. 2. Δι' αἰσίν δὲ ἴσται ὡς τὸ πρὸς ἄλλο καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὸν. Κείνη τὰ φίλων. Vndecim mei libri, & vnus Tertij, Amicorum esse communia omnia. Tres, Amicorum esse omnia communia. **G**E N E R I S eiusdem, } Eius, emendavi, ex veteribus libris decem, & vno Tertij. in vno, Huius. **T**R A N S F E R R I per multas potest: } ita vnus meus liber. vnus, in multas partes potest. vnus, in multa potest. quinque, in multas potest: sex, & vnus Tertij, in per multas potest. **V**T homo, &c. } abest, vt à sex antiquis libris, & sanè rectè abest, verſu etiā nō solū permittente,

mittente, sed etiā suadende. **E**R R A N T I monstrat viam, } lib. 3. Quid est aliud, erranti viā non mōstrare, & c. **C**O M I T E R hoc ipsum attingit in oratione pro Balbo. **N**I H I L O M I N V S vt ipsi luceat, } sic quatuor libri mei, duo, & Tertij, Nihilominus ipsi luceat. **A** Q V A profuente, } sic Petrus Nannius ex antiquis libris, emendauit quo ego natus sum anno. quem alij postea sunt secuti: melius, quā, vt antea, Aquam profuentem. Sic & liber Tertij. **V** L G A R I S liberalitas, } quæ omnibus impertitur. **A** B illa discedatur infinita, } societate, quæ omnibus omnes ratione, & oratione coniunguntur. Sic est in decem meis libris, & vno Tertij. **L**I N G V A E, quæ maximè homines coniunguntur. } nam Sermo est instrumentum societatis. **I**N T E R I V S } alij, Interior. cum quibus duo mei faciunt. vtrumque rectè. sed illud maiorem consensum librorum habet. **N**A M cum sit hoc natura commune omnium animantium, vt habeant libidinem procreandi: prima societas in ipso est coniunctio, &c. } Ex Arist. I. Pol. Ἀνάγκη δὲ πρῶτον αὐτοῦ διαζύσθαι τοὺς ἀνευ ἀλλήλων μὴ διαχωρίζεσθαι εἶναι, οἷον θήλυ μὴ καὶ ἀρῆρον, τῆς γένεσως ἕνεκεν. & c. Et Oecon. I. Κενοῖα ἢ φύσει τῶ θήλει, καὶ τῶ ἀρῆρον: μέλισσα ἐστίν. **C**O M M V N I A omnia. } Charondas, ἁμοσίπλους appellat, i. eadem ara videntes: vel ἁμοσίτους, i. conuictores, Epimenides, ἁμοσίπλους, i. eodem præsepi communicantes: vel, ἁμοσίπλους, i. eodem fumo videntes. **I**D autem est principium vrbs, & quasi seminarium reip. } vrbs enim ex domibus, resp. è ciuibus constat. **C**O N S O B R I N O R V M, sobriorumque: } prolis propagationem intelligit. **I**N alias domos, tamquam in colonias, exeunt. } Arist. Pol. I. Μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν: ἕκαστος ἢ κώμην ἀποικία αἰκίας εἰναι οὓς καλοῦσι πρὸς ἁμογάλακτας, παύδας τε καὶ αἰαίδων παιδίας. Et paulo infra: Ὅστε καὶ αἰ ἀποικίαι διὰ τὴν συσφρασίαν. Et Plato VI. de Leg. Οἷον εἰς ἀποικίαν ἀστικουμένου αἰτούς. **M**O N V M E N T A maiorum, } dicta, quod nos alicuius rei cōmoneant. Græci, μνημεῖα appellat. Nempe, statuas, trophæa, & maiorum imagines, quæ posteros virtutis auitæ admoneant. Vide, quæ de imaginibus maiorum diximus ad Sallustium. Cicero in Bruto: Ipsæ familiæ suæ quasi ornamenta, & monumenta seruabant, & ad vñum, si quis eiusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. **E**I S D E M vt sacris, } erant enim & publica ciuitatis, & priuata cuiusque familiæ sacra, quæ tradebantur heredibus. Sacra enim, ex Festo, aut

domestica sunt, aut peregrina, aut publica, aut priuata. De priuatis legitur in lege x i i tabularum, apud Cic. de Leg. ii. Sacrorum societatem nominat & Plinius in Panegyrico. Vide & in Adagiis, Sine sacris hereditas. Vel, *Sacris*, idest, res opulentissima. sic sæpe apud Plautum. *SEPVL CRA habere communia.* } de sepulcris, variôq. sepeliendi ritu consulendum cenico Lilius Gregorius Gyraldum, qui totam hanc materiem doctissimè tractauit. *SED omnium societatum &c.* } vide dialogû de Amicitia. *COPVLANTVS.* } ita legendum. itaq. Pater ante plures annos in nostris libris edi iussit itaq. est in vno meo. *Id, quod Pythagoras vltimum in amicitia putauit,* } sic legit Nonius hunc locum, & interpretatur, Vltimus, i. primus. citâtq. Virgilium,

Tu sanguinis vltimus auctor.

Liuius quoq. lib. i. Tarquinius, male dicta ab vltima stirpe orsus. Cornelius Nepos in Attici vita stirpè vltimã dixit. Cicero in Fin. 3. Sûmum bonû, quod vltimû appellât, in animo ponere. Et v. Homini id est in bonis vltimû, secûdû naturã viuere. Vnusex meis libris, *Id, quod Pythagoras iussit in amicitia. Male, sed vnde tamè (ex varietate) eliciatur vera lectio. Hoc autem alij tradiderunt nam Pythagoras nihil scripsit. Vt vnus fiat ex pluribus.* } Aristoteles *ελευθεριαν*, definit, *μιαν ψυχην δις σωμασιν ενανθρωπων:* idest vnã animã in duobus corporibus habens. *MVTV A,* } id est, ne alter tantummodo det, alter accipiat. *PATRIA vna* } cuius amorem omnibus rebus præferendum esse, omnes fatentur. de qua Horatius:

Dulce, decorumq. est, pro patria mori.

Sophocles quoque in Antigona nauî patriam comparat, qua incolumi, fractâque, salui sunt, periclitanturq. nauigantes:

Τούτω γρηγορικῶν, ἐπὶ

Ἡδ' ἐστὶν ἡ σωζούσα, καὶ ταύτης ἐπὶ

Πλέοντες ὀρθῶς τοῦς πλεῖους πεινούμεθα.

SI ei sit profuturus? } vt Decij, Codrus, & alij. *QVI lacerantur omni scelere patriam,* } cum dixit, Lacerarunt, Cæsarem iam mortuum notat: cum verò subiungit, In ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt, M. Antonium carpit, qui post obitum Cæsaris, consul cum esset, omnem suam potestatem ad opprimendam rursus libertatem contulit: quod ei denique, facta cum Octauiô, & Lepido conspi-

conspiratione, successit. *PATRIA, & parentes.* } vide in Lælio, & Augustinum de doctrina Christiana. Has autem virtutes Isocrates in Euagora ostendit, & Iosephus in Dauid, Antiquit. Iud. libro 7. circa finem. *COMMVNIS fortuna.* } in rebus secundis, aduersisque. *INTERDVMB oburgationes,* } prouerbiû, Amicorum est mutuo admonere. Cuiusmodi est apud Terentium Demæa, & Micio.

CICERO.

SED, in his omnibus officiis tribuendis, videndum erit, quid cuique maximè necesse sit, & quid quisque nobiscum, vel sine nobis, aut possit consequi, aut non possit. ita non ydem erunt necessitudinum gradus, qui & temporum. suntque officia, quæ alijs magis, quàm alijs, debeantur: ut, vicinum citius adiueris in frugibus percipiendis, quàm aut fratrem, aut familiarem: at, si lis in iudicio sit, propinquum potius, & amicum, quàm vicinum defenderis. Hæc igitur & talia circumspicienda sunt in omni officio: & consuetudo, exercitatioq. capienda, ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addêdo, deducendôq. videre, quæ reliqua summa fiat, ex quo, quantum cuique debeat, intelligas. Sed, ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis præcepta per ceperint quidquam magna laude dignum sine usu, & exercitatione consequi possunt: sic officij conseruandi præcepta traduntur illa quidem, ut faciamus ipsi: sed rei magnitudo usum quoq. exercitationeq. desiderat. Atque ab his rebus, quæ sunt in iure societatis humane, quemadmodum ducatur honestum, ex quo aptû est officium, satis ferè diximus. Intelligendum est autem, cui proposita sint genera quatuor, è quibus honestas, officiumq. manaret splendidissimum videri, quod animo

magno, elatoque, humanis que res despiciente, factum sit. itaque in probis maximè in promptu est, si quid tale dici potest:

Vos etenim, iuvenes, animum geritis muliebrem, Illa virago viri: & si quid huiusmodi: Salmacida spolia sine sudore, & sanguine.

Contràque in laudibus, quæ magno animo, & fortiter, excellentèrque gesta sunt, ea nescio quo modo quasi pleniore ore laudamus. hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platais, Thermopylis, Leuctris, Stratoele: hinc noster Cocles, hinc Decij, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumera bilisque alij: maximèque ipse populus R. animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium bellica gloria, quòd statuas quoque videmus ornatu ferè militari. Sed ea animi elatio, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. non enim modò id virtutis non est, sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. itaque probè definitur à Stoicis fortitudo, cum eam virtutem esse dicunt propugnantem pro æquitate. quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidiis, & malitia laudem est adeptus. nihil enim honestum esse potest, quod iustitia vacat. præclarum igitur Platonis illud: Non solum, inquit, scientia, quæ est remota à iustitia, calliditas potius, quàm sapientia, est appellanda, verùm etiam animus, paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi, impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quàm fortitudinis. itaque viros fortes, magnanimos, eosdem bonos, & simplices, veritatis amicos, minimèque fallaces esse

esse volumus. quæ sunt ex media laude iustitiæ. Sed illud odiosum est, quòd in hac elatione & magnitudine animi facillimè pertinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. ut enim apud Platonè est, omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum esse cupiditate vincendi: sic, ut quisque animal magnitudine maximè excellit, ita maximè vult princeps omnium esse, vel potius solus esse. difficile autem est, cum præstare omnibus concupieris. seruare æquitatem, quæ est iustitiæ maximè propria. ex quo fit, ut neque disceptatione vinci se, nec ullo publico, ac legitimo iure patiantur. existuntque in rep. plerunque largitores, & fastiosi, ut opes quammaximas consequantur, & sint vi potius superiores, quam iustitiæ pares. sed, quo difficilius, hoc præclarior. nullum enim est tempus, quod iustitiæ vacare debeat. fortes igitur, & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. vera autem, & sapiens animi magnitudo honestum illud, quod maximè natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principemque esse mauult, quàm videri. etenim, qui ex errore imperitiæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus. Facillimè autem ad res iniustas impellitur, ut quisque est altissimo animo, & gloriæ cupido. qui locus est sanè lubricus: quòd vix inuenitur, qui, laboribus susceptis, periculisque aditis, non, quasi mercedem rerum gestarum, desideret gloriam.

EXPLANATIO.

QVI & temporum. } habenda temporis ratio interdum maior est, quàm necessitudinis. VICINVM citius adiuvetur. } Terentius Vicinitatem propinquam amicitia par-

rem existimat. Hesiodus quoque in Ergis, commoditates boni vicini enumerans, ait, si plus opera opus quis habeat, abiectis propriis negotiis, ei incunctanter eum affuturum:

Εἶδο τοι καὶ κρήν' ἐργάζεσθαι ἀλλοτρίωνται:

Γήτορες ἀζώσοι ἕκασι ζώσαντο δὲ πηλί.

SILVS in iudicio sit, } Archidemides cognatum Lacheten
aduocatum sibi rogat, apud Terentium Eunuchus. **BONI RATIONE**
CINATORVS } arithmetici, qui officiorum datorum, acceptorum-
que inire rectam rationem possint. **DEDUCENDO Q.** }
deminuendo, sic ad Att. Detrahere de summa dixit, & pro Ra-
birio, Decessionem de summa trahere. **SED, vt nec medici,**
nec imperatores, nec oratores &c. } Aristi Pol. lib. 1. cap. 7. Πάντα δ'
ταῦτα τὴν μὴ θεωρίαν ἐλεῖθερον ἔχει, τὴν δὲ ἐμπειρίαν ἀναγκάζει. O-
ratorem autem videtur imperatori anteponere in proœmio
lib. 1. de Oratore. **ANIMO magno, elatoque,** } Fortitudinis
descriptio, & laus. **Magno:** magnas respertente. **Elato:** non
humili, & abiecto, sed alte spectanti. nam Elatum in bonam
partem accipiendum est. **HVMANVS Q. res despiciente,** } for-
tuitas, & externas, fortunæque ludibria. **IN probus maxime**
in promptu est, } imitatus Ciceronem Plutarchus in lib. de
pueris educandis: **Οὐδὲν πρὸς ἕτερα τοῖς ἐλεγεῖν, καὶ λυδοῦρεσθαι**
βουλομένους. &c. **ANIMVM geritis multibrem,** } sic locutus pa-
rad. 1. Gere animum laude dignum. **SALMACIDA spolia** }
feminæ nomen viro tribuit, probri causa. Strabo lib. xiv.
καὶ ἡ Σαλαμίς κρήνη διαβέβημένη οὐκ εἶδ' ὄψασθαι, ὡς μαλαίζουσα
τοὺς πίνοντας ἀπ' αὐτῆς. } sunt, qui legant, Salmacida. vide & Lu-
tatum in Ouidij Metam. iv. Hos autem versus alij putant
Ennij esse. Ego insculptos statuar equestri fuisse puto. quod
ex Seneca mihi videor posse elicere: cuius hæc sunt in libro
de Consolatione: Equæstri insidens statuar in Sacra via ce-
leberrimo loco Cloelia, exprobrat iuuenibus nostris pului-
num ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam
feminas equo donauimus. De statua autem Plin. lib. xxxiv.
cap. 6. videndus Liuius lib. 2. Dionysii lib. 5. Plutarchus in
Publicola, & de clar. mul. cap. 14. Eutrop. lib. 1. Valer. lib. 3.
cap. 2. de vir. ill. cap. 13. Florus lib. 1. cap. 10. & Virg. lib. iix. &
Silius lib. 10. **RHETORVM campi,** } rhetorum campi,
poëtarum syluæ. **MARATHONE, &c.** } victores, Mil-
ciades, Themistocles, Aristides, Leonidas, Epaminondas,

IN

In historiis autem his describendis quæ alij collegerunt,
non grauior adscribere. **Marathone:** non tam propter
Marathonum Taurum à Thesæo ibi confectum, de quo Plut.
in Thesæo, Strabo lib. 9. Pausanias in Att. Ouidius lib. 1 i x.
quam propter insignem Milciadis contra Persas in Mara-
thonis, ciuitatis Atticæ, campo victoriam: in qua He-
rod. lib. 1 i x. ex Persis sex millia trecenta, ex Athenien-
sibus centum tantummodò & nonagintaduos cecidisse scri-
bit. Iustinus lib. 2. verò memorat, Athenienses decem
millibus ciuium, & mille Platænsibus auxiliariis aduersus
sexcenta millia hostium in campos Marathonios egressos
fuisse. Quod quidem Milciadis trophæum Themistocli,
æmulationis ardore concitato, somnium adimebat: auctori-
bus Valerio libro iix. cap. 15. Plutarcho in Themistocle, &
Apophthegm. Græcorum. Eusebius in Chronicis hanc vi-
ctoriam Olymp. 1 x i i. factam fuisse scribit: Agellius ab v.
c. cclx. aut non multo amplius. quæ tempora non malè con-
ueniunt. sexto die mensis *βενδοσμῖωνος*, qui nobis Augustus
est, Plut. in Camillo. Scribunt hoc, præter citatos, Orofius li-
bro 11. cap. 8. Otho Phrysingensis lib. 2. cap. 16. Meminit præ-
terea Thucyd. libro primo. Plutarchus verò in Camillo, Ari-
stide, & Flaminio, & de sero à numine vindicatis. Plato in
Gorgia, Valerius de ingratis, tam huius, quam sequentium a-
liquot meminerunt. **Salamine:** Insula obiecta atticæ conti-
nenti, suburbana ferè, Solino: vt Cos, Ceos, Sunium olim A-
theniënsibus, Lacedæmoniorum sententia, eo quòd inde Aia-
ce Telamonio duce cum Atheniensibus ad Ilium profecti
sint. Eam autem Solon velut hostilem arcem ex propin-
quo saluti Atheniensium imminente recuperauerat. In
finu Salaminiço Themistocles, Atheniensium dux, to-
tius tum Græciæ imperator, rem feliciter contra Xerxen,
quem fraude in prælium nauale illexerat, gessit. ob quam
victoriam Salaminenses gratulaturi simulacra posuerunt, te-
ste Iocrate. Agellius quatuor annis ante Coriolani vexa-
tionem hæc gesta scribit. Historiam referunt Plutarch. in
Themistocle, Herod. lib. 1 i x. Iustinus lib. 2. Orof. lib. 2. ca.
9. Meminit Ioc. tum alibi, tum in Panegyrico, & Panathenai-
co, Plato, & Valerius locis suprà citatis. De hoc plura inferius
lib. 3. Boccatus de clar. mul. cap. 55. de Artemisia. **Platæi:**
Platæarum: vel, vt Poëta singulariter protulit, Πλάταια,

Bœotiæ vrbs, à latitudine dicta, vel quòd latis vsi sint remis: vel quòd procul à lacubus sita sit, à Thebis l. xx. stadiis ad fluium Aforum, ea via, quæ Athenas ducit. Hinc celeberrima Paufania, totius Græciæ ducis, de Mardonio Persa victoria, quam ibi Aristidis auxilio vicit, cognomen acquisiuit. Ibidem Iouis Liberatoris templum est, & gymnici certamen in eorum honorem constitutum, & trophæa pro vniuersa Græcia contra vim Asiæ posita. Historiam scribunt Herod. lib. ix. Plutarchus in Aristide, Orof. lib. 2. cap. 11. Iustinus lib. 2. Meminerunt Thucydides lib. 2. Plutarchus in Cimone, & Isocrates in Plataico: qua oratione post aliquot annos ab Atheniensibus contra Thebanos Platænsibus auxilia petit. *Thermopylis*: Thermopyle, augustus (qua Oetæ montis cacumen atollitur) viatoribus ex Thessalia, & à litore Locros petentibus transitus est, ad quem murus erat à Phocensibus Thesalorum metu ædificatus, & in eo *πύλαι*, id est portæ transitum præbebant. & quia iuxta in ipsis faucibus *θερμαί* essent, vel, vt Herodotus habet, *θερμαί λουτρὰ*, Thermopylæ locus est appellatus. *Thermæ sacræ* erant Herculi, cui ara supra exstructa locum religione complebat. ex Strabone, Herodoto, & Liviio. Vbi Leonides, Lacedæmoniorum dux, contra Xerxen in numero exercitu instructum, deficientibus sociis, parua ciuium manu, deuotione facta, fortissimè occubuit. Historiam scribunt Herod. lib. ix. Iustinus lib. 2. Orof. lib. 2. cap. 9. Meminerunt Valer. lib. iiii. cap. de fortitudine. Seneca lib. epist. x. in fine, Agellius lib. 111. cap. 7. Liviuis lib. xx. vi. Plutarchus in Pelopida, item in Parallelo vii. item in Apophthegmatis Laconicis, Isocrates in Panegyrico, & Panathenico. *Leuctris*: oracula, vocèsq; deorum Lacedæmonios sæpe monuerant, vt sibi à Leuctrica ira cauerent. Sed (quemadmodum oracula animos ambiguos tenent) de loco cauèdo nemini certo constabat, cum apud Megalem, Arcadiæ ciuitatem, eo nomine locus esset, & in Laconia iuxta mare opidum: vbi Epaminondas, Thebanorum dux, Lacedæmonios Græciæ imperio, quod semper affectauerant, ita exiuit, vt spem vnà amiserint. Refertur historia à Iustino lib. vi. Orofio lib. 3. cap. 1. Othone Phrysiensi lib. 2. cap. 24. Meminerunt Valerius Max. lib. 3. cap. de fortitudine, Cicero lib. 2. de Fin. & Fam. lib. 5. epist. 12. Isocrates in Panegyrico, & Philippico, Polybius lib. 2. Plutarchus in Coriolano, Agesilao, Pelopida, & Artaxerxe, item

in A-

in Apophthegm. Laconicis, & Græcis: item in Eroticis: Diodorus Siculus de gestis Philippi, Agellius lib. 17. cap. 21. Xenophon sub finem 7. *Ελληνικῶν* attingit: neque enim is ad finem historiam perduxit. *Leuctris*: quibus vicere Thebanum Spartanos, Epaminonda duce: vnde principatum Græciæ sunt adepti. *Stratocle*: vel Strato: vel, Stratòque, reponendum. Locus est, vt Maratho, & reliqua superiora, Atheniensium victoria nobilitatus. Thucydides lib. 2. Alij aliter. quos vt sequar, historia non patitur. & veteres libri ab opinione nostrarum dissentiunt. Cum hæc scripissim, Sabellicum iam pridem idem sensisse, ex aliorum Scholiis didici. Sanè tantum abest, vt molestè feram, posteriorem fuisse me in veritate cognoscenda, vt etiam vehementer gaudeam, opinionem meam doctissimi hominis testimonio comprobari. Libri veteres mei, quinque habent, *Stratocle*: duo, *Stertocle*: vnus, *Sterthocle*: vnus, *Starcocle*: vnus, *Stertocle*: vnus, *Stertocle*: vnus, *Sifcocle*: vnus, *Terocle*: Tertij, *Stercocle*. Ioannes Brodaus legit Cytherisq;ue, contra omnium librorum fidem. atque insulam esse, in qua tuenda singularis Athenensium virtus enituit. ex Plutarcho, cuius hæc citat: *Καὶ τὰς περὶ Κύθηρας, καὶ Μέρμας, καὶ Κόρινθον ἀπὸ ἑσπέρων βίας νικῶν*. HINC *nofter Cocles*, enumerat, qui mortis discrimen forte animo adierint. HINC *nofter Cocles*: absunt hæc ab omnibus, quos vnquam viderim, veteribus libris. Vt ex repetitione illa, *Stratocle*, factum fortasse sit, *Nofter Cocles*. Quod tamen si retineamus, eius historia scribunt Liviuis lib. 2. Dionys. Halic. lib. 6. Florus lib. 1. cap. 10. Plutarchus in Publicola, de vir. ill. cap. 11. Eutropius lib. 1. cap. 11. De eo etiam mentionem facit Valer. lib. 3. cap. de fortitudine, Cicero Parad. 1. Plut. Parallelo 16. Seneca Epist. lib. 21. epist. 1. Virg. in 8. Silius in 10. August. de Ciu. D. lib. 2. cap. 8. Plin. lib. 36. cap. 15. Agellius lib. 4. cap. 5. DECII, pater, & filius, alter anno ab v. c. cdxv. alter anno cdxlii. Liviuis, Florus, Valer. lib. 5. cap. de pietate erga patriam, de vir. ill. cap. 27. Orof. lib. 3. cap. 21. Meminit & Cicero de diu. lib. 1. Tuscul. 1. & alibi, & Aug. de ciu. D. lib. 5. cap. 18. CN. & P. *Scipiones*, duo illa fulmina belli: & belligeri (vt Silius vocat) Mauortia peccora fratres. quorum Publius, maioris Africani pater fuit. Cnæus verò, Scipionis Naficæ, viri totius senatus cæsura optimi, bello Punico 2. in Hispaniam missi. in quo Publius

h

vulneratum filius prætextatus protexit. Cuius mentionem fecit Seneca de beneficiis 3. cap. 32. Valerius de pietate filiorum erga parentes. Cnaeus, re feliciter gesta, Magonem cepit. Livijs lib. 21. Hasdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt, lib. 23. Post res per octo annos feliciter gestas, prope cum totis exercitibus caesi, tristem exitum tulerunt, lib. 25. Historiam præterea scribunt Appianus in Libyco, Florus libro 11. cap. 6. Orosius lib. 4. cap. 17. Eutropius libro 3. cap. 5. Otho Phrygingensis lib. 2. Scipionis in Hispaniam missorum meminit Polybius libro 3. interfectorum Silius libro 13. & 15. Interiere anno eodem, quo Syracusæ à Marcello captae sunt: hoc est, ab v. c. dxlii. M. MARCELLVS, } M. Claudius Marcellus anno dxxxix. prætor ad Nolam aduersus Hannibalem prosperè pugnavit. Anno sequenti consul in Sicilia, que prope tota ad Pænos defecerat, Syracusas obsedit. Anno dxlii. in gentem se virum gerens, expugnat. Livijs lib. 23. 24. 25. Res à Marcello gestas leges præterea apud Plutarchum in eius vita, apud Florum libro 2. cap. 6. de vir. ill. cap. 45. Silium libro 12. apud Valer. libro 1. cap. 1. libro 11. cap. 3. libro 5. cap. 2. libro 4. cap. 1. libro 5. cap. 1. lib. 8. cap. 7. de Archimede, item apud Plinium libro 7. cap. 25. ORNATV fere militari. } raro togato. vide Plinium libro 34. PRO suis commodis, } vt contra Philippum Demosthenes, contra M. Antonium Cicero. ÆQVITATE } quæ commune commodum, non priuatum, spectat. hinc Angelus, fortitudine non opus esse. si omnes iusti essemus. NIHIL enim honestum esse potest, quod iustitia vacat. } Arist. Eth. libro 3. cap. 7. & Pol. libro 5. cap. 10. PLATONIS illud: } in Epitaphio: Πάσα τε ἐπιτήμη χαλεκομένη δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἀλλοτρίας ἀρετῆς, πανουργία, ἢ σοφία φαίνεται. PARATVS ad periculum, } quod fortitudinis principium videtur. SVA cupiditate, } iniusta. SIMPLICES, veritatis amicos, } antiqui libri sex, & vnus Tertij, simplicis veritatis amicos, quo modo Euripides:

Ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔσθι.

Simplicemque veritatis orationem esse, adagium monet. INNASCITVR. siciuēnalis:

Neglectis vrenda filix innascitur agris.

APVD Platonem est, } in Lachete, sicut περὶ ἀνδρείας: τῶν Ἀκαδᾶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἄλλο μᾶλλον ἐν τῷ βίῳ, ἢ τοῦτο ζῆτεῖν, καὶ ἐπιτελεῖν,

ὅ, πᾶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπιτελεῖσθαι, οἱ αἱ τ᾽ ὅσῳ πλεονεκτητεῖν τῶν ἄλλων. περὶ τὸν πόλεμον. ΟΜΝΕΜ morem } ita omnes veteres libri, ex quibus vnus supra, Morem, habet, Idest naturam. Illud, μέλει ἐπιτελεῖν curæ est studere, Cicero vertit, Morem. PRINCEPS omnium esse, } qualis ab Agamemnone Achilles depingitur. 11. a.

Ἀλλ' ὁ δ' ἀνὴρ ἔθελει περὶ πάντων ἡμῶν ἀγαθῶν, Πάντων μὲν κερστέειν ἐθέλει, πάντες δ' ἀνίσσοιν, Πᾶσιν δὲ σημαίνει.

VEL potius solus esse, } Homerus Od. μ.

Ὅσος πέπυται, τοὶ δὲ σὺν αἰσσοῦσιν.

Idest: Hic sapit vnus, vt vmbra fugax volat altera turba. ÆQVITATEM, } ita omnes libri veteres. OPES quam maximas } potentiam non diuitias. VI superiores, } Octauij tribunus, qui, cum peteret, vt consularus Octauio immaturæ ætate daretur, idque non impetraret, proferens gladium, dixit: Si vos non dabit, hic dabit. QVO difficultus, hoc præclarus. } Græcis, δύσκολα τὰ καλά. IN factis positum, } ad illud pertinet, ἐπὶ τὸ καλὸν δὲ αὐτὸ αἰρετῶν. vt & illud Poætæ:

Ipsa quidem virtus pretium sibi.

PRINCEPEM se esse matuit, quam videri. } tunc enim rectè viues, cum studes esse, quod audis. Huc facit Sallustianum illud, ex Æschylo, supra à nobis notatum: Esse, quam videri, bonus malebat. Ita Aristoteles Polit. 1. τὸ δυνάμενον τῆς διανοίας προεξέρχεται, ἀρχὴν φύσει, καὶ δεσπόζει φύσει: τὸ δὲ δυνάμενον τῆς σωματικῆς ἢ αὐτὰ ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει ὀδύνην. Idest: Id, quod animo prospicere potest, princeps natura est, & dominus, quod verò capotest corpore consequi, subiectum, & natura feruum. QVI ex errore imperitæ multitudinis pendet, } ex quo facile errat. itaque virtus ipsa per se, non vulgi laude, æstimaanda. Seneca: Nunquam tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. Vt quisque est altissimo animo, } & gloriæ cupido. } tredecim antiqui libri, & vnus Tertij, Cupiditate. in eorum tamen vno, in margine, Cupido, alius, Cupidus. Vt vel, Cupido, vel Cupidus, sit legendum, procul dubio, DESIDERET gloriam. } quam sæpe, neglecta æquitate, appetimus.

CICERO.

Os Mnino fortis animus, & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum

externarum despicentia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum, decorumq. sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulliq. neque homini neque perturbationi animi nec fortuna succumbere. altera est res. ut, cum ita sis affectus animo, ut supra dixi, res geras magnas illas quidem, & maximè vitales, sed ut vehementer arduas, plenasque laborum, & periculorum, tum causa vita, tum multarum rerum, quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum splendor omnis, & amplitudo est, addo etiã utilitatem, in posteriore. causa autem, & ratio efficiens magnos viros, est in priore. in eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnent facit. id autem ipsum cernitur in duobus, si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, & ab omni animi perturbatione liber sis. nam & ea, quæ eximia plerisque, & præclara videntur, parua ducere, eaque ratione stabili, firmaque contemnere, fortis animi, magnique dicendū est: & ea, quæ videntur acerba, quæ multa, & varia in hominum vita, fortunæque versantur, ita ferre, ut nihil à statu nature discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magnaque constantia. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec, qui iniustum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. quamobrem & hæc vitanda sunt, & pecuniæ fugienda cupiditas. nihil enim est tam angusti animi, tamque parui, quam amare diuitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniã contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam, libertatemque conferre. Cauenda est etiam gloriæ cupiditas, ut supra dixi. eripit enim libertatem, pro qua magnanimus viris omnis debet esse contentio. Nec verò imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum,

dum, aut deponenda nonnunquam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiam egritudine & voluptate animi, & iracundia, ut tranquillitas animi adsit, & securitas, quæ afferat tum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui, eam, quam dico, tranquillitatem experientes, à negotiis publicis se remouerunt, ad otiumque perfluxerunt. in his & nobilissimi philosophi, lögæque principes, & quidam homines seueri, & graues nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: vixeruntque nonnulli in agris. delectati re sua familiari. his idem propositum fuit, quod & regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate vterentur, cuius proprium est, sic vivere, ut velis.

EXPLANATIO.

NVLLI neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. } id est, nullius nominis metu ab honestate deficere, vel gratia inflecti: non ad iram procliuem esse: non cuiusquam opes pertimescere. **TUM causa vite,** } non inani aliquo studio. **DICENDVM est,** } ita est in duodecim antiquis meis. duo, & Tertij, Ducendum est: quorum vnus supra habet adscriptum, Id est, Iudicandum. **QUA** videntur acerba, } re autem vera non sunt. **STATV** nature } humane. **NON est autem consentaneum,** } concludit, qui fortis sit, eundem esse temperantem. **LABORE** } egritudine. **VITANDA sunt,** } duodecim mei libri, Videnda. vtrumque rectè. Sunt, abest, ab octo libris. **CAVENDA est etiam gloriæ cupiditas,** } quam tum maximè amittimus, cum maximè affectamus. **Liuius:** Nonnunquam contemptus honor loco est maximi honoris. **LIBERTATEM,** } tamquam quæ sit maximè popularis. oratio pro Cluentio. **PRO** qua omnis debet esse contentio. } Vnde leges fundamentū libertatis appellantur in oratione pro Clé-

tio. AVT deponenda nonnunquam. } vt Sulla dictaturam. ex quo illum postea C. Cæsar. litteras nescisse, cauillatus est, dictator ipse perpetuus. Tarquinius quoque Collatinus, Bruti, primi consulis, collega, vt ciuitatem metu exoneraret, non tantum consulari se abdicauit, sed etiam, suis omnibus Laniunium translatis, ciuitate celsit. VOLUPTATE animi, } ci-tatur ex vetere poeta, Fam. lib. 2. ep. 9.

Ego voluptatem animi nimiam.

CONSTANTIAM, } persenerantiam, hoc est in re cum ratione considerata stabilem permanentem. DIGNITATEM. } auctoritatem honestam. IN HIS } in his fuit Pomponius Atticus. QVOD & regibus, } vocabulo magnificentissimo eorum institutum ornat. CVIVS proprium est, sic viuere, vt velis. } Arist. Pol. v. Ελευθερον δε χαρ' ἴσται, το, π' εν βούληται π' ποιείν, δεσ' ζην, εἰ τὰς τοιαύτας δημοκρατίας ἕκαστος ἀς βούληται.

CICERO.

QVARE, cum hoc commune sit potentie cupidorum cum iis, quos dixi, otiosis: alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: alteri, si cõtenti sint & suo, & paruo, in quo quidẽ neutrorum omnino cõtemnenda est sentetia: sed & facilius, & tutius, & minus alijs grauius, aut molestia vita est otiosorum: fructuosior autem hominũ generi, & ad claritatem, amplitudinẽq. aptior eorũ, qui se ad remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. quapropter & his forsitan concedendum sit remp. non capeissentibus, qui, excellẽti ingenio, doctrina sese dediderũt: & ijs, qui, aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, a rep. recesserunt, cũ eius administrada potestatem alijs, laudẽq. cõcederent. quibus autem talis nulla est causa, si despiciere se dicant ea, que plerique admirentur, imperia, & magistratus, & his non modo non laudi, verum etiam vi-

tio

tio dandum puto. quorum iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nibilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores & molestias tum offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam, timere, & infamiam. sunt enim, qui in rebus contrariis parum sibi constant: voluptatem seuerissimẽ contemnant, in dolore sint molliores: gloriam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem non satis constant. Sed iis, qui habent a natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda respubl. est, nec enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capeissentibus autem rempub. nihil minus, quam philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentia, & despicientia adhibenda est rerum humanarum, & quam sepe dico, tranquillitas animi, atque securitas: si quidem nec anxij futuri sunt, & cum grauitate, constantiaque victuri. que eo faciliora sunt philosophis, quo minus patent multa in eorum vita, que fortuna feriat: & quo minus multis rebus egent: & quia, si quid aduersi eueniat, tam grauiter cadere non possunt. quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur: maioraque efficienda rempub. gerentibus, quam quietis. quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caueat, ne id modo consideret, quam illa res honesta sit, sed etiam, vt habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerandũ est: ne aut temerẽ desperet, propter ignauiam: aut nimis confidat, propter cupiditatẽ. in omnibus autem negotiis prius, quam aggrediare, adhibenda est preparatio diligens.

h 4

EXPLANATIO.

Si opes magnas habebant, } qui enim opes possident, se ipsa-
 rum præsidio omnia posse credit. *FRUCTUOSIOR*
autem hominum generi } ergo præstatior. non enim nobis
 tantum ipsis nati sumus. *REMP. non capissentibus,* } pro,
 si non capessant. Græco more dictum. *VALETVDINIS*
imbecillitate, } vt maioris Africani filius. *AVT aliqua grauiore*
caussa } cum, alicuius metu, liberè sententiam dicere non licet.
QVIBVS autem talis nulla est causa, } vnde Aristoteles:
 Δεί βούλομενοι καὶ μὴ βουλομενοι ἀρχεῖν τὸν ἀξίον. Idest: Imperio di-
 gnum, velit, nolit imperare oportet. Plato quoque de Leg. I.
 Bonos ait ad magistratum suscipiendum vel præmiis inui-
 tandos, vel pœna cogendos *GLORIAM contemnunt,* } non
 enim amanda gloria, sed id, vnde oritur gloria, honestum,
 & virtus. *OFFENSIONVM,* } idest, cum res ex animi sen-
 tentia non succedit. vel, quod magistratum bona fide ge-
 renti multorum similitates, & odia suscipienda sint. *QVASI*
quandam ignominiam, } cum ignominia non tam sint,
 quam solidæ gloriæ, materies. neque enim Camillus peri-
 clitanti patriæ tam præsentis auxilio esse poterat, nisi prius
 inuidia in exsilium fuisset actus. *PARVM sibi consent:* }
 medijs terminos transilientes. nam stulti, dum vitia vitant,
 in contraria currunt. *VOLVPTATEM fenerissimè con-*
temnant, in dolore sint molliores, } vtrumque fortitudinis
 est, nec dolore, nec voluptate vinci. *GLORIAM negli-*
gant frangantur infamia: } facilius enim rebus commodis
 caremus, quam incommodas sustinemus. *QVI habent*
à natura adiumenta rerum gerendarum, } *Τὸς δὲ δωρημένους ἀε-*
συχθέν, Arist. Polit. lib. 2. cap. 9. vnde sumpit hanc sen-
 tentiam Cicero. *Adiumenta:* prosperam valetudinem,
 prudentiam, eloquentiam, dexteritatem, constantiam,
 & adeò tandem animum excelsum, patientemque labo-
 rum, & molestiarum. quæ sunt à natura, mutantur au-
 tem fortasse quiddam ab arte, & institutione: à fortuna
 autem, nobilitatem, amicos, honestas occasiones, & re-
 ctam voluntatem, qua fit, vt publicum priuato præferatur.
ANIMI magnitudo } quæ nõ in otiosa vita, sed in rebus gerè-
 dis perspicitur. *CAPESSENTIBVS autè rēp. nihilo minus, quam*
phil. & c. } delirare homines doctos video in huius loci inter-
 preta-

pretatione. aiunt. n. constructionē paulo duriorē esse: esse q-
 datiuos pro ablatiuis positos. hac sententia: Cum ij, qui temp-
 capessunt, nihil minus sint quam philosophi: tamē à *πῶθεν* non
 minus illis necessaria est, quam philosophis. Falluntur ipsi,
 quod video, legentes. Nihil minus, pro, Nihilo minus: quod le-
 gitur in vno meo vetere libro. Hæc enim est sententia: Philo-
 sophi magnificentiam, & despicientiam rerum humanarum
 adhibent. capessentes verò remp. nihilo minus, quam philo-
 sophi, & fortasse magis etiam, adhibere debent. Quid clarius?
SI QV IDEM nec anxij &c. } si magnificentiam, & despi-
 cientiam rerum humanarum adhibebunt, nec anxij erunt, &
 cum grauitate, constantiaq. viuunt. *FACILIORA sunt philo-*
sophis, } vnde Plato Polit. v. eam demum felicem ciuitatis ad-
 ministrationem fore tradit, si aut philosophi imperent, aut
 principes philosophentur. Et, in Phædone, soli philosopho
 veram prudentiam, & fortitudinem, verissima reip. admini-
 strandæ adminicula tribuit. *GRAVITER cadere* } nam
 multi

— tolluntur in altum,

Vt lapsu grauiore ruant. *QVOCIRCA non sine causa &c.* }
 supra dixit: Quæ cura exsuscitat etiam animos, maiorēsq. ad
 rem gerendam facit. *MAIORAQ. efficienda remp. gerentibus,*
quam quietis. } Sic est in quattuor meis. octo, & vnus Tertij,
 Maioræque efficiendi vnus, Maioræque cura efficienda. alius,
 Maioræque cura efficiendi. Est, qui reponat, ex vetere libro,
 Maiora efficiendi, sine copula. *EFFICIENDI facultatem.* }
 Cicero Fam. lib. I. Plato, inquit, iubet tantum in rep. conten-
 dere, quantum probare tuis ciuibus possis. *IN omnibus autem*
negotijs, prius, quam aggrediare, adhibenda est preparatio diligens. }
 hoc idem & Salustius dixit, in proœmio Catilinæ: Prius, quam
 incipias, consulto, & vbi consuleris, maturè factò opus est. &
 Demosthenes in proœmijs Demigoricis, & in oratione de
 pace: & Isocrates in oratione *περὶ ἀναστάσεως:* & Aristot. Moral.
 Eud. v. & Nicom. 6. & Diog. Laërt. in Biante. *Æmilius Probus:*
 Neque acutius vllius imperatoris cogitatum, neque celerius
 factum vsquam legimus. Turpilius Boethuntibus, apud No-
 nium: Quælo cogita, ac delibera.

CICERO.

Sed cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse, quam urbanas: minuenda est hæc opinio, multi enim bella sæpe quesiverunt, propter gloriæ cupiditatem: atque in magnis animis, ingenisq. id plerumque contingit, eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. verè autem si volumus iudicare, multæ res exstiterunt urbanae maiores, clariorèsque, quam bellica. quamvis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen, quam Solonis, illustrius: citeturq. Salamis clarissimæ testis victoria, quæ anteponatur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Ariopagitas: non minus preclarum hoc, quam illud, iudicandum est. illud enim semel profuit, hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorum instituta servantur. & Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Ariopagum adiuerit: at ille adiuvit Themistoclem. est enim bellum gestum consilio senatus eius, qui à Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania, Lysandròq. dicere. quorum rebus gestis quamquam imperium Laedæmoniorum dilatatum putatur: tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & discipline conferendi sunt: quin etiam ob has ipsas causas & paratiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem, neque pueris nobis, M. Scævus C. Mario neque, cum versaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. parua enim sunt foris arma, nisi est consilium domi, nec plus Africanus, singularis & vir, & imperator, in excindenda Numantia reip. profuit, quam eodem tempore P. Nasica priuatus, cum T. Gracchum interemit. quamquam hæc quidem res non
solum

solum ex domestica est ratione: attingit enim & bellicam, quoniam vi, maniq. confecta est. sed tamen id ipsum gestum est consilio urbano, sine exercitu. Illud autem optimum est, in quo, inuadi solere ab improbis, & inuidis, me audio:

Cedant arma togæ: concedat laurea lingua.
Vt enim alios omittam, nobis remp. gubernantibus, nonne togæ arma cessere? neque enim in rep. periculum fuit grauius unquam, nec maius otium. ita consiliis, diligentiaque nostra celeriter de manibus audacissimorum ciuium delapsa arma ipsa ceciderunt. quæ res igitur gesta est unquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? Licet enim, Marce fili, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet, mihi quidem cerè, vir abundans bellicis laudibus, Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi meo in rep. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo domesticæ fortitudines non inferiores militaribus: in quibus plus etiam, quam in his, opera, studiiq. ponendum est. omnino enim illud honestum, quod in animo excelsò, magnificòque querimus, animi efficitur, non corporis viribus. exercendum tamen est corpus, & ita afficiendum, ut obædire consilio, rationique possit in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. honestum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi cura, & cogitatione. in quo non minorem utilitatem afferunt, qui togati reip. præsent, quam qui bella gerunt. itaque eorum consilio sæpe aut non suscepta, aut confecta bella sunt, nonnunquam etiam illata, ut M. Catonis

consilio bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui valuit auctoritas. quare expetenda quidem magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: sed cauendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione, faciamus. Bellum autem ita suscipiatur ut nihil aliud, nisi pax quaesita videatur. Fortis vero animi, & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec rumuluantem de gradu deijci, ut dicitur, sed presentis animi uti consilio, nec a ratione discedere. quamquam hoc animi. illud etiam ingenij magni est, praecipere cogitatione futura, & aliquando ante constituere, quid accidere possit in utramque partem, & quid agendum sit, cum quid euenerit: nec committere aliquid ut aliquando dicendum sit, Non putaram. haec sunt opera magni animi, & excelsi, & prudentia, consilioque fidentis. temere autem in acie versari, & manu cum hoste configere, inmane quiddam, & belluarum simile est. sed, cum tempus est, necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors seruituti, turpitudinique anteponenda.

EXPLANATIO.

MINVENDA est haec opinio. } non tollenda. Tempus autem hoc diiudicat. modo enim bellicæ excellent, modo urbanae. Pro Murena bellicæ urbanis praefert. Turnus, & Drances introducuntur à Virgilio lib. xi. Est & contentio, de Achillis armis, Vlyssis, & Aiaci, apud Ouidium. Homer quoque Ill. i. ait Phœnicem à Pelco patre Achilli iuueni comitem esse, datum, ut illum efficeret μύθων τε ἰνὴν ἔλεγμα, πρὸ κτήρα τε ἔργων. Vulgò bellicæ praeferruntur. de quo rationem reddit Arist. in Probl. sect. 27. probl. 5. AREOPAGITAS: } senatus Areopagitarū populo praeratur: cuius auctoritatem Ephialtes, & Pericles in populi gratiam imminuerunt. Arist. Pol. 2. τὴν μὲν ἐν Ἀρειοπάγει βουλευτὴν ἑστῶτος ἐκάλουν σε, καὶ Περιελλῆς: τὰ δὲ δικαστήρια

δικαστήρια μισθοφορὰ κατέστησε Περιελλῆς: καὶ τούτων δὴ τὸν ἔργων ἕνεκα οὗ δὴ δικαστηρίων ἀσθηάζου, αὐτῶν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. Restituta postea est à Cimone Periclis temporibus. Plutarchus. SEMEL } Persis Græcia pulsus, ac trucidatis. AT ille adiuit Themistoclem. } hoc relinquo, in magna librorum varietate: nam nec muto libenter, quod aperta sententiam habet: & quinque antiquos libros congruere cum sententia video. Placet tamen varietatem adscribere. Vnus: At ille potuit verè dicere se ad victum Themistoclem. Vnus: At ille verò se adiuit Themistoclem. Vnus: At ille verum esse se adiutum Themistoclem. Vnus: At ille verè à se ad iudicium Themistoclem. Vnus: At ille verè à se adiutum Themistoclem. Vnus: At ille dicit verè se adiutum Themistoclem. Vnus: At ille verè adiuit Themistoclem. Vnus: At ille se adiutum Themistoclem. Tertii, & alius: At ille verè se adiutum Themistoclem. Sunt, qui impressa lectionis se auctores falsò faciant. cum antea legeretur, At ille verè à se dixerit adiutum Themistoclem. CONSTITVTVS. } Arist. l. 2. Pol. Solonem, ait, cum alia sustulisset instituta Atheniensium, Ariopagum, ut popularis consilium, probasse. quo spectat hoc verbum, Constitutus, pro confirmatus, non, Institutus, ut alij. PAUSANIA, } Cleombroti filio. LYSANDROQUE } qui & Atheniensis vicit, & de Antiocho trophæa statuit. Plutarchus, & Thacydides, Pausania, Lysandroque: vtrique praestitit Agefilaus: sed ab illis dilatatum magis imperium est. LYCVRGI legibus, } Xenophon in Lacedæmoniorum rep. Plut. in eius vita, & Agide, & in Aphrothegm. Iustinus lib. 3. Valerius lib. 1. cap. 3. Socrates in Panathenico, Lucianus de astrologia, Cyrillus contra Iulianum lib. 3. Dicitur Rhadamanti, & Minois in Creta legibus à Thalete musico edoctus. Opinio est, eum circiter Agrippæ tempora floruisse, quo tempore Pharnaces Medus Sardanapalum imperio, & vita priuauit. teste Velleio. Sublatæ sunt eius leges, & disciplina, postquam DCCC. annis steterunt, anno ab v. C. DLXV. Vixit ann. XCV. Lucianus in Macrobiis. De eo Oraculum illud legitur:

Ἡκέτι, ὡς Λυκούργου, ἡμῶν ποσὶ πέντε νῦν,
Ζωὴ φίλος καὶ πᾶσι τοῖσιν ὀλίγημα δίδματ' ἔχουσι:
Δίξω ἢ σε θεὸν μανθεύσομαι ἢ καὶ αἰθερά:
Ἄλλ' ἔστι καὶ μέλλον θεὸν ἔλπομαι, ὡς Λυκούργου.

LACEDÆMONIORVM } ita legitur in sex meis: octo,

& Tertij, Lacedæmoniis. *OB has ipsas causas* } Iſocrates in Panegyrico, maiorum honeſtam diſciplinam in cauſa fuiſſe ait, cur Athenienſes ea virtute eſſent, vt fortiter barbaros proſtigare poſſent. *PARATIORES* } non reiſcio verbum viſitatum, quod eſt in decem meis libris. Reſpicit autem ad ordinem militiæ, quo ſæpe victoriam Spartani ſunt adepti. Alij legunt, Parentiores: cum quibus faciunt tres mei, & Tertij, non reprehendo, nec tamen mutare quidquam volui. *V-nus, Promptiores.* *PVERIS nobis* } natus Cicero anno ab v. c. DCXLIX. *M. SCAVRVS* } huic Cicero ad Lentulum ſummam grauitatem, & conſtantiam tribuit. In Bruto, in eius oratione ſapientis hominis, & recti grauitatem ſummam, & naturalem quandam fuiſſe auctoritatem, non vt cauſam, ſed vt teſtimonium dicere putares, cum pro reo diceret. Huius grauitatis exemplum eſt apud Valerium lib. 3. cap. de fiducia ſui. Conſul fuit cum Ser. Sulpicio Galba, an. DCXLVI. inq. eo conſulatu leges de ſumptibus, & libertinorum ſuffragijs tulit. de vir. ill. Tantumq. auctoritate valuit, vt Opimium contra Gracchum, Marium contra Glauciam, & Saturninum priuato conſilio armaret. Nec tamen bellica gloria caruit: vt qui de Ligurijs conſul triumphauit. *C. Mario*, } de eo Plutarchus, de vir. ill. cap. 67. Sall. in Jug. Oroſ. lib. v. ca. 16. Florus li. 3. cap. 3. epit. Liu. Appianus in Celtico, Velleius lib. 2. Eutrop. lib. 1v. cap. vult. lib. v. cap. 1. Otho Phryſingentiſ lib. 2. cap. 44. Vide & Plut. in Sulla, & Apophthegm. Laconicis, & Parall. cap. 37. Val. lib. 2. cap. 1. & 5. & lib. 111. cap. 2. & lib. 11x. cap. 16. Plin. lib. xvii. cap. 1. *Opuncti* in declamatione pro milite Mariano. *Q. CATVLVS* } Plut. in Pompeio. epit. Liu. Florus lib. 3. cap. vult. Velleius lib. 2. Apo. 1. Bell. ci. Oroſ. lib. 2. cap. 25. Eutropius lib. v. & vi. Valerius lib. 2. cap. 3. Legitur & apud Salluſtium ex i. hiftoriarum. Lepido Conſulis ad Imp. R. oratio, vt arma ſumantur contra Sullam dict. atque L. Philippi in ſenatu, vt Lepido, bellum mouenti, reſiſtât. *C. N. POMPEIO* } rerum geſtarum magnitudine præſtanti, qui, vt ait Cicero, plura bella geſiit, quam alij legerant. Ad quem ſcribens Cicero, Fam. lib. v. eum Scipioni in re militari confert. De eo multa Cicero in orationibus, pro lege Manilia, & pro Murena. Eſt & eius epiſtola apud eundem Salluſtium, ad ſenatum, ex 111. hiftoriarum, quo ſua prælaræ facta commemorat. *PARVA enim ſunt foris arma*, } ſic eſt in duodecim meis duo, & Tertij, Parui. quod magis probo. parui enim ſunt fo-

ris arma. *AFRICANVS*, } minor, Pauli filius. Et vir, & imperator, } belli, domique. In *exſtendera Numantia* } anno ab v. c. DCXXI. Epit. Liu. lib. LIX. Florus lib. 2. cap. 18. de vir. ill. Oroſ. lib. v. cap. 6. Eutrop. lib. 4. cap. 7. Otho Phryſing. lib. 2. cap. 43. Vide & Aug. de ciu. Dei. lib. 3. cap. 21. Velleium lib. 2. Val. Max. lib. 2. cap. 2. lib. 3. cap. 2. lib. 7. cap. 6. Plutarchum in Mario. *P. NASICA* } Cn. Scipionis filius, Africani minoris patruelis, vir optimus ob hoc ipſum à ſenatu iudicatus. Plut. in Gracchis, App. lib. 1. Bel. ciu. de vir. ill. cap. 64. Oroſ. lib. v. cap. 7. Valerius lib. 3. cap. de fortitudine. Velleius lib. 2. Salluſt. in Iugurtha, in oratione C. Memmij. Aug. lib. 111. cap. 24. de ciu. D. *PRIVATVS*, } iſeſt, nullum habens publicum munus. Cicero in Rhet. In fortuna queritur, priuatus ne, an cum poteſtate, ſit. Plautus Capt. Hic qualis imperator: nunc priuatus eſt. *T. GRACCHVM* } tribunum pl. pernicioſas reip. leges ferentem. *IMPROBIS*, } M. Antonio. *INVIDIS* } L. Piſone. *CEDANT arma togæ*, } hunc verſum *ſed rō quælibet* } derident multi. Plutarchus Ciceronem in poetica valuiſſe dicit. *CONCEDAT laureæ lingue*, } ſic recitat Quintilianus lib. 111. cap. 1. qui ait, In caminibus vtinam peperciſſet, quæ non deſierunt carpere maligni, duo mei, Laudi. Tertij, ſupra Laudi, habet, *Lingua: Togæ: pacis ſtudio. Laureæ: triumphus.* Plin. lib. xv. cap. 30. Quintilianus: Supplicationes, qui maximus honor victoribus bello ducibus dabatur, in toga meruit. Idem Plinius: Quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quòve maximè excellentem intigui prædicem? quo potiùs, quam vniuerſi populi, & illius gentis ampliffimo teſtimonio, & in tota vita tua, & ad conſulatum tantis operibus electis: te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tibi: te ſuadente, Roſcio theatralis ſeditionis auctori leges ignouerunt, notâſq. ſedes ignominix diſcriminè æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit. tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salue, primus omnium Parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque laureæ merite, & facundiæ litterarum Latinarum parens: atque vt dictator Caſar, hoſtis quondam tuus, de te ſcripſit, omnium triumphorum Lauream adepte maiorem, quanto plus eſt ingenij Romani terminos in tantum promouiſſe, quàm imperij. *Nec maius otium*, } coniuratione oppreſſa. antea, Odiu. Primus Pater repoſuit, Otiū. quod confirmari video à libro Tertij, &

alio meo. *HEREDITAS huius glorie.* } Fam. lib. II. ad M.
Caelum: Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit vlla
 resp. satis amplum patrimonium relinquam, memoriam nomi-
 nis mei. &c. O hominem gloria nimis cupidum. *TER-*
TIUM triumphum } Mitridate, & Tigrane victis. Plutarchus.
EXERCENDVM corpus, } ratione victus, & gymnastica.
OBOEDIRE consilio, } Sallust. Animi imperio, corporis fer-
 uitio magis vtitur. *IN exsequendis negotiis,* } Iſocrates: τὴν μα-
 ρζοσ αὐτὸς πόντος ἐκαστοῖς ὅπως ἀνὸ διωγῶν καὶ τοῦ ἀκουσῆαι ὑποσφίρειν.
MORTVI valuit auctoritas. } cūm actum est, Catone iam
 mortuo, de Carthagine euertenda. *QVARE expedienda qui-*
dem magis est decernendi ratio, quā decertandi fortitudo: } lepidè
 opponuntur, Decernendi ratio, Decertandi fortitudo. & sen-
 tentia comprobatur antiquorum omnium librorum, qui ap-
 ud me sunt, auctoritate, quo magis miror in emendato loco
 mutatione in quæri. *VT nihil aliud nisi pax quaesita videatur:*
 in oratione ad C. Cæsarem, de rep. ordinanda: Sapientes pacis
 causa bellum gerunt: laborem spe otij sustentant. nisi illam
 firmam efficit, vincian vicisse, quid reulit? Plato de Legib.
 I. Οὐτ' ἀνομοθέτης ἀκρίβης, εἰ μὲν ἄλλων εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετεῖ
 μέλλον, ἢ πρὸ πολέμων ἕνεκεν τὰ τῆς εἰρήνης. Pittacus monebat, in-
 cruentas victorias querendas esse. *FORTIS vero animi,* } sic
 omnes veteres libri. Aristoteles: Μεγαλοψυχίας ἐστὶ θίρεν εὐτυ-
 χείαν, καὶ ἀτυχείαν: Magnanimi est, ferre bonā, malāmq. fortunā.
TUMULTVANTEM de gradu deiici, } animo cōsternari, ac velu
 ti à statu mentis dimoueri. Vide Adagia. Metaphora, ab athle-
 tis, & militibus: qua vtitur & in Partitionibus: In omnibus
 causis tres sunt gradus, ex quibus vnus aliquis capiendus est,
 si plures nō queas, ad resistentiū, nam aut ita consistēdum est,
 vt, quod obicitur, factū neges. & c. *Tumultuantem:* tumultu per-
 territum, perturbatum, *θοροβούμερον.* *PRÆSENTIS animi vti*
consilio, } sic septem libri mei: à quibus non discrepat sententiā,
 hoc. n. dicitur, Animus, qui adest, quēq. metus, & perturbatio
 non abstulit, cogitat, & considerat ea, quibus optatum rei exitum
 consequatur. Absentis autem animi quæ cogitatio, quod
 consilium esse potest? Ad Att. Vbi, inquit, animus ille tuus?
 adest, & idem est. Quatuor mei libri, & vnus Tertij: Præsen-
 timo vti, & consilio. Vnus: Presentis animi est vti & con-
 silio. Vnus: Præstantis animi vti consilio. Vnus: Præstanti ani-
 mo vti consilio. Sunt, qui reponant, Niti, pro Vti, contra vete-

res

res omnes libros. *NON putaram.* } sic Demosthenes ora-
 tione tertia in Philippum: Καὶ μὴ ἐκείνους ἀρχαίω ὄντων πρὸς εἰ-
 πὴν συμβαίνοσ τοῖς τίς ἄρ' ἀνὸ φήσῃ ταῦτα γινέσθαι. Id est: Enimue-
 rò turpe illud est, vbi quid iam euenit, tum dicere, quisnam
 hæc euentura putasset? Valerius Max. lib. 7, cap. 2. 2. Scipio
 Africanus turpe esse aiebat, in re militari dicere, Non puta-
 ram. Seneca lib. 2. de Ira, cap. 31. Turpissimam aiebat Fabius
 imperatori excusationem esse, Non putauit. Plutarchus tri-
 buit Iphicrati. Iſocrates aurem dixit: Περονέειν γὰρ, καὶ οὐ μετα-
 νοεῖν τὸν αἴθερα τοῦ σοφῶν. Id est: Vri sapientis est, ante, non post,
 factum sapere. *BELLVARVM simile est.* } viribus, non ra-
 tione, vtentium. *MORS feruienti, turpidumque anteponenda.* }
 Cicero Fam. lib. ad Plancum. Plato quoque lib. 6. de Legibus:
 τὰ δὲ τῶν καὶ πόλεως ἐπὶ ἀνάστατοι ἀνάγκη ἀκρίβησ γίνεσθαι, ὡς ἐν ἐθ-
 λειν δὲ ἄλλων ὑπομένεσται ζυγὸν ἀρετῆσ χρεῖων, ἢ λείπειν φύρῃ τῶν
 πόλεω.

CICERO.

DE euertendis autem, diripiendisq. urbibus val-
 de illud considerandum est, ne quid temerè, ne
 quid crudeliter fiat, id est, est viri magnanimi. rebus a-
 gitatis purire santes, multitudine conseruare, in o-
 mni fortuna recta, atque honesta retinere. ut enim
 sunt, quemadmodum supra dixi, qui urbanis rebus
 bellicas anteponunt: sic reperias multos, quibus peri-
 culosa, & calida consilia quietis cogitationibus splen-
 didiora, & maiora videantur. numquam omnino pe-
 riculi fuga committendum est, vt imbelles, timidiq. vi-
 deantur: sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos
 periculis sine causa. quo nihil potest esse stultius. qua-
 propter in adeundis periculis consuetudo imitanda me-
 dicorum est, qui leuiter egrotantes leuiter curant
 grauioribus autem morbis periculosas curationes, &
 ancipites adhibere coguntur. quare, in tranquillo tem-
 pestatem aduersam optare, dementis est: subuenire

autem tempestatu quavis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscere re explicata boni, quam ad-dubitata mali. Periculosa autem rerum actiones partim iis sunt, qui eas suscipiunt: partim reip. Itemque alij de vita, alij de gloria, & benevolentia civitum in discrimen vocantur. promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia, dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis. inveni autem multi sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundero pro patria parati essent: ydem gloria iacturam ne minimam quidem facere vellent, ne rep. quidem postulante: ut Callicratidas, qui cum Lacedemoniorum dux esset Peloponnesiaco bello, multa que fecisset egregie, vertit ad extremum omnia, consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginuisis remouendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. quibus ille respondit: Lacedemonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fuger: sine suo dedecore non posse. atque hoc quidem Lacedemonijs plaga mediocri fuit, illa pestifera, qua, cum Cleombrotus, inuidiam timens, temere cum Epaminonda confluxisset, Lacedemoniorum opes corruerunt. Quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postea magisque viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus vrbanis. sunt enim, qui, quod sentiunt, etiam si optimum sit, tamen, inuidie metu, non audent dicere.

EXPLA-

EXPLANATIO.

De evertendis. &c. } Galli illud dictum in Romanos victos superbum est, victis nil, nisi dolor. Ceterum nil magis victorem decet, quam clementia. Vnde Anchise umbra apud Virg. in vt. Aeneam filium disciplinaam futurae reip. docet:

Tu regere imperio populos, Romane, memento:

Hæc tibi erunt artes, pacique imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

REBVS agitatibus } accuratè examinatis. **CALIDA** consilia } temeraria, Terent. Eun. Plautum, Calidum mendacium. Corn. Nepos in Attici vita, Calidam liberalitatem. Velleius lib. II. hoc C. Octavio laudi adscribit: Spreuit caelestis animus humana consilia: & cum periculo potius summa, quam turo humilia proposuit sequi. **SINE CAUSA.** } quo distinguitur à fortitudine temeritas. **QV O NIHIL POTESSE STULTIUS.** } nam omnium animantium generi id est à natura tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, quod igitur cauere potes, stultum estmittere. **P**ERICVLOSAS curationes, } Ouidius:

Cuncta quidem tentanda: sed immedicabile vulnus

Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.

Quod fortasse ex Sophoclis Aiace sumptum:

Οὐ κερὲς ἐν τοῦ σοφοῦ ἀρετὴν ἰσχυρὸς κερὲς τῶν μόνων πημάτων.

Plutarchus de tranquillitate citat Sophoclis vericulum, huc congruentem:

Πικρὰν χολὴν κλύουσι φάρμακον πικρὸν

Vide Adagia, Τὸ κερὸν κερὸν δεσπεύειν.

Scipionis apud Plutarchum est apophthegma, Imperatorè, quemadmodum & medicum, oportere vltima vti per ferum curatione. **A**NCIPITES } quæ vel salutem, vel interitum afferant. **QVAVIS** ratione, } etiam periculo, & iactura. **R**E explicata, } confecta, ad felicem exitum perducta. **A**DVBITATA } in discrimen adducta, quæ ex animi sententia non euenit. Euripides:

Δενὲς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Et: Τὸ μὲν ἀνάγκη καὶ τύχη, καὶ μὴ τύχη.

VT Callicratidas, } Thucydides bellum Peloponnesiacum descripsit: ab eoque prætermissa, persecutus est Xenophon, qui primo **Ε**λληνικῶν paulò aliter hoc exponit, quæ Cicero: **H** Σπάρτη

οὐδὲν μὴ ἡμίονοι κινεῖται, ὡς τὸ δουρασίον. & φθίζην δὲ ἀγχοπεῖν εἶναι ἴσθαι.
 De hoc meminit & Plutarchus in Aphophthegmatis Laco-
 nicis. Gestum est anno ab v.c.cccxlii. Libenter autem &
 à Græcis, & à nobilissimis Græciæ populis exempla sumit.
 VERTIT ad extremum omnia, & publicam felicitatem per-
 didit, & suam gloriam amisit, AB Arginusis sita sunt in con-
 tinenti ante Lesbium, in Maleæ conspectu, contra Mitylenen.
 Xenophon, & Thucydides. A TQVE hæc quidem } Xenophon
 lib.vi. ENLUNEV. CLEOMBROTUS, } in præclara illa Leu-
 ctrica victoria. Plut. in Pelopida. VALER. lib. 3. cap. de fortitudi-
 ne. Gest a ab. v. c. Anno cccclxxi. INVIDIAM timens, } male-
 uolorum obtreccationes, qui eum dicebant cum hostibus The-
 banis colludere. QMAXIMVS } Plutarchus in vita, & de
 vir. ill. Vide & Liuium lib. xxii. Polyb. & Florum lib. 2. cap. 6.
 ENNIUS } lib. xii. Annalium. ex Macrobio lib. vi. cap. i. V-
 NUS homo nobis & c. } hunc versum Virg. in librum vi. tran-
 stulit, ut alios alibi ex veteribus poetis. VNUS homo nobis } sic
 duodecim mei, & Tertij liber. Ut mirer, quosdam dicere, in
 omnibus antiquis libris legi, VNUS qui nobis. quod est tan-
 tum in duobus meis. VNCTANDO } Vide Adagia, Roma-
 nus sedendo vincit. NON ponere enim } mirum est, veteres
 hæc libros consentire omnes in transferenda voce, Enim. in
 secundum locum, hoc modo:

Non enim ponebat.

Vt videatur in dimensione versus abijcienda littera M, aut
 Enim pro vna tantum syllaba accipiendum. ERGO postq. ma-
 gisq. } sic rectè, & propter consentiens veterum librorum te-
 stimonium, & quia lepida sit sententia: Ergo claret eius viri
 gloria non modò post obitum, sed magis etiam, quam cum
 viueret. Magisq. magisq. legebatur antea. quod multi con-
 firmant illo Catulli.

Omnibusq. inq. locis celebretur fama sepultri:
 Clarèscatq. magis mortuus, atque magis.

GICERO.

OMnino, qui reip. profuturi sunt, duo Platonis
 precepta teneant: vnum, ut utilitatem civium
 sic tueantur, ut quidquid agunt, ad eam referant,
 oblit

obliti commodorum suorum: alterum, ut totum corpus
 reip. curent: ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas
 deserant. ut enim tutela, sic procuratio reip. ad utilita-
 tem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus
 commissa, gerenda est. qui autem parti civium consulunt,
 partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem
 inducunt, seditionem, atque discordiam. ex quo eue-
 nit, ut alij populares, alij studiosi optimi cuiusque vi-
 deantur, pauci uniuersorum. hinc apud Athenienses
 magna discordia orta, in nostra rep. non solum sedi-
 tiones, sed pestifera etiam bella ciuilia. quæ grauis,
 & fortis ciuis, in rep. dignus principatu, fugiet, atque
 oderit, credetq. se totum reip. neque opes, aut poten-
 tiam consestabitur, totamque eam sic tuebitur, ut om-
 nibus consulat. Nec verò criminibus falsis in odium,
 aut inuidiam quemquam vocabit: omninoq. ita iusti-
 tiam, honestatque adhaerescet, ut, dum eam conseruet,
 quamuis grauius offendat, mortem appetat potius,
 quam deserat illa, quæ dixit. Miserrima est omnino
 ambitio, honorumq. contentio: de qua præclare apud
 eundem est Platonem: similiter facere eos, qui inter
 se contenderent, uter potius remp. administraret, ut, si
 naua certarent, quis eorum potissimum gubernaret.
 idemq. præcepit, ut eos aduersarios exstrememus, qui
 arma contra ferant: non eos, qui suo iudicio tueri rep.
 velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metel-
 lum sine acerbitate dissensio.

EXPLANATIO.

VNUM ut, & c. } Politic. I. Οὐκ αὐτὸ τὸ εἶναι, ὡς Θεοπομπῆς
 οὐδὲ ἀλλ' οὐδὲ ἐν οὐδὲ μὴ ἀρχῆν ἡγεμόνων ἀρχῶν εἶναι, καὶ ἄλλα

ξυμφέρον σκοπέει ούδ' ὑπὸ πᾶσι, ἀλλὰ τὸ πῶ ἀρχιμύθω, ἢ μὲν αὐτὸς δι-
 μιουργῆ, καὶ ὡς ἐκεῖνος βλέπων, καὶ τὸ ἐκείνῳ ζυμφέρον καὶ ἀρέστον, καὶ
 λέγει ἀ λέγει, καὶ πικρὰ ἀ πικρὰ πάντα. Cuius rationem reddit de
 Leg. IX. Γνώμη μὲν γὰρ ὡς ἄριστον χαλιπὸν, ὅτι πολιτικὴ καὶ ἀλλοτρίη τέχνη,
 οὐ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μίλιν, τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυμφέρι, τὸ δὲ
 ἴδιον διασπᾶ τὰς πόλεις, &c. OBLITI commodorum suorum, } quod
 difficile admodum est, propter φιλαυτίαν. ALITERVM, &c. }
 Politic. 4. Νῦν μὲν οὐν ὡς εἰδόμεν, τῶ ἐν δαίμονα πλάττειν, καὶ δόξα-
 ζόντες ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιοῦτους πναις θέντες, ἀλλ' ὄλιω. Et de Leg. 4.
 Ταύτας δὴ πού φαμὲν ἡμεῖς νῶ, οὐτ' εἶνα, πολιτείας, οὐτ' ὀρθοῦς νόμους,
 ὅστι μὴ ξυμπασις τῆς πόλεως ἐνικα τὸ κοινοῦ ἐτεθῆσαν. οἷ δ' ἐνικὰ πιναι
 σασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολιτείας τᾶτες φαμὲν, καὶ τὰ τριτων δικαιο, ἀ' φα-
 σιν εἶνα, καὶ τῶ εἰρηδαι: Et in Politico: Οὐδ' ὁ σοφός, καὶ ἀγαθός ἀνὴρ τὸ
 εἶν ἀρχιμύθων, ὅσπερ ὁ κυβερνήτης τὸ τῆς νῆως καὶ ναυτῶν ἀεὶ ξυμφέρον
 παραφουλάττων διακίσει. Et de Leg. vi. docet, quantum magistra-
 tibus liceat priuata curare. P R O C Y R A T I O reip. } de Orat. In
 procuratione ciuitatis egregius. In Acad. Reip. procuratio,
 S T Y D I O S I optimi cuiusque } qui dicuntur optimates: de qui-
 bus multa in oratione pro Sextio. Placet autem hoc loco ad-
 scribere diuisionem quandam, quæ fortassis non ingrata
 erit.

Vnus, & dicitur
 μοναχός.
 quod est
 vel

Bonum, & ordine certo creatur,
 & dicitur βασιλεύς.

Malum, & in certo ordine creatur,
 Custodia.

Imperat in Rep. vel

Multi: qui vel

Nō vnus

Pauci: qui vel

Huius finis est

Boni. Δημοκρατία. In hoc statu populari im-
 peria forte conferuntur. Huius finis est
 Libertas.
 Mali. Ολιγαρχία. Quando impetu plebeio
 regnatur, non legitima democratia.

Boni. Αριστοκρατία. In hoc statu honores
 distribuuntur iure, & disciplina. Et finis
 est Disciplina & Leges.
 Mali. Ομοκρατία. In hoc statu, imperia, &
 honores censu, & habitu pecuniarum le-
 guntur. Et finis sunt Diuitia.

APVD *Athenienses* } Cyloniorum, Plur. in Solone. Diacriorum popularium contra Pedicos, oligarchia studiosos. & alia ἢ ἐπιμορσίαι, aduersus diuites, quibus obarati erant. & contra Pisistratum. quas omnes Solon composuit. In *nostra rep.* } ut secessiones in montem Sacrum, & Gracchorum: & sexcenta alia. BELL A *ciuilia.* } Sullæ, Catilinæ, Cæsaris, Triumuirorum. TRADET *seotum reip.* } patriam vnam spectabit ad eam omnia referet: vnicus erit copus erit, salus, & felicitas patriæ, quod si reperit, sequetur: quod non erit, vitabit. QVA MVIS *grauiter offendat.* } in rebus suis, id est, damnatum patiarur, & iacturam faciat rei familiaris, & dignitatis. Sic omnes libri veteres mei, & Tertij. Pro Cluentio: In eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehēdissent. In epist. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nisi quam incurrat: De Orat. Si in his Paullulum modò offēsum est. AMBITIO, *honorinq. contentio:* } vide libellū Q. Ciceronis de petitione consulatus. Ad Plancium lib. x. Is denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficij, sed propter magna merita claris viris defertur, & datur. quare, sit modò aliqua resp. in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. is autem, qui vere appellari potest honos, non inuitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præmium. Aristoteles quoque Polit. iii. cap. 7. Magistratus Honores appellat: Τιμὰς δὲ λέγεται τὰς ἀρχάς. Idem Aristoteles Eth. iv. cap. 4. docet, quatenus conueniat bono viro honores petere. APVD *eundem Platonem:* } Polit. vi. Νόνου δὲ πεισίων ἡρώδου, εἶτε πειλῶν γεὰν ἀεὶ εἶτε μὰς ναυκλήρου, μεγάλης ἄρθῃ καὶ βίον ἄσπαστος ἐν τῇ νηὶ ἀπαιτίας, ὑποκόπων ἢ καὶ ὄσοντα ἄσπαστος βραχίπι, καὶ γινώσκοντα ἀειναυτικῶν εἶτε ταλαιπώ. τὴν ἢ ναυτίας συνισάζοντας πορὸς ἀλλήλους ἀεὶ τῆς κυβερνήσεως, ἔχουσι ὀδύβου δεινὴν κυβερναῖν, καὶ τε μαδόντα πόποτε πῶ τε χίλι, καὶ τε ἔχοντα ὀποδ εἰζῆα διόδοικαλον ἐλατῆ καὶ χόνον ἐν ἢ ἐμάνθαι. πορὸς δὲ ταύτοις φάσινοντας καὶ διδάκτον, εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἢ λέγονται ὡς διδάκτον, ἐπιήμιους κατατέμενον αὐτοὺς δὲ αὐτῶν αἰετῶν ναυκλήρου ἀειναυτικῶν δεινῶν, καὶ πάντα πεισίωντα ὅπο αὐτῶν πρὸς πρὸς ἄλλων ὅποις ἐψέ. Græcuse etiam Poeta Vitam ait periculofam esse nauigationem: in qua tempestatibus iactati, sæpe miserabilibus, quam naufragi, affligimur. cum autem vitæ gubernatricem Fortunam habeamus, ambigui velut in pelago erramus, alij secundo cursu, alij aduerso: donec tandem omnes ad vnum illum portum

tum subterraneum nauem appellimus. Eius hi sunt versus:

Πλοῦς ὄρα λερὸς τὸ ζῆν. χαμαζόμενοι δὲ ἐν αὐτῶν.
Πολλὰ κινύμεθα γὰρ πταίμενοι εἰς τὸ θάνατον.
Τὴν δὲ πύρην βίης τοιοῦτο κυβερνήται ζῆν ἔχοντες,
εἰς ἐπὶ τοῦ πελάγους ἀμοιβολογὰς πλέμεν.
Οἱ μὲν ἐπ' εὐπλοῖαν, οἱ δὲ ἐπιπλοῖαν ἀδὴ ἀμα πάντες
εἰς ἕνα τὸν κατὰ γῆς ὄριον ἀπερχόμεθα.

ARMA *contraferant,* } Plato de Legibus 9. docet, qui reip. hostes sint defendi. P. AFRICANVM, & Q. Metellum } eodem anno, Africanus ex Africa, Metellus ex Macedonia triumpharunt. Velleius Metelli cum inimicis contentione acres quidem, innocentes tamen appellat. Valerius lib. 4. cap. de moderat. animi, Africani, & Metelli contentionem ab amulatione virtutum profectam, ad graues, testatâque in inimicitia progressam fuisse scribit: ita tamen, vt eam præcipua veneratione deleteret moderatio. Plinius lib. 7. cap. 44. horum inimicitias inter calamitates Q. Metelli dicit. Sunt etiam, qui Metellum in suspicionem rapiant, vt qui necis Africani confcius, auctore fuerit.

CICERO.

NEC verò audiendi, qui *grauiter irascendum inimicis putant, idq. magnanimi, & fortis viri esse censent. nihil enim laudabilius, nihil magno, & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis verò populis & iuris æquabilitate, exercenda etiam est facilitas, & altitudo animi quæ dicitur: ne, si irascamur aut intempestiuè accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositate inutilem, & odio fam, incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, vt adhibeatur, reipub. causa, seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest. Omnis autem animaduersio, & castigatio contumacia vacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem; aut verbis castigat, sed ad reip. utilitatem referri. Cauendum est etiam, ne maior pœna, quàm culpa sit: &*

ne ipsdem de causis alij plebantur, alij ne appellen-
tur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in pu-
niendo. nūquam enim iratus qui accedit ad puniam,
mediocritatem illā tenebit, quæ est inter nimium, & pa-
rum: quæ placet Peripateticis: & rectè placet, modo ne
laudarent iracundiam, & dicerent utiliter a natura
datam. illa verò omnibus in rebus repudianda est op-
tandumque, ut ij, qui præsumunt reip legum similes sint:
quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate, du-
cuntur. Atque etiam in rebus prosperis, & ad volun-
tatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fasti-
dium, arrogantiamque fugiamus. nam, ut adversas
res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est: præcla-
rāq. est æquabilitas in omni vita. & idem semper vul-
tus, eademq. frons: ut de Socrate. itē de Cæio quoque
Lalio accepimus Philippum quidem, Macedonum
regem, rebus gestis, & gloria superatum à filio, facilius
te verò, & humanitate video superiorem fuisse. itaque
alter semper magnus, alter sæpe turpisimus fuit. ut re-
ctè præcipere videantur, qui monent, ut, quanto supe-
riores sumus, tanto nos summissius geramus. Pana-
tius quidem auditorem Africanum, & familiarē suū
solutum ait dicere: ut equos, propter crebras contentio-
nes præliorum, ferocitate exultantes, domitoribus tra-
dere sole. nt, ut his facilioribus possint uti, sic homines,
secundis rebus effrenatos, sibi que præidentes, tãquam
in gyrum rationis, & doctrina duci oportere, ut perspi-
cerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatēque
fortuna. Atque etiam in secundissimis rebus
maxime est vitendum consilio amicorum: hisq. etiam
maior, quam ante, tribuenda est auctoritas. ipsdemque
temporibus cauendum est, ne assentatoribus patefa-
ciamus

*ciamus aures, nec adulari nos sinamus: in quo falli
facile est. tales enim nos esse putamus, ut iure laude-
mur: ex quo nascuntur innumerabilia peccata. cum
homines, inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in
maximis versantur errorib. Sed hæc quidē hæc tennus.*

EXPLANATIO.

NEC verò audiendi & c. } Seneca Iram muliebrem vitium
esse ait. Verum, quis vitiorum expert? Plinius: Qui vi-
tia odit, homines odit: Horatius:

--vitiis nemo sine nascitur: optimus ille,
Qui minimis vrgetur.

Valens imperator solitus erat dicere, eum, qui ab ira facile re-
cederet, facile etiam à iustitia recedere. **INIMICIS** } id est,
iis, qui voluntate à nobis abhorrent: non hostibus. **MAGNA-
NIMI**, & fortis viri } Mimus Publilianus.

Iratus etiam facinus consilium putat.

PLACABILITATE, } quæ ad eos pertinet, qui conciti-
tati facile placantur. **CLEMENTIA**, } Seneca ait, Cle-
mentiam esse temperantiam animi in potestate vlciscendi,
vel lenitatem superioris aduersus inferiorem in constituen-
dis pœnis. Eiq. non Seueritatem opponit, quæ iustitiæ pro-
xima est, ut Mimus, sed Crudelitatem, quæ puniendi caus-
sam habet, modum non habet. **IVRS** æquabilitate } ior: via.
ALTIUDO animi } sic tredecim mei libri, & vnus Tertij.
Non displicet tamen, quod legitur in vno meo. Lenitudo ani-
mi. **INTEMPESTIVE accedentibus** } hinc Terentius. In
tempore ad eum veni: quod rerum omnium est primum.
IMPVIDENTER rogantibus } ea, quæ honestè, sinè que sum-
ma nostra fraude præstare non possumus. **MOROSITA-
TEM inutilem**, } ei, in quo est. **ODIOSAM** } aliis. **REIP.
caussa**, } ut tranquillitas, & honesta disciplina conseruetur.
SINE qua administrari ciuitas non potest, } nam licentia omnes
deteriores fiunt. improbi verò magnitudine pœnæ, &
supplicij gravitate à sceleribus deterrentur. Lactantius
in libro de ira Dei docet, nullum imperium sine seuerita-
te posse constare. **PVNIT aliquem**, } Punitur, repo-
sui, ex Nonio Marcello. quo modo est & in quattuor
meis libris. Sic locutus Tusc. i. Multi inimicos, etiā mortuos,

puniuntur. Et Phil.8. Clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Et de Leg. Vetari, Quærit, dixit, pro, Vetare, Querere. VERBIS castigat, } malè in Nonio, Fatigat, pro Castigat. IISDEM de causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. } hinc Terentius: Duo cum idem faciunt, sæpe fit, vt possis dicere, hoc licet impune facere huic, illi non licet: non quod dissimilis res sit, sed quod is, qui facit. Et Iuuenalis:

Dat veniam coruis, vexat censura columbas.

Et Anacharctis Solonis leges arææarum telis similes esse putabat vt est apud Plutarchum in Solone. Plectantur graui- ter puniantur, } Appelluntur: ne verbis quidem castigentur: quod modo dixit. Alij interpretantur, Apellare, iudicium, actionem dictare, formulam intendere, λαγχαίνει δίκην. Hoc autem in Sulla Plutarchus notat. IRATVS qui accedet ad pœnã } Cic. Tus. 4. ait Platonem seruo, à quo offensus fuerat, dixisse: Quo te modo accepissem, nisi iratus essem? Græca sunt: Εὐ- ρος ἀνὴρ μὴ λίαν ὀργίζομαι. INTER nimium, & parum: } vide Platonem de Rep. 3. & Agellium lib. 1. cap. vi. VTILITER } si tantum ob egregias res irasceremur. excitat autem animos ad ferocitatem, & terrorem improbis incutit, qui lenitatem contemnunt. prodest igitur sæpe iracundia, vel saltem simulatio iracundiæ. LEGVM similes } Cic. de Leg. 3. Vt magistratibus leges, ita populo præsumt magistratus: verèque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. Plato ait magistratum, debere legis esse seruum, & famulum. Xenophon lib. 8. de pædia Cyri, Principem Legem videntem appellat. Pindarus quoque, apud Plutarchum, Legem Reginam dicit. IN rebus prosperis, } difficilius enim res secundæ feruntur, quàm aduersæ. Xenophon libro 8. de pædia Cyri. Δοκίμῃ δὲ μοι, ὦ Κύριε, χαλεπότερον εἶναι. ἐν βίῃ ἀνδρα τὰ γὰρ θά χαλῶς ἀέρονται, ἢ τὰ χαρῶς, τὰ μὲν ὄφρα ὑβρίν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σφραγισμῶν τοῖς πάνσιν ἐμπιπέι. Hinc Horatius:

Sperat aduersis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatam
Pectus.

Et illud,

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
Nec facile est æqua commoda mente pati.

AD voluntatem nostram fluentibus, } alibi, Omnibus copiis
cir-

circumfluere. SUPERBAM } hinc ille dimeter:

Ἀρχὴ τὸν ἀνδρα δέκνυσθιν.

Valerius lib. 9. cap. 6. multorum exempla enumerat, quos felicius fortuna meliores reddidit. FASTIDIVM, } cum omnia, quæ videndur esse infra nostram fortunam, fastidio quodam reuicimus. ARROGANTIAM } quæ plus sibi honoris tribui postulat, quàm meretur: quæ se primam omnium esse vult, nec est. VT de socrate, } qui eodem semper vultu fuisse dicitur. Cic. Tus. 3. Seneca Epist. lib. 18. Plin. lib. 7. cap. 19. Solinus cap. 4. Agellius lib. 2. cap. 1. Inconuenientem appellat, ἀποκαραμυκτον, ore, atque oculis eundem in locum directis cogitandum, tanquam quodam mentis, atque animi secessu facto à corpore. Aristophanes apud Laertium Socrati hoc vitio vertit: Κατ' ἡμῖν σεμνοεισοσφαιέ. D. Hieronymus autem contra Pelagios dialogo 3. & in Esaiam cap. 42. hoc de ipso confingi censet. Afilio, } Alexandro: cuius rebus gestis Theophrastus angebatur, Callisthenis interitum deplorans. Cic. Tus. 3. Seneca lib. 3. de ira, Plutarchus, Q. Curtius, Arrianus, & Diodorus Siculus lib. 16. Vide omnino Luciani dialogum, inter Alexandrum, & Philippum. QVANTO superiore: simus, tanto nos summissius geramus. } Chilon, vnus ex septem sapientibus, apud Laertium: Ἰσχυρὸν ὄντα πρῶτον εἶναι, ὕπνος οἱ πλεῖστον αἰδῶνται μάλλον ἢ φοβῶνται: Potens si fueris, manfuetus esto, vt alii te reuerentur magis, quàm formident. PANÆTIVS } vide Velleium. TANQVAM in gyrum rationis, & doctrine } quemadmodum enim equi in gyrum aguntur, nec suo impetu ferri sinuntur: sic non est committendum, vt homines fortunati ultra eos limites, vel dicendo, vel agendo, euagantur, quos ratio, & doctrina præscribunt. Virgilius Georg. 3. de equo:

Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis.

PERSPICERENT } & cogitando, & discendo. nominati-
uit enim rationem, & doctrinam. ADVLARI } adulatione
circumueniri. passiuè dictum. TALES enim nos esse putamus, vt iure laudemur. } Terentius: Hic homines ex stultis in sanos facit. INFLATI opinionibus, } sic Isocrates: Οὐκ ἡμεῖς εὖ μετὰ τῆς τύχης πλεῖν φύσιν: ἐπὶ τὸν θύλακον ἔχεις δερμάτινον: θνητὴ ἔχεις ἐκ περιουσίας πλεῖν σύμπαν, τί δή ταυτ' ἐκάνη ταύτῳ δόξα; ἀρόν ἐπὶ ποσὶ τὸν ἦ πῆλιν ἀπόκ' ἀνέφουσε: μεγάλης ἀνοίας ἐνέφοιθης ὦ δόξῃνα, καὶ τῆς

οὐσίας: τὴν γὰρ ὅσιν ἀφίρησται. Ideit: Non unā cum fortuna mutati & naturam. adhuc pelliceo sacco es amictus. nam tui ortus primordium mortale fuit. cur igitur inanis ista gloriola luteum virem sic inflavit: ingenti amentia repletus es, ὁ infelix, & naturæ fragilis agnitione solvatus. Epicharmus: Αὐτὰ φύσις ἀνθρώπων: ἀσκήσι προσσημέναι: Ἡς natura est hominum: vires sunt inflati. Anaxarchus corpus suum ἀσκήσι, ideit virem appellavit: Πίσις, ait tyranno, τὸν Ἀναξάρχου ἀσκήσι, ἀναξάρχου δὲ οὐκ ἀνδρῶσι: Contunde Anaxarchi virem, Anaxarchum enim non poteris. Aristophanes quoque:

Ἄνδρες ἀμυγροὶ ἐστέ, φύλλων γὰρ ἰσθὶ προσόμει:
Ολιγοὶ θανάτους, πλάσματα κρηθῶ, σκιεῖ δ' ἔα φῶλαι,
Λμυρνοὶ, ἀπ' ἡνίκαι, ἰσημέροισι. Ideit:
Viri obscura vita, foliorum genti confimiles,
Exiguæ virtutis, signimenta cereæ, ymbratile genus,
Imbecilles, inuolucres, vnam dieculam viuentes.

CICERO.

ILLUD autem sic est iudicandum, maximas gerere, & maximi animi ab ijs, qui remp. regāt: quod eorum administratio latissime pateat, ad plurimosque pertineat: esse autem magni animi, & fuisse multos, etiam in vita otiosa, qui aut inuestigarent, aut conerentur magna quedam, se seq. suarum rerum finibus continerent: aut interiești inter philosophos, & eos, qui rēp. administrarent, delectarentur re sua familiaris, non eam equidem omni ratione exaggerātes: neque excludentes ab eius usu suo: potiusq. & amicis impartientes, & resp. si quando usus esset. qua primum bene parta sit, nulloque turpi quaestu, neque odioſo: tum, quam plurimis, modo dignis, se utilem prabeat: deinde, augeatur ratione, diligentia, parcimonia: nec libidini potius, luxuriæq., quam liberalitati, & beneficentia, pateat. hęc præscripta seruātem licet magnificè, graviter,

uiter, animosèque viuere, atque etiam simpliciter, fideliter, vitæque hominum amicè. Sequitur, vt de vna reliqua parte honestatis dicendum sit, in qua verecundia, & quasi quidam ornatus vitæ, temperantia, & modestia, omnisq. sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. hoc loco continetur id, quod dici Latine decorum potest: Græcè enim Πρεπον dicitur. huius vis est ea, vt ab honesto non queat separari. nam & quod decet, honestum est: & quod honestum est, decet. qualis autē differentia sit honesti, & decori, facilius intelligi, quàm explanari, potest. quidquid enim est, quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est honestas. itaque nō solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid deceat, apparet. nam, & ratione vti, atque oratione prudenter, & agere, quod agas, consideratè, omniq. in re, quid sit veri, videre, & iueri decet: contrāque falli, errare, labi, decipi, tam dedecet, quàm delirare, & mente captum esse. Et iusta omnia decora sunt: iniusta omnia contra, vt turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis, quod enim viriliter, animosq. magno fit, id dignum viro, & decorum videtur: quod cōtra id vt turpe, sic indecorum, quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorū, & ita pertinet, vt non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu, est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat: quod cogitatione magis à virtute potest, quā re, separari. vt enim venustas, & pulchritudo corporis secerni nō potest à valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorū, totū quidem illud est cum virtute cōfusum, sed mente, & cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex. nā

& generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectū, quod pertinet ad singulas partes honestatis. atque illud superius sic ferè definitur: decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentie in eo, in quo natura eius à reliquis animantibus differat. Quæ autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita natura consentaneum sit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum specie quadam liberali. hæc ita intelligi, à philosophis, possumus existimare ex eo decoro, quod poeta sequuntur: de quo alio loco plura dici solent sed tum seruare illud poetæ dicimus, quod deceat, cum id, quod quaque persona dignum est, & fit, & dicitur: ut, si aut Aæacus, aut Minos diceret,

Oderint, dum metuant: aut,
Natis si pulcro ipse est parens:

indecorum videtur, quod eos fuisse iustos accepimus: at, Atreo dicente plausus excitantur: est enim digna persona oratio, sed poeta, quid quæque deceat, ex persona iudicabunt: nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, præstanti, ique animantium reliquorum. quocirca poeta in magna varietate personarū, etiam vitiosis quid conueniat, & quid deceat, videbunt. nobis autem cum à natura constantie, moderationis, temperantia, verecundia partes data sint: cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos aduersus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod od omnem honestatem pertinet, decorum, quam latè fufum sit, appareat: & hoc, quod spectatur in unoquoque genere virtutis, ut enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet

oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, nouet approbationem eorum, quibuscum uiuitur, ordine, & constantia, & moderatione dictorum omnium. atque factorum. adhibenda est igitur quedam reuerentia aduersus homines & optimi cuiusque, & reliquorum. nã, negligere, quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem, quod differat in omni ratione habenda, inter iustitiam, & verecundiam. Iustitia partes sunt, non violare homines: verecundia, non offendere, in quo maximè perspicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod decere dicimus, intellectum puto.

EXPLANATIO.

REMP. regant } undecim mei, & tertij, Resp. regant. S. S. E. Q. suarum rerum finibus continerent: } suum negotium agerent. Metaphor. à limitibus agrorum. INTERIECTI } mediij. RE sui familiari, } quam philosophi non curant. NON eam quidem omni rat. exagg. } excludit auaritiam. NE QVE excl. } requirit benignitatem. QUAE primum, &c. } tria maximè præcipiuntur in re familiari. BENE p. ita } nunc

Vnde habere nemo querit, sed oportet habere.

NULLOQ. turpi quaestu, } quinque mei, & tertij, Nullo neque turpi quaestu. vnus, Neque nullo turpi quaestu. duo, Nullo turpi quaestu. Turpi: sordido, inhonesto. Natura, Lenocinium, militia mercenaria, litrocinium. Opinione qui manu sibi victum quaritant. Odioso: publicanorum, portitorum, feneratorum. MODO dignus, } nam non decet indignis optulari. RATIONE, } quæ scilicet res vberiores fructus, & certiores reditus afferant. DILIGENTIA, } ut ipse rem tuam cures, neque quidquam omittas. PARCIMONIA, } magno vectigali. quod dixit in Paradoxis. Liberalitas dat,

cùm decet: Parcimonia seruat, cùm non dedecet: vt sit, quod dare possit, cum opus est. Isocrates Nicocli eam laudat. Et sanè rectè nobiscum ageretur, si ea vteremur. Verùm ego quidem potius aliis hoc præcipio, quàm sciam ipse vti. P A T E A T. } omnes veteres libri, Patet. Patet, tamen, romibus iis aduersantibus, magis placet. M A G N I F I C E } cum splendere, & gloria. G R A V I T E R, } constàter, non leuiter. A N I M O S E, } absque metu, & trepidatione. S I M P L I C I T E R, } non sophistice. F I D E L I T E R, } absque perfidia, & negligentia. V I T A E hominum amicè, } humaniter, non tyrannice. S E Q V I T V R, } pro reliquo est. In proœmio lib. 2. Sequitur, vt hæc officiorum genera persequar. V N A reliqua parte honestatis } temperantia, de iis virtutibus, vnde honestum, officiùmque manat, quarta. Q V I D A M ornatus vite, } quem tribuit Plato temperantia. est enim Verecundia in vita humana tanquam flos quidam. Κίσμος τούτους ή Σωφροσύνη ήτι κηί ή δεινόν τι νών, κηί ήπιθυμιών ήγυμάρεια, ής ή φύσις. T E M P E R A N T I A, & modestia, } Tusc. 3. Verisimile illud est, qui sit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eamque virtutem, σώφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam. O M N I S sedatio perturbationum animi, } Cic. ibidem: Eius videtur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperque aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam R E R V M modus } què vltra citraque, nescit consistere rectum. Horatius. Πρίνον } δὲ τὸ καλόν, docere: à μελίπεν, ornare. A B honesto } δὲ τὸ καλόν, à pulchro. N A M & quod decet, honestum est. & quod honestum est, decet. } Honestum, & Decorum, videntur inter se reciprocari: differunt tamen. Honestum enim semper est idem. Decorum vero mutatur, tempore, loco, & aetate. estque multiplex. T R I B V S superioribus, } iustitia, fortitudine, prudentia. P E R T I N E T ad omnem honestatem } decorum cum omni virtute confusum est. S E C E R N I non posse } pulchritudo enim est apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate vt ait Cicero Tusc. 4. D. Ambrosius hunc locū satis illustrat. Eius hæc sunt: Honestas velut bona valetudo est, & quadam salubritas corporis. Deus autè, tamquã venustas, aut pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo superare salubritatem, ac valetudinem videtur excellere, sine his tamè esse non potest, nec vilino separari modo:

modo: quoniam, nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse, ac venustas non potest: sic honestas decorum illud in se cõtinet, vt ab ea profectum videatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis, actusque nostri honestas est, & sicut species est decorum, quod cum honestate confusum opinione distinguitur. nam, & si in aliquo videatur excellere, tamè in radice est honestatis, sed flore præcipuo, vt sine ea decidat, in ea floreat: quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem, fugiat? quid vero inhonestum, nisi quod ariditatem, ac mortem afferat? Virente igitur substantia virtutis, decorum illud tãquam flos emicat, quia radix salua est. At verò propositi nostri radice vitiosa, nihil germinat. M O D E R A T I O, } ne vel nimium, vel parum fiat: ne quis sibi nimium tribuat: ne in vlla re modum excedat. T E M P E R A N T I A, } quæ moderatur eas voluptates, quæ tactu, & gustu percipiuntur. nam aliorum sensuū voluptates minus illiberales habentur. S P E C I E quadam liberali } adipectio. Ex eo decoro, quod poete sequuntur: } argumentum a minori. nam, si poeta, multo magis philosophi. Æ A C V S, aut M i n o s } hi Iouis filij habiti sunt: ac, propter summam iustitiam, apud inferos iudicare dicti sunt. Vbi hi duo alij iudices esse memorantur, Rhadamanthus, & Triptolemus. O D E R I N T, dum metuant, } vox tyrannica, hominum, qui populi de se existimationem contemnant: Cicero, & Seneca celebres. Lib. II. ex Ennio citatur. N A T I S } Tantalus Plystheni, Harpagi, quos Atreus Thyesti fratri cõmedos apposuit, ad quos facinus sol oriens, creditus fuit recessisse. P A R E N S, } Thyestes: cui filios epulandos frater Atreus apposuit, vt dixi, quod ait Seneca in Thyeste, & Horatius de Arte poet. Ennius etiam, & Maternus scripsere Thyestem. Attius Atreum. Fabula est apud Hyginum cap. 88. & 244. 258. A T R E O } Plato in Cratylo eum dictū quasi ἀμείβον, aut ἀπεσπον, putat, ab immanitate naturæ: quòd nullā noxam, nullū facinus reformidaret, intractabilis esset, nec vlla humanitatis ratione flexilis. N O B I S autem personam imposuit ipsa natura, } id est, deus, vita autem nostra nihil aliud est, quàm fabula, quæ in amplissimo huius Mundi teatro agit. P V L C H R I T V D O corporis } Tusc. 4. Vt corporis est quadam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in anima opinionum, iudiciorumque æqualitas, & constantia, cum firmitate quadã, & stabilitate virtutis sub-

sequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. **ORDINE**, } vt suo loco, & tempore fiant omnia. **CONSTANTIA**, } vt ratione semper obœdiat appetitus. **MODERATIONE** } vt ne vehementiores naturæ impetus sequamur in dicendo, & agendo. **ADHIBENDA** est igitur *quædam reuerentia aduersus homines, & optimi cuiusque, & reliquorum.* } sic lego, cum omnibus antiquis libris, nec repugnat sententia. Adhibenda est, inquit, reuerentia aduersus homines. Deinde se ipse interpretatur. Reuerentia & optimi, & reliquorum. omnes enim reuereri debemus, sed primū optimos, deinde reliquos, ita, quod vniuersè dixerat. Aduersus homines, distinxit, subiungēs. Et optimi, & reliquorum. Illud autē, Aduersus homines, pendet à verbo, Adhibenda est: hoc, Et optimi cuiusque, & reliquorum, à verbo reuerentia. **NEGLEGERE**, } *quid de se quisque sentiat, &c.* } **Isocrates** Philippica oratione: *Μικροψυχίαν είναι τὸ πῶς βλάσφημοῦντων, καὶ φλυαροῦντων. καὶ τῶν πεθομένων τούτοις φροντισεῖν, ἀλλὰ οὐ ὅταν καὶ μηδὲν σωτῆρ σιωδῆς ἐκμαρτάνων.* Id est: Pusilli esse animi, maledicos, & nugatores, & eos, qui illis aures præbent, curare, & transferri si tibi sis nullius delicti confcius. Idem ibidem: *χρημὴ καταφρονεῖν τῆς πλῆθους, μηδὲ παρὰ μικρὸν ὑπέδωκε, τὸ παρὰ πᾶσιν εὐδοκμεῖν.* Non contemendus est populus, nec parui æstimandum laudari ab omnibus. Vide Aristot. Eth. 4. cap. 4. **DISSOLVITI**. } Dissolutus est, qui nimium indulget. Fam. lib. 5. epist. 2. Cognosce nunc humanitatem suam: si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi, ac dissolutio. In ep. ad M. Brutum: Neque dissolutum à te quicquam homines expectant, nec crude. **IN omni ratione habenda**, } in quacunq; re: cum aliquid agendum agimus in vita. Ita decem mei veteres libri. Vnus, Omnium. Tres, Hominum. Tertij, Hominem.

CICERO.

Officium autem, quod ab eo ducitur, hanc primam habet viam, que deducit ad conuenientiã, conseruationemque naturæ: quam si sequemur ducem, numquam aberrabimus. sequemurque & id, quod acutum, & perspicax natura est, & id, quod ad hominum societatem accommodatum. & id, quod vehemens, at-

que

que fortè. sed maxima vis decori in hac inest parte, de qua disputamus. neque enim solum corporis, qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati sunt. Duplex est enim vis animorum, atque natura. vna pars in appetitu posita est, qua est *in* Gracè, qua hominem huc, & illuc rapit: altera in ratione, que docet, & explanat, quid faciendum, fugiendumque sit. ita fit, vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec verò agere quicquam, cuius nõ possis causam probabilem reddere. hac est enim serè descriptio officij. Efficiendum autem est, vt appetitus rationi obœdiant, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiã, aut ignauiam deserant: sintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant. ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. nam, qui appetitus longius euagantur, & tamquam exsultantes siue cupiendo, siue fugiendo non satis a ratione retinentur, h. sine dubio finem, & modum transeunt. relinquunt enim, & abijciunt obœdientiam, nec rationi parēt, cui sunt subiecti lege natura. à quibus non modò animi perturbantur, sed etiam corpora. licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiunt: quorum omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur. ex quibus illud intelligitur, (vt ad officij formam reuertamur) appetitus omnes contrahendos, sed andōsq; excitandamque esse animaduersionem, & diligētiam, vt ne quid temerè, ac fortuitu, inconsideratè, negligentèq; agamus. neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum, & iocum facti esse videamur, sed ad sene-

k 3

ritatem potius, & ad quadam studia grauiora, atque maiora. Ludo autem, & ioco uti illis quidem licet, sed, sicut somno, & quietibus ceteris, tum, cum grauibus, ferisq; rebus satisfecerimus. ipsūmq; genus iocandi non profusum, nec inmodestum, sed ingenuum, & facetum esse debet. ut enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. Duplex omnino est iocandi genus: vnum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum. quo genere non modò Plautus noster, & Atticorum antiqua comædia, sed etiam philosophorū Socraticorū libri referti sunt: multaq; multorum facetè dicta: ut ea, quæ à sene Catone sunt collecta, quæ vocantur Αποθεήματα. Facilis igitur est distinctio ingenui, & illiberalis ioci. alter est, si tēpore fit, ac remisso animo, libero dignus: alter ne homine quidem, si rerū turpitudini adhibetur verborum obscenitas. Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatiq; voluptate in aliquam turpitudinē delabamur. suppeditant autem & campus noster, & studia venandi, honestæ exempla ludendi. Sed pertinet ad omnem officij questionem, semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquisque bestiis antecedit. illa enim nihil sentiunt, nisi voluptatem, ad eamq; feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquirat, aut agit, vidēdique, & audiēdi delectatione ducitur. quin etiam, si quis est paullo ad voluptates propensior, modò ne sit ex pecudū genere, (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) sed si quis est paullo erectior, quàm voluptate capiat,

tur,

tur, occultat, & dissimulat appetitum voluptatis, propter verecūdiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstātia, eamque contemni, & reijci oportere: sin sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenēdum esse modum eius fruende. itaque victus, cultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem.

EXPLANATIO.

QVOD acutum, quod accommodatum, quod vehemens, & tres virtutes significat, Prudēciam, Iustitiam, Fortitudinem: quæ hoc ipso ordine iam attingit. DVPLEX est enim vis animorum, atque natura. } de animis, non de natura, loquitur Cicero, ipsorumque animorum vim, naturamque describit. itaque non dubito, quin legendum sit, Vis animorum, atque natura. Adiuuat coniecturam nostrā consuetudo Latini sermonis. quod enim Græce dicitur, φύσις, duobus verbis, Vis, & natura, Cicero dixit. ut in libro de Amicitia: Me quidē non fructus modò, sed etiam ipsius terræ vis, atque natura delectat. Et in Somnio Scipionis: Hæc est natura propria animæ, atque vis. Tusc. 1. Singularis est quadam natura, atque vis animi. De Div. lib. 11. Animorum est ea vis, atque natura, ut vigent vigilantes. De Leg. 2. Videamus vim, naturamque legis. Hæc autem doctrina sumpta est ex Aristotele, qui libro 1. Pol. τὸ ζῷον, inquit, πρῶτον συνίστηται ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος: ὧν τὸ μὲν ἄρρον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρρῶμενον. Et paulo post: Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ σώματος ἀρρῶχει, δεσποτικῶν ἀρρῶν: τὸ δὲ νῆς τῆς ὀρέξεως, πολιτικῆς, καὶ βασιλικῆς. ἐν οἷς φαίνεται ἔστι, ὅτι κατὰ εὐσιν, καὶ συμφέρον, τὸ ἀρρῶσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῶ παθητικῷ μοσὶ ὑπὸ τῷ νόου, καὶ τῷ μοσίου τῷ λόγῳ ἔχοντες. Et infra: Τοῦτο εὐθύς ὑψηλῶς ἀεὶ τῆ ψυχῆς: ἐν ταύτῃ δὲ ἐστὶ φύσις τὸ μὲν ἄρρον, τὸ δὲ ἀρρῶμενον: ὧν ἑτέρεν φαμέν εἶναι ἀρετῆν, τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. Et lib. 3. Εξ ἀνομιῶν ἡ πόλις, ὡς περὶ ζῶων εὐθύς ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆ ἐκ λόγου, καὶ ὀρέξεως. Et lib. 7. Αἰρητικὴ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον κατὰ αὐτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν κατὰ αὐτὸ, λόγῳ δὲ ὑπακούειν δυνάμενον. Et ibidem, infra: Ὡς περὶ ψυχῆς, καὶ σώματος δὲ ἐστὶν, οὕτως καὶ τῆς ψυχῆς ὀρεστικῆς

k 4

δύο μέρη, τὸτε ἀλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὰς ἕξαις τὰς τούτων δύο τῶν ἀ-
 ελθῶν ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ὄρεξις, ὁ δὲ νόσος. Adversanter omnes veteres
 libri. ΟΡΜΗ. Græcæ. } De nat. de. 2. Voluntarios mundi
 motus ὄρεσις appellat. N E C verò agere quidquam. } hoc durius
 quibusdam videtur, Actio non debet agere quidquam: mihi
 non item. In ipsa enim actione includitur is, qui agit, quasi
 dicat: Cùm aliquid agis, temeritatem vita: nec verò quid-
 quam agas, cuius non possis causam probabilem reddere.
 Quæ postrema verba sententiam meam confirmant: & cum
 sententia consentiunt veteres libri. Nun, si, si, Agere, lega-
 tur, Agi, quod aliis placet, vnde pēdeat, intelligere non queo.
 non enim est, vt referri possit ad superius verbum, Debet: ne
 verbum idem & personale simul. & impersonale, quo modo
 Grammatici loquuntur, eodem in loco velimus sic. O F-
 F I C I I. } mediij. Supra: Medium officium: id est, quod
 cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. P R A E C V R-
 R A N T, } quod equi præceteres facere solent. E V A G A N-
 T V R, } vt equi ferociiores. E X S V L T A N T E S } quali: Chæ-
 rea apud Terentium. N O N satis à ratione relinquitur, } V i-
 gilius:

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Isocrates: Οταν ὁ νόσος ὑπὲρ δυνου διαφραση, ταυτὰ παχαι τοις ἀρμασι, τοις
 τοις ἡνίοχουσι ἀποβάλλουσιν. C V I sunt subiecti lege nature. } Ari-
 stoteles Politic. I. L I C E T ora ipsa } vt in comædiis, tragæ-
 diis, poëmetis heroticis. H o : cras initio ipso illi.

Ἡρώς Ατρείδιδος, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
 Ἀχχήμενος, μέγας δὲ μέγα φόνος ἀμοιβέμελαινα
 Πίμπλιναν, ὅσος δὲ ὁ πύξι λαμπροπῶντα ἱκτιν,

Idest: Herus Atrides late imperitans Agamemnon,
 Concitus incensus circum præcordia felle,
 Sanguinea ora tument, oculis micat acribus ignis:

V T ad offi.ij formam revertamur } attende, quæ sit Offi-
 cij forma. C O N T R A H E N D O S, } vt equos ferocien-
 tes. S E D A N D O S Q V E, } vt populum ad seditiones spi-
 rantem.

L V D V M, & iocum, } Prouerbiū sapit. Ita in Verrem:
 Per ludum, & iocum euertere aliquem. Terentius: Hic verò
 est, qui, si amare occæperit, ludum iocumq. dices fuisse illum
 alterum, præut huius rabies quæ dabit. E T ad quedam studia
 grauiora, atque maiora. Aristot. Polit. 8. E i ὅρ ἀμφο μιν δεῖ,
 μέλλον

μέλλον δὲ αἰρετὸν τὸ χολάζειν, οὐ γὰρ δι' παρῶντας, τέλει γὰρ ἀναγ-
 κίων εἶναι τὸ βίου πάλαι παθῶν ἤμην. L V D O autem. & c. } obie-
 ctioni per occupationem respondet. V T I illis quidem licet, }
 ita septem mei libri, septem alij. & Tertij, Illo. S O M N O S, }
 Plutarchus in Homeri vita: Καθ' ὅλον γὰρ αἰετὸν ἐστὶ τὴ πύ ἀνθρώπου
 φῶσι, μὴ μόνον ὄππτείνε, δια ἀλ. α καὶ αἰλέδω, ἴνα καὶ διακρίσῃ τοὺς ἐν
 πύσιν ἰόντους. Vices quietis, & laborum prodesse, ipsius Home-
 ri verò sic docet: Ἀνὴ καὶ πολὺς ὕπν. Et alibi: Ἀνὴ καὶ τὸ φυ-
 λάσσειν πάλιν χυρὴ γρήσσοντα. Reddit causam, cur somus sit re-
 medium corporis labore fatigati. Q V I E T I B V S ceteris, } ita
 octo mei libri, & Tertij, duo, Quietis, quatuor, Ceteris quieti-
 bus. I N G E N V V M, & facium } lib. II. de Oratore. V T enim
 pueri } Quintil. lib. I. cap. 3. Cicero pro Cælio. Nam

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
 Testa diu,

Horatius ait Epist. lib. I. A L T E R V M elegans, } Cic. ad
 Corneliū Nepotem lib. II. apud Macrobiū: Itaque nostri,
 cūm omnia, quæ dixissemus, dicta essent, quæ faceret, & breui-
 ter, & acutè locuti essemus, ea proprio nomine appellari Di-
 cteria voluerunt. P L A V T V S noster, } Contrā Horatius
 in Arte:

At nostri proavi Plautinos & numeros, &
 Laudauerē sales: nimium patienter vtrumque.

Sed Varro, apud Quintilian. II. m, Plauti ore Mufas locutas
 ait, Terentium tamen præponit: ex Aelij Stolonis sententia.
 Macrobius quoque Sat. lib. II. cap. I. Animaduerto duos, quos
 eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & o-
 ratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum venustatem
 ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, vt post
 mortem eius comædia, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ
 tamen esse, de iocorum copia, noscerentur. & c. A T T I C O-
 R V M antiqua comædia. } Quintil. negat Latinis Atticam
 Venerem in comædij, concessam. Antiqua autem comædia
 summa libertate nominatim omnes reprehendit, quod Alci-
 biades postea antiquauit. P H I L O S O P H O R V M Socratico-
 rum } hoc satis apparet ex Platonis dialogis. A S E N E Casone }
 Macrobius lib. II. cap. I. Catonem censorium argutè iocari so-
 litum scribit. Plutarchusq. apophthegmata eius inter cetera
 Romana multa commemorat. Αποφθέρματα. } Quintil. lib.
 VI. cap. 4. T E M P O R E } in loco opportuno, vel, extempore.

nam ioci esse debent subiti. *REMISSO animo*, } tum se quis iucūditati dedit, cum res graues & seriae non tractantur. vnde Iocraates ait: *Ἐν γέλῳ ἀεὶ ἔστι πρὸς ἀποδοξίαν, καὶ ἀποδοξίῳ πρὸς ἄνευρον, καὶ πανταχοῦ τοῦ πρὸς ἐστὶ.* *VT NE nimis omnia profundamus*, } alij mutant ex ingenio, mendosum suspicantes verbum, Omnia ego sequor veteres omnes libros. Est autem sententia, Ne nimis omnia profundamus: ea scilicet, quae profunda solent in lusu. Ut risus, clamor, sermo, libertas, motus etiam carnis: quae moderanda sunt. *ELATI voluptate* } tum enim est desinendum, cum ludus sit optimus. *CAMPVS noster*, } Martius: qui erat, vbi nunc est templum D. Laurentij in Lucina. Olim Tarquiniorum ager: de quo Plut. in Publicola, Dionys. lib. v. Liu. lib. 2. *STVDIA venandi* } Canes ad venandum laudat Terentius. Plato id. quoque in Legibus probat: & eò maximè probat, quòd hoc iuuentuti regionis deuia explorata sunt. *BESTIIS antecedit* } Belluis, octo libri. Antecellat, vntus. alius vtrumque habet, sic, Bestis antecellat, antecedit. *NIHIL sentiunt*, } nam bestiae vni voluptati addictae sunt, nihil praeterca curant. vnde Horatius:

Me nitidum, & pinguem, & bene curata cute vises,

Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

HOMINIS mens discendo alitur, } Iocraates ad Demonicū: *τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμίεθαι πόνους: ἢ δὲ ψυχῆ, τοῖς ἀποδοξίαις λέγουσι αὐξῆσαι πέφυκε.* *MOBONE* sit ex pecudum genera, } quae nihil boni, malive fugiunt, sed naturam ducem sequuntur, ratione negligent. *NON re sed nomine*, } ab humanitate enim longissimè absunt. *PAVLO erectior*, } non humi abiectus animo, & cogitatione.

CICERO.

AT que etiam, si considerare volumus, quae sit in natura excellentia, & dignitas: intelligemus, quam sit turpe, diffluere luxuria, & delicate, ac molli-ter vivere: quamq. honestum, parca, continenter, seuerè, sobrièque. Intelligendum est etiam, duabus quasi

nos

nos à natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, praestantiaq. eius, quae antecellimus bestiis, à qua omne honestum, decorumq. trahitur, & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur: altera autem, quae propriè singulis est tributa. ut enim in corporibus magna dissimilitudines sunt: (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere, itemque in formis, aliis dignitatem inesse, aliis venustatem) sic & in animis existunt etiam maiores varietates. erat in L. Crasso, & L. Philippo multus lepos, maior etiam, magisq. de industria in C. Caesare L. filio. at iisdem temporibus in M. Scauro, & in M. Druso adolescente singularis seueritas, in C. Lelio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior, vita tristior. de Graecis autem, dulcem, & facetum, festiuq. sermonis, atque in omni oratione simulatorè, què εἰρωτα Graeci nominauerunt, Socratem accepimus: contra, Pythagoram, & Periclem summam auctoritatem consecutos sine vlla hilaritate. callidum Hannibalem ex Pænorum, ex nostris ducibus. *Q.* Maximum at-cepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, praeripere hostium consilia. in quo genere Graeci Themistoclem, & Phericum Iasonem ceteris anteponunt. in primisque versutum, & callidum factum Solonis: qui, quo & tutior vita eius esset, & plus aliquanto reip. prodesset, furere se simulavit. Sunt his alij multum diffuses, simplices, & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemq. alij, qui quiduis perperantur, cuius deseruiant, dum, quod velint, consequantur: ut Sullam, & M. Crassum videbamus. quo in

genere versutissimum, & patientissimum Lacedaemonium Lysandrum accepimus: contraq. Callicratidam, qui praefectus classis proximus post Lysandrum fuit. Itémq. in sermonibus, aliū quidem, quāuis prapotens sit, efficere, ut unus de multis esse videatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio, idémq. in Q. Mucio Mancina vidimus. Audui & ex maioribus natu, hoc idem fuisse in P. Scipione Nafica; contraq. patrem eius, illum, qui T. Gracchi conatus perditos vindicauit, nullam comitatem habuisse sermonis; nec non Xenocratem quidem, seuerissimum philosophorum; ob eamq. rem ipsam magnū, clarūmq. fuisse. Innumera- biles aliæ dissimilitudines sunt nature, morūmq. minimè tamen vituperandorum.

EXPLANATIO.

DIFFLVERE luxuria, } omnibus libidinibus frenos laxare. DELICATE ac molliter vivere, } g. o indulge re; & vt Demosthenes loquitur, ἀπαυτὸς μετὰ νόβητι ζῆναι. **A**RCE, } ne quid sumptus fiat in res superuacaneas. quo confertur res familiaris, & iniuriæ, ac malæ artes vitantur. **C**ONTINENTE R, } coercere libidinem, in; erare voluptatibus. **S**EVERE, } cogitationi rerum grauium, & vtil. um esse intentum: aut rei familiaris, aut philosophiæ dare operam. **S**OBRIE } cibo, & potu ad conferuandam tantum valetudinem vti, non autem crapulae se dedere. **V**T enim in corporibus magne dissimilitudines sunt: } Arist. Polit. Εἰ δὲ ὅτι τὸ σωματικὸν τοῦ ἀλλήδης, πολὺ διαφότερον ὅτι τῆς ψυχῆς πῶς διαφέρει. **A**LII S dignitatem inesse, alijs venustatem. } virile quiddam Dignitas, muliebre Venustas habet. infra. Dignitas autem ipso vultu, & habitu corporis auctoritatem, & maiestatem quandam praefert; Venustas autem ad sui amorem allicit. **S**IC & in animis } Salustius, Catilina: Sua cuiq. satis placebāt. Quo loco vide nostra Scholia. **L**.C RASSO, } eloquentissimo: quem Cicero in libris de

de Oratore disputantem, facit. Ei Quintil. παραπύσιον, Tacitus grauitate tribuit. **L**.P HILIPPO } diserto, & erudito. de orat. 2. & in Bruto. **D**E industria } Terentius: Parum interesse censet, omnia vt fert natura faciat, an de industria? **C**.CAENARE L. filio. } Catuli patris fratris. **M**.S CAURO, } de quo supra nobis dictū est. **M**.D R V S O } quē graue fuisse, ait in Bruto. **C**.L AELIO } de hoc dicemus in dialogo de Amicitia. **S**C I P I O N E } quem Fannius in Annalibus εἰργον appellat. de Orat. 2. in Bruto, & in Tusc. **S**I M V L A T O R E M, quem εἰργον Graeci nominauerunt, } quamquam Dissimulare, & Simulatione inter se differant, cum dissimulentur vera, id est occultentur ea, quæ sunt: simulentur falsa, id est fingantur esse, quæ non sunt: & Ironiæ verbum Dissimulatione verius exprimi videatur, quàm Simulatione: quo modo expressit Cicero ipse lib. II. de Orat. & IV. Acad. ferri tamen potest hoc in loco Simulatorem, pro, εἰργον: non solum quia veteres libri cum vulgatis consentiunt omnes, verum etiam, quia, si quis aciem ingenij ad veritatem intendat, posse alterum pro altero accipi, fortasse non negabit. Dissimulator enim, & Simulator, diuersum quasi iter habent, eodem tamen æquè tendunt. quid enim differant, si de doctissimo homine dixerō: Dissimulat, se quiddam scire, Simulat se nihil scire: nonne utroque modo ironia vteretur? Recte igitur hic & Simulatorem, & Dissimulatorem, legi potest. sed, quod antiqua probant exemplaria, id, cum tuto sequi liceat, negligere, & improbare non debeamus. **S**O C R A T E M } II. de Orat. Acad. IV. In Bruto: Ego ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, quam ille in Platonis, Xenophon tis, & Aeschinis libris vtitur, facietam, & elegantē puto. Quintilianus lib. IX. cap. de figuris: Vita vniuersa ironiam habere videtur, qualis est in vita Socratis. nam ideo dictus εἰργον, hoc est agens imperitum, & admirator aliorum tamquam sapientium. Seneca lib. V. de beneficijs, cap. 6. eius sermonem per figuras procedere, & omnium derisorem, maximè potentium, fuisse dicit. Timon apud Laertium hanc ironiam ei vitio vertit, hoc versu:

Μικτὴρ ἦν το ἐβωλὸν ἔσαπηνος εἰργονῶντος.

PYTHAGORAM. } cuius tanta fuit auctoritas, vt in pro- uerbum abierit, Auctoris ἔβη. In Tusc. D. Aug. lib. 2. de Orig. Exi- stit eius vita apud Laertium. **P**E R I C L E M } summæ apud

Athenienses auctoritatis: quippe qui ea ipsis persuaderet, que
minimè volebant. Plut., in eius vita, Plato Alcibiade priore,
Thucyd. lib. II. Isocrates pro pace, Cic. de Orat. III. Valer. lib.
IX. cap. 9. Iustinus lib. III. HANNIBALEM } Livijs, Vale-
sius lib. VII. cap. de Stratagem. Q. MAXIMUM } de quo supra
PRAEPIPERE hostium consilia. } Sophocles Aiacis initio:

Αἰ μὲν, ἰπὶ Λαέρτιου, δέδορκε σὶ

Πείραν τὴν ἐχθρῶν ἀπόσσει Σπέρδιμον.

THEMISTOCLEM } Socrates apud Xenophontem
Pericli incantationes, huic varias artes in administranda
rep. tribuit. PHERABVM Iasonem } qui nisi esset per insidias in-
terfectus, bellum aduersus Persarum regem, dux electus uni-
uersa Graeciae consensu, gessisset. Val. Max. lib. IX. cap. 10. &
lib. I. Plut. in Apophthegm. Epaminundam Thebanum auro
tentasse dicit. FACTVM Solonis } nam, cum inter Athenien-
ses, & Megareses de proprietate Salaminae insulae propè vs-
que ad interitum armis dimicatum esset, post multas clades
capitale esse apud Athenienses cepit, si quis legem de vindic-
anda insula tulisset. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo
parum reip. consuleret, aut censendo periculum sibi strueret,
subitam dementiam simulat, cuius venia non dicturus modò
prohibita, sed facturus erat. de formis habitu, more vacor-
dium in publicum euolat. factòq. concursu hominum, quo
magis consilium dissimularet, insolitis ibi versibus suadere
populo cepit, quod verabatur: omniumq. animos ita cepit,
ut extemplo bellum aduersus Megareses decerneretur, insu-
laeque, deuictis hostibus, Atheniensium fieret. Iustinus lib. II.
Plut. in eius vita. Versus exstant apud Laërtium:

Ἰαμὲρ εἰς Σαλαμίνα, μετ' ἄριστον ἀβελήσου

Ἰμερτὸς, χαλεπὸν τ' αἶχος ἀπὸ σπέρδιμου.

SVLLAM, } vide eius vitã aq. Plutarchum. M. CRAS-
SYM, } fordidissimus fuit. vide eundem Plutarchum. LACE-
DAEMONIVM Lysandrum } & idem Plutarchus. CALLI-
CRATIDAM, } hunc Cyri moram, à quo stipendium petie-
rat, agrè tulisse, scripsit Xenophon ἐκ Λακεδαιμόνων lib. I. & Plut. in
Apophthegm. Lacon. ALIVM quidem, quantum præp. } veteres
libri partim habet Quemque, pro Quidem; partim, Qui. Pa-
ter meus, legebat, Alium quendam, quã inuis præp. VNVS de
multis } ob suavitatem, sonumque dulcem. in libro de claris
erat. Hic ad laudem refertur alibi, VNUS de multis, ad infamiam

IMPERATORE CAESARE AVGVSTO

ORDO CORPORATORVM LENVNCVLARIO.

PATR. SENAT.

L. Fabius. Cilo. Septiminius
M. Vmbilius. Maximinus

EQVIT. ROM.

L. Furius. Public. Marcell. Pa.
L. Furius. Public. Marcellin.

Sex. Sextilius. Iulianus. F.
L. Valerius. Daphnu S
Sex. Sextilius. Iulianus. P

QQ. PP
M. Publicius. Ianuarius
Quinquennal. II P
M. Publicius. Ostientis. Sen

II.
M. Cornelius. Valerianus

Perpet
L. Valerius. Daphnu S
QQ. PP.

M. Capius. Victo R
QQ. Perpet
Sex. Sextilius. Iulianus. Pa.

II.
M. Curtius. Victorinus

II.
A. Herenuleius. Vettianus

P. Cornelius. Phœbu S
A. Mucius Maiu S
A. Herenuleius. Philerian
A. Herenuleius. Veticannus
T. Manlius. Manlianus S
C. Furius. Primitiuo S
Q. Marcus. Rufinu S
M. Capius. Natalian
C. Clodius. Agathopu S
L. Valerius. Dapnu S

M. Corne **E** us. Feli X
T. Cornelius. Feli X
M. Publicius. Mercurius
M. Publicius. Valen S
M. Licinius. Secundu S
M. Furius. Crescen S
M. Cornel. Aphrodisius
M. Cornel. Fortunatus
M. Cornelius. Luciferus
M. Antonius. Valen **†** nus

L. Caltilius. Blastianus
M. Pudlicius. Decianu S
M. Valerius. Hamiliu S
M. Publicius. Maximian
L. Caruilus. Veturian
C. Cordius. Fortunatus
L. Mindius. Fortunatus
M. Antistius. Euepretrian
L. Mindius. Siluanu S
M. Acilius. Titianu S
M. Publicius. Iuniu S
D. Otacilius. Iouinu S
M. Publicius. Fructus. Sen.
L. Cerellius Maximian
M. Publicius. Polycra Tes
C. Tuccius. Epictetus

Q. Marcus. Threptu S
L. Caltilius. Eutychie S
M. Publicius. Ostiensis
L. Furius. Fortuna Tus
L. Acrius. Manlianus S
Sex. Aulenus. Onesiphor
M. Publicius. Forti S
M. Cornelius. Cresce **†** ian
M. Acilius. Apolaustus
M. Capius. Victo R
Q. Lollius. Onesimu S
C. Voltidius. Priscu S
P. Næuius. Auf. Hyginian
M. Publicius. Baffu S
M. Publicius. Valerianus
M. Publicius. Carpu S
M. Macrin. Fortunatian
C. Volumnius. Zofimu S
Sex. Sextilius. Iulianus. P.
A. Sergius. Feli O
C. Firmanus. Barnæus
Q. Septimius. Crescens
M. Capius. Feli X
L. Licinius. Feli X
T. Aelius. Agatopu S
D. Aufidius. Paulinian
C. Varius. Primu S
L. Furius. Eutyche S
M. Publicius. Feli X
M. Publicius. Philetus
A. Herenuleius. Crispus
P. Sittius. Maximu S
M. Fabius. Hcleuther
L. Mamius. Rufinu S
L. Furius. Eutyches. Ivn.
M. Publicius. Crescens

M. Publicius. Felicissim
Sex. Aulenus. Heraclida
C. Clodius. Siluanu S
C. Iunius. Romulu S
C. Roicius. Tertiu S
A. Herenuleius. Proculus
P. Sittius. Restitutus
Sex. Sextilius. Iulianus. Ivn.
M. Publicius. Aelianus
C. Voltidius. Fortunatus
Sex. Clælius. Donatu S
P. Aelius. Afclepiad
M. Publicius. Zofimu S
A. Herenuleius. Eutyches
D. Statilius. Statilianus
D. Otacilius. Octavius
D. Oracilius. Donatus
M. Opiu S. Feli O
Sex. Clælius. Maturus
T. Flavius. Primu S
C. Iulius. Adauctu S
M. Cornelius. Epagathus
M. Cornel. Serapiacus
L. Furius. Mufidianus
D. Otacilius. Victo R
M. Curtius. Victorinus
L. Cornelius. Epitynchan **VS**
T. Aurelius. Vale **N** tinus
L. Critonius. Primitiuus
L. Cornelius. Optatu S
Q. Iulius. Lucilianus
L. Furius. Eutyche S
L. Furius. Adauctu S
L. Furius. Aciliu S
P. Aelius. Victo R
P. Aelius. Ostiensis S

STO P. HELVIO PERTINACE II. CoS.

RIOR. TABVLARIOR. AVXILIAR. OSTIENSIVM.

	C. Læcanius. Victorinus		M. Publicius. Ostiensis		Sex. Sextilius. Alexander		T. Furius. Publicius. Marcellinus
	A. Fabius. Trophimu	S	Sex. Sextilius. Victorinus		C. Roscius. Feli	X	T. Furius. Publicius. Aristobulus
S	T. Aelius. Eutychu	S	M. Publicius. Felicissim	V	M. Publicius. Lucrio		M. Cornelius. Felicissim
S	T. Petronius. Domesticus		M. Curtius. Felicissim	V	M. Cornelius. Firmus		M. Publicius. Maximianus
	P. Freganius. Augustalis		M. Cornelius. Hilarus		M. Cornelius. Pancarpus		I. Seftius. Eutyche
	Q. Flavius. Saturninu	S	M. Cornelius. Epaphra		M. Cornelius. Thalamus		T. Flavius. Annianus
	C. Curtius. Ostiensis	S	M. Cypius. Primitiuu	S	M. Cypius. Zofimu	S	L. Vinicius. Protocelus
	M. Publicius. Victo	R	M. Publicius. Eutyches		M. Cypius. Eutyches		L. Valerius. Lucri
	M. Publicius. Adiutor		M. Segulius. Vitali	O	C. Cordius. Fortunatus		T. Flavius. Crescentianus
S	C. Fonteius. Felicissimu	S	M. Æmilius. Datus		Q. Turranius. Datus		P. Acilius. Phœbion...
	T. Freganius. Augustalis. Ivn.		M. Cornelius. Karus		L. Furius. Public. Marcellus		T. Flavius. Annianus. Ivn.
S	M. Marius. Atullu	S	P. Nonius. Marcian	V	C. Volumnius. Successu	S	L. Aurelius. Agatho
S	L. Aurelius. Metiochus		P. Nonius. Charit	O	M. Cornelius. Zoilu	S	L. Aurelius. Vitalio
	P. Aelius. Cornelianus		C. Valerius. Chryfero	S	Q. Fabius. Maximianus		L. Aurelius. Eufra
	P. Aelius. Alexander		Sex. Clælius. Dionysius		M. Antonius. Amyntian		Q. Fabius. Agathobulus
	D. Aufidius. Hyginian	V	M. Æmilius. Datu	S	Q. Lollius. Symbiot	A	Sex. Sextilius. Verus
	M. Cornelius. Vitali	O	M. Mamius. Rufinu	S	P. Petronius. Athenio	
O	M. Cornelius. Celer		M. Volumnius. Felicissim		P. Publicius. Crispinus		M. Curtius. Arria
	M. Cornelius. Fortunat	V	M. Cæcilius. Felicissim		M. Cornelius. Lucrio		M. Lollius. Euhodus
S	M. Cornelius. Hilarian	V	M. Freganius. Augustalis. Ivn.		C. Lecanius. Felicissimus		L. Valerius. Genialis
S	M. Cornelius. Saturnin	V	M. Cypius. Frugtolus		I. Furius. Adiuto	R	P. Cassius. Trophimianus
	M. Publicius. Fructu	S	A. Herenuleius. Philetian. Ivn.		Q. Flavius. Marius. Ivn.		P. Cassius. Agatho
	T. Manlius. Euthiches		Sex. Clælius. Feli	X	C. Cypius. Victor. Ivn		T. Flavius. Loto
	M. Cypiu S. Victorin	V	C. Fonteius. Zofimu	S	L. Ræcius. Secundus		. . . Pubrestutian
R	M. Curtius. Victo	R	M. Annius. Zefirinu	S	L. Artorius. Hilarianus		Sex. Sextilius. Florus. Iulianus
	C. Numitius. Primitibus		M. Annius. Marcianu	S	C. Tuccius. Romanus		M. Cornelius. Valer. Epagathianus
	M. Licinius. Hedianu	S	C. Loren Tius. Fortuna Tianu	S	C. Fabius. Agathobulus		L. Pantuleius Vitalio
inus	C. Iunius. Feli	X	T. Flavius. Eplu	S	C. Furius. Herennianus		M. Cornel. Secund. Valerianus
	T. Ælius. Fortunat	V	T. Flavius. Agrippinus		Sex. Æmilius. Maiu	S	M. Æmilius. Ireneus
S	C. Volumni	V	L. Mucius. Eutyche	S	M. Cypius. Victor		M. Cypius. MenTarcasTos
	. Fortunat	V	L. Vibius. CallicraTes		Q. Clavius. Fortunatus		M. Cypius. . . . atonicus
S	M. Fabius Zoticu	S	L. Octavius. Eufrofinus		D. Octavius. Faustus		C. Furius. erennius
S	M. Publius. Felicissim	V	L. Cornelius. Maiu	S	L. Critonius. Felicissimus		M. . . . enius. Vitanus
S	A. Sergius. Successu	S	C. Curtius. Zenodorus		T. Ælius. Fortunatus. Ivn.		M. F. . . . nius. Reltitutus
R	Q. Septimius. Creteus		C. Ælius. Nepo	S	M. Publicius. Floru	S	M. C. . . elius. Donatus
S	A. Plotius. Herma	D	P. Sittius. Secundu	S	M. Publicius. Glaucus		M. Cypius. Ostiens . . .
	Q. Vlpus. Successu	S	Q. Flavius. Mariu	S	M. Malius. Euthyces		C. Mezaus. Quetilianus
	C. Voltilius. Felicissi	M	Q. Lollius. Fortuna Tus				L. Antonius. Valca + nus

miam. Græci, Εἰς ἄπωμα; Lucianus in Somnio. CATVLO, *patre, filio* } Cicero in Bruto. Q. MV CIO *Mancia* } *Mancia*, gentium Romanarum cognomen, vt Helaiorum, apud Val. Max. lib. vi. cap. 2. & apud Cic. lib. II. de Or. mendose legitur Helmius Mancia. Ex qua postea gente Pertinacem fuisse, antiqui lapidis inscriptio, in Capitolio Romano, perspicue ostendit. Quam ideo volui hic ponere, quod, paucis abhinc annis est reperta, & nondum à quoquam diulgata. Eam autem Roma ad me misit, quo tempore effossa est, in vinea nobilissimi viri Io. Baptistæ Stallæ, Iulius Iacobonius quem, ob miras ingenij suauitates, & ob veterem familiaritatem, antiquarumq. rerum peritiam, vnicè diligo. Heluius quoque Cinna poeta nominatur ab Agellio lib. xix. cap. 13. Ex veteribus libris, alij, Manciniano; alij Numatio: alij, Mancia. Duo, Mancia.

CICERO.

ADmodum autem tenenda sunt sua cuique non vitiosa, sed tantum propria, quo facilius decorum illud, quod querimus, retineatur. sicut enim est faciendum, vt contra naturam uniuersam nihil contendamus; ea tamen conseruata, propriam naturam sequamur; vt, etiam si sint alia grauiora, atque meliora, tamen nos studia nostra nature regula metiamur. neque enim natura attinet repugnare, nec quidquam sequi, quod asequi nequeas. ex quo magis emergit, quale sit decorum illud: ideo quia nihil decet inuita, vt aiunt, Minerva, id est aduersante, & repugnante natura. omnino, si quidquam est decorum, nihil est profecto magis, quam æqualitas uniuersæ vite, tum singularum actionum: quam conseruare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. vt enim

sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne, ut quidam, Græca verba inculcantes, iure optimo rideamur: sic in actiones, omnemq. vitam nullam discrepantiam conferre debemus. atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, ut nonnunquam mortem sibi ipse alius consciscere debeat, alius in eadem causa non debeat. non enim alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Casari tradiderunt. atqui ceteris forsitan vitio datum esset, si se interemissent: propterea quod eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni autem cum incredibilem tribuisset natura gravitatem; eamq. ipse perpetua constantia roborauisset; semperq. in proposito, suscipioque consilio permansisset; moriendum potius, quam tyranni vultus aspiciendus fuit. Quam multa passus est Vlixes in illo errore diuturno, cum & mulieribus: (si Circe, & Calypso mulieres appellanda sunt) inseruisset, & in omni sermone omnibus assabilem se esse vellet: domi vero etiam contumelias seruorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perueniret. at Ajax, quo animo traditur millies operere mortem, quam illa perpeti, maluisset. que contemplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui, eaq. moderari, nec velle experiri, quam se aliena deceant. id enim quemque decet, quod est cuiusq. suum maxime. suum igitur quisque noscat ingenium, aciemq. se & vitiorum, & bonorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus, quam nos, videantur habere prudentia. illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. qui enim voce freti sunt, Epigonos, Medæmq.; qui gestu, Menalippam, Clytemnestram: semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam,

non

non saepe Aesopus Aiacem. Ergo histrio hoc videbit in scena, non videbit sapiens in vita?

EXPLANATIO.

QVO facilius} vnde Horatius:
 Naturam expellas furca licet, vsque recurret.
 NATURAM vniuersam } decorum generale. PROPRIAM
 naturam, } decorum speciale. NATURAE regula metiamur. }
 } metaphora à fabricis. Sic Horatius dixit, Quemque se suo modulo, suoq. pede metiri. SEQVI, assequi } *προπορευομεν*
 INVITA Minerva, } Horatius:

Tu nihil, inuita, dices, facièsve Minerva.

NATURARVM } ingeniorum. M. CATO } de cuius obitu Plur. in eius vita, & in Casare, & in libello, Quod eruditio in principe requiratur, Lucanus lib. ix. Appianus lib. 2. Florus lib. iv. cap. 2. epit. Liu. cxiv. Oros. lib. vi. cap. 16. Eutropius lib. vi. cap. 5. Seneca Suas. vi. & epist. 24. Valer. lib. iii. cap. 2. Agell. lib. xiii. cap. 18. Lact. de falsa Sap. cap. 18. negat Catonem tam ob id necem sibi consciuisse, ut Casaris tyrannidem effugeret, quam ut Stoicorum mandato obtemperaret. Quam verò rectè hoc fecerit, disputa Augustinus lib. i. cap. 13. de Civ. Dei. Maternus olim ediderat tragædiam, Catonis nomine. ALIA ceteri } non idem omnes decet. AT QVI ceteris forsitan vitio datum esset, } eleganter saepe usurpat Cicero. Atque, initio sententiæ. ut lib. iii. Atque, si etiam hoc natura præscribit. Et hoc libro, propè finem: Atque illi, quorum studia, vitaq. omnis in rerù cognitione versata est. Quem ipsum quoque locum, ignoratione Latini sermonis, non defuere, qui mutandum censuerint, reponentes, Atqui, pro, Atque cum sit diuersa vtriusque particularæ significatio, & cum vtraque suum locum obtineat ita aptè, ut extrudi nullo modo debeat. Quod alijs probare exemplis, putidum fortasse videatur. Tres mei libri habent, Atque. Itaque, licet, Atqui, reliquerim, mihi tamen, Atque, magis arridere, lectorem admoceo. non enim simul aptè cohaereat, Atqui, forsitan: cum in altero confirmatio sit, in altero dubitatio. MORIENDVM potius quam tyranni vultus aspiciendus fuit. } ergo hæc scripta sunt Casare mortuo: Ceterum Theocritus aliud sensit, cuius hæc sunt:

Θαρσύν γὰρ φίλος Βασιλ. τὰ χ' αὐτῶν ἵαρετ' ἀμεινον:
 Ἀλλοκε μὲν χ' ὡς Ζεὺς πάλαι ἀθροίθη, ἄλλοκε δὲ ἕτε:
 Ἐλπίδες ἐν Ζωοισιν, ἀέλαπτοι δὲ θάνατον.

Id est: Fidere oportet, amice Batte: cras forsitan melius habebis,
 Nunc quidem Iuppiter claro est aethere, nunc pluit.
 Spes in uiuentibus: sine spe autem mortui.

CIRCE, } Homerus Odyss. i. Hyginus cap. 125. **CALY-**
P50, } Homerus Odyss. p. & i. Hyginus ibidem. **SERVORVM,** } Melanthij. Odyss. p. **ANCILLARVM** } Melanthus.
Odyss. σ. } Quod cupiebat, } cupiebat autem occidere pro-
 cos, & Penelope vxore quiete frui. **Olyss. χ.** } Dict. Cret lib. vi.
AIAX, } Telamonius. exstat Sophoclis tragœdia. De eo
Hom. Ili. σ. } Ouid. xiii. Metam. Hyginus cap. 107. **A CREM** iudi-
 cem } feuerum: non sui nimis amantem. **φιλαυτία** enim abesse
 debet. **EPIGONOS,** } Attij tragœdiam. citatur à Nonio.
MEDVM } Pacuij tragœdiam. Festus, Carilius, Priscianus,
 Nonius. **MENALIPPAM,** } Attij, Festus, Nonius.
CLYTEMNESTRAM, } Attij. Priscianus, Nonius. **AESOPVS** } quem Cicero pronuncians imitatus est. Plut. in vi-
 ta Cic. Macr. lib. iii. cap. 4. Vide Quinctil. lib. ii. cap. de pro-
 noua. concitatioem Roscium, hunc grauiorem dicit. De eius
 luxu vide Plinium lib. x. cap. 51. & lib. xxxv. cap. 12.

CICERO.

AD quas igitur res aptissimi erimus, in iis potis-
 simum elaborabimus. sin aliquando necessitas
 nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenij non erunt: om-
 nis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea,
 si non decorè, at quamminimam indecorè facere possi-
 mus. nec tam est eniten dum, ut bona, quæ nobis data
 non sunt, sequamur, quàm ut vitia fugiamus. Ac dua-
 bus his personis, quas supradixi, tertia adiungitur,
 quam casus aliquis vel tempus imponit: quarta etiam,
 quam nobismetipsis iudicio nostro accommodabimus.
 nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, o-
 pes, eaque, quæ sunt his contraria, in casu sita, tem-
 poribus gubernantur: ipsi autem quam personam ge-
 rere

rere velimus, à nostra voluntate proficiscitur. itaque
 se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad elo-
 quentiam applicant: ipsarumq. virtutum in alia alius
 maualt excellere. quorum veropatres, aut maiores in
 aliqua gloria prestiterunt, eorum pleriq. in hoc gene-
 re laudis student excellere: ut **Q. Mucius P. filius**
 in iure ciuili: **Paulli filius Africanus**, in re militari.
 Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acce-
 perunt, addunt aliquam suam: ut hic idem **Africanus**
 eloquentia cumulauit bellicam gloriam: quod idem fo-
 cit **Timotheus**, **Canonis filius**: qui, cum belli laude
 non inferior fuisset, quàm pater, ad eam laudem do-
 ctrina, & ingenij gloriam adiecit. Fit autem interdù,
 ut nonnulli, omiſſa imitatione maiorum, suum quoddam
 institutum consequantur. maximèq. in eo plerimque
 elaborant ij, qui magna sibi proponunt, obscuris orti
 parentibus. Hæc igitur omnia, cum querimus, quid
 deceat, completi animo, & cogitatione debemus. in
 primis autem constituendam est, quos nos, & quales
 esse velimus, & in quo genere vita. quæ deliberatio est
 omnium difficillima. ineunte enim adolescentia, cum
 inest maxima imbecillitas consilij, tunc id sibi quisq.
 genus ætatis degendæ constituit, quod maximè ada-
 manit: itaque ante implicatur aliquo certo genere, cur-
 suq. viuendi, quàm potuit, quod optimum esset, iudi-
 care. Nam, quod **Herculem Prodicus** dicit (ut est a-
 pud **Xenophontem**) cum primum pubesceret, quod tem-
 pus à natura ad deligendum, quam quisq. viam viu-
 endi sit ingressurus, datum est, exisse in solitudi-
 nem, atque ibi sedentem diu secum, multumque dubi-
 tasset, cum duas cerneret vias, vnã voluptatis, al-
 teram virtutis, vtram ingredi melius esset: hoc **Her-**

culi, Iouis saturo edito, potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur, quos cuique visum est atque ad eorum studia, institutaque impellimur. Plerumque autem, parentum praeceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moremque deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur: quaeque maiori parti pulcherrima videntur, ea maxime exoptant. nonnulli tamen, siue felicitate quadam, siue bonitate naturae siue parentum disciplina, rectam vitae secuti sunt viam. Illud autem maxime rarum genus, eorum, qui aut eccellente ingenij magnitudine, aut praecleara eruditione, atque doctrina, aut utraque re ornati spatium deliberandi habuerunt, quem potissimum vitae cursum sequi vellent, in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne reuocandum. nam, cum in omnibus, quae aguntur, ex eo modo, quo quisque natus est, ut supra dictum est, quid deceat, exquirimus: tum in tota vita constituenda multo est eius rei cura maior adhibenda, ut constare in vita perpetuitate possimus nobismet ipsis, nec in ullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam, utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere vitae, sed natura magis. multo enim est firmitior, et constantior: ut fortuna nonnunquam ipsa mortalis cum immortalis natura pugnare videatur. qui igitur ad naturam suam non vitiosum genus consilium vitae omne contulerit, is constantiam teneat: id enim maxime decet. nisi forte se errasse intellexerit in deligendo genere vitae. quod si acciderit: (potest autem accidere) facienda morum, institutorumque mutatio est. eam igitur mutationem, si tempora adiunxerint, facilius, commodiusque faciemus:

si minus, sensim erit, pedetentimque. facienda: ut amicitias, quae minus delectent, et minus probentur, magis decere. consent sapientes, sensim dissuere, quam repente precipere. commutato autem genere vitae, omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse videamur.

EXPLANATIO.

Q. M V C I V S P. filius } Quintil. lib. XII. cap. 3. Agellius
lib. VIII. cap. 14. P A V L I filius Africanus, } Pauli Æ-
miliij, qui de Perla Macedonum rege, triumphauit. De quo
Velleius lib. II. Eodem, inquit, tempore P. Scipio Æmilianus, vir auitis P. Africani, paternique L. Pauli virtutibus simillimus, omnibus bellis, ac togæ dotibus, ingenique, ac studiorum eminentissimus sæculi sui, qui nihil in vita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, aut sensit. A D D V N T aliquam suam, } contra Homerus

Οἱ πολὺς ἡγαίους, παύσει δὲ γὰρ πατρὸς ἀπέτης.

Et Horatius:

Actas parentum peior auis tulit,

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosiore.

T I M O T H E V S, Cononis filius, } discipulus Isocratis, qui præceptoris æream imaginem dicauit. Cic. de Orat. III. & Plut. in Ciceronis vita. Tam in capiendis verbis hic felix fuit, ut esset pictus dormiens, rete manu tenens, in quod ipsa fortuna verbes coniciebat. rex Atheniensium. Plut. in Apophthem. & Suidas. O B S E V R I S orti parentibus. } vide Valerium Max. lib. III. cap. 4. & Lucianum in Somnio. C O N S T I T V E N D V M est. } vitæ genus consideratè deligendum. I M B E C I L L I T A S consilij, } quæ senum prudentia est regenda: ut alibi dixit. A P V D Xenophontem, } lib. II. Memorabilium. Vide & Fam. lib. V. ep. 12. ad Luceium, Quint. lib. IX. cap. 2. Maximum Tyrium lib. 4. E X I S S E in solitudine, } apud Ter. Simo venit meditatus alicunde ex solo loco: rationem sperat inuenisse se, qua differat filium. Quod ex Menædro sumptum Donatus ait: Cuius hæc sunt, Εὐρησκὸν εἶναι φασὶ τῶν ἡμετέρων, οἱ τὰς ἀρτίους ἀείρουσι.

HERCVLI, *Iouis fatu edito* } vt in fabulis. Plautus Amphitr.
Herculis fabulosam genituram celebrauit. Sapit hoc phrasim
poeticam. Petrus Victorius, vir in litteris summa cum laude
versatus, Var. lect. l. xvii. c. 12. legit, Herculi, Ioue fatu, por,
&c. Cuius coniecturam confirmare videntur veteres libri. nā
septem habent, Herculi, Iouis fatu, pot. Vnus, Herculi, Ioui
fatu, pot. Vnus, Herculi, Iouis nato, p. Quod est glossema ad
Sato. Vnus, Herculi, Iouis fatu audito. Vnus, Herculi, Iouis fa-
tu edicto. Tres, & Tertij faciunt cum in pressa lectione. I M I-
TAMVR, quos cuique visum est, } voluntatis libertas conceditur
nobis ad imitandum. P L E R V M Q V E autem, } sic veteres
omnes libri. Nonius in, Imbuere, Plerique. legisse videtur:
M O R E M Q. } Morefque, apud Nonium. *Morem* id est, confir-
matam consuetudinem. Plutarchus parentum vitam filijs
tamquam speculum propositum vult; in libello de educ. puer.
M A I O R I parti } quam vincere meliorem, ait Liuius. S I V E,
sive sive } recta vitæ via vnde contingat. Alludit ad tria ho-
minum genera, ab Hesiodo nobis proposita. Q V O modo quis
que natus est, } sic nasci poeta verius dicitur, quam fieri. N E C
in vilo officio claudicare. } pro, ne in vilo officio claudicemus.
P O T E S T autem accidere } homines enim sumus: quorum
Errare est proprium. Terent. Adelphis:

Centen' me hominem esse, erraui.

A M I C I T I A magis decere sensum disuere, quam repente preci-
dere. } in Laelio: Tales amicitia sunt remissione vltus cieuan-
das, & vt Catonem dicere audiui, dissuenda magis, quam dis-
cindenda. Diluere, est in decem meis, & Tertij.

CICERO.

SEd, quoniam paulo ante dictum est, imitandos
esse maiores: primum illud exceptum sit, ne vitia
sint imitanda: deinde, si natura non ferret, vt que-
dam imitari possint: vt superioris Africani filius, qui
hunc Paullo natum adoptauit, propter infirmitatem
valetudinis non tam potuit patris similis esse, quam
ille fuerat sui: si igitur non poterit sine causas defen-
sitate, sive populum concionibus tenere, sive bella ge-
rere; illa tamen prestare debebit, quæ erunt in ipsius
potestate, iustitiam, fidem, liberalitatem, modestiam,
sempe-

temperantiam: quo minus ab eo id, quod desit, requi-
ratur. optima autem hereditas à patribus traditur li-
beris, omniq. patrimonio præstantior, gloria virtutis,
rerumque gestarum: cui dedecori esse, nefas, & vitium
iudicandum est. Et, quoniam officia non eadem dis-
paribus ætatibus tribuuntur, aliqd. sunt, inuenum, a-
lia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicen-
dum est. Est igitur adolescentis, maiores natu vereri,
ex hisq. eligere optimos, & probatissimos, quorum
consilio atque auctoritate nitatur. ineuntis enim æta-
tis incertitia, senum constituenda, & regenda prudentia
est. Maxime autem hac ætas à libidinibus arcenda
est, exercendaq. in labore, patientq. & animi, &
corporis, vt eorum & in bellicis, & ciuilibus officiis
viget industria. atque etiam, cum relaxare animos,
& dare se iucunditati volent, caueat intemperantiam,
meminerint verecundæ: quod erit facilius, si eiusmo-
di quoque rebus maiores natu interesse velint. Seni-
bus autem labores corporis: sunt minuendi. exercitatio-
nes animi etiam augenda videtur: danda verò opera,
vt amicos, & iuuentutem, & maxime remp. consilio &
prudentia quam plurimum adiuuent. nihil autem magis
cauendū est senectuti, quam ne languori, desidiæq. se
dedat. luxuria verò cum omni ætati turpis, tu senectuti
foeditissima est. sin autem & libidinum intemperan-
tia accesserit. duplex malum est, quod & ipsa senectus
concepit dedecus, & facit adolescentium impudencio-
rem intemperantiam. Ac ne illud quidem alienum est
de magistratuum, de priuatorum, de ciuium, de pere-
grinorum officiis dicere. Est igitur proprium minus
magistratus, intelligere, se gerere personam ciuitatis,
deberiq. eius dignitatem, & decus sustinere, seruare
leges, iura describere, ea fidei sua comissa meminisse.

Prinatum autem oportet equo, & pari cum civibus iure vivere, neque summissum, & abiectum, neque se efferentem; tum in rep. ea velle, quæ tranquilla, & honesta sint. talem enim & sentire, & bonum civem dicere solemus. Peregrini autem, & incola officium est, nihil, præter suum negotium, agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena esse rep. curiosum. ita ferè officia reperientur, cum quaeretur, quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus. nihil est autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda consiliòq. capiendo servare constantiam. Sed, quoniã decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idq. positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto; (difficilius ad eloquendum, sed satis erit intelligi) in his autem tribus cõtinetur cura etiã illa, ut probe mur ab iis, cum quibus, & apud quos vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam natura ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostrã, reliquãmq. figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu; quæ autem partes corporis, ad naturæ necessitatem datæ, ad spectum essent de formem habituræ, atque turpem, eas contexit, atque abdidit. hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis: ipsiq. necessitati, dant operam, ut quàm occultissimè pareant: quarumq. partium corporis usus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellant; quòd q. facere non turpe est, modo occultè, id dicere obscenum est. itaque nec actio rerum illarum aperta petulantia vacat, nec oratio obscenitate.

EXPLA-

EXPLANATIO.

NE vitia sint imitanda: } D. Hieronymus apol. contra Rufinum ait, magistrorum non vitia, sed virtutes esse imitandas. **H VNC** } de quo sæpe mentionem facimus: vel, propiorem ætati nostræ. **P A V L O** } huc, ait Velleius, Scipionis filium, nihil de paterna maiestate, præter speciẽ nominis, vigoremque eloquentiæ retinuisse. **Q V A M** ille fuerat sui: } sui scilicet patris similis, qui, imperator, post multas in Hispania victorias, occubuit. **C A V S S A S** defenditare, } miti verbo vsus est: pro, Causas agere. nam accusant etiam sæpe oratores. **C O N C I O N I B V S** tenere, } delectare, non tantum docere, & mouere. **B E L L A** gerere: } nã Romana resp. & oratoria facultate, & rei militaris sciẽtia plurimum valuit. **Q V A E** erunt in ipsis potestate, } hinc Plautus:

Ingenio, non ætate, adipiscitur sapientia.

I V S T I T I A M, } quæ suum cuique tribuit. **F I D E M** } doctorum conuentorumque constantiam, & veritatem. **L I B E R A L I T A T E M**, } quæ re, opera, consilio alios iuvat. **M O D E S T I A M**, } quæ modum seruat cum in aliis rebus, tum in opinione de se. **T E M P E R A N T I A M**, } quæ pravis affectibus dominatur. **O P T I M A** autem hereditas à patribus traditur liberis, omniq. patrimonio præstantior, Gloria virtutis, verumq. gestarum: } Fam. lib. II. epist. 16. & in oratione pro domo. Supra etiam dixit: Ad te (loquitur ad filium) hereditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. (Socrates quoque: Περὶ πλείονος σοφου δίδαν κελην. ἢ πλοῦτον μέγαν, ποῖς πασι καταλαττείν. **A D O L E S C E N T I S**, } Vide Val. lib. 2. cap. de inst. ant. & Platonem de Leg. 9. **M A I O R E S** natu vereri, } sic locutus infra: Maximè curandum est, ut eos, quibuscum sermones conferimus, & vereri & diligere videamur. (Socrates: Μάλιστα σοι ὀρέτειν ἤρῳ κῆρος μου, αἰσχρῶν, σφραγισῶν, δικαιοσύνην. **P R O B A T I S S I M O S**, } eos, qui magnæ civium parti probantur. quod non temere fit, nisi virtute excellant. **I N E V N T I S** enim ætatis inscitia, } non differre Inscitiam ab Inscientia, Ciceronis, Cæsaris, Plauti testantur exempla. cur igitur alterum pro altero reponam, cum præsertim omnes libri veteres habeant, Inscitia? **C O N S T I V E N D A**, } quasi firmada, & stabilienda. **H A E C** atas à libidinibus arcenda est, } ratio adolescentiæ laudabiliter traducenda. **E X E R C E N D A** in labore, } hinc Comicus:

Nulla adeo ex re fit, atque ex nimio orio.

PATIENTIA } Virgilius:

Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferēdo est.

Et: O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem:
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

IN bellis, & ciuilibus officiis } belli, domique: & in patria
armis tuenda, & in pacata administratione. VIGEA T indu-
stria. } vt patriæ, & omnibus prodesse & possint, & velint.
RELAXARE animos, } quos tanquam arcus intentos habue-
runt. SI eiusmodi rebus maiores natu interesse velint. } Arist. Pol.
lib. 7. cap. 12. Η δὲ ἐν ἑσθλαῖς μείζων τῶν ἀρχόντων παρ' αὐτοῖς, μέγιστος ἰμ-
ποεῖ τὴν ἀλλοθιν αἰδέσθαι, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. Et Quinctilianus
lib. 1. cap. 3. SENIBVS autem &c. } Agellius lib. 2. cap. 14.
LIBIDINVM intemperantia } Cato maior ob senilem la-
sciuiam malè audiuit: & L. Lucullus post bellum Mithridati-
cum parum honorifico Xerxis togati eulogio fuit ornatus,
&, ex philtro amafij, errore mentis affectus. DVPLEX ma-
lum est, } senex in luxuria dupliciter peccat, primum re, deinde
de exemplo. DE priuatorum, de ciuium, } Sunt, qui legant,
De priuatorum ciuium. Idque in vno meo veterè reperitur.
Cicero tamen mox hæc distinguit. SERVA RE leges, } quarum
præsidio ciuitates reguntur. IVRA describere, } nam re-
ctè apud eos agitur, apud quos maiorum instituta retinentur.
Hinc illud Ennii:

Moribus antiquis stat res Romana, virisque.

Et Xenophon: Πᾶσαι μεταβολαὶ τῶν πολιτείων θανατοῦ εἶνεσι. Id est:
Omnes mutationes rerum publicarum sanguinolentæ.
AEQV O, & pari iure } nam potentiores, & tenuiores con-
iuncti esse debent in rep. gerenda. In hanc sententiam So-
phocles: Πῆρς τὸν ἔχοντ' ὁ εὐθύνος ἔπειτα, καί ται σμικροὶ μέγαλον χρόνιος
σφαλερῶν πύργου ῥύμα πέλονται: ματα ἰδο μέγαλον βασιὸς ἀριστ' ἀν καὶ μέγας
ἔρθοντ' ὑπὸ σμικροτέρον. Id est: Inuidia diuites infestatur:
quamuis pauci sine magnis mœnia malè defendant. tenuis
enim à magnis, & magnus à paruis optimè sustentatur. NE-
QVE summissum, & abiectum, neque se effertentem. } id est, qui im-
perare pariter, obædirēque, cum opus sit, possit. nam hoc est
boni ciuis, vt ait Aristoteles. FORMOSITATE, ordine, orna-
tu } Ambrosius de Off. lib. 1. cap. 19. Formositate: nam Grator
est pulchro veniēs è corpore virtus. AD actionem apto. } id est,
ad eam rem, quæ agitur. DIFFICILIVS ad eloquendum, }

ob Latini sermonis inopiam. SATIS erit intelligi } septem
libri mei, Satis facillè erit intelligi: ex quibus quattuor verba
inuertunt. CVM quibus, & apud quos viuamus. } In vndecim
est, Quibuscum, apud quosque viuamus. VNUS, Cùm qui-
bus, apud quos viuamus. VNUS, A quibus, apud quosque viu-
amus. Tertij, Probemur iis, quibuscū apud quosque viuamus.
Alius, Cùm quibus, apud quosque viuimus. PRINCIPIO,
&c. } corporis humani formam honesta specie natura exor-
nauit. FORMAM figuram, } vide Nonium Marcellum. AT-
QVE turpem, } ita duo ex meis. Reliqui, & Tertij, Atque for-
mam. Quidam reponit, Atque fœdum. QVI sana mente
sunt, } nam impudentia omnium rerum pessima est. Fam.
lib. 5. epist. 12. Qui semel verecundia fines transierit, eum bene,
& nauiter oportet esse impudētem. Xenophon, Η ἀναρχω-
τία μεγίστη ἡ γρημὸν ἐπὶ πάντας τὰ ἀρχὰς εἶναι δοκεῖ. Id est, Nihil æquè
ad omnem turpitudinem videtur impellere, atque impudentia.
QVOD Q. facere nō turpe est, } quia naturale, & necessariū.

CICERO.

NEC verò audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt
Stoici pene Cynici, qui reprehendunt, & irri-
dent, quod ea, quæ turpia re non sunt, verbis flagitio-
sa dicamus: illa autem, quæ turpia sint, nominibus ap-
pellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re
turpe est, sed dicitur non obscene: liberis dare operam,
re honestum est, nomine obscenum. pluræq. in eam sen-
tentiam ab eisdem contra verecundiam disputantur.
Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod ab-
horret ab ipsa oculorum, auriumq. comprobatione, fu-
giamus. Status, incessus, sessio, accubatio, vultus, ocu-
li, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in
rebus duo sunt maxime fugiēda, ne quid effeminatū,
aut molle: aut, ne quid durum, aut rusticum sit. nec ve-
rò histriōnibus, oratoribusque concedendum est, vt ijs
hæc apta sint, mihi dissoluta. scemicoruna quidem mos

tantam habet à veterè disciplina verecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne, si quo casu euenierit, ut corporis partes quadam aperiantur, adspiciantur non decorè. nostro quidem more cum parentibus puberes filij, cum soceris quidem generi non lauuantur. retinenda est igitur huius generis verecundia, præsertim natura ipsa magistra, & duce. Cum autem pulcritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem. Ergo & à forma remoueatur omnis viro non dignus ornatus, & huic simile vitium in gestu, motuque caueatur. nam & palæstrici motus sæpe sunt odiosiores, & histrionum nonnulli gestus ineptis non vacant: & in utroque genere, quæ sunt recta, & simplicia, laudantur. Forma autem dignitas, coloris bonitate tuenda est: color, exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia, non odiosa, neque exquisita nimis, tantum quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda vestitus, in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. Cauendum est autem, ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum sunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant: quod assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes, atque exanimationes incidamus, & si attentos animos ad decori conseruationem tenebimus. Motus autem animorum duplices sunt, alteri cogitationes, alteri

appe-

appetitus. cogitatio in vero exquirendo maximè versatur: appetitus impellit ad agendum. Curandum est igitur, ut cogitatione ad res quam optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus. Et, quoniam magna vis orationis est, eademque duplex, altera contentionis, altera sermonis: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, senatus, sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur, persequatur etiam conuiuia. contentionis præcepta rhetorum sunt, nulla sermonis. quamquam haud scio, an possint hæc quoque esse, sed discipulum studiis inueniuntur magistri: huic autem qui studeant, sunt nulli: rhetorū turba refert omnia, quamquam, quæ verborum, sententiarumque, præcepta sunt, eadem ad sermonem pertinent. sed, cum orationis indicem vocem habeamus: in voce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suavis: utrumque omnino à natura petendum est: verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio præse loquentum, & leniter. Nihil fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum, quamquam erant litterati: sed & alij, hi autem optimè uti lingua Latina putabantur. sonus erat dulcis: litteræ neque expressæ, neque oppressæ: ne aut obscurum esset, aut nimis putidum, sine contentione vox nec languens, nec canora. vberior oratio L. Crassus, nec minus faceta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. sale verò conditus, & facetijs Casar, Catuli patris frater, vicit omnes: ut in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum, sermone vinceret. In omnibus igitur his elaborandum est, si in omnibus, quod deceat, exquirimus. Sit igitur hic sermo, in quo Socratici maximè excellunt, lenis, minimèque pertinax:

infit in eo lepos. nec verò, tamquam in possessionem suam venerit, excludat alios: sed, cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudine nonnumquam utendū puet. ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seruis severitatem adhibeat: si iocosis, leporem. in primis provideat, ne sermo vitium aliquod indicet inesse moribus. quod maximè tum solet enenire, cum studiosè de absentibus, detrahendi causa, aut perridiculum, aut senere, maledicè, contumeliosè que dicitur.

EXPLANATIO.

CYNICI, } ignominia cognomen, ἀπό τῆ κινωῆς, quia, obuios quoque admonendo allatrare verius, quam alloqui, soliti sunt: vel quòd in proptulo cum coniugibus, canum more, coire, ipsis mos fuit. Horum impudentiā accusat **D. Augustinus** lib. 14. cap. 20. de Civ. Dei, & ad Valeriū lib. 1. cap. 21. contra Iulianum Pelagianum libro 4. cap. 15. **Lactantius** lib. 3. cap. 15. **Lucianus**. **STOICI** *pene Cynici*, } vide epistolam, cuius initium est, Amo verecundiam, **Fam.** lib. 9. **NOMINE obscenum**. } cum eius operæ nomen dicitur, epist. 22. lib. 9. **Fam.** **OCVLOREM, auriumque** } de Orat. 2. & **Plut.** in Timæo. **OSTRO quidem more** } **Valerius lib. 4. cap. 1.** **PUBERES filij**, } de Or. lib. 2. & **Plut.** in Catone censorio, **Capitolinus** in Gordiano, **Hesiodus**. In Oratione pro **Cluentio**: Quod si potuisset honestè scribere, se in balneis cum id ætatis filio fuisset, non prætermisisset. **VENVSTATEM muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem.** } **Sall.** **Ingrutha**: Munditia mulieribus, viris labor convenit. **Cic.** de nat. de. 2. Venustatem magis à Venere, quam Venerem à Venustate nominatam credit: Venerem autè, quòd ad eam omnia veniant. **VIRO non dignus ornatus**, } hinc **Diogenes Cynicus** adolescenti composito, quippiam roganti, non prius se affirmavit responsum, quam apertè exploraret, vir ne esset, an mulier. **COLOR exercitationibus corporis**. } **Quintilianus** li. 12. Et **acertos**, exercitatione constringere, & augere vires, &

colorem trahere, naturale est. **Caussas reddit Aristoteles** in **Probl. sect. ult. probl. 3. 4. & 5.** **POMPARYM ferculis** } **Horatius** **Sat. lib. 1. Sat. 3.**

--Sæpe velut qui

Currebat fugiens hostem, per læpe velut qui

Iunonis sacra ferret.

Vide Adagia, **Iunonium ingredi**. **EXANIMATIONES** } **pavoris comites**. **Pavor** autem sapientiam omnem ex animo expectorat. **ET si attentos animos** } **Euripides**:

Μεχθὲν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας ἄτυχεῖν.

MAGNA **in orationis**, } **Euripides**, **τὴν πρῶτὸν τύραννον ἦν ὀρεγῶν** appellat. **Vide Cic.** in **libris de Oratore**, **Senecam** **Ep. lib. v. ep. 38** & **Isocratem** in **Nicocle**, & in **Panegyrico**. **QVAM** **haud scio, an possint hec quoque esse** } **Plutarchus** in **Symposiacis** hoc confirmat: **Ομιλητικὸς ἔδεν ἢ πον ἢ διακριτικὸς ὀρήτωρ καὶ συμβουλευτικὸς. αἱ γὰρ ἔξεις ἔχουσι καὶ διακρίσεως, καὶ συμπεφορέας, καὶ ἀπολογίας πλείους δὲ τῶ ἐπιμνῆν χάριθ, καὶ τῶ φέρην.** **Et: Ανδράταις, μέλλουσας τὸ ἀπὲ τῶ: ἡμιλίας διακρίσειν ἔχουσι, πρῶτὸ καὶ χάρις αἰμα τοσσούτ.** **DISCENTIVM studij** } quia honos alit artes. **RHETORVM turba** } de horum officio **Quintilianus** lib. 2. cap. 1. & 5. De ijs scripsit **Suetonius Tranquillus**. **Eos olim vrbe pulsos**. scribit **Agellius** lib. xv. cap. 11. **QVAE** **verborum sententiarumq. etc.** } de **Orat. III.** **Omnis** ex re, atque verbis constat oratio. neque verba sedem habere possunt, si rem subtraxeris: neq; res lumen, si verba submoveris. **Quintilianus** lib. x. cap. 1. **ORATIONIS indicem vocem** } de voce **Cic.** de **Orat. III.** ad **Herennium III.** **Quintilianus** lib. 11. **VIT** **Clara sit**, } vt exaudiatur, & facis intelligitur oratio. **λεῦκος**: cui contraria **Fusca**, apud **Quintilianum**. **VIT suavis**: } quæ leuet audiendi fastidium. **IN caulis**, } & patre, & filio. de **Orat. III.** & in **Bruto**. **EX VISITO iudicio vti** } esse eruditos præ ceteris. **NIMIS pudicam**. } quod fastidium pareret audienti. **L. CRASSI**, } de **Oratore**, & in **Bruto**. **SOCRATICI** } ex quibus **Xenophon**. **INSIT in eo lepos**. } lib. 11. de **Orat.** **TAMQVAM in possessionem suam venerit**, } de **Orat. II.** In possessione iudicij, ac defentionis meæ. **Et**: In suo regno. **Proverbiū Sapit. Si seruis, severitatē adhibeat: si iocosis, lepore**. } **Isocrates** quoq; τὸ ὅτι τοῖς γελοῖσι σπουδαῖζεν, καὶ ἀπὲ τῶ σπουδαῖα τοῖς γελοῖσι χέριν, improbat. **Ne sermo vitium aliquod indicet inesse morib.** } **Euripides**

ripides queritur, quòd

Οὐδ' εἰς χαρῶν ἰμπέφυκε σάμας πρὸς
 ἢ χρεῖ τὸν ἐσθλὸν τὸ κακῶ δειδύναι.

Plutarchus Symposiacoṅ lib. 3. nar. rat. Simonidem poetam hospiti cuidam, in conuiuio accumbenti, & cum nemine colloquenti, dixisse: Si stultus es, sapienter facis: si sapiens, stultè, nam in scitiam celare præstat. **STVDIO SE** } dedita opera. **DE absentibus**, } nam inter præsentēs linguæ mutuo metu continentur, vt ait Tacitus. Terentius: Qui, quæ voluerit, dixerit, ea, quæ non volet, audiet. Isocrates quoque: Οἱ ἀπαίδευτοι οὐκ ἂν τοῖς λόγῳ λυπήσων, τοῦτοις πολλὰ μὲν αὐτοῖς ταῖς ἔργῳ μεγάλας τὰς τιμωρίας ἰδοῦσιν. **DE TRAHENDI causa**, } ad imminuendā alterius existimationem, aut gratiam. **PER ridiculum, aut fenerè**, } siue ioco, siue serio.

CICERO.

Habentur autem plerumque sermones aut de domesticis negotiis, aut de rep. aut de artium studiis, & doctrina. danda igitur opera est, vt, etiam si aberrare ad alia cœperit, ad hæc reuocetur oratio: sed vtrumque aderunt res. neque enim iisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animaduertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habet, & vt incipiendæ ratio fuerit, ita sit desinendi modus. Sed, quo modo in omni vita rectissime præcipitur, vt perturbationes fugiamus, id est motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic eiusmodi motibus sermo debet vacare: ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignauia, aut quid tale appareat. maximeque curandum est, vt eos, quibuscum sermonem conferimus, & vereri, & diligere videamur. obiurgationes etiam nonnumquam incidunt necessaria: in quibus vtendum est fortasse & vocis contentione maiore, & verborum grauitate acriore. Id æquèdum etiam

etiam, vt ea facere ne videamur irati, sed, vt ad vrendum, & secundum, sic nos ad hoc genus castigandi raro, inuitiq. veniamus, nec vumquam, nisi necessario, si nulla reperietur alia medicina: sed tamen ira procul abst. cum qua nihil rectè fieri nihil consideratè potest. Magna autem parte, clementi castigatione liceo vti, grauitate tamen adiuncta, vt seueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Atque etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est, ipsius causa, qui obiurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen grauitatè retinere, iracundiam repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fuerit, ea neque cōstanter fieri possunt, nec ab ijs, qui ad sunt, approbari. Deforme etiam est, de se ipso predicare, falsa præsertim, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum. Et, quoniam omnia persequimur, volumus quidem certè: dicendum est eti im, qualem hominis honorati, & principis domum placeat esse. cuius finis est usus: ad quem accommodanda est adificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatisque diligentia. Cn. Octauio, qui primus ex illa familia cōsul factus est, honori fuisse accepimus, quod præclaram adificasset in Palatio, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgo viseretur, suffragata domino, nouo homini, ad consulatum putabatur. hanc Scaurus demolitus, accessionem adiunxit adibus. itaque ille in suam domum consulatum primus attulit: hic, summi, & clarissimi viri filius, in domū multiplicatā non repulsam solum retulit, sed ignominiam, & calamitatem. ornāda est enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota

querenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. Et, ut in ceteris habenda ratio non sui solum, sed etiam aliorum, sic in domo clari hominis, inquam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum cuiusque generis multitudo, adhibenda est cura laxitatis: aliter ampla domus de decori domino saepe fit, si est in ea solitudo, & maxime, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim, cum à praterentibus dicitur:

--ò domus

Antiqua, quam domino dominaris dispari. quod quidem, his temporibus, in multis licet dicere. Cauendum est etiam, praesertim si ipse adifices, ne extra modum sumptu, & magnificentia prodeas. quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiosè enim plerique, praesertim in hac parte, facta principum imitatur: ut L. Luculli, summi viri, virtutem, quis? quam multi villarum magnificentiam imitari sunt? quarum quidem certè est adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus: eademque mediocritas ad communem usum, cultumque vita referenda est. Sed hac haecenus.

EXPLANATIO.

DOMESTICIS negotiis, } de quibus Xenophon in Oeconomico. DE rep. } de qua Plato, & Cicero. DE artium studiis, } ut Ciceronis libri de Oratore, & Gorgias Platonis. ABERRARE } minus cautè. VTCVMQVE adierunt res. } aut ego hebes planè sum, aut hic locus mendo vacat. quod satis ostendunt ea, quæ sequuntur. Habenda est, inquit, rerum ratio. non enim ij, qui audiunt, iidem rebus delectantur, aut, si delectantur, non omni tempore: aut, si omni tempore, non similiter. huiusmodi igitur si res adierunt: ut res se dabant: opera dàda non erit, ut ad eas, aberrare si cœperit, oratio reuo-

reocetur. Nam, quod alij, veterum librorum testimonio, verbum, Res, delent: ego, omnium meorum, & Tertij, testimonio, idem verbum, comprobante sententia, retineo. IISDEM de rebus, } septem iidem rebus. NE c omni tempore, } nam alias aliter affecti sumus. Homerus, quem Cicero vertè:

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse Iuppiter auctiferas Iustrarit lampade tectas.

NEC similiter } alij magis, alij minus. ANIMADVERTENDVM &c. } modus in sermone. DESIDENDI modus. } ne audias, Manum de tabula. SED, quo modo } sic emendauit, ex vet. vndecim, & Tertij. antea. Quoniam. IRA exsistat: } emineat, appareat, animaduertatur. CVPIDITAS aliqua, } praua scilicet & iniusta. PIGRITIA, } fuga honesti, & necessarii laboris. I GNAVIA, } timidus, & degener animus, honesta pericula reformidans. VERERI, } ne superbi, & impudentes. DILIGERE } ne barbari, & inhumani existimemur. OBIVRGATIONES } Plautus Trinummo: Næ amicam castigare ob meritam noxiam, immane est facinus, verum in astate necessarium. Vide Plut. de discrimine adulatoris, & amici. Homerus quoque Il. A.

Αγαθὴ δὲ παρρησία ἐστὶν ἐταίρου.

NECESSARIAE } ob hominum iniuriam, & petulantiam. VT eas facere ne videamus. irati, } malè alij negantem particulam tollunt, quæ est in omnibus meis. Notant autem illud Isocratis in Nicoclem: Ποῖτοι μὲν μὲν μετ' ὀργῆς: ὀδρεὶ δὲ τοῖς ἀλλοῖς, ὅταν σοὶ κακὸς ᾖ. Et Quintilianum aiunt dicere, Oratorem irasci non decere, simulare non decedere. VT ad vrendum, & secundum, } Ouidius: Metam. I.

Cuncta prius tentanda: sed immedicabile vulnus Easè recidendum est, ne pars sincera trahatur.

RARO, } si licebit. nam crebro peccantes crebro etiam puniendi. Euripides Hippolyto:

Ολοσθε μισῶν δ' ὕποπτον ἐμπλοσθησομαι

Γυναῖκες: οὐδ' εἰ φησὶ τις μ' αἰεὶ λόγειν.

Αεὶ ἴδω οὖν πως εἰσὶ κακῆναι κερκαί.

INVITIO } nobis enim ipsis, & aliis molesti sumus. SED tamen } Tamen, dicit, quia repetit idem, quod dixerat, Ea facere ne videamur irati. IRA procul ab sit, } Virg.

--Furor, iraque mentem

Præcipitant.

Vide Cic. ad Q. Fr. lib. I. epist. 3. *MAGNA* autem parte, }
ita veteres omnes libri, & Tertij: duobus exceptis, in quibus,
Magna ex parte, quod minus probo. potius legi posset, si mu-
tationi locus datur, cum alijs, Magnam partem. de quo lo-
quendi genere alibi diximus. *SEVERITAS* adhibeatur, } con-
trà Horatius:

--ridentem dicere verum

Quid vetat? --

Et Perſius:

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Narrat, & admissus circum præcordia ludit.

CONTUMELIA repellatur. } conuiuia indigna homine
ingenuo. nam, qui quid gessit, quod minus deceat, si repre-
hendatur, non ægre ferre debet. Sophocles:

Ουκ ἐς ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἐπι καλᾶ.

Et Euripides:

Ἐπεὶ ἐτόλμαστέ μὴ δίκαια, γὰρ οὐδὲ καὶ τὰ μὴ φίλα.

GRAVITATEM retinere, } in quo maximo nobis ad-
iumento sunt litterarum studia.

Euripides:

Τὰς ἐμφύτους, ὀρθῶς τε παρὰ γέρας φρένας
Οὐδὲ εἰς ἐπιπέρας κακῶς ἐξαρτάνειν.

Idest: Natura inlitam, & probè firmatam prudentiam,
nullum tempus impellit ad delinquendum: improbitati au-
tem nihil deest præter occasionem.

AB ἴς, qui adſunt, approbari. } Ab, non est in decem meis, &
Tertij, in vno superadditum. Probari, in sex, & Tertij. *FALS*
presertim, } quid autem magis vanum? Plutarchus in libro
περὶ τῶ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἐν ἐπιθῆνας, ait, suarum laudum comitem
esse aliorum reprehensionem, & inanis lætantia finem igno-
miniam. *MILITEM* gloriosum. } Thraſonem Terentianum,
& Pyrgopoliniceam Plautinum. *OMNIA* } quæ ad officio-
rum rationem pertinent. *VOLVMVS* quidem certè: } arro-
gantiam vitat. in quam incidit, qui profitetur, vt ait Isocra-
tes, τὸ μὴδὲν παρελιπεῖν τῶν ἐνόντων ἐν τοῖς πείρημασι, nihil omit-
tere eorum, quæ rebus insunt. *CN. OCTAVIO*, } consuli
cū Torquato, anno ab v. c. DXXXIX. in Palatio, } quo loco
nunc sunt horti Farnesiani, Palatini quoque diēti: Dictum
autem à Palanto, vrbe Arcadiæ, vnde Euander venit. *NOVO*
homini, } nouum dicit, cuius familia fuerat à Numa ciuitate
donata:

donata: sed ideo noua, quòd antè id tēpus nullū magistratum
populi suffragio datum gesserat. *SCAVRVS* } cuius do-
mus in Palatio quoque fuit. De eius magnificentia vide Plin-
ium lib. 36. cap. 15. *ACCESSIONE* m adiunxit adibus. }
ædes suas, domum Cn. Octauij demoliendo, maiores effecit.
PRIMVS attulit: } ita emendauimus, ex omnibus antiquis
libris. antea, Intulit. *REPVLSAM* } in petitione consularis.
atque etiam de ambitu damnatus est. vide epist. ad Q. fra-
trem. *IGNOMINIAM*, } nam, L. Sullæ in Sicilia quæ-
stor, repetundarum damnatus. *CALAMITATEM*, } quia
suapte sponte exfulauit. *DIGNITAS* domo, } dignitas, id-
est, ornamentum, *EX domo dignitas tota* } idest, nominis exi-
stimatione. *HABENDA ratio non sui solum, sed etiam aliorum*, }
Euripides:

Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πλάσι πέρυσι ἀνὴρ.

Idest: Vir bonus alijs est natus.

-- ὁ domus.

Antiqui, quàm domino dominari dispari. } ex vetere poetâ.
Est autem, O domus, senarij finis. integer verò senarius, id,
quod sequitur. Quòd autem verborum ordinē mutauimus,
fecimus id auctoritate adducti veteris libri Cardinalis opti-
mi, liberaliūmq. omnium disciplinarū intelligentia ornatissi-
mi, litteratorūmq. Mæceratis. *GVLIELMI SIR-*
LETTI: & alterius Iulij Galli, Romani, ipsa præsertim cō-
probate ratione metri. In decē meis antè, Quā, legitur, Heu:
in duobus est, Et heu, quàm & c. in Tertij, Et quàm & c. Domi-
nare, in quinque, & Tertij. In tribus, & Tertij, Quā disp. domi-
nare domino. Cic. Phil. 2. O recta ipsa misera, quàm dispari
domino. quāquam, quo modo iste dominus: sed tamen quàm
à dispari tenebantur. *IN multis licet dicere* } in multis Cæsaria-
nis, Pæapeianas ædes, nullo alio, quàm victoriæ, iure, habitā-
tibus. occupauit autē ipſius Pompeij Magni domum M. An-
tonius, qui postea III. vir fuit. Phil. 2. Eas voces, In multis, alijs
sine causa delēt. sunt quidem in omnibus meis libris, & Ter-
tij. in tribus, In multos. *MVLTVM mali etiam in exemplo est.* }
hinc distichon illud Cræcum:

Σώματα πολλὰ πρέφειν, καὶ δώματα πολλὰ ἀνεγείρειν,
Ἀτρεπτος εἰς πένιν ἐστὶν ἐτοιμοτάτην.

Idest: Multas ædificare domos, & pascere multos.

Est ad pauperum semita certa quidem.

Ædificiorum frugalitatem in Milciade, & Aristide laudat Demoit. Olinth. I II. L. LV C V L L I. *summi viri virtutem* } vide Plutarchum, in eius vita, Cic. in Acad. & pro lege Manilia, Velleium Paterculum lib. 2. epit. Liu. xcv. & xcv. Florum lib. 3. cap. 5. Appianum in Mithridatico, Orofium lib. 6. Q V A M multi } Tertij liber, Ad quàm multi. Quod si recipiatur, mutandum erit in At. V I L L A R V M magnificentiã } de Luculli hortis sumptuosissimis Plutarchus. Eius in ædificando profusionem vide apud Varr. de re rust. I II. I M I T A T I I sunt? } Sunt, abest à duobus veteribus libris, & Tertij.

C I C E R O.

IN omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius: deinde, ut animaduertatur, quanta illa res sit, quam efficere velimus: neu minor, neve maior cura, & opera suscipiatur, quàm causa postulet: tertium est, ut caueamus, ut ea, quæ pertinent ad liberalem speciem, & dignitatem, moderata sint. modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. horum autem trium præstantissimum est, appetitum obtèperare rationi. Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum est. hac autem scientia continetur ea, quàm Cræci εὐταξία nominant, non hanc, quam interpretamur modestiam: quo in verbo modus inest, sed illa est εὐταξία, in qua intelligitur ordinis conseruatio. itaque, ut eandem nos modestiam appellemus. sic definitur à Stoicis, ut modestia sit scientia earum rerum, quæ aguntur, aut dicuntur, loco suo collocandarum. itaque videtur eadem vis ordinis, & collocationis fore. nam & ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis, & accommodatis locis:

locis: locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt. tempus autem actionis opportunum, græcè εὐκαιρία, Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia hac, quam interpretamur ita, ut dixi, scientia sit oportunitatis idoneorum ad agendum temporum. sed potest eadem esse prudentia definitio: de qua principio diximus: hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & harum similibus virtutibus quaerimus. itaque, quæ erant prudentia propria, suo loco dicta sunt: quæ autem harum virtutum, de quibus iam dudum loquimur, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscumque vivimus, nunc dicenda sunt.

E X P L A N A T I O.

PRÆSTANTISSIMUM } nam est veluti causa efficiens eorum, quæ sequuntur. V T eandem nos modestiam appellemus, } Scientiæ definitio. P O T E S T eadem esse prudentiæ definitio. } non prorsus. prudentiæ enim definitio latius, quàm ad locum, tempusve se extendit, ut quæ in vniuersum de rebus bonis, & malis iudicat.

C I C E R O.

Talis est igitur ordo actionum adhibentibus, et, quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint apta, & inter se conuenientia. turpe est enim, valdeque vitiosum, in re seuera conuiuio dignum, aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, eum haberet collegam in pratura Sophoclem: hinc de

communi officio cōuenissent: & casu formosus puer prae-
 teriret, dixissetque Sophocles, ò puerum pulchrum,
 Pericle, prætorem, Sophocle, decet, non solum manus,
 sed etiam oculos abstinentes habere. atque hoc idem
 Sophocles, si in athletarum approbatione dixisset, ius-
 ta reprehensione caruisset. tanta vis est & loci, & tē-
 poris. ut, si quis, cum caussam sit acturus, in itinere,
 aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid
 aliud attentius cogitet, non reprehendatur: at, hoc i-
 dem si in conuiuio faciat, inhumanius videatur insci-
 tia temporis. Sed ea, quae multum ab humanitate di-
 screpant, ut si quis in foro cantet, aut si qua est alia
 magna peruersitas, facile apparet, nec magnopere ad-
 monitionem, & praecepta desiderant: quae autem par-
 ua videntur esse delicta, neque à multis intelligi pos-
 sunt, ab his est diligentius declinandum. ut in fidibus,
 aut in tibis, quamuis paulum discrepent, tamen id à
 sciente animaduerti solet. sic videndum est in vita, ne
 forte quid discrepet: vel multo etiam magis, quo ma-
 ior, & melior actionum, quam sonorum, concentus est.
 itaque, ut in fidibus musicorum aures vel minima sen-
 tiunt: sic nos, si acres, ac diligentes iudices esse volu-
 mus, animaduersoresque vitiorum, magna intelligen-
 mus saepe ex paruis. ex oculorum obtutu, superciliorum
 aut remissione, aut contractione, ex maestitia, ex hila-
 ritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex conten-
 tione vocis, ex summissione, ex ceteris similibus fa-
 cile iudicabimus, quid apud eorum fiat, quid ab offi-
 cio, naturaq. discrepet. quo in genere non est incom-
 modum, quale quodque eorum sit, et ex aliis iudicare:
 ut, si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. fit enim
 nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quam

in nobismetipsis, si quid delinquitur. itaque facillimè
 corriguntur illi in discendo, quorum vitia imitantur
 emendandi causa magistri. Nec verò alienum est, ad
 eligenda, quae dubitationem afferunt, adhibere doctos
 homines, vel etiam usu peritos, & quid his de uno
 quoque genere officij placeat, exquirere. maior enim
 pars eo ferè deferri solet, quò à natura ipsa deducitur.
 in quibus videndum est, non modò, quid quisque lo-
 quatur, sed etiam, quid quisque sentiat, atque etiam,
 qua de causa quisque sentiat. ut enim pictores, & ij,
 qui signa fabricantur, & verò etià poeta suum quisque
 opus à vulgo considerari vult; ut, si quid reprehensum
 sit à pluribus, id corrigatur; hiq. & secum, &
 cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic alio-
 rum iudicio permulta nobis & facienda, & non facien-
 da, & mutanda, & corrigenda sunt. Quae verò mo-
 re aguntur, & institutis ciuilibus, de his nihil est praeci-
 piendum. illa enim ipsa praecepta sunt: nec quemquã
 hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Ari-
 stippus contra morem, consuetudinèq. ciuilem fece-
 rint, locutivè sint, idem sibi arbitrentur licere. magnis
 illi, & diuinis bonis hanc licentiam assequebantur.
 Cynicorum verò ratio vota est eijcienda: est enim ini-
 mica verecundiae, sine qua nihil rectum esse potest, ni-
 hil honestum. Eos autem, quorum vita perspecta in
 rebus honestis, atque magnis est, bene de rep. sentien-
 tes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut
 imperio affectos, obseruare, & colere debemus. tribue-
 re etiam multū senectuti, cedere iis, qui magistratura
 habebunt, habere delectum ciuis, & peregrini: in ipso
 quoque peregrino, priuatimne, an publicè venerit: ad
 summam (ne agam de singulis) communem totius

generis hominum conciliationem, & consociationem colere, tueri, seruare debemus.

EXPLANATIO.

APTA, } connexa, coherentia, colligata. Virgilius:
--vbi maximus Atlas

Axem humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

TVRPE est enim, } contra, ait Cicero, 2. de Orat. peccare, si quis tragicæ in nugis agat. **P**ERICLES, } Anaxagoræ physici auditor. Hoc autem dictum non Pericli, sed Isocrati, Plutarchus tribuit in ipsius Isocratis vita. Vide & Plut. in Pericle, & Valer. lib. IV. ca. de Cōtinentia. **O** puerum pulchrum, } Agellius lib. XV. cap. 12. scribit, Gracchum, ex Sardinia reuersum, cum pudicitiam suam censoribus commendaret, pueros eximia facie ante se steterisse negasse. **S**I in athletarum probatione dixisset, } nudis enim corporibus athletæ certabant, ut, si viderentur robusti, à prætoribus probarentur. Antiqui libri sex, & Tertij, Probatione. **I**USTA reprehensione caruisset. } nam oratio actioni fuisse consentanea. **T**ANTA vis est & loci, & temporis. } ut nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. **I**n conuivio } vnde lex illa, ἢ πῖσι, ἢ ἀμῖσι, Aut bibe, aut abi. **S**I quis in foro cantet, } quo modo Lyeurgus furorem simulauit. **V**T in fidibus } aptissima comparatio. nam vita hominum æquiuoca est. **O**CVLORVM obrutus, } nam oculi sunt in amore ducēs. & vultus tacitus est animi sermo. vide Cic. in Pisonem, & Agellium lib. XIII. cap. 24. **S**VPERCILLIORVM aut & c. aut & c. } vide Plin. lib. XI. ca. 36. **Q**VID aptè eorū fuit, } Martialis:

Cirne ruber, niger ore; breuis pedes; lumine læsus:

Rem facis egrégiam, Zoile, si bonus es.

Ex alijs iudicare, } Terent. Heaut. act. I. sc. 2.

Scitum est, periculum ex alijs facere, tibi quod ex usu fiet.

Plautus: Feliciter is sapit, qui periculo alieno sapit.

Horatius: Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Tibullus lib. III. --felix, quicumque, dolore

Alterius, disces posse carere tuo.

MAGIS in alijs carnamus, quam in nobismet ipsis, si quid delinquitur. } Horatius:

Cum

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,

Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

VT enim pictores, } maxime Apelles. vide Plinim lib. XXXV. cap. 10. Hinc illud, Ne sutor ultra crepidam. **S**IGNA fabricantur, } ita est in veteribus septem, & Tertij. **E**T verò etiam poeta } omnes veteres. Et veri etiam poetæ. Tertij excepto. **A** pluribus, } Euripides:

Ὅσον μίας χεῖρος ἀδελφῆς μὲν ἔχει οὐρανὸς εἰς ἀνὴρ ἐπὶ πῶδ' ὀπᾶ.

Idest: Vt vnus manus infirma pugna est, sic vnus vir non omnia videt.

SI c aliorum iudicio } modo ijs probari velimus; &, quid alijs de nobis existiment, non contemnamus. **S**O CRATĒS, aut **A**ristippus } hoc est, incorruptissimus quisque. **M**AGNIS, & diuinis bonis } virtutibus excellentibus, eruditione eximia. **C**YNICORVM } quorum princeps Diogenes. **T**RIBVERE etiam multum senectuti, } propter vsum rerum, ætate partum: & quod iunioribus parentum loco sint. **C**E DERE ijs, qui magistratum habebunt; } & propter potestatem, & propter publicam auctoritatem, qua est inferior priuata cuiusque dignitas. **H**ABERE delectum ciuis, & peregrini; } nam erga ciues officiosi esse debemus, peregrini autem sunt honore afficiendi. **P**RIVATIMNE, an publice venerit; } nam, si legatus, maior ei tribuendus est honor. legati enim iure gentium sacrosancti. de quibus supra à nobis est dictum.

CICERO.

IAM, de artificijs, & quaestibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hæc fere accepimus. Primum improbantur ij quaestus, qui in odia hominum incurrunr, ut portitorum, & feneratorum. illiberales autem, & sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum opere, non quorum artes, emuntur. est enim in illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercatur à mercatoribus, quod statim vendant. nihil enim proficiunt, nisi admodum mercantur.

Nec verò quidquam est turpius vanitate: opificesque omnes in sordida arte versantur. nec verò quidquam ingenuum potest habere officina: minimeq. artes probande, que ministræ sunt voluptatum: ceterisq. lanis, coqui, sartores, piscatores, ut ait Terentius: adde his, si placet, unguentarios, saltatores, totumq. ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris utilitas queritur, ut medicina, architectura, ut doctrina rerum honestarum: hæ sunt ips, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est: sin magna, & copiosa, multa undique apportans, multisq. sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda: atque etiam, si satiata questu, vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, sic ex ipso portu se in agros. possessionesq. contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. de qua quoniam in Catone Maiore satis multa dicimus, illinc assumes, que ad hunc locum pertinebunt. Sed ab aliis partibus, que sunt honestatis, quemadmodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, que honesta sunt, potest incidere sepe contentio, & comparatio, de duobus honestis virum honestis: qui locus à Panætio est pretermisus. nam, cum omnis honestas manet à partibus quatuor, quarum una sit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligendo officio sæpe inter se comparentur, necesse est. placet igitur, aptiora esse natura ea officia, que ex communitate, quam ea, que ex cognitione, ducantur. idque

hoc

hoc argumento confirmari potest, quòd, si contigerit ea vita sapienti, ut omnium rerum affluentibus copiis ditetur, quamvis omnia, que cognitione digna sunt, summo otio secum ipse consideret, & contempletur, tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem videre non possit, excedat è vita. Princèpsq. omnium virtutum est illa sapientia, quam σοφίαν Greci vocant. prudentiam enim, quam Greci σπουδαίον dicunt, aliam quamdam intelligimus, que est rerum expetendarum, fugiendarumque scientia: illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarum, atque humanarum scientia: in qua continetur deorum, & hominum communitas, & societas ipsorum inter ipsos, ea si maxima est, ut certè, necesse est, quòd à communitate ducatur officium, id esse maximum. etenim cognitio, contemplatioque nature manca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea verò actio in hominum cõmodis tuendis maximè cernitur. pertinet igitur ad societatem generis humani, ergo hæc cognitioni anteponenda est. atque id optimus quisque re ipsa offendit, & indicat. quis est enim tam cupidus in perspicienda, cognoscendaque rerum natura, ut, si ei, tractanti, contemplantique res cognitione dignissimas, subito sit allatum periculum, discrimenque patriæ, cui subuenire, opitularique possit, non illa omnia relinquat, atque abiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, studiis, officiisque scientia preponenda esse officia iustitia, que pertinet ad hominum utilitatem: qua nihil homini debet esse anti-

quius.

EXPLANATIO.

LIBERALES } libero homine non indigni. **SORDIDI** } seruales. **IN odia hominum incurunt,** } Aristoteles πῶν ὀδολοσταινὴν dignam odio dixit, lib. i. Pol. cap. 7. **Εὐλογοῦντα μισῶται ἢ ὀδολοσταινὴ.** & C. **PORTITORVM,** } Charontem Portitorem Tibullus appellat:

Tendimus huc omnes: omnes expectat auarus

Portitor, & Stygiæ nauita puppis aquæ.

E T feneratorū. } sic quinque veteres libri. Tres, Aut. **Quinque,** & **Tertij,** Vt. **Vnus** non habet. **SORDIDI quasi mercenariorum** } Ar. lib. Pol. i. cap. 7. **Τεῖρον ἢ μισθωρία,** & C. **TVRPIVS vanitate.** } mendacio. **Homerus:** Κακὸν δ' ἀνεμῶλια βάζειν. **Turpius vanitate: opificisq. omnes:** antiquus liber, **Turpius vanitate opificum,** qui omnes. **Nec verò** } Nec enim, octo libri, & **Tertij.** **QVIDQVAM ingenium** } vnus, **Ingenui.** **OFFICINA:** } vnus, **Opificina:** quo verbo vsus est & **Plautus Mil. glorioso:** Si in ea opificina nesciam aut mala esse, aut fraudulenta. **CETARIJ,** lanij, coqui, factores, piscatores, } In **Terentio** ita legitur:

Concurrunt læti mi obuiam cupedinarij omnes,
Cetarij, lanij, coqui, factores, piscatores.

Cetarij: Cetarij sunt, ait **Donatus,** qui cete, id est magnos pisces venditant, & bolonas exercent. **Nonius** vero sic: **Cetarij,** genus est piscatorum, quod maiores pisces capit: dictū ab eo, quod **Cete** in mari maiora sunt piscium genera, quod **Virgilius,** **Immania cete.** **Varro** ἰνῶδε σταλίων: **Nō** animaduertis cetarios, cūm videre volunt in mari thunnos, ascendere in malum altè, vt penitus per aquam perspiciant pisces. **Lanij:** Donato, qui laniant pecora: vnde & **Lanistæ** dicti, qui laniantis præsumt gladiatoribus. Sic & **Macellum** à mactandis pecoribus dictum. Ex quo **Seneca** lib. x. epist. **Lignum,** quod ad emundanda obfcena, adhærente spongia, positum est, totum in gula farfit, & præclusis faucibus, spiritum emittit. **Festus:** **Factores,** nomenclatores, qui clam velut infarcirent nomina salutatorum in aurem candidati. **Factores:** Donato, qui infitia, & farcimina faciunt. **Piscatores:** eadem, qui recentem piscem præbent.

Cetarij, lanij, coqui, factores, piscatores: **Plautum** videtur imitatus **Terentius,** eius hæc sunt, **Trinummo:**

Le. quid factum est eò?

St. Co-

St. Comesium, expotum, exfutum, elotum in balneis, **Piscator,** pistor abstulit: lanij, coqui, **Holitores,** myropolæ, aucupes. confit cito, **Quati tu** obijcias formicis papauerem.

Vt ait Terentius: } **Eunucho.** act. 2. sc. 2. **VNGVENTARIOS,** } hos vrbe expullos à **Lacedæmonijs,** scribit **Seneca** nat. quæst. lib. iv. **Nominantur** & **Vnguentarij** in veteribus lapidibus.

Romæ, apud **Atilium Delphinium**

FAVSTVS. PO

INSTITOR. VNGVEN

Venusij, Apulæ opidi in Templo **Anunciatae.**

CL PHI
LARGYRO. VN
GENTAR IO
ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT

SALTATORES, } scenicos. **TOTVMQ. ludum talarū.** } de talorum iactu quædam dixit **Pater Fam.** lib. i. ep. 7. **Sed** plura **Thomas Leonicus** in dialogo, quem hæc de re scriptit. **DOCTRINA rerum honestarum:** } id est, munus docendi honestas artes. Ita in lib. de Sen. **SATIATA quasi,** } nam cupiditatis sitis inexplibilis. **VEL contenta potius,** } correctio oportuna. Hinc **Lucanus:**

Semper inops, quicumque cupit.

NIHIL est agricultura &c. } Hinc **Horatius:**

Beatus ille, qui, procul negotijs,

Vt prisca gens mortalium,

Paterna rura bobus exercet suis,

Solutus omni fenore.

Et **Virgilius:**

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolas.

NIHIL homine libera dignius. } Tertij liber, Nihil ho-
mine, nihil libero dignius. VNA } prudentia. ALTERA }
iustitia. TERTIA } fortitudo. QUARTA } temperan-
tia. PRINCEPS } omnium virtutum est illa sapientia, quam
σοφία Graeci vocant. } Plato: Η σοφία πάντων ἀρετῶν μέγιστον μέρος.
Sapientia omnis virtutis maxima pars. PRUDENTIAM }
In Rhetoricis: Prudentia est rerum bonarum, & malarum, &
vtrarumque scientia. Et apud Platonem inducitur ἡγεμονία τῶν
ἀρετῶν σοφία τελευτά. RERVM est diuinarum, atque humanarum sci-
entia. } Tull. 4. ET ENIM cognitio, } Plato Prudentiam ius-
titiæ expertem Calliditatem esse dicit. Vide & Senecam
lib. 2. de beata vita. SI nulla actio rerum consequatur. } virtus
enim in actione consistit. DINUMERARE stellas, } vt Eu-
doxus Cnidius. METIRI mundi magnitudinem, } vt Archi-
medes: qui, in cōmuni periculo, suis pulueribus fuit intentus.

CICERO.

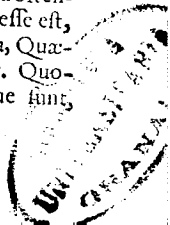
AT que illi, quorum studia, vitæq; omnis in rerum
cognitione versata est, tamen ab augendis homi-
num utilitatibus, & commodis non recesserunt. nam
& erudierunt multos, quo meliores ciues, utilioresque
rebus & suis & publicis essent: vt Thebanum Epa-
minundam Ixys Pythagoreus, Syracusum Dionem
Plato, multiq; multos, nosq; ipsi, quidquid ad rem at-
tulimus, (si modo aliquid attulimus) à doctoribus,
atque doctrina instructi ad eam, & ornati accessimus.
neque solum viui, atque presentes studiosos discendi
erudiuunt, atque docent, sed hoc idem etiam post mor-
tem monumentis litterarum assequuntur. nec enim
locus vllus prætermisus est ab iis, qui ad leges, qui ad
mores, qui ad disciplinam reip. pertineret, vt otium
suum ad nostrum negotium contulisse videantur. ita
illi ipsi, doctrina studijs, & sapientia dediti, ad homi-
num utilitatem suam sapientiam, prudentiam, intel-
ligentiamq;

ligentiamque potissimum conferunt. Ob eam etiam
causam, eloqui copiose, modo prudenter, melius est,
quam vel acutissime sine eloquentia cogitare: quod
cogitatio in se ipsa vertitur: eloquentia vero comple-
ctitur eos, quibuscum cōmunitate iuncti sumus: atque,
vt apium examina non, singendorum fauorum causa,
congregantur, sed, cū congregabilia natura sint, sin-
gunt fauos: sic homines, ac multo etiam magis, natura
congregati, adhibent agendi, cogitandiq; sollertiam.
itaque, nisi ea virtus, quæ constat ex hominibus tuen-
dis, id est ex societate generis humani, attingat rerum
cognitionem: soliuaga cognitio, & ieiuna videatur:
itemq; magnitudo animi, remota cōmunitate, con-
iunctioneq; humana, feritas sit quedam, & immani-
tas ita fit, vt vincat cognitionis studium cōsociatio
hominum atque cōmunitas. Nec verum est, quod
dicitur à quibusdam, propter necessitatem vitæ, quod
ea, quæ natura desideraret, consequi sine alijs atque
efficere non possemus, iccirco vixtam esse cum hominibus
cōmunitatem, & societatem: quòd, si omnia nobis,
quæ ad victum, cultumq; pertinent, quasi virgula diui-
na, vt aiunt, suppeditarentur, tum optimo quisque in-
genio, negotijs omnibus omisissis, totum se in cognitione,
& scientia collocaret. non est ita. nam & solitudinem
fugeret, & socium studij quereret; tum docere tum dis-
cere vellet. tum audire, tum dicere. Ergo, omne officium
quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem
tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod
cognitione, & scientia continetur.

EXPLANATIO.

THEBANVM *Epinundam* } Plutarchus in Pelopida
 LYSIS *Pythagoreus*, } Lyſim Pythagoræ ipſius diſci-
 pulum fuiſſe oftendunt Cicero lib. iii. de Orat. Aemilius Pro-
 bus, aut quiſquis eſt in Epaminunda, Pauſanias, Plut. de muſi-
 ca, Dio Chryſoſtomus in oratione inſcripta, Recuſatio ma-
 giſtratus, Laërtius D. Hieronymus apologia 2. in Ruſinum.
 SYRACVSIVM *Dionem* } Plut. in Dionæ, Laërtius in Platone.
 MVLTIQ. *multos*; } vt Periclem Anaxagoras, Alcibiadem So-
 crates, Thimotheum, & alios principes viros Iſocrates, Afri-
 canum Panætius, Auguſtum Athenodorus. **A B IJS**, } à Pla-
 tone. hęc enim, non Lyſim, ſignificat. **E L O Q V I** *copioſe*, } e-
 loquentia copioſa vel egregijs cogitationibus præſtat. **M O D O** *prudenter*, } vide præſationem Tuſc. i. **C O G I T A T I O**
in ſe ipſa vertitur: } de Finibus iii. Sola ſapientia in ſe tota con-
 uerſa eſt. **A P V M** *examina* } Apium, eſt in vno meo, & Ter-
 tij libro, Sic, Ciuitatium, in vetere inſcriptione, Firmi, in Pi-
 ceno, quam in Orthographia mea poſui ad, Accius, & apud
 Annæum Cornutum ad Italicum de Virgilio lib. x. vt eſt apud
 Carifium: Iamq̄. exemplo tuo etiam principes ciuitatium, &
 poëtæ incipient ſimilia fingere. Et, Hereditatium, in antiqua
 inſcriptione, Romę, in ædibus Atilij Delphinij, in Orthogra-
 phia, ad, Britannia. Ceruicium, Radicum, apud Carifium. De
 apibus Ariſt. de hiſt. anim. lib. i. cap. i. & lib. 9. cap. 40. Plin. lib.
 ii. cap. 5. & 6. Virg. lib. iv. Georg. Varro de re ruſt. lib. iii. cap.
 16. Columella lib. x. Palladius lib. i. cap. 37. lib. v. ca. 8. Didymus
 apud Conſtantinum Cæſarem lib. xv. cap. 3. **A G E N D I**, *co-
 gitandiſq̄. ſollertiam*. } dubium non eſt, quin hæc tota corrigendi
 ratio, quæq̄. in ea collocatur induſtria, ad ſententiam refera-
 tur. propterea inſpiciuntur, examinanturque veteres libri, qui
 ſi quando accidit, vt omnes cum ſententia pugnent, vtri me
 parti adiungam, non equidem ambigam. illa enim domina-
 tur, hi quodammodo ſeruiunt. Comparat Cicero cum api-
 bus homines. ipſa comparatio, niſi fallor, legendum oftendit,
 Agendi, cogitandiſque, non, Agendi, congregandiſque. Apes,
 inquit, non ideo congregantur, vt ſingant fauos, ſed, cum illis
 natura dederit, vt ſponte congregarentur, iam congregatæ
 fauos ſingunt. eadem natura tribuit hominibus, vt, nulla ad-
 hibita ſollertia, congregarentur: qui deinde, iam congregati,
 eam ſollertiam, qua vti antea non ſunt, adhibent ad agen-
 dum, & cogitandum. Quæ duæ res ad vitam rectè inſtituen-

dam neceſſariæ ſunt. Et hoc ipſum ſpectat ad illud, quod ſu-
 prædictum eſt, de eloquentia, & cogitatione. Vt enim cogita-
 tio ſine actione inanis eſt, ſic actio, quæ cogitatione caret,
 ad temeritatem plerumque delabitur. Ergo homines, natura
 congregati, & agunt & cogitant: vt apes, natura congregatæ,
 in ſingendis fauis operam, induſtriãque ſuam ponunt. **Q U O**
 ſpectat illud ſupra: Virtutiſ laus omnis in actione conſiſtit:
 à qua tamen ſæpe fit intermiſſio, multique dantur ad ſtudia
 reditus: tum agitatio mentis, quæ nunquam acquieſcit, poteſt
 nos in ſtudijs cogitationis, & ſine opera noſtra, continere. Fru-
 ctus igitur congregatarum apum ſunt faui; hominum con-
 gregatorum eſt actio, & cogitatio. Nam, ſi Congregatio-
 nem, putes eſſe congregationis fructum, inanis erit ſermo,
 & abſurdus. aliud enim certè, præter ſeipſum, congregatio
 ſpectat. Locus ex Ariſt. ſumptus videtur. Nam Polit. i. *ἀισθη δὲ,
 inquit, πολιτικὸν ὁ ἀνθρώπος ζῶν πέρας μελιτῆς καὶ πάντων ἀγελῶν
 ζῶν μέλλον διλον. οὐδὲν γάρ, ὡς φασὶν, μέλιτος ἢ φασεὶ ποιεί.* **A T T I N**
G A T *rerum cognitionem*; } id eſt, niſi ſtudium ſocietatis cum
 rerum cognitione coniungatur. **R E M O T A** *communitate*, }
 duo mei, & Tertij, Comitæ, nouem, Coitate. **Q V A S I** *vir-
 gula diuina*, } Satyram hanc inſcriptione Varro compoſuit.
Virgula diuina: citra noſtram operam. **E R G O**, *&c.* } duo-
 bus propoſitis honeſtis, concludit hic, vtrum honeſtius. **E L**
L V D *ſoſitum &c.* } Platonis reſp. notat, quæ laxior eſt multo,
 quam deceat. **S V N T** *enim quedam ita ſæda, partim ita flagitioſa*; }
 Partim modò pro aduerbio, modò pro nomine, id eſt Alia vel
 Alij, nominandi, aut accuſandi caſu, ex vi, naturæque propin-
 qui verbi, vſurpari ſolere, vel pueri ſciunt. Nec verò, alterum
 interdum omitti, ignorare multos arbitror. Si omittatur ſe-
 cundo loco, damni ſententia nihil facit: pendet enim à pri-
 mo: aut habet aliquod nomen: vt Salluſt. Iugurtha: Vibes par-
 tim vi, alias voluntate, imperio ſuo adiungit. Et: Centuriones,
 duceſq̄. turmarum partim, vti tranſfugerent, corrumpere, alij,
 ſigno dato, locum vti deſererent. Et: Partim conſeji ſibi, alij
 ex partium inuidia pericula mententes. Et: Ille probare par-
 tim, alia abnuere. Et: Partim vi, alia metu, aut præmia oſten-
 tando, auertere ab hoſtibus. Si omittitur primo neceſſe eſt,
 vt eius loco nomen aliquod ſententiæ ſeruiat, vt, Alia, Quæ-
 dam, denique quod liber nomen. Vt liber de Leg. Quo-
 rum ſcelere religiones tum proſtrata, afflictaque ſunt,

partim ex illis distracti, ac dispersi iacent. Et Sallustius, in oratione C. Cottæ: Quorum alia toleravi, partim repuli, deorum auxilijs, & virtute mea. Et hoc loco. Hæc iam scripseram, admonitus à viri docti annotatione. Sed, inspectis libris veteribus, sententiam mutare sum coactus. nam duodecim ex eis, & Tertij habent, Sunt enim quædam partim ita fœda, partim ita flag. Vnus, Sunt enim quædam partim ita fœda, quædam partim ita flag. Vnus, Sunt enim partim ita fœda, partim flag. *Fœda: crudelia.* Lib. II. Victoriæ fœdiorem dixit. **Q V I S Q V A M** } septem libri. **Quis.** Vnus, **Quis sapiens.** Duo, **Quisque.** Duo, **Quisquam.** Vnus, & Tertij non habet. **N E C resp. quidem** } Tertij liber, **Ne resp. quidem.** Vnus, **Nec res quidem publicæ.** **Pro se** } Vnus, **Propter se.** **S E D hæc commodius se res habet,** } Hoc, sex libri. **Sed & hæc,** quattuor. **N O N potest accidere tempus,** } alij delent, **Tempus:** nec tamen sententia lucri quidquam facit, ego conseruo, nec de sententia quidquam detraho. nitor etiam auctoritatē veterum omnium librorum: quorum auctoritatem tam parvi pendi à doctis viris miror: nitor consuetudine Latini sermonis, est enim illud simile, vt omittantur alia multa, ad Appium: **Nollem accidisset tempus,** in quo peripicere posses, quanti te, quanti Cn. Pompeium, quanti Brutum facerem. **S A P I E N T E M.** } quasi dicat, in puerilem ætatem, aut muliebre m fœxum fortassis iniuriæ istæ caderent. **Q V O D cuique sit præponendum,** } Quid, in vno, & Tertij. **G R A D V S officiorum,** } de gradibus officiorum Agellius lib. v. cap. 13. **P R I M A,** } *dys immortalibus: secunda, patria; tertia, parentibus;* } Cicero lib. I. de rep. apud Nonium, Antiquus. Sed, quoniã, plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quàm si quis, vt aiunt, creauerit: maior ei profecto, quam parenti, debetur gratia. De Fin. Decet cariorē esse patriam nobis, quàm nosmetipsos. Et I. in Catil. Patria mihi vita mea multo est carior. Sallustius Iugurtha: Nam vi quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est. Cui simille illud, apud Cic. Fam lib. I. ep. 9. Id iubet idem ille Plato, quem ego auctorem vehementer sequor. tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferre oportere. Platonis autem loci duo sunt alter v. de Legibus: **Πατρίδος ἢ οὐσος τῆς χώρας θεωρεῖται ἀντὶν δὲ μείζωνας, ἢ μητέρας παιδῶν.** Alter in Critone:

H αὐτός

Ἡ οὕτως εἰ σφόδρα, ὥστε λέληθε σὲ, ὅτι μὴ εἶς τε, καὶ πατὴρ, καὶ ἄλλων προσόντων ἀπάντων τιμωτέρον ἐστὶν πατὴρ, καὶ σεμνότερον, καὶ ἀγιώτερον, καὶ ἐν μείζονι μοῖρα καὶ παρά θεῶν, καὶ παρά ἀνθρώποις πῶς νόον ἔχουσι. καὶ σεβέσθαι δὲ, καὶ μάλλον ὑπέκειναι, καὶ ὑποπέπειν πατέρωδε χαλεπώνουσαν, καὶ ἢ πατέρα, καὶ ἢ πείθειν, ἢ πείθην αὐ καλεῖσθαι, καὶ παρῆεν ἐάν τι προσέπῃ παθεῖν, ἢ λυχρῶν ἀγόντα: ἐάν τετυπείσθαι, ἐάν τεδύδωται, ἐάντε εἰς πόλεμον ἀγῆν τραχιστόντων, ἢ ὑποδουλόκων, ποικίλα ταῦτα, καὶ τὸ δυνάμιον οὕτως ἔχει. καὶ οὐχ ἑσπεκτεῖν οὐδέ ἀναμνητέον, οὐδέ λειπτόν τι πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖσιν, ἐν διαφορησίαισιν, καὶ ταυταχρῶ πεινυτέον, ὅ ἀν ἐλευνὴ ἢ πόλις τε, καὶ ἢ πατὴρ, ἢ πείθειν αὐ πῶς, ἢ τὸ διαχρῶν πείνυσε. βιάζεσθαι οὐχ ὅσον οὔτε μητέρα, ἢ οὔτε πατέρα, πολὺ ἢ τούτων ἐπὶ ἢ πῶν τιμω πατέρωδε. Et in ep. ad Dionis propinquos: **Πατέρα ἢ, ἢ μητέρα, οὐχ ὅσον ἢ οὐκ ἑσπεκτεῖν οὐδέ ἀναμνητέον, οὐδέ λειπτόν τι πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖσιν, ἐν διαφορησίαισιν, καὶ ταυταχρῶ πεινυτέον, ὅ ἀν ἐλευνὴ ἢ πόλις τε, καὶ ἢ πατὴρ, ἢ πείθειν αὐ πῶς, ἢ τὸ διαχρῶν πείνυσε. βιάζεσθαι οὐχ ὅσον οὔτε μητέρα, ἢ οὔτε πατέρα, πολὺ ἢ τούτων ἐπὶ ἢ πῶν τιμω πατέρωδε.** Et in ep. ad Dionis propinquos: **Πατέρα ἢ, ἢ μητέρα, οὐχ ὅσον ἢ οὐκ ἑσπεκτεῖν οὐδέ ἀναμνητέον, οὐδέ λειπτόν τι πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖσιν, ἐν διαφορησίαισιν, καὶ ταυταχρῶ πεινυτέον, ὅ ἀν ἐλευνὴ ἢ πόλις τε, καὶ ἢ πατὴρ, ἢ πείθειν αὐ πῶς, ἢ τὸ διαχρῶν πείνυσε. βιάζεσθαι οὐχ ὅσον οὔτε μητέρα, ἢ οὔτε πατέρα, πολὺ ἢ τούτων ἐπὶ ἢ πῶν τιμω πατέρωδε.**

P R I M A, secunda, tertia, } officia. **A Panætio est, vt supra dixi, peritermissus.** } nimis tu quoque gloriam amas, Cicero noster: **supra hoc aduersus Panætium iterans.**

m 3

A R G V M E N -
T V M L I B R I
S E C V N D I .

QUARTUM officij primus liber ostendit. sunt enim quattuor virtutes: unde, quidquid honestè agitur, aut cogitatur, emanat. Ortu inuenio, distributum et officium in duas partes: quarum altera decus, honestatèmq. spectat, altera vitæ commoda, copias, opes, facultates. Earum partem queritur in prima, non modo honestum in quo differat à turpi, verum etiam, duobus propositis honestis, vtrum honestius: in altera similiter, non modo quid utile, quid inuotile, sed etiam, duobus propositis utilibus, vtrum utilius: quam quidem duorum honestorum, duorumque utilium comparationem Panætius omisit. De honestatis parte dictum est superiore libro: de vitæ commodis, eoque, quod utile vocatur, hoc altero libro disputatur. Postremo tertij libri questio est, de eligendi iudicio, cum honestum, & utile ita pugnant inter se, ut quasi laboret animus, ancipiti distractus cura cogitandi, de quo Panætius cum se scripturum esse promississet, nihil tamen scriptum reliquit. Sed, utilium duo genera cum sint, multitudinis vnum, quæ sensu saepe mouetur, alterum paucorum, qui cum ratione deliberrant: secundus liber non, ut multitudo, secernit vtile ab honesto, sed, ut pauci, totum in virtute constituit:

virtutis

virtutis autem hoc docet esse proprium, ea sequi, quibus hominum studia hominibus adiungantur. quidquid enim vel in priuatis rebus, vel in rep. expetimus, id consequi, si diligamur, facillimum est. at ipsum, diligere, propterea non contingunt omnibus, quia non omnes iusti, fidi, liberales, mansueti, faciles existimantur. quibus virtutibus fortitudo, temperantia, earumque verum, quibus excellunt pauci, si adiungitur praestantia: tum, praeter priuatam benevolentiam, exoritur gloria: qui publicus amor est, cum fide, & honore coniunctus. Ea nascitur ex multis rebus: in quibus cum nonnullae sint, pro quibus curas, labores, pericula suscipimus: & in ijs cum sit nihil ipsa patria carius, aut amabilius: ideo bellica virtus, quæ publica comoda tuetur, & auget, primum aperit aditum ad eam gloriam, quæ non angusti continetur finibus, sed per omnes gentes pro beneficij magnitudine disseminatur. quæ si occasio non adest: non enim semper bella geruntur: illa quidem numquam deest, ut cum omnibus modeste, cum parentibus pie, cum nostris ita viuamus, ut eos diligere videamur. Et quoniam virtutem parit imitatio: non minimam laudem affert adolescentibus consuetudo clarorum virorum: quorum similes fore putantur, si cum ijs saepe sint, eorumque sermonibus omissa rerum inanium, turpiumque cura, precipue gaudeant. Valet autem vel maxime ad conciliandos animos comitas, affabilitasque sermonis: sed nihil admirabilius eloquentia, praesertim si sit in oratione mista modestiae grauitas. Atque hac adolescentibus, illa precipiuntur viris, ut beneficentiam, & liberalitatem delectu personarum habito, exerceant, vel pecunia, vel, si res non suppetat, opera, & industria. quæ ratio laudabilior est. quod enim sumitur ex arca, cum eo, quod accipitur à virtute, conferendum non est. Sed, quod pecunia

a 4

fit, in eo modum, qui referatur ad facultates, adhiberi oportet: ne, nimio largiendi studio, fons liberalitatis exhauriatur; & quæ virtus est, diu virtus esse non possit. Quo ex genere largitio quedam, quam parit ambitio, pro ratione temporum non reprehenditur: cum in populum ideo munera. conferuntur, ut ab eo magistratus impetrentur. illa verò melior existimatur impensa, quæ ad usum reip. pertinet, ut in muris, naualibus, portibus, aquaeductibus. Maxime verò laudatur hospitalitas: est enim decori, & ornamento non ijs modo, quorum domus hospitibus patet, verum etiam reip. Iam illud valde cauendum, ne quid in beneficijs dandis contra æquitatem r.ing. pub. contendatur: neve, dum alios iuuare volumus, offendamus, aut eos, quos non debemus, aut eos, quos non expedit. nam & laudis fundamentum iniustitia est: & in alijs decet consulere, ne nos ipsos negligamus. Et, quoniam patriæ potissimum nascimur: copia queratur earum rerum, quas illa desiderat: idq. dum fit, opera detur, ut omnis pellatur auaritiæ suspicio, & priuata laus cum reip. commodo coniungatur. Extrema est in ijs, quæ ad utilitatem pertinent, valetudinis, & pecuniæ curatio. quorum illa sustentatur primum notitia sui corporis: deinde obseruatione eorum rerum, quæ aut prosint, aut obsint: tertio loco, continentia in victu omni, atque cultu: quarto, prætermittendis voluptatibus: postremo, scientia, consilioq. medicorum. Pecunia verò queri debet iis rebus, vnde abest turpitudinis, conseruari diligentia, & parcimonia. Atque hæc de utilitatibus. quæ si concurrant, ut vel externa comoda cum corporis, vel corporis cum externis, vel ipsa inter se corporis, aut externa cum externis comparentur: non dubium est,

quin

quin maior utilitas minori sit anteponenda, cum eo tamen, ut ab honesto numquam declinetur. quæ ratio senem Caronem adduxit, ut fenerationem, licet quæstuosissimam, damnaret. Hæ sunt quasi vitæ quedam, quibus ad id, quod ita utile est, ut honestum idem sit, peruenire licet. nam, qui ab honesto utile secerant, primum res à natura copulatas opinionis amore diuellunt: deinde, contra quàm opinantur, nec ipsi sibi consulunt, nec bene de humano genere merentur.

S E C V N D V S

C I C E R O N I S
O F F I C I O R V M

L I B E R

*Ad Christiana vitæ normam
examinatus.*

H O N E S T A S, de qua libro primo disputatum est, quem fructū parit? beatam vitam, idest, eam, quæ casibus non subiacet humanis, nec vlla terminatur die, sed æterna cæli præmia consequitur: eaque dum spectat hominum iudicia, mercedemque contemnit: nec tamen ea, quam sequuntur homines, quam ipsa non desiderat, gloria, & laude caret. ea seruit bonorum commodis, miseretur egētium, in exercenda caritate testem non quarit: tribuere se quæ tribuat aliis, non sua putat: sed quæ acceperit à Deo.

Honestas in quo sita? in contemplando, & agendo, idest in scientia, & iustitia. scire oportet, quid agas, & agere, quod scias. cuius enim stultitiæ est, id agere, quod nescias? cuius desidii, id scire, quod non agas? vitium in utroque, sed eo maius in posteriore. quod inscientiæ culpa excusatione aliqua non caret: scientia si peccat, idest si à iustitia disjungitur, quò se tueatur, non habet.

bet. O præclaram, salutarémque vocem summi Creatoris nostri, sapientissimi magistri. quid ait de scientia? Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum. De iustitia verò: Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorē, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Dicit aliquis: Hæc quoque Stoici viderunt: nec Peripatetici prorsus ignorarunt. Cæca prorsus videri philosophia potest, quæ viderit in vmbra imaginem aliquam honestatis. at prophetæ, multo antè philosophorum ætatem, alij obscurius, alij clarissimè, quænam esset honesti vera forma, patefecerunt. Dauidis quidem testimonio nihil illustrius. Beatus homo, inquit, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum. De iustitia, quæ in agendo consistit, clamat idem, & præcipit: Beatus vir, qui miseretur, & commodat. Et infra: Disperfit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in æternum.

Honestas in omni vitæ statu, omnique re, pariter elucet. Secunda sint omnia, non extollitur: aduersa, non affligitur. voluptatem, diuitias, honorem contemnit: dolorem, egestatem, exsulum non extimescit. in se enim ipsa sua ponit omnia, & illud sæpe reminiscitur: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Et illud: Beati estis, cum vobis maledicent, & persequentur. Cum quibus concinit Euangelium: Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis. Quæ si attendamus: nec caritatem Isaac, nec exsulum Iacob, nec

seruitutem Ioseph malum putabimus.

Sed virtutes aut à natura proficiuntur, vel si absit disciplina: quod paucis admodum contigit, aut ab imitatione, sapientiumque virorum consuetudine sumuntur. exemplis abundant sacræ litteræ. ex quibus vt pauca delibentur, Iesus Nave, ille, ille vir, quem rerum gestarum gloria ad cælum extulit, qui cum in pugna stare solem iussisset, mortalis hominis iussu stetit sol, nū à Moyse latere iuuenis vnquā discessi? Abraham Loth proficiscentem non deseruit. Helix comes fuit Helifeus, Paulo Silan, Timotheus, Titus. quibus alij addi possunt. nā exemplis diuites sumus, spiritu pauperes.

Queritur in officiis, quibus rebus cōparetur, augeaturq. pecunia. quorum? nam beata vita diuitiis non eget. Regnum Dei pauperum esse, docet Euangelium. Et Apostolus: Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta. opponuntur enim vt contraria, diuitem sibi esse, pauperem Deo: diuitem Deo, pauperem sibi. Quæ si quis rectè distinguit, viuet in æternū.

Et, quoniam de vtili disputatio est, scire oportet, vtilium duo esse genera, vnū ex multitudinis opinione, alterum è sapientum sententia. Vulgo quæ ad victum, & cultū, quæ ad copias, facultates, opesq. pertinent, ea si lucrentur, bene secum agi putant. at sapientibus, qui de honestate tantum laborant, maximū lucrū est pietas. corpori enim, & Deo seruire, nō idē sunt: & si queritur vtilitas, ea sumitur à Deo, cum qua conferri nulla possit.

Ex multis autē vtilibus id videtur esse primum,

vt

vt amemur. quando quidem odio nihil exitiosius. Quid igitur est, quod amorem maximè cōciliet? Christiana caritas: non modò quia libenter sua communicat, verum etiam quia mitis est, nō ex candescit in aliena culpa, patienter iniurias fert, admonet, corrigit, opem fert. Inde fides nascitur, cognita presertim eius, quem diligimus, bonitate, & prudentia. velle enim, bonitatis est: posse, prudentiæ. itaque libenter nos ei committimus, de cuius aut voluntate, aut prudētia dubitari non posse, persuasum iam nobis est bonitatem autem qui dicit, idem iustitiam dicit: prudentiam, virtutem, quæ per se quidem valet, sed, nisi cum iustitia societur, nomen mutat, & calliditas est, id est ex virtute vitium. itaque versuti, callidq. hominis, ad quæstum omnia referentis, vitanda consuetudo, repudiandum consilium: boni ab eo nihil expectandum, qui bonus ipse non est. malitia enim fictā, inanemq; speciem vtilitatis ostēdit: iustitia, id est bonitas, veram, ac solidam vtilitatem parit. Vt igitur, qui suam rem curat, sibiq. potius consultit, quàm aliis, rectum ignorat iter gloriæ: nec cum homines amant, nec ei fidem habent: sic, qui propensus ad liberalitatem est, eaq. & pro facultatibus, & erga indigentes vitur, cum in oculis multitudo fert, & fidem habet, seque, & sua, rectè tradi, & commēdari, putat. Hæc virtus pecuniæ fructus est: ideo pecunia, quod ad nos ipsos attinet, diligenter querenda: sed, vt idoneis opitulemur, paulo etiam attentiores esse nos decet. quo enim est virtus amabilior, eò magis, ne deficiat, neve eius exercendę consuetudo intermittatur, elaborandum.

Nec verò simplex, eiusdémq. generis liberalitas à bono viro postulatur. sunt eius quidã quasi gradus, & pro meritõrũ magnitudine fit speciosior, & illustrior. in meritis autem excellunt illa, redimere captiuos ab hoste barbaro, alere paruulos, pupillos tueri, virgines collocare. eadémque laus, fortasse etiam aliquanto maior, acquiritur, cum, in tenui re, consilio tamen, operãq. subuenitur: quòd genus beneficentię nũquam exhauritur: manat enim à perenni fonte: cum pecunię diuersa cõditio sit: quo enim erogatur magis, eo minor ad virtutis vñ materia relinquatur: & sæpe, qui alienam inopiam subleuat, ad eandem ipse, dum largitur inconsultè, recidit inopiam.

Et, quoniã veritatẽ amat virtus, tenendũ in primis illud est, vt, quales haberi volumus, tales simus. quã Socrates olim proximã ad gloriã viã, & quasi cõpendiariam, esse dicebat. Sed nos, in hac modũ dubia, & multis implicata erroribus humana vñ vitę via, multo quidẽ Socrate meliorem, & sapiẽtiõrẽ, & certiorẽ ducẽ, rectorẽmq. nacti, nullũ errorẽ, si eius expressa vestigia persequimur, timeamus. Deus enim ipse sũma veritas est: & in veritate colitur Deus. itaq. parui refert, hęc si virtus, cuius in cęlo præmia sunt, humana mercede caret: verũ nõ caret. allicitur verbis, capitur beneficiis multitudo: cuius autẽ ad verba, beneficiãq. probitas accedit, eũ vehemẽter amplectitur, ei se dedit, pro eius honore, ac dignitate, nullũ laborem vitat, nullum discrimẽ extimescit. beneficio enim ducitur, amore impellitur. ita sequitur probitatẽ vtilitas, licet vtilitatem probitas contemnat.

Iniu-

Iniustè vexatis opẽ ferre, nõ mediocrẽ laudem habet: quĩq. hoc genere præstat officij, dũ paucos vindicat ab iniuria, à multis gratiã acquirit. suam enim quisq. condicionẽ reminiscitur: & homo hominis miseriam non libenter videt. Decora verò in primis, & interdum salutaris, hospitalitas est: decora, cum accipiuntur ij, qui non egent: salutaris, in pauperibus, in quibus Christus est, qui minima dantibus maxima retribuit in cęlo.

Pecunia, & assentatio homines ad benevolentiam allicit: sed exiguum vtraq. fructũ fert. corruptis nulla fides. blãditis deleniti, nõ modò iusta imperia non ferũt, sed admonitiones quoq. respuunt. Nec tamẽ correctione vitũ caret. licet largiri pecuniam sine ambitione, comiter agere sine mendacio. actionẽ vtramq. vitę integritas, & sapiẽtia, & directa ad Deum cogitatio moderetur: nõ solum, vt placeat, ac probetur id, quod agis, verũ etiam, vt bona de te ipse existimatio sit. ita fidelis erit benevolentia vel ad perpetuitatem.

Beneficij fructus ex paupere certior, atq. vberior est, quã ex diuite. pauper se spectatũ esse putat, nõ fortunã suã, cũ remunerãdi facultate careat: & quoad nõ remunerat, debet: quoad debet, obseruat, amatq. eũ, à quo accepit. ita beneficij memoria vel perpetua est, vel diuturna. At diues ideo sibi tributã esse gratiam iudicat, quia referre parẽ, aut maiorẽ etiã possit. quo fit, vt eũ, qui bene meritus est, penè contẽnat. Præterea diues humana dat, quia homo est: eãq. remuneratio finibus includitur angustiis. at pro paupere remunerator est Deus: qui nec munera sæpe negat humana, & diuina, nullis circũscripta finib' perpetuò reddit.

Vix autē verbis exprimi potest, atq. adeo null. modo potest, quā Deo grata liberalitas ea sit, quæ cōfertur in pauperes. Minuere sacros thesauros, sacrilegiū est: si verō minuantur ob eam causam, vt minuantur simul pauperū incōmoda, probat Deus, & ita locat inter benefacta, vt nullū pietatis officium pluris æstimet. nam, quis pecuniæ præstantior vltus est, quā si crogetur in eos, in quibus ipse Christus est? latet in personā pauperum: petit, & rogat: esurire se, sitire, hospitio indigere significat. quis ita durus, ac ferreus, vt pauca neget ei, cui debet omnia? quis ita mētis inops, ita de se ipso negligenter cogitans, atque adeo seipsum contēnens, vt exigua mercede suam salutem emēdam non putet? thesauros, & humana omnia corrumpit dies: at eā, quæ de thesauris manat, gratiam nulla dies aufert. veri autem thesauri sunt officia misericordiæ: verus thesaurus ipse Deus est. sine quo, qui diuites, & beati inter homines putantur, egent, miseriq. sunt: contra, qui egere vidētur, eum si possident, bonis omnibus circumfluunt. Vidit hoc, & sensit, & nos docuit Beatus Laurentius, cū, de thesauris Ecclesię, quorū custos erat, interrogatus, Pauperes ostendit. Quid ceteri Martyres? quid alij propè innumerabiles, qui in humana vita diuina studia coluerunt? dispares fortasse meritis, vt cuiusq. facultas, aut occasio tulit, omnes tamen Laurentio mente simillimi, pii, misericordes, de alijs solliciti, de se ne in crastinū quidē cogitātes. ergo illi viuūt, viuētq. semper cū immortalī viuentiū Deo: nobis, si præclarā consuetudinē imitemur, eadē proposita vita est: si negligamus, æterna mors impendet.

M. TVL-

M. TULLII
CICERONIS

DE OFFICIIS

Ad Marcum Filium

LIBER II.

CICERO.

*Q*uemadmodum officia ducerentur ab honestate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore. sequetur, vt hæc officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus vtuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid utile, quid inutile: tum, ex utilibus, quid utilius, aut quid maximè utile. de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto, ac de iudicio meo dixerō. Quamquam enim libri nostri complures non modò ad legendi: sed etiam ad scribendi studium excitauerint: tamen interdū vereor, ne quibusdā bonis viris philosophia nomen sit inuisum, mirenturque in ea tantum

me opera, & temporis ponere. Ego autem, quàm diu resp. per eos regebatur, quibus se ipsa cōmiserat, omnes meas curas, cogitationesque in eam conferebam. cū autem dominatu vniuersa tenerentur: neque esset vsquam consilio, aut auctoritati locus, socias denique tuenda reip. summos viros amissem: nec me angoribus dedidi, quibus essem cōfectus, nisi ijs restitissem: nec rursus indignis homine docto voluptatibus, atque vtiā resp. stetitisset, quo cœperat, statu, nec in homines nō tam commutandarum rerum, quàm euertendarum, cupidus incidisset. primū enim, vt stāte rep. facere solebamus, in agendo plus, quàm in scribendo, opera poneremus: deinde, ipsis scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones nostras mādarem, vt sæpe fecimus. cū autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino: illa scilicet litteræ conticuerunt, forenses, & senatoria. nihil autem agere cū animus nō posset, in ijs studijs ab initio versatus atatis: existimaui honestissimè molestias deponi posse, si me ad philosophiam retulisset. cui cū multum adolescens, discēdi causa, temporis tribuissem: postea quàm honoribus inferuire cœpi, meque totum reip. tradidi, tantum erat philosophia loci, quantum superfuerat amicorum, & reip. temporis. id autem omne consumebatur in legendo: scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tantum boni affecti videmur, vt ea litteris mādarem, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. quid est enim, per deos, optabilis sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc qui expetunt igitur, philosophi nominantur: nec quidquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quàm studium sapien-

sapientia. Sapientia autem est, vt à veteribus philosophis definitum est, rerum diuinarum, & humanarum, causarūque, quibus hæ res continentur, scientia. cuius studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. nam, siue oblectatio queritur animi, requiesq. curarum: quæ conferri cum eorum studijs potest, qui semper aliquid acquirunt, quod spectet, & valeat ad bene, beatèque viuendum: siue ratio constantis, virtutisq. queritur: aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. nullam verò dicere maximarum rerum artem esse, cū minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. si autem est aliqua disciplina virtutis: ubi ea queretur, cū ab hoc discendi genere discesseris? Sed hæc, cū ad philosophiam cohortamur, accuratius solent disputari: quod alio quodam libro fecimus. hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur, orbi reip. muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulisset. Occurritur autem nobis, & quidem à doctis, & eruditibus, querentibus, satis ne constanter facere videamur, qui, cū percipi nihil posse dicamus, tamen & alijs de rebus differere soleamus, & hoc ipso tēpore præcepta officij persequamur. Quibus velle satis cognita esset nostra sentētia. non enim sumus ij, quorū vagetur animus errore, nec habeat vinq. quid sequatur. quæ enim esset ista mēs, vel quæ vita potius, non solum disputandi, sed etiam viuendi ratione sublata? nos autem, vt ceteri, qui alia certa, alia incerta esse dicunt, sic, ab his dissentientes, alia probabilia, contra, alia improbabilia esse dicimus. quid est ergo, quod me impediatur, ea, quæ mihi probabilia videantur,

sequi: qua contra, improbare: atque affirmandi arrogantiam vitare, fugere temeritatem, qua à sapientia dissiadet plurimum? Contra autem omnia disputatur à nostris, quòd hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex utraque parte caussarum esset facta contentio. Sed hæc explanata sunt in Academicis nostris satis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem mi Cicero, quamquam in antiquissima, nobilissimaque philosophia Cratippo auctore versaris, is simillimo, qui ista præclara pepererunt: tamen hæc nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iam ad instituta pergamus.

EXPLANATIO.

VERBADM O D V M officia ducerentur ab honestate, *maxe sibi,* } tres partes Cicero complectitur hoc proœmio. Proponit primum, quæ secundi libri futura disputatio sit. Deinde respondet iis, qui suum consilium de colenda, Latinisque litteris illustranda philosophia ideo fortasse non probarêt, quòd homo reip. deditus, & in ea administranda diu cum laude versatus, omnia rerum actione, Romanæ gentis propria, ad bonarum artium, quæ Græcos magis decere viderentur, libenter amplecteretur. in qua parte, cum eas caussas exposuit, quibus excusari iure posset, ornat philosophiâ diuinis laudibus. Tertio loco nihil à se ostendit inconstanter fieri, quod Academicus cum esset, id est ex eo philosophorû genere, qui percipi nihil posse putant, officiorum tamè præcepta persequatur. Dicit autè, *Officia ducerentur ab honestate,* quia ex quattuor virtutibus honestû, ex honesto autè oritur officiû. de quo lib. I. Atque, ab iis rebus, quæ sunt in iure societatis humanæ, quemadmodum duceretur honestum, ex quo aptum est officium, satis ferè diximus. *Ab omni genere virtutis,* } à prudètia, à iustitia, cui coniuncta beneficentia est, à fortitudine, à tẽperantia. attingit eû locum, quem libro primo descripsit his verbis: Omne, quòd honestum est, id quattuor partium oritur ex aliqua. aut enim

in perspicentia veri, sollertiâq. versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendôq. suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excessu, atque inuicti magnitudine, ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæq. dicuntur, ordine, & modo, in quo inest modestia, & tẽperantia. Ibidem infra: Intelligèdum est autem, cum proposita sint genera quattuor, è quibus honestas, officiûque maneret, splendidiissimum videri, quod animo magno, elatôque, humanâq. res despicientis, factum sit. Et, in eodem extremo libro: Cum omnis honestas manet à partibus quattuor, quarû vna sit cognitionis, altera communitatis, tertia magaanimitatis, quarta moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se comparentur, necesse est. *Virtutis:* Virtutem vocat & prudèntiam: quod Aristoteles non sentit, tres tantum hoc nomine dignatus. *SERVI TVR,* } quod nos, Superest, Remanet. Sic lib. I. Sequitur, vt de vna reliqua parte honestatis dicendum sit. *Vt hac officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitæ cultum,* } vt disputem de vtili. Infra: Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod vile appellatur. Persequamur, legebat Vbalinus. quomodo est in veteribus duobus. *Ad earum rerum etc.* } Græci, τὰ χρημια. *FACVLTATEM, opes, copias,* } Lib. I. Ad vitæ commoditatem, incunditatemque, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iuuare, & suos, conducatur id, nec ne, de quo deliberant. *DIXI,* } libro superiore. *TVM, ex vtilibus quid vtilius, aut quid maxime vtile.* } absunt hæc à sex antiquis libris, & Tertij. Et sanè rectè abesse, docti viri iudicant. *DE INSTITUTO,* } quod me ad scribendum contulerim, vt philosophiam Latinis litteris illustrarem. *DE IUDICIO MEO* } quòd hæc mihi studia, cum illæ, rep. oppressa, conticuisissent litteræ forenses, ac senatoriæ, colenda maxime iudicauerim. *LIBRI nostri* } de Philosophia scripti. nam de Officiis postremi fuere, Cæsare interfecto. *COMPLURES* } vt Brutum, Varronem, alios. *LEGENDI* } scripta ab aliis. *SCRIBENDI* } de Philosophia. *BONIS VIRIS* } id est, fatuis. quod Græci *ευιδης.* *INVISVM,* } quia nos auocet à rebus gerendis. boni autè viri actionem plus prodesse reip. putant, quàm contemplationem. De iisdem libro 2. Acad. Sunt enim multi, qui omnino non ament Græcas litteras: plures, qui philosophiam: reliqui, qui etiam si hæc non improbent, tamen earum rerum disputatio

nem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Philosophos S. C. virbe eiectos, scribit Agellius lib. 15. cap. II. Et Cicero Tusc. 1. Philosophiam ad suam vsque aetatem latuisse ait, nec vllum habuisse lumen litterarum Latinarum, quam illustrandam, & excitandam sibi otioso constituit. **MIRENTUR** *in ea tantum me opera, & temporis ponere.* } Lib. 1. de Fin. quatuor hominum genera commemorat, qui studium Philosophiæ Latinis litteris explicandæ non probaret. ac de secundo quidem genere sic: Quidam autem id non totum reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tam multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Et paullo post: Qui autem, si maximum hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel admissum coerceri, reprimiq. non potest. **Ego autem,** } defensionis initium. ut in epistola ad Lentulum: Ego autem cum illa sequor, quæ paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo ceperam exponere. non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quæ reliquisti. Videndus Plutarchus in Cicero, & præfatio Tusc. 1. & ep. 8. lib. 9. Fam. ad Varronem, de Academicis. **REGERATUR**, } duo veteres libri, Gerebatur. Rectè. Idem mendum irreperat in Ouid. Metam. xv. Exemplum suo mores reget. quo loco in veteribus quibusdã exemplaribus, Geret, legi, obseruauit & probitatis, & litterarum laude insignis, mihi summam amicitiam coniunctus, Hercules Ciofanus in his Obseruationibus, quas in ipsum Poëtam edidit. **QUIBUS** *se ipsi commiserat,* } commiserat se senatui, populumq. Romano: nunc omnis ad unum armis translata potestas est. **CVRAS**, *cogitationesq.* } hinc Augustus ad nepotem suum, magna horum librorum parte lecta, dixit, Eloquens, eloquens, filii, fuit hic vir, & amans patriæ. **CVM** *autem dominatu vnus omnia tenerentur,* } Cæsaris *potestas* designat: quam nunquam Tyrannidis nomine appellauit. Dicit idem lib. 2. de Diuin. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ causam attulit grauis casus ciuitatis: cum, in armis ciuilibus, nec tueri meo more remp. nec nihil agere poteram: nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. **CONSILIO,** } liberæ enim sententiæ dici non poterant. **AUTORITATI** } senatus enim auctoritas iacebat. **DEDIDIT,** } sic octo veteres libri, & Tertij. Elegantius verbum, & ad rem significandam aptius. **QVO** *ceperat,* } statim post Cæsaris necem. videbatur enim restituta resp.

resp. ideo dixit lib. 2. de Diuin. Nunc, quoniam de rep. consuli cepti sumus, tribuenda est opera reip. vel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantumq. huic studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio, & munere. **TAM** *commutandarum rerum,* } hoc loco huiusmodi commutationes minime mirandas, vel nouas esse dicit. Et lib. II. de Diuin. eas Platonis auctoritate probat: his verbis: Id ipsum à Platone, philosophiæ didiceram, naturales esse conuersiones quasdam rerum publicarum, ut ex tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis. **QVA** *euertendarum* } vt esset non aliqua, sed nulla penitus resp. Antonium consulem notat, longè improbiorem Cæsare dominum. **IN** *agendo plus, quam in scribendo,* } plerumq. enim scripsit euerfa rep. **ACTIONES** *nostras* } quæ ageremus vel in foro defendendis amicis, vel in senatu pro rep. Ad hæc sententiæ pertinet id, quod sequitur: Ille scilicet litteræ conticuerunt forenses, & senatoriæ. **Quintilianus** ait commentarios orationum Ciceronianarum ita esse exactos, ut ab ipso sibi in memoriâ posteritatis videantur compositi. Et ipse in Bruto scribit, se orationes suas non minus diligenter elaboratas etiã, quã elucubratas attulisse. **VT** *sepe fecimus* } multas enim scripsit orationes in foro habitas, aliquot in senatu, vnã in Rullum, duas in Catilinam: eam, qua senatui gratias egit, in patriam restitutus, de harusp. resp. de prouinciis cons. & de consulari suo, & de temporibus suis. **Orationes** autè significat, cum infert, Litteræ forenses. **NVL** *LA* *esset omnino:* } extincta, oppressa impio dominatu. **CONTICVERUNT,** } ita conticuerunt litteræ illæ forenses, & senatoriæ, ut conticuit mea vox in foro, & in senatu. quæ enim vel in foro, vel in senatu agerè, ea litteris mādabã. sublati autè & forensibus actionibus, & senatoriis, quod scriberè nō erat. **NIHIL** *autè agere eum amicus nō possit,* } eo Cicero natus erat ingenio, ut inani tempus otio cōsumere nō posset. propterea scripsit ad fratrem: Scribebã illa, quæ dixerã, *παραπαιεσις*, ipsum sanè opus, & operosum: sed, si ex sententiâ successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare deiiciemus, quod scribentes spectabamus. aggrediemur alia, quoniã quiescere nō possumus. Loquitur igitur non communiter de quocumq. animo, vt nonnulli existimant, sed de suo, subiecta causã, cur se ad philosophiã retulerit, quia regustare animus eadem studia cupierit, in quibus ab initio versatus esset. **IN** *iis studiis,* }

forensibus & senatoriis, quæ mihi vis temporum eripuit. *Ab initio versatus ætatis*: } à prima adolescentia, quæ ætatis suæ partem copiosè narrat in Bruto. Vide & Plutarchum in eius vita.

EXISTIMAVI *honestissimè posse deponi*, } deponi curam, cogitationem, operam quæ supra dicta sunt, vt, Deponi, accipitur pro poni, quod Nonii testimonio probatur, cuius hæc dicitur verba: Deponere, est ponere. Virg. Buc. De grege non ausim quidquam deponere tecum. M. Tull. Off. lib. 2. Existimaui honestissimè modestias posse deponi, vbi me ad philosophiam retulissimè. Sed, Modestias, delendum, rectè, docti, ac diligentes viri ante nos admonuerunt. abest autem à textu meis libris & tertii. nec requiritur à sententia: cum, Deponi, referatur, vt dixi, ad illa superiora, Cura, cogitatio, opera. Et ipse Nonius, cum Deponere, interpretatur Ponere, ostendit, vt verbum, Modestias, locum non habere. quamquam ex vulgatis libris additum in omnibus Nonii exemplaribus legitur. *Honestissimè*, propter ipsius philosophiæ præstantiam: de qua proximè subiicitur. *Deponi*: abducit enim ab angoribus animum philosophia, recreatque, ac reficit: languentem salutaris doctrinæ remediis. vnde illa ad Suspicium: Tantum dicam, me, postea quæ illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia, neque in foro viderim, omnem meam curam, atque operam ad philosophiam contulisse: quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in istis versari rebus, quæ etiam si minus prodesse, animum tamen à sollicitudine abducerent. Et ad Varronem: Stet nobis illud, vna vivere in studiis nostris: à quibus antea delectationem modò petebamus, nunc verò etiam salutem. *Si me ad philosophiam retulissimè*. } cultam antea, vt in Tusc. 1. Cum defensionum laboribus, senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me. Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ recta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa reuocavi: & cum omnium artium, quæ ad rectam viuendiam pertinent, ratio, & disciplina studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis literis illustrandum putavi. **DISCENDI** *causâ*, } vt eloquentiam grauiorum artium instrumento, & quasi dote, locupletarem. **HONORIBVS** *inservire* } more ambitiosorum. Plutarchus ait, Ciceronem, laudis cupiditate, diligentius ad temp. animum adiecisse. **QVANTVM** *superfuerat amicorum.*

et reip.

et reip. temporis, } quantum ab amicis, & à rep. concedebatur. quantum superfuerat temporis agendis in foro causis amicorum, capiendis in senatu de rep. consiliis: tantum erat philosophiæ loci. Imitabatur Censorii Catonis induttriam: qui, si quando otium nactus esset, ad studia se litterarum referebat. *Αναπαύσασιν*, inquit Plutarchus, ἐρχήτο καὶ παιδείας, ὁπότῃ χρῆσθῃ, τῶν συντάττειται τὰ βιβλία, καὶ τῶν χειρῶν. Nam & rusticam rem exercebat, de qua etiam libros composuit. Præceptum Platonis est ἐν τῷ 7ῳ Πολιτικῶν 2. vt plurimum temporis in philosophia ponatur. deinde, cum res posset, resp. administraretur. **Mendose** in aliis libris, **Temporibus**: contra veteres meos omnes, & Tertii. **IN** *legendo*, } in legendis philosophorum libris: Legendi autem maximè cupidum fuisse Ciceronem, scribit Plutarchus, & Tertullianus. **SCRIBENDI** } de philosophia. nam suas actiones à se scriptis mandatas esse dixit. **OTIVM** *non erat*. } plus enim curæ, operæque, requiritur in scribendo, quàm in legendo. **MAXIMÈ** *igitur in malis*: Hesiodus οὐ ποτε πύρακκον ἤμαρ. **QVAE** *nec satis erant nota nostris*, } Philosophiam Romani homines, præter paucos admodum, postremis quoque reip. temporibus ignorabant. Tusc. 1. Philosophia iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum Latinarum. Scripsit autem Cicero post interitum reip. libros de Finibus, Tuscularum quæstiones, & alios. *Nostris*: Romanis, Latinis. Sic initio lib. 1. Magnum attulimus adiumentum hominibus nostris. Et Ovidius Fastis:

Leucothee Graiis, Matuta vocabere nostris.

PRÆSTANTIVS: } in Nonio, locum hunc recitantes, in, Præstare, legitur, Præstabilius. mendosè fortasse. nam veteres libri omnes, Præstantius. **SI** *interpretari velis*, } interpretatus est ex Platonis sententia, dixit enim ἐν τῷ 7ῳ Πολιτ. Οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσασθαι ὀρθομνητῶν εἶναι. Aristoteles autem τῷ Μετα. α. ἐλάττει: Ὁρθῶς δὲ ἔχει τὸ κελεύει τῶν φιλοσοφῶν, ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας θεωρητικῆν. θεωρητικῆς, ἀλλ' ἂν τέλος ἀλλήλων. **STVDIVM** *sapientiæ*. } Studium alibi sic declarat: Studium est, animi assidua, & vehemens, ad aliquam rem applicatam, magna cum voluntate occupatio: vt philosophiæ, poetiæ, geometriæ, litterarum. **SAPIENTIA** } Seneca Epist. lib. xiv. Primum itaque, sicut videtur, tibi dicam, inter Sapientiam, & Philosophiam, quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ. Philosophia sapientiæ amor est, &

affectatio. hæc ostendit, quò illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet. ipso enim nomine fatetur. Quidam enim sapientiam ita finierunt, vt dicerent, eam diuinorum, & humanorum scientiam. quidam ita: Sapientia est nosse diuina, & humana, & horum causas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia causæ diuinorum, humanorumq. partes sunt. philosophiam quoque, fuerunt, qui aliter, atque aliter defini- rent. Alij studium illam virtutis esse dixerunt, alij studium corrigendæ mentis, à quibusdam dicta appetitio rectæ ratio- nis. illud, quasi constat aliquid inter philosophiam, & sapien- tiam interesse. neque enim fieri potest, vt idem sit, quòd af- fectatur, & quòd affectat, quo modo multum inter auaritiam, & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur: sic inter philosophiam, & sapientiam. hæc enim illius effectus, & præmium est: illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. hoc verbo quoque Romani utebantur sicut Philosophia nunc quoque vtiuntur. A VETÉRIBVS philosophia } sic omnes libri veteres. SIVE oblectatio quaritur animi, requiesq. curatum; } sententia Platonis, ἐν τῷ 7ῷ Πολ. β. Τελὴν ὡσὼν τῶν ἡδονῶν, ἢ τούτου πῶ μέρους τῆς ψυχῆς, ᾧ μακροτέρω, ἡδίστη ἀνὰ εἶ: καὶ ἐν τῷ ἡμέρῳ πῶτο ἀρχεῖ, ὁ τούτου βίῃ ἡδίστος. Aristoteles autem Ἡθικῶν κ. Δοκεῖ ἡ σοφία διαμυσταῖς ἡδοναῖς ἐξῆν, καὶ διαμυστή, καὶ τῶν βέλτων. S E M P E R aliquid acquirunt, } sic Tertij liber: alij omnes quatuordecim, quibus vtor, Inquirunt, ad veram lectione proxime accedentes. Antea in vulgatis, male, Acqui- runt. Hanc lectionem videtur confirmare Aristoteles Πολ. β. cum ait, Εἴπινε βούλομαι δι' αὐτῶν χεῖρα, ὡς ἀποζητητῆν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἀνω. S P E C T E T, } pertineat, referatur. Refertur hoc verbum ad Philosophum. V A L E A T } eam vim habeat, vt ad bene, beatèq. viuendum perducatur. Refertur ad Philosophiæ facultatem. A D B E N A, B E A T È Q. V I U E N D U M; } significat genus illud vitæ, quod in contemplatione positum est: cum verò subiungit, Siue ratio constantiæ, virtutisq. quaeritur: eam, quæ de moribus agit, Philosophiæ partem signifi- cat. nam lib. III. Cum tota inquit, philosophia frugifera, & fru- ctuosa, nec vlla pars eius inculta, ac deserta sit: tum nullus fe- rator in ea locus est, nec vberior, quàm de officiis: à quibus cō- stiter, honestèq. viuendi præcepta ducuntur. Q V A E R I T V R; } Ducitur, habet septè libri veteres, & Tertij. A V T H A C A R S E S T, A U T N U L L A O M N I N O, } De Fin. Artem vitæ appellat de Oratore, Dis- ciplinam: ibidem, laudatarū artium omnium procreatrix, &

quasi parentem: in Tusculanis, artium donum, & inuentum: in orationibus, eam continere ait virtutis, officij, & bene vi- vendi disciplinam. M A X I M A R V M R E R U M } quid autem ijs maius, quas proximè, vt bene, beatèq. viuatur, quod naturalis philosophia præstat: deinde, vt cum virtute, atque constan- tia: quod ea docet, quæ moralis appellatur; I N M A X I M I S R E B U S E R R A N T I U M. } nam propterea plerique, ait Seneca, necessaria igno- ramus, quod superuacanea dicimus. S I A U T E M E S T A L I Q U A D I S C I P L I N A V I R T U T I S; } Virtutem proximè collocavit in moribus, id est in actione rerum, cum dixit, Siue ratio constantiæ, virtutisq. quaeritur: at hic vtramque Philosophiæ partem Virtutis no- mine comprehendi, satis constat. Plato in Protagora, & in Menone, disputat, vtrum virtus doceri possit, & vtrum sit sci- entia. Q V O D A L I O Q U O D A M L I B R O F E C I M U S. } in Hortensio, qui non extat, quo libro Philosophiam, Hortensio vituperante, sum- mis extulit laudibus. lib. 2. de Diu. Tusc. III. & lib. I. de Fin. Vide Lactantium lib. III. cap. 2. & lib. VI. cap. 2. Augustinum de vita beata. qui, in libris Confessionum, confitetur se ex Ciceronis Hortensio, quem anno vnde vigesimo in rhetorū scholis audivit, tanto philosophiæ amore flagrare cœpisse, vt se totum ad eam transferre meditatus sit, seque prorus mu- tasse inde affectus, & mutasse ad Deum. Quodam (quomodo imprimi curauimus) est in omnibus libris, quibus vtor. A D O C T I S & E R U D I T I S, } à Peripateticis maximè. C V M P E R C I P I N I H I L P O S S E D I C A M U S, } ex Academicorum sententia. nam in ea hæresi Cicero fuit. percipi autem nihil posse, dixit in qua- tuor Academicis libris: in quibus cum Varrone disputauit, cum illi partes Antiochi tribuisset, Philonis ipse sumpsisset. A L I I S D E R E B U S } de quibus differuit in ijs libris, quos antea de Philosophia cōposuit. P R A E C E P T A O F F I C I J } quæ tradi ab ijs non debent, qui percipi nihil posse dicunt. N O N E N I M S U M U S I J, } sceptici. Q V O R V M V A G E T U R A N I M U S E R R O R E, } Plato in Axiocho: Οὐκ ἐπιταίει γὰρ ὁ νοῦς διαπραγματῆρα. Quorū vagetur ani- mus errore: qui nihil probemus, nulla in sententia consistamus. Eius auctorem philosophiæ Pyrrhonem fuisse tradunt. cuius explosam sententiā esse dixit lib. I. vide Agellium lib. XI. cap. 5. Senecā lib. XII. Epist. propè finem, Laërtium in Pyrrhone. M E N S, } cui proposita est inuestigatio veritatis. V I T A P O S S I B I L I S, } non modò mens, nam mens, paucorum: vita, omnium. D I S P U T A N D I, } Disputandi, ad sciētiam; Viuendi, ad mores pertinet. R A T I O N E S U B L A T A } quæ enim potest esse disputatio,

quæ vita, si nihil certum putemus, nihil, quod sequamur, habeamus? *VT ceteri, qui alia certa, alia incerta esse dicunt,* } vt ceteri philosophi, ab Academicis dissentientes, qui non alia certa, alia incerta esse dicunt, sed ambigunt de omnibus. id enim est proprium Academicorum. *Qui, non est in antiquis sex, & Tertij.* *Ab his dissentientes,* } qui alia certa, alia incerta esse dicunt. *ALIA probabilia, contra alia improbabilia esse dicimus.* } nihil affirmantes, sed probabilia, sequentes. Sunt ergo tres philosophorum sectæ, vna eorum, qui percipi quiddam posse negant: altera, qui alia certa, alia incerta esse dicunt: tertia, qui, ab utrisque dissentientes, neque negant, neque affirmant, sed alia probabilia esse dicunt, alia improbabilia. Veteres nouem libri, & Tertij, Alia probabilia, contra alia dicimus. *QUID est ergo, quod me impediatur,* } nulla me ratio detereret: non video, cur mihi non liceat. *VITARE,* } non displicet, quod est in vetere Tertij, Vitantem. duo alij, Euitare. *A NOSTRIS,* } ab eo genere Academicorum, qui non, percipi nihil posse, dicunt, vt Pyrrhonij, sed alia probabilia esse, alia improbabilia, cum nihil tamen affirmant. & ideo contra omnia disputant, vt illud ipsum probabile, quod sequuntur, appareat. *Ex vtraque parte* } disputant de eo, quod queritur, in vtramque partem, non vt affirmant quiddam, sed vt probabilia, & improbabilia distinguant. *SED hæc explanata sunt in Academicis nostris* } non duobus prioribus libris, Catulo, & Lucullo, sed quatuor posterioribus ad Varronem scriptis. Lib. 2. de Diuin. Quod genus, inquit, philosophandi minimè arrogans, maximeque & constans, & elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris ostendimus. *TIBI autem, &c.* } filium alloquitur in cõclusionẽ *σοφιστικῆς* parænetica. *ANTIQUISSIMA,* } Peripatetici, vetustiore, quàm Stoica, ab ipso Aristotele, omnium principie, nobilitata. *NOBILISSIMA* } *philosophia* } nobilitarunt enim eam scriptis, vt mox dixi, Aristoteles, & Theophrastus, & alij deinceps. *CRATIPPO auctore* } quasi duce, & magistro *ISTA præclara* } quæ tu nunc, doctore Cratippo, tractas. Intelligit autem Socratem, Platonem, Xenocratem, Speusippum, Aristotelem, Theophrastum, & similes Academicæ veteris, & sectæ Peripateticæ auctores, atque principes. *HÆC nostra,* } quæ in his libris persequimur è Stoicorum sententia. *FINITIMA vestris,* } de quo dixit in proemio libri primi, Nostra legens non multum à Peripateticis dissidentia. *Quia Stoici,*

Stoici, quos in his libris Cicero secutus est, idem ferè quod Peripatetici, de officio sentiebant.

CICERO.

QVinque igitur rationibus propositis officij persequendi; quarum duæ ad decus, honestatemque pertinent; duæ ad commoda vita, copias, opes, facultates, quinta ad eligendi iudicium: si quando ea, quæ dixi, pugnare inter se viderentur, honestatis pars perfecta est: quam quidem tibi cupio esse notissimam. hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod utile appellatur. in quo verbo lapsa cõsuetudo deslexit de via, sensimque eo deducta est, vt ab honesto utile secerneret, & constitueret honestum aliquod quod utile non esset: & utile, quod non honestum. qua nulla perniciẽ maior hominum vita potuit afferrì. Summa quidem auctoritate philosophi, seuerè sanè, atque honestè, hæc tria genera, confusa cogitatione, distinguunt: quidquid enim iustum sit, id utile etiam esse censent: itèmq; quod honestum, idem esse iustum. ex quo efficitur, vt, quidquid honestum sit, idem sit utile, quod qui parum prospiciunt, hi sepe, versutos homines, & callidos admirantes, eorum malitiam, sapientiam iudicant. quorum error eripiendus est: omnisque opinio ad eam spem traducenda, vt honestis consilijs, iustisque factis, non fraude, & malitia, se intelligant ea, quæ velint, consequi posse. Quæ ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inaniamata, vt aurum, argentum, vt ea, quæ gignuntur è terra, vt alia eiusdem generis: partim animalia, quæ habent suos impetus, & rerum appetitus. eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia. expertes rationis sunt

equi, boues, reliqua pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum, atque vitam. Ratione autem uentium duo genera ponuntur: unum deorum, alterum hominum. deos placatos pietas efficiet, & sanctitas. proxime autem, & secundum deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Earumque item rerum, quae noceant, & obsint, eadem diuisio est. sed, quia nocere deos non putant: his exceptis, male hominibus plurimum obesse, recte arbitrantur. Sed enim ipsa, quae inanimata diximus, pleraque sunt hominum operis effecta: quae nec haberemus, nisi manus, & ars accessisset: nec his sine hominum administratione uteremur. neque enim valetudinis curatio, neque nauigatio, neque agricultura, neque frugum, fructuumque, reliquorum perceptio, & conseruatio, sine opera hominum, vlla esse potuisset. Iam vero, & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, inuectio certe nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur. Eademque ratione nec lapides exciderentur à terra ad usum nostrum necessary, nec ferrum, aurum, aes, argentum effoderetur penitus abditum, sine hominum labore, & manu. Tecta vero, quibus & frigorum vis pelleretur, & calorum molestia sedarentur, unde aut initio generi humano dari potuissent, aut postea subueniri, si aut vi tempestatis, aut terrae motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset? Adde ductus aquarum, deriuationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos: quae unde sine hominum opere habere possemus? Ex quibus omnibus, multisque alijs, perspicuum est, qui fructus, quaeque utilitates ex rebus istis, quae sunt inanima-

te, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu, atque opera capere potuisse. Qui denique ex bestiis fructus, aut quae commoditas, nisi homines adiuuarent, percipi posset? nam & qui principes inueniendi fuerunt, quem ex quaque bellua usum habere possemus, homines certe fuerunt: nec hoc tempore sine hominum opera aut pascere eas, aut domare, aut tueri, aut tempestiuos fructus ex his capere possemus: ab eisdemque & ea, quae nocent, interficiuntur: & quae usui possunt esse, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? quid enim agris subueniret? quae esset oblectatio ualentium, qui victus, aut cultus, nisi tam multe nobis artes ministrarent? quibus rebus excolta hominum vita tantum destitit à victu, & cultu bestiarum. Verbes vero sine hominum coeui non potuissent nec edificari, nec frequentari: ex quo leges, moresque constituti, tum iuris aqua descriptio, certaque viuendi disciplina: per quas bene, beatèque uiuitur. quas res & mansuetudo animorum consecuta, & uerecundia est: effectumque est, ut esset vita munitior, atque ut, dando, & accipiendo, permutandisque facultatibus, & comodis, nulla re egeremus, Longiores hoc loco sumus, quam necesse est. quis est enim, cui non perspicua sint illa, quae pluribus uerbis à Panetio commemorantur, neminem neque ducem in bello, nec principem domi magnas res, & salutare sine hominum studijs gerere potuisse? Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander: quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. utitur in re non dubia testibus non necessary.

EXPLANATIO.

QVINQVE igitur rationibus propositis officij perseguendi, & duabus de honesto, duabus de vitioso honesto, vtrum aliquid honestum sit, an turpè, & duobus propositis honestis, vtrum honestius de vitioso, vtrum aliquid vitiosum, an inutile, & duobus propositis vitiosis, vtrum vitiosius: quæcuncta, de iudicio deligendi, si quando id, quod ad honestatem pertinet, cum eo, quod ad vitæ commodam, pugnare videretur. In hac diuisione dissentire se à Panætio fatetur his verbis, lib. I. Triplex est, vt Panætio videtur, consilij capiendi deliberatio, nam, honestum ne factu sit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit: in quo considerando sæpe animi in contrarias partes distrahuntur. Tum autem inquirunt, aut consultant, ad vitæ commoditatem, vtrumque ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iuuare, & suos, conducatur id, nec ne, de quo deliberant: quæ deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse vitiosum. cum enim utilitas ad se rapere, honestas contra reuocare ad se videtur: fit, vt distrahat in deliberando animus, afferatque incipitem curam cogitandi. Hac in diuisione, cum, præterire aliquid, maximum vitium in diuidendo sit, duo prætermissa sunt, nec enim solum, vtrum honestum, an turpe sit, deliberari solet: sed etiam, duobus propositis honestis, vtrum honestius: itemque, duobus propositis vitiosis, vtrum vitiosius, ita, quam ille triplicem putauit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter, tum pari ratione de vitioso, post de comparatione eorum differendum. *Officij perseguendi*: officij inueniendi: vt agatur id, quod si omittatur, contra officium est. *QVÆRVM due ad decus, honestatēque pertinent.* & de quibus libro superiore dictum est. *DVAE ad commodam vitæ,* & de quibus hoc libro dicitur, ideo subiungitur: Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod vitiosum appellatur. *QVINTA ad eligendi iudicium,* & de qua nihil scripsit Panætius, cum tamen se esse scripturum promississet. Cicero autem hac de ratione lib. III. copiosè disputat. *E. A. quæ dixi,* & ea, quæ ad honestatem, & ea, quæ ad commodam vitæ pertinent. *PVGNARE inter se* & aliquid esse vitiosum, quod & honestum: & contra. *HONESTATIS perfecta est.* & absoluta à nobis libro superiore:

in quo, quemadmodum ab honestate officia ducerentur, ostendimus. *QVAM quidem tibi cupio esse notissimam.* & quam cupio diligenter legas: vt actiones, & studia tua ad decus, honestatēque dirigas. *IN quo verbo lapsa consuetudo* & Salustius, in oratione Catonis: Iampridem equidem nos vera rerum vocabula amissimus: quia, bona aliena largiri, liberalitas: maliarum rerum audacia, fortitudo vocatur. Plato IX. de reip. eiusmodi vocum inuersiones corruptis per paruam educationem animis acceptas refert. *ῥοβρον, αἰτ, πῶς δευσι καλοῦντες ἀειροχῆαν ἢ ἰλευθερίαν, ἀσωτίαν μεγαλοπρόπειαν, ἀνείδιαν ἢ ἀνδρίαν.* Plutarchus Alcibiadem huius peruerfitatis auctorem scribit. Et idem Plut. de discrimine adulatoris, & amici Thucydidem auctorem citat, hoc in seditionibus maximè, ac bellis fieri, vt solita vocabulorum dignitas non his tribuatur factis, quibus oportebat, sed accommodetur his, quæ seiebant, siquidem audacia temeraria, fortitudo contentiosa iudicetur, cunctatio prouida, timiditas decora: contra modestiæ nomine prætextetur ignauia, & diligēs in omni re prudentia segnitias habeat. *DEFLEXIT de via,* & Naues decedere suo cursu, dixit Cæsar extremo lib. III. de bello ci. Quo loco, *Deflectere,* libentius legerem. *SENSIMQUE eo deducta est,* & *Sensim:* quia non statim homines improbi sunt: verum, vbi semel de virtutis via deflectere cœperunt, sensim in turpissima vitia deducuntur, vnde illud Satyrici poetæ:

Nemo repente fuit turpissimus.

NULLA perniciēs maior & omittitur enim sæpe honestum propter vitæ commodam: & vitiosum putatur, quod re vera non est. *SVMMA qui dem auctoritate philosophi* & Socrates apud Platonem lib. IX de rep. *SEVERE sanè,* atque honestè & non leuiter, neque temerè. *HAEC tria* & iustum, vitiosum, honestum: quæ sua natura cohereant, nec diuelli possint. *GENERA confusa,* & vnum genus omnium genus est: nec distinguï possunt, quod ad genus attinet. nam iustum, vitiosum, honestum simul sunt &, qui iustum dicit, idem vitiosum: qui honestum dicit, idem vitiosum: qui honestum idem vitiosum. *COGITATIONE distinguunt.* & vt species, quo modo philosophi loquuntur, vni subiectæ generi distinguuntur: nam equus, & homo specie differunt, genere idem sunt. *IDEM esse iustum.* & Idem est in septem veteribus. *Esse,* abest à Tertio libro & duobus aliis veteribus. *QVOD qui parum prospiciunt,* & qui non intelligunt, quidquid honestum

fit, vitile idem esse. *Parum prospiciunt*: qui id modò, quod ante pedes est, vident, nec in longitudinem consulunt: vt ait Terentius. *VERVSITO homines, & callidos* } qui ab honesto vitile secernunt: & quia copias, opes, facultates fraude, & malitia adipiscuntur, vulgo sapientes existimantur. *Versutos*: τὰ λυγροὺς, καὶ πανόρητους: qualem Philippum Demosthenes, Vlixem Poëtæ describunt. qui in omnem partem versant animum, nihilq. intentatum relinquunt, quo suis rationibus consulti esse videantur. *Callidos*: diuturno rerum vsu ita eruditos, ex aliorum incommodis sua vti parent commoda, vt loquitur Comicus, nec à malis artibus abhorreant. Cicero de nat. de. Versutos dicit, quorum celeriter mens versatur: Callidos, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu concaluit. *HONESTIS consilijs*, } quod est prudentiæ. *IUSTIS factis*, } quod est iustitiæ: cui fortitudo, & temperantia se comites adiungunt. *QVÆ ergo &c.* } Nunc ingreditur disputare de iis, quæ utilia hominibus sunt: quæ duo sunt. quædam animalia, vt homines: quædam inanima, vt argentum, aurum, arbores. ex quibus duo alia nascuntur, quæ profunt hominibus, & quæ nocent: ex iis, quæ profunt, duo etiam nascuntur: quædam rationis expertia, vt equi: quædam, quæ ratione vtuntur, vt homo. Ex iis verò, quæ nocent, duo etiam nascuntur, quædam inanima, vt gladij: quædam verò animalia, vt scorpiones. sed omnia mala ex homine nascuntur, teste Plin. Hæc Ciofanus. *PARTIM sunt inanima*, } non, Inanimata: ex antiquis libris quinque, & Tertij: & ex Nonio: cuius hæc sunt: Inanima, sine anima. Cic. de Off. lib. II. &c. Et Hortensio: Nam, cum omnis sollertia admiranda est, tum ea, quæ efficit, vt inanima quæ sunt, viuere, & spirare videantur. Cicero autem Animal pro Animatum, Inanimatum, pro Inanimatum, dixit. *AVRVM, argentum*, } quæ ipsa per se nec bona nec mala sunt, sed pro eorum, qui vtuntur, mente vel prodesse solent hominibus, vel obesse. Cicero neruus resp. Pecuniam dicit: sine qua Demosthenes nihil decenter fieri posse, nec vtiliter, in Olyntiacis dixit. *QVÆ gignuntur è terra*, } fruges, fructus, ligna, herbæ, tam pabulo, quam medicinæ seruientes. *QVÆ habent suos impetus, & rerum appetitus*. } siue ratione prædita sunt, siue rationis expertia. sed ex ratione præditi excipit omnino deos, sic enim est putandum: quamquam subiungit, Vnum deorum, alterum hominum. nam, quis

quis cum tribuisse deis impetus, & rerum appetitus existimet: Et tamè fuerunt, qui hoc sentire hoc loco Ciceronè crederent. *BOVES*, } Plinius lib. IX. cap. 45. Socium laboris, agriq. cultura habemus hoc animal, tantæ apud priores cura. vt sit inter exempla damnatus à populo R. qui concubino pro caci rure omalium edisse se negante, occiderit bouem, ætufque in exilium, tamquam colono suo interempto. Et Cicero de nat. de. scelus esse habitum scribit, vesci huius animalis visceribus. *Boves* vnde etiam *Boues*, Latina vox, & τὸ βόσκειν, id est pascendo, dicti sunt. *RELIQVÆ pecudes, a pes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum vsum, atque vitam*. } sic malo, quam, Opera, suffragantibus meis tredecim antiquis libris, & Tertij. brutis enim, ratione carentibus, Opus tribuo libentius, quam Operam. nam, quod obicitur, Opere perfectam rem significari, hoc non mouere. potest enim Cicero dicere, his rebus, quas equi, boues, reliquæ pecudes, apèsq. perficiunt, adiuuari vitam hominum. Sed, quid, si Opus interdum non id, quod effectum iam est, sed id, quod efficitur, accipiamus? Ego Latine dici posse credam, & de rusticis hominibus, & de equis, bobus, reliquisq. pecudibus: In opere versantur. id est, vt opus faciant: cum eorum labor nondum ad rei exitum peruenerit. Lambino magis placuit, Opera, quam Opere: cum quo facit vnus ex meis veteribus libris. mihi, vt dixi, Opere, magis, quam Opera. Sequor autem, prater ea, quæ dixi, Ciceronem ipsum, qui paullo post, Adde, inquit, ductus aquarum, deriuationes fluminum, agrorum irrigationes moles oppositas fluctibus, portus manu factos: quæ non sine hominū opere habere possent. Et: Secundatres, honores, imperia, victoriæ, quamquæ fortuita sunt, tamen sine hominū operibus, & studiis neutra in partè effici possunt. *Quibus ex locis, Opus, non id tantū esse, quod factum est, vt Lambinus putat, vnde mutandi consiliū cepit, verum etiā id, quod fit, non obscure intelligitur. atque etiam, vt sensus meus est, plus quiddam inesse videtur in Opere, quam in Opera. Apes: quarum remp. cum descripsisset Virgilius, subdit:*

His quidam signis, atque hæc exempla secus,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Ætherios dixeræ.

Aliquid: quanti sunt

Ærij mellis cælestia dona?

Aliquid: cuncta enim hominum gratia creata. Aristor. Polit. I. Cicero de nat. de. II. Socrates apud Xenophontem, lib. IV. *ἢ δὲ Σπορμημονευμένων. Hominum*: non dixit, Hominis: sed, Hominum: vt hominum auaritiam magis notaret. *Dvo genera ponuntur*: } Ponunt, est in vndecim meis, & tertij. *Deos placatos* } idest, propitios, viteq̄. hominum vtilēs. nam hic agitur de vtilitate, quæ ex animalibus ratione vten- tibus percipitur. *PIETAS* } iustitia aduersus deos. *SANC- TITAS.* } scientia colendorum deorum. Vide Euthyphro- nem Platonis. *PROXIME autem, & secundum deos,* } Et, abest ab vno veterē libro. *ITEM* } Iterum, veteres decem. *DEOS nocere non putant,* } quos non tantum non nocere, sed neque prodesse affirmarunt Epicurei. *Lucretij vtilis sunt:*

Omnis enim per se diuina natura necesse est

Immortali æuo summa cum paco fruatur,

Semota à nostris rebus, se iunctaq̄. longè.

Nam priuata dolo re omni, priuata periclis,

Ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri,

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Deos non nocere, ait Socrates apud Platonem in Theæteto: *Ποῦν ὄντες αὐ εἰ δέναι, ὅτι οὐδέ τις θεός δένονος αἰδραπαις.* *HIS exceptis,* } has duas voces quidam delēt, cōtra veterū omnium librorum fidem: sententiæque eas non respuit: quodque me in primis mouet, eas retinet Seruius. *En. lib. XII. HOMINES hominibus* } hinc, Homo homini deus, Homo homini lupus. *OBSESE,* } si oderint, & contemnant. *VEL prodesse,* } si ament, & admirentur. *VEL prodesse:* absunt hæc duæ voces à sex meis libris veteribus, & Tertij: nec eas agnoscit idem Seruius. *QVAB in anima diximus,* } aurū, argentū, & ea, quæ gignūtur ex terra, sic octo veteres, & Tertij. *PLEAQUE sunt hominum operis effecta:* } sic antiqui lib. 7. & Tertij. Ab homine omnis manat vtilitas. *FRVGVM, fructuumq̄. reliquorum perceptio,* } in dialogo de Senect. *FRUGVM:* de frumento, & leguminibus. *FRUCTUUMQUE:* de arborum fetibus. *CONSERVATIO* } de qua Columella, & alij. *IAM verò, & earum* } Plato lib. IX. de Leg. eiusmodi rerum vectigalia damnat. *Τέλος ὃ ἐν τῇ πόλει μὴδὲν μὴδὲν τέλει, μήτε ἔξαγορῶν, μήτε εἰσαγορῶν. λιβαπ- τὸν ὃ, καὶ ὅσα ἀπὸ θεοῦ, καὶ τοιαῦτά ἐστι ξενικὰ. θυμὰματα, καὶ πορρῶρη, καὶ ὅσα βαπῖα χεῖματα μὴ φερύσης τῆς χώρας, ἢ ἀπὸ πνα ἀλλω τέρω δρομῶν, ξενικῶν πῶν εἰσαγορῶν, μὴδὲν ἀναγκάτου χεῖν, μήτε*

ἀγῆτα, μήτε αὐ τὸ ἐν τῇ χώρα ἀναγκάτων ἐπιμένειν ἐξ ἀγῆτα. *EARVM verum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus egeremus, inuēctio* } quarum rerum munera Cicero his hominibus tribuit, earum causa nummi vsū inuenitur esse dixit Aristoteles lib. I. Pol. *Ξενικώτερας,* inquit, *γνομῶν τῆς βουδεῖας, τῶ εἰσα- γορῶν ἐνδεῖς, καὶ ἐπιπέπτεν αὐ ἐπὶ λέοναρον ἐξ ἀνάγκης ἢ τοῦ μίσμα- τος ἐπορῶν χησι.* Cuius sententiæ primam partem, de exportatione, & inuēctioe rerum Cicero in hunc locum transtulit: secundam, de nummi vsū, cum ipse de hominibus loqueretur, omisit. *A VRVM, æs, argentum* } Hæc non vsui, aut necessitati, sed luxui, tribuit Plinius in præfatione libri XXXIII. Et *Quid. Metam. I.*

Nec tantum segetes, alimentaq̄. debita diues

Poscebatur humus, sed itum est in viscera terræ:

Quas recondiderat, Stygijsq̄. adiuuauerat vmbriis.

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Iamq̄. nocens ferrum, ferroq̄. nocentius aurum.

A VT postea subueniri, } Potuisset subaudiri necesse est. Subuenire tamen, veteres vndecim, & Tertij. In vno, Neque subuenire. *HARVM rerum auxilia* } vertit Græcum verbum. Aristotelis. nam. Pol. I. *Ἡ γὰρ,* inquit, *σοφὴ τῆ ἀναγκῆς τῆ σώματος βουδεῖα γίνεται παρ ἀμφοῖν, παρὰ τῷ ἡμέτερον ζῶον.* *DVCTVS aquatum,* } de quibus existant Sex. I. liij. Frōtini libri duo, quos, prope diem me commendatos, Scholijq̄. illustratos, edendos curabo. *DERIVATIONES fluminum,* } cum vnus alueus in plures diducitur, ad vrbium, agrorum, navigationumq̄. commoditatem. *MOLES oppositas fluctibus,* } aggeres, ad maris, fluminum, stagnorum exundationes prohibendas. *Virg. Georg. II.*

An memorem portus, Lucrinoq̄. addita claustra?

Atque indignatum magnis stridoribus æquor?

Et Horatius lib. III. Od. 2.

Contracta pisces æquora sentiunt,

Iactis in altum molibus: huc frequens

Cæmenta demittit redemptor

Cum famulis, dominusq̄. terræ

Fastidiosus.

QVAB vnde sine hominum opere habere possemus, } sic decem veteres libri, & Tertij. vnus, Possimus? vnus, Quæ sine labore habere non possumus. Antea pro Vnde, Non, legebatur. *Melior autem lectio est, quam in libro meo imprimi curauit.*

Ex quibus omnibus, } haecenus inanimata non minuit. S V N T }
Sint, quattuor libri, & Tertij. I N A N I M A T A E, } duo, &
& Tertij, Inanima: tres, Inanima: Q V I denique } nunc de anima-
tis, quae ipsa sine hominis iudultria nullum fructum ferret,
aggreditur dicere. Q V I denique ex bestijs fructus, aut quae commo-
ditas, nisi homines adiuuauerint, percipi possit? } quod Aristoteles di-
xit lib. i. Politicorum: Βασίλειον γίνεται τὰν ἰμὲρον ζῴων. Q V I
principes inueniendi fuerunt } qui primi inuenierunt. H O M I N E S
certe fuerunt: } vt Saturnus, Pallas, Ceres, Bacchus, opinationis, &
& fama hominum dii facti. P A S C E R E S, } malè alios, E-
quos, nam ad belluas refertur hoc totum, Pascere, domare,
tueri, tempestiuos fructus ex his capere. quod comprobatur
quattuor veterum librorum, & Tertij testimonio. Q V I D
enumerem artium multitudinem, } Ouidius:

Scilicet ingenium placida mollitur ab arte,

Et studio mores conuenienter eunt.

Q V I D enim agris subueniret? } ita est in sex vet. lib. Vnus,
Quis enim agris subuenisset? Tres, Quis enim agris subue-
niretur? Tertij, Qui enim agris subuenisset? Ciofano pla-
cet, Qui enim agris subueniretur? T A N T V M desitit à victu,
& cultu bestiarum. } sic nouem veteres libri, & Tertij: pro, tan-
tum discessit, vnus, Desitit, alius, Desicit. Lambinus mutat, &
reponit, Distitit: cū quo faciunt tres libri: mihi, cur mutatio
fiat, causa non videtur. & Distitit, inusitatum est. quod etiā
vstitatum esset, legerem libentius, Distat, cur enim dicat. ijs
rebus exultam hominum vitam, à victu, & cultu bestiarum
tam diuersam fuisse: potius quam, tam diuersam esse? Descit-
cit, legit Ciofanus. V R B E S verò sine hominum cœtu } de Som-
nio Scipionis: Nihil est illi principi deo, qui om̄em hunc
mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam
concilia, cœtusq. hominum iure sociati, quae Ciuitates ap-
pellantur. I V R I S aequa descriptio. } lib. i. dixit, Iura describere,
magistratus officium esse. Descriptio Tertij liber. P E R quas
bene, beatèq. viuuntur, quas res etc. } Per quas bene, beatèq. viuuntur,
non legitur in vllò vetere libro. E F F E C T V M Q. est, } abest, Est,
à duobus veteribus. V T esset vita munitior, } legibus intra vr-
bem, mœnibus aduersus exteram vim. M. nitor: minus obno-
xia iniurijs tempestatum, grassationibus ferarum, & eorum
violentia, qui robore sunt superiores. P E R M V T A N D I S Q.
aculitibus, } quod veteres facere solitos esse, ait Sallustius:
Iugurtha

Iugurtha: Vino aduecticio mutare & c. I N bello, } omnes ve-
teres, Bello, vnus, Belli, fortasse non malè. C Y R V S, } Camby-
sis filius, Persarum rex, qui, magnis rebus gestis, postremo à
Thomiri, Scytharū regina, cū ducētis Persarum millibus cæs-
sus est. Nominari debuit, si ratio temporum habeatur, ante re-
liquos quattuor. A L E X A N D E R, } ætate vltimus, } rerum
gestarum gloria omnium præstantissimus. V T I T V R I N re
non dubia testibus non necessarijs } hoc est, exemplis. Argumen-
ta, teste Quintilianio, confessio ob id esse debent, quia dubijs
adhibentur. Quid ergo opus est, in rebus confessis, & minimè
ambiguis, inanem operam sumere? Alibi: Vbi rerū testimo-
nia adsunt, quid opus est verbis?

CICERO.

A T Q V E, vt magnas utilitates adipiscimur con-
spiratione hominum, atque consensu: sic nulla
tam detestabilis pestis est, quae non homini ab homine
nascatur. est Dicearchi liber de interitu hominum,
peripatetici magni, & copiosi: qui, collectis ceteris caus-
sis, eluisionis, pestilentiae, vastitatis, belluarum etiam
repentina multitudinis, quarum impetu docet quadā
hominum genera esse consumpta, deinde comparat,
quanto plures deleti sint homines hominum impetu, id
est bellis, aut seditionibus, quam omni reliqua cala-
mitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitatio-
nis, quin homines plurimum hominibus & prosint, &
ob sint: proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare sibi
animos hominum, & ad usus suos adiungere. itaque,
quae in rebus inanimis, quaeque in usu, & tractatione
belluarum sunt utiliter ad hominum vitam, arti-
bus ea tribuuntur operosis: hominum autem studia,
ad amplificationem nostrarum rerum prompta, ac
parata, virorum præstantium sapientia, & virtute ex-
citatur. Etenim virtus ferè omnis in tribus rebus ver-
titur: quarum una est in perspicendo, quid in quaque

re verum, sincerumq. sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, ex quo quaque gignantur, quæ cuiusque rei sit causa. alterum, cohibere motus animi turbatos, quos Græci πᾶσι nominant: appetitiones, quas illi ὀρῆαι obædientes efficere rationi. tertium, is, qui-buscum congregamur, uti moderatè, & scienter, quorum studijs ea, quæ natura desiderat, expleta, cum alataque habeamus: per eos denique, si quid importetur nobis incommodi, propulsemus: ulciscamurq. eos, qui nocere nobis conati sunt; tantaq. pœna afficiamus, quantam æquitas, humanitasq. patitur.

EXPLANATIO.

CONSPIRATIONE hominum, atque consensu: } In Rul-lum: Conspirate nobiscum, consentite cum bonis. De Fin. Aliqui magna amoris conspiratione consentientes. In Epist. Mirabiliter, omnium gentium, atque ordinum consensus ad liberandam remp. conspiravit. In istdem verò Epist. Conspirationis nomine vsus est. Hæc conspiratio, & concordia omnium ordinum ad defendendam libertatem. In Catil. Tanta conspiratio bonorum. Pro domo: Hæc nostra conspiratio in rep. bene gerenda. **N**ULLA tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur. } homini enim ab homine pœssima quæque nascuntur: & homo homini plus, quàm res aliæ omnes, siue animatæ, siue inanimatæ, nocet. **D**ICÆARCHI } Surdas: Dicæarchus, Phidias F. Siculus, Mef-senius, Aristotelis auditor philosophus, orator, geometer. Scripsit dimensiones montium Peloponnesi. Græciæ vitam libris III. Rempublicam Spartiatarum: qui liber ut quottannis in Ephorum prætorio puberibus auscultantibus recitaretur, lege sancitum fuit apud Lacedæmonios, & longo tempore obieruat. Cicero Tusc. 1. Aristoxeni condiscipulum, & æqualem facit, deliciaque suas appellat, eumq. tres libros scripsisse ait, quibus Lesbiaci titulus, in quibus animam nihil esse docuerit. Laërtius ait, eum Platonis scribendi genus impro-basse. **P**ERIPATETICI magni, & copiosi: } celebris, tam doctrina

doctrina rerum, quàm dicendi facultate instructi. **C**OLLE-CTIS ceteris causis, } alij legunt, Exteris, ut illæ significentur, quæ non oriuntur ab ipsis hominibus, sed extrinsecus quodam modo sunt. Tres ex meis non habent verbum Ceteris. Alij omnes, & Tertij, Ceteris. **E**L V V I O N I S, } κατακλυσµῆς, inundationis. **V**ASTITATIS, } vide Prouerb. Optimum non nasci. **B**E L L V A R V M etiam repentine multitudinis, } vt ranarum, & murium. **D**E I N D E comparat, } vide Prouerb. Dulce bellum in expertis. **C**O N C I L I A R E sibi animos hominum, } octo ex meis, & Tertij, non habent particulam Sibi. **A**D vsus suos adiungere } efficere, ut re, opera, consilio nos iuuent. **I**N vsu, & tractatione } vsu, & non legitur in vndecim meis, & Tertij. **A**R T I B V S operosis: } quæ in opere consistunt, non à sapientia, & virtute proficiuntur: quæ manum, laborèmq. postulant: τῶν ἰσθῶν. **H**O M I N V M autem studia virorum præstantium sapientia, & virtute excitantur. } homines conciliantur, sapientia, & virtute. **A**D amplificationem nostrarum rerum } ad vtilitatem nostram: vt consueuntur, augeanturq. res nostræ. nam in amplificatione conseruatio includitur. **V**I R T V S ferè omnis: } quæ in hominem cadere possit, & quæ nobis animos hominum conciliet, ad vsusq. nostros adiungat. **V**irtus ferè omnis: } Virtutem diuidit in Logicam, Ethicam, & Politicam. Virtutem autem pro Philosophia dixit. Vnde Seæca Epist. lib. xiv. Philosophia sine virtute non est, nec sine philosophia virtus. **V**E R T I T V R. } consistit, tribus rebus continetur. **Q**V A R V M vna est in perspicendo, quid in quaque re verum, sincerumq. sit, } hæc prudentia est. de qua lib. i. Omne, quod honestum est, aut in perspicentia veri, sollertiaque veratur. **S**I T causa. } vndecim mei, & Tertij, ordine præpostero, Causa sit. **A**L T E R V M } dixit: Omnis ferè virtus in tribus rebus vertitur: quarum vna est: nunc subiungit, Alterum: pro, Altra res. **C**O H I B E R E motus animi turbatos, } hæc, temperantia. **V**T I moderatè, } hæc, industria. **P**E R eos denique, } rectius, ut in antiquis libris, Per eosdèmq. **T**A N T A Q. pœna afficiamus, } pergit in describenda iustitia. Fortitudinem omitti miror. propterea dixit: Virtus ferè omnis in tribus rebus vertitur: non in quatuor. infra tamen perspicuè fortitudinem describit, cum ait: Hæc animi despicientia admirabilitatem magnam facit. Et lib. i. Omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua: non, ex tribus. **T**A N T A, } &c. quantam } in puniendo

modus est ab humanitate praescriptus. *ÆQUITAS*, humanitasque } ne & iræ indulgeatur, & crudelitas in victos exerceatur. *HUMANITAS* } hominem enim clementiam magis de-
 cet, quàm crudelitas.

CICERO.

Quibus autem rationibus hanc facultatem assequi possimus, ut hominū studia complectamur, eaque teneamus, dicemus, neque ita multò post, sed pauca antè dicenda sunt. Magnā vim esse in fortuna, in utrāq. partem, ad secundas res, vel aduersas, quis ignorat? nā & cum prospero statu eius utimur, ad exitus peruehimur optatos: & cum refluat, affligimur. hac igitur ipsa fortuna ceteros casus rariores habet: primū ab inanimitis procellis, tēpestates, naufragia, ruinas, incēdia: deinde à bestiis ictus, morsus, impetus. hac igitur, ut dixi, rariores. at verò interitus exercitiū, ut proximè trium, sēpe multorum: clades imperatorum, ut super summi, ac singularis viri: inuidia præterea multitudinis: atque ob eas bene meritorum sēpe ciuium expulsiones, calamitates, fuga, rursusq. secundæ res, honores, imperia, victoria, quamquam fortuita sunt, tamen sine hominū operibus, & studiis neutram in partem effici possunt. hoc igitur cognito, dicendum est, quonam modo hominū studia ad utilitates nostras allicere, atq. excitare possimus. quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparatur: ita fortasse etiam breuior videbitur. Quacunque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atq. honestandum: aut beneuolentia gratia faciunt, cum aliqua de causa quēpiam diligunt: aut honoris, si cuius virtutem suspiciunt, & si quem fortuna dignū quamplif-

sima

sima putant: aut cui fidē habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut cuius opes metuunt: aut cōtra, à quibus aliquid expectant, ut cum reges, popularesve homines largitiones aliquas proponunt: aut, postremo, pretio, aut mercede ducuntur. quæ sordidissima quidem est ratio, & inquinatissima & ipsi, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam cōfugere conantur. malè enim se res habet, cum, quòd virtute effici debet, id tentatur pecunia. sed, quoniā nonnumquam subsidium hoc necessarium est, quemadmodum sit utendum eo, dicemus, si prius ipsi de rebus, quæ virtuti propiores sunt, dixerimus. Atque etiā subiiciunt se homines imperio alterius, & potestati pluribus de causis. ducuntur enim aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe, sibi id vile futurum: aut metu, ne vi parere cogantur: aut spe largitionis, promissionisq. capiti: aut, postremo, ut sēpe in nostra rep. videmus, mercede conducti.

EXPLANATIO.

MAGNAM vim esse in fortuna in utrāque partem, } hæc interponit, ut occurrat obiectioni. dicit enim aliquis: A fortuna proficiunt omnia: quid ego de studiis hominum laborem? Respondet: fortuite quidem secundæ res, honores, imperia, victoriæ, tamen sine hominum operibus, & studiis neutram in partem effici possunt. *Magnam vim esse in fortuna:* Demosthenes Olynth. 2. Μεγάλη ἡ ἰσχυρία ἐστὶν ἐν τῷ πάλαι ἰσθμῷ τῷ ἀνθρώπων ἀεὶ γινώσκοντα. Iuuenalis verò fortunam irridet:

Nullum numen adest, si sit prudentia. Sed nos
 Te facimus, fortuna, deam, calòque locamus.

Vide Lact. Firm. lib. 3. cap. 29. *AD exitus peruehimur optatos,* } ut in portum. *AFFLIGIMVR,* } ut in scopulis.
VT proximè trium, } in Pharsalia, in Africa, in Hispania:

ducibus, in Pharsalia, Pompeio Magno: in Africa, Scipione Pompeij socero, & Iuba Mauritaniae rege: in Hispania, Pompeii liberis. **SVMMI**, ac *singularis viri*: Pompeij Magni. **BENE meritum civium expulsiões**, } exempla sunt apud Valerium lib. 5. cap. de Ingratis. **NEVT RAM in partem effici possunt**. } neq. aduersæ res, vt interitus exercituum, neque secunda, vt honores. **Hoc igitur cognitio**, } benevolentiam conciliat ab utilitate. **Hoc igitur cognitio**: ex quo intelligitur, allicienda esse hominum studia ad utilitates nostras. Narrat sex præcipuas esse causas, quæ homines saepe commouere solent, vt aliis faueat. quidam mouent benevolentia Gratiæ. **II**, quidam opinione virtutis. **III**, fide **IV**, quia rebus suis bene cõsulere arbitrantur. **V**, metu. **VI**, mercede conducti. quia ab illis aliquid expectant, vt fecit Cæsar diuisionis agrorum: vt etiã Claudius adduxit multos mercede, vt sibi faueret. Hæc Ciofanus. **QUAE CVMQ; igitur &c.** } causas, cur quidque fiat ab hominibus erga homines. Sunt autem sex. **AD eum augendum**, } id est, ad augendum eius diuitias, potentiam, & eam auctoritatem, quæ ex iis oritur. Et est Græca phrasis, *ὠφέλειαν τινα*. Demosthenes Olynth. **II**. *Νὰν δὲ, τὸ μὲν παρ' ἐν, αὐτὴ προερέμεται, τὰ δὲ μὴ ὄντα αὐτοῖς ταῖς οἰόμενοι σχίσσειν κελεύεις καὶ νυξύσσειν, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖσι, φιλίππου ἡμῶν, καὶ καταστῆσαι μὲν πολιοῦτον, ἡλίκοι οὐδέ τις πρὸ βασιλεὺς γέρονε Μακεδονίας.* **HONESTANDVM**: } honoribus cumulandum. **HONORIS**, si cuius virtutem suspiciunt, } Plautus Amphitruone:

Virtute ambite oportet, non fauitoribus.

Cicero ad Appiũ, ep. vlt. lib. 3. Insignia virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Et ad Placum. lib. 10. epi. 3. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna. **ET si quem fortuna dignum quam ampliss.** } Quemq. fort. d. q. habent sex mei, & Tertij. **CVI fidem habent**, } expulsi regibus, primis consilibus. **CVI vs opes metuant**: } quas periculosas in rep. esse, si magnæ sint, ait Plato: quod, eas qui possident, nisi eis magistratus pro eorum libidine deferantur, libertati publicæ insidias struunt. **CVI ea tenentur**, } qui mercede ducuntur. **AD eam confugere** } vt pecunia corrumpant eos, à quibus aliquid expetunt: cum id, quod cupiunt, virtute potius consequi debeant. **MALE enim se res habet**, } videtur Aristotelem imitatus lib. 2. Pol. cap. 9. *Φαῖλον τὸ πᾶς μέγισται ἀντιπᾶς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τὴν τι βασιλείαν, καὶ τὴν στρατηγίαν.* Propterea Macedonũ rex Philippus

Alexan-

Alexandrum filium, quod largitione Macedonum animos confectaretur, in epistola quadam accusauit, his verbis: **Quid te, malum, rationis in istam spẽ induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses: an tu id agis, vt Macedones non te regem suum, sed ministrum, & præbitorem putet? quo quid regi sordidius? SVBSIDIVM hoc necessarium est**: } vel cum cetera subsidia defunt, vel cũ infirma sunt. **QVEM AD MODVM sit vtendum eo**, } id infra docet, his verbis: Non nũquam est largiendũ: & sæpe idoneis hominibus indigẽtibus de re familiari impertiendum, sed diligenter, atque moderate. multi enim patrimonia effuderunt, in consultẽ largiendõ. **QVAE virtuti propiores sunt**, } cũ hæc à virtute longè absit. non enim à virtute, & industria sumitur. **AT QVÆ etiam subijciunt se homines imperio alterius, & potestati pluribus de causa**. } has causas exposuit paulõ antè, in eo loco: **Quæcumque igitur homines homini tribuunt ad eum agendum, atque honestandum: aut benevolentia gratia faciunt, &c.** Sed illud animaduertendum: causas quidem easdem commemorari, quæ supra dictæ sunt, diuersarum tamen rerum. aliud enim est, homines homini tribuere, quæ possunt, ad eum agendum, atque honestadũ: aliud, subii cere se homines imperio alterius, & potestati. & ipsa verba, Atque etiam diuersæ rei narrationem significant. **AVT beneficiorum magnitudine**, } non hæc secunda causa est, sed ea, quæ sequitur, Aut dignitas præstantia: quantum ex earundem causarum ordine supradicto licet intelligere. itaque pro, Aut, vel sacramento contendere m legendum, Et, aduersantibus omnibus antiquis libris. Ita beneficiorum magnitudo ad benevolentiam addetur, tanquam ipsius benevolentia causa, quod supra dixit, Cũ aliqua de causa quempiam diligunt. **AVT dignitatis præstantia**, } supra: Aut honoris, si cuius virtutem suspiciunt, & si quem dignum fortuna quàm amplissima putant. **AVT spe, sibi id vile futurum**, } supra: Aut cui fidem habent, & bene rebus suis contulere arbitrantur. Hæc autem spes ab ea differt, quæ capitur ex largitione proposita: de qua supra: Aut cõtra, à quibus aliquid expectant, vt cũ reges, popularẽsue homines largitiones aliquas proponunt. **AVT metu, ne vi parere cogantur**: supra: Aut cuius opes metuant. **AVT spe largitionis, promissionisque capti**: } supra: Aut contra, à quibus aliquid expectant. **Vn ex meis, Promissionibusque, vtroque modo rectè.** **AVT v, postremo**, } sexta

caussa & hic, & supra hic, cur se homines alterius imperio sponte subiiciant: supra, cur ad aliquem augendum, atque honestandum adducantur. MERCEDE *conducti*. } cum pecunia per tribus diuidebatur. quae de re lata lex de ambitu: de qua in oratione pro Murena.

CICERO.

Rerum autem omnium nec aptius est quidquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligere: nec alienius, quam timere. *praclare Ennius:*

Quem metuunt, oderunt:

Quem quisque odit, perijisse expetit.

Multorum autem odium nullas opes posse obfistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum, nec verò huius tyranni solum, quem armis oppressa pertulit ciuitas, interitus declarat, quantum odium hominum valet ad pestem: sed reliquorum similis exitus tyrannorum: quorum haud ferè quisquam interitum simile effugit. malus enim est custos diurnitatis metus, contraque benevolentia fidelis vel ad perpetuitatē. Sed is, qui vi oppressos imperio cocercent, sit sanè adhibenda sanctia, ut heris in famulos, si aliter teneri non possunt, qui verò in libera ciuitate ita se instruunt, ut metuantur: his nihil potest esse dementius, quam uis, n. demersa sint leges alienius opibus, quam uis timefacta libertas: emergunt tamen haec aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis, acriores autem morsus sunt intermissa libertatis, quam retenta.

EXPLANATIO.

RERUM autem omnium } paulò suauius, quod est in veteribus septem, & Tertij, Omnium autem rerum. A *opes tuendas, ac tenendas, quam diligere:* } sic est in quatuordecim, & Tertij. N *ec aptius, quam diligere: nec alienius, quam timere.* } Securitatem ex manufactudine tutiorem ai esse Seneca. Videlibrum eius de Clementia. Terentius Adelph. act. i. sc. i.

Et

Et errat longè mea quidem sententia, Qui imperium credat grauius esse, aut stabilius, Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adiungitur.

Sallustius Iugurtha, in oratione Micipsa, regis Numid. ar. Non exercitus, neque thesauri praesidia regni sunt, verum amicitia: quos neque armis cogere, neque parare queas: officio, & fide parantur. Imitatus autem est Sallustius Xenophonem in Cyro, qui, moriens, Cambysen filium sic alloquitur: Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ἃ Καμβύσης, ὅτι οὐ τὸ χρυσὸν οὐκ ἔπαρσεν, τὸν βασιλείαν διασῶζόν ἐστι, ἀλλ' εἰ πολλοὶ φίλοι σὺν ἔπαρσεν βασιλεύσιν ἀληθέστατον, καὶ ἀσφαλέστατον. πρὸς δὲ μὴ νόμιζε φύεσθαι ἀνθρώπους. πᾶσι ἴσθ' ἂν οἱ ἀπὸ πρὸς φαίνοιντο, ὥσπερ καὶ ἄλλ' ἀλλὰ τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνοσθαι, ἀλλὰ τοὺς πρὸς φύεσθαι δὲ εἴ τις ἐκαστὸν ἑαυτῷ, ἢ δὲ κτήσις αὐτῶν, ἐστὶν οὐδαμῶς σὺν τῷ βίῳ, ἀλλὰ μάλιστα σὺν τῇ ἐπιμελείᾳ. Apud Herodianum quoque Marcus Imperator, filium amicitia, & propinquitate commendans, haec ait: Οὐτε ἴσθ' χρημάτων πλῆθος οὐδὲν αὐτεπικρατὸς πρὸς τυραννίδος ἀνεχθῆναι οὔτε δημοκρατίαν φερούσα ἰσχυρὰ φύεσθαι τὸν ἀρχοντα, εἰ μὴ περισσῆρ καὶ τῶν ὑπηκόων ἔουσια. μέγιστα δὲ ἰσχυροὶ εἰς ἀρχὴν μῆκος ἀμειψύνας ἔλασσαν, ὅστι μὴ φόβον ἐξ ἰσότητος, πῶθεν δὲ τις αὐτῶν χρηστότης ταῖς τῶν ἀρχομένων ψυχῶν ἐπέσειαν, οὐδ' οἱ ἐξ ἀνάγκης δουλεύοντες, ἀλλ' οἱ μετὰ πείθους ὑπακούοντες ἀνύπτου, καὶ ἕξ ἑαυτοῦ καλακείας πρὸς παῖτι τοῦ δεόντος τε καὶ πάσχοιτες διατελοῦσιν, οὐδὲ ποτε ἀφεινιάζουσιν, ἢν μὴ βία καὶ ὕβρις ἐπὶ τοῦ τῶ ἀρχῶσι. *Quem quisque odit, perijisse expetit.* } Arist. ii. Rhet. Iram tempore mitigari ait, odium inimicè. H *vi tyrannidi, quem armis oppressa pertulit ciuitas,* } non tamen diu quod Brutus ad M. Antonium scripsit, Fam. lib. ii. ep. 3. Non quædiu, ait, vixerit Cæsar, sed quædiu non diu regnarit, fac cogites. V *aleat ad pestem:* } ad hominem perdendum. I *nteritum similem effugit.* } Talem, est in octo, & Tertij. Langius verò, qui duo verba, Interitum similem, omittit, descendens ab omnibus antiquis libris, errare mihi videtur. M *alus enim est custos diurnitatis metus:* } neminem diu custodit metus: qui se metui potius, quam diligere vult, non diu tutus est: malum suæ salutis custodem habet is, qui metuatur: putat enim eo se tutum esse, quo diu tutus non est: atque hoc tyrannorum exitus docet. Demosthenes Olynth. ii. Όταν ὑπ' ἰουσίας τὰ πράγματα συστή, καὶ πᾶσι ταῦτα συμφέρη τοῖς μετέχουσιν τοῦ πολέμου: καὶ συμπροσέιν, καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς, καὶ μάλιστα ἐθέλουσιν οἱ ἀνθρώποι: ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας, καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὐ σὺς, ὀργήσῃ, ἢ πρῶτον φερόσας, καὶ μικρὴν πταίσασθαι ἀπαντὰ ἀνεχθῆσσι

ἡμεῖς δὲ λέγουσιν. Hinc illud Simonis de Pamphilo filio cum Sofia colloquentis, Andr. act. 1. sc. 1.

--nam antea

Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum aetas, metus, magister prohibebant?

BENEVOLENTIA *fidelis vel ad perpetuitatem.* } perpetua fides oritur ex benevolentia, qui diligit, vel perpetuo, non modo diu, fides est. Quia dixerat, Diuturnitatis, subiungit, Vel ad perpetuitatem. plus enim est, Perpetuo, quam, Diu. sed metus nec diu bonus custos est: at benevolentia vel perpetuo fidem seruat, quod Isocrates ad Nicoclem scripsit.

Seneca: Ferrum tuetur principem, melius Fides,

SIT *sanè adhibenda scuitia.* } Sanè, permittentis est potius, quam probantis, habita ratione eorum, de quibus loquimur. nam tyrannos non probat, sed, si qui sunt, iis permittit tanquam tyrannis, vt ad suas opes conseruandas in eos, qui sine vi teneri non possunt, scuitia vtantur. Aristoteles quoque tyrannis præcepta dat, licet eos non probet, in Politicis libris.

ITA *se instruant.* } sic antiqui libri duodecim, & Tertij, duo, Instituant. **TIMEFACIA** *libertas.* } ita est in vno Tertij libro, tredecim, Tremefacta, vnus, Labefactata, ex quo licet coniiicere, illud, Tremefacta, esse glossèma ad, Timefacta, quod cum duriusculè dictum videretur, immutatum est. Lucretius eo verbo vsus est lib. 2.

Hi tibi tum rebus timefactæ religiones

Effugiant animo pauida, mortisq; timores.

Pacuius Peribœa, apud Nonium Marcellum, de contrariis generibus verborum, in, Vagas, pro Vagaris:

In triplici pertimefactus mærore animi, incertè errans vagat.

Et D. Brutus, ad Ciceronem, Fam. lib. 11. epist. 20. Denunciatione periculi sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi præmia. **EMERGUNT** } hoc ad illud spectat, Quamuis demersæ sint leges, quod translatum est ab agrorum inundatione. **INVICITIS** *tacitè.* } cum de reis per tabellam, non voce, sententia fertur, nulla eorum, qui dominantur, ratione habita. **OCCULTIS** *de honore susfragiè.* } cum populus bonis ciuibus honores mandat, & suam in eo libertatem retinet. Sic Demosth. Philip. 4. **ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ** τῆν κρῦβδην τῆρον τοῦ φανεροῦ θορῦθου, **ACRIORES** autem morsus } libertas

libertas intermissa mordet acrius, quam retenta. Translatio ab animantibus: quæ, cum læsa sunt, mordent acrius, ad vitium doloris, & iniuriæ, quam quæ læsa non sunt. In eam sententiam dictum est illud à Plauto:

Tum denique homines nostra intelligimus bona,
Cum, quæ in potestate habuimus, ea amissimus.

CICERO.

Quod igitur latissimè patet, neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes, & potètiã valet plurimum, id amplectamur, vt metus absit, caritas retineatur. ita facillimè, quæ volumus, & priuatis in rebus, & in rep. consequemur. etenim, qui se metui volunt, à quibus metuuntur, eosdem metuât ipsi, necesse est. quid enim censemus superiorem illum Dionysium, quo cruciatus timoris angitur solitum, qui, cultros metuens tonforios, candente carbone sibi adurebat capillum? quid Alexandrum Pheræum, quo animo vixisse arbitramur? qui, vt scriptum legimus, cum vxo-rem Theben admodum diligeret, tamè, ad eam ex epulis in cubiculum veniēs, barbarum, & eum quidem, vt scriptum est, compunctum notis Threicis, districto gladio inbebat anteire, præmittebatq; de stipatoribus suis, qui perscrutarentur arculas muliebres, et, ne quod in vestimentis occultaretur relum, exquireret. ô miserum, qui fidelio-rem & barbarum, & stigmatiam putaret, quam coniugem. nec eum fefellit: ab ea est enim ipse, propter pellicatus suspicionem, interfectus. Nec vero vlla vis imperij tanta est, quæ, premente metu, possit esse diuturna, testis est Phalaris: cuius est præter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex insidiis interijt, vt is, quem modo dixi, Alexander: non à paucis, vt hic noster, sed in quem vniuersa Agragantinorum

multitudo impetū fecit. Quid Macedones, nōne Demetrium reliquerunt, vniuersiq. se ad Pyrrhū contulerunt? Quid? Lacedæmonios, iniuste imperātes, nōne repente omnes fere socij deseruerunt, spectatoresque se otiosos præbuerunt Leuctrica calamitatis? Externa libentius in tali re, quam domestica, recordor. verum tamen, quamdiu imperium populi R. beneficiis tenebatur, non iniuriis, bella aut pro socijs, aut de imperio gerebantur: exiūs erant bellorum aut mites, aut necessary, regum, populorum, nationum portus erat, & refugium senatus. nostri autem magistratus, imperatoresque ex vna hac re maximam laudem capere studebant, si prouincias, si socios equitate, & fide defendissent. itaque illud patrociniū orbis terræ verius, quàm imperium poterat nominari. sensim hanc consuetudinem, & disciplinam iam antea minuebamus, post verò Sulla victoriam penitus amisimus. desitum est enim videri quicquam in socios iniquum, cūm existisset etiam in ciues tanta crudelitas. ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. est enim ausus dicere, hasta posita, cūm bona in foro videret & bonorum virorum, & locupletum, & certè ciuium, prædam suā se vendere. Secutus est, qui in causa impia, victoria etiā fœdiore, non solum singulorum ciuium bona publicaret, sed vniuersas quoque prouincias, regioneq. vno calamitatis iure comprehenderet. itaque, vexatis, ac perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperij portari in triumpho Mæsiliam vidimus, & ex ea urbe triumphari, sine qua nūquam nostri imperatores ex transalpinis bellis triūpharunt. multa præterea cōmemorarem nefaria in socios, si hoc vno sol quidquam vidisset indignius. iure igitur plectimur.

mur. nisi. n. multorum impunita scelera tulissemus, numquam ad vñū tanta peruenisset licētia: a quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos improbos venit hereditus. nec verò vmq̄ bellorum ciuiliū semē, & causa deerit, dum homines perdit hastam illā cruentam & meminerint, & sperabunt, quā P. Sulla cū vibrasset, dictatore propinquo suo, idem sexto & tricesimo anno post à sceleratiore hasta eadē non recessit. alter autē, qui in illa dictatura scriba fuerat, in hac fuit quæstor urbanus: ex quo debet intelligi, talibus præmijs propositis, numquam defutura bella ciuilia. itaque parietes vrbis modò stant, & manent, itq. ipsi iam extrema scelera metuentes: rem verò publicam penitus amisimus. atque in has clades incidimus, (redeundū est enim ad propositum) dum metui, quàm cari esse, & diligere, maluimus. quæ si populo R. iniuste imperanti accidere potuerunt: quid debet putare singuli? Quod cūm perspicuum sit, beneuolentiæ vim esse magnam, metus, imbecillē: sequitur, vt differamus, quibus rebus possimus facillimè eam, quam volumus, adipisci, cūm honore & fide caritatem. sed ea non pariter omnes egemus. nam ad cuiusque vitam instituentiam accommodandum est, à multis ne opus sit, an satis sit à paucis diligere. Certum igitur hoc sit, id quod & primum, & maximè necessarium, familiaritates habere fidæ amantium nos amicorum, & nostra mirantium. hæc enim est vna res prorpsus, vt non differat multum inter summos, & mediocres viros: eaq. vtrisque prope modum comparanda. honore, & gloria, & beneuolentiæ ciuium fortasse non æquè omnes egent: sed tamen, si cui hæc suppetunt, adiuant aliquantum tum ad cetera, tum ad amicitias comparandas.

VT metus abst, caritas retineatur. } quod & paullo antè expressit his verbis: Omnium rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenendas, quam diligere, nec alienius, quam timeri. **Q**VI se metui volent, à quibus metuuntur, eosdem metuunt ipsi, necesse est. } Iſocrates ad Nicoclem: *Ὅπως αὖ τοῦς ἀλλοῦς πρὸς σφαιρὸν διαβῆς, οὐτο καὶ σὺ πρὸς ἐκείνους ἔγεις.* Metuuntur, est in vno, & Tertij. In alio, Meruantur. **Q**UID enim censetur, & c. quo & c. } Siclocutus pro Roscio Amerino: Quid censet hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? Et Agr. II. Quid censetis, cum isti Xuii cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute, per orbem terrarum vagabantur, quo tadem animo, quo metu, quo periculo miseræ nationes futuras? Et lib. I. de Orat. Quid censetis, si ad alicuius ingenium, vel par, vel maius illa, quam ego non attigi, accesserint, quantum illum, & quantum oratorem futurum? **S**UPERIOREM illum *Dionysium*, } Syracusium tyrannum, Hermocratis filium, qui tyrannidem in Sicilia inuasit anno III. Olymp. XCII. hoc est anno ab v. c. CCCXVII. Arist. Polit. lib. 5. cap. 5. Xenophon lib. 2. Dionys. lib. VII. Plut. in Dione, Cic. Tusc. v. Valer. lib. 9. cap. 15. Agell. lib. 17. cap. 21. Macrobi. lib. I. de Somn. Scip. c. x. Dicebat, se filio imperium relicturnum adamantinis vinculis: Metum, & Violentiam intelligens. Eius filius, regno pulsus, Corinthi ludum aperuit: ut, cum re ipsa non posset, specie saltem quadam regnare videretur. **C**ULTROS metuens tonsorios. } nam tonsor gloriatus erat, in sua potestate esse tyranni vitam, de quo penas dedit. **A**LLEXANDRUM Pheræum, } Val. lib. 9. cap. 15. Cicero autem Tusc. v. ait Dionysium Syracusanum ad Aristomaclem, & Doridem coniuges sic noctu ingredi solitum. **T**HEBEN } Pheræi Iasonis filiam, eius, quem calliditate, scientiaque militari comparat Cicero superiore libro tribus maximis trium gentium ducibus, Hannibali Pæno, Q. Fabio Maximo Romano, Themistocli Atheniensi. Mirum autem non fuit, si rescivit ipsam cum Pelopida, Thebanorum imperatore, hoste suo, ipsius propinquo, & familiari paterno, colloquium habuisse. nec fefellerit ipsum præfagium. nam coniux, mulier cordata, & animo præsentè, tum vitæ tyranni pertæsa, tum quia fratre iuniorè foedè abutebatur, adiunctis sibi tribus fratribus, Tisiphono, Pitholao,

Iao, Lycophrone, tyrannum in lecto decumbentem oppræsfit. Ouidius in Ibin:

Inq. tuo thalamo iugulatus more Pheræi,

Qui datus est leto coniugis ipse suo.

Vide Plut. in Pelopida, & Cic. de Inu. II. **B**ARBARRVM, } nam ij naturali odio Græcos persequuntur. Iſocrates in Pænegyrico. **C**OMPUNCTVM notis Threicijs, } signatum, stigmatate notatum. nam, ut Herodotus lib. 5. ait, apud Thracas punctas esse frontes, nobile iudicabatur: non esse notatas punctis, ignobile. Hæc Marſus. Quibus addo Sexti Empirici philosophi testimonium. qui lib. 3. Pyrrhoniæ hypothesis, cap. 24. Compunctum notis esse, apud nos, ait, tu pe, & infame videri: at multi Ægyptijs, & Sarmatæ suos fetus compungunt. **D**ISTRICTO gladio } tres, & Tertij, Destricto. **S**TIPATORIBVS } sic omnes libri. quo magis miror esse, qui Spiculatoribus, legant. **P**ERSCRUTARENTVR } sic tres libri. vnus, Præscrutarentur. decem, & Tertij, Scrutarentur. **S**TIGMATIAM } proximè dixit, Compunctum notis Threicijs: quod feruitus erat signum. Quid sibi velit Nonius, qui hoc loco Stigmatias dictos à veteribus punctos in notis, non assequor. nam errasse eum existimo. Græcum autem nomen Latinè pronunciauit, ut alia multa. Caligulam ait Suetonius multos honest. ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnasse. **N**E c eum fefellerit opinio: } Tertij liber, & alius, non habent rō Opinio. In alio est additum. Quo modo illud à Cicerone dictum Fam. lib. 14. Sed nos, ni me fallit, iacebimus. Et in Oratore. Varro lib. 2. de re rust. & Tacitus. **A**B ea } à tribus eius fratribus, ipsa cohortante. Plutarchus in Pelopida. **P**RÆMENTE metu, ita Pheræus, interfectus: Cæsar, tribus & viginti vulneribus confossus: Phalaris, lapidibus obrutus. **P**HALARIS } Aſtyalensis tyrannus Siculus. Cic. Tusc. II. Plin. lib. 38. cap. 8. Ouid. I. de Arte, Persius Sat. 3. Plur. Parall. cap. 74. Seneca de Ira, & de clementia, Orof. lib. I. cap. 20. Pindarus Od. I. Pyth. August. ad Macedonium, de vera felicitate. **C**VI vs est præter ceteros nobilitata crudelitas: } ex illo præsertim æneo tauro, quo homines inclusos, ut gemitu mugitum referrent, igni subiecto necabat. **H**IC non ster: } Cæsar. **I**N quem } ita duodecim, & Tertij. Duo, In sum. **I**MPIETVM fecit. } in foro enim lapidibus est

obrutus. *DEMETRIUM reliquerunt*, } superbissimum.
 Plut. in Pyrrho, & Demetrio. *AD Tyrrhū* } humanissi-
 mum, Epirotarum regem. *LACEDÆMONIOS* } quibus
 iustitia numquam cura fuit. Ifoc. in Panathenaico. nec à con-
 fœderatis, nec à benefactoribus sibi temperarunt. Ifoc. pro
 Pace, & in Panathen. testatur, Lacedæmonios plures indicta
 caussa necasse, quàm Athenienses conuictos iudicio. quo fa-
 ctum est, ut, cum Epaminondas, Thebanorum dux, libertatis
 spem faceret, socij omnes ad ipsum deficerent, nec Lacedæ-
 moniis opem ferrent. Imperarunt in Græcia Lacedæmonij,
 Athenienses, Thebani. principatum Lacedæmonijs, ut dixi,
 ademit iniustitia. *LEVCTRICÆ calamitatis* } superiorem
 temporum iniurias, non Leuctricam cladem, ipsis exitio fuisse,
 scripsit Ifocrates in oratione Sociali. Leuctra, Bœotizæ vrbs,
 ad quam ab Epaminonda profligati sunt. *EXTERNA libe-
 titius in tali re, quàm domestica, recorder.* } oratoriè hoc dictum.
 nam à malorum nostrorum côm memoracione naturâ abhor-
 remus. Sic apud Ouidium Achelous Metam. ix.

--quis enim sua prælia victus

Commemorare velit:

PRO socijs, } defendendis contra externam vim. *DE im-
 perio* } conseruando, vel prolatando. Hinc illud Sallustij de
 Romanis, in Coniuratione Catilinæ: Vbi pericula virtute
 propulerunt, socijs, atque amicis auxilia portabāt: magisq. dan-
 dis, quàm accipiendis, beneficijs, amicitias parabant. *EX TVS
 bellorum aut mites, aut necessarij.* } Virgilius lib. 6

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Mites: victos aut in ciuitatem, aut in fidem, & clientelam re-
 ciendo, modico tributo imposto. *Necessarij*: cum excin-
 duntur vrbes, captiuiq. sub corona veniunt. quales Campani,
 Fregellani, Numantini, Carthaginenses, Corinthij. *REGVM,
 populorum,* } coniungit hæc duo verba Sallustius, Catilina: Re-
 ges, populiq. finitimi bello tētare. Et Iugurtha: Auxilia à pop-
 ulis, & regibus, socijsq. accerere. *PORTVS, & refugium* }
 Machabæi, à Syriæ regibus cum vrgerentur, Romanorum
 opem implorarunt. Sic & Hieron, Ptolemæus, Ariobarzanes,
 Deiotarus, Macedones, Græci Romanorum auxilij vfi sunt.
PATROCINIUM orbis terre } clientium enim utilitatem
 patroni spectant. Plutarchus illud T. Flamini dictum refert,
 quòd Romani Græcos absoluunt iudicio incustoditos, libe-

ros, & expertes tributi, legibûsq. vrentes patriis. *POST* verò
sulle victoriam } is, hostibus deuictis, multa ciuium millia
 partim occidit in villa publica, partim proscripsit. Sallustius,
 Catilina: Postquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis iniitijs
 malos euentus habuit: rapere omnes, trahere: domum alius,
 alius agros cupere: neque modum, neque modestiam victo-
 res habere: fœda, crudeliâq. in ciues facinora facere. *ETIAM
 in ciues* } rō Etiam non est in sex meis, & Tertij. Et natum pu-
 to ex ext. emis litteris verbi Existitiffet, quæ repetitæ librariis
 occasionem dederunt addendi nouam vocem, Etiam. *HON-
 ESTAM causam non honesta victoria.* } pugnavit enim Sulla
 pro optimatibus: contra plebem, victorq. leges, & iudicia reip.
 restituit. *ET certè ciuium,* } correctio quædam. quasi dicat, si
 minus erant boni viri, nec locupletes, (locupletes autem, ut
 rerum nouarum haudquaquam cupidi, inter bonos viros re-
 feruntur) ciues tamen erant. *PRÆDAM suam se vendere.* }
 quasi hostes essent, non ciues. idem ferè repetit in Verrem,
 act. 2. libro. 3. Tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in
 concione non dubitaret, bona ciuium R. cum venderet, se
 prædam suam vendere. Largitus est autem supra modum ve-
 nustus mulieribus, fidicinis, hustrionibus teste Plutarcho. *SE-
 CVTVS est.* } C. Cæsar. *IN causâ impia,* } contra optimates, &
 communem libertatem: cum Sulla optimates, libertatēque
 defenderit. *VICTORIA etiam fœdiore.* } ob ea, quæ statim se-
 quuntur. *Fœdiore*: crudeliore. Lib. I. Sunt quædam partim ita
 fœda, partim ita flagitiosa, ut ea ne conseruandæ quidem patri-
 triæ caussa sapiens facturus sit. Sallustius fœdos Catilinæ oculo-
 los vocat: id est, sauitiam, & immanitatem præferentes.
 Ter. Eun. act. 5. sc. 5. Facinus fœdum. i. crudele, Donato. Ci-
 cero pro Sextio fœdus vulnus P. Clodij dicit. Virgilius,
 Æn. I. I.

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras.

Vbi Seruius: Fœdare, lacerare. nam fœdum tam apud hunc,
 quàm apud Sallustium, non turpe, sed crudele significat: vt,

Sanguine fœdantem quos ille sacrauerat ignes.

Sallustius, fœdi oculi. Sic & ingeniosissimum Poëtarum O-
 uidium, Metam. I. locutum esse, obseruauit antè quinquen-
 nium Hercules Ciofanus:

Fœda Lyconia: referens conuiuia mensæ.

Quem versum propè repetit in Ibin. SED vniuersas quoque

provincias, } quæ pro Pompeio steterant. Vno *calamitatis iure* }
sic antiqui libri septem, & Tertij, Lambinus genere legit, &
sine causa mutat: quasi, iure, suum sensum non habeat. nam,
quæ conditio singulorum civium, eadem fuit omnium pro-
vinciarum, & regionum, vt pari scilicet calamitate vexarentur.
EXTERIS *nationibus*, } Græcia primùm, deinde Africa,
postremo Hispania. A *exemplum amissi imperij* } Terentius
præpositionem omittit:

Enimvero spectatum satis putabam, & magnum
exemplum continentia.

Amissi imperij: euerſa reip. cum de hostibus, non de socijs, tri-
umphari solet. PORTARI *in triumpho* } portabantur in tri-
umpho imagines opidorum, quæ quis bello ceperat. portatâ
autem. Malsiliam arbitror in Gallico triumpho. nam quin-
ques Cæsar triumphauit, de Gallia, de Aegypto, de Ponto, de
Africa, de Hispania, Malsilia verò belli ciuilis initio portas
Cæsari clauſerat. ex quo diu obſeſſa, capta denique per vim
est. MASSILIAM } Malsiliae simulacrum ex ebore. Quinſti-
lianus. Eam fide meliorem, quàm consilio prudentiorem, di-
cit Velleius. Lucanus lib. iiii. Florus lib. iv. Epit. Liu. cx. Oroſ.
lib. vi. cap. 15. Eutrop. lib. vi. cap. vlt. ET *ex ea vrbe triumphari*,
sine qua numquam nostri imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt. }
eadem res Phil. ix. narratur, his verbis: Quousque Mas-
siliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli?
per quem læta est vrbs ea, sine qua numquam ex transalpinis
gentibus maiores nostri triumpharunt. quo quidem tempore
populus R. ingemuit. Eius laudes persequitur Cicero pro Flac-
co: Malsiliae disciplinam, atque grauitatem non solum Græ-
ciae, sed haud scio, an cunctis gentibus anteponendam iure
dicam. Malsilienses ait Liuius in eo honore, in ea dignitate
apud Romanos fuisse, ac si media Græciae vmbilicū incole-
rent. Si hoc vno Sol quidquam vidisset indignus. } fortasse à Plau-
to sumpsit, qui Sticho sic ait:

Meliorem nec tu reperies, nec Sol videt.

HASTAM *illam cruentam* } venditionem bonorum. nam &
Sulla, & Cæsar bona proſcriptorum ciuium, hasta posita, vt
prædam suam vendiderunt. ET *meminerint, & sperabunt.* } An-
tonium significat. Phil. ix. Inuitus dico: sed dicendum est:
Hasta Cæsaris, P. C. multis improbis & spem affert, & auda-
ciam

daciam. viderunt enim ex modicis repente diuites. itaque ha-
stam semper cupiunt videre ij, qui nostris bonis imminet,
quibus omnia pollicetur Antonius. *Cruentam*: translatum à re
militari. nam, cum hasta ante opidum ponebatur, signum e-
rat diripiendæ vrbs, & crudelitatis in ciues exercendæ. *Quam*
P. Sulla cum vibrasset, dictatore propinquo suo, } hic, L. Sulla di-
ctatore, proſcriptorum ciuium bona emit ad hastam, idest in
auctione publica, quæ, hasta propè fixa, fieri solebat. propterea
dicitur hasta vibrasse, *μεταποσειδος*. Quod autem infert Ci-
cero, Sexto & tricesimo anno post (tot enim numerantur, à
DCLXXIV. ad DCXC.) à sceleratiorei hasta eadem non recessit;
significat, eundem P. Sullam, vt emerat bona proſcriptorum
Marianorum L. Sulla dictatore, itidem emissa proſcriptorum
Pompeianorum Cæsare dictatore. De hoc P. Sulla ita iocatus
est Cicero in epistola ad Dolabellam, x. lib. ix. Te tamen hoc
scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ
morte antè quàm certum scierit. nunc querere desierunt, quo
modo perierit. satis putant se scire. quod cetero
qui animo æquo fero: vnum vereor, ne hasta Cæsaris refrixe-
rit. Et, ad Cæsium, lib. xv. ep. 17. Nos hic, P. Sullam patrè mor-
tuum, habeamus. alij, à latronibus; alij, cruditate, dicebant. po-
pulus non curabat: combustum enim esse constabat. Cæsa-
rem putabāt moleſtè laturum, verentem, ne hasta refrixisset.
Cui Cæsarius festiuè respondit, ep. 19. Sulla, cuius iudicium pro-
bare debemus, cum dissentire philosophos videret, non qua-
siuit quid bonū esset, & omnia bona cõemit. cuius ego mor-
tem forti mehercule animo tuli. nec tamen Cæsar nos eum
desiderare parietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis
restituat: nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit.
SCELERATIORE *hasti* } Phil. ii. Auctionis verò miserabi-
lis adſpectus: vestis Pompeij, non multa, eaque maculosa: eius-
dem quædam argentea vasa collisa, sordidata mancipia: EA-
DEM } non legitur hoc verbum in septem libris, & Tertij.
SCRIBA } vide Sallustium in cõcione Lepidi. IAM *extrema scelera*
metuentes: } dat sensum inanimis rebus, quo magis publica ca-
lamitas exprimitur. *Extrema scelera*: vtrum, quæ reip. impen-
dent? non puto. iam enim amissam penitus esse rem. statim
dicit. quæ igitur scelera? euerſionem ipsorum parietum.
REM *verò publicam penitus amissimus.* } quod alibi dicit, *μεταποσειδος*
τοί πάλιος. INIVSTE *imperanti* } quia leges pro Cæsaris

potentia tulit: & metui maluit, quàm diligi. ACCIDERE
 potuerunt: } quæ non videbantur accidere posse. QUID DE-
 bent putare singuli? } argumentum à maiori. IMBECILLEM: }
 Imbecillam, septem, & Tertij. SEQUITUR, ut disceramus, }
 hactenus de priuata amicitia dixit: nunc de gloria dicturus
 est, in qua ipsa publicus amor includitur. CVM honore, & fi-
 de caritatem. } Gloria descriptio. nam, si diligimur à multitu-
 dine: si fides ab ea nobis habetur: si honore digni putamur:
 tunc adepti gloriam sumus. id perspicuè narratur infra. SED
 ea } ea, quæ cum honore, & fide coniuncta sit. nam priuata
 quidem amicitia pariter omnes egent. AD cuiusque vitam in-
 stituendam } Vitam institutam, vndecim, & Tertij. CER-
 TVM igitur hoc sit, } concludit hoc præcepto disputationem
 de priuata amicitia: nec addit plura propter librum ea de re
 copiosè scriptum, qui inscribitur Lælius. ID quod & primum, }
 vndecim, & Tertij. Idq. primum. VNUS, Quod & pr. VNUS,
 Idq. pr. FAMILIARITATES habere fidem amantium nos ami-
 corum, } de fide supra dixit, Cum honore, & fide caritatem.
 Sed ibi agit ea de fide, quæ publicè habetur à ciuibus, hic de
 ea, quæ priuatim ab amicis. NOSTRAM irantium. } vt apud
 eos in honore sumus. VT non differat multum inter summos, &
 mediocres viros: } vt ea pariter omnes egent: nam siue amici-
 tia vita nulla est: sine honore tamen, & gloria, & beneuolen-
 tia ciuium licet viuere. Hoc ad illa superiora pertinet: Ad cuius-
 que vitam instituendam accommodandum est, à multis ne
 opus sit, an satis sit, à paucis diligi. VTRISQUE } ex æquo.
 SI cui hec suppetit, } si quis habet hæc tria, honorem, fidem,
 beneuolentiam ciuium. TVM ad cetera, } Cum, Tertij liber.
 AD amicitias } priuatas.

CICERO.

SEd de amicitia libro dictum est, qui inscribitur
 Lælius. nunc dicamus de gloria. quamquam ea
 quoque de re duo sunt nostri libri. sed attingamus,
 quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis
 adinuat plurimum. Summa igitur, & perfecta gloria
 constat ex tribus his: si diligit multitudo: si fidem ha-
 bet: si cum admiratione quadam, honore nos dignos
 putat.

putat. hæc autem, si est simpliciter, breuiterq. dicen-
 dum, quibus rebus pariuntur à singulis, eisdem ferè
 à multitudine. sed est alius quoque quidam aditus ad
 multitudinem, ut in vniuersorum animos tamquam
 influere possimus. Ac primum de illis tribus, quæ an-
 te dixi, beneuolentia præcepta videamus: quæ quidem
 capitur beneficijs maxime: secundo autem loco bene-
 fica voluntate beneuolentia mouetur, etiam si res for-
 tè non suppetit. vehementer autem amor multitudinis
 commouetur ipsa fama, & opinione liberalitatis, be-
 neficentia, iustitia, fidei, omniumq. earum virtutum,
 quæ pertinent ad mansuetudinem morum, ac facilita-
 tem. etenim illud ipsum, quod decorum, honestumq.
 diximus, quia per se nobis placet, animosq. omnium
 natura, & specie sua commouet, maximèq. quasi per-
 lucet ex ijs, quas commemoravi, virtutibus: idcirco il-
 los, in quibus eas virtutes esse remur, à natura ipsa
 diligere cogimur. Atque hæc quidem causæ sunt di-
 ligendi grauissima: possunt enim præterea nonnullæ esse
 leuiore. Fides autem vt habeatur, duabus rebus ef-
 fici potest: si existimabimur adepti coniunctam cum
 iustitia prudentiam. nam & ijs fidem habemus, quos
 plus intelligere, quàm nos, arbitramur: quosq. & futu-
 ra prospicere credimus, & cum res agatur, in discrimenq.
 ventum sit, expedire rem, & consilium extem-
 pore capere posse: (hanc enim omnes existimant vti-
 lem, veramq. prudentiam) iustis autem, & fidis ho-
 minibus, id est bonis, ita fides habetur, vt nulla sit in
 his fraudis, iniuriæque suspicio: itaque his salutem
 nostram, his fortunas, his liberos rectissime committi
 arbitramur. harum igitur duarum ad fidem facien-
 dam iustitia plus pollet, quippe cum ea sine prudentia
 satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil

valeat ad faciendam fidem. quo enim quis versutior, & callidior est, hoc inuisior, & suspectior, detracta opinione probitatis. quamobrem intelligentia iustitia coniuncta, quantum volet, habebit ad faciendam fidem virium: iustitia sine prudentia multum poterit sine iustitia nihil valebit prudentia. Sed, ne quis sit admiratus, cur, cum inter omnes philosophos constet, à meq. ipso sepe disputatum sit, qui unam haberet, omnes habere virtutes: nunc ita sciungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, iustus esse. alia est illa, cum veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas: alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio: quamobrem, ut vulgus, ita nos hoc loco loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. popularibus enim verbis est agendum, & vsitatis, cum loquamur de opinione populari: idque eodem modo fecit Panatius. Sed ad propositum reuertamur.

EXPLANATIO.

NUNC dicamus de gloria. quamquam ea quoque de re duo sunt nostri libri. } de quibus ad Att. lib. xv. ep. 27, & lib. xvi. ep. 3. Eos autem libros furto auertit Pertus Alcyonius, is, qui de Exfulario scripsit. qua de re vide Paulli patris Commentarium in ep. ad Att. lib. xv. ep. 27. Duo sunt nostri libri: supra: Sed hæc, cum ad philosophiam cohortamur, accuratius solent disputari: quod alio quidem libro fecimus. **A**TTINGAMVS, } pauca dicamus: cum plura dixerimus in iis libris. **S**VMMA igitur &c. } causæ, gloriam gignentes. **H**ONORE nos dignos putat. } Nos, abest à tredecim meis, & Tertij. **A**LIVS quoque quidam aditus ad multitudinē, } qui nō est ad singulos. **V**NUS, Sed est quoque aliis quidam aditus. **V**nus, Sed est alius quidam aditus. **T**res, Sed est alius quoque aditus. **N**ovem, & Tertij faciunt cum impressa lectione. **Q**VAE antè dixi, benevolentie præcepta videamus: } sic vndecim, & Tertij. **V**nus non ha-

bet

bet, Benevolentia. **V**nus, Quæ antè dixi, benevolentia præceptis. **Q**VAE quidem capitur beneficijs maxime: } Capitur, est, Acquiritur. sed leporis quiddam plus habet, ad exprimendam beneficiorum vim, quibus capiuntur, atque obstringuntur animi. propterea, Aucupari gratiam, dixit in epistola ad Lucceium. Et, Venari viduas frustis, ac pomis, Horatius. Quod vtrumq. verbū ad Capiēdi voluntatē spectat: Capitur, igitur, ex multitudine: pro, sumitur, obrinetur. Sic, Capere fructū, Capere laudem. Præterea, si, Benevolentia aucupari, Latinum est: cur, Benevolentia capere, Latinū non esse videatur? **Q**uid laboras, Lambinè? cur ad mutandum tam proclivis es? nihil hic pro te faciūt antiqui libri: sermo Latinus est: mutationem sententia non postulat. Maximis, est in sex meis; **C**apitur beneficijs maxime: Hinc illud, Gratia gratiam parit. **B**ENEFICIA voluntate benevolentia mouetur, } Legendum, mutato verborum ordine, vt est in meis octo veteribus libris, & Tertij: Voluntate benefica benevolentia mouetur. **Q**uid, de Ponto:

Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas.

QUOD decorum, honestūq. diximus, } Dicimus, est in septem, & Tertij. **P**ER se } vel si nullum ex eo fructum capiamus. **N**ATVRA, & specie sua } vi, & forma sua. **P**ERLVCEt } sic veteres omnes libri. **L**angius, Proluet. cur mutetur, causam non video. **C**AUSSAE diligendi } sic illud Virgilij:

vritq. videndo

Femina.

QUOD & actiue, & passiue intelligi potest. **P**RVDENTIAM. } intelligentiam. **E**T futura prospicere, } definitio prudentia. **C**VM res agatur, in discrimenq. ventum sit, } **I**socrates: Τὸ εἶναι τῶν καθεστῶτων θεαρῆν τοὺς συμβουλευόντας: τοὺς δὲ καθελοῦ λέγοντας καὶ μηδὲν γινώσκοντας τῶν δεόντων, ἀποδομιμύξεν. **E**XPEDIRE rem, } explicare. **H**ANC enim omnes existimant vilem, veramque prudentiam. } **H**omines, novem, & Tertij, Septem & Tertij, **H**anc enim vilem homines existimant, veramque prudentiam. **I**D EST bonus, } **B**onis viris, octo, & Tertij. **I**nfra quoque pro iustis Bonos appellat. **I**VSTITIA sine prudentia multum poterit: sine iustitia nihil valebit prudentia. } libro primo, eadem comparans virtutes, **P**lacet, inquit, aptiora esse naturæ ea officia, quæ ex communitate, quam ea, quæ ex cognitione ducantur. **N**E quis sit admiratus, } ne qua sit admiratio. **C**VM

inter omnes philosophos constat, } non eos quidem, quorum libri
 exstant. nam Aristoteles id non docet. Plato autem ex alio-
 rum sententia disputat: ut in Euthydemo: *Εἰσὶ καὶ ἐν ὁρίσει,*
πάντα ὁρίσει. In Protagora autem: *Πότερον καὶ μεταλαμβάνειν*
οἱ ἀδρανῆσιν τοῦτον τῶν τῆς ἀρετῆς μαθητῶν οἱ μὲν ἀλλοί, οἱ δὲ ἄλλοι, ἢ ἀνά-
γκη, ἢ ἄν περ πρὸς ἐν ἀλάβῃ, ἀπαντα ἔχου. C V M *veritas ipsa limatur* } cum
 veritas ipsa diligentissime quaeritur. A D *opinionem,* &c. }
 O vocalis vigetis à Cicerone hic duabus lineis vsurpatur.
 A L I O S *bonos* } pro, iustos, & Aristoteles lib. vi. Et hic ἀγαθῶν
 pro iusto posuit ipse Cicero infra: Ex qua vna virtute, inquit
 de iustitia, viri boni appellantur. C V M *loquamur de opinione*
populari: } opinatur enim populus diuersas esse virtutes.

C I C E R O.

ERat igitur ex tribus, quae ad gloriam pertinent,
 hoc tertium, ut cum admiratione hominum hono-
 re ab his digni iudicaremur. Admirantur igitur com-
 muniter illi quidem omnia, quae magna, & praeter opi-
 nionem suam animaduertunt: separatim autem in
 singulis, si perspiciunt nec opinata quaedam bona: ita-
 que eos viros suspiciunt, maximisq. efferunt laudibus,
 in quibus existimant se excellentes quasdam, & singu-
 lares virtutes perspicere: despiciunt autem eos, & con-
 temnunt, in quibus nihil virtutis, nihil neruorum pu-
 tant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus ma-
 le existimant. nam, quos improbos, maledicos, fraudu-
 lentos putant, & ad faciendam iniuriam instructos,
 eos haud contemnunt quidem, sed de ijs male existi-
 mant. quamobrem, ut antè dixi, contemnuntur ij, qui
 nec sibi, nec alteri, ut dicitur: in quibus nullus labor,
 nulla industria, nulla cura est: admiratione quadam
 afficiuntur ij, qui anteire ceteros virtute putantur, &
 cum omni carere dedecore, tum verò ijs vitijs, quibus
 aly non facîle possunt obfistere. nam & voluptates,
 blandif-

*blandissima domina, saepe maiores partes animi à vir-
 tute detorquent: & dolorum cum admoventur faces,*
*praeter modum plerique exterrantur: vita, mors, diuini-
 tie, paupertas omnes homines vehementissimè permo-
 uent. quae qui in vtramque partem excelsò animo, ma-
 gnòq. despiciunt: cumq. aliqua his ampla, & honesta
 res obiecta est, totos ad se conuertit, & rapit: tum quis
 non admiretur splendorem, pulchritudinèq. virtutis?
 ergo & haec animi despicientia admirabilitatem ma-
 gnàm facit: & maximè iustitia, ex qua vna virtute
 viri boni appellantur, mirifica quaedam res multitudi-
 ni videtur: nec iniurià. nemo enim iustus esse potest,
 qui mortem, qui dolorem, qui exsulum, qui egesta-
 tem timet: aut qui ea, quae his sunt contraria, equita-
 ti anteposit. maximèq. admirantur eum, qui pecunia
 non mouetur: quod, in quo viro perspectum sit, hunc
 igni spectatum arbitrantur. itaque illa tria, quae pro-
 posita sunt ad gloriam, omnia iustitia conficit: & be-
 neuolentiam, quod prodesse vult plurimis: & ob ean-
 dem causam fidem, & admirationem, quod eas res
 spernit, & negligit, ad quas plerique inflammati au-
 ditate rapiuntur.*

E X P L A N A T I O.

PERTINERENT, } sic tres mei, & Tertij. vndecim,
 Pertinent. ADMIRANTVR igitur communiter illi } in-
 docti scilicet, & paruo animo praediti. Horatius:

Nil admirari, propè res est vna, Numici,
 Solaque, quæ possit facere, & feruare beatum.

PRÆTER opinionem suam } παράδοξα: vel, παράπροσδο-
 ξίαν. NON enim omnes eos contemnunt, de quibus male existi-
 mant. } Contemnere, & Male existimare, non idem sunt.
 De quibus male existimant: nam ij nocere possunt. Aristoteles
 hoc disputat Rhet. lib. II. Eos haud contemnunt quidē. } Tres, &

Tertij, Eos contemnunt quidem neutiquam. quod, vt magis antiquum, magis probò. & ex eo impressam lectionem natam existimo. **N** E c sibi, nec alteri profunt, vt dicitur. } Profunt, abest ab vno Tertij libro. & recte abesse arbitror. breuitas enim prouerbii similitudinem facit. Et, Vt dicitur, multorum sermone tritum esse, & intelligi posse per se ostendit. Horatius hos ait fruges consumere natos. & Græcus poëta, ἰσὼππov ἀχθῶ ἀερόυρης, Telluris inutile pondus. Hesiodus:

Οὗτος μὲν πανάρεστος, ὅς αὐτῷ πανταυοῖος,
Φρασεῖ μὲν ὅτι τὰ ἔτετα, καὶ ἔς τέλῃ ὅσον ἀμείνω.
Ἐδιδὸς δὲ αὐτῷ καὶ κέρῳ, ὅς εὖ εἰπόντι πίδηται.
Ὅς δὲ κε μὴ δ' ἄνωγ' νοήματα' ἀλλοῦ ἀεζῶαν
Ἐν θυμῷ βάλλῃται, οὐδ' αὐτ' ἀχθῆν' ἀνὴρ.

ADMIRATIONE quadam afficiuntur ij, qui anteire ceteros virtute putantur, } quæ admodum Latine dicitur, Laude afficitur, Honoribus afficitur; pro, Laudem cōsequitur, Honores cōsequitur: sic hoc in loco Cicero dixit, Admiratione quadam afficiuntur ij: pro, Admirationem quandam hominū cōsequuntur. Itaque non video, cur quidquam mutetur. cum præsertim libri omnes antiqui, Afficiuntur, habeant, non, Afficiunt, vt ex ingenio Lambinus reponit: meo quidem iudicio, non satis rectè, vt leuiter dicam. Vnus, Admiratione quadam verò afficiuntur. Duo, Admiratione autem quadam afficiuntur. Vnus, Admiratione quadam autem afficiuntur. Sex, & Tertij, Admiratione autem afficiuntur. Quatuor cum impressa lectione faciunt. Ceteros: Vnus, & Tertij, Ceteris. **I** S vitii, } fraude, dolo, violentia. **V** O L U P T A T E S, blandissime domine, } propterea δὲ λέγει κακῶν Volutatē appellauit Plato ἐν τῷ πρῶτῳ Νόμῳ H quod, Escam malorum, Cicero conuertit in Catone. **S** A E P E maiores partes animi à virtute detorquem: } τὸ Sæpe, non legitur in vilo veteri libro. **I** N vitamque partem } tam voluptates, quàm dolores. vel, Siue cum adfunt, siue cum absunt. **E** X C E L S O animo, magnòque } qui virtutem rebus omnibus anteponat. **T** V M quis non admiretur splendorem, pulchritudinemque virtutis: } hoc non videtur cum eo coniungi posse, quod dictum est: Quæ in vtramque partem excelsò animo, magnòque despiunt. Potius enim sententia requirebat, Tum quis non eos admiretur? aut: Quis non admiretur splendorem in iis, pulchritudinemque virtutis? Modo subiungatur aliquid, quod ad, **Q**ui, referatur. **H** A E C animi desipientia } cum & voluptates,

luptates, & dolores despiciuntur. Sic est in omnibus vet. libris. Malè in vulgatis, Perspicientia. **E** T maxime iustitia, } Plato Politic. II. **Ὁ** μὲν ἀρετὴ δὲ ἕσται ἡμῶν ἀγαθήνηται, ἐν ἀγαθῷ, τε καὶ σοφῷ. ὁ δὲ ἀδίκος, ἀμαρτῆς τε καὶ κακός. **Q** V I mortem, qui dolorem, } Stoici, contra Peripateticos, nam Aristoteles naturales effectus esse dicit. **Q** V A E his sunt contraria, } Nouem, & Tertij, Quæ sunt his contr. **M** A X I M E Q, admirantur } Valerius Max. lib. IV. cap. 3. **H** V N C dignum spectatu arbitrantur. } sic quatuordecim mei. vnus Tertij, Hunc igni spectatum. idest, probè cognitum: vt ego interprecor: vt aurum spectatur igni. Similiter ad Patum, Fam. lib. IX. ep. 16. Non facile diiudicatur amor verus, & fictus, nisi aliquid incidat eiusmodi, tempus, vt quasi aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspicui possit. quod ex Iſocrate sumptum, Pater annotauit, ex oratione ad Demonicum: **Τ**ὸ μὲν χρῆσθαι ἐν τῷ πυρὶ δειμνίζεσθαι. Sic & Ouidius Trist.

Sicilicet vt solum spectatur in ignibus aurum &c.

Huc facit illud Chilonis: **Ἐν** λείδων ἀνάντας ὁ χρῆσθς ἐξέταξται, δίδους βλάστων φανερὰν: ἐν δὲ χρῆσθ ἀνθρώπων ἀγαθῶν τε κακῶν τε νόος ἔδωκε ἔλεγχον. Lambinus, Tamquam, addit. Alij, Hunc virum spectatum. Alij, Hunc dignum adspectu. Mollius omnino erat, Vt igni. sed, vt absit, Vt, quid incommodi? præsertim in communi, tritaque sententia, quam vsus ipse iam satis emolliuerat. **O** B eandem causam, } quia prodesse vult plurimis, nam ideo spernit, & negligit eas res, ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. **A** D quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. } plus est, quàm, Cupiditate. Vnus meus, Auide.

CICERO.

A C, mea quidem sententia, omnis ratio, & institutio vitæ adiumenta hominum desiderat, in primisq. vt habeas, quibuscum possis familiares conferre sermones: quod est difficile, nisi speciem præ te boni viri feras. ergo etiam solitario homini, atque in agro vitam agenti, opinio iustitiæ necessaria est, eoque etiam magis, quòd, si eam non habebunt, iniusti habebuntur: &, nullis præsidijs sapiti, multis afficientur

iniurijs. Atque his etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisq. negotijs implicantur, iustitia, ad rem gerendam, necessaria est. cuius tanta vis est, ut nec illi quidem, qui maleficio, & scelere, passuntur, possint sine vlla particula iustitiæ viuere. nam, qui eorum cupiam, qui vna latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. ille autem, qui archipirata dicitur, nisi æquabiliter prædam dissipet, aut occidatur à socijs, aut relinquetur. quin etiam leges latronum esse dicuntur, quibus pareant, quas obseruent. itaque, propter æquabilem prædæ partitionem, & Bargulus, Illyricus latro, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit: & multo maiores Viriatus Lusitanus: cui quidem exercitus nostri, imperatoresq. cesserunt: quem C. Lælius, is, qui Sapiens usurpatur, prætor fregit, & comminuit: ferocitatēq. eius ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis iustitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmat, atque augeat: quantam eius vim inter leges, & iudicia, & instituta reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros fruendæ iustitiæ caussa videntur olim bene morati reges constituti. nam, cum premeretur initio multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant virtute præstantem: qui, cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Eademq. constituendarum legum fuit caussa, qua regum. ius enim semper quaesitum est æquabile. neque enim aliter esset ius, id si ab vno iusto, & bono viro consequebantur, eo erant contenti, cum id minus contingeret, leges sunt inueu-

inuenta, qua cum omnibus semper vna, atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. adiuncto verò hoc, ut iidem etiã prudētes haberētur, nihil erat, quod homines his auctoribus non posse conseq. se arbitrarentur.

EXPLANATIO.

NISI 1 speciem præ te boni viri seras: } nihil iustus videre. Boni viri iusti. subiungit enim: Etiam solitario homini opinio iustitiæ necessaria est. Et paulò ante dixit de iustitia: Ex qua vna virtute viri boni appellantur. **I**NIUSTI habebuntur: } mihi hoc videtur abundare: cum dixerit, Si eam non habebunt. Cum hoc iam scripsissem, animaduerti coniecturam meam vnus libri veteris testimonio confirmari. **N**VLLIS præsidijs septi, } quibus maximè opinio iustitiæ præsidium esset. **A**D rem gerendam } dum eas res gerunt. Malè Lambinus, cõtra veteres omnes libros, Ad re. cum sit sermo de priuatis rebus. **Q**VI maleficio, & scelere pascuntur, } vt Terentius Sannio:

Leno ego sum: at ita, vt viquã fuit fide quisquã optima. **N**AM, qui etc. } iustitia etiam apud latrones necessaria. Plutarchus in Pompeio narrat de latronibus sacra facientibus. Argumentum à minori ad maius. **F**URATUR aliquid, aut clam eripit, } docti viri legunt, Clam furatur aliquid, aut eripit. Ego sic, Furatur aliquid, aut eripit. Nam in verbo, Furari, occulta, & infidiosa includitur actio: Eripere, aperta, & violenta. Sequor autem in hoc, præter morem Latini sermonis, omnes, quibus vtor, veteres libros. **I**N latrocinio } inter latrones. argutè. ne inter latrones quidem latroni furari licet. **A**UT occidatur à socijs, aut relinquetur. } Quin que lib. vet. Occidatur, Relinquatur. duo alij, Interficiatur, Relinquetur. Septem alij, & Tertij, Interficiatur, Relinquatur. magis probo. quam lectionem meritò probatam fuisse clarissimo, disertissimoq. viro M. Ant. Mureto affirmavit Ciofanus meuse: amq. & Læbinus in vet. codicibus reperit. **L**EGES latronum esse dicuntur, } Thucydides scribit, ante bellum Troianum latrocinium non fuisse infame, sed periculosum potius. Hinc apud Homerum hospites rogantur, ac prædones sunt: Παρθηύροι κερειάδες, κερειὸν ἀλλοδαποῖσιν φέροντας.

PRÆDÆ *partitionem* } Sic Tertij liber, & nouem alij mei.
 Reliqui verò, Portionem libetius sequor superiorē lectionē.
 dixit enim paullo supra: Aequabiliter prædā dispersit. BAR-
 GVLS, } dictus à Bargo, Illyrico flu. De bello Illyricio, gesto
 anno. v. c. dxxv. Polyb. lib. 2. & alij. QUIDEM *exercitus nostri,*
 Decem, & Tertij, Quidē etiā ex. n. IMPERATORES Q. }
 M. Vellius, & C. Plautius prætores. & Q. Fabius proconsul
 pacem cum eo fecit. tandem à proditoribus, Capionis confi-
 lio, interemptus est. Is, qui Sapiens vsurpatur, } appellari solit-
 us est. consuetudinem enim hoc verbum significat. In libro
 de Amicitia: Non ab isto officio, quod semper vsurpauī cum
 valerem, abduci incommodo meo debui. De Oratore: Aut
 non eo nom ine vsurpandum, quo arguatur. De Vniuersitate:
 Iuppiter, Iuno, & reliqui, quos fratres inter se, agnatosque
 vsurpare, atque appellare solemus. Phil. 1. Græcum verbum
 vsurpati. Is, qui Sapiens vsurpatur: cuius nomine liber de Am-
 icitia inscriptus est. Duo C. Lælij fuere, duorum Africanorum
 amissimi. posterior Sapiens cognomen est adeptus.
 RELIQUI s; primū Q. Fabio Maximo, deinde Q. Seru-
 lio Capioni, qui eū per insidias occidit. QVANTAM *eius vim*
inter leges, & iudicia, & instituta reip. fore putamus; } Lib. Tertij, &
 tres mei, Et iudicia, & cōstituta reip. Vnus, Et cōstituta reip.
 Duo alij, Et in cōstituta reip. Alius, Et in cōstituta rep. Alius,
 Et iudicia instituta r. p. Ceteri verò vulgatā habēt lectionē.
 MEDOS } qui primi reges habuerūt. Diod. Sic. li. 3. Strabo li. 2.
 VT ait Herodotus, } lib. 1. qui Clio inscribitur: quo loco ait, qui-
 bus artibus Deioes ad regnum adspirarit. FRVENDÆ *institi-*
tiæ } sic liber Tertij, & decem mei. Duo alij ord. præp. Duo
 alij, Seruandæ iust. Nihil mutō. BENE *morati reges* } hoc Ari-
 stoteles lib. v. Pol. tradit de tyrannis: Ο δὲ τύραννος ἐν τῷ δήμῳ
 καὶ τῷ πλείστοις ὄντι τοὺς γινώσκοντας, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μὴδὲν ὑ-
 ἀντῆδ. φανερόν ἐστι ἐν τῷ συμβιβηκότων, καὶ οὐδὲν γὰρ οἱ πλείστοι τῶν τυραννῶν
 γάρρησιον ἐν δίκαιον ὄντων, ὡς εἶπεν, πρὸς δὲ οὐδὲν ἐν τῷ διαβάλλειν τοὺς
 γινώσκοντας. εἰ μὴ γὰρ ἄντων τῶν πλείστον κατέστηται τῶν τυραννῶν.
 NAM, cum premeretur initio multitudo } In otio, Tertij liber, &
 nouem mei. Sunt, qui legant, Inops multitudo: vt est in duos
 bus meis. Alij omittunt & Inops, & Initio, & In otio. quos
 non sequor. SVMMOS *cum infimis pari iure retinebat.* } octo
 mei, & Tertij, Pertinebat: quam lectionem probo. nam Per-
 tinebat, est perfectè continebat. Pertinacia enim dicta est à
 Pertinendo,

Pertinendo, id est, obstinatè tenendo. Vel lego, Continebat.
 vt est in vno. quæ lectio arridet & Ciofano. EADEM Q. *con-*
situendarum legum fuit causa, quæ regum. } παρρησια. reges pri-
 mum, deinde leges fuere. reges autem pro legibus, leges pro
 regibus. Omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt.
 Et Aristoteles lib. 1. Pol. καὶ τὸ αἰσθητὸν ἰσασταλέντιο ἀπὸ πλείων, καὶ
 οὐκ ἐν τῷ ἴσῳ: Idem & Polybius initio lib vi. grauit, & inge-
 niosè, vt solet, omnia litteris mandauit. Ivs enim semper qua-
 situm est æquabile. } Arist. Polit. lib. II. τὸ μὴ γὰρ δίκαιον ἴσον δοῦναι ἔστι.
 SI ab vno iusto, } lib. 1. CVM omnibus semper } Plato de Leg. IV.
 eas non ait veras leges, quæ non vniuersæ ciuitati ex æquo
 feruiunt: iuris singularis conditores seditiosos verius, quàm
 ciues, esse. Eo erant contenti. } Erant eo cont. liber Tertij, &
 vndecim mei. VNA, atque eadem voce } non vt alio modo te-
 nuiores, alio locupletes viuerent, sed vt summi cum infimis
 æquo iure tenerentur. quod regibus quoque bene moratis
 propositum fuit. ADIVNCTO verò hoc, } In libro Tertij,
 atque in duodecim meis τὸ Hoc desideratur. NON posse conse-
 qui } ideo se libenter ips, fortunatq. suas commiserunt.

CICERO.

OMNI *igitur rationi colenda, & retinenda in-*
stitia est, tum ipsa propter sese, (nam aliter in-
stitia non esset) tum propter amplificationem honoris,
& gloria. Sed, vt pecunie quærendæ non solum ratio
est, sed etiam collocandæ, quæ perpetuos sumptus sup-
peditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic
gloria & quærendæ, & collocandæ ratione est. quam-
quam præclare Socrates hanc viam ad gloriam pro-
ximam, & quasi compendiarium dicebat esse, si quis
id ageret, vt, qualis haberi vellet, talis esset. Quod si
qui simulatione, & inani ostentatione, ficto non modo
sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam con-
sequi posse ventur, vehementer errant. vera gloria ra-
dices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeri-
ter, tamquam flosculi, decidunt: nec simulatum potest

FICTA omnia celeriter, itaquam flosculi, decidunt, } Demosthenes:
 Όταν ἐκ πλεονεξίας, καὶ τιμωρίας περὶ ἰσχύος, ἢ αἰσῶτι αἰσχροπραξίας καὶ μακρὸν
 πρῶσιμα ἀποντα ἀνεγείναται καὶ διέλυσαν. οὐ γὰρ ἔστιν, οὐ ἔστιν, ἀδικουῦντα,
 καὶ ἄπορκοῦντα καὶ ψευδοῦντα διατάμει βελβάνων κτισσάσθαι: ἀλλὰ τὰ τιμω-
 ραῖα εἰς μὲν ἀπίαν καὶ βραχὺν χρόνον ἀντίχει, καὶ σφόδρα γέννησθαι ὅτι
 ταῖς ἐλπίσιν, ἀντιχρῖ: τῷ χρόνῳ ὅ φασταὶ καὶ ἀεὶ αὐτὰ καταρῖσει. **N E C**
simulatum potest quidquam esse diuturnum. } quia natura aduer-
 satur. **I N** utramque partem: } diuturna esse non simulata, non
 diuturna simulata. illud **Ti. Gracchi P. F.** hoc illius filiorum
 exemplo comprobatur. **F A M I L I A** erimus contenti vna. } **Vox**
Vna abest à duobus veteribus libris. In Tertij verò libro, &
 nouem meis, Familia contenti erimus vna. **T I. Gracchus**, }
 qui bis consul fuit, bis triumphauit, censorq. fuit. **T I B E R**
R I V S enim Gracchus, } Duo mei, Tiberius igitur Gracchus.
Vnus, Tiberius Gracchus enim. **A T** eius filij nec vni probantur
 à bonis, } liber Tertij, & vnus meus, Probabantur bonis: Septē
 alij, Boni; in quorum vno, non Et, sed s; scriptum est. diuulso
S à verbo Boni, & sequenti conjunctioni frustra addito.
N V M E R V M obtinet iure casorum. } quia leges ferre conati
 sunt perniciosas reip. vel testimonio minoris Africani: qui,
 de **Ti. Gracchi** nece quid sentiret, à **C. Carbone** tribuno pl. se
 ditiosè interrogatus, respondit, iure casum videri. **Languis**,
Nomen. **Et mortui numerum obtinet iure casorum:** } **Vnus** meus,
Obtinet locum. Tertij, **Et mortui numerum obtinent** & c.
Alius, Numerum retinent. Sex alij habent item Numerum:
 reliqui verò, **Nomen** & c. **Q V I** igitur adipsi veram iustitie gloriā
 volet iustitie fungatur officij, } tredecim mei, Volent, Fungantur.
D I C T V M est in superiore libro. } his verbis: Iustitia; primum
 munus est, vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria: dein-
 de, vt communibus pro communibus vtatur, priuatis autem
 vt suis & c. **E R S I** in eo ipso vis maxima est, } **Isoocrates**: ὁσπερ ἰστιάς
 ἔμμε καὶ πλοίου καὶ ἴπῳ ἀλλων ἴπῳ τοιοῦτων, τὰ ἕκαστα δὲ ἰσθῆτα ἐστὶ δει-
 οῦτο καὶ ἴπῳ αἰσῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποτέρας ἀλλοθεῖς καὶ διχάσις ἐστὶ
 αἰσῶσιαι. **V T** simus ij, qui haberi velimus: } quam Socrates viam
 ad gloriam proximam, & quasi compendariam dicebat esse.
Plato ἐν τῷ νόμῳ ἰβ. Τὸ μὲν γὰρ ὀρθώτατον, καὶ μέγιστον ὄντα ἀγαθὸν ἀλε-
 σπῶς, οὗτον τὸν ἐνδοξον βίον διπρῶσει. **Isoocrates** contra, ne idem diceret,
 paulò deterius, & dilutius: Οὗτος ἀν μάλιστα ἐδουλοῖται εἰ
 ταῦτα φάνετο μὴ αἰσῶσιαι, εἰσὶρ ἀν αἰσῶσιαι τῖς ἀλλοις ὑπομείσαις.
Huc facit illud Sallustij, **Catilina**: Esse, quàm videri, bonus
 malebat,

malebat: ex Aeschylō sumptum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἀρεστος, ἀλλε εἶναι φίλος.

N A M, si quis ab ineunte aetate } dixit se quadam præcepta datu-
 rum, quæ ad iustitiam gloriam adipiscendam valeant. sed, ante-
 rum præcipit, filio gratulatur, quod celebratitas, nominisq.
 causam à patre accepit. Præcipere autem incipit in iis ver-
 bis: Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam,
 si qua ex bellicis rebus comparari potest. **C A V S S A M** celebri-
 tatis, } materiam. **A patre** } vel nobili, vel aliqua ingenij
 laude præstanti. **Q V O D** tibi, mi Cicero, } lib. I. Licet mihi,
 Marce filii, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius glo-
 riæ, & factorum imitatio pertinet. **Q V O D** tibi, mi Cicero, ar-
 bitror contigisse: sic omnes libri scripti. **A T Q V E** in eo, quid
 agat, } liber Tertij, & septem mei, Eum. **I N** hunc oculi omnium
 conijciuntur, } **Isoocrates**: Τῶς ἀσυνδουλῶς οὐχ ὀδῶν τε τῖς ἀρετῆς ἀμ-
 λείν, ἢ ποικίλους ἔχον ἀνάγκη τοῦς ὀππλήθοντα.

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto, qui peccat, maior habetur.

I N Q V I R I T V R: } non modò enim expectatur, sed quasi e-
 xigitur ab eo virtus. **Q V O R V M** autem prima etas, propter hu-
 militatem, & obscuritatem in hominum ignorantia versatur, } nam,
 vt ait ille,

Haud facillè emergunt, quorum virtutibus obstat
 Res angusta domi.

S I M V L ac iuuenes esse cæperunt, } confirmato iudicio, & animi,
 corporisq. auctis. **M A G N A** spectare, } gloriam. **Virgilius**:

--tentanda via est, qua me quoque possim

Tollere humo, victorq. virum volitare per ora.

Et:

--Breue, & irreparabile tempus

Omnibus est vitæ: sed, famam extendere factis,

Hoc virtutis opus.

N O N inuidetur, } contra Aristoteles **Rhet. lib. II. cap. de Inui-**
dia. **Q V I A** non modo non inuidetur illi etati, } **Vnus** ex meis
 libris, Quia nò modò inuidetur. De quo dicendi genere plura
 Pater in **Comment. Ep. Fam.** **V E R V M** etiam fauetur. } pro-
 pterea **P. Scipioni**, qui primus Africanus appellatus est, ad-
 modum iuueni, bellum Hispaniense, alteri verò Africano
 consulatus ante etatem cum administratione Punicæ belli
 mandatus est. Athenienses quoque, cū graui **Lacedæmoniorū**

bello premerentur, Iphicratem, XXI. annos natum, ducem delegerunt. EXSTITERUNT. } clari euaserunt. ALTERA } Cæsariana: Plena sceleris, quia rep. oppressit. ALTERA } Pompeiana, nec ea

Integra vita, scelerisq. pura

FELICITATIS parum. } quæ maximè in imperatore requiritur. ALAE alteri } turmarum equestrium auxiliarum. nam de auxiliariis equitibus Ala dicitur. Alteri, dicit, quia duæ legiones exercitus erat consularis: quas equites, ræquam alæ, à lateribus municbant. Agell. lib. 16. c. 4. & Seru. Æn. lib. 4. ad illud, Dum trepidant alæ. Ciceronem filium & Brutus apud Plutarchum à re bellica laudat. SVMMO viro } ad Ap-pium, omnium & sæculorum, & gentium principem dicit. EQVITANDO, iaculando. } Sall. Iugurtha: Non se luxu, neque inercia, corrupendum dedit, sed, vt nos gentis illius est, equitari, iaculari, cursu cum æqualibus certare. OMNIA militari labore tolerando. } sic nouem libri mei. quattuor alij. Omnem militarem laborem tolerando. Tertij verò, & alius meus. Omni militari & c. quæ lectio Ciofano non improbat. CVM rep. cecidit. } ergo tibi ferenda fortuna communis æquo animo. Non de te est, } cui nullum fructum propter interitum reip. bellica virtus attulit. AD ea, quæ restant, pergamus. } Tertij liber, & tredecim mei, Pergamus ad ea, quæ restant.

CICERO.

VT igitur in reliquis reb. multo maiora opera sunt animi, quàm corporis, sic ea res, quas ingenio, ac ratione persequimur, gratiores sunt, quàm illa, quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur a modestia, tum pietate in parentes, tum in suos beneuolentia. Facillimè autè & in optimam partè cognoscuntur adolentes, qui se ad claros, & sapientes viros, bene cõsulentem reip. contulerunt. quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorũ fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. P. Rutilij adolentiam

tiam ad opinionem & innocentia, & iuris scientia P. Mucij commendauit domus. nam L. quidem Crassus, cum esset admodum adolens, non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili, & gloriosa. & qua etate qui exercentur, laude affici solent: vt de Demosthene accepimus: ea etate L. Crassus ostendit, id se in foro optimè iam præmeditatum facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed cum duplex sit ratio orationis, quarum in altera sit sermo, in altera contentio: non est id quidem dubium, quin contentio orationis maiorem vim habeat ad gloriam: ea est enim, quam eloquentiam dicimus: sed tamen difficile dictu est, quantopere conciliet animos comitas, affabilitasque sermonis. Exstant epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentissimorum: (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, vt oratione benigna multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant, militèsq. blandè appellando, sermone deliniant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe vniuersam excitat gloriam. magna est enim admiratio copiosè, sapienterque dicentis: quem qui audiunt, intelligere etiam, & sapere plus, quàm ceteros, arbitrantur, si verò in oratione mixta modestia grauitas, nil admirabilius fieri potest: eoque magis, si ea sunt in adolente. Sed, cum sint plurima causarum genera, quæ eloquentiam desiderant: multi-que in nostra rep. adolentes & apud iudices, & apud senatum dicendo laudem affecti sint: maxima est admiratio in iudicijs: quorum ratio duplex est. nam ex accusatione, & defensione constat: quarum

et si laudabilior est defensio, tamē etiam accusatio probata sepe est. Dixi paullo antē de Crasso: idem fecit adolescens. *M. Antonius*: etiam *P. Sulpicij* eloquentiam accusatio illustravit, cum, seditiosum, & inutilem ciuem *C. Norbanum* in iudicium vocauit, sed hoc quidem non est sepe faciendum, nec v̄mquā, nisi aut reip. causa, ut duo *Luculli*: aut patrocini, ut nos pro *Siculis*, pro *Sardis* contra *Albucum Iulius*, in accusando etiam *Man. Aquillio L. Fufij* cognita industria est. semel igitur, non sepe certē. sin erit, cui faciendum sit sapius, reip. tribuat hoc munus: cuius inimicos vlcisci sepe, non est reprehendendum: modus tamen adsit. *duri enim hominis, vel potius vix hominis* videtur, periculum capitis inferre multis. id enim tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere, ut accusator nominetur, quod contigit *M. Bruto*, summo genere nato, *illius filio*, qui iuris ciuilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officij diligenter tenendum est, ne quem v̄mquam innocentem iudicio capitis arcessas. id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. nam, quid est tam inhumanum, quam eloquentiam, à natura ad salutem hominum, & ad conseruationem datam, ad bonorum pestem, perniciemq. conuertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum est, ita est habendum religioni, nocentem aliquando, & nefarium, impiūmq. defendere. vult hoc multitudo: patitur consuetudo, fert etiam humanitas. iudicis est, semper in causis verum sequi: patroni, nonnumquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere: quod scribere, presertim cum de philosophia scriberem, non auderem, nisi idem placeret grauissimo Stoicorum *Panatio*. Maxime autem & gloria paritur, &

gratia

gratia defensionibus, eoque maior, si quando accidit, ut ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri, vrgerique videatur: ut nos & sepe alias, & adolescentes contra *L. Sulla* dominantis opes pro *Sex. Roscio Amerino* fecimus: qua, ut scis, exstat oratio.

EXPLANATIO.

MVLTIO maiora sunt opera animi, quam corporis. } *Sallustius*,
Catilina pro cœmio: Nostra omnis vis in animo, & corpore sita est. animi imperio, corporis seruitio magis vtimur. Et it. de rep. ord. Corpus animo obœdit. Ideo *Plato* in *Clitophonte* vocat τὸ μὲν ἀρρῶν, τὸ δὲ ἀρρῶνον. **INGENIO**, ac ratione persequimur, } Viuitur ingenio, cetera mortis erunt. **PRIMA** igitur commendatio } in secundo præcepto dicit, Prima, quod mirari aliquis possit. sed in primo, quod ad res bellicas pertinet, habuit rationem temporis, in secundo vtilitatis. rectē igitur vtrobique. **A modestia**, } qua foris vtimur, cum omni hominum genere. nam, quæ subiunguntur, Tum pietate in parentes, tum in suos beneuolentia, domestica sunt. Hanc laudem filio tribuit *Simo* ille *Terentianus* in iis verbis:

Sic vita erat: facile omnes perferre, ac pati:
 Cum quibus erat cumque vn̄, iis sese dedere,
 Eorum obsequi studiis, aduersus neminem,
 Numquam præponens se aliis. ita facillimē
 Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.

TUM in suos beneuolentia. } Tum, non est in septem, & Tertij. **IN** optimam partem cognoscuntur adolescentes, } Sic ad *Att. lib. 10*. *Caesar* mihi ignoscit per litteras, quod non venefim, sese que in optimam partem accipere dicit. **QUI** se ad claros, & sapientes viros, bene consulentes reip. contulerunt. } quod ipse fecit adolescens. nam initio libri de *Amicitia*, *A patre*, inquit, ita eram deductus ad *Scauolam*, sumpta virili toga, ut, quoad possem, & liceret, à senis latere numquam discederem. itaque multa, ab eo prudenter disputata, multa breuiter, & commodē dicta, memoria mandabam, fieriq. studebam eius pruden-

ria doctior, quo mortuo me ad pontificem Scaeuolam contuli: quem vnum nostrae ciuitatis & ingenio, & iustitia praestantissimum audeo dicere. Id autem apud veteres vseratum fuisse, ex Tacito, & Valerio intelligitur. **Q V I B V S C V M si frequentes sunt,** } si eorum consuetudine crebro vtuntur. **P. R V T I L I I }** qui cum Cn. Mallio consul fuit, & iuris ciuilibus laude praefuit. de hoc in Bruto. Hunc alibi, exemplum, & specimen innocentiae appellat. **P. M V C I I }** iuriconsulti, optimi viri: qui, cum esset consul, Ti. Graccho remp. perturbate, armis abstinuit, ne ciuilibus cedis auctor esset. Huius filius fuit Q. Mucius pot. max. collega L. Craesi in consulatu, iuriconsultus. & idem orator egregius. **C V M esset admodum adolescens.** } annos uatus XIX. auctore Tacito in dialogo de Oratoribus. **E X illa accusatione nobili & gloriosa.** } cum accusatus, & damnauit consularem, eloquentia clarum, C. Carbonem: qui cantharidas sumpfit. Fam. lib. 9. epist. 21. nam ex ea summam ingenij non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus. Cic. in Bruto, & Tacitus de Oratoribus. **Q V I exerceatur,** } domi. **D E M O S T H E N E }** qui puer pupillares actiones habuit. Quintilianus lib. 12. cap. 6. Hic, industria, naturam emendauit. Nam in subterraneo conclauis semirato capite meditatus, & gestum ad speculum ingens formauit, & strictum gladium de lacunari supra humerum suspendit: Satyro histrioni se erudicium tradidit: lapillis linguae subiectis balbutiem emedare studuit: imbecillitatem spiritus arduo adscensu ingrediendo, & recitando aliquid, correxit: ad fluctuum murmur, ventorumque turbines declamatis, concionis procellas, hoc est tumultuantes, & obstreperentem populum, atque exhibilantem continere didicit. **D E Demosthene:** } sic vndecim mei, & tertij. **I D e in foro optimè iam praemeditatum facere, quod etiã tum poterat domi cum laude meditari.** } septem, & Tertij, nec Praemeditatum, nec Impraemeditatum habent. sex, iam impraemeditatum. vnus habet in ora. Placet. vt respondeat verbo Meditari. quod interpretor, meditando exerceri, quod erat adolefcentiũ, antequam causas agere inciperent. Quae aetate, inquit, alij domi cum laude meditantur ea, quae ad agendas causas pertinent: ea aetate L. Crassus, impraemeditatus, causas ipsas agebat. **C V M duplex sit ratio orationis,** } de hoc supra lib. 1. vbi de d. coro orationis. **N O N id dubium, quin contentio orationis maiorẽ vim habeat ad gloriam:** } cum duo sint orationis genera, Sermo, & Contentio: quid

vtrum-

vtrumque pariat, Cicero demonstrat. Parit autem contentio gloriam: est enim in ea perfectae vis eloquentiae: Sermo autem gratiam sine gloria. Hac est germana sententia Ciceronis. Et, cum loquitur de Contentione, Maiore, inquit, vim habet ad gloriam: cum de Sermone, Difficile dictum est, inquit, quantopere conciliet animos comitas, affabilitatem, sermonis. Est igitur, Contentionis, gloria: gratia, Sermonis. Quae sententia elicitur ex veterum librorum consensu: quos secuti sumus. Antea, Quin contentio orationis plurimum possit, & mai. contra veteres vndecim meos, & Tertij. **E A est enim, quam eloquentiam dicimus:** } nam, qui excellit in sermone, disertus potius, quam eloquens, dicitur. non sequitur autem, vt, qui disertus est, idem sit eloquens: qui verò eloquens, facillè disertus esse potest. itaque praestat eloquens disertus. Antonius apud Ciceronem 1. de Oratore, eum statuit disertum, qui potest fati acutè, atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione dicere: eloquentem verò, qui mirabilius & magnificentius augere posset, atque ornate, quae veller. Vide Quintilianum in prooemio libri 8. **ANIMOS hominum }** abest, Hominum, à tredecim meis, & Tertij. neque requiritur à sententia. **C O M I T A S,** } affabilitasque sermonis. } apud Euripidem Capanei laudatur *ἀφειδὲς ἄβος, εὐπρεπὸς ἠγορῶν*. 1. animi candor, & affabilitas. **A N T I P A T R I ad Cassandrum,** } eius filium, de quo vide Iustinum. Antipater, Iolai filius, Philippi miles, inter Alexandri duces, & regni successor: Cassandri illius pater, qui Alexandri matrem Olympiadem interfecit. Reliquit autem duos libros epistolarum, qui à Suida citantur. **A N T I G O N I ad Philippum filius,** } sic duodecim mei, & Tertij. Antigonus Macedoniarum rex fuit. Plutarchus. **M I L I T E S Q V E, blandè appellando, sermone deleant.** } Blando, est in tredecim meis. in vno, Militisque, blando sermone appellando, delen. Sunt, qui vò Sermone deleant: contra veteres omnes libros. **V N I V E R S A M excitat gloriam.** } sic tredecim mei, & Tertij: vnus tantum, Vniuersorum. quod non probro. glossema enim est. Vniuersam autem, explano, omnium, vniuersorum, non paucorum hominum: vt sermo, qui habetur inter paucos, sed eorum omnium, qui audiunt, qui plurimi sunt. Vniuersam, igitur, summam, perfectam, ad quam nihil possit accedere. **C O P I O S E, sapietèrque dicentis:** } Cicero in Oratore: Res sic se habet. Copiosè, & ornate dicere, sine sententia, insania est: sententiosè autem sine verbo-

rum & modo, & ordine, infantia est. Hæc est Oratoris descriptio: quem copia à dialectico, sapientia ab inani garrulitate separat. **IN oratione** } quæ cum contentione habetur. **MIS TA modestia gravitas,** } dixit iam, Magna est admiratio copiosè, sapienterq. dicentis: nunc, si ad copiâ, & sapientiâ accedat modestia, nihil admirabilius dicit esse, præsertim in adolescente: quia pudor ætatem ornat, orationi autem non modò non obest, verùm etiam prodest plurimum. quod exemplo **L. Crassi** lib. I. de Orat. perspicuum est. **PLURIMA cassarum genera,** } Plura, septè mei, & Tertij. **DESIDERANT,** } Desiderent, sex mei, & tertij. **ASSERVIT sint.** } sic omnes, vno tatum excepto, in quo, Consecuti, quod non probo. **MAXIMA est admiratio** } non modò laus. **LAVDABILIOR est defensio,** } Vide Quintil. lib. 12. cap. 7. **DE Crasso:** } qui accusavit de maiestate **C. Carbonem** reip. causâ. **ADOLESCENS M. Antonius:** } robustior tamen annis aliquot, quam **Crassus**. accusavit autem **Cn. Papirium Carbonem**, qui cùm **Metello Caprario** consulum gesserat, patrem eius **Carbonis**, qui ter consul fuit, & à **Pompeio Lilybæi** est interemptus: vt in ep. ad **Pætum**. Hic **M. Antonius**, **M. Aquillium** defendens, diloricata rei tunica, cicatrices iudicibus ostendit. **P. SVLPICII** } qui loquitur in libris de Orat. Defendit autem **C. Norbanum** idem **Antonius**, & seditiones exornavit, dicens multas interdum seditiones reip. fuisse: vt, cùm reges exacti, cùm tribunicia potestas constituta. **NI SI aut reip. causa, vt duo Luculli:** } sic omnes libri veteres. & rectè. Intelligit autem **Lucium**, qui **Mithridatem**, **Tigranem**q. deiecit, & **Marcum**: qui quamquam **Seruilium** augurem, **Lucij** patris accusatorem, iniuriæ referendæ gratia, accusauerint, tamen, quia de peculatu, quod est furtum pecuniæ publicæ, accusarunt, reip. causâ id facere visum sunt. hoc & **Plutarchus** ostendit, & **Cicero** in **Lucullo** his verbis: Vt enim admodum adolescens cum fratre, pari pietate, & industria prædito, paternas inimicitias magna cum gloria est persecutus, in **Asiam** quæstor profectus, ibi per multos annos admirabili quadâ laude provinciæ præfuit. **PATROCINII,** } **Patrocinio**, octo mei, sex, & Tertij, cum impressa faciunt. **PRO sardis contra Albucium Iulius Cæsar.** } Pater antè multos annos emendavit, & impressit, Contra **Albucium**: cùm in omnibus, & recentioribus, & antiquis libris, Pro **Albucio**, scriptum sit. Coniecturam autem eius historia primùm, deinde ratio

ratio peperit. nam **Sardos** à **Iulio Cæsare** **Strabone**, eo, qui factiis, & dicèdi lepore excelluit, esse defensos, docet **Suetonius** in **Cæsare** dictatore. Genus, inquit, eloquentiæ dumtaxat adolefcens adhuc **Strabonis Cæsaris** secutus videtur: cuius etiã ex oratione, quæ inscribitur, Pro **Sardis**, ad verbum nonnulla transfult in **Diuinationem** suam. Cùm igitur singulorū singulas persequitur accusationes, **Lucullorū** cõtra **Seruilium** reip. causâ, suam pro **Siculis**, **Iulij** pro **Sardis**, **Fufij** pro ea, quam **Aquillius** administravit, provincia: cur, ceteris vnicam tribuens accusationè, duas **Fufio** tribuat? nam, si **legatur**, Pro **Sardis**, Pro **Albucio**: quæ duæ defensiones sunt: duas simul accusationes esse, quis non videt? **Omanino** quædam modum **C. Verris** nomen omisit **Cicero**, quem pro **Siculis** accusauerat, **Siciliæ** defensæ mentione contentus: sic omittere potuit **Albucij**, **Sardinia** iã mentione facta, sed, quando veteres omnes libri, Pro **M. Albucio**, habent: modestius se facere **Pater** est arbitratus, si, **Cõtra Albucium**, reponeret, quàm si totum illud, Pro **M. Albucio**, tolleret. Fortasse autem, **Contra Albucium**, addidit **Cicero**. nam accusatio **Lucullorū**, & ipsius **Ciceronis** recentior erat, ipsaq. satis nota res hominibus eius ætatis. at **Cæsaris** accusatio remotior, ideòq. minus nota. quòd si mentio fieret de **Albucio**, reo, tollebatür obscuritas, & pateferebat historia. Ideo non pro eorum opinionem, qui hoc totum, **Contra Albucium**, delendum censent. neque correctores istos audio, qui sibi nimium quantum in coniectura placent, inseruntq. maculas interdum, quas eluere se putant. Hanc eius emendationem, vt alias non paucas, à viris doctis, qui post editionem suam in **Ciceronem** scripserunt, esse dissimulatam, non moleste ipsum tulisse, sum ipse testis. non enim **industriæ** suæ fructū ex aliena laudatione petebat: verum id tantum spectabat, vt opè studiosis ferret: tatumq. aberat, vt inuideret, si quos in hoc genere videret excellere, vt iis etiã & gratularetur, & summam laudè tribueret. **Albucius** autè is est, qui cùm in **Sardinia**, victis **latrunculis**, sine **senatus** decreto quasi triū phasset, **Romæ** postea accusatus in **exsilium** missus est, vide in **Bruto**, de **Fin. lib. I. Tusc. v. Cæsar**: **Cæsar**, non est in decem meis, & Tertij, & certè **glossema** est. **IN accusando etiam M. Aquillio L. Fufij cognita industria est.** } Pro, **Manlio**, (quod erat in vulgatis, & in vno meo vetere) siue, **Manilio**, (quo modo est in vndecim meis, & Tertij) siue, **Maniliū**, (quo modo in duobus item meis) primus reposuit

Pater, M. Aquillio, ante multos annos. id quod editi libri testantur. Sed, quia, gloriolam non occupans, ipse correctione contentus, neque Scholia scripsit, neque locum se restitutum vlllo modo indicauit: & hic eius fructum industria interuertere, ad seq. transferre alij postea conati sunt. Historiam M. Aquillij à L. Fusio accusati breuiter attingit Cicero in libro de claris orat. Prouinciæ tamen, pro qua Fufius Aquillium accusauit, mentionem ibi quoque prætermisit. Aquilliorum autem prænomen fuisse M. idest Manius, vt Curiorū, antiquitatum Romanarum periti non ignorant. sed, ob incertam notæ veteris, pro M factum erat M. in omnibus vulgatis libris. **SIN ERIT, cui faciendum sit sapius.** } Sin erit, cur f. vnus, Sin caussa erit, cur f. vnus. Sin cui f. vnus. alij omnes cum impressa lectioe sunt. **REIP. tribuat hoc muneris.** } sic septem, & Tertij. septem, Tribuatur. **VLCISCI sepe.** } Sapius, septem, & Tertij. **DVR I enim hominis, vel potius, vix hominis videtur.** }

Xακίαν δὲ τὸν ἀνδραγαθὸν, ἀνδραγαθὸς ἴ.

ID enim tum periculosum ipsi est. } Cum, quinque, & Tertij. **NOMINERIVR.** } Nominere, octo, & Tertij. **M. BRVTO,** } qui se ad accusandum potius, quàm ad defendendum, dedit: vt in libro de claris orat. Hunc faceret in primis in quodam iudicio **L. Crassus** exagitauit. vt in oratione pro Cluentio. **SVMMO genere nato,** } nam Iunia familia Illo oriunda, cum Ænea in Italiã venit, affinitatēmq. cum Romanis regibus contraxit. **ILLIVS filio, &c.** } quod tanto maiorē infamiam ei afferbat. **QVI IURIS CIVILIS in primis peritus fuit.** } de veteribus iuriconsultis diligenter scripsit probatæ vir industriæ, Bernardinus Rutilius Vicetinus. Eum lege. **IVDICI O capitis.** } Sic omnes libri veteres: non, In iudicium capitis. **ITA est habendum religioni,** } sic duodecim mei, & Tertij: non, Religioni contrarium, quo modo antea legebatur. Item, non Ita, est in Tertij libro: pro, Similiter: quomodo Sallustius, Iugurtha: Ipse armatus, intentusque item milites cogebat. Et alij. Habere religioni, est, cauere. Terentius. **FERT etiam humanitas.** } vt homo hominem seruatum velit. **PANAETIO.** } à quo & hoc ipsum, & alia multa in hos libros Cicero transtulit. **ADOLESCENTES** } annos natus 27. Cicero pro Sex. Roscio Amerino dixit. Vide Agellium lib. 15. cap. 28.

CICERO.

CICERO.

SEd, expositis adolescentium officiis, quæ valeant ad gloriam adipiscendam, deinceps de beneficentia, ac liberalitate dicendum est. cuius est ratio duplex. Nam aut opera benignè sit indigentibus, aut pecunia. facilius est hæc posterior, locupletari præsertim: sed illa lautior, ac splendidior, & viro forti, claròq. dignior. quamquam enim in utroque inest gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur: largitioque, quæ sit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur: qua quo in plures usus sis, eò minus in multos tui possis. At, qui opera, idest virtute, & industria, benefici, & liberales erunt: primum, quo pluribus profuerunt, eò plures ad benigne faciendum adiutores habebunt: deinde, consuetudine beneficentia paratiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendum, præclarè in epistola quadã Alexandrum filium Philippus accusat, quòd largitione beneuolentiam Macedonũ confectetur. Quid te, (malum) inquit, rationis in istam spem induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? an tu id agis, vt Macedones non te regem suum, sed ministrum, & præbitorem putent? quo quid sordidius regi? Melius etiam, quòd largitionem corruptelã dixit esse, sit enim deterior, qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior. Hoc ille filio, sed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non est dubium, quin illa benignitas, quæ constat ex opera, & industria, & honestior sit, & latius pateat, & possit prodesse pluribus. Nonnumquam tamen est largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est. & sepe ideo

neis hominibus indigētibus de re familiari impertien-
dum. sed diligenter, atque moderatē. multi enim patri-
monia effuderunt inconsultē largiendo. quid autē est
stultius, quā, quod libenter facias, curare, vt id diu-
tius facere non possis? Atque etiam sequuntur largitio-
nem rapina. cum enim dando egere cōperunt, alienis
bonis manus afferre coguntur. ita, cum, benevolentia
comparanda causa, benefici esse velint, non tanta stu-
dia assequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia
eorum, quibus ademerunt. quāobrem nec ita clauden-
da est res familiaris, vt eā benignitas aperire non pos-
sit: nec ita referanda, vt pateat omnibus. modus adhi-
beatur, usq. referatur ad facultates.

EXPLANATIO.

QVAMQVAM in vtroque inest gratificandi liberalis volun-
tas. } Ulpianus lib. 70. ad edictum, lib. 39. Digestorum,
tit. 5. de Donationibus, l. 19. Hoc iure utimur, vt in rebus pub-
licis, cum de donatione quaeritur, illud solū spectetur, vtrum
ob causam aliquam iustam reip. promittat quis, vel pollicea-
tur, an non. vt. si ob honorem aliquem promittat, teneatur: si
minus, non. Labeo scribit, extra causam donationum esse ta-
lium officiorum mercedes, vtputa si tibi adfuero: si satis pro
te dederō: si qualibet in re opera, vel gratia mea vsus fueris.
Non potest liberalitas nolēti adquiri. Hæc Ulpianus. T A M E N
altera ex arca, altera ex virtute de promitur: } lepida sententia.
non enim, quod ex arca, cum eo, quod ex virtute depro-
mitur, conferendum videtur. alterum enim altero longē
nobilius: & largitio pecuniæ, cum minuatur rē domesticā, simul
minuit benignē faciendi facultatē. quod nō accidit, cum non
pecunia, sed opera, benignē sit indigentibus. Veterem igitur
lectionem retineo, quam antiqua quoq. confirmat exēplaria.
LARGITIO, que fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatu ex-
haurit. } Placet hoc loco ascribere, quod scripū est à Lactan-
tio Firmiano. Is autem sic lib. 6. cap. 12. Quid M. Tullius in suis
Officialibus libris non ne hoc idem suadet, non esse omnino
largien-

largiendum? sic enim dixit: Largitio, quæ fit ex re familiari,
fontē ipsum benignitatis exhaurit: ita benignitates benigni-
tas tollitur. qua quo in plures vsus sit, eo minus in multos uti
possis. Et idem paullo post: Quid autē est stultius, quā, quod
libenter facias, curare, vt id diutius facere non possis? Videli-
cet professor sapientiæ refrenat homines ab humanitate: mon-
etque, vt rem familiarem diligenter custodiant: malintq. arcā,
quā iustitiā conferuare. Quod cum intelligeret et in humanū
esse, ac nefarium, mox ex alio capite, quāsi actus pænitiētia, sic
ait: Nonnumquam tamen est largiendum: nec hoc benignita-
tis genus omnino repudiādum: & sape idoneis hominibus e-
gentibus de re familiari impertiēdum. Quid est, Idoneis? nē-
pe iis, qui restituere, ac referre gratiam possint. Si nūc Cicero
viueret, exclamarē profecto: Hic, hic, M. Tulli, aberrasti à ve-
ra iustitia: eāmq. vno verbo sustulisti: cum pietatis, & humani-
tatis officia utilitate metitus es. Nō enim idoneis hominibus
largiendum est, sed quantū potest non idoneis. id enim iustē,
id piē, id humanē fit, quod sine spe recipiendi feceris. Hæc est
vera illa, & germana iustitia, cuius solidā & expressam effigiē
nullā tenere vos dicitis. Ipse pluribus locis clamas, mercena-
riam non esse virtutem, faterisq. in libris Legū tuarum, Libe-
ralitatē gratuitam esse, his verbis: Nec est dubium, quin is, qui
liberalis, benignusq. dicitur, officium, non fructum sequatur.
Cur ergo idoneis potius largiris, nisi vt postea mercedē reci-
pias? Te igitur auctore, ac præceptore iustitiæ, quisquis ido-
neus non erit, nuditate, siti, fame conficietur, nec homines ce-
piofisi, & vsque ad delicias abundantes, subuenient vltimæ ne-
cessitati. Si virtus mercedē non exigit: si propter se, vt dicitis,
expetenda est. ergo iustitia matrem, principemq. virtutū suo
pretio, nō tuo cōmodo, æstima: eiq. potissimum tribue, à quo
nihil speres. Quid personas eligis? quid membra inspicias? Pro
homine tibi habendus est, quisquis ideo precatur, quia te homi-
nē putet. Abiice vmbas illas, imaginēsq. iustitię atq. ipsam
veram, & expressam tene: largire cæcis, debilibus, claudis, de-
stitutis: quibus nisi largiari, moriēdum est. Inutiles sunt homi-
nibus, sed vtilis Deo, qui eos retinet in vita, qui spiritum donat,
qui luce dignatur. Foue, quantum in te est, & animas homi-
num, ne extinguantur, humanitate sustenta. Qui succurre-
re perituro potest, si non succurrerit, occidit. Verum isti, quia
neque naturam retinent: neque, præmium in eo quod sit,

sciunt: dum perdere timent, perdunt: & in id, quod maxime cauent, incidunt: vt, quidquid largiuntur, aut pereat omnino, aut ad tempus breuissimum proficit. Nam, qui exiguam stipem miseris negant: qui conseruare humanitatem sine damno suo volunt: patrimonia sua effundunt: vt aut peritura, & fragilia sibi comparent: aut certè maximis suis damnis nihil consequantur. Hæc Lactantius, qui vera non sentire videtur, nam, quantum aberrauerit, facile est iudicare iis, qui rationis non profus expertes sunt. Idonei enim qui intelligi deberent, non assecutus est, non enim eos, qui restituere, ac referre gratiam possunt, sed dignos auxilio Idoneos interpretari debemus. *Fontem ipsum*: rem familiarem: cuius riuli sunt Largitiones. *DE INDE*, consuetudine beneficentia paratioris erunt, & tanquam exercitiores ad bene de multis promerendum. } hæc igitur beneficentia ratio, quæ ex virtute sumitur, non minuitur augendo, sed augetur: illa altera, quæ sumitur ex arca, quò magis exercetur, eò minor fit. ita, si virtus est, perpetua esse non potest. *PRAECIARE* in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accessit, quòd largitione beneuolentiam Macedonum cõflectetur. } hæc epistola non exitat. Verùm legimus apud Plutarchum in Politicis, Philippum Alexandrum admonere solitum, vt se superstitite, ac regnante amicos sibi consuetudine, comitate, gratificatione, quoad liceat, cõparare studeat. Et in Apophthegmatibus, vt blandò, & mansuetè cum Macedonibus conuersetur. *Quid te (malum) inquit,* } Malum, aduerbium indignantis. Ad Att. *Qui (malum) isti Pindentiffæ?* SED *ministrum & præbitorem putant.* } Præbitorem, est in omnibus libris: Rectè Demosthenes enim *regiar*, hoc est præbitorem, fuisse scribit. Alij legunt, Diribitorem, id est, eum, qui diuidit. Diribere enim, veteri lingua Latina, Diuidere erat. Sed veteres omnes libri aduerfantur. *QVO* quid sordidius regi? } Que, non legitur in vndecim meis. Vnus, *Quam* sordidum regi. Tertij, Sordidum regi. *MELIUS* etiam, &c. } quàm quòd accusat de largitione. *IDONEIS* hominibus } probis. vt infra: In deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere debemus. *DILIGENTER*, } cum defectu. Sic in Pandectis: Vide Arist. Eth. lib. 4. *MODERATE*, } nam immoderatam largitionem duo vitia sequuntur, inopia, & rapina: quæ Catilinæ coniurationis origo fuit. *PATRIMONIA* effuderunt } vi Milo, is, qui Clodium interfecit. Pedianus. SE-

QVNTVR largitione rapina. } hinc Sallust. Catilina: Catilina: ab adoleſcentia bella intestina, cædes, rapina, discordia ciuiliſ grata fuerit. CLAUDENDA est res } Claudenda res est, quattuor mei, & Tertij.

CICERO.

OMnino meminisse debemus id, quod à nostris hominibus sapissime usurpatum, iamque in prouerby consuetudinem venit, largitionem fundum non habere. etenim, quis potest esse modus, cum & ydem, qui consueuerunt, & illud idem alij desiderent? Omnino duo sunt genera largorũ, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis, & viscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationũque apparatus pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut nullam sint relicturi omnino: liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt: aut as alienum suscipiunt amicorum caussa: aut in filiarum collocatione adiuuant: aut opitulantur vel in re querenda, vel augenda. itaq. miror, quid in mentẽ venerit Theophrasto in eo libro, quẽ de diuitijs scripsit: in quo multa præclare, illud absurdè. est enim multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum: taliumq. sumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. mihi autem ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui, multò & maior videtur, & certior. quãtò Aristoteles grauius, & verius nos reprehendit, qui has effusiones pecuniarum non admiremur, quæ sunt ad multitudinem deleniendam. at y, qui ab hostibus obsidentur, si emere aquæ sextarium mina cogentur, hoc primo incredibile nobis videri, omnesq. mirari: sed, cum attederint, veniam necessitati dare: in his imma-

nibus iacturis, infinitisque sumptibus, nihil nos magnopere mirari: cum præsertim nec necessitati subueniatur, nec dignitas augeatur: ipsaque illa delentio multitudinis ad breue tempus, exiguumq. sit, eaq. à leuissimo quoque, in quo tamen ipso, vna cum satietae, memoria quoque moriatur voluptatis. Bene etiam colligitur, hæc pueris, & mulierculis, & seruis, & seruorum simillimis liberis esse grata: graui verò homini, & ea, quæ fiunt, iudicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. quamquam intelligo, in nostra ciuitate inueterasse iam bonis temporibus, ut splendor edilicitum ab optimis viris postuletur. itaque & P. Crassus, cum cognomine Diues, tum copiis, functus est edilicio maximo munere: & paulo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo, Q. Mucio, magnificentissima edilitate functus est: deinde C. Claudius, Ap. filius: multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. omnes autem P. Lentulus, me consule, vicit superiores. hunc est Scæurus imitatus. magnificentissima verò nostri Pompeij munera secundo consulatu. in quibus omnibus, quid mihi placeat, vides. vitanda tamen est suspicio auaritiæ. nam M. Amerco, homini ditissimo, prætermisso edilicitatis, consulatus repulsam attulit. quare &, si postulari à populo, bonis viris si non desiderantibus, attamen approbantibus, faciendum est, modo pro facultatibus, nos ipsi ut fecimus: & si quando aliqua res maior, aut utilior populari largitione acquiritur: ut Orestis nuper prandia in semitis, decume nomine, magno honori fuerunt. ne M. quidem Seio vitio datum est, quod in caritate annonæ asse modicum populo dedit. magna enim se, & inueterata inuidia, nec virpi iactura, quando erat adilis, nec maxima liberauit.

uit. sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quòd, gladiatoribus emptis reip. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodij conatus, furorésque compressit.

EXPLANATIO.

IAMQ. in prouerbij consuetudinem venit, } Que, coniunctio, abest à decem meis, & Tertij. & elegantius abest. **LARGITIONEM** fundum non habere, } finem non inuenire, inane esse eorum studium, qui beneuolentiam hominum, qui dando expleri nequeant, largitione confectentur. idest: Largitionibus facilius effunduntur patrimonia, quàm hominum beneuolentia comparantur. A pertuso Danaïdum apud inferos dolio. Vide Adagia. **ILVD** idem } Septem mei, & Tertij, ordine præpostero. Idem illud. **PRODIGI**, qui epulis, & uiscerationibus, } hi sunt, qui populi gratiam, honorum spe, aucupabantur. **Epulis**: publico conuiuio. de quo sæpe in veteribus Inscriptionibus. **Viscerationibus**: cum carnes, siue crudæ, siue cœctæ, interdum panis, vinumq. cum illis donum perfectibus singulis præbebantur. **GLADIATORVM** muneribus: quæ potissimum in funeribus edebantur. Contra gladiatores inuehitur Augustinus lib. vi. Confess. & Lactantius in Epit. **LVDO** RV M } Theatralium. **V** enationumq. elephantorum, & leonum pugnas. Saturno consecrata. Tertullianus. **AUT** nullam sint relicti omnino: } sex, & Tertij, Aut nullam omnino sint relicti. **Vnus**, Nullam omnino reliquit. **Tres**, Sunt. **AES** alienum suscipiunt amicorum causa: } Cau., non est in duobus, & Tertij. Suscipere æs alienum amicorum, est, pro amicis debitum dissoluere. Contra, **AES** alienum exonerare, Vlpianus Dig. de iure dotium, l. Profecticia: Non pro hereditate patris æs alienum soluit, sed suum æs alienum susceptum, dum filius familiaris esset, pater familiaris factus exonerauit. **COLLOCATIONE** } pro, elocatione. Olim creditum est expedire reip. uxores esse dotatas. Dig. de iure dotium. **VEL** in re quærenda, vel augenda. } prius, Vel non est in duobus meis. **IN** eo libro quem de diuitijs scripsit: } qui non exstat: à Laërtio citatur, & ἐπιλόγου. **CV** IVS exēpla pauca posuit, } septem, & Tertij, ord. præp. Cuius pauca exempla posui. **ET** maior, }

quia virtuti propior. Et certior. } propter grati animi
 memoriam, eorum, quibus benefecit. Nos reprehendit, }
 hoc in Arist. Eth. non reperitur. Vnde Muretus, Aristo, repo-
 nit: pro, Aristoteles intelligit. Aristonem Stoicum, cuius
 mentio est apud Senecam, & apud Lact. libro de ira, cap. 22.
 Quam Mureti coniecturam confirmare videtur antiquus
 meus liber, in quo est, A B O. Sunt qui deleant hæc verba.
 Nos reprehendit, contra omnes libros veteres. NON ADM-
 IREMUR, } pro, non reprehendendas putemus. Non ad-
 mirentur, vnus meus, & Tertij. Fulvius Vrfinus delendum
 putat. Non: vel pro Admiremur, legendum Improbemus.
 A B hostibus. } Hoste, septem, & Tertij. SEXTARIUM }
 vncias xx, sextam congi partem. MINA } centum drach-
 mis, scutatis duodecim. Hoc primo incredibile nobis videri,
 omnesq. mirari: sed, cum attenderint, } Hunc locum suæ integritati
 restituumus, non ex coniectura, sed veterum librorum ope:
 in quibus omnibus est, Attenderint, non Attenderimus, vt in
 omnibus vulgatis, quod verbum refertur ad illud. Omnesq.ue
 mirari. Qui verò pendere ab eo putabant, Incredible nobis
 videri, primam verbi personam maluerunt, quàm tertiam: &
 accipiebant, Omnes mirari, pro, Nos omnes mirari: cum sit,
 Omnes, pro Omnes homines: vnde nascitur, Attenderint. Nec
 verò necesse fuit, Nobis, delere: cum ab eo, vt ostēdit, verbum
 non pendeat: & sit in omnibus libris, & Tertij, vno excepto.
 eoque magis miror deletum esse, quòd nullam rationem, cur
 deleteretur, quisquam attulit, quasi liceat, ex vulgatis libris vo-
 ces tollere, nulla facta veterum exemplarium mentione.
 DELENTIO } Delectatio, quinque, & Tertij. Deliratio,
 vnus. Ad breue tempus, exiguumq. sit, } duo, & Tertij, Ad breue,
 exiguumq. tempus, quinque, Ad breue, exiguumq. sit tem-
 pus, vnus. Ad breue tempus, exiguumq. est, } pro Sit, duo.
 Antea, malè, in vulgatis, Ad breue tempus, exiguumq. duratu-
 ra sit, quod tamen est in duobus alijs, Ad breue tempus, exi-
 guumq. durat. Malè. EAQ. à leuissimo quoque, } sic nouem
 mei, & Tertij. A leuissimo quoque: non ab omni populo, sed à
 leuissimis. IN quo tamen ipso } leuissimo. SATIETATE }
 que etiam in rebus incunctissimis voluptatem tollit. BENE-
 etiam colligitur, } argumentum à spectatorum sensu contra
 ludos, & munera, que populo dantur. Hinc apud Homerum
 Mincrua Telemachum obiurgat:

οὐδ' ἐπισησῆναι

Νημάδας ἐχέειν: ἐπεὶ οὐκ ἐπὶ τῶν μάλιστα ἐστί. Id est:
 Non puer es, nec te puerilibus omnia nugis
 Metiri fas est.

PROBARI posse nullo modo. } sunt enim copiarum, non
 virtutis, vt ipse scribit in epistola ad Curionem. I A M bonis
 temporibus, } moribus integris: cum honesta disciplina flore-
 ret. SPLENDOR adilitatum } in ludis, qui dantur populo.
 ET P. Crassius cum cognomine Dives, tum copios, } hic ex Mucia
 gente transfijt in Licinam: inde Crassij cognomen accepit, &
 Mucianus dictus est. Consul fuit anno v. DCXXII. quinque re-
 bus excelluit, auctore Agellio lib. I. cap. 13. fuit enim ditissim-
 us, nobilissimus, eloquentissimus, iurificonsultissimus, pon-
 tificex max. nominatur in libris de Orat. in Bruto, à Velleio
 lib. II. à Plinio lib. IX. cap. 7. qui eius adilitate elephantos, pri-
 mum pugnauisse tradit. AEDILICIO maximo munere: }
 primus enim argento, auroq. folia imitatus, ludis suis coronas
 dedit. PAVLLO post } post xx. annos L. CRASSVS cum
 Q. Mucio } qui fuere collega & in prætura. OMNIUM ho-
 minum moderatissimo } qui tamen adilitate magnificētissimè
 fungi voluit: vt quàm exemplum ceteris adilibus daret. C.
 CLAUDIVS, Ap. filius } operæpretium videtur, quæ Vale-
 rius Max. lib. II. narrat, subscribere: Claudius Pulcher scenam
 varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis
 extentam: quam totam argento C. Antonius, auro Petreius,
 ebore Q. Catulus prætexuit. Versatilem fecerunt Luculli. argen-
 tatis choragijs P. Lentulus Spinther adornauit. Vide orationem
 pro Plancio, & Plinium lib. IX. cap. 7. LVCVLLI,
 Luculli fratres ædiles simul fuerunt, vt ex Plinio lib. IX. cap.
 7. & Plutarcho liquet. Legendum igitur, Luculli. HOR-
 TENSIVS, } hic pauonem in augurali adijciali cena primus
 posuit. Varro de re rust. lib. III. cap. 6. Plinius lib. X. cap. 20.
 Macrobi. Sat. lib. III. ca. 13. SILANVS, } D. Iunius Silanus, qui
 post Ciceronem consul fuit. P. LENTVVS, } cognomine
 Spinther. de cuius adilitate Plin. lib. IX. cap. 39. SCAVRVS }
 eius filius, qui princeps senatus fuit. de huius munere adilitio
 Plinius lib. IX. cap. 17. & xxxiv. cap. 7. & xxxvi. cap. 2. & 6. & 15.
 & Alconius. NOSTRI Pompeij } qui, teste Plutarcho, theatrum
 adificauit, D. C. Iones iubatos dedit. Plin. lib. IX. cap. 16. item
 ccccx. pantheras, lib. IX. cap. 17. SECVNDQ. CONSULATU. } in quo

Icones DC, pantheras CDX, elephantos XX. dedit; Plinius lib. IIX. cap. 7. 16. 17. & in epistola ad Marium, lib. VII. Fam. Quid mihi placeat, } significat sibi non placere. MAMEREO, } Aemiliae gentis, patricij generis. HOMINI diuisi- mo, } vt excusari non posset. Diuitissimo, antiqui libri tres, & Tertij. PRAETERMISSIO adilitatis } propter impensas. Hinc lib. III. de Legibus: Sunt oediles curatoris urbis, annonae, ludorumq. sollempnium: ollitq. ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto. Hinc Cicero Fam. lib. X. C. Furnium, Planci consulis designati legatum, qui tribunus modò, aedilis nondum fuerat, arguit, quòd in petenda praetura nimium festinaret. Nos ipsi vt fecimus: } Plutarchus. Et or. I. in Verrem. AVT vtilior } Atque, quinque, & Tertij. ORESTIS } cognomen Aureliae gentis. Duos enim Aurelios Orestas nominat Cicero in Bruto. Hic est forte Cn. Aufidius Orestes, qui, sine tribuniciae dignitatis gradu, ad consulatum adscendit, anno DCXXII. PRANDIA } populo data. IN semitis, } per vniuersam urbem. DECUMAE nomine } veteres Romani, vt in exoptata re bonum exitum consequerentur, decumam fructuum, vel praedae alicui deo vouebant: vt Herculi vouit Sulla, & M. Crassus, ad Parthicum bellum iturus, de suis bonis: Iunoni vouit Camillus, si Veios expugnaret, vt ait Plutarchus: Apollini, si Liuium se- qui malumus. Festus ostendit, non id fieri solitum in certae cuiusdam rei cupiditate, sed more: vel vt omnia prosperè succederent, vel vt quisque aliquem deum priuatim coleret. ait enim: Decima quaeque veteres dijs suis offerebant. Macrobius lib. III. cap. 12. ex Varronis satyra *de re rustica*, refert, Romanos Herculi quidem decumam vouere solitos esse, sed populum decimo quoque die pollucere, (i. viritum aliquid largiri) vt *de re rustica*. nemo vespere domum rediret. Hunc morem ab Euandro, Aboriginum rege, fluxisse, qui decumam bonum, interfecto Caco latrone, Herculi vouere instituerit, auctor est Diodorus Siculus lib. IV. Nec tamen hanc vnam, sed alias quoque causas votae Herculis decumae, Plutarchus refert in Problematis. Plautus decumam hanc, Herculanam partem in Trinummo vocat. Et Sticho:

Decimam, inquit, partem ex voto Herculi polluceam. De ea & Varro de lingua Latina lib. V. & antiqua Reatini marmoris inscriptio.

S A N

S A N C T E

DE. DECUMA. VICTOR. TIBEI
LVCIVS. MVNIVS. DONVM. DAT
MORIBVS. ANTIQVEIS. PRO
VSVRA. HOC. DARE. SESE. VISVM
ANIMO. SVO. PERFECIT. TVA
PACE. ROGANS. TE. COGENDEI
DISSOLVENDEI. TV. VT. FACILIA
FAXSEIS. PERFIICAS. DECVMAM
VT. FACIAT. VERÆ. RATIONIS
PROQVE. HOC. ACQVE. ALIEIS
DONIS. DES. DIGNA. MERENTI

Huc spectauit Orestes cum prandia populo dedit in semitis, vt eum sibi conciliaret, in petitione magistratus, decumae nomine, vt decumas alij diis offerebant: non quòd ipse decumam populo daret, alicuius dei nomine, sed ad similitudinem eius decumae, quae diis dare solebat. M. SEIO } oratio pro Plancio & Varro de re rust. CARITATE annonae } rò Annonae abest à nouem libris, & Tertij. & rectè abest. ASSE } vilissimo pretio, quarta sestertij parte. MODIVM } libras ferè xxx. de quo vide Plinium lib. XIII. cap. 7. INVIDIA, } propter opes. QUANDO erat aedilis, } non turpis iactura fuit, quia splendorem postulabat aedilitas. MILONI } iam mortuo. SALUTE nostra } hinc pater patriae Cicero.

C I C E R O.

Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile. in his autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus, Q. filius, magno vir ingenio, in primisq. clarus, gloriari solebat, se sine vilo munere adeptum esse omnia, quae haberentur amplissima. dicebat idem Cotta, Curio. nobis quoque licet in hoc quodam modo gloriari, nam pro amplitudi-

ne honorum, quos cunctis suffragiis adepti simus nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi. sanè exiguus sumptus edilitatis fuit. Atque etiam ille impense meliores, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniæque, que ad usum reip. pertinent. quamquam enim, quod præsens tamquam in manu datur, iucundius est: tamen hæc in posterum gratiora, theatra, porticus, noua templa. Verecundius reprehendo propter Pompeium: sed doctissimi non probant, ut & hic ipse Panatius, quem multum in his libris secutus sum, non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Græciæ, vituperabat, quod tantam pecuniam in præclara illa Propylæa coniecit. Sed de hoc genere toto in his libris, quos de rep. scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum genere vitiosa est, temporibus necessaria, & tamen ipsa ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda est. In illo autem altero genere largiendi, quod à liberalitate proficiscitur, non vno modo in disparibus causis affecti esse debemus. alia causa est eius, qui calamitate premitur: & eius, qui res meliores querit, nullis suis rebus aduersis. propensior benignitas esse debet in calamitosos: nisi fortè erunt digni calamitate. in iis tamen, qui se adiuuari volent, non ut ne affligantur, sed ut ad altiore gradum ascendant, restricti omnino nullo modo esse debemus, sed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere. nam præclare Ennius:

Benefacta, malè locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum est bono viro, & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, gratissima est liberalitas: eoque eam studiosum

studiosus plerique laudant, quod summi cuiusque bonitas commune perfrugium est omnium.

EXPLANATIO.

CAVSSA igitur largitionis est, } largitionis causæ probantur, necessitas, & utilitas. **MEDIOCRITATI** s regula } sic tredecim mei, & Tertij. vnus, Mediocritas. **L. PHILIPPVS**, } consul factus sine tribunatu militari, an. DCXCVII. tertius in oratoria laude post Crassum, & Antonium, pater eius, qui Atiam, Augusti matrem, coniugem habuit. vide orationem pro Quinto. **QVAE** haberentur amplissima } præturam, censuram, consulatum. **COTTA**, Curio. } Curio, non est in Tertij libro. C. Curio, legit Languius. **Cotta**: C. Cotta, orator, qui loquitur in libris de Orat. Tres Cottæ fratres fuere, C. M. L. omnes consulatum adepti sunt. **Curio**: pater eius, qui, pro Cæsare contra Pompeium dimicans, in Africa perijt. **NOSTR** o quidem anno, } quo primum anno per leges licuit. id alibi quoque gloriatur, & auget eam laudem, 'quod esset homo nouus, multa commendatione maiorum. **QVAE** ad usum reip. pertinent. } has impensas & Aristoteles probat lib. iv. Eth. **IN** manu datur, } In manum, octo mei, & Tertij liber.

Terentius, Præ manu dare.

PROPTER Pompeium: } qui theatrum magnificentissimum extruxerat. **VITUPERABAT**, } Vituperat, quinque, & Tertij. **PROPYLÆA** } vide Plutarchum in Periclis vita. Hic, accepta pecunia, ut Palladis templum reficeret, in atrio omnem consumpsit. **CONIECIT**. } Coniecerit, septem, & Tertij. Proiecerit, sex. Proiecerat, vnus. **ET** tamen ipsa } pronomen, Ipsa, si sententia perpenditur, magis requirere videtur, Tamen, quam Tam. **Accessere** quattuor veteres libri, & vnus, qui Romæ est, apud heredes Iulij Galli, qui, Tamè, perspicuè scriptū habent, quod probauit. Et tū ipsum & ad fac. Tertij liber. **RES** meliores querit, } Ilocrates, & τὴν τὰ Βακχία: Columella, Meliorefcere. **Res meliores**: incrementa diuitiarum, vel dignitatis. **PROPENSIO** benignitas } rectè. nam hæc vera causa est largiendi, ut subueniatur necessitati. **VT** altiore gradū ascendant, } sic tredecim mei, & Tertij. Antea, Ut ad altiore gradum ascendant. **RESTRICTI** omnino }

ad Omnino non est in decem meis. **BENEFACTA**, male locata malefacta arbitror. } senarius iambicus. Hinc Plautus:

Malè meretur, qui mendico dat, quod edat:

Nam. & illud, quod dat, perit:

Et illi producit vitam ad miseriam.

Vide Adagia, Beneficus trucidator. **TEMERITATE** enim remota, } si non temerè cuius datur, sed idoneis tantum.

GRATISSIMA } iis etiam, qui nihil acceperunt. **STVDIOSIVS** } laudant, } tum ex officio, (nam rectè facta incorruptus animus laudare non potest) tum ad excitandam, & augendam diuitum liberalitatem, in qua sibi quoque præfidiij aliquid repositum esse sperant. **SVMMI** cuiusque bonitas } Ouidius:

Regia (crede mihi) res est, succurrere lapsis.

CICERO.

Danda igitur opera est, ut hos beneficijs quam plurimis afficiamus, quorum liberis, posterisque prodatur memoria, ut his ingratis esse non liceat. omnes enim immemorem beneficij oderunt: eamque iniuriam in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri, eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque hæc benignitas etiam reip. utilis est, redimi è seruitute captos, locupletari tenuiores: quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro, in oratione Crassi scriptum copiose videmus. hanc ergo consuetudinem benignitatis largitioni munerum antepono. hæc est gratuum hominum, atque magnorum, illa quasi assentatorum populi, multitudinis lenitatem voluptate quasi titillantium. Conueniet autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omniq. re contrabenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vicinitatibus, & consinijs equum, & facilem, multa multis de iure suo concedentem: à litibus verò, quantum

quantum liceat, & nescio an paullo plus etiam, quam liceat, abhorrentem. est enim non modo liberale, paululum nonnumquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris: quam quidem dilabi sincere, flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis, avaritiæq. absit suspicio. posse enim liberalitate uti, non spoliandem se patrimonio, nimirum est pecuniæ fructus maximus. Rectè etiam à Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim, ut mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus: idq. etiam reip. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egerc. est etiam vehementer utile ijs, qui honestè posse multa volunt, per hospites apud externos populos valere opibus, & gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse: ita enim instituisse, & villicis imperasse, ut omnia præberentur, quicumque Laciades in villam suam diuertisset. Quæ autem opera, non largitione, beneficia dantur: hæc tum in vniuersam reip. tum in singulos ciues conferuntur. nam in iure cauere, consilio inuare, atque hoc scientia genere prodesse quamplurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. itaque, cum multa præclara maiorum, tum quamoptimè constiti iuris ciuilibus summo semper in honore fuit cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hanc confusio-nem temporum in possessione sua principes retinuerunt nunc, ut honores, ut omnis dignitatis gradus, sic huius scientiæ splendor deletus est: idq. eo indignius, quòd eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnes superiores, quibus honore par esse, scientia facile vicisset. hæc

igitur opera grata multis, & ad beneficiis adstringendos homines accommodata.

EXPLANATIO.

VT hos beneficijs quamplurimis afficiamus, } quattuordecim mei, & Tertij, vt his beneficijs quàm plurimos afficiamus. **QVORVM** liberis, posterisq. prodatur memoria, } ijdem libri, Quorum memoria liberis, posterisq. prodatur. Publij mimus:

Is beneficium dando accepit, qui dedit digno.

OMNES enim immemorem beneficij oderunt: } quod est naturæ proprium. **IN** deterrenda liberalitate } in deterrendis liberalibus, ne liberalitate vtantur. Est autem minus vitata loquendi forma. Sunt qui reponunt, Deferenda, contra omnes veteres libros. r. imminuenda. vt apud Horatium, Od. 6. lib. i. Carm.

Culpa ingenij laudes alicuius deterere.

HOSTEM tenuiorum }

Publij Mimus:

Ingratus vnus miseris omnibus nocet.

REDI MI e seruitute } ne vxores, & liberi egeant: ne desint, qui pugnent pro patria. **CAPTOS**, } Captiuos, duo mei. **LARGITIONI** munus antepono. } Lambinus, Longè, addit: Largitioni munus longè antepono: contra veteres omnes libros, **QVASITILLANTUM**. } ita commouentiam, vt pruritus commoueri solet. in quo voluptas quædam est. **IN** dando munificimus } cum, quantum, & quibus dare decet. **IN** vicinatisibus, } In, abest à tredecim meis, & Tertij, Quinque, Vicinatisibus Quattuor, & Tertij, Vicinatisibus. **Vnus**, Ciuitatisibus. **CONFINIIS** } prædiorum. **DE** iure suo concedentem: } Cedentem, decem mei, & Tertij. **QVANTVM** liceat, } quantum rei domesticæ ratio patiatur. **ET** nescio an paullo plus etiam, quàm liceat, } & fortasse paullo plus etiam quàm liceat: id est, vel cum aliqua rei familiaris iactura. **NONNUM** **QVAM** de iure suo decedere, } quod nostrum est, atque ad nos propriè pertinet, de eo partem aliquam temporis causa alteri concedere. Quod autem Cicero, Nonnumquam, Terentius, In loco, dixit in Adelph. act. 2. sc. 2. ad quem cum proculdubio Cicero respexit:

-SY.

--SY. Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lacrum. SA. hui,

SY. Metuisti, si nunc de tuo iure cõcessisses paululum, Atque adolefcenti essem morigeratus, hominum homo stultissime,

Ne non tibi istuc feneraret? SA. ego spem pretio non emo.

SY. Numquam rem facies: abi: nescis inescare homines, Sannio.

SA. Credo istuc melius esse: verum ego numquam adeo astutus fui.

Quin, quidquid possem, malletm auferre potius in præsentia.

DILABI sinere } consumi, dissipari. **A. THEOPHRASTO** } in libro de diuitijs. **ILLVSTIBVS** hospitibus: } ord. præp. nouem mei, & Tertij. **POSSE** multa volunt, } Multum, quinque, & Tertij. **CIMONEM** } decuius liberalitate Xenophon, Athenæus, Plutarchus, qui Aristotelè, nõ Theophrastu, citat. **CVRIALES** } quos Græci φεάτορας, tribules autem φαλέτας dicunt, ex Dionysij, Plutarchiq. sententia. **LACIADAS** } à curia ita dictos. **HOSPITALEM** } Cratinus comicus:

Καὶ γὰρ εὐχόμενος μὴ ἕσθαι ὁ γεμισματεύς,

Σὺν ἀσπίδι θεῶν καὶ φιλοξενιατῶν,

Καὶ πάντ' ἀρίστῳ ἦν παρεκλινῶν κροῦτω,

Κίμωνι δὲ τὸν γῆρας ἀνεξέλεστον

Αἰὶνὰ πάντα σπασθῆναι τῆς βίης.

QVAE autem opera, non largitione beneficia dantur: } operam largitioni iam anteposuit, vide Aristotelem lib. iv. Ethic. **IN** iure cauere } ne quid contra ius cõmittatur: ne actionem malè instituat, & causa cadat: ne aduersarij calliditate circũueniatur. **AD** opes augendas } non ad diuitias, sed, ad gloriam supra. Maxime autem & gloria paritur, & gratia defensionibus. **TVM** quamoptime constituti iuris ciuilib } Tum quodoptime, liber Tertij. Tum quidem optime, tres. Tum q̄ 3 optimi, vnus, decem, Tum q̄ 3 optime. **PRINCIPES** } ciuitatis. **OMNIS** dignitatis gradus, } Omnes, octo, & Tertij. Dignitates, vnus, & Tertij. **SPLENDOR** delectus est: } quod silent leges inter arma: & vt Isocrates ait, ἡγοῦσθαι ὁ νόμος est ὁ κρείσσος τῆ τυραννῶν. **CVM** is esset, } Ser. Sulpicium laudat. **OMNES** superiores } etiam Scæuo iam pont. max. vt in Bruto, & Phil. ix.

CICERO.

AT que huic artis finitima est dicendi grauior facultas, & gratior, & ornatior. quid enim eloquentia laudabilius, prestabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? huic quoque ergo à maioribus nostris est in toga dignitatis principatus datus. disertus igitur hominis, & facile laborantis, quòdque in patriis est moribus, multorum causas & non grauate, & gratuito defendentis, beneficia, & patrocina late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentia, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererer, ne de me ipso aliquid viderer queri. sed tamen videmus, quibus extinetis oratoribus, quàm in paucis spes, quàm in paucioribus facultas, quàm in multis sit audacia. cum autem omnes non possint, ne multi quidem, aut iuris periti esse, aut disertus: licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendantem indicibus, & magistratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipsos, qui aut consuluntur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratia consequuntur, latissimèq. eorum manat industria. Iam, illud non sunt admonendi, (est enim in pròptu) ut animaduertant, cum alios iuuare velint, ne quos offendant. saepe enim aut eos ledunt, quos non debent: aut eos, quos non expedit: si imprudentes, negligentem est: si scientes, temeritatis. Vtendum etiam est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas, quacumq. possis, quare id, quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris: certisque operis, & officis erit, quod violatum est, compensandum. Sed, cum in hominibus iuuandis aut mores spectari, aut fortuna soleat: dictu

quidem

quidem est. proclive: itaque vulgò loquuntur, sese in beneficiis collocandis mores hominum, non fortunam, sequi: honesta oratio est: sed, quis est tandem, qui inopis, & optimi viri cause non anteponat in operanda gratiam fortunati, & potentis? à quo enim expeditior, & celerior remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. sed animaduertendum est diligētius, quæ natura rerum sit. nimirum enim inops ille, si bonus est vir, etiã si se ferre gratiam non potest, habere certè potest. Commodè autem, quicumque dixit: Pecuniam qui habeat, non reddidisse: & qui reddiderit, non habere: gratiam autem, & qui reddiderit, habere: & qui habeat, retulisse. At, qui se locupletes, honoratos, beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volūt: quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi quamuis aliquod magnum acceperint: æque etiã à se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur. patrocino verò se usos, aut clientes appellari, mortis instar putant. At verò ille tenuis, cū quid factum sit, sese spectatum, non fortunã, putans, non modo illi, qui est meritis, sed etiam illis, à quibus expectat, (eget enim multis) gratum se videri, studet. neque verò verbis auget suum munus, si quo fortè fungitur, sed etiam extennat.

EXPLANATIO.

FINITIMA est } simillima: quia prodest vtraque quam plurimis. **D**ICENDI grauior facultas, & gratior, & ornatior: } & grauior, & gratior, & ornatior facultate iuris ciuilibus: grauior, quia plus ingenij postulat: gratior, quia cuius salu-tem dat: ornatior, quia Latini sermonis elegantia, copia, splendore delectat. in oratione quoque pro Murena eloquentiam anteponit iuris prudentia. **L**AUDABILIVS, & prestabilis, } quinque, & Tertij, non habent, Laudabilis, & Vndecim, Laudabilis, prestabilis. **I**N toga dignitatis principatus datus } nam in sago, hoc est bellicis temporibus,

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Et pro Murena primæ rei militari, secundæ eloquentiæ, tertiæ vix iuris prudentiæ tribuuntur. In tota dignitatis præd. tertij liber. Quattuordecim, In tota dignitate pr. d. Vt fit: Cùm multa sint, quæ dignitatem pariant, inter ea tamen tenere principatum eloquentiam, maioribus nostris placuit. **DISERTI** igitur hominis, } Disertum hic vsurpat pro eloquente. alibi distinguuntur, vt in Oratore, dicente M. Antonio, disertos se vidisse multos; eloquentem verò neminem. **FA CILE** laborantis, } **φαιδρινου**, laborum tolerantissimi: qui labores, & molestias non reformidet, sed otio, & quieti anteponat. **Facile**: pro libentia. } **Caesium**: Quod in maritimis facillimè sum. **NON** gratis, } ne multis, & ambitiouis precibus, & pollicitationibus sit opus: quod ait Isocrates, *τὰς ἀειμας ἀχαίριος χαίρει δειν*. **GRATUITO** } gratis. Plutarchus in Cic. & in Parad. obijcit Crasso, quod in patrocinijs pacisceretur. **Gratis**: quod seruatum ab omnibus non est. ideo C. Cincius legem tulit de donis, & muneribus, de qua lib. II. de Orat. & Tacitus lib. XII. I. Eius, inquit, opprimendi gratia repetitum videbatur S. C. pœnaq. Cincii legis aduersus eos, qui pretio causis orauissent. **LATE** patent. } vnde oritur, multis defensis, multorum amor: quia plurimi sunt, quibus patrocinijs, & defensione sit opus. **INTERMISSIONEM** eloquentiæ, } propter bella ciuilia: de quibus subiungit, Quibus extinctis oratoribus. **DE** me ipso } qui stante rep. regnare videbar in causis. **QVI**BUS extinctis oratoribus, } ex partibus Pompeij. **QVAM** in paucis spes, } de adolescentibus loquitur: cùm verò subiungit, **QVAM** in paucioribus facultas, } de viris. **QVAM** in paucioribus facultas, } Quanto, est in vndecim meis, & Tertij. **COMMENDANTEM** } Commendare quatuor mei. **VIGILANTEM** } Virgilarè, tres. Vigilantibus, vnus. **ROGANTEM**: } Rogare, vnus. **QVI** aut consulunt, aut defendunt, } cùm iurisconsultos, & oratores perspicuè designat: (iam enim dixit, Cùm omnes non possunt iurisperiti esse, aut disertij) libentius legerem, Consuluntur. quo modo est in vno meo, & Tertij, consulunt enim ij, qui de re controuersa formulam, normamque, & viam litigandi à iurisconsultis petunt: consuluntur verò iurisconsulti, qui dicuntur de iure consulentibus respondere. **NON** sunt admonendi, } artificiosè, quod enim omittere se velle significat, id tamen facit.

(EST

(EST enim in promptu) } patet per se, est apertum, satis notum. nam, quis ignorat, alios ita iuuari oportere, ne quem offendamus, & in alieno beneficio nobis ipsi damnum comparemus? **ALIOS** inuare } ord. præp. nouem mei, & Tertij. **CERTIS** operis, } cùm aliquid eo præcipue nomine faciendum tibi statuas, vt compenstetur quod violatum est. **QVOD** violatum est, } Id, quod violatum est, octo, & Tertij. **Quod violatum est**: } dum alterum defenderes contra eum, quem inuitus offenderes. **DICT** v quidem est procline, } facile: vt facile de procliuiore loco descenditur. **SE** SE } Se, septem, & Tertij. **NON** EST A oratio est: } rectè loquuntur: sed, quis est, qui, quod loquitur, id præstet? **Sumptum** ex Andria Terentij, act. I. sc. 3. **NIMIRVM** } inops potest esse gratus, animo, non re. **COMMUNE** autem, } vide Agellium lib. I. cap. 4. **PECUNIAM** qui habet on reddidisse: } iocus, & festiuitas est in verbis Habere, & Reddere: quæ non humiliter in pecunia, & gratia accipiuntur. Idem dixit in oratione post red. ad Quir. In officio persoluedo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quòd pecuniam qui retinet, non dissoluit: qui reddidit, non habet; gratiam &, qui retulit, habet, &, qui habet, dissoluit. Et pro Plancio: Dissimilis est pecuniæ debito, & gratiæ. nam, qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit: qui autè debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet, &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. **BEATOS** omnium rerum copia circumstuentes. nam beatus est is, qui nulla re eget. **HI** ne obligari quidem beneficio volunt: } tantum adest, vt gratiam referre velint. Minographus:

Beneficium accipere, libertatem vendere est.

BENEFICIUM se dedisse arbitrantur, } hoc idem scribit ad Leptam, Fam. lib. VI. cap. 19. Præsertim qui nihil afferat præter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit, si modo ipsum sciet, non accepisse. Et ad Att. lib. XIV. ad M. Antonium: Litteræ tuæ sic me affecerunt, vt non dare tibi beneficium videres, sed accipere à te ita petente. **QVAMVIS** ali-quod magnum } Quamuis aliquid magnum, duo. Quamuis magnum aliquid, tres. Quamuis magnum aliquod, quatuor, & Tertij. Aliquid quamuis magnum, duo. Magnum quamuis aliquid, duo. Quamuis magnum aliquid, vnus. **ATQVE** } Atque, sex mei, & Tertij. **MORTIS** instar } Sic Fam. lib. VI. ep. 9. Hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitæ puto. In

Pisonem: Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij. Et Virg. lib. Æn. II. Instar montis equum. **CVM** quid factum sit, } Quidquid, septem, & Tertij, PVTANS, } Putat, est in quattuordecim meis, & Tertij. **NEQVE** vero } Enim, pro, Verò, est in quattuor meis. **Siquo** forte } erga eum, qui meritis est. **EXTENVA.** } quo maiorem gratiæ referendæ voluntatem ostendit.

CICERO.

Videndumq. illud item, quod si opulentum, fortunatumq. defenderis, in illo uno, aut forte in liberis eius maneat gratia: sin autem inopem, probum tamen, & modestum, omnes non improbi humiles, quæ magna in populo multitudo est, præsidium si biparatum vident. quamobrem melius apud bonos, quam apud fortunatos, beneficium collocari puto. danda omnino opera est, ut omni genere satisfacere possimus: sed, si res in contentione veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus: qui, cum consulere- tur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego, inquit, malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quæ viro: sed corrupti mores, deprauatiq. sunt admiratione diuitiarum. quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? illum fortasse adiuvat, qui habet: ne id quidem semper: sed fac iuuare: potentior sanè sit, honestior vero quo modo? quod si etiam bonus erit vir: ne inpediant diuitiæ, quo minus iuuetur: modò ne adiuent: sitq. omne iudicium, non quam locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem præceptum in beneficiis, operaq. danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid per iniuriam. fundamentum enim perpe-

tua commendationis, & fama est iustitia: sine qua nihil potest esse laudabile. Sed, quoniam de eo genere beneficiorum dictum est, quæ ad singulos spectant: deinceps de is, quæ ad vniuersos, quæq. ad remp. pertinent, disputandum est. Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt, ut ad vniuersos ciues pertineant, partim, singulos ut attingant: quæ sunt etiam gratiora. danda est opera omnino, si possit, utrisque, nec minus ut etiam singulis consulatur: sed ita, ut ea res aut prosit, aut certè ne obsit reip. C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit: exhauriebat igitur ærarium: modica M. Octauij, & reip. tolerabilis, & plebi necessaria: ergo & ciuibus, & reip. salutaris. In primis autem videndū erit ei, qui remp. administrabit, ut suum quisque teneat, neque de bonis priuatorum publicè deminutio fiat. perniciosè enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret: quam tamen antiquari facillè passus est, & in eo vehementer se moderatum præbuit: sed cum in agendo multa populariter, tum illud malè: non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. capitalis omnino ratio est, ad æquationem bonorum pertinens: quæ peste quæ potest esse maior? hanc enim ob causam maximè, ut sua tenerentur, resp. ciuitatèsq. constituta sunt. nam, etsi duce natura congregabantur homines: tamen, spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia querebant. Danda etiam opera est, ne quod apud maiores nostros sæpè fiebat, propter ærarij tenuitatem, assiduitatèq. bellorum, tributum sit conferendum: idque ne eueniat, multò ante erit prouidendum. sin qua necessitas huius muneris alicui reip. obuenerit: (malo enim, quam nostræ, ominari: neque tamen de nostra, sed de omni rep. disputo) danda erit opera, ut omnes intel-

ligant, si salui esse velint, necessitati esse parendum. Atque etiam omnes, qui remp. gubernabunt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessaria. quarum qualis comparatio fieri soleat, & debeat, non est necesse disputare. est enim in promptu. tamen locus attingendus fuit.

EXPLANATIO.

VIDENDVM Q. illud item, quod, si opul. } duodecim mei, & Tertij, Videndumq. illud est, quod, si opul. Vnus, pro Illud, Id. Alius, ord. præd. Vid. q. est illud. Quædã hic locutus ep. vit. lib. 9. ad Att. & ep. 28. lib. 7. Fam. Quibus locis vide Paulli patris Commentaria. **I**N illo vno, aut fortè in liberis, eius maneat gratia: } septem mei, & Tertij, ord. præp. In vno illo. Quatuor, Aut in liberis fortè. Vndecim, & Tertij, Manet. Duo, Remanet. **S**i res in contentionem veniet, } si quaramus, diuitiæ ne sint probitati præferendæ, an contra. Vel: si fortè vsuueniat, ut vel diuiti, vel inopi, viro tamen bono, sit in seruendum. **T**HEMISTOCLES } hoc idem Val. Max. lib. 7. cap. 2. de sapienter dictis, & factis. Plutarchus autem in vita, & Apophthegm. hoc Themistoclem respondiisse ait filiae suæ petitoribus. **A**N minus probato } Aut, septem mei. **E**GO, inquit, malo virum, } Ego vero, inquit, malo virum, tredecim mei, & Tertij. Industriam, & virtutem sine diuitiis malo, quàm diuitias sine virtute, & industria. Plutarchus. **Q**VI pecunia cogat, } **I**socrates: Τῶς ἀγαθῶς οἷς ἔχουσιν ἐπὶ ψυχῆς, τοῦτοι κτενόμεθα καὶ τὰς ἀφελείας, ὧν δὲ μένο τυγχάνομεν. hoc est: Virtute, atque industria, necessaria vitæ industria comparantur. **P**ECUNIAM, que viro: } cui, ut ait Horatiûs, diuitias quidem dederint, artem fruendi non dederint. **C**ORRUPTI mores, deprauatiq. sunt admiratione diuitiarum. } nam, ut ait Demosthenes, δ' εἰ χονδύριον ad vitæ sustentationem. **N**e id quidem semper: } obscit enim interdum: nec possunt semper omnia, quæ volunt, diuites consequi. **H**ONESTIOR vero quo modo: } dignitatem enim diuitiarum magnitudo non parit. **N**e impediant } ne beneficium in illum ideo non conferamus, quia diuitiis abundet: si modò vir bonus est: sed rursus eadem diuitiæ ne adiuent, idest, ne nos ad beneficium tribuendum magis, quàm conuenit, adducant,

ducant. **M**ODO ne adiuuent: } nihil afferant diuitiæ, quo vir bonus iuuetur magis. **Q**VALIS } probitate, & moribus. **F**UNDAMENTVM enim perpetue cõmendationis, & sume est iustitia: } nouè mei, & Tertij, Fundamentum enim est perp. cõm. & fam. iust. Tres, ord. præp. Fud. est enim & c. Vnus, Fundamentum est perp. cõm. & fam. iust. Vnus pro Enim, habet Verò. **S**INE qua nihil potest esse laudabile. } nã iustitia omnes virtutes complectitur. **Q**VAE ad singulos spectant: } idest, quæ de promun- tur è cuiusque re familiari: non, quæ in priuatos homines conferuntur. **Q**VAE ad vniuersos, } cum magistratus, qui totius populi personam sustinent, aliquid ex arario depromunt. **E**ORVM autem ipsorum partium cuiusmodi sunt, } pro, Alia eiusmodi sunt. vsitato genere loquendi. **V**T ad vniuersos cives pertineant, } ut cum augetur resp. imperio, agris, vectigalibus. **S**INGVLOS ut attingant: } ut singulos priuatum iuuent: quo ex genere frumentaria largitio est. **C. GRACCHUS** } tribuni pl. qui legem frumentariam tulit. Plutarchus, & in oratione pro Sextio, his verbis: Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi Romanæ: victus enim suppeditabantur largè sine labore: repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, & ararium exhauriri videbatur. Vnus meus, Ti. Gracchi. **L**ARGITIO fuit: } Fuit, non est in nouem meis, & Tertij. **E**XHAURIEBAT igitur } Igitur, non est in duobus meis. **A**ERARIVM } ad vsum resp. necessariò constitutum: sine quo resp. stare non potest. Octauij autem modica largitio, quia non exhauriebat ararium, resp. salutaris. **M. OCTAVIUS**, } collega Ti. Gracchi in tribunatu. Plutarchus, eptime Liuiana, & alij. **R. EIP. salutaris** } non exitiosa, ut illa C. Gracchi, quæ exhauriebat arariû. **N**EQVE de bonis priuatorum publicè deminutio fuit. } Publicè: lege. quod Ti. Gracchus, agraria lege promulgata, conatus est. aequari autem possessiones sine magna multorum iniuria non possunt. inde seditio, inde cedes, inde summum resp. discrimen. propterea subiungitur: Capitulis omnino oratio est ad æquationem bonorum pertinent. **N**eqve: Ne, vnus. Non, vnus. Nec, tres. **L**EGEM agrariam } de publicis agris populo diuidendis. **ANTIQUARI** } suffragiis in probari. antiquatur enim lex, cum à populo reicitur, ne feratur: abrogatur autem iam lata, ne in posterum valeat. **D**e Legibus: Vos legem antiquastis sine tabula.

Ad. Att. Populum, vt rogationem antiquaret, rogabūt. *MVLTA populariter,* } dixit Philippus, quæ plebi grata essent, optumatis, & locupletibus inuisa. *QVI rem haberent,* } qui de suo viuerent: quibus ad victum necessaria suppeterent. Sic Terentius, Ad rem attētiorem esse, Rem facere: Cicero, Rem argenti. *CAPITALIS omnino oratio est ad equi,* } *70,* Omnino, nō est in quattuordecim meis, & Tertij. *TENERENTVR,* } Tuerentur, quattuor mei. *QVOD apud maiores nostros sepe fiebat,* } antē Paulli Æmilij Macedonicam victoriam. nam is, vt ait Plinius lib. 33. cap. 3. & hic Cicero subiungit, tantum intulit in ararium, vt finem attulerit tributorum. nec tributum postea collatum est antē Panfæ, & Hirtij consulatum: quo anno, rep. oppressa, Cicero est interemptus. *SIN quæ necessitas,* } acerrimum telum. Sin quæ nec tres, & Tertij. (*MALO enim, quàm nostra, ominari,* } inuiti enim ea dicimus, quæ sunt mali ominis. Sic ex septem meis, & Tertij libro emendauit. & est elegantius, cum dixerit, Sin qua necessitas huius muneris alicui reip. obuenerit: subiungere, Malo enim, quàm nostræ, ominario. Quid enim attinet dicere, Malo enim alteri, (quod est in quattuor) quàm nostræ: aut, Alij, (quod est in duobus) aut, Alienæ, (quod est in vno) quàm nostræ: cum dixerit, Alicui reip. *NEQVE tamen de nostræ, sed de omni rep. disputo,* } Neque tantum, quattuor mei. *N3 tantum, duo,* } *70* Tantum, non est in vno, & Tertij, *70,* septem. Tam, reponit Fuluius Ursinus ex antiquo libro. *Neque tamen de nostræ, sed de omni rep. disputo:* talis est omnis disputatio. non enim hoc, aut illud examinat, sed in toto genere versatur. supra: Mihi autem hæc oratio suscepta non de re est, sed de genere toto. *NECESSITATI esse parendum,* } soluendum tributum, necessario impositum. *QVAE sunt necessaria,* } quæ ad victum, ad habitationem, ad vestitum pertinent. vide Platonem de Rep. lib. 2. *EST enim in promptu,* } satis patet. *TAMEN locus attingendus fuit,* } Tantum, decem, & Tertij.

CICERO.

C Apud autem est in omni procuratione negotij, & muneris publici, vt auaritia pellatur etiam minima suspicio. *Vtinam, inquit C. Pontius Samnis,*

ad illa tempora fortuna me seruasset, & tum essem natus, quando Romani dona accipere coepissent: non essem passus diutius eos imperare. Ne illi multa sacula expectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc remp. inuasit: itaque facile patior tunc potius Pontium fuisse: siquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum, & decem anni sunt, cum de pecuniis rep. petundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. at verò postea tot leges, & proxime quæque duriores: tot rei dammati: tantum Italicum bellum, propter iudiciorum metum, excitatum: tanta sublatis legibus, & iudiciis, expilatio, direptioque sociorum: vt imbecillitate aliorum, non nostra virtute, valeamus. Laudat Africanum Panetius, quod fuerit abstinentis. quid nō laudetur? sed in illo alia maiora: laus enim abstinentia non hominis est solum, sed etiã temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potius est Paullus: tantum in ararum pecunie inuexit, vt vnius imperatoris prada finem attulerit tributorum. at hic nihil in domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. Inuitatus patrem Africanus, nihilo locupletior Carthagine euersa. Quid, qui eius collega in censura fuit, L. Mummius? numquid copiosior, cum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornare, quàm domum suam, maluit. quamquam, Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornator. Nullum igitur vitium est tatrius, (vt eo, vnde egressa est, referat se oratio) quam auaritia, præsertim in principibus, & remp. gubernantibus. habere enim questui remp. non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. itaque, quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi auaritia, esse perituram, is videtur

non solum Lacedæmonis, sed etiam omnibus opulentis populis prædixisse. Nulla autem re conciliare facilius beneuolentiam multitudinis possunt ij, qui reip. præsumt, quam abstinentia, & continentia. qui verò esse populares volunt, ob eamq. causam aut agrariã rem tentant, ut possessores suis scdibus pellantur, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant: labefaciunt fundamenta reip. concordiam primùm tollunt, quæ esse non potest, cum aliis adimuntur, aliis condonatur pecunie: deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. id enim est proprium, ut supra dixi, ciuitatis, atque urbis, ut sit libera, & non sollicita sua rei cuiusque custodia.

EXPLANATIO.

C. PONTIUS Samni, } Samnitium aduersus Romanos tum imperator, cum turpissimas Caudinæ pacis condiciones acceperunt, à quibus tandem & ipse sub iugum missus ad Luceriam, anno ab v. c. cdxiii. Vide Liuium lib. 9. **A D illa tēpora fortuna me seruasset,** } Me fortuna seruauisset, vnus, & tertij. **Reseruasset,** septem. **Me fortuna seruasset,** quinque. **Vnus,** Ad illa tempora fortuna seruauisset. **Tunc essent natus,** } tum, duodecim, & tertij. **Dona accipere** } hinc Iugurthæ vox, apud Sallustium: **O urbem venale,** si emptorem inuenerit. **Multa sæcula** } Faciendum mihi puto, ut hoc Antonij Mureti integrum caput describam, quod ad huius loci intelligentiã præclare admodum facit. est autem in Variarum sectionum libris, octauum libri x.

Dubitant eruditi homines, quo modo accipiendū sit, quod ait Cicero lib. 2. de Officijs, **Multa sæcula expectanda fuisse C. Pontio Samniti,** si à fortuna seruatus esset ad id tempus, quo Romani dona accipere cœperūt, bellauit enim cum Romanis Pontius ab v. c. cdxiii. lex autē Calpurnia de pecunijs repetundis lata est anno **MCIII. VI.** si Sæculum sit centum annorum, quo modo accipiendū & Grammatici veteres docēt, & lu-

& ludorum sæcularium appellatio confirmat, non tota duo sæcula ei expectanda fuerint. Sed certè Sæculum interdum est **γενεα:** vt ostendit & Nauius, qui Nestorem, vt est apud Agellium, **trifaceli senem** vocauit, ex illis videlicet Homeri verbis:

Τῶ δ' ἦδη δύο μὲν γένεα μετέπων ἀνθρώπων,
Ἐφιάθ' οἱ οἱ τ' ἔρσαν ἄμα τετραφῶν ἠδ' ἑνόντο
Ἐν πύλῳ ἠραδίῃ, μετὰ δὲ τρεπέτοισιν ἀνασεν.

Γενεα autem triginta annorū est. Itaque illi Homericus versus ostendunt tantum, Nestorem, cum illa loqueretur, sexagenario maiorem fuisse: quamuis illic quoque **γενεα** pro ceterum annis accepisse etiam veteres Latini poëtæ videntur. **Hæc Muretus. TANTVM fuit roboris.** } vt efficere posset, ne Romani diutius imperarent: vt posset Romanū imperium pecunia largienda euertere. **NONDVM centum,** & **decem anni** } Fuluius Ursinus ex antiquo libro, Enim, addidit, sic: **Nondum enim cent. & c. Vnus meus, Nōdum vero cent.** Alius, **Nōdum x. & C. anni. A L. Pisonē** } tribuno pl. qui primus Frugi dictus est. **LATA est lex,** } Censorino, & Manilio cos. **AT vero postea tot leges,** } Cæcilia, Seruilia, Atilia, Cornelia, Iulia. **ITALICVM bellum** } sociale à scriptoribus dictum. Vide Florum. **EXCITATVM:** } eorum opera, qui, ne repetundarum accuserentur, metuebant: ab iis, qui sibi conscij suorum scelerum, quieti rep. iudicia metuebant. **VT imbecillitate aliorum, non nostra virtute, v. ileamus.** } si adhuc imperamus, cum tamē illud malum, quod Pontius optabat, in temp. inuasit, non virtuti nostræ, sed aliorum imbecillitati, acceptū referre debemus. hostes enim eos non habemus, in quibus tantum sit roboris, quantum sibi Pontius habere videbatur. Simile illud Isocratis in Symmachico: **χρητους καὶ μικρὰ λογίζεσθαι διακείμενους οὐκ ἐν ποσίων ἐχθρῶν ἀμερτήμασι τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτῶν παθίμασι, καὶ τὰς αὐτῶν διανοίας. τὸ δὲ διὰ τὴν ἐκείνων ἀμελίαν συμβαίνειν ἡμῖν ἀγαθόν: τυχερὸν ἀν ταύτῳ αὐτο, καὶ λαβοῖ μεταβολῆν. τὸ δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῖς γινόμενον, βεβαίως ἀν' ἐχθρὸν, καὶ μάλῶν παρεκμείνειν ἡμῖν.**

GAZA, } Persæ, Gazam regiam pecuniam vocant. **Q. Curtius.** Virgilius pro omni pretiofa supellectile dixit, **Troia gaza** per vendas.

QVAE fuit maxima, } bis millicies centies HS, vt ait Velleius, idest sexagies ter centena scutatorum millia: vt vulgò

dicitur, milliones sex, & scutorum trecenta millia. Valerius Antias, Millies ducenties, scripsit. quod Liuius parum putat. In Plinio lib. 33. cap. 3. legitur, Pondo trium millium: quod mendosum esse constat. Vide Liuium lib. 45. Plut. in vita, & Apophthegm. Valer. lib. 4. Appianum in Mithridatico, Orosium lib. 4. cap. 20. Eutropium lib. 4. cap. 3. Iustinum lib. 33. Florum lib. 2. cap. 12. Quod autem fecit Paulus, idem antea fecerat. Q. Tremulus, Anagnia capta. Plinius lib. 34. cap. 6. cefabat enim tributum, cum esset in ærario pecunia: remouebatur, ærario exhausto. PAVLVS: } pater naturalis Africani minoris. TRIBVTORVM: } vbi nouum bellum erat exortum, pecunia, qua gerendum esset, colligebatur: tributo cunctis ciuibus imposito. Liuius lib. 5. NIHIL in domum suam intulit: } penates suos nulla ex parte locupletiores fecit. Valerius. qui nec adspicere Mædonicam gazã voluerit, totumque negotium eius administrandã, & in ærarium referendã, quæstoribus commiserit. signum autem eius abstinentiã vel maximum fuit, quod moriens patrimonium vix xxxvii. millium myriadum, vt ait Plutarchus, reliquit: quæ summa paullo maior est vndecim scutorum millibus. Nihil in domum suam intulit: rō, In, abest à septem meis, & Tertij Vnus pro, Intulit, habet Attulit. PRAETER memoriã } præclarè fecum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam, ipse gloriam reportasset. Valerius. AFRICANVS } qui nihil in vita, nisi laudandum, aut fecit, aut dixit, ac sensit. Velleius. L. MVMIVS. } qui Corinthum deleuit, caput Achææ gentis: vnde Achæici cognomen est adeptus. ITALIAM ornare } nihil enim ex iis opibus, ornamentisque, quæ prædijus Corinthius habuit, in domũ eius peruenit. Signa namque arca, marmoreaque, & tabulas pictas, quibus Corinthum spoliavit, in triumpho tulit, totãque iis Italiam repleuit. Tãmque rudis ingenio fuit, (quod ait Velleius) vt, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac statuas in Italiã portãdas locaret, iuberet prædijci conducentibus, si eas perdidissent, nouas eos reddituros. NVLLVM igitur vitium est ætius, } septem, & Tertij, ord. præp. Tætrius est, rō, Est, non est in tribus. Deterius est, vnus. REMPE. gubernantibus. } Reip. gubernatoribus, Fuluius Vrsinus ex antiquo libro. Rēp. administrantibus, vnus meus. HABERE. enim quæstui remp. } ex reip. muneribus quæstum facere. In Verrem: Qui non intelligit

telligit istum sibi quæstui, prædãq. habuisse, bona, fortuna, possessiones oratorum. Plautus, Pœnulo:

Istic est thesaurus stultis in lingua situs,

Vt quæstum habeant malè loqui melioribus.

TVRPE } sordidum. SCLE RATVM } facinus publicè contra ius in rēp. admissum. ORACVLO } Oraculum, quatuordecim mei, Oraclũ, vnus. Hoc autè Oraclũ exstat in Aristophanis Scholiis: Οτι διαχρησθεεις και σμυνησθησι ει Δικωνες, δηλων ει τοδ χρησμοδ α φιλεκηρησθησιν. Σπαρταν ει εις, αλλο δε ουδεν. Vide & Plutarchũ. NVLLA re alia, nisi auaritia, esse perituram, } sic duodecim mei. Duo, & Tertij, non habent rō Alia. Is videtur } Idq. videtur, vnus. Id videtur, sex, & Tertij, rō, Is, abest à septem. AGRARIAM rem } diuisionem agrorum, vt duo Gracchi fratres. infra. AVT pecunias creditas debitoribus condonandas fratant. } lege de tabulis nouis. CONCORDIAM primũ tollunt, } tollunt, non est in tredecim meis, & Tertij, Vt supra dixi, } in eo loco: Hanc ob causã maximè, vt sua tenerentur, respública, ciuitatèsque constitutã sunt. CIVITATIS, atque vrbs, } Ciuitatis, multitudinis ciuium: Vrbs, quæ ciuitati præidium est. supra: Erti duce natura congregabantur homines: tamen, spe custodię rerum suarum, vrbium præsidia quærebant. CVIVSQUE, } Cuique, duo mei.

CICERO.

AT que in hac pernicie recip. ne illam quidem consequuntur, quã putant, gratiam. nam, cui res erepta est, inimicus: cui data est, etiam dissimulat se accipere voluisse: & maximè in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse soluendo. at verò ille, qui accipit iniuriã, & meminit, & præfert dolorem suum. Nec, si plures sunt ij, quibus improbè datum est, quã illi, quibus iniuste adẽptum est, iccirco plus etiam valent. non enim numero hac iudicantur, sed pondere. quã autem habet æquitatem, vt agrum, multis annis, aut etiam sæculis antè possessum,

qui nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat? at, propter hoc iniuria genus, Lacedaemonij Lyfandrum Ephorum expulerunt, Agin regem, quod nunquam antea apud eos acciderat, necauerunt. ex quo eo tempore tanta discordia secuta sunt, ut tyranni existerent, & optimates exterminarentur, & praclarissime constituta res dilaberetur. nec verò solùm ipsa cecidit, sed etiam reliquam Graciam euertit contagionibus malorum, quae à Lacedaemoniis profecta manarunt latius. Quid? nostros Gracchos, Ti. Cracchi, summi viri, filios, Africani nepotes, nonne agrariae cōtentiones perdididerunt? At verò Aratus Sicyonius iure laudatur, qui, cum eius ciuitas quinquaginta annos à tyrānis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu vrbe est potitus: cumq. tyrannum Nicoclē improviso oppressisset, sexcentos exsules, qui fuerant eius ciuitatis locupletissimi, restituit, remq. pub. aduentu suo liberauit. sed, cum magnam animaduerteret in bonis, & possessionibus difficultatē: quod & eos, quos & ipse restituerat, quorum bona alij possederāt, egere iniquissimum arbitrabatur: & quinquaginta annorum possessiones mouere, non nimis æquum putabat: propterea quod tā longo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detinebantur: sine iniuria, iudicauit, neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerāt, oportere. cum igitur statuisset, opus esse ad eam rem constituendā pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remq. integram ad reditum suum iussit esse: isq. celeriter ad Ptolemaum suum hospitem, venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam conditam: cui cum exposuisset, patriam se liberare velle, causamq. docuisset: à rege opulēto vir sum-

mus

mus facile impetrauit, ut grandi pecunia adiunaretur: quam cum in Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consiliū quindecim principes, cum quibus causas cognouit & eorum, qui aliena detinebant, & eorum, qui sua amiserant: praefecitque aestimandis possessionibus, & uti persuaderent aliis, ut pecuniam accipere mallent, & possessionibus cederēt, aliis, ut commodius putarent, numerari sibi quod tāti esset, quam suum recuperare. ita perfectum est, ut omnes, cōcordia constituta, sine querela discederent. O virum magnū, dignūque, qui in nostra rep. natus esset. sic par est agere cum ciuibus, non, ut bis iam vidimus, hastā in foro ponere, & bona ciuium voci subicere praconis, at ille Graecus, id quod fuit sapiētis, & praestantis viri, omnibus consulendum putauit: eaq. est summa ratio, & sapientia summi ciuis, commoda ciuium defendere, non diuellere, atque omnes aequitate eadem continere. Habitant gratis in alieno. Quid ita? ut, cum ego emerim, edificauerim, tuear, impendam, tu me inuito fruare meo? quid est aliud, alijs sua eripere, alijs dare aliena? Tabulae verò nouae quid habent argumenti, nisi ut emas mea pecunia fundum, & eum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Quamobrem, ne sit es alienum, quod reip. noceat, prouidendum est: quod multis rationibus caueri potest: non, si fuerit, ut locupletes suum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim villa res vehementius remp. continet, quam fides, quae esse nulla potest, nisi erit necessario solutio rerum creditarum. numquam enim vehementius actum est, quam me consule, ne solueretur: armis, & castris tentata res est ab omni genere hominū, & ordine. quibus ita restiti, ut hoc tantum malum de rep. tolleretur. numquam

*nec maius es alienum fuit: nec melius, nec facilius dis-
solutum est. fraudandi enim spe sublata, soluendi ne-
cessitas consecuta est. At verò hic noster victor, tunc
quidem victus, qua cogitabat, ea perfecit, cum eius iam
nihil interesset. tanta in eo peccandi libido fuit, ut
hoc ipsum cum delectaret, peccare, etiam si caussa
non esset.*

EXPLANATIO.

CVI res erepta est, inimicus: } Cui res erepta est, est inimi-
cus, quinque, & Tertij. Duo, Inimicus est. **I**N pecuniis cre-
ditis } condonatis. **O**CCULTAT suum gaudium, } in sinu
gaudet. **N**E videatur non fuisse soluendo. } obarati enim, cul-
tus splendorem in fraudem creditorum simulantes, hominum
de se opinioni offundunt. **A**T propter hoc iniuria genus } Ac,
duo mei. Ciofanus testatur, se à Mureto accepisse, delendam
esse particulam **A**t, quæ sententiam corrumperet. **L**Y S A N -
D R V M } præclarum ducem, optimèq. de rep. meritum.
AG I M regem, } de quo Plutarchus. **E**X quo eo tempore } Ex
eo tempore, vnus. **A**t eòq. tempore, vnus. **E**x q. eo tempore,
Tertij liber. quod placet. **V**T tyranni existerent, } Vt & tyrann-
ni exl. sex, & Tertij. **P**R A E C L A R I S S I M E constituta }
Lycurgi legibus. **M**A L O R V M, } quæ nata sunt propter a-
uaritiam, supra: Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nul-
la re alia, nisi auaritia, esse perituram. **P**R O F E C T A } sic
duo mei. rectè. **P**rfecte decem. **P**rfecta, Tertij. **P**rfecto,
duo. **M**A N A R V N T latius. } sic Fam. lib. 12. ep. 1. Mana-
bat illud malum vrbano. **A**F R I C A N I } maioris: cuius
ex filia Cornelia Ti. Gracchus duos filios suscepit, Tibe-
rium, & Caium. **A**R A T V S Scymius, } cuius vitam Plutar-
chus literis mandauit. **A** tyrannus } Abantida Pafei filio,
Paseo patre, Nicocle. **V**R B E est potius: } sic omnes mei, &
Tertij. Sunt, qui, Vrbem, reponant. veteres libri aduersantur.
NI C O C L E M } Plut. in Arabo. Alij, Methodem, ex
antiquis libris, & ex Polybio. Imprefsi, Metoclem. Duo
scripti, Modoclem, quorum vnus, in ora, Vel Methodem.
Vnus, Methoclem. Vnus, Modocheni. Vnus, Michoclem.
Vnus

Vnus, Methodè. Vnus, Metrodè. Vnus, Midocle. Vnus, Modoc-
lem. Vnus, Nicodè. Vnus, Sitèz. Vnus, Metendè. Duo, Nico-
clè. Tertij, Nicoclem. **I**M P R O V I S O oppressisset, } sine civili
sanguine. **S**E X C E N T O S exules, } octoginta à Nicocle,
haud pauciores quingentis à superioribus. **Q**V O S & ipse
rest, } Et, non est in septem, & Tertij. **D**E T I N E B A N T V R: }
Tenebantur, septem, & Tertij. **R**E M integram } Plinius ad
Traianum: Rem integram distuli. Integrum referuare, Cic.
Fam. lib. 1. In integro res, vel caussa, Terentius. In integrum
restituere, Iurisconsulti. In integro res est, in Verrem, & ad
Att. **P**T O L E M A E V M, } Philadelphū. Ptolemæi, Ægypti reg-
es, omnes dicti, ut Cæsares, & Augusti, Imperatores: Græco-
rū autem reges: Cecropidæ, Atheniensium: Tigranes, Assyriorū:
Phraartes, Medorum: Sannacherib, Philistinorum. **S**V V M ho-
spitem, } quem signis, & tabulis ex Græcia sibi deuinxit. Plu-
tarchus. **Q**V I tum regnabat alter post Alexandriam conditam: }
eius filius, qui, cum Alexandro militauit. **C**V I cum exposuis-
set, } Qui, septem, & Tertij. **G**R A N D I pecunia } centum
quingenta talentis. Plutarchus. **C**V M in Sicyonem } 20, In
non est in tribus, & Tertij. **Q**V I N D E C I M principes } sic
Plutarchus. **D**E T I N E B A N T, } Tenebant, octo. **P**R A E -
F E C I T Q. } Perfecitque, Tertij liber. **E**t uti persuaderent a-
liis, } 20 Et, non est in septem. **V**t, pro, Vti, est in tredecim
& Tertij. **V**t bis iam vidimus, } primum Sulla, deinde Cæsa-
re dominantibus. **S**A P I E N T I A summæ ciuis, } Boni, est in
nouem, & Tertij **D**E F E N D E R E } abest ab vno meo, &
Tertij. **Q**V I D est aliud, alius &c. } sic octo mei, & Tertij.
Quid est aliud, nisi alius, vnus. Quid est aliud, quam alius, quin-
que. **T**A B V L A E nouæ } debitam pecuniam largientes.
Vt emas mea pecunia fundam, } vel cum fenore sumpta,
vel, ut, interdum amicitia gratia sit, sine fenore. **E**t cum
tu habeas, } Et, non est in decem, & Tertij. **E**G O non
habeam pecuniam? } quia licet tibi non soluere per tabulas
nouas. **A**E S alienum, } priuatorum ciuium. **R**E I P. non
ceat, } ob eorum seditiones, qui obarati sunt, & nouas tabu-
las, leges agrarias, proscriptiones, coniurationes expetunt.
NO N, si fuerit, } sic quattuor mei, & Tertij. Si non fuerit, res.
Si non hoc fuerit, duo. **F**I D E S, } quam Iustitiæ fundamen-
tum dixit lib. 1. **N**V M Q V A M enim vehementius } 20, Enim,
non est in vndecim, & Tertij. **T**A N T A res est }
v 3

Catilina duce. ORDINE. } ne videretur de humilibus tantum loqui, addidit, Ordine, quia nobilius est Ordo, quam Genus. ep. 9. lib. 1. Fam. Cunctis hominibus, ordinibusq. incumbentibus. Et ep. 10. lib. 3. & Caelus ep. 17. lib. 8. & oratione 1. pro Cornelio. Vt hoc tantum malum de rep. tolleretur. } Totum, pro, Tantum, est in tribus, & Tertij. FRAVDANDI enim spe sublata, } sperauerant debitores, si resp. mutaretur, se nihil soluturos. eam spem sustulit virtus, & vigilantia Ciceronis. Hic noster victor, } Caesar. Tunc quidem victus, } interfectus à Bruto, Cæsio, aliis. Sic quinque. Tunc, sex, & Tertij. Nunc, tres. quod etiam erat in impressis. Tunc quidem victus: me scilicet consule: quia Catilina propter aris alieni magnitudinē consentiens, perficere non potuit, obsistente me, quod cogitabat, debitores vt creditoribus nihil soluerent: & cum ea simul victus Caesar, omnēsq. idem cogitantes videntur. Suet. & Plut. de Caesaris aris alieno. Hæc sententia confirmari videtur sequentibus verbis. Cum eius iam nihil interesset. } cum arē iam non promeretur alieno, rerum omnium armis potius. Perfecit igitur ea, quæ multo antè cogitauerat, vt leges, & iudicia nihil valerēt, nō sua causā, quia nihil iā debebat. sed fuorum, qui graui alieno ere laborabāt, nec sine ciuili bello incolumes vilo modo esse poterant. quæ de re sic ad Att. lib. 7. Verumtamē hoc video, cum homine audacissimo, paratissimoq. negotiū esse: omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes dānatione, ignominiaq. dignos illac facere, omnes, qui ere alieno pramātur: quos plures esse intelligo, quā putaram. Eorum ex numero noti sunt, quibus ad consumēdum nihil satis esse videretur, C. Curio, M. Antonius, P. Dolabella. PECCARE, } Peccandi, vnus meus. ETIAM si causis non esset. } etiam si peccare quidem in eo, id est aris alieni solutionem tollere, sua causā non cogeretur: cum ipse iam nihil deberet.

CICERO.

AB hoc igitur genere largitionis, vt aliis detur, aliis auferatur, aberunt i, qui remp. tuebuntur: in primisq. operam dabunt, vt iuris, & iudiciorū æquitate suum quisque teneat: & neque tenuiores propter imbecillitatem.

cillitatem circumueniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda, vel recuperanda obsit inuidia. præterea, quibuscumque rebus vel belli, vel domi poterunt, remp. augeant imperio, agris, vectigalibus. hæc magnorum hominum sunt: hæc apud maiores nostros factitata: hæc genera officiorum qui persequuntur, cum summa utilitate reip. magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam. In his autem utilitatum præceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus, duo præcepta cæset esse à Panætio prætermissa, valetudinis curationem, & pecunia. quas res à summo philosopho præteritas arbitror, quòd essent faciles: sunt certe vtilles. Sed valetudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione, quæ res aut: rodesse soleant, aut obesse: & continetia in victu omni, atque cultu, corporis tuendi causā, & prætermittendis voluptatibus: postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Res autem familiaris quari debet iis rebus, à quibus abest turpitudine, conseruari autem diligentia, & parcimonia, iisdem etiam rebus angeri. has res commodissimè Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui, Oeconomicus, inscribitur: quem nos, ista ferè etate cum essemus, quæ es tu nunc, è Græco in Latinum cōuertimus. Sed utilitatum comparatio (quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermissus) sæpe est necessaria. nam & corporis com. moda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. Cum externis corporis hoc modo comparantur: valere vt malis, quā diues esse: cum corporis externa, hoc modo: diues esse potius, quā maximis corporis viribus. Ipsa inter se corporis comparatur sic: bona valetudo voluptati anteponatur,

vires celeritati. Externorum autem, ut gloria diuitijs, vestigalia urbana rusticis: ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: a quo cum quaeretur, quid maxime in re familiari expediret, respondit, bene pascere: quid secundum, satis bene pascere: quid tertium, bene vestire: quid quartum, arare: & cum ille, qui quaesierat, dixisset, quid fenerari? tum Cato, quid hominem, inquit, occidere? ex quo, & multis alijs, intelligi debet, utilitatum comparationes solere fieri, recteque hoc adiunctum esse quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius à quibusdam optimis viris, ad medium Ianu sedentibus, quam ab illis philosophis vlla in schola, disputatur. sunt tamen ea cognoscenda, pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro disputatum est. reliqua deinceps persequemur.

EXPLANATIO.

ET neque tenuiores propter imbecillitatem circumueniantur, } sic octo mei. sex. & Tertij, Humilitatem. quod non blacer. & glossema videtur fuisse ad, Imbecillitatem. & ita scriptum est in margine vnus mei veteris libri, receti manu. nec Humilitas pro glossemate videtur requirere Imbecillitas. sed aliquis potius Humilitatem, pro Imbecillitatem, substituit. **OBSIT** inuidia. } hinc Comicus:

Iudices saepe propter inuidiam adimunt diuiti:

Aut propter misericordiam addunt pauperi.

BELLIS, } pro, in bello, antiquè, & vltatè dictum, paullo tamen durius. Domi, militiæ, dixit lib. de Senectute. Bellis, nouem, & Tertij. **HAEC genera officiorum** } quæ ad vniuersos, quæq. ad temp. pertinent. **Qui persequuntur**, } Qui persequuntur, vnus. Qui prosequuntur, tres. **Qui sequuntur**, duo. **ADIPISCENTVR** } Duo, Adipiscuntur. **ET gratiam, & gloriam.** } ut amentur, & in admiratione sint. Verumque &

supra coniungit: Maxime autem & gloria paritur, & gratia defensionibus. Et, cum dixit: Hoc scientiæ genere prodesse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiã. Lib. III Huic nec laus magna adhibenda est, nec gratia. Et, eodem libro: Qui illam eripuerit, in maxima gratia futurus, & gloria. Ad Plancu ep. 5. lib. x. Mi Plance, incumbere, ut belli extrema perficias: in hoc erit fumma & gratia, & gloria. **ANTIPALER Tyrius**, } Catonis Uticensis familiaris. Plutarchus. **DVO præcepta censet esse à Panætio prætermissa**, } quattuordecim, & Tertij, Duo præterita censet esse à Panætio. **A summo philosopho** } vindicat eum ab ignorantia, contra obiectionem Antipatri. **QVOD essent faciles**: } non quod eas ipse non viderit. **SVNT certe viles**, } causa, cur ipse præcepta subiungat, quæ Panætius, quem iam excusauit, omittebat duxit. **SVSTENTATAVR** } ne in morbos cadat. inde ductum, Firma, & imbecilla valetudo. **NOTITIA sui corporis**, } sui: quia non iisdem rebus omnes, sed alius alia re indiget ad valetudinem. Ex notitia verò sui corporis nascitur obseruatio earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse. aliter enim obseruari non possunt, & quia sola sui corporis notitia nõ sufficit, adiungitur tamquam necessaria rerum earum, quæ profint, aut obint, obseruatio. ita secundum præceptum nascitur ex primo, sine quo locum non haberet: sicuti nec primum sine secundo fructum ferret. **OBSERVATIONE earum rerum quæ &c.** } Earum rerum, non est in duobus meis, & Tertij. **IN victu omni atque cultu**, } Cultus à victu differt. multa enim præter cibũ, portionemq. sunt, quæ ad valetudinem pertineant. **CORPORIS tuendi causa**, } victu enim, atque cultu corporis tuemur. **PRÆTERMITTENDIS voluptatibus**: } ijs, quæ obsunt. Hoc quartum præceptum videtur inclusum in primo, quod est, Obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse. in ijs enim, quæ obsunt, vitandæ voluptates, verum, quia voluptate plerique homines tamquam esca capiuntur, ideo nominatim ea de re præcipiendũ Cicero putauit: quæ cum maxime delectaret, maxime tamen obest & c. **Et prætermittendis voluptatibus**, Et, non est in vno meo, & Tertij. **ARTE eorum**, } medicorum. Artem medicinam vocat. Virg. lib. XII.

Iamq. aderat Phoebus ante alios dilectus Iapis
Iasides, acri quondam cui captus amore

Ipse suas

Ipse suas artes, sua munera latus Apollo,
Augurium, citharamq. dabat, celeremq. sagittas.
Ille, ut depositi profunderet fata parentis,
Scire potestates herbarum, vnumq. medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Paullo inferius Iapis ipse loquitur:

Non haec humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt, neque te, Antea, mea dextera seruat.

Et, apud Ouidium, Apollo artem suam inuentum vocat:

Inuentum medicina meum est, opifexq. per orbem
Dicor: & herbarum subiecta potentia nobis.

Heu mihi, quod nullis amor est medicabilis herbis,
Nec profunt domino, quae profunt omnibus artes.

CONSERVARI } non enim satis est querere, nisi con-
feruimus. **COMMODISIME** } sic, ut nihil desideres, &
in discendo voluptatem capias. nam, Commodè, laudem ha-
bet. vnde illud supra: Commodè autem, quicumque dixit, Pe-
cuniam qui habet, Commodè reddidisse. Et in extremo libro: Toto
hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de
venda commodius à quibusdam optimis viris, ad medium
Ianum sedentibus, quam ab vllis philosophis, vlla in schola,
disputatur. **OECONOMICVS** } de quo D. Hieronymus,
Quintilianus lib. x. cap. 5. Plinius lib. xii. cap. 25. & Seruius
Georg. i. **ISTA ferè state vim effemus,** } Cum effemus, ab-
sunt ab vno meo. **SED vtilitatum comparatio** } nam de com-
paratione eorum, quae honesta sunt, differuit libro primo.

QUONIAM his locis erat quartus à Panætio praetermissus } Pri-
mus locus est, Honestum ne factu sit, an turpe: secundus, con-
ducat, nec ne: tertius, duobus propositis honestis vtrum hone-
stius: quartus, duobus propositis vtilibus: de quo nunc loquitur
Cicero. Quintus, de comparatione honesti, & vtilis, est libro
iii. **A Panætio praetermissus:** non modo quartum, qui de duobus
vtilibus est, sed tertium quoque de duobus honestis Panætius
praetermisit: vt Cicero docet libro primo. **CVM externis cor-
poris hoc modo comparantur:** } Comparatur, non est in vno meo.
IPSA inter se corporis cõparantur sic: } Comparantur, non est in
tredecim meis, & Tertij. **BONA valetudo** } Vt bona vale-
tudo, vndecim mei, & Tertij. Duo, Si bona valetudo.
EX quo genere comparationis illud est Catonis senis: } hoc addit, vt
è Catonis quoque sententia distinguendas esse vtilitates ostendat:

stendat: cum sint alijs alia maiores, vt bene pascere, quam satis
bene pascere: satis autem bene pascere, quam vitire: & vitire,
quam arare: alia verò alijs honestiores. nam, fenerari summi
vtilitatem esse nemo negat: nec tamen quaerenda, quia non
honeste. **EXPEDIRET,** } malè in vno meo, Expediretur.
BENE pascere: } Pascua veteres plura aestimabant, quam vi-
neas, & arua. vnde illud in Paradoxo vitimo: Si isti callidi re-
rum aestimatores prata, & areas quasdam magni aestimant,
quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quãti
est aestimanda virtus, quae nec surripi potest? Et Columella
lib. 2. cap. 17. Atque haec, inquit, orator exsequi poterit, si non
solum, quae retuli, genera pabulorum prouiderit, verum etiã
copiam ferri, quo molius armenta tuatur, sine quibus terram
commodè moliri difficile est. & ideo necessarius ei cultus est
etiam prati, cui veteres Romani primas in agricultura ne tri-
buerunt, nomen quoque indiderunt ab eo, quod protinus esset
paratum, nec magnum laborem desideraret. M. quidem Por-
cius & illa commemorauit, quod nec tempestatibus afflige-
retur, vt alia partes ruris, minimiq. sumptus egens, per omnes
annos praberet reditum, neque eum simplicem, cum etiam
in pabulo non minus redderet, quam in feno. **BENE vitire:**
} cur malim, Vitire, (quod in quattuor esse antiquis libris,
scribunt Nannius in Miscellaneis, Langius, Balduinus, Gifan-
nius,) quam, Vestire, quod ipsum reperi in omnibus meis,
(nam à Tertij libro hoc totum abest) tribus causis adducor:
primum, quod, cum haec sint Catonis praepcepta, particulari eũ
verbo, in certa re designanda, quam generali, vsum esse, veri-
similius est: deinde, quod Plinius lib. 18. cap. 5. haec ipsa referes
Catonis praepcepta, quae tuosissima in agro Vitem esse dixit,
Vestirendi mentionem nullam fecit, postremò, quod ex Vestire
certè non tã facilis fuit lapsus ad Vitire quam ex Vitire ad Ve-
stire: cum ita scriberent veteres, Vestire, pro Vitire: vt Viam,
pro Viriam, & similia. Quod peritis antiquitatum ita notum
est, vt exemplis probare non oporteat. Haec autem Catonis
praepcepta ne quis miretur in eius libris non exstare: circum-
feruntur enim sermonibus, vt ab illo dicta, non vt scripta. Itaque
& Cicero, & Plinius aiunt, Cato, interrogatus, &c. Nam, quod
scriptum est, apud Catonè cap. 61. simile illud quidè est ex aliqua
parte, ex aliqua tamen dissimile. Vestire tamen, si legas, inter-
pretandum, arboribus maximè fructu ferentibus, verù hæc v-
tilitas non videtur arationi preferenda, itaq. magis placet, Vitire.

QVI D *hominem, inquit, occidere?* } vt ostenderet, non omnem
 utilitatem quærendam esse. quasi fenerari non liceret. So-
 L E R E *fieri,* } sex, & Tertij, ord. præp. Fieri solere. T O T O *hoc*
de genere, } cuius partes sunt tres, quo modo quærenda, collo-
 canda, vtenda pecunia sit. D E *collocanda* } vt conseruetur, at-
 que etiam augeatur, vbi quæsitâ iam est. E T I A M *de vtendi,*
da, } sic omnes mei, & Tertij. *Vtenda*, parcè videlicet, ac fru-
 galiter. qui enim, vt pecuniam quæreret, ne fenerationis qui-
 dem quæstum turpem putauit, is, vt eam pecuniam temerè
 dissipet, ac dissipat, non facile adducetur. itaque superuacua-
 neum pane videtur ei præcipere; cui tamen præcipiunt fene-
 ratores, nihil omnino, quod ad pecuniam pertineat, omitten-
 tes. superuacaneum autem præceptum, vel parum certè ne-
 cessarium significat hic loquendi modus, Etiam de vtenda.

C O M M O D I V S } melius, & vtilius. *A quibusdam optimis vi-*
ris, } à feneratoribus. ironia, iam enim de feneratione dixit,
 Quid hominè occidere? & verbū *Quibusdâ*, ironiâ magis in-
 dicat. *Commodius à quibusdâ optimis viris:* à contrario sensu. nam
 nec decenter, & honestè, nec ab optimis viris de quærenda,
 & collocanda pecunia ab ijs, qui sedent ad medium Ianum,
 idest à feneratoribus, disputatur. non enim in quærenda col-
 locandâve pecunia, sed in vtenda potius, laus posita bonitatis
 est. itaque rectè subiungit Cicero: Etiam de vtenda, vñs enim
 pecuniæ is est, qui pecuniæ quærendæ, & collocandæ scien-
 tiam excusare possit. nam illa per se, idest, quærere, & collo-
 care, laudem non habet. A D *medium Ianum* } vicus hoc no-
 mine Romæ fuit, vbi pecunia fenore dabatur. prima vici pars,
 summus Ianus, mediâ, medius; vltima, imus vocabatur. vnde
 Horatius ep. i. lib. i.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum est,
 Virtus post nummos. hæc Ianus summus ab imo
 Perdocet.

Maximè verò ad medium Ianum, idest, medio vico, sedebant
 feneratores. Itaque Phil. v. Ita nē? Ianus medius in L. Antonij
 clientela sit? quis vñquam in illo Iano inuentus est, qui L.
 Antonio mille nummum ferret expensum? Et Horatius sat.
 3. lib. ii.

--Postquam omnis res mea Ianum
 Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
 Excussus proprijs:

De Iano

De Iano præterea Phil. vi. & vii. Octo, & Tertij, Ad ianuæ
 mediû: sex, ord. præp. Ad mediû ianuæ. Malè. QV A M *ab vllis*
philosophis } itaque mihi hoc de genere pluribus disputandû
 non est. S V N T *tamen ea cognoscenda.* } quæ disputantur ab
 ijs, qui ad medium Ianum sedent: quæ scilicet philosophi de
 vtilitatibus disputant, quamquam haud ita commodè, vt ijs,
 qui ad medium Ianum sedent, idest feneratores. P E R T I -
 N E N T *enim ad vtilitatem,* } licet ea ratio quærendæ, collocan-
 dæ, vtendæ pecuniæ, de qua feneratores commodius, quam
 philosophi, disputant, haud satis honesta videatur. D I S P U -
 T A T V M *est.* } sic tredecim mei, & Tertij. rectè. Vnus, Dispu-
 tandum est. R E L I Q V A } à Panætio prætermissa: si id,
 quod speciem habet honesti, pugnet cum eo, quod vtile vide-
 tur, quo modo ea discerni oporteat.

ARGVMENTVM
LIBRI
TERTII.

LIBRO primo, unde officia ducerentur: secundo, quid esset vile, quaesitum est: hoc tertio, de honesto & utili, cum pugnare videtur inter se deliberatur. sed antequam hac disputatio suscipiatur, consilium suum Cicero, quod, extincto senatu, deletisque iudiciis, ad scribendum curam omnem, studiumque conuerterit, maioris Africani tuetur exēplo. Hoc ideo dicit interdum dubitari solere, utrum id, quod utile videretur, anteponendum esset honesto, non quod ea comparari oporteret inter se, sed quia tempus incideret eiusmodi, ut, quod turpe haberi soleret, honestū esse inueniretur. exempli gratia: hominem occidere, turpe est: at, si tyrannus occiditur, non modò non turpe, sed gloriosum etiam existimatur. distinguuntur

tur hac non tam re, quàm tempore. Et, ut distinguatur, formula quaedam constituitur Stoicorum rationi, disciplinaeque consentanea, quidquid honestū, idem utile esse: nec utile quidquam, quod non honestum. quo sequitur, ut, detrabere aliquid alteri, & hominem hominis incōmodo suum augere cōmodum, honestum ideo non sit, quia nec natura, id est iure gentium, nec legibus populorū cōceditur: contraque honestum in primis, & secundum naturā, pro multorū incolumitate, atque emelumento labores, molestiasque suscipere. Rursus, hominibus diuitiis, voluptatibus, & eiusmodi rebus anteponenda quidem amicitia est: amicitia tamen causa nihil contra remp. aut insurandū, aut fidem vir bonus faciet. iacere enim utilitatis species, valere honestas debet, cū id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honestū est, comparatur. Quod si hoc in priuata amicitia, multò magis in rep. obseruandū. idque laudatur in primis in Atheniensi populo, Aristidis potius, quàm Themistoclis, cōsiliū secutis, cū hic utilitatem tantum spectaret, ille honesta

rem pluris, quàm utilitatem aestimaret. Iam, celare veritatē emolumētī gratia, si turpe est: orationis veritatē adhibere, & mendacio sibi utilitatē querere, multò turpius. Sunt autem multa, quæ quia more, lege, iure civili conceduntur, ideo turpia non videntur: sed aliud est ius civile, aliud ius gentiū: ideo sæpe accidit, ut, quod iure gentiū, id est lege naturæ sancitur, idem vetetur iure civili: aut, quod iure civili vetatur, idem per naturæ legem liceat. Optimum igitur est ius civile, quod à natura ducitur, & malitiā, fraudemq̃ vindicat, ut in prædiorum, mancipiorumq̃ venditione. Cuius generis cū occurrāt multa, una omnium regula est, quàm qui seruauerit, aberit à culpa: ut ita placeat id, quod utile videtur, si modò turpe nō est: aut, si turpe est, omnino displiceat. Accidit autem, ut ne pacta quidem, & promissa seruanda sint: tum scilicet, cū aut ei, qui promiserit, aut patriæ inutilia sint. quod enim honestū naturā videtur, tēporibus fit sæpe non honestum. & omnino, si quid abest à laude, decore, honestate, utile non putandum.

M. TVL-

M. TVLLII

CICERONIS

DE OFFICIIS

Ad Marcum Filium

LIBER III.

CICERO.

SCIPIONEM, Marce filium, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum, scripsit Cato, qui fuit ferè eius equalis, nunquam se minus otiosum esse, quàm cum otiosus: nec minus solum, quàm cum solus esset. magna verò vox, & magno viro, & sapiente digna: qua declarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum: ut neque cessaret inquam, & interdum colloquio alterius non egeret. itaque dua res, qua languorem afferunt ceteris, illum acuebant, otium, & solitudo. Vellem, & nobis hoc idem verè dicere liceret: sed, si minus imitatione tantam ingenij præstantiā consequi possumus, voluntate certè proximè accedimus. nam &, à rep. forensibusque

negotij armis impijs, viq. prohibiti, otium persequimur: & ob eam causam vrbe relicta, rura peragrantes. saepe soli sumus. sed nec hoc otium cum Africani otio, nec haec solitudo cum illa comparanda est. ille enim, requiescens à reip. pulcherrimis muneribus, otium sibi sumebat aliquando. & à cœtu hominum, frequentiaque interdum, tamquam in portum, se in solitudinem recipiebat: nostrum autem otium negotij inopia, non requiescendi studio, constitutum est. extincto enim senatu, deletisq. iudicijs, quid est, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere possimus? ita, qui in maxima celebritate, atque in oculis civium quondam viximus: nunc, fugientes conspectum sceleratorum, quibus omnia redundant, abduimus nos, quantum licet, & saepe soli sumus. sed, quia sic ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis, si quid inesset boni: propterea & otio fruor, non illo quidem, quo debeat is, qui quondam peperisset otium civitati: nec eam solitudinem languere patior, quam mihi affert necessitas, non voluntas. quamquam Africanus maiorem laudem vel meo iudicio afferebatur: nulla tamen ingenij m. numenta mandata litteris, nullum opus otij, nullum solitudinis munus exstat. ex quo intellegi debet, illum mentis agitatione, inuestigationeque earum rerum, quas cogitatio consequeretur, nec otiosum, nec solum unquam fuisse. Nos autem, qui non tantum roboris habemus, ut cogitatione tacita a solitudine abstrahamur, ad hanc scribendi operam omne studium, curamque convertimus. itaque plura brevi tempore, eversa, quam multis annis, stante rep. scripsimus. Sed, cum tota philosophia, mi Cicero, frugifera, & fructuosa,

nec

nec vlla pars eius inculta, ac deserta sit: tamen nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quam de officijs: à quibus constanter, honesteq. viuendi praecepta ducuntur. quare, quamquam à Cratippo nostro, principe huius memoria philosophorum, hoc te assidue audire, atque accipere confido, tamen conducere arbitrator talibus aures tuas vocibus undique circumsonare, nec eas, si fieri possit, quidquam aliud audire. quod cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam ingredi cogitant: tamen haud scro, an nemini potius, quam tibi. sustines enim non paruum expectationem imitando industriae nostrae, magnam bonorum, nonnullam fortasse nominis. suscepisti onus praeterea graue & Athenarum, & Cratippi: ad quos cum, tamquam ad mercaturam bonarum artium, sis profectus, inanem redire, turpissimum est, dedecorantem & urbis auctoritatem, & magistri. quare, quantum coniti animo potes, quantum labore contendere, (si discendi labor est potius, quam voluptas) tantum fac ut efficias: neve committas, ut, cum omnia suppeditata sint à nobis, tute tibi defuisse videare. Sed haec haecenus: multa enim saepe ad te, cohortandi gratia, crispimus. nunc ad reliquam partem proposita diuisionis reuertamur.

x 2

EXPLANATIO.

APPELLATIVVS est, } Sit, nouem, & Tertij,
 SCRIPSIT *Cato*, } qui tamen Scipioni parum
 amicus esse creditus est. *Liuius lib. xxxix. is, qui,*
cenfura feueriffimè gelta, Cenforius est appella-
tus. FER Eius equalis, } secundum enim *Afri-*
cani consulatum primus *Catonis* excepit, & quidem quæstor
 eius: cui etiam obrectasse, & Petillij tribunis pl. vt eum ac-
 cufarent, auctor fuisse dicitur. *Liuius. NV M QV AM se minus*
otiofum esse, quàm cum otiofus: nec minus solum, quàm cum solus eſset. }
Velleius lib. i. Scipio tamen elegans liberalium studiorum, o-
 mnifq. doctrinæ, & auctor, & admirator fuit, vt *Polybium,*
Panatiùmque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque
 secum habuerit: neque enim quisquam hoc Scipione elegan-
 rius interualla negotiorum otio dispunxit, semperq. aut belli,
 aut pacis seruiit artibus. semper inter arma, ac studia versatus,
 aut corpus periculis, aut animum disciplinis exercuit. *Num-*
quàm se minus otiofum esse, quàm cum otiofus: quia res præclaras in
 otio cogitabat. *Nec minus solum, quàm cum solus eſset:* solus enim
 non est, qui secum loquitur: quod faciebat *Africanus.* quæ sunt
 autem illa, quæ taciti sermonis materiam præbent? resp. in
 primis, & cæ virtutes, quibus actiones nostræ ad verum decus,
 laudemq. diriguntur. *SE CVM loqui solitum:* } *εἰσὶν δὲ δια-*
λέγουσιν περὶ τῶν πραγμάτων, *Iſocrates. ITA QUE* } Ita, pro
 Itaque, vnus meus, & Tertij liber. *OTI VM, & solitudo.* }
 Ennij versus, in *Iphigenia,* apud *Agellium lib. xix. cap. x.*

Otio qui nescit vti, plus negotij habet,

Quàm cum est negotium in negotio.

Nam, cui, quod agat, institutum est, nullo negotio

Id agit: studet tibi, mentem, atque animum delectat
 suum.

Otioso initio animus nescit, quid velit.

Hoc idem est, neque domi nunc nos, nec militia
 sumus.

Imus huc, hinc illuc: cum illuc ventum est, ire illinc
 lubet,

Incertè errat animus, præter propter vitam viuitorum.

V E L L E M & nobis } particula, Et, abest ab vndecim, &
 Tertij, Vnus, Vellem idem hoc nobis. Vnus, Vellem quidem
 nobis

nobis. Vnus, Vellem nobis hoc idem dicere liceret. **V E R E**
dicere liceret: } quodam enim modo licet, sed non æquè, vt
 illi: quod & ille ingenio præstiterit, & meliora tēpora fuerint.
A R M I S impjjs. } bellis ciuilibus. **O T I V M** *persequimur:* } sic
 septem, & Tertij rectè. Sex, Prosequimur. vnus, Cōsequimur.
R V R A *peragrantes.* } sic quattuordecim mei, & Tertij. Malè
 Langius, Peregrinantes: delens, Rura. nam Peregrinari, est, lō-
 gius ab vrbe iter facere. Rura autem opponit Vrbi. Solitum
 autem esse *Ciceronem* ruri multa scribere, cum alibi, tum, i.
 de Leg. ait: Subseciua quædam tempora incurrunt, quæ ego
 perire non patior: vt, si qui dies ad rusticandum dati sint, ad
 corum numerum accommodentur, quæ scribimus. **H O C**
otium } sic duodecim, & Tertij. **N E C** *hæc solitudo* } τὸ *Hæc*
 addidimus ex omnibus vet. lib. **N O N** *requiescendi studio,* }
 antea, **Nec** req. studio. Non, est in omnibus veteribus. **A V T**
in curia, aut in foro agere possimus? } mortuo *Cæsare*, nondum
 libera ciuitas erat. **I T A**, qui in maxima celebr. } sic tres mei,
 & Tertij. Duo, Itaque, qui in max. Cel. Duo, Itaque in max.
 cel. Tres, Itaque cum in max cel. Vnus, Itaque nos, qui in max.
 cel. **I N** *oculis ciuium,* } idest, ciuibus cari. *Terentius:* Rex te
 ergo in oculis esse multitudinis. Ad Q. fr. *Balbus* in oculis
 fero. τὸ, *Ciuium,* est in omnibus veteribus libris. **V I X I-**
M V S, } *Vixerinus,* octo, & Tertij. **C O N S P E C T V M** *scelera-*
torum, quibus omnia redundant, } sic apud *Euripidem:*

Τὸ αὐτὸ ὁ τλήμων πόλεμος ἐξερράζεται.

S I C ab hominibus doctis accerpinus, } accepit ab *Aristotele:*
 qui τὸ ἦδεν. E. ita scriptum reliquit: *Οἱ δὲ ἀνδρῶπων ταῦτα ἐυ-*
χονται, καὶ δόκουνσι. δὲ δ' οὐ, ἀλλ' ἔυχονται μὲν τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ
ἰωταῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ ἰωταῖς ἀγαθὰ. ὁ δὲ ἀδικὸν ἐν αἰεὶ τὸ
πλεον αἰρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ὅτι ἦδ' ἀπλῶς κενῶν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ ἢ
τὸ μείον κενῶν, ἀγαθὸν πλεον εἶναι. Et ad *Eudæmum* τῶν δὲ. **E X** *malis*
eligere minima oportere, } *Plautus* trinummo: Nota res mala,
 optima. Et *Terentius:* Vt quimus, quando, vt volumus, non licet.
 Non illo quidem, } illustri, & cum dignitate. Sic initio lib.
 iii. de Orat. otium optat cum dignitate. **D E B E A T** } sic
 duodecim, & Tertij. rectè. Duo, Debebat. **P E P E R I S S E T**
otium ciuitati: } in consulatu, coniuratione exstincta. de quo
 iam antea gloriatus est. Hinc:

O fortunatam natam me consule Romam,

A F F E R T *necessitas,* } Hinc:

Δενής ἀνάγκης οὐδὲν ἰχθὺς πλεόν.

NULLA tamen eius ingenij monumenta invidata litteris, }
 Quinſtilianus lib. x. cap. 1. Terentij ſcripta ad Scipionem Afri-
 canum referuntur. Donatus quoque ait, non obſcuram ſuiſe
 ſe ſamam Terentium à Laelio, & Scipione eſſe adiutum.
 BREVI tempore, } à dictatura Caſaris, ad triumviratum.
 TAMEN nullus, } Tum, quinque, & Tertij. FERACIOR }
 metaphora ab agris, qui feraces eſſe dicuntur. In Verrem. A-
 libi ad ingenium tranſtulit, Nihil feracius ingenijs, in Orato-
 re. PRINCIPES } inter Peripateticos. Fā, lib. xii. ep. 16. & lib.
 XVI. ep. 21. Vide initio li. i. & extremo hoc libro, & in prooemio
 libri de Vniuers. Hoc aſſidue audire, } Hæc, ſex, & Tertij.
 TALIBVS aures tuas vociſus circuſonare, } Demoſthenes ἀει
 σωτῆρας: Οὐδὲ ποτο μικρὸν ὀρελεῖν ὄμα, εἰ τὰ βέλπετα ὑμῶς ἀκούειν
 σωεῖσθαι δεῖ γάρ, ὡς ἄφρας Ἀθηναῖαι, τὸν βελυρόφρον ππαιήσαι τῶν πόλιν
 ἡμῶν ἀγαθόν, τὰ ἅτα ἀσπῶτον ἡμῶν ἰάσσαθα, διέφραται γὰρ οὗτο ποτὰ
 καὶ φουδῆ, καὶ πάντα μόνον ἢ τὰ βέλπετα ἀκούειν σωεῖσθαι. Circuſo-
 nare: ἀειχεῖν, ἀειχεῖσθαι. VITAM ingredi } Iſocrates: Οσοι τῶ
 βίου ταύτῳ τῶ ὅδῳ ἐπορεύθησαν: οὗτοι μόναι τῆς ἀρετῆς, ἐπιείθευ γνη-
 σίας ἠδωκῆθησαν. SVSCÉPISTI onus } expectationis.
 GRAVE } quinque, Grande, quo modo illud Poëta:

Grande onus exiguo formicas ore ferentes.

AD mercaturam } ſic omnes libri: id eſt, tamquam ad emen-
 das merces. ſic quoque duobus locis adducit hunc locum No-
 nius. Langius, Mercatum, ex vnicò libro. Iſocrates in Parane-
 tico: Μη ἤσπῳται μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκοντι χησι-
 μῶν ἐπιειθεῶς: αἰσχρὸν γὰρ τοὺς μὲν ἐμπόρους πλεονεξία πλεονεξίᾳ
 διαπερῆν, ἔνεκε τῶ πλεία πειθήσαι τῶ ἑα παρχουσαν οὐσίαν. τοὺς δὲ νετέ-
 ρους μὲν ἤσπῳ τῶ πλείας ὑπομείνειν, δεῖ τῶ βελτίῳ κατασπῆσαι τῶ ἑα-
 τῶν διάνοιαν. INANEM redire turpiſſimum: eſt } Hom. I. A. i.

Αἰσχρὸν τοῖς διέσποντι μῆεν, κενὸν τὴ ἀπὸνέσποντι.

id eſt: Turpe foret, manſiſſe diu, vacuumque reuerti.

VRBIS } qua ſemper bonas artes aluit. QVANTVM
 committit animo } Iſocrates idem præcipit: Πειθεῖ τῶ μὲν φυχῶν εἶναι
 φιλόσοφον, τὸ δὲ σώμα φιλόπονον. IVTE tibi deſuiſſe videare. } ſic,
 ad Trebatium, lib. vii. Fam. ep. 7, Vt tibi vnum timendum ſit,
 ne ipſe tibi deſuiſſe videare. MULTA enim ſepe ad te, } ni-
 hil tamen exſtat, præter Partitiones Oratorias, & hos libros
 de Officijs: qui tamen ad formandas potius mores, quàm ad
 cohortandum, ſcripti ſunt.

CICERO.

PANÆTIVS igitur, qui ſine controuerſia de
 Officijs accuratiſſimè diſputauit, quèmq. nos, corre-
 ctione quadam adhibita, poſſimùm ſecuti ſumus: tri-
 bus generibus propoſitis, in quibus deliberare homines,
 & conſultare de officio ſolerent: vno, cùm dubitarent,
 honeſtum ne id eſſet, de quo ageretur, an turpe: altero,
 vtile ne eſſet, an inutile: tertio, ſi id, quod ſpeciem ha-
 beret honeſti, pugnaret cum eo, quod vtile videretur,
 quo modo ea diſcerni oporteret: de duobus generibus
 primis tribus libris explicauit: de tertio autem genere
 deinceps ſe ſcripſit dicturum: nec exſoluit, quod promi-
 ſerat, quod eo magis miror, quia ſcriptum à diſcipulo
 eius Poſidonio eſt, triginta annos vixiſſe Panætium,
 poſtquam illos libros edidiſſet, quem locum miror à
 Poſidonio breuiter eſſe tractatum, in quibusdam com-
 mentarijs, præſertem cùm ſcribat, nullum eſſe locum
 in tota philoſophia tam neceſſarium. Minime verò
 aſſentior ijs, qui negant, eum locum à Panætio præter-
 miſſum, ſed conſulto relictum, nec omnino ſcribendum
 fuiſſe: quia numquam poſſet vtilitas cum honeſtate
 pugnare, de quo alterum poteſt habere dubitationem,
 adhibendum ne fuerit hoc genus, quod in diuiſione Pa-
 nætij tertium eſt, an plane omittendum: alterum dubi-
 tari non poteſt, quin à Panætio ſuſceptum ſit, ſed dere-
 lictum, nam, qui è diuiſione tripartita duas partes abſo-
 luerit, huic neceſſe eſt reſtare tertiã, præterea, in extre-
 mo libro tertio de hac parte pollicetur ſe deinceps eſſe
 dicturum. Accedit eodè teſtis locuples Poſidonius: qui
 etiam ſcribit in quadam epiſtola, P. Rutilium Rufum
 dicere ſolere, qui Panætium audiuerat: vt nemo pi-
 etor eſſet inuentus, qui Veneris eam partem, quam

Apelles inchoatam reliquisset, absolueret, (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferbat) sic ea, quæ Panætius prætermisisset, & non perfecisset, propter eorum, quæ fecisset, præstantiam neminem esse persecutum. Quamobrem de iudicio Panætij dubitari non potest. Rectè ne autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse dubitari potest: nam, siue honestum solum bonum est, ut Stoicis placet: siue, quod honestum est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis vestris videtur, ut omnia, ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant: dubitandum non est, quin numquam possit utilitas cum honestate contendere. itaque accepimus, Socratem solitum execrari eos, qui primum hæc, natura coherentia, opinione distraxissent. cui quidem ita sunt Stoici assensu, ut etiam, quidquid honestum esset, id utile esse censerent: nec utile quidquam, quod non honestum. Quod si is esset Panætius, qui virtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis esset: ut ij, qui res expetendas vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honestatem aliquando cum utilitate pugnare. sed, cum sit is, qui id solum bonum indicet, quod honestum sit: quæ autem huic repugnent specie quadam utilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec discessione peiorem: non videtur huiusmodi debuisse deliberatione introducere: in qua, quod utile videretur, cum eo, quod honestum est, comparatur. etenim, quod summum bonum à Stoicis dicitur, conuenienter naturæ viuere: id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper: cetera autem, quæ secus: dum naturam essent, ita legere, si ea virtuti

non repugnarent. quod cum ita sit, putant quidam hanc comparationem rectè non esse introductam, nec omnino de eo genere quidquam præcipiendum fuisse. Atque illud quidem honestum, quod propriè, verèq. dicitur, id in sapientibus est solis, neque à virtute diuelli unquam potest: in ijs autem, in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum nullo modo esse potest, similitudines honesti esse possunt.

EXPLANATIO.

ACCVRATISSIME disputant, } subtilissimè, diligentif-
simè, cum veritate congruenter. DE officio } idest, cū
quæritur, quid rectè, aut secus fiat. POST QVAM illos libros
edidisset. } Posteaquam, duodecim, & Tertij, Eos, tres. Istos, duo.
BREVIITER esse tractatum } sic vndecim mei libri, tres, & Ter-
tij, Tactum. quod non improbo. genus enim dicendi sat bo-
num est. est enim, paucis verbis narrare. itaque Cicero lib. II.
de Orat. Perquam, inquit, breuiter perstrinxi, atque attigi. In
quo est animaduertendum, Attingere, si tamquam translatum
vsurpatur, cum Leuiter coniungi: si tamquam proprium, cum
Breuiter. DERELICTVM } Relictum, omnes libri
veteres. TESTIS locuples } sic infra: An locupletiores queris
auctores? Et ad Cælii iuniorum lib. II. Nihil omnino certi: nec
locupletem ad hoc auctorem habebamus. Malè apud Nonium
Locupletis. POSIDONIVS: } quem, & Molonem a-
pud Rhodum audiuisse, tradit Plutarchus. Et I. de Fin. ipse
Cicero suam familiarem vocat. P. RVTILIVM Rufum }
is est, quem lib. I. P. Mucium Scæuolam sectatum fuisse, ab
eòq. iuris scientiam, & innocentiam, morumq. opinionem hau-
sisse dixit. QVI Veneris eam partem, &c. } Vnus, Qui inchoata
Veneris. Vnus, Qui in templo Coæ Veneris: quod est & in ora
vnius libri. Vnus, Qui in templo deæ Veneris. Vnus, Qui in
templo Veneris. Tertij liber. Qui in Coa Veneris, Rectè.
Veneris eam partem: de qua Fam. lib. I. ep. Periucundæ, ad Att.
lib. 2. ep. 21. lib. 2. de Diuin. in Oratore, lib. I. de nat. de. in Ver-
rem. Duas Veneres Appelles pinxisse dicitur, ynam è mari in
terra egredientem de qua Ouidius:

Si numquam venerem Cōus pinxisset Apelles,
Merſa ſub aquoreis ipſa lateret aquis.

Et alibi:

Vt Venus artificis labor eſt, & gloria Cōi,

Æquoreo madidas quæ premit imbre comas.

Incheavit aliam, quæ ſuperaret priorem, niſi intuidiſſet
mors. de qua Plin. lib. 35. cap. 10. & 11. *Et non perfeciffet,* } abſunt
hæc à quinque meis. Vnus, Et non feciſſet. *Quæ ſciſſet,* }
Perfeciffet, vndecim, & Tertij. *Et ſi perfecutum,* } Et, non
eſt in quinque, & Tertij. Vnus, Perſecutum eſſe. *Deo ſort: iſſe*
dubitari poſſet. } Diſputari, eſt in nouem, & Tertij. *Quod*
honestum eſt, } de ſummo bono controuerſia ferè nulla eſt in-
ter Stoicos, & Peripateticos. *Peripateticis veſtris* } ſic
emendavi ex vno meo, & Tertij. *Collocata,* } placet,
Collata, quod eſt in duobus meis. nam, collatione ſummi bo-
ni, rem inutilẽ prorsus nullius momenti dicimus, id eſt, nul-
lius ponderis, cum commodis illis ſine corporis, ſive in caſu
poſitis. *Quin vnumquam,* } Quin vnumquam, nouem. *Socra-*
tem } in Hippia maiore pulchriũ cum vtili neceſſario vin-
culo comparat. De Leg. lib. 1. Rectè Socrates exſecrari eũ ſo-
lebat, qui primus vtilitatem ab honeſtate ſeiunxiſſet. id enim
quæretur caput eſſe exitiorum omnium. *Solium ex-*
ſecrari } Exſecrari ſolitiũ, decẽ, & Tertij. *Vt etiam* } Et, non
eſt in ſeptẽ. Et, pro, Etia, quinque, & Tertij. *Cenſerent:* }
Conſentirent, vnus. Conſentirent, & cenſerent, vnus. Alij,
& Tertij, Cenſerent. *Vt ij,* } Epicurci. *Vel indolentia* } quod
Hieronymi Rhodij dogma, fuiſſe, ſcribit Cicero de Fin. lib.
II. *Honestatem aliquando cum vtilitate pugnare.* } decem
& Tertij, Vtilitatem aliquando cum honeſtate pugnare. *Qui*
id ſolum bonum indicet, } eſt Stoicorum opinione. *Diſceſ-*
ſione } vnus, Diſceſſione, ſeptem, & Tertij, Deceſſione.
Sic pro Cluentio: An, vt de cauſa eius periculi nihili decede-
ret? ad cauſam nouum crimen accederet? *Huiusmodi*
debuiffe deliberationem intr. } Debuiffe eiufmodi delib. intr.
ſeptem, & Tertij. Eiufmodi debuiffe delib. intr. tres. Debuiffe
huiufmodi delib. intr. duo. Eiufmodi deliberat. intr. vnus.
Huiufmodi deliberatione deb. intr. vnus. *Comparetur,* }
Compararetur, quattuor, & Tertij. *Ita legere,* } infra, Legere
intelligenter voluptates. Contrarium eſt, Negligere. *Re-*
cte non eſt introd. } Non rectè introd. octo, & Tertij. Non
rectè

rectè eſſe introd. duo. Non eſſe rectè introd. vnus. Non rectè
introd. vnus. *In quibus ſapientia perfecta non eſt,* } In quibus non
eſt perfecta ſapientia, duo. In quibus perfecta ſapientia non eſt,
vnus. *Ipſum illud quidem perfectum honeſtum nullo modo eſſe poſſet,*
ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt. } Sic tres mei. Duo, I. i. q. p. h. n. m.
ſimilit. honeſti eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſ. h. poſſunt
eſſe. Vnus, ord. præp. Eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſ. ſimi-
lit. h. eſſe poſſet. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſimilit. vò honeſti cã poſ-
ſet. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. ſed ſimilit. honeſti eſſe poſſunt. Vnus,
I. i. q. p. h. n. m. ſ. ſimilit. honeſti poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. eſt,
ſim. h. eſſe poſſunt. Vnus, I. i. q. p. h. n. m. p. t. ſimilit. h. e. poſſunt.
Vnus, & Tertij, I. i. p. q. honeſtum. Nullo modo ſimilit. h. eſſe
poſſunt.

CICERO.

HÆc igitur omnia officia, de quibus his libris di-
ſputamus, media Stoici appellant: & ea com-
munia ſunt, & latè patent: quæ & ingenij bonitate
multi aſſequuntur, & progreſſione diſcendi. Illud au-
tem, quod rectum ydem appellant, perfectum, atque
abſolutum eſt, & vt ydem dicunt, omnes numeros ha-
bet, nec præter ſapientiam, cadere in quemquam po-
teſt. Cum autem aliquid actum eſt, in quo media offi-
cia comparantur, id cumulatè videtur eſſe perfectum:
propterea quod vulgus, quid abſit à perfecto, ferè non
ex toto intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat
prætermiſſum: quod autem in poematibus, & in pictu-
ris uſu venit, in alijsq. compluribus, vt delectentur im-
periti, laudentq. ea, quæ laudanda non ſint: ob eam,
credo, cauſam, quod inſit in his aliquid probi, quod
capiat, ignaros, qui quidem, quid in vnaquaque re vi-
tij ſit, nequeant iudicare. itaque, cum ſint docti à peritis,
deſiſtunt facile à ſententia. hæc igitur officia, de quibus
his libris diſſerimus, quaſi ſecunda quedam honeſta
dicunt eſſe, non ſapientum modò propria, ſed cum

omni hominum genere communia: itaque his omnes, in quibus est virtutis indoles, commoventur. Nec verò, cum duo Decij, aut duo Scipiones, fortes viri, commemorantur, aut cum Fabricius, aut Aristides iustus nominatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iustitia, tamquam à sapiente, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiens, ut sapientem intelligi hic volumus: nec ij, qui sapientes habitusunt, & nominati, M. Cato, & C. Lælius, sapientes fuerunt: nec illi quidem septem: sed ex mediiorum officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant, speciemque sapientum. Quocirca, nec id, quod verè honestum est, fas est cum utililis repugnantia comparari. nec id, quod cõmuniter appellamus honestũ, quòdq. colitur ab ijs, qui bonos se viros haberi volunt, cum emolumentis umquam est comparandum. tamq. id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum, conseruandũq. est nobis, quam id, quod propriè dicitur, verèq. est honestum, sapientibus. aliter enim teneri non potest, si qua ad virtutem est facta progressio.

EXPLANATIO.

HÆc igitur omnia officia, } octo, & Tertij. Hęc enim officia. **ET** ea communia sunt, } Et, nõ est in quattuordecim, & Tertij. **L**A T E patent: } cadunt in multos. **I**L L V D autem, quod } quattuordecim, & tertij, Illud autem officium, quod. **O**M N E S numeros habet, } Vide Adagia, Circulum abfoluere. **C**U M autem aliquid actum est, in quo media officia compareant, id cumulate videtur esse perfectum: } Perfectum, inquit, officium differt à medio: sed accidit sæpe, ut, quod perfectum non est, perfectum tamen, in scientia vulgi, esse videatur. vbi enim apparent media officia, id vulgus, quia supra non intelligit, perfectum esse putat. **C**õparantur, duodecim. Comparat, duo, & Tertij. **F**E R E non est ex toto } Nõ ferè, sex, & Tertij. Duo verba.

verba, Ex toto, absunt à tribus, & Tertij: & sanè Ciceronis non videntur esse. **Q** V O D item in poematis, } antea, Quod autem in poematibus. Locũ rectè mutasse videor auctore Nonio. nam, si, Quod autem, legatur, diuersum quiddam à superioribus inferri videbitur: si, Quod itè, simile. Sed in Nonio, Idem, pro Item, legitur. & videtur rectius. Notatur autè hæc similitudo. Ita fallitur vulgus, cum in poematis, picturisque laudat ea, quæ laudanda non sunt, quòd insit in his aliquid probi: ita fallitur, cum officium, quod perfectum non est, ideò putet esse perfectum, quia in eo, de quo iudicat, officium inesse mediũ videt: quod ob inopiã iudicij putat esse perfectũ, cum à perfecto medium longè differat: quia mediũ illud est, cuius probabilis aliqua ratio reddi possit, caditq. in multos: perfectũ autem omnes numeros habet, nec, præter sapientem, cadere in quemquam potest. Ad illa igitur verba, In quo media officia cõpareant: quia specie vulgus in errorem inducitur, & mediũ officium accipit pro perfecto: respondet hæc inferiora, de poematis, & picturis illata. Quòd in sit in his aliquid probi. ut duorum vulgi errorum duæ causæ ponantur, vnæ, quæ ad officii, altera, quæ ad poemata, picturamq. pertineat. **P**oematis: sic in Nonio: & in duobus meis, & Tertij. **E** T in picturis } inde, Ne tutor ultra crepidam. Vide Aristotelem in poëtica. **E**t in picturis, } Et, non est in tribus, & Tertij. r̄, In, non est in sex. Inq. picturis, duo. **N** O N sint: } Sunt, septem mei. **Q** V I quidem, } Qui idem, quattuor, & Tertij. Qui idem, duo. **Q** V A M secunda } quia non idem est officium, & honestum, sed ex honesto nascitur officium. Metaphora à Secundario pane, & Secundario vino. **I** T A Q V E his omnes, } sic emendauit, aduersantibus omnibus veteribus libris, postulante sententia. **C** O M M O V E N T V R, } afficiuntur, ad bene agendum adducuntur. **F** O R T I T V D I N I S, } quia pro rep. mortem libenter oppetuerunt. **V** T sapientem intelligi hic volumus: } Ut sapientem volumus intelligi, tredecim, & Tertij. **N** E C illi quidem septem: } Pittacus Mitylenæus, Periander Corinthius, Thales Milesius, Solon Atheniensis, Chilon Lacedæmonius, Cleobolus Lindius, Bias Priænus. Quorum sententiæ memorantur.

Optimus est, Cleobulus ait, modus, incola Lindi.
Ex Ephyra Periandre doces, cuncta & meditanda.
Tempus noscè, inquit Mitylenis Pittacus ortus.

Plures esse malos, Bias autumat ille Prieneus.
Milesiūq; Thales, p̄sonfori damna minatur.
Nosce, inquit, te, Chilon Lacedæmone cretus.
Cecropiūq; Solon, ne quid nimis, induperabit.

Vide Hyginium, in Fabulis, cap. 221. & Laertium. *Nē illi quidem septem*: Ne, duo, & Tertij. *UTILIS* } sic vndecim mei, & Tertij. *UTILIS*, duo. *UTILITATIS*, vnus. *COMPARARE*: } sic octo mei, & Tertij. *COMPARARE*, sex. *QVOD* in nostram intelligentiam cadit, } ex quo mediū oritur officium. *EST* nobis, } ord. prap. nouem mei, & Tertij. *ALITER* enim teneri non potest, si qua ad virtutem est facta progressio: } Si que, vnus, & Tertij. Fuit, cum legendum opinaret: *ALITER* enim teneri non potest, quā si ad virtutem est facta progressio.

C I C E R O.

Sed hac quidem de ijs, qui cōseruatione officiorum *Sexistimantur boni*. Qui autem omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque ea volunt preponderari honestate, hi solent in deliberando honestū cum eo, quod vtile putant, comparare: boni viri non solent. itaque existimo Panætium, cum dixerit, homines solere in hac comparatione dubitare, hoc ipsum sensisse, quod dixerit, solere modò, non etiam oportere. etenim non modò pluris putare, quod vtile videatur, quā quod honestum, sed hac etiam inter se comparare, & in his dubitare, turpissimum est. Quid est ergo, quod nunquam addubitationem asferre soleat, considerandumq; videatur? credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id, de quo consideretur. saepe enim tempore fit, ut, quod plerumque turpe haberi soleat, inueniatur non esse turpe. exempli caussa, ponatur aliquid, quo pateat latius. Quod potest esse maius scelus, quā non modò hominem, sed etiam familiarem occidere? num igitur se adstrinxit scelere si quis tyrannum occi-

occidit, quamuis familiarem? populo quidem Romano non videtur: qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum existimat. vicit igitur utilitas honestatem: immo verò honestas utilitatem secuta est. itaque, ut sine vlllo errore dyiudicare possimus, si quando cum illo, quod honestum intelligitur, pugnare id videbitur, quod appellamus vtile: formula quedam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio numquam recedemus. erit autem hæc formula Stoicorum rationi, disciplinæq; maximè consentanea, quam quidem in his libris propterea sequimur, quòd, quamquam à veteribus Academicis, & Peripateticis vestris, qui quondam ydem erant, qui Academici, quæ honesta sunt, anteponuntur ijs, quæ videntur vtilia: tamen splendidius hæc ab iis differuntur, quibus quidquid honestum est, idem vtile videtur, nec vtile quidquam, quod non honestum: quā ab ijs, quibus est honestum aliquod non vtile, aut vtile non honestum. nobis autem nostra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maximè probabile occurrat, id nostro iure liceat defendere. sed redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est cōtra naturam, quā mors, quā paupertas, quā dolor, quā cetera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit conuietum humanum, & societatem. si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliet, aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quæ maximè est secundū naturam, humani generis societatem. ut, si vnumquodque membrū sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem

ad se traduxisset, debilitari, & interire totum corpus necesse esset: sic si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahâtque, quod cuique possit, emolumenti sui gratia: societas hominum, & communitas euertatur, necesse est. nã, sibi ut quisq. malit, quod ad usum vitæ pertineat, quam alteri, acquirere, concessum est non repugnante natura. illud quidem natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus. neque verò hoc solum natura, id est iure gentium, sed & legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus resp. continentur, eodem modo constitutum est, ut non liceret, sui commodi causa, nocere alteri. hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse ciuium coniunctionem: quam qui dirimunt, eos morte, exsilio, vinculis, damno coercent. atq. hoc multo magis exigit ipsa natura ratio, quæ est lex diuina, & humana: cui parere qui velit, (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volunt viuere) numquã committet, ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat. etenim multo magis est secundum naturã celsitas animi, & magnitudo, itẽmq. comitas, iustitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam diuitia. quæ quidem contemnere, & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi, & excelsi est. Detrahere autem alteri, sui commodi causa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis eiusdẽ: itẽmq. magis est secundum naturam, pro omnibus gentibus, si fieri possit, conseruãdis, aut inuãdis, maximos labores, molestiasque suscipere: imitãtes Herculem illum, quẽ hominum fama, beneficiorum memor, in concilio caelestium collocauit: quam viuere in solitudine, non modò sine ullis mole-

molestiis, sed etiã in maximis voluptatibus, abundanter omnibus copiis, ut excellas etiam pulchritudine, & viribus. quocirca optimo quisque, splendidissimõq. ingenio longè illam vitam huic anteponit. ex quo efficitur, hominem, naturæ obœdientem, homini nocere non posse. Deinde, qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur: aut nihil se existimat cõtra naturam facere: aut magis fugiendũ censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuiquã iniuriam. si nihil existimat contra naturã fieri hominibus violandis: quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? sin fugiendum id quidem cõset, sed multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem: errat in eo, quod vllum aut corporis, aut fortuna vitium, animi vitium grauius existimat.

EXPLANATIO.

IN his dubitare, } Addubitare, vndecim, & Tertij, **ADDUBITATIONEM** } Dubitationem, septem, & Tertij. **QVALE** } id, } honestum, an turpe: vile, an perniciosum: cohareat ne cum honestate, an ab ea segregetur, honestas. **PLERVMQUE turpe** } ord. prap. septem, & Tertij. **QVOD potest &c.** } Valerius Publicola legem tulit, ut tyrannum indicta causa occidere liceret. Et Iſocrates in orat. pro Pace, scribit Lacedæmonios tyrannicidias præmia decreuisse. **ESSE maius scelus,** } Maius esse scelus, sex mei. Duo, & Tertij non habent rò Esse. **SED etiam familiarem occidere?** } omnes libri veteres, Sed etiam familiarem hominem occidere? Venusta repetitione. **ADSTRINXIT scelere,** } sic octo mei, & Tertij. **Vnus, Abstrinxit, mendosè.** Quinque, **Obstrinxit.** Vtrumque Ciceroni vsuratum. **VICIT** } igitur utilitas honestatem: } se præterito loquitur, quia iam Cæsaris necem latenter significauit. Ergo, pro Igitur, est in septem, & Tertij. **HONESTAS utilitatem secuta est.** } sic decem, & Tertij. Tres, **Consecuta**

est. Vnus, Honestatē vtilitas consecuta est. QVAM si sequemur }
Quidius: Metam. v. 11.

-- aliūdq. cupido,

Mens aliud suadet: video meliora, probōque,
Deteriora sequor.

Quod sumpsit ex Euripide, Medea:

Τὰ χροῖς ἴσται μεθ' αὐτῆς καὶ γνώσκωμεν, καὶ ἐκπονοῦμεν δέ.

AB officio nunquam recedemus. } omnia rectē facimus, omnē
iustam reprehensionem cauebimus. QVAMQVAM à veteri-
bus Acad. } Quamquam & à veteribus Acad. sex, & Tertij. Et
Peripateticis } Et à Peripat. sex, & Tertij. NOSTRIS, } Vestris,
tres, & Tertij. QUI quodam idem erant, qui Academicis, } Ver-
ba illa, Qui Academicis, antè decem annos delenda opinatus
sum. video nunc meam opinionem confirmari vno meo ve-
tere libro. Fuluius quoque Vrinus testatur se ea non reperisse
in vno suo. QVIBVS est honestum aliquid non vtile, } Quibus
& honestum aliquid non vtile, tredecim, & Tertij. in vno hæc
omnia, sequentiq. desunt, scriptoris vitio. NOSTRA Aca-
demia } cui Cicero suam eloquentiam acceptam fert. MA-
XIME probabile } sequitur enim verisimilia, verum esse nihil
affirmat. ALIQVID alteri, } ord. præp. quinque & Tertij. τὸ,
Alteri non est in vno. HOMINEM hominis incommodo suum
augere commodum, } Terentius, Andr. act. 4. sc. 1.

Hoc cōne credible est, aut memorabile,

Tanta vacordia innata cuiquam vt fiet,

Vt malis gaudeant, atque ex incommodis

Alterius sua vt comparent commoda.

RAPIAT ad se commoda } Ad se rapiat commoda, decem,
& Tertij. VNUS non habet, Ad sc. SIBI vt quisque malit, } Vt
sibi quisque malit, sex. SED & legibus, } Etia, pro Et, est in no-
uem, & Tertij. RESP. continentur, } Resp. continetur, duode-
cim, & Tertij. VT non liceret, } VT non liceat, tredecim, &
Tertij. Eos morte, exsulio, vinculis, damno coercent. } supplicij ge-
nera quattuor. ATQVE hoc multo magis exigit ipsa nature ratio, }
Exigit, pro, Postulat, dictum est. & vis etiam maior est in,
Exigit, quàm in, Postulat: cum exigantur nostra, postulentur
etiam aliena. Natura autem in eo quasi suum exigit, cum ho-
mines congregari, consociariq. vult, cui non obædire nefas
est. Hæc sententia, atque hæc lectio mihi magis placet, quàm,
Efficit naturæ ratio, quod habent plerique veteres libri. non
enim

enim hic natura efficit, sed exit, & efficit in iis, qui parent: non
parere autem omnes, satis constat. Propterea sequitur, Cui qui
parebunt. Meam opinionem sententia confirmat, & vnus ex
meis libris veteribus. Vnus, Eligit, mendosè. LEX diuina, &
humana: } Diuina, diuinitus inita mentibus hominum: Hu-
mana, consensu generis humani comprobata. Chryssippus Le-
gem definiuit πάντων βασιλέα θεῶν τε, καὶ ἀνθρώπων πατριάρχων,
VOLVNT viuere } } volunt, quattuor, & Tertij. CELSITAS
animi, & magnitudo, } Excellitas, omnes libri veteres. DE-
TRAHERE autem alteri } sic quattuor. nouem, & Tertij, De-
trahere autem de altero. Ergo, pro, Autem, vnus. AVT iuan-
dis } Ac, vndecim. IMITANTES } Imitantem, septem &
Tertij. HERCVLEM } dictus Ηερκουλῆς, quasi ἀνδραγαθῶν, Ful-
gentio: vel, quasi ἡρώων κλέος, alius. Macrobio, quasi ἡρώων κλέος.
De eius laboribus Ouid. Metam. ix. Diodorus Siculus lib. 5.
Hyginus cap. 30. SPLENDIDISSIMOQ. ingenio } duodecim,
& Tertij, Et splendidissimo ingenio. DEINDE, &c. } argu-
mentum contra eos, qui alieno incommodo suum augēt com-
modum. CONTRA naturam facere } sic Tertij liber. alii om-
nes, Facere contra naturam. MAGIS fugiendum censet } de-
cem, & Tertij, Magis fugiendā censet. duo, Magis fugiendam
esse censet. duo, Magis esse fugiendum censet. HOMINEM
ex homine tollat? } neget, quod hominis proprium est: intelli-
gere scilicet, quid natura humana postulet. SED multò illa pe-
iora, } Et multò illa peiora, tres, & Tertij.

CICERO.

ERgo vnum debet esse omnibus propositum, vt ea-
dem sit vtilitas vniuscuiusque, & vniuersorum:
quam si ad se quisq. rapiat. dissoluetur omnis humana
consortio. atque. si etiā hoc natura præscribit, vt homo
homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam tamen,
quòd is homo sit, consilium velit: necesse est, secundum
eandem naturam, omnium vtilitatē esse communem.
quod si ita est, vna cōtinemur omnes, & eadē lege na-
tura. idq. ipsum si ita est, certè, violare alterum, lege

natura prohibemur. verum autē primum: verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, parenti se, aut fratri nihil detracturos, commodi sui causa: aliam rationē esse ciuium reliquorum, hi sibi nihil iuris & nullam societatem communis utilitatis causa statuunt esse cum ciuibus: qua sententia omnem societatem destrahit ciuitatis. Qui autem ciuium rationem dicunt esse habendam, externorum negant: hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia funditus tollitur. qua qui tollunt, etiam aduersus deos immortales impij iudicandi sunt. ab is enim constitutam inter homines societatem euertit: cuius societatis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrahere, sui commodi causa, quam omnia incommoda subire, vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, que vacent iustitia. hac enim virtus omnium est domina, & regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: nonne igitur sapiēs, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime verò. non enim mihi est vita mea utilior, quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Quid? si Phalarim, crudelem tyrannum, & immanem, vir bonus, ne ipse frigore conficiatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat? Hæc ad iudicandum sunt facillima. nam, si quid ab homine, ad nullam partem utili, utilitatis tue causa detraxeris, inhumanè feceris, contraq. naturæ legem. sin autem is tu sis, qui multam utilitatem reip. atque hominum societati, si in vita remaneas, afferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum. sin autem id
non

non sit eiusmodi, suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis subtrahendum. Non igitur magis est contra naturam morbus, aut egestas, aut quid eiusmodi, quam detractio, atque appetitio alieni. sed communis utilitatis derelictio contra naturam est: est enim iniusta: itaque lex ipsa natura, qua utilitatem hominum conseruat, & cōtinet, decernit profecto, ut ab homine inerti, atque inutili, ad sapientem, bonum, fortemq. virum transferantur res, ad viuendum necessaria: qui si occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, ut ne, ipse de se bene existimans, seseq. diligens, hanc causam habeat ad iniuriam. itaque semper officio fungatur, utilitati consulens hominum, & ei, quam sæpe commemoro, humana societati. Nam, quod ad Phalarem attingit, perfacile iudicium est. nulla est enim societas nobis cum tyrannis, sed potius summa distractio: neq. est contra naturam, spoliare eum, si possis, quem honestum est necare. atq. hoc omne genus pestiferū, atque impiū ex hominum cōnunitate exterminandum est. etenim, ut membra quedam amputantur, si & ipsa sanguine, & tanquā spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas, & immanitas bellua à cōmuni tanquā humanitate corporis segreganda est. huius generis quæstiones sunt omnes eæ, in quibus ex tempore officium exquiritur.

EXPLANATIO.

DISSOLVETUR omnis &c. } sic omnes libri veteres.
CONSORTIO. } antea, Confociatio. malè. Sic enim omnes libri veteres, & Nonius, qui hæc recitat in verbo, Consortio: Dissoluetur necesse est omnis humana cōsortio. Citat

autē & Lucilium lib. 19. Deierat enim scripsisse, & post non scripturum, redi in confortionem. Et T. Liliium: *Quana ista sua uitas? quam confortio est? TAMEN, quod u homo sit.* } 7° Tamen, non est in undecim meis, & Tertii. *LEGE nature prohibemur.* } ord. præp. Natura lege prohibemur, undecim, & Tertii. Iure prohib. vnus. Lege prohib. duo. *VERVM iurur & extremum.* } 7°, Et, non est in omnibus libris veteribus. AVT *fratri* } Ouidius.

Fratrum quoque gratia rara est:

DETRACTYROS *commodi sui caussa* } Sui commodi, undecim. & Tertii. *QVAE vacent iustitia.* } sic decem mei, & Tertii. Duo, *QUE vacant iustitia.* Vnus, *QUA non vacet iustitia.* Vbalduus, *QUA vacent iniustitia.* EST *uita mea uilior.* } sic omnes, & Tertii, vno excepto, in quo 7°, *Mea, non est.* NAM, *si quid ab homine ad nullam partem uili uilitatis tue caussa detraxeris,* } sic septem, & Tertii. 7° Utili, non est tribus. Quattuor, Nam si quid ab homine uili ad nullam partem uilitatis caussa detraxeris. Placet, quod improssum est. Cōparat enim uilitatem propriam cum publica. propriam vi, & iniuria querendam non esse docet: publicam, vel si cum alterius damno coniungatur non esse reprehendendam. Utilitatis, inquit, tue caussa, si quid ab homine, quamquam ad nullam partē uili, detraxeris, inhumanē feceris, contraq. naturę legem: sin autem non tue, sed publicę uilitatis caussa, aliquid alicui detraxeris, id verō non esse reprehendendū. Hunc sensum qui non uiderūt, locum tenere immutarunt: nulla, cur mutarent, in suis Annotationibus ratione allata. *QVI multam uilitatem reip.* } communis uilitas priuata anteponenda. *SIN autem id non sit eiusmodi:* } id est: si tu reip. multum commodare non possis: si sis homo plebeius, & vnus de multis. sic decem mei, & Tertii. 7°, Autem, non est in vno. Sin autē is non sit eiusm. duo. *SVVM cuique incommodum* } Terentius:

Non tu tuum malum æquo animo feres?

SVBTRAHENDVM } Detrahendum, tredecim, & Tertii. *FORTEM Q. virum* } *QUE*, coniunctio, non est in septem, & Tertii. *HANC caussam habeat ad iniuriam.* } quæ leuissima est: grauior autem ratio societatis humanę. *ITA QVE semper off. ang.* } Ita, vnus, & Tertii. *FVNGATUR,* } sic vnus, vnus, Fungitur. duodecim, & Tertii, Fungetur. *DISTRATIO:* } sic undecim mei. Tertii liber, *Destinctio,* } littera superius notata.

notata. Vnus, Distinctio. Duo, Detractio. *NEQVE est contra naturam,* } à maiore ad minus. *QVEM honestum est necare.* } Est honestum, octo, & Tertii. *VT membra quedam amputantur,* } Ouidius i. Metam.

--Sed immedicabile vulnus

Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.

A communi tanquam humanitate corporis segreganda est. } sic omnes libri veteres. Muretus, *A communi tanquam humanitatis corpore segreg. est.*

CICERO.

Eiusmodi igitur credo res Panatium persecuturum fuisse, nisi aliquis casus, aut occupatio consilium eius peremisset. ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa precepta sunt, quibus perspicere possit, quid sit propter turpitudinem fugiendum: quid sit id, quod iccirco fugiendum non sit, quia omnino turpe non est. Sed, quoniam operi inchoato, prope tamen absoluto, tamquam fastidium imponimus: ut geometri solent non omnia docere, sed postulare, ut quaedam sibi concedantur, quod facilius, quæ uelint, explicent: sic ego à te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si potes, nihil præter id, quod honestum sit, esse propter Cratippum: at illud certè dabis, quod honestum sit, id esse maxime propter se expetendum. mihi utrumuis satis est: & cum hoc, tū illud probabilius uidetur, nec præterea quidquam probabile. Ac primum Panatius in hoc loco defendendus est, quod non, utilia cum honestis pugnare, dixerit aliquando posse, (neque enim ei fas erat) sed ea, quæ uiderentur utilia, nihil verò utile, quod non idem honestum: nec honestum, quod non idem utile sit, sæpe testatur: negatque, ullam pestem maiorem in uitam hominum inuasisse, quam

eorum opinionem, qui ista distraxerint. itaque, non, ut aliquando anteponeamus utilia honestis sed ut ea sine errore iudicaremus, si quando incidissent, induxit eam, quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. neque enim quidquam de hac parte post Panætium explicatum est, quod mihi probaretur, de ijs, quæ in manus meas venerunt. Cum igitur aliqua species utilitatis obiecta est, nos commoueri necesse est. sed si, cum animum attenderis, turpitudinem videas adiunctam ei rei, quæ speciem utilitatis attulerit: tunc utilitas non requirenda est: sed intelligendum, ubi turpitude sit, ibi utilitatem esse non posse. quod si nihil est tam contra naturam, quam turpitude: (recta enim, & conuenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturq. contraria) nihilq. tam secundum naturam, quam utilitas: certe in eadem re utili turpitude esse non potest. itémque si ad honestatem nati sumus: eaque aut sola expetenda est, (ut Zenoni est visum:) aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia: quod Aristoteli placet: necesse est, quod honestum sit, id esse aut solum, aut summum bonum: quod autem bonum, id certe utile: itaque, quidquid honestum, id utile. quare error hominum non proberum cum aliquid, quod utile visum est, arripuit, id continuo discernit ab honesto. hinc sicca, hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur, hinc furta, hinc peculatus, expilationes, direptionesq. sociorum, & ciuium: hinc opum nimiarum potentie non ferenda: postremò etiam in liberis ciuitatibus existunt regnandi cupiditates: quibus nihil nec tatrius, nec foedius excogitari potest.

emolu-

emolumenta enim rerum fallacibus iudicijs vident: pœnam, non dico legum, quas sæpe percurrunt, sed ipsius turpitudinis, quæ acerbissima est, non vident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus pellatur e medio: (est enim totum sceleratum, & impium) qui deliberant, utrum id sequantur, quod honestum esse videant, an se scientes scelere contaminent. in ipsa enim dubitatione facinus inest. etiam si ad id non peruenierint. ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio.

EXPLANATIO.

ALIQVIS casus, } Tertij liber, Aliqui. Vnus, Alius. re-
 Aliqui, Aliquis. } CONSVLIVM eius } nouem, & Tertij
 ord. præp. PEREMISSET, } id est, sustulisset. sic omnes libri
 veteres. Pro Plancio, Reditum perimere. Pro Sextio, Nisi
 mors peremisset. QVIA omnino turpe } Quod, pro Quia, est
 in sex, & Tertij. NON est. } Non sit, decem, & Tertij. PRO-
PE tamen absoluto. } Fuluius Vrfinus pro Tamen, reponit iam,
 ex antiquo libro. cum quo facit, licet mendose, vnus ex meis,
 in quo est, Proprie iam absoluto. POSTVLARE, } vnde Po-
 stulata Geometrarum: Calsiodoro, Petitiones: Euclidi, Aritmetica:
 Martiano Capellæ, Concedenda. Geometrarum, inquit Cicero
 in Lucullo, profitentur non persuadere, sed agere: & omnia,
 quæ describunt, probant. QVO facilius que velint, explicant: }
 quò facilius auditor rudis, subtilium rationum nondum ca-
 pax, instituat, doctrinam intelligat. SI potes, } quod ve-
 reor, ne non possis: quia repugnat Peripatetica doctrina, cui
 tu operam das. NIHIL præter id, quod honestum sit, esse propter se
expotendum. } sic decem mei. Quattuor, & Tertij, N. p. i. q. h. i.
 propter se esse expotendum. Fuluius Vrfinus ex antiquo li-
 bro, Quod honestum sit, id esse maximè propter se expoten-
 dum. CRATIPPVM: } qui ex Peripateticorum sententia
 non putat, ut Stoici, solum honestum propter se expotendum,
 sed maximè propter se, non tamen solum. MIRI utrumuis
satis est: } & Peripatetica ratione, & Stoica semper honestas

utilitati preferenda. Hoc, } honestum Peripateticorum.
ILLVD } honestum Stoicorum. ad probandum id, quod pro-
bare conabitur, nihil vile, quod non honestum. TVM
hoc, tum illud } Academicam inconstantiam arguit de qua
possit dici illud Homeri:

Τῶν θ' ἄρ' ἄνθος ὄσιν ὄπη δούλιον ἀσπότην,

Ὅν ἐπ' ἤμισυ ἀνοσι πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε. Id est:

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse

Iuppiter auctiferas lustravit lampade terras.

PANAETIVS in hoc loco descendendus est, } In hoc Panaetius
defendendus est, octo, & Tertij. DIXERIT aliquando posse, }
quinque, & Tertij, Aliquando posse dixerit. (NEQUE enim
ei fas erat) } nam in honesto sita esse bona omnia Stoici di-
cebant. NEC honestum, quod } Nihil, pro Nec, septem, &
Tertij. IN vitam hominum } sic septem, & Tertij. Quinque,
In vita. Duo, Vitam, absque τῷ. In. EORVM opinionem qui ista
distraxerint. } qui putarint honestatem ab utilitate se grega-
tam esse, aut contra. QVOD mihi probaretur, } Quod quidem
mihi probaretur, septem, & Tertij. Nos commoueri } Nos,
absq; ab undecim, & Tertij. Nos commoueri necesse est, } non
possumus eam rem non expetere, quae vel vires, vel volupta-
tes corporis auctura sit, vel incrementa opum, & dignitatis
allatura. SPECIEM utilitatis } propria: quia utilitas esse non
potest, ubi turpitudine est. UTILITAS non requirenda est: }
Non utilitas requirenda est, octo, & Tertij. (RECTA } cum
prudencia, & iustitia consentientia. CONVENIENTIA, }
τὸ ἄριστον. CONSTANTIA } hoc refertur ad animi magnitu-
dinem, siue fortitudinem. NIHILQ; } sic undecim mei, & Ter-
tij. sicq; impressum in libris nostris, ante me natum. Ut mirer,
esse, qui locum se emendasse nuper scribant, & Que coniu-
ctionem addidisse. IN eadem re vtili turpitudine esse non potest. }
Utilitas, pro Vtili, est in duobus. AD honestatem } ad animi
incolumitatem. ZENONI } Citizo, Stoicæ disciplinae prin-
cipi. Laertius. OMNI pondere grauior } alludit ad Critolai Pe-
ripatetici libram. GRAVIOR est habenda, } quinque, &
Tertij non habent τὸ. Est. AVT solum, aut summum bonum: }
solum vt Stoicis: summum, vt Aristoteli placet. ITAQVE, quid-
quid honestum, } Ita, undecim, & Tertij. ID vile, } Duo, Id est
vile. VNUS, Idem est vile. ARRIPVIT, } sic undecim, &
Tertij. Arripuerit, vnus. Arripiunt, vnus. Atripit, vnus. SE-
CERNIT

CERNIT } sic decem, & Tertij. VNUS, Secreuit, Tres, Secerit.
SECERNIT ab honesto. } nihil pensi habet, quantumuis turpe,
& Ragitiosum sit. HINC furta, hinc peculatus, } sic duo mei. Hinc
furta, & pec. vnus. Hinc furta pec. undecim, & Tertij.

OPVM nimirum potentie non ferende: } quas reip. perniciosas
esse, scribit Plato in Politicis. NEC aeternus nec sedulus } Tax-
trum opponitur Claro, Faedum Pulchro. LEGVM, quas sepe
perumpunt, } vt araneorum telas. Sic lib. I. de Leg. Perumpere
telas dixit. Ad Anacharfidis dictum alludit, de Solonis legi-
bus. IPSIVS turpitudinis, quae acerbissima est, } mala scilicet
conscientia. Hinc alibi: Sua quemque fraus, suum facinus,
suum scelus, sua audacia de sanitate, ac mente deturbat. De-
mosthenes: Η ἴδ' ἀεργήτων αἰσῶν οὐδεμιὰ ἐλάττων ζημίας
τίς γέσθησσι. QVOD honestum esse videant, } Videatur, duo.
Videant, prius in Tertij libro sed postea, linea superindu-
cta, factum, Videantur. IN ipsa enim dubitatione facinus inest
etiam si ad id non peruenerint. } Libro primo: Bene praecipunt,
qui vetant, quidquam agere, quod dubites, æquum sit an
iniquum: equitas enim lucet ipsa per se: dubitatio cog-
itationem significat iniuriæ. Sic Clancus Lacedaemonius,
oraculum sciscitans, an periurio depositum abnegaret, Pythia,
interitum generis comminata, veniam petenti, respondit: Τὸ
περιθῆναι τὸ θεῶ, καὶ παύσαι, ἴσον δούλιον: Cum tentaris Apollin-
em, perinde est, ac si facinus admisisses. Iuuenalis Sat. XIII.

Has patitur penas peccandi sola voluntas.

Nam, scelus intra se tacitum qui cogitat vltim,
Facti crimen habet.

Etiamsi ad id non peruenerint: Ouidius III. Amorum:

Etiamsi feruaris bene corpus, adultera mens est.

Nec custodiri, nisi velit, villa potest.

CICERO.

ATQVE etiam in omni deliberatione, celandi,
& occultandi spes, opinioq; remouenda est. satis
enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus)
persuasum esse debet, si omnes deos, hominesque celare

possimus, nihil tamen auarè, nihil iniuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esset faciendum. hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatus descendit, aneumque equum, ut ferunt fabule, animaduertit. cuius in lateribus fores essent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus, magnitudine inuisitata, anulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipse induit: (erat autem regius pastor) tum in concilium pastorum se recepit. ibi cum palam eius anuli ad palmam conuerterat, à nullo videbatur, cum in lucem anulum inuenterat. itaque, hac opportunitate anuli usus, regina stuprum intulit: eaque adiutrice, regem dominum interemit. sustulitque quos obstrare arbitrabatur: nec in his quisquam eum facinoribus potuit videre. sic repente anuli beneficio rex ortus est Lydiæ. Hunc igitur ipsi anulum si habeat sapiens, nihil plus sibi licere putet peccare, quam si non haberet. honesta enim bonis viris, non occulta, quaruntur. Atque hoc loco philosophi quidam, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, fictam, & commenticiam fabulam dicunt prolata à Platone. quasi verò ille, aut factum id esse, aut fieri potuisse, defendat. Hac est vis huius anuli, & huius exempli: si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit, cum aliquid diuitiarum, potentia, dominationis, libidinis causa feceris. si id dys, hominibusque futurum sit semper ignotum. sis ne facturus. negant id fieri posse, quamquam non potest id quidem: sed quero, quod negant posse, id si posset, quid nam facerent? urgent rustice sanè: ne aut enim posse, & in eo perstant: hoc verbum quid valeat, non vident. cum enim querimus, si possint celare, quid facturi sint: non querimus, possint

possint ne celare: sed tamquam tormenta quaedam adhibemus, ut, si responderint, se impunitate proposita, facturos, quod expediat, facinorosos se esse fateantur: si negent, omnia turpia per se ipsa fugienda esse, concedant. Sed iam ad propositum reuertamur.

EXPLANATIO.

Si omnes deos, hominèque celare possimus, } delictis igitur, etiam occultis, abstinendum. Infra: Vir bonus vi non vtatur, ne si exploratum quidem habeat, id omnino neminem unquam suspicaturum. HINC ille Gyges inducitur à Platone: } lib. 2. Polit. Herodotus autem lib. I. multò aliter rem narrat: nec ullam anuli mentionem facit. & Iustinus lib. I. Vide & Sudam, & Adagia. Imperauit Gyges apud Lydos quinque rex, quo tempore Romæ Numas, Apollinem Pythium sciscitatus, an aliquis se esset felicior, (Græcis autem dictus πάλυξνοσε oraculum illi Aglaum quædam Arcadium pauperrimum prætulit, atate iam seniore, qui agelli sui terminos numquam excesserat, paruuli ruris fructibus, ac voluptatibus contentus. Vide Valerium lib. VII, cap. 1. & Plinium lib. VII, cap. 46. CVM terra discessisset, } sic vndecim, & Tertij. Vnus, Dixisset. Vnus, Discessisset. Vnus Discendisset, malè. Alij legunt, Desedisset. Discessisset, autè legit & Nonius, interpretans Hiasler, Diuisa esset, Distensa, citàs & Sifennam hist. 4. Armata dextera ducti, magisque, in latitudinem discedunt. Ita quoque videtur legisse & D. Ambrosius lib. III, cap. 5. HOMINIS mortui vidit corpus } sic quattuor. Vnus, Corpus mortui hominis vidit. Vnus, Corpus hominis vidit mortui. Septem, & Tertij, Corpus hominis mortui vidit. REGIUS pastor } Herodotus satellitem fuisse scribit, Dascyli filium. PALAM } fundam, vacuum illud in anulo, quo gemma includitur, & opus dicitur. sic enim Plato lib. 2. de rep. τὸ ὑπερδύλον ἔω σπέλατρα. TVM in concilium } sic duodecim, & Tertij. Vnus non habet τὸ, Tum. Vnus, Tum in concilio. IN lucem } In locum, antiqui libri omnes. INVERTERAT. } sic decem, & Tertij. duo, Conuerterat. Vnus, Verterat. REGINAE stuprum intulit: } cuius pudicitiam rex ipse, formam eius ostentando, prostituerat. Regem Candaem, quem

quem Græci Myrsilum nominarunt. Herodotus. In his quisquam eum facinoribus } sic duo. Quattuor, In his facinoribus eum quisquam. Septem, & Tertij, In his eum facinoribus quisquam. *REX ortus* } sic quattuor. Vnus, Rex est ortus. Non e & Tertij, Rex exortus. *HVNC igitur ipsum anulum* } Ipsum, non est in vno: & in Tertij libro est additum in ora. Quattuor, Hic igitur anulum ipsum. *NIHI sibi plus sibi* } sic vndecim, & Tertij, Duo, Nihil sibi plus. Vnus, Sibi plus nihil. *PECCARE* } quidam delent hoc verbum, quod est in omnibus libris veteribus. *FICTAM, & commenticiam fabulam dicunt prolatam à Platone.* } Macrobius de Somn. Scip. lib. I. Platonem defendit contra Epicureos, quòd fabulis sit vsus. & ibidem docet, quæ fabula philosophis sint concessa. *Sis ne facturus.* } Vide Agellium lib. XII. cap. 10. Adagia, Tempus omnia reuelat. *QVAMQVAM non potest id quidem.* } Non, abest à cunctis veteribus libris, sed exigitur à centia. Loquitur enim hic Cicero ex persona sua. & ipse in ea philosophorum secta fuit, quæ deos administrare, & scire omnia sentiebat, quod illius libri perspicue testantur. Quare, ne discedamus à mente Ciceronis, omnino inducendus est aliquis negandi modus. Ut significetur, fieri non posse, vt dijs, hominibusque occultum semper quidquam sit. Nam, si loqueretur de solis hominibus, auferri negantem particulam pateret. sed deos, hominésque coniungit. Itaque suspicor scriptum fuisse in emendatis libris, Nequaquam potest id quidem. Ex quo alij postea, errore, ac temeritate, reposuerint, Quamquam: vnde alij, examinata, & cognita sententiâ, addiderint, Non, ex ingenio scilicet: nam, vt dixi, veteribus in libris non exstat. Sunt, qui legant: Neque potest id quidem. *Non potest id quidem.* nihil enim dijs, & hominibus ignotis semper esse potest. *QV I D facturi sunt.* } sic decem, & Tertij. Quattuor, Qui.

CICERO.

INCIDVNT saepe multa causse, qua conturbant animos utilitatis specie, non, cum hoc deliberetur, reliquenda ne sit honestas propter utilitatis magnitudinem, (nam id quidem improbum est) sed illud, possit ne id, quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatino

Collatino collega Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id iniuste: fuerat enim in regibus expellendis socius Bruti, consiliorum etiam adiutor, cum autem consilium hoc principes cepissent, cognationem Superbi noménq. Tarquiniorum, & memoriam regni esse tollendam: quod erat utile patriæ consulere, id erat ita honestum, vt etiam ipsi Collatino placere deberet, itaq. utilitas valuit propter honestatem: sine qua nec utilitas quidem esse potuisset. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita. species enim utilitatis animum pepulit eius: cui cum visum esset utilius, solum, quam cum altero, regnare, fratrem interemit. onisit hic & pietatē, & humanitatem, vt id, quod utile videbatur, neq. erat, assequi posset. Et tamē muri causâ opposuit speciē honestatis, nec probabile, nec satis idoneam. peccauit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim. Nec tamen nostra nobis utilitates omittendæ sunt, alijsque tradendæ, cum his ipsi egeamus: sed sua cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est. Scitē Chrysiippus, vt multa: Qui stadium, inquit, currit, eniti, & contendere debet, quam maximè possit, vt vincat: supplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. sic in vita sibi quemque petere, quod pertineat ad vsu, non iniquum est: alteri surripere, ins non est. Maximè autem perturbantur officia in amicitijs: quibus & non tribuere, quod rectè possis: & tribuere, quod non sit æquum, contra officium est. sed huius generis totius breue, & non difficile præceptum est. qua enim videntur utilia, honores, diuitiæ, voluptates, & cetera generis eiusdem hæc amicitia nunquam antepomenda sunt.

at neque contra rem, neque contra iurandum, ac fidem, amici sui causa vir bonus faciet: nec si iudex quidem erit de ipso amico. ponit enim personam amici, cum induit iudicis. tantum dabit amicitiae, ut veram amici causam esse malit: ut peroranda litis tempus, quoad per leges liceat, accommodet. cum vero iurato dicenda sententia sit, meminerit deum se adhibere testem, id est, ut ego arbitror, mentem suam, qua nihil homini dedit ipse deus diuinius. itaque preclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si eum teneremus. Quæ salua fide facere possit, hæc rogatio ad ea pertinet, quæ paullo ante dixi honestè amico iudice posse concedi. nam, si omnia facienda sint, quæ amici velint: non amicitia tales, sed coniurationes putanda sunt. loquor autem de communibus amicitijs. nam in sapientibus viris, atque perfectis, nihil potest esse tale. Damonem, & Pythiam, Pythagore eos, ferunt hoc animo inter se fuisse, ut, cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinasset, & is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies, commendatorum suorum causa, postulasset, vas factus sit alter eius sistendi: ut, si ille non reuertisset, moriendum esset sibi ipsi, qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit, ut se in amicitiam tertium adscriberent. cum igitur id, quod utile videtur in amicitia, cum eo quod honestum est, comparatur: iaceat utilitatis species, valeat honestas. cum autem in amicitia, quæ honesta non sunt, postulabuntur: religio, & fides anteponantur amicitia: & sic habebitur is, quem exquirimus delectus officij.

EXPLA-

EXPLANATIO.

INCIDUNT sepe multa causa, } Tres, & Tertij, Incidunt
 multa sæpe causa. CONTURBANT } Conturbat, lex, &
 Tertij. COLLEGAE } Collega, tres mei. Collega: in consulatu.
 Liius, Dionysius lib. v. Plutarc. Florus lib. i. cap. 9. Eutropius
 lib. i. cap. 11. Aug. de Ciu. Dei lib. 2. cap. 17. hoc Bruti facinus
 contra ius, & bonum factum commemorat, Obsequens obser-
 uatum esse dicit, neminem, qui magistratum collegæ abrogasset,
 annum vixisse: quorum primus fuit Brutus, deinde
 Tiberius Gracchus, & P. Tarquinius. IN REGIBVS expellen-
 dis, } vnum regem expulit Brutus, sed in posterum omnem
 sustulit regnandi consuetudinem. CONSILIORVM etiam ad-
 iutor. } Et, pro Etiam, quinque, & Tertij. Et consiliorum ad-
 iutor, duo. Consiliorum & etiam adiutor, vnus. PRINCIPES
 cepissent, } Princeps cepisset, vnus. IPSI Callatino }
 utpote ciui patriæ studioso. NEC militis quidem } Ne, septem,
 & Tertij. Sine qua vtilitas quidem esse non potuisset.
 Atque in eo rege & c. Vnus. AT in eorege, } de Romuli fratri-
 cidio Augustinus de Ciu. D. lib. III. cap. 6. Horatius Epon-
 don Ode 7. Ouidius Fast. IV. SOLVM, quàm cum altero, } sic
 decem mei, & Tertij. Alias legebatur, Solum se, quàm cū
 altero. PIETATEM, } quia fratrem. HUMANITATEM, }
 quia hominem. MVRICASSAM } legem enim Romulus tulerat,
 ne quis mœnia tranfiret. SPECIEM honestatis, } sic omnes
 libri mei, & Tertij. SATIS idoneam. } Sane idoneam,
 quatuor, & Tertij. VEL Quirini, vel Romuli } de Quirino,
 vel Romulo, Vide Lactantius lib. I. cap. 15. A Quirino, Quirites:
 à Romulo, Romani dicti: alterum à deo, alterum ab homine
 nomen. CVM his ipsi eguanus: } proximus enim sibi
 quisque est, ait Comicus. SCITE Chrysiippus, } Scite hoc Chry-
 sippus, duo. ALTERI surripere, } Diripere, octo. DERIPERE,
 lex, & Tertij. PERTURBANTVR officia in amicitijs: } nam
 propter amicos plurimum delinquitur. VOLVPTATES, &
 cetera } Et, non est in duodecim, & Tertij. Vnus, Voluptates,
 ceteraque. AT neque contra rem, } Atque, duò. Ac, vnus
 vtrumque rectius, quàm quod est impressum. FIDEM, }
 Fides, ut ait Cicero horum librorum primo, est, cum sit, quod
 dicitur. Pro Rabirio perfidiosum, & nefarium ait frangere
 fidem. Pro Sex. Roscio, Is, qui fidem violat, omne commu-

ne praesidium oppugnat. Vide Paullum patrem ad. I. epistola Familiarium. **AMICI sui causa** } Sui, abest à nouem meis, & Tertij. **NEC si index quidem** } Ne, duo, & Tertij. Neque, quattuor. **NEC si index quidem erit** } amicitiam, & odium à iudice abesse debere, ait Cæsar apud Sallustium. Vbi vide nostra Scholia. **CAUSSAM esse malit** : } sic octo mei, & Tertij. Sex, **Causa malit**. **VT perorande litis** } sic nouem mei. Quattuor, & Tertij. **Orandæ: quomodo citat & Nonius**, interpretans pro Agere. **Vnus, Parandæ. Litis: lic omnes mei, & Tertij. Perorandæ litis tempus**, } vide Plutarchum in Ciceronis vita, de eius prætura, in Manilij causa. **IVRATO** } Iurati ij dicuntur, qui in leges, antequam iudicarent, iurare consueuerunt. **ADHIBERE testem**, } Habere, tres. **IPSE deus** } Deus ipse, quattuor, & Tertij. **Deus dedit ipse diuinus, duo. DIVINVS**, } Hinc Horatius Mentem diuina aura particulam dicit. De Senectute ait Cicero Pythagoreos numquam dubitasse, quin homines animum habent ex vniuersa mente diuina delibari. **QUAE salua fide facere possit**. } Possit, quinque. **PVTANDAE sunt**. } Sint, quinque, & Tertij. **IN sapientibus viris, atque perfectis nihil potest esse tale**. } Atque, non est in vno. Atque perfectis, ab sunt à duobus. In sapientibus viris, perfectisque, noue, & Tertij. **DAMONEM, & Pythiam**, } par amicorum, quos celebravit antiquitas. lib. I. & 2. de Fin. Tusc. v. Valer. Max. lib. IV. cap. 7. Laestantius lib. V. cap. 18. Simile exemplum de Dionysio memorat Hyginus cap. 257. sed ibi Mærus, & Selinuncius, nominibus, fortasse immutatis, par amicorū legitur. **Paria amicorum apud antiquos, Thefeus, & Pirithous: Pyldes, & Orestes: Scipio, & Lælius: & hi Damon, & Pythias. Pythiam: Phythiam, vnus. Phithiam, septem. Phitiam duo. Pithiam, vnus. Pynthiam, Tertij liber. Alij scribunt esse in scriptis libris, Panchiam, Pinthiam, Phintiam: quomodo à Plutarcho, & Pausania nominatur. Fuluius Ursinus Numisma æreum ait esse, sic inscriptum: ΦΙΝΤΙΟΥ; ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Φιντω, amicum, Pindarus appellat: quasi Φιλτω, siue Φιλότηω. DESTINAVISSET**, } Destinasset, septem. **COMMENDANDORVM suorum causa** } interpretes hoc loco scribunt, id est vt suos amicus commendaret. Quod ferri potest. **Duriusculè tamen dictum mihi videtur. Potiusq. locum corruptum opinor: legendumque, Commonendorum suorum causa. id est, vt moneret suos, & sui exemplum ipsis proponeret.**

ret.

ret. quod moribundorū è cōsuetudine esse, quiuis intelligit.

Monet autem hic locus peropportunos, vt veteris testamenti faciendi ritum hic ponam, tum quia ad antiquitatis notitiam pertineat, tum etiam quia non apud omnes, quæ afferam, reperiuntur: ex quibus me non paruam apud studiosos initurum esse gratiam confido, qui hæc, atque alia eiusmodi vndique conquisita, studio si simè conseruauit.

L. Cuspidij Testamentum.

DEI OPT. MAX. numine inuocato, absque cuius nutu, neque quidquam rite inchoari, neque rectè perfici potest. Hæc est **LVCIJ CVSPIDIJ** dispositio, & vltimæ voluntatis sententia, de eo quod post mortem suam fieri cupit, decernitque, si quid ex hoc morbo, què nescit, an ferre possit, secus, ac medici promittunt, de se contigerit. Testatus autem, dum mente valeret, sibi testamentum conficere placuisse, vt sine suorum iniuria, ex hac vita proficiscatur, hæc legat. **Domesticam omnem supellestem Nonio**, qui **Apolloniæ Rhetoricam** docet, vel, si quid de eo accidisset, **Nonij filijs, P. & Cn. Cæcilijs**. Porro, quæ mihi debet **Q. Aemilius**, Germano **Aemilio**, liberisq. eius relinquo. **Agros, Villasque, quascumque Liscij habeo, Domumq. consobrinis, & Lucio præcipuè, quòd nomen is ferat nostrum, mecumq. diuissimè, atque gratissimè sit commemoratus, prout, de eet discipulis, qui filij tener locum, tutò hæc, & firmiter possidenda censemus. Fundum, quem in Tusculano colui, cui ab Aquilone, publica via, ab Austro Templum Iouis Statoris, ab Ortu Solis Sex. Pomp. ab Occasu Suillus Cincinnatus, Attico auunculo, do. Dabit autem Hipparchus Pilotimo Historico Talætum, & Callino Grammatico Drachmas decem. A reliqua debitione liber esto. Nisi Nicæ rationem haberemus, qui nobis aliquid iacturam, ob fratris naufragium, profectò, quæ à nobis mutuatus est. illius Procurator, statim cogeret reddere. Quoniam verò hoc illi difficile fore animaduerti, volo, vt singulis annis victum necessarium Collactanæ Dorphy-læ suppeditet, quæ consenuit in virginitate apud Semproniam meam, cuius desiderio mortè opto, propter fidem, probitatem, fortitudinem, incredibileq. virtutes Vxoris rarissimè.**

Vbi Vetula hæc decesserit, absolutus erit debito omni, & cunctis, quas contraxerat, stipulationibus. Si quid humanum Lampridio contigerit, priusquam eius liberi ad ætatem perveniant, curæ sint Antiocho Rhetori: qui accipiat ex opibus nostris, quæcumque illis erunt necessaria, vt liberaliter educentur, instituanturque. Amo nimis, & valde amo Puerorum indolem, quos ad bonam frugem natos autumo. Tu Antioche, vt dignum est tua erga me, & Lampridium voluntate, à pueris mutuo suscepta, fac, vt eos tueare, ne aut ipsorum ingenia perdatur, aut tui labores disperdantur. Hortum, quem emi ab Herennio & Deambulationem, Aedèsq. Nestorianas, quibus à Septemtrione vicini sunt Cæsariani fratres, Gracchi à Meridie, ab Occidentali plaga Mare, ab Oriente Sole Eridanus est conterminus, amicis lego, literatas literas doctis, Gallo, Fabio, Hirro, Ciuibúsq. cunctis, qui voluerint ibi vacare litteris, & eloquentiæ: ea tamen lege, vt neque illum commutent, neque alienent, neque, vt proprium, cuiquam sit licitum possidere. Sed velut sacrum, & commune Gymnasium, communiter ab omnibus possideatur. Eas autem, quæ mihi erant in Aegina partes, diuidant Gymnasij Procuratores adolescentibus studiosis in usum librórũ, & olei, Mercedemq. condignam statuam Rhetori, quem delegerint patruales nostri, & Scholæ principem, maximèq. vtilem futurum existimauerint. Eis verò consentiant & reliqui necessarij vel hominis gratia. Cauebunt autem ipsi, mandabuntq. Successoribus, vt locum hunc ita seruent, tradantq. posteris in perpetuũ. C. Ateius, & Sex. Capito curam habeant Sepulturæ, & funeris, Monumentumq. faciant, vt melius videbitur, & iusta, quæ post funus fieri solenne est, ita moderentur, vt neque illiberalia, neque superflua sint. Persuasum enim mihi est, illos, quid conueniat, honestumq. sit, viros haud segnus, quam nos, nihilq. negligentius facturos. De ijs autem, qui mihi seruerint, sic statuo.

Demetrio redemptionis pretium remitto, & quinque Minas do, & Pallium, & runicam, vt qui mihi Anagnostes fuit. Tauro, qui multum mecum, & diu laborauit, pileum do, & talenta quattuor, vt honestè vitam degere possit. Dionysius, qui vincus est, & Syrus fugitiuus, si perseuerauerint esse improbi, vt sunt, eos venundari mando: & pretio exacto, aperiri viam ad Hortos Academicos ducentem, & iter proximum,

fieri

fieri viam, & publicam, ac vinales vias circumquaque mundari. Et Ancillam Hermiam, quod vinosa est, relinquo: & famulos Mæsum, quoniam erro est: & Getam, quoniam impostor: Dauum quoque, ac Maurum mancipis in perpetuũ esse edico, quoniam maledici, & contumaces semper fuerunt, vt in pistrino poenas promeritas luant.

Heredem instituere reliquum est, cui fortunas meas honestè relinquam, quibus certò scio inhære quam plurimos. Vixisses, L. ÆTÈ fili, fili mi, vixisses (vt decuit) Læte, non ego nunc sollicitarer, & angerer, non cum mærore nunc cogitarem, quibus potissimum relinquam patrimonium hoc tantum, tantis curis, cruciatibus tibi vni auctum, tanta vigilantia, studio & parcimonia tibi vni à me seruatum. Ceterum, cum siue Fortuna, si qua est, illum mihi inuiderit: siue Deus potius, qui & eum dederat abstulerit, quò domus mea omnis, resq. vna mecum intereat, nefas est, Diuinæ non acquiescere voluntati. His deductis Legatis, cum duos fratris Agathonis filios, totidemq. filias habeam, ex vtrisque mihi heredes institui oportet. In quo tamen (me me tristissimum) etiã atque etiam providendum mihi est, ne quid agam, statuamve, quod minus honestum illis, & conueniens, quòdque minus æquum, laudabileve alijs factũ videatur. Igitur Titus, & Cnæus Cuspidijs ita mihi heredes sunt, vt, qui plus Reipub. præstitit, habeat Domos, Agros, Hortos, Oliueta, & quæcumque Scodræ possedi: Qui minus profuerit, quæ superiore anno Colchinij centum octoginta supra mille iugera comparauimus, consequatur. In reliquis autem bonis meis omnibus, inq. familia Faustam, & Felicianam, filias meas, ita mihi heredes instituo, vt quæ melius nupserit, ex Dodrante, Altera ex Quadrante heres habeatur. Et inuicem substituo tam has, quam illas, cum suis filijs, in stirpes, non in capita. Permitti autem filiabus, vt, quem quæque earum voluerit, sibi virũ optet, optatq. per patriam potestatem compos fiat. Curatores testamenti huius, Silius, Necessarius, C. Atilius, M. Capitolinus, qui maximè omnium miro me affectu profecuti sunt, quiq. ex omnibus amicis, ac necessarijs fidelissimi semper fuerunt. Vos igitur, per sacra amicitia, atque condiscipularis, obtestor, per summũ omnium Opificè obsecro, curate, memores, quantum vestra fidei committam, vt omnia mea ex sententiã apud vos deposita, bene, honestèq. gubernentur. Verũ

enimvero pi&amicq. & alij faci&nt, qui nobis bene voluer&nt: qu&uis occupati, & ieniores. si h&ec impleuerint, curauerintq.

Testes in his tabulis s&nt, Q. Marcius, C. Septimius. P. Curio, L. Capito, M. Ter&ntius, Vibius Pansa, C. Sextius, qui affuerunt, subscripsi&ntque, vt sua ipsorum littera cognosci possit. Ego id&em ille L. Cuspidius testamentum manu mea exar&ui, me&q. anulo ob&gn&ui, hisq. testibus sign&um obtuli. Et hanc meam nouissimam voluntatem valere volo iure testamenti, quod si forte non cen&bitur, nomen, & ius habere mando cuiuscunq. alterius vltim& voluntatis, quam penitus, & inuolabiliter obseruari ab omnibus heredibus, & successoribus meis statuo. Valet super&stit&es, mortalitatis non immemores.

Rom&: Kil. Martijs, Cn. Pompilio, & L. Marcio Cos.

Fr. Petrarcha testamentum.

SERUE de eo mecum cogitans, de quo nemo nimis, nisi pau sci satis, cogitant, de nouissimis scilicet, ac de morte: qu& cogitatio neque superflua esse potest, neque nimium festina: & mors omnibus certa sit, & hora mortis incerta. Vtile, & honestum credo, antequam me mors impedi&nt, vel mor& ips&a, qu& per varios, & ambiguos rerum casus semper nobis impendet, propter vit& breuitatem procul esse non potest, nunc Dei gratia, dum corpore simul, atque animo sanus sum, de me ip&o, ac de rebus meis testanda disponere, quamuis (vt verum fatear) tam par& res sunt me&, vt de ips& quodam modo pudeat me testari: sed diuinitus, atque inop&m cur& de rebus (licet imparibus) pares sunt. Volo igitur hanc meam voluntatem ordinare, ac scriptis committere, & propter quandam honestatem, & ob id maxim&, ne de huiusmodi reb&lis meis, propter meam incuriositatem, post meum obitum litigetur. In primis animam meam peccatricem, sed Diuinam misericordiam implorantem; & de illa sperantem, recomendo humiliter Iesu Christo. Eique, flexis ips&us anim& genibus, vt & se creat&, suiq; sanctissim& sanguinis precio redemptam, protegar, aff&us supplico: nec permittat ad suor& manus hostium peruenire. Ad hoc etiam auxilium beatissim& Virginis Matris su&, & beati Mich&elis Arch&ngeli, reuerenter, ac fide&ter imploro, & sanctorum reliquor&, quos intercessores apud Christum inuocare sum solitus, ac sperare. Corpus autem hoc terrenum,

terrenum, ac mortale, nobilium grauem sarcinam animor&, terr&, vnde origo est sibi, volo restitui. Et hoc absq;e omni pompa, sed cum summa humilitate, & abi&ctione, quanta esse potest. De quo heredem meum, & amicos omnes rogo, obsecro, & obtestor. & adiuro per viscera misericordia& Dei nostri, & per caritatem, si quam ad me vniquam habuerint: Neque sal&i spe&m honoris hoc negligant. Cum sic omnino me deceat, ac sic velim, ita vt, si forte (quod abs&it) contr&fecerint, teneantur Deo, & mihi de graui vtriusque offensa in diem Iudicij respondere. Et h&ec quidem de domo sepultur&, hoc addito, quod nemo me feat, nemo mihi lacrymas, sed pro me Christo preces: & qui potest, Christi pauperibus caritatem, pro me orare monitis, porrigat, hoc mihi prodesse poterit: Ne tus autem, & defunctis inutilis, & stentibus est damnosus. De loco autem non magnopere curo. Contentor poni vbi&cuq;e Deo placuerit, & iis, qui hanc curam suscipere dignabuntur. Si tamen express&us mea de hoc voluntas exquiratur, sepeliri velim, si Padua&, vbi n&nc sum, moriar, in ecclesia S. Augustini, quam fratres predicatores tenent: quia & locus anim& me& grat&, & iacet illic is, qui me plurim& dilexit, in q; has terras piis precibus attraxit, preclarissim& memori&e Iacobus de Cararia, tunc Padua& dominus. si autem Arquad&, (vbi ruralis habitatio mea est) diem clausero, & Deus mihi tantum concesserit, quod valde cupio, capellam ibi exiguam ad honor& beatissim& virginis Maria& exstruere, illicq; sepeliri eligo, alioqui inferius, in aliquo loco honesto, iuxta ecclesia& plebis. Sin Venetis moriar, poni volo in loco S. Francisci de Vine&, illic ante hostium ecclesia&. Sin Mediolani, ante ecclesia& B. Ambrosij iuxta primum introitum, qui ciuitatis muros aspicit. Si Papia&, in ecclesia S. Augustini, vbi fratribus visum fuerit. Si aut& Rom&, in ecclesia S. Maria& maioris vel S. Petri, vbi erit opportunus, vel iuxta ecclesia& hanc, vel ill&, sicut Canonici& placebit. Nomin&ui loca, quibus per Itali& conuersari soleo. Ac, si Parm&, in ecclesia maiori, vbi per multos annos Archidiaconus fui inutilis, & semper fere abs&ns. Sin vbi&cuq;e terrarum alibi, in loco fratrum minorum, si sit ibi: sin minus, in quacunque alia ecclesia, qu& vicinior fuerit loco mortis. H&ec de sepulcro: plura fateor, quam vir& doct& deceat: ab indocto dicta sint. nunc accedo ad dispositionem earum rerum, qu& voc&ntur bona hominis: cu& potius sepe sint impedim&ta animi,

Et primo quidem huic S. Ecclesie Paduanae, vade percepi & commoda, & honores, ordinavi animi iam pridem pusillum terrae emere: quod eidem testamento dimitterem vsque ad summam quinque mille & ducentarum librarum huius summae monetarum, vel plus, si plus possem. Sed ad hanc vsque summam habeo iam verbo licentiam à magnifico Paduae. D. D. Francisco de Carraria, quam vel in vita mea, vel post obitum, quoties, seu quandomcumque petita fuerit, daturum esse non dubito: sicut illum, cuius non actum modò, sed verba multa habeant in proposito firmitatem: huiusmodi autem terram haec tenus, interuenientibus aliis expensis, emere non valui. Si ergo ipsam emero, (vt spero) faciam in instrumèto emptio- nis poni, quod ipsam teneo animo relinquendi ecclesiae: & ex- nunc ita facio. Quamuis eiusdem terrae situm non possum adhuc in scriptis inferere. Si autem (quoniam nonnumquam pia voluntates, propter peccata hominum, deduci nequeant ad effectum) dictam terram emere vel propter impotetiam, vel propter negligentiam omiserò: lego ipsi ecclesiae Padua- nae ducatos ducentos auri ad emendum aliquantulum terrae, vbi melius fieri poterit. De cuius prouentibus perpetuum anniuersarium animae meae fiat. Et ipsi D. supplico, si tunc viuet (sicut cupio, & Deum precor, vt multos postea per an- nos laetus, & felix viuat) vel si (quod Deus auertat) tunc ipse non viueret: precor alium quemcumque, penes quem rei huius erit arbitrium, quatenus ob reuerentiam B. Virginis, & mei, licet indigni, & pusilli hominis, respectum, concedat hoc fieri: & decretum super hoc suum favorabiliter interpo- nat. Lego autem ecclesiae, apud quam sepeliar, ducatos vigin- ti: aliis autem ecclesiis quatuor ordinum mendicantium (si ibi fuerint) ducatos quinque pro qualibet. Pauperibus Christi lego centum ducatos, distribuendos, vt videbitur presbytero Ioanni Abocheta, custodi ecclesiae Paduanae: & hoc, si hic mo- riar: sin alibi, ad arbitrium praelati ecclesiae illius, in qua recon- ditus fuero. Ita tamen, vt de dicta quantitate nullus ultra sin- gulos ducatos accipiat. Transeo ad dispositionem aliarum rerum. Et praedicto igitur Magnifico D. dimitto tabulam meam, siue iconam B. Virginis Mariae, operis Zotti, pictoris egregij, quae mihi ab amico meo Michaele Vannis de Florentia mis- sa est. Cuius pulchritudinem ignorantes non intelligunt: Magistri autem artis stupent. Hanc iconam ipsi D. Magnifico meo lego:

tuo lego: vt ipsa Virgo benedicta sibi sit propitia apud filium suum Iesum Christum. amicis minoris status, scilicet charis- simis mihi, libenter magna dimitterem, si facultas esset vber- rior: sed affectum librabunt. magistro Donato de Prato veteri, Grammaticae praecptori, nunc Venetiis habitanti, si quid mihi debet ex mutuo, quod voluimus, nescio, sed vtrique pa- rum est, remitto, & lego. Nec volo, quod heredi hanc ob cau- sam ad aliquid teneatur, de equis meis, si quos habuero in te- pore transitus mei, qui placuerint Bunzanello de Viguntia, & Lumbardo à ferico, conciuibus Paduanis, volo, quod inter eos fortiantur, quis primum eligat, quis secundum. Et praeter hoc dicto Lumbardo, qui rerum suarum curam deposuit, vt res meas ageret, obligatum me confiteor in centum & tri- ginta quattuor ducatis auri, & solidis xvj, quos expendit in v- tilitatibus meis: & multo amplius: sed, facta vltimo inter nos omnium ratione, dictae quantitati sibi debitor remansit: quam si ante acceperit, (sicut spero cito facere) bene erit: alioquin volo, quod heres meus ante omnia sibi satisfacere teneatur: de quo debito chirographum meum habet, quod restituitur he- redi meo ipse Lumbardus. Item lego ipsi Lumbardo scyphum meum paruum rotundum argenteum, & auratum, cum quo bibat aquam, quam libenter bibit, multo libentius, quam vi- num: Presbytero autem Ioanni Abocheta, custodi ecclesiae nostrae, Breuiarium meum magnum, quod Venetiis emi pro- pretio librarum centum: ea tamen lege illud ei dimitto, vt post eius obitum remaneat in sacristia Paduanae ecclesiae ad obsequium perpetuum presbyterorum, vt ipse presbyter Ioannes, & alijorent (si eis placeat) Christum & B. Virginem pro me. D. Ioanni de Certaldo, seu Boccatio, verecundè ad- modum tanto viro tam modicum lego: quinquaginta flore- nos auri de Florentia, pro vna veste hiemali, ad studium, lucu- brationesq; nocturnas. magistro Thomae Bafastae de Ferraria lego lentum meum bonum: vt eum sonet non pro vana- tate saeculi fugacis, sed ad laudem Dei aeterni. Praedicti au- tem amici mei de paruitate huiusmodi legatorum non me ac- cusescent; sed fortunam, siquid est fortuna. Et propter hunc re- spectum distuli ad vltimum, quem primum esse decuit, ma- gistrum Ioannem de Dundis, physicum, astronomorum faci- le principem, dictum ab Horologio, propter illud admirand- um Planetarium opus ab eo consecutum, quod vulgus ignarum Horologium esse arbitratur. Cui lego quinquaginta ducatos:

auri pro emendo sibi vnū paruū anulū digito gestandū in memoriā mei. De facultatibus autem domesticis sic ordino. Bartholomeo de Senis, qui dicitur Pācaldus, viginti ducatos, quos non ludat. Zilio de Florentia, domicello meo, supra salarium suū, siquid sibi debetur, viginti ducatos. Et, si habere plures, aut alios plures, pauciores sive domicellos, supra salariū suū, pro quolibet florenos, seu ducatos x. famulus duos, pro quolibet coco duos. Et, si isti, vel amici obiissent, vel domicilli, seu famuli obiissent priusquam moriar, quod eis legabam, volo, vt redeat ad heredē meum. Omnium sanē bonorū meorū mobiliū, & immobiliū, quæ habeo & habiturū sum, vbiq; sunt vel erūt, vniuersalē heredē instituo Franciscum de Broflano, filiū q.d. Amicoli de Broflano, ciuē Mediolani, portæ Vercellinæ. Et ipsū rogo, non solum vt heredem, sed vt filium carissimū, vt pecuniam quamcūque, siue sit plurima, siue sit minima, (quia magna vtiq; non erit) meis rebus inuenerit, diuidat in duas partes, & vnam sibi habeat, alteram numeret cui scit me velle, & de ea fiat, quod etiam me velle scit. Duo, antequā finiam hanc scripturam, addenda sunt: vnum, quod modicum illud terræ, quod habeo vltra montes in comitatu Venusini, in villa, seu castro Valclusa, diocesis Tauilicenis, quia sine dubio, eundo illuc, vel etiam mittēdo, quodammodo plus expenderetur, quā res valeat, volo, quod sit hospitalis dicti loci, & in vsu pauperum Christi. Et, si forte hoc fieri non possit, impediēt aliquo iure, vel Statuto, volo, quod sit Ioannis, & Petri, fratrum, q. Raymundi de Raymundis, qui Moneta communiter dicebatur, & fuit obsequiosus, & fidelis mihi valde. Et, si dicti fratres, vel eorum alter obiisset, volo, quod veniat ad filios, vel nepotes, in memoriā dicti Moneti. Alterum, quod illud modicum, quod habeo in bonis immobilibus in Padua, vel territorio Paduano, vel in posterū habiturus sum, volo, quod sit heredis mei, vt cetera: sed hac lege, quod nec per se, nec per alium horum aliquid alienari possit: venditione, aut donatione, aut perpetua emphytheo si, aut quouis alio modo: nec etiam pignorari vsq; ad completos. xx. annos, à die mei obitus computādos: quod pro vtilitate ipsius heredis ordino: qui ignorantia rerum labi possit, quas cum plene nouerit, puto non libenter alienabit. Sin autem forte, quia omnes sumus mortales, nec omnino vllus est ordo moriendi, dictus Franciscus de Broflano (quod auertat Deus)

ante

ante me moriatur: tūc heres meus esto Lūbardus à serico prædictus qui planè animum meū nouit: quem, vt in vita fidelissimum expertum, non minus fidelem spero post obitū. Hac iure testamenti, aut alterius vltimæ voluntatis: seu quocūque alio modo melius valitura conscripsi manu propria, Paduæ in domo ecclētiæ, quā habito: Anno Domini M. c c l x x. Pridie Nonas Aprilis. Et Nicolaū notarium, filium q. ser Bartholomei, ac Nicolāū, filiū ser Petri, notarios infra scriptos, rogauit, prout in eorum subscriptionibus infra scriptis continetur. Vnum addo, quod statim post trāsitum meū heres meus scribat super hoc fratri Gerardo Petrarcho, monacho Carustensi, germano meo, qui est in conuentu de Maternio propè Malsiliam, vt det sibi opinionem, vtum velit cētum florenos auri, an singulis annis quinque, vel decē, sicut sibi placeat. Et, quod ipse elegerit, illud faciat.

Ego Franciscus P. scripsi: qui testamentum aliud fecissem, si essem diues, vt vulgus insanum putat.

Eundem Petrarcham Bibliothecam suam Reip. Venete dono dedisse, scriptum est in Tabulario Veneto: his verbis.

1362. die iiii. Septembr.

CONSIDERATO, quantum ad laudem Dei, & B. Marci Euangelistæ, ac honorem, & famam ciuitatis nostræ futurum est illud, quod offertur per Dominum Franciscum Petrarchā, cuius fama hodie tanta est in toto Orbe, quod in memoria hominum non est iam diu inter Christianos, fuisse, vel esse philosophum moralem, & poetam, qui possit eidem comparari: Acceptretur oblatio sua, secundum formā infra scriptæ Cedulæ, scriptæ manu sua: & ex nunc sic captum, quod possit expendi de Monte pro domo, & habitatione sua in vita eius, per modū affectus, sicut videbitur Domino, Cōsiliariis, & Capitibus, vel maiori parti. Cum procuratores Ecclesiæ S. Marci offerāt facere expensas necessarias, pro loco, vbi debuerint reponi, & conseruari libri sui. Et est capta per vi. Cōsiliarios, Triā capita de x. l. & vltra duas partes maioris Cōsiliij, Tenor autem dictæ Cedulæ talis est.

Cupit F. Beatum Marcum Euangelistam, si Christo, & sibi

fit placitum, heredem habere nescio quot libellorum, quos nunc habet, vel est forsitan habiturus. hac lege, quod libri non vendantur, neque quomodo libet distrahantur: sed in loco aliquo ad hoc disputando, qui sit tutus ab incendiis, atque imbribus, ad sui ipsius honorem, & sui memoriam, nec non ad ingeniosorum, & nobilium Civitatis illius, quos cōtinget in talibus delectari, consolationem qualem qualem, & commodū perpetuo conferuentur. Neque appetit hoc, quod libri vel valde multi, vel valde pretiosi sint: sed sub hac spe, quod postea de tempore in tempus, & illa gloriosa civitas alios superadderet publico, & priuatim nobiles, atque amantes Patriæ ciues, vel fortē etiam alienigenæ, secuti exemplum, librorum suorum partem supremis suis relinquunt volūtatibus Ecclesiæ supradictæ: atque ita facile poterit ad vnam magnam, & famosam bibliothecam, ac parem veteribus, perueniri. Quæ quantæ gloriæ futura sit illi Dominio, nemo litteratus est, puto, nec idiota, qui nesciat. Quod si, Deo, & illo tanto patrono vrbis nostræ auxiliante, contigerit, gaudebit ipse F. & in Domino gloriabitur, se quodam modo fuisse principium tanti boni. Super quo, si res procedat, fortē aliquid latius scribet. Verū, vt aliquid plus, quam verba, ponere in tanto negotio videatur, vult hoc facere, quod promissit. & c.

Pro se interim, & pro dictis libris, vellet vnam nō magnā, fed honestam domum: vt, quidquid de ipso humanitus contigerit, non posset hoc eius propositum impediri. Ipse quoque libentissimē moram trahat ibidem, si bono modo possit. de hoc enim non est ad plenum certus, propter multas rerum difficultates. Sperat tamen.

Testamentum Iacobi Piccolomini, Cardinalis Papiensis, ad memoriam humane imbecillitatis, & funebrium impensarum contemptum, piē, & prudenter lectores instituens.

FRAGILIS est vita nostra, eamque casus circumstant innumerari. Quod vitemus, præuidere satis non possumus. Illum diuturna ægritudo, hunc breuis languor, aliū improuisa mors rapit. Omnibus autem incerta vocationis est hora. Quo in loco,

loco, quo in tempore ea nos expectet, nescimus. Expectare illam nos omni tempore, omni loco debemus, memores verbi Apostoli, quia illa nō tardat. Et quod, quæ de terra sunt, in terram vertuntur. Inscitia est securitate de vitæ exitu non cogitare, dispensationem quoque domesticam in id tempus differre, in quo mens grauata plurimisque, ad vnum aliquid non esse sepe idonea. Angit timor mortis, torquet infirmitas. Circumstantium est molesta cupiditas, qui sua non nostra quærentes, ab animæ cura ad terrena nos reuocant, cogētes sæpe perturbationibus suis eū mori, qui vel moriturus non erat, vel certē tam cito non moriturus. Vt ergo concedente Deo ista deuitē, & ad meum, non alienum arbitrium, quæ meditor, fiant, putans, quæ ab Isaia Propheta Ezechiæ Regi sunt dicta, mihi Ecclesiæ Rom. Cardinali imperata, Dispone domus tuæ, quia morieris tu, & non viues: illud etiam Saluatoris formidans, Vigilate, quia nescitis diem, neque horam, quæ Dominus vester venturus sit, sero, an mane, an galli cantu: statui testamentum hoc condere meo chirographo scriptum, cui ita esse vim volo, si id ipsum, vel eius partem antē mortem non reuocem. est verò huiusmodi. In primis conuersus in Deum auctorem, & redemptorem meum, cum anxius sim futuri de me iudicij, & nescius vtrum odio, an acceptione sim dignus. Siens autem in manu eius vitam esse, atque interitum: per viscera misericordiæ suæ, in quibus ex alto nos visitauit, humi stratus, oro, vt fiat aures suæ intendentes in vocem deprecationis meæ, non intret in iudicio cū seruo suo, aduersus folium quod vento rapitur, non exerceat potentiam suam, nec sicca stipulam prosequatur, pœnitentis Sacerdotis animam non dedignetur. Ignoscat illi delicta præterita, & ignorantias suas. Suscipiat creaturam creator, & factor figmentum suum. Meminerit, quod homo immundus de immundo conceptus sum semine, & quod in peccatis concepit me mater mea. Veniat ante oculos pietatis suæ, vitæ humanæ infirmitas, in qua per omnium successum nouis semper desideriorū facibus incitati extinguere sine illius ope, ignea inimici tela non possumus. Stulta est pueritia, inanis adolescentia, iuuētus lubrica. Virile studium ad ambitionem inclinat. Friget senectus, & deficit. Si non sustinet Dominus, cui est sperandi fiducia: aut quem sarcina tanta sine alleuamento eius non premit: Recordetur Pauli serui ad Romanos hæc lamentantis: Non inquit,

quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum id facio. Est miserator, & misericors Dominus, longanimis & multū misericors. Sūntq. miserationes eius super omnia opera eius. Secundū ergo peccata mea non faciat mihi, neq. secundū iniquitates meas retribuatur mihi, quia non iustificabitur in conspectu suo omnis viuens, sed per sanctam natiuitatem suam, passionem, & mortem, & resurrectionem, & ascensionem in caelum, & aduentum spiritus sancti paraclēti saluer humanitātē animam, cum beatis spiritibus in vitā aeternam. proxime autem, si quid contra pastorem principem meū Rom. Pontificem viuens peccauī, peccasse autem multa me puto, si quid dicto, aut factō cōtumaciū egi, si non sum dignē reueritus, si non parui, si contristauī, si carpsī pro suis in me meritis, si non dignē retribuī, supremam eius pietatem genens imploro, vt mihi ignoscat, & oblitus omnium defuncti animę benedicat. Hęc clemens, & ab animo profecta caritas petenti erit leuamini, & danti merces à Domino. Cum patribus quoque, & collegis meis, quoniam frequentior vsus fuit, frequentiore vtique esse oportuit offendendi occasionem. In multis enim peccamus omnes. zelotypia, contentio, obrectatio, ira, inuidia sollicitare nostros animos solet. quidquid in hos admisi, quidquid amari à me acceptum referunt, oro, obrectorq. per commune consortium, & spem misericordię, quam à Domino iudicandi expectant, vt id omne deponant, iniurias condonent, & placentur defuncto, eam requiem fratri optantes, quam de se impetrari à Domino cupiunt. Exsecutori, quem in calce testamenti designo, hoc officium pietatis relinquo, vt, si ita indulgeat Pontifex, primo post obitum Consistorio hęc veniam, & remissionem non inanis glorię, sed salutis causā meo nomine suppliciter petat. identidē postulans, vt, quę dispono, quę testor, pius Pastor paterna indulgentia prober, & non mutet, familiamq. meam de me fideliter meritam piē consoletur, & iuuet. Vt verò ad gloriā Dei, & integritatē communionis fidelis perseverantis licet peccatoris serui pateat fides, alta voce profiteor tenuissē me à lacuacro sancti Baptismatis vsque in diem presentem sanctā orthodoxam fidem Catholicam, symbolum ab Apostolis cōditum, expositionē fidei magni Nicęni Concilij: anathematizasse etiā me, & anathematizare omnē hęc sim extolentem se aduersum sanctam, & immaculatam fidē, in qua, vt dictum est,

est, viuere & mori intendo: hoc sequens confessionis meę chirographum omnipotenti Deo in extremo iudicio representans. Credo & c. Corpus meū contaminatum flagitiis licet indignum sit, cui habeatur honor, sepulcriq. facilis sit semper iactura, rationem tamen habens dignitatis, quam dedit Ecclesia, Pontificalis quoque officij, per quod plebi honoratissimę præsui, sacrę etiam vnctiois, qua per inuisibilem specię inuisibilis est impressus character, tradi oro ecclesiasticę sepulturę, atque iis insignibus adornatū, quę consuetudo nostri ordinis tulit. Sapiant tamen omnia modestiam funeralē, non seculi pompam. Si Romę, vt opto, maior, condi cupio in basilica Apostolorū Principis Petri, post altare beati Gregorij, ad dextram sepulchri Pōtificis Pij, vt, qui me extulit viuens, mortuus iuxta se habeat. Condi illud ipsum humi volo marumore tantū non caro contactum, quod parieti ecclesię coniunctum habeat caput. In ipso autem pariete honore defuncti Pontificis ad memoriam meam nil fabricetur. Mar morea tabula vlnis tribus à terra exstans parieti inseratur, quę supra sepulchrum parieti insiti epitaphium sequens incisum bonis litteris habeat.

Luca ortu, Sena lege fuit mihi patria, nomen

Dum vixi Iacobus, mens bona pro genere.

Papa Pius sedem Papiensem detulit, idem

Cardineo ornauit munere, gente, domo.

Quem colui viuens, non linquo mortuus, hic sum,

Et propē sancta patris filius ossa cubo.

Viuite qui legitis, caelestia querite, nostra hęc

In cineres tandē gloria tota redit.

Sin alibi in Italia obitum meum esse contingat, Romam nihilominus ad hunc ipsum locum volo corpus meum referri, dicta iam ratione humandum. Trans alpes verò aut mare, in cathedrali ecclesia, in cuius vel ciuitate, vel diocesi meā vocatio fuerit. Tunc verò exsecutoris curę sepulchrum relinquens, quintum tantū, & sextū versum demi, ex epitaphio volo. Vbicumque autem excessero, testamēti institutionem, quę sequitur, volo.

Impendia funeris, quę adhiberi ad solamen superstitum magis, quā defunctorum leuamen, solent, summam mille ducatorum aureorum veto excedere, in qua includatur

etiam vestitus familiar. Quamò hæc exhibebuntur parcius; tantò erit plenius. vnde & illi beneficiat, & meæ animæ confutatur. Superuacua nec placent Deo, nec laudes inter homines habent. Transit breui memoria funeris, diu permanent dâna. Tempora in hoc patrum nostrorum magis sunt attendenda, quàm nostra, qui gloria benefactorum, non luminum multitudinem, illustrari volebant sepulchra. Quidquid amplius sumetur, quidquid plus erogabitur, piaculum executoris sit, non peccatum sobria stuentis. Castrum doloris cubito angustius in circuitu sit, quàm nostratia soleant. Ipse etiã lectus ad proportionem angustior. Stratum verò lecti, quod pallium dicitur, ad vetus exemplum, ex simplici damasceno violaceo sit, sine vllò omnino auro, aut argento simbrias laterum habens ex simplici item damasceno caelestini coloris, in quibus latera singula, singula tantum insignia familiaræ habeant. Veto in circuitu ecclesiæ appendi tor insignium depicta lintea, ludis meo iudicio aptiora, quàm funeri. Pendean tantum super altari, in quo missa maior cantabitur, & in circuitu castri, & in edito laterum ecclesiæ quantum castrum ipsum porrigitur. Eandem volo esse lococationem funaliũ, quàm & insignium. Ardere ea tot in locis facrorum necessitate quem habeat vsum, non video. Legem in his libenter executori do ne honoris sui causâ, ad aliena exempla magis, quàm ad se ipsum, cogatur respicere. Sermonem enim de his omnem testantis futurum, non exsequatur sidentium. Cereorum quotidiana, & promiscua dispersio, magis quàm dispensatio multum auget impensam, nec fructum, qui proponitur, habet. Auaritia in his studeri videtur, non orationi. Ad eos rapiendos concurrunt vndique, ex tota ecclesia: pugnatur, clamatur, sacra omnia perturbantur, quòdque indignum ecclesiæ est, ad hos compescendos tumultus publici plerumque vindices adhibentur hastis, gladiisq. in domo Domini perstrepenes. Ea ne accidant, precésq. non rixæ meum celebrent funus, nolo nisi confidentibus ad orationem, & diuina canentibus illos distribui. Per pietatem, quæ debetur mortuis, id non negligat executor funeris. Quaque die in salutem animæ meæ, leganter per deuotos Christi sacerdotes xxx. missæ tantum. Cùm iis vna cantetur, qui cantauerit, & prælatus futurus est, serat in eleemosyna carlinos quattuor in singulis missis, vnũ, qui legerit, & his soluendis fidelis adhibeatur minister, qui

seipsum

seipsum, & pauperes, & animam meam non fraudet. Solent, mortuis Cardinalibus, familiares non veri ad accipiendas familiarium verorum vestes accurrere, instare vt dentur, si non dantur, indignari, ac lamentari. vt error non sit, eos vestiri volo, qui in notula, manu mea subscripta, vel anulo meo signata, præsentiq. testamento inclusa, inuenientur appositi. & Cappellanis quattuor eannæ, Scutiferis, inter quos Parafrenarios, & primum Cocum, & Cellarium, & dispensatorem nomino, primæ sortis tres: reliquis dimidiam cannam minus, sed secundæ sortis, iubeo dari. Ita tamẽ, vt diebus funeris ad orationem omnes conueniant, & pro me deprecantur. Hæc ad rationem funeris.

*Iouita Rapiçij Brixiani, testamentum Venetiis
M. D. LII. X. Kal. Iunij
conditum.*

MONET me vel annus ætatis sextus, & septuagesimus, vel diuturnis laboribus tenuatum, & imbecille corpus, vel animus variis ac molestis curis iam propè defessus, vt instare illud tempus credam, quo me bonus, & clemens imperator Deus ex hac quasi statione, & præsidio vitæ mortalis imperet decedere, & eadem illa, quæ hoc, quod sum, sinxit natura dissoluat. ego verò, & Deo parere, & naturæ concedere non iniurius debeo. nam & ille mihi inter pericula vocatus, & non vocatus semper affuit, & hæc multa mihi liberaliter indulsit, itaque, siue aduersa, quæ Deo adiuuante pertuli mecum repero, stultus sim, nisi mihi oblatam ab eodem quietem libenter amplectar: siue prosperam naturæ dono valetudinem, & continuatam tam longa ætate sensuum ac mentis integritatem considero, ingratus sim, si ius suum repetenti reluctari voluero, ac non potius æquo quasi plenus vitæ conuiua recessero. quod vt præstare constituto melius animo possim, libet, dum est in sano adhuc corpore sana mens, sarcinulas colligere, atque itineri me accingere. magis autem expeditè decessurus mihi videor, si prius, quid de re mea post decessum meum velim, diligenter constituero. Quoniam verò sine Diuina ope, nihil rectum præ me posse confido, de Deum patrem omnipotentem, te Iesu Christe vnigenitum Dei filium,

A

te Spiritus sancte vnum verum, atque aeternum, in tribus personis Deum simplex inuoco, ac tota mente atque animo precor, vt, quaecumque aduerfus legem, ac voluntatem tuam turpiter admisi, clementer ignoscas, ac praestes, vt, quidquid mihi adhuc aetatis superesse volueris, iuste ac pie degam, nunc autem adis praesens, volensq. ac propitius testamentum contendi, & vt es bonus, ac iustus, concede, nequid temere, aut parum officiosè decernam, ne ve scribam, quod aut reprehendi iure, aut probabilem ligandi causam praestare cuiquam possit. Primum igitur dilectum filium meum Paulum, prudentem Iuriconsultum, ex Antonia Oliueria, bene còcordi vxore, susceptum, eo iure, quod excogitari optimè potest, herede meum ac asse infitui: & quidquid vel immobile, vel mobile possideo, quidquid in nominibus habeo, quidquid denique ad me quouis iure pertinet, id totum illius esse volo: quin etiam, si quid post hoc testamentum rationibus meis, ac rei familiari adiecerò, id quoque hereditatis iure ad eum iubeo peruenire. Quoniam verò, si possim, non hæc tantum, quæ fortunæ bona iudicantur, ad te fili carissimè opto peruenire, paucis tibi ea explicabo, quæ me, iam ad vitæ metas properantè, præterire paternus amor non finit. Tu, quæ tui amantissimus pater iam moriens mandat, ne contemne, sed (quæ tua est in eum qui te genuit, educauit, instituit, pietas) in bonam partè accipe, & libenter exsequere. Primum in iis, quæ ad diuinum cultum pertinent, Apostoli consilio vttere, qui nos non vult plus sapere, quam oportet sapere, sed ad sobrietatem sapere: ne curiosis opinionibus ebrii à simplicitate, ac veritate Christiana recedamus: nouas omnes opiniones auersare, neque vilo pacto adduci permittas, vt ab honestissimis Romanæ Ecclesiæ institutis vniquam recedas: & quæ à maioribus nostris, & à me ipso seruata non ignoras, diligenter serua. Reip. Venetæ, quæ ciuitatem, ac patriam nostram, in fidem suam suscipiendo seruauit, emendauit legibus, ornauit moribus, quam debent subiecti iuste imperantibus, fidem atque obseruantiam præstare. Brixiam, quæ me amanter ac liberos, & posteros meos in ciuium numerum admisit, dilige, cole, & obserua: publica cum ciuibus numera libenter subitò, & remp. tuæ semper præponito. Agnatos omnes, & affines, ne vt inopes contemnito, sed vt innocentes, & sanguine còiunctos diligo, & non verbis modò, sed re quoque, quantum tenuitas tua

patie-

patietur, iuuaeto: & vt paucis multa complectar, quæ adolecens, legum præcepta, didicisti, memoria repete, ac etiam atque etiam vide, vt, quæ ad modum cœpisti, honestè viuas: ius suum vnicuique tribuas: neminem lædas: ac memineris nihil vtilius esse ad opes tuendas atq. augendas, quam à multis amari, nihil ad vitam tranquillè degendam aptius, quam similitates, & inuidiam cauere. liberos tuos, quam diligentissimè poteris, & quam celerrimè institutis dos curato, neque ætatem elabi frustra finito. & quia non potes amplum, aut saltem sufficiens otiosis patrimonium relinquere, relinque artem aliquam, qua se subseq. alere honestè queat, honestatem autè positam pura primùm quidè in bonis moribus, deinde verò in eo, vt sibi ipsis possint sufficere, nec aliena ope indigeant, rem multis meis laboribus partam, si reliqueris illis integram, quod boni patris est, feceris: ego tamen, vt id facias, non compello, sed prudentiæ tuæ relinquo. Agnatis omnibus, & affinibus tam mortuis, quam viuentibus, si quid debere mihi quouis nomine deprehenduntur, id totum libenter condono, eòsq. omnes sciens volensq. absoluo, atque hanc absolutionè quamuis consulam atque implicitam non minus ratam, ac firmam esse volo, quam si rationes omnes, resq. & nomina essent cautè & diligenter expressa. Neque enim oblitus sum, cur illis tum crediderim, & nunc possum, si velim, huius donationis, & absolutionis causas iustas reddere. Marthæ dilectæ filia: libras sex planetorum, hoc est duodecim paruorù, item sorori meæ carissimæ bonæ totidem singulis annis, quam diu vixerint, liberaliter & amater exhiberi volo, idq. sèper initio anni, quod initium ab ipso statim obitus mei die constitui iubeo. Te verò, filia dilecta, & te soror carissima rogo, vt hoc quantum modico legato còtentè sitis, diligenter considerates tenuitate meam, & memoria repetetes quò opere vos dilexerim, & quid vestra causa fecerim. Sepeliri Brixia in tēplo diui Nazarij desidero eo loco, què reuerèdus eius ecclesiæ Antistes D. Fabius Aureolus còcesserit. Impèlā aut funeris modicā, aut et minuscū modicā postulo: & meorū piis precibus iuuari malo, quā immèsis sumptibus ornari. Tēq. adeo filii carissimè obtestor, vt & in hac re, & in alijs oibus, tenuitate rei domesticæ ante oculos sèper habeas, frugalitatēq. & parsimoniā honestissimū vestigal existimes. erit id tibi, & ad tuendum patrimonium, & ad bonam famam augendam longè vtilissimum, mihi mortuo

gratissimū: neq. tamen hoc mandans te vel auarum vel fordidum fieri velim, sed tuo modulo ac pede te & tua omnia ita metiri, vt sine inuidia & contemptu inter ciues nostros vitam ducas honestā pariter & iocundā. Volo autē vti quor. annis anniuersarium sacrū pro defunctis familiā, & agnationis nostrę ad sepulchrū meū faciendū curet heres meus, & successores eius, pridie Idus Februarias, quo die rectissima femina, & dulcissima mater mea Helena Rauaria sepulta est Bergomi in tēplo diui Casiani, ad arā diui Nicolai, & pater meus indulgētissimus decennio post, Vicetia in tēplo diui Stephani: Laurētius autē pater, & Eleutherius filius eodem anno, quo mater, alter Romę, alter Patauij diē suum obierūt, quos oēs volo huius sacri participes, vt, qui me tota vita peregrinantē non destituerunt, aliquē pietatis in se meę fractū etiā post mortem capiat. Die verō depositionis meę, volo centū sextātes erogari in elemosinā centum pauperibus, qui iuxta sepulchrum meum flexis genibus clara voce dixerint, Domine miserere illius, oēs sancti orate pro eo. vt autē hoc seruetur fidelius, huic legato non modō hāredes, & successores meos, sed omnia mea bona perpetuo obligata esse in beo collegio canonicorū Sancti Nazarij, vt ab heredibus etiā inuitis possint quotānis exigere libras quinq. tā pro anniuersarij celebratione, quā pro elemosina eroganda. Te verō filii carissimē, per longā indulgētiā erga te meam peto, vt, si quid apud te valent vota mea, diligas Laurentiū, quē ego ex Paula Catarenti susceptum, ex Laurentij fratris, & meo, & gentis Rhamnusię nomine, in cuius clientela erā, Laurentiū Iouium Rhamnusianū vocari volui, vt tu eorū, qui te dilexerūt & iuuerunt precibus admonitus eū diligeres, & orbem atque inopem (si qua via posses) adiuuares, nec eum qui mihi carus est, mendicare patereris. Vix. An. LXXVI. M. VI. D. I. Ob. M. D. LIII. XVII. kal. Sept.

Et, quoniam testamentorū formulas posuimus, placet Ioannis Boccacij quoque Testamentum adscribere, quod & si Italica lingua scriptum, mutilūq. admodum sit, visum est tamen dignum, quod aliis adderetur. Hoc autem est:

che ne decti ve ad ce orisfi voglio sia sepolto certaldo in q deffa dare ad gli amici
 Appresso lāsio della Chiesa di sancta Reparata & altrett
 ti alle mura della Città di Firenze.

Ancora lascio alla compagnia di Santa Maria di Certaldo ꝑ. v.
 Anco-

Ancora lascio all' opera della Chiesa di sa iacopo di Certaldo ꝑ. x.

Ancora lascio alla Bruna figliuola che fu di Ciāgo da Mōte Magno la quale lungamēte è stata con meco il letto nel quale era viā di dormire ad Certaldo, cioè vna lettiera dalbero. j. coltricetta di pēna. j. piu maccio vna coltre bianca piccola da quel letto. ꝑ. paio di lenzuola buone. j. pācha che star suole ad pie di quel letto. Et oltre acciō vn defco piccolo da mangiare darsi di noce. ij. touaglie menate di lunghezza bra. vi. luna. ij. touagliole conueneuoli. j. borticello di. iij. some. Et oltre ad cio vna roba di monchino foderata di Zendado porporino gonnella & guarnacca & cappuccio. El encora voglio che essa di quello che auere douesse di suo salario di resto da me, sia interamente pagata.

Ancora lascio che ciascuna persona laquale si truoua scripta nel libro delle mieragioni soprasegnato. A. che da me debba auere sia interamēte pagato & oltre acciō ciascuno altro che giustamente mostrasse di douere auere. Et pergere le dette quantità & lascio voglio che glinfascripti miei executori ogni mio panno masserizia grano è viada è vino equalūque altra cosa mobile exceptuati i libri, & lescripture mie possano, edebbane vèdere, o far vendere, & doue delle dette mie cose mobili non sauesse tanto che bastasse à decti pagamenti, voglio possano vèdere & alienare de miei beni come potrei io medesimo viuendo, & maximamēte vna casa posta in Certaldo nel popolo di saiacopo di Certaldo ad cui da. j. viā chiamata Borgo dal. ij. fornaino dandra di mess. benghi dal terzo via nuoua dal. iij. il decto testatore, è nō bastido questa possan vendere de gli altri miei beni come decto è.

Ancora lascio che tutti i miei libri sieno dati e cōceduti ad ogni suo piacere al venerabile mio Maestro Martino dellordine de frati heremitani di sancto Agostino e del cōuento di Sancto Spirito di Firenze, li quali esse debbe & p. tenere ad suo vso mentre viue. si veramente che il decto Maestro Martino sia tenuto è debba pregare Iddio per lanima mia, & oltre far copia ad qualunque persona li volesse di quegli libri, li quali composti. Et ancora che esso debba con queste medesime condizio,

secunda faccia.

vecchio cau haueua fatta venire per entro dello

era croce di xpo, & vna cassa la quale va facta tenermi entro le decte reliqui tutte date senza alcuna zione à frati di sancta Maria di san sepolcro ouero del poggetto o dalle càpora che si chiamino, liquali dimorano vicini della città di Firenze poco fuori delle muraaccio che quante volte reuertentemente le vedranno preghino idio per me.

Ancora lascio e voglio che vna imaginetta di nostra dona dalabastro. j. pianeta con istola & manipolo di zendado vermiglio & j. palio piccolo da altare di drappo vermiglio lucchese & vn guancialetto da altare di quel medicino drappo & .iij. guaine da corporali & j. vaso di stagno da acqua benedicta, & j. paliotto piccolo di drappo foderato di zedado giallo tutte sie date a gli operai di saiacopo di certaldo & essi operai gli debbano guardare e saluare mentre durano a seruigi della detta chiesa di saiacopo & far pregar idio per me.

Ancora lascio & voglio che vna tauoletta nella quale e dalluna parte dipinta nostra donna col figliuolo in braccio & dall'altra vn teschio di vn morto sia data ad Madonna sandra la quale oggi e moglie di franciesco di iapo buonamichi.

Appresso ad tutto questo intendo e voglio che oltre alle predecete in ogni mia cosa cosi mobile come stabile sieno miei heredi vniuersali i figliuoli di iacopo di boccaccio mio fratello quegli che al presente sono e che nel futuro nasceranno legitimi e naturali cosi maschi come femine si veramente che ogni fructo il quale de predeceti miei beni si ricogliera o trarra debba peruenire nella casa del predeceto iacopo & ad esso aspectare & pertenerere - l'administrazione di quegli in nutrire se & la moglie, & quegli figliuoli li quali aura. Appresso intendo che de detti miei beni i predeceti miei heredi non debbano ne possano vendere in altra maniera alienare o impegnare alcuno infino ad tanto che alla eta danni trenta compiuti peruenuti non sieno, & allora viuendo iacobo predeceto far nol possano senza suo consentimento, e piacereriservato nondimeno che doue bisognasse di pagare la dote dalcuna loco sirocchia che doue bisognasse allora voglio possano con l'authorita de lor tutori se in eta daccio fossano. Similmemente intendo che imperpetuo infino ad tato che alcuno de discendenti di boccaccio ghellini nostro padre per linea masculina si trouera etiaudio che non fosse legitimamente nato si possa vendere o alienare in alcuna altra guisa . . . casa mia

posta

posta in certaldo nel popolo di saiacopo della quale questi

Principio della terza faccia.

heredi percioche i pup o intendo che sieno po gauacciani Piero nigan gelmo barduccio di cher francesco di iapo bonan di torino benciueni. & iacopo di boccaccio lor padre & mio fratello. Et intendo che quello che costoro o la maggior parte di loro o di quegli che allora viui saronno faranno intorno a facti de detti miei nepoti, valglia & tenga ne possa essere per gli altri riuocato o annullato o permutato.

Appresso in executori & fedeli commessarij del mio presente testameto ouero vltima volonta elegghe & priegho che sieno questi che appresso scriuo. Il venerabile mio padre, & maestro Martino da signa del lordine de frati heremitani di Sancto Agostino di firenze. Barduccio di cherichino. Francesco di iapo bonamichi. Agnolo di torino benciueni & iacopo di boccaccio mio fratello a quali do piena balia & autorita di vendere & alienare del mio o de miei beni quello, che conosceranno essere opportuno alla detta executione in loro per me facta. Et intendo che quello che la maggior parte di loro di quegli che allora viui saronno si fara o adoperera intorno alla detta executione sia fermo & rato etiaudio contraddicendolo gli altri ne si possa per gli altri mutare. Et questo intendo sia il mio testameto, & vltima volonta da ariucando & annullando ognaltro testamento il quale infino a questo di facto auessi & c.

DAS } Paulus ex Festo. Vadem, sponforem significat datum in re capitali. Græcis ἐξ ἡ γυναικός, qui vadimonio sunt obstricti, eaq. lege dimissi, vt in certum diem sistantur. Si ille non reuertisset, } sic omnes mei, & Tertij. Malè alias, Si ille non reuertisset ad diem. MORIENDVM esset sibi ipsi. } Moriendum esset ipsi, quattuor, & Tertij. Moriendum esset ipsi sibi, vnus. Moriendum esset etiam sibi ipsi, vnus. Moriendum esset etiam ipsi, vnus. IN amicitiam tertium adscriberent. } Ad amicitiam, octo, & Tertij. Scriberent, vnus.

Sed utilitatis specie in rep. sæpiſſimè peccatur, & in Corinthi diſturbatione noctri, durius etiam Athenienſes, qui ſciuerunt, ut Aeginetis, qui claſſe ualebant, pollices præciderentur. hoc uſum eſt utile. nimis enim imminēbat propter propinquitatem Aegina Piræo. ſed nihil, quod crudele, uſtile. eſt enim hominum natura, quam ſequi debemus, maximè inimica crudelitas. Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper. nam eſſe pro ciue, qui ciuis non ſit, rectum eſt non licere: quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules, Crasſus & Scauola: uſu uerò urbis prohibere peregrinos, ſanè inhumanum eſt. illa præclara, in quibus publicæ utilitatis ſpecies præ honeſtate contemnitur, plena exemplorum eſt noſtra reſp. cum ſæpe aliàs, tum maximè bello Punico ſecundo: qua Cannenſi calamitate accepta maiores animos habuit, quam umquam rebus ſecundis. nulla fuit timoris ſignificatio, nulla mentio pacis. tanta uis eſt honeſti, ut ſpeciem utilitatis obſcuret, Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere, ſtatuēntque, ut, urbe reſiſta, coniugibus, & liberis Troezenē depoſitis, naues conſcenderent, libertatēque Græcia claſſe defenderent, Cyriſilum quendam ſuadentem, ut in urbe manerent, Xerxēmq; reciperent, lapidibus obruerunt. atque ille ſequi utilitatem uidebatur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate. Themiftocles poſt uictoriam eius belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione ſe habere conſilium reip. ſalutare, ſed id ſcriopus non eſſe: poſtulauit, ut aliquem populus daret, quiſum communicaret. datus eſt Ariſtides, huic ille claſſem

claſſem Lacedæmoniorum, qua ſubducta eſſet ad Gytheum, clam incendi poſſe: quo factō frangi Lacedæmoniorum opes neceſſe eſſet. quod Ariſtides cum audiuiſſet, in concionem magna exſpectatione uenit, dixitq; perutile eſſe conſilium, quod Themiftocles afferret, ſed minimè honeſtum, itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne uſtile quidem putarunt, totāmq; eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Ariſtide repudiauerunt. Melius hi, quàm nos, qui piratas immunes, ſocios ueſtigales habemus. maneat ergo, quod turpe ſit, id numquam eſſe uſtile, ne tum quidem, cum id, quod eſſe uſtile putes, adipiſcāre. hoc enim ipſum uſtile putare, quod turpe ſit, calamitoſum eſt.

EXPLANATIO.

In Corinthi diſturbatione } de bello Achaico lib. I. AEGINETIS, } vide Valerium lib. IX. cap. de crudelitate, Plutarchum in Lyandro, Thucydidem lib. IX, Xenophontem lib. 2. Aelianus in Varijs hanc hiftoriam mendosè refert. Seruius Sulpicius ad Cic. Fam. lib. IV. ep. 5. Ex Aſia rediens, cum ab Aegina Megaram uerſus nauigarem, capſi regiones circum circa proſpicere: poſt me erat Aegina, ante Megara: dextra Piræus, ſiniſtra Corinthus. Aeginam Atticus quidam Piræo uelut oculis mucum eximendum cenſebat. Plutarchus in Demothene. **Q**ui claſſe ualebant, } ſic omnes mei. & Tertij. PENNIVS } ſic legendum, ex Cic. in Bruto, & Feſto: ſicq; eſt in Tertij libro, & uno ex meis. Eſt autem Iuniæ familiæ cognomē: Vnus, Peneius. Vnus, Pēnis. Vnus, Penus. Duo, Penius. Quinque, Pennius. Vnus, Penneus. Vnus, Perrinus: & in ora, Panatius. Vnus, Peneius, uel Petreius. **C**ANNENSI calamitate } Liuius lib. XXII. Florus lib. 2. cap. 6. **N**ULLA fuit timoris ſignificatio, } Fuit, abeſt ab undecim meis, & Tertij. **A**THENIENſES &c. } vide Illocratem in Panegyrico, & Maximū Tyrium Serm. 3. **T**ROEZENE } Troezenios Pomponius Mela ſide ſocietatis Atticæ illuſtres appellat. **N**A-

VES *conscenderent*, } Themistocle suadente. CYRSILVM
quendam. &c. } Locus hic à Demosthene pane exscriptus vi-
 detur. apud quem hæc sunt in oratione pro Ctesiphonte:
 Καὶ ταῦθ' οὕτω στενά, καὶ φοβητικόντα πῶς ὑμεῖς εἰς ἡδυσίαν
 βάνετε, εἰς ἡμῶς τε καὶ τῶν φοβηθέντων ταῦτα περὶ αὐτὰς μέγιστ' ἐπι-
 νεῖτε. εἰκότως. πῶς γὰρ ἐκ ἀν' ἀγαστο τοῦτο αἰσθάνειναι πῶς ἀρετῆς, αἰ καὶ
 πῶς χρόνον καὶ πῶς πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τρεῖς ἡμέρας
 ἕως τῆ μητρί τοῦ κλειοῦθρον ποιήσας τὸν λόγον ταῦτα συμβουλευσάντα. Θε-
 μιστοκλέα στρατηγὸν ἐλόβη. τὸν δ' ὑπεκένειν τοῖς ὑπτατοῦσιν ἡδυσίαν
 ἀφ' ἡμετέρων Κύρσιον κατὰ Λαδοσταντες, οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αἰ γυναικῶς
 αἰ ὑμέτερον γυναικῶς αὐτῶ. οὐ γὰρ ἐξήντηται οἱ τότε Ἀδωαῖα οὐτε φησὶς,
 οὐτε στρατηγὸν, δὲ ὅπου δουλεύουσιν ἄνθρωποι, ἀλλ' αἰ δὲ βίω ἡξίσιον, αἰ μὴ
 μετ' ἐλευθερίας ἀρτῶν ἐξέστη τούτου παρῆν. ἡ γὰρ οὐτὴ ἐκαστοὶ καὶ
 τῶ ταρτῆ καὶ τῆ μητρὶ μόνον γαρήνθησαν, ἀλλὰ καὶ πατρίδων. διαφέρει δ' οὐ
 ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γαρήνθησε, τῆς εἰς ἀρετῆς. καὶ τὸν
 αὐτόματον θανάτον ἀπεμύει. ὁ δ' καὶ τῆ πατρίδων ἕως τῆ μητρί τῶν ἐπι-
 ἄνδων δουλεύουσιν ἀποθνήσκων ἐδελισσε, καὶ φ. βερετῆρας ἡξίστηται, τὰς
 ὕβρεις καὶ τὰς ἀπειρίας, αἰς οἱ δουλεύουσιν τῆ πόλει φέρειν ἀναρχίαν.
 ATQUE ille } At ille, duo. Atqui ille, Paullus pater. SEQVI
 vilitatem } ord. prap. vndecim mei, & Tertij. OPVS non
 esse: } Non opus esse, decem mei, & Tertij. CLASSEM La-
 cedæmoniorum, } vide Plutarchum in Themistocle, & Aristide,
 & Valerium lib. VI cap. 5. GYTHEVM, } Polybius, Ptole-
 mæus, Strabo, Plutarchus, & Demosthenes in oratione de corona.
 Livijs lib xxxiv. Gytheum opidum omnium maritima-
 rum rerum Lacedæmonijs receptaculum dicit. AUDI-
 VISSES, } Audiuit, nouem, & Tertij. Vnus, Audiret. PI-
 RATA S IMMUNES, } vide Plutarchum in vita Pompeij, Florum
 lib. 3. cap. 6, Epitome Liuii. x c i x. Velleium lib. II. Oros. lib.
 VI. cap. 4. Eutrop. lib. VI. cap. 4. de vir. ill. cap. VI. Cic. pro lege
 Manilia, Plin. lib. VII. cap. 25. & 26. & lib. XXXVII. cap. 2. Valerium
 lib. IX. cap. 16. QVOD esse vile putes, } sic duo, & Tertij.
 Duodecim, Quod vile esse putes. Hoc enim ipsum vile pu-
 tare, quod turpe sit, calamitosum est. } felicitas enim, & calamitas
 maxima ex parte in animis, & moribus sita est. τῶς ἀλλοθῆς
 ἰουδαϊσμοῦ, ait Plutarchus, αἰ ἡδυσίαν διαδέσσει τὸ πλεῖστον ἐστ.

CICE-

CICERO.

SED *incidunt* (*ut supra dixi*) *sæpe caussa*, *cum*
repugnare utilitas honestati videatur: ut animad-
uertendum sit, repugnet ne planè, an possit cum hone-
state coniungi. eius generis hæc sunt questiones: si, e-
xempli gratia, vir bonus ab Alexandria profectus
Rhodum magnum frumenti numerum aduexerit in
Rhodiæ opia, & fame summaq. annonæ caritate: si
idem sciat complures mercatores ab Alexandria
soluisse, nauésq. in cursu frumento onustas petentes
Rhodum viderit: dicturus ne sit id Rhodijs, an silentio
suum quàm plurimum venditurus sapientem, & bonum
virum fingimus: de eius deliberatione, & consul-
tatione querimus: qui celaturus Rhodios non sit. In
huiusmodi caussis aliud Diogeni Babylonio videri so-
let, magno, & graui Stoico: aliud Antipatro, discipu-
lo eius, homini acutissimo: Antipatro, omnia patefaci-
enda, ut ne quid omnino, quod venditor norit, emptor
ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus iure ciuili con-
stitutum sit, dicere vitia oportere, cetera sine insidijs
agere: & quoniam vendat, velle quàm optimè vende-
re. aduexi, exposui: vendo meum non pluris, quàm ce-
teri: fortasse etiam minoris, cum maior est copia: cui
fit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte.
Quid agis? tute, cum hominibus consulere debeas, &
seruire humana societati: eaq. lege natus sis, ut ea ha-
beas principia natura, quibus parere, & qua semper
sequi debeas: ut utilitas tua, communis utilitas sit: vicif-
sim, & aequè communis utilitas, tua sit: celabis homines,
quid ijs adsit commoditatis, & copia? Respondebit Dio-
genes fortasse sic. Aliud celare, aliud est tacere. ne-
que ego nunc te celo, si tibi non dico que natura

deorum sit, quis sit finis bonorum: quæ tibi plus prodes-
sent cognita, quam tritici vilitas: sed non, quidquid
tibi audire utile est, id mihi dicere necesse est. Immo
verò, inquit ille: necesse est: siquidem inter homines na-
tura meministi coniunctam societatem. Memini, in-
quit ille: sed num ista societas talis est, ut nihil suum
cuiusque sit? quod si ita est, nec vendendum quidem
quidquam est, sed donandum. Vides, in hac tota di-
sceptatione nõ illud dici: quamvis hoc turpe sit, tamẽ,
quoniam expedit, faciam: sed ita expedire, ut turpe
non sit: ex altera autem parte, ea re, quia turpe sit,
non esse faciendum. Vendat ades vir bonus propter a-
liqua vitia, quæ ipse norit, ceteri ignorent: pestilentes
sunt, & habentur salubres: ignoretur, in omnibus cu-
bilibus apparere serpentes: malè materiata, ruinosæ:
sed hoc præter dominum nemo sciat: quero, si hoc em-
ptoribus venditor non dixerit, adẽsque vendiderit
pluris multò, quam se venditurum putarit: num id
iuste, an improbè, fecerit? ille verò, inquit Antipa-
ter, improbè facit. quid enim est aliud, Erranti viam
non monstrare, quod Athenis exsecrationibus publi-
cis sancitum est, si hoc non est, emptorem pati ruere,
& per errorem in maximam fraudem incurrere? plus
etiam est, quam viam non monstrare, nam est scien-
tem in errorem alterum inducere. Diogenes contra:
Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem est?
ille, quod non placebat, proscripsit: tu, quod placebat,
emisti.

EXPLANATIO.

EXEMPLI gratia, } sic duodecim, & Tertij. Duo, Causa.
Libenter autem vitur exemplis, quin rem illustrent, vbi
ratio paulò videretur obscurior. AB Alexandria profectus
Rhodum }

Rhodum, } hunc locum, recitat Nonius, omiffa particula Ab,
& voce Profectus: cum quo faciunt tres mei, & Tertij liber, &
Iulij Galli quoque. Alexandria profectus Rhodum, tres. AB
Alexandria soluisse, } Ab, non est in vndecim, & Tertij, & in
vno Iulij Galli. Soluere, est, solutus anchoris navigationi se
committre: cui opponitur Appellere. QUAM PLURIM-
MVM venditurus, } Quam plurimo, tredecim, & Tertij. DIO-
GENI Balyonio } Licet igitur interdum à præceptoribus dis-
sentire, modò id modè fieri. Diogenes præceptor fuit An-
tipatri, Antipater Panætij, Panætius Posidonij: lib. i. de Diu.
IVRE ciuili } quod non ita latè patet, vt ius gentium, id est
naturæ. QUID agis? } Quid ais? quattuor, & Tertij. In vno
neque, Agis: neque, Ais. TVTE, } Tu tres, & Tertij. Tum,
duo. VT ea habeas, } Et, pro VT, vndecim, & Tertij. ET quæ
semper sequi debeas, } Et consequi debeas: } vnus. Et quæ sequi
debeas, decem, & Tertij. VICISSIM, & aequæ communis vtili-
tas } Vicissimq, communis vtilitas, vnus, & Tertij. Vicissim
& communis vtilitas, vnus. Vicissimq, & communis vtilitas,
tres. QUID ijs adfit & commoditatis, } Et, non est in decem, &
Tertij. Vtilitatis, vnus. QVIS sit finis bonorum, } Qui, duo, &
tertij. Quid, vnus. ID mihi dicere? Idem, vnus. SI QUIDEM
inter homines natura meministi coniunctam societatem, } Siquidem
meministi esse inter homines natura cõiunctam societatem
decem, & Tertij. MEMINI, inquit ille, } Inquit, nouem, &
tertij. VT nihil suum cuiusque sit, } Cuique, decem. VT nihil
cuiusquam sit, Fuluius Vrfinus ait esse in suo vetere libro.
NEC vendendum quidem } Ne, duodecim mei. totum hoc
deest in tertij libro. Ex altera autem parte, } hæc erat Anti-
patri opinio. PESTILENTES sint, } sic Diocletianus, &
Maximianus lib. ix. C. de ædificatio, Pestibilem fundum
dicunt, pro eo, qui letiferam herbã habet. IN omnib. cubilib. }
Cubiculis, decem, & Tertij. Hoc emptoribus } Hæc, duo, &
Tertij. NUM id iuste, an improbè fecerit? } Num id iniuste,
aut improbè fecerit? nouem & Tertij. IMPROBE facit, } ab-
sunt hæc à decem meis, & tertij. Ille improbè verò, inquit
Antipater, vnus. ERRANTI viam non monstrare, } ex quo
versus Ennij lib. i.

Vt homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus vt ipsi luceat, cum illi accenderit.

SANCITVM est, } Sanctum est, quattuor, & tertij. Constitutum est, vnius. Factum est, vnius, in cōdōsē.

CICERO.

QUOD si, qui proscribunt villam bonam, ut ipsi afferunt, benè que adificatam: non existimantur fefelisse, etiamsi illa nec bona est, nec adificata ratione: multominus, qui domum non laudant. ubi enim iudicium emptoris est, ibi fraus venditoris qua potest esse: sin autem dictum non omne præstandum est, quod dictum non est, id præstandum putas? quid vero est stultius, quam venditorem, eius rei, quam vendat, vitia narrare? quid autem tam absurdum, quam, si domini iussu ita præco prædicet, domum pestilentem vendi? Sic ergo, in quibusdam causis dubijs, ex altera parte defenditur honestus: ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non modo honestum facere sit, sed etiam, non facere, turpe. hæc est illa, quæ videtur vitium fieri cum honestis sepe, dissensio. Quæ dydicanda sunt: non enim, ut quereremus, exposuimus: sed, ut explicaremus. Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec hic adium venditor celare emptores debuisse. neque enim id est celare, quidquid retideas: sed cum, quod tu scias, id ignorare, emolumentum tui causa, velis eos, quorum inter sit id scire. hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis, quis non videt? certe non aperti, non simplicis est, non ingenui, non iusti, non viri boni, versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. hæc rot, & alia plura, nonne inutile est, vitiorum subire nomina? Quod si vituperandi sunt, qui reticuerunt: quid de ys existimandum est, qui orationis vanita-

tem adhibuerunt? C. Canius, eques B. homo nec infacetus, & satis literatus, cum se Syracusis, otiaudi causa, non negotiandi, ut ipse dicere solebat, contulisset, dictitabat, se hortulos aliquos velle emere, quo invitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset, quod cum percubisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, venales quidem se hortos non habere, sed licere uti Canto, si vellet, ut suis: & simul ad cenam invitavit in posterum diem. cum ille promisisset, tum Pythius, ut argentarius, qui esset apud omnes ordines gratiosus piscatores ad se convocavit, & ab ys petiit, ut ante suos hortulos postera die piscarentur: dixitque, quid eos facere vellet, ad cenam tempore venit Canius. oppipare paratim erat conuiuium, Cymbarum ante oculos multitudo pro se quisque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythij pisces abiciebantur. tum Canius, Quæso, inquit, Quid est, o Pythi, tantum ne piscium? tantum ne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit: hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: hic aquatio, hac villa isti carere non possunt, incensus Canius cupiditate, contedit à Pythio, ut venderet, grauate ille primo: quid multa? impetrat: emit homo cupidus, & locuples, tati, quanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit: negotium conficit. inuitat Canius postera die familiares suos: venit ipse mature scalmum nullum videt: querit ex proximo vicino, num ferie quadam piscatorum essent, quod eos nullos videret, nulla, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent: itaque heri mirabar, quid accidisset. stomachari Canius: sed quid faceret? nondum enim Aquillius, collega, & familiaris, meus, protulerat de dolo malo formulas, in quibus ipsi,

cum ex eo quæreretur, quid esset dolus malus: respon-
debat, cum esset aliud simulatum, aliud actum. hoc
quidem sanè luculenter, ut ab homine perito definitio-
di. ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud si-
mulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. nullum igitur
eorum factum potest utile esse, cum sit tot vitii
inquinatum.

EXPLANATIO.

UT quæreremus, } ut quæstionem in medio non explica-
tam relinqueremus. NON igitur &c. } solum hone-
stum, ut Stoici, Cicero sequitur. sentit igitur cum Antipatro.
NON simplicis est, } id est, non legitur in undecim meis, &
Tertij. OBSCURI, } qui suam voluntatem non facile osten-
deret. ORATIONIS vanitatem adhibuerunt? } falsum dixe-
runt. C. CANIVS, } permultæ familiæ Romanæ nomen à
bestiis sumpserunt. ut Canij, Ouij, Galli, Porcij, Asinij. De
hoc Canio II. de Orat. & ad Att. HOMO nec infacetus, } Ho-
mo, abest ab omnibus meis, & Tertij. Nec infacetus, & satis
litteratus, } sic Fam. lib. x. ep. i. Nec minor, & gaudeo. DI-
CTITABAT } Dictabat, duodecim mei, & Tertij. Ticebat,
vnus. VELLE emere, } ord. præp. undecim mei, & Tertij.
INTERPELLATOR FABER } Interpellationibus, duo mei.
ARGENTARIAM faceret } ἀργυροποιὸν ἐργάζεσθαι. SYRA-
CVSIS, dixit, } Dixit, non est in decem meis, & Tertij. In vi-
no est, Inquit, post verbum Quidem. Et simul ad cenam inui-
tauit in posterum diem. } Et simul ad cenam hominem in hor-
tos inuitauit in posterum diem, omnes mei, & Tertij. Ut
argentarius, qui esset &c. } Qui esset ut arg. quinque, & Tertij.
Qui ut esset arg. vnus. AB ijs peritit, } commentum simile
de Egestatis Siciliæ populis, Athenienses ad bellum Syracu-
sanum hortantibus, narrat Thucydides lib. vi. argentum e-
nim non solum, sed à finitimis populis commutato acceptum,
ostentauerunt. POSTERA die } Postero die, vnus, Postridie,
duo, & Tertij. TEMPORE venit } Tempori, Tertij liber.
probo. OPIPARE paratum erat conuiuium, } Apparatum, duo-
decim mei, & Tertij. Opipare à Pythio adparatum erat conu-
Tertij liber. CYMBARVM } Cymbæ dictæ à velocitate. Κύμβα
Hesichio,

Hesichio, ἐπιπτε. Vide & Sudam. ANTE oculos } sic libri
veteres. D. Ambrosius, Hortulos, videtur legisse. PRO se quis-
que, } id est, pro virili. Liu. II. Cum hoites adessent, pro se quis-
que in urbem ex agris demigravit. Virg. Pro se quisque viri.
GRAVATE ille primo, } Grauari, duo. EMIT instructos, } qui-
bus nihil, quod vsui, & ornamento sit, deesset. NOMINA sa-
cit, } id est, Nomina in libris apparere facit. POSTERA die }
Postridie, quattuor, & Tertij. Postriduum, vnus. SCALMVM }
Vide Pollucem lib. I. ca. 9. AQUILLIVS, } de Aquillio, in To-
picis, & Plin. lib. 17. cap. 1. COLLEGA, } in prætura, quod in-
dicat oratio pro Cluentio, sic & in Topicis eum appellauit, &
lib. III. de nat. de. SANE luculenter, } Luculenter, tredecim
mei, & Tertij. Luculentem, vnus. MALITIOSI sunt, } Sunt,
non est, in sex, & Tertij. TOT vitij } perfidia, improbitate,
malitia.

CICERO.

QVOB si Aquilliana definitio vera est: ex omni
vita simulatio, dissimulatioq. tollenda est. ita nec,
ut emat melius, nec, ut vendat, quisquam simulabit,
aut dissimulabit vir bonus. atque iste dolus malus
etiam legibus erat vindicatus: ut tutela x i i. tab. &
circumscriptio adolescentium lege Latoria, & sine
lege, iudicij, in quibus, Ex fide bona, additur. reliquo-
rum autem iudiciorum hæc verba maxime excellent,
in arbitrio rei uxoria, Melius, æquius: in fiducia,
Ut inter bonos bene agier, quid ergo? aut in eo,
quod melius, æquius, potest vlla pars inesse fraudis: aut,
cum dicitur, Ut inter bonos bene agier, quidquam agi
dolosè, aut malitiosè, potest? dolus autem malus simu-
latione, & dissimulatione, ut ait Aquilius, continetur,
tollendum est igitur in rebus contrahendis omne men-
dacium. non licitatore venditor, nec, qui contra se
liccatur, emptor apponet: vterque, si ad eloquendum

venerit, non plus, quam semel, eloquetur. *Q.* quidem Scauola, P. filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idq. venditor ita fecisset, dixit, se pluris aestimare, addidit centum millia. nemo est, qui hoc viri boni fuisse neget: sapientis negant: ut, si minoris, quam potuisset, vendidisset. Hac igitur est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant: ex quo Ennius: Nequidquam sapere sapientem, qui sibiipso prodesse nequiret. verè id quidem: si, quid esset Prodesse, mihi cum Ennio conueniret. Hecatonem quidem Rhodium, discipulum Panatij, video in ijs libris, quos de Officijs scripsit *Q.* Tuberoni, dicere, sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris: neque enim solum nobis diuites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeq. reip. singulorum enim facultates, & copia, diuitie sunt ciuitatis. huic Scauola factum, de quo paullo ante dixi, placere nullo modo potest. etenim omnino se negat facturum compendij sui causa, quod non liceat. huic nec laus magna tribuenda est, nec gratia. Sed, siue & simulatio, & dissimulatio dolus malus est, per pauca res sunt, in quibus dolus iste malus non versetur: siue vir bonus est is, qui prodest, quibus potest, nocet nemini: rectè iustum virum bonum non facile reperiemus. Numquam igitur est vitale peccare: quia semper est turpe: & quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est vitale.

EXPLA.

EXPLANATIO.

VT vendat, quisquam simulabit, } Quidquam, vndecim, & Tertij. Quidquid, vnus. Quicumque, vnus. **ATQVE** iste dolus malus } Atqui, legendum puto. Cur autem ita legam, facile patet. **TUTELA** } Seruius tutelam ait esse vim, atque potestatem in capite libero constitutam, ad tuendum eum, qui per artem sua sponte se defendere nequit, iure ciuili datam, ac permissam. **CIRCUMSCRIPTIO adolescentium.** } Si quis adolescentes decepisset, atque in fraudem illexisset, Terentius ait. **LEGE Latoria,** } de qua Suctonius lib. iv. Prætorum, apud Prisc. in verbo, Stipula, & Cicero lib. iii. de nat. de. **SINE lege iudicij,** } Lex punit, iudicium damnat. **VT inter bonos bene agier,** } ad Trebatium, Fam. lib. vii. ep. i. Vbi porro erit illa formula fiducæ? **VT inter bonos bene agier oportet.** **DOLose, aut malitiosè potest?** } Malitiosè, aut dolosè potest, tres. Malitiosè, aut dolo potest, vnus. **IN rebus contrahendis** } Ex, pro In, vndecim, & Tertij. **CONTRA se liceatur,** } Se, abest ab vno. **CONTRA asse liceatur,** legit Muretus: exemplisq. confirmat, Variarum Lect. lib. xiv. cap. 3. **EMPTOR opponet,** } Apponet, octo, & Tertij. **INDICARETUR,** } id est, aestimaretur. Malè Nonius interpretatur, promitteret, addiceretur. **SAPIENTIS negant,** } qualis Carneades. Lactant. lib. de Iustitia, cap. 17. & 18. **ALIOS bonos, alios sapientes** } cum reuera distincti non possint. omnes enim sapientes boni sunt. **QVI sibi ipse prodesse nequiret.** } Qui ipse sibi prod. nequiret, octo. Ipse, quattuor. Ipse, nõ est in vno. Non quiret, duo. Citatur & Fam. lib. vii. ep. 6. **Sumptum ab Euripidis Medea:**

Μισὸ σφίσι, ἕστι οὐχ' αὐτῷ σφίσι.

SINGULORVM, enim facultates, & copie, diuitie sunt ciuitatis. } sic IŒocrates ad Nicodem: Ἀποτι τὰ ἴδι ἀκούωντων πλὴν πόλιν, οὐκεία ἴδι καλῶς βασιλευόντων ἐστὶ. **NEGAT** } Scauola. **ET ENIM omnino se negat f.** } Etenim omnino tantum se negat f. vndecim, & Tertij. Etenim omnino negat tantum se f. vnus Etenim tantum omnino se negat f. vnus. **HVIC** } Hecatonis: qui discedet à lege naturæ, ius ciuile tantum seruat, idque satis esse putat: cum Scauola legem etiam naturæ, quæ multo patet latius, quàm ius ciuile, seruandam in emendo censuerit. **TRIBUENDA est nec gratia.** } Tribuenda, nec gratia est,

undecim, & Tertij. SIVE & simulatio, § Et, abest à tribus. In quibus dolus iste malus non versetur. § In quibus non dolus malus iste versetur, duodecim, & Tertij. RECTE iustum virum bonum non facile reperimus. § Istum, duo veteres libri. & ita ante multos annos emendandum putavit Pater in annotationibus in margine adscriptis. Reperimus, septem, & Tertij.

CICERO.

AC de iure quidem pradiorum sancitum est apud nos iure civili, ut in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota essent venditori. nam, cum ex duodecim tabulis satis esset cautum, ea præstari, quæ essent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus esset, duplicem pœnam subiret: à iurisconsultis etiam reticentia pœna est constituta. quidquid enim inest pradio vitij, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. ut, cum in arce augurium augures acturi essent, iussissentque T. Claudium Centimalum, qui edes in Cœlio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auspiciis: Claudius proscript, insulam vendidit: emit P. Casurnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem denuntiatum est. itaque Calpurnius, cum demolitus esset, cognovissetque, Claudium edes postea proscriptis, quam esset ab auguribus demoliri iussus, arbitrũ illũ adegit: Quidquid sibi dare facere oporteret ex fidẽ bonã. M. Cato sententiam dixit, huius nostri Catonis pater. ut enim ceteri ex patribus, sic hic, qui illud lumen progenit, ex filio est nominandus. is igitur index ita pronunciauit: cum in venundando rem eam scisset, & non pronunciauisset, emptore damnnum præstare oportere. igitur ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emptori

emptori vitium, quod nosset venditor. quod si recte indicauit, non recte frumentarius ille, non recte adiu pestilentium venditor tacuit. Sed huiusmodi reticentia iure civili omnes comprehendi non possunt: quæ autem possunt, diligenter tenentur. M. Narius Grati-dianus, propinquus noster, C. Sergio Orata vendiderat edes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. hæc Sergio seruebant: sed hoc in mancipio Marcius non dixerat. adducta res in iudicium est. Orata Crassus, Grati-dianum defendebat Antonius. ius Crassus urgebat, quod vitij venditor non dixisset, sciens id oportere præstari: aquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas edes vendidisset, nihil fuisse necesse dici: nec eum esse deceptum; qui id, quod emerat, quo iure esset, teneret. quorsum hæc? ut illud intelligas, non placuisse maioribus nostris astutos. sed aliter leges philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere possunt: philosophi, quatenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur hoc postulat; ne quid insidiosè, ne quid simulate, ne quid fallaciter. Suntne igitur insidia, tendere plagas, etiam si excitaturus non sis, nec agiturus? ipsa enim fera, nullo insequente, sæpe incidunt. sic, tu cum edes proscribas, tabulam tanquam plagam ponas, domum propter vitia vendas, in eam aliquis incurrat imprudens: hoc quamquam video propter deprauationem consuetudinis neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure civili: nature tamen lege sancitum est. societas enim est, (quod et si sæpe dictum est, dicendum tamen est sapius) latissimè quidem quæ pateat, hominum inter homines: interior, eorum, qui eiusdem gentis sunt propior, eorum, qui eiusdem ciuitatis. itaque maiores

aliud ius gentium, aliud ius civile esse voluerunt. quod enim civile, non idem continuo gentium: quod autem gentium, idem civile esse debet. sed nos, veri iuris, germanæq; iustitia solidam, & expressam effigiem nullam tenemus: umbra, & imaginibus utimur: easque ipsas utinã sequeremur. feruntur enim ex optimis naturæ principijs, & veritatis exemplis. nam, quanti verba illa? Vti ne propter te, fidem tuam captus, fraudatusve sim, quàm illa aurea? Vt inter bonos bene agere oportet, & sine fraudatione. Sed, qui sint Boni, & quid sit Bene agere, magna questio est. Quintus quidem Scaevola, pont. max. summam vim esse dicebat in omnibus ijs arbitrijs, in quibus adderetur, Ex fide bona: Fideiq; bona nomen existimabat manare latissimè, idq; versari in tutelis, societatibus, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis: quibus vitæ societas continetur: in his, magni esse iudicis, statuere, præsertim cum in plerisque essent iudicia contraria, quid quemque cuique præstare oporteret. Quocirca astutia tollenda sunt, eaque malitia, qua vult quidem videri se esse prudentiam: sed abest ab ea, distatq; plurimum. prudentia est enim locata in delectu bonorum, & malorum: malitia, si omnia, quæ turpia sunt, mala sunt, mala bonis anteponit.

EXPLANATIO.

SANCITVM est apud nos iure civili, } Digestorum lib. XXI. & lib. XLIII. Sanctum, vnus, & Tertij. **VITIA** etiam dicerentur. } Etiam, non est in quatuor, & Tertij. **SATIS** esset cautum, } Cautum, non est in nouem, & Tertij. **QVAE** essent lingua nuncupata: } lib. I. de Oratore: Totum illud, Vti lingua nuncupasset, non in XII. tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis,

anteponis, sed in magistri, canmine scriptum videretur. **DVPLI** penam } sic duo, & Tertij, rectè. Male alij, Duplicem penam, vel, Duplici. **RETICENTIAE** pena } actio redhibitoria dicitur Dig. de adilicio edicto. **QVID QVID** enim inest prædio vitij, } Quidquid enim est in prædio vitij, nouem, & Tertij. Est enim in pr. vnus. In prædio est, vnus. Est, non legitur in duobus. Vide autem de Vitij, & Morbi differentia Agellium lib. IV. cap. 2. **IN** arce } vide Festum in verbo, **Acani**, & in, **Auguraculum**. **T. CLAVDIVM** **Cemim**. } duo non habent prænomen. **Titium**, vnus. **Ti. vnus**. Vide Val. Max. lib. IIX. cap. de priuatis iudicijs. **DEMOLIRI** eas, quarum alt. } Ea, quorunt, vnus, & Tertij. **OFFICERET** auspicijs: } ne rite fierent. sic locutus & Val. Max. in eadem historia. **Cic. de Diu. Contemplationi** caeli officere. Et de Orat. I. Quod cuiunque particulæ caeli officeretur. **Obstruere** luminibus, pro domo, & apud Iuriscônultos. **INSVLAM** vendidit. } Festus: Insulæ dictæ proprie, quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis: **Circuituq;** publico, aut priuato cinguntur: à similitudine videlicet earum terrarum, quæ fluminibus, ac mari eminent, suntq; in salo positæ. **P. CALPURNIVS** **Lanarius**. } vereor in terdum, ne parum notæ gentis nomen occasione dederit mendo. **Calurnium** enim **Lanarium** in antiquo lapide nominari obseruau. ex eo fecit aliquis, **Calurnius**: & ita scriptum in duodecim meis, & impressum in quamplurimis: vnde alius, **Calphurnius**, vt in vno meo: alius, **Calpurnius**, in quo modo vno, & tertij: vt error ex errore, nascitur. **Diuus** quidem **Hieronimus** in Epistolis ter mentionem facit cuiusdam **Calurnij**, non **Calpurnij**, **Lanarij**. Sed hanc totam controuersiam dirimit, vt mihi quidem videtur, antiquus lapis, in radice **Capitolij**, in pariete priuatæ domus, ita inscriptus:

C. CALPURNIVS
C. L. ANTIOCHVS
LANARIVS
VETVRIA. C. L
DEVTERA
MONVMENTVM
FECIT. SIBI. ET. SVEIS
IN. FR. P. XV. IN. A. P. XX

QUAM esset &c. } Quam eas esset, Fulvius Ursinus legit, & antiquo libro. ARBITRUM illum adegit: Quidquid sibi dare, facere oporteret ex fide bona. } Sensus hic alius esse non potest, quam, iudicis arbitrio rem committere, Claudium coegit: ad arbitrium Claudium adduxit. At Valerius Max. lib. iix. cap. 2. ita factum hoc exponit, non ut à Cafurnio Claudius ad arbitrium adductus esse, sed ut arbitrium Cafurnius vna cum Claudio ad rem cognoscendam adduxisse videatur. eius verba sunt hæc: Cafurnius demoliri domum coactus, M. Porcium, inelyti Catonis patrem, arbitrum cum Claudio adduxit, ut formulam daret: Quidquid sibi dare facere oporteret ex fide bona. Cato, ut est doctus, de industria Claudium edictum sacerdotum suppressisse, continuo illum Cafurnio damnauit. Idem paullo post similiter locutus est. De qua re, inquit, C. Aquillius, vir magnæ auctoritatis, & scientia iuris ciuili excelens, iudex adductus, prudentia, & religione sua mulierem repulit. Valerio igitur auctore, non is, qui litem intendit, aduersarium adigit ad arbitrum, id est, cogit ad arbitrum venire: sed arbiter ad formulam dandam, id est, ad iudicandum ex visitata actionis formula, ab utroque ad ducitur. quod mihi quidem pæne persuadetur, nam Valerius eam rem ita narrat, ut, si quid in verbis à Cicerone discrepat, sententiam magis aperire voluisse videatur. quare suspicor, illum, abundare, & inculcatum, ac receptum ab ijs esse, qui Arbitrum adegit, dictum existimarunt, pro, ad arbitrum ire coegit. (nam in vno meo est, Ad arbitrum illum adegit) Nec verò me, ut ita credam, vnus Valerij mouet auctoritas. exemplum hoc simile in Topicis notauit: Quem admodum, si in vrbe de finibus controuersa est, quia fines magis agrorum videntur esse, quam vrbs, finibus regendis adigere arbitrum non possis: sic, si aqua pluuia in vrbe nocet, quonia restota magis agrorum est, aqua pluuia regenda adigere non possis arbitrum. Hic cerè, qui ad arbitrum adigatur, nullius mentio est. arbiter igitur ipse adigitur, id est, ut interpretatur Valerius, adducitur. Eadem ratio mihi suspensionem affert de mendo in oratione pro Comædo. nam, ubi est, Cur non arbitrium pro socio, adegeris Q. Roscium, quæro: rectius fore arbitror: Cur non arbitrum pro socio adegeris, quæro: id est, cur non arbitrum ad iudicandum ex formula pro socio adduxeris. nam illud, Q. Roscium, additum fortasse ex eadem incertia, qua, illum, inculcatum hic esse dixi.

Atque

Atque hæc tamen ita sentio, nihil ut affirmare audeam, nisi aliquam libri veteres opem afferant. interim excicare aliorum ingenia, quibus ego dissentientibus à me non irascar, veritatem ostendentibus etiam gratias agam, non inutile fuit. Quid quid sibi: sententia pendet è superioribus. ideo enim Cafurnius arbitrum adegit, ut statueret, quidquid sibi Claudium dare, facere oporteret ex fide bona. quæ sunt antiquæ verba formulæ de dolo malo. Et, Dare facere, pro, De ea re facere, quod erat in omnibus vulgatis libris, rectè ab hominibus ingenio, doctrinaq. præstantibus repositum est. nam, qui sibi promitti volebat, ita stipulabatur. Promittis ne, quidquid te dare, facere, oportet? Respondebatur, Promitto. Existit in Digestis exemplum similia. Lib. v. tit. 2. L. Titia. 13. ff. de inoff. test. ex Sczuola lib. 3. Responsorum: Ea omnia, quæ supra dari, fieri iussi, ea dari, fieri volo. Et postea: Ea uti dentur, fiant. Lib. xix. tit. 1. L. Idem Iulianus, 13. ff. de actionibus empti, & venditi, ex Vlpiano lib. 32. ad Edictum: Id emptorem dare, facere, præstareque oportere. Lib. xxxi. de Legat. & fideicom. 2. tit. 1. L. Si scripsi. 46. ex Proculo lib. v. Epistolarum: Si scripsisset, qui legabat, Quidquid mihi L. Titium dare, facere oportet, Sempronio lego: nec adiecisset, Præsens, in diem veni: non dubitarem, quin ea pecunia comprehensa non esset, cuius dies moriente eo, qui testamentum fecisset, nondum venisset. Lib. xxxiv. tit. 3. L. Cum ita, 19. ex Modestino lib. ix. Regularum: Cum ita testemur, Heres meus damna esto liberare illum, quod is negotia mea gessit: & siquid eum mihi dare, facere oportet, ab eo non exigere. & c. Lib. xli. v. tit. 7. L. Actio, 25. ff. de oblig. & act. ex Vlpiano libro singulari Regularum: In persona actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, & semper aduersus eundem locum habet. Lib. xli. v. tit. 1. L. Cum stip. 125. de verb. obl. ex Paulo lib. ix. Questionum: Cum stipulamur, Quidquid te dare, facere oportet, nihil aliud, in stipulationem deducitur, quam, quod præsentis die debetur. Ibidem supra, l. Scire, 29. ex Vlpiano l. xli. vi. ad Sabinum: Constat, siquidem ita stipulatus sum, Quod ex causa conditionis dare, facere oportet? stipulationem valere. Et paullo post, l. Qui sic, 47. ex Vlpiano lib. 2. ad Sabinum: Qui sic stipulatur, Quod te mihi illis Kalendis dare oportet, id dare spondes? & c. Ibidem, l. Si à col. 89. ex Paulo lib. ix. ad Plautium: Si à colono, cui fundum in quinquennium locauerat,

post tres annos ita stipulatus fuero: Quidquid te dare, facere oportet? Lib. x. v. tit. 4. L. Et vno, 18. ff. de Acceptil. ex Florentino lib. 9. Institutionum: Quidquid te mihi ex quacumque causa dare, facere oportet, oportebit, praesens, in diem ve. &c. Lib. L. tit. 16. L. Saepé ita, 53. ff. de verb. sign. ex Paulo lib. 59. ad Edictum: Quod eum dare, facere oportet. Inst. lib. 4. tit. 3. Appellamus in personam actiones, per quas ei dare, aut facere oportere intendit aduersarium. Haec igitur, à Cicero recitata, verba sunt Casurnij, cum Claudio apud arbitrum stipulantis: & additum est, Ex fide bona, quasi Claudius in adibus vendendis non ex fide bona secum egisset, vitio, quod sciuisset, occultato. *HVIUS nostri Catonis pater.* } qui se Vitae sua manu occiderat, ne seruientem patriam adspiceret. Agellius lib. 15, cap. 19. *IN vendumando* } In vendumdo, Tertij. In vendendo, nouem. *PRONVNCIAVISSET,* } Pronunciasset, vndecim. *DIIVDICAUIT,* } Iudicauit, tredecim. & Tertij. *M. MARIUS Gratidianus,* } Asconius, Valerius. Plut. in Sulla, Cic. III. de Leg. *PROPINQVVS noster,* } Ciceronis enim auius Gratidiani sororem matrimonio coniunctam habuit. de Leg. III. *C. SERGIO orata* } Plin. lib. 9. cap. 54. Valer. lib. 9. cap. 1. Macrob. lib. 3. cap. 15. *IN mancipio* } adium dominio transferendo, cedendoque. *CRASSVS, Antonius.* } omniū concessu principes in eloquentia. vide in lib. de claris orat. *IVS* } *τὸ ἀνεξέβοδον.* *ÆQUITATEM* } *τὸ ἐμενέει.* *QVORSVM hæc?* } Quorsus, quinque, & Tertij. *QVATENVS manu tenere possunt:* } sic omnes libri veteres. In Bruto: Cùm indicia mortis se comperisse, & manu tenere diceret. *Sic tu, cùm edes proferbas,* } Cū, non est in tribus, & Tertij. *Sic tu si ædes proferduo.* Tu, non est in quattuor. *NATVRAE lege* } cuius illud est, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. *QVOD enim civile,* &c. ius gentiū patet latius, quàm ius civile. *Quod enim civile:* Enim, non est in decem & Tertij: *NATVRAE principis,* } Principiis, abest à duodecim meis, & Tertij. *BENE agier, magna questio est.* } sic imprimendum curauit Pater antè me natum. vt mirer, quosdam de hoc loco à se nuper emendato somnigare. Contra tamen omnes mei veteres, & Tertij. *MALA bonis anteponit.* } sic quattuor mei. Decem, & Tertij, Mala bonis ponit antè.

CICE-

CICERO.

NEc verò in prædiis solùm ius civile, ductum à natura, malitiam, fraudemq. vindicat: sed & in mancipiorum venditione venditorum fraus omnis excluditur. qui enim scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, præstat edicto adilium. heredum alia causa est. Ex quo intelligitur, quoniam iuris natura fons sit, hoc secundum naturam esse, neminem id agere, vt ex alterius prædetur inscitia. nec vlla perniciēs vitæ maior inueniri potest, quam in malitia simulatio intelligentiæ. ex quo illa innumerabilia nascuntur: vt utilia cum honestis pugnare videantur. quotus enim quisque reperietur, qui, impunitate, & ignoratione omnium proposita. abstinere possit iniuria? periclitemur, si placeat, in ijs quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat. neque enim de sicariis, veneficis, testamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco differendum est: qui non verbis sunt, & disputatione philosophorum, sed vinculis, & carcere, fatigandi: sed hæc consideremus, quæ faciunt ijs, qui habentur boni. *L. Minucij Basili,* locupletis hominis, falsum testamentum quidam è Cræcia Romam attulerunt, quod quò facilius obtinerent, scripserunt heredes secum *M. Crassum,* & *Q. Hortensium,* homines eiusdem ciuitatis potentissimos. qui, cùm illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscij culpa. alieni facinoris munusculum non repudiauērunt. quid ergo? satim hoc est, vt non deliquisse videantur? mihi quidem non videtur. quamquam alterum amauit vitum, alterum non odit mortuum. sed, cùm *Basilius M. Satrium,* sororis filium, nomen suum ferre voluisset, eumq. fecisset heredem: hunc dico, patronum agri *Piceni,* &

Sabini: (ô turpem notam temporum illorum) non erat equum, principes ciuitatis rem habere, ad Satrium nihil, præter nomen, peruenire. etenim, si is, qui non defendit iniuriam, neque propulsat a suis, cum potest, iniuste facit, ut in primo libro disserui: qualis habendus est is, qui non modo non repellit, sed etiam adiuuat iniuriam? mihi quidem etiam vera hereditates non honeste videntur, si sint malitiosus blanditius officiorum, non veritate, sed simulatione, quaesita. At qui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri solet: falsò: nam eadem utilitatis, que honestatis, est regula. qui hoc non prauiderit, ab hac nulla fraus aberit, nullum facinus. sic enim cogitans: est istud quidem honestum, verum hoc expedit: res, à natura copulatas, audebit errore diuellere: qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. itaque, si vir bonus habeat hanc vim, ut si digitis concreperit, possit in locupletium testamenta nomen eius irrepere, hac vi non utatur, ne si exploratum quidem habeat, id omnino neminem umquam suspicaturum. at si daret hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui reuera non esset heres: in foro, mihi crede, saltaret. homo autem iustus, & is, quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat, detrahet. hoc qui admiratur, is se, quis sit vir bonus, nescire fateatur.

EXPLANATIO.

IN mancipiorum venditione } an sana, fugitiua, fugacia. De
 Imitate, } Fam. lib. 12. ep. 10. DE fuga, } Lactantius lib. 5.
 cap. 17. SECUNDVM naturam &c. } hinc, Quod tibi fieri
 non vis, alteri ne feceris, Naturæ lex. IN malitia simulatio in-
 telligen-

telligentia. } infra: Prudentiam vult imitari malitia. ILLA
 innumerabilia } Ista, vndecim, & Tertij. PECCARI } sic de-
 cem mei, & Tertij. probò. SED vinculis, & carcere fatigandi: }
 sic Nonius ex industria, non, Castigandi: & explanat, Cohi-
 bendi, comprimendi. sic etiam sex mei, & Tertij. L. MINV-
 CII Basili, } sic lego cum Valerio Max. lib. 9. cap. 4. & cum
 optimo Tertij libro. & cognomen, Basili, malo, quam, Basilij:
 quod videretur esse nomen gentis. Basillus, obseruauit in anti-
 quis lapidibus.

Roma, in hortulis Cæsiæ.

I V N O N I

R E G I N A E

P A E Z O N

A Q V I L I A E S

B A S I L L A E S

In Parione, in ædibus Francisci Lischa.

I O V I . O P T V M O

M A X I M O . D O L I C H E N

P A E Z O N . A Q V I L I A E S

B A S I L L A E S . A C T O R

C V M . P A E Z V S A F I L I A . S V A

D . D

Ve hic fortasse, Basillus, etiam legi possit, mutatione I in L,
 HOMINES eiusdem ciuitatis potentissimos. } rectè sic legitur in
 octo meis. nam, Eiusdem ætatis, ad rem minus pertinet. tuè-
 di enim falsi testamenti consilium adiuuabatur summa po-
 tentia duorum hominum eiusdem ciuitatis: quod spectarunt
 heredes falsi. eadem verò ætas quid afferebat ad spem obti-
 nendi testamenti? Libentius legerem, nisi veteres omnes ad-
 uertantur libri, pro, Eiusdem ciuitatis potentissimos, Ciui-
 tatis nostræ potentissimos: ut legitur in Valerio Max. lib. 9.
 cap. 4. Ætatis, tamè legitur in quinque & Tertij. Potentissimos:
 Craffum diuitis, Hortensium eloquentia. ALTERVM ama-
 ni viuum, } Hortensium æmulum, cuius mortem deplorat in
 libri proemio, qui inscribitur Brutus, ALTERVM non odi
 mortuum } M. Craffum, quem viuum oderat, & in Paradoxis
 infectatur. SATIRIUM, } in librorum varietate, quorum
 septem Satirium, duo Satirum, quattuor. & Tertij Satrium ha-
 bent, familiam eam veriolem esse puto, quæ veterum lapi-
 dum testimonio confirmatur.

Rome in aedibus Hadriani Fusconij,
Episcopi Aquinatis. 1.

DIS. MANIBVS
N. S A T R I
AVGVSTALIS
S A T R I A
NYMPHE
VERNÆ. SVO
CARISSIMO
VIX. ANN. XXII
M. I. DIEBVS. IIII

Pontis Curui. 2.

P. SATRIVS. L. F
LOC. MON. DED
P. HILARO. TYRANIDI
LIBERT. ET. PERENNO
TERTIO. IN. F. P. XII. IN. AGRO. P.
XIIII

Sentini. 3.

L. SENTINATI
L. F. LEM. VERO
IIII. VIR. QVINQ
IVR. DIC
ORDO. ET. PLEPS. SENTI
H. A. I. R
SATRIA. AN. F. VERA
FIL. PISSIMO
L. D. D. D.

O turpem notam &c. } apparet igitur eos partem illius hereditatis accepisse. *NON erat æquum,* } sic omnes mei, & Tertij. Num, Fuluius, ex vetere suo. *PRINCIPES civitatis* } Civis, septem, & Tertij. & rectè. pro, Ciues: quod est in vno. Huius, vnus: Eius, alter: mendosè. *VERAE hereditates* } testamento legata: cum illa, proximè nominata, vera non fuerit. *PRAEVIDERIT,* } sic quinque. Prouiderit, octo. Peruiderit, Tertij. quod rectius puto. *Ab hoc nulla fraus aberit.* } recipiendè. pro, Ipse non aberit à nulla fraude. *EST istud quidem honestum,* } sic decem mei. Illud, vnus. Id, vnus. Istus, Tertij.

Tertij, Vnus non habet. *FRAVDVM,* } Fraudium, septem & Tertij. Sic Phil. III. Laudij. Sic & Ciuitatiū, Annæus Cornutus ad Italicum, de Virgilio lib. 10. Iamq. exemplo tuo etiā principes ciuitatum, & poëtæ incipient similia fingere. & in antiquo lapide.

Firmi, in Piceno.

L. VOLCATIO. Q. F.
VEL. PRIMO
PRAEF. COH. I. NORICOR
IN. PANN. PRAEF. RIPAE
DANVVI. ET. CIVITATIVM
DVAR. BOLOR. ET. AZALIOR
TRIB. MILIT. LEG. V
MACEDONICAE. IN
MOESIA. PRAEF. ALAE. I.
PANNONIOR. IN. AFRICA
II. VIRO. QVINQ.
FLAMINI. DIVORVM
OMNIVM. P. C
EX. TESTAMENTO. EIVS
POSITA
M. ACCIO. SENECA
... MANLIO. PLANTA
II. VIR. QVINQ

Si digitus concreperit, } vnde prouerbium, Ad digituli crepitum, id est, minimo momento. *LOCUPLETIVM* } sic septem, & Tertij. *IN foro saltaret.* } præ gaudio, utpote qui summum bonum non in honesto, sed in diuitiis, opibusq. poneret. Saltationem autem apud Romanos turpem fuisse, veterum scripta abunde testantur.

CICERO.

AT verò, si quis voluerit animi sui complicatam notione euoluere, iam seipse doceat, eum virum bonum esse, qui proficit, quibus possit: noceat nemini, nisi lacepsitus iniuria. qui ergo? hic non noceat, qui quodam quasi veneno perficiat, ut veros heredes moueat,

in eorum locum ipse succedat? Non ergo faciat, dixerit quis, quod utile sit, quòdque expediat? Immo intelligat, nihil nec expedire, nec utile esse, quod sit iniustum. hoc qui non didicerit, bonus esse nò poterit. Fimbriam consularem, audiveram de patre nostro puer, iudicem M. Lutario Pythia fuisse, equiti R. sane honesto, cum is sponsionem fecisset, Ni vir bonus esset: itaque ei dixisse Fimbriam, se illam rem numquam iudicaturum: ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudicasset: aut statuisse videretur virum bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates, nouerat, nullo modo videri potest quidquam esse utile, quod non honestum sit: itaque talis vir non modo facere, sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat predicare. hæc, nonne est turpe, dubitare philosophos, quæ ne rustici quidè dubitent: à quibus natum est id, quod iam tritum est vetustate prouerbiū. cum enim fidem alicuius, bonitatemque laudant, dignum esse dicunt quicum in tenebris mices, hoc quam habet vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam si id possis, nullo refellente, obtinere? Vides ne igitur, hoc prouerbio, neque Cygi illi posse veniam dari, neque huic, quem paulo ante fingebam digitorum percussione hereditates omnium posse cōuertere? ut enim, quod turpe est, id quamuis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest: sic, quod honestum non est, id utile ut sit, effici non potest, aduersante etiam, & repugnante natura. At enim, cum permagna præmia sunt, est causa peccandi. C. Marius, cum à spe consulatus longè abesset, & septimum annum post præturam iaceret,

ceret,

ceret, neque petiturus umquam consulatum videretur, Q. Metellum, cuius legatus erat, summum virum, & ciuem, cum ab eo, imperatore suo, Romam missus esset, apud populum R. criminatus est, bellum illud producere: si se consulem fecissent, breui tempore aut viuum, aut mortuum Iugurtham se in potestatem populi R. redacturum. itaque factus est ille quidem consul: sed à fide, iustitiâque discessit, qui optimum, & grauissimum ciuem, cuius legatus, & à quo missus esset, in inuidiam falso crimine adduxerit. Nec noster quidem Gratidianus officio boni viri functus est tum, cum prætor esset, collegiūmq. prætorium tribuni pleb. adhibuissent, ut res numeraria de communi sententia constitueretur. iactabatur enim temporibus illis numerus, sic, ut nemo posset scire, quid haberet. conscripserunt communiter edictum cum pœna, atque iudicio, constitueruntque, ut omnes simul in Rostra post meridiem descenderent. & ceteri quidem alii: Marius à subsellis in Rostra reſta: idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. & ea res, si quærīs, ei magno honori fuit: omnibus vicis status facta sunt: ad eas tus, & cerei. quid multa? nemo umquam multitudini fuit carior. Hæc sunt, quæ conturbent in liberatione nonnumquam, cum id, in quo violatur æquitas, non habetur ita magnum: illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario præripere collegis, & tribunis pl. popularem gratiã, non ita turpe: consulem ob eam rem fieri, quod sibi tunc proposuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula est, quam cupio tibi esse notissimã: aut illud, quod utile videtur, turpe ne sit: aut, si turpe est, ne videatur esse utile. Quid igitur? possumus ne aut illum Marium virum

bonum iudicare, aut hunc? explica, atque excute intelligentiam tuam, ut videas, quæ sit in ea species, forma, & notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum, mentiri, emolumenti sui causa, criminari, præripere, fallere? nihil profecto minus.

EXPLANATIO.

COMPLICATAM notionem euoluere, } eleganter dictum: pro, secum ipse diligenter cogitare, & ex ingenio promere quod latet. sic infra: Explica, atque excute intelligentiam tuam. NON ergo faciat, } Igitur, vndecim, & Tertij. QVODQ. expedit: } Quæ, non est in septem meis, & Tertij. FIMBRIAM } Licinium Fimbriam Valerius lib. 7. cap. 2. nominat. M. LVTATIO Pythia } Pinthiæ, septem mei, & Tertij, quo modo etiam alii edidere. ALIQVEM esse, } ordine præposito, quinque, & Tertij. FIMBRIA etiam, non modo Socrates, } idest, vir in rep. gerenda versatus, non modo philosophus. NE rustici quidem } bonitas etiam apud rusticos laudem habet. TRITVM est } Contritum, decem mei, & Tertij. QVICVM in tenebris mices } Lulus genus, Micatio, digitis repente remotis. Cicero de Diuin. Quid est enim fors? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod tesseras. Et II. de Fin. Vide & Varronem. Exitat & Turcii Aproniani edictum, quod dignum visum est, ut adscriberem.

Roma, ad DD. Apostolos.

Ex auctoritate

Turci . Aproniani . V . C.
Præfecti . vrbis.

Ratio . docuit . vtilitate . sua
dente . consuetudine . mi
candi . summotæ . sub . exagio
potius . pecora . vendere . quam
digitis . concludentibus . trade
re . vt . adpenso . peccore . capite

pedibus

pedibus . & . seuo . lactante . & subgulari . Ianio . ceuentibus reliqua . caro . cum . pelle . & . interaneis . proficiat . venditori sub . conspectu . publico . fide . ponderis . comprobata . vt . quantum caro . occisi . pecoris . adpendat & . emptor . norit . & . venditor commodis . omnibus . & . præda damnata . quam . tribunus . officium . cancellarius . & . scriba de . pecuariis . capere . consueverant . Quæ . forma . interdicti & . dispositionis . sub . gladii . periculo . perpetuo . custodienda . mandatur .

NATVRA, } quæ omnia viuendi præcepta nobis tradit. SEPTIMUM annum } cum consulatu biennio tantum prætura legibus distaret. VIRVM, } virtute. CIVEM, } dignitate. CVM ab eo, imperatore suo, } etsi constat, C. Marij Q. Metellum imperatorem esse, cum hic sit proconsul, ille legatus: tamen mihi suspecta non sunt hæc verba, ut superuacanea, sed valde videntur ad sententiam pertinere: cum augeatur aduersus Marium inuidia, qui ab imperatore suo cõfecti propè belli gloriam ad se transfulerit. Nam, si legas, Ab eo, ut imperatore suo, quod iis placet, qui alioqui duo illa verba, tamquam glossæ, tollenda existimant, fringere quodammodo, & vim suam perdere sententia videbitur. Nostrâ lectionem comprobant omnes mei veteres libri, & tertij. BELLVM illud producere: } Ducere, vndecim mei, & Tertij. Illum, & Nec noster quidem Gratidianus } Ne, vnus, & Tertij. Noster: aius enim Ciceronis vxorem duxerat sororem Gratidiæ, cuius filius fuerat Gratidianus. lib. 3. de Leg. Vide Plin. lib. 33. cap. 9. & lib. 34. cap. 6. ADHIBISSENT, } Aliissent, Fuluius Ursinus ex vetere libro, contra omnes mei, & Tertij. CONSTITVERETVR. } qui scilicet nummi probi, qui adulterini, quantique quique essent. IACTABATUR } prætiuum monetæ neq. aureæ, neq. argenteæ consistebat. DESCENDERENT. } placet, q. est in vno vetere Tertij libro, Elscederet. Sic & Sallustius, Iugurtha: Pars equos escedere

ire obuam hostibus. Ita enim legit Fronto, eum locum recitans. **ET ea res,** } **T**ē, Et, non est in vno. Vt, vnus, **OMNIBVS vicissitue facte sunt.** } in sex meis, & Tertij nō leguntur, Facta sunt. **ET cerei.** } **T**ē, Et, non est in Tertij libro. **QVAE conturbant homines** } Conturbent, vndecim, & Tertij. **τ**ō Homines, non est in iisdem. **NON habetur ita magnum:** } **τ**ō Habetur, abest à decem, & Tertij, & sanē glossēma est. quod apparet ex alijis libris. in quorum vno, Non ita magnum sit: in altero Non ita magnum est: in tertio, Non est ita magnum. **ILLVM Marium** } qui criminatus est **Q.** Metellū, spe consulatus adipiscendi. **EXPLICA,** atque exerce intelligentiam tuam, } sic supra: Si quis voluerit animi sui complicatam notionem euoluere. **SPECTES,** } Specie, quidam legunt, & explanant, In ea intelligentia. cum iis facit vnus ex meis libris veteribus. magis placet impressa lectio.

CICERO.

Est ergo vlla res tanti, aut commodum vllum tam expetendum, ut viri boni & splēdorem, & nomen amittas? quid est, quod afferre tantum utilitas ista, que dicitur, possit, quantū auferre, si boni viri nomē eripuerit, fiderē, iustitiāmq. detraxerit? quid enim interest, vtrum ex homine se cōuertat quis in belluam, an in hominis figura immanitatē gerat bellua? Quid, qui omnia reſta, & honesta negligunt, dūmodo potentiam consequantur: nōne id faciunt, quod is, qui etiam socerum habere voluit eum, cuius ipse audacia potēs esset? vtile enim videbatur plurimū posse alterius inuidia: id quā iniustum in patriā, quā inutile, quā turpe esset, non videbat. ipse autem socer in ore semper *Gracos versus Euripidis de Phoenissis habebat: quos dicā, ut potero: inconditē fortasse, sed tamen, ut res possit intelligi:*

“ Nam, si violandum est ius, regnandi gratia
“ Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

capi-

capitalis Eteocles, vel potius Euripides, qui id vnum solum, quod omnium sceleratissimum fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? ecce tibi, qui rex populi R. dominūsq. omnium gentiū esse concupierit, idq. perfecit hanc cupiditatem si quis honestam esse dicit, amens est: probat enim legum, & libertatis interitum, earūmq. oppressiōnem tetram, & detestabilem, gloriosam putat, qui autem fateatur, honestum non esse, in ea ciuitate, qua libera fuit, quāq. esse debeat, regnare: sed ei, qui id facere possit, esse vtile: qua hunc oburgatione, aut quo potius conuicio à tanto errore coner auellere? potest enim, dij immortales, cuiquam esse vtile foedisimum, & teterrimum parricidium patrie, quāuis, eo qui se obstrinxerit, ab oppressis ciuibus Patrens nominetur? honestate igitur dirigēda vtilitas est, & quidem sic, ut haec duo verba inter se discrepare, sed tamen vnum sonare, videantur.

EXPLANATIO.

Si boni viri nomen eripuerit, } Viri boni, quinquē. **FIDEM,** iustitiāmq. detraxerit, } hinc Iuuenalis:

Exemplo quodcumque malo committitur, ipse
Displicet auctori. Prima est haec vltio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur: improba quamuis
Gratia fallacis praetoris vicerit vnam,

IN homine figura, } **τ**ō, In, abest à quattuor, & Tertij, **ID faciunt,** } Idem, tres, & Tertij. Idem efficiunt, vnus. **QVI etiam socerum habere voluit eum,** } Pompeium carpit, qui, vt, augeter potentia sua, Caesaris filiā duxit vxorē. **V T I L E enim videbatur** } Ei, pro, Enim, octo, & Tertij. Vtile enim ei vid. vnus. **I P S E autem socer** } Suetonius in Iulio. **QVA M inuile,** } absunt haec à duobus, & Tertij. In quibus **τ**ō, Et, additur, Quā inustum in patriā, & quā turpe. Octo, Quā ini. in p. & q. inuile, & q. t.

EVRIPIDIS } abest ab vndecim, & Tertij. NAM, si &c. } so-
 nari iabici. ALIIS rebus } Aliis in rebus, vnus incus, & Iulii
 Galli. VNUS, Aliis am rebus. Id vnū solum, } sic in oratione pro
 Sextio. Duo, Qui id solum vnum. Qui id vnum, quod, tres, &
 Tertii. VNUS, Qui id solum dominium, quod. VNUS, Qui vel
 Cæsaris id solum vitium, quod. EXCEPERIT. } Excepit,
 tres. Excepit: in pietate colenda. CONCUPIERIT, } Con-
 cupierit, septem, & Tertii. Concupierit, vnus. Si quis honestam
 esse dicit, } Si honestam quis esse d. nouem, & Tertii. rā, Esse,
 abest ab vno. AVELLERE? } sic liber Tertii. quattuor, Auer-
 tere. nouem, Euellere. FOEDISSIMUM, & laterrimum } an-
 tea quoque in hoc libro vtrumque coniunxit. Eo qui se obstrin-
 xerit, } Qui se eo obstrinxerit, decem, & Tertii. Qui se obstr.
 eo, vnus. Qui eo se obstr. vnus. PARENS } Cæsar. DVO ver-
 ba } DVO verbo, Tertii liber. rectè INTER se discrepare, vnum
 sonare videantur. } sic Tertii liber, & quinque mei. Inter se
 discrepare, quæ vnum son. vid. duo. Inter se discrepare, v-
 num tamen son. vid. duo. SONARE } significare, vide meta-
 phoram elegantem in Discrepare, & Sonare. vt, Discrepare,
 & Concinere, de nat. de. lib. i.

CICERO.

NVnc ab eo ad vulgi opinionem. Quæ maior vi-
 litas, quam regnâdi, esse possit? nihil contra inu-
 tilius ei, qui id iniuste consecutus sit, inuenio. cum ad
 veritatem cæpi reuocare rationem. possunt enim cui-
 quâ esse vtilis angores, solitudines, diurni & noctur-
 ni metus, vita insidiarum periculorumq. plenissima?
 Multi iniqui, atq. infideles regno. pauci boni sunt, in-
 quit Attius: at cui regno? quod à Tantalos, & Pelope
 proditum iure obtinebatur nam, quanto plures ei regi
 putas, qui cum exercitu populū R. populū ipsum Roma-
 num oppressisset, ciuitatēq. non modo liberam; sed
 etiam gentibus imperantem seruire sibi coegisset? hūc
 in quas conscientie labes in animo cæses habuisse? qua
 vulne-

vulnera? cuius autē vita ipsi potest vtilis esse, cum eius
 vita ea condicio sit, vt, qui illa eripuerit, in maxima
 gratia futurus sit, & gloria? Quod si hæc vtilia nō sunt,
 quæ maximè vidētur, quia plena sunt dedecoris, ac tur-
 pitudinis: satis persuasum esse debet, nihil esse vtile,
 quod non honestū sit. quāquam id quidem eum sæpe a-
 liās, tū Pyrrhi bello à Fabricio cōsule iterū, & à se-
 natu nostro iudicatū est. cum enim rex Pyrrhus populo
 R. bellū vltro intulisset: cumq. de imperio certamē esset
 cum rege generoso, ac potēt: perfuga ab eo venit in ca-
 stra Fabricij, eiq. est pollicitus: si præmium ei proposuis-
 set, se, vt clam venisset, sic clā in Pyrrhi castra reditu-
 rum, & eum veneno necaturū. hunc Fabricius reducē-
 dum curauit ad Pyrrhū: idq. eius factū à senatu lauda-
 rum est. atqui, si speciem vtilitatis, opinionēq. queri-
 mus: magnum illud bellū perfuga vnus, & grauē ad-
 uersariū imperij sustulisset: sed magnum dedecus, &
 flagitium, quicū laudis certamen fuisset, eum non vir-
 tute, sed scelere, superatū. Vtrum igitur vtilius vel Fa-
 bricio, qui talis in hac vrbe, qualis Aristides Athenis,
 fuit: vel senatui nostro, qui numquā vtilitatē à digni-
 tate seiunxit, armis cū hoste certare, an venenis? si glo-
 ria causa imperium expetendū est, scelus absit, in quo
 nō potest esse gloria. sin ipsæ opes expetuntur quoquo mo-
 do, non poterunt esse vtilis cū infamia. Non igitur vti-
 lis illa L. Philippi, Q. filij, sententia: Quas ciuitates L.
 Sulla, pecunia accepta, ex S. C. liberauisset, vt ea rur-
 sus vectigales essent, neq. ys pecuniam, quam pro liber-
 tate dederant, rederemus. est ei senatus assensus, turpe
 imperio, piratarum enim melior fides, quam senatus.
 At aucta vectigalia: vtile igitur.

NVNC ab eo ad vulgi opinionem. } Nuncl habes, vnus. Nunc adeo, vnus. Non habeo, vnus, & Tertij, probo. PAUCI boni sunt } Pauci sunt boni, duo. *A Tantal.* & *Pelope prodium* } legitima successione à patre ad filium quati per manus transmissum. REGI } Cæsari. QVI cum exercitu } Cum, non est in vllò vetere libro. & elegantius abest. CVIVS autem vita ipsi potest utilis esse: } sic omnes mei, duobus exceptis, in quorù vno, pro, Ipsi, Ipla: in altero, Sibi. Vrtinus, Cui autem vita potest utilis esse. IN maxima gratia futurus sit, & gloria: } Gratiam, & Gloriam tyrannicidæ consequuntur. Lib. II. eadem coniungit: Hæc genera officiorum qui persequuntur, magnâ ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam. Et Fam. lib. x. ep. 5. Gratia, gloriaq. caue, tempus amittas. Tres, & Tertij addunt, ad Et, IN maxima & gr. A C. Fabricio consule itarum, & à senatu nostro } Agellius lib. III. cap. 8. Fabricio: Lucino. PERFGA } medicus Pyrrhi, vt ab aliis traditum est. Agellius, Valerius Max. Eutropius, Plutarchus. Si premium ei proposuisset, } Sibi, duodecim, & Tertij. Promississet, vnus. A senatu laudatum est. } Laudatum à senatu est, septem, & Tertij. Est à senatu laudatu, vnus. A senatu laudatum, vnus. Laudatum à senatu, vnus. VTRVM igitur vtilius } Vsum igitur vtilius, duo. SENATVI nostro, qui numquam vtilitatem à dignitate seunxit, } at paullo infra: Est ei senatus assensus, turpe imperio. AN venenis } Aut venenis, vnus. Non venenis, duo. ESSE vtilis } ord. prep. duo, & Tertij. Ex s. c. } sic omnes libri veteres. LIBERAVISSET, } immunes esse declarasset. EST ei senatus assensus. } Ei senatus est assensus, duo. Et senatus est consensus, vnus.

CICERO.

QVOVS QVE audebunt dicere, quidquam vile, quod non honestum? potest autem vlli imperio, quod gloria debet fultum esse, & benevolentia sociorum, vile esse odium, & infamia? ego etiam cum Catone meo saepe disseni. nimis enim mihi videbatur profraçtè erarium, vectigaliq. defendere: omnia publicanis negare, multa focys: cum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, vt cum colonis nostris soleremus:

soleremus: eoque magis, quod illa ordinum coniunctio ad salutem reip. pertinebat. Malè etiam Curio, cum causam transpadanorum equam esse dicebat: semper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret, non esse equam, quia non esset utilis reip. quam, cum equâ esse diceret, non esse vtilem fateretur. Plenus est sextus liber de officijs Hecatonis talium questionum, sit ne boni viri, in maxima caritate annonæ familiam non alere, in vtramque partem disputat: sed tamen ad extremum utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Querit, si in mari iactura facienda sit, equi ne pretiosi potius iacturam faciat, an seruuli vilis. hic aliò res familiaris, aliò ducit humanitas. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquebit ne eam sapiens, si potuerit? negat: quia sit iniuriû. Quid dominus nauis? eripiet ne suum? minime: non plus, quâ si nauigantem in altum eicere de nauis velit, quia sua non sit. quoad enim peruenit sit eo, quò sumpta nauis est, no domini est nauis, sed nauigantium. Quid, si vna tabula sit, duo naufragi, hiq. sapientes: sibi ne vterque rapiat, an alter cedat alteri? cedat vero: sed ei, cuius magis intersit vel sua, vel reip. causa viuere. quid, si hæc paria in vtroque? nullum erit dertamen: sed, quasi in sorte, aut in micando victus, alteri cedet alter. Quid, si pater fana explet, cuniculos agat ad erarium, indicet ne id magistratibus filius? nefas id quidem est: quin etiam defendat patrem, si arguatur. non igitur patria præstat omnibus officijs: immo verò: sed ipsi patria conducit, pios habere ciues in parentes. Quid, si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, silebit ne filius? immo verò obsecrabit patrem, ne id faciat: si nihil proficiet, accusabit. mina-

bitur etiam: ad extremum, si ad perniciem patria res spectabit: patrie salutem anteponet salutis patris. Quærit etiam, si sapiens adulterinos nummos accipiet imprudens pro bonis, cum id rescierit, soluturus ne sit eos, si cui debeat, pro bonis. Diogenes ait, Antipater negat: cui potius assentior. Qui vinum fugiens vendat scies, debeat ne dicere: non necesse putat Diogenes, Antipater viri boni existimat. Hæc sunt quasi controuersa iura Stoicorum. In mancipio vendendo, dicenda ne vitia: non ea, quæ nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure civili: sed hæc, mendacem esse, alcatorem, furacem, ebriosum, alteri dicenda videntur, alteri non dicenda, si quis, aurum vendens, aurichalcum se putat vendere, indicet ne ei vir bonus, aurum illud esse, an emat denario, quod sit millenarium? Persficuum iam est, & quid mihi videatur, & que sit inter eos philosophos, quos nominavi, controuersia. Pacta, & promissa semper ne seruanda sint, quæ nec vi, nec dolo malo, ut prætores solent dicere facta sint? Si quis medicamentum cuiquam dederit ad aquam intercutem: pepigeritque, ne illo medicamento umquam postea uteretur: si eo medicamento sanus factus fuerit, & annis aliquot post incididerit in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, impetret, ut item eo liceat uti: quid faciendum sit, cum sit is inhumanus, qui non concedat uti, nec ei quidquam fiat iniuria? vita, & saluti consulendum est.

EXPLANATIO.

NIMIS enim mihi } non Enim, abest à nouem, & Tertij. In
Tertij, Nimis mihi præfr. videbatur. **ORDINVM**
coniunctio } equitum, & senatus, quorum dissensione fracta
sunt

sunt opes reip. **VINCAT** utilitas. } or. iv. in Catil. Meorum periculorū rationes utilitas reip. vincat. Plutarchus Melanopulum rhetorem, Callistrato, pecuniam largienti, cedentem, ad populum dixisse scribit: **O** *adp' avnp' ex' Spōs, vinctus de' rō' tīs' wō' l' e' s' cū' p' q' e' y'.* Vide lib. ii. de inuent. quo loco placere dicit Aristoteli utilitatem solam in genere deliberatio, tibi honestatem. **CVM** equam esse diceret, non esse vilem fatebatur. } quidam libri, Cūm vilem esse diceret, non esse equam fatebatur. **ANNONAE** } non tantum frumenti, sed quidquid ad victum attinet. **FAMILIAM** } mancipia. **IN** vitamque partem disputat: } cur & alenda, & deferenda videatur. **UTILITATE** putat officium dirigi. } ut potius fame pereant serui, & ancillæ, quam ipse aut insigni detrimento afficiatur, aut cum suis liberis fame periclitetur. **QVAM** humanitate. } ut familia cōseruetur propter naturam societatem rationis, & orationis, quæ seruis etiam cum dominis intercedit. **SERVILI** vilis. } qui non magni vendi possit. **NEGAT**: } cūm tamen præstet eum viuere, qui sit utilior reip. **DOMINVS** navis? } Nauticularium, & Magistrum navis vocant Iuriscōsuliti. **QVAM** si nauigantem } quod Arioni musico euenisse, testatur Herodotus. **QVIA** sua non sit. } Non, abest à decem meis, & Tertij. ne vter, ne rapiat, n alter cedat alteri? } miror, quibuidam doctis viri placere magis, Vter, quod tamen est in quinque meis, quàm, Vterque. diuersa enim significat. & Vter, pro, Vteruis, Latina lingua non recipit. nam illud pro Sextio, Horum vtro uti volueris, altero est carendum, vñtatam significationē habet. Neuter, septem & Tertij habent. Vnus, Neutrū. **QVAS** sorte, aut micando victus, } sic liber Tertij, & plerique alij. Duodecim tamen, aut dunicando. Malè. Quod colligitur & ex Nonio Marcello, qui hæc recitans in verbo Micare, ita legit. et si eo loco tamquam verba Ciceronis non agnoscantur: & Nonij emendator ex Attio in Crisippo hæc proferri putet, ex vestigiis scripturæ. si illo tamen. **ACCVSABIT** } reprehendet. non enim hoc loco est, Accusare ad iudices. **ADVERTERINOS**. } sic omnes mei, & Tertij. **ACCIPIET** } Accepit, vnus. Acceperit, vñdecim. & Tertij. **CVI** potius assentior. } cui etiā supra alselus est de Rhodio frumētario. **VINVM** fugiens } quod artem non fert: quod lēta incipit fieri. **HÆC** sunt quasi controuersa iura Stoicorum. } Hæc, nouē, & Tertij. **Cōtrouersie**, duodecim, & Tertij. **Controuersie**, & iura Stoicorū, decē, & Tertij.

Vel iura Stoicorum vnus. *Hæc* quæ sequuntur. *Non* *ed,* *quæ* *nisi* *dixeris,* } Non nisi ea, quæ nisi dixeris, octo mei. *ALTERI* *non* *dicenda,* } Alteri dicenda videntur, tredecim, & Tertij. *MILLENARIUM?* } Mille denariorum, vndecim, & Tertij. *SERVANDA* *sunt,* } Sunt septem. *VMQVAM* *postea* } in vno deest *vi* *Umquam,* in altero desunt duo verba, *Umquam* *postea.* *SANVS* *factus* *fuerit,* } Sit, septem. *Esset,* tres, & Tertij. *QVICVM* *pepigerat,* } Pepigerit, quinque. *Qui* *pepigerit,* vnus.

CICERO.

Quid, si quis sapiens rogatus sit ab eo, qui eum heredem faciat, cum ei testamento H-S millies relinquitur, ut, antequam hereditatem adeat, luce palam in foro saltet, idq. se facturum promiserit, quod aliter eum heredem scripturus ille non esset: faciat, quod promiserit, necne? promississe nollem: & id arbitrator fuisse grauitatis: sed quoniam promisit, si saltare in foro turpe ducet, honestius mentietur, si ex hereditate nihil ceperit: nisi forte eam pecuniam in reip. magnam aliquod tempus contulerit, ut, vel saltare eum, cum patriæ consulturus sit, turpe non sit. Ac ne illa quidem promissa seruanda sunt, quæ non sunt ipsi vtilia, quibus illa promiseris. Sol Phaetonti filio (ut redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit, quid quid optasset: optauit, ut in currum patris tolleretur: sublatus est: atque is, antè quam constitit, icu fulminis deflagrauit. quanto melius fuerat, in hoc promissum patris non esse seruatum? Quid, quod Theseus exegit promissum a Neptuno? cui cum tres optiones Neptunus dedisset, optauit interitum Hippolyti filij sui, cum is patri suspectus esset de nouerca: quo optauit impetrato, Theseus in maximis fuit ludibus. *Quid*

Aga.

Agamemnon? cum deuouisset Diana, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniam, qua nibilerat eo quidem anno natum pulchrius. promissum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promissa non facienda nonnunquam. Neque semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis apud te sana mentis deposuerit, repetat insanienis: reddere, peccatum sit: non reddere, officium. Quid, si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, reddes ne depositum? non, credo: facies enim contra remp. que debet esse carissima. Sic multa, quæ natura honesta videntur esse, temporibus fiunt non honesta. facere promissa, stare conuentis, reddere deposita, commutata utilitate, fiunt non honesta. Ac de iis quidem, quæ videntur esse utilitatis contra iustitiam simulatione prudentiæ satis, arbitrator, dictum. Sed, quoniam à quatuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, cum docebimus, ea quæ videntur esse vtilia, neque sunt, quam sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia, utiq. de iustitia, quæ semper est utilis, disputatum est.

EXPLANATIO.

H-S millies } milliones tres. *LUCE* *p. lam* *in* *foro* *sal-* *tet,* } Luce claro, videtur legisse Nonius. quod conicitur ex ipsius verbis, licet mendosis. nam, quæ Ciceronis citat, cum hæc esse deberent, non leguntur in eo, sed alia, quæ alicuius veteris poetæ sunt. *QVOD* *promiserit,* *nec* *ne?* } sic septem, & tertij. *Promisit,* vnus. *SE* *o,* *quoniam* *promisit,* } contra utilitatem. *AC* *ne* *ill.* *quidem* *promissa* *seruanda* *sunt,* } contra promissa. *IIS* *ipsis* *vitiis,* } sic omnes mei, & Tertij, vno excepto, in quo *vi*, *lis*, *deest.* *QVIBVS* *illi* *promiseris.* } *vi*, *Illis,*

deest in vno. SOL Phætoni filio } ex Clymene nymphe,
 Oceani, & Thetyos filia. Ouid. Metam. l. & ii. Hygin. cap. 134.
 Lucanus lib. ii. Fulgentius lib. i. & Lucianus in Astrologia.
 FACTVRVM se esse dixit, } immo iuravit per Stygiam aquâ.
 SVBLATVS est, atque is, antequam constitit, } sic tres, & Tertij.
 VNUS, Sublatus infans: atque is, antequam const. Octo, Subla-
 tus est, atque infans, antequam constitit. Quod si retinea-
 mus, Infans, dicendum, cum, ex scorpionis conspectu territû,
 habenas remisisse, vt equi sentirent se non verum aurigam
 habere. ICTV fulminis deflagrauit. } sic duodecim, & Tertij.
 Fulmine deflagrauit, vnus. ICTV fulminis à Ioue, recipibus mor-
 talium, tanto incendio laborantium, auditis. Deflagrauit: colla-
 psus in Padum. QUID quod Theseus exegit promissum à Neptu-
 nis? supra, lib. i. OPTIONES } Oportiones, vndecim, & Ter-
 tij. NOVERCA: } Phædra. QVO optato impetrato, } Optato, a-
 bebit à duobus mic. IPHIGENIAM, } fabula est apud Eurip-
 idem in tragedia, Iphigenia in Aulide. PROMISSVM
 potius non faciendum, } contra promissa. NEQVE semper deposita
 &c. } contra deposita. REDDENDA sunt. } Sunt, abest ab
 octo meis, & Tertij. SANAE mentis } Sana mente, duode-
 cim, & Tertij. TEMPORIBVSQ. } sunt non honesta. } honesta
 temporibus perturbantur, fiuntque non honesta. Non honesta:
 sic vndecim, & Tertij. vnus, In honesta. In eisdem versabimur, cum
 docebimus ea, que videntur &c. } Videantur, vndecim, & Tertij.
 Ac de prudentia quam vult imitari malitia, } supra: In malitia si-
 mulatio intelligentia.

CICERO.

RELIQVAE sunt due partes honestatis: qua-
 rum altera in animi excellentis magnitudine, &
 præstantia cernitur: altera in conformatione, & mo-
 deratione continentia, & temperata. Vtile videbatur
 Vlxi, (vt quidam poeta tragici prodiderunt: nam apud
 Homerû, optimû auctore, talis de Vluxe nulla suspicio
 est) sed insimulant eû tragediæ simulatione insanie,
 militiâ subterfugere voluisse. nõ honestum consiliû. At
 utile, (vt aliquis fortasse dixerit) regnare, & Ithaca

viuere otiosè cû parentibus, cum uxore, cû filio. Vllum
 tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cû tran-
 quillitate hac conferendum putas? ego verò istam con-
 temnendam, & abiiciendam: quoniam, que honesta nõ
 sit, ne utilem quidem esse arbitror. Quid enim audi-
 turum putas fuisse Vlxiem, si in illa simulatione perse-
 uerasset? qui, cum maximas res gesserit in bello, tamen
 hæc audiuit ab Aiace:

Cuius ipse princeps iurisurandi fuit,
 Quod omnes scitis, solus neglexit fides:
 Furere assimulauit: ne coiret, institit.
 Quod ni Palamedis perspicax prudentia
 Istius percepset malitiosam audaciam:
 Fide sacrata ius perpetuo falleret.

illi verò non modò cum hostibus, verum etiam cum flu-
 Etibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam desere-
 re consentientem Græciam, ad bellum barbaris infe-
 rendum. Sed dimittamus & fabulas, & externa: ad
 rem factam, nostramque veniamus. M. Atilius Regu-
 lus cum consul iterum in Africa ex insidijs captus
 esset, duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore autè
 patre Hanibalis Hamilcare, iuratus missus est ad se-
 natum, vt, nisi redditi essent Pœnis captiui nobiles qui-
 dam, rediret ipse Carthaginem. is, cum Romam ve-
 nisset, utilitatis speciem videbat: sed eam, vt res decla-
 rat, falsam iudicauit: que erat talis, manere in patria,
 esse domi sue cum uxore, cum liberis: quam calami-
 tatem acceperat in bello, communem fortuna bellica
 iudicantem, tenere consularis dignitatis gradum, quis
 hæc neget esse utilia? quem censes? magnitudo animi,
 & fortitudo negat, num locupletiores queris auctores?
 harum enim est virtutum proprium, nil extimescere,

omnia humana despiciere, nihil, quod homini accide-
re possit, intolerandum putare. itaque, quid fecit? in
senatum venit: madata exposuit: sententiam ne dice-
ret, recusavit: quam diu iureiurando hostium tene-
retur, non esse se senatorem. atque illud etiam: (ô stul-
tum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem
utilitati suae) reddi captiuos, negavit esse vile: illos
enim adolescentes, & bonos duces: se iam confectum
senectute. Cuius cum valuisset auctoritas, captiuos re-
tenti sunt, ipse Carthaginensem redijt, neque eum caritas
patria retinuit, nec suorum: neque verò tum ignora-
bat se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita sup-
plicia proficisci: sed insurandum conservandum pu-
tabat: itaque tum, cum vigilando necabatur, erat in
meliore causa, quam si domi senex, captiuus, periur-
us, & consularis, remansisset. At stulte, qui non modò
non censuerit captiuos remittendos, verum etiam dis-
suaserit. quomodo stultè, etiàmne si reip. conducebat?
potèstne, quod inutile reip. sit, id cuiquam vile esse?
peruertunt homines ea, quae sunt fundamenta natu-
rae, cum utilitatem ab honestate se iungunt. omnes enim
expetimus utilitatem, ad eamque rapimur: nec facere
aliter ullo modo possumus. nam, quis est, qui vilia fu-
giat? aut quis potius, qui ea non studiosissimè perse-
quatur? sed, quia nusquam possumus, nisi in laude,
decore, honestate, vtilia reperire: propterea illa prima,
& summa habemus, vtilitatis nomen non tam splen-
didum, quam necessarium ducimus.

EXPLA-

EXPLANATIO.

CONFORMATIONE, } *φιλανθρωπία*. Cuius contrarium
C illud apud Terentium, Homo perpaucorum hominum.
VTILE videbatur *ἤλιξι*, } aggreditur de fortitudine. QVI-
DAM poetae tragici prodiderunt: } quorum nullus extat. HOMER-
VUM, optimum auctorem, } fabularum, & artificij poetici, non
historiarum. Iurisconsulti omnium virtutum parentem appel-
lant. Dion tamè Chrysofostomus eius narrationem de Troiae
excidio confutat. PERICVLIS, & laboribus } Laboribus, &
periculis, decè. τὸ Periculis, & decet in Tertij libro. ISTAM }
tranquillitatem. AVDIT } Audiatur, septem, & tertij. rectè.
CVIV ipse & c. } senarij iambici, ex Pacunij Armorum iudi-
cio. NE COIRET, } cum reliquis Graecis, in concilio Gra-
corum: vbi actum de bello Troianis publicè inferendo. FIDE
sacrate } pro, Fidei sacrae: quod antiquè dictum qui igno-
rarunt, Fide, arbitrari dictum esse auferendi casu, Sacrata in
libris scripserunt. Vide Agellium, & exèpla apud Sallustium,
à me in Annotationibus collecta. Veteres tamè libri omnes,
aliter. VNUS, Fides sacrata. VNUS, Fid' sacratu. Decem, & Tertij,
Fide sacrata. CVM hostibus, } Homerus in Il. CVM fluctibus, }
Homerus in Od. SED dimittamus } sic septem mei. Omit-
tamus, quatuor, & Tertij. Obmittamus, vnus. FABVLAS, }
non enim hoc de Vluxe verum putabat, nec omnia de bello
Troiano pro certis habebantur. AD rem factam, nostramque
veniamus, } sic tres mei, & Tertij. Vrsiuus, Nostramque. Ad rem,
factamque veniamus, vnus. Ad rem factam veniamus, duo. Ad
rem, factamque nostram veniamus, quinque. Ad rem nostram,
factamque redeamus, vnus. XANTHIPPO Lacedaemonio, } vide
Polybium lib. I. FALSAM iudicavit: } quae deciperet: cum vtile
esse non posset, quod honestum non esset. DOMI suae } Do-
mii suae, vnus meus, & Tertij. In Phil. Domii suae. In Tusc.
Domii alienae. QVEM censet? } sic Tertij liber. Quae censet,
omnes alij. Ter. Andr. act. 5. sc. 2. Quid censet? MAGNITUDO
animi, } remp. otio priuato preferentis. NVM locupletiores
queris auctores? } sic supra, Testis locuples Pofidonius. In Bru-
to, Thucydidem locupletem auctorem dicit. Ad Q. Fr. Locu-
ples tabellarius, id est, cui litera rectè credi possint. Pro Flac-
co, Testis locuples. Linius lib. ix. de Samnitibus: Sponsores
nos sumus rei satis locupletes. An locupletiores, & c. alias.

Nam locuplet. malè, sed vnde tamen eliciatur vera lectio, octo, & Tertij. Non, tres. Nūm, quo modo imprefinus, vnus. Locupletiores auctores: quā animi magnitudinem, & fortitudinem. NIL extimescere. } magnificentius hæc dicuntur, quā verius. NON esse se senatorem. } Se, abest à quinque, & Tertij. ILLOS enim adolescentes, & bonos duces: } illos enim adolescentes esse & bonos duces, decem, & Tertij. NEQUE verò rum } sic decem mei, & Tertij. EXQUISITA supplicia } Agellius lib. VI, cap. 4. Vide & D. Aug. de Ciu. Dei. ERAT in meliore causa, } rectius fecit, meliorē causam habuit: felicior erat: siquidem ex honesto felicitas prouenit. Infra Q. Pompeium in eadem cum Mancino causa esse dicit, id est pari ignominia. PERIVRVS, & consularis } rō, Et, non est in vllō meo, nec in Tertij. In cuiquam civi vile esse? } Cui, abest à quinque meis, & Tertij. neque legitur in Nonio, in, Conducere. SED, quia nusquam possumus, & c. } utilitas vbi sit.

CICERO.

Quid est igitur, dixerit quis, in iureiurando? num iratum timemus Iouem? at hoc quidem commune est omnium philosophorum, nos eorum modo, qui, deum nihil habere ipsum negotij, dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam, qui, deum semper agere aliquid, & moliri, volunt, numquam nec irasci deum, nec nocere, quid autem iratus Iuppiter plus nocere potuisset, quam nocuit sibi ipse. Regulus? nulla igitur vis fuit religionis, qua tantam utilitatem prauerteret. An, ne turpiter faceret? primum minima de malis. num igitur tantum mali turpitudine ista habebit, quantum ille cruciatus? deinde illud etiam, apud Atrium:

„ Fregisti ne fidem? neque dedi, neque do infideli cui-
 „ quam:
 Quamquam ab impio rege dicitur, luculentè tamen dicitur. Addunt etiam: quemadmodum nos dicamus
 vider

videri quadam utilia, quæ non sint: sic se dicere, videri quadam honesta, quæ non sint: ut hoc ipsum videretur honestum, conseruandi iurisurandi causa, ad cruciatum reuertisse. sed sit non honestum, quia, quod per vim hostium esset actum, ratum esse non debuit. Addunt etiam, quidquid valde vile sit, id fieri honestum, etiam si antea non videretur.

EXPLANATIO.

IRATVM Iouem? sic & Iouem iratum dicit ep. 12. lib. VII. NON eorum modo, } Epicureos intelligit. vide Lactantiū Firm. libro de Ira Dei. ET nihil exhibere alteri: } rō, Et, abest à nouem meis, & Tertij. SED eorum etiam, } Stoicos, Peripateticos, Academicos intelligit. SIBI ipse Regulus? } sic nouem mei, & Tertij. PRAEVERTERET. } veteres omnes mei, & Tertij, Peruerteret. MINIMA de malis. } debemus eligere. HABEBIT, } Habeat, vnus. Habebat, vnus. fortasse non malè, APVD Atrium } in Atreo. Vide & Hyginum cap. 38. Sic apud Senecam in Thyeste, Thyestes, impia filiorum dape satur, Sceleris, inquit, est aliquis modus.

Ad quæ Atreus:

Sceleri modus debetur, vbi facias scelus, non vbi reponans.

QVAMQVAM ab impio rege } præstruit solutioni. QVEM ADMODVM } & hæc obiectio sapit testimonij naturam: quasi enim ex analogia petiuerunt eam aduersarij.

CICERO.

Hæc fere contra Regulum, sed prima videamus. Non fuit Iuppiter metuendus, ne iratus noceret: quia neque irasci solet, neque nocere. hæc quidem ratio non magis contra Regulum, quàm contra omne

iusurandum, valet. sed in iureiurando, non qui metus, sed quæ vis sit, debet intelligi. est enim iusurandum, affirmatio religiosa. quod autem affirmatè, quasi deo teste, promiseris, id tenendum est. iam enim non ad iram deorum, quæ nulla est, sed ad iustitiam, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius,

“ O fides alma, apta pinnis, & iusurandum Iouis. Qui igitur iusurandum violat, is fidem violat: quam in Capitolio vicinam Iouis Optimi Maximi, ut in Catonis oratione est, maiores nostri esse voluerunt. At enim ne iratus quidem Iupiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. certè, si nihil malum esset, nisi dolere. id autem non modo non summum malum, sed nec malum quidem esse, maxima auctoritate philosophi affirmant. quorum quidem testem non mediocrem, sed haud scio an grauissimum, Regulum nolite, quæso, vituperare, quem enim locupletiores quærimus, quam principem reip. qui, retinendi officij causa, cruciatum subierit voluntarium? Nam, quod aiunt minima de malis, id est ut turpiter potius, quam calamitose: an est ullum maius malum turpitudine? quæsi in deformitate corporis habeat aliquid offensionis, quæta illa deprauatio, & fæditas turpificati animi debet videri: itaque, neruosius qui ista disserunt, solum audent malum dicere id, quod turpe sit: qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. nam illud quidem:

Neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam: iccirco rectè a poeta dicitur, quia, cum tractaretur Atreus, persona seruendum fuit. sed, si hoc, sibi sumit, nullam esse fidem, quæ infideli data sit: videat, ne queratur latebra periurio. Est autem, etiam ius bellicum, fidesq.

fidesq. iuris iurandi sæpe cum hoste seruanda. quod enim ita iuratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id obseruandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum periurium est: ut, si prædonibus pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. nam pirata nõ est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum hoc non fides esse debet, nec iusurandum commune. non enim, falsum iurare, peierare est: sed, quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, more nostro, id nõ facere, periurium est. scite enim Euripides,

Iuravi lingua, mentem iniuram gero.

Regulus verò non debuit condiciones, pactionesq. bellicas, & hostiles perturbare periurio. cum iusto enim, & legitimo hoste res gerebatur: aduersus quem & totum ius fetiale, & multa sunt iura communia. quod ni ita esset, numquam claros viros senatus victos hostibus dedidisset.

EXPLANATIO.

QUIA neque irasci solet, } Qui, quinque, & tertij. Nec, sex. REGVLVM, } Reguli, vnus, & tertij. QVOD autem affirmatè, } Affirmatiuè, quatuor. Quod autem affirmaris, & quasi &c. legebat Vbalдинus. IRAM deorum, quæ nulla est, } ut philosophi omnes affirmant. O Fides alma, apta pinnis & iusurandum Iouis. } Apta pinnis, fateor me non intelligere quid sit. vnus antiquus liber, Apta primis: alius, Apta pennis: alius, Apta premis: alius, Acta pinnis: alius Iulij Galli, Acta præcinis: obscura omnia. Si coniecturas è longinquo peterè consuessem: id quod placere nonnullis video: legerem, A qua pendet iusurandum Iouis. Aut dicamus, descriptum esse ab Ennio simulacrum Fidei almæ, ut erat in templo Capitolino, per quæ iurare proximus Iupiter videbatur. Fidè non esse deam,

tradit D. Augustinus de Civ. Dei, lib. iv. cap. 4. *IN Capitolio* }
 Plin. lib. x xv. cap. 10. Plur. in Num. 3. Dionys. Halicarnassens
 lib. II. Liu. lib. I. Cic. de nat. de. II. In *Catonis oratione* } Censu-
 rium intelligit. *Certe, si nihil malum esset,* } iuxta Epicureos,
 quibus summum malum est dolor. *Nec malum quidem esse,* }
 sic omnes mei, & tertij. vnus. Ne. *PRINCIPEM reip.* } erat
 enim consularis. *NERVOSIVS* } vt Stoici. *REMISSIVS,* }
 vt Peripatetici. *NEQVE do fidem* } rō Fidem, non est
 in tribus, & Tertj. *PERSONAE* } decoro personae. Hoc
sibi sumunt, } sic vn. decim, & tertij. Hæc, vnus. *sibi sumunt:* hu-
 ius defensionem iurcipiunt. Cic. ad torquatum: Hoc mihi
 non sumo. Et ad Cæcinnam: Non sumo, vt, &c. *VIDEANT,*
ne queratur latebra periurio. } seruanda fides etiam infideli. *EST*
autem etiam ius bell. } Est autem ius etiam bell. quinque, & ter-
 tij. *Ivs bellicum,* } de quo lib. I. *SAEPE cum hoste seruanda.* }
 sic nouem, & tertij. Conferuanda, vnus. Cum honestate, vnus.
 mendosè. Sæpe honesti seru. alter, mendosè. *MENS deferen-*
tis conciperet, } rō, Deferentis, non est in vlllo meo vetere libro,
 nec in tertij. *Id obseruandum est* } Id seruandum est, duode-
 cim, & tertij. *NULLVM periurium est.* } Nullum est periur-
 rium. tertij liber. *VT, si prædonibus etc.* } cum enim humano
 generi semper infesti sint, ius humanum eos iurare non de-
 bet. *PERDVELLVM* } lib. I. *COMMVNIS hostis omnium.* }
 Isocrates ait milites mercenarios esse: communes inimi-
 cos omnium hominum. *CVM hoc non fides* } Nec, nouem, &
 tertij. *Es se debet nec ius iurandum* } Debet, nec ius iurandum
 esse, liber tertij. *FALSVM iurare,* } non ex animi sententia.
IVRAVERIS, } Iuraris, decem, & tertij. *VERBIS concipi-*
tur, } Verbis conceptis iurare, siue peccari, Varro de lin. Lat.
 apud Agell. lib. vii. cap. xj. Plautus A. lin. act. 3. Festus in, Præ-
 iuratione. *Quintil.* lib. v. cap. xj. Valerius lib. iv. cap. I. de A-
 fricano consule. *EVRIPIDES,* } in Hippolyto: Η γὰρ ἀσφα-
 λεία, ἢ δὲ ἀπὸν ἀνάμειλον. Citar & hunc verum Basiliius de
 ratione studiorum, cap. 9. Huc faciunt illa Cydippes ad Acon-
 tium, apud Ouidium in epist.

Quid tibi nunc prodest, iurandi forma iuris,

Linguaq. præsentem testificata deam?

Quæ iurat, mens est, nil coniurauimus illa,

Illæ fidem dictis addere sola potest.

Consilium

Consilium, prudensq. animi sententia iurat,
 Et nisi iudicij vincula nulla valent.

Ivs fetiale, } Dionytius lib. II. Plur. in Numa, & Camillo, &
 Probl. Liius lib. xxx. Agellius lib. xvi. cap. 2. *VINCITOS* }
 sic Liius: Progressi fetiales vbi ad portam venere, vctem
 detrahi pacis ipsorum iubent, manus post terga vinciri.

CICERO.

AT vero T. Veturius, & Sp. Postumius, cum ite-
 Arum consules essent, quia cum male pugnatum
 apud Caudium esset, legionibus nostris sub iugum
 missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt
 his: iniussu enim populi, senatusque fecerant. Eodemq.
 tempore T. Numicius, Q. Melius, qui tum tribuni
 plerant, quod eorum auctoritate pax erat facta, de-
 diti sunt, vt pax Samnitum repudiaretur, atque huius
 deditiois ipse Postumius, qui dedebatur, suaser, &
 auctor, fuit. Quod item multis annis post C. Mancius:
 qui, vt Numantinis, quibus scum sine senatus au-
 ctoritate fædus fecerat, dederetur, rogationem suastit
 eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex S. C. ferebāt:
 qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic, quam
 Q. Pompeius: quo, cum in eadem causa esset, deprecā-
 te, accepta lex non est. hic ea, qua videbatur, utilitas
 plus valuit, quam honestas: apud superiores utilitatis
 species falsa, ab honestatis auctoritate superata est. At
 non debuit ratū esse, quod erat actum per vim. Quasi
 vero forti viro vis possit adhiberi. Cur igitur ad sena-
 tum proficisceretur, cum præsertim de captiuis dissua-
 surus esset? Quod maximum in eo est, id reprehē-
 ditis. non enim suo iudicio stetit, sed suscepit causam,
 vt esset iudicium senatus: cui nisi ipse auctor fuisset, ca-
 ptiu: profecto Pacis redditi essent. ita incolumis in-

patria Regulus restitisset. quod quia patria non utilis putavit, iccirco honestum sibi & sentire illa, & pati credidit. Nam, quod aiunt, quod valde utile sit, id fieri honestum: immo verò, esse, non fieri, est enim nihil utile, quod idem non honestum: nec, quia utile, honestum est: sed, quia, honestum, utile. quare ex multis mirabilibus exemplis haud facile quis dixerit hoc exemplo aut laudabilibus, aut praestantius. Sed ex tota hac laude Reguli, unum illud est admiratione dignum, quod captivos retinendos censuerit. nam, quod rediit, nobis nunc mirabile videtur: illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque ista laus non est hominis, sed temporum. nullum enim vinculum ad adstringendam fidem, iureiurando maiores arctius esse voluerunt, id indicant leges in XII. tabulis, indicant sacra, indicant foedera, quibus etiam cum hoste deuiantur fides: indicant notationes, animaduersionesque censorum, qui nulla de re diligentius, quam de iureiurando, iudicabant. L. Manlio, A. filio, cum dictator fuisset, M. Pomponius tribunus pl. diem dixit, quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset. criminabatur etiam, quod Titum filium, qui Torquatus postea est appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. quod cum audiisset adole, cens filius, negotium exhiberi patri, accurrisse Romam, & cum prima luce Pomponij domum venisse dicitur. cui cum esset nunciatum: qui illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur, surrexit è lectulo, remotisque arbitris, ad se adolescentem iussit venire. at ille, ut ingressus est, confestim gladium distinxit, iuravitque se illum statim interfectorum, nisi iniurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum.

rum. iuravit, hoc terrore coactus, Pomponius: rem ad populum detulit: docuit, cur sibi à causa desistere necesse esset: Manlium missum fecit. tantum temporibus illis iniurandum valebat. Atque hic T. Manlius is est, qui, ad Anienem, Gallo, quem, ab eo provocatus, occiderat, torque detracto, cognomen inuenit: cuius tertio consulatu Latini ad Vesperim fusi, & fugati: magnus vir in primis: & qui perindulgens in patrem, idem acerbè seuerus in filium.

EXPLANATIO.

A PVD Caudium } Apuliae vicum. vide Liuium lib. ix.
 A SVB iugum missis, } inermes milites cum singulis vestimentis extra vallum exire iussi. INIUSSV enim populi, senatusque, fecerant. } Liuius, de hac eadem re: In iussu populi nego quidquam sanciri posse, quod populum teneat. T. I. Numicius, } Tertij liber, Tiberius Minucius, Q. Emilius. quo modo quinque alij, Minicius, vnus. T. I. Numicius, Q. Melius, } Liuius, L. Liuius, & Q. Melium tribunos nominat. TVM tribuni pl. erant, } cum actum est de Samnitu pace repudianda, non cum facta pax est, nam extra urbem nisi per vnum diem tribunis pl. non licebat. Liuius lib. ix. HVIVS dedicationis } de qua D. Aug. de Ciu. D. lib. iii. cap. 17. Valer. lib. v. cap. 1. Agellius lib. xvii. cap. vlt. Plut. Parall. cap. 6. Florus lib. i. cap. 16. Oros. lib. iii. cap. 15. Eutrop. lib. ii. cap. 2. & de vir. ill. MVLTI } annis post? } post cxxciii. Liu. Epit. l. v. Plut. in Mario, Florus lib. ii. cap. 18. de vir. ill. cap. 59. Eutrop. lib. iv. cap. 3. Oros. lib. v. cap. 5. August. lib. iii. cap. 21. Valerius lib. ii. cap. de Scipionis discipl. mil. & lib. i. cap. de Prodigijs. Vide & Iulium Obsequentem. Q. POMPEIVS: } qui paulò antè cum iisdem Numantinis æque infame foedus pepigit. Cic. de Fin. ii. Oros. lib. v. cap. 5. Epit. Liu. xlii. Eutrop. lib. iv. cap. 7. LEX } hanc supra Rogationem nominauit. Agellius tamen lib. x. cap. 20. distinguit Rogationem à Lege. HONESTVM sibi } Sibi honestum, Tertij. RETINENDOS censuerit. } Censuit, omnes mei & Tertij. INDICANT sacra, } Secreta, vnus. Sacrata, vnus. Sacratae, decem, & Tertij. NOTATIONES, } Notiones, decem. Notones, vnus. Et notiones, vnus.

Nactōes, vnus. Motiones, Tertij. *QVOD is paucos sibi dies ad dicituram gerendam addidisset.* } quod, occasione bene faciendi belli ductus, obtinendi legitimum imperij tempus euasisset. Valerius lib. 4. cap. de pietate filiorum in parentes. Legitimum autem dicitur tempus, sex menses: ex lege 12. Tabularum, apud Cic. de Leg. *QVI Torquatus postea est appellatus,* } Qui postea est Torquatus app. quattuor, & Tertij. Qui postea Torq. est app. quinque. Qui postea Torq. app. est, tres. *Torquatus:* hic postea filium suum interfici iussit, quod præter mandatum cū hoste conflixisset. Sall. Cat. Liu. lib. 8. Val. lib. 11. cap. 2. & Plut. in Parallelis. *RURI habitare iussisset.* } vide Valerium lib. 6. cap. 9. *ET prima luce* } Et cum prima luce, duodecim, & Tertij. Et eum prima luce, vnus. *QVI illum iratum* } sic Tertij liber. rectè. Reliqui, *Quod. duo,* Quia. *SVRREXIT è lectulo,* } at Liuius non ait eum surrexisse è lectulo, sed iacentem hæc dixisse. *REMOTISQ. arbutis* } è cubiculo abire iussit. Valerius. *GLADIVM distinxit,* } quem tectum attulerat. Valerius. *NI SI iusurandum sibi dedisset* } nisi in qua ipse concepisset verba iuraret. Liuius. 72, Sibi, abest à Tertij libro. *A causa desistere* } Tò, A, abest ab octo meis, & tertij. *MISVM fecit,* } itaque non tantum patri causæ dictione remissa est, sed etiam ipsi adolescenti ea res honori fuit. Liuius. *GALLO,* } Galli, Tertij liber. & ita recitat Nonius. *TORQUE detracto,* } sic legit Nonius. Ciceronem tamen, & Virgilium muliebri genere: Liuium virili Torquem dixisse, annotauit D. Hieronymus, quod antiqui libri, qui est apud me, testimonio comprobatur. habet enim claris litteris, Torque detracta. Vide Q. Claudium Quadrigarium, apud Agellium. De hoc Cic. de Fin. 1. Tusc. 4. Sall. Cat. Val. lib. 3. cap. de fort. Plut. parall. 26. de vir. ill. cap. 28. Flor. lib. 1. cap. 13. Orof. lib. 4. cap. 6. Eutropius lib. 11. cap. 1. & Virg. lib. 6. & Ouid. Fast. 1. *TERTIO consulatus* } cum P. Decio Mure. *LATINI* } errat Plutarchus, qui in Parrall. ait hoc bello Samnitico esse factum. *AD Vesperim* } Liuius: Pugnatum est hoc procul radicibus Vesuuij montis, qua via ad Vesperim ferebat. *EVSI, & fugati* } sic nouem, & Tertij. *QVI perindulgens in patrem, idem acerbe seuerus in filium.* } sic Tertij liber. & rectè. ita autem recitat hunc locum & Nonius duobus locis, in, Indulgere, & in Seuerum.

CICE-

CICERO.

*S*Ed, ut laudandus Regulus in conseruando iureiurando: sic decem illi, quos post Cannensem pugnam iuratos ad senatum misit Hannibal, in castra redituros ea, quorum erant potiti Præni, nisi de redimendis captiuis impetrauissent, si non redierunt, vituperandi. de quibus non omnes vno modo. nam Polybius, bonus auctor in primis, scribit, ex decem nobilissimis, qui tunc erant misit, nouem reuertisse, a senatu re non impetrata: vnum ex decem, qui paullo post, quam egressus erat è castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus. Rome remansisse. reditu enim in castra, liberatum se esse iureiurando, interpretabatur: non rectè: aus enim distringit, non dissoluit, periurium fuit igitur stulta calliditas, peruersè imitata prudentiam. itaque decreuit senatus. ut ille veterator, & callidus vincetus ad Hannibalem duceretur. Sed illud maximum, octo hominum millia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relictis in castris fuissent à Paulo, & Varrone consulibus. eos senatus non censuit redimendos, cum id parua pecunia fieri potuisset: ut esset insitum militibus nostris, aut vincere, aut emori. qua quidem re audita, fractum animum Hannibalis scribit idem, quod senatus, populūq. R. rebus afflicto, tā excelso animo fuisset. Sic honestatis comparatione ea, que videntur utilia, vincuntur. Atilius autem, qui Græcè scripsit historiam, plures ait fuisse, qui in castra reuertissent, eadem fraude, ut iureiurando liberarentur: eosque à censoribus omnibus ignominie notatos. Sit iam huius loci finis: perspicuum est enim, qua timido animo, humili,

demisso, fractōq. fiant, quale fuisset Reguli factum, si aut de captiuis, quod ipsi opus esse videret, non quod reip. censuisset, aut domi remanere voluisset, non esse vitia, quia sunt flagitiosa, fœda, & turpia. Restat quarta pars, quæ decore, moderatione, modestia, continentia, temperantia continetur. Potest igitur quidquam esse vitale, quod sit huic talium virtutum choro contrarium: atqui ab Aristippo Cyrenaici, atque Annicerij philosophi nominati, omne bonū involuptate posuerunt: virtutemque censuerunt ob eam rem esse laudandam, quod efficiens esset voluptatis. quibus obsoletis, floret Epicurus, eiusdem adiutor, auctorque sententia. cum is, viris equisque (vt dicitur) si honestatem tueri, ac retinere sententia est, decertandum est. nam, si non modo utilitas, sed vita omnis beata, corporis firma constitutione, eiusque constitutionis spe explorata, vt à Metrodoro scriptum est, continetur: certe hæc utilitas, & quidem summa (sic enim censet) cum honestate pugnabit. nam, vbi primū prudentia locus dabitur? an, vt, conquirat vndique suauitates? quā miser virtutis famulatus, seruientis voluptatibus? quod autem munus prudentia? an legere intelligenter voluptates? fac, nihil isto esse incundius: quid excogitari potest turpius?

EXPLANATIO.

Sic decemilli, } vide Agellium. BONVS auctor } maxime dignus, cui, aliquid narranti, fides habeatur. SCRIBIT, } Ait, tres. TVNC } Tum, decem, & Tertij. REVERTISSE, à senatu re non impetrata: } Reuertisse dicit, re à senatu non impetrata, vnus. Reuertisse, re à s. non imp. sex. Re à s. non imp. reuertisse, vnus. EGRESSVS erat. } Tò, Erat, non est in quattuor, & Tertij. Septē, ord. præp. FRAVS

enim

enim distringit, non dissoluit periuurium. } sic septem mei, & Tertij. & recte. Contraria enim sunt, Distringit, & Dissoluit. & lepor est in similitudine. Desstringit, vnus, Desstringit, duo. Distringit, duo, mendose. DECREVIT senatus &c. } aliter Agellius lib. 7. cap. 18. FIERI potuisset: } Posset, septem mei, & Tertij. ATILIVS } Cic. de Leg. lib. 1. Acilius, duo mei, & Tertij. ILLE, } abest à duobus, & Tertij. PERSPICVVM est enim, quæ timido animo, &c. } Perspicuum est enim, ea, quæ &c. vndecim, & Tertij. OPVS esse videret, } Videretur, omnes mei, & Tertij. NON esse vitia, &c. } turpia non sunt vitia. QVIA sunt } Sint, quinque, & Tertij. ANNICERII } ab Anniceride, Platonis redemptore. de quo lege Laertium in Aristippo. Vide & Sudam. Aristippi auditor fuit Antipater Cyrenæus, huius Epitimidis Cyrenæus, huius Paræbates, Paræbates Anniceris. VIRIS equisq. } i. extremo conatu. Sic antiquis liber. Sic Fam. lib. 9. ep. 7. & Sall. Iug. pag. 106. & 155. & ad Cæs. de rep. ord. 207. ad Q. fr. l. 3. Phil. 8. L. Florus 1. Veris, quisque, duodecim, & Tertij. Antea, Velis, equisq. CORPORIS firma constitutione, } iustitia. SPE explorata, } sic sex, & Tertij. Sæpe explorata, tres. Specie explorata, duo. Spem explorata, duo. Spe perfecte explorata, Vrsinus ex veteri libro. A Metrodoro } Atheniensis. Legitur hoc nomen in antiqua mea inscriptione.

D. M
METRODORO . DE
DOMV. ERVCI. CLA
RI . BENEMERENTI
VIXIT . ANNIS
. FECIT
MATER .

AN legere intelligenter voluptates? } vt salutare noxiis, honestæ turpibus (si tamen hoc tribuendum est Epicuro) magne paruis, diuturnæ breuibus anteponantur. Quattuor mei, Intelligetur. Duo, Intelligere. Tres, Intelligunt. Vnus, Intelliget. Tres, Intelligitur. Tertij, Intelligitur. EXCOGITARI } Cogitari, vndecim, & Tertij.

CICERO.

IAm, qui dolorem summum malum dicat, apud eum quem habet locum fortitudo, qua est dolorum, laborumq; contemptio? quamuis enim multis in locis dicat Epicurus sicut hic dicit, satis fortiter de dolore: tamen non id spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, qui bona voluptate terminauerit, mala dolore ut si illum audiam de continētia, & temperātia: dicit ille quidem multa multis locis: sed aqua heret, ut aiunt: nam, quo modo potest temperantiam laudare is, qui ponat summum bonum in voluptate? est enim temperantia libidinum inimica, libidines autem, consecratrices voluptatis. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallidē tergiuersantur. Prudentiam introducunt, scientiam supeditantem voluptates, depellentem dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, cū tradunt, rationem negligende mortis, perpetiendique doloris. Etiā temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, sed tamen quoquo modo possunt: dicunt enim, voluptatis magnitudinem doloris detractioe fieri. Iustitia vacillat, vel iacet potius, omnesq; ea virtutes, quae in communitate cernuntur, & in societate generis humani, neque enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas esse potest, non plus, quam amicitia, si haec non per se expectantur, sed ad voluptatē, utilitatēve referantur. Conferamus igitur in pauca, nam, ut utilitatem nullam esse docuimus, qua honestati esset contraria: sic omnem voluptatem dicimus honestati esse contrariam. quo magis reprehendendos Calliphonem, & Dinomachum iudico: qui se dirempturos controuersam putauerunt, si cum

si cum honestate voluptatem, tamquam cum homine pecudem, copulauissent, non recipit istam coniunctionem honestas, aspernatur, repellit, nec verò finis bonorum, & malorum, qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri, & temperari potest. Sed de hoc haetenus: magna enim res, alio loco pluribus verbis disputata. Nunc ad propositum. Quemadmodum igitur, si quando ea, quae videretur utilitas, honestati repugnat, diiudicanda res sit, satis est supra disputatum. sin autem speciem utilitatis etiam voluptas habere dicatur, nulla potest esse ei cum honestate coniunctio, nam, ut tribuamus aliquid voluptati condimenti fortasse non nihil, utilitatis certè nihil habebit. Habes à patre munus, Marce fili, mea quidem sententia, magnum: sed perinde erit, ut acceperis, quamquam tibi hi tres libri Cratippi inter commentarios, tamquam hospites, erunt recipiendi, sed, ut, si ipse venissem Athenas: quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara voce patria reuocasset, aliquando me quoque audires: sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox mea est, tribues his temporis, quantum poteris: poteris autem, quantum voles. cū vero intellexero, te hoc scientiae genere gaudere: tum & praesens tecum propediem, ut spero. & dum aberis, absens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibiq; persuade, te mihi quidem esse carissimum, sed multo fore cariorem, si talibus monumentis, praeceptisq; latere.

EXPLANATIO.

MULTIS in locis } In multis locis, vnus. Multis locis, quinque, & Tertij. AQUA heret, ut aiunt: } nō progreditur eius ratio, impedimētis retinetur, ut aqua. NAM, quo modo pot. }

Nā, qui potest, vndecim & Tertij. DEPELLENTEM *dolens*,
nam philosophia medetur consternatis animis, vt ait Cicero.
PERPETIENDI *doloris*. } Que, abest à duobus, & Tertij.
DOLORIS *detractione fieri*. } Detractionē, omnes mei, & Tertij.
COMITAS } sic legendum. sic & Tertij liber, & alij mei.
CALLIPHONEM, & *Dinomachum* } de Fin. lib. 5. Tusc. v. A.
cad. IIII. Ex *disimilibus* } Ex dissimillimis, quinque, & Tertij.
SED *de hoc haftenus*. } rō, Haftenus, abest à duodecim, & Tertij.
ALIO loco } in libris de Finibus, PLVRIBVS *verbis disputata*.
} hęc duo postrema verba, Verbis disputata, absunt à decē,
& Tertij. In vno verbum Disputata, non legitur. In alio, Plu-
ribus dixi. Vt facillē appareat, omnia esse glossēmata. HA-
BERE *dicatur*, } Dicitur, vnus. Diceretur, quattuor, & Tertij.
PERINDE *erit, vt acceperis*. } Sic Plautus: Res perinde est, vt eā
agas, atque magnificias. QVAMQVAM *tibi hi tres libri Cratippi*
inter comm. } In quinque non legitur rō, Tibi. Septem, & Tertij.
Quamquam hi tibi tres libri inter Cratippi. comm. TAM-
QVAM *hospites* } plus igitur Cratippo, quā sibi ipsi, tribuere
videtur. Fam. lib. 12. ep. 16. & lib. 16. ep. 21. & horum librorum
primo, ipso initio, & initio huiusce tertij. DE *medio cursu* } E
medio cursu, vndecim, & Tertij. ME *quoque* } non modò Crati-
pium. Vt *spero*. } auguratur scilicet, quod euenit. nam pro-
scriptus, & interfectus est paullo post scriptos hos libros, M.
Antonij Triumviri iussu. Neque igitur præsens, neq. absens
cum filio locutus est. TE *mihiquidem esse car.* } Te quidem mi-
hi esse car. vnus. Te esse mihi car. duo. Mihi quidē te esse car.
vnus. Esse te mihi quidē car. vnus. Te mihi esse car. duo. Esse
te quidem mihi car. quinque, & Tertij. Te esse equidem mihi
car. vnus. Si *talibus monumentis, præceptisq. latere*. } placere video
doctis viris, Monitis, potiùs, quā, Monumentis, contra vete-
res omnes libros. ab his ego non libenter dissentio: sed liben-
ter quoq. tueor antiquitatem librorum, vel ipsam potiùs sen-
tentiam Ciceronis, quem loqui video de suis libris, eosq. vo-
care monumenta, paterni scilicet amoris in filium: tamquam
diu duraturos. in quibus quoniam præcipiuntur ea, quæ ad
honestatem, verāq. gloriam pertinent, propterea subiūxit,
Præceptisq. Quasi dicat, Si meos libros leges, eorūq. præ-
cepta seruabis. præcepta enim monumentis eiusmodi contin-
entur. Vnus, Ornamentis.

CLARISSIMO
VIRO IOANNI
DONATO.

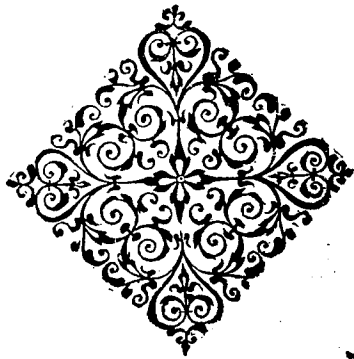
ONVM omnes suspiciunt, lau-
dant, atque etiam ad id adipiscen-
dum natura impelluntur, IOAN-
NES DONATE, amplissime. sed
multos à virtutis via, quæ ad ve-
rum bonum ducit, aberrantes, id,
quod specie quidem bonum, re autem ipsa ma-
lum est, expetere satis constat. Multi rursus sunt,
quos, ne malè agant. pœnæ tantum metus deter-
ret, eosq. tamen extra bonorum numerum collo-
cādos, malosq. appellādos, sapienter cecinit Poë-
ta. Neque meliores videntur his, qui propter di-
uitias, honorem, dominationē, bene, non sponte
quidem, sed velut inuiti, agunt. Sed optimū illud,
& cæleste, ac pene diuinum hominū genus cen-
sendū est, qui, proposita impunitate mali, vel etiā
præmio, nihil turpe. nihil indecorum, nihil vni-
quā flagitiosum admitterent, nihil in religionem,
fidem, temp. parentes, amicos, audēdum esse exi-
stimarent. Quorū Tu in numerum, vir amplissi-
me, non solum adsciscendus es, verum omnium,
quorum memoriam litteræ nobis cōmendarunt,
princeps censendus, solusq. inter optimos opti-
mus, & inter præstantissimos quosq. præstan-

tissimus. sed (id quod in maxima felicitatis parte numerandum est) non alius de te sensus est hominum: neque ingrata est Ciuitas, & Respublica, quæ, in Te tota conuersa, consilium, tanquam Pythij Apollinis ab Oraculo responsa, petit. Equidem M. Catonem Porciæ gentis Principem tres summas in homine res præstitisse ferunt. fuisse enim optimum oratorem, optimum senatorem, optimum imperatorem. Quas omnes in Te esse summas, atque admirabiles, maximis, ac difficillimis suis temporibus, Veneta, omnium, quæ à prima vsque mundi origine fuerunt, nobilissima Resp. non semel experta fuit. Et, licet Tibi numquam militarem rem attingere, & bellicas tuas virtutes simul cum aciebus ipsis explicare, & manum cum hoste conferere, contigerit, (quod talis, & tanta Resp. talem, tantumque virum à se longius ablegandum numquam passa fuerit) non tamen Tibi semel oblata est occasio, domi, atque in toga, quantum in hac militari laude posses, & sententia, & consilio, & quotidiano sermone, & in omni alia publica, priuatâq. actione, declarandi. Huius igitur viri memoriam, quem Tibi ex omni antiquitate licet multo inferiorem simillimum tamen & his, quas dixi, virtutibus, & vitæ instituto, & moribus fuisse, dicere sæpe solitus sum, & mihi facillè persuadeo, cum ego semper eximio quodam animi studio iam inde à puero coluerim, omniâq. ipsius dicta, ac facta, eaque etiam, quæ eius personæ adscripta sunt diligenter obseruasse, & plerâque memoriæ mandasse: volui tandem

deum Ciceronis de Senectutis laudibus Dialogum, in quo loquentem ipsum facit, meis illustratum commentariis, Tuôq. amplissimo nomini commendatum, typis mandare, vt & maximam studiorum, vitæ, morumq. tecum cum Catone similitudinem, & meam de vobis opinionem, Tuôq. singularem obseruantiam, & mirificam de litteratis viris benemerendi voluntatem simul testatam relinquerem. Vale. Venetijs.

Kal. Iun. cIo. Io XXCI.

E 2

IACOBI CRITONII
SCOTI,

Ad Clarissimum virum, Patritium Venetum,

IOANNEM DONATVM,

Ode.

DUm cupidus, tumidusq. Deo tua dicere facta,
Donate, quæro, maxime:
Mens desiderii ardet, sed lenta fatiscit
Sub corde virtus anxio.
Non tenui tentanda videns freta turbida velo,
Tardòq. Pontum remige,
Compresso feruore semel sub pectore anhelo
Labore desisto graui.
Sed nihil intonsus frustra mihi Cinthius umquam
Suasit, vel alta numina.
Ergo Deum, & doctas saepe in mea vota camœnas
Rursus inuoco furens.
Tum mens euehitur multa seu candidus auro
Olor leuatus euolat,
Præpetibusq. petit volitans sublimia pennis,
Magnūmq. inane diuidit.
Victorem armatæ flammis si Musa Chimeræ
Canora vatis extulit,
Sive trucidantes immania monstra, vel ipsum
Natum Marinæ Tethyos,
Aut Anchisiadem, Priameiūmq. Hecctora grande
Carmen poetarum beat,
Si viuunt Therónque, Hierónque, atque Ithacus ille,
Ob vana Clari ludicra,
Quos numquam obscura sub nube silentia condent
Obliuiosa Tartari,
Hoc opus ò vestrum, Musæ, est. mihi cingite frontem,
Tempusq. Lauro Apollinari.
Nec deerit diuos inter, regesq. deorum
Genus, Donato gloria.

M. TVL-

M. TVLLII

CICERONIS

CATO MAIOR,

VEL

DE SENECTUTE,

Ad T. Pomponium Atticum:

Dialogi personæ,

SCIPIO. CATO. LÆLIUS.

CICERO.

TITE, si quid ego adiuro,
curamve leuasse,
Que nunc te coquit, & versat sub
pectore fixa,
Ecquid erit præmi?
licet enim versibus iisdem mihi affa-
ri te, Attice, quibus affatur Flaminiū ille vir, haud
magna cum re, sed fide plenus, quamquam certò scio,
non, ut Flaminiū, sollicitari te, Atticè, sic noctesque
diēsque. non enim moderationem animi tui, & aequi-

E 3

tatem: teq. non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem, & prudentiam intelligo. & tamen suspicor isdem rebus te, quibus me ipsum, interdum grauius commoueri. quarum consolatio, & maior est, & in aliud tempus differenda. nunc autem mihi visum est aliquid ad te de senectute conscribere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune est. aut iam vrgentis, aut certe aduentantis senectutis, & te, & me ipsum leuari volo. et si, te quidem id modicè, ac sapienter, sicut omnia, & ferre, & laturum esse, certo scio. sed mihi, cum de senectute vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterq. nostrum communiter vteretur. mihi quidem ita incunda huius libri confectio fuit, ut non modò omnes absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & incundam senectutem. nunquam igitur satis laudari philosophia poterit: cui qui pareat, omne tempus atatis sine molestia possit degere. Sed de ceteris & diximus alias multa, & saepe dicemus. hunc verò librum de senectute ad te misimus. omnem autem sermonem tribuimus nò Tithono, ut Aristo Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula: sed M. Catoni seni, quo maiorem, auctoritatem haberet oratio: apud quem Lulium, & Scipionem facimus admirantes, quòd is tam facile senectutem ferat, iisque eum respondentem. qui si eruditus videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris: attribuito Gracis literis, quarum constat eum per studiosum fuisse in senectute. sed, quid opus est plura? iam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

EXPLA-

EXPLANATIO.

ATO MAIOR } de huius Dialogi inscriptione ipse Cicero in Lulij proœmio. Maior, autem addidit, ad Minoris differentiam. nam minoris quoque laudem Cic. scripsit. ex quo Cæsar Anticationem litteris mandauit. Vide Plutarchum in Cicerone. DE SENECTUTE } M. Terentius Varro librum & ipse scripsit, Tithonum, *mei iuens*. Demetrius quoque Phalereus *mei iuens* nominatur à Laertio. O Tite, } Versus antiquorum poetarum apud Ciceronem saepe in-
tos reperiri, scribit Quintil. lib. 1. cap. 3. de quo vide ipsum Ciceronem lib. 2. de Orat. SI QUID } non nihil, aliquantum, debeat hoc amicitia mutua, cuius officium est, tam mutuo admonere, quam omnia communia reddere. ADIVRO, } sic lego, pro, Adiuuero, quod legitur in vetere meo: & in alio item scriptum esse, Langius notat. reliqui omnes viginti, (nam in hoc libro emendando vno & viginti vtor scriptis, meis) Adiuto. Adiurit, Ter. Phorm. act. 3. sc. 3. LEVASSO, } pro, Leuauero. antiquè dictum. sic, Nemo separatim habesit deos. Et, Si aliquis occidit. Vnus meus, Relaxo. QVÆ nunc te coquit, } ad Q. fratrem: Vaticinii odia non forbeo solum, sed etiam concoquo. ET VERSAT sub pectore fixa, } Sub pectore: in extrema parte pectoris, ore stomachi. Vnus, Et versat tibi met in pectore fixa. Vnus, Et versatur in pectore firma. Vnus, Et versatur in pectore fixa. Tres, Et versat in pectore fixa. Duo, Versatur pectore fixa. Quinque, Versatq. in pectore fixa. Vnus, Versatq. in pectore firma. Vnus, Et vexat in pectore firma. Vnus, Vexatq. in pectore fixa. ECQVID } venustatis quiddam habet. quale apud Terentium Eunuchò:

Ecquis me viuut hodie fortunatior?

PRÆMIJ } sic quattuordecim mei. Septem, Pretij. MIHI affarite, } *isq. armòs*: amicissimò. FLAMINIUM. } L. Quinctium Flaminium, L. Quinctii Flaminii fratrem, quem Ennius his versibus alloquitur, Gallia: proconsulem, à Catone cenfore senatu motum, & ignominia notatum, propter quendam, quem ad preces, siue amafij, siue amica, vel sua manu occiderat, vel securi percusserat: qui ex Macedonia, & Philippo rege triumphauit anno ab V. C. DLIX. HAVD

magna cum re, } iocus.nam,cùm vellet dicere,Locuples testis,
ex consuetudine Latini sermonis, recordatus eius inopia;
dixit, Haud magna cum re. Sic omnes mei libri. & Ennius
ipse in Annalibus:

Certantes magna cum cura,tamen cupientes

Regni dant operam.simul auspicio,augurióque.

SED *fide plenus*. } Sed plenus fide,duo.reliqui,Sed plenus fidei.
SOLICITARI *te,Attice*, } O Attice, vnus. In vno deest *is*,
Te. Tite,sex. O Tite Attice,vnus. NOCTES *QUE* *dieſque*. }
νύκτες τε, καὶ ἡμέρας παύσατο. MODERATIONEM *animi tui*, } qui
neque secundis rebus efferaris, nec aduerſis deprimaris.
quod magni animi eſſe,ait Ariſtoteles,quod pari faſtigio ſte-
terit in vtraque fortuna.ait Nepos. ET *equitatem*: } æquum
animum, æquanimiſtatem. COGNOMEN } Nepos:Hoc ſpe-
cimen prudentiæ,quod,cùm in eam ſe ciuitatem contuliſſet,
quæ antiquitate, humanitate, doctri-næque præſtaret omnes,
ei nunc ante alios fuerit cariſiſſimus. Huc ex Aſia Sulla de-
cedens cùm veniſſet, quamdium ibi fuit, ſecum habuit Pompo-
nium,captus adoleſcētis,& humanitate,& doctri-na. ſic enim
Græcè loquebatur, vt Athenis natus videretur: tanta autem
ſuauitate ſermonis Latini,vt appareret natiuum quendam le-
porem eſſe, non adſcitum. Idem poemata pronuntiabat &
Græcè, & Latine ſic, vt ſupra nihil poſſet addi. HUMANI-
TATEM, } doctri-nam, ſcilicet, eruditionem. vnde Huma-
niores litteræ.Cornelius Nepos: Atticus & principum philo-
ſophorum ita percepta habuerat præcepta, vt iis ad vitam
agendam, non ad oſtêtationem, vteretur. PRUDENTIAM }
in diſſimulando dolore animi: ne tyrannus offenſus magis
ſæuiat, quod Cicero-em, Tulliola obitum parum modera-
tè ferentem, monet Sulpicius. IISDEM *rebus* } reip.pertur-
batione. MEIPSVM, } qui non modò,vt tu, philoſophiam
didici, ſed alios docendos, & animi perturbationibus leuan-
dos ſulcepi. INTERDV M } maiores enim vires ſunt natura,
quàm diſciplinæ. GRAVI S, } quàm deceat, vel quàm do-
ctri-na permittat. ET *maior eſt*, } nam,quò maior dolor,eò
maior conſolatio requiritur. ET *in aliud tempus differenda*, }
non enim licet,ob tyrannum. ONERE, } onus,cùm adue-
nit: quod dum abeſt, deſideramus. ADVENTANTIS }
Horatius

Eheu fugaces. Poſtume, Poſtume,

Labuntur

Labuntur anninec pietas moram
Rugis,& inſtanti ſeneſtæ
Aſſerre,indomitaꝫque morti.

Seneca:

Rota præcipitis vertitur anni.

Ouidius:

Vtendum eſt atate:cito pede labitur atas:

Nec bona tam ſequitur,quàm bona prima fuit.
MEIPSVM } ne imitari videar malos medicos, qui in alie-
nis morbis ſe profitentur tenere medicinæ ſcientiam, ſeipſos
curare non poſſunt. LEVARI *volo*. } Leuare vnus. MO-
DICE, } pro. Modèſtè. ſic locutus in oratione pro Plancio, &
lib.iii.de Leg. non longè ab extremo. ſic omnes mei libri,
vno excepto, in quo, Modèſtè. CERTO *ſcio*. } Certè ſcio,
quindecim mei. DIGNVS *eo munere*, } atqui ſcriptores
ſemper cupiebant ſcripta ſua dignis hominibus cõmendare:
quorũ vtinã nunc eſſet copia. VTER *QUE* *noſtrum* } amicorũ
enim omnia cõmunia. SATIS *laudari* } Satis laudari dignè,
nouè. Satis dignè laudari,quinque. Dignè ſatis laudari,vnus.
PHILOSOPHIA *poterit*: } ord. præp. quinque. DE *ceteris* } philo-
ſophiæ laudibus. SÆPE *dicemus*. } propoſitũ enim ei erat,
totam philoſophiam Latinis litteris illuſtrare. HVNC *verò*
librum } Verò,abeſt ab omnibus. in duobus, Hunc autem li-
brum. DE *ſeneſtute ad te* } ord. præp. decem ſeptem. TI-
THONO, } Laomedontis filio. qui cùm ab Aurora adama-
tus eſſet, ab eaq. in cælum ſublatus, illius ſucco perunctus eſt.
atque ob ad eam ſeneſtutem peruenit,vt petiuerit ſe in cica-
dam conuertit: quod genus cantando mori ferunt. Horatius:
Abſtulit clarum cita mors Achillem:
Longa Tithonum minuit ſeneſtus:
Forſan & nobis,tibi quod negauit,
Contulit hora.

Vide Comm.in Hom.ii.æ. & Oſ.æ. Ser. Aen.ii. Hygin. cap.
ccx. ARISTO *Chius*, } de quo Laërtius. QVO *maiozem aucto-
ritatem* } In Lælio. Genus hoc ſermonum, poſitum in homi-
nium veterum auctõritate, & eorum illuſtratione, plus neſcio
quo pacto videtur habere grauitatis. LAELIUM, } Sapien-
tem dictum prioris Lælij filium. Phil.xi. SCIPIONEM }
Africanum minorem,Pauli filium. FACILE *ſeneſtutem ſe-
rat*, } prædicit *φέρει τὸ γήρας*, Plato. GRÆCIS *litteris*, } quas,

natu grandior, Sardiniae praetor, ab Ennio didicisse fertur.
SENTENTIAM. } quod animo sentimus. *διάνου*. Vide
Quintilianum lib. iix. cap. 5.

CICERO.

SCI. Sæpenumerò admirari soleo cum C. hoc Lælio, cum cæterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, perfectamque sapientiam, tum vel maxime, quod nunquam grauem tibi senectutem esse persenserim: qua plerisque senibus sic odiosa est, ut onus se Aetna grauius dicant sustinere. C. A. Rem haud sane, Scipio, & Lælii, difficilem admirari videmini. quibus enim nihil est in ipsis opis ad bene, beatæque viuendum, iis omnis etas grauis est: qui autem omnia bona à se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat: quo in genere est in primis senectus: quam ut adipiscantur, omnes optant: eandem accusant adepti: tanta est inconstantia, stultitia, atque peruersitas. Obrepere aiunt eam citius, quam putassent. primum, quis coegit eos falsum putare? qui enim citius adolescentiæ senectus, quam pueritiæ adolescentiæ, obrepit? deinde, qui minus grauis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam si octogesimum? præterita enim etas, quamuis longa, cum effluxisset, nulla consolatione præmullere posset stultam senectutem. quocirca, si sapientiam meam admirari soletis, qua utinam digna esset opinione vestra, nostroque cognomine: in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tamquam deum, sequimur, eique paremus: à qua non verisimile est, cum cetera partes etatis bene descripta sint, extremum actum, tamquam ab inerti poeta esse neglectum, sed tamen necesse fuisse

esse aliquod extremum, & tamquam in arborum baccis, terræq; frugibus, maturitate tempestiua quasi vium, & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. quid enim est aliud, gygantum more bellare cum diis nisi natura repugnare?

EXPLANATIO.

CVM C. hoc Lælio, } CUM hoc C. Lælio, decemnouem. v. vnus, CUM C. Lælio. CETERARVM rerum } quas in Lælio enumerat: Cato, quia multarum rerum vsum habebat, multaq; eius & in senatu, & in foro vel prouisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acurè ferebantur, propterea quasi cognomen iam habebat in senectute Sapientis. QVOD nunquam grauem tibi senectutem esse persenserim: } vnde cum, Quod numquam senectutem tibi grauem esse senserim. quinque, Quod numquam tibi senectutem grauem esse senserim. vnus, Quod numquam senectutem tuam grauem tibi senserim. vnus, Quod numquam senectutem grauem tibi omnem senserim. vnus, Quod numquam senectutem tuam grauem tibi persenserim. Duo faciunt cum impressa lectione, præterquam quod pro Persenserim habent Senserim. ONVS Aetna grauius } ex Euripide in Herc. Furente:

α νεώτερος μοι φίλον,
τό δ' ἡγέρας ἀχθεῖ αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σπουπέλον
ὅτι κρατὶ κείτου.

Vide Muretum Var. lect. lib. vii. cap. 15. De Aetna autem Pindarus Ode 4. Olymp. Ode prima Pyth. Virg. 3. Æn. Agell. lib. xvii. cap. 10. Macrobius lib. v. cap. 27. Claudianus lib. i. de rapto, Silius lib. xiv. Lucretius. Strabo lib. vi. Pomponius Mela, de Sicilia, lib. 2. Plinius lib. ii. cap. 106. lib. iii. cap. 8. Solinius cap. xi. Orosius lib. xi. cap. 12. August. de Ciu. lib. iii. in fine, Iustinus in principio libri iv. Græcus senarius Senectutem grauo onus dicit: χαλρτόν τὸ ἡγέρας ἔσιν ἀνθρώπων βαρῦ. A scipis petunt, } sic omnes libri, vno excepto, in quo, In scipis ponunt. QVOD nature necessitas afferat: } Euripidesi

δενείσ ἀνάγκης οὐδὲν ἔχει πλείον.

Id est: Necessitatis omnium vis maxima.

Et Hesiodus.

EANDEM accusant alepti: sic legendum, ex duodecim meis libris. In Græco, κτιστάδων.

Martialis:

Quod sis, esse velis, nihilque malis.

Antiphanes apud Stobæum:

Ὀνειδιστὰς μοι γήρας, ὡς καὶ ἐν μύθῳ
οὐ μὴ τυχόντι δουλεύειν ἐστὶν ἡ Ζημία.
οὐ πάντες ἐπιδομεύουσιν, ἀλλ' ἔλθῃ ποτὲ
ἀπαιτῶν οὗτος ἐσθλῶν, ἀρχαίσι τὸ ἴδιον.
τοῦ ξύλου γὰρ οὐδέ τις, ἀλλ' ὁ γνηστικὸν ἐστὶν.

Et Theres, apud Euripidem:

οὐκ ἴσον μὲν τὸ ξῆν, φίλον δὲ.

INCONSTANTIA. } quia dissentiunt à seipsis. STULTITIA, } quia sine causa. PERVERSITAS. } quia mentis, animique vitio. est enim Peruersitatis maior, quàm Stultitiæ, culpa. excusationem enim aliquam habet stultitia, peruersitas non habet: in qua rationem deprauata voluntas vincit. itaque accedere ad improbitatem videtur, cuius expert stultitia est. ep. 7. lib. 1. Fam. Quamquam est incredibilis hominum peruersitas, (grauiori enim verbo uti non libet) & c. Inest, pro Est, octo. Septem ord. præp. Stult. inconst. Stultitiæ inconstantia, vnus. Tanta est hominum inconst. & c. vnus. OBREPERE aiunt eam citius quàm putassent. } Plato in Axiocho: Λαζὸν ὑπερῆσθη τὸ γήρας. Sumplit ex Menecrate poeta, apud Stobæum:

Γήρας ἐπεὶν μὲν ἀπὸ πῶς ἔρχεται.
ὡς ἢ ποτὲ ἐστὶν, μὴ μὲν φέται.

Idem tradit Ouidius Fast. 1. & vi. & de Arte amandi III. Aufonius:

Senescimus, effugit ætas. Et Satyricus,
---Obrepit non intellecta senectus.

QVIS coegit } nam dicere, Non putaram, turpe est. CVM effluxisset. } perinde enim est, ac si numquam fuisset. NULLA consolatione. } Nulla tamen consolatione, septem. Nulla cum cons. vnus. Consolatio, duo. STULTAM senescitsem. } peruerua. continens pro contento. SI sapientiam meam admirari soletis, } quam Lælius in dialogo de Amicitia suæ pari modestia prætulit: immo Socrati, Apollinis iudicio sapientissimo, anteposuit: quod illius tantùm præclare dicta, huius etiam egregie

egregie facta laudarentur. NOSTROQUE cognominus, } Vestroque cogn. octo. non placet. M. enim Cato, & C. Lælius nominati Sapientes. vide lib. III. de Off. NATVRAM optimam ducent, } quam sequentibus omnia expedita succedunt. Seneca Ep. lib. XXII. ep. 122. TAM QVAM deum, } nam Errare humanum est. non diuinum. Plin. lib. II. cap. 1. Naturam deum facit. Cic. III. de Fin. Temporari parere sequi deum, senoscere, nihil nimis. ESSE aliquod extremum, } Aliquid, Omnes mei. Duo, Aliquid esse extr. Vnus, Aliquid fuisse extr. BACCIS terræque frugibus, } Cic. I. de Leg. Nec solum ea, quæ frugibus, atque baccis terræ fetu perfunduntur, sed etiam pecudes. Ouidius, Ingratasque, vocat, nec frugum munere dignas. MATVRITATE tempèstina } vide Agellium lib. x. cap. II. VIETVM, languidum, sine vi, naturalibus viribus priuarum. Festus. Vietus lenex, Terentio: Vieta membra, Horatio Vieta vestis aranei, i. tela, Lucretio. Vietus locus, Catoni: Vieta ficus, Columella. CADVCVM: } ad casum pronum. MOLLITER. } non effeminatè, & parum viriliter: sed, animo leni, & non iniquo. GYGANTVM more } Gygentium, vnus. Modo, quinque, More gygentum, vnus. Gygantes bellare, vnus. Gygantomachiam scripserunt Hesiodus in Theogonia, Virg. Georg. I. Ouid. Metam. I. & v. & Claudianus, De fabulæ mythologia Macrobinus Sat. lib. I. cap. 20. Theognis:

ὄνη ἐστὶ θνητόισι κατὰ ἀθανάτους μολχετάδαι,
ὅδε δ' ἵεναι ἐπ' εἶν. οὐδ' ἐνὶ πέτρῳ θέμεν.
Bella mouere nefas, litèmq; intendere diuis,
Mortales, vetitum est. hoc tibi nemo dabit.

CICERO.

AT qui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear feceris, si, quoniã volumus (speramus quidem certè) senes fieri, multò antè à te didicerimus, quibus facillimè rationibus ingrauescentem ætatem ferre possimus. CA. Faciam verò Læli, præsertim si utrique vestrum gratum, ut dicis, futurum est. LAE. Volumus sanè, nisi molestum est tibi, Cato, tantam longam aliquam viam conseceris, quam nobis

quoque ingrediendum sit, istuc: quò peruenisti, vide-
re quale sit. CA. Faciam, vt potero, Lali: sèpe enim
interfui querelis aequalium meorũ. (pares autem, cum
paribus, veteri prouerbio, facillimè congregantur) quas
C. Salinator, quas Sp. Albinus, homines consulares,
nostri ferè aequales, deplorare solebant; tum, quòd vo-
luptatibus carerent, sine quibus vitam nullam puta-
rent: tum, quòd spernerentur ab iis, à quibus essent
coli soliti, qui mihi non id videbantur accusare, quod
esset accusandum. nam, si id culpa senectutis accide-
ret, eadem mihi visu euenirent, reliquisque omnibus,
maioribus natu, quorum ego multorum cognoui senec-
tutem sine querela: qui se, & libidinum vinculis la-
xatos esse non moleste ferrent, nec à suis despicerentur,
sed omnium istiusmodi querelarum inest culpa, non
in etate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani
senes tolerabilem senectutem agunt: importunitas
autem, & inhumanitas omni etati molesta est.

EXPLANATIO.

VT etiam pro Scipione pollicear, } sic de Amicitia: Pro hoc,
qui minor est natu, meo iure spondeo. QVONIAM volu-
mus, (speramus quidem certè) } Quoniam speramus, volumus
quidem certè, tres. Quoniam speramus, & volumus quidem
certè, duo. Quoniam sperauimus, volumus quidem, vnus. Quo-
niam speramus, & volumus quidem, vnus. Quoniam spera-
mus, & volumus quidem, septem. Quonia vt speramus & vo-
lumus, vnus. Quoniam speramus, volumus certè, vnus. Quo-
niam speramus, & volumus quidem certè, quinque. FACIAM
verò, Lali, } annuentis. De Fin. Tuo verò id arbitraru. Tusc. v.
Tu verò, vt videtur. Terentius: Laudas eos, qui heros fallunt?
Cui respondet seruus: Ego verò laudo. VOLVMVS sanè, nisi
&c. } sunt hæc verba Socratis ad Cephalum Atheniensium
orato-

oratorem, & de Rep. vnde tota huius sermonis ratio desumpta
est. MOLESTVM est tibi, } et Tibi, abest à sexdecim. VNUS,
NI, VNUS, nisi molestum est, M. Cato. QVAM nobis quoque in-
grediendum sit, } non obseruata figura multos potuit in erro-
rem inducere. Nos & veteres libros vndecim, in quibus est,
Quam, non, vt in vulgatis, Qua, & consuetudinem secuti Lati-
ni sermonis, reposuimus, Quam. Cuius generis exempla sub-
scribam. In Vatinius: Eripueras senatu prouincia decernen-
di potestatem. Terentius: Nouarum spectancti. Et Hecyra:
Eius vidèdi. cum de muliere loquatur. Quo loco vide Donat-
um. Et hic, infra: Notandum putau libidinè. Et Tusc. i. Iphi-
genia Aulide duci se immolandum iubet. Quæq; ab Oberto
Gifanio, præstantis industria viro, quemq; Venetijs aliquândo
familiariter noui, obseruata esse video: Varronis lib. III. de re
rust. Actus substernendum gallinis parturientibus. Eiusdè, co-
dem libro: Eas haras substernendum palca. Virgilij:

-- Pacem Troiano ab rege petendum.

Lucretij lib. i.

Pænas timendum.

Eodem lib.

Multa agendum.

Ibidem:

Mors corpora priuandum.

Lib. II. Addendum partes alias.

Lib. III. Faciendum est animam sensibus auctam.

Vide de hoc Platonem lib. VII. Pol.

PARES cum paribus, &c. } Ar. Rhet. II. Ημετέροισιν. Et Pla-
to in Symposio, in Lyfia, & de Rep. IV. QVAS C. Salinator, quas
Sp. Albinus deplorare solebant: } durum videri potest, Deplorare
querelas: nisi putemus vsurpatam esse vocem continentè pro-
ca, quæ continetur. querebantur enim senectutis incommo-
da, cæq; deplorabant. TVM, quòd voluptatibus carerent, } Plato Po-
lit. I. TVM, quòd spernerentur ab iis, à quibus essent coli soliti. } hinc
verè Terentius:

Omnes sibi malle melius esse, quàm alteri.

Et Ouidius:

Vulgus amicitias vtilitate probat,

Et paullo post:

-- en detrahe menti

Spem fructus auidæ: nemo petendus erit.

Et Polynices, apud Euripidem:

Εὐ αεζῶσθαι, τὰ ἴσθ' φίλων ὠδῶν, ἢ πε δὲ συχθῆ.

Idest: Cura, ut bene tibi sit. nulla enim sunt in calamitate amicorum subsidia.

SINE querellis } non querulam. MODERATI, } qui cupiditatibus, voluptatibus, & iracundiae moderentur. NEE diffidiles, } qui nec aequas petitiones respuant, nec modicis delictis veniam negent, nec necesse habeant omnia pro suo iure agere: apud quos & cognoscendi, & ignoscendi peccati locus sit. NEE inhumani } comes, benigni, non importuni, & morosi: qui habent aliquid iuuenilis hilaritatis. IMPORTUNITAS autem & inhumanitas } quae ipsa vitia modò dicta sunt. OMNI aetati } Omni aetate, sex mei, & ita Graece.

CICERO.

LAE. Est, ut dicis, Cato: sed fortasse dixerit quibusdam tibi, propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem senectutem videri, id autem non posse multis contingere. C. A. Est istud quidem, Lali, aliquid, sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisset, non eum sua, sed patrie gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Seriphius, nobilis: nec tu, si Atheniensis esses, clarus unquam fuisses. quod eodem modo de senectute dici potest. nec enim in summa inopia leuis esse senectus potest, ne sapienti quidem. nec insipienti, etiam in summa copia, non grauis. Aptissima omnino sunt, Scipio, & Lali, arma senectutis, artes, exercitationesque virtutum: quae in omni aetate cultae, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus: non solum, quia numquam deserunt, ne extremo quidem tempore aetatis: (quamquam id quidem maximum est) verum etiam, quia conscientia bene actae vitae, multorumque benefactorum recordatio

recordatio incundissima est. Ego Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit, senem adolecens ita dilexi, ut aequalem erat enim in illo viro comitate condita grauitas: nec senectus mores mutauerat. quamquam eum colere coepi non admodum grandem natu, sed tamen iam aetate prouectum. anno enim post, quam consul primum fuerat, ego natus sum: cumque eo quartum consule adolescentulus miles ad Capuam profectus sum, quintoque anno post ad Tarentum quaesitor: deinde, ad illos, quadriennio post factus sum praetor: quem magistratum gessi consulibus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille admodum senex suator legis Cinciae de donis, & muneribus fuit. hic & bella gerebat, ut adolecens cum plane grandis esset: & Hannibalem, iuueniliter exsultantem, patientia sua mollebat: de quo praclare familiaris noster Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo magisque, magisque viri nunc gloria claret.

Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso opido, fugerat in arcem, gloriantem, atque dicentem: mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepisti: cerè, inquit, ridens: nam, nisi tu amisisses, ego numquam recepissem. Nec verò in armis praestantior, quam in toga: qui, consul iterum, Sp. Carulio collega quiescente, C. Flamini tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum, & Gallicum virum contra senatus auctoritatem diuidentibus: augurque, cum esset, ausus est dicere, optimis auspiciis ea geri, quae pro reip. salute gereretur: quae contra remp. fierent, contra auspicia fieri. Multa in eo viro praecleara cognoui: sed nihil est admirabilius, quam

quo modo mortem Q. filij tulit, clari viri, & consularis. est in manibus laudatio: quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec vero ille in luce modo, atque in oculis civium magnus, sed intus, domiq. præstantior. qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? quæ scientia iuris augury: multa etiam, ut in homine Romano, litteræ: omnia memoria tenebat non domestica solum, sed etiam externa, bella, cuius sermone ita rum cupide fruëbar, quasi diuinarem id, quod euenit, illo extincto, fore, unde discerem, neminem. Qorsum igitur hæc tam multa de Maximo? quia profecto videtis, nefas esse dictum, miseram fuisse talem senectutem. nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres, naualesve pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos, recordentur. est etiam quietè, & purè, atque eleganter actæ, ætatis placida, ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis: qui, vno & octogesimo anno, scribens est mortuus: qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixit que quinquennium postea: cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos: neque vnquam in suo studio, atque opere, cessauit, qui, cum ex eo quæreretur, cur tam diu esse vellet in vita: Nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem. præclarum responsum, & docto homine dignum. sua enim vita insipientes, & suam culpam, in senectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modo mentionem fecit Ennius:

„ Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo
 „ Vicit Olympia, nunc senia confectus quiescit.
 Equi fortis, & victoris senectuti cõparat suam: quem
 quidem

quidem meminisse probè potestis: anno enim vnde uigesimo post eius mortem hi consules, T. Flaminius, & M. Atilius, facti sunt: ille autem Capione, & Philippo iterum consulibus mortuus est, cum ego, quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce, & bonis lateribus suasissimè. sed annos septuaginta natus (tot enim vixit) Ennius ita ferebat duo, quæ maxima putantur, onera, paupertatem, & senectutem, ut eis pane delectari videretur. etenim, cum complector animo, quattuor reperio causas, cur senectus misera videatur: vnã, quod auocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmum: tertiam, quod priuet omnibus ferè voluptatibus: quartam; quod haud procul absit à morte. earum, si placet, causarum quantum queque valeat, quamq. sit iusta, videamus.

EXPLANATIO.

LAELIVS. Est, ut dicit, Cato: sed fortasse dixerit quispiam, tibi, propter opes, & dignitatem tuam tolerabilem senectutem videris id autem non posse multis contingere. CATO. Est istud quidem, Læli, aliquid: sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in iurgio respondisse: cum ille dixisset, non eum sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Serephius, nobilis: nec tu, si Atheniensis esses, clarus vnquam fuisses. Cum hunc locum ex Platonis lib. 1. de Rep. sumptum esse constet: mirari satis non possum, qui venerit in mentem nonnullis, reponere, Ignobilis, pro Nobilis. nam in Platone quidem legitur ΟΥΝΑΙΣΙΩΝ. quem locum Cicero paullò liberius, suo more, conuertit: quippe pro vnicò verbo ΟΥΝΑΙΣΙΩΝ, quod in Platone ad Themistoclem simul, & Seriphium quendam pertinet, duo retulit: & de Themistocle, Nobilis: de Seriphio, Clarus, dixit. verum Platonis locum subscribemus, atque etiã ad verbum interpretabimur: quod ob eam causam necessariū videretur, quia Latina Platonis conuersione, quæ in plerisque libris mendosa est, vtuntur multi. Το πῦ Θιμιστοκλους ἢ ἕξει, ὅς τὸ Σερίφῳ λαϊδερουδῆμα, καὶ λέγοντι, ἔτι οὐ δὲ αὐτοῖς,

ἀλλὰ δὲ τὸ πῶς ἂν διδοίμῃσι, ἀπερίνατο, ὅτι οὐτ' ἂν ἄλλοι Σερφίῳ ἢ
 Ὀνομασῶς ἐγένετο, οὐτ' ἐκείνος, Ἀθιωτάτος. καὶ τοῖς δὲ μὴ πολλοῖσι, χαλκῶς
 ἢ τὸ γήρας ἐξουσίην, ὅτι ἔχει ὁ ἄλλος λόγος, ὅτι οὐτ' ἂν ὁ ὀπείκεις πᾶσι πε-
 ραδίως γήρας μετὰ πένιας ἐπέκει: οὐδ' ὁ μὴ ὀπείκεις πλουτίσας, ἐκάλει
 ποτ' ἂν ἑαυτῷ γήρωτο. Latine sic: Bene Themistocles, qui Seriphio
 conuicianti, ac dicenti, non propter ipsum, sed propter
 ciuitatem clarum esse, respondit, neque ipsum, si Seriphus
 esset, splendorem affecurum fuisse: neque illum, si Atheniensis.
 similiter in eos, qui inopia laborant, nec senectutem
 facile ferunt, idem sermo conuenit. nam neque moderatus
 admodum facile senectutem cum inopia patitur: neque ei im-
 moderatus diues molestia vnquam vacet. Idem Themistoclis
 responsum in eius vita, & in Apophthegm. Plutarchi, idem,
 omiſſa tamen Seriphij mentione, Herodotus quoque re-
 citat: & apud Plutarchum, *Εὐδοξῶ*, apud Herodotum, item vt
 apud Platonem, *Ονομασῶς*, scriptum est. Quorum consensu me
 di suspicio tollitur, nisi si quis clarissimis etiam rebus tenebras
 offundere conetur. Sed omitamus historiam cui non valde
 patent eorum aures, qui Græcè nesciunt: perpendamus sen-
 tentiam, & ad eam Themistoclis exemplum accomodemus.
 Propositum Ciceroni videtur, vel Platoni potius, a quo Cicero
 sumpsit, vt senectutem & inopi sapienti, & diuiti insipienti
 grauem esse ostendat. vtrique enim aliquid deest ad tole-
 randam senectutem: inopi sapienti, rei familiaris adiumenta:
 diuiti insipienti, sapientia, hoc plane Ciceronis illa verba de-
 clarant: Nec enim in summa inopia leuis esse senectus potest,
 ne sapienti quidem: nec insipienti, etiam in summa copia, nõ
 grauis, quod Plato Græcè dixit hoc modo: *οὐτ' ἂν ὁ ἐπείκεις πᾶσι
 τοῖς ἀδύοις γήρας μετὰ πένιας ἐπέκει, οὐδ' ὁ μὴ ὀπείκεις πλουτίσας, ἐκάλει
 ποτ' ἂν ἑαυτῷ γήρωτο.* Quo, loco, *PROΠΕΙΚΗΣ*, & *ΜΗ ὀπείκεις*, dixit
Cicero, Sapiens, & Insipiens: quod est propriè, Moderatus, &
 Immoderatus. Sed, vt dixi iam, paullo liberius Cicero, nec tamen
 malè, vertit: si quidem, & qui moderatus, idem sapiens, &
 qui sapiens, idem moderatus est. Comparantur igitur inter se
 inops sapiens, & diues insipiens: nec tantum aut apud inopem
 sapientia, aut apud insipientem diuitiæ valent, vt senectutem
 agere tolerabilem queant, quod si adimatur vel inopia sapien-
 ti, vel insipientia diuiti, vt cum sapientia diuitiæ coniugantur:
 a quo animo feretur senectutis onus. Cum hac sententia, quis
 non intelligit, dictum Themistoclis optimè congruere: nam,
 quemadmo-

quemadmodum ad ferendam senectutem valent aliquid opes,
 & copia, nec tamen in iis omnia sunt; quia, nisi sapietia simul
 aderit, senectus leuis esse non poterit: sic ad hominum decus,
 & ornamentum valet omnino aliquid patriæ, nec tamen in eo
 sunt omnia: quia, si quis virtute careat, is, vel in patria nobilif-
 sima natus, claritatem assequi nullam poterit: itaque nec The-
 mistocles, si ei contigisset, vt in humili, obscurâq. insula Seriphio
 nasceretur: nec Seriphus ille, si Athenis, clarus vnquam
 fuisset. porro, cum Seriphio illi non tam patriæ gloria, quam
 ipsius virtus defuerit: non videtur conferendus neque cum se-
 ne inopi sapiente, neque cum diuite insipienti: quorum alteri
 senectutem inopia, alteri insipientia grauem facit: sed ei scni
 simillimus est, cuius ad miseriam addi nihil potest, cum neq;
 res domestica subsidio est, neque sapientia solatio. nam senectus
 inopi sapienti grauis est, diuiti insipienti grauior, inopi
 simul & insipienti grauisima. atque hoc tertium senectutis
 inferrimæ genus indicat Cicero, cum ait: Ne sapienti quidè
 nam, seni sapienti quidem inopi leuis esse senectus potest: se-
 quitur, vt insipienti inopi grauisima sit. Fieri autem grauiora
 senectutis incommoda, si absit sapientia, quam si copia, tñ
 Plato ipse, tum etiam Cicero, si quis eorum verba diligenter
 inspiciat, perspicuè demonstrant. Ac seni quidem inopi sapien-
 ti Themistocles, si in Seriphio insula natus esset, similis fuisset,
 diuiti autem insipienti Seriphus ille, si Athenis. Quocirca
 hoc etiã modo Themistocles Seriphio præstitisset. Nec verò
 potuit acutiùs respondere, aut modestiùs. nam & cum homine
 patriâ vituperari: & suam laudem cum patriæ laude coniunxit.
 Satis hæc videntur, vt Ciceronis pulcherrima sententia con-
 seruetur, adiuncto præsertim antiqui libri testimonio, quem
 patri meo, præstans eruditione, atque integritate vir, omniq;
 planè laude cumulatus, ac de nobis quidem perpetua multorū
 annorū benignitate optime meritis, Gulielmus Sirletus Cardinalis,
 vt ad communem vtilitatem vtererur, donauit. in eo
 libro, non obscuris litteris, Nobilis, scriptum video, vt iam
 natiuam fore arbitret, nisi si quem à veritate pertinacia, detor-
 serit, qui Platonis, Herodoti, Plutarchi testimonio, libri veteris
 auctoritati, & quod caput est, Ciceronis ipsius sententiæ,
 infirmam, inanem, & planè falsam coniecturam, audeat op-
 ponere. Alius meus liber, Non ignobilis. *VT Themistocles fer-
 tur* } Sunt, qui, hoc non sat bonum loquendi genus esse,

iureiurando affirmant. quos refellunt ipsa exempla. nam de nat. de. lib. iij. de Solibus loquens: Quartus ait, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Ialysi, Camiri, & Lindi. quintus, qui Colchis fertur Axeram, & Circen procreauisse. In Latio quoque: Quod Tarquinius dixisse fertur. sic enim emendo, ex auctoritate quattuor meorum librorum. *Ne c. insipienti, etiam inf. &c.* } Nec quidem insipienti, & in sires. *AFFERVNT fructus;* sic quattuor. Effertur, quattuordecim. Effertent, vnus. Efficiunt, vnus. Effecerunt, vnus. In Verem: Id perdere aratorem, quod agri, segetesq. extulissent. De Clar. or. Aget, qui multos annos quicuisset, vberiores efferre fructus solet. *Mirificos efferrunt fructus:* de quibus videndus Isocrates in proemio Paraneceos. *NON solum, quia numquam deprunt;* aduerbium, quia Numquam, est in meis antiquis libris: & rectè, quod obseruatione Latini sermonis facile perspexi. Aut enim dicebant veteres, exempli gratia, Non amat ne propinquos quidem suos; sequentibus, post verbum, Amat, Ne quidem. Aut: Ne propinquos quidem suos amat; sequente verbo Amat, post Ne quidem. similiter hoc in loco vltatè, & propriè duobus modis loqui Cicero potuit, vel, vt locutus est, Nò solum quia numquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis, vel, Non solum quia ne in extremo quidem tempore ætatis deserunt. Nec tamen, sublato Numquam, sententia mutaretur. Hoc in loco mirari equidem non satis possum, elegantis ingenij viros, benèq. de litteris meritos, quibusdã scriptis libris adductos, à quibus abest Numquam, quod tamen, vt dixi, est in omnibus meis, parum, vt videtur, obseruato Latine linguæ vsu, pariter in mutatione consensisse. Rectè ne, in secus, alij quoque iudicent. ego meam sententiam ostendij; & vt arbitror, satis probaui. nec mihi tamen tantum assumo, vt eruditus hominibus iudicandam facultatem ereptam velim. **CONSCIENTIA bene acta vite, multorumq. bene factorum recordatio iucundissima est.** } Aristoteles quoque Rhet. lib. ij. in iudicandis numerat. Cōsciētia, mille testēs, in adagio. Et Satyricus:

-- prima est hæc vltio, quòd se
Iudice nemo nocens absoluitur.

BINEFACTORVM: Ennius:

Benefacta malè locata, malefacta arbitror.

Ego Q. Maximum, } Ego quidem Q. Maximum, tres. Ego quidem Ma-

dem Maximum, vnus. *EV M qui Tarentum recepit;* Calabria metropolin. Strabo lib. vi. Pöponius Mela lib. ij. Plin. lib. iij. cap. ij. Bello Punico ij. ad Hannibalem defecit. præsidium tamen Romanorum, cuius erat dux Liuius Salinator, in arcem se recepit. *Q. Fabius Maximus eam recuperauit,* militibusque diripiendam tradidit. Liuius lib. xxvij. Silius lib. xv. Plut. in Fabio Max. scriptor de viris ill. Aug. de ciu. D. lib. i. ca. 6. **SE NEM adolefcens;** } ætatis in æqualitas amicitia; nostræ nihil incommo- dauit. **ERAT in illo viro comitate condita grauitas;** } sic Fam. lib. xij. ep. 27. Est ita temperatis, moderatiquè moribus, vt summa seueritas cum humanitate iungatur. Eadem laus Attico tribuitur: Eius comitatem non sine seueritate fuisse, neque grauitatem sine facilitate. vt difficile esset intellectu, vtrum cum amici magis vererentur, an amarent. Et Socrates ad Nicodem. **ANNO enim post, quàm consul primùm fuerat, ego natus sum;** } in librorum varietate, omnes tamen ferè consentiunt, ita legentes: Anno enim post consul primùm fuerat, quàm ego natus sum. Reliqua cum impressa nostra lectione. **AD Capuam:** contra Grammaticos. **QVEM magistratum gessi consulibus Tudita no, & Cethego;** } secutus sum eorum sententiam, qui Catonis quæsturam, non præturam, hic significari putant. nam, si prætor fuisset his consulibus: non tam longè distaret à prætura cõsulatus eius, quem gessit annis nouem post hos consules, vt Fausti Capitolini declarant. talis enim viri perspectæ virtuti tam ferò tributum esse consulatum, cui verisimile videretur? gessit igitur quæsturam iis consulibus, non Romæ, sed in Africa. nam cum P. Scipione, non consule, sed proconsule in Africa profectum esse, docet historia. **LEGIS Cincia de donis & muneribus;** } Tacitus legem Titiam mendosè nominat, qua antiquitus cauetur, ne quis ob causam orãdam pecuniam, donumve accipiat. Vide Liuium lib. xxxiv. Festum, Cic. i. de or. & i. ad Att. **VT adolefcens,** } alacritate animi, non temeritate iuuenili. **HANNIBALEM, iuueniliter exsultantem, patientia sua mollebat;** } qui pro Mollebat, Mollebatur reponunt, pulcherrimum verbum è suo loco sine causâ extrudunt: qui retinent, iis habenda gratia est. cum & sententia, & veteres libri, & auctoritas Nonij eodè concurrant. Quod autem iidem illi, qui mutant, verbum Mollebat alienum esse putant à sententia, mihi contra videtur: quia aptius nihil existimo: at, Mollebat, minimè hunc in locum conuenire. cum ad alia, sed

dissimilia, propriè, & eleganter vsurpetur. Est autem, Mollis, pro, Efficere, vt minus exsultaret, qui superioribus victoris, ducumq. Romanorum inscitia, exsultare solitus erat. Quis autè ignorat, molles qui sunt, modestius agere, nec temere exsultare solitos esse? Ergo Fabius patientia sua, quia locum com mittendi prælii acerrimo duci Hannibali, pugnandi cupido, numquam dabat, reprimebat eum, nec sinebat, vt antea, & iuueniliter exsultare, sed molliorem, quietioremq. reddebat, quia sibi cum sapientissimo duce, nihil per imprudentiam, temeritatè me peccante, quibus antea vitii res Romana laborauerat, negotiorum esse intelligeret. Secus autem fecit, quàm Cleò brotus, & Callieratidas, qui cum patriæ pernicie succubuerat. CUNCTANDO } Inde Cunctatoris cognomen adeptus. Liuius, Plutarchus, Polybius lib. III. Florus lib. II. cap. 6. Prima, inquit, redeuntis, sed (vt sic dixerim) reuiuiscens imperij spes Fabius fuit, qui nouam de Hannibale victoriam cõmentus est, non velle pugnare. hinc illi cognomen nouum, & reip. salutare, Cunctator. hinc illud lex populo, vt Imperij scutum vocaretur. Non ponebat enim &c. } propter conuicium stulti populi, & magistrum equitum Q. Minucij obtreccationes, & iniurias, non discedebat à ratione consiliorum suorum. ERGO POSTQ. MAGISQ. } sic legitur lib. I. Off. sic est & in vdecim meis, Vnus, Ergo post magisq. Duo Ergo postq. magis. Vnus, Ergo magisq. magisq. Duo, Ergo magis magisq. Vnus, Ergo magis atque magis. Vnus, Ergo prius, magisq. Vnus, Ergo primo magisq. Vnus, Ergo magisq. Ex Ennij XII. Annali. Macrobius, Quem Virgilius est imitatus:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Vide & Linium lib. xxx.

SALINATORI, } C. L. Lio Salinatori, arcis Tarentinæ præfecto, vt ait Polybius lib. II x. nam M. Liuius Salinator, gesto ante multos annos consulatu, Tarentum priuatus profectus non esset, vt omitat, quòd Tarenti, quo anno amissum est, nõ videtur esse potuisse. exsultabat enim, populi iudicio damnatus ex consulatu: nec, nisi anno antè, quàm Tarentum à M. Fabio V. consule, receptum est, in urbem rediit, opera, & beneficio consulum Marcelli, & Læuini. At Cicero Salinatorem vocat. Quid tum? num ideo sequitur, vt sit M. Liuius Salinator? quasi verò, præter M. Liuium, non potuerint alij Salinatorez esse: cum supra quoque C. Salinatoris meatio facta sit. cuius prænomine

nomine adducor, vt eundem suspicer esse, quem hic Cicero nominat: siquidem & Polybius Caium appellat eum, qui acri Tarentinæ præfuit. T. Liuius M. Liuium nominat. facit cum Cicero Plutarchus. CERTE, inquit, videns. } sic de Diu. II. Urbem philosophiæ proditis, dum castella defenditis. Hoc autem dicit, vt Salinatorem accuset, qui magno alieno labore partam gloriam verbis in se transfundet. Cic. de Orat. II. de Iocis, & Liuius lib. XXVII. Nec verò in armis præstantior, quàm in toga, } parua quippe arma foris, vbi nõ est consilium domi. hinc, Cedant arma togæ, &c. Ad Att. IV. Ergo erimus opprobrii, qui togati esse nolumus. Homerus:

Ἀμρότερον βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς τ' αἰχμητής.

Rex bonus, & duris bellator fortis in armis. Et:

Μῦθων τε κρητὴρ ἄμωμος, ἀριστερὸς τε ἔργων.

Vt idem & eloquentia & rebus gerendis excellat.

CARVILIO } testatum volo, in septem legi, Cornelio: in vno Canuleio: in vno, Garulio: in vno, Caluino. C. FLAMINIO } qui consul ad Thrasimenum in prælio cæsus est. QVOAD POTUIT, } ne quidquam id quidem conatus. Polybius lib. 2. De hoc bello Cic. in Bruto. PICENVM, } Picentem, vnus meus: & ita etiam legit recitans hunc locum Carisius lib. II. CONTRA senatus auctoritatem } inuito, & refragante senatu. Polybius lib. IIX. ait, ab eo latam esse legem inuito senatu. hic Cicero, resistente Fabio, latam non esse ostendit. OPTIMIS auspiciis ea geri, que pro reip. salute gererentur. } Homerus II. μ.

Εἰς οἰωνὸς ἀπίσθη ἀμύμωτοι καὶ πατρῶς.

Augures Græcis οἰωνοπόλους vocari posse, scribit Dionysius lib. 2. Vide Platonem in Phædro. Plut. in Marcello: οἱ δ' αὐτῶν ἐκ κρείττεστων, τῶν δ' ἐν ἰερωσύνης εἰδοσῶν μελέσσει τῶν ἀπ' οἰωνῶν μαντικῶν ἀπὸ λήθης καὶ παραφροσύνης νόμον δίδωσιν. QVAE CONTRA temp. fierent, contra auspicia fieri. } Ferrentur, & Ferri, omnes libri mei, licet quidam aliqua ex parte mendose: vno tantum excepto, qui facit cum impressa lectione. QVO modo } quanta animi constantia, & moderatione. Durior autem constructio est hæc, Nihil admirabilius, quàm quomodo: quæque longè absit à Grammaticorum regulis. LAUDATIO: } laudauit enim ipsemet filium in funere. Plutarchus. Et ipse Cicero librum scripsit de Consolatione ad se ipsum, in morte filiz IN luce } in publico. IN oculis ciuium } in conspectu ciuium

INTVS, } apud animum suum Græce, καὶ εἰς τὸν Περσίου, In-
tus, & in cute. Contra illud,

Astutam vapido gestasse in pectore vulpem.

QUAE scientia iuris augurij? } sic malo, consentientibus octo
meis libris, quàm vt est in sex, Iuris, & augurij. quod viri do-
cti probarunt: distinguentes, Iuris, augurij. vt in Fabio fuenit
& iuris ciuilib, & augurandi scientia. Quod probare non pos-
sum. Nam, si ius ciuile Catò ei tribueret, certè litteras tribue-
ret, quibus ipsum ius còtinetur. Ac de litteris postea loquitur.
Itaque malo, Iuris augurij, pro, Iuris augurandi. Et fortasse,
cùm scriptum esset in antiquis libris Aug. quòd significare
potuit, Augurales, produxere imperiti librarij, & fecerit, Au-
gurij. Quod ideo dictum volui, ne quis in dubiū vocaret, qua-
si duriusculè dictū, Iuris augurij. τὸ Augurij deest in vno. Au-
guradi, in vno. VNUS, Quanta notitia antiquitatis, & augurum
& quanta scientia iuris? Duo, Q. n. a, & augurij, quanta scientia
iuris? VNUS, Quae scientia iuris, & augurum? Vt in *homine Ro-
mano* } litterarum enim laudem Romani Græciæ concedebat,
militarem sibi assumebant.

Quippe magis norat, quàm sidera, Romulus arma.

DOMESTICA } gesta à Romanis. EXTERNA } extera-
rum nationum, Græcorum, Persarum, Assyriorum, QUASI
diuinarem id, &c. } Ouidius:

Augurium ratio est, & coniectura futuri:

Hac diuinaui, notitiámq. tuli.

Plautus in hanc sententiam:

Tum demum homines nostra intelligimus bona,

Cum ea, quæ in potestate habuimus, amissimus.

Horatius:

-- Virtutem incolumem odimus:

Sublatam ex oculis quærimus inuidi.

Græcus Poëta, apud Sudam:

Ζῶον ἀπρημιστάντες ἀπορθίμενον ποθέουσι,

καὶ τὸ ἐπὶ τὴν τύμβου καὶ ἀπὸ τοῦ εἰδῶλου

Ἄσπερα νείκος ἐπιλήθεν, ἐξ ἧς δ' ἐρήσουτο λαοί.

Quos fortasse respexit Virgilius, de Palamede loquens:

-- quem falsa sub prodicione Pelasgi

Infontem, infando iudicio, quia bella vetabat,

Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

VNDE } à quo. SCIPIONES, } maiorem Africanum
signif.

significat. LENIS senectus: } Leuis, quattuor libri, & Græcè.
Duo alij, Leuis, & placida senectus. PLATONIS: } idem tra-
dit D. Hieronymus de vita clericorum, & Lucianus in Macro-
biiis. Laertius varias sententias adducit, alterà Hermippi, quæ
cum Cicerone fecit: alteram Neanthis, qui xxxiv. annos na-
tum defecisse scribit. Scribit idem Laertius, Magos diuinita-
tis quandam opinionem è septenario toties multiplicato de
Platone concepisse. EST MORTVVS } non immoratus
est studij, sed immortalis. ISOCRATIS: } legendus Pana-
thenaicus, & oratio περί ἀνδραγαθίας. Philostratus, Plutarchus,
Halicarnassæus. D. Hier. ad Nepotianum. VIXIT Q. quinquen-
nium postea: } dura constructio. sed nec ferri potest. Sunt, qui
mutant, Vixisse quinquennium postea: contra veteres omnes
libros. Quinquennio, vnus. LEONTINVS Gorgias } Sudas
de Gorgia, βίβλ. 1. Quint. lib. 3. cap. 1. & lib. 12. cap. 21. Lu-
cianus in Macrobiis, Plin. lib. 7. cap. 48. Ælianus var. hist. Val.
Max. lib. 8. cap. 13. 2. CENTVM & septem } Sic, & Valerius Lu-
cianus, & Plinius, Centum & octo: Apollodorus apud Laertiū
in vita Empedoclis, & Quintilianus, Centum & nouem.
PRÆCLARVM responsum, vide alia eiusdem responsa, eadem
de re, apud Athenæum lib. 12. cap. 26. VICIT Olympia, } Sy-
necdoche Attica. Pugnare pugnam, Certare certamen. CÆ-
PIONE, & Philippo iterum cos. } Co s. consule. vt ad Philippum
referatur. Vide Fastos. Consule, distinctè. est in septem meis.
LEGEM VOCANIAM } de mulierum hereditatibus. D. Aug.
de ciu. D. lib. 3. cap. 21. Agell. lib. 17. cap. 6. & lib. 20. cap. 1.
MAGNA voce, & bonis lateribus } de Catonis validis suprema
arate lateribus vide Val. lib. 8. cap. de studio, & industria: Cato
sexturn & octogesium annum agens, dum in rep. tuenda
iuuenili animo perstat, neque aut memoriam eius quisquam
tardiolem, aut firmitatem lateris, vlla ex parte quassatam, aut
os hæsitacione impeditum animaduertit. Sic Phil. 2. Tu istis
faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firme-
tate. CVM complector animo, } sic omnes mei. Sunt, qui legat,
Quantum compl. an. CORPVS faciat infirmum: } Infirmitus,
decem mei. QUANTVM quæque valeat, quàmque sit iusta, vide-
amus. } Quanta, quàmque. iusta sit vnaquæque, videamus, quat-
tuordecim. Quanta, & quàm iusta sit vnaquæque, videamus,
duo. Reliqui mendosi.

CICERO.

A Rebus gerendis senectus abstrahit: quibus an
ijs, quæ iuuentute geruntur, & viribus? nulla ne
igitur res sunt seniles, quæ vel infirmis corporibus, a-
nimo tamen administrantur? nihil ergo agebat Q.
Maximus? nihil L. Paullus, pater tuus, Scipio, socii
optimi viri, filij mei? ceteri senes, Fabricij, Cury, Co-
runcanij, cum rep. consilio, & auctoritate defende-
bant, nihil agebant? ad Ap. Claudij senectutem acce-
debat etiam, ut cacus esset: tamen, cum sententia sena-
tus inclinaret ad pacem cum Pyrrho, fœdusq. facien-
dum, non dubitauit illa dicere, quæ versibus persecutus
est Ennius:

“ Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant

“ Antebac, dementi sese flexere ruina?

ceteraq. grauissimè. notum enim vobis carmen est: &
tamen ipsi: App; exstat oratio, atque hac illa egit
septem & decem annis post alterum consulatum, cum
inter duos consulatus anni decem interfluxissent, cen-
sorque ante superiore consulatum fuisset. ex quo in-
telligitur, Pyrrhi bello grandem sanè fuisse: & tamen
sic a patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in
re gerenda versari senectutem negant: simileq. sunt, ut
si quis gubernatorem in nauigando nihil agere dicat,
cum alij malos scandant, alij per foros cursent, alij sen-
tinam exhauriant: ille autem, clauum tenens, quietum
sedeat in puppi. Non facit ea, quæ iuuenes. At veri
multò maiora, & meliora facit, non enim viribus, aut
velocitatibus, aut celeritate corporis, res magna gerun-
tur, sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non mo-
dò non orbari, sed etiam augeri, senectus solet, nisi forte

ego vobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & con-
sul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc
videor, cum bella non gero: at senatui, quæ sunt geren-
da, præscribo: & Carthagini, malè iam diu cogitanti,
bellum multo antè denuntio, de qua vereri non antè
desinam, quàm, illam excisam esse, cognouero. quàm
palmã utinam diu immortales, Scipio, tibi referuent,
ut aui reliquias persequare: cuius à morte sextus hic &
trigesimus annus est: sed memoriam illius viri omnes
excipient anni consequentes. anno ante me censorem
mortuus est, nouem annis post meum consulatum, cum
consul iterum, me consule, creatus esset. num igitur, si
ad centesimum annum vixisset, senectutis eum sua pa-
niteret? nec enim excursionem, nec saltu, nec eminus ha-
stis, aut comminus gladiis uteretur, sed consilio, ratio-
ne, sententia, quæ nisi essent in senibus, non summum
cõsiliium maiores nostri appellassent Senatun. Apud
Lacedæmonios quidem ij, qui amplissimum magistra-
tum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod
si legere, aut audire voletis externa: maximas resp. ab
adolescentibus labefactatas, à senibus sustentatas re-
perietis.

“ Cedo, qui vestram rep. tantam amisistis tam citò?
sic enim percunctanti, ut est in Nauij Ludo, respõden-
tur & alia, & hac in primis:

“ Proueniebant oratores noui, stulti, adolescentuli.
temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senec-
tutis. At memoria minuitur: credo, nisi eam exerceas:
aut etiam, si sis natura tardior. Themistocles omnium
ciuium perceperat nomina: num igitur censetis eum,
cum ætate processisset, qui Aristades esset, Lysimachum
salutare solitum? equidem non modo eos, qui sunt noui,

sed eorum patres etiam, & auos: nec sepulchra legens, vereor, (quod aiunt) ne memoriam perdam. his enim ipsis legendis, in memoriam redeo mortuorum. Nec verò quemquam senum audiui oblitum, quo loco thesaurum obruisset. omnia, quae curant, meminerunt, vadamonia constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid inrisconsulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes? quam multa meminerunt? manent ingenia senibus, modo permaneat studium, & industria: nec ea solum in claris, & honoratis viris, sed in vita etiam priuata, & quieta. Sophocles ad summam senectutem tragedias fecit, qui, propter studium cum rem familiarum negligere videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet: sic illum, quasi desipientem, a re familiari remouerent iudices. tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proximè scripserat, Oedipum Coloneum, recitasse iudicibus, quae sisseque, num illud carmen desipientis videretur, quo recitato, sententiis iudicum est liberatus. num igitur hunc, num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num. quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num Homerum, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Roma vidistis, Diogenem Stoicum coegit in suis studiis obmutescere senectus? an non in omnibus his studiorum agitatio vitae aequalis fuit? Age, ista diuina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos, & familiares meos, quibus absentibus nunquam ferè vlla in agro maiora opera fiunt, non serendis, non percipiendis fructibus, non con-

den-dis. quamquam in his minùs hoc mirum. nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse viuere. sed idem in ijs elaborant, quae sciunt nihil omnino ad se pertinere:

« Serunt arbores, quae alteri saculo profint,
 ut ait Staius noster in Synephebis. nec verò dubitat agricola, quamuis senex, quarenti, cui serat, respondere: dijs immortalibus, qui me non accipere modo haec à maioribus voluerunt: sed etià posteris prodere. Melius Cæcilius de sene, alteri saculo prospiciente, quam illud:

« Aedepol, senectus, si nil quidquam aliud vitij
 « Apportes tecum, cum aduenis: vnum id sat est:
 « Diu quis viuendo, multa, quae non volt, videt:

& multa fortasse, quae volt: atque in ea, quae non volt, saepe etiam adolescentia incurrit. Illud verò idem Cæcilius vitiosius:

« Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum:
 « Sentire ea etate esse odiosum se alteri,

in-cundum potius, quam odiosum. ut enim adolescentibus, bona indole prae ditis, sapientes senes delectantur: leniorque est senectus eorum, qui à inuente coluntur, & diliguntur: sic adolescentes senum preceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur, nec minùs intelligo me vobis, quam vos mihi, esse incundos. sed videtis, ut senectus non modò languida, atque iners non sit, verum etiam sit operosa, semper agens aliquid, & moliens, tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Quid, quod etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus: qui se, quotidie aliquid addiscens, senem fieri, dicit: ut ego feci, qui Graecus litteras senex didici: quas quidem sic auide arripui, quasi diurnam sitim

explere cupiens, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis vti videtis. quod cum fecisse Socratem in fidibus audirem: vellem equidem & illud: (discerant enim fidibus antiqui) sed in litteris certe elaborari.

EXPLANATIO.

QVAE *iuuentute geruntur,* } sic nouem mei. Quae in iu-
tute geruntur, nouem. Quae à iuu. ger. vnus. Quae iuu. &
viribus ger. vnus. Quae ger. iuu. vnus. ANIMO tamen admini-
strentur? Tantum, legendum aliquando putauit. & mecum
facit antiquus meus liber. alius, mendose, Animo tamen,
actantum administrantur. SO CER *optimi viri, filij mei?* ideo
laudat, quia perierat iam. infra quoque probitatem eius com-
mendat. *τὸ, Viri,* abest à duobus. AVCTORITATE con-
silio graui, & prudenti. DEMENTI *se se flexere ruina?* De-
mentem ruinam quoque dixit Horatius in Odis. Pro Ru-
ina, Via, habent tredecim mei. ET tamen } Et tum, tres
mei. HAEC *ille egit* } Hoc, duo. Gessit, duo. ANNI *decem?*
quod lex tum quidem nulla iubebat, vt exemplo declarans,
sed postea iussit lata à L. Sulla. INTERFLUISSENT, }
Interfuissent, decem octo. ET tamen sic à patribus accepimus. }
Tamen, non est in vetere. Parentibus, in vno. NIHIL *affi-
runt,* } nugas agunt, nulla firma ratione vtuntur, ab ipsa ex-
perientia coarguuntur. SI quis } Qui, sexdecim, Qui
autem, pro Quis, dictum est. Vt alibi. In quo mendum pe-
perit ignoratio, vel negligentia potius: vt infra reponeretur.
Dicant, pro Dicat. Quasi numero multitudinis Qui pos-
tum sit. quod hic quidem singulare est. CVRSENT, } Cur-
sitent, duo. AVT *velocitatibus,* } suspicabatur pater hoc a-
bundare: cum sequatur proximè, Aut celeritate. AVT *celeritate
corporis,* } Corporum, sexdecim. VERSATVS sum } praeter-
tim in Hispania. Liuius, Plut. alij. AVI } qui tributariam, Han-
nibale victo, Carthaginem fecerat. SEXTVS *hic & vrigissim
annus est.* } Tertius, veteres omnes libri. SENTENTIA } in sen-
natu. concio verò ad populū. SVMMVM *consilium* } de Diu. lib. 1.
AVT *audire* } sic decē septem. rectè. Val audire, tres. Et audire,
vnus, & alias, EXTERNA: } exempla. LABEFACTAS, }
Labefactas, quattuordecim. PERCVNCTANTI, }
Percun-

Percunstantur, decē octo. NAEVII *Ludo,* } Nauij poetarū, Lu-
do, duodecim. Nauij posteriori libro, quattuor. Ennij, tres. En-
nij posteriori libro, vnus. Libro Nauij poetarū, vnus. Citatur à
Festo in Redhostire Nauij Lupus. Agellius, & Carisius citant
libros *Εγγοταρῶνων*. Marfus edidit olim, In Nauij Praeconis
postiore. PROVENIEBANT } Prueniebāt, vnus. Veniebāt,
vnus. Sunt, qui legant, Prouehabantur ad res noui & c. NOVI,
stulii, } ord. prap. vnus. NOVI, } rerum imperiti: siue, nouan-
darum rerum cupidi. TEMERITAS *est florentis aetatis, pru-
dentia senectutis.* } Aristot. Polit. lib. 7. Η μὲν δὲ νεότης ἐν νεότητι
ἢ ἐν ἡλικίᾳ ἐν ἡλικίᾳ ἐστὶν. PRVDENTIA *senectutis:* Senectētis,
sex mei libri. & sanè eleganter opponitur τὸ Florentis. THE-
MISTOCLES } cui cum Simonides artem memoriæ pollice-
retur, se artem obliuionis malle dixit, quod meminisset eorū,
quae nollet obliuisci non posset, quae vellent. De eius memoria
vide Cic. de Orat. 2. Quinctil. lib. xi. Val. l. 8. cap. de studio, & in-
dustria. SED *eorum patres etiam,* } τὸ, Etiam, abest à septē meis.
ET *auos:* } τὸ, Et, abest à duobus. AUOS: Pro auos, vnus. MEMO-
RIAM *perdam,* } legendis enim multorū nominibus, pertur-
batur, & confunditur memoria. quod sequentibus verbis de-
claratur. A *filij* } Lucianus in Macrobiis Iophantē nominat,
eūmq; lege rationis in sania iudices damnasse scribit. MALE
rem gerentibus patribus bonis interdicti solet, } deleui verbū, Patri-
bus, quia non patribus tantum, sed omnibus, vel si liberis non
haberent, bonis interdicti solet. & in vno meo vetere libro in
ordine verborum non est Patribus, sed additū in margine: à
tribus profus abest. Quod autem, Patriis bonis, alij legunt, id
repellit ratio. Nam, si post obitū patris malè rem gerit filius,
suis ei bonis, non iam patriis, interdicitur: praterca, si quis he-
reditatē accepit à patruo, ab aliis propinquis, ab amico aliquo:
aut si ipse, mercaturis faciendis, industriāq; sua, diues factus
est, posteaq; malè rem gerit, nū ei patriis bonis interdicitur?
Bonis quidem, non tamen patriis. OEDIPVM *Coloneum* } qua
sola fabula omnium eiusdem studij poetarum praeripere glo-
riam potuit. Valerius. NVM *illud carmen desipientis videretur.* }
Satyrus, vt est apud Aristophanis interpretē, Sophoclis apo-
logiam huiusmodi fuisse prodit, Η μὲν ἐμὴ Σοφοκλῆς, ὅτι παρεχρη-
σάμην ἐν τῷ παραφροῦ, Σοφοκλῆς οὐκ ἐμὴ. SENTENTIIS *iudicum* }
Plutarchus: Θαιμαστοὶ δὲ τοῦ μέλους φανέντος περιπέμθοι μετὰ
κεῖτου καὶ βούης τῶν πᾶσι ἐόντων. EST *liberatus.* } tantum sapientiae
G

in ætate iam fracta specimen dedit, vt feueritatem tribunali-
 um in theatri fauorem verteret. D. Hieronimus. *NUM*
igitur hunc, num Hesiodum } *NUM* igitur hunc Homerum, num
 Hesiodum, sex, & rectius coniungitur Homerus cum poetis,
 quàm infra ponitur. Dicitur autem Homerus annum *CIX.*
 attingisse. *HESTIODVM*, } inde, Hesiodi senecta. *SIMONID-*
EM, } Somonides Poeta octogesimo anno & docuiffe se
 carmina, & in eorum certamê descendisse, ipse gloriatur. *Valerius*
lib. 8. Vixit autê Luciano, supra nonaginta. *STESICHO-*
RVM, } octuagintaquinque annis vixit, quot Anacreon.
 Lucianus. Hi autem grandes natu cygnæum nescio quid, &
 solito dulcius vicinâ morte cecineruat. Hieronymus ad *Ne-*
porianum. *PYTHAGORAM*, } obiit annò octuagesimo: vel
 vt alii, nonagesimo. *Laertius.* *Lact. lib. 3. cap. 2.* *Aug. de ciu. D.*
lib. 8. cap. 2. *Cic. Tusc. 5.* *DEMOCRITVM*, } hic centû & quat-
 tuor annos natus, cum alimento abstineret, mortuus est. *Lucianus.*
XENOCRATEM, } octogenario maior obiit. *Laer-*
tius. Malè antea, *Socratem.* *ZENONEM*, octo & nonaginta.
 Lucianus, & *Laertius.* *CLEANTHEM*, } nouem & nonagin-
 ta. *Valerius*, & *Lucianus.* Hic, cum decreuiffet inedia vitam
 absumere, acceptis ab amicis litteris, cibum sumpfit, & ami-
 corû negotiis absolutis, denuo cibo abstinuit, & obiit. *DIO-*
GENEM } octuaginta octo. *Lucianus.* *AN non in omnibus*
his } sic sex. reliqui non habent. *Non.* *RUSTICOS Roma-*
nos, } sic est in omnibus meis. Sic in epistola Ciceronis *fi-*
lij ad Tironè. *Rusticus Romanus factus es, Fam. lib. 16. ep. 21.*
 Et *Varro* *Tέροντο διδάσκαλοι*, apud *Nonium*, in *Nundinæ.* *Quo-*
ties *priscus* homo, ac *rusticus* Romanus, internundinum bar-
 bari radebat. *VICINOS*, } infra: Conuiuium vicinorum
 quotidie compleo. *QUAMQUAM in his minus hoc mirum.* }
 omnes libri, *Aliis*, pro *His.* *Vnus*, *His aliis.* *Minus*, inquit, ha-
 bet admirationis, quòd in aliis omnibus rebus, quæ ad ipsos
 pertinent, curam ponunt: in hoc verò, quòd senex serit arbo-
 res, quæ alteri seculo profunt, id multo magis mirandum vi-
 detur. *NEMO est tam senex, qui se annum non putet posse viuere.*
αλλοζώους, id est, vitæ prorogandæ studiosos, esse senes, ait *A-*
ristoteles Rhet. lib. 2. *SERIT arbores*, } sic *videlicet.* reliqui
 Serunt, vt antea. Loquitur de sene alteri sæculo prospiciente.
 vt infra. *Tusc. 1.* Serit arbores, quæ alteri sæculo profunt, vt
 ait *Starius* in *Synephebis*, quid spectans, nisi etiam postera
 sæcula

sæcula ad se pertinere? *QVI me non accipere modo hæc à ma-*
ioribus nostris voluerunt, &c. } *Ilocrates* *Pænegyrico.* *Οται τον*
ειωνι προτι φανιντες επι της ουκ ευθους ούτως αποπρωι εχοντα κατα-
ρον, αλλα κατὰ μικρον εαυτους συνπροξισαντο. *SED etiam* *po-*
steris prodere } propagare ad posteros. *impium* quippe
 illud:

Εμοδ θανόντος, γατα μικρότητο προί.

CAECILIUS } *Plotio.* vide *Noniû* in, *Aduenire.* *ÆE POL.* }
 pro, *Ædepol.* vt stet versus. *senarij* enim sunt. *APPORTES*
tecum, } sic omnes, duobus exceptis, in quibus, *Apportas.* *Vnus*,
Apportet tecum. *ADVENIS:* } *Adueneris*, quinque. *Aduenit*,
vnus. *VNUM id* } ord. *præp.* quinque. *SAT* } *Sâtis*, nouem.
Vnum satis est, *vnus.* *DIV quis viuendo*, } *Quod* diu viuendo,
 sexdecim.

Euripides:

Ο βίος ἀλλ' ἄνευ βίος, ἀλλὰ ξυμφορᾶ. *CAECILIUS* } *Ephæ-*
stione. vide eundem *Nonium* in *Senium.*

TVM etiam } *Tum* equidè, in *tredecim.* *Vnus*, *Tum* quidè.
 iam equidè, *quinq.* *lámq.* equidè, *vnus.* *ESSE odiosum se alteri.* }
 ESSE se odiosum alteri, in *tribus.* Se esse odiosum al-
 teri, *tres.* Eum odiosum esse ipsum alteri, *vnus.* ESSE
 odiosum alteri, *quinque.* Odiosum se esse alteri, *quattuor.* Se
 odiosum esse alteri, *tres.* *LEVIORQ. est eorû senectus*, } *Leuiórq.*
fit senectus eorum. *quattuor.* *Leuiórq.* est *sen. eorû*, *quattuor-*
decim. *Leuiórq.* est *senectus senû*, *vnus.* *Leuiórq.* fit *senectus*
senum, *vnus.* *COLVNTVR.* } propter virtutè, & dignitatem,
 atque etiâ ætatis reuerentiam. *DILEVNTVR.* } propter fa-
 cilitatem, & morum suauitatem. Hæc duo verba coniúxit &
 infra, & in *Lælio.* *OPEROSA. semper agens aliquid*, } *Operosa*,
 & semper agès aliquid, *Nonius*, in, *Moliri*, & oès libri mei.
QVID, quod etiam addiscunt aliq. idè } *Quid*, qui etiam & c. *tre-*
decim. reliqui mendosi. *SOLONEM versibus gloriantè videmus*, }
 infra: Vt honestû illud *Solonis* sit, quod ait versusculo quodâ,
 senescere se multa in dies discentem. *Valerius*, *Lucianus* ait
Canis vixisse. *Plato* in *Amatoribus*, in *Lachete*, & *vii. de Rep.*
Exitar & *Senecæ* epistola in *hunc sensum* *lib. 10. ep. 77.* *De*
Solonis poësi *Plato* in *Timæo.* *Solonis* versus est:

Τηρόνκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδάσκόμενος.

GRÆCAS litteras senex didici } *Ennio* poëta docente,
 quem secum in *prouinciam* duxit. *Quinct. lib. XII. cap. XI.*

Valerius lib.8. cap. de studio, & industria, Hieronymus ad Nepotianum. Athenis Græcè orauit. Plutarchus. SOCRATES } Valerius lib.8. Quintil. lib.1. cap. de Musica, lyra institutum refert. Eius præceptor Conus vocatus est. Cic. Fam. lib.8. DISCEBANT enim fidibus antiqui } Discebant enim in fidibus antiqui, septem. Totum hoc, sunt, qui defendendum censeant.

CICERO.

NEc nunc quidem vires desidero adolescentis, (is enim locus erat alter de vitiiis senectutis) nō plus, quàm adolescens tauri, aut elephanti desiderabā, quod est, eo uti decet, & quidquid agas, agere pro viribus, qua enim vox potest esse contemptior, quàm Milonis Crotoniata? qui, cū iā senex athletas, se in curriculo exercentes, videret, adspexisse lacertos suos dicitur, il-lacrymansq. dixisse:

At hi quidem mortui iam sunt:

Non verò tam isti, quàm tu ipse, nugator, neque enim ex te umquam es nobilitatus, sed ex lateribus, & lacertis tuis, nihil Sex. Aelius tale, nihil multis annis antè Ti. Coruncanium, nihil modò P. Crassus: à quibus iura ciuibus præscribebantur: quorum vsque ad extremum spiritum est prouecta prudentia, orator, metuo, ne languescat senectute, est enim munus eius non ingenij solū, sed laterum etiam, & virium, omnino canorum illud in voce splendet nescio quo pacto in senectute, quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos meos: sed tamen est decorus senis sermo quietus, & remissus: facitque persæpe ipsa sibi audientiam disertis senis compta, & mitis oratio, quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere, & L. alio, quid enim incundius senectute, stipata studiū
iuuen-

iuuentutis? an ne eas quidem vires senectuti relinquemus, ut adolescentes doceat, instituat, ad omne officij munus instruat? quo quidem opere quid potest esse præclarior? mihi verò Cz. & P. Scipiones, & tui duo, L. Aemilius, & P. Africanus, comitatu nobilium iuuenum, fortunati videbantur, nec vlli bonarum artium magistri non boni putandi, quamuis consenuerint vires, atque defecerint, et si ista ipsa defectio virium, adolescentia virtus efficitur sapius, quàm senectutis, libidinosa enim, & intemperans adolescentia effertur corpus tradit senectuti. Cyrus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem moriens habuit, cū admodum senex esset, negat, se umquam sensisse senectutem suam imbecillioem factam, quàm adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, qui, cū quadriennio post alterum consulatum pontifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit, ita bonis esse viribus extremo tempore atatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi, de me ipso dicere, quamquam est id quidem senile, et atique nostra conceditur, videtis enim, ut apud Homerum, sapissimè Nestor de virtutibus suis prædicet tertiā enim iam atate hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne, vera prædicans de se, nimis videretur aut insolens, aut loquax, etenim (ut ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad suauitatem nullis egebat corporis viribus, & tamen dux ille Græcia numquam optat, ut Aiacis similes habeat decem, at ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin brevis sit Troia peritura. Sed redeo ad me.

EXPLANATIO.

NEC nunc quidem } Ne nunc quidem, vnus, Neque, duo.
ELEPHANTIS } Elephantis, viginti. Eo uti decet, } Eo
 decet uti, tredecim. **P**RO viribus, } quas quilibet aetas exigit.
MILONIS Crotoniata? } maximis quondam viribus præditi,
 ut sublatum in humeros bouem per stadium ferret. de quo
 paullo infra. Vide Plin. lib. 7. cap. 20. Solinum cap. 4. De
 eius miserabili interitu vide Strabonem lib. 6. Sudam, A-
 gellium lib. 15. & Val. lib. 9. cap. 22. **I**LACRYMANS }
 recordatione victoriarum & pristinae gloriae desiderio. **N**-
GATOR. } qui naturam, tamquam nouercam, falsò, malè
 ægratus, insimulas. **S**EX. Aelius } Sex. Æmilius, omnes scripti.
 Ælius, tamen, probò: qui propter iuris ciuilibus scientiam sic ap-
 pellatus à summo poeta est.

Egregiè cordatus homo, catus, Ælius Sextus.

Quem verum refert Cicero Tuscul. I. Is librum populo R.
 debuit, Ius Ælium inscriptum: auctore Pomponio l. 2. §. au-
 gèlècècè. ff. de orig. iuris. Ibidem quæritur existare illius librum, in-
 scriptum Tripurta, qui veluti iuris cunabula conti-
 net. **M**ULTIS annis autè } circiter xc. **T**R. Cornu-
 nius, } qui ius primus profiteri cœpit. idem Pomponius.
EST prouecta prudentia. } Prouidentia, vnus. Prudentia
 producta est, vnus. Prouecta est sapientia, vnus. **S**ED
 laterum etiam, & virium. } Sed laterum & etiam virium,
 vnus. Sed laterum, etiam virium, vnus. Sed etiam la-
 terum, & virium, vnus. Sed laterum, & virium, quin-
 que. **S**ED laterum etiam, & virium: Quint. lib. 2. cap. de
 Pronunc. Latera cum gestu consentiant, facit enim ali-
 quid & totius corporis motus, adeo, ut Cicero plus illo
 agi, quàm manibus ipsis, putet. Ita enim dicit in Orat.
 Nulla argutiæ digitorum, non ad numerum articulus
 cadens, trunco magis toto seipse moderans, & viriliss-
 laterum flexione. Et idem Cicero de Orat. III. Omnes
 autem hos, manus subsequi debet gestus, non hic ver-
 ba exprimens scenicus, sed vniuersam rem, & sententiam
 non demonstratione, sed significatione declarans, late-
 rum inflexione hac forti, & virili, non ab scena, & hi-
 strionibus, sed ab arinis, aut etiam à palestra. **C**ANO-

RVM

RVM illud in voce } Quintilianus, ubi de Pronunciatio-
 ne agit, dicit, vocis naturam spectari quantitate, & qua-
 litate. Quantitas est simplicior: in summa enim, grandis,
 aut exigua est. Qualitas magis varia est, nam est aut candi-
 da, aut fulca: & plena, & exilis: & lenis & aspera: & contracta,
 & fusa: & dura, & flexibili: & clara, & obtusa. **C**ANORUM:
 vocem claram, clarior enim tum fit, cum obtusa splendescit.
QUOD equidem adhuc non amissu: } Quod equidem non amissi
 adhuc, duo. **E**T videtis annos meos: } Et vos videtis annos, v-
 nus. Etiam videtis annos meos, vnus. Et videtis tamen
 meos annos, vnus. Meos, non est in sex. **S**ED tamen est de-
 corus senis sermo } Sed tamen sermo est decorus senis, duo.
SED tamen decorus est sermo senis, quatuor. **R**EMISSVS: }
 citat hæc Nonius in Remittere, delectare. **A**VDIENTIAM }
 sic Plautus: Surge, præco, fac populo audientiam. **Q**UOD
 si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere, & Lælio }
 & libri veteres mei decem octo habent, Quam, pro, Quod:
 & eos docti viri sequuntur, ego assensum sustineo, vereor e-
 nim, ne quis, ob illud antecedens, Compta, & mitis oratio,
 putauerit esse subiungendum, Quam, sed mea quidem
 aures, exsequi orationem, inuita audiunt. Illud autem, Quod si
 exsequi nequeas, hoc videlicet spectat: ut prompta, & miti v-
 tatis oratione. Posteriora quoque verba, Possis tamè Scipioni
 præcipere, & Lælio, magis congruere videtur cum eo, Quod
 si exsequi nequeas. Ipse, non est in vno. **Q**UID enim iucundus }
 Quid est enim iucundus, sex. Quid enim est iucundus, vnus. Quid est iuc-
 undus, duo. **C**N. & P. Scipiones, } duo fratres, qui in Hispania cecide-
 runt. Silius:

Dum Capua infaustam luit haud sine sanguine culpam,
 Interea geminos terra crudelis Ibera
 Fortuna abstulerat, permiscens tristia læris,
 Scipiadas, magnùmq; decus, magnùmq; dolorem.

Hos Virgilius in VI. vocat, Duo Fulmina belli Scipiadas. Pu-
 blius est maioris Africani, & Asiatici pater: Cæzus, eorum pa-
 truum, Scipionis Nasticæ genitor. **E**T auti duo, } Æmilius
 sanguinis, Africanus Publij filius adoptionis linea. **M**AGIS-
TR I non boni } idest, idonei. Græci dicunt, *invari*. **I**N-
TEMPERANS adolescentia } exhauriuntur enim vires eaz, qui-
 bus sustentari senectutem oportebat. **A**PVD Xonophontem }

lib. ix. Cyri Pædiæ. Herodotus, & Iustinus variè hoc scribunt. A quibus dissentit Lucianus in Macrobiis. *ÆTATI QUÆ* nos trahit } propter auctoritatem, opinione prudentiæ, & multi vsus rerum partam. *CONCEDITUR* } non vitio vertitur, quamvis non laudetur. *APVD HOMERUM* } II. lib. I. & 23. potissimum, & alibi. *DE VIRTUTIBUS SUI* } id est, iis de rebus, quas virtute sua gesserat. *TERTIAM ÆTATEM* } περὶ τῆν τρίτην ἡλικίαν, Homerus II. a.

— τῶν τῶν Νέστορα

ἡ δὲ περὶ τὸν ἀνθρώπου λεγὸν πολὺν ἀγρότην,
πῶς καὶ ἀπὸ γλώσσῃς μέλειτος γλυκίων βέναι ἀνδρῶν.
πῶς δὲ ἡδὴ δὴ καὶ ἡλικίᾳ μετῶπιον ἀνδρῶπιον
Ἐφῶτα δὲ ἡ οἱ παρῶθεν ἀμει τρέφον, ἡδὲ ἐξ ἡλικίᾳ
ἐπιπύλον ἡ ἀδελφῶν, μετὰ τῶν περὶ τῶν αἰώνων.

Et Ovidius:

Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum, nunc tertia viuitur ætas. Et ille:
Ter binos, deciesque nouem superrexit in annos
Iusta senescitum quos complet ora virorum.

Næuius Trifæciliensem, & Dulcioriloquum vocat, vt est apud Agellium lib. x i x. cap. 17. Vide Lucianum in Macrobiis, & Hieron. ad Nepotianum, & Prouerb. Nestorea senecta. *NEC ERAT EI VERENDUM,* } tacitè indicat, ne sibi quidem id verendum esse. *VERA predicans de se,* } præsertim ob eam causam, vt non suas decantet laudes, sed vt auctoritatem sibi conciliat. Audite, inquit, iuuenes, senem, quem senem iuuenem audiuerunt. *EX eius lingua melle dulcior fnebat oratio* } Cic. in Bruto, ex hoc Homeri loco colligit, heroicis illis temporibus oratoriam in pretio fuisse, cum Homerus Vlixii vim, Nestori suauitatem dicendi dederit. *Quin Ctilianus in XI. ex Homero tria dicendi genera obseruauit, breuem, & propriam iucunditatem in Menclao, in Nestore melle dulciorem sermonem, in Vlixæ orationem impetu, flumini, niuibus hibernis aucto, parem.* Rutarachus in Homeri vita de generibus dicendi alia ostendit exempla. Vide Prouerb. Nestorea eloquentia. *ET tamen dux ille Græciæ* } Agamemnon. significat, bellum magis consilio, quàm vi, geri debere. Locus est II. b.

αἱ γὰρ ξένῳ πᾶτερ, καὶ ἀδελφαί, καὶ ἀπύλον,
τοιοῦτος δὲ καὶ μοι συμφερέει μόνος εἰς ἀρχαίαν,

τῶ, καὶ τῶν ἡμῶσις πόλιος περὶ αἰμο ἀνακλῶ,
χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἀπλουτῶ τε, ὅσῳ δουρίῳ τε.

Interea tamen Cic. pulchrè dissimulat, quod Nestor vbique queritur, se iuuenili robore destitutum. Ille dux, quatuor. *AIACIS similes* } Aiaci, vnus. *NESTORIS* } Nestori, vnus. Hom. II. lib. 2. *QUOD si acciderit,* } Quod si sibi acciderit, tredecim. *Quod sibi si acciderit,* } quinq. *Quod si si acciderit,* } vnus. *Quod sibi si acciderit,* } vnus. *Quod si is Nestor acciderit* } vnus, malè.

CICERO.

Quartum ago annum & octogesimum. vellem id quidem posse, quod Cyrus: sed tamen hoc queo dicere, non me quidem is esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut questor eodem bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post cum tribunus milium depugnauim apud Thermopylas Man. Acilio Glabrione consule: sed tamen, ut videtis, non planè me enervauit, non afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec enim unquam sum assensus illi veteri, laudatòq. prouerbio, quod monet, maturè fieri senem, si diu velis senex esse. ego verò me minus diu senem esse mallem, quàm esse senem antè, quàm essem: itaque nemo adhuc conuenire me voluit, quin fuerim occupatus. At minus habeo virium, quàm vestrum vteruis. nec nos quidem T. Pontij centurionis vires habetis. num icscirco est ille præstantior? moderatio modò viriù adsit, & tantum, quantum potest, quisque nitatur: nã ille non magno desiderio tenebitur virium. Olympia per stadium ingressus esse Milo dicitur, cum humeris sustineret bouem. utrum igitur has corporis, an Pythagora tibi malis vires ingenij dari? Denique isto bono

viare, dum adsit: cum ab sit, ne requiras, nisi forte adole-
 scentes pueritiâ, paululum atate progressi, adolescen-
 tiam debent requirere. cursus est certus atatis, & via
 una natura, eaque simplex, suâque cuique parti atatis
 tempestinitas est data. ut enim infirmitas, puerorum
 est: ferocitas, iuuenum: grauitas, iam constantis atatis:
 sic senectutis maturitas naturale quiddam habet,
 quod suo tempore percipi debeat. Arbitror te audire,
 Scipio, hospes tuus Masinissa que faciat hodie, no-
 nâginta annos natus: cum ingressus iter pedibus sit,
 in equum omnino non ascendere: cum equo, ex equo
 non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut
 capite operto sit: summam in eo esse corporis siccita-
 tem: itaque exsequi omnia regis officia, & munera.
 Potest igitur exercitatio, & temperantia in senectute
 etiam aliquid conseruare pristini roboris. Non sunt in
 senectute vires, nec postulantur quidem vires à sen-
 ectute, ergo, & legibus, & institutis, vacat atas nostra
 muneribus iis, que non possunt sine viribus susti-
 neri. itaque non modò, quod non possumus, sed ne
 quantum possumus quidem, cogimur. At ita multi
 sunt imbecilli senes, ut nullum officij, aut omnino vita
 munus exsequi possint. At id quidem non proprium
 senectutis est vitium, sed commune inualetudinis,
 quàm fuit imbecillus P. Africani filius, is, qui te ado-
 ptauit? quàm tenui, aut nulla potius valetudine? quod
 nisi ita fuisset, alterum ille exstitisset lumen ciuitatis,
 ad paternam enim magnitudinem animi doctri-
 na uberior accefferat. quid mirum igitur in senibus, si
 infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolescen-
 tes effugere possint? Resistendum, Læli, & Scipio, sen-
 ectuti est, eiusque vitia diligentia compensanda sunt:

pugnân-

pugnandum, tâquam contra morbum, sic contra senec-
 tatem: habenda ratio valetudinis: utendû exercita-
 tionibus modicis: tantum cibi, & potionis adhiben-
 dum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec verò
 corpori solum subueniendum est, sed menti, atque ani-
 mo multò magis. nam hæc quoque, nisi tamquam lu-
 mini oleum instilles, exstinguuntur senectute. Et cor-
 pora quidem exercitationum defatigatione ingraues-
 cunt: animi autem exercendo leuantur. nam, quos ait
 Cæcilius comicus stultos senes, hos significat credulos,
 obliuiosos, dissolutos. quæ vitia sunt non senectutis, sed
 inertis, ignaue, somniculose senectutis. ut petulantia,
 ut libido magis est adolescentium, quàm senum, nec
 tamen omnium adolescentium, sed non proborum:
 sic ista senilis stultitia, quæ deliratio appellari solet,
 senum leuium est, non omnium. Quatuor robustos
 filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas
 Appius regebat & senex, & cæcus. intentum enim a-
 nimum, tamquam arcum, habebat: nec languescens
 succumbebas senectuti: tenebat non modò auctorita-
 tem, sed etiam imperium, in suos: metuebant eum serui,
 verebantur liberi, carum omnes habebant. uigebat in
 illa domo mos patrius, & disciplina. ita enim senectus
 honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si ne-
 mini mancipata est, si usque ad ultimum spiritum do-
 minatur in suos. ut enim adolescentem, in quo aliquid
 senile, sic senem, in quo aliquid est adolescentis, probò.
 quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo
 nunquam erit.

EXPLANATIO.

AVT *consul in Hispania fuerim*, } in qua plura oppida cepi; quam dies fuit. Plutarchus. Mirum autem, gloriosum senem gloriosum obtinuisse triumphum, de quo Livijs lib. xxxvi. & Plut. in eius vita. *CVM tribuus mil. depugnauit apud Thermopylas, Man. Acilio Glabrone consul:* } memoria vitium in Cicerone deprehenditur. Legebat enim in Annalibus, Catonem non tribunum mil. sed legatum apud Thermopylas M. Acilio cos. depugnasse. quod Livijs lib. xxxvi. peripicuè docet. neminem enim post consulatum tribunum mil. fuisse constat, at legatos ita multos, vt exemplis probare necesse non sit. *Thermopylas:* Thermopylarum descriptionem vide apud Linijs lib. xxxvi. & Strabonem lib. ix. *VT vides,* } valent enim multum testes oculati. *ENERVAUIT,* } robore destituit. nam robur est in neruis situm. Hinc, *Omnibus neruis,* Nerusus intendere, expedire. Cic. pro Cælio: *Quem si vobis, si suis, si reip. conseruatis, addictum, deditum, obstrictum vobis, ac liberis vestris habebitis, omniumque huius neruorum, ac laborum vos potissimum inde fructus vberes, diuturnosque capietis. NON CLIENTES, non hospites.* } Cicero in Diuinatione: *Clarissimi viri nostræ ciuitatis, temporibus optimis hoc sibi amplissimum, pulcherrimumque ducebant ab hospitibus, clientibusque suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemque essent, iniurias propulsare, eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum, & prudentissimum, cum multis (maxime Galba) graues inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. De clientibus, & hospitibus, vide Halicarnasseum lib. 2. Agellius lib. v. cap. 13. Clientem à Colendo dicunt, quasi Colentem. *MATVRE fieri senem,* } maturè sibi parcere, & iuuenilia opera intermittere. vel, iuuenili ætate senilem sibi prudentiam, & affectuum, cupiditatumque, moderationem comparare. *QUAM esse senem ante, quam esse m.* } ignaue otio torpescere, dum & nimis, & sensum integritate valeam. *CONVENIRE me vult,* } Valuit, sex. *QUI IN fuerim occupatus.* } Off. lib. III. in proemio, de P. Scipione: Numquam minus otiosum, quam cum otiosus. *NEC vos quidem* } Ne, vnus. *T. Pontij centurionis* } fortasse Pontium intelligit, qui, cum Capitolium à Gallis esset obsessum, Tiberim transnauit. Plut. in Camillo, Liu. lib. v. At*

Vegetius,

Vegetius, centuriones non nisi proceros, & robusto corpore esse lectos. *NVM iccirco est ille prestantior?* } sic decem octo meo. duo, & alias, N. i. e. i. p. vobis? *QUANTVM potest quisque nitatur:* } Quantum quisque potest, nitatur, duodecim. *MILIO* } Crotonata. Quintil. lib. I. cap. 14. Vide Prou. Taurum tollat, Vitulum qui sustulerit. *PYTHAGORAE* } Valerius lib. I. x. cap. de studio, & industria, Laetius in vita. *ISTO bono* } Corporis commoda vocat Bona, communi loquendi modo, non Stoicorum dogmate. *PAVLLVLVM ætate progressi* } ultra adolescentiam. *SVAQ. cuique parti ætatis.* } v. A. Etatis, abest à septē. *TEMPESTIVITAS* } non tempus hic significatur, sed maturitas temporis. ideoque malè videretur legisse Nonius, *Tempestas. EST data.* } à natura. *INFIRMITAS puerorum* } quæ pueris cum senibus quodam modo communis est. vnde Prou. Bis pueri senes. *FEROCITAS iuuenum:* } quæ posita est magis in inferenda, quam propulsanda iniuria, & quiduis virum potius arbitrio, quam consilio suscipiendo. graue, periculosum vitium, & honestis laboribus corporis, atque animi frangendum. *GRAVITAS iam constantis ætatis:* } quæ omnium dicta, & facta certo consilio gubernat. *SVO tempore percipi* } refertur ad maturitatē senectutis tantum, non etiam ad infirmitatem puerorum, & ferocitatem iuuenum: quod purarunt alij, librorum quorundam varietate adducti. *HOSPES tuus Massinissa* } Hospes tuus habitus Mass. decem octo, Hospes tuus habiturus Mass. vnus. *Errore facili.* Legendum enim, Hospes tuus aius tuus Mass. Africani enim maioris hospes fuit vt ex Scipionis Somnio. Quando in Romanorum amicitiam venerit, vide apud Sall. Jugurtha, De eius constantia in amicitia, Valerius lib. v. cap. de Gratis. Quæ ipse Scipione dono dederit, recenset Silius lib. I.

Huic iuueni dono in signem velamine picto
Dat chlamydem, stratūmq. ostro (quem ceperat ipse
Deiecto victor Magone, animūmq. probarat)
Cornipedem, & cum qua diuim libabatur ad aras
Hasdrubal, ex auro patrem, galæmq. comantem,
Ex infirmato sociali fœdere regiam.

NONAGINTA annos natus: } tot etiā Lucianus vixisse scribit. Florus vero Epit. I. maiorem decessisse ait. *CVM ingressus iter* } Valerius lib. I. x. cap. 13. de Senect. De eo Plin. lib. v. r. cap. 14. & 48. *ITAQVE exsequi omnia regis officia, & munera.* }

honestam disciplinam, & locupletationem ciuium regis officia precipua, tradit Isocrates. EXERCITATIO, & *seperantia* } ergo intemperantia, & ignaui primum robur tollit. In *senectute etiam* } non modo in iuuentute. VACAT *et. ad nostra munera* } qui acceperint pro Dare operam, quod nusquam libera rep. quisquam dixit, perperam locum interpretati sunt, & distinxerunt. Hinc Vacatio, & excusatio munerum, apud Iuriconsultos. Dicebantur autē hi, Emeriti. *Muneribus q. } belli, & senatorio. SVNT imbecilli senes, } Imbecilles, duodecim. COMMUNE valetudinis. } sic omnes: duobus exceptis, in quibus, Inualitudinis. P. AFRICANI filius, } maioris, fratris Cornelie, Gracchorum matris. In Bruto: Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. filius quidem eius, is, qui hūc minorem Scipionem a Paulo adoptauit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. indicant cum oratiunculæ, rum historia quædam Græca, scripta dulcissimi. AVT nulla } Et, vnus. Ac, tres. ALTER VM ille extitisset lumen ciuitatis. } Illud, sex. τὸ. Ille, non est in vno. Alterum in isto extitisset lumen ciu. vnus. Apud Homerum Ajax Teucro ait:*

Βάλλ' ἔσταις εἰς ἄντι τὸς ἀναότι γυναι.

Ita iacere, si quod fortè lumen Græcis exstias.

EIVSQUE *vita diligentia compensanda sunt. } Diligentius, vnus. Compescenda, octo. EXERCITATIONIBVS modicis. } Plin. lib. xlii. cap. 4. POTIONIS } Potationis, septem. Potus, duo. SED menti, atque animo multo magis. } Sed etiam menti, & animo magis, vnus. Sed etiam menti, & animo multo magis, vnus. Hæc quoque } mens, atque animus. EXERCITATIONVM defatigatione ingravescunt. } τὸ, Exercitationum, non est in duobus. Defectione, vnus. Defatigatione, & exercitatione, vnus. ANIMI autem, exercendo leuantur. } hoc Quintillianus de memoria dicit, quæ pars ingenij est. Isocrates τὰ μὴ σίμαλα τοῖς συμμέτραις πόντοις. ἢ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαῖσι λόγῳ ἀυτῶν πύουκ. Exercendo: dum exercentur, Vt: Vritque videndo Fe mina. Exercitando, tres. Excitatione, duo. Animi autem se exercendo leu. quattuordecim. CREDVLOS, } Credulitatem esse vitium, scribit Dion Prusensis περὶ ἀπιστίας. Vide & Luciani libellum περὶ τοῦ μὴ πᾶσι πιστεύειν διαβολῆ. DISSOLVTOS. } qui verecundia fines transierint. Off. i. Negligero, quid de se quisque sentiat, nō modò arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. DELIRATIO } De Orat. II. O deliratio-
nem*

nem incredibilem. Plautus Amph. Hæc quidem deliramenta loquitur. Suct. Vesp. Neque illa quidquam aliud, quàm cachinasse, mirantem, quod, adhuc se mentis compote, deliraret iam filius suus. Metaphora sumpta à re rustica. Plinius lib. xlii. cap. 20. de Occasione: Hoc quoque vbi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant Lirare, operientes femina, vnde primum appellata Deliratio est. Hinc, Lirari, & Liratum, apud Columellam. REGEBAT *et senes, et cæcus. } Tusc. v. Appius Claudius, qui cæcus multos annos fuit, in illo suo casu nec publico, nec priuato muneri defuit. TENEBAT non modo } Tenebat enim non modò, quinque. AVCTORITATEM, } quam aut virtus, aut sapientia, aut potentia parit, sæpe etiam amor. IMPERIVM } Auctoritas habere videtur aliquid voluntarium: Imperium, aliquid coactū, & violentum: vt, nisi quid ex præscripto fiat, pœna sequatur. METVEBANT eum senes, } Eum, non est in sexdecim. HONESTA est, } honore digna, & honorata. Si se ipsa defendit, } antea cta vita parta auctoritate, & de diligentia nihil remittendo. Si ius suum retinet. } ne ex arbitrio liberorum pendear, neve ad agnatos, & gentiles, id est in tutelam, & quasi mancipationem deducatur. eo enim Cicero respexisse videtur, ne senex bis puer, rei suæ administranda: parum idoneus, inuerso naturæ ordine, quasi in liberorum sacra recidat. Ius suum obtinere, Demostheni, & Isocrati, τὴν χάριν τῶν δικαίων Demostheni, τὸ δὲ κατὰ φύσιν. MANCIPATA est, } Emancipata est, Nonius & duo mei libri. Emancipare, est, alteri in manum tradere, Emancipatum, interpretatur Nonius, subnixum, deditum. VLTIMVM spiritum } Vltimum vitæ spiritum, vnus. Vsq̄ ad vltimum spiritum: Vespasianus niebat, imperatorem stantem mori oportere. IN quo aliquid est adolescentis, } alacritas, & hilaritas iuuenilis.*

CICERO.

Septimus mihi liber Originum est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: caussarum illustrium, quas cumque defendi, nunc quàm maximè orationes conficio: ius augurum, pontificū, ciuile tracto: multum etiam Græcis litteris utor: Pythagoreorumque

mōre exercenda memoria gratia, quid quoque die dixerim, audeuerim, egerim, commemorō vesperi. haec sunt exercitationes ingenij, haec curricula mentis: in his desudans, atque elaborans, corporis vires non magno opere desidero: adsum amicis: venio in senatum frequens: utroque affero res multas & diu cogitatas, easque rureor animi, non corporis, viribus, quasi exsequi nequirem, tamen me lectulus oblectaret, ea ipsa cogitantem, quae iam agere non possum: sed, ut possim, facit acta vita. semper enim in his studiis, laboribusque viuendi non intelligitur, quando obrepat senectus. ita sensim sine sensu aetas senescit: nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O praclarum munus aetatis: siquidem id aufert à nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. accipite enim, optimi adolescentes, veterem orationem Archytae Tarentini, magni in primis, & praclari viri: quae mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. nullam capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis auida libidines, temerè, & effrenatè ad potiundum incitarentur: hinc patria proditores, hinc rerump. euerfiones, hinc cum hostibus clamdestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: supra vero, & adulteria, & omne tale flagitium, nullis alijs illecebris excitari, nisi voluptatis. cumque homini siue natura, siue quis deus nihil mente praestabilius dedisset: huic diuino muneri, ac dono nihil esse tam inimicum, quam voluptatem: nec enim, libidine dominante, temperantia locum esse, nec omnino

in vo-

in voluptatis regno virtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset, fingere animo iubebat, tanta incitatum aliquem voluptate corporis, quanta posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tandem, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset: quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem: siquidem ea, cum maior esset, atque longinquior, omne animi lumen exstingueret. Haec cum C. Pontio Samnite, patre eius, à quo Caudino praelio Sp. Postumius, T. Veturius consules superati sunt, locutum Archytae, Nearchus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi R. permanferat, se à maioribus natu accepisse, dicebat: cum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis: quem Tarentum venisse, L. Camillo, P. Claudio consulibus, reperio.

EXPLANATIO.

SEPTIMVS } nec plures citantur à veteribus. quorum nullus exstat. nam, quae circumferuntur, Annij Viterbiensis esse, nemo nescit. **LIBER** *Originum est in manibus:* } quibus Cicero in Bruto florem, & eloquentiae lumen tribuit. Vide Festum. *Est in manibus:* à me conscribitur. Suprà, In manibus est laudatio: id est, edita doctorum manibus teritur. **ORATIONES** *conficio:* } in quibus eum Lyfiae comparat Cicero in lib. de claris Orat. **PYTHAGOREORVM** *more,* } de Pythagoreorum viuendi ratione, Agellius lib. I. cap. 4. Pythagoras in Carminibus aureis:

Μηδὲ ὑπὸν μετακοισίην ἐπὶ ἡμέμασι ποσὸ δὲ ἔμειπας

Πρὶν τοῦ ἡμετέραν ἔργων τρεῖς ἡμέρας ἐπιελθεῖν.

Πῆ παρὶ βλάστησιν ἔρεξάσθαι μοι θεοὺ ἢ ἐτελέδω;

Id est:

Neque somnum mollibus in oculis suscipe,
Antequam diurnorum operum ter vnumquodque
percurras.

Quo transgressus sum? quid feris? quid mihi decens non perfectum est?

Pythagoreorumq. more: Pythagoreorum more, septem. Pythagoreo more, vnus. Pythagoricorumq. more, vnus. DES V DANS, } exercens. Manet in metaphora palæstræ, Curricula, quæ sunt spatia, intra quæ se cursores exercent, Desudare, ADSVM amicis } Adeste, patrocinari: sicut Græcis, τὸ παρεῖναι. NON magnopere } nam Aristoteles Rhet. ad Theodecten II. ait τὸν ἐπιθυμῶντα εἶναι τὸ δρόμον. EASQUE tuor } contra eos, qui à me dissentiunt. ANIMI, non corporis viribus. } ver- bis enim, non pugnīs, vt alibi ait, disceptamus. In senatu vincit non robustior, & potentior, (siquidē libera sit respública) sed prudentior, & disertior. SENSIM sine sensu atus senescit: } τὸ αὐτολογία. ioci genus, & lepor quidam, in repetitione litterarum. Sic Ennius apud Prisc. l. XII. & ad Hér. lib. IV.

Item:

Quidquam quisquam cuiquam, quod conueniat, neget.

Item alibi:

Nam, cuius rationis ratio non existet, ei rationi ratio non est fidem habere.

Et idem in Phœnice, apud Nonium:

Stultus est, qui cupita cupidus cupienter cupit.

Et Plautus Menæh.

Non potui paucis plura planè proloqui.

Et Cato senex, apud Carisium l. 2.

Suapte natio sua separata seorsum.

Sensim: vnde Ouidius:

Tempora labuntur, tacitūq. senescimus annis.

ID aufert à nobis, } Id aufert nobis, octo. TRADITA est, } in manus: nimirum scripta. AD potiundum incitarentur: } id est, impensè cupiunt, consulunt parum, vt ait Comicus. CLAMDESTINA colloquia nasci: } Clamdestina colloquia nasci dicebat, vnde Cicim. EXCITARI, nisi voluptatis. } Incitari, quattuor. Voluptatibus, sex. NE c omnino } Neque omnino, vnde Cicim. QUANTA posset maxima. } Quanta percipi posset maxima, decemseptem. Possit, quattuor. C. PONTIO Samnite, } Herennij filio, patre longè prudentissimo nato, Liuius. de vir. ill. additum cognomen est Thelesini. Hic ille est, qui optabat in

ca se

ca se tempora reseruatum, cum Romani dona accipere cupidissent. Off. II. CAVDINO prelio } Liuius lib. IX. Florus lib. I. cap. 17. de vir. ill. cap. 30. Oros. lib. III. cap. 15. D. Aug. de ciu. D. lib. III. cap. 17. Agell. lib. XVII. cap. 21. De Caudinis furculis vide Liuium. CONSULES } cum iterum consules essent. Off. III. SVPERATI sunt, } sub iugum missi. QUI in amicitia populi R. permanserat, } antiqua formula. In Fragmento Thoria legis, apud Fuluium Vrbanum: QVELEORVM. IN. AMICITIAM. POPVLI. ROMANI. BELLO. P. OINICIO. PROXIMO. MANSERVNT. Et in vetustissimo apud eundem S. C. Græcè scripto, quod M. Lepido, Q. Catulo cos. in as incisum fuit: Τὸ δὲ πάλαι, εἰ τῆ φίλια τὸ δόμου τῆς Ρωμαίων μεμενηυῶν. L. CAMILLO, } sic rectè sex mei.

CICERO.

QVORSVM hæc? vt intelligeretis, si voluptatem aspernari ratione, & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, que efficeret, vt id non liberet, quod non oporteret, impedit enim consilium voluptas, rationis inimica: ac mentis (vt ita dicam) prestinguit oculos, nec habet vllum cum virtute commercium. Inuitus feci, vt fortissimi viri T. Flamini fratrem, L. Flamini- num è senatu eicerem septem annis postquam consul fuisset: sed notandam putavi libidinem ille enim, cum esset consul in Gallia, exoratus in conuiuio à scorto est, vt securi feriret aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito, fratre suo, censo- fore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est, mihi vero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perditā libido, qua cum probro priuato coniu- geret imperij dedecus. Sape audiui à maioribus natū, qui se pueros porro à senibus audisse dicebant, mirari

H 2

solitum C. Fabricium, quod, cum apud Pyrrhum regem legatus esset, audisset à Thessalo Cynea, esse quendam Athenis, qui se sapientem profiteretur, cumque dicere, omnia, quae faceremus, ad voluptatem esse referenda: quod ex eo audientes Man. Curium, & Ti. Coruncanium, optare solitos, ut id Samnitibus ipsique Pyrrho persuaderetur: quò facilius vinci possent, cum se voluptatibus dedidissent. vixerat Man. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulense pro rep. quarto consulatu deuouerat. norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui cum ex sua vita, tum ex eius, quem dico, P. Decij factio indicabant esse profecto aliquid natura pulchrum, atque praeclarum, quod sua sponte peteretur, quòdque spreto, & contempta voluptate, optimus quisque sequeretur.

EXPLANATIO.

IMPEDIT consilium voluptas, } voluptas nullum habet cum virtute commercium. **RATIONIS inimica:** } Rationi inimica, quindecim. Rationi est inimica, duo. Rationum inimica, vnus, Voluptatis cum ratione praelium describit Prudentius in Psychomachia. Comparatio item voluptatis cum virtute est apud Senecam lib. I. de vita beata. **INVITVS }** nam omnium animaduersio, & castigatio contumelia vacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut castigat, sed ad reip. utilitatem referri. **SEPTEM annis }** Octo, liber Vrsini. **NOTANDAM putauit libidinem. }** sic omnes mei. Notandum, legebat Gifanius. **Notandum:** Liuius eadem de re: Patrum memoria institutum fertur, ut censores motis à senatu adscriberent notas. **ILLE enim, cum esset consul in Gallia, }** hanc historiam scribentes Liuius lib. xxxiv. & Plur. in Catone, & T. Flaminio, inter se dissentiunt. **EXORATVS }** alijs subinde atq. alijs blandimentis impulsus. **IN conuiuio }** cum vino incaleuissent. **SCORTO }** Philippo Pæno, caro, ac nobili scorto. Liuius. Eum autem adeo deperibat, vt, siue exercitus ductaret

ret, siue prouincias administraret, ab eius latere numquam discederet. Plutarchus. **IMPERII dedecus. }** cum id flagitij consul admisisset. **PORRO }** idest, retro. Sic in Laelio: Verù ergo illud est, quod à Tarentino Archita, vt opinor, dici solitum, nostros fenos commemorare audiui, ab alijs fenibus auditum. **THESSALO Cynea, }** Demosthenis auditore, imitatorèque, tantæ eloquentiæ viro, vt plures ciuitates sua facundia, quàm Pyrrhus armis, superasse creditus sit. atque ob hoc à Pyrrho in magno pretio habitus. Hic ille Cyneas est, qui Romanorum senatum regum confessum, vel, vt Iustinus inquit, regum urbem: vel, vt Florus. Urbem templum, senatù verò regnum sibi visum respondit. Plutarchus in Pyrrho, & Val. lib. iv. cap. de Continentia. **QVENDAM }** Epicurum. **Ti. Coruncanium, }** Epit. Liu. xiii. **QVO facilius vinci }** Vt facilius vinci, vnus. **P. Decio, }** filio. **DEVOUERAT. }** Gallico praelio. Liuius lib. x. Florus lib. v. cap. 17. Val. lv. cap. de Pietate erga pat. de vir. ill. cap. 27. Orof. lib. iii. cap. 21. **Deuouendi ritum vide apud Liuium lib. iix. NORAT eundem Fabricius, norat Cornicianus: }** à cuius deuotione sedecim annis alter consul, alter ad Pyrrhum legatus fuit. **CVM ex sua vita, }** Tum, decem septem. **SV A sponte }** sine vilo alio premio & fructu. **SPRETA, }** quia deformis. **spreta:** præ honestate: cui dum student, hac careant necesse est, in munus officij suorum animo intenti. quod dum exsequi student, nec conuiujs intempestiuis, & luxurijs, nec muliercularum illecebris, nec somno, atque ignauitæ vacare possunt.

CICERO.

QVorsum igitur hac tam multa de voluptate? quia non modò vituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quòd ea voluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis, exstructisque mensis, & frequentibus poculis: caret etiam vinolentia, & cruditate, & insomnijs. sed, si aliquid dandum est voluptati, quoniam eius blanditijs non facile obsistimus: (diuinitus enim Plato escam malorum appellat

voluptatem, quod ea videlicet homines capiantur, ut
 pisces) quamquam immoderatis epulis caret senectus,
 modicis tamen delectari potest. C. Duillium, M. filium,
 qui Pœnos primus classe deuicerat, redeuntem a cena
 senem sæpe videbam puer. delectabatur cereo funali,
 & tibiçine: qua sibi, nullo exemplo, priuatus sumpserat:
 tantum licentiæ dabat gloria. Sed, quid ego alios? Ad
 me ipsum reuertor. primum habui semper sodales. so-
 dalitates autem me quaestore constituta sunt, sacris
 Ideis Magnæ matris acceptis. epulabar igitur cum
 sodalibus, omnino modicè, sed erat quidam feruor eta-
 tis, qua progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. ne-
 que enim ipsorum conuiuiorum delectationē volupta-
 tibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & ser-
 monibus, metiebar. bene enim maiores accubationem
 epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem habe-
 ret, conuiuium nominarunt, melius, quàm Græci, qui
 hoc idem tum comotationem, tum concenationem, vo-
 cant: ut, quod in eo genere minimum est, id maxime
 probare videantur, ego verò, propter sermonis delecta-
 tionem, tempestiuus quoque conuiuus delector, nec cum
 equalibus solum, qui pauci iam admodum restant, sed
 cum vestra etiã ætate, atque vobiscum: habeoq; senectu-
 ti magnam gratiam, qua mihi sermonis audiatem
 auxilium, potionis, & cibi sustulit. quod si quem etiam ista
 delectant, ne omnino bellum indixisse videar volupta-
 ti, cuius est etiam fortasse quidem naturalis motus: non
 intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere
 sensu senectutem. me verò & magisteria delectant, à
 maioribus instituta, & is sermo, qui, more maiorum, à
 summo magistro adhibetur in poculo: & pocula, sicut
 in Symposio Xenophontis, minuta, atque rorantia: &
 refrige-

refrigeratio æstate, & vicissim aut ignis hibernus: qua
 quidem etiam in Sabinis persequi soleo: conuiuiumque
 vicinorum quotidie compleo: quod ad multam no-
 ctem, quàm maxime possumus, vario sermone produ-
 cimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in
 senibus. credo: sed nec desideratio quidem: nihil autem
 molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex
 eo quidam, iam affecto ætate, quæreret, vteretur ne re-
 bus Venereis, Dii meliora, inquit: libenter verò istinc,
 sicut à domino agresti, ac furioso, profugi. cupidus enim
 rerum talium odiosum fortasse, & molestum est, ca-
 rere: satiatis verò & expletis incundius est carere, quàm
 frui. quamquam non caret is, qui non desiderat. hoc
 ego, non desiderare, dico esse incundius.

EXPLANATIO.

HAEC tam multa } Hæc, non est in decem nouem. VI-
 NOLENTIA, } quæ parit tremorem, rigorem, deliriū,
 vertiginē. Vinolentia: Ebrietate. de qua Seneca: Ebrietas vnius
 horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat. CRU-
 DITATE, } quæ ex ciborum copia oritur. Varro in Satyris
 Menippeis apud Agellium ait, πικρῶτα cum πῖψει societatem
 insidiam esse, πικρῶτα autem bellaria vocat. hinc capitis graue
 do, stupor ingenij, distinctio ventris, nonnumquam etiam
 obstructions hepatis oriuntur, apoplexiæ aditum parantes.
 INSOMNIIS. } quæ multa gignuntur ex crâpula. Plinius inter
 cetera Ebrietatis incommoda etiam furiales somnos, &
 inquietem nocturnam recenset. CARET etiam vinolentia, &
 cruditate: Caret & vin. & crud. vnus. Caret etiam ergo vin. &
 crud. duo. Caret ergo etiam vin. & crud. quattuor. τὸ, Et, non
 est in vno. Caret ergo vin. & crud. octo. quorum vnus, Igi-
 tur, pro Ergo. Caret igitur vin. crud. vnus. Quattuor men-
 dosè habent, Crudelitate. ET insomniis: Et in somnia, Lam-
 binus. Et in somnio, tres, NON facile obstitimus: } ergo obstiti

potest: sed cum labore, difficultate, molestia. *DIVINE enim Plato* } Diuinus, vnus. Diuin', vnus. Cyrillus lib. iix. contra Iulianum apostatam non longè Platonem à Christianismo abesse iudicat. Cicero Platonem Philosophorum Deum appellat. de quo vide D. Aug. contra Pelag. lib. iv. Plutarchus *πλάτων ἀγαθῆς*, Platonem *δαμόνιον* appellat. Scribit D. Hieron. adu. Iouinianum lib. i. Speusippo, Clearcho, & Anaxili de auctoribus, Platonis matrem Perfectionem phâta smate Apollinis oppressam, & sapientiæ principem non nisi de virgine editum. *ESCAM malorum appellat voluptatem,* } *δέλιον τῆς κακίας*. Plautus Merc.

Voluptas est malorū esca, quòd ea non minus homines, Quàm hamo capiuntur pisces.

Vide Sextum Empiricum Pyrrh. lib. iiii. cap. 23. & Plut. in Catone. *CAPIANTVR,* } per imprudentiam. considerant enim suauitatem mox perituram, noxam diu duraturam non vident. *MODICIS tamen delectari potest.* } omnes scripti libri, Modicis tamen cõiuuiis delectari potest. Vnus, Moderatis. Vnus, Solet. Duo. Tres addunt post Coniuuiis, Potationibus. *DELECTABATUR cereo funali,* } *& tibicine:* } alij, Crebro funali, veteres libros secuti. Ego, Cereò, ex duobus meis scriptis. (duo alij, mendosè, Credo) primum enim, cùm dixerit, A cena redeuntem senem videbam puer, aptè non subiungitur, Delectabatur crebro funali. cùm illud ipsum tempus designetur, quo post cenam domum redibat. Deinde locus Valerij Max. lib. iiii. cap. 6. perspicue demonstrat, Cereum funalem fuisse. Quotiescunque, inquit. epulaturus erat, ad funalem cereum, præeunte tibicine, & fidicine, à cena domum reuerti solitus est. De vir. ill. Epit. Liu. lib. xvii. Florus lib. ii. cap. 2. Silius Italicus lib. vi.

Iustum Sacra ducebat cæde triumphum,
Aequorum iuxta decus, & nauale trophæum,
Rostra gerens niuea surgebat mole columna,
Exsuias Marti, donumq. Duilius, alto
Ante omnes merita Pœnorum classe, dicabat:
Cui nocturnus honor, funalia clara, facerq.
Post epulas tibicen adest, castòsq. penates
Insignis læti repetebat murmure cantus.

Statua prætere illi imposita est: de qua Plin. lib. xxxiv. cap. 4. *Ad meipsum reuertor.* } *Ad meipsum iam reuertar,* sexdecim: quorum

quorum vnus, Reuertaz: alter, Reuertor. Reuertar, quattuor. *SODALITATES* } *τὰ συνουσία*. Sodalium enim erant epulæ quod sequitur. Arist. in Pol. & apud Cretas, & apud Spartanos docet eas fuisse. sic locutus Trogius lib. 37. De sodalicis, & sodalicis epulis, Arist. in Polit. *MAGNÆ Matris* } quæ Pessinunte antea simulacrum, ac templum habuerat. Sacris Idæis, dixit, ab Ida, Phrygiæ monte, vnde etiam ipsa Idæa mater dicitur. Sicut Berecynthia, à Berecyntho, monte, vel opido, vbi colebatur. Cybele, à rotunditate, à cubo, vt Martiano Capellæ, & Cælio Rhodig. placet Rheæ, *ἄπο τῆς ἰσίου*. Opis, quod operam ferat frugibus. Vide de ea Diodorum lib. iv. & Luc. lib. 2. Quo modo Magnæ Matris idolum Romam aduectum sit, Linius lib. xxxix. Ouid. Fast. iv. Silius lib. xvii. Plin. lib. xlix. cap. 3. De æde illi in Palatio consecrata Linius lib. xxxvi.

Placet hoc loco veteres quasdam Inscriptiones de Cybele adscribere, non ingratas fortasse futuras.

In edibus Cardinalis Casti.

M. D. M. I. ET. ATTINIS

Hic est ipsius Matris Deum simulacrum, quod à Leonibus vehitur, capite turrato, tympanum sinistra, spicas dextra tenens. Adstat Attis mitratus, barbaris caligis indutus, altera item tympanum, altera verò clauam tenens, ac pinui innixus.

L. Cornelius. Scipio. Oreitus
V. C. Augur. Taurobolium
Siue. Criobolium. Fecit.
Die. IIII. Cal. Mart.
Tusco. & Anullino. COSS.

In dextro latere faces duas, cum crotalis annexis insculptæ sunt. In sinistro verò fistulæ.

In Sancto Nicolao in Calcaria, retro Cæsarios, in Aragranti, in duas partes fissa.

ΜΗΤΕΡΙ ΤΗ ΠΑΝΤΩΝ ΠΕΙΗ. ΤΕΚΕΩΝ ΤΕ
ΓΕΝΕΘΛΩ
ΑΤΤΕΙ. Θ. ΤΥ ΠΤΩΙ. ΚΑΙ. ΕΥΝΙΕΝΤΙ. ΤΟ.
ΠΑΝ
ΤΩ. ΠΑΙΝ. ΚΑΙΡΟΩ. ΘΕΜΕΡΩΤΕΡΑ.
ΠΑΝΤΑ. ΦΤΟΝΤΙ
ΚΡΙΒΟΛΟΩ. ΤΕΛΕΤΗΣ. ΗΑΕΤΙ. ΤΑΤΡΟ.
ΒΟΛΩ
ΜΤΕΤΙΠΟΛΩ. ΤΕΛΕΤΩΝ. ΤΟΥΤΩ.
ΕΤΗΕΘΗΚΑΤΟ. ΒΩΩΝ
ΑΩΠΡΩ. ΑΠΟΑΠΙΝΩ. ΘΕΙΩΝ. ΕΩΩΝ.
ΕΠΙΚΑΙΝ.

Petronius Apollodorus . V . C .
Pontif . Maior . xv . vii . sac . fac .
Pater . Sac . Dei . Inuicti . Mithræ
Taurobolio . Cirololiôq . percep To
Vna . cum . R . V . F . Volufiana . C . F . con
iuge . xvi . Kal . Iulias . DD . NN
Valentiniano . & . Valente . AVGG . III . COSS .
Aram . dicauit .

In dextro aræ latere, Cybele turrata cum tympano à Leo-
nibus vehitur . Prope pinus est, & subtus taurus.

In sinistro latere mithratus Attis, bis cinctus, dextra Fiftu-
las, & Crotala, sinistra Pedum tenens. Superius est tympanum.
A tergo ipfius stat Pinus, & sub ea Aries. Subtus deinde Aries,
feorfum.

A tergo Aræ, sunt Tædæ tranfuerfæ. Lituus, Patera, Guttus,
fiue Vrcus, & Sympuuium.

Superiores versus Graci sic Latinè redduntur.

Cantorum Cybele genitrici hominumq. Deumq.

Excelsiq. Ati, quem nihil orbe latet.

Qui facit, ut pura celebremus mente quotannis

Criobolifeflos, Taurobolioq. dies.

Qui cognomen habet de munere Apollinis, aram,

Sacrorum Antistes, marmoream hanc statuit.

In Sancto Michaele in vaticano.

Tertia huius generis ara sub altari quodam posita est: cu-
ius prima facies, quæ inscripta erat, contra parietem versa
est.

est atque ideo legi nequit. In parte auerfa, sunt Faces duæ ai-
dentes, vt supra, Lanx, Poculum, & Lituus, & aliud instrumen-
tum, in formam Cochlearis.

In latere dextro, Pinus, sub qua Taurus: appendent Tym-
panum & Fiftula.

In latere sinistro, sub quo Aries: appendent, Mithra, Pedum,
& aliud Lanci non abfimile.

Et:

C I I M T
P A T O R I B U S . S u i s

Ceionius . Rufus . Volufi
anus , V . C . & inluftris
Ex . Vicario . Afiz ; & ; Ceio
ni . Rufi . Volufiani . V . C .
& inluftris . Ex . Præfecto præ-
torio . & . Præfecto . Urbis
Licecinæ . Lollianæ ; clarifi-
mæ ; & . inluftris . Fæmine
Deæ . Ifidis . Sacerdotis . Fil-
ie ; nato ; viginti ; annis ; Exe-
eis . Taurobolio vi . Aram constituit
& confecrauit . x . Kal . i . v . n . d . n . Valen-
TINIANO . AVG . FIL . ET NEOTERIO

In latere dextro, Aries, sub Pinu, à qua Tympanum, Fiftulæ,
& Crotala dependent.

In sinistro latere Bos, sub altera Pinu, à qua pedum, & alia,
& Fiftulæ dependent.

A longo Faces, vt supra: supernè, Arietes quinque, finguli
fcilicet in fingulis angulis, atq. vnus in fronte, maçtati iacent.

In domo Angeli Colotij, magna Ara, superiori fimilis, sed multo barba-
riori & fculptura, & fcriptura.

M D M I D A E T A T T I D I M I N O T Y R A N O .
N O B I L I S S I

Et Venerandam.

Augentur Meritis . Simbola Taurobolij

Ruf . Cæion Cæ Sabini
 Pul . Pr Q Pater sacror Inuict Methræ Taurobolinus
 MDMLD & Antidis Minoturani & Aram. LIII id Marbo
 Gratiano V. & Merobaude consulibus dedicabit
 Antiqua Generose domo cui regia Vestæ
 Pontifici felix sacroto militar igne

Idem Augur triplicis cultor Venerande Dianæ
 Perfidiciq. mithræ Antistes Babilonie templi
 Taurobolij. simul Magni Dux mystice sacræ

In dextro latere, Bos, sub Pinu, è qua Fistulæ, Mithro, Crotala
 & Pedum, pendent.

In sinistro latere, Aries, sub Pinu.

A tergo, Faces, & sertum.

Supernè, Arietes quinque, vt supra.

*En atria reperta propè D. Mariæ Trans Tib. in domo
 Pistoris cuiusdam.*

Præsentia
 Matris. Deum
 P. Septimius
 Felix
 Ob coronam
 Millefimi
 Urbis anni

In Platea D. Petri, in Sacello Clau. Pontificij.

Dis magnis
 Vlpus . Egnatius . Fauentinus
 V. C. Augur. P V B. P. R. Q
 Pater & Hieroceryx. D. S. M. I
 Archibucolus . Dei . Liberi
 Hierofanta . Hecatæ Sa
 cerdos . Iſidis . percepto
 Taurobolio . Criobolôque

Idibus . Augustis . DD. NN.
 Valente . Aug. V. & Valentina
 no . Augg . cons. feliciter
 Vota . Fauentinus . bis . deni
 fuscipit orbis
 Vt . maectet . repetens . aurata
 fronte bicornes

In dextro latere est Pinus, à qua Crotala, & Fistulæ compa-
 ctæ pendent, & subtrus adstat Aries alligatus.

In sinistro latere, item Pinus, à qua pedum, & Fistulæ duæ
 etiam pendent, & inferius Taurus adstat.

In horto Carpenſi.

M D . M
 I D
 A T I L I A
 N A

In Sancta Lucia in Silice, in capite Saburæ.

D I S

Magnis

Matri . Deum . & Attidi . Se-
 xtilius . Ageſilaus . Ædesius
 V. C. Cauſarum . non . ignobi
 lis . Africani . Tribunalis . ora-
 tor . & . in . confitorio
 Principum . item . Magiſte
 r . libellorum . & . cognition
 Sacrarum . Magiſter . Epistu
 lar . Magiſter . Memoriae
 Vicarius . Præſector . per
 Hispanias . Vice . S . I . C . Pa
 ter . Patrum . Dei . Solis . Inui
 cti . Mithræ . Hierofanta
 Hecatæ . Dei . Liberi . Archi
 bucolus . Taurobolio

Criobiológ. in æter
num . renatus . Aram . sacra
uit . DD . NN . Valen
te . V . & Valentino
Iun . Augg . cons . Idib.
Augustis.

In domo Podocatharorum, ad Cloacam D. Lucis.

Silvano . Dendrophoro . Sacrum

M. Poblucius. Hilarus. Margar. Q. Q. P. P. cum liberis
Magno. & Hermogiano. Dendrophoris. M. D. M. suo. fecit

In domo Cardinalis Cæsi.

Qui . colitis . Cybelen . & . qui . Phryga . plangitis . Attin
Dum . vacat . & . tacita . Dyndima . nocte . silent
Flete . meos . casus . nōn . est . alienus . in . illis
Hector . & . hoc . tumulo . Mygdonis . vmbra . tegor
Ille . ego . qui . magni . paruus . cognōminis . heres
Corpore . in . exiguo . res . numerōsa . fui
Flectere . doctus . equos . nitida . certare . palæstra
Ferre . iocos . astu . fallere . nosse . fidem
At . tibi . dent . superi . quantum . Domitilla . mereris
Quæ . facis . exigua . ne . iacemus . humis

SED erat quidam feruor ætatis. } Sed erat quidem feruor ætatis, tredecim. Sed erat tum quidem feruor æt. vnus. Sed erat tunc quidam feruor æt. duo. Sed erat feruor æt. vnus. Sed erat quidam ætatis feruor, tres. Sed quidam feruor æt. vnus. *MITIORA.* } vt poma. *BENE enim maiores* } sex addunt, Nostri. *ACCUBATIONEM* } Accubationem, legit Nonius. & vita est in duobus meis. *CONVIVIVM* } lib. 9. Fam. in epistola ad Petum. Macrobi. Sat. lib. I. cap. I. *TEMPESTIVIS quoque coniuuiis delector,* } Quoque, abest à quattuor meis. *Tempestiuus quoque coniuuiis delector:* Tempestiuus, ad modum temporis pertinet, quæ nec antè inciperent, nec serius desinere, quàm opus erat, læta quidem, sed moderata, quibus Catonem censorium, grauem, & sapientem virum, ex-

rema

trema senectute aliósq. bonos viros accumbere turpe non esset. nam, quæ in multam noctem producerentur, intempestiua dicebantur. Pro Archia: Quis tandem me reprehendat, si quantum alij tribuunt tempestiuus coniuuiis, quantum alicui, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumptero? Ad Art. ep. l. lib. 9. Audio, bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multaq. in me, & seuerè in coniuuiis tempestiuus quidem disputari. Ibidem, ep. x. i. Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos cenas & facere, & obire, scripsit ad me sextus: quàm lautas? quàm tempestiuas? In Verrem lib. III. Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum coniuuiio. Pro Murena: Nemo ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit, & neque in solitudine, neque in coniuuiio moderato, atque honesto, tempestiuus coniuuii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Tacitus lib. x. i. Claudius, domum regressus, & tempestiuus epulis delenitus, vbi vino incaluit, iri iubet, nunciariq. miseræ, dicendum ad causam postera die adesset. Idem lib. x. i. x. Legati, tribuniq. ex moribus imperatorum, seueritatem æmulantur, vel tempestiuus coniuuiis gaudent, perinde miles intentus, aut licentior. In tempestiua contrario sensu, dixit Curtius lib. v. i. Vt primum instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum, quàm quietis, ortiq. patientior, excerpere eum voluptates, & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. intempestiua coniuuiia, & perpotandi, peruigilandi, insana dulcedo, ludiq. & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. Et infra: Cùm intempestiuus cõiuuiis dies pariter noctesq. consumeret. satietatem epularum ludis interpolabat. Suetonius quoque in Caligula, Senatam, inquit, populúmque grauisfimo obiurgauit edicto, quòd, Cæsare præliante, & tantis discriminiibus obiecto, intempestiua coniuuiia circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent. Nemo igitur, vt puto, dubitauerit, quin Tempestiuus coniuuiis opponantur Intempestiua: & hæc in malam, illa in bonam partem accipiantur. alioqui contraria non essent. Quòd si tempestiua probantur: sine dubio locus pro Murena iam recitatus emendationem requirit. ibi enim Tempestiuum coniuuium, vt moderato, atque honesto contrarium, ponitur. itaque sententiam, ipsamq. vocabulorum vim secutus, malim legere, Intempestiuus cõiuuij. Similiter ad Atticū: Quæ lautas? quæ intempestiuas?

non, Tempestiuas. Nam in Verrem: In illo tempestiuo gladiatorum conuiuio: ironia est, pro, minimè tempestiuo. Ac vereor, ne duo Taciti loca eadem inquinauerit. de quo homines eruditi iudicabunt. Locus quidem hic in Catone, cuius occasione tam multa diximus, mendo vacat. & verbum, Quoque, hoc significat: quamuis hilariora sint, nec celsorum fortasse hominem satis decere videantur. itaque rectè licet dicere, tempestiuus in conuiuus hilaritatem quidem esse, immodicas tamen potationes, & cetera, quibus in tempestiuo non carent, abesse. **QVI pauci iam admodum restant,** } iam, non est in octo. **HABEO senectuti magnam gratiam,** } tantum abest, vt incusum. **BELLVM indixisse** } renunciaffe. **NATURALIS motus:** } Modus, vndecim. **Mou's,** duo. **MAGISTERIA** } *συμμοσάρχαι*. vnde Magister conuiuij, *συμμοσάρχης*: non is, qui conuiuas inuitat, qui *συμμοσίου ἀρχὴν* dicitur, sed qui in communi conuiuio vel sorte, vel suffragio electus, conuiuium administrat. Pollux lib. vi. cap. i. Vide Horatium Od. 4. lib. i. qui vocat Regnum vini, libique Acronem, & Porphyriorem: qui *Ἀρχηγοσίων* appellant, quasi principatum bibendi. **A SYMMO magistro** } Lambinus dicit, Magistro, sine causa. Dicebantur antiquitus, Modipetratores, quasi modum imperantes. Varro lib. x. rerum humanarum, apud Nonium. Athenus lib. x. scribit eos à Græcis etiam *ἰνώπτας*, & *ὀφθαλμοὺς* dici. **ADHIBETVR in poculo:** } more, vt opinor, à Græcis deducto. nam Laetius *ἰπικωλίους ἰξηνήσους*, id est, habitas in poculo narrationes, in Arcefila nominat: Athenus autem *ἰπικωλίους λόγους*. quod enim, in poculo, Cicero dixit, Plutarchus, *ἐπὶ κώλις*, vt in Cætare: *Ἐπὶ ἰπὶ τῇ κώλις ἀρνούθικα, τίς ἀεισοῦ ἀνδρῶν τῶ θύνατος*. Ponebat igitur summus conuiuij magister, qua de re sermonem haberi vellet in poculo: eaque ipse de re primus omnium conuiuiarum disputabat. Hunc morem Octavianus Ferrarius in pulcherrimo, verèque aureo de disciplina Encyclo libello, & primus, & eruditè admodum ostendit. In poculis, quattuor. Et **pocula, sicut in Symposio Xenophonis, minuta, atque rotantia:** } Rotantia pocula vocat quæ vini parum capiunt: non vt impleat conuiuas ad facieratem, & planè sitim extinguant, sed vt leuiter tamquam irrorare videantur. quod fit paruis poculis, quæ Minuta dixit: quod Xenophon, *Μικραὶ κώλις*. & quod Cicero, Rotantia, ille, *Ἐπὶ ἀμύζωσιν*, hoc tantum differunt, quod

quod Cicero, Pocula rorare, Xenophon Pueros ait poculis irrorare. quod tamen idè est. actionem enim ad instrumentum transferri, nihil habet incommodi, neque id sermionis cõsuetudo respuit. Athenæus lib. xi. locum Xenophonit recitat. **REFRIGERATIO ætate,** } Refrigeratio in ætate, octo. **IN Sabinis** } vbi villa habuit, simpliciter, & rudi forma ædificatam. Plutarchus. **CONVIVIVM quæ vicinorum** } nam Mensam maximè amicorum parentem, ac procreatricem existimauit. Plutarchus. **COMPLEO:** } Complector, esse in vetere libro, scripserunt eruditi viri. **VARIO sermone** } Qualis conuiuiorum sermo esse debeat, vide Plut. in Cleomene. **IAM affecto ætate,** } sic malo, quàm, quod alij, Confecto ætate: vt extrema senectus non ostendatur: cum de media loquatur. Valerius Max. lib. 4. cap. 3. hanc ipsam historiam recitans, Ætate iam senior, dixit. (Vide & Plut. de rep. à senibus administranda.) Confirmant opinionem meam nouem ex nicis libris. Iam confecto ætate, vnus. Ætate iam affecto, vnus. Effecto ætate, tres. Effecto ætate, duo. Effecto ætate, vnus. Affecta ætate, vnus. Effect. ætate, vnus. Iam quidem confecto ætate, vnus. Iam affecto, vnus. **DIC meliora,** } quod, inspectis Platone Polit. & Plutarcho in Catone maiore, mihi placebat, vt legeretur, Dic meliora, non, Dij meliora, cum in Græco sit, *Εὐθύνεις*, vel, *Εὐθύμειον*: id octo meorum librorum comprobari auctoritate, mirabiliter gaudeo. sic itaque imprimi volui. Similiter Comici poetæ dicunt: Bona verba, quæso. Non negauerim, Dij meliora, vsitatum fuisse, nec aduersari sententia: sed Græco verbo, quod hic Cicero vertit, non responderet. Philip. 10. Dij meliora, inquis. Dij verò meliora, vnus. Hoc ego, non desiderare. } *ἢ*, Ego, non est in duobus. Ergo, non desiderare, tres. Ergo hoc non desiderare, nouem. Ergo hæc non desiderare, quattuor. Ergo non desiderare, quò, vnus. **DICO esse iucundius.** } Dico esse iucundius, quàm frui, tres. Dico iucundius, quàm desiderare, vnus. Ex qua varietate perspicuè apparet, omnia esse glossmata. *ἢ*, Esse, non est in duobus.

CICERO.

Quod si istis ipsis voluptatibus bona atas fruitur libentius: primum paruulis fruitur rebus, et

diximus: deinde iis, quibus senectus, si non abundè potitur, non omnino caret. ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cauea spectat: delectatur tamen etiam, qui in ultima: sic adolescentia, voluptates propè intuens, magis fortasse latatur: sed delectatur etiam senectus, procul eas spectans, tantum quantum sat est. At, illa quanti sunt, animum, tamquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque, ut dicitur, vivere? si verò habet aliquod tamquam pabulum studij, atque doctrinae, nihil est otiosa senectute incundius. Mori videbamus in studio dimittendi panem cali, atque terram Gallum, familiarem patris tui, Scipio. quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, cum mane cepisset? quam delectabat eum, defectiones solis, & lucem multò nobis antè predicere? Quid in lenioribus studiis, sed tamen acutis? quam gaudebat bello suo Punico Nauius? quam Truculento Plantus? quam Pseudolo? vidi etiam senem Luuium: qui, cum septem annis antè, quam ego natus sum, fabulam docuisset, Centione, Tuditanoque consulibus, usque ad adolescentiam meam processit aetate. Quid de P. Licinij Crassi & Pontificij, & ciuilibus iuris studio loquar? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est? atque eos oēs, quos commemoravi, his studiis flagrantē senes vidimus. M. verò Cethegū, quē rectè sua de medullā dixit Ennius, quātò studio exerceri in dicendo videbam? etiā senē? Quae sūt igitur epularū, aut ludorū, aut scortorū voluptates cū his voluptatibus cōparandae?

EXPLANATIO.

BONA et. 25 } adolescentia. Contra, Mala aetas, senectus. Vide Nonium. Sic Demosthenis interpres: Ἡλικία ἐν τῷ νεώτερον

ἢ ἐπὶ τῷ ἀριστοῦ. ἐν αὐτῇ δὲ πάντῃ συνάμμιον ἀεθλοῦσιν. PARVVLIS. } sic omnes mei, duobus exceptis, in quibus, Paruis. Lambinus, Prauis. TURPIONE Ambivio } nominatur à Tacito in dialogo de oratoribus. CAUEA } teatro. Virg. 8.

Confessu cauear magnis Circensibus actis.

Cauea, temporaneū theatrum. SPECTAT, } deest in vno. DELECTATUR tamē etiā, } Delectatur & tamē, vnus. 10. Delectatur, nō est in quattuor delectabitur, vnus. VOLVPTATES propè intuens, } Nonius legit; propter: quē sequi non placuit: tum quia veteres omnes libri, Propè, habent: tum etiam, quòd propter non accipitur absolutè, sed semper cum accusandi casu iungitur: ut in omnibus exemplis. hic autem ponetur absolutè, contra consuetudinem. Lib. I. de Rep. Eum quoque ut salutauit, propter Tuberonem iussit asidere. In Pisonem: Mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius. Sallustius, Catilina: Ipse cum liberis, & colonis propter Aquilam assistit. EAS spectans, } Aspectans, vnus. Et, duo. 10. Eas, deest in duobus. Eam, duo: & supra Voluptatem, iidem duo. LIBIDINIS, } in adolescentia. AMBITIONIS, } in virilitate. CONTENTIONIS, } inimicitiarum, } in reip. administratione. CVPIDITATVM omnium, } tota vita. CONTENTIONIS, } Contentionum, decem nouem. GALLVM, } Sulpicium Gallum. lib. I. & in Lælio, in extremo: Liuius lib. XLIV. Plut. in Paulo Æmilio, Val. lib. VIII. cap. 2. Plin. lib. 2. cap. 12. Quinctil. lib. I. cap. 17. Caium, vnus. PATRIS tui, } Paulli: cuius in exercitu, bello Macedonico, tribunus militum fuit. Liuius lib. XLIII. IN lenioribus studiis, } Poëticam Mathematicis post habet. PLAVTVS? } vixit igitur Catonis aetate. LIVIVM Andronicum. SEPTEM annis antè, } Sex annis antè, quindecim. Ita emendandū in Bruto, & in Tulc. CRASSI? } hic est Crassus Mucianus Diues. lib. I. & 3. de Or. P. SCIPIONIS, } hic est Scipio Nafica Corculi, de quo pont. max. lib. 3. de Or. M. VERO Cethegū, } vide lib. de claris orat. SVADAE medullam } νεῖδῶ, in Bruto. τῆς νέκρωτος τῶν φρενῶν Euripides. Suadelam, Horatius:

Sed bene nummatum decorat Suadela, Venúsq̄ue.

Sunt autem hi versus Ennij apud Cic. in Bruto:
--dictus ollis popularibus olim,

Qui cum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibutus populis, & Suadæ medulla.

Vide Politianum Miscell. cap. xci.

AT que hæc quidem studia doctrina prudentibus, & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, senescere se multa in dies discentem: qua voluptate animi nulla certe potest esse maior. Venio nunc ad voluptates agricolarum: quibus ego incredibiliter delector: quæ nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. habent enim rationem cum terra: quæ nunquam recusat imperium, nec umquam sine usura reddit, quod accepit, sed alias minore, plerumque maiore cum fenore, quamquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terre vis, ac natura delectat. quæ cum gremio mollito, ac subactò sparsum semen excepit, primò id occacatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepesactum vapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ, mixta fibris stirpium, sensim adolescit, culmòq. erecta geniculato, vaginis tam quasi pubescens includitur: ex quibus cum emerit, fundit frugem, spicæ ordine structam, & contra auium minorum morsus munivur vallo aristarum. Quid ego vitium satius, ortus, incrementa, commemorem? satuari delectatione non possum: ut mea senectutis requietem, oblectamentumq. noscatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur è terra, quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vineæ, aut ex ceterarum frugum, ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramòsque, procreant: malleoli, planta, sarmenta, viuiradices, propagines nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione delectent?

delectent? vitis quidem, quæ natura caduca est, nisi fulta est, fertur ad terram: eadem, ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, completitur: quam, serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne siluescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens via se ostendit: quæ & succo terræ, & calore solis augetur, primo est peracerba gustatu: deinde maturata dulcescit: vestitæque pampinis nec modico tempore caret, & nimios solis defendit ardores: quæ quid potest esse cum fructu latius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non utilitas me solùm, ut antè dixi, sed & cultura, & natura ipsa delectat, administrorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio vitium, sarmentorum ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immissio. Quid ego irrigatioes, quid agri fossiones, repastinationesque proferam, quibus sit multa terra fecundior? Quid de utilitate loquar stercoreandi? dixi in eolibro, quem de rebus rusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, cum de cultura agri scriberet, at Homerus, qui multis, ut mihi videtur, antè seculis fuit, I. aerem, lenientem desiderium, quod capiebat è filio, colentem agrum, & eum stercoreantem facit. Nec verò segetibus solùm, & pratis, & vineis, & arbutis res rustica late sunt, sed hortis etiam, & pomariis, tum pecudum pastu, apum examinibus, florum omnium varietate, nec confitiones modò delectant, sed etiam insitiones: quibus nihil inuenit agricultura sollertius.

EXPLANATIO.

PRUDENTIBVS, & bene institutis } Isocrate in Nicocle.
 AD sapientis vitam proximè videntur accedere. } Columella,
 Rem rusticam ceteri viuendi rationibus præferens, proximè
 sapientiam locat eiusq. quasi consanguine. in facit. HABENT
 rationem cum terra: } est illis negotium cum terra. id est, à terra
 pendent. ep. 5. ad Att. lib. 2. IMPERIVM, } Impendium,
 legendum putabat Pater. vt ad Att. lib. 6. epist. 1. & in bruto. &
 Varro lib. 4. Vsur, inquit, quòd in sortem accedebat. Impen-
 dium appellatum. GREMIO mollito, ac subactò } compresso.
 SPARSVM semen excepit, } Accepit, quinque. Acceperit, vnus.
 Accipit, quinque. Recipit, duo. Excipit, vnus. OCCÆCA-
 TVM } ita legendum. & ita videtur Nonius legisse. COM-
 PLEXV suo } Compressu, vndecim. Compressum, septem,
 mendosè. Cum pressu, vnus, mendosè. Comprehensum, vnus,
 mendosè. Oppressu, vnus. ELICIT & c. } vide, quàm elegan-
 ter ea, quæ ad agriculturam pertinent, explicet: cum Latine
 orationis facultatè, quocumque vellet, ingenij præstantia, tra-
 duceret. CULMOQ. } Culmòque, apud Nonium. sed glossa
 est ad, Culmo. sic enim interpretatur Seruius Georg. 1. Cul-
 mus, inquit, dicitur ipse calamus. VAGINIS ià quasi p. b. f. c. }
 vide Var. lib. 1. cap. 48. EMERSIT, } Emerferit, sexdecim.
 FRVGEM, structam, } Fruges, Structas, in Nonio. SPICAE }
 Spici, legit Nonius. quo modo est in quattuor meis. In Arato.
 Et Varro Lege Mania: Neque in bona segete nullum est spi-
 cum nequam, neque in mala non aliquod bonum. MOR-
 SVS } Morsum, decem. MVNITVR vallo aristarum. } Plin.
 lib. 18. cap. 7. REQUIETEM, } sic legit Priscianus lib. 6. sicq.
 est in duobus meis. Quietem, sex. Reliqui, Requiem. Ex
 acino vinaceo, } Vinacio, tres. Vinatico, duo. Vineaceo, duo.
 Ex acino vinacei, legit Langius. MALLEOLI. } nouelli
 palmites, innatis prioris anni flagello. Colum. libro III.
 cap. 6. Plin. lib. xvii. cap. 21. PLANTAE, } surculi: recens
 confiti. SARMENTA, } non inutilia putamina, & quæ
 à vitibus tanquam superflua ligna secantur. VIVIRADI-
 CES, } vitivivæ, id est plantulas cum sua radice in aliud
 solum translatas. Vites, radices, omnes: vno excepto, in
 quo, Radices, vites. Alias, Vites traduces. VT quemuis cum
 admiratione delectem? } sic omnes mei, duobus exceptis,
 in qui-

in quibus tò Cùm non legitur. CADVCA } ad casum
 prona. CLAVICVLIS } Clauiculas, fem. gen. dixit Pli-
 nius præmio lib. xxiii. QVASI manibus, } quia habet
 & brachia, & capita, & cornua. NE siluescat, } Columel-
 la lib. v. Me longus docuit vsus, multò vtilius esse primo
 quoque tempore falcam vitibus admouere, nec superuaca-
 neis pati siluescere: sed eà quoque, quæ primo summittetur,
 materiam ferro coerendam censeo, vique in alteram, vel ter-
 tiam gemmam, quò robustiores palmites agat. INEVNTE ve-
 re, } Virg. Ge. II.

Parturit almus ager, Zephyriq. tepentibus auris
 Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor,
 Inq. nouos soles audent se gramina tuto
 Credere, nec metuit surgentes pampinus austros,
 Aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Quid. Fast. 1.

Omnia tunc florent, tunc est noua temporis ætas,
 Et noua de grauidò palmite gemma tumet.

Et IIII.

Nec Veneri tempus, quàm ver erat, aptius vllum,
 Vere Nitent terræ, vere remissus ager.
 Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt,
 Nunc tumido gemmas cortice palmas agit.

SE ostendit: } Sese, quattuordecim. GVSTATV, } Gu-
 stata vnus. Gustanti, vnus. Gustu, alias. Peracerba gustatu: Theo-
 phr. de causis plant. lib. 6. cap. 7. Plin. lib. xv. cap. 27. saporis,
 omnibus succis communes, tredecim numerat. NIMIOS
 solis defendit ardores: } Sic dicebant, Litus mare defendit, pro,
 arce. Et Ennius Achille: Serua ciues, defende hostes, cum po-
 tes defendere. Vide & Agellium de, Defendere. CVM fructu
 latius, tum aspectu pulchrius? } Varro lib. 1. cap. 4. de Agricolis:
 Vtilitas quærit fructum, voluptas delectatione. ADMINICV-
 LORVM ordines, } vide Columellam lib. 5. cap. 2. & 3. CAPI-
 TVM ingatio, } Cõiugatio, tredecim. Vide Columellam lib. 4.
 cap. 16. & Plin. lib. 17. cap. 22. RELIGATIO, } alligatio.
 Cato cap. 33. Alligatòq. rectè, dum ne nimium constringas.

Vide Columellam lib. iv. cap. 13. & 20. Palladium cap. 20. Februarij, Plin. lib. xvii. cap. 23. PROPAGATIO *vitium*. } Cato cap. 32. Columella lib. iv. cap. 15. & de arboribus cap. 7. Pallad. in Eebr. cap. 16. De propagine, vide Plin. lib. xvii. cap. 13. AMPUTATIO, } huc Pampinatio quoque referenda. Columella lib. 4. Palladius tit. 15. Febr. IMMISSIO. } hoc fit, quādo virga edita à matre sulco cōmittitur. vide Columellā, cap. de Arboribus 7. IRRIGATIONES. } Riguis vites ali, scribit Plinius lib. xvii. cap. 26. Sed hæc dicta in genere. AGRIFISIONES. } hoc est, scrobes, & ablaqueationes. de fossura Columella de arboribus cap. 12. REPASTINATIONESQ. } Columella lib. iii. cap. 13. 15. & 16. & lib. xi. cap. 2. STERCORANDI: } Cato cap. 5. 29. & 36. Theophrastus lib. iii. Columella lib. 2. cap. 17. Plin. lib. xvii. cap. 27. Plin. lib. xvii. cap. 27. & lib. xix. cap. 23. QVEM de rebus rusticis scripsi: } qui nunc exstat. HOMERVS, qui multis, vt mihi videtur, ante sæculis fuit, } est in hoc aliqua controuersia, vide Agellium lib. iii. cap. xi. & lib. xvii. cap. 21. Plinium lib. vii. Solinum cap. 53. Velleium lib. i. Dionē Chrystostomum in principio orat. de Regno, Ciceronem Tusc. i. Tzetzem in Lycophronem & D. Cyrtillum in libro contra Iulianum Apostatam primo. Seneca inutile putat, querere, Homerus ne, an Hesiodus antiquior sit. Plutarchus in oratione Consolatoria Hesiodum Homero, vt existimatione, ita atate posteriorem facit. DOCTVS Hesiodus } humane vitæ optimus consultor. ISOCRATES. LAERTEM colentem & gratum. } eum stercorantem facit: } Homerus Od. a. non stercorantem, ἀλλὰ λιπρόντα, καὶ ἀμφιλαεῖ, αἰνύοντα τὸ φυτὸν, id est, purgātem, & ablaqueantem arbores, inducit Laërtem. Agros tamen Troiano sæculo à priſcis illis stercoratos indicat Odyss.

-- ὄφρ' αὖ ἀγροῖς
δμῶνες ὀδοναῖς τέρψι' ὄ μίτρα κομφύσσοντες.

Quam ab ijs curam ideo prætermisſam, falso asseruerunt nonnulli, quod salubritati potius, quàm fertilitati, & copia, cōfulerent. Nec verò etc. } rei rusticæ partes, segetes, prata, vineæ, arbusta, horti, apum examina. PECVDVM partu, } Viig. Ge. iii. Columella lib. iii. & vii. APVM examiniibus, } Viig. Ge. iv. Plin. lib. xi. cap. 5. Varro de re rust. lib. iii. cap. 16. Columella lib. x. à cap. xi. ad finem libri, Palladius lib. 4. cap. 37. & lib. v. cap. 8. Arist. de nat. anim. lib. v. cap. 21. & 22. Quintil. declam. pro paupere contra diuitem. Examiniibus forum etc. }

v n us

vnus addit, Tum. alius, Et. CONSTITUTIONES, *inſtitiones*, } Conſtitutiones, Inſtitutiones, malè legit Nonius. AGRICVLTURA } Agricultura, vnus. Agri cura, vnus. Cultura agri, duo.

CICERO.

POſſum perſequi multa oblectamenta rerum rusticarum: sed ea ipſa, qua dixi, fuiſſe ſentio longiora. ignoſcētis autem. nam & studio rerum rusticarū prouectus ſum: & ſenectus eſt natura loquacior: ne ab omnibus eam vitij videar vindicare. Ergo in hac vita Man. Curius, cū de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset, conſumpſit extremum tempus atatis, cuius ego villam contemplans, (abeſt enim non longe à mea) admirare ſatis non poſſum vel hominis ipſius continentiam, vel temporum diſciplinam. Curio, ad focum ſedenti, magnam auri pondus Samnites cū attuliſſent, repudiati ab eo ſunt. non enim, aurum habere, præclarum ſibi videri dixit. ſed ijs, qui haberēt aurum, imperare. poterat ne tantus animus non efficere iucundam ſenectutem? Sed venio ad agricolas: ne à me ipſo recedam. In agris erant tunc ſenatores, id eſt ſenes: ſiquidem aranti L. Quintio Cincinnato nūciatum eſt, eum dictatorem eſſe dictum, cuius dictatoris iuſſu, magiſter equitum C. Seruilius Ahala Sp. Melium, regnum appetētem, occupatū interemit. à villa in ſenatum accerſebantur & Curius, & ceteri ſenes ex quo, qui eos accerſebant, viatores nominati ſunt. num igitur eorum ſenectus miſerabilis fuit, qui ſe agriculturione oblectabant? mea quidem ſententia, haud ſcio, an vlla poſſit eſſe beatior vita. neque ſolum officio, quod hominum generi vniverſo cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed & delectatione, quam dixi, & ſaturitate,

copiâque rerum omnium, que ad victum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. Et, quoniam hæc quidam desiderat, in gratiam iam cum voluptate redeamus. semper enim boni, assiduique domini referta cella vinaria, olearia, & penaria est: villaque tota locupletis est: abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. iam, hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellat. conditiora facit hæc superuacaneis operis aucupium, atque venatio. Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut vinearum, oliuetorumve specie dicam? breui præcidam, agro bene culto nihil potest esse nec vsuuberius, nec specie ornatius: ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam inuitat, atque allecctat senectus, ubi enim potest illa atas aut calefcere vel apricatione melius, vel igni, aut vicissim umbris, a quisve, refrigerari salubrius? Sibi habeant igitur arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clauam, & pilam, sibi natationes, atque cursus: nobis senibus, ex lusionibus multis, talos relinquunt. & tesseras: id ipsum, utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectum potest.

EXPLANATIO.

IGNOSCETIS autem. } Ignoscetis autem, vnus. Ignoscite autem vnus. Ignoscatis autem, vnus. Ignoscetis autem, Lælii, & Scipio, quattuor. **SENECTVS EST natura loquacior.** } Aristot. II. Rhet. ad Theod. causam reddit, quod senes, quia memoria magis vigeant, quam spe longioris vite sulti viuât, propterea plus quoque voluptatis in anteaacte vitæ rebus commemorandis ponant. **NE ab omnibus eam vitæ videat vindicare.** } nã nulli ætas suis vitæ caret, vt nec mortalium quisquam. sed optimus ille, qui minimis vtgetar. **Vindicare:** trahere, liberare. **Nonius.** **M. CVRIVS,** } Plut. in Catone, Aug. lib. v. cap. 18.

cap. 18. De **Samnitibus,** } Florus Epit. XI. & XIV. Florus lib. I. cap. 18. haud vllum ante pulchriorem in vrbe, aut speciosiorem triumphum intrauisse testatur: cum nihil libentius populus R. adspexerit, quã illas, quas timuerat cû turribus suis belluas. **CVIVS ego villam** } quæ nullo sumptu, nullo ornatu exstructa erat. (**ABEST enim non longe à mea**) } A me, decem septem. **HOMINIS ipsius continentiam,** } cum enim Italia Pyrrhum exegisset, nihil ex regia præda attigit. Cùmque senatus, exactis regibus, plebi septena iugera, sibi quinquaginta alsignasset, noluit popularis alsignationis modum excedere. parum idoneum, siue, vt Plinius ait, perniciosum reip. ciuem existimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non esset. **Val. lib. IV. cap. 3. Plin. lib. XI. cap. 3. Columella in Præfatione,** & lib. I. cap. 3. Plut. in Apophthegm. Rom. **Hominis ipsius continentiam:** quæ priuatæ naturæ, & educationi, & industriæ cuiusque adscribitur. **TEMPORVM disciplinam.** } multum enim refert, in quæ tempora cuiusque virtus incidat. **TEMPORVM disciplinam:** quibus ab imperatoribus agri colebantur, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore. Plinius. Vel, **Temporum disciplinam,** id est, temporum obseruationem, quam sine lumine animi, & sine exquisitissimis disciplinis nõ potest quis habere. **Columella,** & **Agell. lib. X. cap. XI. CVRIO ad focum sedens &c.** } lib. III. de Rep. apud Nonium: Cuius etiã focum Cato ille noster, cû venerat ad se in Sabinos, vt ex ipso audiebamus, visere solebat: apud quem sedens, Samnitum, quodam hostium, tum iam clientium suorum, dona relegauerat. (id est, remiserat.) Et de vir. ill. & Athenæus lib. X. **REPVDIATI ab eo sunt.** } in nullo veteri libro leguntur illa, Ab eo. **NE à me ipso recedam.** } Sic omnes mei: vno excepto, in quo, Vt à me ipso non recedam. **L. QVINCTIO Cincinnatus** } ore nudo, ple-nòque etiamnum pulueris. **Liu. lib. III. Dionys. Halic. lib. X. de vir. ill. cap. 17. Plin. lib. XIX. cap. 3. & Columella in Præfatione. C. SERVILIUS Ahala** } Liius lib. IV. Ahala, non est in quinque. **OCCVPATVM interemit.** } oppressum antè, quam perficeret id, quod cogitabat. Elegans, nec tamè satis notum, loquendi genus. **Alibi, Occupaui te fortuna.** Et lib. III. de Rep. apud Lactantium: **Quid,** si vita eius in periculum veniet, vt eum aliquando necesse sit aut occupare, aut mori. (id est, præcipere, præuenire.) **VIATORES nominati sunt,** } idè Columella in Præfatione. **Liu. & Dionysius Legatos missos scribit,**

Florus Licetorem. *AGRI cultione oblectabantur* } sic nouem.
 Agricolatione, duo. Agricolaturæ, vnus. Agricultura, vnus.
 Delectabant, octo. Agri delectatione delectabāt, vnus. Oblectabant, vndecim. Oblectabantur, duo. *HAUD scio, an res beator possit esse*, } Sic sex mei. Haud scio, an vlla res possit esse beator, duo. Haud scio, an vlla res possit esse beator vita, septem.
 Haud scio, an nulla vita, beator esse possit, vnus. Haud scio, an res vlla beator esse possit, vnus. Haud scio, an vlla beator sit, & possit esse vita, vnus. Haud scio, quod nulla vita possit, esse beator hac, vnus. Haud scio, an vlla res beator possit, vnus. Haud scio, an illa beator possit esse, vnus. Haud scio, hac an vlla vita beator possit esse, Lambinus. Ego impressam lectionem probo. nam ex varietate, quæ apparet in veteribus libris, Res, Vita, Ætas, cōstat omnia esse glossemata.
Ad cultum etiam deorum } nam primitias profert, & victimas suppeditat. Xenophon in Oecon. *Ad cultum etiam deorum*. Sic quatuordecim. Et ad cultū etiā deorū, tres. Et cultū etiā deorū, vnus. Cultūq; deorū, vnus. Ad cultū deorū, vnus. *BOŃI, assiduique domini* } vnde, Domini oculus. Vide & Agellianum apologum de Casita. *CELLA vinaria, olearia, & penaria est*. } Etiam quinque. Etiam &, vnus. Mellaria, addunt post res, Olearia, duo libri. Neque. Et, neque. Etiam, vnus. Post Vinaria, est Mellaria, in duobus. Mellaria est in Lamb. *Penaria*. Penaria etiam dicitur. Pecuararia, vnus. Pomaria vnus. Panaria duo.
VILLA que tota locuples est. } Locuples, qui pleraque loca, hoc est multas possessiones tenet. Agellius lib. x. ca. 5. Plin. lib. xix. cap. 3. Caius in l. quos nos, ff. de orig. iuris. *Vlla locuples*: de villæ positione vide Columellam lib. i. cap. 6. *SUCCIDIAM alteram* } suillæ carnis frustum, vt perna, petafo. Varro lib. 2. de re rust. & 4. de Ling. Lat. Nonius aliter interpretatur, & malis successione necessariam. Plinius, alterū maccellum. *SPECIE dicam*? } Specie plura dicā, decem septem. *BREVI prædicam*? } longiorem sermonem amputabo. Acad. iv. Prædicæ: statim aliquando, quod lubet. *IX. ad Att.* Numquā reo cuiquam, tam humili, tam fordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcisè negaui, quam hic mihi planè sine vlla exceptione præcidit. Sic est, in vndecim meis. Breui tibi prædicam vnus. Breuiter prædicam, quatuor. Breuiter prædicam, vnus. Breui succidam, vnus. Breui dicam vnus. Breuiter vnus: sine vilo verbo. Breuiter plura expediam, vnus. *ILLA etas aut calefcere*. } Illa etas

æque calefcere, nouem. res, Aut, vel Aequè, non est in quatuor. Illa etas, æquè aut calefcere, tres. *AVT vicissim* } Vel vicissim, tres. *Vicissim*: vide Carisium lib. ii. *SIBI habeant igitur arma*, } sic omnes mei duobus exceptis, in quibus, Sibi ergo habeant arma. In Latio: Sibi habeant sapientia nomen. *SIBI clauam, & pilam*, } Sibi clauam, sibi pilam, decem. res, Et, siue, Sibi non est in duobus. *Pilam*: militarem, quidam: quidam, lusoriam. Si impressam lectionem retinemus, Sibi clauam, & pilam, intelligendam fortasse de pila, & claua, quam nos hodie *Palanaglio* dicimus. *TALOS*, } de quibus scripsit Nicolaus Leonicus Thomæus in dialogo, Sannutus: siue, de ludo talario.

CICERO.

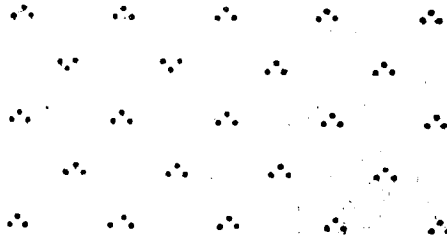
*M*ultas ad res peruitiles Xenophontis libri sunt quos legite, quæso, studiosè, et facitis, quàm copiosè ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? atque, vt intelligatis nihil ei tam regale videri, quàm studium agricolendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, *Cyrum minorem, Persarū regem, præstanti ingenio, atque imperij gloria, cum Lysander Lacedæmonius, vir summa virtutis, venisset ad eum Sardis, eiq; dona a socijs attulisset, & ceteris in rebus comè erga Lysandrum, atque humanum fuisse, & ei quendam conscriptum agrum, diligenter consitum, ostendisse: cum autem admiraretur Lysander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorū, qui afflarentur è floribus, tum eum dixisse, mirari se non modò diligentiam, sed etiam sollertiam eius, à quo essent illa dimensa, atque descripta: & ei Cyrum respondisse: atqui ego sum omnia ista dimensus: meæ*

sunt ordines, mea descriptio: multa etiam istarum arborum mea manu sunt sat: tum Lysandrum, intuentem purpuram eius, & nitorem corporis, ornatumque Persicum multo auro, multisque gemmis, dixisse: Redi verò te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti tuae fortuna coniuncta est. Hac igitur fortuna frui licet senibus: nec aetas impedit, quò minus & ceterarum rerum, & in primis agri colendi studia teneamus vsque ad vltimum tempus senectutis. M. quidem Valerium Corvinum ad centesimum annum accepimus vitam perduxisse, cum esset aetate iam in agris, eosque coleret: cuius inter primum & sextum consulatum octo & quadraginta anni interfuerunt. ita, quantum spatium aetatis maiores ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. atque huius extrema aetas hoc beator, quam media, quòd auctoritatis habebat plus, laboris minus. apex autem senectutis auctoritas. Quanta fuit in L. Cecilio Metello, quanta in Atilio Calatino, in quem illud elogium vnicum: Plurimè consentiunt gentes, populi primum fuisse virum, notum est. carmen incisum in sepulcro iure igitur grauis, cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. Quem virum nuper P. Crassum, pontificem maximum, quem postea M. Lepidum, eodem sacerdotio praeditum, vidimus? quid de Paulo, aut Africano, loquar? aut iam ante de Maximis quorum non in sententia solum, sed etiam in nutu, residebat auctoritas.

EXPLANATIO.

MULTAS ad res peritiles Xenophontis libri sunt: } dicitur
Attica Musa, Cicero, Quintilianus. Sed, quid testimo-
ni

nia quaerimus? Ipsum ~~peritiam~~ id facile indicat. Historica, ethica, & economica, politica, rei militaris praecipua, & exempla complectitur. QVI Oeconomicus inscribitur: } quem Cicero iuuenis admodum è Græco vertit. PRESTANTI ingenio, } sic quinque vnus, Præstante, quindecim, Præstantem. LYSANDER Lacedæmonius, } cuius vitam Plutarchus scribit. VIR summæ virtutis, } in re militari: tamen à Conone naualipugna postremo victus est. Iustinus lib. vi. Atqui dicebat, pueros nucibus, viros iureiurando fallendos esse: &, quo leonina pellis penetrare non possit, ibi vulpinam esse adhibendam. SARDIS, } Asiæ opido: in quod cum Cyrus maior victor intrasset, vbi tunc Cræsus latitabat, Athis, filius regis, inuus ad eam diem, dixisse fertur: Parce patri meo, Cyre: &, te hominem esse, vel casibus hisce nostris. Solinus cap. 7. Plin. lib. v. cap. 29. scribit, Lydiam, quæ Mæonia ante appellata, Sardibus in latere Tmolis montis maximè celebrari. Et directos in quincuncem ordines, } Quincunx, quinque sunt asis partes: vt Decunx, vel Dextas, decem. &, vt denarius numerus hac nota, X, quinaris hac, V, designatur quæ duplicata fit X. vt duplicatus item numerus ostendatur. Arbores igitur in quincuncem recto ordine disposita, figuram quincunciam, V, referunt, sic, vt ea figura, quamcumque in partem spectaueris, oculis occurrat. quod vt pateat illustrius, exemplum subiiciam.

Nam, si à duobus superioribus punctis ad vnicum subiectum, vel ab vnico superiore ad duo subiecta lines ducas: quincuncis notâ efficies: à duobus ad vnicum, hoc modo. Vt ab vnico ad duo, sic, A. quo quidè ordine speciosius, & gratius esse nihil potest: hodieq. huius generis exèpla, ad antiquitatis

imitationem à peritis hominibus elaborata, cernuntur. De quincunce Columella lib.iii. cap. 13. & lib. iv. cap. 30. Plinius lib. xvii. ait, in disponendis arboribus, arbutis, ac vineis quincuncialem proportionem vtilem esse, & ad spectu gratam, quocumque modo intueare in ordinem se porrigente versu. Quinctilianus lib. iix. cap. 3. Quid illo quincunce speciosus, quid in quamcumque partem spectaueris. Virgilius de eo, Georg. ii.

Indulge ordinibus, nec fecius omnis in vnguem Arboribus positis secto via limite quadret.

Cæsar quoque, de bello Gall. lib. vii. Ante hos, inquit, obliquis ordinibus in quincuncem dispositis, scrobes trium in altitudinem pedum infodiebantur. *QVI affilarent è floribus* } sic arbitror omnino à Cicerone scriptum esse, & imperitis postea, ignorance pulcherrimi verbi, quod modò absolute capitur, modò *ἐπιφθικῶς*, fecisse. Affilarentur. Sanè veteres libri non suffragantur sententiæ nostræ: sed vnum tamen se vidisse testatur, in quo erat, Affilaret, vir excellentis indolis, magni ingenij, singularis doctrinæ, Obectus Gifanius. Et Lucretius, Effilare, semel & iterum absolute dixit. Locus quidem est in Epist. ad Art. lib. xvi. cum hac significatione aptè congruens: Rumoris nescio quid affilauerat, commissione Græcorum frequentiam Comitiorū non fuisse. Pro, Exierat, Emanauerat. Omnes mei, Affilarentur, tribus exceptis, in quibus, Effilarentur. Ex, tres. De, vnus. A, quattuor. Neque, Eneque Ex, neque, Deneque, A, vnus. *DILIGENTIAM*, } sic omnes mei libri. *NITOREM corporis*, } Corporis, abest à vetere impresso. neque legitur in Xenophonte. *RECTE* } Ritè, tres. *QVONIAM virtus tue fortuna coniuncta est.* } *ἀγαθὸς παρὰ τὴν δόξαν μόνος.* *HAC igitur fortuna frui* } sic decem septem. Vti, duo, *Hac verò frui, vnus.* Fortuna, nō est in vno. *M. VALERIVM Corvini* } quem Liius Alexandro Magno comparat in re bellica. Liius lib. vii. Agellius lib. ix. cap. xi, Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & lib. iix. cap. 16. de vir. ill. Florus lib. 1. cap. 13. Ouidius in Fastis. *VITAM perduxisse.* } Produxisse, sex. Vitam, non est in quinque. *CVIVS inter primum & sextum consulatum sex & quadraginta anni interfuerunt.* } disputari potest in vtramque partem de hoc annorum numero. siue enim, vi, vt est in antiquis omnibus libris, siue, iix, vt est in multis vulgatis, legatur: non infirmis rationibus vtraque niti videbitur opinio. Fasti Capitolini

Capitolini inter primum & sextum Corvini consulatum annos interponunt XLIX. quorum auctoritas effecit, vt in ijs libris, qui post eorum Factorum editionem sunt impressi, reponeretur, iix: perinde ac, vi, mendosum esset. Contrà, libri veteres omnes, & vulgari simul, ante repertas Tabulas Capitolinas emissi, habent. vi, nec aliter in Valerio Max. legitur. Quodq; valet apud me plurimum, describi video militare etiam à Cicerone, cum subiungit ita, quantum spatium ætatis maiores ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. Militare autem non vltra quadragensimū sextum ætatis annum quisquam cogebatur: quasi annus ille, proxima senectute, merito finem laboribus, ac periculis afferret. de quo ne quis ambigat, Polybij de peditibus legionarijs verba recitabo. *Οὐδὲ δὲ στρατίας τελέειν ἕστ' ἀνάγκη ἐν τοῖς πενήτησιν ἔσθ' ἔτι τῶν δεκάβουτος.* Eodèmq; pertinet illud Taciti lib. 1. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur: qui tricena, aut supra, stipendia numerantes, mederetur fclsis, orabant. Tricena enim stipendia sunt anni triginta: quibus additi sexdecim pueritiæ, quibus militare non licebat, (nam decimo septimo virilis toga sumebatur) sunt anni XLVI. Sed est, vt mihi videtur, in ipso Cicerone dissensio quadam: quam à nemine adhuc esse video animaduersam. Primū dicit, Interfuerunt: quo verbo spatium interiectum significari, vix quisquam negauerit, excluso vtroque cōsulatu: deinde subiungit: Tantus illi cursus honorum fuit. vt omnino comprehendere videatur vtrumque consulatum: siquidem cursus honorum incipit in primo consulatu, desinit in sexto. ita necesse est, inter primum & vltimum consulatum non annos interesse XLVI, vt habēt veteres omnes libri, sed XLIV. quod eò mihi magis placet, quia consentire Liius videtur: qui, cum anni XLIX. inter primum & vltimum Corvini consulatum à Verrio ponantur, ipse ex hoc toto numero quattuor non agnoscit, primum eum, qui signatur anno v. C. CDXX, nullis consulibus: alterum, anno v. CDXXX, nullis consulibus, dictatore L. Papirio Cursore: tertium, anno CDXLI, nullis consulibus, eodem Cursore dictaturam iterum gerente. quartū, anno CDLII, nullis consulibus, dictatoribus autem Q. Fabio Rulliano, M. Liiuo Coruo. Quod si quattuor anni ex Liiij auctoritate tollantur: rectè legetur in Cicerone, IV & XL, pro VI & XL. quod ipse confirmat, subiungens: Tātus illi

curfus honorum fuit. Nectamen errasse Verrium dixerim, sed alios eum annales, alios Liuium, ac Ciceronem sequi ma-
 luisse. Mihi nunc id tantum propositum est, vt Ciceronis lo-
 cum restituam: in quo subiecta ipsius verba de militari etate
 me adiuuant. Adtingo Liuij testimonium, quod facio pluri-
 mi. recte ne senserint, an secus, mihi quaerendum non fuit:
 neque id statueret meę sententię videtur. mentem Ciceronis
 assequi, & ad eam numerum annorum accommodare, satis
 habeo. *Huius extrema etas* } de tribus apud Rom. etatis
 bus vide Agell. lib. x. *Apex senectutis auctoritas.* } senectus
 nihil sublimius habet, nihil magnificentius auctoritate. L.
CAECILIO Metello, } pontifice max. Valerius lib. iix. de
 Senectute, Plin. lib. vii. cap. 48. *IN quem illud eulogium vnicum:*
Plurimę consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum. } singula-
 re illud eulogium memoriter Cicero refert, non, vt planę in-
 ciseum erat in sepulcro Calatini, in quo erat, Vno ore cui plu-
 rimę consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum, vt
 est in lib. 2. de Fin. in extremo. Sufficit enim ei, hoc quidem
 in loco, ipsam Calatini laudem ostendere, quę est, populi pri-
 marium fuisse virum. Satis autem constat ex antiquis libris
 vtroque, id est hic, & in lib. de Fin. eodem modo legi non
 posse. Nec video, cur aut hic, aut ibi quidquam mutetur: cum
 ibi ipsa inscriptio totidem verbis referatur, hic autem eulo-
 gij summa ponatur. Vnus ex meis post, Vnicum, addit, Fuit.
POSTEA } triennium. *DE Paulo,* } patre tuo, o Scipio,
 Valer. lib. 2. cap. de Maiestate, Plut. in vita. *AVT Africano* }
 aucto tuo adoptiuo. Val. loco citato. Liuius lib. xxxiv. *MAXI-
 MO?* } Fabio, cum quo se militasse, iam dixit.

CICERO.

Habet senectus, honorata presertim, tantam au-
 thoritatem, vt ea pluris sit, quęm omnes adoles-
 centia voluptates: sed in omni oratione mementote eam
 me laudare senectutem, quę fundamentis adolescentię
 constituta sit. ex quo efficitur id, quod ego, magno
 quondam cum assensu omnium, dixi, miseram esse
 senectutem, quę se oratione defenderet. non cani, non

*ruga repente auctoritatem afferre possunt: sed honeste
 acta superior etas fructus capit auctoritatis extremos.
 hæc enim ipsa sunt honorabilia, quę videntur leuia, at-
 que communia, salutari, appeti, decedi, assurgere, dedu-
 ci, reduci, consuli: quę & apud nos, & in aliis ciuitati-
 bus, vt quęque optime morata, ita diligentissime ob-
 seruantur. Lysandrum Lacedæmonium, cuius modõ
 mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedæmone ef-
 se honestissimum domicilium senectutis. nusquam enim
 tantum tribuitur etati: nusquam est senectus honora-
 tior. quin etiam memoria proditum est: cum Athenis,
 ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset,
 magno confessu locum ei nusquam datum a suis ciui-
 bus: cum autem ad Lacedæmonios accessisset, qui, le-
 gati cum essent, certo in loco confederant, confurrexerunt
 se omnes, & senem sessum recepisse: quibus cum a cur-
 ato confessu plausus esset multiplex datas, dixisse ex ijs
 quendam, Athenienses scire, quę recta essent, sed fa-
 cere nolle. Multa in nostro collegio præclara: sed hoc,
 de quo agimus, in primis, quod, vt quisque etate ante-
 cedit, ita sententia principatum tenet, neque solum ho-
 nore antecedentibus, sed ijs etiam, qui cum imperio
 sunt, maiores natu augures anteponuntur. Quę sunt
 igitur voluptates corporis cum auctoritatis præmijs cę-
 parandę? quibus qui splendide vsi sunt, ij mihi videtur
 fabulã etatis peregisse, nec, tāquã inexercitati histrio-
 nes, in extremo actu corruisse. At sunt morosi, & anxij,
 & iracundi, & difficiles senes: si querimus, etiã auari:
 sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. ac morositas
 tamen, & ea vitia, quę dixi, habent aliquid excusatio-
 nis, nõ illius quidem iusta, sed quę probari posse videat-
 ur, contēni se putant, despicere illudi: præterea in fragili*

corpore odiosa omnis offensio est. quæ tamen omnia dulciora sunt & moribus bonis, & artibus: idq; cum in vita, tum in scena intelligi potest ex ijs fratribus, qui in Adelpis sunt. quanta in altero duritas, in altero comitas? sic se res habet. ut enim non omne vinum, sic non omnis natura vetustate coacescit. Seueritatem in senectute probo, sed eam, sicut alia, modicam: acerbiter nullo modo. auaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligo. potest enim quidquam esse absurdum, quam, quò minus via restat, cò plus viatici querere? Quarta restat caussa, quæ maximè angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ certe à senectute non potest longè abesse. ô miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non viderit: quæ aut planè negligenda est, si omnino exstinguit animum: aut etiam optanda, si aliquò eum deducit, vbi sit futurus æternus, atqui tertium certe nihil inueniri potest. quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etià futurus sum? quamquam, quis est tam stultus, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum? quin etiam ætas illa multo plures, quam nostra, mortis casus habet: faciliùs in morbos incidunt adolescentes: grauiùs egrotant: tristiùs curantur: itaque perpauci veniunt ad senectutem. quod nita accideret, meliùs, & prudentiùs viueretur. mens enim, & ratio, & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nulla omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem impendentem.

EXPLA-

IN CAT. MAIOREM.
EXPLANATIO.

NON cani, non rugæ } Seneca de breuitate vitæ: Non est, quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu vixisse. non ille diu vixit, sed diu fuit.

Iuuenalis:

--Facies tua computat annos.

AVCTORITATEM afferre possunt: } Arripere, quindecim: Accipere duo. Erripere, vnus. Eripere, vnus. CAPIT } sic omnes libri. SALVTARI, } sic coniurati apud Sallustium ineunt consilium de opprimendo Cicerone, ingredi, sicuti salutatum. ASSVRGI, } Iuuenalis Sat. 12.

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,

Si iuuenis vetulo non affurrexerat, & si

Barbato cuiumque puer: licet ipse videret

Plura domi farra, & maiores glandis acervos.

Et Ouidius Fastis:

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani;

Inque suo pretio ruga senilis erat.

DEDUCI, reduci, } nam iuuenes deducebant ad curiam aliquem senatorem, quem expectabant, ut domum reducerent. Valerius lib. 2. cap. 1. & Agellius lib. 2. cap. 15. qui hunc morem Romanos à Lacedæmoniis accepisse scribit. CONSVL: } atqui Iuriconsulti domus, oraculum ciuitatis. Cic. de Orat. 1. & sepes consuli multis de rebus possunt, quas ob ætatem experti sunt. VT quæque optimè morata, } sic sex mei. tres addit, Est. Ut quæque optimè morata sunt, quinque. Ut quæque optimè moderata sunt, vnus. Ut quæque morigerata est optimè, vnus. Ut quàm optimè morigerata, vnus. Ut quæque bene morata est, vnus. Ut quæque bene morata sunt, duo. Ut quæque optima morata est, vnus, LYSANDRVM } vide Plut. in Apophthegm. Laconicis. DOMICILIVM senectutis. } Sic omnes libri. Lambinus, Senectuti. LVDIS, } Panathænaicis. LACEDÆMONIOS } qui senectuti honorem habebant. Agellius. CONSVRREXISSE omnes } addunt omnes libri, Illi dicuntur. SESSVM } Fessum, vnus. Ex iis } Lacedæmoniis. Plut. in Apophth. Valerius lib. 14. cap. 5. Dixisse ex iis quendam: } sic omnes mei. vnus addit; Dicunt. quod sapit glossema. ATHENIENSES scire, quæ res etia essent, sed facere nolle. } Plato 1. de Leg. ait, Si quis Athenienses

bonus sit, eum valde bonum esse. Demosthenes scribit de suis ciuibus, τὰ πλείω εὐπερευχόμενοι αὐτοῖς, οὐ τοῖς μὲν σωθέντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν βούλῃ εὐδαιμονίᾳ τὰ δένοντα. *IN nostro collegio* } augurum. *In nostro collegio preclaro*: sic duodecim. rectè. nam, quod additur, in lex, Sunt: in tribus, Cognoni, glossemata sunt. *ANTECEDIT* } sic decemnouem. vnus, Antecedat, vnus, malè, Antecellit. *SENTENTIAE principatum tenet*: } vel primus ante alios sententiã dicit. *CORPORIS* } sic rectè decemseptem. Corporũ, quatuor. ex quibus duo, ord. prap. *IN extremo actu* } ep. l. lib. i. ad Q. fr. Illud te ad extremum & oro, & hortor, vt, tamquam poetæ boni, & actores industrij solent, sic tu in extrema parte, & conclusionè muneris, ac negotij tui diligentissimus sis: vt hic tertius annus, imperij tui tamquam tertius actus perfectissimus, atque ornatisissimus fuisse videatur. *AT* } sic omnes libri. *MOROSI*, } vide Nonium in differentijs. *ANXI*, } suis disidant. *IRACUNDI*, } si quid cessatum, peccatumve fuerit. *DIFFICILES* } duri ad ignoscendum. *ETIAM auari*: } Terentius Adelph.

Ad omnia alia ætate sapimus rectiũs:

Solum hoc vnum vitium affert senectus hominibus: Attentiones sumus ad rem omnes, quàm fat est.

CONTEMNI se putant, } sunt enim senes suspiciosi, Aristoteles Rhet. ii. *DESPICI*, } Decipi, vnus. Vnus non habet. *IN fragili corpore* } cuius imbecillitatem animi quoque imbecillitas ferè comitatur. *OMNIS offensus* } vel lauis. *DVLCIORA sunt*, } mitigantur. *IN altero duritas*, } dissentire video veteres libros, & esse in alijs, Duritas, (qui tamen pauci sunt, duo, & aliter Iulij Galli in alijs, Duritas. (in vno est, Duritia.) Sed magis in patrem conuenit Duritas, quàm Diritas. Dirus enim est, qui sæuit in aliquem, & ad sæuitiam est natura propensus: quod ad patrem non pertinet, qui filio multa quidem negat, in eum tamen non adducitur vt sæuiat: cum verò negat, & nihil indulget, in eo durus est. Ita Durum senem dixit Cicero in ea pro Cælio, & in Oratore, & Propertius lib. ii. eleg. 31. Durus pater, Quid lib. ix. Metam.

Nec nos aut durus pater, aut reuerentia famæ,

Aut timor impediēt.

Et lib. i. Am.

Dum fallax seruus, durus pater, improba lena

Vixerit, & meretrix blanda, Menandros erit.

Duritas

Duritas, malè bis in Nonio. *OMNIS natura* } Sic rectè duodecim. Omnis ætas naturæ, octo. Omnis ætas natura in vetust. vnus. *VEVSTATE coacescit*. } non bene ætatem fert. *supra RESTAT*, } Restet, tres. Deest in duobus. *APPROPINQVATIO mortis*, } Seneca lib. i. ep. 12. Aristoteles ait *δυσίατον ἔστι πάντων ἔσθ' εὐνοῶν φοβερότατον*. *AVT planè negligenda, aut etiam optanda*, } Martialis:

Summum nec metuas diem, nec optes.

OPTANDA, } sic omnes mei. Alij legunt, *Appetenda, Optetenda*. *ATQVI tertium certè nihil inu. pot.* } sic decem. ex quibus quinque non habent, Certè. Atque, quatuor. Atqui certius certè nihil inu. pot. sex. ex quibus vnus non habet, Certè. Atqui nihil certius, vnus. *QVAMVIS sit adolescens*, } Sit, abest à duobus meis, & à Nonio, in Explorare. *AD vesperam* } hinc illud Cæsaris, Kalendæ Martiæ venere, cui responsum, Sed nondum præteriere. Et illud Varronis, Nescis, quid serus vesper vehat. *MORTIS casus* } sic legendum: & ita decem octo mei. *FACILIVS in morbos incidunt adolescentes*: } id Hippocratis aphorismo comprobatur. *GRAVIUS* } periculosius. *TRISTIVS* } difficilijus. Nonius. ob morbi vehementiam, cui extrema remedia sunt adhibenda. Vel, maiore cum molestia & ægrotantis, & domesticorum, ob adolescentis iacturam, à quo sperari possunt plurima. *PERPAUCI* } propter casus mortis plures, morborumq. vehementiam. *Perpauci*: Pauci, decem. *NI* } sic quattuordecim. *CONSILIVM* } à *βουλιὰ*. *IN senibus*, } ijs, qui cum naturæ bonitate temperantiam coniunxere. *QVI similli fuisent*, } nam adolescentes, viribus freti, vim potius, quàm ius, spectant, inuitiã. se legibus adstringunt.

Hesiodus:

Τόλειος, καὶ ἀεθόδιος, καὶ ἀσπιδάου, καὶ ἀδμήτου ὄντες.

NULLAE omnino ciuitates } adolescentes enim, ferocia, & temeritate præditi, nihil constituisent, omnia potius euerissent. *Ciuitates*: hominum cõsociationes. *Fuisent*: Effent, duo. Forent, duo.

CICERO.

QVOD illud est crimen senectutis, cum illud videtur deus cum adolescentia esse commune? sensu ego

tum in optimo filio meo. tum in exspectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetate mortem esse communem. At sperat adolescens, diu se esse victurum: quod sperare idem senex non potest. Insuper sperat. quid enim stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? At senex, ne quod speret quidem, habet. Est eo meliore condicione, quam adolescens: cum id, quod sperat ille, hic iam consecutus est. ille vult diu vivere: hic diu vixit. quamquam, o dii boni, quid est in hominis vita diu? da enim supremum tempus: exspectemus Tarcesiorum regis aetatem, fuit enim, ut scriptum video, Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum & viginti vixit. sed mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum, cum enim id aduenit, tunc illud, quod praterijt, effluxit: tantum remanet, quod virtute, & recte factis sis consecutus: hora quidem cedunt, & dies, & menses, & anni: ne prateritum tempus umquam reuertitur: nec, quid sequatur, sciri potest. quod cuique temporis ad viuendum datur, eo debet esse contentus. neque enim histrioni, ut placeat, peragenda fabula est, modo, in quocumque fuerit actu, probetur: neque sapienti vsque ad, Plaudite, veniendum. breue enim tempus aetatis satis est longum ad bene, honesteque viuendum. sin processeris longius: non magis dolendum est, quam agricola dolent, praterita verni temporis suauitate, aestatem, autumnumque, venisse. ut enim, tamquam adolescentia, significat, ostenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accommodata sunt. fructus autem senectutis est, ut saepe dixi, ante partorum bonorum memoria, & copia. omnia verò, qua secundum naturam sunt,

fiunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, aduersante, & repugnante natura. itaque adolescentes sic mihi mori videntur, ut cum aqua multitudine flamma vis opprimitur: senes autem, sicut cum sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis exstinguitur. & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi auelluntur: si matura, & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert. senibus maturitas: qua mihi quidem tam incunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturus. senectutis autem nullus certus est terminus: recteque in ea viuatur, quoad munus officij exsequi, & tueri possis, & tamen mortem contemnere. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, & fortior. hoc illud est, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est, cum illi, quarenti, qua tandem spe fretus, sibi tam auaacter obsisteret, respondisse dicitur. senectute.

EXPLANATIO.

EXSECTATIS ad amplissimam dignitatem } magnam spem
de se praebentibus. pueris etiam num. FRATRIBVS tuis, }
Pauli filijs, qui adhuc pueri sunt exstincti. Litiuus, Velleius,
alij. SPERAT adolescens, } de spe Lucianus *ἀπὲρ διουσιων: ἀπὲρ πῶς
ἄπὸ τοῦ κεφαλῆς ἀποσπῶμεθα, ὅταν μέλις: ἀπὲρ τις οἴεται ἐπιλάττειν
αὐτῶν, οἱ γόνται δὲ ποτὶ ἀμύμα, καὶ χλωπίαι αὐτοῦς δὲ ποτὶ ποσῶν.* Id est
Spes supra caput agitatur, vbi te illis omnino comprehensurum
existimes, auolantes euanescent, eosque hiantes relinquunt. DIU se esse victurum: } Est, abest a quatuordecim. VNUS,
Se diu victurum. INCERTA pro certis, } nam, ut ait Seneca,

præterita certa sunt, voluptates futuræ incertæ: quæ, penè, an-
quam veniant, auferantur. NE QVOD speret quidè habet }
sperat quattuor. Quid octo. Ne quid speret habet, vnus. Ne
quid speret, habet quidè, vnus. Nec hoc sperat, quod habet, v-
nus. Id sperat, quod & habet, vnus. Hic iam consecutus est. } Hic
consecutus est, decem septem. Is consecutus est, vnus. Hic se-
cutus est, vnus. Hi consecutus, vnus. Est cõsecutus, vnus. QVOD
est in hominũ vita diu? } Seneca, Quod agimus, breue est: quod
aucturi sumus, dubium: quod egimus, certum.

Virgilius:

--Viximus ambo,

Rhœbe, diures si qua diu mortalibus vlla est,

CENTVM & viginti vixit. } de numero annorum con-
fentiunt quidem antiqua exemplaria: veterum tamen scri-
ptorum testimonia dissentiunt. Annos ei cxx. tribuunt He-
rodotus lib. i. Valerius lib. 8. cap. 13. & Plinius lib. 7. cap. 48. c. l.
Censorinus in præclaro illo libello de die natali, Lucianus &
Mænesiac. & Anacreo. c c c, Silius Italicus lib. 3. poetica, vt ar-
bitror, vsus licentia.

Arganthoniacos armat Carteia nepotes,
Rex proauus fuit humani doctissimus æui,
Ter denos decies emensis belliger annos.

Vide & Tzetzem in Lycophronis Callandram. CVM e-
nim id aduenit, tunc } sic quinque. Tum, quinque. Cùm enim id
idem extremum aduenit, tunc, vnus. Cùm enim aliquid ad-
uenit, tunc, vnus. Cùm enim aduenerit extremum, tum, vnus.
Cùm enim id euenerit, tum, quattuor. Cùm enim id venerit,
tum, duo. Cùm enim iam aduenit, tũ. EFFLVXIT: } vide Se-
necã lib. 3. ep. 24. August. de Ciu. D. lib. 12. cap. 12. REMANET,
quod virtutè, & rectè factũ sis consecutus: } Seneca de breuitate
vitæ scribit, eum malè vixisse, qui nesciat bene mori. Ibidem-
que, viuere in tota vita descendum monet. Et lib. 2. Epist. epu.
fultus ita proprium dicit, si quis incipiat viuere.

Horatius:

--præter laudem nullius auaris.

Et:

Exegi monumentum ære perennius.

Ouidius:

--pérq. omnia sæcula, fama,

(Si quid habent veri vatum præfagia) viuam.

Theo-

Theocritus quoque:

Ἐν μαισῶν ἀγαθὸν κλέος ἔρχεται ἀνδραγατοῖσι:

Ex mutis bona fama venit hominibus.

NEC, quid sequatur sciri potest. } τὸ μέλλον ἀεὶ ἔχον, Iſocrates ait.
AD Plaudite } Ad, non est in quinque. VENIENDVM. } Vi-
uendum, quattuor. nec displicet. NON magis dolendum est, }
sed potius gaudent. TAM QVAM adoleſcentia, } Ad adoleſcen-
tiam, quindecim. VT sepe dixi. } sic omnes, duobus exce-
pris, quorum vnus, Vt sepe diximus: alter, Et sepe dixi iam.
SICVT cùm sua sponte, } Cùm, non est in tredecim. QVO pro-
pius ad mortem accedam, }

Manilius:

Nascentes morimur, finisq. ab origine pendet.

IN portum ex longa navigatione } Seneca ad Paullinum: In
hoc tam procelloſo mari nauigantibus, nullus portus, nisi
mortis est. SENECTVTIS autem nullus certus est terminus: } ante
hæc verba, leguntur alia in quibusdam antiquis libris, (sex
meis) quæ doctis viris placuisse video, hæc in quâ: Omnium æ-
tarum certus est terminus. Ego vereor, ex interpretatione in
libri margine adscripta, receptum esse inter verba Ciceroni-
s. vt ostenderetur, quod ceteris ætatibus non contingit,
id contingere senectuti, vt certum non habeat terminum.
Mihî quidem necesse non videretur, vt quidquam addatur: cùm
in ceteris ætatibus terminũ esse pateat, in senectute verò non
nisi cū vis mētis, & actio deficit. Quod si antè mors occupet,
æquo animo ferendum. id enim ceteris etiam ætatibus potest
accidere. ET tamen mortem contemneret. } tollit hæc liber Fuluij
Vrsini. Tũ, tres. Tueri possit, mortemq. cont. duo. Possit, quat-
tuor. PISISTRATO } Hippocratis, Athenis tyrãno, regnãte
apud Romanos Seruio Tullio. Iſocrates in Panathenæico. He-
rodotus lib. i. Iustinus lib. 2. Agellius, & Eusebius. TYRAN-
NO } vt qui libertatè oppressit, non crudelitate barbarica sz-
uienti. A SOLONE responsum } Plutarchus, & Laertius.

CICERO.

Sed viuendi finis est optimus, cùm, integra mente
certisq. sensibus, opus ipsa suum eadem, quæ coa-
gmentauit, natura dissoluit. vt nauem, vt adificium

idem destruit facillimè, qui construxit: sic hominem eadem optimè, quæ conglutinavit, natura dissolvit. iam omnis conglutinatio recens, agrè: inueterata, facillè diuellit. ita fit, ut illud breue vita reliquum nauidè appetendum semibus, nec sine causa deserendum sit. vetatque Pythagoras, iniussu imperatoris, id est dei, de presidio, & statione vitæ decedere. Solonis quidem sapientis eulogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare, vult, credo, se esse carum suis. sed haud scio, an melius Ennius:

» Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
 » Faxit. Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. Iam, sensus moriendi, si aliquis esse potest, is ad exiguum tempus, præsertim senis: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. sed hoc meditaturn ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certè est: & id, incertum, an eo ipso die, mortem igitur, omnibus horis impendentem, timens, qui poterit animo consistere? de qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus: non duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt: non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam, conseruaret: non duos Scipiones, qui uer Pænis vel corporibus suis obstruere voluerunt: non animum tuum, L. Paullum, qui morte sua luit collega in Cannensî ignominia temeritatem: non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepultura carere passus est: sed legiones nostras, quod

quod scripsi in Originibus, in eum sæpe locum profectas alacri animo, & erecto, unde se numquam redituras arbitrarentur. quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed etiam rustici, contemnunt, id docti senes extimescunt? omnino, ut mihi quidem videtur, rerum omnium satietas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritia certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ: num ea iam constans requirit ætas, quæ media dicitur? sunt etiam eius ætatis: ne ea quidem à senectute quaruntur. sunt extrema quadam studia senectutis. ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. quod cum euenit, satietas vitæ tempus maturum mortis affert. Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere. quod eo melius mihi cernere videor, quo ab ea propius absum.

EXPLANATIO.

INTEGRA mente, } antequam deficientibus sensibus deliraueris. CERTISQUE sensibus, } sic octo. Ceterisque sensibus, nouem. Certisq. rationibus, vnus. Cunctisq. rationibus, vnus. Ceterisque sensibus, duo. Rectisq. sensibus, alij legunt. NAVEM, } Navim, quinque. INIUSSU imperatoris, } Tusc. I. & in Somnio Scipionis. SOLONIS quidem eulogium est, } Tusc. I.

Mors mea ne careat lacrimis: linquamus amicis
 Marorem, ut celebrent funera cum gemitu.
 Græca leguntur apud Plutarchum:

Μὲν μοι ἀλκίως θανάτος μολεῖται, ἀλλὰ φίλοις
 Πένθησάμι θανάτων ἀλγέα, καὶ σπονδαίαι.

FVNERA fletu } sic omnes mei. Funere fletum, esse in veteribus quibusdam libris, alij scribunt, Lambinus, Funere lessum. Si aliquis esse potest, } sic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, Si quis potest esse. Is ad exiguum tempus, }

Iſq. eſt vſq. ad exiguū tēpus, vnus. Vſque ad exiguū tēpus, quinque. Iſq. ad exiguum tēpus, octo. I. ſq. ad exiguum vnus. Iſq. vſq. ad exiguū tēpus vnus. Poſt, Tēpus, erat, Durat, in vulgatis libris, tollēdum cenſuimus auctoritate ſeptē in eorū librorum, quod Poſt mortē quidē ſenſus eſt. } Senſus, delēdus iam pridē putauit, opinione meā libro meo vetere cōfirmari, gaudeo. MEDITATVM } Seneca dolet, magnam vitæ partem nihil agentibus, maiorem malē agentibus, totam aliud agentibus elabi. MORIENDVM certē eſt. } Seneca lib. 10. Omnes eadē cōdicio deuinxit, cui naſci cōtingit, mori reſtat. interuallis diſtinguitur, exitu æquamur. hoc, quod inter primum, & vltimum diem iacet, varium, & incertum eſt. ſi labores æſtimas, etiam puero longum, ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum, nihil nō lubricū, & fallax, & omni tempeſtate mobilis. iactantur cūcti, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna. & in tāta volutatione rerum humanarum, nihil cuiquam, niſi mors, certa. Pindarus Olymp. Od. 2. Τὸν δὲ πρὸς ἀμφὶ χρονον, ἵτι βροτῶν γὰρ κίβηθι μηδέ τις οὐ πῦθαίτου. Et Metrodorus: Πρὸς μὲν ταῦτ' ἄλλα πάντα, ἀτράλευαν ἴσθι πρὸς ἰαθῶν, χάρον δὲ θανάτου πάντες ἀνθρώποι ἀπέχρηται πῶλον ἰκοῦμεν. Ideſt: Aduerſus alia omnia præſidij aliquid parari poteſt: ſed, quod ad mortem attinet, omnes vrbein incolimus carentem mœnibus. Qui poterit } Quis, decemſeptem. ANIMO conſſtere? } Animo, non eſt in vno. Animo, læto, vnus. EST interfectus: } ab Arunte, Tarquinij regis filio: & ab ipſo item Aruns occiſus eſt. Liius lib. 2. Plut. in Poplicola, de vir. ill. cap. 10. Valer. lib. 5. cap. 6. Florus lib. 1. cap. 10. Cic. Tuſc. 1. & 4. & in Paradoxiſ. M. ATILIVM? } Reguſſi. Ad ſupplicij eſt proſectus, } de ſupplicio variāt ſcriptores, vide Agellij lib. 6. cap. 4. de vir. ill. cap. 40. Flor. lib. 2. cap. 2. Epit. Lii. lib. 18. Valer. lib. 1. ca. 1. & lib. 9. cap. 2. Polybiū, Oroſij lib. 4. cap. 10. Vide & D. Aug. de Ciu. D. lib. 1. cap. 15. & 24. & Siliū lib. 6. & Cic. Off. 1. Parag. 11. in Piſonem, Valerium lib. 2. cap. 4. Horatium Carm. lib. 4. od. 5. DVOS Scipiones, } Liius lib. 25. Silius lib. 13. Appianus in Libyco, Oroſius lib. 4. cap. 17. Florus lib. 2. cap. 6. & Valerius lib. 3. cap. 7. Vide Parag. I. L. PAVILVM, } Liius lib. 23. Polybius lib. 5. Plut. in Paulo Æmilio, Silius lib. 10. Florus lib. 2. cap. 6. Oroſ. lib. 4. cap. 16. & Valer. lib. 3. cap. 2. MORTE ſua luit } Sua, non legitur in decemſto meis. MORTE luit ſui, vnus. M. MARCELLVM, } Liius lib. 27. Plut. in vita. Valer. lib. 5. cap. de humanitate, de vir.

de vir. ill. cap. 5. Silius lib. 12. Oroſ. lib. 4. cap. 18. & Off. 1. LEGIONES noſtras, } idem Tuſc. 1. QVOD } Quas, duodecim. ETIAM ruſtici } ex agrisenim in militiam proficiſcebantur. ep. 7. lib. 11. Fam. Ex agricolis (ait Cato de re ruſt.) & viri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur. Columella quoque idem dicit. Et Xenophon in Oeconomico ſcribit, Rei militari non aliud hominum genus magis idoneum eſſe, quā agricolas. SVNT pueritiæ certa ſtudia } Mineruæ hæc ſunt ad Telemachum, apud Homerum:

--ὄνκ' ἐπὶ χροῖ

Νηπιάδας ὄρχειν, ἐπεὶ οὐκ ἐπιπλήκως ἴσσοι.

Ideſt:

--pueriles ſpernito nugas,

Conſirmata virum cūm te iam fecerit ætas.

A ſenectute queruntur, } Queruntur in ſenectute, vndecim. OCCIDVNT, } ſolis inſtar. Sic occidunt etiam ſenectus. } Etiam, non eſt in vno. iam, vnus. Et, vnus. Occidunt ſic etiam ſen. vnus. Occidunt, non eſt in tribus. NON audeam dicere, } Vobis, addunt omnes libri ſcripti Vobis: adoleſcentibus generalis, liberaliter inſtitutis, acutis, præclare de me ſentientibus, quiq. nihil in malam partem litis accepturi. QVOD ab ea propius aſſum. } pro, minus diſto. Sic locutus ep. 1. ad Att. Illam manum tu mihi cura vt præſtes, quoniam tu propius abes, Pompeij noſtri. Alibi: Loca, quæ à Brūduſio propius abſunt, quā tu, biduum, aut triduum. Tuſc. 1. Quæ propius aberant ab ortu. Et Plin. lib. 14. Tum propè ab origine rerum ſumus. QVOD ab eo propius aſſum: ſic quattuordecim. vnus, Eo. vnus non habet. Ab eo. Malè in quinque, Quod. Adſum, quinq. Aſſum, vnus.

CICERO.

Egoſtros patres, P. Scipio, tuque C. Leli, viros clarifſimos, mihi que amicifſimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, qua eſt ſola vita nominanda. nam, dum ſumus in his incluſi compagibus corporis, munere quodā neceſſitatis, & grauis opere per-

fungimur. est enim animus caelestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum diuinae naturae, aeternitatisque contrarium. sed, credo, deum immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique, caelestium ordinem contemplantes, imitaretur eum vitæ modo, atque constantia. Nec me solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam, Pythagoram, Pythagoreosque, incolas patrem nostros, qui essent Italici philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. Demonstrabantur mihi praeter ea, quae Socrates supremo vitæ die, de immortalitate animorum disseruisset, is, qui esset sapientissimus Apollinis oraculo iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria praeteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tot scientia, tot inuenta, non posse eam naturam, quae res eas contineat, esse mortalem: cumque semper agitur animus, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat, nec finem quidem habiturum esse motus, quia numquam se ipse sit relicturus: & cum simplex animi sit natura, neque habeat in se quidquam admixtum, dispar sui, atque dissimile, non posse eum diuidi: quod si non possit, non posse interire: magnòque esse argumento, homines scire pleraque ante, quam nati sunt: quod iam pueri, cum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari. Haec Platonis ferè.

EXPLA-

EXPLANATIO.

COMPAGIBVS corporis, } vide Laetantium cap. 9. de orig.
erroris. GRAVI opere } sic decem octo. Grauiori opere, vnus. Graui ope, vnus. Graui opera, vnus. quomodo Lab.
citans Lucretium.

--parua perfunctus opella.

EST enim animus caelestis } probat sex argumentis animorum immortalitatem. Animus caelestis:

Lucretius:

Denique caelesti fumus omnes femine oriundi.

Omnibus ille quidem pater est.

Vide Laetantium de officio hominis, cap. 19. Ex altissimo domicilio } ex primo orbe, qui continet ceteros, qui summus ipse deus est. de Sónio Scipionis. CORPORA humana } ex humo orta. TVERENTVR, } excolerent, gubernarent. CAELESTIVM ordinem } de nat. de. 2. Qui primum eos humo excitatos celsos, & erectos constituit, ut deorum cognitionem, caelum intuentes, capere possent, sunt enim è terra homines non ut incolae, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque caelestium: quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantiũ pertinet. Et de Somnio Scip. Homines sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur. Quo loco vide Macrobius, Et Xenophon lib. 1. de dictis, & factis Socratis. NOBILITAS } atqui Pythagoras aurifabri filius fuit, sua tamè sapientia nobilitatus. AVCTORITAS: } inde, ΑΥΤΟΪΣΤΗ. CONTEMPLANTES, } Platonis etymologiam de homine posuimus lib. 1. Off. Monet & D. Gregorius,

Θυμὴ βλάψον ἀναψυθόντων δ' ἐπιλήθεο πάμπαν.

PYTHAGOREOSQUE, } Pythagoricòsque, duo. INCOLAS patrem nostros, } tenebant enim Italiae partem, quæ Magna Græcia vocabatur. In Lælio. Vide Laetium lib. 8. & omnino Augustinum lib. 8. de Ciui. Dei. DELIBATOS animos } id est, deriuatos, infusos, aliàs, Delibratos. Tusc. 5. Humanus animus decerptus ex mente diuina. SOCRATES, } apud Platonem in Phædone. SAPIENTISSIMVS } Omnium sapientissimus, omnes mei libri, vno excepto. Græca oraculi verba:

Σφοδρὸς Σοφικῆς, σωφώτερος Ευελπίδης,

Πάντων δὲ σοφώτατος Σωκράτης.

Sic mihi persuasi, } Sic mihi prorsus persuasi, legi in vetere libro, scribunt docti viri. Sic persuasi mihi, duodecim. Mihi sic persuasi, duo. *CVM tanta celeritas sit animorum, &c.* } argumenta quattuor, ad probandam animorum immortalitatem, ex Platone sumpta. *PRVDENTIA,* } ita legit Nonius perspicue. itaq. est in antiquis meis sexdecim, quinque, male, Prouidentia. *TOT sententiæ,* } sic decem. *Tanta scientiæ,* septem. *Tot sententiæ,* tres. *Tantæ sententiæ,* vnus. *SCIENTIÆ,* } Iureiurando affirmare quidam non sunt veriti, *Scientiæ* non reperiri plurali numero. *CVM Q.* *animus semper agitetur,* } sic decenouem, duo. *Cumq. semper agitetur animus.* *SIMPLEX animi natura,* } contra Aristoteles in fine lib. 7. *Ethicorum.* *DISPAR sui,* } sic omnes mei, vno excepto, à quo abest 78. *Sui.* *HÆC Platonis ferè,* } sic septem. *Hæc sunt Platonis ferè,* quattuor. *Hæc Platonis ferè sunt,* duo. *Hæc Platonis sunt,* vnus. *Hæc Platonis esse ferunt,* vnus. *Hæc Plato vester,* vnus. *Noster,* vnus. *Hæc sententiæ Platonis faciè,* vnus. *Hæc Platonis sunt verè,* vnus. *Hæc Platonem ferunt,* vnus.

CICERO.

A *Pud Xenophontem autem moriens Cyrus maior hæc dicit: Nolite arbitrari, o mihi carissimi filii, me, cum à vobis discessero, nusquam, aut nullum, fore. nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed, eum esse in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quò diutius memoriam sui teneremus. mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, viuere: cum exissent ex iis, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euasisset: sed, cum, omni admisione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem, atque etiam,*

cum

cum hominis natura morte dissoluitur, ceterarum rerum, perspicuum est, quò quæque discedat. abeunt enim illic omnia, unde orta sunt: animus autem solus nec, cum adest, nec, cum discedit, apparet. Iam verò, videtis nihil morti tam esse simile, quàm somnum. atqui dormientium animi maxime declarant diuinitatem suam. multa enim, cum remissi, & liberi sunt, futura prospiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se planè corporis vinculis relaxarint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colitote, inquit, ut deum: sin interiturus una est animus cum corpore: vos tamen, deos verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tumentur, & regunt, memoriam nostri pie, inuiolatèque seruabitis. Cyrus quidem hæc moriens nos, si placet, nostra videamus. Nemo umquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum paullum, aut duos auos, Paullum & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos prestantes viros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cernerent, posteritatem ad se pertinere. An censes (ut de me ipso aliquid, more senum, glorier) me tantos labores, diurnos, nocturnosq. domi, militia suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus vitam, essem terminaturus? nonne melius multo fuisset, otiosam atatem, & quietam, sine villo labore, aut contentione, traducere? sed nescio quo modo animus, erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, cum excessisset è vita, tum denique viturus esset. quod quidem mi ita se haberet, ut animi immortales essent: haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur.

EXPLANATIO.

A PVD *Xenophontem* } argumenta sex Xenophontis, pro
animorum aternitate. *EVM esse*, } Eum, abest ab vno,
NEC *verò* } probat, esse animos in corporibus. *QVO diuini* }
ob eorum merita, nec enim diu memoria manet, nisi caussa
fit, cur diu maneat. Inde natum est glossema, Quo iustius, &
diutius: (quod est in vno meo) quod alij probarunt, sententia
parum examinata. *TENEREMVS.* } sic tredecim. Retinere-
mus, octo. *ABEVNT illac omnia, unde orta sunt.* } Euripides Sup-
plicibus:

Οθεν δ' ἔλασεν ἐς τὸ σῶμα ἀφικετο,
Ἐταῦθ' ἀπὸ λθε. πνεῦμα μὴν αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' ἐς τὴν γῆν. οὐτ' ἔρ' κακτῆμα θεῶ
Ἡμετέρον αὐτῶ, πλὴν ἐν στικτοῦσι βίον.

NIHIL morti tam esse simile, quā somnum. Ouid. lib. 2. Am.

Stulte, quid est Somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Gorgias, extrema ætate, cum in somnum se delabi animad-
verteret, Sónus, inquit, fratri suo me traditurus est. *ATQVE* }
sic decē septem. quattuor, Atqui. *CVM* } Quoniam, legit Li-
gus, ex Xenophonte. *CORPORIS vinculis* } Corporum, tres.
Sic me colitote, inquit, ut *Deū*: } sic de Som. Scip. Deum te igitur
scito esse. Colite, septem. Inquit, abest à quattuor. *HANC om-
nem pulcritudinem* } mundum vniuersum. *AFRICANI patrem,
aut patrum,* } uterque periiit in Hispania. *POSTERITATEM
ad se pertinere.* } Possit, addunt nouem. *Isocrates: Οτι τις ἴσθι αἰε-
θισις τις πλευνέσιος περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων.* *IPSO* } Ipse,
quattuor. *MORE senum,* } supra: Nihil necesse est de me
ipso dicere mihi: quamquam est id quidem senile, atatique
nostra conceditur. *DOMI, militia* } libro 2. Off. in extre-
mo, dixit, Vel belli, vel domi. *Ad immortalitatis gloriam* } sic
nouem. *Ad immortalitatem, gloriam, vnus.* *Ad immortalem
gloriam decem.* *Ad immortalem maximè gloriam, vnus.*

CICERO.

Quid, quod sapientissimus quisque equissimo ani-
mo moritur, stultissimus iniquissimo? nonne vo-
bis

bis videtur animus, is, qui plus cernat, & longius, vi-
dere se ad meliora proficisci: ille autem, cuius obtusior
sit acies, non videre? equidem efferor studio patres ve-
stros, quos colui, & dilexi, videndi. neque verò eos solùm
conuenire aueo, quos ipse cognoui, sed illos etiā, de qui-
bus audiuī, & legi, & ipse conscripsi. quo quidem me
proficiscentem haud sanè facile retraxerit, nec tā-
quā Peliam recoxerit. quod si quis deus mihi largia-
tur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam:
valdè recusem, nec verò velim, quāsi decurso spatio, ad
carceres a calce reuocari. quid enim habet vita com-
modi? quid non potius laboris? sed habeat sanè: habet
certe tamen aut satietatem, aut modum. nō libet enim
mihi deplorare vitam: quod multi, & y docti, sæpe fece-
runt. nec me vixisse penitet: quoniam ita vixi, ut non
frustra me natum existimem. & ex hac vita discedo,
tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo, commo-
randi enim natura diuersorium, non habitandi dedit.
ô praeclarum diem, cum ad illud diuinorum animorum
concilium, cætumq; proficiscar: cumq; ex hac turba, &
colluione discedam. proficiscar enim non ad eos solùm
viros, de quibus antè dixi, verum etiā ad Catonem
meum: quo nemo vir melior natus est, nemo pietate
præstantior: cuius à me corpus crematū est: quod con-
trà decuit ab illo meum: animus verò, non me deserēs,
sed respectās, in ea profectò loca discessit, quò mihi ipsi
cernebat esse veniendum. quem ego mecum casum for-
titer ferre visus sum: non quò equo animo ferrem: sed
me ipse consolabar, existimans non longinquum inter
nos digressum, & discessum fore. His mihi rebus, Sci-
pio, (id enim te cum Lælio admirari solere dixisti) le-
uis est senectus, nec solùm nō molesta, sed etiam iucun-

da. quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam: libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam: non vereor, ne hunc errorem meum philosophi mortui irrideant. Quod si non sumus immortales futuri: tamen, exstingui homini suo tempore, operabile est. nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic viuendi modum: senectus autem per actio a-ratis est, tamquam fabule: cuius defatigationem fugere debemus, praesertim adiuncta satietate. Hac habui, de senectute que diserem: ad quam utinam perueniat is: ut ea, qua ex me audistis, re experti, probare possitis.

EXPLANATIO.

VIDERE *etc.* } non enim aequè vident omnes animi.
CONVENIRE *auco,* } Habeo, omnes libri scripti. Nec tamquam Peliam recoxerit. } Diodorus lib. 4. Ouidius Metam. Ne si, tamquam Pelias, recoxerit, Langius probat: & dictum ait, Tamquam, pro Quemadmodum. Neque tamquam pilam retorserit, quattuor. Nec tamquam pilam retorserit, tres. Nec tamquam pilam retraxerit, vnus. Nec tamen retorserit pilam, tres. Nec vnquam pilam retraxerit, vnus. Nec tamquam recoxerit pilam, Peliam vnus. Nec tamquam recoxerit Pilam, vnus. Neq. tamquã retorserit pilam, duo. Nec tamquam retroxerit pilam, vnus. Neque tamquam retorserit Peliam, vno. Muretus Variarũ Lect. lib. 6. cap. 10. è Plauti Pseudolo versus ad hunc Ciceronis locum facientes ponit:

Quia forbitione faciam ego te hodie mea,
 Item vt Medea Peliam concoxit senem:
 Quem medicamento, & suis vnenis dicitur
 Fecisse rursus ex sene, adolescentulum,
 Item te ego faciam.

Est & illud apud Noniũ, in, Puellus, ex Varronis Marci pore:

Pelliam

Peliam Medea permisisse, vt se vel viuum degluberet, dum modo redderet puellum. Vide & Catullum epig. L. Peliam: Iasonis patrem, quem à Medea, in Iasonis gratiam, medicatis aquis, recoctum, & iuuentuti restitutum, poetæ fingunt. **Q**UOD si } Et si, decem nouem, & in Nonio, Repuera scere. **Q**UIS } sic omnes libri. **D**EVS mihi } ord. præp. septem. **R**EPPERASCAM, } sic sex. Repueriscam, octo. Repueriscam, septem. **C**VNIS } sic omnes libri. Apud Nonium, loco citato, Cunabulis, legitur. **Q**UID enim habet vita commodi? } Euripides:

Ὁ τίς ἀλθὺς οὐ βίος, ἀλλὰ ξυμφορῆ:

Non vita vita est: sed grauis labor, dolor.

Et Virgilius:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui

Prima fugit: subeunt morbi, tristisq. senectus,

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Pindarus etiam conqueritur,

ὅτι ἐν παρ' ἰσθλὸν

αὐτὸν δῖο κρηγεῖ δαιμονταὶ βροτοῖς οὐρανὸν ἀγ.

QUID non potius laboris? } Homerus:

Ὅδ' ἐν ἀμύδοντι γαῖα τρίφεσι ἀνθρώποισι

πάντων, ὅσα τέ γαῖαν ἔμπυει τε ἴρπες.

Et ex hac vita discedo, } sic quattuor. Et ex vita ista discedo, tres. Et ex vita ita discedo, sex. Ex vita ita discedo, duo. Et ex ista tãquã ex hospitio discedo, duo. Et ex vita discedo vnus. Et ex vita hac ita tãquã ex hospitio discedo, duo. Verũ ex hac vita discedo, vnus. **C**OMMORANDI enim natura diuersorium, nõ habi-tãdi, dedit. } Cõm. e. n. d. nobis, nõ habitãdi, dedit, vñdecim. Cõ. e. natura d. dedit, non habitãdi, duo. Cõm. e. n. d. nobis dedit, nõ habitãdi, tres. Cõmorandi enim, non habitãdi, natura diuersor-riũ dedit, vnus. Malè aliàs, post hæc verba erat, Locum, sic, Nõ habitãdi locũ, quod malè est & in duobus meis. Non habitãdi: cũ natura nobis dederit vsuram vitæ, quasi diuersoriũ: cur velimus esse perpetuum, quod ad tempus datum est? Commoramur enim, non habitamus, in diuersoriis. Ad illud diuini orum animorum concilium, } Diuini, decem septem. **P**ROFICISCAR: discedam. } ὕστερον ἄεθ' ἔργου. dicendum enim primo loco fuit, discedam: deinde, Proficiscar. **V**ERVM etiam ad Catonem meum: } sic sexdecim. Verũm & ad Cat. m. vnus. Verũm ad Cat. m. vnus. Verũm etiam ad Catonem filium meum, vnus.

Sed etiam ad Cat. m. vnus. Sed ad Cat. m. vnus. *VIR. melior*
 Plutarchus in Catone maiore, filium eius virum optimum ab
 eo saepe in libris nominari, prodidit: perijisse autem, cum bel-
 lum gereret reip. caussa. *Cvivs a me corpus cremasum est: quod*
contra decuit ab illo meum. } pro, Cum contra deceret, ab illo
 meum. Sic locutus in Laelio: Peccasse se, non anguntur: obiur-
 gari, molestè ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere,
 obiurgatione gaudere. Et pro Quintio: Reliquum est, vt ei
 nemo iudicio defenderit: quod cõtra copiosissimè defensum
 esse contendi. & c. Hæc ideo collegi, ne quis, duriore fortasse
 offensus loquendi genere, mutandi occasionem, quo morbo
 laborant multi, acciperet ex inscitia sua.

Placet hoc loco veteres Inscriptiones adscribere, in quibus
 idem legitur.

Roma, in adibus Delphiniorum

NINNIA CRONIS
 VIX. AN. III M. X. DIES. XXV
 QVOD. DEC VIT. NATAM PATRI
 PRÆSTARE. SEPVLTO
 HOC. CONTRA. NATÆ PRÆSTITIT.
 IPSE. PATER

Ibidem.

DIS. MANIBVS
 FLAVIÆ APOLLINARI
 NEPTI. SVÆ. VIX. A. VIII
 QVOD. NEPTIS. A VRÆ. FACER
 DEBVIT. AVIA. FECIT. NEPTI
 SVÆ SACR

In foro Traiano, in adibus Io. Coritij.

Verius. hunc. tumulum. matri. tu. nata. dicasses
 Quam. mater. miseræ. nunc. tibi. nata. facit
 Bis. senos. completam. annos. te filia. matri
 Eripuit. miseræ. mortis. iniqua dies
 Optestor. manes. meritæ. sanctæque. patronæ
 Et. comprecor. vt. leni. terra. tegat. tumulo

In domo

In domo Cæsa.

Dijs
 Manibus

Sucefsi . . . Fil
 Cæsa . . . Gemella
 mater . . . piissimo
 filio . . . de . suo

Vix . ann . IX
 M . IIII . Dieb. xv
 Fatis . peractis . mater
 Eode. est . condita . quæ
 post . obitum . fili

Vix. ann. III. M. XI. D. VIII.

A sinistro latere.

Quod . fas . parenti
 facere . debuit . filius
 Mors . immatura . fecit
 vt faceret . parens

Pater . . . Successus

Supremum . . . vtrisque
 præstitit . . . officium

Et.

alumno . . . et . . . sibi
 Infelix . . . Fatus
 prior . . . debui
 mori . . . mater

ALBI MANN. COMM.
Neapoli.

Nonia . M . F . Maxima
Vixit . ann . xxxv
et . quod . miserrimum . est
mater . fecit . filia
Cantria . C . F . Polla

Flerij, in agro Brixiano, ad D. Zenonis.

L Cornelio
Secundo
qui . vixit . ann . X.
M . V . D . XX.
L Cornelius
Glycon
pater infel
filio dulcissim
Quod : si . ti . tua . fata
fuissent . tu . nobis
ponere debueras

In agro Sorano.

D . M . S
Oppia Calfiane . ma
ter . feci . filia . me
Quod equom . fuerat
filia . hoc . faceret . mihi
Vitellia . L . F . Tallia
Q . V . A . XXI
Septimius Profutu
rus optima . coniugi

Roma,

IN CAT. MAIOREM.

Roma, ad D. Andrea, prope Columnam Antonini,
Montem Citatorum, Forum Capranic.

Iulio Ce
liano qui
vixit an
xvi M.
dies
Parentes
Quod sibi
i a filio sic
ri optabant
ipfi filio
fecerunt
in . pace

Roma.

Aemilio . Paulo . Papi
niano . praefecto . pra
torio iurifconsulto
qui vixit annos xxxv I
dies . x . mens . III . Papi
nianus Hostilius
Eugenio Gracilij
turbato ordine
in senio
heu parentes
fecerunt
filio optimo

Lenij, in agro Brixiano, ad Abbatiam.

D . M
Attia Innocentia
summa castitatis
ac sapientia femina
qua vixit ann
XLIII . M . VIII . D . IV
Augustinus subdiac
coniugi dulcissim
cum . qua . vixit . ann . VII . M . II
D . xx . contra . votum
B . M . M . P .

Crematum: In Epitome Liuij legitur, Caronem filij funus paruo sumptu fecisse. *Decuit*: Debit, vnus. *Ab illo meum*: Meum non est in vno. ANIMVS verò } Catonis filij, è vita discedetis. *Fortiter ferre* } hoc Lælius de Amicitia, de Carone claro præconio prædicat. *Non molesta*, } Nec, vnus. *In vno*, } propter conscientiam rectè factorum, bene actæ vitæ, & immortalitatis spem. *Quod animos hominum* } Quæ tres. *Quia, duo*. *Minuti philosophi* } Cyreanici, Epicurei, minorum gentium. *Vereor, ne* } Vereor, vt, vnus. *Philosophi mortui* } Philosophi morituri, duo. *Philosophi minuti, vnus*. *Philosophi, non est in vno*. *Mortui, non est in vno*. *Irrideant*. } Rideant, duo. *Philosophi mecum mortui, vnus*.

P R Æ

P R Æ S T A N -
T I S S I M O V I R O ,

L A V R E N T I O M A S S Æ ,

Resp. Veneta Secretario.

Eos in M. T. Ciceronis de Amicitia Dialogum Tibi nuncupo commentarios, mi L A V R E N T I M A S S A. Tibi, inquam, quem honestissimum, & ornatissimum virum, tum propria, tum maiorum gloria, perillustrem, mihi arctissimo amicitie vinculo adiungere tanta dignum laude duco, vt maiorem expectere nequeam. siquidem ego, non tantum, honore, amplitudine, aut præpotentium opibus, (quæ omnia simul in Te maxima sunt) quàm animo virtute prædito delectari soleo. qui (vt cum Cicerone nostro dicam) amare, aut redamare possit. qualem Tu medius fidius animum semper erga omnes, & me præsertim, quibuscumque licuit officiis, iisq. minimè vulgaribus, ostendisti. Iuxta Venerem Charites, iuxta Bacchum Æthiopes quondam Mercurium veteres posuere. & Capitolino Ioui vicina fuit Fides, vt in Catonis oratione scriptum fuit. Tuæ vero statuæ, quæ iam pridem tali virtuti debetur, ad immortalitatis memoriam aliquis amicitie typus adiungendus profectò esset, & omnis de amicitia sermo,

omnis oratio, & disputatio ad Te meritò pertine
re debet, Tibiq. dicari. cùm fortunas, animiq.
vires pro amicis profundere, ita proprium Tibi
sit, & peculiare, vt, quod numquam vulgare fuit,
numquam permanuit ad multos, Tu vix Tibi
patiare commune esse cum paucis. Quod si ego,
pro mea tenuitate, pari erga Te officio, & obser-
uantia, vti non potui: Deum tamen immortalem
testor, numquam mihi officiosissimam volunta-
tem defuisse. Quę Tuis in primis, vt equum est,
in me meritis, excitari, atque augeri solet, quo-
ties eorum mihi venit in mentem, recolo autem
ea sepius: nihiloq. minùs vetustissimam, &
preclarissimam Massonum familiam complector
animo, ex qua dein Massę cognominantur, quę
postquam omnem suam gloriam in Te, LA-
RENTI nobilissime, transtulit, & illustrior fa-
cta est, & gloriosior. Etenim Nicolaus ille, Boc-
caccii testimonio celebris, & alter eius cogno-
minis, vterq. singulari medicę facultatis laude
clarissimus, Tibi meritò cedunt. itemq. tres illi
nihilominus illustres eiusdem item nominis, vir-
tutisq. Antonij, quorum primus, Theologus cla-
rissimus ordinis minorum, pro Nicolao V. Nun-
cii Constantinopolitani munere functus est. Se-
cundus verò Antonius Massa Gallesius, iuris, le-
gumq. scientia adeo clarus, vt nulli suę memorię
in eo genere præstanti viro secundus foret. Ter-
tius denique doctissimus ille, pater Apollonij,
adhuc superstitis, qui tantum, atque tam præcla-
ram inter medicos laudem consecutus est, nihil
vt ad eam accedere posse videatur. Hi, inquam,
omnes

omnes Tibi meritò cedant, qui tantam iis reddis
gloriam solus, quantam à tot viris illustribus ac-
ceperis. Te enim non temere Secretarium Resp.
Veneta complectitur, filium amat, consultorem
alloquitur, in Te fidem laudat, amorem com-
mendat, sapientiam admiratur, Te quoque cu-
iuscumque ordinis homines suspiciunt, Tuamq.
immensam virtutem, & comitatem, quam vel
ex ipso adpectu, & corporis habitu contempla-
ri licet, diligentissimè colunt. Me studiorum pa-
ritas, virtutis amor communisq. animorum ar-
dor, quo Critonium nostrum, diuinum planè
iuuenem, prosequimur, subigit, vt Te æquè ac
ipsum amem, & quę ipse de Te cecinit, in pri-
misq. ea, quę hic subscripsi, dulcis vtriusque ve-
strum memorię ergo sepe, ac libenter vsurpem.
Vale. Venetiis, Idib. Jun. MDXXCI.

IACOBI CRITONII
SCOTI

Ad Laurentium Massam,

O D E.

ERRANTEM ab oris me Caledoniis
Postquam triremis per freta Nerei
Vexit, volentem, mox remotos
Conspicere, & populos, & vrbes,
Musæ per vndas præcipites piæ
Vagum secuta, numine candido
Sæuis obarmatum periculis
Incolumem sine labe seruant.
Nati labores seu dea Cypria
Secuta, longas per pelagi vias
Hostile per ferrum, per ignes,
Pérq. minas comes ibat omnes.
Si fortè Gades impiger vltimos,
Syrtesve, aut Indos visere barbaros,
Vellem, nec Indos, intèrve Syrtes
Destituent ope contumaces.
En obstrepentis qui Oceani freta
Mutavi amicæ fluctibus Hadriæ,
Latinus hospes, iam relictis
Diis patriis, gelidòq. cælo.
At non egenum cœtus Aoniis
Abiecit, adfunt mi faciles deæ,
Præstantq. dulces vna amicos,
Quos eadem pia cura iungit.
Te, Massæ, clari gloria sanguinis,
Pars vna summi, & maxima consilii,
Ardensq. virtus te nitentem,
Te decorant & opes beatum.
Musis amicus cum vigeas tamen,
Musis amico Critonio foue:
O digne Diuarum fauore.
Quiq. Deum faucas amicis.

M. TVLI

M. TVLLII

CICERONIS

LÆLIVS,

VEL

DE AMICITIA,

Ad T. Pomponium Atticum.

Dialogi personæ,

FANNIVS SCÆVOLA LÆLIVS.

CICERO.

Q. Mucius augur multa narrare de
C. Lelio, socero suo, memoriter, & in-
cundè solebat, nec dubitare, illum in
omni sermone appellare sapientem. e-
go autem à patre ita eram deductus
ad Scauolam, sumpta virili toga: ut, quoad possem, &
mibi liceret, à senis latere numquam discederem. ita-
que multa, ab eo prudenter disputata, multa breuiter,
& commodè dicta, memoria mandabam: fierique stu-
debam eius prudentia doctior. quo mortuo, me ad pon-
tificem Scauolam contuli: quem vnum nostræ ciuitatis

M.

& ingenio, & iustitia præstantissimum audeo dicere. Sed de hoc aliàs: nunc redeo ad augurem. Cùm sæpe multa narraret, tum meminì, domi in hemicyclo sedentem, ut solebat. cùm & ego essem vna, & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum fere erat multis in ore. meministi enim profecto, ut opinor, Attice. & eo magis, quod P. Sulpicio vtebare multum, cum is tribunus pl. capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat consul, disideret, quicum coniunctissime, & amantissime vixerat, quanta hominum esset vel admiratio, vel querella. itaque cum Scauola, cum in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonem L. alij de amicitia, habitum ab illo secum. & cū altero genero C. Fannio, M. filio, paucis diebus post mortem Africani, cuius disputationis sententias memorie mandavi: quas in hoc libro exposui meo arbitrata, quasi enim ipsos introduxi loquentes: ne, Inquam, & Inquit sapius interponeretur, atque id eò feci, ut itaque a presentibus, coram haberi sermo videretur. cū enim sæpe mecum ageres, Attice, ut de amicitia scribe rem aliquid digna mihi res tum omnium cognitione, tum nostra familiaritate visa est. itaque feci non iniutus, ut prodessem multis tuorogatu, sed, ut in Catone maiore, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senem disputantem: quia nulla videbatur aprior persona, qua de illa etate loqueretur, quam eius, qui & diutissime senex fuisset, & in ipsa senectute præteris floruisse: sic, cum accepissemus à patribus, maxime memorabilem C. Lelij, & P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Lelij persona visa est, qua de amicitia ea ipsa differeret, qua disputata ab eo meminisset magister meus Scauola. genus autem hoc sermonum,

monum, positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, plus nescio quo pacto videtur habere grauitatis. itaque ipse, mea legens, sic afficior interdū, ut Catonem, non me loqui existimem. sed, ut tum ad senem senex de senectute, sic in hoc libro ad amicum amicitissimus de amicitia scripsi. tum est Cato locutus, quo erat nemo ferè senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc L. alius, & sapiens, (sic enim est habitus) & amicitia gloria excellens, de amicitia loquitur. tu velim à me animum parumper auertis, Lelium loqui ipsum putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad focerum veniunt post mortem Africani: ab eis sermo oritur: respondet Lelius: cuius tota disputationis est de amicitia: quam legens tu ipse cognosces.

EXPLANATIO.

 MUCIUS augur multa narrare } post Augur, in omnibus scriptis libris est, Scauola, sic, Q. Mucius augur Scauola multa narrare. Non dixit autem, Q. Mucius Scauola augur, ut initio Dialogi & consonantium, & vocalium concursum vitaret. DE C. LELIO } Cicero in Bruto, Lelij, & Scipionis dicendi genus comparans, Lelio, ut horridius, & antiquius, sic etiam illustrius tribuit. Hos ut horridos, ita velut Atticos Romanos, fuisse scribit Quintilianus lib. XII. IN OMNI SERMONE } quotiescunque mentio eius incidisset. ADPELLARE sapientem. } Sapiens Lelius habitus est, quod, videns se res nouas sine turbatione reip. moliri non posse, ab incepto destiterit. Plutarchus in Gracchis. De eius sapientia libro II. de Off. Et de Fin. II. Sapientem dictum scribit, quod non intelligeret, quid esset suauissimum. non quod sequatur, ut, cui cor sapiat, ei non sapiat palarus, sed quia parui id duceret. Hoc autè nomine Sapientis & ipse, & Cato censorius appellati sunt. lib. 3. de Off. & in proœmio de Senectute,

& in hoc ipso dialogo, infra. **DEDUCTVS** } Tacitus in dialogo de Oratoribus: Apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro, & eloquentia paratur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre, vel propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in ciuitate tenebat. hunc sectari, hunc profectui, huius omnibus dictionibus interesse, atque (sic dixerim) pugnare in proelio discere. Ad hunc morem alludit Cato saepe, de Senectute differens. **SUMPTA virilitoga.** } quae sumebatur in Iouis Capitolini templo, Valerius lib. 5. **QUO AD possem, & mihi liceret.** } sic tres mei. in vndecim & Mihi deest. In vno additum in margine. In duobus additum in spatio, quod versus dirimit. In vno erat, sed delectum. **QUO AD possem:** per mea negotia. **Et mihi liceret:** per eius occupationes. **MULTA breuiter &c.** } Multa etiam breuiter, &c. sexdecim: Et, pro Etiam, vnus. **BREUITER dicta,** } ἀποκριστα, Græcis. **COMMODO dicta,** } In loco. **Commode:** Iocunde, vnus. **EIVS prudentia** } omnium prudentia genere præstitisse, in libro de claris orat. scriptum est. **PONTIFICEM Scauolam** } lib. 3. de Orat. & lib. 1. **Et ingenio, & iustitia præstantissimum** } sic vndecim. duo, Et ingenio, & industria præsta. vnus, Et ingenio, & doctrina præst. vnus, Et ingenio, & iustitia audeo dicere præst. vnus, Et ingenio, & industria, & iustitia præst. duo, Ingenio, & iustitia (additum superne, Industria) præst. **Ingenio:** de Oratore: **Q. Scauola, Æqualis, & collega meus,** (loquitur Crassus) homo omnium & disciplina iuris ciuiliis eruditissimus, & oratione maxime limatus, atque subtilis, atque, vt ego soleo dicere, iuris peritorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus. **Iustitia:** vt qui illud, Ex fide bona, magnificeret. de Off. 2. **CVM saepe multa narraret.** } sic octo. Narrabat, quattuor. Vnus, Narrabat, & sup. Ret. Vnus, Differeret. In vno prius, Diceret, & postea additum, Narraret. In vno deest. In duobus additum in margine. **Qua ex varietate opinor omnia esse glossifera:** & rectius abesse. **IN hemicyclo** } corona prudentum, **QUI tum ferè erat multis in ore.** } aut legendum, cum duobus meis veteribus libris, **QUI tum multis erat in ore:** aut, **QUI tum ferè erat omnibus in ore,** vt in quinque: aut, **QUI tunc ferè omnibus erat in ore.** Nam, **Ferè multis,** absurdum esse, constat. **PROFECTO, vt opinor, Attice,** } Sic duo. vnus, Profecto, Attice, vt opinor. vnus, Profecto, ð Attice. duodecim non habent illud,

illud, vt opinor. **P. SVLPICIO** } orator egregius, qui loquitur in libris de Oratore. **DISSIDERET,** } Discederet, vnus, **CONIUNCTISSIME, & amantissime** } duo, **Coniunctissimè diu, & am.** & am. & am. Et, non est in duobus. **Vnus, Amantissimè.** **QUANTA hominum esset** } Quanta esset hominum, sexdecim. Quanta esset vel hominum, vnus. Quanta esset omnium, vnus. **ADMIRATIO,** } ob rei nouitatem. **VERRELLA.** } ob damnum, & periculum, in quo resp. ob eorum dia versabatur. **CVIVS disputationis &c.** } Eius disput. nouem. **Eiusque disput. duo.** Eius verò disput. vnus. Eius ipsius disput. vnus. **IN hoc libro** } abest & in, a nouem. Hoc in libro, tres. **ME O arbitrata.** } ord. præp. omnes libri. **QVAST** } quod reuera non loquerentur, cum essent mortui. **INTRODVXI** } Induxi, quinque. **NE, Inquam, & Inquit, sæpius interponeretur. atque id eò feci, &c.** } hæc omnia, præter verbum, Atque, tolluntur à diligenter viris: idque se facere auctoritate antiquorum librorum, admonent. Ego nihil mutò: quia consentire meos omnes veteres libros video cum vulgata lectione. In vno meo. **NE, Inquam, & Inquit, sæpius interponeretur.** atque vt tamq. Imitatus est Platonem, cuius hæc sunt in Theætero: **Ἰνα οὐκ ἐν τῇ γρηγορίᾳ μὴ παρέχοντες ἀσθένεια αἰ μεταξὺ τῶν λόγων ἀνησυχίᾳ περὶ αὐτοῦ τε ὄπισθε λέγει ὁ Σοκράτης. ὁ δὲν κατὰ ἔργον, καὶ ἔργον εἶπον, ἢ αὐτῶν περὶ τοῦ ἀποκρινόμενου, ὅτι συνέφη, ἢ οὐκ ὁμολογεῖ, τοῦτον ἕνεκα ὡς αὐτὸν αὐτοῖς διαλεγόμενον ἐγχεύει, ἕξ ἐλὼν τὰ σοιαῦτα.** **MECVM ageres, Attice, vt de amic.** } Mecum ageres, ð Attice, duo. Mecum saepe ageres, Attice, vnus. Mecum ageres, vt &c. sex. In vno sup. additum, **O Attice.** Mecum ageres de amic. vt, duo. Mecum saepe ageres, vt de amic. tres. Mecum ageres, vt de amicitia scriberem Attice aliquid, vnus. **PRODESSEM multis** } nihil enim vtilius, quam ea cognoscere, quæ tum ad instituendam, tum ad conseruandam amicitiam pertinent. **Prodessem multis:** ord. præp. tres. **TVO rogatu.** } ord. præp. octo. **Vt in Catone maiore, qui** } sic sex. **Vt in Catone maiore feci, qui, octo.** **Vt in Catone maiori, qui, vnus.** **Vt in Catone maiori feci, qui, duo.** **Vt in Catone feci maiore, qui, vnus.** **EST scriptus ad te** } sic quattuordecim. **Est scriptus, Attice, ad te, vnus.** **Est scriptus, ð Attice, ad te, vnus.** **Est conscriptus ad te, vnus.** **Est inscriptus ad te, vnus.** **IN ipsa senectute** } In ipsa ætate, sex. **PRÆ ceteris** } Præter ceteros, sex. **Præceteros, vnus.** **MAGISTER meus** } in iure ciuili. Sic in hoc

libro } τὸ, In abest à septem. In vno additum sup. SCRIPSI. }
 sic tres reliqui omnes, (quindecim,) Scripsit. TEMPORIBUS }
 illis. } Illis temporibus, tres. Adfunt hæc duo verba à duobus,
 sed in vno additum in margine. A ME animum parumper auer-
 tas, } sic duo. Animum à me parumper auertas, septem.
 Animum à me aduertitas, vnus. Animum parum à me auertas,
 vnus. Animum à me paullisper auertas, vnus. Animum à
 me paullisper auertas, tres. Animum ad me parumper aduer-
 tas, vnus. Paullisper animum auertas, vnus. Animum à me
 rumper auertas, vnus. POST mortem Africani: } minoris,
 quem à propinquis occisum esse, suspicio fuit, de Sónio Scip.

CICERO.

SUNT ista vera, Læli, nec enim melior vir fuit A-
 fricano quisquam, nec clarior. sed existimare, de-
 bes, omnium oculos in te esse coniectos. vnum te sapien-
 tem, & appellant, & existimant. tribucatur hoc mo-
 do M. Catoni scimus L. Acilium apud patres nostros
 appellatum esse sapientem: sed vterque alio quodã mo-
 do: Acilius, quia prudens esse in iure civili putabatur:
 Cato, quia multarum rerum usum habebat, multaq.
 eius & in senatu, & in foro vel pronisi prudenter, vel
 æta constanter, vel responsa acutè ferebantur, propte-
 rea quasi cognomen iam habebat in senectute sapien-
 tis. te autem alio quodam modo dicunt, non solum na-
 tura, & moribus, verum etiam studio, & doctrina esse
 sapientem: nec sicut vulgus sed, ut eruditi solent appel-
 lare, sapientem: qualem in reliqua Græcia neminem.
 nam, qui Septem appellatur eos, qui ista subtilius qua-
 runt, in numero sapientum non habent. Athenis vnũ
 accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo sa-
 pientissimum iudicatum. hanc esse in te sapientiam e-
 xistimant, ut omnia tua in te posita esse ducas, huma-
 nosq. casus virtute inferiores putes. itaque ex me qua-
 runt,

runt, credo ex hoc item Scauola, quoniam pacto
 mortem Africani feras, eoque magis, quod his pro-
 ximis nonis, cum in hortos D. Bruti anguris, com-
 mentandi causa, ut assolet, venissemus, tu non af-
 fuisti, qui diligentissimè semper illum diem, & illud
 munus solitus esses obire. SCAE. Querunt quidem,
 C. Læli, multi, ut est à Fannio dictum: sed ego
 id respondeo, quòd animaduerti, te dolorem, quem
 acceperis tum summi viri, tum amantissimi, morte,
 ferre moderatè, nec potuisse non commoueri, nec fuisse
 id humanitatis tuae: quòd autem his nonis in collegio
 nostro non affuisses, valetudinem causam, non aësti-
 tiam, fuisse.

EXPLANATIO.

SUNT ista vera, Læli. } sic octo. tres, Sunt ista vera, ò Læli.
 tres, Sunt ista vera, vt dicit, Læli. vnus, Vera, ait, sunt ista, ò
 Læli. Vnus, Hæc sunt ista, ò Læli. Rectius in duobus non legi-
 tur, τὸ, Vera, etsi additum sit in margine. Quo modo locu-
 tus Acad. ut. Tunc ego, Sunt, inquam, ista, Varro. Plato
 multis in libris, ΕΣΤΙ τὰύτα. In Axiocho autem, ἁλιθὴ τὰύτα, ὁ
 Σωκράτης. Nec enim melior vir fuit, } Vir, non est in duo-
 bus. Melior: virtute præstantior. CLARIOR: } rebus
 gestis illustrior. OMNIUM oculos in te esse coniectos. } vt
 temp. defendas. In omnibus libris additur, Nunc, sic: Om-
 nium oculos nunc in te esse coniectos. Rectè. L. ACI-
 LIVM } L. Atilium, omnes ferè libri: etsi multi mendosè,
 L. Acilium. vnus, L. Acalidium, emendatumque, L. Atili-
 um. APPELLATVM esse sapientem. } hunc non nomi-
 nat libro 3. de Off. Sed Catonem dumtaxat, & Lælium.
 ACILIVS, } Atilius, iidem libri. CATO, } de cuius lau-
 dibus vide Liuium libro 34. VSUM habebat, } sic om-
 nes libri. 17 sum: Afranius, apud Agellium, libro 13. cap. 8.

Vs me genuit, mater peperit Memoria, (loquitur Sa-
 pientia.

MULTAQ. eius &c. } abest, Quo, ab omnibus libris. In
 quattuor pro, Eius, Enim. PROVIS A prudēt, } ne vel rei caus-

sa caderent, vel resp. aliquid detrimenti caperet. ACTA *constanter.* } cum inuidiæ non cederet, neq. periculis ab honesta sententia depelleretur. RESPONSA *acuta* } ingeniose, & ad rem propositam accommodatè. QVASI *cognomen* } vt semper Cato Sapiens diceretur. Vel, vt, si quis, Sapiens diceret, Catonem intelligeret. *κατ' ἐξ ὀνόματι.* ALIO *quodam modo dicunt,* } Dicunt, abest à sexdecim meis. & rectè abest. Dicent, vnus. Dicunt hominis, vnus. NATVRA, } ingenij bonitate. MORIBVS, } quotidiana vitæ cõsuetudine. STVDIO, *& doctrina* } *εὐδοκίαι, καὶ λόγῳ.* SICVT *vulgus,* } quod calliditatem, & ostentationem pro sapientia celebrat. IN *religiosa Græcia neminè.* } sic quattuordecim mei. rectè, vnus, Neminem in tota Græcia. alij addunt, Inueni, Inuenerim, Audiui. QVI *Septem appellantur* } de quibus Laertius in Thalete. Vide Aufonium. QVI *ista subtilius querunt,* } Stoici: qui eam Sapientis ideam fingunt, quæ inter homines non reperitur. VNVM, } Socratem de Senectute: Socrates, is, qui esset sapientissimus Apollinis oraculo iudicatus. APOLLINIS } Pythici. Laertius in vita. Vide Valerium lib. 3. cap. 4. Plinium lib. 7. cap. 3. Solinum cap. 7. & Xenophontem. HANC } Socraticam. VT *omnia tua in te esse posita ducas.* } despicientiam rerum humanarum significat, vt nihil admireris, præter virtutem: nihil tuum esse putes, præter animi bona. HVMANOS *casus.* } quidquid homini accidere potest: siue morbus corporis, siue iactura rei familiaris, siue amissio dignitatis, aliarumq. rerum, sine quibus aut planè non viuui, aut non satis commodè viuui potest. VIRTVTE *inferiores.* } vt semper animi constantiam retineas. CREDO *ex hoc* } Credo & ex hoc, quattuor. HIC *proximis nonis,* } hic mos lib. 1. de Diuin. significatur. Vide & Ciceronis epistolam, li. Fam. ix. ad Varronem. *Quod his proximis nonis* } sic vnus. nouem: Quod in his proximis nonis. duo, Quod in proximis nonis. duo, Cum in his nonis proximis. vnus, Quidè proximis nonis. duo, Quod proximis nonis. QVOD *autem his nonis.* } sic quattuordecim. duo, Quod autem in his nonis. vnus, Quod autem his proximis nonis. vnus, Quod h' autem in nonis. IN *collegio nostro non affuisses,* } sic omnes mei. Fuluius Ursinus tollit, ex vetere suo libro, illud, Nostro. & veterè formulã esse ait. Quæ cum legatur in duabus veteribus inscriptionibus, quas Patri meo Horatius Fulcius olim dono dedit, ex q. dignè sint, quæ hoc loco adscribantur, volui studiosis rem gratam facere. Hæ autem sunt.

VACCAM . SALVTI . PVBLIC : VACCAM . FELICITATI . VACCAM . GENIO . IPSIVS . TAVR . O . ADFERVNT . A . VITELLIVS . M . A . PONIVS . SATVRNINVS . L . SALVIVS . OTHO . TITIANVS . CIVS . CAMERINVS . C . VIP . STANVS . APROMIANVS . P . MEMMIVS . REGVLVS . C . PISO

NERONE . CLAVDIO . DIVI . CLAVDI . F . GERMANICI . CÆSARIS . N . II . CÆSARIS . AVG . PRO . N . DIVI . AVG . AB . NEP . CÆSARIS . AVG . GERMANICO . PONT . MAX . TRIB . POT . VII . IMP . VII . COS . IV . COSSO . LENTVLO . COSSI . FILIO

K . IANVAR

SVLPICIVS . CAMERINVS . MAGISTER . COLLEGI . FRATRVM . ARVALIVM . NOMINE . IMMOLAVIT . IM . CAPITOLIO . O . COS . NERONIS . CLAVDI . CÆSARIS . AVG . GERMANICI . IOVI . B . MAREM . IVNONI . VACCAM MINERVÆ . VACCAM GENIO . IPSIVS . TAVRVM IN COLLEGIO . ADFERVNT . SVLPICIVS CAMERINVS . MAGISTER . L . PISO . L . F . T . SEXTIVS . AFRICANVS . M . APOINVS . SATVRNINVS . L . SALVIVS . OTHO . TITIANVS . MEMMIVS . REGVLVS . C . PISO .

ISDEM . COS . III . NONAS . IANVAR

SVLPICIVS . CAMERINVS . MACISTER . COLLEGI . FRATRVM . ARVALIVM . NOMINE . VOTA . NVNCVPA . VIT . PRO SALVTE NERONIS . CLAVDI . DIVI . CLAVDI . F . GERMANICI . CÆSARIS . N . II . CÆSARIS . AVG . PRO . N . DIVI . AVG . AB . N . CÆSARIS . AVG . GERMANICI . PONT . MAX . TRIB . VII . COS . III . ET . OCTAVIAE . CONIVGIS . EIVS . VICTIMIS . IMMOLATIS . IN . CAPITOLIO . QVAE . SVPERIORIS . ANNI . MAGISTRI . VOVERANT . PERSOLVIT . ET . IN . PROXIMVM ANNUM .

NVNCVPAVIT . PRAEVENTE . M. APONIO . SATVR-
 NINO . IOVI . MARES . DVO . IVNONI . VACCAS . II .
 MINERVAE . VACCAS . II . SALVTI . PVBLIC . VACCAS . II .
 IN . TEMPLO . NOVO . DIVO . AVG . B . MARES . II .
 DIVAE . AVG . VACCAS . II . DIVO . CLAVDIO . B .
 MAR . II . IN . COLLEGIO . ADF .

SVLPICIVS CAMERINVS . MAGISTER . A . VITELLIVS .
 L . PISO . L . F . M . APONIVS . SATVRNINVS . P . MEMMIVS .
 REGVLVS . L . SALVIVS . OTHO TITIANVS

ISDEM . COS . III . IDVS . IANVAR
 ADSTANTIBVS . SVLPICIO . CAMERINO . MAGISTRO
 L . SALVIO . OTHONE . TITIANO . C . VIPSTANO .
 APRONIANO

Senius . Donatus . L . Fabius Fortunatus VII . Id . Nou .
 Fratres Arual . in Luc . D . D . Via . Camp . apud Lap . V . conu .
 per . C . Porc . Priscum Mag . & ibi . imm . quod vi tempest . ictu
 Fulmin . arbor . sac . luci . DD . Attact . arduer . earq . arbor . cruen-
 dar . ferr . pendendar . adolendar . commolendar .

Item . aliar . restituendar . causa . operisque . inchoandi . arx .
 temporal . sac . D . D . reficiend . eius rei . causa . lustr . mis . suo-
 ue taurilib . maior . item antè æd . D . D . B . F . A . iust . N . II . item
 ad ar . tempor . dis inf . s . s Ian patr . ariet . II . Ioui . ver . bec . II .
 Marti . patri vlt . ar . N . II . siue Deo suu Dex . verb . II . Iun .
 D . D . ou . N . II . Virginib . diu . ou . N . II . Fam . diu . verb . N .
 II . Larib . verb . N . II . matr . lar . ou . N . II . Font . verb . N . Flor .
 ou . N . II . Summan . pat . verb . atros . II . Vestæ matri . ou . II . Ve-
 scor . deor . deorq . ou . II . item . adolend . coinq . ou . II . & ante Cæ-
 sar genio . D . N . seueri Alexandri Aug . t . a . item diuif . N . xx .
 ver . bec . xx .

II . II . Id . Dec . fratres . arual . in luco deæ Diz . via Campa-
 na . apud . lap . v . conuener per . C . Porc . Priscum mag . & ibi
 immolau . quod ab ictu fumini arboris luci sacri . D . D . attactæ
 arduerint earumq . arborum adolefactarum & coinquenda-
 rum & in eo luco sacro aliæ sint repositæ & aræ temporal . re-
 sectæ ferri . effer . ruius oper . perfecti . causa lustrum missum
 suo ue taurilib . maioribus & cæteraq . s . adfuer . P . Ael . Secun-
 dinus T . Fl . Arcresilaus M . Fab . Fortunatus . M . Sen . Donatus .

Fusco . II . & Dextro Cos . xIII . k Mai In luco deæ Diz . P .
 F . mag . L . Porci . Prisci . ob ferri . in lasionem scriptur . & scalptur
 marmor .

marmor . causa immol . ipso mag . Porcam & Agnam struib .
 effertis & extas reddid . ad aram ministrantibus . public . &
 prelentibus sac . D . N . Aug . Item immolauit . obferri . flatio-
 nem scripturæ & scalctur & operis perfecti . III . Non . Mai .
 per . Porc . Prilologo Calat & per public . frat . Arualium .

INVALETVDINEM } sic tredecim . Ad Att . lib . 7 . bis . Et
 de Senectute . CAUSSAM } sic omnes mei libri . vno exce-
 pro . in quo non est . omnes autem addunt . Respondeo . antè .
 Causam . Langius . Causæ . Citatq . Varronem de re rust . III .
 Hic sonus harum fugæ solet esse . Phil . 8 . Cui legatio ipsa
 morti fuisset . De Orat . Cum ille se custodiæ in castris diceret
 remansisse . Ad Att . 9 . Cum eius saluti . qui mihi fuerat . fuisset .
 MAESTITIAM } sic omnes . vnus . Molestiam . vnus . male .
 Intestinam .

CICERO.

LAELI . RECTE tu quidem . Scauola . & verè . nec e-
 nim ab isto officio . quod semper vsurpauit cum va-
 lerem abduci incommodo meo debui . nec ullo casu ar-
 bitror hoc constanti homini posse contingere . ut vlla
 intermissio fiat officij . Tu autem . Fanni . quod mihi tã-
 rum tribui dicis . quantum ego nec agnosco . nec postu-
 lo . facis amicè . sed . ut mihi videris . non rectè indicas de
 Catone . aut enim nemo . quod quidem magis credo . aut .
 si quisquam . ille sapiens fuit . quo modo enim (ut alia
 omittam) mortem filij tulit . meminere am Paullum . vi-
 deram Caium . sed hi nec comparantur Catoni . maxi-
 mo . & spectato viro . quamobrem caue Catoni an-
 teponas ne istum quidem ipsum . quem Apollo . ut
 ais . sapientissimum indicauit : huius enim facta . il-
 lius dicta laudantur . De me autem . (ut iam cum vtro
 que loquar) sic habetote . Ego . si Scipionis desiderio me
 moueri negem : quam id rectè faciã . viderint sapientes :

sed certè mentiar. moueor enim tali amico orbatū,
 qualis, ut arbitror, nemo unquam erit: & ut confir-
 mare possum, nemo certè fuit. sed non ego medicinam
 me ipse consolor, & maximè illo solatio, quòd eo errore
 careo, quo, amicorum decessu, plerique angī solent. ni-
 hil enim mali accidisse Scipioni, puto. mihi accidit, si
 quid accidit. Suis autem incommodis grauiter angī,
 non amicū, sed se ipsum amantis est. Cum illo vero
 quis neget actū esse praclarè? nisi enim, quod ille mini-
 mè putabat, immortalitatem optare vellet: quid nō est
 adeptus, quod homini fas esset optare? qui summā spem
 ciuium, quam de eo iam puero habuerant, continuo a-
 dolescens incredibili virtute superauit: qui consulatum
 petijt numquam, factus est consul bis, primū ante
 tempus, iterum sibi suo tēpore, reip. pene sero: qui, dua-
 bus urbibus euersis, inimicissimis huic imperio, non
 modò praesentia, verū etiam futura bella deleuit, quid
 dicam de moribus facillimis? de pietate in matrem, li-
 beralitate in sorores, benignitate in suos, iustitia in o-
 mnes? hac nota sunt vobis, quam autem ciuitati carus
 fuerit, maerore funeris indicatum est. Quid igitur hunc
 paucorum annorum accessio inuare potuisset? senectus
 enim, quamuis non sit grauis, ut memini Catonē anno
 antè, quam mortuus est, neciis, & cū Scipione differere,
 tamen aufert eam viriditatem, in qua etiā nunc erat
 Scipio, quamobrem vita quidem talis fuit vel fortuna,
 vel gloria, ut nihil posset accedere: moriendū autē sen-
 sum celeritas abstulit, quo de genere mortis difficile di-
 ctu est: quid homines suspicetur, videtis. hoc tamē verè
 licet dicere, P. Scipioni ex multis diebus, quos in vita ut
 leberrimos, letissimosq. viderit, illū diem clarissimum
 fuisse, cum senatu dimisso, domū reductus ad vesperum
 est &

est à patribus conscriptis, à populo R à sociis, & Lati-
 nis, pridie quam excessit è vita: ut ex tam alto digni-
 tatis gradu ad superos videatur potius, quam ad infe-
 ros, peruenisse. neque enim assentior ijs, qui hac nuper
 differere coeperunt, cum corporibus simul animos inte-
 rirè, atque omnia morte deleri. plus apud me antiquo-
 rum auctoritas valet, vel nostrorum maiorū, qui mor-
 tuis tam religiosa iura tribuerunt: quod non fecissent
 profectò, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eo-
 rum, qui in hac terra fuerunt, magnamq. Graciam,
 qua nunc quidem deleta est, tūc florebat, institutis, &
 praeceptis suis erudierunt: vel eius, qui Apollinis oracu-
 lo sapientissimus est iudicatus, qui non tum hoc, tum
 illud, ut in plerisque, sed idem dicebat semper, animos
 hominū esse diuinos, ijsque, cum è corpore excessissent,
 reditum ad caelum patere, optimoque, & iustissimo cui-
 que expeditissimū, quod idem Scipioni videbatur: qui
 quidem, quasi praesagiret, per paucis ante mortem die-
 bus, cum & Philus, & Manilius adessent, & alij plu-
 res, tuq. etiam, Scauola, necum venisses, triduum dis-
 seruit de rep. cuius disputationis fuit extremum serè de
 immortalitate animorum: qua se in quiete per visum
 ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut optimi cu-
 iusque animus in morte facillimè euolet tamquam è cu-
 stodis, vinculisq. corporis: cui censemus cursum ad deos
 faciliorem fuisse, quam Scipioni? quocirca, marere hoc
 eius euentu, vereor, ne inuidi magis, quam amici, sit.
 Sin autem illa verior, ut idè interitus sit animorum,
 & corporum, nec ullus sensus maneat: ut nihil boni est
 in morte, sic certè nihil mali, sensu enim amisso, sit idè,
 quasi natus non esset omnino: què tamen esse natū, &
 nos gaudemus: & hac ciuitas, dum erit, letabitur,

*Quamobrem cum illo quidem, ut supra dixi, actum optimè est, mecum autem incommodius, quem fuit equius, ut prius introieram in vitam, sic prius exire de vita, sed tamen recordatione nostræ amicitia sic fruor, ut beatè vixisse videar, quia cum Scipione vixerim: quocum mihi coniuncta cura de re publica, & de privata fuit: quocum domus fuit, & militia communis, & id, in quo est omnis vis amicitia, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensus. itaque non tam ista me sapientia, quam modò Fānius commemoravit, fama delectat, falsa præsertim: quàm, quòd amicitia nostræ memoriã spero sempiternam fore: idque mihi eo magis est cordi, quòd ex omnibus seculis vix tria, aut quatuor nominantur paria amicorum. quo in genere, sperare videor, Scipionis amicitiam, & Laliy no-
tiam posteritati fore.*

EXPLANATIO.

VSVRPAVI, } pro, obire solitus sum. nam hoc verbum consuetudinem significat. de Off. lib. 2. C. Cælius, is, qui Sapiens vsurpatur. **CONSTANTI HOMINI** } iusto, & tenaci proposito viro, Horatius. **Nec agnosco, nec postulo,** } sic Fam. lib. 4. ep. 4. & lib. xi. ep. 3. **Nec agnosco:** tantam in me esse sapientiam. **Nec postulo:** nam arrogans cilem, si plus mihi tribui velle, quàm mererer. **FACIS AMICÈ,** } qui hoc amori potius des, quàm iudicium sequare. **AVT ENIM NEMO,** } hoc ex sententia Stoicorum. **AVT SI QUI QUAM, &c.** } hoc ex communi doctorum iudicio. **QVO MODO ENIM, &c.** } non est in sexdecim. **MORTEM FILIJ** } vide Agellium lib. 13. cap. 19. **PAVLLVM,** } Æmilium, quatuor filiis orbatum, duobus in Corneliam familiam adoptatis, duobus morte extinctis. **VALERIUS** lib. 5. cap. 10. Seneca decl. lib. 4. Plur. Liu. lib. 47. Paulli hæc sunt, ex oratione, quàm de rebus a se gestis ad populum habuit: Cùm in maximo prouentu felicitatis vestra, Quirites, timerem, ne quid malè fortuna moliretur, Iouem

opt.

opt. max. Iunonèmq. Reginam, & Mineruam precatus sum, ut, si aduersi quid populo R. immineret, totum in meam domum conuerteretur. quapropter bene habet. res se annuendo enim votis meis, id egerunt, ut vos potius meum casum doleatis, quàm ego vestrum ingemiscerem. **CAIVM:** } C. Sulpicium Gallum. infra: Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. Et Fam. lib. iv. Gracchum, tres mei libri. **MALÈ. SED HI NEC COMPARANTUR CATONI, MAXIMO, & SPECTATO VIRO.** } hæc verba, Maximo, & Spectato viro, negari non potest aptius de Catone sene dici, præsertim à Lælio, summo viro, quàm de eius filio, qui nec victorias vllas est adeptus, nec triumphauit, nec omnino pro rep. memorabile quidquam gessit. non enim sileret historia. Quare non sequor eos, qui legunt, Sed ij in pueris, Cato in perfecto, & Spectato viro. Quibus nec adstri- pulantur mei veteres libri, (nam septem habent, Sed caue, ne hos præponas Catoni, maximo, & Spectato viro, reliqui faciunt cum impressa lectione) nec sane video, à quo verbo pendeat, aut quo modo consultat per se, Sed ij in pueris. Concedo, & Paulum, & Gallum puerorum mortem constanter tulisse, proptereaq. non mediocrè sapientiæ laudem assecutos esse. sed, ut ita sit, comparandi tamen Catoni non videntur. non solum, quia, erepto sibi filio consulari, maiorem, quàm Paulus, & Gallus, qui pueros amiserant, constantiæ sapientiæq. laudem meruit, sed etiam propter alia multa, quibus ei Sapientis cognomen tributum est. quod neque Paullo, neque Gallo contigit. in quo ne comparandi quidem sunt Catoni, maximo, & Spectato viro. **Quod Cicero etiam dicit, omnes eius virtutes complectitur, & ostendit præstitisse cum Paullo, & Gallo non solum constantiæ gloria, sed aliis quoque laudibus, quibus Sapiens dictus est. (Vt iam cum viroque loquar)** } nã supra solum Sequolam allocutus fuit. **Ego, si &c.** } doleo, sed moderatè doleo. **VIDERINT SAPIENTES:** } est enim controversia, vtrum nihil omnino dolendum. **Et, ut confirm. p.** } sic tredecim. **Vtq. conf. p. tres. Vtiq. conf. p. vnus. Veunq. conf. p. vnus. Non ego medicina:** } qui philosophus sum. nam philosophia medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. **Tusc. II. QVO AMIC. d.** } sic omnes mei. **DECESSV,** } sic vndecim. **Septem, Discessu.** **SCRIPTONI** } cū emphasi quadã dictū, viro tã præstati virtute; & dignitate. **SVIS autem incommodis, &c.** } hoc & in libro

de claris orat. dixit, cum de obitu Hortensij loqueretur. *Non amicum, sed scipum amantis est.* } *ὃ φίλοῦ, ἀλλὰ φίλοῦ ἐῖμα δάει.* IMMORTALITATEM } vt numquam moreretur. quod quia homini contingere non potest, recte, & sapienter ne cogitabat quidem Scipio. SPERM } quæ in pueris laudatur. Vt Virgilius Marcellum, lib. vi. Vbi vide Seruium. PETIT numquam } ord. præp. vnus. Petiuit, decem. FACTVS est consul bis, } Factus est bis consul, octo. Consul est factus bis, vnus. Factus consul bis vnus. Est factus consul bis, vnus. ANTE tempus } lege vel virtuti, vel reip. temporibus id concedente. nam virtutis, quam ætatis, cursus celerior: vt ait Cicero Philipp. v. vide Flor. Epit. xlix. & Plut. in Catone. REIP. *pene spero:* } vitis iam seditionibus tribunicis, quæ remp. pænè perdidit. vnde Scipio, in urbem reuersus, Ti. Gracchum, interrogatus à Catone trib. pl. respondit iurè sibi cæsum videri. Quod interpretes non sunt assecuti: qui retulerunt ad Numantinum dedecus, in quo certè resp. non periclitabatur, vt in rogationibus tribunicis. DVAVS *urbibus euerfis.* } Carthagine, & Numantia. de Off. lib. i. MORIBVS *facillimis* } qui, Panatij domestica consuetudine, oratione, & præceptis, licet Stoici, tristior non est factus, sed lenior, pro Murena. PIETATE *in matrem,* } Papiriam, à patre, ob latentem causam, repudiatam. LIBERALITATE *in sorores,* } quarum vnâ M. Catonis filius, alteram Tubero uxorem duxit. Patrimonium Æmilianum Q. Maximo patri concessit, Scipionis hereditate contentus, de qua & sororum reuocantem subleauit. BENIGNITATE *in suos,* } amicos. Sic tres. In duobus, supra Benignitate, Bonitate. Bonitate, tredecim. Quo modo si legas, interp. lenitate, & facilitate in amicos, & propinquos. IUSTITIA *in omnes?* } qui restituerat Masinissæ auiculum. Valerius hoc humanitati tribuit. Iustitia fuit, Gracchum, etsi propinquum, iure cæsum pronunciare. *In omnes:* ciues, milites, socios, hostes. HÆC *nota sunt nobis.* } Hæc, nõ legitur in decemseptem. Omnibus, vnus. CIVITATI *carus* } Civitati huic carus, vnus. *Civitati carus.* Pro Milone: Quantum luctum in hac vrbe fuisse à patribus nostris accepimus, cum P. Africano, domi suæ quiescenti, illi nocturna vis esset illata? quis tum non genuit? quis non arsit dolore? quem immortalem (si fieri posset) omnes esse cuperent: cuius ne necessariam quidem, expectandam esse mortem

MÆRORE

MÆRORE *funeris indicatum est.* } aliàs, iudicatum est. QUAM *mortuus est.* } Quam esset mortuus, quindecim. Quam mortuus fuisset, vnus. ETIAM *nunc* } de præterito: pro, Etiam tunc. quod alibi quoque legitur. Etiam tunc, est in duobus meis. CELERITAS } hinc Cæsar, interrogatus, quodnam mortis genus optimum iudicaret, respondit, Inopinatum. Et Horatius:

Mercator, *inquit,* nauium iactantibus auftris,

Militia est potior. quid enim? concurritur. horæ

Momento cita mors venit, aut victoria læta.

QVOD *homines suspicentur,* } Quid autem homines susp. quattuor. Quid enim homines susp. vnus. *Suspicientur:* suspicabantur, veneno sublatum. App. lib. i. de bello ci. Vide Plut. in Gracchis, qui hoc in Fuluium confert, qui eodem die in eum inuectus sit: Plinium lib. vii. cap. 44. qui in Metellum Macedonicum, qui liberis dixerit, etc, filij, celebrate exsequias: nunquam ciuis maioris funus videbitis: Epitome nem Liuij lib. lxx. qui in Semproniam: Valerium lib. v. cap. de Ingratis, de vir. ill. Orosum lib. v. cap. 10. De Fato: Scipio morietur noctu, in cubiculo suo, vi oppressus, necatus. Hoc tamen verè licet dicere. } sic rectè legitur. sic, & mei quattuordecim. Vnus, Hoc verè tamen licet dicere. Vnus, Hoc vero licet tamen dicere. Vnus, Hoc verum tamen licet dicere. Vnus, Hoc dicere verè tamen licet. SENATV *dimisso,* } ord. præp. vnus. Sunt, qui legant, Senato. REDVCTVS } Deductus, vnus. Ductus, vnus. AD *vesperum* } sic omnes libri. *A patribus conscriptis,* à populo R. à socijs, & Lat. } Duodecim (in quorum vno, non legitur nõ Conscriptis,) A patribus conscriptis, populo R. socijs. & Lat. Tres, A. p. v. c. p. R., & soc. & Lat. Vnus, A. p. c. p. R., & à soc. & Lat. Vnus, A. p. c. & p. R., & soc. & Lat. Vnus, A. p. c. p. R. socijsque, & Lat. *Socijs & Latinis:* Socij, & Latini, veteres dicebant, pro, Socij Latini. AD *superos videatur potius,* & c. } sic sex. Decem, Ad superos videatur deos potius. Vnus, Magis, pro Potius. Vnus, Ad deos superos potius videtur. IIS, } Epicureis. Fortasse Cæsarum notat, cuius hoc est apud Sallustium, in oratione de Coniuratis. DISSERERE } sic omnes mei. A Pomponio Laeto liber scriptus, Afferere. ANIMOS } Animas, octo. Vnus, Animos simul interire. ATQVE *omnia morte deleri.* } sic tredecim. Vnus, Atque morte simul omnia deleri. Vnus, pro Atque, Et. Vnus, neque, Atque:

N

neque, Et. RELIGIOSA iura } Iura, pro Iusta, dicit Cicero.
 QVOD non fecissent profectio, } Qui, pro, Quod, vnus: Ne, pro,
 Non, vnus: Nec, vnus. Quod profectio non fecissent, tres. In hac
 terra } Italiam intelligit. Pythagoram, & Pythagoreos signi-
 ficat, de Senectute. MAGNAM Graciam, } quæ cur ita dice-
 retur, videndus Strabo lib. VI. Iustinus lib. XX. DELETA est,
 tunc florebat, } Tum, septem. Deleta est, quæ tunc, duo. De-
 leta, quæ tunc, vnus. Deleta est, sed tû, vnus. ERVDIERUNT, }
 ait enim Lilius, eo tempore paruum litterarum vsum esse in
 Italia. Vt in plerisque, } legunt alij, Vt plerique: referunt,
 que ad Academicos maximè, qui nihil affirmabant, variè dis-
 putantes, assensumque de vnaquaque re sustinentes. Ego,
 cum tredecim meis libris, Vt in plerisque, Refero que ad ip-
 sum Socrate: cuius ironia propria fuit: nec affirmabat quid-
 quam, sed quasi dubitans disputabat. quod Platonis monumè-
 ta testantur. CVM corpore excessissent, } Ex, decem. Disce-
 sissent, duo. Exissent, duo. Recessissent, vnus. Excessissent, vnus.
 Cùm corporibus excessissent, vnus. REDITVM in calum } sic
 tredecim. In celo, tres. In calis, vnus. OPTIMOQUE, & iustis-
 simo cuique } Optinòque viro, & iustissimo cuique, septem.
 Que, non est in duobus. Quæ, & non est in duobus. In vno, su-
 pra vulgatâ lectionem additur, Viro. Vnus, Optimo viro, &
 iustissimo cuique. EXPEDITISSIMVM. } octo addunt, Iter.
 vnus supra addit. Iter expeditissimum, vnus. QVI quidem, quasi
 præsagiret, } sic duo. Quique idem, quâ præsagiret, duo. Qui-
 que idem præsagiret quasi, vnus. Qui idem quasi præsagiret,
 sex. Qui quasi præsagiret, quinque. Quod & idem quasi præs-
 agiret, vnus. Quod quasi præsagiret idem, vnus. ET Philus, }
 Et, non est in tribus. ME CVM venisses, } odi mutationes non
 necessarias. vt hic, non video, cur pro vulgatâ lectione repona-
 tur, Me conuenisses: cum, Mecum venisses, & apertam satis
 habeat sententiam, & in meis sexdecim legatur. (duo alij, v-
 nus, Venisses mecum: alter, Mecum fuisses) Nam, quòd Læ-
 lius in eadem domo cum Scipione habitauerit, id mutandi
 necessitatem non affert. Scæuola enim focerum suum Læ-
 lium, foris repositum, officij causa, domum comitatus
 est. ibi loquentem de republ. Scipionem audiuit. EX-
 TREMVVM } in Somnio Scipionis, quæ pars fuit extrema
 libri VI. de Republica. IN quiete } id est, in somno. PER-
 visum } sic sex. Ex visu, vnus. Visu, tres. Visa, vnus. Viso, quinq-
 Pr

Per visum: id est, per somnium. visus enim est Africanus ea
 narrare nepoti suo Scipioni, quæ explicantur in Somnio Sci-
 pionis. Id si ita est, } Id verò si ita est, tres. TAMQVAM è
 custodia, } γεφυρα, Plato in Axiocho: ἡ γὰρ ἐστὶν ἀδύνατον, ἐν θυ-
 ρῆσι ἀγρεπτόν γεφυρα. i. carcere: vnde sequitur, Vinculitque.
 MAERERE hoc eius euentu, } sic duodecim. Euentum, quat-
 tuor. Maerere huius euentum, vnus. Maerere hoc in eius ad-
 uentu, vnus. MECVM autem incommodius, } Autem, non est
 in tredecim. Sed mecum incommodius, vnus. Mihi verò in-
 commodius, vnus. Incommodius: quòd eius incundissimæ con-
 suetudinis fructu careo. QVEM fuit a, vnus, } Fuerat. omnes.
 Quem quidem fuerat æquius, vnus. INTROIERAM in vi-
 tam. } In vitam, non leguntur in sex. VOLUNTATVM stu-
 diorum, sententiarum summa consentio. } Sallustius, Catilina: Idem
 velle, atque idem nolle, eademem veram amicitia est. Aristot-
 teles Amicum esse dixit vnam animam in duobus corpori-
 bus habitantem. Et Lyricus, Amicum, Animæ dimidium suæ
 dixit. FALSA præferim: } sic omnes mei libri. Falsa præfer-
 tim: } exempla modestiæ Lælij. VIX tria, aut quattuor nomi-
 nantur paria amicorum. } lib. 3, de Off. Nominantur: Notantur,
 vnus. Vnus, Nominentur.

CICERO.

F An. Istud quidè, I ali, ita necesse est: sed, quoniam
 Amicitia mentionem fecisti, & sumus otiosi, per gra-
 tum mihi feceris, spero item Scæuola, si, quemadmo-
 dum soles de ceteris rebus, cum ex te quaruntur, sic de
 amicitia disputabis, quid sentias, quales existimes, que
 præcepta des. SCÆ. Mihi verò per gratum hoc e-
 rit. atque id ipsum cum tecum agere conarer, Fannius
 anteuertit. quamobrem utriusque nostrum gratum ad-
 modum feceris. LÆ. Ego verò non grauerer, si mihi
 ipse considerem, nam & præclara visa res est: & su-
 mus, vt dixit Fannius, otiosi. sed, quis ego sum? aut
 que in me est facultas? doctorum est ista consuetudo,
 eaque Gracorum, vt is proponatur, de quo disputent

quamuis subito. magnum opus est, egētque exercitacione non parua. quamobrem, quæ disputari de amicitia possunt, ab eis, censeo, petatis, qui ista profitentur. ego vos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponat. nihil est enim tam nature aptum, tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. neque id ad viuum refeco, ut illi, qui hæc subtilius differunt fortasse verè, sed ad communem utilitatem parum. negant enim, quemquam virum bonum esse, nisi sapientem. sit ita sanè: sed eam sapientiam interpretantur, quam ad huc mortalis nemo est consecutus. nos autem ea, quæ sunt in usu, vitæque communi, non ea, quæ finguntur, aut optantur, sperare debemus. nūquam ego dicam C. Fabricium, Man. Curium, T. i. Coruncanium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientia nomen, & inuidiosum, & obscurum: concedantque, ut hi boni viri fuerint, ne id quidem facient: negabunt id, nisi sapienti, posse concedi. agamus igitur pingui Minerva, ut aiunt. Qui uia se gerunt, ita viuunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquitas, liberalitas: nec sit in eis ulla cupiditas, uel libido, uel audacia: sintque magna constantia, ut his fuerunt, quos modò nominati: hos viros bonos, ut habui sunt, sic etiam appellandos putemus: qui sequuntur, quantum homines possunt, naturam, optimam rectè viuendi ducem. sic enim mihi perspicere uideor, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quadam, maior autè, ut quisque proximè accederet. itaq; cives potiores sunt, quam peregrini: & propinqui, quam alieni. cum his enim amicitiam natura ipsa peperit: sed ea non

non satis habet firmitatis. namque hoc præstat amicitia propinquitati: quòd ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia autem non potest. sublata enim beneuolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maxime potest, quòd ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarumque rerum cum beneuolentia, & caritate summa consensus. qua quidem haud scio an, excepta sapientia, quidquam melius homini sit à diis immortalibus datum. Diuitias alij præponunt, bonam alij valetudinem, alij potentiam, alij honores, multi etià voluptates. belluarum hoc quidem extremum est: illa autem superiora tædusa, & incerta, posita non tam in nostris consiliis, quam in fortuna temeritate. qui autè in virtute summum bonum ponunt, præclarè illi quidem: sed hæc ipsa virtus amicitiam gignit, & continet: nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest. iam, virtutem ex consuetudine vita, sermonisque nostri interpretemur: nec metiamur eam, ut quidam docti, verborum magnificentia: virosque bonos eos, qui habentur, numeremus. Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his communis vita contenta est. eos autem omitamus, qui omnino nusquam reperuntur. tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, cui potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescat? quid dulcius, quam habere, quocum omnia anideas sic loqui, ut tecum quis esset tantus fructus in pro-

ſperis rebus, niſi haberes, qui illis æquè, ac tu ipſe, gauderet? aduerſas verò ferre, difficile eſſet, ſine eo, qui illas grauius etiam, quàm tu, ferret. denique cetera res, quæ expetuntur, opportuna ſunt ſingula rebus ferè ſingulis: diuitia, ut utare: opes, ut colare: honores, ut laudare: voluptates, ut gaudeas: valetudo, ut dolore carcas, & muneribus fungare corporis: amicitia plurimas res continet: quoquo te verteris, præſto eſt: nullo loco excluditur: nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt: itaque non aqua, non igni, ut aiunt, pluribus locis utimur, quàm amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri, quæ tamen ipſa delectat, & prodeſt, ſed de vera, & perfectæ loquor: qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit. nam & ſecundas res ſplendidiores facit amicitia, & aduerſas patiens, communicanſque leuioreſ. cumque plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præſtat omnibus, quòd bona ſpe præluceat in poſterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur. verum enim amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur ſui. quocirca & abſentes adſunt: & egentèſ abundant: & imbecilleſ valent: & quòd difficilius dictu eſt, mortui viuunt: tantuſ eos honoſ, memoria, deſiderium proſequitur amicorum. ex quo illorum beata moſ videtur, horum vita laudabilis. Quòd ſi ex emeris ex natura rerum beneuolentia coniunctionem: nec domuſ vlla, nec vrbeſ ſtare poterit: ne agri quidem cultuſ permanebit. id ſeminuſ intelligitur: quanta viſ amicitia, concordiaq; ſit, ex diſſenſionibus, atque ex diſcordiis percipi poteſt. qua enim domuſ tam ſtabilis, qua tam firma ciuitaſ eſt, qua non odiuſ, atque diſidiuſ fundituſ poſſit euerſi? ex quo, quantum boni ſit in amicitia, iudi-

iudicari poteſt. Agragantinum quidem, doctum quondam virum, carminibus Græciſ vaticinatum ferunt: quæ in rerum natura, totoque mundo conſtaret, quæq; mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. atque hoc quidem omneſ mortaleſ & intelligunt, & re probant. itaque, ſi quando aliquod offitium exiſtit amici in periculis aut aduendis, aut communicandis: quiſ eſt, qui id non maximis efferat laudibus? qui clamoreſ tota canea nuper, hoſpitiſ, & amici mei, M. Pacuuij in noua fabula? cum, ignorante rege, vter eorum eſſet Oreſteſ, Pyladeſ Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo necaretur: Oreſteſ autem, ita ut errat, Oreſtem ſe eſſe perſeueraret. ſtanteſ autem plaudebant in re ficta: quid arbitramur, in vera fuiſſe facturoſ? facile indicabat ipſa natura vim ſuam: cum homineſ, quòd facere ipſi non poſſent, id rectè fieri in altero iudicarent.

EXPLANATIO.

SPERO item Scauolæ, } ſic decem mei. Spero idem Scauolæ, quinque. Spero & idem Scauolæ, vnus. Spero item & Scauolæ, vnus. addito tamen π Et ſuperiuſ. Spero itémque Scauolæ, vnus. CVM ex te quar. } Quæ, pro, Cum, vndecim. DISPUTABIS, } ſic vnus. Diſputariſ, nouem. Diſputaueriſ, ſeptem. Diſputaueritiſ, vnus. Diſputabiſ: rem ordine, ac methodo certa explicabiſ, vera confirmando, contraria refutando. QUID ſentiaſ: } quam rationem putes eiſ eſſe oportere, cuiuſmodi perſonæ ad eam ſint idoneæ. QUAE præcepta deſ. } quo modo colendam cenſeaſ, & quatenuſ. NON grauareſ, } vobis obſequi. SI mihi ipſe conſiderem. } ſi eam facultatem diſſerendi eſſe putarem in me, ut ex tẽpore tantam rem poſſem expedire. PRÆCLARA viſa reſ eſt: } π, Viſa, non eſt in duodecim. DOCTORVM eſt ita conſuetudo, } Academicorum, quorum patrium, & peculiarem

hunc morem fuisse, alibi testatur. Quem morem in III. de Orat. ad Gorgiam refert. His autem Academiae spatii plus se eloquentiae debere faretur, quam rhetorum scholis. *VT q̄s proponatur.* } Anteponatur, quattuor. Anteponeretur, vnus. Male. Ponatur, tres. Inde, Positiones, id est *diētes*. Tusc. I. Ponere iubebam, de quo quis audire vellet. Et: Quasi unculam ponere. I. de Orat. Quamquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat positum, dictum videbatur. Et Fam. IX. Quod tu vnum *xiμux* Dioni philosopho posuisti. *MAGNUM opus est.* } requirit magnum ingenium, multiplicem doctrinā, exquisitam methodum. *NI SI in bonis amicitiam esse non posse.* } hoc ait & Laertius in Zenone. Sallust. Iugurtha, in oratione Memmij, Eadem cupere, eadem odisse, eadem metuerē, inter bonos amicitia, inter malos factio. Plato in Lyfide huius rei rationem reddit, quod boni sunt similes inter se, ob idque amici: mali autem ne sibi ipsis quidem similes, nedum aliis. Quod & legitur apud eundem I. de Rep. & apud Arist. lib. 8. & 9. Moralium: & apud Iocratem in Parnetico. *NI SI in bonis:* pro, Inter bonos. Græco more, *ILLI, qui &c.* } Stoici. *SVB TILIVS differunt.* } sic vndecim. Tres, Inquirunt, Duo, Dixerunt, Vnus, Dissertuerunt. Stultius dixerunt, vnus. *AD communem utilitatem* } officij, quod *καθ' ἑμὲν μέτρον* appellānt. Off. I. *FINGVNTVR,* } docendi, & acendi studij causā. *SPERARE debemus.* } sic vnus, reliqui omnes, Spectare. C. *FABRICIVM,* } vide Agellium lib. 4. cap. 8. & Valerium lib. 4. cap. 3. *M' CVRIVM,* } vide Valerium eodem loco. *TI. CORUNCANIVM,* } de Orat. III. Pomponius de orig. iuris: Florus Epit. 18. *INVIDIOSVM,* } Pythagoræ, Democriti, & aliorum. *OB SVRVVM:* } cuius nulla exempla existant, sicut perfecti officij. *CONCEDANTQVE,* } Que, non est in omnibus, vno excepto, in quo, Concedant tum, &c. *NE id quidem facient.* } Nec, tres. *PINGVI Minerva, vt aiunt.* } non exquisitis argumentis, rarius, planius, *αἰετὸς δὲ τρεῖς ἐστίν.* *FIDES,* } quæ vt habeatur, duabus rebus effici potest, si existimabimur adepti coniunctam cum iustitia prudentiam. Off. II. *INTEGRITAS,* } Integri sunt, qui se corrumpi non sinunt. quod continentia est. *ἀδραδραγία.* - Vel. *καλοκαγαθία*, sanitas totius animi. *ÆQVITAS,* } Æqualitas, omnes libri mei. Æqualitatem vocat I. Off. cum idem semper vultus, eademque frons est. *LIBERALITAS:* } quæ iustitiæ & ipsa pars est. quæ in dando, & accipiendo ver-

fatū,

fatū, sed magis in dando. *VLLA cupiditas,* } Vlla, non est in vno meo. *Cupiditas:* auaritia, cupiditas pecuniæ, atque opum. *LIBIDO,* } amores impudici. *AVDACIA:* } impetus animi, à rebus iniustus perpetrands non abhorrens. *SINTQVE* } Sitque omnes: vno excepto, qui non habet *τὸ* *QUC.* *MAGNA constantia,* } in virtutis proposito perseverantia. *SEQVNTVR,* } Sic legendum. sic quinque mei. *QVANTVM homines possunt,* } quasi profus non liceat. *OPTIMAM rectè viuendi ducem.* } omnes mei, Optimam bene viuendi ducem. Fuluij Vrsini liber, Optima rectè viuendi duce. *PROXIME accederet.* } sic vndecim. Adhæreret, duo. Aderet, deletum in vno, & supra positum, Accederet. Adhæreret, vel Accederet, duo. Adhiberet, vnus. *Accederet:* ad quemque: id est, vt quisque cuique proximus, & coniunctissimus esset. *PERGRINI:* } alterius nationis. *PROPINQVI,* } ex eadem oriundi familia. *ALIENI.* } nulla necessitudine naturali coniuncti, non cognati. *Ex infinita societate &c.* } sic omnes mei libri. *EST autem amicitia* } Amicitia definitio. Est enim amicitia, vndecim. Est verò amicitia, vnus. Ergo est enim amicitia, vnus. *CVM benevolentia, & caritate* } mutuo amore. *SVMMMA consensio.* } sic octo. Summa. deest in septem. In duobus additum. Coniunctio, duo. *EXCEPTA sapientia,* } quæ virtutem omnem in se complectitur: nec ab ea separari potest. *QVIDQVAM* } Nihil, octo. *BELLYARVM,* } Epicurorum. de Fin. I. *SVPERIORA caduca,* } sic duo. Superiora sunt caduca, reliqui: vno excepto, in quo, Superiora sunt & caduca. *IN fortune temeritate.* } quæ, cæca, alata, & globulo volubili insistent pingitur, de qua Ouidius:

Nempe dat, & quodcumque libet Fortuna, capitque:
Irus & est subito, qui modo Cræsus erat.

SVMMVM bonum } ad quod omnia referuntur. Arist. I. Eth. & Cic. de Fin. *GIGNIT, & continet* } nam amicitia ex virtute oritur & conseruatur. est enim genitrix, & nutrix amicitia. *Ex consuetudine vite,* } sic quattuor. additur, Nostræ, in reliquis. *Nec metiamur eam, vt quidam docti, verborum magnificentia:* } Nec eam metiamur, tres. Nec eam, vt q. d. verb. magn. metiamur, quattuordecim. quorum vnus, vt quidam docti faciunt. *Docti:* sic omnes mei rectè. intelligit Stoicorum imaginariam perfectionem: quos nequaquam pro indoctis habet. Siquidem opinionis illorum derogat,

doctrinæ minimè derogat. GALLOS, } C. Sulpicium Gal-
 luni, supra. PRINCIPIO, *quis potest esse vita vitalis,* } pro, Quis
 omnino viuat. Fuluij liber, Cui potest &c. Principio qui-
 dem, q. & c. vnus. Qui, septem. in quorum vno additum supra,
 S. In vita vitalis, vnus. Quis potest esse vitalis, vnus. Qui po-
 test vita vtilis, vnus. IN *amici mutua benevolentia conquiscent;*
 in extremo hoc Lælio: Vicissim senes in adolescentium car-
 itate acquiescimus. Quid dulcius? } Quid enim dulcius,
 quinque. Quid dulcius est, tres. QUOCVM omnia audeas
fic loqui, vt tecum? } de cuius fide, & taciturnitate non dubites:
 cuius conscientiam minùs timeas, quàm tuam, ait Seneca. Te-
 rentianus Chremes:

Nemo est meorum amicorum hodie, apud quem ex-
 promere omnia mea occulta,
 Clitipho, audeam.

Vide Ouidium Trist. lib. 3. eleg. 6. ADVERSAS *verò ferre* }
 Aduersas verò res ferre, tres. QVI *illas grau.* } Illas, non est
 in duobus. Illa, vnus. Qui etiam illas grau. duo. Qui illas &
 grau. vnus. OPPORTVNAE *sunt singula rebus ferè singula:* }
 id est, earum vtilitas non ita latè patet, non habent vsum tam
 multiplicem, quàm amicitia. *Opportune sunt singula:* Op-
 portunæ sunt & singulæ, vnus. Opportunæ sunt ferè
 singulæ, vnus. VT *uare:* } nam diuitiarum finis vtilis est.
 VT *colare:* } vt habeas plures famulos, multos equos,
 magnificas edes. VT *laudare:* quod fieri non potest si-
 ne præstanti virtute. DOLORE *careas,* & *muneribus fua-
 gare corporis:* } Vt mun. duo. Dolore careas: vires, vt
 mun. f. corp. duo. PLVRIMAS *res* } immo omnes,
 NV M QVAM *intempestiua,* } Plautus Mercatore:

Quamquam negotium est, si quid vis, Demipho,
 Non sum occupatus vniquam operam dare amico.

NVM QVAM *molesta* } Horatius:

At, pater vt gnati, sic nos debemus amici
 Si quod sit vitium, non fastidire, &c.

DE *vulgari,* } quæ ex vtilitate tantùm, & iucunditate meti-
 mur. DE *vera,* & *perfecta* } quæ ex mutuo bonorum consensu
 constat: cuiusque causa efficiens est mera virtutis admiratio.
 QVI *pauci nominantur,* } Perpauci, vnus. in altero addi-
 tum, Per. Numerantur, vnus meus. Intelligit autem amico-

rum

rum paria. SPLENDIDIORES } vt in nuptiarum apparatu.
 BONA *spe* } Bonam spem, sex. pro, spem ostendere tam-
 quam lucem quandam prælatam. Sic Lucretius lib. I. Lumen
 præparandere. Bon. semper sp. duo. in quorum vno supra addi-
 tum & Semper. PRAELVCET *in posterum,* non in modò præ-
 sentibus malis medetur, sed etiam veluti occidentis Solis ru-
 befcientes nubes futuram animorum serenitatem pollicetur.
 CADERE } desperare penitus. VERVM *enim amicum qui
 intuetur:* } sic tres. Etiam, pro Enim, quindecim. Etenim,
 pro, Enim, Fuluij liber. EXEMPLAR } Exemplum, vnus.
 Exemplare, vnus. ABSENTES *adsumt,* } nam amici non
 minùs absentium, quàm præsentium, meminerunt: eos a-
 mant, colunt, eorùmque partes agunt. Inde Isocrates, ve-
 ros amicos à fictis distinguens, ait: *Οἱ μὲν τοῦ φίλου παρόντος
 τιμῶσιν, οἱ δὲ καὶ μακροῦ ἀπόντος ἀγαπῶσι.* EGENTES *abundant:* }
 nam, vbi amici, ibi opes: amicorum omnia communia. IM-
 BECILLES *valent:* } nam amici id præstant, quod illi ipsi per
 valetudinem non possunt. Ouidius lib. I. de Ponto ad Ru-
 finum. Et Seneca lib. Epist. 10. Imbecilles, tres. MORTVI *vi-
 uunt:* } quia ab amicis superstitionis honorantur, desi-
 derantur, crebra eorum fit mentio: vt non tam esse mortui,
 quàm peregre abiisse videantur: & cum quidem in locum,
 in quem non multò pôst & ceteri sint peruenturi. TANTVS
cos honos, } Tantum, tres. Ex quo illorum beata mors } quo-
 rum felicitas etiam post obitum durer. HORVM *vita lau-
 dabilis.* } propter constantem amicorum culturam, dem-
 pta omni spe vtilitatis. vnde apparet, honestate illos, non
 emolumento, duci. Ex *naturarum* } humanarum. BENE
 VOLENTIAE *coniunctionem:* Mentionem, duo. Iunctionem,
 vnus, Iunctionem, alij ex vet. lib. Quo verbo vtitur Varro
 libro 4. de lingua Latina. NE *agri quidem cultus* } sine
 hominum studiis. Off. II. nam ad hæc potius referre hoc pla-
 cet, quàm ad tempestates. cum hic de moribus, non de natu-
 ra rerum, disseratur. CONCORDIAE *qvæ.* } inde
 Sallustius: Concordia, parua res crescunt: discordia, maximæ
 dilabuntur. ATQVE *ex discordia* } & Ex non est in duo-
 decim. PERCIPI } Intelligi, vnus meus. Sed glosse-
 ma est ad, Percipi. AGRAGANTINVM } Empedoclem. vi-
 de Plut. in libro de Iside, & Osiride: quamquam aliter Aristo-
 teles lib. 8. Ethicorum, & Simplicius lib. I. Phys. & lib. I. de Cæ-
 lo. Ambitiosissimus omnium, vt se iam ardentis Ætææ specum

nocte intempesta deiecerit, vt, cum repente non apparuisset, abiisse ad deos crederetur. Laetantius lib. 3. cap. 18. Strabo lib. 6. Vide de eo & Laetantium de orig. err. cap. 13. Laertium in Parmenide, Agellium, Plinium, Quint. lib. 3. cap. 1. In rerum natura } Vide Plur. in Placitis lib. 1. cap. 3. & cap. 30. Inde Quidius:

Dissociata locis con corde pace ligauit.

Vide & Eryximachi apud Platonē in Conuiuio sententiam. Et reprobant. } sic duodecim. Et approbant, duo. Atque probant, vnus. Et intelligunt. & reprobant; inde Euripides:

Τὸ χριστὸν ἔπιστάμενοι καὶ γινώσκοντες ἐκπαυόμεθα δὲ.

Et Seneca: Infitum etiam malis, probare meliora. In periculis aut aduendis, aut communicandis, } amicitiae experimenta sunt Iocрати, ut regi τὸν φίλον ἀπὸ γαῖας, καὶ ἡ ἐν τοῖς κινδύνοις κενωμία. CAVEA } area in theatro. Ridicule nomen tragœdiae nonnulli putarunt. HOSPITIS, & amici mei, M. Pacuuij in noua fabula? } In hospitibus, & amici &c. omnes mei libri. Mei, non est in vno. In amici mei, & hospitibus, nouem. Nota, vnus. Antè Hosp. Fuere, vnus: Fuere, quattuor. PYLADES Orestem se esse } vide Quidium Trist. lib. 4. eleg. 4. & Manilium. STANTES autem plaudebant } Autem, non est in tribus. Stantes in re si qua plaudebant, vnus. Sunt, qui Flentes, legāt, quod fieri solitum, legitur apud Iocratem in oratione ad Nicolem, & Panegyrico. In re ficta } à minori ad maius. FACIÈ indicabat ipsa natura vim suam: } significat, naturam conciliatricem esse amicitiae: quæ si negligatur, id deprauata consuetudine fieri. TVM homines, quod facere ipsi non possent. } sic nouē. Ferē, (pro Facere.) vnus. Quidem, pro Quod, vnus. Ipsi facere, vnus. Cum homines, quod facerent, vnus. Cum homines quidem quod facere, tres. Possunt, duo. Quod facere ipsi non possunt: propter quædam prauit, & animi imbecillitatem. Id recte fieri in altero indicarent. } sunt hi candidiores, & meliores hominibus, vt ait Comicus, imperitis, qui nihil, nisi quod ipsi faciunt, rectum esse censent. Inuidi verò sunt omnium pessimi, qui etiam præclarissimis facinoribus obtrectant, & que aliqua vitij labe contaminare nituntur.

CICERO.

H Altenus mihi videor, de amicitia, quod sentire, potissimè dixisse. si que præter ea sunt, (credo au

tem esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputant, queritote. FAN. Nos autem à te potius, quamquam etiā ab istis sepe quesui, & audiui, non inuitus equidem: sed aliud quoddam expetimus filium orationis tue. SCAE. Tum magis id diceres, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cum de republica disputatum est, affuisset. qualis tum patronus iustitius fuit contra accuratam orationem Philii? FAN. Facile id quidem fuit, iustitiam, iustissimo viro, defendere. SCAE. Quid amicitiam? nõne facile ei erit, qui, ob eam, summa fide, constantia, infirmitaque seruatam, maximam gloriam ceperit? LAE. Vn hoc quidem est asferre, quid enim refert, quæ me ratione cogatis? cogitis certè. studiis enim generorum, præsertim in re bona, cum difficile est, tum ne equum quidem obistere. Sapissimè igitur mihi de amicitia cogitanti, maxime illud considerandum videri solet, nõ propter imbecillitatem, atque inopiam desideranda sit amicitia, vt in dandis, recipiendisque meritis, quod quisque minus per se posset, id acciperet ab alio, vicissimque redderet: an esset hoc quidem proprium amicitiae. sed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipsa profecta alia causa esset. amor enim, ex quo amicitia est nominata, princeps est ad benevolentiam coniungēdā. nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur sepe, qui simulatione amicitiae coluntur, & obseruantur temporis causa: in amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum: &, quidquid in ea est, id & verum, & voluntarium est. quapropter à natura mihi videtur potius, quam ab indigentia, orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione, quātum illa utilitatis esset habitura. quod quidem, quale sit, etiam in bestis quibusdam animad-

uerti potest, quæ ex se natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facile earum appareat sensus, quod in homine multo est euentius: primum ex ea caritate, quæ est inter natos, & parentes: quæ dirimi, nisi detestabili scelere, non potest: deinde, dum similis sensus existit amoris, si aliquæ nacti sumus, cuius cum moribus, & natura congruamus: quod in eo quasi lumen aliquod probitatis, & virtutis perspicere videamus: nihil est enim amabilius virtute: nihil, quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem, & probitatem eos etiam, quos numquam vidimus, quodam modo diligamus. quis est, qui C. Fabricij, M. Curiij cum caritate aliqua, & benevolentia memoriam non usurpet, quos numquam viderit? quis autem est, qui T. Aquinium Superbum, qui Sp. Cassij, Sp. Malium non oderit? cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho, & Hannibale: ab altero, propter probitatem eius, non alienos animos habemus: alterum, propter crudelitatem eius, semper hæc ciuitas oderit, quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel in eis, quos numquam vidimus, vel, quod maius est, in hoste etiam diligamus: quid mirum, si animi hominum moueantur, cum eorum, quibus cum usu coniuncti esse possunt, virtutem, & bonitatem perspicere videantur? quamquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quædam exarscit benevolentia magnitudo, quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit per quam quisque assequatur, quod desideret: humilem sanè relinquunt, & minime generosum, ut ita dicam, ortum

amicitiæ:

amicitiæ: quam ex inopia, atque indigentia nati sunt am volunt. quod si ita esset: ut quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus, quod longè secus est. ut enim quisque sibi plurimum confidit, & ut quisque maxime virtute, & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suæque omnia in se ipso posita iudicat: ita in amicitias expetendis, colendisque maxime excellit. quid enim? Africanus erat indigens mei? minime hercule, at ne ego quidem illius. sed ego, admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim, opinione fortasse non nulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit. auxit benevolentiam consuetudo sed, quæquam utilitates multæ, & magna consecuta sunt: non sunt tamen ab earum spe causæ diligendi profectæ. ut enim benefici, liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium feneramur) sed natura propensi ad liberalitatem sumus: sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Ab his vero, qui pecudiarum ritu, ad voluptatem omnia referunt, longè dissentimus: nec mirum: nihil enim altum, nihil magnificum, nec diuinum suspicere possunt, qui omnes suas cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. quamobrem hos quidem ab hoc sermone remoueamus: ipsi autem intelligamus, à natura gigni sensum diligendi, & benevolentia caritate, facta significatione probitatis: quam qui appetuerunt, applicant sese, & propius admovent, ut & usu eius, quos diligere coeperunt, fruatur, & moribus: sintque pares in amore, & aequales, propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum: atque hæc inter eos sit honesta certatio. sic & utilitates ex amicitia maxime capiuntur: & erit eius ortus à natu-

ra, quam ab imbecillitate, grauior, & verior. nam, si utilitas amicitias conglutinaret, eadem commutata dissolueret: sed, quia natura mutari non potest, ideo veræ amicitia sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitia videtis: nisi quid adhuc forte vultis,

EXPLANATIO.

POTISSIME dixisse. } omnes mei libri veteres habent, Potuisse dicere. EXPETIMVS } sic septem. Nouem, Expectamus. vnus, Petimus, sed sup. additum. Ex, vnus, Expectez. Sunt, qui verba hæc expungant. FILVM } æternus, siue, (vt Quinilianus) corpus eloquentia: Elocutionem. nam Inuentio est anima. Metaphora sumpta à re textoria. TVM magis id diceret, Fanni. } est hoc *primum vnus: dicitur magis*. vide Agellium lib. 15. cap. 6. DISPUTATVM est, } hanc disputationem Cicero sex libris de Rep. complexus est. PATRONVS } cuius vnus etiam in scriptis spirauit, in Bruto. AccVRATAM orationem Philii. } sic omnes mei. alij scribunt esse in ver. libro, Accusatam. ex quo reponunt, Accusantem. De Philo, in Bruto: L. Furius Philus perbene Latinè loqui putabatur, litteratiusque, quam ceteri. Vide & Lact. lib. 5. cap. 12. Accuratam: ingeniosè cogitatam. IUSTITIAM iustissimo viro } rectius enim artifex de artificio tractabit. AMICITIAM? } quam cum iustitia in eodè esse, Aristoteles scriptum reliquit. NON NE facile ei erit, } Est, pro Erit, nouem. Fuit, vnus. Erat, duo. In quinque non legitur. In vno erat, sed delectum. SERVATAM, sic quinque. Decem, Seruata. Vnus, Reseruata. Vnus, Reseruatum. Vnus, Seruant. Malè. GLORIAM ceperit } Gloria est virtutis umbra, quæ etiam inuitos sequitur. Quo modo autem Gloria capiatur, vide Off. 2. STVDIIIS generorum } vehemèti cupiditati. NVM propter & sic vnus. Vnus, Verum propter. Reliqui, Vtrum propter. DESIDERANDA sit amicitia, } Desiderata, sex. Considerata, vnus: malè. VT in dandis, } In, non est in vndecim. In duobus additum. QVOD quisque } Quo, sex. Quo, sed additum D, in vno. PER se posset, } Per se ipse possit: vndecim. Per se minus

minus possit. quinque. Possit, vnus. Ab alio, } Ab aliquo, vnus. Ab aliis, duo. Ab illo, vnus. Malè. ANTIQVIOR, } amicitia: causa quaritur. Antiquior: Inde Prætoriarum res Antiquæ dicuntur. PROfecta alia cassia esset. } Esset, non legitur in septem. in quorum vno additum. Est, pro Esset, vndecim. Profecta, siue, Perfecta, delendum putat Lambinus. contra omnes ver. libros. AMOR enim, &c. } Cic. lib. II. de Fin. quid est autem Amare, è quo nomen Amicitia ductum est, nisi, velle bonis aliquè affici quam maximis, etsi ad se ex his nihil redeat. PRINCEPS est } principatum obrinet in amicitia concilianda. UTILITATES } ex quibus vulgus amicitias probat. AB indigentia, } Ab, non est in vno. Ab ipsa indigentia, vnus. Ab imbecillitate, aliàs legebatur. SENSVM amandi, } vt vterque mutuum amorem sentiat. QVANTVM illa utilitatis } Quantum illa res vtil. sed decem. Quam illa res vtil. vnus. Quantum illa res esset vtil. vnus. QVI BVSDAM } sic omnes mei libri. Aliàs, Quiddam. ANIMADVERTI } Aduerti, vnus. Ex se natos ita amant, } hoc omnibus animantibus æquo naturæ lex dedit. Off. 1. Vide & Plinium lib. IIX. & IX. Ad quoddam tempus, } nam adulos negligunt. quod toto die videmus. SIMILIS } Simul, duo. Confimilis, tres. IN eo quasi lumen aliquod probitatis. } Fam. lib. III. Insignia virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt. talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. PERSPICERE } sic vnus meus. Reliqui, Prospicere. NIHIL est amabilis virtute. } Virtus maximè omnium rerum benevolentiam conciliat. sola propter se expetit, reliqua omnia propter ipsam. ALLICIAI homines ad diligendum. } Homines, non legitur in quindecim. C. FABRICII, M' Curij } & similibus optimorum. ET probitatem eos etiam, } Et probitatem etiam eos, quindecim. Duo Probitatem, & virtutem. MEMORIAM non vsurpet, } sic vnus. Reliqui non habent in Non. QVOS numquam videris? } sic omnes mei. Aliàs, Nusquam. TARQVINIVM Superbum, } qui cognomen traxit ex moribus. Florus. De eo vide Liuium lib. 2. Plut. in Publicola, Dionysium lib. IV. SP. Cassium, } cui Buscelino cognomen fuit. de quo in or. pro domo, Plin. lib. xxxiv. cap. 4. Valer. lib. VI. cap. 3. SP. Maelium } Liu. lib. IV. Plut. in Bruto. Cic. or. pro domo, Valerius ibidem, Off. II. Catil. I. Florus lib. I. cap. vlt. CVM duobus ducibus } sic sexdecim. Cum duo:

bus ducibus est in Italia de imp. vnus. PYRRO, } cuius vi-
tam scribit Plur. Vide Florum. Epit. XIII. & xv. Orofium
lib. iv. cap. i. Iustinum lib. xvii. & xix. Agell. lib. xvii. cap. vlt.
Plin. lib. iix. cap. 6. HANNIBALE. } Lilius. PROBITEM
eius, non alienos animos habemus. } sic quinque. Prob. eius no-
minis, non alien. an. hab. decem Prob. suam, non minus alien.
an. hab. vnus. Prob. eius, non nimis alien. an. hab. duo. Quam
veram lectionem puto, & inde factum, Nominis. CRUDE-
LITATEM eius, } Eius, non est in quattuor. recti usq. abest.
QVID mirum, si } Quid mirum est, si, quattuordecim. Mo-
VEANTVR, } incitentur ad mutuam amorem. CONIUN-
CTI esse possunt, } sic omnes, vno excepto, in quo, Possint.
Alias, Postumus. PERSPICERE } Prospicere, vndecim.
STVDIO perspecto, } benemerendi de nobis. CONSVETV-
DINE adiuncta. } quæ, si congruunt ingenia, in amicitiam con-
firmat: sin discrepat, dirimit. QVAM si qui putam } Quam si
quis putat, duo. PER quam quisque assequatur quod desideret: }
Per quam assequatur quod quisque dei. noquem. Per quam ali.
illud quod qu. def. quattuor. Per quam consequitur quod qu.
def. vnus. NATAM volunt. } sic omnes, excepto vno, in quo
Nata. Lambinus, Nasci. VT quisque minimum in se esse arbitrat-
tur, } virtutis, & probitatis: id est, quo quisque egentior esset,
eo etiam aptior foret ad amicitiam. Male alias, Vt quisque
valetudinis minimum in se esse arb. Quo modo & vnus ex
meis. QVID enim? } vide Agellium lib. xvii. cap. 5. AFRI-
CANVS erat indigens mei? } sic tres. Africanus indigens mei
fuit, vnus. Africanus fuit indigens mei, duo. Africanus indi-
gens mei, reliqui. HERCVLE. } Hercle duodecim. Ad ne
ego quidem illius. } AC, nouem. An, duo. (NEQVE enim benefi-
cium feneramur) } vnus meus tollit non Enim. Sunt, qui paren-
thesim tollant, & legant, Feneremur. EIVS omnis fructus in
ipso amore inest, } ad Appium, Fam. lib. iiii. ep. vlt. Itaque mi-
hi propono fructum amicitia: nostræ, ipsam amicitiam, qua
nihil est vberius, præsertim in iis studiis, quibus vterque no-
strum deuinctus est. nam tibi me profiteor & in rep. locum,
de qua idem sentimus, & in quotidiana vita coniunctum cum
iis artibus, studiisque, quæ colimus. PÉCVDVM ritum } hos,
de Officiis, Homines nomine tantum, non re, appellat. S-
PSPICERE } sic recte & in duobus meis. A NATVRA gigni etc.
A, non est in nouem. VT etc. vsi eius, } Et, non legitur in
vno,

vno. Illius, quattuor. AD bene merendum, } Ad bene prome-
rendum, tres mei. ATQVE hæc inter etc. } Atque hoc inter,
tres. Atque inter, sex. Atque sit inter eos & c. vnus. CERTA-
TIO. } Concertatio, quinque. Huiusmodi sunt illa, Fam.
lib. 7. Vide, quanti apud me tuis, etsi iurè id quidem: non enim
amore te vinco. Alibi dixit, Vt officii inter te certent, quibus
alter alterum vel vincat, vel equo animo vincatur. MAXIME
capientur: } ut fructus ex arboribus. Et erit eius ortus à natura, }
Male alias, & in vno meo, Et erit potius eius ortus à nat. Et
in alio meo, Et erit eius ortus à natura potius. EADEM con-
matata } Ilocrates, ad Demonicum: Ταῖς πρὸ φύλων συνθέταις ὀ-
λίγως χεῖρας δίδουσι, τὰς τε τῶν σπουδαίων αἰτίας οὐδ' αὖν ὀ παῖσι αἰών ἐ-
ξελείψουσιν. Vide & Senecam lib. i. ep. 9. NATVRA mutari
non potest, } quam licet expellas furca, tamen vsque recur-
ret, Horatius. Natura: vniuersi. IECIROCERE amicitia sem-
piternæ sunt. } nam natura pulchri desiderio capitur, ex So-
crate in Platonis Coniuiuo. Vere amicitia: quas virtus con-
glutinauit. ADHVC } Adhæc, octo mei. Ad hoc, quattuor.
FORTE } pro, Fortasse. ad Att. lib. 8. ep. 3. & lib. 3. de Orat.
Fortasse, duo mei. VULTIS. } Veltis, tres mei. Velle-
eis, vnus.

CICERO.

FAN. Tu verò perge, Lali. pro hoc enim, qui minor
est natu, meo iure respondeo. SCAE. Recte tu quidē.
quā obrem audiamus. LAE. Audite verò, optimi viri,
ea, quæ sepius inter me, & Scipionem de amicitia
differebantur. quamquam ille quidem nihil difficilium
esse dicebat, quam amicitiam vsque ad extremum vi-
re diem permanere: nam, vel ut non idem expediret v-
trique, incidere saepe: vel ut de republica non idem sen-
tirent. mutari etiam mores hominum saepe dicebat, a-
lias aduersis rebus, alias etate ingrauescente, atque ea-
rum rerum exemplum ex similitudine capiebat inuen-
tis etatis: quod summi puerorum amores saepe vna cum
prætexta, sumpta toga, deponerentur: sin autem ad

adoleſcentiã perduxiffent, dirimi tamen interdum cõ-
tentione, vel luxuria cõdicionis, vel commodi alicuius,
quod idem adipiſci vterque non poſſet: quòd ſi
longiùs in amicitia prouecti eſſent, tamen ſape labefa-
ctari, ſi in honoris contentionem incidiffent: peſtẽ enim
maiorem eſſe nullam in amicitia, quàm in plerifque,
pecunia cupiditatem, in optimis quibùſque honoris cer-
tamen, & gloriæ: ex quo inimicitias maximas ſape in-
ter amiſſiſſimos exſtitiffe: magna etiam diſidia, &
plerùmque iuſta naſci, cum aliquid ab amicis, quod
rectum non eſſet, poſtularetur, vt aut libidinis miniſtri,
aut adiutores eſſent ad iniuriam: quod qui recuſarẽt,
quamuis honeſtẽ id facerent, ius tamen amicitia deſe-
rere arguerentur ab ijs, quibus obſequi nollent: illos au-
tem, qui quiduis ab amico auderent poſtulare, poſtula-
tione ipſa profiteri, omnia ſe amici cauſa eſſe facturos:
eorum querella inueterata non modo familiaritates
exſtingui ſolere, ſed etiam odia gigni maxima, atque
ſempiterna: hac ita multa, quaſi fata, impendẽre ami-
citijs, vt omnia ſubterfugere, non modo ſapientiæ, ſed
etiam felicitatis diceret ſibi videri. Quamobrem id
primùm videamus, ſi placet, quatenus amor in amicitia
progredi debeat. Num, ſi Coriolanus habuit ami-
cos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolando
debuerent? Num Buſcelinum amici, regnum appetentem,
num Sp. Melium iuuare debuerunt? Tiberium quidẽ
Gracchum, remp. vexantem, à Q. Tiberone,
equalibùſque amicis, dereliectum videbamus. at C.
Bloſius Cumanus, hoſtes familia veſtra, Scauola, cum
ad me, qui aderam Lanati, & Rupilio conſulibus in
conſilio, deprecatum veniſſet: hanc, vt ſibi ignoſcerem,
cauſſam afferebat, quòd tanti Ti. Gracchum feciſſet,

vt,

vt, quidquid ille vellet, ſibi faciendum putaret. tum ego,
etiã, inquam, ſi te in Capitolium faces ferre vellet?
numquam, inquit, voluiſſet id quidem: ſed, ſi voluiſſet,
paruiſſem. videtis, quã nefaria vox. & hercle ita fecit,
vel plus etiam, quàm dixit: non enim paruit ille Ti.
Gracchi temeritati, ſed præfuit: nec ſe comitem illius
furoris, ſed ducem, præbuit: itaque hac amentia, qua-
ſtione noua perterritus, in Aſiam profugit: ad hoſtes
ſe contulit: pœnas reip. graues, iuſtaſq;, perſoluit. nulla
eſt igitur excuſatio peccati, ſi amici cauſa peccaueris.
nam, cum conciliatrix amicitia virtutis opinio fuerit:
difficilẽ eſt amicitiam manere, ſi à virtute deſeceris.
quòd ſi rectum ſtatuimus, vel cõcedere amicis, quid-
quid velit: vel impetrare ab amicis, quidquid velimus:
perfecta quidem ſapientia ſumus, ſi nihil habeat res
vitiij: ſed loquimur de ijs amicis, qui antè oculos ſunt,
quos videmus, aut de quibus memoriam accepimus,
quos nouit vita cõmunis. ex hoc numero nobis exẽplã
ſumenda ſunt, & eorum quidẽ maximẽ, qui ad ſapientiam
proximẽ accedunt. Vidimus Papum Acmilium
C. Luſcino familiarẽ fuiſſe, (ſic à patribus accepimus)
bis vnã conſules, & collegas in cõſura. tum etiam, cum
ijs, & inter ſe coniunctiſſimos fuiſſe Man. Curium, &
Ti. Coruncaniũ, memoria traditum eſt. igitur ne ſu-
ſpicari quidem poſſumus, quemquam horum ab amico
quippiã contendiffe, quod contra fidem, cõtra inſurã-
dum, contra remp. eſſet. nam hoc quidẽ in talibus viris
quid attinet dicere? ſi cõtendiſſet, ſcio impetraturum nõ
fuiſſe, cum illi ſanctiſſimi viri fuerint. æquẽ autẽ nefas
ſit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verd
Ti. Gracchũ ſequebãtur C. Carbo, C. Cato, & minimẽ
tunc quidem Caius frater, nũc idem acerrimus hoſtis:

EXPLANATIO.

MINOR est uatū, } in Bruto. AVDITE verò, } Ergo, pro
Verò, quinq̄. AD extremum vite diem } sic tredecim.
Vnus, Ad extremum vita tempus. Quattuor, Ad extremum
vita. Quod fortasse rectius. Ut τὸ Diem, & Tempus, sint glof-
semata. NON idem sentirent. } sic vnus vnus, Sentirentur. re-
liqui, Sentiretur vnus excepto, à quo abest. MUTARI mors
hominum } Horatius:

Oderunt hilarem tristes, tristémq̄. iocosi,

Sedatum celeres, agilem, gnavumq̄. remissi.

ALIAS, aliās } sic omnes mei: vno excepto, in quo, Aliis,
aliis. Lambinus notat esse in vet. libris, Alios, alios. Legitque,
Aliorum, aliorum. CVM prætecta toga, } sic rectè septem
mei. Cum prætecta, vel toga, vnus. Cum prætecta, & toga,
quinque. Cum prætecta & iumpta toga, duo. Cum prætecta
assumpta toga, tres. DEPONERENTVR: } Ponerentur,
sex. SIN autem ad adolescentiam perduxissent, } duriusculè o-
mnino, Si amores vsq̄ ad adolescentiam perduxissent: pro,
Perducti essent. Placeret, Peruenissent: vel, Perdurassent, quod
olim in Variis Lectionibus à Patre notatum est. sed veterem
librum, qui adstipuletur, nullum inuenio. Produxissent,
duo. DIRIMI tamen interdum contentione, vel luxurie condi-
tionis, vel commodi alicuius, } hic ego, quid quisque sentiat,
non referam: meam ipse breuiter sententiam exponam,
comprobatam quinque meis veteribus libris. Duas causas
ponit, cur dirimantur amores in adolescentia, qui fuerunt
à puericia summi: vnā, quia propter luxuriam contē-
dit, quod alius alij præferri velit: alteram, propter com-
moda, quæ sibi quisque appetat. Nihil sanè, nisi verbum
Conditio, perturbasse videtur hunc locum. Quod tamen
apertè, vt opinor, & propriè sic explanatur: *Conditiois luxuria:*
quod meliore vnusquisque conditione velit esse in luxuria.
ex quo oritur contentio. *Luxurie conditionis:* Luxuria, ait
Festus, morum est solutio. IN amicitia prouecti } In ami-
citiā prouecti, quattuor. IN amicitia, } τὸ In, abest à duo-
bus. QVOD rectum non esset, } quod cum officio pugnet
LIBIDINIS ministri, } in prodenda suorum, vel violanda
aliorum pudicitia. ADIVTORES ad iniuriam: } vel ad
opprimendos infantes, vel ad opus, & honores per fas,
& ne-

& nefas consequendos. QVAMVIS honestè id facerent, }
nam, quod iniuste petitur, iurè negatur. SED etiam odia gi-
gni maxima, atque sempiterna. } vnus, Sed etiam odia gigni
solere sempiterna. reliqui, Sed etiam odia gigni sempiterna.
HAEC ita multa, } Itaque, quattuor. QVASTI fata, } sic
omnes mei libri. Fato, Langius. IMPENDERE } sic omnes
mei vnus, Imminere, impendèrè. Ut alterum, Imminere scilicet,
sic glossèma. CORIOLANVS } Plutarchus, Halicarna-
seus lib. 7. & 8. Liuius lib. 2. de vir. ill. cap. 19. Val. lib. 5. cap. 2. &
4. Florus lib. 1. ca. 22. Appianus lib. 1. bell. ciu. BVSCELINVM }
in magna veterum librorum varietate, ex his elicio conie-
cturam meam, qui habent, Vulselinus, & Becilinus, & Viscel-
linus, & ex Dionysio, in quo, ΟΥΒΟΣΚΕΛΙΝΟΣ. Nam, Buscelinus, vo-
cabulum est, cuius etymologia cognoscitur: cum alij, cur a-
liter legant, certam rationem non afferant, nec, vt arbitror,
asserre possint. Buscelinus autem à Græca particula Βου,
quæ in compositione auget, & à Σκέλος, quod est Crus, dedu-
citur: quod insignis esset magnitudine crurum, vnde notari,
& distingu ab aliis proprio cognomine debuerit, Sp. Calsius,
nec enim arbitror, Calsiæ gentis commune, sed proprium
huius Calsij cognomen fuisse, qui postea regni affectati cri-
mine necatus est. Neminem enim, præter hunc, sic appella-
tum reperi. Sic Bucephalus, Bucétaurus, & alia, de Græco fon-
te nomina deriuata. Decem mei, Becillum. Vnus, Becellium.
Vnus, Becillum. Tres, Becillum. Vnus, Becillum. Vnus,
Astillinum. Ab vno deest. IVVARE } Adiuuare, sex. TI.
Gracchum, } Plutarchus, App. libro 1. de bell. ci. de vir. ill.
cap. 64. Flor. lib. 3. cap. 14. Epit. 58. & 59. Orof. lib. 5. cap.
8. & 9. Sall. Iugurtha, Porcius Latro in Catilinam, Val. lib. 1.
cap. de Ausp. lib. 3. cap. de Fortitudine, lib. 4. cap. de Amicitia,
lib. 7. cap. de sapienter dictis, & factis, Aug. de ciu. D. lib. 3.
cap. 24. Q. TVBERONE, } homine Stoico, & austero. de
quo pro Murena, & de claris oratoribus, Valer. lib. 7. cap. 5.
Pomp. de orig. iuris, Plut. in Æmilio, Plin. lib. 8. cap. 17. Æ-
QUALIBVS Q. amicis } M. Octauio. Plut. & Appianus. BLOS-
SIVS } Blossius, tres. Blossius, duo. Blossius, vnus. Blossius, vnus.
reliqui, Blossius. In Valerio lib. 4. cap. 7. & Plut. Blossius. Antipa-
tri, Tharsensis philosophi, discipulus. Cic. in Rullū, & Plutar-
chus in Gracchis, qui tribuit Nasicæ, quod hic Lelius de senar-
t. sed cū Cicero facit Valerius lib. 4. c. 7. FAMILIARIS VIVRE }

Nostræ, nouem. *QVI aderam* } cuius consilio præcipue
 consules vrebantur. Valerius. *Quo aderam, nouem*, *RUPILIO* } sic octo rectè. vnus, Rupellio. duo, Rupillo. vnus, Rupilio. duo, Rupilio. vnus, Rutulo. tres, Rutilo. Malè omnes. In
consilio, } in quo, quid agendum cõtra socios Ti. Gracchi, de-
 liberatur. *DEPRECATVM venisset*: } vide Agellium lib. 6.
 cap. 16. & Val. lib. 6. cap. 24. *VOLVISSET id quidem: sed si vo-*
luisset: paruissem. } Id quidem, absunt, ab octo. à quorum vno
 abest & r̄o, Inquit, quod præcedit. Aliàs legebatur, Voluisset,
 si voluisset: paruissem. Ita paruissem, sunt, qui legi dicant in
 vet. libro. *HÆC amentia, questione noua pert.* } sic nouem.
 Dementia, vnus. *Quæstione, vnus.* Noua quæstione, vnus. Hæc
 amicitia noua quæstione, duo. Malè. Hæc amentia, & noua
 postulatione, vnus. Malè. Hæc amētia, & quæst. noua pert. tres.
 IN *Asiam profugit*: } ad Aristonicum, regis Euenis filium,
 qui Asiam occupauit, cum testamento Attali regis legata popu-
 lo Romano libera esse deberet. Rebus autem Aristonici
 profugatis, sibi mortem consciiuit. Plutarchus, & Florus, Cic.
 in Rullum. *GRAVES, instasque.* } quia vitam amisit, & seditionis
 supplicium luit. *AMICITIAM manere*, } Remanere,
 vnus. Permanere, tres. *Difficile est amicitiam manere*: quia ces-
 sante causa cessat & effectus. *VEL impetrare ab amicis*, } Ab
 iis, quinque. Ab his, nouem. Ab ipsis, duo. *PERFECTA qui-*
dem sapientia sumus, si nihil habeat res vitij: } perfectè sapientes
 fuimus, in eo, cum statuimus, rectum esse, & cõcedere amicis,
 quæ vellent, & ab iisdem impetrare, quæ vellemus ipsi: ita ve-
 rò perfectè sapientes fuimus, si nihil ex eo sequitur in cõmodi,
 quod fieri vix potest. Sed ostendit Cicero, vitium in care
 esse: itaque perfectà sapientia minimè nos esse, si rectum sta-
 tuerimus vtrumque. Hæc est præclara, nec admodum obscura,
 huius loci sententia, confirmata duodecim meorum veterum
 librorum testimonio. Itaque valde miror, qui venerit in men-
 tem nonnullis, de mutatione cogitare. *QVOS videmus*, } Vi-
 dimus, vnus, rectius. *QVI ad sapientiam proximè accedunt*, } qui
 prauis affectibus minimum indulerunt, & omnis officii sum-
 mum studium habuerunt: etiam si alicubi errarēt, & laberentur,
 quod humanū est. *VIDIMVS* } Videmus, quattuor. *PA-*
PVM Æmilium } Paulum Æmilium, aliàs. P. Æmilium, om-
 nes libri mei. *C. LVSCINO* } Fabricio Lucino. Parad. i. &
 6. *MEMORIAE traditum est.* } Memoriae proditum est, tres.

Si contendisset, scio impetratum non fuisse. } Sic decem. Si enim
 contendisset, & c. quattuor. Contendissent, Impetratos, v-
 nus. Dico, pro, Scio, vnus. Si enim concedisset, scio impetratu-
 rum se aliquid non fuisse, vnus. Scio eum impetr. & c. vnus. Si
 quis eorum contrudisset, scio impetratum non fuisse, vnus.
FACERE rogatum, } Rogatu, tredecim. *C. CARBO, c. Cato*, }
 Florus Epit. 59. Fuluium Flaccum, & C. Carbonem creatos
 agro diuidundo. Idem tradit Appianus, nisi quod mendosè
 nominat Papirium Carbonem. Plutarchus solius Fuluij men-
 tionem facit. de Catone nihil dum reperi. In vno certè meo,
 Sequebatur C. Carbo, & minimè & c. *TUNC quidem Caius fra-*
ter, } Tunc quidem carus Caius fr. vnus. Tunc quidem caris-
 simus fr. Tunc quidem Caius fr. duo. Tum quidem acer
 Caius fr. tres, quorum vnus, Tunc. Tunc quidem carissimus
 Caius frater, vnus. *NUNC quidem acerrimus hostis*. } Hostis, ab-
 est à septem. Inimicus, tres. In vno, superadditum. Hostis acer-
 rimus, tres. Nunc acerrimus hostis, quattuor. Nunc idem
 nobis acerrimus, vnus. Nunc quidem acerrimus, tres. Nunc
 idem, sex. *Acerrimus*: in tribunatu pl. quem gerebat hoc anno,
 quo dialogus hic à Laelio habitus fingitur. Infra: De C.
 Gracchi autem tribunatu, quid expectem, non libet au-
 gurari.

CICERO.

*Hæc igitur prima lex in amicitia sanciat, ut
 neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati.
 turpis enim excusatio est. & minimè accipienda cum
 in ceteris peccatis, tum si quis contra rem. se amici
 causa fecisse fateatur. etenim eo loco, Fanni, & Sca-
 uola, locati sumus, ut nos longè prospicere oporteat fu-
 turos casus reip. deflexit enim iam aliquantulum de
 spatio, curriculoque consuetudo maiorum. Ti. Grac-
 chus regnū occupare conatus est, vel regnavit is qui-
 dem paucos menses. num quid simile populus R. au-
 dierat, aut viderat? hunc etiam post mortem secuti a-
 mici, & propinqui quid in P. Scipionem effecerint, sine*

lacrymis non queo dicere. nam Carbonem quoque, quem modo posuimus, propter recentem pœnam Ti. Gracchi sustinuit. de C. Gracchi autē tribunatu quid exspectem, non libet augurari. serpit enim deinde res, quæ proclivius ad perniciem, cum semel cœpit, labitur. videtis, in tabella, iam antè quanta sit facta labe, primò Gabinia lege, biennio autem post Cassia. videre iam videor populum R. a senatu distinctum, multitudinisq. arbitrio res maximas agi. plures enim discent, quæ admodum hæc sicut, quam quemadmodum his restatur. Quorsum hæc? quia sine sociis nemo quidquã tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis, ut, si tu eiusmodi amicitias signari, casu aliquo, inciderint, ne existimēt ita se alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus non discedāt. improbis autē pœna statutæda est, nec minor verò ijs, qui secuti erunt alterum, quam ijs, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocle, quis potētior? qui, cum, imperator bello Persico, servitutē Græciã liberasset, propterq. invidiam in exsilium pulsus esset, ingrata patriæ iniuriam non tulit, quam ferre debuit. fecit idem, quod viginti annis antè apud nos fecerat Coriolanus. his adiutor contra patriam inuentus est nemo. itaque mortē sibi vitæque conscivit. quare talis improborum cōsensio non modò excusatione amicitie tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda, ut ne quis sibi cōcessum putet, amicū, bellum patriæ inferentem sequi, quod quidē, ut res ire cœpit, haud scio, an aliquando futurum sit. mihi autem non minori curæ est, qualis resp. post mortē meam futura sit, quam qualis hodie sit. Hæc igitur prima lex amicitie sancitur, ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus, nec exspectemus

mus quidem, dum rogemur, sed studium semper adsit, cunctatio absit: consilium liberè dare gaudeamus. plurimum in amicitia amicorū, bene suadentium, valeat auctoritas: eaque adhibeatur ad movendum non modò apertè, sed etiam acriter, si res postulabit, & adhibita pareatur. Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutis: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit, unum sollicitū esse pro pluribus: satis superque esse sibi suarum cuique rerum curam: alienis nimis implicari molestum esse: cōmodissimum esse, quam latissimas habendas habere amicitias, quas vel adducas, cum velis, vel remittas: caput enim esse ad beatè vivendum securitatem, qua frui nō possit animus, si tamquam parturiat unus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiã multo inhumanius: quem locum breviter perstrinxi paullò antè: præsidij, adiumentique causa, non benevolentia, neque caritatis, amicitias esse expetendas: itaque, ut quisque minimum firmitatis habeat, minimumque viriū, ita amicitias appetere maxime: ex eo fieri, ut muliercula magis amicitiarum præsidia querant, quam viri: & inopes, quam opulenti: & calamitosi, quam ij, qui putantur beati. O præclaram sapientiam. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollūt: qua nihil à diis immortalibus melius habemus, nihil incūdius. quæ est enim ista securitas? specie quidē blāda, sed re ipsa multis locis repudianda est. neq. enim est cōsentaneū, ullam honestā rem, actionē mve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptā deponere. quòd si curā fugimus, virtus fugienda est: quæ, necesse est, ut cum aliqua cura res sibi cōtrarias asperneretur, atque ode-

rit, ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, igna-
 nam fortitudo. itaque videas rebus iniustus iustos ma-
 xime dolere, imbecillibus fortes, flagitiosis modestos. er-
 go hoc proprium est animi bene constituti, & laetari
 bonis rebus, & dolere contrariis. quamobrem, si cadit
 in sapientem animi dolor, qui profectò cadit, nisi ex e-
 ius animo exstirpatam humanitatem arbitremur:
 qua causa est, cur amicitiam funditus tollamus è vita,
 ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? quid e-
 nim interest, motu animi sublato, non dico inter pecu-
 dem, & hominem, sed inter hominem, & saxum, aut
 truncum, aut quidvis generis eiusdem? Neque enim
 sunt isti audiendi, qui, virtutem duram, & quasi fer-
 ream esse, volunt, qua quidem est tum multis in rebus,
 tum in amicitia tenera, atque tractabilis, ut & bonis
 amici quasi diffundatur, & in commodis contrahatur.
 quamobrem angor iste, qui pro amico sepe capiendus
 est, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam, non
 plus, quam ut virtutes, quia nonnullas curas, & mo-
 lestias afferunt, repudientur. Cum autem contrahat
 virtus ac amicitiam, ut supra dixi, si qua significatio
 virtutis eluceat ad quam se similis animus applicet,
 & adiungat: id cum contingit, amor ibi exoritur ne-
 cesse est. quid enim tam absurdum, quam delectari
 multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut adificio,
 ut vestitu, cultuque corporis: animo autem virtuti
 praedito, eo, qui vel amore, vel, ut ita dicam, redamari
 possit, non admodum delectari? nihil est enim remune-
 ratione benevolentia, nihil vicissitudine studiorum, of-
 feriorumque incundius. quòd si etiam illud addimus:
 quòd rectè addi potest, nihil esse, quòd ad se rem ullam
 tam alliciat, & contrahat, quam ad amicitiam simili-
 tudo:

sudo: concedatur profectò, verum esse, ut bonos boni di-
 ligant, adfiscantque sibi quasi propinquitate coniu-
 ctos, atque natura. nihil est enim appetentius simi-
 lium sui, nihil rapacius, quam natura. Quamobrem
 hoc quidem, Fanni, & Scaevola, constat, ut opinor, bo-
 nis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse:
 qui est amicitiae fons à natura constitutus. sed eadem
 bonitas etiam ad multitudinem pertinet. non est e-
 nim inhumana virtus, neque superba: que etiam
 populos uniuersos tueri, eisque optimè consulere so-
 leat: quod non faceret profectò si à caritate vulgi ab-
 horreret.

EXPLANATIO.

HÆc igitur prima lex } Prima, abest à quattuordecim
 meis libris. Ergo, vnus. PROSPICERE } prudentia
 est, ex præteritorum memoria, & præsentium coniecturis fu-
 tura colligere, & prospicere. DEFLEXIT enim iam aliquan-
 tum } iam, non est in tribus. Defluxit, vnus. Aliquantulum,
 vnus. De spatio, curriculoque } metaphora à stadiis, curru-
 que certamine. CONSVETUDO maiorum. } excessimus
 quasi limites honesta disciplina, à maioribus præfinitos. Se-
 mel enim labefactata disciplina, licentia crescit in dies, & a-
 liud ex alio facinus oritur. NUMQVOD simile &c. } sic o-
 mines mei. Aliàs, Numquam. AVT viderat? } regnavit enim
 nemo, post eiectos reges. IN P. Nasicam } In P. Scipio-
 nem, quattuordecim. In Remp. Nasicamque Scipionem, v-
 nus. In P. Scipionem Nasicam, vnus. In Scipionem Nasicam, v-
 nus. EFFECERINT, } Fecerint, vnus. Fecerunt, vnus. NO n-
 queo } Nequeo, decem. CARBONEM quoque, quem modo po-
 suimus, } sic decem. Carbonem quoquo modo potuimus, tres.
 Carbonem quo modo potuimus, vnus. Quoque, nò est in vno.
 Proposuimus, vnus. Carbonè quoquo modo posuimus, vnus.
 Carbonem quoque non posuimus, vnus. SVSTINVMVS. }
 hic postea, casò C. Graccho, eius interfectorem, Opimium
 defendit, de Oratore. DE C. Gracchi autem tribuatu } sic tre-

decim. Autem, non est in tribus. De Caij autem tribunatu, vnus. De Caij tribunatu, vnus. Vide Val. lib. 4. cap. de Amicitia. **QVID expecte,** } an exitum fraterno simile sit habiturus: cum acerimus esse cœperit. **NON libet** } sic tredecim mei. Vnus, Non licet. vnus, Non lz. Alius, Non iuuat. **AVGVARI.** } cæsus est ab Opimio consule, cum statum reip. conuellere conaretur. **Augurari:** signis quibusdam reip. perniciosum videre. **SERPIT enim deinde res,** } Enim, non est in quindecim. **PROCLIVIS** } Proclivius, duo. **COEPIT,** } Cœperit, octo. **POPVLVM R.** } R. abest à quindecim. **AMBITIO** } temeritate, non vero iudicio, & recta ratione. **PLVRES enim discunt,** } plures enim mala exempla imitantur, quam bona. **QVEMADMODVM hæc fiant,** } quibus artibus sit concilanda plebs, & contra senatum concitanda. **VT ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus** } sic vnus. Vndecim, Ab amicis in magnam aliquam remp. peccantibus. Duo, Ab amicis in magnam rem aliquam pecc. Duo, Ab amicis aliqua in remp. pecc. Vnus, Ab amicis in aliquam remp. pecc. Vnus, Ab amicis in remp. pecc. Fuluij liber, Ab amicis in rep. pecc. Iis, qui ipsi fuerint } sic novem. Iis, qui fuerunt, quattuor. Illis, qui fuerunt, duo. Iis, qui fuerint, tres. **THEMISTOCLES,** } cuius res gestas vide apud Plur. in Themistocle, Aristide, & Cimone. de quo Thucyd. lib. 1. Herodotus lib. 7. & 8. Isocrates in Panathenaiico, Demosthenes pro Ctesiph. Iust. lib. 2. Oros. lib. 2. cap. 9. 10. II. Æmilius Probus, Val. lib. 5. cap. 3. lib. 6. cap. 11. lib. 7. cap. 2. lib. 8. cap. 7. & 15. Cicero sæpe, præcipuè de Off. II. & III. de Senectute, ad Att. lib. 10. pro Archia poëta, de Orat. II. & in Bruto, **Quinct.** lib. 4. **GRAECIAM liberaffet,** } eius enim virtute, & consiliis, Persis navali prælio decussis, Xerxes, re infecta, pari dano, & ignominia, suo excessu Græciam belli molestia leuauit. **PROPTERQ** } **innuiliam** } quam effugere non potuit. alibi Cicero. **IN exsulium pulsus esset,** } sic duo. Expulsus, quattuordecim. Missus, duo. **INGRATÆ patriæ** } Valer. lib. 5. cap. de Ingratis. **QVAM ferre debuit.** } nam patriæ caritas iniuriæ dolorem superare debet. Sic Camillus Romam euersam, qua per iniuriam exsulabat, in integrum restituit. **FECIT idem, quod etc.** } ad hostem se contulit. de clar. oratoribus. **MORTEM sibi merque consinit.** } aliter Luius, & Atticus, de Coriolano: de Themistocle autem, Clitarchus, & Stratocles. vide in Bruto. **Consinit:**

Conciuit, vnus. Asciiuit, vnus. Acciuit, vnus. Conquisiuit, vnus. Constituit, duo. **IMPROBORVM** } sic omnes mei. aliàs, Impiorum. **VINDICANDA:** } Vindicanda est, vndecim. Vindicanda supplicio, vnus. **VT ne** } Ne, vnus. **HÆC igitur prima lex** } Prima, abest à duobus. Ipsa, præ, Prima, vnus. **Nec expectemus quidem, dum rogemur:** } Seneca: Gratissima sunt beneficia parata, facile occurrentia: vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. Optimum est antecedere desiderium cuiusque, proximum sequi: illud melius, occupare antequam rogemur, quia, cum homini probo ad rogandum os concurrat, & suffundatur rubor: qui hoc tormentum remiserit, multiplicat munus suum. non tulit gratis, qui, cum rogasset, accepit. Publius in Mimo:

Bis est gratum, quod est opus, vltro si offeras.

Græcum distichon:

Ὀκείας χάριτες γλυκερότεραι ἢ δὲ βραδύη

Πάσι χάρις κενὴ μὲν ἀλλ' οὐκ ἔστι χάρις.

Isocrates: Οὐτὸ δ' ἂν ἀρεστὴ γρίση τοῖς φίλοις, ἂν μὴ περιμένῃς τοῖς περὶ ἐκείνων δόξαις, ἀλλ' οὐτὲ πᾶν γίγνεται ἐν τοῖς χριεῖς ἂν τις βουθῆς. Vide Prouerb. Bis dat, qui cito dat. **SED studium semper adsit,** } Sed, non est in quindecim. **LIBERE** } sine offensa, aut priuati incommodi metu. **EAQ** } **adhibeatur admodum,** } nam, vt ait Homeru. II. Α, ἀγαθὴ δὲ παροξιάσις ἐστὶν ἐπιέγου. **MIRABILIA quedam,** } **περὶ δόξα** Stoicorum, Academicorum, & Epicurea quedam dogmata. **NON persiquantur suis argutiis:** } quibus ipsi delectantur, & quibus confidunt: quibus plerumque veritas amittitur. **Prosequantur, tres.** **Assequantur, vnus.** Suis, non est in septem, in quorum vno additum. **Argutiis:** quattuor ex iis, qui non habent ἢ Suis, habent, Argutius. Vndecim, **Argumentis.** **Nihil est, q. od illi non persiquantur suis argutiis:** } nam & otio abundant. & nouitate auditorum fastidiis conantur occurrere, aut ambitione, & spe quæstus impulsu, noui auctores haberi volunt. **EVGIENDAS esse nimias amicitias** } de πολιτεία Eurip. in Hipp. Cor.

χρὴν ἴδρ μετρίως εἰς ἀλλήλους φιλίας θνητοῦς ἀνακίρνασθαι.

Vide & Plutarchum. **SATIS superq. esse sibi suarum cuique reum curam:** } Curam, abest à septem. in quorum vno additum.

QVAM LAXISSIMAS habenas habere amicitia: } **ENITR.** apud Plur. **περὶ πολυφιλίας:** Ἀπὸ τ' ὠσαυθα καὶ ξυθνεῖν καὶ θάπερ πῶλε νεός, ἐπὶ δίδοντα, καὶ ὡσαύτοια ταῖς χρεῖαις τὴν φιλίαν.

SECVRITATEM: } *ἀσφάλεια*: cum animus tranquillus est, & in suis rebus acquiescens, nec sperat, nec metuit quidquam, aut certe quam minimum. FIRMITATIS *habeat*, } Haberet, omnes, vno excepto, in quo, Hab 7. APPETERE } Appeteret, tredecim. Expeteret, tres. Appetet, vnus. Appetant, vnus. QVAM *ij*, qui putantur beati. } Quam qui putantur beati, vnus. Quam *ij*, qui putantur esse beati, vndecim. Quam beati, Lambinus. REAPSE } Re, vnus. Re ab se ipsa, vnus, mendosè. sed, vnde pateat, Re ipsa, quod in aliis est, & aliàs in impressis erat, glossèma esse. Sic lib. 3. de Leg. lib. 5. de Fin. Vide Senecam. REPVDIANDA *est*. } Est, non legitur in decem. ACTIONEM *ve* } Actionemque, vnus. Vt *cum aliqua cura* } Vt, non est in decem, quorum duobus additum. IMBECILLIBVS } sic omnes mei. alij, Imbellibus, ANIMI *bene constituti*, } Sic omnes mei. Fulij liber, Instituti. ANIMI *dolor* } sic omnes mei. quidam tollunt *no* Animi. CVR *amicitiam &c.* } sic sexdecim. Vnus, Vt amic. Vnus, Vt cur amic. MOTV *animi sublato*, } affectibus sublatis: si homo neque gaudeat, neque doleat, neque amet, neque oderit, neque appetat, neque formidet quidquam. PECVDEM, } *hominem*, } quæ specie differunt. HOMINEM, } *saxum*, } quæ differunt genere. ET *saxum, aut truncum*, } sexdecim, Et truncum, aut saxum. vnus, Et truncum, vel saxum. vnus, Et truncum, aut inter hominem, & saxum. SVNT *isti* } Sunt, abest à vno. Vt *hominis amici*, } Vt in bonis amici, vnus. Vt in amicorum bonis amici, vnus. Et in bonis amici, duo. Vt bonis amici, vnus. Vt & bonis amicis, vnus. Vt & ex bonis amici, vnus. DIFFVNDATVR, } læticia. Diffundantur, sexdecim. Fundantur, vnus. CONTRAHATVR, } marore. Contrahantur, quindecim. Trahantur, vnus. ANGOR } ægritudo premens. in Tusculanis. *E vita amicitiam*: } Amicitiam è vita, quattuor. CONTRAHAT *virtus amicitiam*: } Virtus, non est in octo, quorum vni additum. SIGNIFICATIO *virtutis eluceat*, } nam virtus, vt ait Seneca, in omnium animos lumen suum permittit, etiam qui non sequuntur illam vident. AMOR *ibi exoriatur*, } Ibi, non est in decem septem, vnus, Amor vt oriatur. TAM *absurdum*, } Tam absurdum est, vndecim, quorum vni additum. INANIBVS *rebu*, } quarum possessio neque meliorem reddit, neque beatiorem. VT *honore*, } qui non tam eius est, cui habetur, quam illius, qui

qui habet alteri. Græci diuinum bonum, honorem, *θεῖον ἀγαθόν τιμῆν* dicunt. Apud Euripidem dij honorem appetunt.

ἵνεστ γὰρ τοι καὶ θεῶν ἄλλοι τὸ θεοπρόσιτοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο.

VT *gloria* } quæ est fama de præstanti alicuius virtute, & sapientia. VT *edificio, &c.* } quæ seruiūt necessitati, & commoditati corporis. ANIMO *autem virtute prædito*, } summo naturæ humanæ in terris bono. VT *inadicam*, } excusati verbi nouitatem. nam, Redamo, inusitatum. Quinct. lib. iix. cap. de Ornatu, *ἄποδοτε πλῆσιν*: hoc est veniam, captando, præmuniendoque, licentiæ occurrere iubet, si quid inusitatus sit dictum. REDAMARE, } fictres. Redamari, tredecim. Reamari, vnus. Amari, vnus. malè. *Redamare*: nam amicitia ex amore nascitur. vt ait Paulianus in Contiuuio Platonis. Græci *ἀποφιλῆν*. TVM *alliciat*, } suauitate quadam, & quasi blanditijs. ET *contrahat*, } sic duo. Et tam contr: quattuor. Tam contrahat, vnus. Tam attrahat, vnus. Atque attrahat, vnus. Et tam attrahat, quinque. Et tam trahat, duo. Extrahat, vnus. Ab vno ab sunt hæc duo verba. ET *contrahat*: Si, Attrahat, legas, interpr. quadam naturæ vi, cui vel inuiti homines parere solent: quales sunt amantes. AD *amicitiam similitudo*: } Ad, abest ab vno meo. Inde Prouerb. *Æqualis æqualem*. *Ὀμοιον ὅμοιο φίλον*. Similitudo: ingeniorum, morum, studiorum. Similitudo quoque fortunarum, & corporum, eadem natio, & ciuitas, & alia, quæ in beneuolentiæ, & beneficentiæ officiis considerantur. CONCEDATVR } Concedetur, quinque. Concedant, aliàs. ADSCISCANTQR *sibi* } idest, eorum consuetudinem, & familiaritatem expectant. NIHIL *rapacius*, } Nec, pro Nihil, omnes, vno excepto, in quo, Ac. QVI *est amicitia fons* } sic quinque. reliqui, Quæ. Vt ad beneuolentiam referatur. INHVMANA *virtus, neque superba*: } omnes libri mei veteres addunt, Neque immunis, (sue, vt in vno, Nec) sic: Inhumana virtus, neque immunis, neque superba. *Immunis*: improba. vide Festum. Plautus Trinummo. Immune est facinus. Hor. Od. l. 3. Od. 23. Immunis manus.

CICERO.

ATQVE etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum

nondum amicitia tollere. non enim tam utilitas parti per amicum, quam amici amor ipse delectat: tumq. illud sit, quod ab amico est profectum, incundum, si si cum amore, & studio est profectum: tantumq. abest, ut amicitia propter indigentiam colantur, ut y, qui opibus, & copijs, maximèq. virtute pradi, in qua plurimum est presidij, minimè alterius indigeant. liberalissimi sint, & beneficentissimi. atque haud scio, an ne opus sit quidem, nihil unquam omnino deesse amicis. ubi enim studia nostra viguissent, si nunquam studio, nunquam consilio, nunquam opera nostra nec domi, nec militia Scipio eguisset? non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam secuta est. non ergo erunt homines dmiujs affluentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec vsu, nec ratione habent cognitam, disputabunt. nam quis est, proh deum fidem, atque hominum, qui velit, ut neque diligit quemquã, nec ipse ab ullo diligitur, circumfluere omnibus copijs, atque in omnium rerum abundantia vivere? hac enim est tyrannorum vita nimirum, in qua nulla caritas, nulla stabilis benevolentia potest esse fiducia: omnia semper suspecta, atque sollicita: nullus locus est amicitia. quis n. eum diligit, quem metuit, aut eum, à quo se metui putat? coluntur tamen simulatione amicitia dumtaxat ad tempus. quod si forte, ut sit plerumque, ceciderint: tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. quod Tarquinius dixisse ferunt, tum, cum exsul esset: se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quosq. infidos, cum iam neutris gratiã referre posset, quamquam miror, in illa superbia, & importunitate se quemquam habere potuit. atque, ut huius, quem dixi, mores veros amicos parare non potuere: sic multorum

torum opes prepotentium excludunt amicitias fideles. non enim solum ipsa fortuna caeca est, sed eos etiã plerumque efficit cacos, quos cõplexa est. itaq. illi efferrũt fastidio ferè, & contumacia: neq. quidquã insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atq. hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari: spernig, ab ijs veteres amicitias, & indulgeri nouis. quid autè stultius, quam, ut plurimũ copijs, facultatibus, opibus possint, cetera parare, quae parant, pecuniã, equos, famulos, vestes egregias, vasa pretiosa. amicos non parare, optimam, & pulcherrimam vitam, ut ita dicã, supellectilem? etenim, cetera cum parant, cui parant, nesciũt, nec cuius caussa laborèt: eius enim est istorũ quodque, qui vincit viribus: amicitiarum sua cuique permanet stabilis, & certa possessio: ut, etiam si illa maneãt, quae sunt quasi bona fortuna, tamẽ vita inculta, & deserta ab amicis, non possit esse incunda. Sed hac hætenus. Constituendi autem sunt, qui sint in amicitia fines, & quasi termini diligendi, de quibus tres video ferri sententias, quarum nullam probo: unam, ut eodem modo erga amicũ affecti simus, quae erga nosmet ipsos: alterã, ut nostra in amicos benevolentia, illorũ erga nos benevolentia pariter, aequaliter respondeat: tertiam, ut, quãnti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis, harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. nec enim illa prima vera est, ut, quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. quã multa enim, quae nostra caussa numquam faceremus, facimus caussa amicorum? precari ab indigno, supplicare, tum acerbius in aliquem inuehi, insectarique vehementius: quae in nostris rebus non satis honestè, in amicorum sunt

honestissime. multa quoque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut iis amici potius, quam ipsi, fruantur. Altera sententia est, quæ definit amicitia paribus officiis, ac voluntatibus. hoc quidem est nimis exigue, & exsiliat ad calculos reuocare amicitiam: ut par sit ratio accceptorum & datorum. ditior mihi, & affluentior videtur esse vera amicitia, nec obseruare strictè, ne plus reddat, quam acceperit. neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne aliquid in terram defluat, aut ne plus æquo quid in amicitia congeratur. Tertius verò ille finis deterrimus, ut, quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. saepe enim in quibusdã aut animus abiectior est, aut spes amplificandæ fortuna fractior. non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est, sed potius eniti, & efficere, ut amici iacẽtem animum excitet, inducãtque in spem, cogitationẽque meliorem. Alius igitur finis vera amicitia constituendus est: si prius, quid maximè reprehendere Scipio solius sit, edixerit. Negabat, vllam vocem inimiciorem amicitia potuisse reperiri, quam eius, qui dixisset, ita amare oportere, ut aliquando esset osurus: nec verò se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, à Biante dictum esse crederet, qui habitus esset vnus è septem, sed impuri cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam reuocantis, esse sententiam. quoniam enim modo, quisquam amicus eius esse poterit, cuius se putabit inimicum esse posse? quin etiam necesse erit cupere, & optare, ut quàm sapiensimè peccet amicus, quo plures det sibi tamquam ansas ad reprehendendum. Rursum autem rectè factis, commodisque amicorum necesse erit angi, dolere, inuidere.

Qua-

Quare hoc quidem præceptum, cuiuscumque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitijs comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. quin etiam, si minus felices in diligendo fuisset, ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum, putabat. His igitur finibus utendum arbitror, ut, cum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, & voluntatum, sine vllã exceptione, communitas: ut, etiam si qua fortuna acciderit, ut minus iuste amicorum voluntates sint adiuuandæ, in quibus eorum aut de capite agatur, aut de fama, declinandum sit de via, modo ne summa turpitudine sequatur. est enim, quatenus amicitia dari venia possit.

EXPLANATIO.

Si cum amore, & studio est profectum: } Si cum studio est profectum, quindecim. Si cum amore, studioque est profectum, duo. OPIBUS, & copiis, } id est, propter opes, & copias, maximeque virtutem. MAXIMEQUE virtute præditi, } Præditi, non est in quindecim. quorum duobus additum. BENEFICENTISSIMI. } Beneficientissimi, vnus. reliqui, Benificentissimi. NIHIL vquam omnino deesse amicis. } sic quattuordecim. Numquam omn. d. a. vnus. Nihil vquam d. a. vnus. Nihil omnino vquam d. a. vnus. Omnino nihil vquam deesse amicis, vnus. Nihil vquam indigere amicis, Langius ex vet. libro. Notãtque Indigere casu accusandi, dictum esse à Plauto, & à Varrone. SCIPIO egisset. } Scipio, abest à quattuor, quorum vni additum. SECUTA est. } Consecuta est, quattuordecim. Consequatur, vnus. DELICIIIS affluentes } Delicis, omnes libri. Diffuentes, quattuor. Desfluentes, duo. Lib. 1. de Off. Difluere luxuria. lib. 3. de Or. Otio diffuentes. Ter. Hæaut. Vt eius animum, qui nunc luxuria, & lasciuia diffuit,

retundam, redigam, vt, quò se vertat, nesciat. *Affluentes*: qui nihil vniquam incommodi passi sunt: vnde fructum aliquem ex amicitia capere potuerint. Inde illud, ad Trebatium, lib. 7. Valde ià delicatus es, qui grauer e literas ad me dare, homini præsertim propè domesticò. *Nec vsu*, } quia ex animo neque amant quemquam, neque amantur. *Nec ratione*, } id est doctrina, & institutione. *VT neque diligit quemquam*, } adeo *mu-
oziberos*. *NULLA stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia*, } Nulla sancta societas, nec fides regni est. Et Micion Terentianus longè currere putat, qui imperium grauius putat esse, vi quod sit, quàm illud, quod amicitia adiungit, *SUSPECTA*, atque *solicita*, } sic octo, rectè. decem, *Susp.* sunt, atque *solicita*. *Suspecta*, atque *solicita*: Dionysius Siculus barbam ne filiabus quidem tendendam credere ausus fuit. *NULLVS locus est amicitie*, } sic quinque, tredecim, *N.* locus amicitie. Sed in vno additum. *QUEM metuit*, } Quem metuat, nouem, Quem metuet, tres. *Quem tantùm metuat, vnus*. Inde illud Ennij, *Quem metuunt, oderunt*, lib. 2. de Off. *SIMVLATIONE amicitie*, } Amicitie, non est in decem. *Amici, vnus*. *QVOD si forte*, } Qui, vnus. Et, vnus. *INTELLIGITVR*, } Intelligent, tres. *TARQUINIUM dixisse ferunt*, } Fertur, quattuor, rectè. quorum duo, alter, *Ferit*: alter, *Feruntur*: & suprâ, in spatio, versus dirimente, Ab hominibus, *TVM, cum exsul esset, se intellexisse*, } sic vnus. Tunc cum exsulem se intellexisset, sex. Tum exsulem esse se intellexisset, tres. Cum exsulem intellexisset, vnus. Exsulantem, seletum & additum, Tunc, cum exsulem sese intellex. vnus. Cum exsulantem se intellexisset, vnus. Cum exsulem se intellexisset, tres. Tum cū esset exsul intellex. vnus. *QVOSQ. infidos*, } Que, nō est in sexdecim. *GRATIAM referre*, } vide de hoc loquendi modo Agellium lib. 7. cap. 4. Hoc loco dictum est in mala n partem. *Quos fidos amicos habuisset, quosque infidos*: vide Halicarn. lib. 4. circa finem. *IN illa superbia*, } In, non est in quinque. quorum vni additum. *IMPORTVNITATE*, } à quo nihil æqui posset impetrari, nihil præsidij sperari, nisi ipsi collibitum esset. *SI quemquam fidum amicum, cum præ se omnes despiceret, atque iniuriis afficeret*. *PRAEPOTENTIAM*, } Præpotentum, nouem. *Potentium, vnus*. *FORTVNA cæca*, } vide Aug. de Ciu. Dei, lib. 4. cap. 18. *ILLI offeruntur fastidio*, } Illi, non est in quattuor.

tuor. quorum vni additum. Langius legit, *Efferantur*: id est, exstirpata ex eorum animis humanitate, in feras degenerat: quæ impetu feruntur, non ratione gubernantur. *Fastidio*: metaphora, à stomacho, pleròque cibos, cum nausea quadam, rei- ciente. Significat morositatem, cui satisfacere nemo potest, *τὸ δὲ ἐγρον, καὶ δὲ σάπρον*. Et *contumacia*: qui se solos sapere putant, aliorum consilia non audiunt, sed derident, atque contem- nunt. *PROSPERIS rebus immutari*, } Prosperis rebus etiam mutari, vnus. Exemplum est apud Cic. ad Att. lib. 13. de Alex- andro. Aristotelis discipulo. *SERNI ab ijs*, } quod sint impares dignitate. *INDVLGERI*, } Indulgere, sex, *Indulge*. nouem. *Indulgeri nouis*: vt eorum similes habeantur, quorum consuetudine vtuntur. *VT plurimum*, } Cum plurimū, quin- decim. *Quantum plurimum, male, vnus*. *CETERA parare, que parantur, pecuniam, equos, &c.*, } delendum puto, *Pecuniam*, vt gloss. ma. est enim in vetere libro, *Cetera parare*, quæ pa- rantur, *Pecuniam, equos &c.* Alijs placet, *Quæ parantur pec- unia, cum quibus faciūt sex mei veteres libri*. Cum ipsi quo- que viderint, *pecuniam non esse numerādum in supellectile*, de qua hic Cicero loquitur. Sed ego malo glossam esse: acce- dente antiqui mei libri auctoritate. *FAMVLOS*, } Familiam, duo libri *VESTES egregias*, } Vestem egregiam, vnde decim. *Egregiam vestem, vnus*. Vestes prætiosas, vasa egregia, duo. *In vno deest totum hoc*. *CVM parant*, } Cū parantur, octo. *Quæ parantur, vnus*. *CVI parent*, } Parentur, tredecim. *Cui parent, nesciunt*: Isocrates in oratione Philippica: *Συμβαίνει τοῦ μὴ ποιοῦν καὶ τῶν δυνασείων πολλὰς τοὺς ἔχθρους κυρίως γίνεσθαι. τὰς δὲ ἐνόσας, τὰς παρὰ τῶν πολλῶν, καὶ τῶν ἀλλοῶν τῶν περὶ ἐρημίων, μὴ δέρας ἀλλοῦ καταλείπεσθαι κληρονομίας: πλὴν τοὺς ἐξ ἡμῶν γεροντάς*. *EIVS enim est istorum quodque, qui vincit viribus*, } sic decem. Eius est enim, antiquus liber. Est, abest ab vno. Etenim est istorum, quidquid vincitur viribus, aliàs. Eius enim est istorum, quidquid vincit viribus, sex. *Istoram quæque, vnus*. *Istorum, quod quis vincit vir.* vnus. *Vincit*: Vincat, vnus. *Vincet, vnus*. *Vicit, tres*. *Eius enim est istorum &c.* *Xenophon*: *τὰ τῶν ἡττημένων τῶν κρατούντων γίνονται*. *AMICITIAM*, } Amicitie, duo. *Amicitia, vnus, male*. *PER MA- NET*, } sic omnes sei, Langius, ex vet. libro, *Nam amicitia- rum sc. pertinet*. *STABILIS, & certa possessio*, } duo, *Certa*, & stabilis possessio. *DESERTA ab amicis*, } Ab, non:

est in duobus. POSSIT } Potest, tres. DEDICENDI } De-
 ligendi, vnus, & aliâs. VIDEO } è doctorum scriptis cogno-
 ui. ERGA amicum. } Erga amicos, duo. SE ipse facit, } Se fa-
 cit, sex. Se ipsum facit, quinque. IN amicum sit animatus. } In
 amico sit an. vnus. In amicos sit an. vnus. PRECARI ab indig-
 no, } sic duodecim. Precari pro amicis ab indigno, vnus.
 Precari pro amico ab indigno, tres. Precari ab amico, vnus.
 Precari veniam ab indigno, vnus. Aliâs, Precari amicis ab in-
 digno. MVLTÀ detrahunt, } sic omnes mei. Detrahunt: vl-
 trò concedunt amicis ea, quæ ad ipsos potius pertinent. DE-
 TRAHIQ. patuntur, } ab iis, qui in partem amicorum sunt
 propensiores. NIMIS exigue, } Minus exigue, duo. Exigue,
 esse in vetere libro, notatum vidi. AD calculos reuocare } ra-
 tionem inire, & æstimare. ACCEPTORVM, & datorum, }
 accepti, & expensî. pro Roscio Comædo. DITIOR mihi, }
 Mihi, non est in meo. Enim, pro, Mihi, esse in vetere libro,
 notatum est. VIDETVR esse vera } Esse, non est in vno.
 PLVS reddit, } sic omnes mei. NEQVE enim verendum est, }
 alludere videtur ad illud Hesiodi:

Αὐτῶ τῷ μέτροι καὶ λαίον ἕκτε δύναι.

IN amicitia congregatur. } In amicitiam cong. sexdecim. FI-
 NIS deterrimus, } Tæterrimus, vnus. Finis est deterr. vnus. SE
 ipse faciat, } Se faciat, tres. Se ipsum faciat, quattuor. SED po-
 tius eniti, } Sed potius debet eniti, vnus, malè, & aliâs. IN-
 DVCATQ. in spem, } In, non est in vndecim. EDIXERO. }
 exposuero, præcepero. vnde Edicta. Alij, Dissero. vel, Edissero:
 quod non placet. INIMICIORVM } Inimiciorum, no-
 uem. ITA amara oportere, vt aliquando esset osurus. } Ar. Rhet.
 II. Οὐ δ' εἶ, ὡς περ φασί, φιλεῖν ὡς μισήσονται, ἀλλὰ μῆλλον μισῆναι, ὡς φι-
 λήσονται. Eadem sententia vsus est & Sophocles in Aiace.
 Vt aliquando: Vt si quando, vnus. Vt si aliquando, tres. A
 Biante } hoc non Bianti, sed Chiloni, tribuit Agellius lib. I.
 cap. 3. Bianti Aristot. Rhet. III. Κατὰ τὴν βίαντος ὑποθήκην, καὶ φι-
 λήσονται, ὡς μισήσονται: καὶ μισοῦσιν, ὡς φιλήσονται. Vide & Val. Max.
 lib. 7. cap. 3. VNVS è septem: } is tripodæ aureum, ab Athe-
 niensibus piscatoribus inuentum, ad se, tamquam sapientem,
 delatum repudians, ad Apollinem deferri iussit. IMPVRI }
 improbi. vide Donatum in Terentium. sordidi, auari, qui lu-
 cro omnia postponat. AVT ambitiosi, } sic omnes mei: v-
 no excepto, in quo, Aut, deest. Et amb. aliâs. Ambitiosi: qui glo-
 riam,

riolam, & honores pluris faciat, quàm virtutem. OMNIA
 ad suam potentiam reuocantis, } hominis oligarchici, & tyranni-
 ci. CUPERE, & optare, } Et, habet ab vno meo. Aliâs, Cu-
 pere, etiam optare. RVRSVM } Rursus, tredecim. RE-
 CTE factu } Rectis factis, duo. DOLERE, inuidere. } Do-
 lere, & inuidere, vnus. Inuidere: πολλοὶ δὲ ἀτυχεῖσι τοῖς φίλοις
 συναχθόντες, καλῶς δὲ ἀεφάτουσι θρονοῦσι. IN amicitis comparan-
 dis, } In amici comp. quattuor. VTENDVM arbitror, } sic
 omnes mei. VT, cum emendati mores amicorum sint, } Vt, cum
 emendati fuerint mores amicorum, vnus. Vt, cum em. m. an-
 tiquorum amicorum sint, vnus. Vt, cum amicorū mores em-
 sint, vnus. Vt, cum emendati mores amicorum sunt, vnus. E-
 mendati mores: ab iis vitiis alieni, quæ amicitia aduersantur. vt
 perfidia, leuitas, auaritia, ambitio, & similis prauis affectus:
 quos qui extirpare nō possunt, moderari saltem, & velare stu-
 deant. CONSILIORVM, & voluntatum, } Et, non est in A-
 gellio, hæc recitante, lib. I. cap. 3. nec in quindecim meis. Con-
 siliorum, & voluntatum communitas: vt conferant consilia inter
 se: & vt idem velint, atque idem nolint. VT, etiam si qua fort. }
 Et si qua fort. aliâs, & vnus. AMICORVM voluntates sint ad-
 iuuandæ, } Voluntates amicorum, in Agellio. Adiuuandæ
 sint, in Agellio, & duodecim. Sunt, duo. AVT de capite agat-
 tur, aut de fama, } Aut caput agatur, vnus. Agatur aut capite,
 duo. Aut fama, sexdecim. Vel fama, vnus. Cic. Papius: Priuatas
 causas, & eas tenues, agimus subtilius, capitis, aut famæ scilicet
 et ornatius. DECLINANDVM sit de via, } à summo iure
 non nihil recedendum.

CICERO.

Nec verò negligēda est fama: nec mediocre telum
 ad res gerendas existimare oportet beneuolentiam
 ciuium: quam blanditiis, & assentationibus colligere,
 turpe est. virtus, quam sequitur caritas, minimè repu-
 dianda est. Sed (sape enim redeo ad Scipionem, cuius o-
 mnis sermo erat de amicitia) querebatur, quod in o-
 mnibus rebus homines diligentiores essent: capras, &

oues quot quisque haberet, dicere posse: amicos quot haberet, non posse dicere: & in illis quidem parandis adhibere quasi signa quadam, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, iudicarent. Sunt igitur firmi, & stabiles, & constantes deligendi: cuius generis est magna penuria: & iudicare, difficile est sane, nisi expertum: experiendum autem est in ipsa amicitia: ita praecurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi potestatem. est igitur prudetis, sustinere, ut cursum, sic impetum benevolentia, quo utamur, quasi aquis tentatis, sic amicitia, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam sēpe in parua pecunia perspiciuntur, quam sint leues. quidā autem, quos parua mouere non potuit, agnoscuntur in magna. si verò erunt aliqui reperi, qui, pecuniam preferre amicitia, sordidum existiment: ubi eos inueniemus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitia non anteponant: ut, cum ex altera parte propofita hac sint, ex altera vis amicitia, non multo illa malint: imbecilla enim natura est ad contemnendam potentia: quam etiam si, neglecta amicitia, consecuti sunt, excusari se arbitrantur, quia nō sine magna causa sit neglecta amicitia. itaque vere amicitia difficillimè reperiuntur in ijs, qui in honoribus, reque publica versantur. ubi enim inuenias, qui honorē amici anteponat suo? Quid? (hac ut omitam) quam graues, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates: ad quas, non est facile inuentus, qui descendat, quamquam Ennius rectè.

“ Amicus certus in re incerta cernitur.

tamen hac duo leuitatis, & infirmitatis plerisque conuincunt: aut si in bonis rebus contemnunt: aut si in malis deserunt. qui igitur utraque in re graue, constantem,

stabi-

stabilemque se in amicitia praestiterit, hūc ex maximè raro hominum genere iudicare debemus, & pane diuino firmamentum autem stabilitatis, constantiaque eius, quam in amicitia quaerimus, fides est. nihil enim stabile est, quod infidum est. simplicem praeterea, & commuem, & consentientem, id est qui rebus iisdem moueatur, eligi par est: qua omnia pertinet ad fidelitatem. neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum. neque verò, qui non iisdem rebus mouetur, & natura consentit, aut fidus, aut stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat illatis. que pertinent omnia ad eam, quam iam dudum tracto, constantiam. ita sit verum illud, quod initio dixi, amicum nisi inter bonos esse non posse. est enim boni viri, quem eundem sapientem licet dicere, hac duo tenere in amicitia: primum, ne quid fictum sit, nève simulatū: (apertè enim vel odisse, magis ingenuum est, quam fronte occultare sententiam) deinde non solum ab aliquo oblatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimatem ab amico esse violatum. Accedat huc suauitas quadam, oportet. sermonū, atque morum, haudquaquam mediocri condimentum amicitia. tristitia autem, & in omni re seueritas absit. habet illa quidem grauitatē: sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatē, facilitatemque procliniior. Existit autem hoc loco quadā questio subdifficilis: num quando amici noui, digni amicitia, veteribus sint anteponedi: ut equis vetulis teneros anteponere solemus. indigna homine dubitatio. non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, satietates. veterrima quaque (ut ea vna, qua

vetustatem ferunt) esse debent suauissima. verumque illud est, quod vulgò dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitia munus expletum sit. non ita autem, si spem afferunt, ut tamquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illa quidem repudianda: vetustas tamen suo loco conseruanda est: maxima est enim vis vetustatis, & consuetudinis. atque in ipso equo, cuius modò mentionem feci, si nulla res impediatur, nemo est, qui non eo, quo consuevit, libentius utatur, quam intractato, & nouo. nec modò in hoc, quòd est animal, sed in ijs etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montuosas delectemur, & siluestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse inferiori. sepe enim excellentia quedam sunt: qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege, numquam se ille Philo, numquam Rupilio, numquam Mummiò anteposuit, numquam inferioris ordinis amicis. Quintum vero Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is anteibat ætate, tamquam superiorem colebat: suosque omnes per se esse posse ampliores volebat. quòd faciendum, imitandumque est omnibus: ut, si quam præstantiam virtutis, ingenij, fortune consecuti sunt, impartiant eam suis, communicentque cum proximis: ut, si parentibus nati sunt humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo, vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori sint, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu, propter ignorantiam stirpis, & generis, in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, & aut deorum, aut regum filij inuenti, retinent tamen caritatem in pastores, quos patres suos multos

annos

annos esse duxerunt, quòd quidem est multò profectò magis in veris patribus, certisque faciendum. fructus enim ingenij, & virtutis, omnisque præstantia tum maxime capitur, cum in proximum quemque conferitur.

EXPLANATIO.

NEGLEGENDA est fama: } propter amicum: non est infamia suscipienda, quam hominum odium sequitur. nam sic plus tibi noceres, quam amico prodesse. **MEDIOCRE telum** } inde, Ingens telum, Necessitas. **BENEVOLENTIAM cinium**: } quam beneficiis conciliari, ait lib. 2. de Off. vel saltem benefica voluntate. **BLANDITIIS, & assent.** } quibus populares populi auram captabant. Videndus Plutarchus in libello de discrimine Adulatoris, & Amici. **Et assentationibus:** fic tres mei. Et assentando, reliqui **Ad Scipionem** } pro, apud: vel, coram. **Ad Sulpicium:** Quòd ad te delatum diceret sese contra dignitatem tuam. **QVASI signa quedam, & notas,** } nam Virgilius generosi pecoris signa enumerat. Euripides autem, Bonum virum ab improbo nullo signo internoſci, queritur.

Οτι τοῖς ἐθλοῦν δὲ κακοῦ δειδέναι.

Ουδὲς χαεκατὴρ ἐμπέουκε σίματι.

MAGNA penuria: } ergo non temere fidendum. **SANE** } castigantis hoc esse, alij notant. **III. de Leg.** Quæ res cum sapientissimè, modestissimèque constituta esset à maioribus, nihil habui: sanè non multum, quòd putarem nouandum in Legibus. **EXPERIENDVM autem est in ipsa amicitia:** } non in ipsa amicitia, sed antè, experiri amicum nos debere, Plutarchus scribit in libello de discrimine Adulatoris, & Amici: & Theophrastus apud Plutarchum *περὶ φιλadelphίας*, ait, non oportere amantem iudicare, sed iudicantem amare. Vide & Ilocratem in Parænetico, apud quem probandæ amicitia: regulæ quedam sunt. Quòd est & apud Xenophontem sub **So-** cratis persona. **EST** igitur prudentis, **sustinere, ut cursum, sic imperum benevolentia,** quo utamur, quasi aquis tentatis, sic in amicitia &c. } hic libri veteres ita differunt, ut probabilia tamen

afferant, Alij enim habent, Cursum, (& ita nouem mei) vt est in vulgata lectione: in qua verbum, Cursum, referri potest ad cursum nauis, cum aquarum sequatur mentio. Alij, Cursum nauis, & (ita sex mei) quod aptam sententiam habet. Nisi si Nauis glossema fuit ad Cursum. Alij, (& ita duo mei) Equi cursum. Quod si probatur, infra, legi poterit, Equis tētatis: vt ipsa sibi translatio congruat. Docti viri libros esse testantur, in quibus pro, Cursum, Curru: & infra, Equis tēperatis, legatur. Quæ mihi sanè lectio admodum arridet. Nec tamen à vulgata didico: cum ita propriè dicatur, Sustinere cursum, id est nauis: vt, Sustinere cursum. ita verò tētantur aquæ, vt equi tēperantur: vel, vt alijs placeat, tentantur. Vnus meus, Cursum nauis, vel aquæ. Malè: sed vnde tamen eliciatur glossemata esse, Nauis, vel Aquæ. Septem, Equis temperatis. Nouem, Aquis tēpestatis. Vnus, Equis tempestatis. Vnus, Aquis tempestantibus. *Aquis tēpatis: vt in transitu luminis. De Leg. lib. 2.* Nec enim vllum hoc frigidius flumen attingi, cum ad multa accesserim, vt vix pede tentare possim. **AMICITIIS,** } Amicitia, quinque. **ALIQUA PARTE** } Sex, Aliqua ex parte. **PERICLITATIS moribus amicorum.** } probatis, periculo facto. **Si vero** } Sin vero, octo. **Siri vero,** vnus: malè. **Excursari se arbitrantur,** } Se, abest ab vno. **Duo, Excursari** iri arbitr. in quorum vno emendatum, **Obscur.** Quattuor, Obscuratum in arb. **Vnus, Obscuratum** iri arb. **Vnus, Obscurari** arb. & suprà, **Obscurari.** **Vnus, Obscurari** se arb. **Duo, Obscurari** se arb. **Quattuor, Obscurari** arb. **Vnus, Excursari** arb. **Vnus, Obscurari** peccatum arb. **QVIA non sine magna cassasit neglecta amicitia.** } Amicitia, Iulpicor abundare. **In honoribus, reque publica versantur.** } In honoribus reipub. vers. quinque. **Reique pub. vnus.** (**Hæc vt mittam**) } Dimittam, duo. **Obmittam, vnus.** **Non est facile inuentus,** } Inuentus, duo. **Rectè.** Sic Crispus lib. 3. hist. apud Carisum lib. 2. **Non tu scis,** si quas ædes ignis carpit **acriter,** haud facile sunt defensu, quin & comburantur proxumæ: **AMICVS certus in re incerta cernitur.** } tres mei, In re certa. **Plautus Amicum** in re dubia nosci dicit. **In re incerta:** in periculo. **PLEROSQVE conuincunt** } in vno veteri, Pleros, esse, alij notarunt. **In bonis rebus** } suis. **CONTEMNUNT:** } quod est leuitatis. **IN malis.** } amicorum. **DESERVNT.** } amicos, qui fidem cum fortuna mutant. **IN amicitia querimus,** } In amicitiam

amicitiam querimus, vnus. **SIMPLICEM,** } qui tamen prudens sit. **COMMVNEM,** } *καὶ τὸν τοῖς φίλοις,* Ilocrates: Communem amicis: qui facilis sit. **CONSENTIENTEM,** } nam consensum præcipuè requirit amicitia. **Græcis, ἐλευθία, ἡ ἐπιπροσπία.** **ELIGI par est.** } si sit facultas, & optio detur. **ADDENDVM eodem est,** } Addendum in eodem est, res. **VT ne** } Vt nec, duo. **Vt non, vnus.** **DELECTETVR amicus,** } Amicus, abest à sex. **ILLATIS.** } Oblatis, omnes mei. **APERTE enim vel odisse &c.** } Horatius sat. 4. libro I.

--absentem qui rodit amicum,

Qui non defendit, alio culpante, solutos

Qui captat risus hominum, famamque dicacis:

Fingere qui non visa potest, commissa tacere

Qui nequit, hic niger est, hunc tu, Romane, caueto.

MAGIS in enuim est, } Ingenui, omnes mei. (**QVAM fronte occultare sententiam**) deinde. **REPELLERE,** } Depellere, vnus, & aliàs, malè. **TRISTITIA autem,** & **in omni re seueritas abstit.** **habet illa quidem grauitatem:** } Abstit, non est in vndecim. in quorum duobus additum. **SED amicitia remissior esse debet,** } Sed in amicitia, duo. **Hoc,** & cetera, quæ sequuntur, referuntur non ad Seueritatem, vt alij putant, sed ad Amicitiam. **Remissior:** non rigida, aut intentas, sed laxo magis vinculo colligata. **NUM quando amici noui, digni amicitia, veteribus sint anteponendi.** } inde adagium, **Novos parans amicos, veterum ne obliuiscere.** **EQVIS vetuliste venos anteponeere solemus.** } Virg. Georg. III. **INDIGNA homine dubitatio.** } Indigna est homine dubitatio, duo. **Indigna dubitatio homine hæc est,** duo. **Indigna dubitatio homine est,** tres. **Indigna dubitatio hæc est, quinque.** **Indigna est hæc dubitatio in homine, vnus.** **Indigna dubitatio homine, quattuor.** **Es se debent.** } Debet esse, nouem. **Debet esse, duo.** **Deberet esse, duo.** **Dicunt esse, vnus.** **SICVT aliarum rerum,** } Sicut belliarum aliarum, vnus. & suprà, **Rerum, SATIETATES.** } Societates, tres. **Satietas, quinque.** **Societas, vnus.** **satietas:** odium. quo modo interpretatur Donatus in Terentium, **VETERIMAE, suauissima.** } omnes mei, **Veterima, suauissima.** **VT amicitia nunus expletum sit.** } vt amicitia perficiatur, certoque constet, neque de fide mutua dubitetur. **NOVITATES** } amici-

tiarum: noua amicitia: noui amici. *IN herbis* } Ouidius in e-
pist. Helenes ad Paridem:

Sed nimium properas, & adhuc tua messis in herba est.

MAXIMA *vis uersutatis, & consuetudinis.* } id Ouidius de a-
more uenero praecipit, 2. de Arte:

Fac tibi consuecat: nil assuetudine maius.

ATQUE *in ipso equo,* } Atqui, quattuor. Quia ut in ipso e-
quo, vnus. Ut in ipso equo, sex. Quo in ipso equo, tres. Quod
in ipso equo, duo. Qui in ipso equo, vnus. Quando ipso equo,
vnus. & supra, Ut in ipso equo. *QUI non eo,* } Qui non illo,
vnus. *INTRACTATO,* } sic sexdecim, duo, In tacto. Nec
verò in hoc tantum, quod est animal, } sic quinque mei. Tantum,
non est in quinque. Tantum in hoc, vnus. Nec uero in hoc
solo. & c. tres. Nec uero in eo, quod & c. vnus. Nec modo in hoc,
quod & c. tres. *INANIMA,* } Inanimata, sexdecim. In ami-
citia, duo: malè. *CVM locis ipsis delectetur montuosis etiam, & silu.* }
sic sex. Locis in ipsis, tres. In locis ipsis, quinque. *Quin, pro,*
Cum, tres. *Cum in locis montuosis delectemur,* vnus. Sic
Homerus:

--εὐδὲ πειν

Ἡ πατριδος γαινε γλυκερωτερον ἄλλο ἰδὲσθαι.

Neque enim patrio solo dulcius quidquam nouimus.

SCIPIONIS } sic omnes mei. Aliis, Scipioni. *IN nostro,*
ut ita dicam, grege. } Ter. Adolph.

At hic hercule de grege illo est.

NVMQVAM *se ille Philo,* } Ille, non est in vno. *RVPILIO,* }
sic rectè legendū. contra omnes ueteres libros: ex historiae te-
stimonio. Amici enim Laelii & Rupilius, & Rutilius fuere:
quorum nominū similitudo peperit errorem: sed Rupilius, e-
ius aequalis: Rutilius, adolefcens. De Rutilio, infra. De Rupilio
autem, eodem loco, & ep. 16. lib. 4. ad Att. Q. VERO *Maxi-*
imum, } eiusdem Pauli filium, sed à Q. Fabio Max. adoptatum.
QVOD is anteibat aetate, } Quia; vnus. *PER se esse posse*
ampliores uolebat. } Possè, non est in vno. *Per se posse, ampl.*
vol. vnus. *Per se esse ampliores, vol. vnus.* *Post se esse posse*
amp. vol. vnus. *Per se posse, esseque amp. vol. scriptum esse in*
ueteri libro, notatum uideo. *NATI sunt* } Sint, duo. Sint
nati,

nati, quinque. Sunt, deest in vno. *UT in fabulis,* } sic quindecim
mei. rectè. *Vnus,* Ut in fabulis uideri potest. *Vnus,* ut in
fabulis dicitur. *Vnus.* Ut in fabulis de illis audiuius. *IGNO-*
RANTIAM. } Ignoracionem, quattuor. quo modo legitur in
Nonio, Famulatus. *AVT deorum, aut regum filij* } ut Telephus,
Herculis, & Auges: Ægyptus, Thyestis, & Pelopiaz filij: alter
à cerua, alter à capra nutritus, à pastoribus inuenti. ut Romu-
lus, & Remus à Faustulo educati. ut Cyrum, Regem Medo-
rū, expositum ab Astyage, pastor Mithridates aluit. ut Semi-
ramis, diu ab auibus alita, à pastoribus sublata, regia cōiuro fa-
cta fuit. *PATRES suos* } sic vnus, vnus, Patres sibi. A sexdecim
abest, & Suos, & Sibi. *CERTISQ.* } Ceterisque, duo. *FRV-*
CTVS enim ingenij, & virtutis, omnisque praestantia tum maximus
capitur, cum in proximum quemque confertur. } sic sexdecim. Duo,
Tum per maximus. Alias, Carpitur. Fructus autem virtutis
est caritas.

CICERO.

UT igitur ij, qui sunt in amicitia, coniunctionis-
que necessitudine superiores. exaequare se cum
inferioribus debent: sic inferiores dolere non debent, se
à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate
superari. quorum plerique aut queruntur semper ali-
quid, aut etiam exprobrant, eoque magis, si aliquid
habere se putant, quod officiosè, aut amice, & cum la-
bore aliquo suo factum queant dicere. odiosum sanè
genus hominum, officia exprobratium: qua meminisse
debetis, in quem collata sunt: non commemorare, qui
contulit. quamobrem, ut ij, qui superiores sunt, submit-
tere se debent in amicitia: sic quodam modo inferiores
extollere, sunt enim quidam, qui molestas amicitias fa-
ciunt, cum ipsi se contemni putant. quod non ferè con-
tingit, nisi ijs, qui etiam contemnendos se arbitrantur:
qui hac opinione non modo uerbis, sed etiam opere, le-
uandi sunt. tantum autem cuique tribuendum est.

primū, quantum ipse efficere possis: deinde etiam, quantum ille, quem diligas, atque adiuues, possit sustinere. non enim tu possis, quantumuis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ut Scipio P. Rupiliū potuit consulem efficere, fratrem eius Lucium non potuit. quod si etiam possis quiduis deferre ad alterum, videndum est tamen, quid ille possit sustinere. Omnino amicitia, corroboratis iam, confirmatissq; & ingenis, & atatibus, iudicanda sunt: nec, si qui, ineunte etate, venandi, aut pile studio si fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio präditos dilexerūt. isto enim modo nutrices, & pedagogi iure vetustatis plurimum benevolentia postulabunt: qui negligendi quidem nō sunt: sed alio quodam modo colendi. aliter enim amicitia stabiles permanere non possunt. dispares enim mores disparia studia sequuntur. quorum dissimilitudo dissociat amicitias. nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum, studiorumq; distantia. Rectē etiā precipi potest in amicitias, ne quis intemperata quadam benevolentia, quod persape fit, impediatur magnas utilitates amicorum: nec enim (ut ad fabulas redeam) Troiam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedē, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediētem, audire voluisset: & saepe incidunt magna res, ut discedendū sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderū non facile ferat, & infirmus est, mollisq; natura, & ob eā ipsam causam, in amicitia parum iustus. Atque in omni re, considerandū est, & quid postules ab amico, & quid patiare a te impetrare. Est etiam quasi quedā calamitas in amicitias di-

mitten-

mittendis nonnūquam necessaria. iam enim à sapientū familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. erumpūt saepe vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos: quorū tamen ad amicos redundet infamia. tales igitur amicitia sunt remissione vsus eleuanda, & ut Catonem dicere audiui, dissuēda magis, quā discindenda sunt: nisi quadam admodū intolerabilis iniuria exarserit: ut neque rectum, neq; honestum sit, neq; fieri possit, ut non statim alienatio, disiunctioq; faciēda sit. sin autem morū, aut studiorum commutatio quadā, ut fieri solet, facta erit, aut in reip. partibus dissensio intercesserit: (loquor enim, ut paulō antē dixi, non de sapientum, sed de cōmuniū amicitias) cauendum erit, ne non solum amicitia deposita, sed inimicitia etiam suscepta videantur. nihil enim turpius, quā cum eo bellū gerere, quicū familiariter vixeris, ab amicitia Q. Pōpeij meo nomine se remouerat, ut scitis, Scipio: propter dissensionē autem, quae erat in reip. alienatus est à collega nostro Metello. vtrumque egit grauitate, auctoritate, & offensione animi nō acerba. quamobrem primū dāda opera est, ne qua amicorum dissidia fiant: sin tale aliquid euenerit, ut extincta potius amicitia, quā oppressa videantur. Cauendū verō est, ne etiam in graues inimicitias conuertant se amicitia: e quibus iurgia, maledicta, contumelia gignuntur: quae tamen si tolerabiles erunt, ferenda sunt: & hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur iniuriam.

EXPLANATIO.

Sic inferiores non dolere, se &c. } sic decemseptem, quorū vnus supra addit, Debent. Vnus, Sic inferiores non debent,

Q 2

se & c. Hoc autem est inuidorum: qui alienis rebus marcescunt opimis. A *suis amicis* } Amicis, non est in decemseptem. *QUERUNTUR* } Querunt, vnus. *QUERULI* autem homines amicitiae idonei non sunt. Proverbum Græcum: *Οι φιλομμε- οεις εις φιλην ουκ ευφεις*. Si *aliquid habere se put.* } Si se habere put. decemseptem. *OFFICIOSE*, } Officiosissimè, vnus. *OFFENSIOSE*, Lambinus. Et *amicè*, } sic omnes mei. Aliàs, Aut amicè. *FACTVM* } Facto, vnus, malè. *ODIOSVM* ge- nus *hominum, officia exprobrantium*, } vide Senecam, lib. 2. de Beneficiis. Commemoratio etiam, exprobrationis vim habet. Sofia apud Terentium. *QUAE meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit.* } Proverbum Græcum:

καλον λαβων μεμνησοι δουε ε' επιμειθεου.

QUI etiam contemnendos se arbitrantur, } nihil arroganter de se sentientes. *QUANTVM ipse officere possit*, } Sic omnes mei: vno excepto, in quo, Potest. Lambinus, Possit. *NON enim tu possis, quantumuis* } Non enim tu possis, vel quantumuis, tres. *QUAMUIS, duo, vnus, QUAMTUMquamuis, EXCELLAS*, } sic omnes mei. Alij notant esse in quibusdam veteribus, *EXCELLEAS*. *EFFICERE, fratrem eius & c.* } Efficere, sed fratrem eius & c. vnus, malè. *Fratrem eius*: Tusc. 4. & Plin. lib. 7. cap. 36. *Eius*: pro, Suum. vt Liuius lib. 33. T. Iuuentiũ, & C. Labeonem, *eius fratrem*, id est, C. Asinii Labeonis, supra nominati. Sic & in antiquis inscriptionibus.

L . MAELIVS . L . TARNITAS
VASCVLARIVS
SIBI . ET . DVRDENAE . P . L .
CYTHERIDI
ET . L . MAELIO . L . F . ANI
FLACCO
FILIO . EIVS
SCR . AED . CVR . ET . SCR
ET . LIBERTIS
ET . LIBERTABVSQ . SVIS

Et:

D . M
T . FLAVIVS . VITALIS

FEC.

FEC . SIBI . ET . POSTERISQ . EIVS
LIB . LIBERTABVSQVE
QVORVM NOMINA . T . S . S .
POSTERISQVE . EORVM
MERCVRIALI . ELHARI
CINNAMO . SATVRNINI
CRESCENTI . SER . RESTITVTAE
FORTVNAT . FESTAE
COETONIDI . ANCILLAE . I

Et *ingeniũ*, } Et, abest à nouem meis. *EODEM studio*, } sic decemseptem. rectè. Malè aliàs, Eorum. A duobus abest. malè. *NUTRICES*, } Sic Æneas pius in Nutricè, lib. 7. *ÆN . PAEDAGOGI* } serui. vide Valerium lib. 6. cap. 1. Sic in Art- stotelem Alexander primum, postea refrigitur amor. *SED alio quodam modo*, } hoc placet, vt est in nouem meis. duo supra habent, Diligendi, vnus, Amadi, reliqui, Colendi. Vt faciliè appareat, omnia esse glossèmata. *Alio quodam modo*: qui multo minore culpa negligantur, quàm veteres amici. *ALITER enim amicitia stabiles* } Enim, non est in tredecim. *Aliter*: si vetustatis ratio potius habeatur, quàm morum. Ne *quis intemperata quadam benevolentia*, } Ne intemperata quadam benevolentia, duo. *NEOPTOLEMVS* } immo Achilles. Ciceronis igitur hoc est *μημονιων εμειρησα*. Homerus *ι . α*. Hygini cap. 96. Plinius lib. 35. cap. 11. *DESIDERIVM non facile ferat*, } absentiam. *PARVM iustus*, } Parum est iustus, vnus. *Parum iustus*: quod plus delectationi suae tribuit, quàm aut. vtilitati, aut officio amici. *EST etiam* } Est enim, tres. *REMIS- SIONE vsus eleuandæ*, } Ita crebro vsurpatur hoc verbum à Cicerone, & ab aliis, vt in dubium eius vequire significatio non possit. est enim, minuere, & extenuare. Vt infra: Causas suspicionum, offensionumque tum euitare, tum eleuare, tum ferre, sapientis est. Tuoer igitur vulgatum lectionem, dissentiens ab iis, qui mutant: cum eũ præsertim vndecim veterum librorum auctoritas fulciat. Vnus, Leuandæ. Duo, Eluendæ. Vnus, Eludendæ. Vnus, Elidendæ. Vnus, Eluedæ, & supra, Eleuandæ. Vnus, Eluente. *DISCIDENDAE*: } sic omnes mei. Discutiendæ, esse in vno vetere, notat Langius. *COMMVTATIO quadam* } non tanta, neque tanti momenti, vt odium mereatur. *LOQVOR enim*, } Loquor enim iam, tredecim.

Q. 3

NIHIL enim turpius, } addunt, Est, tredecim. COLLEGA no-
 stro Azetello. } Macedonico: Collega autē Scipionis, & Lælij in
 auguratu. Vide Plinium lib. 7. cap. 43. GRAVITER, auctorita-
 te, } Graui auctoritate. vnus. Grauitur: ratione in confi-
 lium adhibita. EXTINGCTAE, } oppresse } vide No-
 nium. CAVENDVM verò est, } Verò, abest à nouem. Vnus,
 Cauendum verò, ne & c. MALEDICTA, contumelia } Male-
 dicta, & contumeliæ, quattuor. Maledicta contumeliarum, v-
 nus. IN culpa } in vitio.

CICERO.

Omnino omnium horum vitiorum, atque in-
 commodorum vna cautio est, atque vna prouisi-
 o, ut ne nimis cito diligere incipiamus, ne ve indignos,
 digni autē sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa,
 cur diligantur. rarum istud genus: & quidem omnia
 præclara rara, nec quicquam difficilius, quàm reperire,
 quod sit omni ex parte in suo genere perfectum, sed
 plerique neque in rebus humanis quidquam bonū no-
 runt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tamquā pe-
 cudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperāt se ma-
 ximum fructū esse capturos: itaque pulcherrima illa,
 & maximè naturali carent amicitia, per se, & pro-
 pter se, expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis a-
 micitiæ qualis, & quāta sit, ipse enim se quisque diligit,
 non ut aliquam à se ipso mercedem exigat caritatis
 suæ, sed quod per se sibi quisque carus est, quod nisi idē
 in amicitiam transferatur, verus amicus numquam
 reperietur. est enim is amicus quidem, qui est tāquam
 alter idem, quod si hoc apparet in bestiis, volucribus, a-
 grestibus, natatibus, cicuribus, feris, primum, ut se ipsa
 diligat: (id enim pariter cum omni animāte nascitur)
 deinde, ut requirant, atque appetant, ad quas se appli-
 cent

cent eiusdem generis animātes: idque faciunt cum de-
 siderio, & cum quadam similitudine amoris humani:
 quanto id magis in homine sit natura? qui & se ipse
 diligit: & alterū acquirit, cuius animum ita cum suo
 commisceat, ut efficiat pane vnum ex duobus. Sed ple-
 rique peruersè, ne dicam impudenter, amicum habere
 talem volunt, quales ipsi esse non possunt: quæq. ipsi nō
 tribuunt amicis, hæc ab ijs desiderant. par est autem,
 primum, ipsum esse virum bonum: tum, alterum simi-
 lem sui querere, in talibus ea, quam iam dudum tracta-
 mus, stabilitas amicitia cōfirmari potest: cum homines,
 benevolentia coniuncti, primum cupiditatibus ijs, qui-
 bus ceteri seruiunt, imperabunt: deinde æquitate, iusti-
 tiæque gaudebunt: omniæque alter pro altero suscipiet:
 neque quidquam vnumquam, nisi honestum, & rectum,
 alter ab altero postulabit: neque solum colēt se inter se,
 ac diligēt, sed etiam verebuntur. nam maximum or-
 namentū amicitia tollit, qui ex ea tollit verecundiam.
 itaque in iis perniciosus est error, qui existimant libidi-
 num, peccatorūque omnium patere in amicitia licē-
 tiam. virtutum enim amicitia adiutrix à natura data
 est, non vitiorum comes: ut, quoniam solitaria non pos-
 set virtus ad ea, quæ summa sunt, peruenire: cōiuncta,
 & consociata cum altera, perueniret. quæ si quos inter
 societas aut est, aut fuit, aut futura est, eorū est habē-
 ndus ad summum naturæ bonum optimus, beatissimū-
 que comitatus. hæc est, inquam, societas, in qua omnia
 insunt, quæ putant homines expetēda, honestas, gloria,
 tranquillitas animi, atque incunditas: ut, cum hæc ad-
 sint, beata vita sit, & sine his esse non possit, quod
 cum optimū, maximūque sit: si volumus adipisci, vir-
 tuti opera danda est: sine qua neque amicitiam, neque

illam rem expetendam consequi possumus. ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitratur, tum se denique errasse sentiunt, cum eos grauis aliquis casus experiri cogit. Quocirca, (dicendum est enim sapius) cum indicaueris, diligere oportet: non, cum dilexeris, iudicare. sed, cum multis in rebus negligentia plectimur, tum maximè in amicis & deligendis, & colendis. praposteris enim utimur consiliis & acta agimus: quod vetamur veteri prouerbio. nam, implicati vitro & cirro vel usu diuturno, vel etiam officis, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, dirumpimus. quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessaria tanta incuria. vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius utilitate omnes vno ore consentiunt. quamquam à multis ipsa virtus contemnitur, & venditatio quadam, atque ostentatio esse dicitur: multi diuitias despiciunt: quos paruo contentos, tenuis victus, cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil esse leuius existiment? itèmq; cetera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui pro nihilo putent. de amicitia omnes ad vnum idem sentiunt, & ij, qui ad remp. se contulerunt: & ij, qui rerum cognitione, doctrinâque delectantur: & ij, qui suum negotium gerunt otiosi: postremo ij, qui se totos tradiderunt voluptatibus: sine amicitia vitam esse nullam: si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. serpit enim nescio quo modo per omnium vitam amicitia: nec vllam at atis degen-
derationem patitur esse expertem sui.

EXPLA-

EXPLANATIO.

OMNINO omnium horum vitiorum, } Omnium, abest à quatuor meis. CAUTIO } Ter. And. Puerum ne reficiat mihi esse ab illa, cautio est. PROVISIO: } Q. Curt. lib. 10. Seditione promissa. VT ne } Ter. Ern. Itaque, vt ne id videam misera, huc effugiferas. VT ne nimis cito: } Isocrates: Βεξδίας μιν φίλος γινώσκων, γινώσκων δὲ πρὸς διαμίειν. ὁμιλίας δὲ αἰσχρόν μὲν ἐνα φίλον ἔχειν καὶ πομπῆς ἐταλέως μεταλάττει. INCIPIANT, } sic tredecim, quinque, Incipias. Aliàs, Incipiamus. NEVE indignos } Neue nos dignos, vnus meus. RARVM istud genus: } Rarum id genus, vnus, reliqui decéseptem, Rarum genus. OMNI ex parte in suo genere perfectum. } non video, cur assentiar iis, qui auferunt illud, In suo genere, ex ingenio, cum & legitur in omnibus antiquis libris, & sententia obscuritatis, aut vitij nihil habeat. Est enim diuersarum rerum perfectio, propterea dixit eleganter, In suo genere. vt singularia omnia notaret, ac distingueret. Horatius, Nihil est ab omni parte beatum. QVIDQVAM bonum, } Boni, decem. NATVRALI } sic omnes mei. Naturabili, alij scriptum esse dicunt in quibusdam veteribus. A se ipso } Ipse, septem. EST enim is quidem tamquam alter idem. } sic tredecim, vnus, Est enim is amicus quidem, qui est tamquam vnus, Est enim verus comicus is quidem tamquam vnus, Est enim is, qui est amicus tamquam, duo, Est enim verus amicus, qui est alter idem. Aliàs, Est enim is amicus quidè, qui est tamquam. ACRESTIBVS, natantibus, cicuribus, } sic nouem. Natantibus, agrestibus, cicur, quattuor. Natantibus, non est in duobus. Agrestioribus, natantibus quibus feris, & cicuribus, vnus. Cucuris, pro Cucuribus, vnus. Agrestibus, natantibus, suibus, cicuribus, vnus, & aliàs. AD quos } Ad quos, duo. CVM quadam similitudine } Cum, abest à quattuor. FIT natura? } non opinione, non ex inopia, aut necessitate, aut spe commodorum. ANQUIRIT } sic legendum. Antea, Acquirat, quò modo in duodecim. Adquirat, duo. Acquirat, vnus. Acquirat, vnus, Inquirat, vnus. Quod corruptum est ex Anquirat. CVM VVS unumum ita cum suo commisceat, } quocum consilia communicat. PERVERSE } vitium in amicitia. TRACTAMVS, } Tractauimus, quinque. Tractabamus, duo. COLENT se inter se } Co-
lent inter se, tredecim. Sic alibi: pueri nostri amant inter se,

ac discunt. Ac *diligens*, } Sic omnes mei, vno excepto, in quo
 At. ex quo alij libri, Atque. CONIUNCTA, & *confociata* }
 Coniuncta, & sociata, septem. Et confociata, vnus. Et cum
 sociata, vnus. Et cōsonata, vnus. Mendosè. QVÆ *si quos intus*
 & c. respexit ad verbum, Confociata. Q, vnus. Alij scribūt
 esse in vetere, Quare, pro Quæ. VT, *cum hec adfuit*, } Et, pro,
 VT, tredecim. EXPERIRI *cogit*, } fidem eorum, quos sibi
 amicos esse, falsò putabant. (DICENDVM *est enim sepius* }
 sic quinque. Etiam, pro, Enim, nouem. Et, vnus. Dicendum est
 sapius, vnus. Dicendum & cum sapius, vnus. DILIGERE
 oportet, } Diligere oportere, vnus. ACTA *agimus*: Ter. Phorm.
 Actum, aiunt, ne agas. QVOD *vetamur* } Quæ, duo. IM-
 PPLICATI } Impliciti, vnus. VLTRO & *citro* } Vltro,
 citroque duo. Vltroque citroque, vnus. Vltroque citro,
 vnus. Vs v *diurno*, } Diurno, vnus. Diurno, duo. Diurno,
 vnus, & sup. add. Tu. Diuino, duo. DIRVMPIMVS, } Dif-
 rumpimus, tres. Dirumpimus, vnus. REI *maximè necessa-
 riæ tanta incuria*, } magna est hoc in loco (quod alij scribunt:
 nam mei quindecim faciunt eum impressa lectio, duo, Rei
 tam max. nec. tanta inc.) antiquorum librorum varietas, nec
 tamè satis apparet, quos sequi debeas. Nam, quocumque mo-
 do legas: Rei maximè necessariæ tanta incuria, vel: Rei ma-
 ximæ, tam necessariæ tanta incuria, vel: Rei tã maximè ne-
 cessariæ tanta incuria: rectè legi puto. Primum est apertum.
 Alterum non obscurum: & interdum coniungit Cicero rem
 maximam, maximèq. necessariam. plus est enim, necessariū
 quiddam esse, quam maximum, vt in epistola ad Curionem:
 Non dubitavi id à te per litteras petere, quod mihi animum
 esset maximum, maximèq. necessarium. Postrenum videri
 potest durius, coniuncta particula. Tam cum aduerbio Maxi-
 mè, sed hoc ipso vercor, ne reiectū sine causa sit, ignoratione
 antiquitatis. Mihi enim displicere non potest, cum in illud
 Plauto in Aulularia non dissimile intueor:

Quam ad probos propinquitate proxume te adiunxeris,
 Tam optimum est.

Et in illud Ter. Heaut. act. 5. sc. 2.

Adolescens, quam minima in spe situs erit,

Tam facillimè patris pacem in leges conficiet suas.

Et eiusdem, Adelph. act. 3. sc. 5.

Quam vos facillimè agitis, quam estis maximè

Poten-

Potentes, dites, fortunati, nobiles,

Tam maximè vos æquo animo æqua noscere.

Oportet, si vos vultis perhiberi probos.

Et Varronis, de re rust. Quam paucissimos reliqueris, tam
 optimi in alédo fiūt. Et Sallustij, in Iugurta: Itaq. quam quisq.
 pessimè fecit, tam maximè tutus est. Nec illa diuersa, Catulli,
 & Velleij, Catulli, ad Ciceronem:

Tanto pessimus omnium poëta,

Quanto tu optimus omnium patronus.

Velleij, lib. 2. de Mario: Quantū bello optimus, tantum pace
 pessimus. Possem afferre multa de Græcis: sed Latina sufficiūt.
 UTILITATE } non sine. nam alij alium statuunt. NAM-
 QUE à *multis* } Quamquam, pro, Namque, est in omnibus.
 IPSA *virtus* } ord. præp. tres. VENDITATIO } Vendicatio,
 omnes. OSTENTATIO *esse dicitur*. } Ostentatio conceditur,
 Langius. Esse, non est in vno meo. omnes, Dicitur, non Con-
 ceditur. MULTI *dimitias despici*. } Multi etiam diu. desp.
 duo. Multi diu. desp. vnus, & sup. add. Autem. NEGATIVVM
gerunt otiosi: } quod attinet ad resp. Sic omnes mei. VITAM *esse
 nullam*: } sic tres. rectè. vndecim addunt, Sentiunt, tres, Dicunt.
 PER *omnium vitam* } Vitas, decem septem,

CICERO.

QV in etiam, si quis ea asperitate est, & inmani-
 tate nature, ut congressus, societatemque homi-
 num fugiat, atque oderit, qualem fuisse Athenis Ti-
 monem nescio quem accepimus: tamen is pati non pos-
 sit, ut non acquirat aliquem, apud quem euomat vi-
 rus acerbitalis suæ. atque hoc maximè iudicaretur, si
 quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus ex hac
 hominum frequentia tolleret, & in solitudine vsquam
 collocaret, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas
 natura desiderat, abundantiam, & copiam, homi-
 nis omnino adspiciendi potestatem eriperet: quis tam
 esset ferreus, qui eam vitam ferre posset? cuique non
 auferret fructum voluptatum omnium solitudo? verum

igitur illud est, quod à Tarentino Archita, ut opinor, dici solitum, nostros senes commemorare audiui, ab alijs senibus auditum, si quis calum ascendisset, naturamque mundi, & pulchritudinem siderum perspexisset, insuauem illam admirationem ei fore, quæ incundissima fuisset, nisi aliquem, cui narraret, habuisset. sic natura solitarium nihil amat: semperque ad ali- quod, tamquam admniculum, annuitur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est, sed, cum tot signis eadem natura declaret, quid velit, ac quærat, quid desideret: obsurdescimus tamen nescio quo modo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. est enim varius, & multiplex usus amicitie: multaq; causæ suspicionum, offensionumque dantur, quas tum euitare, tum eleuare, tum ferre, sapientis est. una illa subleuanda offensio est, ut & utilitas in amicitia, & fides retineatur. nam & monendi amici sepe sunt, & oburgandi: & hæc accipienda amice, cum beneuolè fiunt. sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit.

“ Obsequium, amicos: veritas, odium parit.
molesta veritas est: siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitie: sed obsequium multo molestius: quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri sinit. maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. omnis igitur hæc in re habenda ratio, & diligentia est, primum ut monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. in obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter utimur) cornitas adsit: assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoueat, quæ non modo amico, sed ne libero quidem digna est. aliter enim

nim cum tyranno, aliter cum amico vititur. cuius autem aures clausæ veritati sunt, ut ab amico vera audire nequeant, huius salus desperanda est. scitum est enim illud Catonis, multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri quam eos amicos, qui dulces videantur: illos verum sepe dicere, hos numquam. atque illud absurdum est, quod ij, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent carere. peccasse enim se, non anguntur, obiurgari, moleste ferunt: quod contra oportebat, delicta dolere, obiurgatione gaudere. Ut igitur, & monere, & moneri, proprium est veræ amicitie: & alterum liberè facere, non asperere: alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in amicitijs pestem esse maiorem, quam adulationem, blanditias, assentationem. quamuis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, leuium hominum, atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa, (tollit enim iudiciū veri, idque adulterat) tum amicitia repugnat maximè. delet enim veritatem, sine qua nomen amicitie valere non potest. nam, cum amicitie vis sit in eo, ut vnus quasi animus fiat ex pluribus: quæ fieri poterit, si nec in vno quidem vnus animus erit idem semper, sed varius, commutabilis, multiplex? quid enim potest esse tam flexibile, tam deuium, quam animus eius, qui ad alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum, atque nutum, conuertitur?

Negat quis, nego: ait, aio: postremo imperaui ego- met mihi,

Omnia assentari:
ut ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis persona:

quod amici genus adhibere, omnino leuitatis est. multi autem Gnathonum similes cum sint, loco, fortuna, fama superiores; horum est assensio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas. secerni autem blandus amicus à vero, & internosci tam potest adhibita diligentia, quam omnia fucata, & simulata à sinceris, atque veris.

EXPLANATIO.

QVIN etiam, si quis ea asperitate est, & immanitate naturæ, ut congressus societ. q. hom. fug. } Quin etiam, si quis asperitatem eam, & immanitatem naturæ congressus, ut societatem hom. fug. septem, quorū duo, Societates ut hom. vnus, Si quis esset asper. & imm. Vnus, Inhum. Fortasse pro Cōgressus, Consecutus, legendū, si veteres hosce libros sequamur in aliis. TIMONEM nescio quem } Timonē quendā, esse in vetere libro, ait Lambinus. De Timone Tusc. 4. Plu. in Alcibiade, & Antonio, & Sudas, & Lucianus. ANQUIRAT } Inquirat, vnus. Quod factū est ex Anquirat. IVDICARETVR, } Diuidicaretur, duo. IN solitudinem } In solitudinem, tres. In sollicitudinem, vnus. TARENTINO Archyta, } Pythagorico, de quo Laërtius lib. 8. Vide Plut. in Bione. AB aliis semibus auditum: } æqualis enim Platonis Archyta fuit, de Senectute. SI quis cælum ascendisset, } Si quis in cælum adsc. quindecim. Si quis ad cælum adsc. vnus. NISI aliquem, cui narraret, habuisset. } Cui eanarr. vnus. Non habuisset duo. TOT signis } argumentis euidentiibus. Ac querat, } Aut quod requirat, vnus. An querat, duo. Quid querat, quattuor. Acquirat, duo. Aut querat, duo. Aut requirat, vnus. Defunt hæc in quattuor. Anquirat, Lābinus. MVLTAEQ. causse susp. offensionūque. } Multarūq. suspicionū causse, offensionūque, duo. ELEVARE, } pro minuere, extenuare. supra. SAPIENTIS est. } iuxta naturæ præscriptum viuientis. UTILITAS in amicitia, } Veritas, duo. ACCIPIENDA amicè, } Accipienda sunt amicè, nouem. Accipienda amicè: ab eo, qui monetur, & obiurgatur. NESCIO quo modo verum est, } Nescio quomodo hoc verum est, vnus. Nescio quo modo id verū sit, vnus. Nescio quo modo verum sit,

fit, vnus. FAMILIARIS meus } adeo familiaris, ut à Laëlio scriptæ putentur, quæ Terentij nomine comœdiæ circumferuntur. ad Att. lib. vii. ep. 3. TERENTIUS } abest à quatuordecim, vnus, r. MVLTO molestius: Multo molestius est, sex. in quorū vno additū, in vno deletum. PRÆCIPITUM ferri } in periculum agi. MONITIO } Admonitio, quattuor. OBSEQUIO } vide Quint. lib. 8. ca. 3. de hoc verbo. NEQVEANT: } Nequeat, tredecim. ILLVD Catonis multo melius. & c. } sic quinque. Illud Catonis, ut multa, Melius, duo. Illud Catonis, ut multa, Multo melius, duo. Illud Catonis ut multo melius, septem. QVA debeat carere, } sic quinque. Qua debeat vacare, quinque. Qua deberent vacare, quinque. QVOD contra oportebat, } similiter locutus in extremo de Senectute. OBIURGATIO NE gaudere. } Correctione, octo. Correptione, octo. Correctore, sed sup add. Correctione, vnus. ET monere, & moneri, } a. 2. d. n. papal. Baeris vsq. è regu. NON asperere, alterum & c. } Non asperere, & alterum, vnus. ADVLATIONEM, blanditijs, } Blanditiā, octo. Blanditionem quattuor. Et blanditiæ, vnus. QVAMVIS enim multis nominibus } sic vndecim. Quam multis enim nom. vnus. rectè. Quamuis enim hoc multis nom. vnus. Enim, nō est in vno. Quamuis autem multis nom. vnus. AD voluntatem } Ad voluptatem sex. TVM amicitia repugnare maxime. } Repugnat abest ab vno. Rectè. SI nec in vno quidem vnus animus } Si ne in vno quidem quoque vnus an. quinque. Si nec in vno quoque vnus an. tres. Si nō in vnoquoque animus erit vnus, duo. Si non in vno quidem quoque vnus an. duo. Si in vno quoque vnus an. vnus. VT ait idem Terentius: } Idem, abest ab vno. Eun. act. 3. sc. 2. LOCO, } dignitate, ad Terentiam, lib. xiv. ep. 18. Videte, quid aliæ faciant isto loco femina.

CICERO.

Concio, quæ ex imperitisimis constat, tamen iudicare solet, quid intersit inter popularem, idest assentatorem, & leuem cinem: & inter constantem, severum, & grauem. Quibus blanditijs C. Papius consul nuper influebat in aures concionis, cum ferret

legem de tribunis pl. rescindendis? dissuasimus nos. sed nihil de me, de Scipione dicam libentius. quanta illi, dii immortales, fuit grauitas. quanta in oratione maiestas? ut facile ducem populi R. non comitem, diceres. sed affuistis, & est in manibus oratio. itaque lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque (ut ad me redeam) meministis, Q. Maximo, fratre Scipionis, & L. Mancino eos. quam popularis lex de sacerdotiis C. Cicinij Craesi videbatur. cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. atque is primum instituit in forum versus agere cum populo. tamen illius vendibilem orationem reugio deorum immortalium nobis defendentibus, facie vincebat. atque id actum est praetore me. quinquennio ante, quam consul sum factus. itaque re magis quam auctoritate, causa illa defensa est. quod si in scena, id est in concione, in qua rebus fictis, & adumbratis loci plurimum est, tamen verum vale. si modo id patefactum, & illustratum est. quid in amicitia fieri oportet, qua tota veritate perpenditur? in qua nisi, ut dicitur, apertum petulus videas: tuumque ostendas: nihil fidum, nihil exploratum habeas: ne amare quidem, aut amari possis, cum, id quam verè fiat, ignores. quamquam ista assentatio, quamuis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur. ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, & se maxime ipse delectet. omnino est amans sui virtus: optimè enim se ipsa nouit: quamque amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. virtute enim ipsa non tam multi praediti esse, quam videri, volunt. hos delectat assentatio. his fictus ad eorum voluntatem sermo

sermo cum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hac amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. nec parasitorum in comedijs assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.

“ Magnas verò agere gratias Thais mihi? satis erat respondere, Magnas: Ingentes, inquit, semper auget assentatio id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum. quamobrem, quamquam blanda ista vanitas apud eos valet, qui ipsi illam allefant, & inuitant: tamen etiam grauiores, constantioresque admonendi sunt, ut animaduertant, ne callida assentatione capiantur. apertè enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors: callidus ille, & occultus ne se insinuet, studiosè cauendum est. nec enim facillimè agnoscitur, quippe qui aduersando saepe assentetur: & litigare se simulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, vinctique se patiat, ut is, qui illusus sit, plus vicisse videatur. quid autè turpius, quam illudi? quod ne accidat, magis cauendum est: ut in Epicureo,

“ Hodie me ante omnes comicos stultos senes

“ Versaris, atque luseris lautissimè:

haec enim in fabulis stultissima persona est, improvidorum, & credulorum senum.

EXPLANATIO.

C. PAPIRIVS consul } abest, Consul, à decem meis. & rectè abest. nam trib. pl. erat. epit. Liul. lib. 59. QUANTA illi, &c. } Illi, abest à duobus. Illa, septem. QUANTA in oratione maiestatis: } sic omnes mei. Quantum in oratione maiestatis, esse in quouisdam, scripsit Lambinus. VIDEBATVR. } sic

omnes mei. Iubebatur, aliàs. Lambinus, Ferebatur. COOPTATIO } Coaptatio, octo. Captatio, vnus, addita sup. O. Captatio, tres. Coaptio, duo. Coactatio, duo. Cohactatio, vnus. Ad *populi beneficium trās ferebatur*, } vt populus sacerdotis crearet, cum ea potestas antea ipsorum sacerdotū fuisset. ATQVE *ū &c.* } hoc Plutarchus C. Graccho tribuit, in Ghracchis. alteruter igitur errauit. VERSVS } Verū, vnus. Veribus, vnus. TAMEN *illius vend. or.* } Tum, duo. Tantum, vnus. Venerabilem, duo. *Vendibilem*: plauibilem, popularem, quae laudetur in vulgus. NOBIS *desendentibus*, } malè alij, Deserentibus: cōtra veteres omnes meos. Quasi ad augures, ad quos antiquanda legis potestas non pertinuit, sed ad populum, ad quem Laelius dissuasit eam legem. De hac oratione in Bruto. PRAETORE *me*, } sic quattuor. Per me praetorem, duo. Per me PR. vnus. Per me, decem: in quorum vno sapp. add. Praetorem. CONSVL *sum factus*. } Sim, nouem. Factus essem, duo. QVAM *auctoritate*, } Quam summa auctoritate, quattuordecim. QVOD *si in scena*, sic decem. Scenis, duo. Scamna, tres. Scamna, duo. In istamna, vnus. IDEST *in concione*, } sic vndecim. Vel in conc. tres. Idem in conc. vnus. In, non est in vno. VT *dicitur, apertum pectus videas*, } sic duodecim. Vt dicitur, aut apertum pectus vid. quinque. quorum vnus, Opertum. AVT *amari possis*, } Possis, abest à sex meis. QVAMVIS *perniciosa*, } Quamuis, abest à quattuor. *Perniciosa*: nam iudicium corrumpit. RECIPIT, } Receptit, quinque. NON *de virtute vni loquor*, } sic duodecim. Nunc, non est in duobus. De virtute nunc non loquor, vnus. MAGNAS *&c.* } Eun. act. 3. sc. I. SEMPER *auget assentatio* } sic vnus. Assentator, reliqui. QVI *ipsum illam* } Qui illi ipsam, quattuor. Qui ipsam illam, vnus. Ipsi, abest à duobus. INSINET, } irreat in sinum, penetratiāque amicitiae. FACILLIME } Facile, duo. Faciliter, vnus. PLUS *vicisse* } ex contentione. vnde maior victoria. Illuisse, quinque. Luisse, quinque. Vidisse, vel valuisse, vnus. Plus *vidisse*: sapientius iudicasse, Fam. lib. 7. Vidisse mihi multum videris. VT *in Epicurco*, } numquam credidi, nec legendo reperi, fabulæ nomē fuisse, Epicureus. Vt in Epiclero, rectè legendum putauit Pater. Epiclerus autem Cæcilij fuit comœdia, teste Prisc. lib. 6. & 10. Cæciliique hos versus esse, ait idem Cicero in Catone. Quod certè, quamquam dissentientibus antiquis libris, nostram coniecturā approbat

Nec

Nec tamen ignoro, Turpili quoque comœdiam hoc nomine fuisse, vt est apud Priscianum, & Nonium. Sed hæc Cæcilij esse, non Turpili, locus in Catone iam citatus perspicuè declarat. Vertit fortasse eam comœdiam ex Menædro. nam Stobæus eius exemplum adducit ex Epiclero. Vt in Epicurio, duo. Pacuino, quinque. Pacuino, vnus. Pacuij, vnus. Pacuio, vnus. Mendosè omnia. *Me hodie antè omn.* } sic nouem. Vt in eodie antè omn. septem. Vno die antè omn. vnus. COMICOS } sic duo. Comitos, vnus. Amicos, quinque. Coamicos, decem. ATQVE *luseris* } sic vnus. Atque vt luseris, vnus. Atque vt luseritis, tres. Atque vt iusseris, duo. Atque vt iusseris, vnus. Atque vt iusseris, vnus. Atque vt iusseris, duo. Atque vt iusseris, vnus. Vt iusseris atque, vnus. Atque illuicris, vnus. Ac viferis, vnus. Atque vt illuiferis, vnus. LAVTIS *sv me*: } Laudatisimè, tres. Latissimè, vnus. Malè. Lautissimè, omnes.

CICERO.

SEd nescio quo pacto ab amicitiiū perfectiorū hominum, id est sapientum, (de hac dico sapientia, quæ videtur in hominem cadere posse) ad leues amicitias defluxit oratio. quā obrem ad illa prima redeamus: eaque ipsa concludamus aliquando. Virtus, inquam, C. Fani, & tu. Q. Muci, & conciliat amicitias, & conseruat in ea est enim convenientia rerum, in ea constantia, qua cum se extulit, & ostendit lumen suum, & idem adspexit, agnouitque in alio, ad id se adinonet, vicissimque accipit illud, quod in altero est. ex quorum eorum exardescit sine amor, sine amicitia. vtrumque enim dictum est ab amando: amare autem, nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quæ ames, nulla indigetia, nulla utilitate quaesita: qua tamē ipsa efflorescit ex amicitia, etiā si tu eā minus secutus sis. hac nos adolentes beneuolentia senes illos L. Paullū, M. Catonem, C. Galum, P. Nasica, T. Gracchum, Scipionis, nostrā

R 2.

*scerum, dileximus. hac etiam magis elucet inter e-
quales, ut inter me, & Scipionem, & L. Furium, P.
Rupilius, Sp. Mummius. vicissim autem senes in a-
dolescentium caritate acquiescimus, ut in vestra, &
Q. Tuberonis: equidem etiam admodum adoles-
centis P. Rutilij, & A. Virginij familiaritate de-
lector.*

EXPLANATIO.

DEFLVXIT oratio. } Deflexit, duo. Ad illa prima red.
eaque ipsa. } Ad illam primam red. eamque ipsam, quin-
decim. quorum vnus, ipsamque. AGNOUITQ. } Cogno-
uitque duo. Et agnouit, vnus. L. PAVLLVM, } patrem Sci-
pionis. SP. MUMMIUM: } Lucij fratrem, de quo in Bruto, &
ad Att. lib. 13. Vt in vestra, & Q. Tuberonis: } vnus, Vt ego in
vestra, & Q. Tub. Vt in vestra, vt in Q. Tub. tres. Vt in vestra,
atque in Q. Tub. vnus. Vt in vestra, vt in Tub. duo. Vt in ves-
tra, & in Q. Tub. octo. Vt in vestra, vt Q. Tub. vnus. Vt in ves-
tra, & Vbi Q. Tub. vnus. EQVIDEM etiam admodum } sic
quinque. Et quidem etiam adm. nouem. Et quidem adm. duo.
Equidem & adm. vnus. P. RUTILII, } ad Att. lib. 4. ep. 16.
ET A. VIRGINIJ } Et, abest ab octo. Et, A, abest à duobus.

CICERO.

QUONIAMq. ita ratio comparata est vita, naturaq.
nostra, ut alia etas oriatur ex alia: maxime qui-
dem optandum est, ut cum equalibus possis, quibus-
cum tamquam è carceribus emissus sis, isdem ad cal-
cem, ut dicitur, peruenire: sed, quoniam res humane
fragiles, caducaq. sunt, semper aliqui acquirendi sunt,
quos diligamus, & à quibus diligamur. caritate enim,
benevolentiaque sublata, omnis est è vita sublata in-
cunditas. mihi quidem Scipio, quamquam est subito
preptus, viuit tamen, semperque viuet. virtutem enim
amaui

amaui illius viri: qua extincta non est: nec mihi soli
versatur ante oculos, qui illam semper in manibus ha-
bui: sed etiam posteris erit clara, & insignis. nemo um-
quam animo, aut spe maiora suscipiet, qui sibi non il-
lius memoriam, atque imaginem proponendam putet.
Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna,
aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia
Scipionis possim comparare. in hac mihi de rep. con-
sensu, in hac rerum priuatarum consilium, in eadem
requies plena oblectationis fuit. nunquam illum, ne mi-
nima quidem re, offendi, quod quidem senserim: nihil
audini ex eo ipse, quod nollem. vna domus erat, idem
victus, sique communis. neque solum militia, sed etiam
peregrinationes, rusticationesque communes. nam, quid
ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid, atque
discendi? in quibus, remoti ab oculis populi, omne o-
tium, tempusque contrinimus. quarum rerum recor-
datio, & memoria, si vna cum illo occidisset, deside-
rium coniunctissimi viri, atque amatissimi ferre nul-
lo modo possem, sed nec illa extincta sunt, alunturque
potius, & augentur, cogitatione, & memoria, & si pla-
ne illis orbatu essem, magnam tamen afferret mihi
etas ipsa solatium. diutius enim iam in hoc desiderio
esse non possum: omnia autem breuia tolerabilia esse
debent, etiamsi magna sunt. Hac habui, de amicitia
qua dicerem, vos autem hortor, ut ita virtutem locetis,
sine qua amicitia esse non potest, ut, ea excepta, nihil
amicitia prestabilius esse putetis.

EXPLANATIO.

VT alia etas oriatur ex alia: } Ex alia, absunt ab omnibus
meis. Ex alia: natura suppeditat nobis, vnde semper

amicos parare possimus ex quacumque aetate: cum veteres
sepe morte eripiantur: ut cum iis ad eundem vitæ exitum
peruenire nequeamus. **IISDEM** } Cum iisdem, quindecim.
ACQVIRENDI sunt, } Exquirendi, duo. Adquirendi, quat-
tuor. Requirendi, vnus. Acquirendi, vnus. Anquirendi, legen-
dum. **ANTE oculos,** } præfens, nam carâ ob oculos versan-
tur. **SVSCIPIET,** } conabitur. **NATVRA** } à qua sunt
animi quoque bona. **IN hac mihi &c.** } perfectæ amicitie
descriptio. **NE minima quidem re,** } Nec, quattuor. **NIHIL**
enim audiri, } Enim, non est in septem. & rectè. **NVLLO**
modo } quando illa cum ipso mihi essent prorsus erepta. **AT-**
QVE descendit? } quod homini à natura insitum, scribit Off. I.
MEMORIA: } Memoria mea, quattuordecim. Memoria
mei, vnus. **AFFERRET** } Affert, nouem. Offert, vnus. **PRE-**
STABILIVS esse puteris. } Esse, abest à sex meis.

NOBI-

NOBILISSIMO
IUVENI IACOBO
Critonio Scoto.

M nihil in te sit summissum, &
populare, (mi Iacobe Critoni) quin
omnia tam ampla, excelsa, atque ad-
miranda, ut elapsi temporis viris il-
lustribus, ac sapientissimis gloriam,
futuris verò etiam spem tua amplitudo auferat,
nostro autem sæculo singulare afferat ornamen-
tum: cumque nõ minus opinionones tibi, quàm vita
sint admirabiles: sententias illas, quæ Paradoxa
vocantur, quæ non sanè probantur in vulgus phi-
losophorum, in Stoicorum scholis natas, nudas
admodum, & squalidas, nunc verò M. Tullij Ci-
ceronis eloquétia exornatas, & auctoritate, meis
Commentariis illustratas nomini tuo dicare vo-
lui: cui ista maximè conueniunt, non tantum, ut
amoris erga te mei indicium præbeam, qui nisi
iam antea tibi ex tantis constitit argumentis, nõ-
quam ex vlllo patebit officio, quàm ut animi
grati pro Carminebus, quæ in tuo ad urbem Ve-
netam appulsu mihi dedisti. Nunc verò etiam læ-
tor, toti Italiæ, & Orbi fortasse terrarum vniuer-
so perspectum esse iudicium de te meum, & eas,
quæ, cum huc venisses, scriptis commendauit, quæ
tibi ipsi, ac nonnullis accerrimis celsoribus, aspe-

ra, atque iniucunda videbantur. nam, licet tum amore malui ostendere, quàm prudentiam, nunc ambo cum amicis tuis, tum inimicis, si qui amplius tam feri, atque inhumani reperiuntur, manifesta sunt, postquam tua virtus tam clarum sui splendorem diffudit. ego enim iunctam inuidiæ, ac multorum inimicitias eximiam quandam, atque immortalē gloriam sum consecutus. nam, quid illustrius, quid honestius, quid verò etiam gloriosius ad nomen meum accedere potuit, quàm ut à me prolata παραδόξα primùm, tū ἐλαφιασμά viderentur, nunc verò ἰσοειώματα ab omnibus habeantur. cum multi homines sui iudicii leuitatem, infirmitatēque, cum essent stultitiā obcæcati, mei verò constantiam, veritatēque perspiciant. poteram enim (ἐσπετανοί μοι μύσαι) Illustris. Critoniam, & Serenissimam Stuardam, quibus oriundus es, familias extollere. Sed, quid Reges tui maiores, (licet ea laus Scotorum Regibus meritò tribui possit, quod inter omnes Europæ Reges vetustissimi Christiani sint) quos nunquam Romani imperio suo subegere: cum Cæsar, propter tumultus excitatos, & res in Gallia fluctuantes, exercitum à Regni expugnatione reuocaret: Quid, inquam, isti, tuis virtutibus, animique dotibus amplius solidæ laudis afferunt? Quid Critonij, qui cum Scotorum militiæ Imperatores summi plerumque essent, Anglos è Gallia Regno, & Scotiæ finibus toties, ac tanta virtute eiecerunt? Quid Robertus Critonius, pater tuus, Fifensis in Scotia, & Stormondiensis, Elioki, & Clunæi. tot opidorum, tot præ-

sidio-

fidiorum dominus, qui longo tempore inter omnes Regni proceres ærumnosissimæ simul, & beatissimæ Reginæ, quæ apud Anglos (pro dolor) iam captiua est, & Christianæ religionis acerrimus exstitit propugnator, præsertim qui copias ad prælium, quod Langsydium vocant, duxisset, quid ille tibi splendoris veri affert? Non tantum illi fortasse debes, quod te genuerit, quod maximos huius tempestatis viros, Buchananum, Heppurnium, Robertsonium, & Rhetorfortem præceptores tibi dederit, quod tam amplas pecunias fortunâque in te erudiendo insumpserit, & omnes vires animi, atque ingenij in educandō profuderit, quantum quod ob intestinas seditiones, & prælia domestica, contra te suscitata, quæ cum patre gessisti, Regno discedere, & Regem relinquere, coëgit. Sed laudem, quæ à maioribus ad nos deriuatur, ne laudem quidem esse, sapientissimus ille vir Ulixes existimauit. Neque te verò multum commendo, quod specie, & corporis viribus polleas. fateor tamen aliquid esse in his, quod non tam à fortuna, quantum ab animo pendet, immortalitatis memoria prosequendum: quod scilicet Regno, patria, domoque ob Catholica fidei ardorem tam longè abes, nec vllum ex his ærumnis dolorem, sed incredibilem animositas voluptatem: neque Regis in consobrinituum Iacobum Stuardum clementiam, cui cum Morauia Principatū suam consobrinitum uxorem dedit: neque communis cum Rege edutatio permouent, immo ne mouent quidem: putas enim, maiores quasdam opes, & firmiora, quàm quæ

amiffi, præfidia effe querenda. In corporis verò bonis id habes, quod effigies oris, atque fermōnis animi nobiliffimi filia fit. Sed belli ftudia in ipsis ephebis inire, eadem animo, atque amore profequi, & cum litteris, & Philofophia, tamquã alter Brutus, coniungere, nemini vquam ab initio humani generis obtigit. Magna funt ifta profecto, & inaudita: mediocria tamen, fi cetera fpectemus. quòd fcilicet decem linguarum, multorum idiomatum, omnium difciplinarum cognitionem ante vigefimum primum ætatis annum fis adeptus. & digladiandi, faltandi, omniũ gymnaficarum exercitationum, & equitandi ftudia tanta cum alacritate ingenij, animique humanitate, manfuetudine, & facilitate cõiunxeris, vt nihil te admirabilius, nihil etiam amabilius reperi poffit. Sed non innumerabiles vitę tuę tranfactę laudes: non mirificam illam coram Sereniffimo Principe, ac Illuftriffimis Venetę Reip. proceribus actionẽ: non fubtiliffimas tuas de Theologia, Philofophia, & rebus Mathematicis difputationes in plerifque mæximorum hominũ confeflibus recenfebo: non tantorum hominum ad te vidẽdũ concursũ, vt olim Platoni à Sicilia reuertenti, relicto Olympico fpectaculo, tota Athenienfium celebritas occurriffe fertur: cum te omnes figno rubeę Roſę, quòd tibi natura circa dextrũ lumen impreſſit, tamquam vnicam, & raram in terris auẽm homines cognofcerent. Quę enim gentes tam ferę funt, quę, te cum adſpexerint, non maximum cepiſſe fructũ putent? Sed, his prætermiſis, nunc propria narra-

narrabo: quę fcilicet in Patauina Academia feciſti, tum quę in hac Vrbe, totius Orbis nobiliffima: cuius amplitudinem, & auguſtiſſimam maieſtatem inter omnes alias ciuitates te accipere, fouere, atque amplecti decuit: te verò etiam, humani generis miraculum, admirandam Vrbem incolere, amare, & omnibus aliis antepone-re. Nam, poſtquam aduerſa valetudine iam quattuor menſes laboraſſes, priuſquam in integrũ priſtinę ſanitati ſtatum redires, amicorum conſilio ad Patauinam Academiam, tamquam ad Sapientię Officinam, profectus es, vbi Idibus Martii in diem ſequentem, ſuſcepto conſilio omnes omnium difciplinarum profefſores in ædibus Clariffimi viri Iacobi Aloifij Cornelij, eius auctoritate, & præcibus, vt conuocarentur, petiſti. cum autem maximus doctiſſimorum hominum cœtus, & omnes ex inſperato pene ſtudioſi, & nobiles Gymnaſij iuuenes vna conueniſſent, ſtatim in primi ingreſſus veſtibulo elegantiffimo carmine Patauinas laudes (nam ea tibi propoſita erat ad dicendum materia) ex tempore decantaſti: deinde cum celeberrimis illis doctõribus multa ex variis difciplinis tam acutẽ exagitaſti, tam doctẽ pertractaſti, errorẽſque Ariſtotelis, ac interpretum tam ſolidẽ refutaſti, tanta denique cum maximis viris modestia egiſti, vt omnes in virtutis admirationem, & morum ſuauitatis amorem ſimul allegeris. Neque id ſilentio prætereundum eſt, quòd ex tempore etiam, poſt ſex horarum de re litteraria colloquia, & difputationes, cum oblata tibi eſſet Ignorationem laudãdi

occafio, tam ornatè de ea re dixifti, vt illi ipfi, qui intererant, potiùs fomnia fouere, quàm rem veram, & præfentem videre fe putaffe mihi pofttea affirmarint. Alium pofttea diem indixifti in ædi- bus Illuftriffimi Patauini Epifcopi, non vt altius ingenij tui fpecimè præberes, quod profectò fru- ftra feciffes, fed vt eorum, qui primis difputatio- nibus non interfuerant, obnixis precibus fatisfa- ceres. variè res huic propofito obftaculo fuere, ad fecundum certamen ventum non eft. fed ple- rique cum primis Europæ viris fermones habiti funt. nonnumquam hominù expectationes, licet propter facta tam illuftria de te maximas, ple- rùmque etiam & te ipfum fuperaffe dictus es. ex quibus actis cum illico furrexiffet magna fama, obtrectatores aliqui, quibus ex aliorum bene ge- ftis, & rebus fecundis inuidia effe folet, homu- li, nefcio quid dicam, tuè virtuti aliquid deroga- re fruflra tentauerunt. oftendentes in obscuro odio apertas inimicitias, & , in quo nihil nocere poterant, fuam voluntatem nocendi. Tum tu, vt iftas obtrectationes maleuolentiſſimas pu- fillorum, maleuolorùmque profterneres, atque obtereres, duo hæc Theoremata in hac Vrbe edidifti:

Vicia, qui (virtute, veraque animi nobilitate aliis prælucentes) bene de Virtutis amatoribus sentire conſueuerunt, gratias agat immortales, IACOBVS CRITONIVS SCOTVS, proſtigatiſ- que & perditis hominibus, omnem in pofterum ia- ctandi occaſionem auferat: errores Ariſtoteſis
panè

lis panè innumerabiles, & omnium Latinorum Phi- loſophorum, ſiue cum de ipſius mente diſputant, ſiue cum res Theologicas attingunt, & nonnullorum quoque Matheſeos profeſſorum ſomnia refutabit, & ad obiecta reſpondebit.

Liberam ad hæc in omnibus diſciplinis, ſiue ille pu- blicè doceri ſoleant, ſiue ſapientiſſimis tantum homi- nibus peruia ſint, arguendi occaſionem dat. reſponſu- rus, ſiue Logicis, & conſuetis reſponſionibus, ſiue per Secretam Numerorum rationem, aut figuras Ma- thematicas, ſiue per aliquod ex centum carminum ge- neribus: ex proponentium arbitrio,

In DD. Ioannis, & Pauli adæ ſacra, in ipſo San- ctiſſimo Pentecoſtes die, poſt Meridiem,

EXORDIVM SVMET.

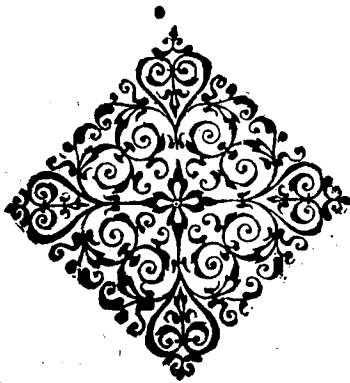
& per triduum indefeſſus ſuſtinuiſti, & quamdiu tua auctoritas tibi defendenda fuit, ſic acriter, & vehementer præliatus es, vt clamor, concurſus- que inſolitus ad ſtudia tua lenienda, tanta cum laude fieret, vt nihil vquam magnificentius ab hominibus auditum ſit. Tu verò me non ſolum auctorem conſiliorum, ſed ſpectatorem pugna- rum mirificaram habuiſti. Nunc, quoniam laudis ſemper audiffimus fui, & præter ceteros φιλοκει- τόνιος ab omnibus habeor, multorùmque odia pro tua cauſa ſuſcepi, cura obſecro, & effice, vt facis, vt, quia veram virtutem cognoui, ab omni- bus amer, amari, & laudari poſſim, & vt maior in

ea mihi in dies spes resideat. Meas igitur in Ciceronis Paradoxa lucubrationes, hoc ipso, quia in Paradoxa sunt, sub tuo nomine prodire volui, quòd veteribus gratiam, nouis fauorem cõciliare solet. Tu autẽ has nostras vigilias, & Stoicorum opiniones simul (quoad veritas patitur) tuebere. id enim tibi admodum erit facile. iam enim pene omnes homines aut gratiam, aut eloquentiam, aut tantarum rerum, ne dicam omnium scientiam suspiciunt.

Viue nostri memor,
& vale.

Venetis, XIV. Kal. Iun. ∞ D XXCI.

M. TVL-

M. T V L L I I

C I C E R O N I S

P A R A D O X A

S E X,

Ad M. Brutum.

C I C E R O.

NIMADVERTI, Brute, sapẽ Catonem, auunculum tuum, cum in senatu sententiam diceret, locos graues ex philosophia tractare, abhorrentes ab hoc vsu forensi, & publico: sed dicendo consequi tamen, vt illa etiam populo probabilia viderentur. quod eo maius est illi, quam aut tibi, aut nobis, quia nos ea philosophia plus vtimur, quã peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quã non multum discrepant ab opinione populari: Cato autem, perfectus, mea sententia, Stoicus, & ea sentit, quã non sanẽ probantur in vulgus: & in ea heresi, quã nullum sequitur florem orationis, neque dilatatum argumentum, sed minutis interrogatiunculis, quasi

punctis, quod proposuit, efficit. sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tamquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipse, de quo loquor. Cato enim dumtaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de caritate patriæ Stoicè solet, oratoris ornamentis adhibitis, dicere. ego verò tibi illa ipsa, quæ vix in gymnasio, & in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos. quæ quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam Παράδοξα appellatur: tentare volui, possentne proferri in lucem, id est in forum, & ita dici, ut probarentur: an alia quadam esset erudita, alia popularis oratio. eoque scripsi libentius, quod mihi ista, Παράδοξα quæ appellantur, maximè videntur esse Socratica, longèque verissima. Accipies igitur hoc paruum opusculum, lucubratum his iam contractioribus noctibus: quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit. & degustabis genus hoc exercitationum mearum, quibus uti consuevi, cum ea, quæ dicuntur in scholis *Τετραὰ*, ad nostrum hoc oratorum transfero dicendi genus. hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil postulo. non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidias: tale tamen est ut ex eadem officina exisse videatur.

ARGV.

ARGUMENTUM.

VETERVM Stoicorum sapientia in eo posita erat, (vt Plutarchus in libro aduersus Stoicos testatur) vt nouum aliquid, inauditum, & admirabile in vulgus proferrent, quod ipsi tamquam peculiare sibi vindicabant. Quorum princeps fuit Xenocrates. Sed istorum opinio de anima admodum futilis fuit. nam eam omnes antè Socratem, cum circulos aliquos confecisset, deficere, ac veluti conteri affirmabant. Sic idem Xenocrates, & Zeno, illius sectæ principes primùm elementa, & id quod est secundum naturam, putabant esse summum bonum: Deum dicebant esse mentem corpus habentem, cui insit tamquam materiei admixtus. diuersam tamen, licet non multò, Socrates, recentiorum Academicorum facillè primus, ab hac philosophandi rationem iniuit. nam, cum multi sua tempestate sophistæ (quod nomen primùm veris sapientibus, deinde vanis suis ostentatoribus tributum erat) Græciam totam peragrarent, pecuniam à iuuenibus magnam erogantes, qui stulta scientiæ persuasionem obtinebant, eorum Socrates fastum comprimens, (sed eo fortasse modo, quo Platonis sedem conscendens præ indignatione Cynicus ille philosophus fastum suum conculcabat) interrogabat semper, & veritatem, tamquam Piræstes, (quo nomine Interrogantem Aristoteles XII Topicorum appellat) sedulò indagabat, nihil ex sua opinione dicere visus, vt auram popularem faci-

liùs confectaretur. nam magni interest in disputando, ambiguos videri, ancipites, & in neutram propositæ quæstionis partem vergentes. Sic optimos Olympici certaminis iudices Elæos fore aiebant, si nemo Elæus certaret. nam nostrarum opinionum, vt aliarum rerum, amor nos plerumque cæcos facit. Sed, quid est, per Deum, mi labe Critoni, quod Socratis disputandi modum in sophistas laceffis, aut, si non laceffis, sanè non satis approbare videris? Sanè me fateor non hoc abs te planè intellexisse. num quia in bonos viros, qui iuuentutem venali scientia exacuebant, dicere nimium seuerè solitus erat? an quia nihil proprium, cùm alios reprehenderet, vniquam dicebat? ad aliorum inuenta refutanda, quàm ad sua statuenda, paratior. Profectò, vt mihi videtur, eius, & aliorum omnium Stoicorum philosophia etiam reprehensione penitus non vacat. nam, Aristotelem in Physicis secutus, neque sensui solo fidentes, neque omnem illi fidem adimenes, sed à sensu incipientes, & ad altiora proficiscentes, approbo. Sed Stoici omnem sensibus fidem derogabant. Quid enim magis ridiculum audiri potest, quàm quod de homine duplici, & bicorpore, dicebant? in vno quoque nostrum duo corpora, quorum vnum, alterabile: alterum, quod alterari nequeat: vnum, quod crescat: alterum verò, quod excretionis sit expers, ponentes. Sic enim Pentheus in Euripidis Bacchylide infaniens dicebat: Ego me duos iam videre Soles puto, duplicesq. Thebas. Ait, Puto. nam sensus illius herclè delusus erat vana quadam specie. Isto-

cie. Istorum præterea de vniuerso, de elementis, de habitibus, & affectionibus animi: de tempore, contacto, infinito, incremento, & alijs plerisque rebus, opiniones, quamuis absurdæ sint, tamen eæ, quæ ad mores spectant, nisi tantum ijs rigoris inesset, (quo nomine à D. Hieronymo taxantur) perpulchræ essent: neque verò id negari potest, quantum ad exercitationem ingenij, & animorum conducant. & eas iccirco noster Cicero, potius, quàm quòd veras esse existimaret, pertractauit. Nam, vt Theodoretus putat, in eo genere quoque animos exercitandi admodum recentiores Academiam pollebant: cuiuscunque quæstionis probabilis alteram se posse ex tempore partem sustentare, aut refutare profitentes, quibus præterea, potius quàm Peripateticis, quòd magis rigidus est philosophandi modus, adheffisse Ciceronem crediderim, neque enim satis eum intelligunt, qui putant, ipsum maiorem ingenij subtilitatem, & mentis acumen in Platone, quàm in Aristotele, fuisse, existimasse. Nam cùm ait, Aristotelem omnes alios, præter Platonem, vincere, id ita intelligendum est, quòd Aristoteles Platonem non longo, vt ceteros, intervallo superauerit, cùm tamen aliquo modo euicerit. Sic, benigne Lector, à Peripateticis exacta sapientia, à Stoicis, & recentioribus Academicis (præsertim cùm de moribus tractant) sumenda est illa, quam Logici vocant, sollertia, & perspicacitas.

PARADOXA } Acad. quæst. 4. vocat Admirabilia: Quin-
 ctilianus lib. 9. Inopinata. Ad *M. Brutum*. } cuius vitam
 Plutarchus litteris mandauit. Fam. lib. 2. Brutum à me amari
 intelligis. quid est castitas, cur mihi nõ in optatis sit, comple-
 eti hominem florentem ætate, opibus, hominibus, ingenio,
 liberis, propinquis, affinis, amicis: collegam meum præ-
 fertim, & in ipsa collegij laude, & scientia studiosum mei? Et
 lib. 9. Semper amaui *M. Brutum* propter eius summum in-
 genium, suauissimos mores, singularem probitatem, atque
 constantiam. Eius nomine inscripta à Cicerone oratorum
 catalogus libri de finibus bonorum & malorum: & de natu-
 deorum, & Tusculanæ quæstiones, & epistolarum libri, *Brutus*
 autem Ciceroni librum dedit de virtute. cuius de Finibus
 mentionem facit. **ANIMADVERTI**, } Animaduerti, quat-
 tuor mei. **CATONEM**, } fratrem Seruilia, Bruti matris, qui
 postea cum se Vticæ occidisset, Vticensis est appellatus. nunc
 autem viuere videtur, cum hæc Cicero scribit. **SENTEN-
 TIAM diceret**, } qualis eius oratio contra coniuratos, apud
 Sallustium. Vide Plutarchum. **MATVS** } grauius, diffici-
 lius. **DISCREPANT** Discrepent, duo. **PHILOSOPHIA** }
 Academica. **NON sanè** } sic quattuor, quattuor, Non planè.
 decem, Non rectè. **IN vulgo**, } In vulgo, tres. **NULLVM**
sequitur florem orationis, } Stoicos eloquentiæ non dedisse o-
 peram, scribit Quintilianus lib. 10. & 12. Florens orationis
 genus vocat in Oratore. **SED minutus interrogatiunculis**, } Sed,
 abest à quinque. in quorum tribus additum. **QVASI pun-
 ctis**, } metaphora à Geometris, qui Puncta *omnium* dicunt,
 partes, ex quibus lineæ conficiuntur minutissimæ. II. de Ora-
 tore, Puncta argumentorum occulere, dixit. **QVOD propo-
 suit**, } propositionem. **NON fiat probabile**: } non verifi-
 mile videatur. **SPLENDESCAT** } Exsplendescat, vnus.
QVOD cum ita putarem, } Ita, abest à duobus. in quorum vno
 add. **DE magnitudine animi**, } quæ cernitur in humanarum
 rerum despicientia, & in vnus virtutis admiratione. **DE**
continentia, } De constantia, vnus. **De continentia**: ne propter
 voluptatem, aut vtilitatem, iustitia, & modestia relinquatur.
DE morte, } non esse forti viro metuendam, sed fortiter,
 propter honestum, optendam. **DE omni laude virtutis**, }
 virtu-

virtutem solum summum bonum esse, nec aliud quicquam
 laudandum. **DE diis immortalibus**, } eorū prouidentia mundum
 regi, & omnibus consuli. **DE caritate patriæ** } omnibus com-
 modis, etiam vitæ, anteponendam. **STOICÆ** } quod attinet
 ad opinioniones, verum adhibitis oratoris ornamentis, dicendo
 consequitur, vt illa etiam populo probabilia videatur. **ORA-
 TORIS ornamentis adhibitis**, } non dubito, quin hæc verba
 vacent omni mendo. Sed, quoniam dubitare video homi-
 nes eruditos, & addere negationem, Nullis, (quæ est & in sex
 meis) non faciam, si modò consequi poterò, vt quisquam
 auctoritate commotus, in errore verferetur. **CATONI** non mo-
 dò Cicero & alibi, & hoc ipso in loco, sed Sallustius, & Plu-
 tarchus, & alij eloquentiam tribuunt, quæ quidem in senatu
 ita disputabat de magnitudine animi, de contentia, de mor-
 te, aliisque rebus, quas probare pauci solent, vt id ipsum, quod
 ipse sentiebat, populo etiam probabile videretur. In quo tan-
 to maiorem eloquentiæ gloriam obtinebat, quâto difficilior
 est, multitudini persuadere, quæ Stoici probant, vt, de patriæ
 salute, vel cum omni periculo, tuenda, de criminibus accrimè
 vindicandis, de virtute denique ipsa rebus omnibus præfere-
 nda. Cicero autem maius quiddam suscipit, cum non illa, quæ
 splendorè ab oratione possunt accipere, quæ peregre Cice-
 ro in senatu, è Stoicorum sententia, tractabat, sed illa ipsa
 probaturum se esse, aut certè conaturum vt probet, quæ Stoi-
 ci ipsi in suis gymnasiis non facile probant. Hæc est huius lo-
 ci sententia, magna cum Catonis laude expressa, aliquâto ta-
 men maiore Ciceronis. quamquam ipse, cum dicat, Tentare
 volui, arrogantia culpâ vitat. **EGO vero tibi &c.** } sic nouem.
 A nouem abest, Tibi. **QVÆ vix in gym.** } quo maior est
 mea laus, quàm Catonis, ille enim ornat ea, quæ ornari facile
 possunt: ego autem probanda, laudandâque suscepi, quæ Stoi-
 ci ipsi, nedum ceteri philosophi, vix in gymnasiis disputantes
 probant. **OPINIONEM omnium**, } Hominum, duodecim.
TENTARE volui, } sic decemseptem, vnus, Et tentare volui.
 Aliàs, Ac tentare volui. **IN lucem, idest in forum**, } Et in forum,
 duo. Vel in forum, sex. A tribus absunt, idest in forum. **EQ.**
scripsi libentius, } Eoque hos locos scripsi libentius, quattuor-
 decim. Locos scripsi libentius, tres. Eoque hos locos scripsi lu-
 bentius, vnus. **QVÆ appellant**, } sic duo. **SOCRATICA**, }
 non modo Stoica. **HIS iam contractioribus noctibus**, } ætius.

QVONIAM } Quando, quattuor. MAIORVM *vigiliarum*
munus } de Finibus, & de nat. deorum. EXERCITATIO.
 NVM *meorum,* } Mearū, abest à duobus. in quorū vno add.
 Θεικτ. } Quintil. lib. x. cap. 5. In hoc optimè facient infini-
 ta quaestiones, quas vocari Θεικτ. diximus, quibus Cicero iam
 princeps in rep. exerceri solebat. Cicero ad Att. lib. ix. Sed
 tamen, ne me totum agritudini dedam, sumpsi mihi tam-
 quam Θεικτ. quæ & politicae sunt, & temporum horum, vt &
 abducam animum à querellis, & in eo ipsò, de quo agitur, e-
 xercear. Θεικτ. positiones. in Laelio, Tusc. i. & iv. In apertum
 vt referas, } Proferas, vnus. Deferas, vnus. IN arce } In arcem,
 quinque. In arce: Athenienti. ILLA *Minerva Phidia:* } Illa
Minervæ, (sine, Phidia,) vnus. Illa, abest ab vno. *Minerva*
Phidia: ex are. Plin. lib. xxxiv. cap. 8. nam aliam non ita lauda-
 tam fecerat ex ebore. Plinius ibidem, & lib. xxxvi. cap. 5. Vide
 Plut. in Pericle, Thucydidem lib. ii. Pausaniã, & Cic. in Tusc.
 quæst & Arist. de Mundo. TALE tamen est, } Sed tale tamen
 est, quinque. Sed tamen tale est, tres. Sed tamē, vt ex quinque.
 Sed tantum, vt ex, vnus. EXISSE *appareat.* } sic omnes mei.

PARADOXONI.

ὅτι μόνον ἡ ἀρετὴ τὸ καλὸν: quod honestum sit,
 id solum bonum esse.

VEREOR, ne cui vestrum, ex Stoicorum homi-
 num disputationibus, non ex meo sensu, deprom-
 pta hæc videatur oratio: dicam tamen, quod sentio: &
 dicam breuius, quam res tanta dici possit. Numquam
 me hercule ego neque pecunias istorū, neque recta ma-
 gnifica, neq; opes, neq; imperia, neque eas, quibus ma-
 ximè adstricti sunt, voluptates in bonis rebus esse nume-
 rādas duxi: quippe cū viderē, homines rebus his circū
 fluentes, ea tamen desiderare maximè, quibus abunda-
 rent. neque enim vinq̄uā expletur. nec satiatur cupidi-
 tatis sitis: neque eā solū, quæ habent, libidine angen-
 di cru-

di cruciantur, sed etiam amittendi metu. in quo equi-
 dem continentissimorum hominum maiorum nostro-
 rum sæpe requiro prudentiam, qui hæc imbecilla, &
 commutabilia pecunia membra, solo verbo bona puta-
 verunt appellanda, cū re, ac factis longè aliter iudi-
 cassent. potest enim bonum cuiquam malo esse? aut po-
 test quisquam in abundantia honorum ipse esse non
 bonus? at qui ista omnia talia videmus, vt etiam im-
 probi habeant, & obsint probis. Quamobrem, licet irri-
 deat, si quis vult: plus apud me tamen vera ratio va-
 lebit, quam vulgi opinio. neque ego vinq̄uam illum bo-
 na perdidisse dicam, si quis pecus, aut supellectileu a-
 miserit. nec non sæpe laudabo sapientem illum, Bian-
 tem, vt opinor, qui numeratur inter septem: cuius cū
 patriam Prienem cepisset hostis, ceteriq; ita fugerent,
 vt multa de suis rebus secum asportarent: cum esset
 admonitus à quodam, vt idem ipse faceret: ego verò,
 inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. Ille hæc
 ludibria fortuna ne sua quidem putauit, quæ nos ap-
 pellamus etiam bona. quid est igitur, queret aliquis,
 bonum? si quid rectè sit, & honestè, & cum virtute, id
 bene fieri verè dicitur: & quod rectum, & honestum,
 & cum virtute est, id solum opinor bonum. sed hæc vi-
 deri possunt obscuriora, cū sine appositione exem-
 plorum lentiùs disputantur: vita, atque factis illustrā-
 da sunt summorum virorum hæc, quæ verbis subtiliùs,
 quam satis est, disputari videntur. Quæro enim à vo-
 bis, num vllā cogitationem habuisse videantur ij, qui
 hanc remp. tam præclarè fundatā nobis reliquerunt,
 aut auri, atque argenti ad auaritiã, aut amœnitatum
 ad delectationē, aut supellectilis ad delicias, aut epula-
 rum ad voluptates. ponite ante oculos vnumquemque

regum, vultis incipiam à Romulo? vultis, post liberam civitatem, ab ijs ipſis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem Romulus gradibus ascendit in celum? iſiſne, qua iſti bona appellant: an rebus geſtis, atque virtutibus? Quid autem Numa Pompilius? miruſne gratias diis immortalibus capides, ac ſitiles venulas fuiſſe, quam ſilicatas aliorum pateras, arbitramur? omitto reliquos. ſunt enim omnes pares inter ſe. præter Superbum. Brutum verò ſi quis roget, quid egerit in patria liberanda: ſi quis reliquos item, eiſdem conſilij ſocios, quid ſpectarint, quid ſecuti ſint: num quis exiſtat, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique, præter officium fortis, & magni viri, quidquam aliud propoſitum fuiſſe videatur? Quæ res ad necem Porſenæ Q. Mucium impulit, ſine vlla ſpe ſalutis ſuæ? qua viſ Horatium Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? qua patrem Decium, qua filium deuonit, ac immiſit in armatas hoſtium copias? quid continentia C. Fabricij? quid tenuitas victus M. Curij ſequeretur? quid duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones, qui Cartaginienſium aduentum corporibus ſuis intercludendum putauerunt? quid Africanus maior? quid minor? quid inter horum ætates interiectus Cato? quid innumerabiles alij? nam domeſticiſ exemplis abundamus. an putamus quemquam horum cogit aſſe quidquam in vita ſibi expetendum, niſi quod laudabile eſſe, & præclarum videretur? veniant igitur irriſores huius orationis, ac ſententiæ: & iam vel ipſi iudicent, utrum ſe horum alicuius, qui marmoreis telluris, ebore & auro fulgentibus, qui ſignis, qui tabulis, qui calato auro, & argento, qui Corinthiis operibus abundant: an C. Fabricij, qui nihil eorum habuit,

nihil

nihil habere voluit, ſimiles eſſe malint. Atque hæc quidem, qua modo huc modo illuc transferuntur, facile adduci ſolent, ut in rebus bonis eſſe negent: illud tamen arte tenent, accuratèque defendunt, voluptatem eſſe ſummum bonum, qua quidem mihi vox pecudum videtur eſſe, non hominum. tu, cum tibi ſive deus, ſive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil eſt præſtantius, neque diuinius: ſic te ipſe abiectus, atque proſternes, ut nihil inter te, & quadrupedem aliquem putes intereſſe? quidquam ne bonum eſt, quod non eum, qui poſſidet, meliorem faciat? ut enim quiſque eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neque eſt ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, poſſit honeſtè gloriari. quid autem eſt horum in voluptate? meliorem ne efficit, aut laudabiliorem virum? an quiſquam in potiundis voluptatibus gloria ſeſe, & prædicatione, effert? Atque, ſi voluptas, qua plurimorum patrocinis defenditur, in rebus bonis habenda non eſt: eaque, quo eſt maior, eo magis mentem ex ſua ſede, & ſtatu dimouet: profectò nihil eſt aliud bene, & beatè viuere, niſi honeſtè, & rectè viuere.

PRIMUM, ſex opinionum admirabiliū, quæ in hoc libello à Cicerone noſtro, comprobantur, eſt, ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν: quòd ſolum bonum, honeſtum. & hic ſtatus eſt quæſtionis, hæc primæ diſputationis ſumma. Sed Ciceronis argumentandi modum, qui iuniores fortalle dialecticos latet, quòd cum dicendi flore coniunctus ſit, hoc pacto in ratiocinationem redigemus. Solum id, quo adeptò, mens noſtra ac-

quiescit, nil amplius desiderans, est bonum. solum
verò honestum est tale. ergo solum honestum est
bonum. Sic, sumpta eadem propositione, à cōtra-
rio. Nullis opibus, diuitiis, tectis magnificis, aut
huiusmodi, mens expletur. ergo non sunt bona.

ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν : Græcis vititur in inscriptionibus, quòd
declamationum themata sint hæc, à Græcis sumpta. Ex *Stoica-
rum hominum* } sic quindecim. Vnus, Ex Socraticorum homi-
num. Vnus, Ex ætiorum hominum. Vnus, Exoticorum homi-
num. Exoticum autem est, quidquid peregrinum est. No-
nius, ex Plauto. Placet, Stoicorum. Non enim de Græcorum
omnium, id est peregrinorum hominum, disputationibus li-
cet accipere: quod alij arbitrantur. sed hoc disputat Cicero de
Stoicorum dumtaxat sententia. atque etiam illa ipsa tantum,
quæ nec Stoicis ipsis probare facillimum est. quod supra di-
xit. *QVAM res tanta dici possit.* } Quam res tanta polcit, alij
legunt. Tanta res, nouem. Potest, quinque. *PECUNIAS* }
M. Crasis. *ISTORVM*, } cum contemptu dictum. *TECTA ma-
gnifica*, } L. Luculli. Alibi Instans villarum substructiones di-
cit. *OPES; imperia*, } Cn. Pompeij. *ABSTRACTI sunt*, } Stricti,
vnus: malè. Aliàs, Affecti. *In bonis rebus esse numerandas duxi*: } In
bonis rebus, aut expetendis, esse num. duxi, quindecim: à quo-
rum septem abest Numerandas. In bonis rebus, aut in exp. e-
se num. duxi, vnus. In bonis rebus, aut appetendis esse num.
produxi, vnus. In bonis rebus, aut petendis, desiderandis esse
dux, vnus. *QUIPPE cum viderem, homines rebus his circumfl.* }
Quippe cum viderentur, duo. Homines, abest à duobus. *Ea
tamen desiderare* } Tantum, pro Tamen, duo. Ea tamen, non legi-
tur in vno. Inde Amicitia confertur Hydropsi. Horatius:

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec situm pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

NEQVE enim vnquam expletur, nec satiatur cupiditatis sitis. } A-
ristoteles lib. II. Polit. cap. 6. *Ἐτι ἢ ἡ πονηρία ἀνθρώπων, ἀπληροῦ-
ται τὸ πρὸς τὸν μὴ ἕκτον, διαβόλη μόνον. ὅταν δὲ ἦδη οὐτ' ἢ πείσεται,*
ἀεὶ

*αὐτὸ δὴ ὄντας τὸ πλεῖστον ὡς εἰς ἀπείραν ἔλθω. ἀπειρὸν γὰρ ἢ ὄν τι μάλιστα
φύσις.* *NEQVE ea solum, quæ habent* } Neque solum ea quæ,
hab. sex. Nec ea solum quæ hab. sex. *SAEPE requiro*, } Semi-
per, octo. *HAEC imb.* } sic omnes. *IMBECILLA.* } Imbe-
cillia, quattuor. *PECUNIAE membra solo verbo bona putauerunt
appellanda,* } Bona non rectè dicuntur, quæ fortuna tribuit.
D. Aug. in serm. v. in Euang. sec. Matth. Ipsæ ergo diuitiæ bon-
næ sunt: sed ista omnia bona, quæ commemorauit, à bonis,
& malis haberi possunt: & cum bonæ sint, bonos tamen
facere non possunt. Solo, abest à septem. in quorum vno
add. *IUDICAVISSENT.* } Iudicassent, octo. *A-
lij legunt, Indicauissent*: ostendissent, demonstrassent.
ATQVI isti omnia } sic tredecim. tres Atque i. o. vnus, *AUT
qui i. o. vnus, An i. o. ETIAM improbi* } Vt improbi, sex. *E-
tiam improbi*: Diues enim aut iniquus est, aut iniqui heres. D.
Hieronymus. *OB SINT probis* } Obsint bonis, octo. Vnus,
Absint à bonis. (id est, vt boni non habeant.) *QVAM OB-
REM, licet irrideat, si quis vult*: } Licet, abest à quattuor. in quo-
rum vno add. Alij scribunt esse in quibusdam, *Quamlibet ir-
rideat, & c. Quod tamen non probant.* *PLVS apud me tamen
vera ratio* } Tamen, abest ab vno. *Vera ratio*: Oratio, duo.
ILLVM bona perdidisse } Illum, abest à duodecim. *BIA N-
TEM,* } cuius multa apophthegmata leguntur apud Plutar-
chum, Laertium, Stobæum. *INTER septem*: } In septem,
vnus. *PRIENEM* } Ionie urbem. Thebarum coloniam.
Laertius. ab Ægypto, Nelei filio, conditam, & postea à Philo-
ta Thebano coloniam eo educatam, atque ab eo etiam Cad-
men dictam. Strabo. qui ait, cum prius maritima esset, alluio
nelimi, continenti iunctam, ad stadia ccl. & ab Helice origi-
nem traxisse. Hanc Ardyis, Gygis, v. Lydororum Regis, filius
expugnauit. Herodotus. Scribit Laertius, eam ab Aliatte, Ar-
dyis filio, iux Lydororum rege, bellis, cum hic Bias floureret,
afflictam. Thucydides eam bello Euboico esse afflictam
dicit. *SECVM asportarent*: } Secum, abest à quattuor-
decim. in quorum vno add. *OMNIA mea mecum porto.*
virtutem, & sapientiam, quæ homini non nisi cum vita
eripi possunt. vide Valerium Maximum. *LV D I-
BRIA fortune* } ludit enim fortuna, diuitiis nunc tribuen-
dis, nunc eripiendis. De Officiis: Diuitiis, nobilitates, ho-
nores, magistratus, imperia, & quæ sunt his contraria, in casu

posita temporibus gubernantur.

Ouidius:

Nempe dat, & quodcumque libet fortuna, rapitque
Irus & est subito, qui modo Cræsus erat.

Horatius:

Sifortuna volet, fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Et alius:

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

VERE dicitur: } Verè, abest ab vno. Et rectè dicitur, Lam-
binus impressit. Et, quod rectum, } Et, abest ab octo. OB-
SCVRIORA. } Obscura, vnus. Odiosiora, esse in quibus-
dam libris, alij scribunt. CVM sine appositione exemplorum Len-
tius disputantur: } Positione, vnus. Oppositione, vnus. Sine
app. exemp. absunt à decem. in quorum duobus add. in vno
deletum. SVBTLIVS, } more Stoicorum. QVAM facti
est, } Est, abest ab vno. Malè alij legunt, Quàm factis. NVM
vllam cogitationem } Illam, tredecim. Malè. Vllam: Non
modò non maximam, vt plerique: aut aliquam, vt non pauci:
sed nec vllam prorsus. ATQVE argenti } Aut, quindecim.
Et, tres. AMOENITATVM } quarum complura sunt ge-
nera: Amœnitatis, quinque. Amœnitates, vnus. AD volu-
ptates. } sic omnes mei. Alij legunt, Aut voluptatis. LIBE-
RAM civitatem, } sic omnes mei. Malè alij, Liberatam. LI-
BERAVERVNT eam? } Eam, abest à sex. ROMVLVS }
Ennius, apud Cic. Tusci.

Romulus in cælo cum diis agit æuum.

ADSCENDIT in cælum: } quia, subito exstinctus, non ap-
paruit, ascendisse in cælum creditus est. QVID autem Nu-
ma } Autem, abest ab omnibus, rectè. POMPIIIVS? } abest
ab vno. Quid Numa Pompilius? quia verbum subauditur,
vereor, ne quis temerè locum mutarit: cum in quiquisdam li-
bris impressum hoc modo legatur: Quid: à Numa Pompilio
minus ne gratas &c. Quod mihi quidem, pace dixerim do-
ctorum hominum, haud satis probatur. Subaudiri & hoc vi-
detur posse, & alia cõsimilia: Quid Numa Pompilius? videtur
ne vobis, aut videri cuiquam potest, deorum benevolentiam
ideo non esse consecutum, quia non filicatis pateris, vt luxu-
riosa posteritas, verùm fictilibus vrnulis, & capidibus in sa-
crificanda vteretur. Nec dubito, quin huius generis exem-
pla

pla inter legendum alia occurrant. CAPIDES, ac scilicet vrn-
las, } Capedines, omnes mei, Atque, duo. Capedinesque ac f.
vrn. vnus. Vasis genus, à Numa sacris adhibitum. III. de nat. de.
Docebo melipra me didicisse de colendis diis immortalibus,
iure pontificio, & more maiorum, capedunculis, quas Numa
nobis reliquit &c. Vide Varronem lib. 4. & 8. de ling. Lat. Fes-
tus autem, Capis, poculi genus, à Capiendo dictum. Vrnulas:
Vrnas, septem. Lambinus, Hirnulas. FELICITAS } Delicatas,
omnes. Deliacas, quidam legunt. Filicatas: à Filice herba, cuius
imago in poculis, & pateris cæleri solita fuerit: quæ Felix, &
Felicula Catoni. BRVTVM verò } Lucium, non Marcum. Va-
lerius Max. lib. 5. cap. de pietate erga Patriã. Verò, abest à sex,
decim. Si quis } sic omnes. EIVSDEM consilij socios, } Sp.
Lucretium, P. Valerium Tricipitinum, Collatinum, &
alios, De Romulo, Numa, Superbo, Liviis lib. 2. Dionys. lib.
lib. 5. Plut. in Valerio Poplicola. QVID spectarint, } Quid ex-
pectauerint, nouem. Quid expectarint, duo. Quid experire
rint, quattuor. Quid expectauerit, vnus. Quid exporauerint,
vnus. Quid computauerit, vnus. malè. QVID secuti sint. } Cõ-
secuti, quattuor. Alij notant esse in q. l. Affecuti. NVM quis ex-
sistat, cui } Num quis ex iis, cui, vnus. Existet, quattuordecim.
Existit, duo. Existimet, mendosè, vnus. QMVCIVM } Vale-
rius lib. 3. cap. de Patientia. HORATIVM Coclitem } Valerius
lib. 3. cap. de Fortitudine. QVÆ patrem Decium, que filium }
Liviis lib. 8. Valerius lib. 5. cap. 6. Quæ vis patr. Dec. quæ fil.
sexdecim. DEVOVIT, } Deuotavit, octo. Ac immisit } Immi-
sit, quattuor. Et immisit, quattuor. Misitque, vnus. CONTI-
NENTIA C. Fabricij } Plut. in Pyrrho. Valer. lib. 4. cap. de Pau-
peritate, Agell. lib. 1. cap. 4. Plin. lib. 33. cap. 12. TENVITAS vi-
ctus M. Curi } Valerius lib. 4. cap. de Paupertate, Plin. lib. 18.
cap. 3. & lib. 19. cap. 5. Columella lib. 1. in Præf. & cap. 3. Plutar-
chus in Apophthegm. DVO propugnacula belli Punici Cn. & P.
Scipiones, } Virg. 6.

Scipiades duo fulmina belli.

Et Silius Italicus:

Belligeri Mauortia pectora fratres.

Vide Liviium lib. 21. 22. 23. CORPORIBVS suis interfect. }
vide, quàm eleganter eandem rem expressit in Catone Ma-
iore. DOMESTICIS exemplis abundamus. } nam nulla res
bonis exemplis ditior fuit. Liviis in Præfatione. AN putat

onus quemquam horum cogitasse quidquam in vita sibi exp. } Putamus nos quidquam illos cogitasse in vita f. e. quattuor. Putas ne illos in vita quidquam f. cogitasse exp. quinque. An putamus nos illos cogitasse quidquam in vita f. e. tres. Putamus nos illos quidquam in vita f. e. vnus. Putasne non illos cogitasse, quidquam in vita f. e. vnus. Putamusne illos cogitasse quidquam in vita f. e. duo. An cogitasse aliquid in vita f. e. & additum, Putamus, post, An, vnus. An cogitasse sibi in vita quidquam exp. & additum, Putamus illos, vnus. *EXPERENDVM, nisi quod* } Experendum esse, nisi quod, nouem. *LAUDABILE esse,* } Esse, abest ab vno. sed additū postea, Esset. quomodo est & in sexdecim aliis. *VENIANT irrisores* } Veniant isti igitur irrisores, vndecim. Veniat istius igitur irrisores, duo. *VEL ipsi iudicent.* } Ipsi, abest à duobus. *CORINTHIIS operibus* } ex ære Corinthio post ipsam Corinthum à L. Mummo euerfam. Sic sex. duodecim. *Opibus. Æs Corinthium* Virg. Georg. II. Ephyrea æra appellat. *ATQUE hæc quidem,* } aliis Atque hi quidem. quo modo vnus meus. Atque hoc quidem, vnus. Atque hæc hi quidem, vnus. Atque ad hæc quidam, vnus. *MODO huc, modo illuc* } *in diuisione.* *VOLVPTATEM esse summum bonum,* } quod senterat Epicurus. *MATER,* } aliquando nouerca. *INTER te, & quadrup.* } sic nouem. Inter te, atque quadr. septem. Inter te, inter quadr. duo. *QUADRUPEDEM aliquem* } Aliquem, abest à sex. Aliquando, vnus. Aliquid, duo. Aliquam, tres. *Malè. Quadrupedem:* voluptas homini cum brutis communis est. *QVOD QVAM NA bonum est,* } An quidquam bonum est, vnus. Sunt, qui legant, *Quidnamne bonum est.* *QVI possidet,* } Qui id possidet, decem. *FACIAT?* } Facit, quindecim. *GLORIANDO se,* } Sic decem septem. Gloria, vnus. *ET* } sic omnes mei. Etiã, Fuluij liber. *PRAEDICATIONE extollit?* } Et prædicatione effert, quattuordecim. Et prædicando effert, duo. Effert in prædicationem, vnus. Et in prædicationem extollit, vnus. *QVO est maior,* } voluptas quod maior, eò turpior. *STATV* } Statione, vnus. *DIMOVET:* } sic quindecim. *Demouet,* vnus. *Mouet,* duo.

PARADOXON. II.

ὅτι αὐτάρπης ἢ ἀρετῆ πρὸς εὐδαιμονίαν:
in quo virtus sit, ei nihil deesse
ad beatè viuendum.

NEc verò ego *M. Regulum arumnosum, nec infelicem, nec miserum vquam putavi. non enim magnitudo animi eius cruciabatur à Pœnis, non grauitas, non fides, non constantia, non vlla virtus, non denique animus ipse: qui, tot virtutum presidio munitus, tantòque comitatu circumseptus, cum corpore eius caperetur, capi certè ipse non potuit. Caium verò Marium vidimus: qui mihi secundis in rebus vnus ex fortunatis hominibus, in aduersis vnus ex summis viris videbatur: quo beatus esse mortali nihil potest. Nescis, insane, nescis, quantas vires virtus habeat, nomen tantum virtutis usurpas: quid ipsa valeat, ignoras. nemo potest, non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se vno sua ponit omnia. cuius autem spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilque, quod exploratum habeat permansurum sibi: vnus quidem diem. eum tu hominem terreto, si quem eris nactus istiusmodi, mortis, aut exsulij minis. mihi verò quidquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recusanti quidè euenerit, non modo repugnanti. quid enim ego laboraui, aut quid egi, aut in quo euigilauerunt curæ, & cogitationes mee, siquidem nihil peperit tale, nihil consecutus sum, ut in eo statu essem, quem neque fortuna temeritas, neque inimicorum labefactaret iniuria? Mortè mne mihi minutaris, ut omnino ab hominibus, an exsulium, ut ab improbis*

demigrandum sit? mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia extinguuntur: non iis, quorum laus mori non potest: Exulium autem terribile illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum unam urbem esse ducunt. te miseria, te arumna premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tua libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris: cui nec satis est, quod est: & id ipsum, quod habes, ne non diuturnum sit futurum, times: te conscientia stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant iudiciorum, atque legum: quocumque adspexisti, ut furia, sic tua tibi occurrunt iniuria, qua te respirare non sinunt. Quamobrem, ut improbo, & stulto, & inerti nemini bene esse potest: sic bonus vir, & fortis, & sapiens miser esse nemo potest. nec verò, cuius virtus, morésque laudandi sunt, eius non laudanda vita est: neque porro fugienda vita, qua laudanda est. esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem quidquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet.

NOMINIS virtutis definitionem pro medio termino accipit, sed quæ ex se omnia facere, & in seipso ponere omnia potest. nam ea est virtutis propria, & maximè lata significatio, ut Aristoteles in 11. Rhetoricorū notat, omnem alicuius rei in suo genere excellētiam denotare, ut equi, bene incedere: canis, currere, &c. Sic igitur conficienda est, totum robur, ac fundamentum huius disputationis completens, ratiocinatio. Nemo potest non beatissimus esse, qui in seipso, & ex se facit omnia. Nemo virtute præditus potest

potest non esse talis. Ergo, Nemo virtute præditus potest non esse beatissimus. Nunc Logici obstupescūt, Ciceronem necessariò, & ex omnibus negantibus concludere. Mirantur quidem: & meritò: cum causas ignorent. Sic contrarium de eo, qui non tam virtute, quàm fortuna delectatur, concludit. De fortunæ verò, & virtutis adinvicem comparatione vide plura apud Plutarchum in commentariolo, quem de virtutis, & fortunæ Romanorum inter se collatione scribit: qui soliti erant Virtutem placida effigie, non nihil in vultu roboris habentem, ob gloriæ studium, & victoriæ desiderium, pingere: Fortunam quoque feroci gestu, & adpectu spem arrogantem præ se ferenti, virtutem post se relinquētem, At nostrum est, prætermisso Fortunæ, quam non agnoscimus, nomine, de Dei, & nostra voluntate in vitæ nostræ actionibus loqui.

NEC verò } ex abrupto, exordio prorfus dissimulato,
MAGNITUDO animi } lib. III. de Fin. in extremo. Laert,
μεγαλοψυχία. TOT virtutum presidio munitus, } Munitus, abest
à quatuor. in quorum duobus add. TANTOQUE comitatu
septus, } sic septem. Tantoque comitatu virtutum septus, no-
uem. Septus, non est in vno. Tantoque conatu, comitatuque
virtutum septus, duo. CAPERETVR, capi } sic omnes mei.
NON potuit. } cum esset munitus, ac septus tot virtutum præ
sidio, tantòque comitatu. C. MARIUM } Plutarchus, & Vale-
rius, & Cicero in Pisonem, & post red. ad Quir. QVI mihi
secundis in rebus } Mihi, deletum est in vno meo. FORTV-
NATIS } Fortissimis, vnus. FORTVNATIS hominibus, in
aduersis, &c. } Fortunatis, omnibus in adu. &c. vnus. IN ad-
uersis } quas constantissimè pertulit. Ex summis viris } Rectè,
Vir, in perferendis aduersis. Cicero in Bruto: Vidi Mitylenis
virū, & vidi planè virū. ESSE } id est, cōtingere. IN SANE, }
ad Antonium hoc refertur, in quem tota oratione inuehit.

Cuius autem spes omnis } Cui verò spes omnis, tres. Cui
 spes omnis, vnde decem. Cuius spes omnis, tres. Cui quæ spes o-
 mnis, vnus. malè. PERMANSVRVM } incerta, & inſtabi-
 lia Fortunæ bona. SIBI diem vnum. } ſic vnus. Sibi vnum
 diem, octo. Sibi ne vnum quidem diem, quatuor. Vnum
 diem ſibi, tres. Sibi quidem diem, duo. EVM } qui à fortu-
 na pendet. MORTIS, } vt Reguli. EXSVLII } vt Marij,
 NON modo repugnanti. } pro, Nedum, ſic & locutus & in epi-
 ſtola ad Lentulum, Fam. lib. i. Vbi vide Patris Commenta-
 rium. Sic eſt & in duobus meis, & in vno doctiſſimi viri, Ca-
 roli Sigonij. AVT in quo } Aut, abeſt à tribus. EYIGILA-
 VER VNT, } ſic duo. Euigilarunt octo. Vigilauerunt, vnus, tres,
 Elaborauerunt, tres, Vigilauerunt, vnus, Elaborauerunt. AB
 hominibus } Ab omnibus ſex. MORS terribilis eſt iis, &c. }
 Turpis mors forti viro non poteſt accidere, neque immitura
 conſulari, neque miſera ſapienti. In Catil. 4. EXSVLIVM
 autem terribile illis, } Exſulij enim nomen calamitatis eſt, non
 turpitudinis, pro domo. Terribile, abeſt à decem, in quorum
 vno add. TVÆ libidines te torquent. } Te tuæ libidines tor-
 quent, quinque. Tu libidines torques: vnus, malè. ET id
 iſſum, quod habes, ne non diuturnum } Quod habes, abſunt à de-
 cem. TE conſcientie ſtimulant } Te conſcientiæ tuæ ſtim-
 tres. VT furia, } Cic. Sex. Roſcio: Nolite putare, quemad-
 modum in fabulis ſæpenumero videtis, eos, qui aliquid im-
 piè, ſceleratè que commiſerint, agitari, & perterreri furiarum
 rædis ardentibus: ſua quemque fraus, & amentia que afficit: ſua
 vexat: ſuum quemque ſcelus agitatur, & ſuus terror maximè
 malæ cogitationes, conſcientiæq. animi terrent. hæ ſunt
 impiis aſiduæ, domeſticæ que furia, quæ dies noctè que pa-
 rentum pœnas à conſceleratiſſimis filiis repetant. Et de Leg.
 i. & in orat. in Piſonem. Vide Adag. Conſcientia, mille teſtes.
 Alludit ad Oreſtis fabulam, à poëtis deſcriptam, quem ſin-
 gunt occurſu furiarum exagitari, ardentes faces quatientium:
 vnde exclamet.

Α, α, μή μοι τῶν δῆδα κείνηται.

Et Virg. 4. Æn.

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes.

Et 3. Æn.

Et ſclerum furij agitatus Oreſtes.

QVÆ respirare non ſunt } Suspirare, omnes. Quæ
 ſuſpi-

ſuſpirare te non ſinūt, vnus. IMPROBO, } vbi non ſit felicitas.
 NEMINI bene eſſe poteſt. } ſic quindecim. Nemini felicitas
 eſſe poteſt, vnus. Nemini bonū eſſe poteſt, duo. BONVS
 vir, } vbi non ſit miſeria. EIVS non laudanda vita eſt }
 Eius, non eſt in vno. Eiuſdem eſſe in quibuſdam, alij nota-
 runt. VIDERI debet. } ſic nouem. Decet, ſex. Licet vnus,
 Solet, vnus. Dicet, vnus: malè.

PARADOXON III.

ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα:
 quòd æqualia peccata.

Nec enim peccata rerum euentu, ſed vitij homi-
 num, metienda ſunt. in quo peccatur, id poteſt
 aliud alio maius eſſe, aut minus: ipſum quidem illud,
 peccare, quoquo te verteris, vnum eſt. Auri nauem
 euertat gubernator, an paleæ, in re aliquantum, in
 gubernatoris inſcitia nihil intereſt. lapſa eſt libido in
 muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quàm
 ſi petulans fuiſſet in aliqua generoſa, ac nobili virgine:
 peccauit verò nihilò minus: ſiquidem eſt, peccare,
 tamquam tranſire lineas: quod cum feceris, culpa
 commiſſa eſt: quàm longè progrediare, cum ſemel
 tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil per-
 tinet. peccare certè licet nemini. quod autem non li-
 cet, id hoc vno tenetur, ſi arguitur non licere. id ſe
 nec maius, nec minus vnquam fieri poteſt: (quoniam
 in eo eſt peccatum, ſi non licuit: quod ſemper vnum,
 & idem eſt) quæ ex eo peccata naſcantur, æqualia ſunt
 oportet. quòd ſi virtutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe
 etiam vitia, neceſſe eſt. atqui pares eſſe virtutes, nec
 bona vira meliorè, nec temperante temperantiorè,

nec forti fortio rem, nec sapiente sapientio rem posse fieri, facile potest percipi. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari impunè posset, auripondo decem reddiderit, si idem in decem millibus non idem fecerit? aut temperantem, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? una virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia, nihil huic addi potest, quò magis virtus sit: nihil demì, ut virtutis nomen relinquatur. etenim, si bene facta, rectè facta sunt, & nihil recto rectius: certè nec bono quidem melius quidquam inueniri potest. sequitur igitur, ut etiam vitia sint paria: si quidem prauitates animi rectè vitia dicuntur, atqui, quoniam pares virtutes sunt: rectè etiam facta, quando à virtutibus proficiscuntur, paria esse debent: itèmq; peccata, quoniam ex vitis manant, sint equalia, necesse est. A philosophis, inquis, ista sumis, metuebam, ne, à lenonibus, diceres. Socrates disputabat isto modo. bene hercule narras, nam, istum doctum, & sapientem virum fuisse, memoriae traditum est, sed tamen quero ex te, (quòdo verbis inter nos contendimus, non pugnis) vrum potius de bonis est quarendum, quid banuli, atque operarij, an quid homines doctissimi senserint? presertim cum hac sententia non modò verior, sed ne utilior quidem hominù vitæ reperiri vlla possit, que vis enim, que magis arceat homines ab improbitate omni, quam si senserint, nullum in delictis esse discrimen? eque peccare se, si priuatis, ac si magistratibus manus inferant? quamcumque in domum stuprù intulerint, eandem esse labem libidinis? Nihil nè igitur interest, (nam hoc dicet aliquis) patrem quis necet, an seruum? Nuda ista si ponas: indicari, qualia sint,

non

non facile possunt, patrem vita priuare, si per se scelus est. Saguntini, qui parentes suos, liberò emori, quam seruos viuere, maluerunt, parricide fuerunt, ergo & parenti nonnumquam adimi vita sine scelere potest: & seruo sape sine iniuria non potest, causa igitur hæc, non natura, distinguit: que quando alteri accessit, id sit propensius: si vtrique adiuncta sit, paria fiant, necesse est, illud tamen interest, quòd in seruo necando, si adsit iniuria, semel peccatur: in patris vita violanda, multa peccantur: violatur is, qui procreauit: is, qui aluit: is, qui erudit: is, qui in sede, ac domo, atque in rep. collocauit, multitudinem peccatorum præstat, eoque pœnâ maiore dignus est, sed nos in vita, nõ quæ cuique peccato pœna, sed quantum cuique liceat, spectare debemus, quidquid non oportet, scelus esse, quidquid non licet, nefas putare debemus, etiam ne in minimis rebus: etiam, si quidem rerum modum fingere non possumus, animorum tenere possumus. histrio si paulò semouit extra numerum, aut si versus pronunciat, est syllaba una breuior, aut longior, exhibitur: & exploratur in vita, que omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba, te peccare dices? poetam non audio in nugis: in vita societate audiam ciuem, dignis peccata dimetientem, sua? que si visa sint breuiora, leuiora qui possunt videri? cum, quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis, atque ordinis: perturbata autè ratione semel, & ordine, nihil possit addi, quò magis peccari posse videatur.

T 3

HAEC sententia omnium maximè probari nequit, nostraque fidei aduersatur. sed recèfenda est Ciceronis ratiocinatio, Non ex rerum euentu, sed ex vitiis hominum metienda sunt peccata, vitia verò, licèt id, in quo peccatur, maius plerumque, aut minus sit, simul equalia. ergo & peccata. cuius si assumptionem, aut minorem negauerimus, numquam pro illo quispiam probabit.

ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα. } addunt Lambinus, καὶ τὰ κατὰ φύσιν.
Langius, καὶ τὰ ὁρμήματα. Persius sat. 5.

--digitum exere, peccas.

Et quid tam paruum est? Sed nullo ture litabis.

Nec enim peccata &c. } præponuntur hæc verba in meis vndecim libris, eaque confirmantur doctorum virorum iudicio Parua, inquit, est, vt magna culpa. Mihi non constat, scripi præne sit à Cicerone, an ab aliquo, cui hoc initium Paradoxi, vt abruptum, non placeret: Nec enim peccata rerum euentu: cum non intelligeret, ex inscriptione Græca aptè pendere. Si quis tamen ea recipiat, non pugnabo. modò sciat, in quinque aliis meis, separatim esse scripta, & in quattuor quidem ex quinque, miniatulis litteris. Quod magis gloriari olet. Vide Plut. de virt. mor. Hor. Ser. lib. 1. tab. 2. Pers. sat. 5. *Quoquo veteris,* } sic omnes mei. Absolutè dictum. *Vnum est.* } peccatur enim semper ex inscitia, vel ex incontinentia. *Vnum:* genere: sed species diuersas continet. *Aliquantulum,* } Aliquantulum, quindecim. *INSCITIA* } sic decemseptem. vnus, inscitia. Lambinus, Inscientia. *Lapsa est libido* } sic quattuordecim. vnus, Lapsa est eius libido. vnus, Lapsa est illius libido. duo, Lapsa est ipsius libido. *Peccauit verò* } Peccatur, vnus. Peccatum, octo. *TRANSIRE lineas:* } sic omnes mei. *Lineas:* Modum.

Horatius, Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos vltra citràque nequit consistere rectum.

Cum semel transferis, ad &c. } Transferis hunc, ad & c. octo. *Hic, duo. Id hoc vno ten.* } Id, non est in vno. In, vnus. *Id sine maius,* } sic omnes mei: vno excepto, in quo, in margine add.

Quidem:

Quidem: Id si quidem nec maius. *TEMPERANTE* temperantiorum, } Temperato, quattuordecim. *Temperatiorem,* } decemotto. *POTEST percipi.* } Potest percipi, septem. quorum duo, ord. præp. vnus, prius, Perfici, postea emendatum, Percipi. *AN virum bonum dices, &c.* } semel enim qui peccat, vir bonus non est, quacumque in re peccet. *NON idem fecerit?* } Idem, abest à decem. *TEMPERANTEM* } Temperatum, duodecim. *VIRTVTIS nomen.* } perfectæ. *Nec bono qui lem.* } Ne, duo. *QUANDO* } Quoniam, quindecim *INQUIS,* } Inquit, duodecim. Inqui, } duo. Inquit aliquis, vnus. *NE, à lenonibus, dices.* } Ne, à Lenonibus, ista dices, quinque. in quorum vno add. *QUANDO verbis &c.* } contendamus, licet. non enim pugnis inter nos, sed verbis res agitur. *VTRVM potius de bonis* } Vtrum bonis, octo. Vtrum de bonis, septem. Vtrum potius bonis, tres. *QUAE vis enim,* } Quæ vis enim est, sexdecim. *MAGISTRATIBVS* } Magnis reatibus, duo. *INFERANT?* } Afferant, quattuordecim. Afferantur, vnus. Inferantur, vnus. *QUAMCVMQ;* } Et quacumque tres. *NUDA* } remota à circumstantiis. *NON facile possunt.* } Possunt, tredecim. Possent, duo. *SAGUNTINI,* } ab Hannibale obiecti, Liius lib. XXI. Polybius lib. III. Val. lib. VI. cap. 6. Silius lib. II. Cic. in Philipp. Inde Prou. Saguntina fames. *PARRICIDAE* } Parricidæ, septem. *CVM viro accessit,* } pro, Vtrouis. Ita locutus lib. III. de Off. Quæ quando vni accessit, vnus. Quæ quoniam vltro accessit, nonem. Quæ quia vltro accessissent, vnus. Quæ quando vltro accessit, quattuor. Quæ ipsum vltro accessit, vnus. Quæ quia vltro sponte accessit, vnus. *VTRIQUE adiuncta* } Vtroque, nouem. Vtraque, duo. Vterque, vnus. Vtramque, vnus, Vtrobique, tres. Coniuncta decem. *SI adfit iniuria,* } Si id fiat ini. vnus. Si id sit ini. lex. Si sit ini. vnus. Si adsint iniuriæ, vnus. *Is, qui in sede, ac domo, atque in rep.* } Is, qui in domo, ac sede, & in rep. quattuor. Is, qui in domo, ac sede, ac in rep. duo. Is, qui in sede, ac domo, ac rep. duo. Is, qui in domo, ac sede, atque in rep. duo. Is, qui in sede, ac in domo, atque in rep. duo. Is, qui in domo, in sede, atque in rep. vnus. Is, qui in domo, in sede, atque in rep. vnus. *PRAESTAT,* } Peccatur, octo. Peccat, vnus. Peccauit, vnus. *EOQ;* } Ergo, vnus. *ANIMORVM tenere possimus.* } Animorum modum ten. poss.

T iij

omnes mei. PAVLLO } Paulum, octo. Pannum, vnus. Paulu-
lulum, septem. MOVIT } Moueat, septem. Mouer, duo.
Mouerit, vnus. Mouet, vnus, & sup. A. Remoueat, vnus. Si
versus pronuntiatus est, &c. } cum tamen in versu peccatum sit
poeta, non histrionis. sed quia histrio pronunciat absente
poeta, ei plausus datur. AVT longior, } Vel longior, vnus.
Breuiori, & longiori, esse in quibusdam libris, notatum vi-
deo. IN vita tu, que omni gestu mod. Omni versu aptior esse de-
bet, vt in syll. te peccasse dices. } In vita, tu, qui o. g. m. o. v. a. e.
debes, vt in f. t. p. d. quattuordecim. in quorum vno. In vita
tu itaque o. g. & c. Gestu. Versu. histrionis vitiu in gestu, poeta
in versu, sed poeta non prodibat in scenam, dabat vero poe-
ma suum agendum histrioni. propterea solus histrio no-
minatur: qui & gestum agebat seruato numero, & poeta
versus pronuntiabat. ΡΟΒΤΑΜ non audio } Se excusantem.
non fero, si peccat. MODERATOR, } Modulatio, quidam
legunt, contra omnes mei libri. DIGITIS peccata dimittentem
sua, } Dimittitur digitis peccata, quia ratione leuiora vi-
deri possint, si visa sint breuiora. Digitis: Alludit, quod Poeta
carminis pedes digitis metiri soleant.

Horatius in Arte:

Legitimumque sonum digitis callemus, & arte.

PARADOXON IV.

ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μάλιστα
quod omnes stulti insaniant.

EGo vero te non stultum, vt saepe: non improbum,
vt semper. sed dementem, & insanum, rebus addo
cam necessarijs. Sapientis animus magnitudine con-
silijs, tolerantia rerum humanarum, contemptione for-
tuna, virtutibus denique omnibus, vt membris, septus
vincetur, & expugnabitur? qui nec ciuitate quidem
pelli potest. quae est enim ciuitas? omnis ne conuentus
ferorum. & immanium? omnis ne etiam fugitiuorum,
ac latronum, congregata vnum in locum multitudo?
certe negabis. non igitur erat illa tum ciuitas, cum le-
ges

ges in ea nihil valebant, cum iudicia iacebant, cum
mos patrius occiderat, cum ferro pulsus magistrati-
bus, senatus nomen in rep. non erat. praedonum ille con-
cursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, &
reliquia coniurationis, a Catilina furys ad tuum sce-
lus furorémq. conuersa, non ciuitas erat. itaque pulsus
ego ciuitate non sum, quae tum nulla erat. accersitus in
ciuitatem sum, cum esset in rep. consul, qui tum nullus
fuerat: esset senatus, qui tum occiderat: esset consensus
populi liberi: cum esset iuris, & aequitatis, quae vin-
cula sunt ciuitatis, repetita memoria. At vide, quam
ista tui latrocinij tela contempserim. iactam, & im-
missam, a te nefariam in me iniuriam semper duxit
peruenisse ad me nunquam putans, nisi forte, cum pa-
rietes disturbabas, aut cum tectis sceleratas faces in-
ferebas, tunc meorum aliquid ruere, aut deflagrare,
arbitrabare. nihil neque meum est, neque cuiusquam;
quod auferri, quod eripi, quod amitti, potest. si mihi
eripuisses diuinam animi mei constantiam, meas curas,
vigilias, consilia, quibus resp. inuicta stat: si huius ater-
ni beneficij immortalē memoriam deleuisses: multo
etiam magis, si illam mentem, unde hac consilia mana-
runt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer
iniuriam: sed si hac non fecisti, nec facere potuisti, re-
ditum mihi gloriosum tua dedit iniuria, non exitum
calamitosum: ergo ego semper ciuis eram, & tum ma-
xime. cum meam salutem senatus exteris nationibus,
vt ciuis optimi, commendabat: vt ne nunc quidem es
ciuis. nisi forte idem hostis, & ciuis esse potes. an tu ci-
uem ab hoste natura, ac loco, non animo, factisque, di-
stinguis? eadem in foro fecisti, armatis latronibus tem-
pla tenuisti, priuatorum domos, ad usq. sacras incendi-
sti. cur hostis Spartacus, si tu ciuis? potes autem esse tu,

ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit? Et me exsulem, tuo nomine, appellas? cum omnes meo discessu exsulasse remp. putent. numquamne, homo amentissime, te circumspicies? numquam ne, quid facias, considerabis, nec quid loquare? nescis, exsilium scelerum esse poenam, meum illud iter, ob praclarissimas res a me ante gestas, esse susceptum? omnes scelerati atque impij, quorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exsilio affici volunt, exsules sunt, etiam si solum non mutarunt. an, cum omnes leges te exsulem esse iubeant, non eris tu exsul? non appellatur inimicus, qui eum telo fuerit? ante senatum tua sica deprehensa est: qui hominem occiderit? tu plurimos occidisti: qui incendium fecerit? aedes Nympharum manu tua deflagarunt: qui templa deorum occupauerit? in foro etiam castra posuisti. Sed, quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exsul? familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertu Bona dea accessisses, exsulares. at, te id fecisse, etiam gloriari soles. Quomodo igitur, tot legibus eiectus in exsiliu, nomen exsulis non perhorrescis? Roma sum, inquis: & tu quidem in operto fuisti. non igitur, ubi quisque erit, eius loci ius tenebit: si ibi eum legibus esse non oportebit.

SI C Ciceronis vagā argumentandi rationem scolligo. Quicumque non sepiet animum magnitudine consilij, rerum aduersarum toleratīa, & fortunę cōtempione, insanus est. Omnis stultus est huiusmodi. ergo omnis stultus est insanus. Nota duos pulchros stultitię effectus, quos ita animaduertit, quod si in prepotentem animis reperitur, eas exitus desiderio in concitatum furorem

rem impellit, si in humilium verò, & plebeiorum mentibus stultitia imbecillitati coniuncta sit, vanis eos infomnijs exagitat, quoniam vires defunt.

ὄρι παύτες οἱ μωροὶ μαίνονται. } *ἀπορως*, Diog. Laërt. Cic. Tusc. III. ex Alcibiade altero Platonis. Ego verò } propositione aspera, & vehementi, irrumpit in hanc causam sine exordio. TE } Clodi. nam in eum inuehitur. DEMENTEM, } & inf. Dementem iudico, & inf. vnus. Et, non est in duobus. REBUS } *addicam necessariis.* } Rebus, pro Causis. posuit. Addicam, autem, quia parum vsitatum verbum est, in qua significatione hic à Cicerone vsurpatur, propterea multos errores, magnamque opinionum varietatem inficitia peperit. Quod si, Addicam, dictum esse patuisset, pro Probabo, profecto sibi à veteribus libris, qui plerique (8.) habeat, Addicam, discedendū non putassent. Huius autem verbi vim Festus ostendit, his verbis: Addicere, est proprie idē dicere, & approbare dicendo. aliās, Addicere, damnare est. Alij, Euincam, quod non reiciō: sed veteres libri disentiunt. Alij habent, Vincam: alij, Aduincam: pro quo quidem reponēbat, Conuincam. Mei, vnus, Adducam. Dicam, duo. Ad victū vnus. Abdicam, vnus. Additam, vnus. Additiam, tres. Compellam, addicam, vnus. Lambinus, Rationibus aduincam. NE cui quidem } Neque, vnus. QVAE est enim ciuitas? } Ciuitas est eorum, qui legibus obtemperant. Cic. off. II. & de Somn. Scip. Ciuitates dicuntur, concilia, & cœtus hominum iure sociati. Plato de Leg. VI. NON igitur } Non enim, duo. Non ergo, vnus. Absit à tribus. in quorum vno add. CVM leges in ea nibi valebant: } imaginem ostendit illius temporis, cum à Clodio tribuno pl. eiectus est. IUDICIA iacebant: } sublata vetere illa magistra pudoris, & modestiæ seueritate Censoria. in Pisonem. PRAEDONVM ille concursus. } in Pisonem: Delectus seruorum habeatur ab eo, qui nihil sibi vquam nec facere, nec pati turpe esse dixit. Arma in templo Castoris, & proditor templorum omnium, vidente te, constituebantur, ab eo latrone, cui templum illud fuit, te cōsule arx ciuium proditorū, receptaculum

veterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinij, bustum legum omnium, ac religionum. *NON CIVITAS ERAT.* Num civitas erat? duo. *QUAE TUM NULLA ERAT.* Tum, abest ab omnibus. *CVM ESSET IN REP. CONSUL.* P. Lentulus, auctor, & princeps in reuocando Cicerone. *VT PRO, CVM, QUINDECIM. MASE.* OCCIDERAT: quod nihil eius valeret auctoritas. *CONSENSVS POPULI LIBERI.* Liberi, abest ab vno. Liberi, sexdecim. Lib. vnus. Populi Romani, vnus. *CVM ESSET IURIS.* Cùm, abest à sexdecim. *VT, PRO, CUM, VNUS. VINCVLA CIVITATIS.* pro Cœcina, Ius civile dicit Vincula non modò iudiciorum, sed etiam vitæ, societatisque communis. *REPETITA MEMORIA.* sic mei. Aliàs, Recepta. *AT VIDES.* A C, duo. Ad, vnus. Alios, Tu vide. *IACETEM,* illatam, quidam legendum putant. Factam, duo mei. Latam, ahiàs. *PERVENISSE TAMEN.* Tamen, non est in quattuordecim. Peruenisse eam ad me, vnus. Tamen, add. sup. ante, Peruenisse, in vno. *PARIEDES DISTURBabas,* euerfa enim domus Ciceronis est in Palatio, de quo queritur sæpe in Orationibus. *ALI QUID RUERE, aut deflagrare arb.* Aliquid ruri, aut in vrbe, defl. arb. vnus. Aliquid aut ruere, aut in vrbe defl. arb. tres. quorum vnus, Ruere, aut vrbe. Aliquid aut ruere, aut defl. arb. nouem. in quorum vno add. Aut. A. Ruere, atque defl. arb. duo. Deflagrari, vnus. *Deflagrare:* ablutè. *VT infra:* Aedes Nympharum tua manu deflagrauit. Deflagrari, vnus. malè. *NIHIL neque meum est,* sic nouem. Nihil nec meum est, tres. Nihil enim meum est tres. Nihil meum est, duo. Nihil æquè meum est, vnus. *NE QVE eiusquam,* Nec quinque. Cuiquã, in veterè libro esse, alij volunt. *SI MIHI ERIPUISSES* sic decemseptem. Si mihi hoc erip. vnus. Aliàs, Si mihi hoc erip. *QUI BV S resp. inuicta stat.* Quibus resp. te inuictissimo stat, Langius. Quibus resp. stat, sexdecim mei. *Rectè.* Stare enim, firmitudinem quandam habet. Quo modo, Critoni vsurpasti in iis versibus, quos ad me in tuo, ad vrbem Venetam appulsi superiore anno scripsisti, cùm in extremo Venetas laudes recenseres.

Placuit autem eos hoc loco describere, ne homines eorum desiderio teneantur.

Dum procul à Patria, Hadriaci prope litora Ponti,
 Confedi, mediis celsam miratus in vndis
 Stare vrbem, seui obtingunt cui iura Tridentis,
 Et Pelagi imperium constans, æternaque scepra:

Sæpe

Sæpe meos animo casus meditabar iniquos,
 Sæpe humectabam guttis stillantibus ora,
 Cùm mihi sese offert Diua veneranda figura
 Naias, Eridani quondam prope cognita ripas,
 Naias, vna quidem doctis gratissima Mutis.
 Principio robur simulacrum, aut vana videre
 Somnia, (nulla fides oculis) cùm protinus illa
 His me vltro aggreditur dictis: Non te tua fallunt
 Luminæ: nec nostri vana est, quam cernis, imago.
 Nam mandata fero Musarum, & iussa facesso
 Palladio armifone, quibus vna est cura salutis
 Certa tuæ: nec te per tanta pericula vectum
 Urbem in preclaram tumido sub pectore curas
 Fas premere est: meliora iubent sperare, monentque.
 Non hæc ista tibi tantum infortunia nota
 Contingunt: ne cede malis: neu te sine vinci.
 Cernis enim, vt latè terras Saturnus in omnes
 Acer agit pestem, quæ fibris cæca sub ipsis
 Conditur, atque alias magno iam turbine clades,
 Haud secus, ac Phœbi iuratos Aulide Graios
 Quando Agamemnonio tetigit pro crimine dextra.
 Hic natos vitæ exfortes, ast ille parentem
 Grandævum deslet, vel matris tristé pheretrum,
 Proq. viro coniux, aut vir pro coniuge luger.
 Ast alios volucris fortunæ incommoda tangunt,
 Reges, indomitas gentes, populòsq. rebelles,
 Aut vrbes domini terrarum, atque oppida cernunt,
 Erepta. hic auri fuluum sibi pondus ademptum:
 Morborumq. cohors alios immissa fatigat:
 Namque in Hyperboreis tabes quæ cæperat oris
 Materiem inueniens primùm, dehinc viribus illa
 Sensim fota suis, Europam irrepit in omnem:
 Non secus, ac lentus flatu succenditur ignis,
 Paullatimq. alimenta trahit, mox flamma per auras
 Illa crepat, seseq. inuoluit lumine fuluo
 Fumida, Vulcanum latè per inania iactans.
 Primùm exorta quidem flauos infusta Britannos,
 Germanos tum caruleos, Gallòsq. feroces,
 Hinc etiam atra lues calidos infecit Iberos,
 Fertilis Italiæ dehinc altas fusa per vrbes

Inualuit. sensere omnes. (miserabile dictu)
 Aut pauci euasere mali exitiale venenum.
 Torquet adhuc primo pueros in limine vitæ.
 Inualidósq. senes extremo in limite vitæ.
 Et iuuenes rapido firmíssima pectora bello,
 Diffluit infractæ languent ad prælia vires.
 Vna etiam matres petit, insonsaq. puellas,
 Parcere nec formæ, nec parcere sueta iuuentæ:
 Nec non armenta in campis errantia cernas,
 Quæ vix ægra caput fessâ ceruice retentant,
 Horribilèsq. feras, picturatasq. volucres
 Languere, vt Lasso demissa papauera collo.
 Nani circumfusis cunctis animantibus æther
 Concepit nocuos gremio, densósq. vapores.
 Vtq. aliquas, leges, æternâq. fœdera rebus
 Imposuit Natura patens, sine nomine multa
 Sic in principis latitant, discrimina rerum &
 Mille mouent. nam, ni Veneris placidissimus ignis
 Sedaret varios infausti luminis ignes,
 Discuteretq. potens radiis contraria Phœbus,
 Mille malis rueret sæuis obnoxius orbis:
 Namque intemperiem ostēdit modò marcidus aër,
 Sæpeq. mutatus, præiens occasio morbi est.
 O genus humanum, quantos te audacia fecit
 Iapeti proles, species perferre malorum,
 Cum noua supplicia, & pœnas immisit acerbas
 Iuppiter omnipotens subductum inensus ob ignē
 Curribus ætheriis, perfectâq. corpora Limo?
 Quisq. deos, & fata vocat crudelia: culpæ
 Nemo suæ iustum capit imo in corde dolorem.
 At placanda foret diuum inclementia ture,
 Et precibus sic mortales, sic viuere dignum est.
 Dixerat, & presis tacuit formosa labellis.
 Tum me luminibus tacitis intenta pererrat,
 Vt responsa petens. Trepidanti ego pectore tandem
 Verba coacta dedi: Fateor me, candida Nais,
 Promeritum quæcumque fero: nec turpis egestas,
 Infandum ve scelus serui meca pectora vexat.
 At me quis miserum magna cognoscit in Vrbe,
 Aut quis ad equoreas flentem solatur arenas?

Cumq.

Cumq. sinum irroto lacrumis, verba irrita ventis
 Trado, nec quisquam est, gemitus qui sentiat imos.
 Colludant vitreo auricomæ sub gurgite Nymphæ,
 Assiduóq. nonos Glaucus meditatur amores,
 Alma latet Doris, latet & Panopeia virgo,
 Quas Siren blando mulcet sub gurgite cantu
 Nec me Carpathijs vates in fluctibus audit
 Cærus, & variis assuetus ludere formis,
 Ac sese in rerum miracula vertere cuncta,
 Sed nec equos bipedes tangunt tam parua furcæ,
 Quæ siccis oculis turpes in gurgite Phocas
 Depasci humanos pauitantes dentibus artus,
 Cernunt Scylla vorax, aut nauifragum Scylacæum,
 Cum rapiunt fractas sinuosa sub equora puppes,
 Numina nil nostros miserantur torua labores.
 Ergo preces scopulis, monstrisq. natantibus vltro
 Fundimus. heu nimium surdunt inmania saxa.
 At vos, assuetæ nostras audire querelas,
 O Nymphæ, ad sacros larices quæ dulcia rura
 Incolitis, geli dūnrq. nemus, placidósq. recessus,
 Cur me numinibus disiungunt equora vestris?
 Cur non virgineas patiuntur cernere Musas?
 Pœnarum exhaustum satis est. heu parcite, fata,
 Tūq. graues. ð diua, meos miserere labores.
 Illa autem roseo rursus sic ore locuta est:
 Ipsa tibi expediam casus, si scire cupido est.
 Auxiliúmq. feram certum modò rebus egenis.
 Non te diuini, diuisq. parentibus orti,
 Aldi fama latet, totum diffusa per orbem?
 Hunc Asiæ gentes norunt, & Cantaber atrox,
 Decolor atque Indus, vel qui colit incola terras
 Extremas penitus, siue auro insignis Orion,
 Siue hyades pluuiæ, seu septem aduersa Trioni
 Sidera clara caput semper sublime coronant.
 Huic (pharetra tantum insignis) crinitus Apollo
 Se Tritoniacæ confessus arundine victum,
 Atque Iyra cedit, nec se negat esse secundum,
 Formosæ natus Maiæ: neque docta Minerua
 Dedit nata parem est: tantum nitet aurea virtus.
 Hunc pote. namque regens filo vestigia cæca
 Diriget ille tuos optato in tramite gressus:

Inde viâ pandet. sequere hunc quæcumq. iubentem
 Sic te Diua monet sæuum quæ Gorgona gestat.
 Quæ plerumque tuis præsens erit optima votis.
 Namque hic cõtemptris tandem dominatur Athenis:
 Necte tam longè disjungunt æquora Musis,
 Immo hæc indigenæ veniunt ad litora Musæ,
 Necnon & Drymo, Lygeaque, Cymodocæque,
 Nymphæque Iunonis pulcherrima Deiopeia,
 Quæq. illas superant, atque Oceanitides ambas.
 Hæc eadem Hadriacæ fulgent ad litora Nymphæ,
 Doctæ Palladiæ Veneri coniungere curas.
 Ipsa etiam, spretis Cnidoque, Paphoque, Cytheraque,
 Aurea collucens Venetas Venus in colit arces.
 Præterea summo coram te Principe ducet,
 Quem tibi Diua dedit comitem, sacrûmq. Senatû
 Adspicias, diuôsque omnes longo ordine Patres.
 Non ita Tantalides Regum cingente corona
 Argolica folio eniuit sublimis ab alto,
 Atque orbis dominos inter, patrêsque Latinos,
 Augustus Cæsar, qualem fulgere videbis
 Grandæuum, atque annis, & maiestate verendum,
 Eximios inter proceres, gentemque rogatam,
 Patrem Vrbs Venetæ, diuûmq. vt Iuppiter ipse
 Consilio in magno tectum omnipotentis Olympi
 Concutit, ac terras humiles, Erebumq. sonantem,
 Apparens cælo, ac terris, Ereboque tremendus:
 Diique etiam fulgent reliqui splendore perenni:
 Sic Patri ætherio modo Principis æmula virtus,
 Semideumque, deis prædatur sidera & altum
 Religione polum, hinc terras ditio, opibûsque,
 Et bello quatit, ac sæuum pietate Acheronta.

DONEC nocturnis Dictyina inuecta quadrigis
 Cum Phœbo alterno lustrabit lumine terras,
 Pulchræque per tacitum labentur sidera mundum,
 Stabunt res Venetæ, & præclaræ gloria gentis,
 Æternum positis tutissima fundamentis.

Dixerat, & leuibus yix æquora tingere plantis
 Visa, petit binis propius de cornibus vnum,
 Quo pater Eridanus violentibus influit vndis
 In mare purpureum, & vitreo caput abdidit amne.

Manet

Manet autem me *φιλανθία*, cuius maximam esse vim, sentio, vt Oden etiam, quam ad me scripsisti, hoc loco inseram.
 Ea autem hæc est.

Intermissa diu Chelys,
 Nec Lydiis cecini carmina tibiis,
 Néc molles cithara modos,
 Carmen perpetuo flebile perfoans.
 Sed nunc mente feror noua,
 Per sacrûmque trahit Melpomene nemus
 Lauro tempora Delphico
 Cinctum Pierius me rapit, & chorus
 Phœbo, quâ tumidus sequor,
 Te clarum recinens, Alde, in Apollinis
 Arte, & conspicuum, tuæ
 Laudes lætitiæ, dulcèque gaudium,
 Solamenque dabunt mihi,
 Et mentem eripient tristibus è malis,
 Syren carminibus truces
 Seu mulcet pelagi præcipitis minas
 Cantu, vel fide Lesbia,
 Dum lenit virides Nereidum choros,
 Et Thetis cupidè sonos
 Dulces sub vitreo gurgite concipit.
 Sic laudes quoties tuos
 Pulsis experior corde molestiis,
 Non suspiria ab intimo
 Ducam corde dolens, vt soleo, mimis,
 Sed Phœbus facilis meæ
 Erranti iniiciens frena licentiæ
 Permittert pede candido
 Errare, & gelidos visere liberum
 Nympharum latices sinet.
 Tunc ipse ex adytis rite Heliconiis
 Metrum grandius eloquar,
 Candoremque canam semper amabilem.

MENTEM, } quam se accepisse à diis immortalibus, dicit Catil. III. MIHI eripuisse: } absunt à vetere meo, Mihi, deest in vno. CIVIS eram, } sic vnus. Ero duo,

V

Fui, adde in vno. Eram, abest à quattuordecim. **EXTERRIS nationibus**, } Plur. & ipse in orat. post red. in ten. Eas autem ciuitates, quæ ipsi sum fouerant, senatus ornauit laudibus. **VT ciuis optimi**, } Vt, add. in vno cum prius non esset. **COMMENDABAT**, } hoc & in oratione pro Sextio. **NATYRA, ac loco**, } Ac, non est in duobus. An, septem. Et, duo. **NON animo**, } An animo, vnus. **CAEDEM in foro fecisti**, } hæc omnia manifestè in Clodium coniciuntur. **TEMPLA tenuisti**, } Castoris, & Pollucis. in Pisonem. **AEDES sacras incendiisti**, } templum Nympharum. pro Sextio, & pro domo. **HOSTIS spartacus**, } vide Plut. in Crasso. **POTES autem esse tu ciuis**, } Potest autem esse ciuis, vnus. **Potes autem esse ciuis, quattuor**. Putas autem te ciuem esse, quattuor. **ME exsulem, tuo nomine**, } Exsulem, abest ab vndecim in quorum duobus add. **Tuo nomine**: quod in te potius, quam in me, conuenit. quod infra probatur argumentis. **Nec quid loquare?** } Nec etiam quid loq. vnus, addito sup. Etiam. Vel quid loquare, octo. Quid loquare, vnus. **Quidve loquaris, duo**. **SOLVM non mutarunt**, } id est, verterunt. **ANTE senatum tua sica deprehensa est**, } collocauit enim cum sica Clodius seruum suum in vestibulo Curia, qui Ca. Pompeiū occideret. vide Pedianum in orationem pro Milone. **AEDES Nympharum manu tua deflagrauit**, } sic quinque Deflagrarunt, octo. Deflagrauerunt, duo. Deflagrauit, tres. **TEMPLA deorum occup**, } Deorum, rectè abest ab octo in quorum vno add. **IN foro etiam**, } Etiam, abest à quattuordecim. in quorum vno add. **FAMILIARIS SIMVS tuus**, } Sic sexdecim mei. vnus, Familiarissimus ciuis de te. vnus, Familiarissimus nimum ciuis de te. Addunt alij, Cornificius: historia parum diligenter inspecta. nam de Clodij incestu mentionem quidem fecit in senatu Cornificius, rogationem tamen, id est priuilegiū in Clodium, ipsius familiarissimus tulit M. Piso consul. Totam hanc rem Cicero patefacit ep. xi. lib. i. ad Att. his verbis: Credo te audisse, cum apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eò muliebri vestitu virum, idque sacrificium cum virgines iustaurassent, mentionem à Q. Cornificio in senatu factam. is fuit princeps: ne tu fortè aliquem nostrum putes. Et infra: In hac caussa Piso, amicitia P. Clodij ductus, operam dat, vt ea rogatio, quam ipse fert, & fert ex S. C. & de religione, antiquetur. Quòd autem Cornificius, esse

esse in plerisque veteribus libris iidem dicant, incidisse constat eos in libros parum emēdatos, nam nostri quidem Cornificij nomen non habent. **PRIVILEGIVM tulit**, } sic omnes mei. **IN operto**, } Græcis *ἑλεούθηροι*, Phryges, Midæ regis matrem fuisse dicunt. Romani nympham *Δροσίδα*, Fauni coniugem. Græci, aliquam ex Liberi matribus, *ἑλεούθηροι*, quam nominare nefas sit. **FE CISE**, } de quo Plut. in Cæsar. & Cicerone, & Cicero ipse de harusp. resp. & in Pisonem, & ad Att. lib. i. ep. 7. & seq. **IN operto**, } Bonæ deæ: quod proximè dixit. Sic vnus meus. In Ponto, quidam legunt, In portu, reliqui omnes mei. **NON igitur**, } Num igitur, quattuor mei. in quorum vno pater is erat, Dum. **Si ibi cum legibus esse non oportebit**, } Sit decem. **Si ibi cum legibus esse non oportebit, duo**. **Si cum legibus non oportebit esse, vnus**. **Si eam ibi legibus esse non oportebit, tres**. **Si eum tibi legibus esse non oportebit, vnus**. **Si id eum legibus esse non oportebit, vnus**. Alijs, Apparebit,

PARADOXON V.

ὅτι οἱ ἄλλοι ἐλεούθηροι, καὶ οἱ μωροὶ δούλον
quòd sapientes, liberis: & stulti, serui.

L Audetur verò hic imperator, aut etiam appetletur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? refrenet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat auaritiam, ceteras animi labe repellat: tum incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis dominus, dedecori, ac turpitudini, parere deserit: dum quidem his obadiet, non modò imperator, sed liber habendus omnino non erit. præclare enim est hoc usurpatum à doctissimis: quorum auctoritate non vterer, si mihi apud aliquos agrestes hac habenda esset oratio: cum verò apud

prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt: cur ego simulè me, si quid in his studijs opera posuerim, perdidisse dictum est igitur ab eruditissimis viris: nisi sapientem, liberum esse neminem. quid est enim libertas? potestas viuendi, ut velis, quis igitur viuit, ut vult, nisi profecto, qui recta sequitur: qui gaudet officio, cui viuendi via considerata, atque prouisa est: qui legibus quidem non propter metum, parer, sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maximè esse indicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter, ac liberè: cuius omnia consilia, resq; omnes, quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemq; referuntur: nec est vlla res, quæ plus apud eum polleat, quàm ipsius voluntas, atque iudicium? cui quidem etiã, quæ vim habere maximam dicitur: fortuna ipsa cedit: quæ, sicut sapiens poeta dixit, suis ea cuique fingitur moribus. soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat iniurus, nihil dolens, nihil coactus. quod etsi, ita esse, pluribus verbis differendum est: illud tamen breui conficiendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. igitur omnes improbi serui: nec hoc tam re est, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. nõ enim ita dicunt eos esse seruos, ut mancipia, quæ sunt dominorũ facta, nexu, aut aliquo iure civili: sed, si seruitus sit, sicut est, obedientia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis suo: quis neget, omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat? cui leges imponit, prescribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil audet, poscit, dandum est: vocat, veniendum: cicit, abeundum, minatur, extimescendum. ego verò istum non modò seruum, sed nequissimum seruum;

seruum, etiã si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. atque, ut in magna familia stultorũ, sunt alij lautiores, ut sibi videtur, seruis, sed tamè seruis, atrienses, ac topiarij, stultitia sua: quos signa, quos tabula, quos calatum argentum, quos Corinthia opera, quos edificia magnifica nimio opere delectant. At sumus, inquit, ciuitatis principes. vos verò nec seruorum quidem vestrorum principes estis, sed, ut in familia, qui tractant ista, qui tergunt, qui vngunt, qui verunt, qui spargunt, non honestissimum locum seruitutis tenent: sic in ciuitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt, ipsius ciuitatis locum penè insinum tenent. Magna, inquis, bella gessi: magnis imperijs, & prouincijs præfui. gere igitur animum laude dignum. Actæonis tabula te stupidum detinet, aut signum aliud quod Polycleti, omitto, vnde sustuleris, & quomodo habens, intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, seruum te esse ineptiarum omnium iudico. Nonne igitur sunt illa festiua? sunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus: sed, obsecrò te, ita venustà habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamèta puerorum. quid enim censes? si L. Murnius aliquem istorũ videret matellionem Corinthium cupidissimè tractantem, cum ipse totam Corinthum contempsisset, vtrum illum ciuem excellètem, an atriensem seruum diligentem, putaret? reuiscat Man. Curius, aut eorũ aliquis, quorũ in villa, ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit, præter ipsos, & videat aliquem, summis populi beneficij vsu, barbatulos mululos exceptantem de piscina, & pertrectantem, & murenarum copia gloriantem. nonne hunc hominem ita seruum indicet, ut ne in familia quidem dignum

maiore aliquo negotio putet? An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij nullam cōditionem recusant durissima seruitutis? hereditatis spes quid iniquitatis in seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbis senis non obseruat? loquitur ad voluntatem. quid. quid nuntiatum sit, facit, assentatur, assidet, miratur. quid horum est liberi? quid denique non serui ineris? Quid iam illa cupiditas, quæ videtur esse liberior, honoris, imperij, prouinciarum? quam dura est domina, quam imperiosa, quam uehemens? Cethego homini non probatissimo, seruire coegit eos, qui sibi esse amplissimi videbantur, mittere munera, noctu venire domum ad eum, precari, denique supplicare. quæ seruitus est, si hæc libertas existimari potest? Quid? cum cupiditatem dominatus excessit, & alius est dominus exortus, ex conscientia peccatorum, timor: quàm est illa misera quàm dura seruitus? adolescentibus paulò loquacioribus est seruiendum: omnes, qui aliquid scire videntur, tamquam domini, timentur: iudex verò quantum habet dominatum? quo timore nocentes afficit? an non est omnis metus seruitus? quid valet igitur illa, eloquentissimi viri, L. Crassi copiosa magis, quam sapiens oratio? Eripite nos ex seruitute. quæ est ista seruitus tam claro homini tamq; nobili? omnis enim animi debilitati, & humilis, & fracti timiditas, seruitus est. Nolite finire nos cuiquam seruire, in libertatem vindicari vult? minime: quid enim adiungit? nisi vobis viuieris. Dominum mutare, non liber esse, vult. Quibus & possumus, & debemus. nos verò, si quidem animo excelsò, & alto, & virtutibus exaggerato sumus, nec debemus, nec possumus. tu posse te dicito: quandoquidem potes: debere ne dixeris:

vis: quoniam nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Sed hæc hæctenus. Ille videat, quo modo imperator esse possit, cum, eum ne liberum quidem esse, ratio, & veritas ipsa conuincat.

ITA in argumentationis formam redigē, quæ à Cicerone, in huius Paradoxi confirmatione dicuntur. Quicumque animi libidinibus non obtemperat, liber est: qui verò paret, seruus. Sapiens autem animi libidinibus non obtemperat, & stultus paret. Ergo sapiens liber est, stultus verò seruus. Et hoc est, quod Homerus (quem citat ad hanc rem in Ciuitate Dei Augustinus) ait, seruos dimidiam habere animam, quia animum minus liberum habent. Idem quoque primo Politicon Arist. de Barbaris dicit, eos naturâ seruos appellans. Non seruitutem modò, sed tyrannidem Plato appellat, cum mens, iræ, aut cupiditati inferuit, iustum imperium, cum ratio, & mens animi perturbationibus imperat.

Hic imperator, } contra L. Lucillum, qui de Mithridate, & Tigrane triumphauit. **NOMINE** } sic omnes mei. Aliàs, Cognomine. **QVO modo: aut aui,** } Quo modo autem? aut aui septem. **REFRENET prius libidines,** } sic tres rectè. Primum, tredecim. Primum, vnus. Abest ab vno. **IRACUNDIAM teneat,** } Finit, vnus. Terreat, vnus. Contemnat, vnus. Temperet, esse in quibusdam lib. notatum video. **COERCEAT auaritiã,** } sic omnes mei. Arceat, in quib. lib. esse notatum video. **CETERAS** } Et ceteras, decem. in quorum vno add. **IMPROBISSIMIS dominis, Dede cori, ac turpitudini,** } de Senectute, Libidinem veneream, agrestem dominum dixit. **NON modo imperator,** }

Non modò non imp.duo. Malè. Non modò *imperator*. } pro;
 Non modò non imperator sic Græci, Οὐχ ὁππος, Μὴ ὄπι, Μὴ
 ὄτι γέ, Μὴ ὄπι δι, Μὴ π, Μὴ π δι, Μὴ γέ, Μὴ γέ δι. Sed *liber ha-*
bendus omnino non erit. } Sed omn. lib.hab. non erit, quatuor-
 decim. Sed liber omnino non erit, vnus. Sed liber habendus
 modò non erit, vnus. PRAECLARE *enim est*, } sic omnes
 mei. Etiam, pro Enim aliàs. QVORVM *auctoritate*, } Quo-
 rum ego auct. omnes. in quorum vno add. in marg. PRV-
 DENTISSIMOS, } sic omnes mei. Aliàs, doctissimos. Ego
stimulem me, } sic omnes mei. Me simulem, nouem. QUID
est enim libertas? potestas &c. } Quid est enim libertas ista po-
 testas, septem. VT *velis*, } vt velle debeas, vt ratio præscri-
 bit. VT *vult*, } non vt libido, suadet, sed, vt ratio dicitur.
 nam Voluntas, ait Tusc. 4. est quæ, quid cum ratione deside-
 rat, βούλησις. NISI *profectò*, } profectò, abest à quindecim.
 QVI *legibus quidem non propter metum*, } sic vnus, Qui
 nec legibus quidem propter metum. vnus, Qui legibus non
 propter metum. *Metum*, magistratuum, & suppliciorum.
 ATQVE *colit*, } Eas & colit, vnus, Et superaddito. Et colit, no-
 uem. Ac colit, vnus. QVI *id salutare maxime* } Id quod
 salutare maxime, octo. Quod id salutare maxime, tres. Id quod
 est max. sal. vnus. NISI *libenter*, } non muneribus corruptus,
 non gratia victus, aut odio. Hecuba apud Eurip.

φιῶ φεῶ,
 οὐκ ἐστὶ θυμῶν, ὅς τις ἐστὶ ἐλευθερος.
 ἢ χρημάτων γὰρ δούλος ἐστίν, ἢ τυχῆς:
 ἢ κληῖδος αὐτῶν πόλιος, ἢ νόμιον γρηγοῶν
 εἴρησσι χρησάμεν μὴ κατὰ γνάμιν ἔσπειρε.

APVD *eum* } sic omnes mei. Langius ord. præp. Sicut
Sapiens poeta dixit. Suis ea cuique fingitur moribus. } Pulcherrima
 sententia, quam & Nepos in Attici vita sic expressit: Sui cuique
 mores fortunam, fingunt. Quod fortasse à Plauto sumptum,
 qui in Trin. ait:

Sapiens ipse fingit fortunam sibi.

Hæc idè dixi, ne quis de mutatione cogitaret, ob varia-
 tem veterum librorum. Qui, si multos habeas, nullus est tam
 emendatus, tamq. apertus locus, in quo non dissentiant. Cum
 defectu igitur obseruandi. Mei, octo, Suis quisque fingitur
 moribus.

moribus. duo, Suis ea quique fungitur moribus. duo, Suis e-
 nim quisque fungitur moribus. vnus, Suis quisque ea forte
 fungitur moribus. vnus, Suis ea cuique fungitur moribus: &
 delectum, Iacuitque, & add. Quisque. vnus, Suis ea cuique fun-
 gitur moribus. vnus, Quis cuique fruitur moribus. vnus, Suis
 enim quisque vitur moribus. vnus, Suis quisque fingitur mo-
 ribus. SOLI *igitur hoc contingit sap.* } Hoc, abest à duobus.
 ILLVD *tamen breui conficiendum est*, } Illud tamen breui con-
 fitendum est, nouem. quorum quinque, Breue. Illud tamen,
 & breue confitendum est, octo. quorum quatuor add. Et,
 ante Conf. In vno desunt omnia. IGITVR *omnes improbi
 serui: nec hoc tamen re est, quam &c.* } sic quatuor. octo, Serui
 igitur omnes improbi: nec hoc tam re est, q. duo, Serui ergo
 omnes improbi. hoc non tam re est, q. vnus, Omnes improbi
 serui, ne tam re est, q. vnus, Serui igitur omnes improbi, nec
 tam hoc in re est, q. vnus, Omnes improbi serui vom. hoc tam
 re est, q. vnus, Quis igitur omnes improbos seruire, nec hoc
 tam re, Est, qui legendum putat: Igitur omnes improbi ser-
 ui. seruire? hoc non tam re est, q. vel: Serui seruire hoc tam re
 est, q. d. miserabile. DICTV, } Dictum, tres. Dicto, aliàs,
 MIRABILE. } sic omnes mei. DICVNT } Stoici. SER-
 VOS, } seruitus, duplex: corporis, & animi. MANCIPIA, }
 Cic. Fam. lib. VII. ep. 30. NEXV, } sic sexdecim mei. duo, Æ-
 re. Si *seruitus sit, sicut est, obedientia* } sic octo. suorum vnus, Est
 pro Sit. Si seruitus est obæd. vnus. Si seruitus sit est, vt obæd.
 tres. Si seruitus eis sit, sicut est obæd. vnus. add. sup. Sit, & Est.
 Si seruitus sit, est obæd. vnus. Si seruitus sit qua. obæd. vnus. Si
 seruitus est sint obæd. vnus. Si seruitus est vt obæd. vnus. Si
 seruitus sit ab obæd. vnus. ARBITRIO *Carentis suo*. } qui non
 recta sequitur, nec officio gaudet. LEVES, } quorum appetit-
 us impetrat menti. CVPIDOS, } non tantum pecuniæ,
 sed aliarum quoque rerum. IMPROBOS } virtutis expertes,
 vitiis quibuscumque præditos, φαύλους. CVI *mulier imperat?*
 Vxorius, vos: Græci, Γυναικουκρατούμενος. NIHIL *audet?* } Nihil
 negare audet? octo. Nihil recusare audet? decem. POSCIT, }
 sic decem septem. rectè vnus. Si poscit, sic voc. malè. *Eiicit: mi-
 natur:* sic omnes mei. Vide Ter. Eun act. i. sc. x.

Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
 Cum accerfor vtrò: an potius ita me comparem.

Non perpeti meretricum contumelias?
Exclufit, reuocat, redeam non, si me obsecret.

ATQVE, vt in magna familia &c. } hunc locum egregie re-
stituit excellenti vir ingenio, Obertus Gifanius: & in eo fibi
opem tuliffe veterem librarij testatur: cuius ego fidei non mi-
nus, quam iudicio, doctriñeque tribuo. Nam certe pro glossæ
mata ab imperitis inuoluta totam sententiam perturbabant.
Ex meis, pro Magna, vnus habet Maximè: vnus nihil habet:
post Familia, decem septem add. Stultorum: vnus, Seruorum.
Alij sunt, sexdecim. Octo, Sed tamen sunt serui atrienses actu
pari stultitiæ suæ, q. duo, Sed t. serui atrienses sunt, ac copiarum
stultitiæ suæ, q. vnus, Sed t. serui a. sunt, atque pari stultitiæ suæ,
q. vnus, Sed t. serui a. actu pari stultitiæ suæ illic, q. vnus, Sed
nec t. serui a. sunt, atque pari stultitiæ suæ, q. vnus, Sed t. serui a.
sunt actu stultitiæ pari suæ, q. vnus, Sed t. serui a, ac actu sui stul-
titiæ suæ, q. vnus, Sed t. serui a, occupari stultitiæ suæ, q. vnus,
Sed t. serui a, ac pari actu copiarum stultitiæ suæ, q. vnus, Sed t.
serui sunt, & si atrienses, actu pari stultitiæ suæ, q. AT sumus,
inquunt, ciuitatis principes, vos verò } sic septem. Ex summis, in-
quiunt, principibus ciuitatis nati sumus. & c. sex. quorum quat-
tuor At, pro Et: & non habeantur, Nati. Ex summis, inq. ciui-
tatis principes sumus, duo. E summis, inq. principibus ciui-
tatis sumus, duo. Vos verò ne seruorum quidem vestrorum pr. } sic duo. Con-
seruorum, decem. Nec, quattuor. Nec, & Eorum, pro Vestro-
rum, vnus. Nec conseruorum principes, vnus. TERGVNT, }
Tergeat, tres. DEDIDERVNT, } sic sex. Dederunt, quattuor.
Dedere, vnus. Crediderunt, duo. Dederint, vnus. Dedicarunt,
vnus. Dedit, vnus. Dedit, (Dij sup. add.) vnus. Dete-
runt, vnus. Declinet, vnus. IBSIVS ciuitatis } Ipsius seruitutis,
tres. fortasse non malè. TENENT. } Obtinent, duo. Tenent
panè infimum, duo. Panè tenent infimum. MAGNA, inquit, }
Sed magna, inq. aliàs. contra omnes mei. Inquit, duo, Inquit,
vnus. GERÈ igitur animum laude dignum. } de Off. lib. i.

Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem,
Illa virago viri.

ACTÆONIS tabula. } Echionis, legerem. de quo Plinius
lib. xxxv. cap. 7. & 10. Cicero quoque in Bruto cum tum
Apollo

Apollo coniungit. malè enim apud eum legebatur, Ætionis.
Ex meis, quattuor, Actionis: septem, Actoris: vnus, Æthionis:
vnus, Ethionis: duo, Acthois: vnus, Actio: vnus, Acto nis, &
Actionis add. in margine: vnus, Achionis, prius, sed add. Acto-
ris. POLYCLET. } duo Polycleti. Plin. lib. xxxiv. cap. 4.
OBLECTAMENTA puerorum. } Puppæ, Satyricon. MATEL-
LIONEM Corinthium } Varro de ling. Lat. lib. i. Matellio, à
Matula dictus: & dictus, posteaquam longius à figura matula
discessit. CORINTHVM } vide Velleium lib. ii. PRÆ-
TER ipsos: } præter eorum animos, Platonico more. BAR-
BATVLOS } in libro inferiori. Plin. lib. ix. cap. 17. & Fe-
stus. MVLEVLOS } ad Att. lib. 2. ep. i. Mullos, omnes. Vene-
te, Barboni. Romanè, Triglia. EXCEPTANTEM } sic quin-
decim. Expectantem, vnus. Expectantem, vnus. Receptantem,
vnus. Alij, Captantem. HEREDITATIS spes } sic omnes
mei. Aliàs, Quid her. spes. AD voluntatem: } sic nouem. Ad
voluptatem, sex. Ad voluptates, duo. Ad voluntates, vnus.
NVNCIATVM sit, } Denunciatum, omnes mei: in quorum
vno add. ASSIDET, miratur. } Assidet, numerat, octo. As-
sidet, numeratur, quattuor. Esidet, numeratur, vnus. Muatur,
assidet, duo. Assidet, muatur, vnus. Nua't, assidet, vnus. Assidet,
narrat, vnus. QUID denique non serui inertis? } tres, Quid den-
niù serui inertis? duodecim, Quid den. serui non inertis? duo,
Quid, den. serui non meritis? QUID iam illa } Illa, abest à
quinque. LIBERIOR, } Liberalior, quattuor. Liberator,
duo. malè Liberatorum, vnus. CETHIGO, } non est is, qui
cum Catilina coniurauit: sed is, de quo Plutarchus in Lucullo.
SERVIRE res cogit eos, } verbum, Res, tollendum, subintell. e-
nim, Cupiditas honorum. sic & quindecim mei. VENTRE
domum } Domum, add. in vno, cum prius non esset. QUID?
cum cupiditatum } sic vnus. Quid? cum cupiditatis, octo. Quid?
cum cupiditas, septem. Quid? cum cupiditates, vnus.
Quid dicam, cum cupiditas, vnus. QVAM est illa misera, }
sic quindecim. in quorù vno deest, Illa. Quam est illa mise-
ria, vnus. Q3 est illa miseria, vnus. Q3 est illa miseria, vnus.
INDEX verò } sic omnes. Lambinus legit, Index. ORA-
TIO. } qua suasit legem Seruiliam, egitque senatus caus-
sam, contra iudicium, & accusatorum factionem. vide in
libro de claris orat. & lib. iii. de claris orat. vbi eadem
Crafi verba recitantur. ERIPITE } Craffo hoc tribuitur,

lib. 1. de Oratore. *QVAE est ista seruitus tam claro homini, à quo nobilitas &c.* Thucydides: και εν αει ελευθερίας αρα ουτε ουτι ην κινωων, ουδ' α ελευθερος ης εαυτων ην μηδ' α αντιστησαν. περσοι οι μη σφραϊν, αλλα μη ελευθεροι κατα δουλωστας, οιδ' οτι δεσποτου. μεταβαλλη, α αζιωπιωτερον κειζιωπιωτερος δε. *OMNIS animi debil.* } duo, & alijs, *Omnis enim animi debil.* *DEBILITATI,* } Debilitas, omnes mei. *Debilitata alij.* *MVTARE* } sic omnes mei. *Muritare,* Langius: citatque *Agellum* lib. 2. c. 24. *QVIBVS & possumus,* } Et, abest à sex. *Quibus & possumus, & debemus:* octo, *Quibus & debemus, & possumus.* Hoc totum sic legit quidam: *Nolite sinitre nos cuiquam seruire.* In libertatem vindicari vult: *Minime:* quin enim adiungit? *Nisi vobis vniuersis, quibus & possumus, & debemus.* dominum mutare, non liber esse, vult. *QVANDO QVIDEM potes:* } Quoniam quidem potes, decem septem. *Qz quidem potes, vnus.*

PARADOXON. VI.

NOta, Ciceronem ad erotema illud, à quo disputationem orditur, *Solúsne tu diues?* tamquam per aliud erotema respondit: *Quid, si ne tu diues quidem?* vbi multi sunt, qui Ciceronis mentem non assequuntur, inter quos *Humæus* ille *Louaniensis* aberrauit. Putant enim eum facteri stultos diuites esse, Sed non solos eos. cuius rei cōtrarium patet. nam Cicero ne diuites quidem eos vilo modo esse vult. Statum huius questionis ita ille probat, quasi ducto à *Diuitis* definitione argumento: *Solus is, cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum contentus sit, qui nihil querat, nihil appetat, nihil optet amplius, est diues.* *Solus sapiens est huiusmodi.* Ergo solus sapiens est diues. *Propositio patet.* nam oportet animum esse, qui se diuitem existimet. De stultitia pulchrè dixit *Euripides*, quòd stultorum animos rapiat, & futuris inhiare semper efficiat; nunquam presentibus contentos.

ὅτι μόνος θεός πλούσιος:
quòd solus sapiens, diues.

QVA est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? *Solúsne tu diues?* pro *dy immortales*, ego ne me audisse aliquid, & didicisse non gaudeam? *Solúsne tu diues?* quid, si ne tu diues quidem? quid, si pauper etiam? quem enim intelligimus diuitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, vt ad liberaliter viuendum facile contentus sit, qui nihil querat, nihil appetat, nihil optet amplius. animus oportet tuus se iudicet diuitem, non hominum sermo, neque possessiones tuae. qui si sibi nihil deesse putat, nihil curat amplius, satiatus est, aut contentus etiam pecunia: concedo, diues est. *sin autem*, propter auiditatem pecuniae, nullum questum turpem putas, cum isti ordini ne honestus quidem esse possit vllus, si quotidie fraudas, decipis, pascis, pacisceris, aufers, eripis: si socios spolijs, ararium expilas: si testamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, atque ipse supponis: haec vtrum abundantis, an agentis signa sunt? animus hominis diues, non arca, appellari solet. quamuis illa sit plena: dum te inanem videbo, diuitem non putabo. etenim ex eo, quantum cuique sat est, metiuntur homines diuitiarum modum. *filiam quis habet, pecunia est opus: duas, maiore: plures, maiore etiam: si, vt aiunt, Danai quinquaginta sint filiae: tot doctes magnam querunt pecuniam.* quantum enim cuique satis est, ad id accommodatur, vt antè dixi, diuitiarum modus. *Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates, habet, qua breui tempore maximas copias exhaurire possunt: hunc quo modo ego appellabo diui-*

rem, cum ipse, egere se, sentiat? multi ex te audierunt, cum diceres, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus R. ex tantis vectigalibus impudens vix potest. ergo, hoc proposito, numquam eris diues ante, quam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut ex eo sex tueri legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. Iam favearis igitur, te non esse diuitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. itaque istam paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam numquam obscure tulisti. nam, ut ijs, qui honeste rem querunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quasito: sic, qui videt domi tuae pariter accusatorum, atque iudicum consociatos greges: qui nocentes, & pecuniosos reos, eodem te auctore corruptelam iudicij molientes: qui tuas mercedum pactiones in patrocinijs, intercisas pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissiones libertorum ad fenerandas, diripiendasque provincias: qui expulsionem vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cades municipiorum, qui illam Syllam temporis messem recordeur: qui testamenta subiecta, qui sublatis tot homines, qui denique omnia venalia, delictum, decretum: alienam suam sententiam: forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non putet confiteri, sibi quasito opus esse? cui autem quasito opus sit, quis unquam hunc verè dixerit diuitem? est enim diuitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satiety rerum, atque abundantia: quam tu quoniam nunquam assequere, numquam

quam omnino es futurus diues. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & rectè (est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nullus, ad meam modica) de me silebo: de te loquar. Si censenda nobis, atque aestimanda res sit: utrum tandem pluris aestimabimus pecuniam Pyrrhi, quam Fabricio dabat: an continentiam Fabricij, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an responsum Man. Curij? hereditatem L. Paulli, an liberalitatem Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partem suam cōcessit? hæc profecto, quæ sunt summarum virtutum, pluris aestimanda sunt, quam illi, quæ sunt pecunia. Quis igitur (siquidem, ut quisque, quod plurimi sit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute diuitia posita sint: quoniam nulla possessio, nulla vis auri, & argenti pluris, quam virtus, aestimanda est? O dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parcimonia! venio enim ad sumptuosos, relinquo istum quasitosum. Capit ille ex suis prædijs sexcenta sestertia, ego centena ex meis illi aurata tecta in villis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, suppellectile, & vestem infinite concupiscenti, nõ modò ad sumptum ille fructus est: sed etiã ad fenus, exiguus: ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis aliquid etiã redundabit, vter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cuius possessio quò est maior, eo plus requirit ad se tuendam: an qua suis se viribus sustinet? Sed, quid ego de me loquor, qui, morum, ac temporum vitio, aliquam tum etiam ipse fortasse in huius seculi errore verfer? M. Manilius, patrum nostrorum memoria (ne semper Curios, & Luscinios loquamur) pauper tandem fuit:

habuit enim adiculas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem essemus: sed non aestimatione census, verum victu, atque cultu terminatur pecunia modus. non esse cupidum. pecunia est: non esse emacem, veltigal est: contentum verò suis rebus esse. maxima sunt, certissimaque diuitia. etenim, si isti callidi rerum aestimatores prata, & areas quasdam magni aestimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est aestimanda virtus, qua nec eripi, nec surripi potest umquam: neque naufragio, neque incendio, amittitur: nec tempestatum, nec temporum, permutatione mutatur? qua qui praediti sunt, soli sunt diuites: soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas? soli que, quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est: nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt: improbi autem, & auari, quoniã incertas, atque in casu positas, possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui, quod haberet, esset satis: non modo non copiosi, ac diuites, sed etiam inopes, ac pauperes, existimandi sunt.

CONTRA M. Crassum, omnium Romanorum, excepto Sulla, ditissimum. Plin. lib. xxxiii. cap. 10. Dives pro, di imm. } sic omnes mei. Aliàs, Diues? Quid, pro, dii imm. IN eo, } Diuitis Definitio. NIHIL optet amplius. } Horatius:

Quod satis est, cui contigerit, nil amplius optet.

Qui sibi nihil deesse putat, nihil curat amplius, satiatus est, } sic duo, quinque, Qui nihil sibi deesse putet, nihil curet a, } s. c. Duo, Et qui nihil s. d. putat, n. amplius curat, s. e. Vnus, Qui nihil sibi deesse putat, nihil curet amplius, satiatus est. Tres, Nihil sibi deesse putat, & nihil curat amplius, satiatus est. Vnus, Qui nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius,

faturatus

faturatus est. Duo, Nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius, satiatus est. Vnus, nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius, satiatus est. Vnus, Qui nihil sibi dicere putet, nihil curet amplius, senatus nihil est. CONTENTVS etiam pecunia: } sic decem. Etiam, abest à quattuor. Etiam contentus pecunia, vnus. Duo, Contentus est pecunia. Vnus, Contentus in pecunia: & sup. Contemptus. Aliàs, Contentus etiam sine pecunia. QVAESITVM turpem putas, } Turpe, vnus. Turpem quaesitum put. vnus. ISTI ordini } senatorio, quo ex ordine Craffus erat. Isto ordine, quattuor. FRAVDAS, decipis, } sic omnes mei. Aliàs, Fraudas, concutis, decipis. AVT ne expectas quidem, } Aut ne expectis, Langius: id est actu quodam extorquet. IPSE supponis: } Ipsa, tredecim. VIDEBO, } Video, quattuor. Aliàs, Videro. Inanem videbo:

Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

SATIS est, } sic sexdecim. duo, Sat est. ETIAM maiore. } Etiam, abest à septem. in quorum vno add. Maiore etiam, nouem. Maiori etiam, vnus. QVINQVAGINTA sine lite: } quae omnes, praeter Hypermnestram, viros suos occiderunt. feruius in Virgo. QVANTVM enim cuique satis est, } Opus est, decem septem. Sat est, vnus. CVPIDITATES habet, quae breui temporis } Cupiditates habet, quae quidem breui temp. duo. NEMINEM esse diuitem, } Esse, abest ab vno. Aliàs, Neminem hominum esse diuitem. EXERCITVM } legionem, ait Plin. lib. xxxiii. cap. 10. sed Plutarchus exercitum nominat. Ex tantis veltigalibus } Ex, abest à decem meis. REFICIATUR, } Refici dicitur id, quod capitur: & Reficere est Restituere. Exemplis intelligitur. Lib. iii. in Verr. Dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat, villicoque delectetur, quod tantò sibi plus mercedis ex fundo refectum sit. Et ibidem: Ager reficit cum octauo, sic enim legendum. Et Varro lib. i. de re rust. Dixit etiam Celsus Iurisc. in Pandectis, lib. xix. Quantum ex bonis eius refici potest. Ex eo tueri } Ex, abest à decem. SEX Legiones } sic omnes mei. Dixi, lib. i. Off. iv. legiones, non vi, fuisse exercitum P. R. & ita puto legendum. Fluxit error è similitudine, quae est inter iv. & vi. IAM sateris igitur non esse te diuitem, } sic quattuordecim. Duo, iam f. i. te esse non diuitem. Vnus, iam f. i. non esse diuitem. Vnus, iam f. e. ergo non esse diuitem. OPERIS dandū, } mercedis causa, infer

uiendo aliis. Sic omnes mei. Aliàs Locandis. i. operariis. **PUBLICIS sumendis**, } Publicis tributis sumendis, quattuor. Publicis dandis, sumendis esse in quodam vetere, alij scribunt. **Publicis sumendis**, conducendis vectigalibus, quod publicanorum erat. **INTELLIGIMVS opus esse queso**, } eos non contentos esse re sua familiari, non habere latis. **ACCVRATORVM**, } quos Crassus subornabat, ad homines locupletes criminados. **IVDICVM**, } quos Crassus corrumpēbat, vt fontes amoluerēt. **CONSOCIATOS**, } sic omnes mei. Aliis, consuetos. **Iudicum**. Sic omnes mei. Iudicum, aliàs. **AVCTORE**, } Actore, vnus. **INTERCISAS pecuniarum**, } libri veteres, Intercisas, aut, Intercissas. Pater ante multos annos reponendum putauit, Intercissiones. **Quam docti viri probarunt**, & sibi illam, tamquam suam, vindicauerunt, aliique tamquam illorum agnouerunt. Vilitatum est Ciceroni, verbum, Intercedendi, ad pecuniam accommodare, tum scilicet, cum spontemur nos aliquid pro aliquo soluturos esse. **Phil. II. Orat. Curio**, vt te contra suum patrem, si HS sexagies peteret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Et ad Att. lib. I. ep. 14. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Et lib. V. I. ep. 1. Adtribuit etiam, & quasi calcar admouet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. **Quæ partim ad hanc diem obseruata non sunt**, partim intellecta perperam. Cum putauerit nescio quis, Intercedere, in his quidem locis, esse, pro, Rogando impetrare. **Ad fenerandas**, } sic duo. Ad defenerandas, septem. Ad differendas, duo. Ad uferendas, deletum, & add. Ad defendendas, vnus. Ad deueuerandas, vnus. Ad deferendas tres. Ad differendas, duo. Ad diferendas, vnus. **MUNICIPIORVM**, } quattuor mei, Mancipiorum. Sunt, qui legant, Municipium. **MESSEM**, } non segetum, sed ciuium Romanorum. **RECORDETVR**, } sic omnes mei. Recordatur, legunt alij. **SUBIECTA**, } falsa pro veris supposita. **DELETVM, decretum**, } sic decem. Et, addunt tres. Tres, Deletum, vnus, Dilectum, vnus, Delictum. Pater, Decretum, edictum. **ALIENAM suam sententiam**, } sic omnes mei. vnus, Alienam sent. Aliàs, Alienam, suamque sent. **Alienam**: Crassi gratiam, auctoritate, largitione corruptis iudicibus, & senatoribus. **FORVM, domum**, } domi, & publicæ pecuniæ causa omnia facta esse à Crasso. **QVIS hunc non putet**, } Hunc, abest à duobus. in quorum vno add. **SIBI queso opus esse**, } Sibi, abest à duobus. **NUMQVAM omnino futurus eris diues**, } qui cupit, diues nō est. **DE se loquar**, } sic tres, rectè. reliqui, De te lo-

quar. **CENSENDA**, } sic decem septem, vnus, Pensanda. Aliàs, Recensenda. **LIBERALITATEM**, } Libertatè, quinque. **QVI eius heredi**, } cuius heredi, vnus. Eius, abest à duobus. **Q. MAXIMO fratris**, } cum & ipse à Paulo genitus esset, sed adoptionis iure à Q. Fabio Maximo traditus. **QVOD plurimi sit**, } Sic omnes mei. Fir, sunt, qui legant. **DITISSIMVS**, } sic omnes mei, alij, Diuitissimus. **DIVITIAE poste sint**, } sic duo. Poste, abest à sexdecim. **PARCIMONIA**, } Cicero IV. de Rep. apud Non. Porritor. Optimum, & in priuatis familiis, & in rep. vectigal duo esse Parcimoniam. **VENIO enim ad sumpt.**, } sic duo. Venio enim iam ad sumpt. quindecim. Venio ià ad sumpt. vnus. **SEXCENTA**, } Sexcenta, decem septem. Sexcenta, vnus. **IN vilis**, } abest ab vno. **SOLA**, } Palatia, duo. Solaria, duo. Solia, tres Solo marmore pauimenta facienti, & signum, tab. vnus. **ET signa**, } Et, abest ab vno. **TABVLAS**, } Et tabulas, tres. Et signatas tabulas, vnus. **NON modo ad sumptum ille est fructus, sed etiam ad rem, exiguus**, } ne cui posthac de huius loci sententia dubitare necesse sit, mentem Ceronis aperiam. Ille, inquit, fructus, qui capitur ex prædijs, id est sexcenta aurea HS, tantum abest, vt sumptui sufficiat, qui fit in auratis tectis, ceterisque rebus magni pretij, vt et in, si fenore augeatur, exiguus fit: id est, sumptui tanto non sufficere. Approbat hanc lectione meam antiquus liber. **Ex meo tenui vect.**, } sic omnes mei. Aliàs, Ex meo autè tenui vect. **DITIOR**, } sic omnes mei. Aliàs, diuitior. **SVPERARE**, } pro, Superest, vt alibi. **CVIVS possessio**, } Cui quod possessio est mai. vnus. Qui, quod poss. est mai. vnus. **PATRVM nostrorum memoria**, } Memoria patrum, vnus. **VS CINOS**, } C. Fabricii Luscinij significat, quæ ter in his Paradòxis ià nominauit. **LABICANO**, } sic nouem rectè. Larecupo, vnus. Locopio, vnus. Lācupo, vnus. Larcapo, duo. Laropo, vnus. Larcopo, vnus. **LABICANO, duo**. **DITIORES**, } sic omnes. Ditiore sumus, qui, decem. **VTINAM quidem essemus**, } Effemus, abest à quindecim. **PECVNIA est**, } Pecunia est, decem septem. **NON esse emacera**, } Mala emptio semper exprobrat stultitiã, Plinius. **PRATA, & areas quasdam magni estimant**, } Cato non affligi tæpestatibus prata, vt alias ruris partes dicebat, vt ait Columella. quanti aestimaretur prata, indicat lib. III. cap. 3. cū ait: Omnes istos, qui fenum suum, & olera amplexantur, in cremeto patrimonij facile superabant. Varro, ex persona Scrofae, lib. I. cap. 7. dissentit à Catone, qui pratris non primū locū, nec secundū, sed quintū

inter prædia rustica tribuerat. Scio, inquit, scribere illum. sed de hoc non consentiunt omnes. quòd alij dant primum bonis pratis, ut ego quoque: à quo antiqui Prata Parata appellarunt. Et cum Varrone sentit Cicero, in eo loco, ep. 3. lib. 1. ad Att. Quod si assequor, supero Crassum diuitiis, atque omnium vicis, & prata contemno. Area: verò inter urbana prædia magis æstimabantur, propter angustias soli. propterea dixit Cicero, Areas quasdam, id est urbanas, & in vrbis nobilioribus locis ne quis de areis omnibus acciperet. Tredecim faciunt cum impressa lectione: Quattuor add. Pretij post Magni. vnus, Et areas, & quædam magno rest. Est, qui legat Quiddam magni. QVASI } pro, Ferè. Ut in Acad. Sol mihi quasi pedalis vide-
tur. Et ibidem: Illa exponunt duo, quæ quasi contineant om-
nem hanc quæstionem. In Oratore: Est enim: quasi in extrema
pagina. Ter. Heaut. Quasi talenta ad quindecim coëgi. Sall. Iu-
gurtha: Præsidio quasi duum millium perditum. Suet. Caligula:
Hora quasi septima. P O T E S T, } Possit, sex. E S T æstimanda
virtus, } sic sex. Æstimanda virtus est, tres. Æstimanda est
virtus, duo. Æstimanda virtus, duo. Pretij æstimanda est vir-
tus, duo. P O T E S T vnquam: } Vmquã, abest ab omnibus meis.
Nec naufr. quinque. Nec incend. quinque. Nec temp. } Nec vi
temp. quattuor. Nec intemp. (malè) duo. T E M P O R V M per-
mutatione } Perturbatione, decemseptem. Turbatione, vnus.
Et fructuosas, } Et, abest à duobus. Ei, aliàs. S A T I S esse putat. }
Esse, abest ab vno. Satisque, aliàs. N V L L A re egent, } Indig-
ent, tres. A T Q V E in casu positas possessiones habent, } Et casu
iuppositas possessiones habent, vnus. A C pauperes, } sic septem.
Atque, vnus. Etiam, tres. Et, quattuor. Aut, vnus. Deest in vno.
Deletur in vno. Pauperes: improbi pauperes. E X I S T I M A N -
D I } sic nouem. Æstimandi, nouem.

P R Æ-

P R Æ S T A N -
T I S S I M O V I R O
Bartholomæo Capræ.

 P P O R T V N E cecidit, ut, quo ego tempore de te cogitabam, tuique dulcem memoriam recolebam, Lælius Gauardus, amicorū optimus, eximia virtute præditus, tuusne, an meus? noster, dicam: me conuenerit. Bone Deus, quàm iucundos sermones habuimus! quàm suaves ij nobis dies euenerunt! Ut nescio quomodo participes esse videremur diuinæ illius fruitionis: quum tuam virtutem maius quiddam esse, quàm quod mente comprehendi possit, ingenuè fate-remur. Fit igitur à me libenter, ut, cum nulla re alia possim meum apud te animum testatum relinquere, minimo hoc meo scripto, si volumen, maximo, si rem ipsam, & animum meum perpendas, præstè. Et sanè, quo ego testimonio possum, & tuam eximiam & singularem præstantiam, & meam in te obseruantiam proferre? quæ, orta à tuis virtutibus, multis postea in Patrem meum meque ipsum collatis beneficiis, eò peruenit, ut facilius animo, quàm verbis, exprimi possit. Ne te igitur, tuamque naturam offendam, pauca hæc dixisse, sat habeo; in quibus tamen cum multum sit atque ad eò plurimum, multa que, atque

adeò plurima dicenda supersint, potiùs censui
 mihi esse faciendum, vt de te pauca dicerem,
 quàm vt, materiam viribus meis imparem nactus,
 succumberem. alij, maiore ingenij vi, fateor, ani-
 mi ardore non dicam, sua scripta laudibus illu-
 strabunt tuis. Vale. Venetijs, IIII. Kal.
 Quint. D. Petro sacro, CIO IO XXCI.
 quo ego die, & qua hora in Illyricum publico
 nomine proficiscens, extremam huic operi
 manum imponens, nominis tui iucundissima
 memoria oblectabar.

M. TULLII
 CICERONIS
 SOMNIVM
 SCIPIONIS,

Ex lib. VI. de Rep.

Scipio loquitur.

*Q*U M in Africam venissem Manio
 Manilio Consule, ad quartam Legio-
 nem, vt scitis, Tribunus militum, nihil
 mihi potius fuit, quàm vt Massanissem
 conuenirem, Regem familiae nostrae iustis
 de causis amicissimum, ad quem vt veni, complexus.
 me senex collacrymauit: aliquandòque post suspexit
 in caelum, & grates, inquit, tibi ago, summe Sol,
 vobisque reliqui caelites, quòd, antequam ex hac
 vita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P.
 Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso re-
 creor, itaque numquam ex animo meo discedit illius
 optinai, atque inuictissimi viri memoria. Deinde ego
 illum de suo regno, ille me de nostra rep. percunctatus
 est: multisque verbis vtro citroque habitis, ille nobis
 consumptus est dies. post autem regio apparatu acce-

pti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil, nisi de Africano, loqueretur, omniaque eius non solum facta, sed etiam dicta meminisset. deinde, ut cubitum discessimus, me, & fessum de via, & qui ad multam noctem vigilassem, artior, quam solebat, somnus complexus est. hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: sit enim ferè ut cogitationes, sermonesque nostris pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sepiissime, vigilans solebat cogitare, et loqui) Africanus se ostendit illa forma, qua mihi ex imagine eius, quam ex ipso, erat notior. quem ut agnoui, equidem cohorrui: sed ille, ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & que dicam, trade memoria. Vides ne illam urbem, que parère populo R. coacta per me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum, illustri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis panè miles? hanc hoc biennio consul euertes: eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes ex nobis adhuc hereditarium. cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, consorsque fueris, & obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graciam, delegere iterum absens consul, bellumque maximum conficies. Numantiam excinderis. sed, cum eris curru Capitolium inuectus, offendes remp. perturbatam consilijs nepotis mei. hic tu, Africane, ostendas, oportebit, patria lumè animi, ingenijque consilijque tui. sed eius temporis ancipitè video quasi Fatorum viam. nam, cum atas tua septenos octies sobis anfractus, reditusque conuerterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa, habetur, circueu naturali summam tibi fatalem

leni confecerint: in te unum, atque tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te senatus, te omnes boni, te socij & Latini intuebuntur: tu eris vnus, in quo nitatur ciuitatis salus. ac, ne multa, Dictator remp. constituas oportet, si impias propinorum manus effugeris. Hic cum exclamasset L. alius, ingemuissetque. ceteri vehementius, leniter arridens Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus, audite cetera. Sed, quo sis, Africane, alacrior ad tutandam remp. sic habeto, omnibus, qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in Cælo, ac definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruuntur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptus, quam concilia, cõsiliisque hominum iure sociati, que Ciuitates appellantur. harum rectores, & cõseruatorès, hinc profecti, huc reuertentur. Hic ego, et si eram perterritus non tam metùs mortis, quam insidiarum à meis, quæsiui tamen, uideret ne ipse, & pater Paullus, & alij, quos nos existimatos arbitraremur. Immo verò, inquit, viuunt, qui è corporum vinculis, tamquam è carcere, euolauerunt: vestra verò, que dicitur vita, mors est. quæ tu adspicias ad te venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrymarum profudi. Ille autem, me amplexus, atque osculans, flere prohibebat. Atque ego, ut primum, sletu represso, loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime, atque optime, quando hæc est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Nō est ita, inquit ille, nisi enim Deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicias, istis te corporis custodijs liberauerit: huc tibi aditus

patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ dicitur terra: hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera, & stellæ vocatis: quæ, globosa, & rotunda, diuinis animata mentibus, circulos suos, orbésq; consuecunt celeritate mirabili. quare & tibi, Publi, & pijs omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est: ne munus humanum, assignatum à Deo, defugisse videamini. sed sic, Scipio, ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole, & pietatem: quæ cum sit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima est: & ea vita via est in cælum, & in hunc cœtum eorum, qui iam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum, quem vides: (erat autem is splendidissimo candore inter flammæ circulus elucens) quem vos, ut à Græcis accepistis, Orbem lacteum nuncupatis. ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cetera, & mirabilia videbantur. erant autem ea stellæ, quas numquam ex hoc loco vidimus: & ea magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicari sumus. ex quibus erat illa minima, quæ vltima cœlitima terris, luce lucebat aliena stellarum autem globi terrarum magnitudinem facile vincebant. iam vero, ipsa terra ita mihi parua visa est, ut me imperij nostri, quo quasi eius punctum attingimus, paniteret. quam cum magis intuerer, quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne adspicis, quæ in templa veneris? nouem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum vnus est cælestis extremus, qui reliquos omnes complectitur, summus

mus ipse Deus, arcens, & continens ceteros: in quo infixi sunt illi, qui voluntur stellarum cursus sempiterni: cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque cælum. ex quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus, & salutaris, ille fulgor, qui dicitur Iouis. tum, rutilus, horribilisque terris, quem Martem dicitur. deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret, & compleat. hunc, ut comites, consequuntur alter Veneris, alter Mercurij cursus. in infimoq; orbe Luna, radius Solis accensa, conuertitur. infra autem iam nihil est, nisi mortale, & caducum, præter animos generi hominum munere deorum datos. supra Lunam sunt omnia æterna. nam ea, quæ est media, & noua, tellus neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas, tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen prorata portione distinctis, impulsu, & motu ipsorum orbium efficitur: & acuta cum grauibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera autem acutè, sonent. quam ob causam summus ille quidem stellerum calicursus, cuius conuersio est concitator, acuto, & excitato mouetur sono, grauisimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum, illi

autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est, quod docti homines meritis imitati, atque cantibus, aperuere sibi reditum ac hunc locum: sicut alij, qui præstantibus ingenij in vita humana diuina studia coluerunt. hoc sonitu completa aures obsurduerunt: (nec est ullus hebetior sensus in vobis) sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea ges, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. hic verò tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri Solem nequirit aduersum, cuiusq. radijs acies vestra, sensusq. vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sento, inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum, quæ si tibi parua, ut est, ita videtur: hæc cælestia semper spectato, illa humana contemnit. tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quæ expetendam consequi gloriam potes? vides habitari raris, & angustis in terra locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, hofque, qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare vobis: à quibus expectare gloriam certe nullam potestis. Cernis autem terram eandem, quasi quibusdam redimitam, & circumdatam cingulis: è quibus duos maximè inter se diuersos, & cali verticibus ipsis ex vtraque parte subnixos, obriguisse pruinæ vides: medium autem illum, & maximum solis

ardore

ardore torreri. duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insunt, aduersa nobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus: hic autem alter, subiectus Aquiloni, quem incolitis, cerne, quam vos tenui parte ctingat. omnis enim terra, quæ colitur vobis, angustæ verticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magni, quod Oceanum, appellatis in terris: qui tamen, tanto nomine, quam sit paruus, vides. Ex his ipsis cultis, notisq. terris, num aut tuum, aut cuiusquam nostrum, nomen, vel Caucasum huc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnare? quis in reliquis orientis, aut obeuntis solis vltimis, aut Aquilonis, Austrivæ partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis in angustis vestra gloria se dilatarî velit. Ipsi autem, qui de nobis loquentur, quæ diu loquentur? quin etiam, si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes vniuscuiusque nostrum, à patribus acceptas, posteris prodere, tamen, propter eluiones, exustionesq. terrarum, quas accidere, tempore certo, necesse est, non modò non æternam, sed ne diuturnam quidem, gloriam assequi possumus. quid autem interest, ab ijs, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab ijs nullus fuerit, qui antè nati sint: qui nec pauciores, & certè meliores, fuerunt viri? cum præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, nemo vnius anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo Solis, idest vnius astri, reditu metiuntur. cum autem ad idem, vnde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq. totius cali descriptionem longis interuallis retulerint: tum ille verè vertens annus appellari

potest: in quo, vix dicere audeo, quam multa secula hominum teneantur. namque, et olim deficere Sol hominibus, exstinguiq. visus est, cum Romuli animus hac ipsa in templa penetravit: quandoque eadem parte Sol, eodemq. tempore, iterum defecerit, tum, signis omnibus ad idem principium, stellisq. reuocatis, expletum annum habeto. huius quidem anni nondum vigesimam partem scito esse conuersam. quocirca, si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis. & prestantibus viris: quanti tandem est ista hominum gloria, qua pertinetur. Vix ad vnius anni partem exiguam potest igitur, alte spectare si voles, atque ad hanc sedem, & aeternam domum contueri: neque sermonibus vulgi dederis te: nec in praemijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris, oportet. ipsa virtus trahat ad verum decus. quid de te alij loquantur, ipsi videant: sed loquentur tamen. sermo autem omnis ille, & angustijs cingitur ijs regionū, quas vides: nec vnumquam de villo perennis fuit, & obruitur hominum interitu: & obliuione posteritatis exstinguitur. Quae cum dixisset, ego verò, inquam, o Africanae, siquidem bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia, vestigijs in gressus & patriis, & tuis, decori vestro non defui, nunc tamen, tanto premio proposito, enitar multo vigilantius. Et ille, Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalem sed corpus hoc, nec enim is es, quem forma ista declarat: sed mēs cuiusque is est quisque, nō ea figura, quae digito demonstrari potest. Deū te igitur scito esse: siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui prauidet, qui tā regit, & moderatur, & mouet id corpus,

id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundū princeps ille Deus: & ut ipsum mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. nam, quod semper mouetur, aeternum est: quod autem motum affert alicui, quodq. ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod sese mouet, quia numquam deseritur a se, numquam nec moueri quidem desinit. quin etiam ceteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principio autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re fieri potest. nec enim esset hoc principium, quod gigneretur aliunde. quod si numquam oritur, nec occidit quidem vnumquam. nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est, a principio omnia oriri. ita sūt, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne caelum, omnisq. natura consistat, necesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur, aeternum id esse, quod a se ipso moueatur: quis est, qui hanc naturam animis tributā esse neget? inanimatū est enim omne, quod impulsu agitur externo: quod autem anima est, id motu citetur interiore. nam haec est natura propria animae, atque vis, quasi est vna ex omnibus, quae sese moueat: neque nata est certè, & aeterna est. hanc tu exerce optimis in rebus. sunt autem optima cura, de salute patriae: quibus agitur, & exercitatus animus, velocius in hanc sedem, & domum suam, peruolabit: idq. citius faciet, si iatū, cū erit inclusus in corpore, erinabit foras, & ea, quae extra erunt, contemplant, quantum

maximè se à corpore abstrahet. nam eorū animi, qui se corporis voluptatibus dederunt: earūmq. se quasi ministros praeberunt: impulsūq. libidinum, voluptatibus obedientium, decorum, & hominum iura violauerunt: corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit: ego somno solutus sum.

IN *Africam* } Ad Africam, vnus. MANIOMANILIO *consuli*, } Manilio consuli, in Africa, tribunum mil. fuisse P. Scipionem, Appianus in Libico ostendit. *VT scitis, tribunus militum*: } duo, Tribunus, vt fatis, vnus, Tribunus militum, vt scitis. *AD quem vt veni*, } ab ipso Malsinilla accersitus. Valerius Max. lib. 5. *SVMME Sol, vobisque, reliqui, caelites*, } vnus, Reliquiq. caelites. Reliquis, vnus. Caelites, aliās fortasse fragmentum ex vetere poëta. *DISCEDIT* } Discessit, duo. *VIRI* } cum quo militauerat bello Punico secūdo. *FESSVM de via*, } sic locutus Acad. I. Fessum abest ab vno. *ARTIOR*, } vnus, Acrior. *FIT enim ferè* } Sapè, pro Ferè, vnus. *SCRIBIT Ennius*, } Mihi visus Homerus adesse poëta, Ennius dixit, Cicero dixit in Lucullo. *QVA mibi* } Quæ, tres mei. *EX imagine eius*, } maiorum enim imagines domi habere, eāsque in funere præferre, veteres Romani filebant. *VT agnoui*, } tres mei, Vbi agnoui. *PARERE* } tributum pendere. *PAENE miles* } nam in militia primus est honoris gradus tribunatus mil. *LEGATVS* } ad Ptolomæum Phisionem. Iustinus lib. xxxix. *ABSENS* } non petens. Valerius enim lib. iix. cap. 10. presentem eum dicit: & Lælius apud Cic. de Amic. Scipionem numquam petiisse confirmat. *CAPITOLIVM* } In Capitolium, Langius. *REMP.* Rem, vnus. *PERTVRBATAM consiliis* } ord. prap. duo. *NEPOTIS mei*. } Ti. Gracchi, tribuni pl. Cornelia nati, Africani maioris filia. *ATQVE tuum nomen* } Atque in tuum nomen, duo. *TE socij*, } sic duo. rectè, vnus, Te omnes boni socij. *SI impias propinquarum manus effugeris*: } nō effugit. mortuus enim in cubiculo inuentus est, cum pridie optimè valuisset, credidum est ab vxore Sempro

re Sempronia, Gracchorum sorore, veneno necatum. *PAX sit rebus*, } sic duo. Sit, non est in vno. *AC definitum locum*, } Ac, non est in duobus. *Destinatum, Fuluij liber.* *CONCILLIA, cæsusq. hominum* } Ciuitatis definitio. *REVERTENTVR.* } Reuertuntur, tres. *Et pater Paulus*, } Et Paulus pater, duo. Vt Paullus pater, vnus. *ARBITRAREMVR.* } Arbitrabamur, vnus. Arbitramur, vnus. *EX corporum vinc.* } E, tres. *Vinculis*: Plato in Phædone scribit, animum cum corpore colligatum, & nexum. *VESTRA verò, &c.* } sumptum ex Gorgia Platonis. *ADSPICIAS ad te venientem* } Adspicias venientem ad te, vnus. *AMPLEXVS.* } Complexus, duo. *OSCVLANS* } Osculatus, duo. *QUANDO hec est vita*, } Quādo tres. *INQVIT ille* } Paulus, non Africanus. *CIVIS hoc templum est omne, quod* } sic duo. vnus, Cuius est templum omne, quod. *IN hoc templo* } vniuerso mundo. *QVAE dicitur terra*: } Quæ terra dicitur, tres. *CIRCVLVS* } Circus, vnus. *NOBIS* } sic duo. vnus, Vobis. *Nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum vita migrandum est*: } eadem sententia apud Platonem in Phædone. *AVVS hic vnus*, } Africanus. *CIRCVLVS elucens*, } Circus, duo. *EX hoc loco* } absunt à vetere Fuluij libro. *OMNIVM*, } abest à Fuluij libro. *ESSE* } abest à Fuluij libro. *ILLA minima*, } Ea, in Non. Marcello. *LVCE lucebat aliena.* } Lunam significat, lucè à Sole mutuantem. *TERRAE magnitudinem* } sic tres mei. *IAM verò ipsa terra* } Verò, abest à duobus. *CONNEXA* } non displicet, Conuexa, vt est in quibusdam scriptis libris. *INFIXI sunt* } abest ab vno. Insunt fixi illi, qui voluntur, stellarum curtus septemtrioni. *SEPTEM*, } nam nonus terra non monetur. *CONTRARIO motu, atque calum*, } Contra celum, Fuluij liber. *PROSPERVVS*, } ita legendum ex duobus meis, & Prisc. lib. vi. non, Prosper, vt antea. *MARTEM dicitis*: } Martium, vnus. *ET temperatio*, } Et moderatio, vnus. *ILLVSTRET, & compleat.* } absunt ab vno, Illustret, &. *CONSEQVNTVR* } Sequuntur, vnus. *ET in eam feruntur omnia nutu suo pondera.* } duo, Et in eam feruntur omnia suo nutu pondera, vnus, Et omnia feruntur in ea nutu suo pondera. *QVIS hic, inquam, quis est*: } duo, Quid hic inquam quis est, vnus, Quid hic vniquā quis est. *CONIVNCTVS* } Iunctus, vnus. *Interuallis coniuinctus imparibus*: } quia videntur interualla disjungere potius, quàm coniungere, venit in men-

di suspicionem nescio quis, cui placuit, Disiunctus, potius, quam, Coniunctus: non rectè. nam, vt ex pluribus vocibus, iisq; diuersis, concentus fit suauissimus: sic ex intervallis impartibus coniungitur sonus ille cælestis, quo sibi aures compleri dicebat Scipio. *PRO RATA PARTIONE* } Pro rata partium ratione, vnus. *PRO RATA PARTE RATIONE*, duo. *STELLIFERI* *cali cursu*, } Cæli stellifer cursus, tres. vide Boëtium lib. I. de Musica, cap. 27. placet, *Stelliferi*, ferunt enim stellæ fumino cælo, cuius complexu reliqui continentur forbes. *DVORVM*, } sibaudi, Mercurii, & Veneris. quod cum glossema fuerit, irrepfit, vt à Cicerone dictum, in libros impressos. Censorinus in libro de die Natali. *MODVS est*, } ne dissoluantur: alij, Modus: quo modo vnus meus. malè. *APERVERE* } Aperuerit, duo. *AD HUNC LOCUM*: } In hunc locum, tres. *HOC SONIUM* } idem Aristoteles in libro de somniis. *COMPLETAE* } Oppletæ, vnus. *AVRES obsurdierunt*: } Aures hominum obturdierunt, duo. *CATADVPA* } Plinius lib. v. cap. 9. Catadupetiæ gens Arabia: idem lib. vi. cap. 29. *QVÆ ILLUM LOCUM ACCOLIT*, } Quæ illum accoluit locum, duo. *Quæ illum locum incolit*, vnus. *ETIAM nunc* } licet me audias, longè præstantiora narrantem. *ITA videtur*: } Ita, abest ab vno. *TV enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam consequi gloriam potes*: } hoc dicit: Nullam neque celebritatem sermonis hominum, neque gloriam, quæ sit expetenda, si terræ paruitatem, cælorum magnitudinem spectes, consequi potes. Cur locus hic aut mutari, aut aliter intelligi debuerit, equidem non intelligo. *CONSEQUI gloriam*: } Gloriam consequi, duo. *VIDES habitari raris, & angustis in terra locis*, } duo, Vides in terris habitari raris, & angustis in locis. vnus, Vides habitare in terra raris, & angustis in locis. *MANARE possit*, } Queat, vnus. *Manere*, duo. *TRANSVERSOS*, } sic vnus. *Aduersos*, duo. *ADVERSOS* } aduersis vestigijs stantes contra nostra vestigia, vnde Antipodes dicti. *Acad. lib. II. NIHIL ad vestri genus*: } non enim aut vos ad illos, aut illi ad vos commeandi facultatem habent. verùm hoc fuit Ciceronis ætate, nõ item. *CAVCASVM hunc*, } quia propior cælo videbatur, cum sit mons altissimus, quàm Ganges fluius. *TRANSNARE*, } Transnare, duo. *OBEVNTIS solis* } Sic tres. *Abeuntis*, aliàs. *QVI de nobis* } Vobis, duo. *NOSTRVM*, } Vestrum, duo. *NOMEN nostrum* } Vestrum, tres. *POPVLARITER* } Leg'lariter,

riter, vnus. *Loquelariter*, *Langius*, *loculariter*, *Turnebus*. *VERE vertens annus* } quasi non vere *Vertens* is sit annus, qui appellatur lib. II. de Fin. & Censorinus. *QUANDOQUE eadē parte sol, eodēq; tempore iterum deserit*, } constat, accipi *Quandoque* non posse, pro *Interdum*, nam *Quandoque*, pro *Interdum* vno verbo contentum esset. At *Quandoque*, pro *Quandoquomque*, duo requirit. itaque sequitur: *Explèrum annum habeto*. Nec tamen insolè est in hac significatione. *Horatius Od. lib. IV. od. I.*

--quandoque potentior

Largis muneribus riserit æmuli, &c.

Et ibidem, Od. 2.

--quandoque trahet feroces

Per sacrum diuùm, mērita decorus

Fronde, Sicambros.

Suetonius, in Julio. Tabula ænea in monumento inuenta est, conscripta litteris, verbisq; Græcis, hac sententia. *Quandoque ossa Capys detecta essent, fore, vt Iulo prognatus manu consanguineorum necaretur*. *Liuius*, lib. I. ab V. C. *Quandoque pars maior eorum, qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum*. &c. Et L. *Solutio matrimonio*, 2. ff. sol. matrim. *Doris actio*, filiæ non erit adempta, quandoque sui iuris filia fuerit facta. Et L. *Si fundus*, 13. de reb. eor. qui sub tut. *Quandoque domino prædium cum fructibus vindicanti doli non inuoliter opponitur exceptio*, &c. Et L. *In substitutione*, 31. ff. de vulg. & pup. *Queritur*, quisquis heres, quandoque fuerit, intelligatur? Et L. *Is cui ita*, 18. ff. quando dies leg. vel fideic. ced. *Is, cui ita legata est, quandoque liberos habuerit*, &c. Et L. *Rogo*, 29. ff. eod. *Rogo*, quandoque heres meus Titio decem det, utique decem heres debet. Et L. *Quod pupillæ*, 30. ff. eod. *Quod pupillæ legatum est, quandoque nupserit*, &c. Et L. *Continuus*, 137. §. item qui ff. de verb. obl. *Liberatur*, qui se daturum spondit, si quandoque tradit. *Quo in loco* m̄ *Si abudare puto*. Et L. *Et per iurandum*, 13. ff. de Acceptilat. *Quandoque ei creditum fuerit, tenetur*. In Institutionibus item Iustiniani, lib. 3. tit. 15. *Quibus modis re contr. oblig. legendum*, Et quandoque nobis non eadem res, sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis redduntur: inde etiam *Mutuum* appellatum est. Non, vt in vulgatis, Et quoniam &c.

In antiqua quoque Inſcriptione idem loquendi genus obſeruauimus, cuius exemplum ſequitur.

Brundisij, extra Urbem.

M . LOLLIVS . ARPHOCRAS
V . F . S . ET . PÆLINÆ . VXORI
V . ET . LIB . LIBERTAB . POSTQ
EORVM . M . S . S . E . H . N . S .
NEQVE . VLLI . LIQVEBIT . LOCATIO
NIS . CAUſA . IN . ANNIS . CENTVM . QVAN
DOQ . TRANSVENDERE . QVOD . SIQVI
ADVERſVS . IT . FECERINT . EORVM
BONA . PERTINERE . DEBEVNT
AD . REMPVBLICAM . BRV . N
DISINORVM .

Neque ſolum, Quandoque, pro, Quandocunque, ſed & Vbi que, pro, Vbicunque, ſcriptum apud veteres obſeruauimus. L. In Lege fundi, 77. ff. de contr. empt. In lege fundi vendundilapidicinæ in eo fundo, vbique eſſent, exceptæ erant. Et L. Quod niſi fiat, 20. ff. de oper. libert. Non eſſe in iungendam neceſſitatem liberti, vbique eum ſequi. *Iterum defecerit*: quod futurum eſt, vt ait Macrobius, quindecim annorum millibus ab interitu Romuli. Quando ab eadē parte Solis, vnus. Quando ab eadem parte Sol, vnus. Ad *idem principium*, Idē, non eſt in tribus. ALTE ſpectare } ord. præp. vnus. Ad *hanc ſedem*, } Ad, non eſt in tribus. AETERNAM domum } Domus æterna, alibi dicitur Monumentum.

DOMVM . ÆTERNAM
IVLIA . AGAPÆ . POSVIT
OBSEQVENTI . MARITO

Eſt & antiqua inſcriptio de Domo æterna, in Orthographia mea, in LACRVMÆ, in Inſula Tiberina, & in, PAVLVS, io. Montiſplani, in agro Brix. ad D. Antonij. Ditis æterna domus in LETVM, i, in ædibus Atilij Delphinij.

NEQVE ſermonibus vulgi dederis te. } Te, abeſt ab vno: in quo, Dedituris, duo, Neque te ſermonibus vulgi dederis.

SVIS

SVIS te illecebris oportet, } duo, Suis te oportet illecebris, vnus, Suis tamen te oportet illecebris. O. AFRICANE, } O, abeſt à tribus. QVAſI limen } Limes, tres. PATRIS, } Paulli. TVIS, } Tuſi, duo. PROPOSITO, } Expoſito, tres. NEC enim is es, &c. } eadem ſententia eſt Platonis in Axiocho: Η μὲν ἄλλο γὰρ ἰσχυρὸν ἔχει βίον ἀδελφῶν, &c. DEMONSTRARI } Monſtrari, duo. QUI prouidet, } ſic mei. Aliàs, Præuidet. PRINCEPS ille } ord. præp. vnus. IPSVM mundum } Ipſe mundum, vnus. Ipſum, abeſt ab vno. QVOD ſemper mouetur, } ex Phædro Platonis. vide Cic. Tuſc. t. Malè Macrobius ex Phædone ſumpta hæc ſcribit. AGITATVR altunde, } Agitat. alicunde, vnus. QVOD ſeſe mouet, } Quod ſe ipſum mouet, vnus. PRINCIPIO autem } Principii, vnus. NULLA ex re. } Nulla ex alia re naſci poteſt, vnus. Nulla ex re alia fieri, naſcive poteſt, vnus. Ex nulla alia re naſci poteſt, vnus. NEC } Neque, vnus. Nec enim id eſſet princ. duo. Hoc princip. } Id, pro, Hoc, vnus. ALIVD creabit. } Aliquid, vnus. OMNIA oriri } Oriri omnia, tres. A ſe, } Ex ſe, vnus. OMNIS Quæ natura conſtat, } Omniſq. natura & conſtat, vnus. Conſtat, abeſt ab vno. Omniſq. natura. Πάντων φύσις, Plato in Phædro. Vnde ſunt, qui Terra, pro, Natura, reponant. Ego nihil muto. nec mutant veteres libri. mos hic enim Cicero nis eſt, vt Græcorum ſententias paullo liberius in ſua ſcripta transferat. QVA primo impulſu mouetur. } Qua mouetur à primo impulſu moueantur, vnus. Quæ à primo impulſu remoueatur, vnus. Quæ à principio impulſu moueatur, vnus. INANIMATVM } Inanium, vnus: malè. In anima, vnus: malè. Inanimum, legendum. ANIMA eſt, } Eſt anima, duo. Eſt animal, vnus. ANIMAE, } Animi, aliàs. VELOCIVS, } ſic in noſtris libris ante me natum legitur. ſicq. tres mei. A corpore abſtrahet. } diſce rationem aperiendi aditus ad cæleſtem vitam. Ego ſomno ſtatim ſolutus ſum. } Statim, abeſt à tribus.

FINIS.

Y 3

INDEX RERVM
ET VERBORVM LO-
CVPLETISSIMVS

Quae in hoc volumine continentur.

Aduci à rebus academicis veteres, & Peripatetici, honesta anteponunt. 335
 agendis studio veri vestigandi contra officium est. 69
 abhorre à litibus. 286. & 287
 abhorrentes ab usu forensi, & publico loco 639
 abiecta omni cunctatione. 119
 abiectior est animus in quibusdam. 556
 abrogare alicui imperium. 351
 abstergere — absterit omnes senectutis molestias. 438
 abstinens — laudat Africanum Panætius, quod fuerit abstinens. 301
 absum propius à morte, quam vos. 525
 abundare omnibus copiis. 337
 abundans — egens opp. 685
 academia nostra nobis magnam licentiam dat. 335
 academici alia probabilia, alia improbabilia esse dicunt. 211
 academici non multum à Peripateticis dissident. 28
 accessio — decessio — opp. 330
 accipere calamitatem in bello 415
 accipere in ciuitatem. 67
 accipere iniuriam — at verò ille, qui accipit iniuriam, & meminit, & præfert dolorem suum. 305
 accepti regio apparatu. 625 & 696
 acceptius — nihil est deo, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam conciliata, ceterisque hominum iure sociatis, quæ ciuitates appellantur. 697
 acceptorum beneficiorum dilectus, seu delectus sunt habendi. 99
 acceptorum, & datorum ratio par sit. 596
 accubationem epularem amicorum, conuiuium nominant Romani, melius, quæ Græci, qui tum compositiōnem, tum concenatio-

hem vocant, quia vita conjunctionem haberet. 846
 accusare alterum non oportet, nisi aut reip. causa, aut vicioscendi, aut patrocini. 268
 accusatio duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. 268
 accusatio persaepe probata est, ut in Crasso Antonio, Sulpicio. 267 & 268
 accusator — tum periculosum ipsi est, tum sordidum ad famam, committere, ut accusator nominere: quod contigit M. Bruto, summo genere nato, &c. 268
 acquiescere — vicissim senes in adolescentium caritate acquiescimus. 628
 acres animaduersores vitiorum. 84
 acriores sunt morsus intermissae libertatis, quam tentatae. 238
 actio — in omni actione sui ipsa tria sunt tenenda. 182
 actio — omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia. 149
 actus — non est verisimile, cum a natura ceterae partes aetatis bene descriptae sint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. 442
 actum cum illo optime est: necum autem incommo-

dius. 558
 actum est cum illo praclare acueret — duae res, quae languorem afferunt ceteris illum acuebant. 322
 adhibenda cura est laxitatis in domo. 178
 addictus morti. 352
 addiscunt multa in dies senescere. 500
 addubitare in rebus aliquibus. 334
 adducere alterum in inuidiam falso crimine. 401
 adducere habenas — remittere. 585
 adduci nullo frigore posse, ut, &c. 474
 adducta res in angustum. 565
 adelphi — duo fratres dissimilibus moribus. 516
 ades animo, & omittit timorem. 696
 adhibemus quaedam tormenta. 349
 adhibuit in consilium quindecim principes. 307
 adhibere ad considerandas res & tempus, & diligentiam. 68
 adhibere curam in ouibus, & capris parandis, in amicis eligendis negligentes. 602
 adhibere doctos homines debemus ad ea eligenda, quae dubitationem afferant. 185
 adhibere iudicium, & diligentiam debemus in diligendis idoneis, quibus benigne faciamus. 185
 adhibere modum, & ordinem

ijs rebus, quae tractantur in vita. 67
 adhibere orationis vanitatem. 382, & 383
 adhibere periculosas curationes, & ancipites grauioribus moribus. 129
 adhibenda diligentia est amicitis comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. 597
 adhibenda est seuerentia optimi cuiusque & reliquorum. 145
 adhibenda fortassis seueritas est ijs, qui imperio oppressos coercent, ut heris in famulos. 238
 adhibenda in hac re ratio, & diligentia est. 620
 adiecit illum, arbitrum. 388
 adipiscuntur magnam & gratiam, & gloriam cum summa utilitate reip. 309
 adiuuare iniuriam — non modo non repellere, sed etiam adiuuare iniuriam. 396
 adiuuaretur grandi pecunia. 307
 adiumenta hominum omnium institutio vitae desiderat. 257
 adiumenta rerum gerendarum habere a natura. 119
 adiutores ad iniuriam. 578
 adminiculum — natura semper ad aliquod tamquam adminiculum adnititur. 620
 adminiculorum ordines. 501
 admirabilitatem magnam facit haec animi despicientia. 255
 admiratur homines ea omnia, quae magna, & praeter opinionem suam animaduertunt. 254
 admiratione afficere. 255
 admoventur dolorum faces — dolorum cum admoventur faces, praeter modum plerique exterruntur. 255
 adulescentia — cum est maxima imbecillitas consilij, 163
 adulescentia libidinosa, & intemperans effectum corpus tradit senectuti. 469
 adulescentia maxime a libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis. 167
 adulescentia multo plures, quam nostra, mortis casus habet. 116
 adulescentia — petulantia, & libido magis est adulescentium, quam senum, nec tamen omnium adulescentium, sed non proborum. 475
 adulescentia saepe in ea, quae non vult, incurrit. 463
 adulescentiae certa sunt studia. 525
 adulescentiae non modo non inuidetur, verum etiam fauetur. 262
 adulescens, in quo senile est aliquid, probandus: & se-

nex, in quo aliquid adolef-
centis. 475
adolefcens fperans fe diu effe
victurum, infipienter fpe-
rat. 520
adolefcantis eft maiores natu
vereri. 167
adolefcetes facilius in mor-
bos incidunt, grauius ægro-
tant, triftius curantur. 516
adolefcetes fic mori viden-
tur, vt cum aquæ multitu-
dine flammæ vis opprimi-
tur. 521
adolefcentibus vitam vis au-
fert, fenibus maturitas. 521
aduerfum solem intueri ne-
quimus. 700
adulterare — affentatio iu-
diciū veri adulterat. 621
aduocatum te in rem præfen-
tem effe venturum confti-
tuere. 65
æacus & Minos iufti fuiſſe di-
cuntur. 144
æacidarum genus. 68
ædes malè materiata, rui-
noſa. 380
ædes peſtilentes — ſalubres,
380
ædificandi deſcriptio ad vſum
accommodanda eſt. 177
ædilitatis prætermiſſio Ma-
merco ditiffimo homini
conſulatus repulſam atru-
lit. 280
ædilicio maximo munere qui
functi ſint. ibidem
ægina nimis imminuebat
propter propinquitatem

Pyrgeo. 376
æginita — Athenieſes ſciue
rūt, vt Æginetis, qui claſſe
valebant, pollices præce-
dentur. 376
æmiliius Papus C. Luſcino fa-
miliaris bis vna coſſ. &
collegæ in cenſura. 579
æquabile, & temperatum ora-
tionis genus. 28
æquabilis prædæ partitiō. 257
æquabilitas cum vniuerſæ
vitæ, tum ſingularum actio-
num. 159
æquabilitas in omni vita præ-
clara, & idem ſemper vul-
tus, eadēmq. frons, vt de So-
crate, itēmq. C. Lælio acce-
pimus. 138
æquabiliter prædam diſper-
tire. 258
æquitas lucet ipſa per ſe. 64
æquitas tollitur omnis, ſi ha-
bere ſuum cuique nouli-
cer. 302
æquus, facilis, multa de ſuo
iure concedens in omni re
contrahenda. 286
ærumnoſus — M. Regulus
non fuit ærumnoſus. 655
æs alienum cōſule Cicerone
fuit maximum, & optimè
diſſolutum. 307
æſopus non ſæpe Aiaceſ ſu-
mebat. 161
æſtimatores rerū callidi. 688
ætas — curſus eſt certus æta-
tis. 474
ætas ingraueſcens. 474
ætas quietè, purè, atque ele-
ganter

ganter acta. 450
ætate ingraueſcente. 577
ætHEREUM eſt id, quod à ſe-
ipſo mouet. 703
ætionis tabula ſtupidum de-
tinet. 248
affabilitas ſermonis magno-
pere conciliat animos. 267
affecta ætas. 487
afferre cauſam — hanc, vt ſibi
ignoſcerem, cauſam aſſe-
rebat. 579
afferre dubitationem — quid
eſt ergo, quod nonnum-
quam dubitationem aſſe-
re ſolet, conſiderandūmq.
videatur? 334
afferre manus ſocio. 73
afferre vim. 572
afferre opinionem populo,
forç, &c. 267
afferendum ſemper aliquid
eſt ad communem vtilita-
tem. 102
afficiuntur admiratione. ij,
qui anteire ceteros virtu-
te putantur. 254
affirmatè — quod affirmatè,
quaſi deo teſte, promiſeris
id tenendum eſt. 420
afflictis rebus — rebus afflictis
exceſſo animo fuit popu-
lus Rom. 427
africanus eloquentia cumu-
lauit bellicam gloriam. 163
africanus nihilo locupletior
Carthagine euerſa. 301
africani dictum — vt equos
propter crebras contentio-
nes præliorum, &c. ſic ho-
mines ſecundis rebus effre-

natos, &c. 138
africanum laudat Panætius,
quod fuerit abſtinens. 301
africanus P. Fil. in re militari
excellere ſtudit. 163
agamemnon deuouit Dianæ,
quod in regno ſuo pulcher-
rimum natum eſſet illo
anno &c. 412
ager Arpinas. 72
ager conſæprus diligenter
conſitus. 509
ager Tuſculanus 72
agricolendi ſtudium — nihil
tam regale, quam ſtudium
agri colendi. 509
agri foſſiones, & repaſtinatio-
ne. 501
agro bene culto, nihil poteſt
eſſe nec vſu vberius, nec
ſpecie ornatus. 506
agros fertiles imitari debe-
mus, qui multò plus aſſerūt,
quam acceperunt. 98
agrariæ contentiones Grac-
chos perdiderunt. 306
agricola quamuis ſit ſenex,
non dubitat quærenti cui
ſerat, reſpondere, Dijs im-
mortalibus. 463
agricolarum voluptates. 500
agricultura laudatur à Xeno-
phonte in eo libro, qui eſt
de tuenda re familiari. 509
agricultura nihil melius, nihil
vberius, nihil dulcius, nihil
homine, nihil libero di-
gnius. 188
aggrediar dicere de ijs rebus,
&c. 209
agin regem Lacedæmonij,

quod numquam antea apud eos acciderat, necauerunt. 306
 agitatio studiorum. 462
 agere—cum publicanis sic debent agere ciuitates, vt nos cum colonis solemus. 408
 agere cuniculos in erariū. 409
 agere—nihil agi debet, cuius non possis causam probabilem reddere. 749
 agere suum negotium. 64
 agere triūphum—cūm triūphum egeris, &c. 696
 agatur caput, aut fortuna. 597
 agrestes—si mihi apud aliquos agrestes habenda esset oratio. 675
 agrigentinorū multitudo vniuersa in Phalaridem impetum fecit. 241, & 242
 aiax quo animo traditur, milites oppetere mortē, quā illa perpeti, (quæ Vlysses) maluisset. 160
 alexander magnus rebus gestis & gloria philippo patre superior, facilitate & humanitate ab eo superatus. 138
 alexander Pheræus ab vxore propter pellicatus suspicionem interfectus. 241
 alexander Pheræus cūm vxorem Theben admodū diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculū veniens, barbarum quendā districto gladio iudebat anteire. 241
 alienatio disfunctioque statim facienda. 611
 aliud agentes, aliud simulan-

tes, perfidi, improbi, multiotiosi. 384
 allucere multitudinis animos ad beneuolentiam. 267
 aluntur, & augentur cogitatione, & memoria. 629
 amare nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quæ ames, nulla indigentia, nulla utilitate quaerita. 627
 amare ita oportere—vt si aliquando esset osurus—Bianis. 596
 ambitio honorūmque contentio miserissima est. 133
 amicitia bonam spem in posterum præluet. 566
 amicitia—de amicitia ab olimbro dictum est, qui inscribitur Lælius. 250
 amicitia digni sunt, quibus in ipsis cautia est, cur diligantur. 514
 amicitia & secundas res splendidiore facit, & aduersas partiens, communicāque, leuiore. 566
 amicitia—hæud scio, an, excepta sapientia, quidquam sit homini amicitia melius à Dijs immortalibus datum. 565
 amicitia hæc præstat propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia non potest. 565
 amicitia—in amicitia, nihil factum, nihil simulatum est & quidquid est, id verum, & volun-

voluntarium est. 573
 amicitia—lex prima in amicitia scienda, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogari. 585
 amicitia nihil aliud est, nisi omnium diuinarum, humanarūque rerum cum beneuolentia, & caritate consensio. 565
 amicitia—in amicitia debet esse omnium rerum, consiliorum, voluntatum sine vlla exceptione communitas. 597
 amicitia nihil est tam naturæ conueniens, tam aptum ad res vel secundas, vel aduersas. 564
 amicitia non nisi in bonis esse potest. 564
 amicitia—non utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam sequitur. 594
 amicitia nullo loco excluditur. 566
 amicitia numquam intempestiua, numquam molesta est. 566
 amicitia oritur à natura potius, quàm ab imbecillitatē. 573
 amicitia—plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritate. 587
 amicitia serpit per omnium vitam. 616
 amicitia—solem è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt. 585
 amicitia—tres sententiæ de finibus diligendi, quarum nullam probat Lælius. 595
 amicitia—& monere & moneri proprium est veræ amicitie. 621
 amicitia virtutum adiutrix à natura data est, non vitiorū comes. 615
 amicitie maximum ornamentum tollit, qui ex ea tollit verecundiam. 615
 amicitia—vitium in amicitia putauit Pythagoras, si vnus fiat ex pluribus. 103
 amicitia—de amicitie utilitate omnes vno ore consentiunt. 616
 amicitia vtrum propter imbecillitatem atque inopiam desiderata sit, nec ne, &c. 573
 amicitie nomen sine veritate valere non potest. 621
 amicitia—sine veritate neque amicitiam, neque vllam rem expectandam consequi possumus. 615, & 616
 amicitie opportunitates. 565
 amicitie vis in eo est, vt vnus quasi animus fiat ex pluribus. 621
 amicitie vis quanta sit, vel ex hoc intelligi maximè potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, vt omnis caritas, aut inter duo, aut inter

pauca iungeretur. 565
 amicitia vsus varius est, &
 multiplex. 620
 amicitiam manere difficile
 est, si à virtute defeceris. 579
 amicitiam omnibus rebus hu-
 manis esse anteponendā. 564
 amicitiam summa fide, con-
 stantia, iustitia seruare. 573
 amicitiam vsque ad extremū
 vitæ diem permanere diffi-
 cillimum est. 577
 amicitiam--in amicitia supe-
 rior par debet esse inferio-
 ri, id quod maximū est. 604
 amicitia--fugiendas esse ni-
 mias amicitias, ne necesse
 sit vnum sollicitum esse pro
 pluribus. 587
 amicitia deposita--non so-
 lum amicitia deposita, sed
 etiam inimicitia suscepta.
 611
 amicitia numquam sunt ante-
 ponenda ea, quæ videntur
 vtilia. 351
 amicitia plerique anteponūt
 honores, magistratus, im-
 peria, potestates. 602
 amicitia præsidiij, adiumentij-
 que causa, an benevolentij,
 & caritatis sint expeten-
 de. 587
 amicitia vere difficillimè re-
 periuntur in his, qui in ho-
 noribus, req. publica versan-
 tur. 602
 amicitia propter indigentia
 non coluntur. 594
 amicitiarum non debent esse

fatietates. 609
 amicitia--veterrimæ quæque
 amicitij (vt ea vina quæ ve-
 tustatem ferunt) debent esse
 suauissimæ. 603, & 604
 amicitiarum, pestis, quæ ma-
 xima. 578, & 611
 amicitij stabilitas quando co-
 firmari potest. 615
 amicitiarum sua cuique per-
 manet stabilis, & certa pos-
 sessio. 595
 amicitias, quæ minus dele-
 ctant, & minus probantur,
 magis decere censent sa-
 pientes sensim dissuere, quæ
 repente præcidere. 165
 amicus certus in re incerta
 cernitur. 602
 amicus—quid dulcius, quam
 habere quocum omnia au-
 deas sic loqui, vt tecum: 566
 amicus verus tamquam alter
 idem. 614
 amici causa neque contra
 remp. neque contra iustu-
 randum, ac fidem vir bo-
 nus facit. 352
 amici--multa, quæ nostra
 causa numquam facere-
 mus, facimus causa amico-
 rum. 595
 amicum bellum patriæ infe-
 rentes sequi non oportet. 586
 amici--ab amicis in magna re
 aliqua in rep. peccantibus
 discedere licet. 586
 amici firmi, & constantes, sunt
 eligendi. 602
 amici noui.—sint ne amici
 noui

noui digni amicitia veteri-
 bus anteponendi. 603
 amici, qui ante oculos sunt, &
 quos nouit vita commu-
 nis. 579
 amici sæpe & admonendi &
 obiurgandi sunt. 620
 amici--si omnia faciēda sint,
 quæ amici velint, non ami-
 citij tales, sed coniuratio-
 nes putandæ sunt. 352
 amicorum bene suadentium
 plurimum valere debet au-
 thoritas. 587
 amicorum esse communia
 omnia. 102
 amicorum paria vix tria, aut
 quattuor ex omnibus sæ-
 culis numerantur. ali. nomi-
 nantur. 558
 amicis non est concedendum
 quidquid velint, neque ab
 his impetrandum est quid-
 quid velimus. 579
 amici--plerique amicos, tam-
 quam pecudes, eos potissi-
 mum deligunt, ex quibus
 sperant se maximum fru-
 ctum esse capturos. 614
 amicos non parare optimam
 & pulcherrimam vitæ (vt
 ita dicā) supellectilem. 595
 amilcar Hannibalis pater. 415
 amissus penitus remp. 243
 amittere penitus consuetudi-
 nem & disciplinam. 242
 amor confirmatur & benefi-
 cio accepto, & studio per-
 specto, & consuetudine ad-
 iuncta. 574
 amor, ex quo amicitia nomi-
 nata est, princeps est ad be-
 neuolentiam coniungen-
 dam. 573
 amor in amicitia quatenus
 progredi debeat. 578
 amorem præcipuum in eos,
 qui procreati sunt, ingene-
 rat natura. 60
 amplificatio rei familiaris ne-
 mini nocens non est vitu-
 peranda. 74
 amplissima familia natus. 677
 amputatio sarmentorum, aut
 immissio. 501
 angor, qui pro amico sæpe
 capiendus est, non tamen
 valet, vt tollat vitæ ami-
 citiam. 588
 angustissimi animi est amare
 incommodis suis
 incommodis grauius angere,
 non amicum, sed seipsum a-
 mantis est. 556
 angustissimi animi est amare
 diuitias. 116
 anhelitus mouentur, vultus
 mutantur, ora torquentur,
 cum in festinationibus ni-
 miæ celeritates, suscipiun-
 tur. 172
 anienus, & anio, Flu. 424
 animaduersione & castigatio co-
 tumelia vacare debet. 137
 animaduersiones acres vitio-
 rum. 184
 anima--quod anima est, id
 motu dicitur interiore. 703
 animantium omni generi à
 natura attributum est, vt se,
 vitæ, corpusque tueatur. 59

animatus — vt quædammodum
in se quisque, sic in amicum
sit animatus. 595
animus bene à natura infor-
matus nemini vult parère,
nisi præcipienti, aut docen-
ti, nisi vtilitatis causâ iuste,
legitimè que imperanti. 60
animus celestis est, ex altissi-
mo domicilio depressus, &
quasi demersus in terrâ. 528
animus, Deus est, si quidem
Deus est, qui viget, qui sen-
tit, qui meminit, qui præui-
det, qui tam regit & mode-
ratur, & mouet id corpus,
cui prepositus est, quâ hunc
mundum princeps ille
Deus. 702, & 703
animus excelsus, & altus, &
virtutibus exaggeratus. 678
animus hominis diues, non
arca, appellari solet. 685
animus hominibus datus est
ex illis sempiternis igni-
bus, quæ sidera, & stellas vo-
catis. 698
animus in quibusdam est abie-
ctior. 596
animus optimi cuiusque in
morte facillimè euolat, tan-
quam è custodia, vinculisque
corporis. 557
animus retinendus est in cu-
stodia corporis, nec iniussu
eius, à quo datus est ex ho-
minum vita migradû. 698
animus semper agitatur, nec
principium motus habet,
quia ipse se moueat, &c. 528
animus tuus oportet se iudi-
cet diuitem, non hominum
sermo, neque possessiones
tuas. 685
animi bene constituti pro-
prium est, & lætari bonis
rebus, & dolere cõtrarijs, 588
animi magnitudo vera & sa-
piens, honestum in factis
positum, non in gloria iu-
dicat. 109
animi naturam esse simpli-
cem, & neque habere in se
quidquam admixtû dispar-
sui, atque dissimile. 528
animi opera maiora sunt, quâ
corporis. 266
animus esse immortalem de
monstrat Cicero lib. 6. de
rep. 703
animus esse sapientem cum
omni admixtione corporis
liberatus, purus, & integer
esse cœpisset. 530
animus non posse esse mor-
talem, & quam ob causam
non possit. 528
animus cernere. 531
animi dormientium maximè
declarant diuinitatè suâ. 531
animi multò magis viuunt,
vbi exierint è corporibus,
quàm dum in corporibus
sunt. 530
animi se exercendo leua-
tur. 475
animorum vis, atque natura,
duplex. 149
animos esse diuinos, siq. cum
è corporibus excessissent,

reditum ad cælum patère,
dicebat semper Socrates.
557
animos ex vniuersâ mète di-
uina esse delibatos, dixerunt
Pythagorei. 528
animos immortales esse cre-
do — quod si in hoc erro, li-
benter erro, nec mihi hunc
errorem, quo delector, dum
vivo, extorqueri volo. 534
animos sparserunt in corpora
humana dii immortales, vt
essent, qui terrastuerentur,
&c. 528
annibal, crudelis. 68
annibal callidus. 155
annibal octo hominum mil-
lia tenebat, post Cannensem
pugnam. 427
annibalem propter crudelita-
rem semper odit populus
Ro. 574
annicerij & Cyrenaici philo-
sophi. 428
annonæ caritas. 379
annus vertens quando verè
possit appellari. 701
annum ioculariter homines
tantum modo solis, id est
vnius astri reditu metiun-
tur. ibid.
anquiro — cogitando semper
aliquid aut anquirat, aut agit
mens hominis. 150
anquiritur in eum quo modo
viuat. 262
ante oculos — amici, qui ante
oculos sunt, & quos nouit
vita communis. 579
anteire ceteros virtute. 254
anteuertere atque id ipsum
cum tecum agere conarer,
Fannius anteuertit. 563
antigoni ad Philippum epi-
stolæ. 267
antipater, homo acutiss. Dio-
genis Babylonij Stoici di-
scipulus. 379
antipater Tyrius Stoicus. 311
antipatri epistolæ ad Cassan-
dram. 267
appelles Veneris partem in-
choatam reliquit. 328
apertè odisse, magis ingenui
hominis est, quàm fronte
occultare sententiam. 603
apertus, simplex, ingenuus, iu-
stus, bonus. 382
apertum amici pectus videre
oportet in amicitia, suum-
que ostendere. 624
apex senectutis est auctoritas.
510
apium examina. 501
apollo Pythius oraculum edi-
dit, Spartam nulla re alia
nisi auaritia esse perituram.
301
ἀποδείματα à sene Catone
collecta. 150
apparatus magnifici. 74
apparatum opipare conuiuuii.
383
apparuit in tuo nomine mu-
nus illud. 640
appellare eum, quicum bella
geras tã molli nomine. 67
appetere alienum, & id quod
alteri detraxeris, sibi assu-
Z

mere. 336
 appetitus—efficiendum est, ut appetitus rationi obediant, eamque neque præcurrant, neque propter pigritiam, aut ignaviam, deserant. 149
 appetitus impellit ad agendum. 173
 appetitus—pars animorum posita est in appetitu, quæ *ἡμῶν* Græcè, quæ hominem huc & illuc rapit. 149
 appetitus rationi parere debet. 183
 appetitum rationi obedientem præbere debemus. 173
 appetitus omnes contrahendi, & sedandi, excitandaque animaduersio, & diligentia, & c. 149
 app. Clodius Cæcus. 460
 appius senex & cæcus magnam domum regebat. 475
 applicare se ad—bestiæ requirunt, atque appetunt, ad quas se applicant eiusdem generis animanteis. 614, & 615
 applicare—cùm similis animus se ad virtutem alterius applicat, & adiungit. 588
 applicatio animi. 573
 apponere licitorem—venditor licitorem non apponet. 286
 apponere qui contra liceatur—emptor non apponet, qui contra liceatur. 286
 aptus totus ex sese, qui in se uno ponit omnia. 655
 aqua, & ignis—non aqua, nõ igni pluribus locis vitur, quàm amicitia. 566
 aqua hæret, ut aiunt. 430
 aqua inter cutem—medicamentum ad aquam intercutem. 410
 aquæ tentata—quo vitur in amicitia quasi aquis tentatis, sic aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum. 602
 aquatio—hic aquatio: hac villa isti carere non possunt. 383
 aquillius collega & familiaris Ciceronis protulit de dolo malo formulas. 383
 aquilliana definitio doli mali. 383
 aratus Sicyonius iure laudatur—multa hic de Arato. 306
 arbitrium rei vxoria—in quo additur Æquius melius. 385
 arbitria, in quibus additur ex fide bona. 290
 arcessere capitis innocentem in iudicium. 268
 arcessitus in ciuitatem Cicerone, non ciuitate pulsus. 665
 archipirata, nisi æqualiter prædam dispertiat, aut occidetur a socijs, aut relinquatur. 258
 archytas Tarentinus. 620
 archytæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri oratio.

tio. 480
 aruior me, quàm solebat, somnus complexus est. 696
 arganthonius quidam fuit Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum viginti vixit. 520
 argentariam facere. 383
 argentum calatum. 677
 arnopagus à Solone constitutus. 122
 aries—quamvis murum ries percussisset. 67
 aritides iustus nominatus. 332
 aritides consilium Themistoclis, quod vitile videbatur, inhonestum iudicavit, atque iccirco à populo improbatum est. 377
 aritides talis Athenis, qualis Romæ Fabricius. 407
 aristo Chius Tithonum facit de senectute disputatè. 438
 aristoteles, & Isocrates uterque suo studio delectatus contempsit alterum. 29
 aristotelis sententia laudatur de effusionibus pecuniarum, quæ fiunt ad multitudinem delinendum. 279
 arma—parui sunt foris arma, nisi est consilium domi. 123
 arma senectutis aptissima. 448
 arpinates. 72
 arripere—pueri cùm artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiunt, ut eas non tum primum accipere videatur, sed reminisci, & recordari. 528
 arripere auidè litteras. 463
 arripere—non cani, non rugæ repente auctoritatem arripere possunt. 514
 artis præcepta nihil profunt sine vltu, & exercitatione. 107
 artes, quæ in veri vestigatione versantur. 69
 artes, quibus aut prudentia maior inest, aut non medicis vitilitas quaritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum. 188
 artes voluptatum ministræ, non sunt probandæ. 188
 artium multitudo ab hominibus inuenta. 223
 artificia quæ liberalia, quæ fordidæ. 187
 ascendere ad altiorem gradum. 284
 ascendere in equum. 474
 asciscere—bonos boni diligunt, asciscunt, quasi propinquitate coniunctos, atque natura. 589
 ascribere ad amicitiam—petiuit, ut se ad amicitiam tertium ascriberent. 352
 assentatio quamvis perniciosa sit, nemini nocere potest, nisi ei, qui eam recipit. 624
 assentatio vitiorum adiutrix, procul amouenda est. 620
 assentatoris callidi descriptio. 621 & 625
 assentatoribus non esse pa-

refaciendas aures. 138, & 139
 assentiri omnia. 621
 assequeretur maiorem lau-
 dem. 322
 assequi licentiam — magnis
 & diuinis bonis hanc licen-
 tiam assequerantur Socr. &
 Aristippus. 185
 astrologiæ studiosus C, Sulpi-
 cius. 69
 astus non placuerunt veteri-
 bus Rom. 289
 astutiæ tollendæ sunt. 289
 athenienses cum Persarum
 impetum nullo modo su-
 stinere possent, vrbe reli-
 cta, coniugibus & liberis
 Trœzene depositis, naues
 conscenderunt, &c. 376
 athenienses durius, qui sciue-
 runt, vt Æginetis, qui classe
 valebant, pollices præcide-
 rentur. 376
 athenienses scire quæ recta
 sunt, sed facere nolle. 515
 athletæ se exercentes in cur-
 riculo. 272
 atilius Calatinus. 510
 atilius Gracæ scripsit histo-
 riam. 427
 atreo dicente oderint dum
 metuant plausus excitantur.
 144
 atrienses serui. 677
 attendere animum — cum
 animum attenderis. 344
 attinet — neque enim natu-
 ræ repugnare attinet. 159
 attingere — cognitio veri ma-
 xime naturam attingit hu-
 manam. 68
 auaritia — caput est in omni
 procuracione negotij, &
 muneris publici, vt auari-
 tiæ pellatur etiam minima
 suspicio. 300
 auaritia — nullum vitium ter-
 trius, quàm auaritia, præ-
 fertim in principibus, &
 gubernantibus. 301
 auaritia senilis quid sibi velit,
 non intelligo, potest enim
 quidquam esse absurdius,
 quàm, quò minus via re-
 stat, eò plus viatici quære-
 re. 516
 auctoramentum — in merce-
 narijs ipsa merces est au-
 ctoramētum seruitutis. 187
 auctoritas aduersus hostem
 æterna auctoritas. 67
 audacia in multis, in paucis
 facultas. 292
 auditus, sensus in hominibus
 maximè hebes. 258
 auertere aliquem ab er ore
 obiurgatione, aut conui-
 cio. 405
 auertere animum ab aliquo
 — tu velim animum à me
 parumper auertas: Lælium
 loqui ipsum putes. 547
 auferre spem rei alicuius fa-
 ciendæ. 328
 augere, & sollicitum habere.
 516
 augere suum commodum
 alterius incommodo, ma-
 gis est contra naturam,
 quàm mors, quàm pauper-
 tas; &c.

tas, &c. 335
 augere te scientia potest —
 augere exemplis. 27
 augere verbis suum munus —
 extenuare. 293
 augur — est boni auguris,
 meminisse, se maximè
 reip. temporibus præsto esse
 debere, solumque optimo ma-
 ximo se consiliarium, atque
 administrum datum, sibi
 eos, quos in auspicio esse
 iusserit. augurium facturi
 erant augures. 288
 auitus — hospes tuus auitus.
 477
 auocat à rebus gerendis senec-
 tus. 451
 aurata recta. 687
 aures — hoc sonitu oppletæ
 aures obsurduerunt. 700

B

B Accæ arborum, & fruges
 terræ. 443
 baiuli, atque operarij. 660
 barbatulos mullos exceptare
 de piscibus. 677
 bargulus Illyricus latro, ma-
 gnas opes habuit. 258
 bellicæ res — adolescenti pri-
 macommendatio ad gloriâ,
 si qua ex bellicis rebus com-
 parari potest. 262
 bellua tantum, quantum sensu
 mouetur, ad id solùm, quod
 adest, quòdque præsens est,
 se accommodat, &c. 59

bellù ita suscipi debet, vt nihil
 aliud, nisi pax quaesita, videat
 tur. 124
 bellum Italicum propter iu-
 diciorum metum excitatù.
 301
 bellum nullum est iustum, nisi
 quod aut rebus repetitis ge-
 ratur, aut denuntiatum an-
 tè sit, & indictum. 67
 bellum Pyrrhi. 407. & 460
 bellum Punicum secundum.
 376
 bellum tertium Punicum M.
 Catonis consilio illatù. 124
 bellum — temere in acie ver-
 sari, & manum cum hoste
 configere, immane quid-
 dam, & belluarum simile
 est. 124
 bella cur suscipienda. 66
 bella, quibus imperij gloria
 proposita est, minus acerba
 gerenda sunt. 68
 bellorum exitus erant aut mi-
 res, aut necessarii. 242
 benefacta malè locata, male-
 facta arbitrò. 284
 beneficentia, & liberalitate
 nihil est naturæ humanæ ac-
 commodatiùs. 95
 beneficentiæ, & liberalitatis
 ratio duplex est. 275
 beneficium collocare — in
 beneficio collocando, & in
 referenda gratia, si cetera
 paria sunt, hoc maximè of-
 ficij est, vt quisque maximè
 opis indigeat, ita ei potissi-
 mum opitulari. 99

beneficium melius apud bonos, quam apud fortunos, collocatur. 296
 beneficium potius conferendum in virum bonum inopem, quam in opulentum. 293
 beneficium — spectandi mores, in quem beneficium conferatur, & c. 95
 beneficii, & liberales sumus, non vt exigamus gratiam, sed natura propensi ad liberalitatem sumus. 575
 beneficij immemorem omnes oderunt. 286
 beneficia collocare — in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam sequi oportet. 293
 beneficia, quæ opera, non largitione dantur, hæc tum in vniuersam remptum in singulos ciues conferuntur. 287
 beneficia vltro & citro data, acceptaque. 103
 benevolentia fidelis est vel ad perpetuitatem. 238
 benevolentia non ardore amoris, sed stabilitate potius, & constantia iudicari debet. 98
 benevolentia sublata, omnis è vita sublata iucunditas. 62
 benigne sit hominibus indigentibus aut opera, aut pecunia. 275
 benignitas, quæ constat ex opera, & industria, & honestior est, & latius patet, & potest prodesse pluribus. 275
 benignitas non debet esse maior, quam facultas. 95
 benignitas reip. utilis, quæ. 286
 benignitas quænam largitioni munerum anteponenda. 286
 benignitate benignitas tollitur. 275
 bestia ex se natos ita amat ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, vt facile earum sensus appareat. 574
 bias sapiens habitus vnus ex septem. 598
 bias, qui numeratur inter septem, laudatur, cuius cum patriam Prienam cepisset hostis, ceterique ita fugerent & c. Ego verò inquit, omnia mea mecum porto. 647
 biantis sententia, ita quemque amare oportere, vt si aliquando esset osurus. 596
 blandus amicus à vero secer- ni, & inter nosci potest. 622
 bona ætas. 497
 bonæ dæ opertum. 666
 bonæ fidei nomen latissimè manat, versaturque in tutelis, societatibus, fiducijs, mādatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas continetur. 290
 bonitas — sumi cuiusque bonitas perfugium est omnium. 284

bonum

bonum — quidquàmne bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit? 649
 bonum — id solum bene fieri quod rectè sit, & honestè & cum virtute: id solum bonum, quod rectum, & honestum, & cum virtute est. 647
 bonum non potest cuiquam malo esse. ibid.
 bona non perdidit, si quis pecus, aut suppellectilem amiserit. 647
 bona quæ dicuntur, & improbi habent, & absunt probis. 647
 bona — sæpe maiorum nostrorum requiro prudentiam, qui hæc imbecilla, & commutabilia pecuniæ membra verbo bona putauerunt appellanda. 647
 bonus vir est, qui prodest quibus potest, nocet nemini. 286
 bonus vir, inops, etiã si referre gratiam non potest, habere certè potest. 293
 bono viro, & grato benignè faciendum. 284
 bonum virum esse, semper est vtile quia semper honestum est. 286
 bonis viris honesta, non occultata quærantur. 348
 bonos alios, alios sapientes existimant. 286
 breue tempus ætatis satis longum est ad bene honestè-

que viuendum.

520

C

Cadit in nostram intelligentiam. 336
 cæssa vinaria, olearia, penaria. 506

cælum — certum esse in cælo locum, vbi beati æuo semperno fruuntur, qui patriam conseruarint, & c. 697
 cæli stelliferi cursus ætæto, & excitato mouetur sono. 699

cappio, & Philippus iterum colli. 481.

cæsar Catuli patris frater, sale, & facetijs vicit omnes. 173

cæsar — Ecce tibi, qui rex populi Ro. dominusque omnium gentium concupierit, idque perfecit. 405

cæsar — Hunc tu quas conscientie labes in animo censes habuisse, quæ vulnera? 406

cæsar inuidiosè carpitur & notatur. 307. & 308

cæsar — secutus est, qui in causa impia, victoria etiam fediore, vniuersas prouincias, regionisque vno calamitatis genere comprehenderet. 242

cæsar semper habebat in ore Græcos versus Euripidis de Phœmissis. 404

cæsar, tyrannus — quem armis oppressa pertulit ciuitas. 238

Z 4

- C. Blossius Cumanus hospes
Scæuolarum, Ti. Cracchi amicus. 578
- c. Canius eques R. 383
- c. Cæsar L. filius— magnus lepos erat in C. Cæfare L. filio. 153
- c. Cæsar's temeritas: qui omnia diuina, & humana iura peruerit, &c. 74
- c. Claudius App. filius magnificentiſſ. adilitate functus est. 280.
- c. Curio dicebat, se, sine vſlo munere adeptum esse maximum honores. 283
- c. Duillius, qui Pœnos primus classe deuicit, delectabatur crebro funali, & tibicine à cenare diens. 486
- c. Fabricij continentia. 653
- c. Fannius. 546. & 547
- c. Gracchi frumentaria magna largitio. 297
- C. Gracchi tribunatus. 586
- C. Lælius—in C. Lælio multa erat hilaritas. 155
- C. Lælius, is, qui sapiens vsurpatur, prætor Viriatum Lusitanum fregit. 258
- C. Licinius Crassus. 624
- C. Mancinus. 423
- C. Marius Q. Metellum, cuius legatus erat, apud populum Rom. criminatus est. 400. & 401.
- C. Marius secundus in rebus vnus ex fortunatis hominibus, in aduersis vnus ex summis videbatur. 655
- C. Papius influebat in aures concionis miris blanditijs, &c. 623
- C. Pontius Samnis. 300. & 481
- C. Pontius Samnis, C. Pontij Samnitis optatum. 300. & 301
- C. Salinator. 446
- C. Sergius Orata. 289
- C. Seruilius Ahala Sp. Melium regnum appetentem occupatum interemit. 505
- C. Sulpicius astrologiæ studiofus. 69
- C. Sulpicius Gallus, astrologus calamitatum societates, difficiles plerisque videtur. 602
- calculi—vocare ad calculosamicitiam. 595
- callida consilia quibusdam videntur quietis cogitationibus splendidiora, & maiora. 129.
- callicratidas, apertissimus, & simplicissimus. 156
- callicratidas Lacedæmoniorum dux Peloponensi bello, cum multa fecisset egregie, vertit ad extremum omnia. 130
- callipho & Dinomachus cum honestate voluptatem copularunt. 430
- calpurnia, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatio. 65
- campus rhetorum de Marathone, Salamine, Plataeis, &c. 108
- campus—suppeditant & campus

- pus noſter, & studia venandi, honesta exempla ludendi. 150
- canorum—omnino canorum illud splendet etiam nescio quomodo in senectute. 468
- cani, rugæ—non cani, non rugæ repente auctoritatem arripere possunt. 514
- cannensis pugna. 427
- cannensis calamitate accepta maiores animos habuit populus R. quam vnquam rebus secundis. 376
- cantare in foro. 184
- capedines, & fictiles vrula Numæ Pompilij. 218
- capit ex suis prædijs sexcenta sestertia: ego centena ex meis. 251
- capiebat earum rerum exemplum ex similitudine ineuitis ætatis. 578
- capere consilium—cum consilium principes cepissent, cognationem Superbi, noménque Tarquiniorum, & memoriam regni esse tollendam. 351
- capere laudem maximam ex aliqua re. 243
- capere molestiam. 228
- captus, & fraudatus. 290
- captiui decem, quos post Cannensem pugnam iuratos ad Senatû misit Hannibal se in castra redituros ea quorum erant potiti Pœni, nisi, &c. 427
- caput ad beatè viuendum, securitas. 587
- caput est in omni procuratorne negotij, & muneris publici, vt auaritiæ pellatur etiam minima suspicio. 300
- capitum iugatio, & religatio, & propagatio. 501
- capitalis L. Philippi oratio ad æquationem bonorum peritinis. 297
- capitalis Ereocles. 405
- carceres—è carceribus emissus. 231
- carere—satiatis, & expetitis iucundius est carere, quam frui. 487
- caritas inter natos, & parentes, dirimi, nisi detestabili scelere non potest. 574
- caritas—quibus rebus possimus facillimè eam, quam volumus, adipisci cum honore & fide caritatem. 243
- caritate, beneuolentiæque subblata, omnis è vita sublata iucunditas. 628
- carpere fructus—honestè actæ superior ætas fructus auctoritatis carpit extremos. 510
- castigandi vinculis, & carcere sicarij, &c. 395
- castigatio contumelia vacare debet. 137
- castigatione clementi magnâ partem licet vti. 177
- catadupa—sicut vbi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ

illum locum incolit, sensu
audiendi caret. 318
cato apud Ciceronem de se di-
cit. 473
cato cum Socrate compara-
tur. 556
cato Bruti auunculus. 639
cato & diutissimè senex fuit,
& ipsa senectute, pro ceteris
floruit. 546
Cato Fil. — proficiscar ad Ca-
ronem meum, quo nemo
vir melior natus est, nemo
pietate præstantior. 533
cato maior — de agricultura
in Catone maiore satis mul-
ta dixit Cicero. 188
cato nimis prætractè defen-
dere videbatur ærarium &
vectigalia. 408
cato perfectus Stoicus, ea sen-
tit, quæ non probantur in
vulgus.
cato perstudiosus in senectute
fuit Græcarum litterarū.
438
cato, senex Græcas litteras di-
dicit. 463
catonis dictum scitum, Melius
de quibusdam acerbos ini-
micos mereri, quàm blan-
dos amicos. 621
catonis disputandi genus. 639
catonis senis responsum, cum
esset ab eo quæsitum, quid
maxime in re familiari ex-
pediret. 310
catoni moriendum potius, quàm
tyranni vultus adspiciendus
fuit. 160

catuli optimè vti lingua Lati-
na videbantur. 173
caucalus — num aut tuum, aut
cuiusquam nostrum nomē
vel Caucausum transcendere
potuit, vel Gangem transire.
701
caudium — malè pugnatum
apud Caudium. 413
cauea — qui clamores tota ca-
uea, &c. 567
caueant intemperantiam ado-
lescentes. 167
cauere in iure. 287
caussa, non natura, distingui
hominum facta. 661
causilarū plurima genera, quæ
eloquentiam desiderant.
267
cautiones multas habet libe-
ralitas. 94
celare Deos, & homines — a-
tis enim nobis, si modò in
philosophia aliquid profes-
simus, persuasum esse de-
bet, si omnes Deos homi-
nèque celare possimus, ni-
hil tamen auarè, nihil iniu-
stè, nihil liberos, nihil in-
continenter esse faciendū.
347
celare — tacere — aliud est ce-
lare, aliud tacere. 379
celare quid sit. 382
celandi, & occultandi spes, opi-
niòque remouenda est, in
omni deliberatione. 347
celeberrimi dies — ex multis
diebus, quos in vita celeberrimos,
latissimòsque vidit
Sci-

Scipio, ille dies clarissimus
fuit, &c. 556
cellitas animi, & magnitudo,
itèmq; communitas, iusti-
tia, liberalitas, magis est se-
cundum naturam, quàm vo-
luptas, quàm vita, quàm diui-
tia. 336
celiberi, Cimbri inimici po-
puli R. 84
censorum notationes, & ani-
maduersiones. 424
cethego, Tuditanòque cos.
498
cernimus in alijs magis, quàm
in nobis, siquid delinquitur.
184. & 185
cernere animo. 532
cernere vitam ferro. 68
certare armis cum hoste uti-
lius Fabricio fuit, quàm ve-
nenis. 407
cetarij, lanij, coqui, fartores,
&c. 188
cethego homini non probatif-
simo spes imperij seruire
coegit eos, qui sibi esse am-
plissimi videbantur. 678
chorijs virtutum. 156
cibi, & potionis tantum sumè
dum est, vt reficiatur vires,
non opprimantur. 475
cicero — Occurritur autem
nobis, & quidem à doctis,
& eruditis, quærentibus, sa-
tisne còstanter facere videa-
mur: qui, cum percipi nihil
posse dicamus, tamen hoc
tempore præcepta officij
persequamur. 211

cicero ad suam vtilitatem sem-
per cum Græcis Latina con-
iunxit. 28
cicero adolescens contra L.
Sulla dominantis opes pro
Sex. Roscio Amerino dixit.
268
cicero cum rebus suis gestis in
consulatu nullum trium-
phum esse conferendum di-
cit. 123
cicero de se in paradox. 2. & pa-
radox 4. 655. & 665
cicero ea philosophia plus v-
tebatur, quæ peperit dicendū
copiam. 639
cicero honores amplissimos
cunctis suffragijs adeptus est
suo anno, quod contigit præ-
terea nemini. 284
cicero lamentatur, & deplorat
reip. statum, & temporum
calamitatem. 322
cicero, quidquid ad rem. attu-
lit, à doctoribus, & à doctri-
na instructus ad eam, & or-
natus accessit. 192
cicero Xenophontis Oecon-
omicum adolescentis, è Græ-
co in Latinum sermonem
conuertit. 309
ciceronis libri Academici. 272
ciceronis libri de rep. 284
ciceronis pecunia ad vulgi opi-
nionis mediocri. 687
ciceronis sententia in philoso-
phia. 210
ciceronem F. in bello ciuili a-
læ alteri præfererat Brutus.
262

cinea Thessalus. 484
 circe, & calypso. 160
 circulus clucēs—orbis lacte?
γαλαρίας. 698
 circuli—sermo in circulis, di-
 sputationibus, congressio-
 nibus familiarum versari
 debet. 173
 circumfluere omnibus copijs,
 atque in omnium rerum a-
 bundantia vivere. 594
 circumscriptio adolescentum.
 385
 circumsonare aures tuæ tali-
 bus vocibus debent. 323
 circumspicere—numquam-
 ne homo amētissime te cir-
 cumspicies? 666
 circumspicere—hæc talia cir-
 cumspicienda sunt. 107
 circumueniri—ne tenuiores
 propter humilitatem cir-
 cumueniantur. 309
 circumueniri, virgerique po-
 tentis alicuius quibus. 268
 ciues—ciuium rationem ef-
 se habendam, non solum
 propinquorum. 340
 ciuibus multa sunt inter se cō-
 munia. 102
 ciuitas non est omnis conuen-
 tus etiam ferorum, & imma-
 nium, &c. 664
 ciuitas sine seueritate admini-
 strari non potest. 137
 ciuitates—concilia, cœtūf-
 que hominum iure sociati,
 quæ ciuitates appellantur.
 697.
 claudere rem familiarē—non

ita claudenda est res fami-
 liaris, vt eam benignitas a-
 perire non possit. 276
 claudicare in officio. 164
 clauum tenerē. 460
 clauiculi—vitis clauiculis suis
 quasi manibus, quicquid
 est nactus, complectitur. 501
 cleombrotus inuidiam timēs,
 temere cum Epaminonda
 consiliit. 130
 cn. & P. Scipiones duo propu-
 gnacula belli Punici. 648
 cn. Octavius primus ex illa fa-
 milia cōsul factus est—ei ho-
 nori fuit, quod plenam di-
 gnitatis ædificasset in Pala-
 tio domum. 177
 cn. Pompeius abundans belli-
 cis laudibus. 123
 coagmentare—cū eadem,
 quæ coagmentauit, naturam,
 opus ipsa suum dissoluit.
 523
 cocles, Decij, Cn. & P. Scipio-
 nes M. Marcellus. 108
 coclitem contra omnes hostiū
 copias tenuit in ponte, solū
 officium fortis, & magni
 viri. 648
 cœtus, & frequentia hominū
 —a cœtu, frequentiaq; ho-
 minum se in solitudinem,
 tanquam in portum, recipi-
 bat. 322
 cogitatio in vero exquirendo
 maxime versatur. 173
 cogitatio omnis, morataque a-
 nimi in duobus versatur. 69
 cogitatio tacita—tantum ro-
 boris

boris non habemus, vt cogi-
 tatione tacita à solitudine
 abstrahamur. 322
 cognouit caussas & eorum,
 qui aliena tenebant, & eoru,
 qui sua amiserant. 307
 cognitio, & scientia—omnes
 trahimur, & ducimur ad co-
 gnitionis, & scientiæ cupi-
 ditatem. 68
 cognitionem rerum aut occul-
 tarum, aut admirabilium ad
 bene, beatæque viuendum
 necessariam ducimus. 60
 colere officium—negligere
 oppoi. 44
 colere virtutem—colendam
 virtutem diceret, quod ea ef-
 ficiens utilitatis esset. 328
 colligata sunt inter se, & im-
 plicata. 66
 colligo omnia antiquitatis mo-
 numenta. 479
 colligere—bene etiam colli-
 git, hæc pueris, &c. grata.
 280
 colligere beneuolentiam ci-
 uium blanditijs, & assenta-
 tionibus. 601
 collocare se totum in cogni-
 tione, & scientia. 192
 colluio—cū ex hac turba,
 & colluione discedam. 533
 color exercitationibus corpo-
 ristendus est. 172
 comes—dux—non se comi-
 tem illius furoris, sed du-
 cem præbuit. 579
 comitatu nobilem iuuenum.
 fortunati Scipiones. 469
 comici, stulti sepes al. coami-
 ci. 228
 comiserat Lylandrum, & hu-
 manus Cyrus. 509
 comitas—affabilitaque ser-
 monis difficile dictu est,
 quantopere concilier ani-
 mos. 267
 comitate condita grauitas.
 449
 commendatio prima adolec-
 centis proficiscitur à mode-
 stia, &c. 266
 commentandi causa in hor-
 tos D. Bruti auguris venisse-
 mus. 551
 comminus—nec comminus
 gladijs vteretur. 461
 commissa culpa. 659
 commodare alteri—quidquid
 sine detrimento commo-
 dari possit, id tribuatur vel
 ignoto. 102
 commodè, quicumque dixit
 —Pecuniam qui habeat,
 &c. 293
 commodè dicta—breuiter, &
 commodè dicta. 545
 commodi mores. 594
 commorandi nobis natura di-
 uerforium, non habitandi
 locum dedit. 533
 commouet omnium animos
 specie sua honestum. 251
 communitas, & societas cum
 hominibus non est propter
 necessitatem vitæ. 149
 compages—inclusi in his cō-
 pagibus corporis. 527
 comparata vitæ ratio—ita

vitæ, natura quæ ratio compara-
 rata est, vi alia ætas oriatur
 ex alia. 628
 comparatio vtilitatum. 309
 compendium --- compendij
 sui causa. 286
 competitor --- aliter si est ini-
 micus, aliter si est competi-
 tor contendimus. 68
 compescenda vitæ senectutis.
 178
 complector animo. 451
 complecti animo, & cogita-
 tione. 163
 complexus --- me artior som-
 nus complexus est. 696
 compositum edictum. 401
 punctus notis Threicijs,
 al. Thracijs, al. Threicijs. 241
 compta, & mitis oratio deserti
 senis. 468
 concentus actionum multo
 maior, & melior est, quam
 sonorum. 184
 conciliatio, & consociatio ge-
 neris humani. 186
 conciliatrix amicitiae virtutis
 opinio. 579
 concilium, & cœtus animorum.
 533
 concipit dedecus ipsa senec-
 tus, si libidiosa sit. 167
 concipere verbis iusiurandum
 421
 consciscere sibi mortem alius
 debet in eadem causa, alius
 non debet. 160
 concordia res omnes contra-
 hit, discordia dissipat. 566
 concrepare digitis --- si vir bo-

nus habeat hanc vim, vt, si
 digitis concrepauerit, possit
 in locupletium testamenta
 nomen eius irreperere, hac vi
 non vtatur. 396
 concursus prædonum. 665
 condimentum amicitiae non
 mediocre, sermonum, atque
 morum suauitas. 603
 conditus --- comitate condita
 grauitas. 449
 confecisti longam viam. 445
 confectus senectute. 416
 conferebam omnes meas cu-
 ras, cogitationesque in rep.
 210
 conferamus in pauca. 430
 conferre aliquam discrepan-
 tiam in actiones, omnem-
 que vitam. 160
 conferre cum aliquibus fami-
 liares sermones. 257
 conferre --- fructus præstan-
 tia tum maxime capitur,
 cum in proximum quem-
 que confertur. 605
 conferre --- nihil conferunt in
 vitæ societatem studij, nihil
 operæ, nihil facultatum. 64
 conferre nimis magnum stu-
 dium, multamque operam
 in res obscuras, atque diffi-
 ciles, easdemque non neces-
 sarias. 68. & 69
 conferre officia in eos, quos
 speramus nobis profuturos.
 98
 conferre pecuniam in magnâ
 aliquod tempus rep. 413
 confinia --- in vicinatisibus, &

con-

confinijs æquus, facilis, mul-
 ta de suo iure concedere. 286
 cōstari --- quibus ex rebus con-
 stat, & efficitur id, quod
 querimus honestum. 61
 congerere --- non est verendū
 ne plus æquo in amicitiam
 congeratur. 595
 conglutinatio --- omnis con-
 glutinatio recens, agrè, in-
 ueterata, facile diuellitur.
 524
 conieci illa ludens in commu-
 nes locos. 550
 coniecti sunt omnium in te
 oculi. 550
 coniugium --- prima societas,
 in coniugio est, proxima in
 liberis, deinde vna domus,
 communia omnia: id autem
 est principium vrbis, & quali
 seminarium reip. 102
 coniunctionis appetitus pro-
 creandi causa, omnium a-
 nimantium commune est.
 59
 conniti animo --- quantum
 conniti animo potes, quan-
 tum labore contendere. 323
 connubia, & affinitates. 103
 conscientia bene actæ vitæ,
 multorumque benefacto-
 rum recordatio iucundissi-
 ma est. 448. & 449
 conscientia peccatorum --- ex
 conscientia peccatorum tim-
 or, dominus sæuissimus.
 678
 conscientiae labes --- hunc tu

quas conscientiae labes in a-
 nimo censens habuisse? 406
 conscientie --- te conscientiae
 stimulant malefactorum tuor-
 rum. 656
 conscripserunt edictum. 401
 consensio improborum con-
 tra patriam, non modo ex-
 culatione amicitiae regen-
 da non est, sed potius omni
 supplicio vindicanda. 586
 consensio voluntatum, studio-
 rum, sententiarum. 558
 consentaneum --- non est spe-
 ctandum quid dicat Epicu-
 rus, sed quid consentaneum
 ei dicere. 430
 consenuerunt vires. 469
 consequi gratiam --- ne illam
 quidem consequuntur, quam
 putant, gratiam. 306
 consequi imitatione tan-
 tam ingenij præstantiam
 non possumus. 321
 conseruare iusiurandum. 416
 consilium fidele deliberanti
 dare. 102
 consilium verum dare gaudea-
 mus liberè. 587
 consilij capiendi deliberatio
 triplex. 57
 consitiones --- insitiones. 501
 consociati accusatorum, atque
 iudicum greges. 686
 consociatio hominum, atque
 communitas, vincit cog-
 nitionis studium. 193
 constat inter omnes philoso-
 phos, qui vnam virtutem ha-
 beat, omnes habere. 252

constare in vitæ perpetuitate
nobis in seipsis vt possumus,
cura multo maxima adhibenda. 164

cōstare sibi—parum sibi constare in rebus contrarijs. 119

constans ætas, quæ media dicitur. 525

constatū homini non arbitror hoc posse contingere, vt vlla intermissio fiat officij. 555

constantia tenenda ei est, qui consilium vitæ, ad naturæ suæ non vitiosæ genus contulerit. 164

constituere—si constitueris te cupiam aduocatum in rem præsentem esse venturum. 65

constituendi sunt in amicitia fines, & quasi termini diligendi. 594

constitutio firma corporis. 428

constituta resp. 258

consuetudo auget benevolentiam. 575

consulto, & cogitato facere iniuriam. 74

contagiones malorum. 306

contaminare se scelere scientem. 345

contemplatio rerum, & cognitio, in suauis sine socio, aut amico. 620

contemnantur ij, qui nec sibi, nec alteri, vt dicitur. 254

contendimus inter nos verbis, non pugnis. 660

contendere ad magna rectis studijs. 262

contendere ciuilitate. 68

contendere labore. 323

contendendum non est quidquam contra æquitatem, neque pro iniuria. 296

contentatio orationis vbi locū habeat. 173

contentum suis rebus esse, maximæ sunt, certissimaque diuitiæ. 688

contenere se in suis finibus. 142

continentia in victu omni atq; cultu, corporis tuendi causa. 309

contrarijs rebus dolent ij, qui contrarias amant, vt iusti maxime dolent rebus iniustis, &c. 588

controuersia inter Oratam, & Gracianum: Oratam Crassus, Gracianum defendebat Antonius. 289

conuenienter naturæ viuere, Stoicis summum bonum. 327

conuertere omnium hereditates digitorum percussione. 400

conuertere se ex homine in belluam. 404

conuiuium—accubationem epularum amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt R. melius quam Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concenationem vocant.

vocant. 486

conuiuia tempestiua. ibidem.

conuiuiorum delectationes non corporis voluptatibus magis, quam cœtu amicorum, metiebatur Cato. ibi.

coopatio collegiorum ad populū beneficium transferebatur. 624

corinthia opera. 648

corinthi disturbatio. 376

coriolanus ingratiæ patriæ iniuriam non tulit: bellum ei intulit. 586

coriolanus mortem sibi conciuit. ibidem.

coriolanus—si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano non debuerunt. 578

corporis nostri magnam naturam ipsa videtur habuisse rationem. 168

corpora exercitatione, & defatigatione ingrauescunt. 475

corroboratis iam, confirmatisque & ingenijs, & ætatibus. 610

corruere in extremo actu. 515

corruptelam iudicij moliri. 251

corrupti mores, deprauati que sunt admiratione diuitiarū. 296

crassus dicere solebat, diuitem esse neminē, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus. 676

crassus negabat, vllam satis magnam pecuniam esse ei, qui in rep. princeps vellet esse, cuius fructibus exercitum alere non posset. 74. 686

crassi oratio—in oratione Crassi scriptum copiose fuit, locupletari tenuiores, redimi de seruitute captos a senatorio ordine. 286

cratippus Peripateticus. 212

crematum à Catone corpus filij. 533

crimimbus inferendis delectari non debet amicus, aut credere oblati. 603

crudelitas—hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica est crudelitatis. 376

cultri consorij. 241

cumulauit eloquentiam bellicam gloriam. 163

cunæ—vagare in cunis. 533

cuniculos agere in ærarium. 409

cupiditas principatus facile renascitur in animi magnitudine. 109

cupiditatis sitis nunquam expletur. 646

cupiditates honoris, imperij, potentia, gloriæ plerumque existunt in maximis animis, splendidissimisque ingenijs. 74

cupiditas honoris, imperij, &c. quæ dura est domina, quam imperiosa, quam vehemens. 678

cupiditates innumerabiles—qui cupiditates innumera-

biles habet, quæ breui tempore maximas copias exhaurire possunt, is diues nullo modo appellari potest. 685
 cupiditates—qui non potest cupiditatibus suis imperare, cui tandem hic libero imperabit? 675
 cura rerum alienarum difficultis. 64
 curam non esse fugiendam: alioqui enim virtutem quæque esse fugiendam. 587
 curatio valetudinis, nauigatio, agricultura sine opera hominum nulla esse potuisset. 222
 curatio valetudinis, & pecunia. 309
 curio ad focum sedenti cum Samnites magnum auri pondus attulissent, repudiati ab eo. 505
 curio, cum causam Transpadanorum defendebat, addebat, vincat reip. utilitas. 409.
 curiosum esse non oportet peregrinum in aliena rep. 178
 curricula mentis. 480
 cursus honorum. 510
 cursus—naues in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit. 379
 cursus totius vitæ facile videtur homo. 60
 custodia rei suæ—vt sit libera, & non sollicita suæ rei cuiusque custodia. 302
 custodia rerum suarum—spe

custodiæ rerum suarum vrbium prædida quærebant homines. 297
 cymbarum ante oculos multitudo. 383
 cynici non sunt audiendi, qui, &c. 171
 cynicorum ratio tota est eijcienda. 185
 cyrenaici, & annicerij philosophi, ab Aristippo nominati, omne bonum in voluptate posuerunt. 428
 cyrus apud Xenophontem eo sermone, quem moriens habuit, cum admodum senex esset, &c. 469
 cyri maioris morientis apud Xenophontem oratio ad filios. 530
 cyrsilum suadentem, vt Xerxem reciperent, Athenienses lapidibus obruerunt. 376

D

Damnati rei capitalis. 483
 Damon, & Pythias Pythagorei quibus animo inter se fuerint. 352
 Danai quinquaginta filia. 685
 dare fidem—fidem neque dedit, neque do in fidei cuiquam. 418
 daro manus—litigare se simulans blinditur, atque ad extremum dar manus, vincitque se patitur. 625
 dare se iucunditati. 167
 dandis, recipiendisque meritis.

vis. 573
 decedere nonnunquam paululum de suo iure, non modo liberale est, sed etiam fructuosum. 287
 decere—id quemque, quod est cuiusque maximè suum. 160
 decere—in omnibus, quæ aguntur, ex eo, quo quisque modo natus est, (vt supra dictum est) quod deceat, exquirimus. 464
 decem captiui post pugnam Cinnensem iurati ad senatum missi, &c. 427
 decertandi duo sunt genera. 82
 decij duo. 332
 decij duo ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt. 524
 decij se deuouerunt, atque immiserunt in armatas hostium copias. 648
 D. Brutus augur. 551
 decipere, non iudicare. 66
 declinandum est de via. 597
 declinare ea, quæ nocitura videantur. 59
 decori descriptio duplex—decorum generale, & huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis.— ibidem vtriusque definitio. 144
 decori, & honesti qualis differentia facilius intelligi, quàm explanari potest. 143
 decorum ad omnem honestatem pertinet. 144
 decorum latinè, Græcè *ἀσέβεια*. 143
 decorum, & honestum—decorum ab honesto non potest separari. 143
 decorum in omnibus factis, dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus. 168
 decorum, quod poetæ sequuntur. 144
 decorum, quod elucet in vita, mouet approbationem eorum, quibus cum viuatur, ordine, & constantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. 145
 dedecus, & flagitium. 407
 dedere se angoribus—nec me angoribus dedidi. 210
 defendere iniuriam—is, qui non defendit iniuriam, neque propulsat à suis cum potest, iniuste fecit. 396
 defendere—vna vestita Pampinis, nimios solis defendit ardores. 501
 defenditur plurimorum patrocinijs voluptas. 649
 defensio laudabilior est, quàm accusatio. 228
 defenditare causas. 166
 deferre—quod si possis quiduis deferre ad alterum, videndum est tamen, quid ille possit sustinere. 224
 deficere à virtute. 579

defectio virium, adolescentiæ
vitijs efficitur sapius, quàm
senectutis. 467

definitio — omnis, quæ à Ca-
tone suscipitur de aliqua re
institutio, debet à defini-
tione proficisci. 45

deflexit aliquantum de spatio,
curriculoque consuetudo
maiorum. 585

deflexit oratio ab amicitijs
perceptorum hominum, ad
leues amicitias. 627

defluere — non est verèdum,
ne quid in terram defluat.
596

defugere munus sibi assigna-
tum — ne munus humanum
assignatum à Deo defugisse
videamini. 698

de gustatis genus exercitatio-
num earum, quibus uti con-
suevit, &c. 640

delabitur ad vulgares amici-
tias à sapientium familiari-
tibus oratio nostra. 611

deliberanda non sunt ea, in
quibus est turpis ipsa deli-
beratio. 345

deliberatio — in omni delibe-
ratione celandi, & occultan-
di spes, opinioque remouen-
da est. 347

deliberatio omnium difficil-
lima, quos nos, & quales esse
velimus. 163

delinire aliquos blandè appel-
lando. 267

delinquere — cernimur in alijs
magis, quàm in nobis, si

quid delinquitur. 185

demerit leges alicuius opibus.
238

demetere fructus. 520

demetrius Phalereus disputa-
tor subtilis, orator parùm ve-
hemens: dulcis tamen, ut
Theophrasti discipulum pos-
sis agnoscere. 28

demetrius Phalereus Periclem
principem Græciæ vitupe-
rat, quod tantam pecuniam
in præclara illa propylea con-
iecerit. 286

demetrium Macedones reli-
querunt, vniuersique se ad
Pyrrhum contulerunt. 242

demigrare ab hominibus, mo-
riendo: ab improbis, exfulan-
do. 655, & 656

democritus senex. 462

demosthenes exercebatur —
ut Demosthenè accepimus.
267

demosthenes, si illa, quæ à Pla-
tone didicerat, tenuisset, &
pronunciare voluisset, orna-
tè, splendideque facere
potuit. 29

demouet mentem de sua sede
& statu voluptas. 649

deplorare vitam. 533

depositum non semper red-
dendum. 80

depositum nullo teste nõ red-
dere, non est viri boni. 660

deprauatio consuetudinum. 289

deprompta ex Stoicorum di-
sputationibus oratio. 646

derelictio communis utilita-

tis, contra naturam est. 341

derivationes fluminum. 222

descendere in rostra. 401

descendere — non est facilis
inuentus, qui descendat ad
calamitatum societates.
602

descriptio ædificandi, in v-
sum accommodanda est.
177

descriptio — iuris æqua descri-
ptio. 223

descriptus — partes ætatis bene
à natura descriptæ. 442

deserere ius amicitiae argue-
rentur. 578

desiderare, non desiderare vo-
luptates iucundius est, quàm
frui. 487

desiderium coniunctissimi vi-
ri, atque amantiissimi ferre
nullo modo possum. 629

desistere à sententia. 331

despiciunt eos, & contemnunt,
in quibus nihil virtutis, ni-
hil animi, nihil neruorum
putant. 254

despiciencia rerum externarum.
116

destinare diem necis alicui.
352

desitutum se queritur. 65

destrinxit gladium. 424

destruere, construere — nauem,
ædificium idem destruxit
facillimè, qui construxit.
524

desudare, atque elaborare in
re aliqua. 480

detrahare alteri sui commodi

caussa, magis est contra na-
turam, quàm mors, quàm
dolor, &c. 335

detrahare multa de suis com-
modis virorum bonorum
est. 596

detrahare aliquid alteri. 336
& 340

detractio, & appetitio alicui
magis est contra naturam,
quàm morbus, aut egestas,
&c. 340

devincire hominum inter ho-
mines societatem artibus,
opera, facultatibus. 73

deuinciri firma societate. 103

deus — siue Deus, siue mater
(ut iam dicam) rerum o-
mnium natura, animum tibi
dederit, &c. 649

deum adhibere testem, id est
mentem, qua nihil homini
dedit ipse Deus diuinius.
352

deum nihil habere ipsum ne-
gotij, nihil exhibere alteri.
418

deum nõquam nec irasci nec
nocere. ibid.

deum semper agere aliquid, &
moliri. ibid.

dij meliora, inquit Sophocles.
487

deos placatos pietas efficit,
& sanctitas. 222

dicere de seipso, senile est.
469

dictorum commemoratorum —
que constantia & veritas. 73

dicere sapienter, & copiose —

magna est admiratio copiose sapienterque dicendi. 267
 dies celeberrimi. 556
 differenda in aliud tempus consolatior, &c. 438
 differentia naturarum quantum habeat vim. 160
 diffluentes delicijs homines. 524
 diffluere luxuria, & delicate, ac molliter viuere, turpe. 154
 diffundi — contrahi — ex bonis amici quasi diffundi, ex incommodis contrahi. 588
 digladiari — de quibus plerique inter se digladiari solent. 63
 dignitas pulchritudinis virilis ducenda est. 172
 dignus, quicum in tenebris mices. 400
 diiudicare — vt sine vlllo errore, diiudicare possimus, si quando, &c. 335
 dilaberetur resp. praeclarissime constituta. 306
 dilabi sinere rem familiarem flagitiosum est. 287
 diligere — ipse se quisque diligit, non vt aliquam mercedem exigat caritatis suae, se quod per se sibi quisque carus sit. 614
 diligere oportet cum iudicaris, non cum dilexeris iudicare. 616
 diligere — omnium rerum nec aptius est quidquam ad optes tendas, ac tenendas, quam

diligere, nec alienius, quam tibi meri. 238
 diligentiae causa grauiissima, quae. 251
 diluere multitudinem effusionibus pecuniarum. 279
 dimensa, atque descripta. 509
 dimicare cum aliquibus de imperio. 68
 dinomachus. 430
 dinumerare stellas, metiri numerum magnitudinem. 189
 diogenes Babylonius, Stoicus. 379
 dion Syracusius à Platone eruditus. 192
 dionysius superior: quo cruciatu angitur. 241
 dionysius superior cultros metuens tonsorios candente carbone sibi adurebat capillum. ibid.
 dirigi officium vtilitate magis quam humanitate. 409
 dirigenda honestate vtilitas. 405
 directi in quincuncem ordines. 509
 dirimere communem humani generis societatem. 340
 dirimi — coniunctionem civium — qui dirimunt civium conjunctionem, eos morte, exilio, vinculis, dando coercent. 336
 dirimere controuersiam. 430
 dirimi interdum amicitias, vel contentione vxoriae conditionis, vel commodi aliquius, quod idem adipisci vterque non possit. 573
 dirimi

dirimi non potest caritas, quae est inter natos & parentes, nisi detestabili scelere. 574
 diritas — comitas — opp. al. duritas. 516
 discedo ex hac vita tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. 533
 discessit à fide, & iustitia. 401
 discessit terra — cum terra discessisset magis quibusdam imbribus, &c. 348
 discedere à latere — à senis latere numquam discederem. 545
 discederent omnes concordia constituta sine querela. 307
 discedere à naturae statu — nihil discedere à naturae statu. 116
 discebant fidibus antiqui. 464
 discedere — facile corriguntur in discendo, quorum vicia imitantur imitandi causa magistris. 185
 discedit labor — si discendi labor est potius quam voluptas. 323
 discedia — lauda opera, ne quae disidia amicorum fiant. 611
 discrepantia — in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus. 160
 disparēs mores disparia studia sequuntur. 610
 disrumpimus repetere in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione. 616
 disrumpi necesse est humani generis societatem, si sic erimus affecti, vt propter suum quisque commodum spoliet, aut violet alterum. 335
 dissensio inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate. 133
 dissimilitudo morum dissociat amicitias. 610
 dissociare — morum dissimilitudo dissociat amicitias. ibid.
 dissoluetur omnis humana consortio, si ad se quisque rapiat vtilitatem vniuersorum. 339
 dissuadenda magis, quam discenda amicitiae. al. deluenda. 611
 distantia morum, & studiorum. 610
 disturbare parietes. 665
 disturbatio Corinthi. 376
 diuellere non oportet commoda civium. 307
 diues quis. 685
 diues appellandus non est, qui cupiditates habet innumerabiles. 685
 diuitem esse neminem, nisi qui exercitum alere possit suis fructibus, dicebat Crassus. 686
 diuitem esse volumus non solum nobis, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reip. 286
 diuites, & fortunati efferuntur fastidio, & contumacia. 594

diuitiæ— corrupti mores, deprauati que sunt admiratione diuitiarum. 296
 diuitiæ expetuntur tum ad vsum vitæ necessarios, tum ad perfrendas voluptates. 73
 diuitiæ expetuntur, vt vtare. 566
 diuitiæ— animus hominis diues, non arca appellari solet. 685
 diuitiæ— animus tuus oportet se iudicet diuitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ. 685
 diuitiæ— ex eo quantum cuique satis est, metiuntur homines diuitiarum modum. 685
 diuitiæ maximæ, & certissime sunt, contentum suis rebus esse. 688
 diuitior est, cui supetat, quam cui deest, qui abundat, quam qui eget. 687
 diuitior, & affluentior videtur esse vera amicitia. 596
 diuidere— præterire aliquid maximum vitium est in diuidendo. 57
 diuisio tripartita— qui è diuisione tripartita duas partes absoluerit, huic necesse est restare tertiam. 327
 diuturnum mihi nihil videtur in quo est aliquid extremum. 520
 docere— docuit fabulam. 498
 docti non solum viti, atque præsentis, studiosos discen-

di erudiunt, atque docent, sed hoc idem etiam post mortem monumentis literarum assequuntur. 192
 doctorum consuetudo, eaque Græcorum, vt iis ponatur, de quo disputent, quamuis subito. 563
 doctos homines, aut vsu peritos adhibere debemus ad ea eligenda, quæ dubitationem afferant. 185
 doctrina, & cognitio rerum— ille, quorum studia vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum vtilitatibus, & commodis non recesserunt. 192
 doctrinæ studijs, & sapientiæ dediti ad hominum vtilitatem, suam sapientiam, prudentiam, intelligentiamque potissimum conferunt. 192
 dolor cadit in sapientem. 588
 dolor non modo non summum malum, sed ne malum quidem est. 420
 dolorem summum malum qui iudicat, apud eum nullum locum habere potest fortitudo, neque ceteræ virtutes. 430
 dolus malus est, cum est aliud simulatum, aliud actum. 384
 dolus malus legibus erat vindicatus. 385
 dolus malus simulatione, & dissimulatione continetur. ibidem.

dolo

dolo deceptus, metu coactus. 65
 domesticæ fortitudines non sunt inferiores militaribus. 123
 domus hominis honorati, & principis qualis esse debeat. 177
 domus— ornanda est dignitas domo, non ex domo tota querenda, nec domo dominus, &c. ibid.
 dormientium animi maximè declarant diuinitatē suam. 531
 dubitatio cogitationem significat iniuriæ. 64
 ducere bellum. 401
 ducuntur homines aut beniuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi id vitale futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, &c. 235
 duces, & principes res magnas, & salutare sine hominum studijs gerere non possunt. 223
 duo genera sunt decertandi. 66
 duodecim tabulæ— aut status dies cum hoste. 67
 duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. 268

gentium esse concupieritis idque perfecerit. 405
 eclogium— in quem illud eclogium est. 510
 eclogium Solonis, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare. 524
 efferre aliquid maximis laudibus. 567
 efferre homines aliquos maximis laudibus. 254
 efferre mirificos fructus. 448
 efferuntur fastidio, & cõtumacia diuites & fortunati. 594
 efferri studio videndi, &c. 533
 effectum corpus tradit senectuti libidinosa & intemperans adolescentia. 469
 efflorescit vtilitas ex amicitia, etiam si tu eam minus secutus sis. 627
 effrenatos rebus secundis homines, sibi que præfidentes, tamquam in gyrum rationis duci oportet. 138
 effugere— si impiis propinquorum manus effugeris. 697
 elati— voluptate. 150
 eloqui copiose, modò prudenter, melius est, quam vel & acutissimè sine eloquentia cogitare. 193
 eloqui— vtæque (venditor, & emptor) si ad eloquendū venerit, non plus quam semel eloquetur. 385, & 386
 eloquentia quid præstabilius vel admiratione audientium

E

Ecce tibi, qui rex populi Ro. dominusque omnium

vel spe indigentium, vel eorum qui defensi sunt, gratia. 292
eloquentiam, à natura, ad salutem hominum, & ad consuetudinem datam, ad bonorum pestem, perniciosamque convertere. 268
eloquentiam desiderant causarum plurimè genera. 267
eloquentiæ intermissio, ne dicam interitum. 292
elucebit omnis constantia, omnisque moderatio ex eo, si appetitus: sicut tranquilli, atque omni animi perturbatione careant. 149
elucere non potest id, quod est probabile, nisi ex utraque parte causarum facta sit contentio. 212
elutiones, exustionisque terrarum accidere certo tempore necesse est. 701
emancipata—si nemini emancipata est senectus. 475
emacem—non esse emacem vetigal est. 251
emergit—ex quo magis emergit, &c. 159
eminus—nec eminus hastis vteretur. 159
emeritis stipendiis libidinis. 498
empedocles Agrigentinus carminibus Græcis vaticinatus est: quæ in rerum natura, totoque mundo constarent, quæque mouerentur ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. 567
emptori notum vitium esse oportet, quod nosset venditor. 389
eneruare, affligere—non me planè eneruauit, non afflixit senectus. 473
ennius duo quæ maxima putantur onera, paupertatem, & senectutem ita ferebat, ut eis pane delectari videtur. 451
ennius rectè—Amicus certus in re incerta cernitur. 602
ennius sit ut cogitationes, sermonisque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scripsit Ennius, de quo videlicet sapissimè vigilans solebat cogitare, & loqui. 696
ennius quibus consulibus mortuus sit. 450, & 451
ennij carmen sepulcro incisum eius, Nemo me lacrymis decorat. 524
ennius—vnus homo nobis, &c. 449
ennij versus. Sicut fortis equus &c. 450
epaminondas Thebanus à Lyfide Pythagoreo eruditus. 192
epicurus—esse quendam Athenis, qui se sapientem esse profiteretur, eumque dicere omnia, quæ faceremus ad voluptatem esse referenda. 484
epicurus floret Cyrenais ob soletis.

soletis. 428
epicurus multis locis satis fortiter dicit de dolore: tamen non id spectandum est quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, &c. 430
epicurus nihil dicere posse de virtutibus, aut si quid dicat, non dicere consentanea. ibid.
epigoni, Medea—al. Medus. 160
epistola Philippi ad Alexandrum fil. 275
epistolarum trium regum prudentissimorum ad filios, quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos, ad benevolentiam alliciant. 267
epulæ, & viscerationes. 279
equus intractatus est nouus. 604
equos propter crebras præliorum contentiones ferocitate exultantes domitoribus tradere solent ut his facillioribus uti possint. 138
eripere aliis, quod aliis largiuntur. 95
erranti comiter monstrare viam. 102.
erranti viam non monstrare: quod Athenis execrationibus publicis sanctum est. 380
erraticus—multiplici, & erratico lapsu. 501
error hominum non proborum fecerit vtile ab honesto. 344
errore duci. 185
erumpunt sæpe vitia amicorum, tum in ipsos amicos tum in alienos. 611.
escam malorum voluptatem appellat Plato, quod ea videlicet homines capiantur ut hamo pisces. 485, & 486
esse soluendo—non esse soluendo. 305
esse in maxima gratia, & gloria. 407
euagari—appetitus longius euagantes, & tamquam exsultantes siue capiendos, siue fugiendos. 149
euertere nauim—auri nauem euertat gubernator, an palez, in re aliquantum, in gubernatoris inscientia nihil interest. 659
euersa resp.—stans—oppon. 323
ευαγγελια, tempus actionis opportunum. 183
euolat facillimè è custodia corporis optimi cuiusque animus. 557
euoluere animi sui complicatam notionem. 399
euomere virus acerbitalis suæ apud aliquem. 619
euripides—iurauit lingua, me te, &c. 421
ευραγγελια Latine appellatur oratio. 183
ευραγγελια—in qua intelligitur ordinis conseruatio. 182
exacta ætas—cum exacta

iam ætate in agris esset, &c. 510
 exæquare se cum inferioribus debent, qui sunt in amicitia superiores, &c. 609
 exaggerare rem suam familiarem omni ratione. 142
 exaggeratus virtutibus animus. 678
 examina apium non fingendorum fauorum causa congregantur, sed &c. 193
 examina apium. 501
 exanimare—te metus exanimat iudiciorum tuorum. 656
 exardescit admirabilis quædam benevolentia magnitudo, his rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis. 574
 exardescit ex eo siue amore siue amicitia. 627
 exardescere—nisi quædam admodum intolerabilis iniuria exarferit. 691
 excedere—excessit à vita. 557
 excellos animos, magnosque despiciere vitam, mortem, diuitias, paupertatem. 255
 excerpere ex malis si quid insit boni. 322
 excidere—neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat. 596
 excipere—memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. 461
 excitauerunt complures ad legendi studium libri nostri 209
 excitare amici iacentem animum. 596
 excitare, & agitare feras. 289
 excitanda animadiuersio, & diligentia est, vt ne quid temerè, ac fortuito, inconsideratè, negligentèrque agamus. 149
 excludunt amicitias fideles multorum opes præpotentium. 595
 excludere alios sermones, tamquam in possessionem venerit. 174
 excludere suos ab vsu rei suæ familiaris. 142
 excors—apertè adulantè nemo non videt, nisi qui admodum est excors. 625
 excusatio peccati nulla est, si amici causa peccaueris. 579
 excusatio turpis, & minimè accipienda, cum in ceteris peccatis, tum si quis contra rem se amici causa fecisse fateatur. 585
 excusatione vtendum est aduersus eos, quos iniustus offendas. 292
 exemplum earum rerum capiēbat ex similitudine in eūtis ætatis. 577
 exemplum—multum malin exemplo est, si quis ædificas ultra modum sumptu prodeat. 179
 exempla—hæc videri possunt obscuriora, cum sine expositione

tempore capere. 252
 expeditior, & celerior remuneratio. 293
 expilas ærarium. 685
 explebimus hanc partem relictam. 344
 explere cupiens diuturnam sitim. 463, & 464
 explere—non diues, cui tantum deest, vt expleas id, quod optas. 686
 explica, atque excute intelligentiam tuam. 402
 explicare rem—re explicata—re addubitata. 130
 exponere—explicare—non enim vt quæreremus, exposuimus, sed vt explicaremus. 382
 exprobrare—odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium. 609
 exquisito iudicio vti litterarum. 173
 exquisita supplicia. 416
 exciſcindo—de Carthagine antè vereri non desinam, quam illam exciſsam cognouero. 461
 execrationes—Athenis execrationibus publicis sanctum est, erranti viam non monstrare. 380
 exsequi munus—ita imbecilli, vt nullum officij, aut omnino vitæ munus exsequi possint. 474
 exsequi omnia regis officia, & munera. ibid.
 exsoluere id, quod quis pro-

sitione exemplorum lentius disputantur. 647
 exempla nobis ex hoc numero sumenda sunt. 579
 exhauriebat ærarium C. Gracchi domus. 297
 exhaurire sentinam. 460
 exhibere negotium alteri. 418
 exhiberi negotium patri cum audiuisset, &c. 424
 exigere gratiam. 575
 exigere mercedem—ipse se quisque diligit, non vt aliquam mercedem exigat caritatis suæ, sed quòd per se sibi puiſque carus est. 614
 exigere promissum ab aliquo. 412
 existimare—bene de se existimans, seseque diligens. 341
 existimare—non omnes eos contemnimus, de quibus malè existimamus. 254
 existimationem suam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam dissoluti. 145
 expedit—eos lædūt, aut quos non debent, aut quos non expedit. 292
 expedit—est istud quidem honestum, verum hoc expedit. 396
 expedit—quamuis hoc turpe sit, tamen, quoniam expedit, faciam. 380
 expedire—nihil expedire, quod non deceat. 400
 expedire rem, & consilium ex-

missit, nec exsoluit id, quod promiserat. 327
 expectare testamenta amicorum. 685
 extinguere solere familiaritates 578
 exsules—omnes scelerati exsules sunt, etiam si solum non mutarunt. 666
 exsulum—nescis exsulum scelerum esse poenam. ibid.
 exsulium terribile est iis, quibus circumscriptus est habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum, vna urbem esse ducunt. 656
 exsultans iuueniliter. 449
 exsuscitat hæc cura animos. 60
 extimus—globus extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus 698
 extinctæ amicitie, non oppressæ. 611
 extirpata non est humanitas ex animo sapientis. 588
 extorquere alteri errorem—nec mihi hunc errorem, quo delector, dum viuo; extorquere volo. 534
 extremo tempore ætatis. 469

F

Fabricius iustus. 332
 Fabricius per fugam, qui pollicitus erat, se Pyrrhum veneno necaturum, ad Pyrrhum reducendum curauit. 407

fabricij continentia cum pecunia Pyrrhi comparatur. 687
 fabulam—ij mihi videntur fabulam etatis peregrisse, si facit sibi audientiam diserti senis compta, & mitis oratio. 468
 facere alteri iniuriam, magis fugiendum est, quam mors, paupertas, dolor, &c. 337
 facere in quæpiam impetum. 73
 factiosus—largiores, & factiosus. 109
 factitata—hæc apud maiores nostros sunt factitata. 309
 fallax—hærbæ non fallaces. 604
 fallo—nec eum sefellit. 241
 falli, errare, labi, decipi, tam de decet, quam delirare, & mente captum esse. 54
 fama non est negligenda. 601
 familia amplissima natus. 248
 familiaritates fidas habere amantium nos amicorum, & nostra mirantium. 243
 fastigium imponimus operi inchoato. 343
 fenerari beneficium. 575
 fenerari, hominem occidere. 310
 ferax—nullus in philosophia feracior locus est, nec vberior, quam de officiis. 333
 ferre faces in Capitolium. 579
 ferri multitudinis iudicio. 164
 ferre nomen alicuius—cum Basilux M. Satrium, fororis filium, nomen suum ferre voluisset. 395
 ferre

ferre obscure—istam paupertatem, vel potius egestatem, nunquam obscure tulisti. 686
 fibræ stirpium. 500
 fidas familiaritates habere amantium nos amicorum, & nostra mirantium. 243
 fides—discebant fidibus antiqui. 464
 fides—O fides alma, apta pinis, & iusiurandum Iouis. 420
 fides est firmamentum eius stabilitatis, constantiæque, quam in amicitia quarimus. 603
 fides in Capitolio vicina Iouis optimi maximi fuit. 420
 fides iusiurandi sæpe cum honeste seruanda. 421
 fides iustitiæ fundamentum. 73
 fides, quia fiat quod dictum est, appellata. 73
 fides rerum contractarum. 66
 fides ut habeatur, duabus rebus effici potest. 251
 fidem dare—fidem neque dedi, neque do infideli cuiquam. 418
 fidem quibusnam habeamus. 251
 fiducia—in qua additur, ut inter bonos bene ager. 285
 fidum non potest esse multiplex ingenium, & tortuosum. 603
 fingere modum rerum non possumus, animorum tenere possumus. 661

figuram corporis nostri, in qua species esset aliqua honesta, eam natura posuit in promptu. 168
 fideatæ parera. 648
 filius patrem sana expilantem aut cuniculos in ærarium agentem, debeant arguere, aut iudicare? 409
 filij puberes cum parentibus non lauabant, nec cum soceris generi. 172
 fimbria consularis, iudex M. Lutatio Pinthiæ datus: cum is sponsonem fecisset, ni vir bonus esset. 400
 fingimus sapietem, & bonum virum. 379
 finxerat sibi principatum opinionis errore Cæsar. 74
 ficta omnia, tamquam fosculli, decidunt. 261
 firma corporis constitutio. 428
 flagrantes in studiis fenæ. 498
 flaminium & M. Atilium cos. 451
 flaminium T. Flaminii fratrem eiecit è senatu Cato. 483
 flexibile ac deuium. 621
 fosculli—ficta omnia tãquam fosculli decidunt. 261
 forense dicendi genus—quietum disputandi genus—opp. 28
 fori—per foros cursare. 460
 forma—omnis à forma remoueatur non viro dignus ornatus. 172
 formæ dignitas coloris bonitate tuenda est. ibid.

forma—*in formis alijs dignitas inest, in alijs venustas.* 155
 formula quædam constituenda est. 335
 formulæ de dolo malo ab Aquillio prolata. 383
 fors—quid ferat fors. 68
 fortis animus, & excelsus duabus rebus maximè cernitur. 96
 fortis animus, & magnus in homine, non perfectò, nec sapiente feruentior plerùq; est. 96
 fortis animi, & constantis est non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deiici. 124
 fortes, & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. 109
 fortes, & magnanimi iidem fortes viri, & simplices. 108
 fortitudo—animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. 108
 fortitudo definitur à Stoicis, virtus propugnans pro æquitate. 108
 fortuna cæca est, & eos efficit cæcos, quos complexa est. 595
 fortuna—non multa parent in vita philosophorum, quæ

fortuna feriat. 119
 fortunæ casus rariores, procellæ, tempestates, naufragia, ruina, incendia, &c. 218
 fortunæ temeritas. 565, 655
 fortunato in sapiente nihil intollerabilius fieri potest. 595
 fracta spes. 596
 fragile corpus—*in fragili corpore odiosa omnis offensio est.* 515, & 516
 fraudare—quotidie fraudas, decipis, &c. 685
 fraudandi spe sublata, soluendi necessitas consecuta est. 308
 fraus adstringit, non dissoluit periurium. 427
 fraus, vulpeculæ videtur. 94
 fregisti ne fidem? 419
 fronte occultare sententiam. 603
 fructuosum—pleriq; in rebus humanis nihil bonum norunt, nisi id fructuosum. 614
 frugifera & fructuosa tota philosophia est. 323
 frumentarius ille Rhodius, 382
 fucata, & simulata inter nosci possunt à sinceris, & veris. 622
 fundamenta naturæ pervertunt homines, cum utilitatem ab honestate seingunt. 416
 fundamenta iustitiæ. 81
 furia—quocùmque adspexisti, vt furia, sic tibi occurrunt iniuriæ, quæ te respirare non sinunt. 656

Γαλακτία

G

Γαλακτία—circulus elucēs orbis lacteus. 698
 gaza—omni Macedonum gaza potitus est Paulus, quæ fuit maxima. 301
 gemma—exiit tamquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur. 501
 generi cum loceris non laudabant. 172
 geniculatus—calamo erecta geniculato viriditas. 500
 geometræ solent non omnia docere, sed postulare, vt quædam sibi concedantur quo facilius, quæ volunt explicent. 343
 geometriæ studiosus Sex. Pompeius. 69
 gerebant similitudinem quandam, speciemque sapientium. 332
 gere animum laude dignum. 677
 gerere in hominis figura immanitatem belluæ. 404
 gerere—*natura docet non negligere, quemadmodum non aduersus homines geramus* 144
 gerere nos debemus tâto summissius, quanto superiores sumus. 138
 gerere personam ciuitatis. 168
 gerere res—non enim viribus, aut velocitate, aut celeritate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, au-

toritate, sententia. 460
 germana iustitia, verum vis. 290
 gigantum modo bellare cum Diis. 443
 gigni odia sempiterna. 580
 gladiatorum munera. 279
 globi—nomen tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia. 698
 gloria—de gloria duo Ciceronis libri. 250
 gloria, & gratia maximè paritur defensionibus. 268, & 269
 gloria—gloriam ab hominibus nullam esse sperandâ. 700
 gloria hominum magnis angustis vult se dilatarî. 702
 gloria non terminatur iisdem finibus, quibus vita. 531
 gloria—summa, & perfecta gloria constat ex tribus. 250
 gloria—vera gloria radices agit, atque etiam propagatur. 261
 gloria—via ad gloriam proxima, & quasi compendiarîa. 261
 gloriæ cupiditas eripit libertatem. 116
 gloriam veram adipisci qui volet, iustitiæ fungatur officiiis. 262
 gnathonis persona. 621
 gorgias Leontinus cum ex eo quæreretur, cur tam diu vellet esse in vita: Nihil habeo, inquit, quod accusem senec-

E b

Etatem. 450
 gorgias Leontinus Isocratis
 magister centum & septem
 compleuit annos. ibidem
 gracchos Ti. Gracchi, summi
 viri, filios, Africani nepo-
 tes, agrariae contentiones
 perdidit. 306
 gradus officiorum in commu-
 nitate. 198
 graeca verba inculcare. 160
 grandis natu — aetate proue-
 ctus. 449
 gratiofus apud omnes ordi-
 nes. 383
 grauarer — ego verò non gra-
 uarer, si mihi ipsi confide-
 rem. 563
 grauatè ille primò. 383
 gyges à Platone inducitur.
 348
 gyrum rationis — in gyrum
 rationis, & doctrinae duci
 oportet homines rebus se-
 cundis effrenato. 138
 gytheu — chassis ad Gytheum
 subducta. 377

H

HAbenas amicitiae, quam
 laxissimas habere, esse
 commodissimum. 587
 habere delectum ciuis, & pe-
 regrini debemus. 185
 habere quæstui temp. non mo-
 dò turpe est, sed sceleratum
 etiam, & nefarium. 301
 habere religioni — non est
 habendum religioni no-

centem aliquando, & nefa-
 rium impiumque defende-
 re. 268
 habere speciem — quod ha-
 beret speciem honesti. 327
 habere speciem utilitatis.
 431
 habuisse nullam cogitationem
 auri, atque argenti. 647
 habenda est ratio rei familia-
 ris. 289
 hæret — aqua hæret, vt aiunt.
 430
 hæretis — Cato in ea est hæ-
 retis, quæ nullum sequitur
 florem orationis, neque dil-
 latat argumentum, &c. 639
 hasta cruenta, quam P. Sulla
 vibrauit dictatore propin-
 quo suo. 243
 hastam in foro ponere, & bo-
 na ciuium voci subiicere
 præconis. 307
 hastæ — nec eminus hastis vie-
 retur. 461
 haud sciam, an ne opus sit qui-
 dem, nihil vniquam deesse
 amicis. 594
 haud scio, an aliquando futu-
 rum sit. 586
 haud scio, an excepta sapientia
 quidquam melius sit homi-
 ni à Diis immortalibus a-
 micitia. 565
 haud scio, an nemini potius,
 quam tibi sit faciendum.
 323
 haud scio, an satis sit, &c. 82
 haud scio, an vlla vita beator
 esse possit. 505

he-

hecatonis liber de officijs, ple-
 nus quæstionum, &c. 409
 hecatò Rhodius. 286
 hemicyclum — in hemicyclo
 sedens. 546.
 herbæ non fallaces. 604
 hercules pro omnibus genti-
 bus conseruandis, & iuuan-
 dis, maximos labores mo-
 lestiâque suscepit. 337
 herculem hominem fama be-
 neficiorum memor in cœlio
 caelestium collocauit. ibid.
 herculem Prodicus dixit exis-
 se in solitudinem, &c. 163
 hereditas cupiditatum ab eo ve-
 nit ad multos improbos. 243
 hereditas optima quæ liberis à
 patribus tradatur. 167
 hereditatis spes quid iniquita-
 tis in seruendo non suscipit?
 678
 hesiodus de stercoreatione ne
 verbum quidem fecit. 501
 hesiodus iubet ea reddere ma-
 iore mensura, quæ vtenda
 acceperis, modò possis. 98
 hesiodus senex. 462
 hilaritas multa erit in C. Læ-
 lio. 155
 histrio si paullum se mouit ex-
 tra numerum, aut si versus
 pronuntiatus est syllaba v-
 na breuior, aut longior, ex-
 sibilatur, & exploditur. 661
 histrioni vt placeat nò est per-
 agenda fabula, modò in
 quocumque fuerit actu,
 probetur. 520
 histriones fabulas sumunt ac-
 commodatas. 160
 histriones in exercitati in ex-
 tremo actu corruunt. 515
 histrionum nonnulli gestus in-
 neptijs non vacant. 171
 homerus multis antè Hesi-
 odum sæculis fuit, sententia
 Ciceronis. 501
 homo, & bellua, — inter ho-
 minem, & belluam quid in-
 terfit. 59
 homo naturæ obediens homi-
 ni nocere non potest. 337
 homo nec infacetus, & satis lit-
 teratus. 383
 homo non est, quem forma
 declarat, sed mens cuiusque,
 is est quisque, non ea figu-
 ra, quæ digito demonstrari
 potest. 702
 homo, qui rationis est parti-
 ceptus, principia, & causas re-
 rum videt, &c. 60
 homo — semper in promptu
 habendum est, quantum natu-
 ra hominis pecudibus, reli-
 quisque bestiis antecellat —
 al. antecedit. 150
 homo, vnum hoc animal sen-
 tit quid sit ordo: quid sit,
 quod deceat in factis di-
 ctisque, qui modus. 60
 hominis in primis propria est
 veri inquisitio, & inuestiga-
 tio. 60
 hominis mens discendo auctur
 & cogitando: semper aliquid
 aut inquirat, aut agit, &c. 150
 hominis natura dissoluta, per-
 spicuum est quò quæq; res

earum, ex quibus constat, discedit animus solus, nec cum adest, nec cum discedit apparet. 531
 hominem homini detrahere sui commodi causa, magis est contra naturam, quam omnia incommoda subire, vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quae nacent iustitia, al. iniustitia. 340
 homines diligentiores sunt omnibus in rebus, quam in amicis. 601
 homines hominibus plurimum obesse, vel prodesse arbitrantur. 231
 homines ita nati sunt, ut inter homines esset societas quaedam, &c. 564
 homines quae hominibus tribuunt ad eum augendum, atque honestandum, propter aliquam e sex causis faciunt. 234
 homines sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur. 698
 hominum adiumenta omnis ratio, & institutio vitae desiderat. 257
 hominum labor & manus sine hominum labore, & manu lapides e terra non exciderentur, aurum, &c. non effoderetur penitus abditum. 222.

hominum vita artibus exulta tantum distitit a victu, & cultu bestiarum. 223
 honesta oratio est. 293
 honesta, quaedam secunda, honestas aut sola expetenda est, ut Zenoni est visum, aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia. 344
 honestas, & officium manat ex quatuor generibus. 107
 honestas omnis manat e quatuor partibus, quarum una est cognitio, &c. 188
 honestatis, & utilitatis eadem est regula. 396
 honestum animos omnium natura, & specie sua commouet maximèque quasi perlicet ex iis, quas dixi, virtutibus. 251
 honestum illud, quod proprie, verèque dicitur, id in sapientibus est solis. 329
 honestum, ita summum bonum est, Peripateticorum sententia, ut omnia ex altera parte collocata vix minimi momenti initar habeat. 328
 honestum nihil esse potest, quod iustitia vocat. 104
 honestum, quatuor partium, quae paulò antè dictae sunt, oritur ex aliqua. 66
 honestum totum est positum in animi cura, & cogitatione. 123
 honestum, vtile — nihil vtile, quod

quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem vtile sit: negat Panætius vllam pestem maiorem in vitam hominum inuasisse, quam eorum opinionem, qui ista distraxerunt. 344
 honesti forma si oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret sapientiae. 68
 honesti vis tanta est, ut specie utilitatis obscurat. 376
 honesta bonis viris quaruntur, non occulta. 348
 honestorum contentio, & comparatio incidere potest. 188
 honorabilia — salutaris, appeti, decedi, assurgi, deduci, consuli. 515
 hora cedunt, & dies, & mensès, & anni: nec praeteritum tempus reuertitur. 520
 hortensius, Crassus: alterum amauit Cicero viuum, alterum non odit mortuum. 395
 hortum, succidiam alteram agricolaè appellant. 506
 hospitalitas a Theophrasto laudata. 287
 hostis dicebatur apud maiores nostros, quem nunc peregrinum dicimus — aut status dies cum hoste — aduersus hostem eterna auctoritas. 83
 hostes — fides iurifurandi sepe cum hoste seruanda. 420 & 421

hostis — scederibus, etiam cum hoste deincitur fides. 424
 hostibus dediti vincti a senatu clari viri. 423
 humani casus virtute sunt inferiores. 550
 hippolytus — Neptunus optauit interitum Hippolyti filij sui. 412

I
 Acere — valere, opp. 352
 Iacturam facere equi pretiosam, an seruili vilis. 409
 ianus medius — optimi viri ad medium sedentibus. 312
 idonea persona mihi visa est, quae de amicitia ea ipsa disfereret, quae, &c. 546
 ignari qui in vnaquaque re vitij sit, aequent iudicare. 331
 ignoratio stirpis, & generis — qui propter ignorationem stirpis, & generis in famulatum fuerunt, cum cogniti sunt, & aut Deorum, aut regum filij inuenti, retinet tamen caritatem in pastores. 604
 imbecillitas rerum humanarum, varietatèque fortunae. 138
 imitatio factorum, & hereditas gloriae ad liberos nostros pertinet. 123
 imitatione consequi tantam ingenij praestantiam non possumus. 321

immemorem beneficij omnes
 oderunt. 288
 immunis—virtus non est in-
 humana, neque immunis.
 —al. inhumanis. 589
 impelli in fraudem obsequio.
 620
 impensæ quæ optimæ in rem-
 pub. 286
 imperatoris, id est Dei, in iussu
 de præsidio, & statione vitæ
 decedere vetat Pythagoras.
 524
 imperatores clariss. sine adiu-
 mentis hominum tantas res
 gerere non potuissent. 223
 imperiti laudant ea, quæ lau-
 danda non sunt. 331
 imperium debet esse sultum
 gloria, & benevolentia so-
 ciorum. 408
 imperia non esse expectanda.
 116
 impertire—si quam præstan-
 tiam virtutis, ingenij, forti-
 tudinis consecuti sunt ami-
 ci, impertire eam debent
 suis, & communicare cum
 proximis. 604
 impertiendum est hominibus
 indigentibus re familiari,
 sed diligenter, atque mode-
 ratè. 276
 implicari aliquo certo genere
 cursuque viuendi, 163
 implicari contrahendis nego-
 tiis. 258
 implicati vtro, & citro vel vsu
 diuturno, vel etiam officijs,
 616
 imposuit nobis personam na-
 tura, magna cum excellen-
 tia, præstantiâque animan-
 tium reliquarum. 144
 imponere fastigium operi in-
 choato. 343
 imponere leges alicui. 476
 improviso Nicoclem tyran-
 num oppressit Aratus. 306
 impunitate, & ignoratione o-
 mnium proposita, vix quis-
 quam est, qui abstinere iniu-
 ria possit. 395
 in luce, & in oculis. 450
 in manibus est oratio. 624
 in manibus semper habui il-
 lius viri virtutem. 231
 in ore esse—incidere in ser-
 mone, qui tum multis erat
 in ore. 546
 inanimus est omne, quod pul-
 su agitur externo. 703
 incredibile—nihil est tam in-
 credibile, quod non dicendo
 fiat probabile. 640
 inculcantes Græca verba, iure
 optimo irridentur. 160
 incurrere in odia hominū. 187
 incurrere in iniustitiam. 80
 incensus Canius cupiditate.
 383
 incidit in eam ipsam mentio-
 nem. 546
 incidimus in has clades. 243
 inciderunt in honoris conten-
 tionem. 580
 incidere in plagas. 289
 incidere in sermonem. 246
 incidere in perturbationes, at-
 que exanimationes. 172
 inci-

incisum carmen in sepulchro.
 510
 incitatus aliqua perturbatio-
 ne. 73
 incitati repentino quodam a-
 nimi impetu, atque vento.
 99
 inclinare—cùm sententia se-
 natus inclinaret ad pacem
 cum Pyrrho, scœdûlque fa-
 ciendum. 460
 inclusi in his compagibus cor-
 poris. 527
 indicare semel—cùm postu-
 lasset, vt sibi fundus, cuius
 emptor erat, semel indica-
 retur, &c. 286
 indicere bellum voluptati. 486
 indigentia—amicitię propter
 indigentiam coluntur. 594
 indoles virtutis. 332
 induxi Catonem senem dispu-
 tantem. 546
 induxi eos quasi loquentes.
 ibidem.
 inducere aliquem in spem. 275
 inducere alterum in errorem,
 scientem. 380
 inducere amicum in spem, co-
 gitationemque meliorem.
 596
 inducit anulum. 348
 induere personam—ponere
 personam. 352
 induti sumus quasi duabus per-
 sonis. 154. & 155
 indutiæ cum hoste pactæ, a-
 liâs factæ. 81
 inuentis ætatis inscientia, se-
 num constituenda, & regen-
 da prudentia est. 167
 inferre faces sceleratas testis.
 645
 inferre sermonem conuiuio
 dignum, aut delicatum in
 re seuera, turpe, valdeque
 vitiosum est. 183
 infidû—stabile nihil est, quod
 infidum est. 603
 infirmus, mollisq; natura. 610
 inflammati honorum cupidi-
 tata. 616
 inflammati plerique auidita-
 te rapiuntur ad fortunæ bo-
 na, ad voluptates. 255
 inflati opinionibus homines
 turpiter irridentur, & in
 maximis versantur errori-
 bus. 139
 influere certis blanditijs in au-
 res concionis. 623
 influere—vt in vniuersorum
 animos tamquam influere
 possimus. 251
 ingrauescens ætas. 445
 ingressus—al. gressus—cauen-
 dum est, ne vitamur tardita-
 ribus, in ingressu molliori-
 bus. 172
 ingredi via longa—al. viam
 longam. 445, & 446
 ingredi vitam—qui vitam ho-
 nestam ingredi cogitant.
 446
 inimici—melius de quibus-
 dam acerbi inimici meren-
 tur, quam ij amici, qui dul-
 ces videntur, illi sæpe ve-
 rum dicunt hi numquam.
 621

inimicis non esse grauitè irascendum. 137
 inire gratiam—non incunda gratia, sed referenda. 98
 inire prælium. 83
 iniuria fit duobus modis: vi, aut fraude. 94
 iniuria maximè capitalis eorum, qui tum cum maximè fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur. 94
 iniuriæ sæpe existunt calumnia quædam, & nimis callida iuris interpretatione. 81
 iniuriosi in proximos. 95
 iniussu populi, & senatus pacem fecerunt cum Samnitibus. 423
 iniustitiæ duo genera sunt, vnum eorum, qui inferunt, alterum qui ab iis, quibus infertur, si possint, non propulsant iniuriam. 73
 innocens—hoc præceptum officij diligenter tenendum est, neque vniquam innocentem in iudicium capitis accessas. 268
 inopes amicorum—si crediderunt tyranni, tum intelligitur, cum fuerunt inopes amicorum. 594
 inopina—nec hoc tam in re est, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. 676
 inquam, & inquit,—ne inquam, & inquit sæpius interponeretur. 546
 inquinatum tot vitij factum, vile esse non potest. 384
 inferuire honoribus. 210
 insidiosè, simulatè, fallaciter. 289
 insinuare se—callidus ille, & occultus ne se insinuet, studiose cauendum, &c. 625
 insitiones—consitiones. 501
 insitionibus nihil inuenit agricolæ follertius. ibidem.
 insitum—vt esset insitum mitibus nostris aut vincere, aut emori. 427
 instar—mortis instar putant. 293
 instar—vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant. 328
 instillare oleum menti tamquam—lumini. al. elychinio. 475
 institutio vitæ communis. 55
 instruere ad omne officij munus. 469
 instructos ad iniuriam faciendam. 254
 instructi horti—emit ortos instructos. 383
 intemperata beneuolentia. 610
 intentum animum, tamquam arcum, habebat. 475
 intercessionem pecuniarum in pactionibus candidatorum—al. intercessus. 686
 interdicti bonis patriis solent male gerentibus. 462
 interior est eorum societas, qui sunt eiusdem gentis. 289
 internosci possunt fucata, & simulata à sinceris, atque veris.

ris. 622
 interrogatiunculæ minutæ, quasi puncta. 640
 inuadere—modo hoc malum in hanc rem inuasit. 301
 inualerudinem, causam, non mæstitiam fuisse. 551
 inuehi in aliquem acerbius, insectariq; vehemētius. 595
 inuectio earum rerum, quibus egemus. 222
 inuectus curru in Capitolium. 696
 inuenit cognomen torque detracto, &c. Torquatus. 425
 inueterauit iam bonis temporibus in nostra ciuitate, vt splendor ædilitatum ab optimitis viris postuleretur. 280
 inuidiæ metu nonnulli, quod sentiunt, etsi optimum sit, non audent dicere. 130
 inuita Minerua—nihil decet inuita Minerua, id est aduersante, & repugnante natura. 159
 iocandi genus duplex. 150
 iocandi genus profusum, & immodestum, ingenium & modestum oppon. ibid.
 ioci ingenij, & illiberalis, facilius distinctio est. ibid.
 ighigeniam immolauit Agamemnon pater. 412
 ira in puniendo maximè est prohibenda. 138
 ira procul ab sit, cum qua nihil rectè fieri, nihil considerare potest. 177
 iracundiam laudant Peripatetici, & dicunt vtiliter à natura datam. 138
 Iratus Iuppiter nõ est metuendus, 419
 iratus, qui accedit ad poenam, numquam mediocritatem, illam tenebit, quæ est interimum, & parum. 138
 iratorum ora, qualia. 149
 irrepere possit nomen eius in testamenta locupletium. 396
 isocrates eum librum, qui Parnathenæus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixisse quinquennium postea. 450
 isocrates senex. ibid.
 iudex—cum iurato sententiæ dicenda sit, meminerit Deum se adhibere testem, id est mentem suam, &c. 352
 iudex ponit personam amici, cum induit iudicis. ibid.
 iudicis est semper in causis verum sequi. 268
 iudicis rogandi mos præclarus. Quæ salua fide facere possit. 385
 iudicia, in quibus additur, Ex bona fide. 385
 iudiciorum duplex est ratio, nam ex aculatione, & defensione constant. 267
 iugatio capitum. 501
 iugum—legionibus nostris sub iugum missus. 423
 iouis stella—prosperus hominum generi, & salutaris

fulgor. 699
iuravi lingua, mentem iura
tam gero. 421
iurare—quod ita iuratum est,
vt mens conciperet fieri o-
portere, id obseruandum
est. ibid.
ius augurium, pontificium, ci-
uile. 479
ius bellicum. 420
ius feciale. 83, & 421
ius gentium, ius ciuile disse-
runt inter se. 290
ius gentium omne, est & ci-
uile, sed non quod ciuile est
continuo est & gentium.
ibid.
ius prætorium — quæ quis
promiserit, metu coactus,
aut dolo decptus, iure præ-
torio liberantur. 81
iuris æquabilitas. 137
iuris ciuilis summo semper in
honore fuit cognitio, atque
interpretatio. 187
iurisperiti omnes esse non pos-
sunt. 292
iure gentium—neque natu-
ra, id est iure gentium, ne-
que legibus populorum li-
cet sui commodi causa no-
cere alteri. 336
iura belli in rep. maximè sunt
conseruanda. 82
iuriurandum est affirmatio re-
ligiosa. 420
iuriurandum—in iureiuran-
do, non qui metus, sed quæ
vis sit, debet intelligi. ibid.
iuriurandum—nullum vin-

culum ad astringendam fi-
dem iureiurando arctius. 424
iuriurandi religio quanta a-
pud veteres Rom. 425
iusta præbenda seruis. 94
iustis, & fidei hominibus, id est
viris bonis, ita fides habetur,
vt nulla sit in his fraudis, in-
iuriæque suspicio. 251
iustitia ad fidem faciendam
plus pollet, quàm prudentia.
ibidem
iustitia, & liberalitas omnium
virtutum maximè nos ad se
allicit. 103
iustitia, & verecundia—inter
iustitiam, & verecundiam
interest in hominum ratio-
ne habenda. 145
iustitia—ex iustitia viri boni
appellatur. 255
iustitia, fundamentum est per-
petuæ commendationis, &
fama: sine qua (iustitia) ni-
hil potest esse laudabile.
296, & 297
iustitia—honestum nihil esse
potest, quod iustitia vacat.
108
iustitia—in iustitia virtutis
splendor est maximus. 72
iustitia intelligentia, seu pru-
dentie coniuncta, quantum
volet, habebit ad faciendam
fidem virium. 252
iustitia—nec ij quidem, qui
maleficio, & scelere pascun-
tur, sine vlla particula iusti-
tiæ possunt viuere. 258
iustitia—nullum est tempus,
quod

quod iustitia vacare debeat.

109
iustitia omni ratione colen-
da, & retinenda est. 261
iustitia vna hæc tria conficit,
quæ ad gloriam propolita
sunt, beneuolentiam, fidem,
admirationem. 255
iustitiæ genera. 73
iustitiæ fundamentum. 73
iustitiæ fundamenta. 181
iustitiæ munera. 72
iustitiæ partes sunt, non vio-
lare homines. 145
iustitiæ primum munus. 72
iustitiæ tâta vis est, vt ea etiam
latronum opes firmet, atque
augeat. 258
iustus nemo esse potest, qui
mortem, qui dolorem, qui
exsilium, qui egestatem ti-
met, &c. 255
iuuenum iusiones. 506

K

K ^{Καθ' ἑσθ' ἑσθ'} officium me-
dium, & commune.
55
Karthago coacta parere popu-
lo R. per Scipionem, reno-
uat pristina bella, nec po-
test quiescere. 696
Karthaginem, & Numantiam
cur Ro. funditus sustulerat.
82
^{Κατὰ τὸν νόμον} officium perfectū,
& rectum 55

L Abes libidinis eadè. 660
labi, errare, nescire, deci-
pi. 68
lapsa est libido in muliere i-
gnota. 659
lacedæmone esse honestissi-
mum domicilium senectuti-
tis. 515
lacedæmonij—apud Plato-
nem est, omnem morem
Lacedæmoniorum inflam-
matum esse cupiditate vin-
cendi. 109
lacedæmoniorum opes corru-
runt, cum Cleombrotus tem-
mere cum Epaminōda con-
fluxisset. 130
lacedæmonios iniuste impe-
rantes repentè omnes so-
cij deseruerunt. 242
lacerarūt omni scelere patriæ.
104
lælius—liber de amicitia, qui
inscribitur Lælius. 250
lælius sapiens est habitus. 547
lænas, & Rupilius eos. 580
lærtæm lenientè desiderium,
quod capiebat è filio, colen-
tem agrum & cum sterco-
rantem, Homerus facit. 501
largiri inconsultè—multi pã-
rrimoniam effuderunt incon-
sultè largiendo. 276
largitio—largitionem corru-
prelam dixit Philippus in e-
pistola quadam ad Alexan-
dram. 275

largitio fundum non habet. 174
 largitio, quæ sit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit. 275
 largitionem sequuntur rapine 276
 largitores cum dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. ibid.
 largorum duo genera sunt: quorum alteri prodigi, alteri liberales. 279
 latebra periurio quærat. 420
 latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est, sed dicitur non obicere. 171
 latrocinium te duce in foro constitutum. 665
 laudabile—quidquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet. 656
 laus abstinentiæ non hominis (Africani) est solum, sed etiam temporum illorum. 301
 laxati vinculis. 446
 laxissimas habenas amicitia habere commodissimum esse, quas vel adducas cum velis, vel remittas. 587
 legiones R. in eum locum sepe profectæ sunt (quas scripsit Cato in Origimibus suis) unde se nunquam reddituras arbitrarentur. 524, & 525
 lepos est adhibendus, si quis feris de rebus loquatur.

lepos multus inerat in L. Crasso, L. Philippo, C. Cæsare, L. Filio. 155
 leuari onere senectutis virgentis, aut aduentantis. 438
 leucitrica calamitas—socij Laedæmoniorum spectatores se præbuerunt otiosos Leucitricæ calamitatis. 242
 lex amicitia prima sanciri debet, vt & ab amicis honesta petamus, & amicorum causa honesta faciamus. 587
 lex Cincia de donis & muneribus, cuius suavor fuit Q. Maximus. 449
 lex de pecunijs repetundis à L. Pifone lata est. 301
 lex de sacerdotijs. 624
 lex de tribunis pleb. rescindendis. ibidem.
 lex Gabina & Cassia. 586
 lex Gabinia & Cassia. videtis quanta sit facta labe in tabella. 586
 lex Lætoria. 385
 lex natura—vna continemur omnes, & eadem lege natura. 339
 lege naturæ rationi subiecti sunt appetitus. 149
 lex prima in amicitia sancienda, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. 585
 legem Voconiam voce magna, & bonis lateribus sustinet Cato. 451
 leges ad puniendum non iracundia.

cundia, sed æquitate dicitur. 138
 leges aliter tolluat astutias, aliter philosophi. 289
 leges xij. tab. leges sacratæ. 424
 leges hoc spectant, hoc volunt, incolumem esse ciuium coniunctionem. 336
 leges sacratæ. 424
 legum constituendarum eadē causa, quæ regum. 258
 liberalitas habent multas cautiones. 94
 liberauit se magna, & inuerata inuidia, nec turpi iactura, nec maxima. 280
 liber quis, ex sententia Stoicorum. 676
 liber nemo, nisi sapiens. 676
 liber non est, cui mulier imperat, cui leges imponit. 676
 libri Ciceronis de rep. 286
 liberale nihil est, quod non sit idem iustum. 95
 liberales non sunt, qui gratificantur cuiquam, quod ab sit illi, cui prodesse velle videantur, sed perniciosi assentatores. 95
 liberales, qui. 279
 liberalitatis duo genera sunt. 98
 liberalitatis, & beneficentiæ duplex ratio est. 275
 liberalitas, seu benignitas propensior esse debet in calamitosos, quam in eos, qui res meliores quærunt nullis suis rebus aduersis. 286
 liberalitate nihil est naturæ hominis accommodatius. 94
 libertas, est potestas viuendi vt velis. 676
 libertatis proprium est, sic viuere vt velis. 117
 libidine aut metu commotorum ora qualia. 149
 libidine dominante temperantiæ locum non esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. 480
 libidines consecutrices voluptatis. 430
 licere—vt his ingratum esse non liceat. 238
 limatur veritas—alia est illa cum veritas ipsa limatur in disputatione subtilitas, alia cum ad opinionem communitatem omnium accommodatur oratio. 252
 litteræ neque expressæ, neque oppressæ. 173
 liuius poeta. 498
 loci graues ex philosophia. 639
 loci, & temporis magna vis est. 184
 locuples testis. 327
 locupletes auctores. 445
 locupletes, & honorati, & beati, ne obligari quidem beneficium volunt. 293
 longinquus—non longinquus inter nos erit digressus, discessus. 533
 loqui ad voluptatem omnia, nihil ad veritatem. 621
 lubricus locus. 109
 L. Acilius appellatus Sapiens. 550

- L.** Brutus in liberanda patria est interfectus. 524
L. Cæcilius Metellus. 510
L. Camillo, P. Claudio cos. Tarentum venit Plato. 181
L. Crassus & Q. Mucius magnificētissima ædilitate functi sunt. 280
L. Crassus, L. Philippus—in his erat multus lepos. 155
L. Crassus non aliunde mutatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex vlla accusatione nobili, & glorioſa, Carbonis. 276
L. Crassi eloquentissimi viri copioſa magis, quàm sapiens oratio. 678
L. Crassi vberior, quàm Catulorum nec minùs faceta oratio. 173
L. Fusij in accusando M. Aquilio cognita industria est. 268
L. Luculli villarum magnificentiam multi sunt imitati. 178
L. Minucij Basili falsum testamentum Romam allatum è Græcia. 395
L. Mummius totam Corinthū contempſit. 677
L. Mummius nihilo copioſior cùm copioſiſſimam urbem funditus sustulisset. 301
L. Paulus morte luit college in Cannensi ignominia temeritatem. 524
L. Piso legem tulit de pecuniis repetundis. 301
L. Quinctio Cincinnato aranſi nuntiatum est eum dictatorem esse factum. 505
L. Sullæ, C. Cæſaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. 95
lucubratum opusculum his iam contractioribus noctibus. 640
luculenter—hoc quidem sanè luculenter, vt ab homine perito definiendi. 384
ludendi quidam modus est retinendus. 150
ludus & iocus—neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad ſeruitatem potiùs, & quædam stordia grauiora, atque maiora. 149
ludo & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus ceteris, &c. 150
ludorum, venationumque apparatus. 279
ludibria fortunæ, quæ nos appellamus bona, ne sua quidem putauit. 647
lumen accendere de suo lumine. 180
lumen alterum ciuitatis existisset. 474
luna—ex stellis erat, illa minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. 698
luna in infimo orberadiis solis accensa conuertitur. 699
lunaris, & infimus cursus grauiſſi-

- uissimo mouetur sono. ibid.
lustrare ratione, & animo. 103
luxuria cùm omni ætati turpistum ſenectuti foediſſima. 167
lycomedes—Neoptolemus Troiam capere potuiſſet, si Lycomedem apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediens audire voluiſſet. 610
lyſander Lacedæmonius. 509
lyſander Lacedæmonius, verſutiſſimus, & patientiſſimus. 156
lyſandrum Ephorum expulerunt Lacedæmonij. 156
lyſis Pythagoreus Epaminondam Thebanum erudiit. 192
- M
- M**actare honoribus—ferunt hos laudibus, maectant honoribus.
maerore funeris indicatum est, quàm carus ciuitati Scipio fuerit. 556
magisteria à maioribus instituta. 486
magistri artium. 469
magistri—facile corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur emendandi cauſa magistri. 185
magnæ matris Sacra Idæa. 486
magnificencia, & despicientia rerum humanarum adhibenda est capeſſentibus reipub. nihilo minus quàm philoſophis. 119
magnas verò agere gratias. 625
maieſtas—quanta in oratione maieſtas? 624
maiores natu vereri adoleſcentis est. 167
maiorum vitæ genus, & instituta plerique imitantur. 163
maiorum vitia nō esse imitanda. 166
malè pugnatum apud Caudium. 423
malicia ea, quæ vult illa quid se videri prudentiam, sed abest ab ea longiſſimè. 290
malitia—nec vlla penicies vitæ maior inueniri poſteſt, quàm in malitia ſimulatio intelligentiæ. 145
malitioſa iuris interpretatio. 81
mala—ex malis minima eligere oportere. 322
mala—non ſolum ex malis eligere, sed etiam excerpte ex his ipsis si quid ineffet boni oportere. ibid.
mamerco homini ditiffimo prætermiſſo ædilitatis, cōſulatus repulſam attulit. 280
manare—latiſſimè eorum manat industria. 292
mancipium—Marius venditor in mæcipio Sergio Orate emptori nō dixerat, quod,

quas ab eodem paucis ante
 annis emerat, Sergio serui-
 re. 289
 mancipia dominum facta ne-
 xu, aut aliquo iure ciuili.
 676
 mandabam memoria multa
 ab eo prudenter disputata,
 &c. 545
 mandata litteris ingenij mo-
 numéta, agitatio mentis. 322
 manu cum hoste configere, &
 temere in acie versari, im-
 mane quiddam, & belluarú
 simile est. 124
 m. Curius consumpsit extre-
 mum tempus atatis in vita
 rustica. 505
 m. Curius, & Coruncanus, in-
 ter se coniunctis. 581
 m. Curius vixit cum P. Decio.
 484
 m. Curius—in M. Curij villa
 nihil splendidum, nihil orna-
 tum fuit præter ipsum. 677
 m. Curius, Ti. Coruucanus.
 484
 m. Curij victus tenuitas. 648
 m. Manilius pauper—habuit
 ædificans in Carnis. & fundú
 in Labicano. 687, & 688
 maratho—campus rethorú
 de Marathone, Salamine,
 Plateis, &c. 108
 m. Marcelli interitum ne cru-
 delissimum quidem hostis ho-
 nore sepulturæ carere passus
 est. 524
 m. Attilius Regulus consul ite-
 rum, in Africa ex insidiis ca-
 ptus, &c.
 m. Brutus summo genere na-
 tus, illius filius, qui iuris ciui-
 lis in primis peritus fuit, ac-
 cusator nominatus. 268
 m. Cato, & C. Lælius, Sapien-
 tés. 332
 m. Cato, M. Catonis pater, à fi-
 lio M. dictus. 388
 m. Cato Sapiens appellatus.
 550
 m. Catonis epistola ad M. Fil.
 83
 m. Crassus & Q. Hortensius ho-
 mines eiusdem ciuitatis, al-
 eiusdem atatis, potentissi-
 mi. 395
 m. Lepidus pontifex max. 510
 m. Octauij frumentaria largi-
 tio. 297
 m. Pacuuij in noua fabula. 567
 m. Pomponius tribunus pleb.
 diem dixit L. Manlio A.F.
 424
 m. Marius Gratidianus. 289
 m. Regulus, nec ærumnosus,
 nec infelix, nec miser. 655
 m. Scaurus C. Mario non cede-
 bat. 122
 m. Scaurus, M. Drusus adole-
 scens valde seueri. 155
 m. Valerius Coruinus. 510
 m. Seio non est vitio datum,
 quod in caritate annonæ
 esse modium populo dedit.
 280
 mare Atlanticum, mare ma-
 gnum, Oceanus. 701
 marius Gratidianus. 401
 marnaorea sôla. 687
 nostro.

mars—rutilus, horribilique
 terris Mars. 699
 marte nostro—nullis adimi-
 niculis, sed, vt dicitur marte
 nostro. 344
 massanilla hospes auitus Sci-
 pionis. 474
 massanilla rex familie, Scipio-
 num amicus, &c. 695
 massilia in triumpho portata.
 242
 matellio Corinthius. 677
 materiata—ædes malè mate-
 riata, ruinosa. 380
 mauult sibi quisque, quod ad
 vsum vitæ pertinet, quam
 alteri acquirere: idque con-
 cessum est non repugnan-
 te natura. 336
 medici ad vrendum, & secan-
 dū rarè, inuitique veniunt.
 177
 medici leuiter ægrotantes le-
 niter curant: grauioribus au-
 tem morbis periculosas cu-
 rationes, & ancipites adhi-
 bere coguntur. 129
 medicorum consuetudo in a-
 deundis periculis imitanda
 est, qui leuiter egrotantes, le-
 niter curant, &c. ibid.
 mediocritas placet Peripateti-
 cis, & rectè placet, modò ne
 laudarent iracundiam, & di-
 cerent vtiliter à natura da-
 tam. 138
 meditatam nobis ab adolecè
 tia esse debet mortè vt ne-
 gligamus, ùne qua medita-
 tione tranquillo esse ani-
 mo nemo potest. 524
 meditata & præparata. 74
 meminisse—omniaque eius
 non solum facta, sed etiam
 dicta meminisset. 696
 memoria—numquam ex a-
 nimo meo discedit illius
 optimi, atque victissimi vi-
 ri memoria. ibid.
 memoria minuitur, nisi exer-
 ceas eam. 461
 menalippa, Clytemnestra. 160
 mendatū omne ex rebus con-
 trahendis tollendum est.
 285
 mens cuiusque is est quisque,
 non ea figura, quæ digito
 monstrari potest. 702
 mentis agitatio numquam ac-
 quiescit. 69
 mente nihil præstabilius ho-
 mini dedit Deus. 480
 mercatura bonarum artium—
 ad quem cum tamquam ad
 mercaturam bonarum arti-
 um sis profectus. 323
 mercatura si tenuis est, sordi-
 da putanda est, sin magna,
 & copiosa, multa vndique
 appertans, multisque sine
 vanitate impertiens, nõ est
 admodum vituperanda. 188
 mercenariorum omni quæ-
 stus sunt illiberales. 187
 mercurij, & Veneris stell. vis
 eadem est. 699
 messis Sullani temporis. 686
 metiri debemus nostra studia
 C c

naturæ regula. 159
 metiri omnia emolumentis,
 & commodis. 334
 metiri res expetendas vel vo-
 lupate, vel indolentia. 327
 metiri summum bonum suis
 commodis, non honestatæ. 45
 metrodorus scripsit, vitam o-
 mnem beatam firma corpo-
 ris constitutione, eiusque
 constitutionis spe explora-
 ta contueri. 428
 metuendum ora qualia. 149
 metui—Quem metuunt, o-
 derunt: Quem quisque o-
 dit, perisille expetit. 238
 metui—qui se metui volent,
 à quibus metuuntur, eisdem
 metuant ipsi necesse est. 241
 metus absit, caritas retineatur.
 ibid.
 metus—malus custos diurtur-
 nitatis metus. 238
 metus omnis, est seruitus. 678
 metus—quis aut eum diligit,
 quem metuit, aut eum, à
 quo se metui putet. 594
 metum præmènte nulla im-
 perij vis quamtumvis ma-
 gna, potest esse diuturna. 241
 migrare quæ pertinent ad ve-
 ritatem, & ad fidem, & non
 seruare. 80
 mikitem gloriosum imitari. 177

milites gloriosi. 625
 milo Olympiæ per studium
 ingressus esse dicitur, cum
 humeris bouem sustineret.
 473
 milonis Crotoniæ vox val-
 de contempta. 468
 miloni summo honori fuit,
 quod gladiatoribus emptis
 reip. caussa, quæ salute Cice-
 ronis continebatur, omnes
 P. Clodij conatus, furoréf-
 que compressit. 281
 minerua Phidiæ. 640
 minima de malis. 418
 minima ex malis eligere o-
 portare. 322
 minister, & præbitor, non rex.
 275
 minuere sensim alienam con-
 fuerudinem, & disciplinam.
 242
 minutæ interrogatiuncula,
 quasi puncta. 633, &
 640
 minuti philosophi. 534
 mittere sub iugum leonis. 155
 missus factus miles ab impe-
 ratore. 83
 mixta modestiæ grauitas in o-
 ratione. 267
 moderatio animi, & æquitas.
 437
 moderatio, temperantia, aliæ
 virtutes. 183
 modestia, scientia opportuni-
 tatis idoneorum ad agen-
 dum temporum. 183

mo-

modestia, scientia est earum
 rerum quæ aguntur, aut
 dicuntur, loco suo collocand-
 rum. 182
 modios multos salis simul e-
 dendos esse, vt amicitij mu-
 nus expletum sit. 604
 modus adhibeatur largitio-
 ni, si que referatur ad facul-
 tates. 276
 modus optimus, decus ipsium
 tenere. 182
 moles oppositæ fluctibus. 222
 moliri iudicij corruptelam. 686
 mollire aliquem iuueniliter
 exultantem, sua patientia. 449
 mollis—infirmus, mollisque
 natura. 610
 mollem, & iucundam, effecit
 senectutem. 438
 molliter ferendum sapienti
 ætatis extremum. 443
 monere, & moneri proprium
 est veræ amicitæ, & alte-
 rum liberè facere, non aspe-
 rè. 621
 monitio acerbitate carere de-
 bet. 620
 monumenta ingenij mandata
 litteris. 322
 mori suo tempore, homini o-
 ptabile est, homini extin-
 gui suo tempore optabile
 est. 534
 moriendi sensus si aliquis esse
 potest, is ad exiguum tem-
 pus, præsertim seni. 524
 moriendi sensum celeritas mor-
 tis auferit. 556
 moriendum certè est, & id in-
 certum an eo ipso die. 524
 morositas inutilis, & odiosa—
 non incidamus in morosita-
 tem inutilem, & odiosam. 137
 morositas & quædam alia vi-
 tia senilia habet aliquid ex-
 cusationis. 515
 mors aut plene negligenda est,
 si omnino extinguit ani-
 mum, aut etiam optanda, si
 aliquo eum deducit, vbi sit
 futurus æternus. 516
 mors omni ætati communis
 est. 520
 mors terribilis est iis, quorum
 cum vita omnia extinguntur,
 non iis, quorum laus e-
 mori non potest. 239
 morti nihil tam simile, quam
 somnus. 531
 mortem esse negligendam—
 meditatum nobis ab ado-
 lescentia esse debet, mor-
 tem vt negligamus: sine
 qua meditatione tranquillo
 esse animo nemo potest. 524
 mortè omnibus horis impen-
 dentem timens qui poterit
 animo consistere? ibid.
 mortem—post mortem sen-
 sus aut optandus, aut nullus

eſt. ibid.
 mortui—uiuunt, ij qui ex cor- 306
 porum uinculis, tamquam è
 carcere euolauerunt. 697
 mortuorum clarorum uiro-
 rum honores poſt mortem
 permanent. 530
 mortuis religioſiſſima iura
 tribuerunt antiqui. 557
 morſus acriores ſunt inter miſ-
 ſæ libertatis, quàm retentæ.
 238
 mos, & inſtituta ciuilia—que
 more aguntur, & inſtitutis
 ciuilibus, de iis nihil eſt præ-
 cipiendum: illa enim ipſa
 præcepta ſunt. 185
 mos patrius. 665
 mos rogandi iudicis: Quæ ſi-
 ua fide facere poſſit. 352
 mores commodi. 595
 mores diſpares, ſtudia diſparia
 ſequuntur. 610
 mores eius, in quem benefi-
 cium conferetur, & animus
 erga nos, ſpectandus. 95
 mores facillimi Scipionis.
 556
 mores hominum mutari aliàs
 aduerſis rebus, aliàs ætate
 ingraueſcente. 579
 mores hominum, non fortu-
 nam ſequi conuenit in be-
 neficij collocandis. 293
 morum vitia, non ſeneſcutis.
 515
 morum diſſimilitudo diſſo-
 ciat amicitias. 610
 mouere poſſeſſiones quinquæ

mul-

multitudinis beneuolentiam
 facillimè conciliare poſſunt
 ij, qui reip. præſunt, abſtinen-
 tia, & continentia. 302
 multos modios ſalis ſimul e-
 dendos eſſe, ut amicitie mu-
 nus expletum ſit. 604
 munditia non odioſa, neque
 nimis exquiſita eſt adhiben-
 da. 172
 munificum eſſe conuenit in
 dando, non acerbum in exi-
 gendo. 288
 munus tanto præſidio. 655
 munus officij — ad omne
 officij munus inſtruere.
 469
 munus proprium magiſtratus.
 167
 murenarum copia gloriari.
 677
 mulicorum aures vel minima
 ſentiunt. 184
 mutuatio officiorum—aliàs
 mutatio. 73
 mutare dominum, non liber
 eſſe uult. 678
 mutatio morum, inſtituto-
 rumque facienda eſt, ſi quis
 intellexerit, ſe erraſſe in de-
 ligendo genere uitæ. 164

N

NÆ ille non magno deſi-
 derio uiriū tenebitur.
 473
 nati ſumus non ad ludum, &

iocum, ſed ad ſeueritatem
 potiùs. 149
 natura—à natura gignitur ſen-
 ſus diligendi, & beneuolen-
 tiæ caritas. 575
 natura—aliquid eſſe natura
 pulchrum, atque præ-
 clarum, quod ſua ſponte pe-
 teretur. 484
 natura hoc præſcribit, ut ho-
 mo homini, quicumque ſit,
 ob eam ipſam cauſam, quòd
 is homo ſit, conſultum uelit.
 339
 natura imbecilla eſt ad con-
 temmendam potentiam.
 602
 natura—in omnibus, quæ a-
 guntur, ex eo, quo quiſque
 modo natus eſt, ut ſupra di-
 ctum eſt, quid decet, exqui-
 rimus. 164
 natura iuris ſons eſt. 395
 natura—maior pars homi-
 num eo ferè deſerri ſolet,
 quòd à natura ipſa deducitur.
 185
 natura multò firmior, & con-
 ſtantior eſt, quàm fortuna.
 164
 natura mutari non poteſt, id-
 circo ueræ amicitie ſempi-
 terne ſunt. 576
 natura—omnia, quæ ſecun-
 dum naturam ſiunt, ſunt ha-
 benda in bonis. 520
 natura rerum omnium mater.
 649
 natura ſolitarium nihil amat,

semperq; ad aliquid, tanquā
 administriculum, annitur.
 620

natura vniuersa—contra vni
 uersam naturam non est con
 tendendum. 159

naturæ tam diligentem fa
 bricam hominum verecun
 dia est imitata. 168

naturæ ratio, est lex diuina, &
 humana. 336

naturæ repugnare non attinet.
 159

natura duce congregabantur
 homines. 297

naturam imitari aliorum, o
 mittere suam. 159

naturam optimam ducentem, tan
 quam Deum, sequamur,
 eique pareamus. 442

naturam optimam viuendi du
 cem sequi. 564

naturam sequamur, & ab o
 mni, quod abhorret ab ocu
 lorum auriumque approba
 tione, refugiamus. 171

natura nihil appetentius simi
 lium sui, nihil capacius.
 589

nauis conductæ, quod peruen
 tum sit eò quò sumpta est,
 nō domini est, sed nauigan
 tium. 409

nearchus Tarentinus Catonis
 hospes. 481

necessitas esse parendum.
 298

necessitati vt quàm occultissi
 mē pareant, omnes operam
 dant. 169

necessitudinum gradus non
 iidem sunt, qui temporum.
 107

nefas dictu. 450

negat quis? nego, &c. 621

neoptolemus Troiam capere
 non potuisset, si Lyeome
 dem, apud quem erat educa
 tus, multis cum lacrymis i
 ter suum impredientem, au
 dire voluisset. 610

neptunus tres optationes. al
 optationes Theseo dedit. 412

neptunus, quod Theseo promi
 serat, facere non debuit. 81

nequissimus seruus. 677

neruosus dissidere—remis
 sius, oppon. 420

nestor—dux ille Græciæ nū
 quam optat, vt Aiacis similes
 habeat decem, at vt Nesto
 ris. 469

nestor tertiam iam ætatem
 hominum vivebat. *ibid.*

nestor sæpissimè apud Home
 rum de virtutibus suis præ
 dicat. tertiam enim iam æta
 tem hominum vivebat.
ibidem

nestoris eloquentia—ex ore
 Nestoris melle dulcori flue
 bat oratio. *ibidem.*

nexu—mancipia, quæ sunt fa
 cta minorum nexu, aut
 aliquo iure ciuili. 676

nicoles tyrannus improuiso
 oppressus ab Arato. 306

nihil est omni ex parte perfe
 ctum. 614

nihil stabile est, quod infidum
 est.

est. 603

nihil est tā incredibile, quod
 non dicendo fiat probabi
 le. 640

nitor corporis. 510

niti—tu eris vnus, in quo ni
 tatur ciuitas. 697

nocere alteri sui commodi
 causa non licet. 336

nodus amabilissimus amici
 tiar. 594

nomina facere. 383

non putaram—magni inge
 nij est non committere, vt
 aliquando dicendum sit, nō
 putaram. 124

norma—ad normam istorum
 (Stoicorum) non fuerunt la
 pientes. 564

nota turpis—ò turpem no
 tam temporum illorum. 396

notationes, animaduersiones
 que censorum. 424

notionem animi sui compli
 cata euoluere. 399

notitia antiquitatis. 450

nouus homo—Cn. Octavius
 nouus homo. 177

nugator—Milo Crotoniata.
 468.

numa Pompilij capedines, ac
 fictiles vnulæ non minùs
 gratæ Dijs immortalibus
 fuerunt, quàm filicatæ isto
 rum patere. 648

numacia ab Africano excissa.
 122

numero iudicare—pondere
 —non enim numero hæc
 iudicantur, sed pondere.

305

numeros omnes habere—o
 mnes numeros habere. 331

nummi adulterini. 410

nuncupare—quæ essent lin
 gua nuncupata, satis erat præ
 stari. 388

nutrices, & pædagogi negli
 gendi quidem non sunt, sed
 alio quodam modo amandi.
 610

nutus—quem nutum locuple
 tis orbi senis non obseruat?
 678

nympharum ædes manu Clo
 dij deflagrauit. 666

O

O Tite, si quid ego. 437

obiecta aliqua specie vti
 litatis. 344

obire—cū obieris legatus
 Ægyptum, Syriam, Asiam,
 &c. 696

obire diem, & munus—qui
 diligentissimè illum diem
 semper, & illud munus so
 litus esses obire. 551

obiri—vt hominum cæteris
 à se obiri velit. 60

obiurgatio contumelia carere
 debet. 620

obiurgatio—idipsum, quod
 acerbitatis habet obiurga
 tio, significandum est ipsius
 causa, qui obiurgetur, esse
 susceptum. 177

obiurgationes nonnumquam
 incidunt necessaræ. 176

obligare aliquem militiæ fa-
 cramento. 83
 obmutescere in suis studijs
 neminem unquam coegit
 senectus. 462
 obrepit quibusdam senectus
 citius quam putarant. 442
 obrepere—semper in his stu-
 dijs, laboribusque viuenti
 non intelligitur quando
 obrepit senectus. 480
 obriguerant prauina duo terræ
 cinguli. 700
 obruere thesaurum—nec ve-
 ro quemquam senum audi-
 uit oblitum, quo loco the-
 saurum obruisset. 462
 obsequium amicos, veritas o-
 dium parit. 620
 obseruare, & colere debemus
 bene de rep. sentientes, ac
 bene meritos, aut meren-
 tes, aliquo honore, aut im-
 perio affectos. 185
 obseruare strictè, ne plus red-
 dat, quam acceperit. 596
 obseruare nutum locupletis
 sentis. 678
 obsesti ab hostibus si aque sex-
 tarium emere mina coge-
 rentur, hoc primo omnes
 mirari, deinde, vbi attende-
 rint, veniam necessitati da-
 re. 279
 obstringere beneficijs homi-
 nes. 290
 obstringete se parricidio pa-
 triæ. 405
 obstringere se scelere. 334
 obsurderunt hoc sonitu com-
 pletæ aures. 700
 obtinere locum non honestis-
 simum seruitutis. 677
 obtusior acies—animus, cui
 sit obtusior acies, non videt
 se, cum à corpore discedit.
 533
 obuenire—sin qua necessitas
 huius muneris obuenerit,
 &c. 297
 occæcatus—occæcaturum se-
 men cohibet, vnde occatio,
 500
 occatio—occæcaturum semen
 cohibet, ex quo occatio, quæ
 hoc efficit, nominata est.
 ibid.
 occupare tyrannidem. 409
 occupatum Mælium intere-
 mit Scruilius Ahala. 505
 occurritur nobis à doctis, &c.
 211
 oceanus—mare Atlanticum,
 mare magnum. 701
 oculi abstinentes—pretorem
 non solum manus, sed etiam
 oculos, abstinentes habere
 oportet. 184
 oculi in eum coniciuntur, qui
 ab ineunte ætate causillam ha-
 bet celebritatis, & nominis
 aut à patre acceptam, aut a-
 liquo casu, & fortuna. 262
 oculorum obtutus. 184
 oculos eruditos habemus. 677
 oculos omnium in te con-
 ctos esse existimare debes.
 550
 odisse apertè magis ingenui
 hominis est, quam frõte oc-
 didisse

cultare sententiam. 603
 odia hominum—multorum
 odiis nullas opes posse obli-
 scere, nuper est cognitum.
 238
 odia hominum multum va-
 lent ad pestem. 238
 œconomicus Xenophontis.
 509
 œconomicum Xenophontis
 Cicero è Græco in Latinum
 sermonem conuertit, cum
 esset adolescens. 311
 œdipus Coloneus, tragœdia
 Sophocli. 462
 offensio—in fragili corpore
 odiosa omnis offensio est.
 516
 offensio—turpitudine in de-
 formitate corporis habet a-
 liquid offensionis. 420
 offerre se periculis sine cauilla.
 129
 officina nihil ingenuum ha-
 bere potest. 188
 officere—demoliri ea, quo-
 rum altitudo officeret au-
 spiciis. 388
 officium aliud medium, aliud
 perfectum. 55
 officium commutatur fun-
 damentis iustitiæ commu-
 tatis. 81
 officium magistratus. 167
 officium—nulla vitæ pars of-
 ficio vacare potest. 44
 officium—omnis de officio
 duplex quæstio est. 55
 officium peregrini, & incolæ.
 168
 officium, quod ad coniunctio-
 nem hominum, & ad societ-
 tatem tuendam valet, ante-
 ponendum est illi officio,
 quod cognitione, & scientia
 continetur. 194
 officium rectum, perfectum,
 atque absolutum. 331
 officia—latissimè patent ea,
 quæ de officijs tradita à phi-
 losophis, & præcepta sunt.
 44
 officia media appellant Stoici,
 communia, quæ late patent,
 & ingenij bonitate multi af-
 sequuntur, & progressionè
 discendi. 331
 officia naturæ sunt aptiora ea,
 quæ ex cõmunitate, quam
 ea, quæ ex cognitione du-
 cuntur. 188
 officia non eadem disparibus
 ætatibus tribuuntur. 177
 officia quædam alijs magis,
 quam alijs debentur. 107
 officia seruanda etiam aduer-
 sus eos, à quibus iniuriam
 acceperis. 82
 officiorum genera, quæ pertinet
 ad vitæ cultum persequitur
 Cicero lib. 1. de offic. 29
 officijs scientiæ, præponenda
 sunt officia iustitiæ. 189
 ominari—malo alij reip.
 quam nostræ ominari. 297
 omnia præclara rara. 614
 onera duo quæ putantur ma-
 xima. 451
 onus Ætæ grauius sustinere.
 442

opera benignè facere indigen-
tibus debemus potiùs, quam
pecunia. 275
opera prodesse multis licet. 292
opes cum infamia non sunt
vtilis. 407
opes expetuntur vt colare. 566
opifices omnes in sordida arte
versantur. 188
opinionis error. 74
opipare à Pythio apparatus
erat conuiuium. 383
oportet—quidquid non oportet,
scelus est. 661
•opportunitas est locus actio-
nis. 183
opportunitas temporum. 182
opposuit muri causam Romu-
lus. 351
oraculum Apoll. Pythij, Spar-
tâ nulla re alia, nisi auaritia,
esse perituram. 301
orbatus tali amico, qualis nū-
quam fuit. 556
orbis—nouem orbibus, vel
potiùs globis connexa sunt
omnia. 698
ordo actionum qualis adhi-
bendus. 183
ordo rerum. 182
ordinis definitio. 182
Orestes, Pylades—cùm Pyla-
des Orestem se esse diceret,
vt pro illo neceretur, Ore-
stes autem ita vt erat, Ore-
stem se esse perseueraret,
&c. 567
oresti prandia in semitis decu-
mâ nomine magno hono-
ri fuerunt. 280
orichalcum—si quis aurum
vendens, Orichalcum se
putet vendere. 410
originum liber septimus. 479
oratio Archite Tarentini, ma-
gni in primis, & præclari
viri. 480
oratio compta, & mitis deser-
ti senis. 468
oratio erudita—popularis. 640
oratio hæc mihi suscepta est
non de te, sed de genere to-
to. 263
oratio—nihil tam horridum
tam incultum, quod non
splêdescat oratione, & tam-
quam excolatur. 640
oratio Philippi, capitalis, ad
æquatione bonorum per-
tinens. 297
orationis contentio plus po-
test, maiorémque vim ha-
bet, & ad gratiam, & ad glo-
riam, quàm sermo. 267
orationis duplex ratio est. 267
orationis magna vis est, & que
duplex, altera contentiosis,
altera sermonis. 173
orationis vocem indicem ha-
bemus. *ibid.*
orator læguescâtne senectute.
468
orator munus non ingenij fo-
lùm est, sed etiam laterum.
ibid.
oratoris proprium aptè, distin-
cte, ornate dicere. 28
ortus amicitie à natura est, nõ
ab

ab imbecillitate. 574, &
575
ortus nostri partem patria vin-
dicat partem amici. 73
ortum amicitie relinquunt hu-
mitem sanè & minimè ge-
nerosum. 575, & 576
ostendo—nisi, vt dicitur, aper-
tum pectus videas tuumque
ostendas. 624
ostendere patriæ lumen ani-
mi, ingenij, consilii que sui.
696
ostentatio insolens in comme-
moranda pecunia. 685
otium, & solitudo plerisque
languorem afferunt. 321
otiosi homines contenti suo,
& paruo. 118

P

PAbulum studij atque do-
ctrinæ. 498
paci, quæ nihil habitura sit in si-
diarum, semper est consulen-
dum. 82
pace vel Quirini, vcl Romuli
dixerim. 351
pactum prædonibus pro ca-
pite pretium. 421
pacta, & promissa semperne
seruanda sint, quæ nec vi,
nec dolo malo facta sint.
410
pænuria—amicorum firmo-
rum stabilium, constantium
magna est pænuria. 602
pala anuli. 348
palæstrici motus sunt sæpe o-
dioliores. 172
panætius—de duobus hone-
stis, vttrum honestius, quæ-
ri potest: qui locus à Panæ-
tio est prætermisus. 188
panætius sine controuersia de
officijs accuratissimè dispu-
tauit. 327
panætius triginta annos vixit
postquam tres libros de of-
ficijs edidit. *ibid.*
papius peregrinos vrbs vsu
prohibuit. 376
par sit ratio acceptorum, & da-
torum. 596
pares cum paribus veteri pro-
uerbio facillè congregantur.
446
Παράδοξα dicta sunt, quia sunt
admirabilia, contraque opi-
nionem omnium. 640
Παράδοξα videntur maximè
esse Socratica, longèque ve-
rissima. *ibid.*
parenti nonnumquam adimi
vita sine scelere potest.
661
parentes, & filij—caritas, quæ
est inter natos, & parentes,
dirimi nisi detestabili scele-
re non potest. 574
parentiores—quin etiam ob
has ipsas causas parentiores
habuerunt exercitus, & for-
tiores. 122
parietes vrbs modo stant, &
manent. 243
pario—qui quondam pepe-
risset otium ciuitati. 322

Parti civium consulescentes, partem negligentes, rem perniciosissimam in civitate inducunt, seditionem atque discordiam. 133

partes à natura occultatas, omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis. 168

parcimonia, magnum vectigal. 687

partes, quarum vsus sunt necesse sarij, neque eas partes, neque earum vsus suis nominibus appellant. 169

partici maleficio, & scelere. 258

partefacere aures assentatoribus non oportere. 138, & 139

patet — res familiaris ne libi dini potius, luxuriæque, quam liberalitati, & beneficentiæ pateat. 142

patere domos hominum illustrii hospitibus illustribus valde decorum est. 287

pater sanctissime, atque optime. 697

patrem sana expilantem, aut cuniculos agentem in atrium debeatne arguere aut indicare filius. 409

patrem necare — in patris vita violanda multa peccantur: violatur is, qui procreavit: is, qui in sede ac domo ac rep. collocavit. 661

patrem vita priuare, per se non est scelus. ibid.

patrum gloria æmuli filij — quorum patres aut maiores aliqua gloria præstiterunt,

student plerumque eodem in genere laudis excellere. 163

pati iniuriam. 611

patienter, non repugnanter. 221

patria præstat omnibus officijs. 409

patria vna omnes omnium caritates complexa est. 103

patriæ conducit pios ciues in parentes habere. 409

patriæ, & parentibus primo loco tribuendum officium est, quorum beneficij maxime obligati sumus. 104

patriæ, parentis, amici periculum si sapienti allatum sit, subueniat eis, si possit, relictis, & abiectis studiis suis, etiam si, &c. 189

patricidium patriæ. 405

patrocinij orbis terræ, quam imperium. 242

patrocinij plurimorum defenditur voluptas. 238

patroni caussarum est, nonnumquam verisimile, etiam si animus sit, verum defendere. 649

patroni — qui civitates, aut nationes bello deuictas in fidem receperunt, earum patroni sunt more maiorum. 83

paullus potitus est omni Macedonum Gaza, quæ fuit maxima. 301

paupertas, & senectus duo maxima onera. 451

pec-

peccare est tamquam transire lineas. 659

peccare licet nemini. ibid.

peccare numquam est vitale. 286

peccare quoquò te verteris, vnum est. 659

peccatum — quidquid peccatur, perturbatione rationis peccatur. 661

peccata, & rectè facta esse aequalia. 660

peccata ex vitij manant. 660

peccata, seu delicta esse paria — quæ vis est, quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quàm si senserint nullum in delictis esse discrimen? ibidem

peculij cupiditate nullam conditionem recusare durissimæ seruitutis. 678

pecunia — male seres habet, cum id quod virtute effici debet, tentatur pecunia. 235

pecunia — non esse cupidum pecunia est. 688

pecuniæ cupiditas, & honoris certamen, & gloriæ, amicitiarum pestes. 580

pecuniæ cupiditas quamobrem sit infinita apud plerisque. 74

pecuniæ fugienda cupiditas est. 116

pecuniæ modus — non ætimatione sensus, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. 688

pecuniæ non quærendæ solû ratio est, verum etiam collocanda. 261

pecuniæ repet. — lex de pecuniis repetundis lata à L. Pisono. 302

pecuniam qui habet, non reddidit: qui reddidit, non habet: gratiam & qui reculit, habet, & qui habet, retulit. 292

peliæ — quo me proficiscens tem haud sanè quis facile retraxerit, nec si tamquam Peliam recoxerit. 538

pellucatus suspicio. 241

pendere ex fortuna — cui spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, &c. 655

penitus amittere. 242

penus percrebrinos vrbs vix prohibuit. 376

peperit sibi maximam laudem ex illa accusatione nobili Carbonis, L. Crassus. 267

percrebruisse — quod cum percrebruisse, &c. 382

percusio digitorum. 396

percussione digitorum, hereditates omnes posse conuertere. 400

perduellis, hostis olim vocabatur. 83

perduelles — pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. 421

pergisse ætatis fabulam. 515

peregrinationes, rusticationesque mihi cum eo erant communes. 629

peregrini & incolæ officium 168
 peregrini — malè qui peregrinos vrbibus vti prohibent. 376
 peregrini — vsu vrbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est, quod fecerunt Pennus, & Papius. *ibid.*
 perfectum omni ex parte nihil est. 614
 Perfuga à Pyrrho rege venit in castra Fabricij, &c. 407
 perfuga à Pyrrho senatui est pollicitus, se venenum regi daturum, & cum necaturum. *ibid.*
 pericles à Demetrio Phalereo reprehenditur, quòd tantam pecuniam in præclara illa propylæa coniecerit. 286
 pericles Sophoclem collegam reprehendit. 184
 periculosa, & ancipites curationes grauioribus morbis adhibendæ. 129
 perimere — huiusmodi credores Panætium persecuturum fuisse, nisi aliqui casus consilium peremissent. 343
 peripatetici — honestum, ita summum bonum est, quem admodum Peripateticis videtur, vt omnia ex altera parte collocata vix minimi momenti instar habeant. 238
 peripatetici laudant iracundiã, &c. 138
 peripatetica, & Academica simillima inter se sunt, & ferè eadem. 28
 periurare non est falsum iurare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris, id non facere. 421
 perlucere — honestum maxime quasi perluet ex iis, quas commemorauit, virtutibus. 251
 permaanere semper in proposito, susceptoque consilio. 160
 permulcere — nulla consolatio permulcere potest stultam senectutem. 442
 perumpere poenam legum. 345
 periscrutari arculas muliebres. 241
 persequi alterius reliquias. 461
 persoluit reip. poenas graues, & iustas. 581
 persona tertia, quam casus nobis imponit. 162
 persona quarta, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodamus. *ibid.*
 perstringere — quem locum breuiter antè perstringi. 587
 pertinere — dolor ad pauciores pertinet, quasi petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine. 659
 perturbare conditiones, partionè que bellieas periurio. 421
 perturbata ratione semel, & or-

ordine nihil potest addi, quo magis peccari posse videatur. 661
 perturbatio animi, plerumque breuis est, & ad tempus. 74
 perturbatio — quæ cum aliqua perturbatione fiunt ea nec constanter fieri possunt, nec iis, qui adsunt, probari. 177
 perturbatione omni animi vacandum est. 116
 perturbationes fugere debemus in omni vitæ id est motus animi nimios rationi non obtemperantes. 176
 peruenire — ad Satrium nihil præter nomen peruenire. 396
 peruersè imitari — stulta caliditas peruersè imitata prudentiã. 427
 peruersitas — si quis in foro cantet, aut si qua est alia magna peruersitas. 184
 peruidere — qui nõ peruidet, eandem esse vtilitatis, atque honestatis regulam, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. 396
 pestilentes ædes — salubres. 380
 pestis in amicitia maxima adulatio, blanditia, assentatio. 621
 pestem nullam maiorem esse amicitiiis, quam in plerisque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibusque honoris certamen, & gloriæ. 580
 phaëtõ ictu fulminis deflagrauit. 412
 phaëton solis filius. 412
 phalaris cuius est præter ceteros nobilitate crudelitas, qui non ex insidiis interit, vt Alexander Pheræus: sed in quæ vniuersa Agrigentinarum multitudo impetum fecit. 241
 phidiaz Minerua. 640
 philii accurata oratio contra iustitiam. 573
 philippus Alexandrum filium accusat in epistola quadam, quòd largitione beneuolentiæ Macedonum confectetur. 275
 philippus Macedonum rex rebus gestis, & gloria superatus à filio, cum frugitate & humanitate superior. 138
 philippus perniciosè in tribunatu, cum legem agrariam ferret: dixit, non esse in ciuitate duo millia hominum, qui rem haberent. 297
 philippus Q. Filii, magno vir ingenio, imprimisque clarus, gloriari solebat, se sine vilo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur maxima. 285
 philippi epistolæ ad Alexandrum. 287
 philosophia nihil aliud est, si interpretari velis, præter studium sapientiæ. 210
 philosophia tota frugifera, &

fructuosa est, nec vlla pars eius inculta, ac deserta. 322, & 323
 philosophi minuti. 534
 philosophi—non multa patient in vita philosophorum, quæ fortuna feriat. 119
 philosophi, quia in veri inuestigatione versantur, quodque ea, quæ plerique vehementer expetunt, contemnant, propterea iusti sunt. 79
philosophi, prudentia, rerum expetendarum, fugiendarumque scientia. 189
 picens—agrum Picentem, & Gallicum viritum diuidenti C. Flaminio restitit Q. Maximus. 449
 pictores, & qui signa fabricantur, & poetæ suum quisque opus à vulgo considerari vult, vt si quid reprehensum sit à pluribus id corrigatur. 185
 pietas Deos placatos efficit. 222
 pingui Minerua agere. 564
 pirata non est perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. 421
 pisistrato tyranno quærenti ex Solone qua tandem re fretus sibi tam audacter obfisteret, respondit, senectute. 521
 placabilitas, & clementia magno, & præclaro viro dignissima. 137
 plato Atheniensis Archyta Tarentini sermoni de voluptate interfuit, cum Tarentinum venisset L. Camillo, P. Claudio col. 481
 plato Dionem Syracusum erudit. 192
 plato in philosophos—eos esse iustos, quia ea contemnant, quæ plerique vehementer expetunt. 79
 plato—præclare scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, patriæque nostræ partem patria vindicat, partem amici. 72, & 73
 plato senex. 462
 plato si genus forense tractare voluisset, grauissimè & copiosissimè poruit dicere. 28, & 29
 plato—similiter facere eos, qui inter se contenderent, vter potius remp. administraret, vt si nauæ certaret, quis eorum potissimum gubernaret. 133
 platonis dictum præclarum. 108
 platonis præcepta duo tenenda ab iis, qui reip. præfutura sunt. 132
 plaudite—neque sapienti vique ad Plaudite veniendum. 520
 plausus multiplex Lacedæmoniis datus à cuncto confellu. 515
 plautus delectabatur suo bello Punico, Truculento, Pseudulo.

duo. 498
 plautus, & antiqui comici Attici, facetiarum pleni. 150
 plectimur—iure plectimur. 242
 plectimur multis in rebus negligentia. 616
 pocula minuta, atque rorantia 486
 pœni fœdis fragi. 84
 pœniter—num cum senectutis suæ pœniteret, si ad centesimum annum vixisset. 461
 pœniter—tam diu discere velle debebis, quoad te, quantum proficias, non pœnitebit. 28
 pœtam non audio in nugis: in vita societate audiam ciuem digitis peccata dimentientem suam? 661
 pœtæ decorum tum seruare dicuntur, cum id, quod quaque persona dignum est, & fit & dicitur. 144
 polybius bonus auctor in primis. 427
 polycleti signum. 677
 poma cruda, ex arboribus euulsuntur: matura, & cocta decidunt. 521
 pomparum fercula. 172
 pompeium Cæsarem focerum habere voluit, cuius audacia potens esset. 404
 pompeius in bello ciuili Ciceronem F. alæ alteri preferat. 262
 pompeij magnificentissima munera secundo consulatu. 280
 ponite ante oculos vnumquemque regum. 647, & 648
 ponere—Græcorum consuetudo, vt iis ponatur de quo disputent, quamuis subito 563
 ponere operam in studijs aliquibus—cur ego dissimulem, me, si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisse? 676
 ponere personam—induere personam, opp. 352
 ponere—quod operæ, curæque ponetur in rebus honestis, &c. 69
 ponere plus operæ in agendo, quam in scribendo. 210
 politis armis—qui armis politis ad imperatorem confugiunt. 83
 popularis, id est assentator, & leuis ciuis. 623
 populares—qui populares esse se volunt, ob eamque causam, aut agrariam rem tentant, vt possessores pellantur suis sedibus, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant. 302
 popularibus verbis est agendum & visitatis. 252
 populus R. animi magnitudine excellit. 108
 papulo R. non videretur is se obstringere scelere, si quis tyrannum occidit. 355
 D d

porfenam Mucius interfecit sine spe salutis suæ. 648
 porritorum, & feneratorum quæstus. 187
 possidonium Panætij discipulus. 327
 possessiones incertas, atque in casu positas habent improbi. 688
 possessionum genus, cui minime quasi noceri potest præta, areas. ibidem.
 posteritas ad nos pertinet. 531
 potentia—imbecilla est natura ad contemnendam potentiam. 602
 potius est urbem clandestino introitu. 306
 præferre speciem boni viri. 257
 præbere—villicis imperasse, ut omnia præberentur, quicumque Laciades in villam suam deuertissent. 289
 præcidere—sciuerunt Athenienses, ut Æginetis pollices præciderentur. 376
 præcipere cogitatione futura, & aliquanto antè constitutere, quid accidere possit in utramque partem, ingenij magni est. 124
 præcipere hostium consilia. 155
 præcipere—si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere & Lælio. 468
 præclare agitur, si in iis, quibuscumque viuimus, insunt si-

mulacra virtutis. 96
 præco prædicat—quid tam absurdum, quàm si domini iussu præco ita prædicet, domum pestilentem vendit. 382
 præconis voci bona ciuium subiicere. 307
 præcurrit amicitia iudicium, tollitque experiendi potestatem. 602
 prædari ex alterius inscientia. 395
 prædicare de seipso, deforme est. 177
 præfractè defendebat ærarium & vestigalia Carō—nimis, præfractè. 408
 prægressus rerum, & quasi antecessiones homo non ignorat. 60
 prælucet bonam spem in posterum amicitia. 566
 præponderari—qui omnia metiuntur emolumentis, & commodis, neque ea volunt præponderari honestate, &c. 334
 præposteris utimur consiliis, & acta agimus. 616
 præripere collegis popularem gratiam. 401
 præfragire—quasi præfragiret Scipio per paucis ante mortem diebus triduum disseruit de rep. cuius disputatio nis fuit extremum ferè de immortalitate animorum. 557
 præsentia manu quod datur,

gra-

gratum est. 286
 præstare—non omne dictum præstandum est. 382
 præstare omnibus—difficile est seruare æquitatem, cum præstare omnibus concupieris. 109
 præstare—qui scire debuit de sanitate, de fuga, de furtis, præstat edicto ædilium. 395
 præstare—quid si cuique quæque præstare oporteat, statueret magni iudicij est. 390
 præstari emptori damnum oportere. 388
 præstari—ex 12. tabulis satis erat ea præstare, quæ essent lingua nuncupata. ibid.
 præstari—quidquid esset in prædico vitij, id statuerunt si venditor sciret, nisi nominatum dictum esset, præstari oportere. ibidem.
 præstinguit mentis oculos voluptas. 483
 præuertere nulla vis fuit religionis, quæ tantam præuertet utilitatem. 418
 prauitates animi, rectè vitia dicuntur. 660
 præcari ab indigno. 595
 præfè loqui, & leniter. 173
 prima luce Pomponij domum venisse.
 principum facta studiosè plebique imitantur. 178
 principium nūquam occidit. 703
 principio nulla est origo, &c. ibid.

principia rerum—concordia, & discordia. 566
 priuata nulla sunt natura. 72
 probatio athletarum. 184
 probitatis vis tanta est, ut eam vel in eis, quos numquam vidimus, vel, quod maius est in hoste etiam diligamus. 574
 procedere ætate—cum ætate processisset, &c. 461
 procliuius ad perniciem res. 586
 procreandi libido—commune est omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi. 102
 procreata—amorem præcipuum in eos, qui procreati sunt, ingenerat natura. 60
 prodere memoriam—quorum memoria liberis, posterisque prodatur. 288
 prodere posteris laudes aliorum à maioribus acceptas. 701
 prodesse quid sit. 286
 prodicus dicit Herculem existere in solitudinem, &c. 163
 prodigi, qui. 279
 prodire extra modum sumptu & magnificentia. 178
 produximus sermonem in multam noctem. 696
 producere conuiuium vario sermone ad multam noctem. 487
 proferre in lucem, id est in forum. 233

profugere ab aliquo, tanquam ab agresti, & furioso domino. 487
 profundere ludum, aut iocum. 150
 profundere pecunias in eas res quarum memoriam aut breuem, aut nullam sit relicturus. 279
 progredi longius—non progredi longius modò. 102
 profundere vitam pro patria parati. 130
 progredi longè. 659
 progressio—si qua ad virtutem est facta progressio. 332
 prohibere—non prohibere aqua profluente. 192
 proles futurorum hominum. 701
 promissum facere—non facere. 413
 promissum non semper faciendum. 80
 promissa seruanda non sunt ea, quæ sunt iis, quibus promiseris, inutilia. 81
 promptiores debemus esse, ad nostra pericula, quam ad communia. 130
 pronuntiare— is iudex ita pronuntiauit. 388
 propagatio, & soboles. 103
 propensior nostra voluntas est in eum, à quo expeditior, & celerior remuneratio fore videtur. 293
 propinquitas—sublata beneuolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitas manet

565
 propinquum potius, & amicum, quam vicinum defenderis, si lis in iudicio sit. 107
 propinquorum societatis colligatio arctior est, quam alienorum. 102
 proponere aliquas largitiones. 235
 propugnacula duo belli Punici, Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginensium aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt. 648
 propylæa—in quæ Pericles tantam pecunia cõiecit. 286
 proscriptum—ille, quod non placebat, proscriptum. 380
 proscribere aedes. 386
 proscribere—qui proscribit villam bonam, bene ædificatam, non existimantur sefellisse, etiam si illa nec bona est, nec ædificata ratione. 392
 prospera res—qui antea cõmodis fuerunt moribus, videre licet, eos prosperis rebus immutari: spernuntque ab iis veteres amicitias, indulgeri nouis. 595
 prospiciebat prosperitatem animus. 531
 prospicere futura. 251
 prospicere longè futuros casus reip. 585
 prouehi longius in amicitia. 580
 prouectus—ætate prouectus. 449

pro-

prouectus sum studio rerum. 252
 rusticarum. 505
 prouerbium—apertum amici pectus videre, suumque ostendere. 624
 prouerbium—secum esse, secumque (vt dicitur) viuere. 498
 prouerbium sermone tritum, summum ius, summa, & c. 81
 prouerbiũ vetus, acta agere. 616
 prouerbium vetus & laudatum, maturè fieri senem oportere, si diu velis esse senex. 473
 prouerbium vetustate contritum, dignum esse aliquem, qui cum in tenebris mices. 400
 prouisa prudenter. 550
 prouocati beneficio. 98
 proximus—fructus ingenij, & virtutis, omnisque praxstantia tum maximè capitur, cum in proximum queque confertur. 605
 prudentia quid. 189
 prudentia est locata in delectu bonorum, & malorum. 390
 prudentia futurorum. 528
 prudentia—in prudentia inest indagatio, atque inuentio veri. 66
 prudentia sine iustitia nihil valet ad faciendum fidem. quò enim quis versutior, & callidior est, hòc inuisior, & suspectior est detracta opinionione probitatis. 251, &

252
 Ptolomæus alter post Alexandriam conditam regnabat, cum Aratus ad eum venit. 306
 publica sumere. 686
 P. Africani filius, valde imbecillus fuit. 474
 P. Casur. Lanarius. 388
 P. Crassus iuriscõf. 468
 P. Crassus pontifex maximus. 510
 P. Crassus cum cognomine Diues, tum copijs, functus est adilicio maximo munere. 280
 P. Decius quinquennio ante M. Curium consulem se prorep. deuouerat. 484
 P. Lentulus Cicerone consule adilitatis magnificentia vitavit omnes superiores. 280
 P. Mucij domus. 267
 P. Nasica priuatus Ti. Gracchi interemit. 122
 P. Nasica—quid in P. Nasica effecerit amici, & propinqui Gracchi, sine lacrymis non queo dicere. 585, & 586
 P. Rutilius Panætium audiuerat. 327
 P. Rutilij adolescentiam ad opinionem & innocentia, & iuris scientia P. Mucij commendauit domus. 266
 P. Scipio Nasica, eius filius, qui Ti. Gracchi conatus perditos vindicauit. 156
 P. Scipio, qui primus Africanus appellatus est, dicere so-

Dd 3

litus erat, numquam se minus esse otiosum, quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum solus esset. 321
 P. Sulpicius seditiosus, & inuilem ciuem C. Norbanum in iudicium vocauit. 268
 P. Sulpicius tribunus pleb. capitali odio à Q. Pompeio consule dissidebat. 546
 P. Sulla hastam cruetam vibrauit dictatore propinquo suo 243
 puritatis certa sunt studia. 525
 pulchritudo corporis apta compositione membrorum non uet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt. 144, & 145
 pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine. 143
 pulchritudinis duo genera. 172
 pulsus in exsiliium Themistocles. 586
 punitur — *ἐπιτιμᾶται*. qui punitur aliquem, aut verbis castigat. 137
 putidum — obscurum, aut putidum. 173
 pyrrhus — à pyrrho propter eius probitatem non nimis alienos animos habebat Romani. 574
 pyrrhus, & Hannibal — cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho, & Hannibale. *ibid.*
 pyrrhus rex populo R. bellum

vitro intulit. ab eo per fugam venit in castra Fabricij. 407
 pyrrhi bellum. 460
 pythagoras, & Pericles summam auctoritatem consecuti sine ulla hilaritate. 155
 pythagoras, & Pythagorei incolae propè Romanorum, quia sunt philosophi Italici nominati: nunquam dubitant, quin ex vniuersa mente diuina delibatos animos haberemus. 528

pythagoras vetat, iniussu imperatoris, id est Dei, de praesidio, & statione vitae decedere. 524
 pythagoras vltimum in amicitia putauit, ut vnus fiat è pluribus. 103
 pythagorae vires ingenij Milonis viribus corporis optabiliores. 473
 pythagorei magnam Graeciam institutis, praecipisque suis erudierunt. 557
 pythagoreorum mos, exercenda memoriae causa commemorare vesperi quod quoque die dixissent, audiuisent, egissent. 479, & 480
 pythius quidam, qui argentariam faciebat Syraculis, 383

Q

Q. Verere rem honeste, mercaturis faciendis, operas dadis, publicis sumendis.

686
 quae-

quaesito sibi opus esse contentur, qui omnia habet venalia. *ibid.*
 quaesito iis opus esse intelligimus, qui mercaturis faciendis, & c. rem quaerunt. *ibidem.*
 quaestione noua perterritus. 581
 quaestiones quae tractantur ab Hecatonè libro de officijs. 409
 quaestus ordini senatorio honestus nullus est.
 quaestus qui liberales, qui fordidus. 187
 quatenus amor in amicitia progredi debeat. 580
 quatenus — est quatenus amicitiae dari venia possit. 596
 quid enim censet? 677
 qui enim adiungit, & c. 278
 quid enim? Africanus indigebat mei? 575
 quid ergo? hic non nocet, & c. 399
 quid multa? 404
 quid igitur? possemus ne, & c. 401
 quid multa? sic mihi persuasi, & c. 528
 quid potest esse tam flexibile, tam deuium, quam animus eius, qui ad alterius non modo sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum, atque nutum conuertitur? 621
 quies — quae se in quiete peruisum ex Africano audisse dicebat. 557
 quietum disputandi genus. 28
 quincunx — directi in quincuncem ordines. 509
 Q. Catulus Cn. Pompeio cedere non videbatur. 122
 Q. Fabius Labeo, arbiter Nolanis & Neapolitanis datus, de finibus à senatu. 81
 Q. Maximus aequo animo mortem filij tulit, clari viri, & consularis. 449, & 450
 Q. Maximus callidus. 155
 Q. Maximus Cunctator, laudatur. 130
 Q. Maximus suator fuit legis Cincij de donis & muneribus, idem Hannibalem iuueniliter exultantem patientia sua mollebat. 449
 Q. Maximus Tarentum recepit. *ibidem*
 Q. Maximi laudatio. 450
 Q. Maximi responsum falsum Salinatori. 449
 Q. Maximo, L. Mancino col. 229
 Q. Mucius augur. 545
 Q. Mucius Mancina. 156
 Q. Mucius Porcennam interfecit. 648
 Q. Mucius P. Fil. iuriconsultus. 163
 Q. Pompeius — à Q. Pompeij amicitia se remouerat Scipio Lelij nomine. 611
 Q. Scipio P. Filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idque sibi fecit

Q d 4

set dixit se pluris aestimare. 286
 quirinus, vel Romulus. 351
 quoquo te verteris, amicitia præsto est. 566
 quotus quisque reperietur, qui impunitate, & ignoratione omnium proposita abstinere possit iniuria. 395

R

Rapax — nihil appetentius similitium sui, nihil rapacius natura. 589
 rapinæ largitione sequuntur. 276
 rara — omnia præclara rara. 614
 ratio, & oratio vinculum societatis vniuersi generis humani. 101
 ratio præest, appetitus obtemperat. 149
 ratio sordidissima, & inquinatissima. 235
 ratione, & oratione longissime absumus à feris. 101
 ratione stabili, & firma quæ plerisque eximia, & præclara videntur, contemnere. 116
 ratiocinatores — vt boni ratiocinatores officiorum esse possimus. 187
 ratum esse non debuit, quod erat actum per vim. 423
 reapse — securitas blanda, reapse multis locis repudian-

da. 587
 recedere à natura — elaborandum est, ne animi motus à natura recedant. 172
 recedere ab officio — ab officio nunquam recedemus. 335
 recipere se — interdum à cœtu frequentiaque hominum in solitudinem tanquam in portum. 322
 recipere aliquem sessum. 515
 recipere se — quæ cum intuerer stupēs, vt me recepi, &c. 699
 recipere — Tarentum qua vigilantia, quo consilio recipit O. Maximus? 449
 recouere aliquem tanquam Peliam. 533
 rectam vitæ secuti sunt viam nonnulli siue felicitate, siue bonitate naturæ. 164
 redeo in memoriam mortuorum sepulcris legendis. 462
 redeamus in gratiam cum voluptate. 506
 redhibeatur mancipium iure ciuili. 410
 redundabit aliquid ex meo teneui vectigali detractis sumptibus cupiditatis. 687
 redundare — quorum ad amicos redundet infamia. 611
 referebam oculos ad terram identidem. 611
 referre gratiam — nullum officium referenda gratia magis necessarium est. 98
 referre — hoc tamen opus in apertum vt referas. 640

refi-

reficiatur — numquam eris diues antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. 686
 referre suas libidines. 247
 refrigerari vmbris, aquisue. 506
 refrigeratio æstate. 487
 regnare — inutile regnare ei, qui id iniuste consecutus sit. 405
 regnum à Tantalo, & Pelope proditum, iure obtinebatur. 406
 regnum — multi iniqui, atque infideles regno. 406
 regnum — nulla sancta societas, nec fides regni est. 74
 regula est eadem vtilitatis, que honestatis. 396
 regulus captus à Pœnis primo bello Punico, &c. 84
 regulus cum captus esset misus est in senatum. 415
 relaxauerint se animi vinculis corporis. 531
 relaxare animos, & dare se iucunditati. 167
 relegasset filium ab hominibus. 424
 relinquere, & abiicere obedientiam. 149
 reliquum — videre, quæ reliqui summa fiat. 107
 reliquiæ coniurationis. 665
 remuneratione beneuolentiæ nihil iucundius. 588

repastinationes. 501
 repellere criminationes, ab aliquo illatas. 603
 repetendum altius. 101
 repetita memoria iuris, & æquitatis. 665
 repessit Viriathi ferocitatem Lælius. 258
 repudiauere eam rem, quam ne audierunt quidem, auctore Aristide. 377
 repudiare munusculum — alieni facinoris munusculum non repudiauerunt. 395
 repudiaretur pax Samnitium. 423
 repuerascere — si quis mihi largiatur, vt ex hac ætate repuerascam, &c. 533
 requiescens à reip. pulcherrimis muneribus. 322
 res familiaris primum bene parta sit, nullo neque turpi quaestu, neque odio, deinde augetur ratione, diligentia, parcimonia. 142
 res familiaris quibus rebus quaeri debeat. 311
 res nummaria — vt res nummaria de communi sententia constitueretur. 401
 rem gerere — ad rem gerendam qui accedit, cauere debet, ne id modò consideret, quam illa res honesta sit: sed etiam, vt habeat efficiendi facultatem. 119
 res prosperæ, & ad voluntatem nostram fluentes. 138
 res vrbæ multæ existerunt

maiores, clarioréque quam bellicę. 122
 res bellicas non esse maiores, quam vrbanas. 122
 res aduersas, & secundas immoderate ferre, leuitatis est. 138
 refecare ad viuum. 664
 referanda non est res familiaris ita, vt pateat omnibus. 276
 respirare—iniuriarum, vt furia, te respirare non sinunt. 656
 respondere—vt nostra inamicos beneuolentia illorum erga nos beneuolentia pariter, æquabilitérque respondeat. 595
 responsa acutè. 550
 resp. — qui reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant, vnum, vt vtilitatem ciuium fictueantur, vt, quidquid agunt, ad eam referant, oblitum commodorum suorum: alterum, vt totum corpus reip. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deferant. 132
 resp. — qui reip. præsunt, debent esse legum similes: que ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. 138
 resp. — res maximas geri ab iis, qui resp. gerunt. 142
 reip. causa adhibenda est feritas, sine qua administrari ciuitas non potest. 137
 reip. procuratio, ad vtilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa gerenda est. 133
 reip. gerentibus maiores animorum motus concitantur maioráque efficienda sunt, quam quietis. 119
 reip. non capeissentibus quibusdam esse veniam dandam, non omnibus. 118
 restricti esse non debemus in eos, qui se adiuuari volunt, vt ad altiorem gradum adscendant. 286
 reticentiæ omnes iure ciuili comprehendi non possunt. 389
 reticentiæ poena constituta est à iuris consultis. 388
 retinere modum ludendi, 150
 reuerentia optimi cuiusque est adhibenda. 145
 reuocauit me patria de medio cursu. 431
 reuocare rationem ad veritatem. 406
 reuocare modum villarum ad mediocritatem. 178
 reuocans omnia ad suam potentiam. 596
 reuocari debet oratio ad ea, vnde alia aberrauit. 176
 reges bene morati olim constituti sunt, non solum apud Medos, sed etiam apud Romanos, fruendè iustitię causa. 258
 rethorum campus de Maratho

ne, Salamine, &c. 108
 rethorú turba referta omnia. 173
 romulus quibus gradibus in cælum adscenderit. 648
 romulus fratrem interemit, cum ei visum esset vtilius solum, quam cum altero regnare. 351
 rostra—descenderunt in rostra. 401
 rupilius tragædus Antiopam semper eligebat. 160
 rusticationeque communes. 629
 rutilus, horribilisque terris Martis fulgor. 699

S

Sacra idæa Magnę matris. 486
 Sacramento militiæ aliquem obligare. 83
 sæptus tanto comitatu. 655
 sæpti—nullis præsidiiis sæpti. 257
 saguntini, qui parentes suos, liberos emori, quam seruos viuere maluerunt, patricidæ non fuerunt. 661
 salamis citatur testis clarissimæ Themistoclis victorię, quæ antepositur consilio Solonis, ei, quo primùm constituit Areopagitas. 122
 sannites, cum M. Curio ad focum sedenti magnū auri pondus attulissent, repudiati ab eo sunt. 505
 sannitium aurum cum M. Curio responso comparatur. 687
 sancire legem. 585
 sanciri lege, aut iure ciuili. 389
 sanctam seruare societatem difficile est in eo, in quo non possint plures excellere. 74
 sanctum est iure ciuili de iure prædiorum. 388
 sanctum est lege naturæ. 389
 sanguinis cõiunctio & beneuolentia deuincit homines caritate. 103
 sapiens—cadit in sapientem animi dolor. 588
 sapiens in solitudine tanta, vt hominem videre non possit, excedat è vita. 189
 sapiens si ei patriæ, parentis, amici periculum allatum sit, iis subueniat, si possit, cognitionis studiis abiectis, etiã si se dinumerere posse arbitretur. ibid.
 sapiens si fame conficiatur, vtrumne abstulerit cibum alteri homini ad nullã rem vtili? 340
 sapiens, si Gygis anulum habeat, nihilo plus sibi licere putet peccare, quam si non habeat. 348
 sapientis animus virtutibus omnibus sæptus, vt mœnibus, neque vinci, neque expugnari potest. 664
 sapientis esse nihil contra mores, leges, instituta facientè, habere rationem rei factæ.

miliaris. 286
 sapienti soli contingit, ut nihil
 faciat inuitus. 676
 sapientem ne quidquam sapere,
 qui ipse sibi prodesse nequiret. 286
 sapientes, boni—hæc igitur est
 illa perniciēs, quod alios bonos,
 alios sapientes existimant. *ibid.*
 sapientes habiti sunt C. Fabricius,
 M. Curius T. Cornelianus. 564
 sapientes habiti, & appellati,
 L. Atilius. M. Cato, C. Laelius. 550
 sapientes, M. Cato, C. Laelius,
 septem sapientes. 332
 sapientes—quibusdam, qui sapientes
 habiti sunt in Græcia, placuerunt
 mirabilia quædam. 587
 sapientissimus quisque æquissimo
 animo moritur, stultissimus
 iniquissimo. 532
 sapientia est rerum diuinarum
 & humanarum, causarumque,
 quibus hæc res continentur,
 scientia. 189, & 211
 sapientia nihil optabilius, nihil
 præstantius, nihil melius. 210
 sapientia princeps omnium
 virtutum, quam *σοφία* Græci
 vocant, rerum diuinarum
 atque humanarum scientia,
 &c. 189
 sapientia vera, omnia sua in
 seipso posita ducere, huma-

nosque casus virtute inferiores
 putare debet. 550
 sapientia studij laus. 210, & 211
 sapientiam eam interpretantur
 Stoici, quam adhuc mortalis
 nemo est consecutus. 564
 sardi—Julius, pro Sardis dixit. 268
 satiatis, & expletis iucundius
 est carere, quam frui. 487
 satietas omnium rerum vitæ
 facit satietatem. 525
 satietas vitæ tempus maturum
 mortis affert. *ibid.*
 satis superque esse sibi suarum
 cuique rerum curam. 587
 saturnia stella celo proxima,
 altissima, & nobis stellarum
 omnium errantium vltima. 699
 scalmum nullum videt. 384
 scandere malos. 460
 scaurus demolitus Cn. Octauij
 domum accessione adiunxit
 ædibus, &c. 177
 scaurus P. Lentulum magnificentia
 ædificij muneris est imitatus. 280
 scenici non optimas, sed sibi
 accommodatas fabulas eligunt. 160
 scire esse meminisse—homines
 pleraque sciunt, antequam
 nati sint, &c. 528
 scientia—omnes trahimur, &
 ducimur ad cognitionis, &
 scientiæ cupiditatem. 68
 scientia remota à iustitia, caliditas

bus victos dedit. 421
 senatus—summum consilium
 cur R. veteres senatum appellarunt. 461
 senecta—tum equidem in senecta
 hoc deputo miserimum, sentire
 ea ætate esse se odiosum alteri. 463
 senectus ætatis est peractio
 tamquam fabula. 534
 senectus animosior est, quam
 adolescentia & fortior. 521
 senectus est natura loquacior. 505
 senectus iners, ignaua, somnivolosa. 475
 senectus ita honesta est, si se
 ipsa defendit. *ibid.*
 senectus—legibus, & institutis
 vacat senectus muneribus
 ijs, quæ non possunt sine
 viribus iustineri. 474
 senectus—cur senectus misera
 videatur. 451
 senectus misera est, quæ se
 oratione defendit. 514
 senectus non coegit doctos viros
 in studijs suis obmutescere. 462
 senectus non modo languida,
 & iners non est, verum etiam
 operosa, & semper agens
 aliquid, & moliens. 463
 senectus—non sunt in senectute
 vires: ne postulantur
 quidem vires in senectute. 474
 senectus, quæ sit fundamentis

liditas potius, quam sapientia
 est appellanda. 108
 scipio—in scipione Lælij familiaris
 ambitio maior, vitæ tristior,
 quam in Lælio. 155
 scipio summam spem ciuium,
 quam de eo iam puero habuerant,
 continuo adulescens incredibili
 virtute superauit. 556
 multa de scipione. *ibid.*
 scipionis laus. 556
 scipiones duo. 332
 scipiones iter Pœnis, vel corporibus
 suis obstruere volerunt. 524
 secerni potest amicus blandus
 à vero. 622
 secum esse, secumque ut dicitur
 viuere. 498
 secundam naturam—omnia,
 quæ secundum naturam sunt,
 sunt habenda in bonis. 520, & 521
 securitas, caput est ad beatè viuendum. 587
 securitas specie quidem blanda,
 sed reapse multis locis repudianda. *ibid.*
 seditiones, & bella ciuilia ex
 eo quod parti ciuium consultauerit,
 pars neglecta. 133
 semen, & causa bellorum ciuili-
 um. 243
 senatu dimisso—dimisso senatu. 556
 senatus regum, populorum, nationum
 portus erat, & per fugium. 242
 senatus sæpe claros viros hosti-

adolescentiæ constituta, lau-
 danda. 514
 senectus quamuis non sit gra-
 uis, aufert tamen eam viridi-
 tatem, quæ est in ætate media.
 556
 senectus tantam habet auctori-
 tatem, vt ea pluris sit, quam
 omnes adolescentiæ volupta-
 tes. 514
 senectus versatur in re gerenda.
 460
 senectutis arma aplissima. 448
 senectutis fructus antè parto-
 rum bonorum memoria.
 520
 senectutis incommoda. 451
 senectuti magnam habeo gra-
 tiam, quæ mihi sermonis a-
 uiditatem auxit, potionis, &
 cibi sustulit. 486
 senectuti magna habenda gra-
 tia est, quæ efficiat, vt non li-
 ceat, quod non oporteat. 483
 senectuti maximè cauendum
 est, ne languori se, desidiæq;
 dedat. 167
 senectuti multum tribuere de-
 bemus. 185
 senectuti plurimum tribuitur
 Lacedæmone. 515
 senectuti quæ tribuenda. ibid.
 senex agricolæ quærenti cui se-
 rat, non dubitat respondere;
 diis immortalibus. 463
 senex eo meliore conditione
 est, quam adolescens, quod id
 quod ille sperat, hic consecru-
 tus est. 520
 senex—nemo tam senex, qui

se annum non putet posse
 viuere. 463

senex—ô miserum senem,
 qui mortem contemnen-
 dam esse in tam longa æ-
 tate non viderit. 516

senem mature fieri oportere,
 si diu velis esse senex. 473

senes appellantur apud Lacedæ-
 monios ij, qui amplissi-
 mum magistratum gerunt.
 461

senes bonarum artium stu-
 diosi. 498

senes, comici, stulti, creduli, so-
 bliuiosi, dissoluti. 475

senes etiam si corporibus sint
 infirmis, agunt tamen mul-
 ta. 460

senes—manent ingenia seni-
 bus, modò permaneat stu-
 dium, & industria. 462

senes—maximas resp. ab ado-
 lescentibus labefactatas, à
 senibus sustentatas, & resti-
 tutas reperietis. 461

senes—mens, & consilium,
 & ratio in senibus est, quæ si
 nulli fuissent, nullæ omni-
 no ciuitates fuissent. 516

senes, morosi, & anxij, iracun-
 di, diffidiles. 515

senes—nec verò quemquam
 senem, audiui oblitum, quo
 loco thesaurum obruisset.
 462

senes sapientes adolescentibus
 bona indole delectantur. 463

senes sic mori videtur, vt cum
 sponte, nulla adhibita vi,

con-

sumptus ignis extingui-
 tur. 521

ignis extinguitur. 521
 senum querellæ. 446

senibus labores corporis mi-
 nuendi, exercitationes ani-
 mi etiam augendæ viden-
 tur. 167

senibus vitam aufert maturi-
 tas. 521

senilis auaritia quid sibi velit,
 non intelligo. 516

senile est, de seipso dicere. 469

seniles quædam res sunt. 448

sensu amisso, sit idem homo
 quasi natus non esset omni-
 no. 557

sentire—quæ ad spectu sen-
 tiuntur. 61

septem sapientes Græciæ qui
 appellantur, sint ne habedi in
 numero sapientium. 550

septem—septem distincti in-
 teruallis soni: qui numerus
 rerum omnium fere nodus
 est. 700

sepulcra—nec sepulcra legens
 vereor ne memoriam per-
 dam. 462

seriphio respondit Themistoc-
 les. 448

sermo omnis de nobis obrui-
 tur hominum interitu. 702

sermo—prouidendum, ne ser-
 mo vitium aliquod indicet
 inesse in moribus. 174

sermo quietus, & remissus.
 468

sermo—nec verò tamquam
 in possessionem venerit, ex-

cludat alios: cum reliquis in
 rebus, tum in sermone com-
 muni, vicissitudinem non i-
 niquam putet. 174

sermo vbi locum habeat.
 173

sermone debemus vti eo, qui
 notus est nobis. 160

sermones quibus de rebus ple-
 rumque habeantur. 174

sermonibus vulgi se dare non
 oportet. 702

serpit deinde res: quæ procli-
 uis ad perniciem, cum semel
 cepit, labitur. 586

serpit per omnium vitas ami-
 citia. 616

seruare æquitatè difficile est,
 cum præstare omnibus con-
 cupieris. 109

seruare amicitiam summa fi-
 de, constantia, iustitia. 573

seruare constantiam in omni
 re gerenda, consilioque ca-
 piendo, maxime decet. 168

seruare patris mortui memo-
 riam piè, & inuiolatè. 531

seruare promissa. 412

seruire—ædes Sergio seruie-
 bant. 389

seruendum personæ. 420

seruitus est obediencia fracti
 animi, & abiecti, & arbitrio
 carentis suo. 676

seruus ineptiarum. 677

seruus nequissimus. 677

seruo sepe iniuria vita non po-
 test adimi. 661

serui atrienfes. 677
 serui non honestissimum ser-

nitentis locum obtinentes.
 ibidem.
 ferui—omnes improbi ferui.
 676
 feruorum conditio, & fortuna,
 infima. 94
 feueritas reip. caussa adhiben-
 da est ab iis qui reip. præ-
 sunt, sine qua administrari
 ciuitas non potest. 137
 feruitutem in senectute pro-
 bo, & eam modicam, acer-
 bitatem nullo modo. 576
 sex. Ælius. 468
 sex. Pompeius geometriæ stu-
 diosus. 69
 ficarij, venefici, testamentarij,
 fures, peculatores, vinculis
 & carcere castigandis, fati-
 gandi: non verbis philoso-
 phorum. 395
 siluescere sarmentis. 501
 simile à corporum dissimilitu-
 dinibus. 155
 simile à fidibus, aut tibijs. 184
 simile à gubernatore. 460
 simile à medicis, imperatori-
 bus, & oratoribus. 107
 simile à membris corporis sin-
 gulis ad se traducentibus
 proximi membri valetudi-
 nem. 335
 simile à membris—vt mem-
 bra quædam amputantur,
 & c. 341
 simile à pictoribus, & iis, qui
 signa fabricantur, & poetis.
 185
 simile à pomis, quæ cruda ex
 arboribus auelluntur, ma-
 tura & cocta decidunt. 521
 simile à pueris. 150
 simile à pulchritudine corpo-
 ris, quæ apta compositione
 membrorum mouet ocu-
 los, & c. 144, & 145
 simile à tutela. 133
 simile à Venere Apellis inchoa-
 ta, quam nemo pictor absol-
 uere conatus esset. 327, &
 328
 simile à venustate, & pulchri-
 tudine corporis. 145
 simile à vino—vt non omne
 vinum, sic non omnis natu-
 ra coacescit vetustate. 516
 simile ab eo, qui stadium cur-
 rit. 351
 simile ab equis propter cre-
 bras præliorum contentio-
 nes ferocitate exultanti-
 bus. 138
 simile ab operibus animi.
 266
 similitudo maximè ad amici-
 tiam allicit. 588
 similitudine morum nihil a-
 mabilius, nihil copulatius.
 103
 simonides senex. 461
 simplices & aperti sunt versu-
 tis & callidis multum dispa-
 res. 155
 simplicem, & communem, &
 consentientem, & qui rebus
 iisdem moueatur, amicum
 eligi par est. 603
 simulacra virtutis—præclare
 agitur, si in iis, quibus cum
 viuimus, insunt simulacra
 virt.

virtutis. 96
 simulare—omnes aliud agen-
 tes, aliud simulant, perfidi,
 improbi, malitiosi. 384
 simulatio, dissimulatioque ex
 omni vita tollenda est. 385
 simulatio intelligentiæ in ma-
 litia vitæ perniciosissima.
 595
 simulatio omnium rerum vi-
 tiosa est, & amicitie repu-
 gnat maximè. 621
 simulatum nihil potest esse diu-
 turnum. 261, & 262
 singularum facultates, & co-
 piæ, diuitiæ sunt ciuitatis.
 286
 sitis cupiditatis numquam ex-
 plectur. 646
 sociatus—nihil est Deo acce-
 ptius quàm concilia, cœtûs-
 que hominum iure sociati.
 697
 societas est omnium homi-
 num inter omnes, atque hæc
 latissimè patet: hæcior eo-
 rum, qui sunt eiusdem gen-
 tis. 389
 societas generis humani, quæ
 maximè est secundum natu-
 ram, disrumpitur, si sic eri-
 mus affecti, vt propter suum
 quisq; commodum spoliatur,
 aut violet alterum. 335
 societas hominum, & coniun-
 ctio quo modo optimè ser-
 uari possit. 99
 societas hominum—ratio, qua
 societas hominum inter ip-
 sos, vitæque quasi commu-
 nitas continetur. 72
 societas in qua omnia insunt,
 quæ putant homines esse
 expetenda virtus cum ami-
 citia. 615
 societas—ita nos esse natos,
 vt inter omnes esset socie-
 tas quadam: maior autem,
 vt quisque proximè acce-
 deret. Itaque ciues potiores
 sunt, quàm peregrini, propin-
 qui quàm alieni, & c. 564
 societas prima in coniugio est
 proxima in liberis, deinde
 vna domus, & c. 102
 societas vniuersi generis hu-
 mani. 101
 societatis hominū plures gra-
 dus. 192
 societatum inter homines à
 Dijs constitutæ euertuntur
 qui beneficentiam, libera-
 litatem, bonitatem, iustitiã
 tollunt. 340
 societatem omnium nulla est
 grauior, nulla carior, quàm
 ea, quæ cum rep. est vnicui-
 que nostrum. 103
 societatum omnium nulla præ-
 stantior, nulla firmitior, quàm
 cum viri boni moribus simi-
 les sunt familiaritate con-
 iuncti. 103
 socrates Apollinis oraculo Sa-
 pientissimus iudicatus. 528
 socratis Apollinis oraculo Sa-
 pientissimus est iudicatus.
 559, & 557
 socrates dicebat semper, ani-

mos hominum esse diuinos, iisque cum corporibus excessissent, reditum ad caelum parere, &c. 557
 socrates *εἰρων*, dissimulatur in omni ratione. 155
 socrates & Aristippus—non si quid Socrates, & Aristippus contra morem, consuetudinemque civilem fecerunt, idem nobis licet. 135
 socrates quæ supremo vitæ die de immortalitate animorum differuerit. 528
 socrates solitus est execrari eos, qui primum hæc (honestum, & vitæ) naturæ coherentia, opinione distaxissent. 328
 socratis & C. Lælij idem semper vultus, & eadem frons. 138
 socratem doctum, & sapientem virum fuisse traditum est. 660
 socratici, & Platonici: iidem sunt. 28
 sodalitates Carone quæstore constitutæ. 480
 sol—mediam ferè regionem Sol obriner dux, & princeps & moderator luminum reliquorum, &c. 699
 sol olim deficere, & extingui visus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit. 702
 sol Phaëonti filio facturum se esse dixit quidquid optasset. 412

sol—si hoc vno sol quidquam vidisset indignus. 242
 solem aduersum intueri nequit, eiusque radiis acies vestra, sensusque vincitur. 700
 solem è mundo tollere videtur, qui amicitiam è vita tollunt. 87
 sola marmora. 687
 solida, & expressa effigies germanæ iustitiæ. 390
 solitaria virtus ad ea, quæ iumma sunt, peruenire non potest. 615
 solitarium nihil habet naturæ. 620
 solitarius—etiam solitarius homini, atque in agro vitam agenti necessaria est opinio iustitiæ. 257
 solitudo aufert fructum voluptatum omnium. 619
 solitudo—vivere in solitudine non modò sine vllis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus. 336, & 337
 solitudinem fugit, & socium studij querit sapiens. 193
 soliuaga cognitio, & ieiuna. 193
 solertia—fugienda est talis solertia. 82
 sollicitum habere—angere, & sollicitum habere. 516
 solon adiuuit Themistoclem: Themistocles Solonem nulla in re adiuuit. 122
 solon Pisistrato tyranno, quærenti, qua tandem re fretus sibi

sibi tam audacter obstitere respondit, senectute. 521
 solon veribus gloriatur, & se quotidie aliquid addiscentem dicit senem fieri. 463
 solonis elogium, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare. 524
 solonis factum versutum, & callidum, qui furere se simulauit, &c. 155
 solonis illud, honestum est, senescere se multa in dies addiscentem. 500
 soluisse ab Alexandria. 379
 solutio rerum creditarum nisi erit necessaria nulla fides esse potest. 307
 somnus—sit, vt cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scripsit Ennius, &c. 696
 somnus—morti nihil tam simile, quàm somnus. 531
 sonare vnum—utilitas, & honestas verbo inter se discrepant, re vnum sonant. 405
 sonitus cæli, & torius mundi incitatissima conuersione, vt eum aures hominum capere non possint. 700
 sonus dulcis ex conuersione globorum cælestium. 699
 sonus interuallis coniunctus imparibus, impulsu, & motu orbium cælestium effectus, 699
 sono acuto, & excitato mouetur summus ille cæli stelliferi cursus. 699
 sophia sapientia, princeps omnium virtutum. 189
 sophocles à Pericle reprehensus. 184
 sophocles ad summam senectutem tragedias fecit—462. à filiis in iudicium vocatus est. ibid.
 sophocles, cum ex eo quidam iam affecta ætate quæreret: vteretne rebus Veneriis, Dij meliora, inquit. 487
 sophocles recitata tragedia Oedipo Colon, sententijs iudicum est liberatus. 462
 forte, aut micando victus. 409
 spartacus. 665
 spartam nulla alia re, nisi auaritia esse perituram, Apollo Pythius vaticinatus est. 301
 spes vtilitatis animum pepulit regis eius, qui urbem condidit. 351
 species vtilitatis falsa. 415
 specie vtilitatis in re, sapissime peccatur. 376
 spectare altè—altè spectare si voles, &c. 702
 spectare, in—liberi, spectant in nos solos, neque aliud vllum possunt habere perflugium. 104
 spectare magna, & ad caræctis studiis contendere. 262
 spectare—officia, quæ ad institutionem vitæ communis magis spectare videntur. 55

I N D E X.

spectatus igni. 255
 spes amplificandæ fortunæ in quibusdam fractior est. 596
 spem auferre rei alicuius faciendæ—oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferbat. 328
 spicum—pro spica—fundit frugem spici ordine istructam, 500
 sponsonem fecit M. Lutatus Piatia, ni vir bonus esset. 400
 spurina interpres, & coniector ostentorum, & haruspex. 81
 sp. Albinus. 446
 sp. Melium regnum appetentem amici iuare non debuerunt. 580
 stabile nihil est, quod infidum est. 603
 stabilitas amicitia. 615
 stadium currere—qui stadium currit, eniti & contendere, quam maximè possit, ut vincat: supplātare eum, qui cum ceteris, aut manu depellere nullo modo debet. 351
 stare conuentis. 413
 stare suo iudicio—suo iudicio non stetit. 423
 standum non esse illis promissis, quæ coactus aliquis metu, aut deceptus dolo promiserit. 81
 stans resp.—euerſa—opp. 322
 statuas Synephebis. 463
 statuas omnibus vicis Mariorum: ad castus & cerei. 401

statuas ornatu fere militari sunt. 108
 stellarum minima, luna. 698
 stercorandi vtilitas. 501
 stesichorus senex. 462
 stipatus—senectus stipata studiis iuuentutis. 468, & 469
 stoicè dicere: id est nullis oratoris ornamentis dicere. 340
 stoici ita assensu sunt Peripateticis de honesti præstantia præutili, ut etiã quidquid honestum esset, id vile esse censerent: nec vile quidquam, quod non honestum. 328
 stoici si qui fuerunt pæne Cynici, non sunt audiendi, qui reprehendunt, & irrident, quòd ea, quæ turpia re non sunt, verbis flagitiosa dicamus: illa autem, quæ turpia sunt, nominibus appellamus suis. 471
 stoicorum, Academicorum, Peripateticorum propria est præceptio de officiis. 45
 stoicis placet, quæ in terris gignantur, ad vsum hominum omnia creari, homines aut hominum causa esse generatos, & c. 73
 stoicis summum bonum, naturæ conuenienter viuere. 328
 stomachari Canius. 383
 studia doctrinæ prudentibus & bene institutis pariter cum

I N D E X.

cum ætate crescut. 500
 studia hominum diuersa. 163
 studiis generorum, præsertim in re bona, difficile est obistere. 573
 studiosi venandi, aut pilei. 610
 stultissimum est, incerta pro certis habere, falsa pro veris. 520
 suadæ medulla M. Cethegus. 499
 suator, & auctor alicuius rei. 423
 suæ cuique vtilitati seruiendum est, quod sine alterius iniuria fiat. 351
 suauitas odorum, qui afflarentur è floribus, al. efflarentur. 351
 suauitas sermonum, atque morum, haud quaquam mediocre condimentum amicitia. 603
 subacta humus, atque pura. 509
 subducere—classis Lacedæmoniorum ad Gytheum subducta. 377
 subigere—cum gremio molito, ac subacto sparsum semen excepit terra, & c. 500
 subiiciunt se homines alterius imperio, & potestati pluribus de causis: 235
 subiicere bona ciuium voci præconis. 307
 subiecta testamenta. 686
 subire tot vitiorum nomina. 382
 subterfugere quasi fata, quæ impendent amicitias. 580
 subterfugere militiam. 414
 subtilitas—alia est illa cum veritas ipsa limatur in disputatione subtilitas, & c. 252
 succidia—hortum, succidiam alteram agricolæ appellant. 506
 suffragata est Cn. Octauio, nouo homini, domus ad consulatum. 177
 sulla, & M. Crassus omnia perperientes cuius deseruientes, dum quod vellent consequerentur. 155
 sullani temporis mensis. 676
 sumebat sibi otium. 322
 sumere publica. 686
 summa fatalis—cum summam fatalem sibi consecerint. 697
 summittere—extollere. 609
 summum ius, summa iniuria. 81
 summum bonum sic institueret, ut nihil habeat cum virtute coniunctum, & c. 45
 sumptus in remp. qui optimi. 286
 sumptus nõ solum necessarios sed etiam liberales. 261
 sunt ista. 550
 superauit incredibili virtute summam spem ciuium, quæ de eo iam puero habuerant, Scipio. 556
 superbiam, fastidium, arrogantiam fugere debemus in rebus prosperis. 138

superiores summittere se debent in amicitia, inferiores extollere. 609
 superesse—quantum mihi superferat amicorum, & reip. temporis, tantum erat philosophiæ loci. 210
 superuacaneæ operæ. 506
 supplantare—qui stadium currit, supplantare eum, qui ceteret, aut manu depellere nullo modo debet, 351
 supponis testamenta. 685
 supremum tempus ætatis. 520
 susceperit onus graue, & Arctinarum, & Cratippi. 323
 suscipere aliquas propter rem aliquam molestias. 588
 suspexit in cælum. 695
 suspicere—eos viros suspiciunt, maximisque effertur laudibus, in quibus existimant, se excellentes quædam, & singulares virtutes perspicere. 254
 suspicere—nihil altum, nihil magnificum, nihil diuinum suspicere possunt, qui omnes suas cogitationes abiecerunt in voluptatem. 575
 sustines non paruam expectationem imitandæ industriæ nostræ. 323
 sustinere dignitatem, & decus ciuitatis. 167
 sustinere onus Ætnæ grauius. 442
 sustinere se suis viribus, cuius possessio quo est maior, eo plus requirit ad se tuendam, is minus diues est, quam cuius possessio suis se viribus sustinet. 687
 sustinere—senectus vacat iis muneribus, quæ non possunt sine viribus sustineri. 474
 sustinere—tantum cuique tribuendum, primum quantum ipse efficere possit, deinde quantum ille, quem diligas, atque adiuues sustinere. 609, & 610
 sustinere, vt cursum, sic impetum beneuolentiæ, prudentis est. 602
 suum cuique incommodum ferendum est potius quam de alterius commodis detrahendum. 341
 syllaba ausus est dicere, hausta sita, cum bona iam foro venderet, & bonorum virorum, & locupletum, & certe ciuium, prædam se suam vendere. 242
 symposium Xenophontis. 486

T

TAbulæ nouæ quid habent argumenti, nisi vt emas mea pecunia fundum, eum tu habeas, ego pecuniam non habeam? 307
 tali, & tessera. 506
 tantalus, & Pelops.—regnum à Tantalò, & Pelope proditum. 406
 tanti est—estne vlla res tanti, &c.

&c. 404
 tarquinius Collatinus Bruti collega. 351
 tarquinius exsulans dixisse fertur se tum intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre posset. 594
 tartesiorum regis ætas. 520
 tecta marmorea, ebore, & auro fulgentia. 648
 tecta, quibus & frigorum vis pellitur, & calorum molestia sedantur. 222
 tegere improborum confessionem contra patriam, excusatione amicitia. 586
 telum—beneuolentia ciuium non est mediocre telum ad res gerendas. 601
 temperans acuta cum grauius sonus, varios æquabiliter concentus efficit. 699
 temperantia, modestia, verecundia, & quasi quidam ornatus vitæ. 143
 tempestatem aduersam in tranquillo optare, dementis est: subuenire autem tempestati quauis ratione, sapientis. 129
 tempestiua conuiuia. 486
 tempus actionis oportunum, Græce *καιρία*, Latine appellatur occasio. 183
 tempus præteritum non reuertitur. 520
 temporis, & loci magna vis est. 184
 temporis inscientia. *ibid.*
 tempore—ad cenam tempore venit Canius. 383
 tempora—laus non hominis, sed temporum. 424
 tendere plagas. 389
 tenebat non modò auctoritatem, sed etiam imperium in suos. 475
 tenere iracundiam. 675
 tenere manu: tenere ratione, & intelligentia. 389
 tenere populum concionibus. 166
 tenere sua, hanc ob causam maximè vt sua teneretur, resp. ciuitatè que constituta sunt. 297
 tenere suum—in primis videndum erit ei, qui temp. administrabit, vt suum quisque teneat. 297
 teneat suum—operam dabant ij, qui temp. tuebuntur, vt iuris, & iudiciorum æquitate suum quisque teneat. 310
 tenetur—quod non licet, id non vno tenetur, si arguitur non licere. 659
 tenebatur imperiū populi Romani beneficijs, non iniurijs. 242
 tenebatur multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus. 306
 tenebantur omnia dominatu. 210
 terentianus Chremes humani

nihil à se alienum putat. 80
 terentius in Andria—obsequium amicos, &c. 620
 terentius—vt ait Terentius. 188
 tergiuersari—non incallidè in his tergiuersatur. 430
 terminare gloriam visdem finibus, quibus vitam. 531
 terra non, immobilis manes, ima sede semper hærens, cõplexa medium mundi locum. 699
 terra numquam recusat imperium, nec vniquam sine vñra reddit, quod accepit, sed aliàs minore, plerumque maiore cum fenore. 500
 terra omnis, quæ colitur à nobis, angusta verticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellamus. 701
 terra quàm parua sit è cælo despicienti. 698, & 701
 terra—qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. 700
 terra, seu tellus, quæ est media, & nona, nequè mouetur, sed infirma est, & in eam feruntur omnia suo nutu pondera. 699
 terra—vides habitari in terra

ra raris & angustis in locis, & in ipsis quali maculis, vastas solitudines interiectas, &c. 700
 terram videre, & aliquando in portum ex longa navigatione venturum esse. 521
 testamentum L. Minucij Basilii falsum è Græcia Romam à quibusdam allatum. 395
 testamenta subiecta. 686
 testis locuples. 327
 thebe Alexandri Pheræi vxor. 241
 themistocles, & Iason pheræus callidi. 155
 themistocles, imperator bello Persico Græciam seruitute liberauit: idem cum propter inuidiam in exsulum pulsus esset, ingrata patriæ iniuriam non tulit, quam ferre debuit. 586
 themistocles, consultus vtrum bono viro pauperi, an minùs probato diuiti filiam collocaret: malo, inquit, virum, qui pecunia egeat, quàm pecuniam, quæ viro. 296
 themistocles mortem sibi conuiuit. 586
 themistocles omnium ciuium perceperat nomina. 461
 themistocles post victoriam ad Salaminent, consilium, quod erat reip. salutare, cum Aristide cõmunicauit, quod cum ei visum esset inhonestum, à populo repudiatum est.

est. 376, & 377
 themistoclis nomen illustrius, quàm Solonis. 122
 themistoclis responsum Seriphio cuidam. 448
 theophrastus multus est in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum. 279
 theophrastus—rectè à Theophrasto laudata est hospitalitas. 287
 theophrastus scribit Cimonè Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitem fuisse. ibidem
 theopompus historicus. 258
 theseus exegit promissum à Neptuno. 412
 theseus filio suo Hippolyto non esset orbatus, si Neptunus promissum non fecisset. 81
 Threiciæ—quæ dicuntur in scholis. 640
 threiciæ notæ—compunctus notis Threicijs, al. Threicijs. al. Threicidicis. 241
 ti. Gracchus P. Filius tandem laudabitur, dum memoria rerum R. manebit, at eius filij nec viui probabantur à bonis, & mortui nomè obtinent iurè cæsorum. 262
 ti. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnauit is quidem paucos menses. 585
 ti. Gracchum remp. vexantem Q. Tubero, & qualisque amici dereliquerunt. 580
 ti. Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato. 581
 ti. Numicius, Q. Melius tribuni pleb. dediti. 423
 timēfacta libertas. 238
 timiditas omnis animi debilitati, & humilis, & fracti, feruitus est. 248
 timon Atheniensis. 619
 timotheus, Cononis filius. 163
 tithonus—Aristo Chius Tithonum facit de senectute disputantem. 438
 titillantes—multitudinis leuitatem voluptate quasi titillantium. 288
 t. Claudius Centumalus. 388
 t. Coruncanus. 176
 t. Manlius Torquatus. 425
 t. Pontius Centurio, viribus corporis pollens. 73
 t. Veturius, & Sp. Postumius cos. hospitibus dediti. 423
 toga—nec verò in armis prestantior, quàm in toga. 449
 tollerabilia esse debet omnia breuia, etiam si magna sunt. 629
 tollerantia rerum humanarum. 664
 tollere clamores. 677
 tollere hominem ex homine. 337
 tolleretur in currum. 412
 tortuosum ingenium, & multiplex. 603
 tractare—cum tractaretur A. Treus, personæ seruiendum

fuit. 420
 tradidit reliquis bellum facile. 258
 tradiderunt se totos voluptatibus. 616
 trade memoriz quæ dicam. 696
 traducere otiosam ætatem, & quietam sine vilo aut labore, aut contentione. 531
 traducere otiosam ætatem, & quietam sine vilo labore aut contentione. ibid.
 tranare Gangem, transcendere Caucaſum non poteſt cuiuſdam nomen. 701
 tranquillitas—multi ſunt, & fuerunt, qui tranquillitatem animi expetentes a negotiis publicis ſe remouerunt. 117
 tranquillum—in tranquillo tempeſtatem aduerſam optare, dementis eſt. 129
 transcendere Caucaſum, Gangem tranare. 701
 tranſire ſinem, & modum. 149
 tranſlatio pecuniarum L. Sularis, C. Cæſaris à iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. 95
 tribuit adoleſcens philoſophiæ Cicero multum temporis. 210
 tribuere libris aliquantum temporis 431
 tribuendus eſt hic honos veteri amicitiz, vt is in culpa ſit, qui faciat, non qui patitur iniuriam. 611

tribuendum eſt officium primo loco patriæ, & parentibus, quorum beneficiis maxime obligati ſumus. 104
 tributum conferre—danda opera eſt, ne propter arariz tenuitatem, aſſiduitatemque bellorum tributum ſit conferendum. 197
 triſtitia in omni re, & ſeueritas habet illa quidem grauitatem, ſed in amicitia remiſſior eſſe debet. 603
 tuditano, & Cethego coſ. 449
 turpe—quod turpe eſt, id quauis occultetur, tamen honeſtum fieri nullo modo poteſt. 400
 turpificati animi fœditas. 420
 turpio Ambiuuius. 498
 turpitudine nullum maius malum eſt. 420
 tyrannus ferè nullus ſimilem exitum effugit, cædis à Cæſaris. 238
 tyrannus—hoc omne genus peſtiferum, atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt. 341
 tyrânus—nulla nobis ſocietas cum tyrânis, ſed potiùs ſumma diſtinctio eſt. ibid.
 tyrannus—num ſe obſtrinxit ſcelere, qui tyrannum occidit, quamuis familiarem? 334, & 335
 tyrannorum vita, in qua nulla fides, nulla caritas, nulla ſtabilis beneuolentiæ poteſt eſſe fiducia. 594

Vacandum

V

Vacandum eſt omni animi perturbatione. 117
 vagari errore—non ſumus ij, quorum animus vagetur errore. 211
 vagire in cunis. 533
 valuit Reguli auctoritas. 416
 valere—hoc præceptum ad amicitiam valet. 597
 valere—iacere—opp. iaceat vtilitatis ſpecies, valeat honeſtas. 352
 valere—hoc verbum quid valeat, non vident. 348
 valetudinis, & pecuniæ curatio. 311
 valetudo experitur, vt gaudeas & muneribus fruare corporis. 566
 valetudo ſuſtentatur notitia ſui corporis, & obſeruatione quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe, & cõtinentia in victu, &c. 311
 vallo arifarum munitur contra miaorum auium morſum. 500
 vanitate nihil turpius. 188
 vadimonia conſtituta. 462
 vectigal—non eſſe emacem, vectigal eſt. 688
 vectigal—magnum vectigal eſt parcimonia. 687
 vectigalis—piratas immunes, ſocios vectigales habemus. 377
 venandi, aut pileꝝ ſtudioſi.

610
 venditatio, atque oſtentatio. 616
 venenum amicitiz odium. 620
 venenum fugiens. al. vinum. 410
 venire aduocatum cuiſpiam in rem præſentem. 81
 venire in contentionem—ſi res veniet in contentionem. 296
 veneris fulgor alter, alter Mercurij, Solem vt comites conſequentur. 699
 veneris partem ab Apelle inchoatam nemo pictor eſt inuentus, qui abſolueret. 327, & 328
 venuſtas, muliebris dicenda eſt. 172
 ver tamquam adoleſcentia, ſignificat, oſtenditque fructus futuros. 520
 verba iuris ciuiliſ ex naturæ principiis orta. 390
 verecundia hominum naturam eſt imitata. 168
 vereri, & diligere eos, quibus ſermonem conferimus, curandum eſt, vt videamus. 176
 veritas—cuius aures ita clauſæ veritati ſunt, vt ab amico verum audire nequeat, huius ſalus deſperanda eſt. 621
 veritas—moleſta veritas eſt, ſiquidẽ ex ea naſcitur odiũ,

quodd est venenum amicitia. 620
 veritas—sine veritate nomen amicitia valere non potest. 621
 veritas, quasi materia, prudentia subiecta est, quam tractet. 66
 versatur mihi ante oculos illius viri virtus. 628, & 629
 versari in clarissima luce. 262
 versari in hominum ignorantione. ibidem
 versari in sæculi præsentis errore temporum vitio. 687
 vertices cali duo. 700
 verto—amicitia, quoquo te verteris, præsto est. 566
 vertens annus quado verè pos sit appellari. 701
 versutus, obscurus, astutus, fallax, malitiosus, callidus, veterator, vafer. 382
 versus si pronuntiatus est vna syllaba aut breuior, aut longior, exhibetur, & exploditur histrio. 661
 versutos homines, & callidos quidam admirantes, malitiam, sapientiam iudicant. 221
 verum audire nolle. 625
 verum, simplex, sincerum natura hominis aptissimum. 60
 veri inquisitio, & inuestigatio in primis hominis propria. ibid.
 veseris si.—Latini ad Vesperis fusi. 425
 vestigatio veri. 69
 vestita pampinis vua, nec modo tepore caret, & nimios solis defendit ardores. 501
 vestitus—in vestitu vt in ple risque rebus mediocritas optima est. 172
 vestitus quænam ratio sit adhibenda. ibid.
 veterator & callidus. 427
 vetulis equis teneros antepo nere solemus. 603
 vetustatis, & consuetudinis maxima vis est. 604
 via ad gloriam proxima, & quasi compendiaría. 261
 viatores vnde nominati sunt. 505
 vicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quã aut fratrem, aut familiarẽ. 107
 vicissitudine studiorum, officiorumque iucundius. 588
 videri—quomodo consequi possumus, vt tales esse videamur, quales simus. 262
 vietum, & caducum. 443
 vigere—vbi studia nostra viguissent, &c. 594
 vilitas tritici. 380
 vincat reip. utilitas. 409
 vincam rationibus necessariis te insanum esse. al. aduincã. 664
 victus tenuis, cultusque. 616
 victus—etiam victis consulendum. 82
 vincio benevolentia. 566
 vin-

vincla virorum—non vincla virorum, sed oblectamenta puerorum debent esse tabulæ pictæ. 677
 vindicare—videor id meo iure quodam modo vindicare. 28
 vindicare—ne senectutem ab omnibus vitis videar vindicare. 505
 vindicari in libertatem. 678
 violare alterum—qui alterum violat, vt ipse aliquid commodi consequatur, &c. 337
 violare alterum lege nature prohibemur. 339, & 340
 vir bonus est, qui prodest quibus potest, nocet nemini. 399
 viri, equisque decertandum cum Cyrenaicis. 428
 virum bonum esse aliquem statuere difficile est, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineatur. 400
 virum bonum negant esse quæquam, nisi sapientem, Stoici. 564
 viros bonos quos appellandos putet Lælius apud Cicero nem. ibid.
 virago—vos etenim iuuenes animum geritis muliebri, illa virago viri. 108
 virgula diuina—si omnia nobis, quæ ad victum, cultumque pertinent, quasi virgula diuina suppeditarent, &c. 193
 viriathus Lusitanus. 258
 viritim—agrum Picentem, & Gallicum viritim diuidenti Caruilio restitit. Q. Fabius Maximus. 449
 virtus à multis contemnitur, & venditatio quædam, atque ostentatio esse dicitur. 616
 virtus amicitiam gignit, & continet. 565
 virtus—nec sine virtute amicitia esse villo pacto potest. 565
 virtus cum multis in rebus, tamen in amicitia, tenera est, & tractabilis. 588
 virtus est amans sui. optimus enim se ipsa nouit, quamquam amabilis sit intelligit. 624
 virtus, & rectè facta—tantum remanet id quod virtute, & rectè factis consecutus sis. 520
 virtus & conciliat amicitias, & conseruat. 627
 virtus—humanos casus esse inferiores virtute. 550
 virtus—in virtute est conuenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia. 627
 virtus non est dura, & quasi ferrea. 588
 virtus non est inhumana, neque immanis (aliàs immunitis) neque superba. 589
 virtus—nulla possessio, nulla vis auri, & argenti pluris, quam virtus, æstimanda est. 687
 virtus omnis nos ad se alli-

cit. 103
 virtus—qui vnam virtutem
 habet, omnes habet. 252
 virtus solitaria ad ea, quæ sum
 ma sunt, peruenire non po-
 test, coniuncta, & consocia-
 ta cum altera potest. 615
 virtus te trahat oportet suis il-
 lecebris ad verum decus, al-
 tē spectare si voles. 702
 virtutis disciplina est aliqua, ea
 autem philosophia est. 211
 virtutis laus omnis in actione
 consistit. 69
 virtutis miserimus famulatus
 seruientis voluptati. 428
 virtutis opinio, amicitia con-
 ciliatrix, est inter viros bo-
 nos. 581
 virtutis significatio aliqua e-
 lucens amicitiam contrahit.
 588
 virtutis vires quantæ. 655
 virtuti opera danda est: sine
 qua neque amicitiam, ne-
 que vllam rem expetendam
 consequi possumus. 615, &
 616
 virtutem ex consuetudine vi-
 tæ, sermonisque nostri in-
 terpretemur: nec eam, vt
 quidam docti, verborum
 magnificentia metiamur:
 virosque bonos, &c. 565
 virtute nihil est amabilius,
 nihil quod magis alliciat ad
 diligendum. 574
 virtute non tam præditi multi
 esse volunt, quam videri vo-
 lunt. 624

virtutes in se pares sunt: ergo
 & vitia paria sunt. 659
 virtutes leniores, modestia, tē-
 perantia, iustitia. 96
 virtutes quatuor, ex quibus
 conflatur honestum. 66
 virtutes, quæ pertinent ad ve-
 recundiam, & ad eorum ap-
 probationem, quibuscum
 viuimus. 183
 virtutes, quæ pertinent ad man-
 suetudinem morum, & fa-
 cilitatem. 251
 virus acerbioris suæ apud ali-
 quem emouere. 619
 vis adhiberi forti viro non po-
 test. 423
 vis est maior dicendi in ora-
 tionibus, quam in libris phi-
 losophicis. 28
 vis, & fraus ab homine alie-
 nissima, sed fraus odio di-
 gna maiore. 94
 vis, quasi leonis videtur. *ibid.*
 vna lachrimarum profundi. 697
 virium moderatio. 473
 viscelinum amici regnum ap-
 petentem amici iuuare non
 debuerunt. 580
 viscerationes, gladiatorū ma-
 nera, ludorum, venationū
 que apparatus. 279
 vita breuis—breue tempus
 ætatis satis longum est ad
 bene honesteque viuēdum.
 520
 vita—discedo ex hac vita tā-
 quam ex hospitio, non tam
 quam ex domo. 533
 vita inculta, & deserta ab ami-
 cis.

595
 vita omni gestu moderatior,
 omni versu aptior esse de-
 bet. 661
 vita—quid est in hominis vi-
 ta diu? 520
 vita—vestra quæ dicitur vi-
 ta, mors est. 697
 vita vitalis—quæ potest esse
 vita vitalis, vt ait Ennius,
 quæ non in amici mutua be-
 neuolentia conuiescat? 565
 vitæ, naturæque nostræ ratio
 ita comparata est, vt alia etas
 oriatur ex alia. 268
 vitæ tempus incertum, quis est
 tam stultus, quamuis si ado-
 lescens, cui sit exploratum
 se ad vesperum esse victu-
 rum? 516
 vitis natura caduca est, & nisi
 fulta sit, fertur ad terram.
 501
 vitia duo, quæ vitanda sunt ei,
 qui cognitionis, & scientiæ
 studio ducitur. 68
 vitia, quæ nota essent veditori
 in prædijs vendendis, dicen-
 da fuisse emptori. 388
 viximus quondam in maxima
 celebritate, atque in oculis
 ciuium. 322
 vixerat cum eo coniunctissi-
 me, & amantissimè. 546
 viuere—quamdiu victuri si-
 mus, incertum—quis est
 tam stultus, quamuis sit ado-
 lescens, cui sit exploratum
 se ad vesperum esse victurū. 516
 viuere vitam, quæ est sola vita
 nomināda, claros viros, mor-
 tuos. 527
 viuere non cum perfectis ho-
 minibus. 96
 viuendi finis optimus, quis. 523
 viuiradices, propagines, &c.
 500
 vylles simulatione infantiæ
 militiam subterfugisse in-
 simulatur à tragædijs. 415
 vmbra, & imaginibus, iustitiæ
 vtimur. 390
 vnguentarij, saltatores, totū
 que ludus talarius. 188
 vnus de malis. 156
 vocare aliquem in odium, aut
 inuidiam criminibus falsis.
 133
 vocare nimis exsilter ad cal-
 culos amicitiam. 596
 voluptas condimenti fortasse
 non nihil, vtilitatis certè ni-
 hil habet. 431
 voluptas consilium impedit,
 rationis inimica, ac mentis
 vt ita dicam, præstinguit o-
 culos. 483
 voluptas corporis—nulla, ca-
 pitiosior pestis, quam volup-
 tas corporis, hominibus
 natura est data—multa hic
 ibidem de voluptate. 480
 voluptas cum maior est, atque
 longior, omne animi lumē
 extinguit. 481
 voluptas esca malorum, quōd-
 eam homines capiunt, vt hæ-
 mo pisces. 485
 voluptas—in voluptatis re-
 gno virtutē non posse con-

sistere. 481
 voluptas—multi diuitias amicitia præponunt, alij potentiam, alij voluptatem. belluarum hoc quidem extremum est. 565
 voluptas neque meliorem, neque laudabiliorem efficit quemquam. 649
 voluptas non satis digna est hominis præstantia. 151
 voluptas nullum habet cum virtute commercium. 483
 voluptas omnis, honestati contraria est. 430
 voluptas—pecudum ritu omnia ad voluptatem referre. 575
 voluptas—quã miser virtutis famulatus seruiens voluptatis 428
 voluptas quod est maior, eo magis mentem è sua sede, & statu dimouet. 649
 voluptatis appetitum occultant, ac dissimulant omnes propter verecundiam, nisi quis sit ex pecudum genere. 150, & 151
 voluptatis quidam fortasse est naturalis modus. 486
 voluptatem esse summum bonum—vox pecudum, non hominum. 649
 voluptas agrorum. 500
 voluptates blandissimæ dominæ, sæpe maiores partes animi à virtute detorquent. 254, & 255
 vox amicitia inimicissima, ita

amare oportere, vt si aliquando sis osurus. 596
 vox clara, & suaui esse debet. 173
 vox magnifica, & magno viro & sapiente digna. 321
 vox Milonis Crotoniatæ valde contempta. 468
 vox nec languens, nec canora. 173
 vox nefaria C. Blossij Cumani. 580, & 581
 vox, orationis index. 173
 vrbes—de euertendis, diripiendisque vrribus valde considerandum est, ne quid temerè, ne quid crudeliter. 129
 vrbes sine hominum cœtu nõ possent, nec ædificari, nec frequentari. 223
 vrgeri—ius Crassus vrgebat. 389
 vrgeris, aut certè aduersantis senectutis onus. 438
 vrere, & secare—ad vrendum & secandum raro, inuitique veniunt medici. 177
 vsura—terra numquam sine vsura reddit quod accepit. 500
 vsurpare alicuius memoriam, cum caritate aliqua, & beneuolentia. 574
 vsus summi populi beneficiis. 677
 vt inter bonos bene agier. 285
 vt quisque ætate antecellit, ita sententia principatum tenet

net in collegio augurum. 515
 vt quisque sibi plurimum confidit, & vt quisque maximè virtute, & sapientia sic munitus est, vt nullo egeat, &c. ita in amicitia expetendis, colendisque maximè excellit. 575
 vt quisque animi magnitudine maximè excellit, ira maximè vult princeps omnium esse, vel potius solus. 109
 vt quisque est maximè boni particeps, ita & laudabilis maximè. 649
 vtrumque aderunt. 176
 vtendus, a, v, m—de vtenda pecunia. 312
 vrendum accipere—ea, quæ vtenda acceperis, maiore mensura iubet reddere Herodotus, modò possis. 98
 vtendū est ea liberalitate, qua proficit amicis, noceat nemini. 95
 vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitus offendas. 292
 vile—in hoc verbo lapsa consuetudo deflexit de via. 221
 vile nihil est, nisi quod honestum. 424
 vile non debet videri, quod turpe est. 400
 vile—numquam est vile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est vile. 386
 vitia—quæ ad hominum vitam tuendam pertinent, partim sunt inanima, partim animalia. 221
 vitia—honestas—incidit sæpe causa, cum repugnare vitia honestati videatur, &c. 379
 vitia honestate dirigenda est. 405
 vitia non conglutinant amicitias, alioqui eademque commutata dissolueret. 576
 vitia—omnes expetimus, vitiatem, ad eam rapimur. 416
 vitia parta per amicum. 594
 vitia—vincat vitia. 409
 vitia speciem in re, sapissimè peccatur. 376
 vitia ab honestate seiuergentes, fundamenta naturæ peruertunt. 416
 vitia magis putat Hecato officium dirigi quam humanitate. 409
 vitia nostræ nobis non sunt omittere, alii que tradenda. 351
 vitia à gemma oriens sese ostendit. 508

X

X Anthipus Lacedæmonius. 416
 Xenocrates senex. 462

F f

I N D E X.

xenocrates feueriffimus philo-
fophorum. 156
xenophon Sacraticus eas res
persecutus est in Oecono-
mico, quibus rebus res fa-
miliaris quaeritur, conferua-
tur, augetur. 311
xenophontis libri multas ad-
res perutiles sunt. 509

Z
Zona — terram quasi
quibusdam redimi-
tam, & circumdatam cingu-
lis: è quibus duos maximè
inter se diuersos, & cali ver-
ticibus ipsis ex vtraque par-
te subnixos, obriguiffe prui-
na vides: medium autem il-
lum, & maximum, solis ar-
dore torreri. 700

I N D E X

I N D E X

R E R V M E T V E R B O -
R V M L O C V P L E -
T I S S I M V S

Quae in his Commentarijs continentur:

A

	Brogari. 299	adolescens officij colendi no- titia erudiendus. 46
	academia cum Platone inter- dū sensit, in- terdum dis- sensit, & quibus in rebus. 47	adolescentes cupidi, & incon- stantes. 99
	academica disciplina finitima Periparetica: 220	adolescentes sperant se diuictu- ros. 521
	academicorum mos in dispu- tando. 641	adolescentes vim potiùs, quā ius spectant. 519
	academicorum proprium. 220	addiscere sibi. 593
	accubatio. 494	adstringere sceleri. 337
	accuratissimè disputare, subri- lissimè, diligentissimè, cum veritate congruenter. 329	aduensis, pro adueneris. 467
	accusare, & reprehendere. 411	adulari, passiuè. 141
	acræo nis tabula. 632	æacus, & Minos, Iouis filij. 147
	actio redhibitoria. 391	ædiliū officia. 284
	actum agere. 618	ægina. 377
	ad Capuam. 455	æpol, pro ædepol. 467
	addicam pro probabo. 667	æquitas. 568
	adiuro. 439	æs Corinthium. 654
	adminiculorum ordines. 603	æschinis dictum præclarum. 46
		ætas militaris. 513
		ætas alia, & alia oritur. 630
		ætas fenescit, sensim sine sen- adiuro. 482
		su. 482
		ætas senilis his vacat muneribus.

I N D E X.

bus, quæ laborem exigunt. 478
 ætatis constantis grauitas. 477
 affabilitas, & comitas concilian-
 liant animos. 271
 affectus ætate. 497
 affici &c. 256
 afflare è floribus. 512
 affluere deliciis. 597
 africani laus. 504
 africanus minor. 127, 137
 africani minoris mors. 550
 agendum bene inter bonos. 387
 agis Rex. 307
 aglaus Arcas pauperrimus præ-
 latus Gygi Lydorum Regi
 ab oraculo. 349
 agriculturæ laus. 191
 agri fossiones. 504
 ala equestrium turmarum au-
 xiliarium. 266
 aldus Mannuccius quot libris
 scriptis vsus sit in emenden-
 do libro Officiorum. 40.
 &c.
 alexander. 231
 alexander Pheræus. 244. &
 nex. 246
 amare oportere ita, vt aliquan-
 do ofuri simus. 600
 amare quid. 577
 ambitiosi. 600
 ambrosius D. 146
 amici. 571
 amicitie dissiuendæ, potius, quã
 disciendæ. 166
 amicitie fractus omnis in a-
 more. 578
 amicitie nimie fugiendæ. 591

amicitiæ veræ sempiternæ sũt
 580
 amicitia, & odium abesse de-
 bent à iudice. 354
 amicitia esse nisi in bonis. 568
 amicitia molesta numquam.
 570
 amicitia numquam intempe-
 stiuã. 570
 amicitia remissior. 607
 amicitia vera. 563
 amicorum mores. 601
 amicorum paria. 354
 amicus certus in re incerta cer-
 nitur. 606
 amicus vernus. 563
 amici definitio. 106
 amor ex adipectu nascitur. 62
 amplissima quæ habentur. 287
 anacharsidis dictum, de Solo-
 nis legibus. 347
 animi celsitas, & magnitudo.
 339
 animi voluptas. 118
 animi exercendo leuãtur. 478
 animi opera sunt maiora, quã
 corporis. 269
 animorum immortalitatem
 sex probat argumentis Ci-
 cero. 529, & 532. quatuor. 530
 animus cælestis est nobis. 529
 animus cum corpore colliga-
 tus est & nexus, ex Platonis
 sententia in Phædone. 110
 animus elatus. 110
 annicerides Platonis redemptor.
 429
 anni militares. 513
 annona non tantum frumeti,
 sed quidquid ad victũ atti-
 net.

I N D E X.

ner. 413
 annus vere vertens. 707
 anquirere. 58, & 617, & 622
 anticato Cæsaris. 439
 antipater, Iolai filius. 271
 antipater, præceptor Panætij.
 381
 antipater Tyrius. 313
 antiquari. 299
 antiqui fidibus discebant.
 468
 antonius princeps eloquẽtiæ.
 394
 apelles duas Veneres pinxisse
 dicitur. 329, & 330.
 apex senectutis auctoritas.
 514
 apium, ciuitatium, & eiusmo-
 di. 194
 apollonis de Sparta peritura
 oraculum. 305
 appellere, opponitur soluere.
 381
 appius cæcus domũ gerebat.
 479
 appius imperium tenebat, &
 auctoritatem. 479
 apte dicere. 39
 aqua hæret. 431
 aquillus primus de dolo legẽ
 tulit. 87
 aranearum telæ. 347
 archyta Tarentinus. 622
 archimedes suis pulueribus, dũ
 oppugnaretur patria, fuit
 intentus. 192
 areæ inter vrbana prædia ma-
 gni ætiamabantur. 692
 argathonius 120. vixit annos.
 193

argumenta cur indubiis adhi-
 bentur. 522
 argumenta 4, Platonis ad ani-
 morum immortalitatem
 probandam. 530
 argumenta sex Xenophontis
 pro animorum æternitate.
 531
 argumentum à minori. 147
 aries à quibus inuentus. 89
 aristippus, vir integerimus.
 187
 aristo Chius. 441
 aristonis, Pyrrhonis, & Heril-
 li sententia quare explosa.
 52
 aristo Stoicus. 282
 aristotelis, & Isocratis æmula-
 tio. 44
 aristo, Zenonis auditor 48. quæ
 in re ipsi inter se dissenti-
 rent. 49
 arrogancia. 38, & 39, & 141
 artificium quo Cicero vtitur
 in cohortando filio ad Phi-
 losophiam. 29
 atia, Augusti mater. 287
 athenarum laus. 30
 athleta cur nudi certarent.
 186
 atque. 161
 atilius Calatinus. 514
 atteus vnde dicitur. 147
 attici cognomen. 440
 auaritia confertur hydropissi.
 650
 auctor bonus est, maximè di-
 gnus, cui aliquid narranti,
 fides habeatur. 428
 auctores qui de senectute scri-
 bunt.

I N D E X.

perferunt.	439	bilis esse potest.	598
audacia sua quemque à mente deturbat.	347	benevolentia in suos.	269
audientia.	471	bernardini Rutilij laus.	274
augurari.	590	bias. 600. tripoda aureum re-	
augustinus D. cum audisset Ci-		pudiauit.	ibid.
ceronis Hortensium, ad Phi-		blosius.	583
losophiæ amorem accensus		bona ætas.	498
fuit.	219	bona dea.	675
augustinus inuehitur contra		bona spes.	571
pladiatores.	281	bona interdicitæ malè rem ge-	
aurum & argentum per se nec		rentibus.	465
bona nec mala sunt, sed & c.		boni ciuis officium.	170
226		bonitas apud rusticos laudem	
aurum, æs, argentum non ho-		habet.	402
minum uiui.	229	bos laboris socius, & alia.	227.
aurum spectatur igni.	257	unde dicitur.	ibid.
auxiliarium turmarum eque-		bonus est auctor & maximè	
strium ala.	266	dignus cui aliquid narranti	
		fides habeatur.	428
		bonus, id est, iustus.	259
		breuis vita hominis.	522
		bruti dictum ad Antonium ter-	
		rendum.	239
		bruti facinus contra ius, & bo-	
		num factum.	353
		brutus omnem regnandi con-	
		suetudinẽ, sustulit.	ibid.
		<i>Βούησις.</i>	680
		bucecellinus.	583

B

Barbari natura serui.	679
barbaruli nulli.	683
basillus.	397
beati, qui nulla re egent.	295
bella ciuilia qui gesserint.	106
belli, pro in bello.	312
benefactorum recordatio iu-	
cundissima.	454
beneficentia doctrinæ antepo-	
nenda.	85
beneficia parata gratissima.	591
beneficium accipere liberta-	
tem vendere est.	295
beneficium maiore mensura	
reddendum.	100
beneficus qui.	97
beneficustrucidator, adagium.	
288	
benevolentia fiducia nulla sta-	

C

Cæcilij comœdia Epiclet-	
rus.	626
cæcilius.	467
cæli stelliferi cursus.	706
cæsare mortuo, nondũ ciuitas	
erat libera.	325
cæsar in paruulo opidulo pri-	
mus esse malebat, quàm se-	
cun-	

I N D E X.

cundus Romæ.	65, 79	capitum iugatio.	503
cæsaris crudelitas.	247	carthaginienles Arietem inue-	
cæsaris nex.	245	nerunt.	89
cæsaris quinque triumphi.	248	carthago.	88
cæsar rerum omnium quando		catadupa.	706
potitus.	310	catilinæ coniurationis origo	
cæsar vno die centies sexter-		fuit immoderata largitio.	
tium cenauit.	97		
cafurnius.	391	cato.	551
c. Aquillij laus.	392	cato Censorius, à censura se-	
c. Carbo 385. consularis vir, &		uerissimè gesta appellatus.	
eloquentia clarus.	270	324	
c. Duillius delectabatur cereo		cato didicit senex Græcas lit-	
funali, & tibicine.	488	teras ab Ennio.	467
c. Fabricij continentia.	653	cato intulit sibi manum, ne	
c. Fabricius.	568	seruicetrem patriam videret.	
c. Gracchus frumentariam le-		394	
gem tulit.	299	cato maior.	439
c. Lælius.	547	cato maior cur malè audierit.	
c. Marius.	126, & 657	170	
c. Pontius Samnis.	482	cato M. & alia.	161
c. Pontius Samnis aduersus Ro-		cato natu grandior Græcas lit-	
manos imperator.	302	teras Sardiniate didicit.	441
c. Sergius Orata.	394	& 442	
c. Sulpicius Gallus.	569	catonis cognomen Sapientis.	
calamitas, & felicitas maxi-		552	
ma ex parte in animis, &		catonis filius à Catone patre	
moribus sita est.	378	crematus.	536
callidi qui.	226	catonis laus, & eloquentia.	
calumnia.	87	645	
camillus Romæ euerfam exul		czronis magna vox, & latera.	
in integrum restituit.	590	459	
campus Martius.	154	catonis sapientia.	444, &
candaules Rex à Græcis Myr-		445	
silus dictus.	349, & 350	catonis senis iocus.	154
cani, non rugæ auctoritatem		cato scripsit de rustica.	
asserre senectuti possunt.	517	504	
capedo, vasis genus.	652, & 653	cato tribunus militum depu-	
capides.	552, & 553	gnauit ad Thermopylas.	
capienti verbi vis.	253, & alia.	476	

I N D E X.

eatovir maximus, & spectatus. 559
 cato Vticensis. 644
 caudium, Apuliae vicus. 425
 caussa iustę bellorum. 91
 caussa sex, quę homines commouent, cur aliis faueant. 236
 caussam qui ignorat, nihil scit. 39
 cautio est, forma dicendi. 617
 celebrari. 63
 celeritas. 561
 cella vinaria, olearia, & penuria. 808
 celtiberi. 91
 censendi verbum. 244
 censere. 33
 cereum funale. 488
 certatio in amicitia officiorū. 579
 certo scio. 441
 cetarij. 190
 cethegus. 683
 charon portitor. 190
 cicero à Peripateticis dissentit in honesto 36. Stoicorum probat honestum. 37
 cicero Æsopum in pronuntiatione imitatus. 162
 cicero Aristotelem imitatur. 236
 cicero Aristotelis verbum vertit. 229
 cicero Cęsarem, & Antonium carpit. 106
 cicero defenditur. 56
 cicero definitionem virtutis accipit pro medio termino. 656
 cicero in ea philosophorum secta fuit, quę deos administrare, & scire omnia sentiebat. 351
 cicero in reip. & amicorum causis occupatus. 214, & 215
 cicero Iocrotatis locum imitatus. 46
 cicero magis adhęsit Academicis, quàm Peripateticis. 643
 cicero magis oratoris, quàm philosophi, nomen amplexus est. 39
 cicero maximè legendi cupidus. 217
 cicero multa scribere rutilus. 325
 cicero necessario, & ex omnibus negantibus concludit. 656, & 657
 ciceronianę sententię inconstantia. 87
 cicero nimię glorię amans. 197
 cicero pater patrię. 285
 cicero Platonis sententiam interpretatur. 217
 cicero Platonem imitatus est in Theateo. 549
 cicero pacis auctor. 89
 cicero Platonis, quàm Aristotelis lectione delectatus est. 38
 cicero quare in lib. Off. Stoicos vel maximè sequitur. 54. Stoicos amicos vocat. ibidem
 cicero tres partes officij in procemio lib. II. complectitur.

I N D E X.

tuit. 212
 ciceronis argumentandi modus, iuniores Dialecticos laeret. 648
 ciceronis iudicium de Platone, & Aristotele. 643
 ciceronis orationes elaboratę. 215
 ciceronis sententiam multi nõ assequuntur in Paradoxis. 684
 ciceronis summa laus, & res gestę. 127
 chilonis pulchrum dictum. 141
 cimbrı a quo deuicti. 91
 eimonis liberalitas. 291
 circulum absolueret. Adagium. 332
 ciues in alios ciues officiosi esse debent. 187
 ciuis à dignitate. 403
 ciuitas, multitudo ciuium est. 305
 ciuitates quę. 230
 ciuitates, quę Ciceronem fouerant, Senatus laudauit. 674
 ciuitatis felix administratio quando. 121
 ciuitatium. 399
 ciuium beneuolentia quomodo paretur. 605
 cybelę epitheta. 149
 cybelę simulacrum. 149
 cymbę, dictę à velocitate. 384
 cynici vnde dicti, & alia. 174
 cyrus Persarum rex. 231
 clam furari. 259
 clauicula. 503
 cleantes. 466
 clementia magis hominem decet, quàm crudelitas. 234
 clementia, quid. 139
 clementia victorem decet. 131
 clodius in curia feruum ad occidendum Pompeium collocauit. 674
 clodius tēplum Nympharum incendit. ibid.
 clęlia, eiusque virtus. 110
 cn. Papirius Carbo. 270
 cn. Pompeius, & eius laus. 126
 cocles mortis discrimen adiuit. 113
 collatinus, patrię studiosus. 353
 collocare, pro elocare. 281
 comędia antiqua. 153
 comitium, pars fori Romani. 41
 commonere suos, quid 355
 communis vtilitas priuatę anteponenda. 342
 comparatio aptissima. 186
 comparatio apum, & hominū. 194
 concoquo. 439
 conditores iuris singularis, seditiosi veriüs sunt, quàm ciues. 261
 congressus viri, & femine, opus diuinum. 62
 conscientia. 347
 conscientia bene actę vitę. 455
 conscientię furie. 658
 consilium calidum. 131
 conspiratio. 232

I N D E X.

constans.	367	disciplina floruerit, cuius R.	
constantia.	569	adscriptus.	30
consulatus eiusdem.	512	crimina aliena magis quam	
consulere est, à iurisconsultis		propria cernuntur.	186
litigandi viam petere.	294	critolai Peripatetici libri.	346
consuli est, de iure consulenti-		critonius Socratis disputandi	
bis respondere.	ibid.	modum lacellit.	642
contemnere, & malè existima-		culmus.	502
re, non idem.	255	curio.	287
contumacia quæ.	599	curiales.	291
conueniens.	346		
conuicia indigna homine in-			
genuo.	180		
conuiuium.	494		
copiosè, & ornate dicere sine			
sententia, insania est.	271		
copiosi, & vsque ad delicias ab-			
undantes, non subueniunt			
vitæ necessitati.	277		
corinthus.	89		
corinthus prædiues.	304		
coriolanus.	583		
cornificij nomen non rectè in			
aliquibus libris positum.	675		
corrè, tres fratres fuere.	287		
crassi cognomen, Diues.	283		
crassi laudes.	ibid.		
crassi oratio.	683		
crassus iudices corruppebat,			
ut fontes absoluerent.	690		
crassus, M.	158		
crassus L.	156		
crassus princeps in eloquen-			
tia.	394		
crassus subornabat accusatores,			
ad homines locupletes cri-			
minandos.	690		
cratippus.	432		
cratippus cuius fuerint, qua in			

D

D Amon, & Pythias.	354
deciij.	653
d. Iunius Silenus	283
decius vterque.	113
declinare de via, pro, à summo	
iure recedere.	601
decumam fructuum vel præ-	
dè Romani alicui Deo vo-	
uebant, vt & c.	284
deduci.	548
defectus anni.	208
defendere ardores solis.	503
defensionibus maximè gloria	
paritur, & gratia.	312, & 313
desagrarè, absolūtè.	668
delectum rerum nullum relin-	
quere, quid. s2. bis.	
delibatus animus.	529
delictis etiam occultis abli-	
nendum.	349
delinquitur plurimū propter	
amicos.	353
deliratio.	479
demens ruina.	464
demetrius Phalereus de sene-	
ctute scriptis.	439
de-	43

I N D E X.

demetrius Phalereus in quo di-		diogenes, præceptor Antipa-	
cendi genere excelluerit.		tri.	181
42. vnde dictus. ibid. apud		dionysius tyrannus, Hermo-	
Macedones gratiofus. ibid.		cratis filius, & alia.	
Bibliothecæ Alexad. à Pto-		244	
lemeço præfectus. eius mors.		diribitor, id est, qui diuidit.	
ibid.		278	
democritus.	466	dirus, & durus, quomodo dif-	
demosthenes industria natu-		ferunt.	518
ram emendauit.	270	discedere. i. hiare.	348
demosthenis in dicendò vis.		discendum à bonis doctori-	
42		bis.	29, & 30
deorum, an regum filij.		discerepare.	406
609		disertus, & eloquens, nō idem.	
depromptum ex arca non con-		271, 294	
ferendum est cum eo, quod		dissentio Ciceronis.	513
ex virtute depromptum est.		disimulare, & simulare, quid	
276		differant.	157
desiderium pro absentia.	613	dissolutus.	148
deterere.	290	distinctè dicere.	39
dicearchus.	232	distringit, & dissoluit, nō idem	
dic meliora.	497	sunt.	429
dicendi genera tria.	41	diuisio eorum, qui imperant.	
dicteria.	153	135	
dies status.	91	diuitiæ.	77
dignitas.	156	diues, aut iniquus, aut iniqui	
dignitas quid.	181	heres.	651
dignitas priuata inferior pu-		diuinare.	458
blica.	187	diuitis definitio.	684
dignitate qui se abdicarunt.		doctorum consuetudo.	567
118		dolium Danaidum.	281
dij profunt. 228. non nocent.		domui.	417
228		domus æterna, pro monumen-	
dilabi, id est consumi, dissipari.		to.	708
291		dubitatio homine indigna.	
diligenter, cum delectu.	278	670	
diogenes.	466	ducere.	69
diogenes, Cynicorū princeps.		duo Scipiones.	526
381		dupli pœna.	391

E

E Cquid. 439
 Elephantorum, & leonum
 pugnae, venationes dicun-
 tur. 281
eleuare, pro minuere. 613
 & 622
eloquens, & disertus, non idem.
 271, 294
eloquens praestat diserto. 271
eloquentia, cur iurispruden-
 tiae anteposita. 293
eloquentia in philosopho re-
 quiritur. 33
eloquentiam tenere principa-
 tum in iis, quae dignitatem
 pariant, maioribus placuit.
 294
empedocles Agragantinus. 571
encruare. 476
ennio visus adesse Homerus.
 704
ennius. 132
epiclerus, Caecilij comedia.
 626
equitari. 266
equitum, & senatus dissensio-
 ne fractae sunt opes reipub.
 410
eripere, aut furari. 259
escendere. 403
esse odiosum alteri. 467
ethionis tabula. 682
euander, interfecto Caco, Her-
 culi vouere decumam bouum
 instituit. 284
euertere aliquem per ludum
 & iocum. 152

excutere intelligentiam. 404
 exercitus R. quot leg. erat. 78
 exigit pro postular. 338
 exiltimare male, & contem-
 nere idem. 255
 exoticum, id est peregrinum.
 650
 expetendum nihil, nisi hone-
 stum. 345
 explicare intelligentiam. 404
 exprobratio odiosa. 612
 existit, id est, clarus euasit. 266
 extremum. 562
 extremus actus vitae. 191

F

F Abulae, quae philosophis co-
 cessae. 357
 facile laborans, laborum tole-
 rantissimus. 294
 fama negligenda propter ami-
 cum. 605
 familia. i. mancipia. 411
 familiae R. permulta nomen a
 bestiis sumpserunt. 384
 factores. 190
 fastidio efferr. 598
 fatigare. 397
 felicitas, & calamitas maxima
 ex parte in animis, & mo-
 ribus sita sunt. 378
 ferere, pro sapere. 703
 fetiale ius. 90
 fetialis. ibid.
 fidem qui violat, omne com-
 mune praesidium oppugnat.
 353
 fides quid. 169
 fides. 568
 fides

gunt. 680
 fides cum hoste seruanda. 93
 fides hominem homini concii
 liat. 76
 fides iustitiae fundamentum. 76
 fides non est dea, ait Aug. 421
 & 422
 fides perpetua ex beneuolen-
 tia. 240
 fide, pro fidei. 417
 fides Punica. 93
 fides seruanda etiam infideli.
 442
 fides vnde dicitur. 76
 filiorum a parentibus de gene-
 ratio. 165
 filus, pro elocutione. 576
 fimbria. 402
 finitimus, id est, simillimus.
 293
 foedare. 247
 foedum opponitur pulchro.
 347
 foedus. 406
 foris vtimur modestia. 269
 fortes, qui pro Repub. mortem
 libenter oppetunt. 333
 fortitudinis descriptio & laus.
 110
 fortitudinis est, nec dolore, nec
 voluptate vinci 120
 fortitudo, & temperantia, iu-
 stitiae comites. 226
 fortuna. 235
 fortunae bona, non recte bona.
 651
 fortunae, & virtutis compara-
 tio. 657
 fortunae ludibria. 651
 fortunae temeritas. 569
 fortunam sui cuique mores sin-

fratrum gratia rara. 342
 fraudium. 399
 frontes punctae apud Thraces
 nobilitatis signum, & con-
 tra. 245
 fructus ad fenus exiguum,
 quis sit. 691
 fuluius Ursinus. 282
 fundum non habere. 281
 furari clam aliquid. 259
 furiae conscientiae. 658

G

G Salinator per Sp. Albi-
 nus querelas deplora-
 re solitis. 447
 G. Seruilius Ahala Sp. Melium
 interemit. 507
 Gallus. 499
 gazam, regiam pecuniam vo-
 cant Perlae. 303
 geometrae non persuadent,
 sed omnia, quae describunt,
 probant. 345
 gerere animum. 110
 gerendum, in dum, absolute.
 447
 gigantomachiam qui scribse-
 runt. 445
 ibid.
 gladiatorum munera in func-
 ribus potissimum edeban-
 tur. 281
 glorie descriptio. 250
 gloria est virtutis vmbra. 576
 gratiam, & gloriam tyrannici
 dae consequuntur. 408
 gratiam referre. 598

I N D E X.

gratidianus.	142	homines statim non fiunt im-
græue onus.	326	probi.
græcia dux Agamemnon.	472	homines suorum malorum
gremium mollitum, atque		commemorationem abhor-
subactum.	502	rent.
gulielmus Sirletus Cardina-		hominibus quæ utilia, quæ no-
lis.	181	xia.
gyges imperavit apud Lydos.		homini fidendum.
349		hominis docere, & discere
		proprium.
		hominis inanis gloria.
H Abere questui temp. est,		homo corpore, & anima con-
ex reip. muneribus		stat.
quantum facere.	305	homo homini Deus.
habere rationem cum terra.		homo homini Deus, & lupus.
502		228
habere religionem est, cauere.		homo homini nocet.
274		homo hominis incommodo
hannibal.	158	suum auget commodum.
hemicyclus.	548	338
hera.	92	homo nouus.
hercules vnde dictus.	339	180, & 181
hereditas optima, quæ à patri-		homo oratione, & ratione à
bis filijs relinquatur.	169	brutis differt.
herillus, & eius opinio.	49	104
hernici.	88	homo Romanus.
hesiodus doctus.	504	458
hippolytus.	87	homo specie differt à pecude,
homeri lingua melle dulcior.		genere à saxo.
472		592
homerus ante Hesiodum.		hominum proprium errare.
504		honesti, & decori discrimen.
homerus Ennio visus adesse.		146
704		honestum, ex quatuor virtuti-
homerus optimus auctor fabu-		bus.
larum.	417	212
homines ad cælestium ordi-		honestum per se, lucet.
nem creati.	529	59
homines plures, quam vnus,		honestum secundum naturam
magis videat.	186, & 187	in quatuor partes diuidi-
		tur.
		67
		honorinum bonum.
		592,
		& 593
		honoris contemptus maximus
		honor.
		117
		horatius Cocles.
		653

horten-

I N D E X.

hortensius Ciceronis æmulus.		indicari, i. astimari.	387
397		industria, & virtus præstant di-	
hortensius pauonem in augu-		uitias.	298
rati adiciali cena primus		inhumana virtus, neque super-	
posuit.	283	ba.	593
horti luculliani.	182	inhumanum, & nefarium mal-	
hostimentum.	91	le arcam quam iustitiam.	
hostire.	90	277	
hostis.	90	in luce.	457
hostorium.	91	in manu.	287
humani casus.	552	in oculis ciuium.	457
humanitas.	440	inops multitudo.	260
humanitas quid ferat.	274	inops potest esse gratus ani-	
humæus Louanienfis aberrat		mo, non re.	295
à Ciceronis sententia.	684	inscriptiones veteres de Cibe-	
		le.	489, & 490
		inscriptiones veteres, quæ Ro-	
		ma, & alibi leguntur.	536
		instat.	295
I Aculari.	266	instituere.	30
Ianus Medius.	316, & 317	insula quæ dicta.	391
iason Phercus.	158	integritas.	568
idoneis de re familiari imper-		intemperans adolescentia.	
tiendum.	277	471	
imagines domi habere, eaque		intercessio, & intercedendi	
in funere præferre veteres		verbum ad pecuniam acco-	
Romani solebant.	703	modatum, pro spondere.	
imagines opidorum, quæ bel-		690	
lo capta fuerant, in trium-		intus.	458
pho portari solita.	248	iphigenia.	414
immunis, pro improbus.	593	iracundia sæpe prodest.	140
imperio animi vtimur, serui-		ira nulla Deis, vt Philosophi af-	
tio corporis.	269	firmant.	421
importunitas.	598	ira tempore mitigatur, odium	
in amicitia experiendum.	605	minime.	239
in amicitia quæ requiruntur.		isocratis, & Aristotelis æmula-	
605		tio.	44
in collegio adesse, vetus for-		italicum bellum.	303
mula.	552	iudices inferorum.	147
indigere casu accusandi dictu.		iunia familia, Illo oriunda.	274
597			

iuppiter iratus. 419 496
 iurari dicuntur, qui in leges an
 requam iudicarent, iurare
 confueuerunt. 354
 iuriscoſulti domus, oraculum
 ciuitatis. 517
 iuris ſingularis conditores, ve
 ri uſunt ſeditioſi, quam ci
 ues. 261
 ius augurij. 458
 ius ciuile vinculum ciuitatis.
 668
 ius ſeciale. 423
 ius gentium. i. natura. 381
 ius gentium patet latiùs, quam
 ius ciuile. 394
 ius ſummum, iniuria ſumma,
 & alia eiùſdem prouerbia.
 87
 iuſtitia quid. 169
 iuſtitia, mater principſque vir
 tutum. 277
 iuſtum, uſtile, honeſtum, inter
 ſe coniuncta. 225
 iuuenium ferocitas. 477

L

Laborandi uerbi uis. 41
 lacedæmonij iniuſti, & a
 lia. 246
 lacedæmonij ſenectutem ho
 norabant. 517
 lacedæmonij tyrannicidid præ
 mia decreuerunt. 337
 laciada. 291
 lactantius Firmianus. 276
 lælius habitus eſt ſapient. 547
 lærtes cultor agroſum apud
 Homerum. 504
 lambinus. 227. 248. 253. 259. 270

lanij. 190
 langij lapſus. 239
 largiendum quibus. 277
 largitio ex re familiari fontem
 benignitas exhaurit. 276
 largitionis cauſa. 287
 largitionem immoderata duo
 ſequuntur uitia, inopia, &
 rapina. 278
 largitio pecuniæ minuit rem
 domeſticam. 277
 laterum uis in pronunciatio
 ne. 470
 latrocinium non fuit ſemper
 infame, ſed periculoſum po
 tiùs. 259
 laudium. 399
 legati. 90
 legati ſacroſancti. 187
 leontinus Gorgias uixit
 annos. 459
 leuaffo. 439
 leuctræ. 112. & 113. 246
 lex. 140
 lex Cincia. 455
 lex diuina eſt, quæ diuinitus
 inſita mentibus hominum
 eſt. 339
 lex humana eſt, quæ conſenſu
 generis humani compro
 batur. *ibid.*
 lex Lætoria. 387
 lex naturæ. 394
 lex punit, iudicium damnat.
 387
 lex Voconia. 459
 liberalis, & benignus officiù
 non fructum ſequitur. 277
 liberalitas. 568
 libe-

liberalitas, iuſtitie pars. 74
 liberalitas non poteſt nolenti
 acquiri. 276
 liberalitatis intermiſſa effe
 ctus. 88
 liberalitas quid. 169
 libertas maximè popularis.
 117
 libra Critolai Pe ripatetici.
 346
 lilius Gregor. Gyraldus. 106
 lineæ, i. modus. 662
 linguæ præſentes metu conti
 nentur. 176
 liuius Andronicus. 499
 locis delectamur montuoſis,
 & ſilu. 608
 locuples tabellarius, id eſt, cui
 litteræ credi rectè poſſunt.
 417
 locuples teſtis. 122. 319. 417
 locus celebris. 64. deſertus.
ibid.
 locus, pro dignitate. 623
 L. Acilius. 551
 L. Brutus, & eius conſilij ſocij.
 653
 L. Cæcilius Metellus. 514
 L. Craſſus Mucianus. 499
 L. Flaminius conſul in Gallia
 à ſcorto exoratus. 484
 L. Lucullus Mithridatem, Ti
 granémque deuicit. 272
 L. Mummius Corinthum ſpo
 liauit, ſpolijs Italiam orna
 uit. 304
 L. Paullus. 526. 528
 L. Quinctius Cincinnatus. 507
 L. Quinctius Flamininus. 439
 luculli fratres, 283

lycurgi leges quamdiu uigue
 re. 125
 lyſander. 307
 lyſander Lacedæmonius. 510
 lyſis Pythagoræ diſcipulus.
 194

M

Macellum. 190
 Magiſteria. 496
 magiſtratus, lex loquens. 140
 magiſtri non boni. 471
 magiſtrorum uirtutes imitan
 da. 169
 magiſter conuiuij. 496
 magna Græcia. 562
 magna mater. 489
 magnitudo animi, qua in re
 perſpicitur. 120
 maiorum conſuetudo. 589
 mala emptio ſemper expo
 brat ſtultitiam. 691
 mala omnia ex homine. 226
 mala exiſtimare, & contemne
 re, non idem. 255
 malleoli. 502
 malum, aduerbium indignan
 tis. 278
 mamercus, Æmiliæ gentis.
 284
 manare. 308
 manica, familiæ Heluiorum
 cognomen. 159
 man. Curius de Samnitibus,
 de Sabinis, de Pyrrhotrium
 phauit. 506. 507
 manilius, conſul in Africa.
 704
 maratho, & eius hiſtoria. 110

I N D E X.

marcellus.	114	mercatura.	326
m. Curij victus tenuitas.	653	metaphora.	128
m. Antonius Muretus.	282. 302	metellus, eiusque cum Africa.	
m. Atilius Regulus.	526	no contentio, & æmulatio.	
m. Brutus.	644		137
m. Cethegus.	499	metellus Macedonicus, Scipio	
m. Crassus, Ciceronis inimicus.	397	nis & Lælij collega.	614
m. Crassus, omnium Romanorum, excepto Sulla, ditissimus.	688	metrodoros.	129
m. Curius.	568	metus neminem diu custodit.	
m. Lutatius Pythia.	402		239
m. Marcellus.	526	migrare, eiusque vis.	86
m. Valerius Corninus vitam ad centesimum vsque annū perdixit.	512	milo Crotoniata.	470
marius criminatus est Q. Metellum.	404	milo patrimonium effudit.	
marius V. consul Cimbrōs deuicit, eiusque consularis, & triumphus, & alia.	91		278
massaniassa, hospes Scipionis.	477	mina, centum drachmis constat, scutatis duodecim.	282
massaniassa nonagiata annos natus.	ibid.	minerua inuita.	161
massilia, & eius alia.	248	minerua Phidiaz.	646
matellio Corinthius.	693	mirabilia, i. paradoxa.	591
maturè fieri senem.	476	missiones à bello tres.	90
maximam partem, valet, plerique homines.	77	modestia.	169
maximè necessarium, forma antiqua loquendi.	618	modestia foris vtimur.	269
medicina.	569	modicè pro modestè.	441
meditari. i. meditando exerceri.	270	modium libras ferè habet	
meliorescere.	287	xxx.	285
memoriam perdere.	465	mollire.	456
mens paucorum, vita omnium.	219	molonem, & Posidonium Cicerō Rhodi audiuit.	329
		monumenta.	432
		morbis.	391
		moriendum esse certè.	526
		morti nihil tam simile, quam somnus.	532
		mortui viuunt.	571
		mulier.	66
		nulli barbaruli.	683
		multitudo inops.	260
		multa peccas pro, multis in rebus.	87
		munditiæ mulieres decet.	174
		munifi-	

I N D E X.

munificus dando quis.	290	O		
mutationes omnes rerum, sanguinolentæ.	170	O	Bertus Gifanius.	682
		O	bscurus, qui suam voluntatem non facillè ostendit.	
				384
		N		
N	Ænij ludus.	465	obstringere sceleri.	337
	nastica.	127	obstruere luminibus.	391
	natura bonum suadet.	47	octauij tribunus quid dixerit.	
	natura, dux optima.	445		115
	naturæ lex.	396	octauius de metu primus legem tulit.	87
	naturæ vis.	61, & 62	octauius Panthagatus.	90
	naturales motus.	499	odisse apertè, ingenuum.	607
	naturam non retinentes, dum perdere timeant, perdunt.		œconomicus Ciceronis.	314
		277	œconomicus Xenophontis, à Cicerone iuuenè versus è Græco.	510
	natura mutari non potest.	579	œdipus Coloneus.	445
	natura omnia nobis viuendi præcepta tradit.	403	officere auspicijs.	391
	natura rerum stat amicitia.		officij definitiones, & diuisiones.	56
		572	officium, & honestum, non idem.	333
	naucularius, magister nauis.		officiorum libri, quantum à Peripatetica doctrina distideant.	36
		411	officium medium qui facit.	333
	necessitas, & vtilitas, largitionis causæ probantur.	287	officium nascitur ex honesto.	ibid.
	necessitati parendum.	300	officium perfectum qui facit.	56. 57. 333
	nec inhumanus.	448	opem ferre.	58
	nemo tã senex, quin annum viuere posse putet.	466	opera.	72
	neoptolemus.	613	opera animi sunt maiora, quàm corporis.	269
	ne sutor vltra crepidam.	187,	opera largitioni anteposita.	391
		333	opes.	58. 77
	nicocles.	308	opes magnæ periculosa.	236
	non modo, pro nedum.	658	opificina.	190
	non modo, pro nõ modo non.	680	opinionēs variz diuersorum	
	non putaram.	129		
	nostris, i. Latinis.	217		
	numantia.	88. 127		
	numeros omnes habere.	332		

I N D E X.

philosophorum.	49	iure à Cicerone reprehēditur, quòd officij deffinitionem prætermisit.	ibid.
optimates.	46	paradoxa.	644
opus, opera.	227	parcimonia.	691
orator philosophia instructus esse debet.	33	pares cum paribus.	447
oratio honesta.	295	partim.	195
orationes quo in loco Romæ habeantur.	41	partim, pro alia.	299
oratio omnis ex re, & verbis constat.	175	paſcere.	230
orationis genera duo, sermo, & contentio.	270	paſcua veteres pluris æſtimabant, quàm vineas, & arua.	315
oratoris deſcriptio. 271, & 272		patria, plus, quàm parentibus, debemus.	196
oratoris proprium.	39	patria omnibus rebus præferenda.	106
ordines in quincuncem directi.	511	patrimonia effunduntur facilius, quàm homini benevolentia comparatur.	281
ordo nobilior, quàm genus.	310	pauoris effectus.	175
oreſtes, & Pylades.	354. 572	paullus Æmilius Macedones vicit.	300.
ornate dicere.	39	paullus Æmilius quattuor filijs orbatus.	568
ouidiij locus ex Euripide expreſſus.	59	pax in terris inanis.	89
uocalis vigefies à Cicerone duabus lineis uſurpata.	254	peccata digitis dimetiri.	664
		peculatus, eſt furtum pecuniæ publicæ.	272
		pelias recoctus.	534
		pellis vulpina quo modo aſſumenda.	94
		pennius Iulia, familiae cognomen.	377
		peragrarè.	325
		perduxiffent, pro perducti eſſent.	582
		peregrini honore afficiendi.	187
		perfecta ſapientia in amicitia.	584

P

P ædagogii.	613
Pænitere quid.	35
pala, funda, vacuum illud in annulo, quo gemma includitur.	349
palatium vnde dictum, & ubi ſit.	180
panatij, Polybiique laudes.	324
panætius, præceptor Poſidonij.	381
panætius, Rhodi natus, magiſter minoris Africani.	54.

I N D E X.

perfidioſum, & nefarium, frange fidem.	353	natis animis.	432
pericles.	157	philosophia, vitæ lex.	47
pericles, Anaxagoræ auditor.	186	philippi Alexandrum admonentis verba.	278
perimere.	345	philippi regis Macedonum in filium præclarum dictum.	237
perinde vt.	432	philippus verſutus.	226
peripatetici, & Stoici præferunt honeſtatem vtilitati.	345. 346	phoſtic.	151
peripateticorum doctrina.	232	pietas.	228
peripateticorum rigidus philoſophandi modus.	643	pietas in parentes.	269
perotti error.	62	pingui Minerua.	568
pertinacia.	260	pirithous, & Theſeus.	354
pertinere, eſt perfecte continere.	261	piſcatores.	190
peruerſitas.	444	piſſistratus.	523
peſtibilis fundus, qui letiferam herbam habet.	381	platae.	111
petrarcha ſuam Bibliothecam Reip. Venetæ dono dedit.	363	plato Diuinus, eſcam malorū appellat voluptatem.	488
petrus Alcyonius Ciceronis libros de Gloria furto auertit.	252	plato fabulis uſus eſt.	350
petrus Nannius.	105	platonis in compoſitione diligentia & vis. 43. eidem dormienti apes in labellis conſederunt, & id quid ſignificaret. ibid. aliq; de eo. ibid.	
phaëton.	414	platonis reſp. notatur.	185
phalaridis nex.	245. 246	platonis ſenectus lenis.	459
phalereus D. dulcis, primus inflexit orationem, & eam teneram, mollèmq; reddidit.	42	plautus.	153
phidiae Minerua.	646	plutarchi error.	426
phili oratio accurata.	576	plutarchus Ciceronem imitatur.	110
philosophia ante Ciceronis eſt tatem latebat.	214. 217	pœna dupli, & reticentiæ.	391
philosophiæ effectus.	216	pœni.	92
philosophia medetur conſer-		pollucere populum, i. viritim aliquid largiri.	284
		polybij laus.	261
		polybij, Panætiique laudes.	324
		pompeius theatrum ædificauit.	283. 287

I N D E X.

pompeius, vt augeter potentiam suam, Cæsaris filiam duxit uxorem. 405
 polidonium, & Molonem apud Rhodum Cicero audiuit. 329
 postulata Geometrarum. 345
 potentia. 58
 præbitor. 278
 præcidere. 508
 præcipere. 30
 prædones. 259
 prædones semper infesti humano generi, ideo ius humanum eos iuuare non debet. 422
 præ manu. 287
 præparatio in negotijs adhibenda. 121
 præ se ferre speciem boni viri. 259
 prædij populo ab Oreste dati causa. 284
 præparata. 692
 prætis nominis inditi à Romanis ratio. 315
 prætorum æstimatio. 691, & 692
 præcie, Ionæ vrbs. 651
 præcine est dictu. 295
 prædij populi gratiam, honorum spe, aucupabantur. 281
 prælium Caudinum. 483
 præpagatio vitium. 504
 prope intuens. 449
 propius abesse. 527
 propylea. 287
 proscriptio ciuium R. 248
 pro se quisque. 385
 prudentia. 233
 prudentiæ definitio. 253
 prudentia quid. 192
 prudentis est, sustinere, vt cursum, sic impetum beneuolentia, &c. 605
 prudentiam vult imitari malitia. 397
 p. Africani filius. 478
 p. Mucius iuriconsultus, & optimus vir. 270
 p. Natica. 589
 p. Rutilius. 628
 p. Rutilius à Scæuola edoctus. 329
 p. Scipio Natica Corculum. 499
 p. Scipio tr. Mil. in Africa. 703
 p. Sulpicius. 549
 puerorum infirmitas. 477
 pulchritudo. 146, & 147
 puncti, i. disputationes metaphoricæ. 644
 pylades, & Orestes. 354, 572
 pylades Orestem se esse dicebat. 572
 pyrrho ab Aristone dissenit. 50
 pyrrhoni quid senserint. 220
 pyrrhus. 578
 pythagoras. 466
 pythagoras, & eius auctoritas. 157
 pythagoras fabri filius. 529
 pythagorei, incolæ Italiae ibi. 529
 pythagorei non dubitant, quin homines animum haberent ex vniuersa morte deliberatum. 354
 pythagoreorum mos. 481
 pythias, & Damon. 354

Quæ-

I N D E X.

Q
 Væstita sunt conseruanda. 114. 68. 314
 quæstiones infinitæ. 646
 quandoque, pro interdum, & pro quodcumque. 707
 quasi, pro ferè. 692
 quincunx. 511
 quinquennium postea vixit, dura constructio. 459
 q. Fabij maximi mores. 455
 q. Fabij præstantia. ibid.
 q. Fabius Max. Hannibalem exultantem patientia molliit. ibid.
 q. Fabius Max. Tarentum recepit. 456
 q. Maximus. 132. 608. 691
 q. Mucius. 613
 q. Mucius Scæuola augur. 547
 quirinus. 353
 quod contra, modus loquendi. 536
 R
 Ratio, & oratio, hominis arma, ferro accutiora. 63
 ratio temporis interdum maior, quàm necessitudinis, habenda est. 109
 rationes quinque officij persequendi. 224
 rationis inimica voluptas. 484
 reapse, pro re ipsa. 592
 rebus pro causis. 667
 rectum. 346
 redamare. 592
 referre gratiam. 598
 reficere, pro restituere. 689
 reges, qui Romanorum opem implorantur in sua egestate. 246
 regnare simul qui nequierunt. 78
 rei militari primæ, secundæ eloquentiæ, tertiæ iurisprudentiæ tribuuntur. 294
 religatio. 503
 rem habere, facere rem, augere, ad rem attentiores esse, 300
 res familiaris, fons est, cuius riuisi sunt largitiones. 276
 res incerta, pro periculo. 606
 res meliores, incrementa diuitiarum, vel dignitatis sunt. 287
 resp. post Cæsaris mortem quasi restituta videbatur. 214, & 215
 res rustica proximè ceteris viuendi rationibus preferatur à Columella. 502
 res secundæ difficilior, quàm aduersa feruntur. 140
 res vrbane à bellicis anteponenda. 124
 resp. Romana se senatui populoque commiserat. 214
 eius potestas ad vnum translata. ibid.
 reticentiæ poena. 391
 reuocare. 59
 reuocare ad calculos. 600
 ritus faciendi veteris testamenti. 553

Gg 4

I N D E X.

romuli fratricidium. 353
 romulus. 353. 652
 romulus legem tulit, ne quis
 moenia transfret. 353
 rorantia pocula. 496
 rupilius, & Rutilius, Lælij ami-
 ci. 608
 rustici antiqui in militiam
 proficiscebantur. 527
 rustici Romani. 466

S

Sabini. 88
 sacra publica, & priuata cu-
 iusque familiae. 105
 sæculum. 302
 sagum, hoc est bellicum tem-
 pus, spernit oratorẽ bonum,
 amat horridum militem. 293
 salamis. 111
 salinator. 447, & 456
 fallustus Xenophontem imi-
 tatus. 239
 sanctitas. 228
 sanẽ. 240
 sapiens qui ex Stoicorum sen-
 tentia. 57
 sapientes omnes boni sunt. 387
 sapientiae, & philosophiae di-
 scrimen. 217
 sapientiae diffinitiones. 218
 sardi. 511
 patrius. 397
 scalmus. 385
 scauri grauitas summa, & con-
 stantia, & alia eiusdem orna-
 menta. 126
 scaurus princeps fuit senatus.
 283
 281

sceleris est aliquis modus. 419
 scientia definitio. 183
 scipio. 441
 scipio Æmilianus, cuiusque
 laus. 165
 scipio ab vxore Sempronia,
 Gracchorũ sorore, veneno
 necatus. 704, & 705
 scipio à Masinissa accersitus.
 704
 scipio ante tempus consul fa-
 ctus. 560. eiusdem facillimi
 mores. ibidem. pietas in ma-
 trem, liberalitas in sorores,
 benignitas in suos, iustitia
 in omnes. ibid.
 scipio ciuitati carus. ibid.
 scipionem suspicari veneno
 sublatum. 561
 scipio, & Lælius. 354
 scipio legatus ad Ptolemæum
 Physiconem. 703
 scipio mortuus in cubiculo
 uentus. 704
 scipiones. 458
 scipiones duo. 653
 scipiones Cn. & P. 113
 scipionis dictum. 131
 scipionis exercitationes. 324
 scipionum interitus. 471
 scipio numquam petiit consu-
 latum. 560
 secta philosophorum tres.
 220
 secta Peripatetica vetustior
 Stoica, & ab Aristotele nobi-
 litata. ibid.
 securitas ex mansuetudine tu-
 tior. 238
 sedere ad medium Ianum, id
 est.

I N D E X.

est feneratori. 316
 senectus caret vinolentia, cru-
 ditate, & insomnijs. 487
 senectus Catonis non grauis.
 443
 senectus natura loquacior. 506
 senectus obrepit. 444
 senectuti assurgebatur anti-
 quitus. 517
 senectutis nullus certus termi-
 nus. 523
 senectutis vitia. 518
 senes coli. 467
 senes diliguntur. ibid.
 sententia septem sapientum.
 333, & 334
 sententiosè, sine verborum
 modo, & ordine dicere, in-
 fantia est. 271, & 272
 septem sapientes Graciae. 333
 sermo, societatis instrumentũ.
 105
 serui dimidiam habent ani-
 mam, secundum Homerum.
 678
 seruitio corporis, animi impe-
 rio vtimur. 269
 seruitus duplex. 681
 seruulus vilis, qui non magni
 vendi possit. 411
 sextarius vncias habet xx. sex-
 ta congij pars. 282
 sex. Ælius. 470
 siluesco. 503
 similitudo conciliat amicit-
 tiam. 593
 simonides. 465
 simulacrum Fidei almae, e-
 rat in templo Capitolino.
 421

simulandi verbi vis. 157
 socrates. ibid.
 socrates Academicorum pri-
 mus Sophistas exagibat.
 641
 socrates eodem vultu semper.
 fuit. 141
 socrates fidibus didicit. 468
 socrates exsecrari solitus eum,
 qui primus vtilitatem ab
 honestate se iunxisset. 330
 socrates sapientiss. 529
 socrates, vir integerrimus. 187
 socrates vnus sapientissimus
 Apollinis oraculo iudica-
 tus. 552
 sodalitates. 489
 solon, & eius factum. 158
 solonis eulogium. 525
 solonis gloriatio. 467
 soluere, est, solutis anchoris na-
 uigationi se committere.
 381
 sonare. 406
 sophista à Socrate exagitati.
 641
 sophoclis Apologia. 465
 fors, idem propemodum, quod
 micare, quod talos iacere,
 quod tesseras. 402
 speciem boni viri præ se ferre.
 259
 specimen innocentiae. 270
 spectatus igni. 257
 spes. 521
 spinther, cognomen Lenculi.
 283
 sp. Cassius. 577
 sp. Melius. ibid.
 sp. Mummius. 628

I N D E X.

stare temp.	668	talus.	509
stercorare agrum.	504	tarquinius Superbus.	577
stefichorus.	466	<i>Ταυτολογία.</i>	482
stoici eloquentiæ operam nõ dederunt.	644	temeritas florentis ætatis, prudentia senectutis propria.	465
stoici omnia bona sita in honesto esse dicebant. 346, & c.		tempora bona quæ sunt.	283
stoici, & Peripatetici, qua in re conueniebant.	37	temporum disciplina.	507
stoici omnem sensibus fidem derogant.	642	temperantia quid.	169
stoicorum opiniones. 641, & c.		temperantia.	23
stoicorum philosophia reprehensione penitus non vacat.	642	tempestiua conuiuia.	494
stoicorum veterum sapientia.	641	tempus omnia reuelat, adagium.	350
stultitiæ effectus duo. 242. 243		tentare aquas.	606
studium quid.	217	terentij sententia, audiui acclamatum esse à populo R.	85
studiũ quale vituperatur.	666	terentius, Lælij familiaris.	623
suadæ medulla.	499	terentius Plautum imitatur.	190, & 191
sub pectore.	439	testamentum Iouitæ Rapiçij Brixientis.	369
succidia.	508	testamentum Iacobi Piccolonei Cardinalis Papiensis.	364
succurrere perituro qui potest, si non succurrerit, occidit.	277	testamentum Io. Beccacij.	372
fullæ crudelitas, & libido.	247.	testamentum L. Cuspidiij.	355
249		testamentum Petrarchæ.	358
sumere sibi.	422	thebe, Iasonis Pheræi filia, & alia.	244
superat, pro superest.	691	themistoclis memoria, & eiusdem responsum Simonidi.	465
supplicij genera quattuor.	338	themistoclis responsum, Seritum datum.	451, & 452
suscipere æs alienum amici causa, est, pro amico debitum soluere.	281	themistoclis res gestæ.	590
suscipere, pro conari.	630	theophrasti in dicendo suauitas. 42. vnde dictus.	ibid.
sustinere cursum. 605, & 606		thermæ, Herculi sacræ.	112

T

Tætum opponitur clario.

347

I N D E X.

thessalus Cynæa.	485	vbique pro vbicumque.	
<i>θεσσαλιος</i> , siue, <i>θησσαλιος</i> .	646	708	
threicię notæ.	245	venationes.	281
thucididis de Egestæis Siciliae populis commentum.	384	ventitio mancipiorum qualis.	
timo.	622	396	
timefactus, & alia.	240	venustas. 156. vnde dicta.	
timotheus & eius felicitas.	165	174	
165		ver iniens.	503
titillare, commouere est.	290	vera hereditas, quæ.	398
tithonus.	441	verbis cõceptis iurare, siue petierare.	422
Ti. Coruncanus.	470. 568	verecundia.	146
Ti. Gracchus.	583	vereri.	189
toga virilis.	548	versuti, qui.	226
tollere hominem ex homine.	339	vertens vere annus.	707
339		veseris.	426
Torquatus.	426	vetustatis, & consuetudinis vis maxima.	608
torques.	426	vicini.	466
trahere.	69	vicinorum conuiuium.	497
translatio.	240	vicit Olympia.	459
træzenij.	378	victoriæ incruentæ quærendæ.	128
turcij Aproniani edictum.	402	viuendi participium.	65
402		videri.	33
turpe, sordidum.	305	victus.	445
turpia non sunt vtilia.	429	vilis seruulus.	411
turpius Ambiuio.	499	villalocuples.	508
tulculani ciuitate donati.	88	vindicare.	40
tutela.	387	vindiciæ, quid, & vnde.	ibid.

V

Valerius Poplicola legem tulit de occidendo, indicta causa, tyranno. 337
vanitatem orationi adhibere, est, fallum dicere. 384
varietas opinionum de supplicio Reguli. 526
vas, id est, sponsor datus in re capitali. 375
vir, à virtute. 403
vir bonus, aliis natus. 181
vir fortis temperans est. 117
viri boni actio quantum Reip. proficit. 213
viri boni ad magistratum congenti. 120

I N D E X.

viri boni speciem præ se ferre. 259
 viri iusti fortitudine non egent. 114
 viri magnanimi est, bonam, & malam fortunam ferre. 128
 viri sapientis dictum. 129
 viri simplices, veritatis amici. 114
 vir nullus vitij expertus. 139
 vir, qui ab ira recedit, facile à iustitia recedit. ibid.
 virorum bonorum conuersationis vis. 31
 virorum potentiorum, & tenuiorum eadem voluntas esse debet. 170
 viris equisque. 429
 virtus. 237
 virtus amanda, non gloria. 120
 virtus in omnium animos lumen suum permittit. 592
 virtus non est mercenaria. 277
 virtus non minor est in rebus parandis, quam tuendis. 68
 314
 virtus, id est prudentia. 213
 virtus pro philosophia. 233
 virtus sibi præteritum. 115
 virtute, atque industria necessaria vitæ comparantur. 298
 virtute nihil amabilius. 577
 virtutis, & fortunæ comparatio. 657
 virtutis monumenta permanent. 522
 virtutis significatio propria. 656
 vis omnis in animo, & corpore sita est. 269
 viscerationes. 281
 vita. 61
 vita nihil habet commodi. 535
 vita nulla est sine amicitia. 250
 vita periculosa nauigatio. 136
 vitare, an vestire, sit idem. 315
 vitium. 391
 viuere ingenio. 269
 viuere rectè quando quis dicitur. 115
 viui radices. 503
 vltimus. 106
 vlixes versus. 236
 vnguentarij pulsi. 191
 voci vitæ vis maior inest, quam priuatis studijs. 29
 vocum inuersiones quædam ximè fiunt. 225
 voluntas. 683
 vox canora. 470, & 471
 vrbs, ciuitati præsidium est. 305
 vrbes duæ, Carthago, & Numantia euerse. 560
 vsum habere. 551
 vsurpare. 260
 vsurpare, pro obire. 558
 vter, pro vteruis non dicitur. 411
 vtilitas aliquando cum honestate pugnat. 330
 vtilitas esse non potest, vbi turpitud. 346
 vtilitas propria, vi, aut iniuria quærenda non est. 342
 vtilitas omnis ab homine. 228
 vtilitas publica, vel si cum alterius damno coniugatur, non est reprehendenda. 342
 vitro, pro vtrouis. 663
 vulnus

I N D E X.

vulnus immedicabile amputandum. 131-343
 vxores esse dotatas, expedire reipub. olim creditum est. 281
 vxorius, cui mulier imperat. 681
 lationis studio dehortari solebat. 263
 xenophontis libri peritiles. 510
 xenophontis Symposium. 496

Z

X

Xanthippus Lacedæmonius. 417
 xenocrates. 466
 xenocrates, princeps Stoicorum. 641
 xenophon discipulos à simu-

Zeno. 466
 Zeno Citæus Stoica disciplinae princeps. 346
 zeno, Polemonis auditor. 47
 Academicorum dogmatum sectator. ibid.
 Stoicam disciplinam instituit. ibid.

F I N I S.

